

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI

D. VATAMANIUC

BUCOVINA
ÎNTRU
OCCIDENT ȘI ORIENT
STUDII ȘI DOCUMENTE



EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

BUCOVINA ÎNTRE OCCIDENT ȘI ORIENT
STUDII ȘI DOCUMENTE

BUKOVINA ZWISCHEN WESTEN UND OSTEN
UNTERSUCHUNGEN UND DOKUMENTE

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI

D. VATAMANIUC

**BUCOVINA
ÎNTRU
OCCIDENT ȘI ORIENT
STUDII ȘI DOCUMENTE**

Prefață de acad. Ștefan Ștefănescu



EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2006

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050 711, București, România
Tel. 40-21-318 81 46; 40-21-318 81 06
Fax 40-21-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Internet: <http://www.ear.ro>

Referenți: Marian Olaru, Vasile I. Schipor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VATAMANIUC, DIMITRIE

Bucovina între Occident și Orient : studii și documente /

D. Vatamaniuc ; pref. de acad. Ștefan Ștefănescu. - București :

Editura Academiei Române, 2006

ISBN (10) 973-27-1480-8; ISBN (13) 978-973-27-1480-5

I. Ștefănescu, Ștefan (pref.)

94(498.6)

**CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL AUTORITĂȚII NAȚIONALE
PENTRU CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ**

~~Redactor:~~ **ADRIANA GRECU**

Tehnoredactor: SOFIA MORAR

Coperta: NICOLETA NEGRUȚ

Bun de tipar: 24.XI.2006. Format: 16/70×100.

Coli de tipar: 17,75.

C.Z. pentru biblioteci mari: 908.5(498.6)

C.Z. pentru biblioteci mici: 9

CUPRINS

Prefață	9
Bucovina între Occident și Orient	11
Notă editorială	17

CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”

I. Bucovina în viziunea a trei institute de cercetare	21
II. Centrul de Studii „Bucovina”	25
III. „Analele Bucovinei”, publicație academică	28
IV. Enciclopedia generală a Bucovinei	30
V. Centrul de Studii „Bucovina” între Occident și Orient	37

CONFERINȚE ȘI REUNIUNI INTERNAȚIONALE

I. Conferința internațională de la Rădăuți, din 1996	41
Cuvântul rostit de D. Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii „Bucovina”	42
Declarația participanților la Conferința internațională <i>Bucovina, 1775–1862</i>	45
II. Conferința internațională de la Rădăuți, din 2000	50
Cuvântul rostit de D. Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii „Bucovina”	50
Mișcarea europeană mazziniană și lupta „Junimii” române pentru independență, libertate și unitate națională	51
III. Colocviul internațional de la Rădăuți din 1996	62
Eminescu și federalizarea Europei	62
IV. Conferința internațională din Polonia, 1999	69
Un mare prozator internațional și legăturile sale cu Polonia	69

MARI SCRITORI ROMÂNI ȘI BUCOVINA

I. Mihai Eminescu

Eminescu și Bucovina	77
Familia lui Eminescu în Transilvania	94
Familia lui Eminescu în Bucovina	99
Eminescu la Cernăuți. I. G. Sbiera și primul debut al lui Eminescu în literatură	112
Eminescu și „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”	121
Bucovina în poezia, proza și dramaturgia eminesciană	128

II. Ioan Slavici

Întemeierea „României June”, societatea studenților români din Viena	137
Serbarea de la Putna, august 1871	140
Congresul studenților de la Putna, august 1871	150
O monografie în germană despre românii din Imperiul Austro-Ungar – 1881	153
Comisia Documentelor Istorice	160
Bucovina în proza și memorialistica slaviciană	164

III. Lucian Blaga

O intrare spectaculoasă în literatură	171
Lucian Blaga, în cursul de literatură română, ținut de Leca Morariu la Universitatea din Cernăuți	187
Lucian Blaga în viziunea lui Grigore Nandriș	198

PERSONALITĂȚI DIN BUCOVINA

Aron Pumnul și Biblioteca gimaziștilor români din Cernăuți	213
Intellectualii bucovineni și Biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți	222
Ernst Rudolf Neubauer, profesor, scriitor și jurnalist	239
Dionisie O. Olinescu, arheolog și cronicar al vieții științifice, culturale și artistice	248
Ciprian Porumbescu și o pagină din istoria culturală a Bucovinei	265
Ciprian Porumbescu și marea sa iubire.....	267
„Jurnalul” lui Ciprian Porumbescu	288
Die Ferienzeit.....	290
Timpul vacanței	306
Eugen I. Păunel și activitatea sa	322
George baron Løvendal la un secol de la naștere.....	331
Destinul unor oameni deosebiți și al unei colecții unice de artă	334
Album George baron Løvendal	337

MESAGERI BUCOVINENI AI SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI

Claudiu Isopescu, mesager al spiritualității românești în Italia	355
Vianor Bendescu, mesager al spiritualității românești în Germania	377
Grigore Nandriș, mesager al spiritualității românești în Anglia, în exilul românesc și comentator al vieții politice internaționale	383

INTELECTUALI BUCOVINENI ÎN CORESPONDENȚĂ CU CONTEMPORANII LOR

Constantin Hurmuzachi și primirea lui T. Maiorescu la Academia Română	409
Alexandru Hurmuzachi și memoria lui Aron Pumnul	415
Gheorghe Hurmuzachi și <i>Documentele Hurmuzachi</i>	421
Ioan Slavici, editor al <i>Documentelor Hurmuzachi</i>	435
Grigore Nandriș în corespondență cu Basil Munteanu și alți contemporani ai săi	446
Mircea Streinul în corespondență cu I. E. Torouțiu și Basil Munteanu	456

RELAȚII ROMÂNNO-GERMANE ȘI ROMÂNNO-POLONEZE

O punte de legătură între cultura română și cea germană	461
Relații culturale româno-poloneze între cele două războaie mondiale	468
Leca Morariu și Hermann von Gilm	476
Leca Morariu și Otto von Leixner-Grünberg	484
Leca Morariu și Goethe	487

MIȘCAREA LITERARĂ BUCOVINEANĂ INTERBELICĂ ȘI PRESA RĂDĂUȚEANĂ

Mișcarea literară bucovineană interbelică și presa rădăuțeană	495
August Nibio și presa germană rădăuțeană.....	511
„Tribuna” și presa bucovineană.....	515

ONOMASTICĂ BUCOVINEANĂ

Onomastica familiei lui Eminescu și o omologare a ei, lecție severă a documentelor	523
„Streinul”, un nume nou în onomastica bucovineană	526

DOCUMENTE

„Homo bucovinensis” – o teorie nouă și totuși veche.....	533
Biblioteca lui Aron Pumnul	535
Populația școlară de la Liceul German din Cernăuți.....	542
O scrisoare a lui Ioan Slavici către Dimitrie Onciul, din 1885	547
Cercetările locale și importanța lor. Biserica din Bădeuți.....	550
Descendenți ai familiilor Flondor și Hurmuzachi.....	557
Societatea „Junimea” din Cernăuți, în lumina documentelor	559
Voluntarii bucovineni în Războiul pentru Întregirea Țării	571
Lista românilor din lagărele de strămutare din Germania care urmau să fie repatriați în anul 1941	576
Un jurnal în imagini al taberelor de strămutare din Germania.....	617
Album Partenie Masichievici	621
Literatura bucovineană în tezele de doctorat	637
Revista „Iconar” la Rădăuți	639
Indice de nume	667

PREFAȚĂ

Cu titlul sugestiv *Bucovina între Occident și Orient*, D. Vatamaniuc, un senior al spiritului românesc cu vocația sintezei între Occident și Orient, ne oferă o valoroasă lucrare asupra uneia dintre cele mai frumoase regiuni ale țării, păstrătoare a unui patrimoniu sacru al trecutului, din care se împletește conștiința și demnitatea unei națiuni. Marele istoric D. Onciul (1856–1923) spunea despre Bucovina: „Nicăieri pe tot pământul românesc nu se află pe un spațiu atât de mic atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru... Dacă Ardealul, cu resturile sale arheologice din epoca romană, este țara clasică a trecutului roman în Dacia, Bucovina este țara clasică a trecutului român propriu-zis”.

D. Vatamaniuc, bucovinean tipic, născut în comuna de adâncă rezonanță istorică Sucevița, cu studii temeinice la Cernăuți, la Universitatea din Cluj și în București, este, din 1992, de la înființarea Centrului de Studii „Bucovina”, cu sediul la Rădăuți, director al acestei instituții, aflate sub patronajul Academiei Române. Din 1994 este și redactor-șef al prestigioasei reviste a Centrului, „Analele Bucovinei”.

Activitatea desfășurată până acum și rezultatele înregistrate de Centrul de Studii „Bucovina” – prezentarea de comunicări marcate de înnoiri științifice, organizarea de întâlniri internaționale, tipărirea unor valoroase lucrări, colaborările cu institute similare din țară și de peste hotare – sunt definitorii pentru prestigiul obținut deja de Centru și pentru locul însemnat pe care-l ocupă în peisajul cultural și științific al țării.

Revista „Analele Bucovinei”, deschisă contribuțiilor științifice autentice, a atras prin colaboratorii ei nume ilustre de oameni de cultură români și străini, ca și mulți tineri talentați.

Varietatea tematică – de la izvorul istoric inedit la reflecția profundă asupra valorii istoriei, de la istoria străveche la istoria zilelor noastre, de la istoria locală la cea națională și universală – și permanenta preocupare de întinerire a cercului de autori de valoare fac ca revista să fie un veritabil barometru pentru natura și nivelul preocupărilor în istoriografia națională și universală de azi.

D. Vatamaniuc, eminentul cunoscător al istoriei și culturii Bucovinei, în lucrarea *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, strânge la un loc cele mai semnificative contribuții ale sale publicate în revista „Analele Bucovinei”.

Aceste contribuții ale artizanului succeselor Centrului de Studii „Bucovina” cuprind date despre: activitatea Centrului; mari scriitori români, în frunte cu M. Eminescu, și Bucovina; personalități bucovinene; mesageri bucovineni ai spiritualității române în țările apusene etc.

Toate contribuțiile lui D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, se recomandă ca una dintre cele mai frumoase cărți de identitate a poporului român, al cărei mesaj este invitația de cunoaștere prin cultură a istoriei românilor.

Acad. Ștefan Ștefănescu

„La Bucovine une Sainte Montagne roumaine,
un Mont Athos en reduction planté là,
en plein latinité
aux confins du monde germanique et du monde slave”.

(Jean Cuisinier, *Memoire des Carpathes*)

Țara de Sus a Moldovei, numită Bucovina după anexarea ei de Imperiul Habsburgic în 1775, este provincia românească situată geografic între lumea occidentală germană și lumea orientală slavă. Un istoric austriac, cunoscut și la noi, Erich Zöllner, scoate încheierea în cartea sa, tradusă și în românește, *Istoria Austriei*, că „Administrația austriacă [în Bucovina], printr-o muncă susținută de-a lungul câtorva decenii, [a făcut] țară-model a monărhiei”¹. Cernăuțiul, un sat cu tradiție, ia înfățișarea unui oraș occidental, dintre cele mai reprezentative în partea răsăriteană a împărăției habsburgice. Stăpânirea austriacă a ales, nu întâmplător, acest sat pentru viitoarea capitală a noii provincii imperiale. Suceava, vechea capitală voievodală, era prea aproape de noua graniță cu Moldova și întreruperea legăturilor cu ea s-a instituit încă de la început în politica de stat. Generalul Gabriel de Splény, primul guvernator militar al Bucovinei, arată în *Proclamația* sa din 1776 că se întrerupea orice legătură cu Moldova și cine nu ținea seama de această dispoziție a sa „va fi de mare primejdie”². Cernăuțiul, așezat pe coline, cu Prutul la poale, prelungea, topografic, în provincia răsăriteană a imperiului, imaginea Vienei, desfășurată pe coline mai sus de „Dunărea albastră”. Să mai notăm și întâlnirea, la Cernăuți, a drumurilor comerciale.

Occidentalizarea Bucovinei se începe sub administrația militară a generalului Gabriel de Splény și a generalului Carol Enzenberg, succesorul său. Se organizează recensăminte ale populației, importante pentru cunoașterea structurii demografice în vederea repartizării sarcinilor fiscale. Curtea din Viena dispune printr-un ordin din 1781 să se instituie serviciul stării civile, a cărui ținere este încredințată parohiilor³, ca ulterior să fie preluat de stat. O a doua măsură importantă avea în vedere introducerea Cadastrului, în care să se înscrie proprietățile agrare, spre a avea o evidență a lor, evidență ținută în Bucovina și în zilele noastre. Curtea din

¹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, ediția a VIII-a, vol. I. traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 390.

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 12.

³ Măsura Curții din Viena, prin care evidența populației era încredințată parohiilor, dădu mână liberă în raportul lui Daniil Vlahovici (1789-1822), sârb de origine, să slavizeze onomastica bucovineană.

Viena făcea primii pași, la câțiva ani după anexarea provinciei, la integrarea ei în legislația habsburgică.

Măsura următoare, cu mare impact social, o constituie secularizarea averilor Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina, în mare parte donații voievodale. Carol Enzenberg, guvernatorul militar, vine cu această măsură în 1784, după ce a făcut o inventariere a lor. Se desființară cele 13 schituri și se menținură, din cele 10 mănăstiri, numai 3: Putna, Dragomirna și Sucevița, cu un număr mic de călugări și cu o restrângere drastică a proprietăților lor. Se întemeia Fondul Bisericii Greco-Orientale a Bucovinei, în sarcina căruia cădea salarizarea preoților și susținerea învățământului confesional. Secularizarea averilor Bisericii Ortodoxe din Bucovina a înlesnit Curții din Viena amplasarea de colonii germane între satele românești, după un plan bine stabilit și cu scopul germanizării populației românești autohtone. Instituirea unei conduceri unice în administrarea averii Bisericii Ortodoxe din Bucovina asigura venituri, încă insuficient evaluate, pentru „Împăratul”. Măsurile luate de Carol Enzenberg și consecințele lor sunt prezentate de deputații bucovineni în Parlamentul din Viena în 1860⁴.

Bucovina avea toate condițiile, după reglementarea jurisdicției proprietății, să devină pentru Curtea din Viena un „Hinterland”, poate, la acea dată, cel mai important din imperiu. Este și acesta un aspect al occidentalizării provinciei. Se defrișează păduri, indiferent de proprietari, pășuni întinse sunt transformate în pământuri cultivabile. Sunt prinși în acest mecanism economic și proprietarii români, care caută mână ieftină de lucru și o găsesc în Galiția. Schimbarea structurii demografice a provinciei se încadra în politica de stat a Curții din Viena, dar venită în sprijinul ei și proprietarii români, fără perspectivă pentru viitor. De altfel, satele ucrainene se constituie, cu puține excepții, pe moșiile proprietarilor români.

Occidentalizarea Bucovinei se face, cum se desprinde de mai sus, în măsura în care ceea ce se întreprindea aducea venituri pentru „Împăratul”. Nimic nu ilustrează mai bine această situație decât faptul că instituțiile culturale, menite să ocupe primul loc în integrarea noii provincii în spațiul occidental, sunt lăsate la urmă, ca o obligație morală. Instituțiile de învățământ, factorii importanți în promovarea culturii germane se înființează foarte târziu. Trec trei decenii până la înființarea unui liceu, la Cernăuți, în 1808, și mai trece un secol până la deschiderea unei Universități în Capitala Bucovinei, în 1875. Problemele cele mai importante, la înființarea acestor instituții, priveau finanțarea lor, nu cumva să aducă diminuări trezoreriei imperiale. În ce măsură Curtea din Viena era preocupată de veniturile către stat, se vede și din *Rezoluția împăratului Iosif al II-lea*, din 28 martie 1783. Ajuns la o vârstă înaintată, ^{Emerson} mareșalul Dosoftei cere să păstreze

⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 122–124. Sunt prezentate și de Eminescu cu extrase din *Rescrierile* lui Enzenberg, privind politica Curții din Viena față de românii din Bucovina, în *Opere* IX. *Publicistica, 1870–1877*, București, 1980, p. 254–259.

Domeniul de la Rădăuți, măcar pentru timpul cât trăia. „Lui Dosoftei să-i rămână Rădăuții – suna *Rezoluția* împărătească – cât va trăi el, dar să i se rețină 1 000 de florini, din leafa de 8 000 de florini”⁵.

Erich Zöllner, istoricul austriac, are dreptate când susține că Bucovina devenise „țară-model a monarhiei”, cu alte cuvinte, prin occidentalizarea ei. Noi facem numai constatarea că occidentalizarea nu se face de dragul nostru, al românilor, ci din interesul Curții din Viena.

Există și teze susținute de istoricul austriac, care se cer foarte serios amendate. Țara de Sus a Moldovei a fost anexată la Imperiul Habsburgic, în adevăr, în baza unui tratat, însă acel tratat s-a încheiat prin șantaj și mită, iar domnul Moldovei, care s-a opus la parafarea lui, a plătit cu viața. Bucovina era în opinia istoricului austriac „o regiune foarte rar populată, complet părăginită”. Densitatea populației în Bucovina este apreciată la întregul spațiu geografic, din care o bună parte este, prin natura sa, muntos și nu poate fi caracterizat prin populații aglomerate. Nu ne amintim ca undeva să se fi luat în calcul densitatea populației incluzând Himalaia sau alți munți. În spațiul geografic restrâns din afara munților din Bucovina se găseau, la anexarea provinciei, nu mai puțin de 226 de sate, cu 52 de cătune, la care se alăturau și orașele, în primul rând Suceava, vechea capitală a Moldovei⁶. Bucovina nu era, pe de altă parte, „complet părăginită”. Stăpânirea austriacă găsește aici 247 de biserici, patru la Suceava, Cernăuți și Câmpulung, două la Siret, Rădăuți, Vama și Dorna și una în celelalte localități, înălțate de români, populația autohtonă⁷. Am amintit mai sus și mănăstirile, pe care noua stăpânire le reduce la trei, și 13 schituri, pe care tot noua stăpânire le desființează. Bucovina avea o cultură de alt tip, care, însă, nu poate fi contestată. Stau mărturie mănăstirile pictate, care stărnesc și astăzi, după atâtea secole, admirația lumii întregi.

Istoricul austriac mai pune în discuție o problemă contrazisă de stările de lucruri la ocuparea provinciei de Imperiul Habsburgic. „Locuitorii Bucovinei nu aveau cu siguranță motive – susține istoricul austriac – să se plângă de schimbarea apartenenței de stat”⁸. Măsurile luate de stăpânirea austriacă în legătură cu Biserica românilor din Bucovina nu erau de natură să laude noua stăpânire. Egumenii Macarie de la Voroneț, Benedict de la Moldovița, Meletie de la Sf. Ilie, Teofilact de la Horecea trec în Moldova cu ce putură lua din averea mănăstirilor, iar Antonie de la Humor, Antioh de la Sucevița și Artemon de la Solca sunt expulzați în Moldova. Paisie Velicikovski, eruditul stareț de la Dragomirna, se retrage la Mănăstirea Neamțului, unde își continuă activitatea sa literară⁹.

Măsura luată de Curtea de la Viena în august 1786 prin care Bucovina este anexată Galiției, ca și alte hotărâri ale ei, arată că românii aveau motive să nu se bucure de noua stăpânire.

⁵ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 42.

⁶ *Ibidem*, p. 16.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

⁸ Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 390.

⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 40.

Occidentalizarea Bucovinei întreprinsă de Imperiul Habsburgic se reflectă în urbanizarea mai multor localități și cuprinde în mică măsură și localitățile rurale. Aici ea este ilustrată, administrativ, prin câteva edificii: primărie, școală, poștă, jandarmerie, căile de comunicație. Străvechea civilizație românească se continuă, în formele ei tradiționale, sub toată durata stăpânirii austriece și mai târziu, până în zilele noastre.

Occidentalizarea Bucovinei se reflectă și prin instituția pe care și-o creează să pună în aplicare hotărârile luate. Acea instituție era funcționarul de stat, la toate nivelele, „beamterul”, cum îi spune Eminescu, de-o loialitate desăvârșită față de împărăție și de-o corectitudine, de asemenea, nedezmințită pentru tot ce intra în sfera sa de competență.

Bucovina este situată și de istoriografia franceză de ultimii ani între două lumi. Acum se vorbește de lumea romanică și de vecinătatea lumii slave. Jean Cuisenier, directorul Centrului Etnografic Francez, autorul mai multor lucrări privind creația populară, se ocupă și de Bucovina în monografia sa, *Memoire des Carpathes*, cu subtitlul *La Roumanie millénaire: un regard intérieur*, tipărită la Paris, în 2000, și tradusă în românește, *Memoria Carpaților. România milenară: o privire interioară*, și apărută la Cluj-Napoca, în 2002. „Îndepărtata Bucovină [se află] – scrie istoricul francez – la hotarele istorice ale romanității și ale culturilor slave”¹⁰. Un alt istoric francez, Alain Ruzé, cu o excelentă pregătire științifică, consacră două cărți vecinătății noastre cu lumea slavă, *La Moldova entre Roumanie et la Russie* și *Ukrainnes et roumaines*, tipărite în Franța și în Canada. Cea dintâi este o expunere a istoriei Moldovei de la întemeierea ei, în 1359, până în zilele noastre.

Anexarea Țării de Sus a Moldovei la Imperiul Habsburgic, în 1775, este apreciată de istoricul francez ca un act imperialist, pus în aplicare pe căi diplomatice, prin șantaj și corupție. „Par la convention du 7 mai 1775 – scrie istoricul francez – trois départements moldaves – Cernovtsi (Cernowitz), Suceava et Câmpulung (Longchamp) – soit 10 441 km² et 70 000 habitants (dont 56 000 roumains) devenaient autrichien. Suceava, l'ancienne capitale de Pierre I er Mușat, d'Alexandre le Bon et d'Etienne le Grand, Radautsi et Putna où étaient enterrés les princes moldaves, les célèbres monastères des XVe–XVIIe siècles (Sucevitsa, Moldovitsa, Voronetz, Humor). Tout cette région reçut, de Vienne, la dénomination de Bucovine”¹¹. Alain Ruzé trimite la cartea lui Ion Nistor, *Istoria Bucovinei* (1991), însă extinde informația și la serie de lucrări în limba engleză, apărute între 1968 și 1997.

¹⁰ Jean Cuisenier, *Memoria Carpaților. România milenară: o privire interioară*, cu 47 de ilustrații în text, 60 de ilustrații în afară de text, 2 hărți, 3 indexuri, traducere în limba română de Ioan Curșeu și Ștefan Pop, Cluj-Napoca, Editura Echinocțiu, 2002, p. 385.

¹¹ Alain Ruzé, *La Moldova entre la Roumanie et la Russie. De Pierre le Grand à Boris Eltsine*, Paris, L'Harmattan, Montréal, L'Harmattan Inc., 1997, p. 57–58.

Excursul istoric asupra Moldovei este reluat de Alain Ruzé în cartea sa *Ukrainiens et roumains (IXe-XXe siècle)*, cu subtitlul *Rivalités Carpato-pontiques*, în care prezintă raporturile dintre România și Ucraina, cu începere de la pătrunderea slavilor în spațiul geografic și cultural carpato-pontic și până în zilele noastre. Acordă mare atenție și politiciii Marilor Puteri, care urmăreau să-și asigure controlul la Dunărea de Jos. Sintetizează demersul său în termeni fără echivoc. „Les conflits entre ukrainiens et roumains – arată Alain Ruzé – durent depuis que ces slaves sont arrivés dans l’espace carpathique des daces roumanisés – les autochtones de la région, ancêtres des roumains. La frustration ressentie, au long des siècles, due à l’absence d’une patrie ukrainienne, d’une nation ukrainienne, d’un sentiment unanimement national ukrainien”¹².

Istoricului francez îi place să-l evoce pe Dimitrie Cantemir, mare personalitate a culturii europene, fondator al Academiei din Saint-Petersburg, membru al Academiei din Berlin și al cărui nume figurează pe frontonul Bibliotecii Sainte-Généviève din Paris¹³. Evenimentele din 1918, care duc la prăbușirea Imperiului Austro-Ungar și la înfiptuirea statului național român sunt caracterizate prin versul lui Eminescu: „Die Dniester jusqu’à la Tisza/de Hotin jusqu’à la Mer”¹⁴.

Problema care se pune nu este numai cea a vecinătății cu lumea slavă, ci și a anexării la lumea slavă a unei părți din Bucovina, prin vicisitudinea împrejurărilor istorice. Curtea din Viena se orientează în politica sa de occidentalizare a Bucovinei, cum am văzut, în direcția urbanizării, lăsând pe al doilea plan viața culturală. Guvernele de la Kiev promovează prin politica lor de stat ucrainizarea vieții culturale. Nu au nici o putere – și nici un interes – să procedeze la înlăturarea moștenirii lăsate de stăpânirea austriacă în opera sa de occidentalizare a provinciei. Ar trebui să dărâme Cernăuțiul, capitala provinciei, să înlătore urbanizarea tuturor localităților, să închidă căile de comunicație. Politica de ucrainizare este îndreptată, în schimb, împotriva civilizației și culturii străvechi românești, spre a șterge, cu vremea, orice prezență românească în această parte a Bucovinei, anexată lumii slave. Guvernele de la Kiev nu vor putea ucrainiza structura geografică a acestui pământ românesc, să o facă aidoma cu cea de dincolo de Ceremuș și Nistru.

Bucovina, divizată între două civilizații, occidentală și orientală, nu mai poate fi invocată, cum se desprinde de mai sus, ca model pentru toleranța interetnică propusă și pentru viitoarea Europă. Toleranța interetnică caracterizează relațiile dintre reprezentanții administrației imperiale și cei ai naționalităților alogene. Aici îi găsim și pe unii reprezentanți ai elitei românești, câtă exista, investiți cu titluri de baroni, conți ori cavaleri. Toleranța avea la bază alte relații decât cele etnice. Situația aceasta este ilustrată prin trecerea proprietăților românilor, populația autohtonă, în mâinile străinilor. Nu este vorba numai de proprietățile agrare,

¹² Alain Ruzé, *Ukrainiens et roumains (IXe-XXe siècle)*. *Rivalités Carpato-pontiques*, Paris, L’Harmattan, Montréal, L’Harmattan Inc., 1999, p. 254.

¹³ *Ibidem*, p. 103.

¹⁴ *Ibidem*, p. 210.

silvice, ori miniere, ci și de cele ale Bisericii românilor bucovineni. O statistică din 1922 arată că dintre cele 283 de biserici numai 48 mai aveau patroni români, în vreme ce pentru 125 dintre ele aceștia erau străini¹⁵. Toleranța din lumea satelor nu era din interese economice, ci, dimpotrivă, de izolare. Nici o înțelegere de această natură nu s-a putut stabili într-un secol și jumătate între țăranul român și colonistul german, implantat de stăpânirea habsburgică în vecinătatea sa.

Bukowina-Institut din Augsburg, înființat în 1988, își propunea să mențină imaginea Bucovinei din epoca imperială în lumea populației germane strămutate din România în Germania. Centrul Bucovinean de Studii de pe lângă Universitatea din Cernăuți, înființat în 1992, este subordonat politicii de stat ucrainene pentru integrarea nordului Bucovinei în cultura orientală. Centrul de Studii „Bucovina”, înființat în 1992, la Rădăuți, sub egida Academiei Române, face legătura între cultura occidentală și cultura orientală și promovează valorile culturii naționale. Cât face – sau poate face – se va judeca mai târziu.

D. Vatamaniuc

¹⁵ Mihai Iacobescu, *Bucovina între mitul habsburgic și realitatea românească*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 2 [iulie–decembrie] 2005, p. 305. Studiu fundamental privind stăpânirea imperială și realitatea românească (p. 289–306).

NOTĂ EDITORIALĂ*

Lucrarea de față reunește studii și documente privitoare la Bucovina, publicate, în cursul anilor, în „Analele Academiei Române”, „Analele Bucovinei”, „Glasul Bucovinei”, „Academica”, „Septentrion”, „Tribuna”, „Pașii Profetului” și alte reviste. S-au operat, în unele studii, modificări față de prima apariție, spre a evita, pe cât posibil, reluarea aceluiași informații. S-au reținut unele date, chiar dacă se repetă, întrucât nu puteau lipsi din expunerea respectivă. Facem trimiteri de la un studiu la altul, spre a înlesni urmărirea problemelor puse în discuție.

Studiile și documentele se tipăresc în volum, cu câteva excepții, prima dată în ediția de față.

Am adoptat ortografia Academiei Române.

D. V.

* Volumul a fost realizat în Centrul pentru Studiarea problemelor Bucovinei al Academiei Române – Filiala Iași în semn de omagiu închinat întemeietorilor și mentorilor grupării științifice de la „Analele Bucovinei”, la împlinirea a 10 ani de la fondarea Colecției „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”. Colectivul de redacție: Ovidiu Bătă, Rodica Iațencu, Marian Olaru, Elena Pascaniuc, Angelica Popovici, Ștefan Purici, Vasile I. Schipor (coordonator), Mihaela-Ștefănița Ungureanu.

CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”

I. BUCOVINA ÎN VIZIUNEA A TREI INSTITUTE DE CERCETARE ¹

Bucovina fomează, în ultimii ani, obiectul de cercetare a trei instituții: Bukowina-Institut din Augsburg, în Germania, Centrul Bucovinean de Cercetări Științifice pe lângă Universitatea din Cernăuți și Centrul de Studii „Bucovina” al Academiei Române, cu sediul la Rădăuți, județul Suceava. Fiecare dintre cele trei centre vine cu o viziune proprie asupra Bucovinei.

Bukowina-Institut din Augsburg, întâiul ca vechime din cele trei, a elaborat în cursul anilor studii de sinteză și parțiale, scoase în volum sau încredințate unor publicații ca „Der Sudostdeutsche” și „Kaindl-Archiv”¹. Atât monografiile, cât și studiile parțiale, publicate în diferite periodice din Germania, sunt preocupate, cu puține excepții, să demonstreze că Imperiul Habsburgic a găsit în Bucovina, la anexarea ei în 1775, o populație cu un nivel de civilizație și cultură foarte scăzut. Meritul stăpânirii habsburgice stă în introducerea Bucovinei în circuitul civilizației occidentale. Este înlocuită administrația românească tradițională, se construiesc șosele, se reglementează dreptul de proprietate prin introducerea cadastrului, se deschid școli și se înființează o Universitate. Bucovina devine o „fereastră” spre Occident². Schimbările operate în Bucovina de administrația austriacă au creat condițiile favorabile formării a ceea ce ei numesc „homo bucovinensis”. Definiția acestuia este destul de labilă și am reține, ca trăsătură mai evidentă, toleranța față de conlocuitorii de alte naționalități. Să mai reținem că ni se oferă și o justificare politică. Anume, dacă nu ne anexa Imperiul Habsburgic, ne ocupau rușii.

Istoria Ucrainei s-a întocmit, până la declarația de independență, la Moscova și nu la Kiev și, în această privință, rămâne foarte mult de făcut. Conducerea politică a Ucrainei este preocupată să mențină în granițele sale toate teritoriile moștenite de la Uniunea Sovietică, chiar dacă este vorba de rapturi operate de aceasta, ca putere imperialistă. Centrul Bucovinean de pe lângă Universitatea din Cernăuți, cu personal numeros și bună dotare materială, este angrenat în acest mecanism politic. Stă mărturie faptul că problema fundamentală care se află în fața cercetătorilor și a publiciștilor ucraineni constă în demonstrarea că Bucovina este vatra vechilor slavi și că ei sunt descendenții de drept ai acelei populații. Sunt difuzate hărți care includ în Ucraina întreaga Moldovă. Un academician, Arkadi Jukovski, îi aduce pe români, în lucrarea sa, *Istoria Bucovinei*, din Bulgaria, ca să ocupe ținuturile din nordul Dunării. Românii sunt, în viziunea cercetătorilor și publiciștilor ucraineni, un popor cuceritor, care vine din Transilvania și-i alungă pe

¹ D. Vatamaniuc, *Bukowina-Institut într-o nouă etapă a dezvoltării sale*, în „Analele Bucovinei”, anul X, nr. 2 [iulie-decembrie], 2003, p. 485–486. Activitatea sa și trecerea la Universitatea din Augsburg.

² Rădu Grigorovici, *Bucovina, fereastră către Vest*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 1 [ianuarie-iunie], 1994, p. 7–13. Studiul se republică în „Analele Bucovinei”, anul IX, nr. 2 [iulie-decembrie], 2002, p. 331–338.

slavii din Bucovina și se fac stăpâni pe așezările lor, ca să se extindă apoi, tot mai mult spre răsărit.

Centrul de Studii „Bucovina” s-a înființat în septembrie 1992 și este cea mai nouă instituție de cercetare în problemele Bucovinei. Încadrarea sa cu personal și dotarea materială sunt modeste, ca la orice început de drum. Centrul de Studii este o instituție academică, nu se subordonează nici unui partid politic și nu participă la campaniile propagandistice de presă. Are o viziune proprie asupra Bucovinei, care coincide, parțial, cu cea a cercetătorilor germani și manifestă rezerve față de cea a cercetătorilor ucraineni, pe motivul că aceștia acordă prioritate politicului.

Centrul de Studii „Bucovina” privește provincia, asemenea cercetătorilor germani, în granițele ei istorice, ca o unitate geografică și spirituală. Împărtășește opinia lor cu privire la importanța încadrării Bucovinei în spațiul civilizației occidentale și nu contestă urmările care au decurs de aici, pentru trecerea provinciei la alt tip de civilizație. Mai departe, urmează deosebiri. Și celelalte provincii românești s-au orientat spre civilizația și cultura occidentală, adevărat, puțin mai târziu și cu precădere spre civilizația și cultura franceză. Administrația bună, modernizarea șoselelor și construirea de căi ferate, legislația în toate domeniile nu se fac cu scopul de a schimba nivelul de civilizație al populației autohtone, ci cu preocuparea de a face din provincie un „Hinterland” pentru Imperiul Habsburgic. Școlile care se înființează și Universitatea nu sunt destinate ridicării nivelului cultural al populației autohtone. Menirea lor era să contribuie la procesul de germanizare a provinciei. Centrul de Studii „Bucovina” nu ignoră nici celălalt aspect. Intelectualitatea bucovineană își însușește, la aceste instituții de învățământ, o limbă de circulație universală și își poate continua pregătirea intelectuală la alte universități din Europa. Nu putem aduce laude politiciii de izolare a Bucovinei de România, punerea provinciei în subordinea Lembergului și favorizarea imigrărilor galițiene. Să mai notăm, tot aici, colonizările cu populație germană între satele românești, cu scopul, evident, de-a șterge caracterul românesc al provinciei.

Centrul de Studii „Bucovina” se situează pe alte poziții și în privința viziunii cercetătorilor germani cu privire la civilizația și cultura românilor, populația autohtonă la ocuparea provinciei de Imperiul Habsburgic, în 1775. Românii de aici aveau o civilizație străveche, cum atestă industria casnică, foarte dezvoltată în Bucovina, care ilustrează și aplicare artistică, ce stârnește și astăzi admirația dincolo de hotarele provinciei. Populația autohtonă a înălțat monumentele de arhitectură bisericească, unele și cu pereții acoperiți de fresce, ce rețin admirația iubitorilor de artă. Nu s-a înălțat pe pământul Bucovinei, pe parcursul a aproape un secol și jumătate de stăpânire austriacă, nici un monument care să le egaleze, ca importanță artistică, pe cele dinaintea anexării provinciei. Palatul mitropolitan din Cernăuți, singurul monument de artă care reține atenția, nu este opera administrației austriece. Nici chiar comunitatea germană nu poate invoca exemple concludente, asemenea bisericilor săsești din Transilvania. Comunitatea evreiască din Rădăuți a ridicat un templu care contrastează violent, prin amploarea construcției, cu bisericile

modeste ale comunității germane în acest oraș, care se consideră „cel mai german din Țara Fagilor”¹. Am menționa, totuși, Catedrala catolică din Cernăuți, căreia însă stăpânirea sovietică i-a dat o altă destinație, menținută și de stăpânirea ucraineană. Trecerea de la civilizația și cultura de tip arhaic la cea de alt tip nu este un proces care caracterizează administrația austriacă. Acest proces a avut și are loc pretutindeni în lume.

Cercetătorii germani se consideră jigniți de faptul că istoricii români folosesc pentru încorporarea Bucovinei la Austria termenul de *anexare* sau, ce este și mai grav, de *rapt*. Centrul de Studii „Bucovina” așteaptă ca cercetătorii germani să demonstreze că documentele care arată cum s-a operat desprinderea Bucovinei de Moldova nu sunt autentice. Până atunci, suntem obligați de onestitatea științifică să considerăm anexarea Bucovinei la Austria, în 1775, „un rapt”, ca și cea a Basarabiei la Rusia țaristă, în 1812.

Toleranța față de alte populații conlocuitoare nu este o trăsătură caracteristică exclusiv bucovinenilor, ci a românilor în general și ea a devenit proverbială. Nu se poate vorbi, sub acest aspect, de un „homo bucovinensis”. Noi privim toleranța românului deopotrivă ca pe o însușire nobilă, însă și ca pe un defect, ce a fost și este speculat, în folosul lor, de populațiile alogene. Este adevărat că, dacă Austria nu anexa Bucovina în 1775, aceasta putea cădea sub stăpânire rusească. Provincia s-a bucurat un secol și jumătate de pace, ceea ce explică progresele realizate, cum nu a fost cazul celorlalte provincii românești. Dacă Rusia nu s-a extins și asupra Bucovinei între 1775 și 1918, a ocupat jumătate din ea în 1940. Germania nu este străină de acest nou „rapt” și de situația de astăzi din această parte a Europei.

Centrul de Studii privește Bucovina ca făcând parte din Moldova, înainte de 1775, apoi stăpânită de Imperiul Habsburgic, între 1775–1918, revenită la România, între 1918–1940, ocupată, jumătate, de Uniunea Sovietică în 1940 și lăsată moștenire Ucrainei în 1991. Bucovina este, în viziunea Centrului de Studii „Bucovina”, o unitate geografică și spirituală, cum o privesc și cercetătorii germani. Constată cu părere de rău că cercetătorii și publiciștii ucraineni continuă să fie prizonierii stalinismului. Nimic nu ilustrează mai bine acest lucru decât faptul că ei împart populația autohtonă din Bucovina în români și moldoveni. Și aceasta din considerente politice, străine demersului științific. Centrul de Studii „Bucovina” manifestă mari rezerve față de teza ucraineană, potrivit căreia Bucovina este vatra vechilor slavi, iar ucrainenii de pe teritoriul provinciei, azi, sunt descendenții nemijlociți ai acestora.

Centrul de Studii „Bucovina” consideră că este de datoria istoricilor români și a istoricilor ucraineni să se așeze la masa de discuții, cu documentele respective. Facem, totuși, unele constatări pentru care propunem să se aducă documente, dacă există. Românii din Transilvania vin în Bucovina, după opinia noastră, la frații lor. Dacă nu ar fi așa, ar trebui să avem documente revelatoare că au găsit provincia stăpânită de alte popoare și că acestea au luptat împotriva „cuceritorilor”.

¹ Franz Wiszinowski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, März, 1966.

Centrul de Studii „Bucovina” supune unei analize critice recensămintele din trecut precum și alte materiale documentare. Analiza recensămintelor austriece este întreprinsă de o personalitate din științele exacte și ia în discuție numai datele înscrise în recensăminte, nu și problema corectitudinii în operația de culegere a lor pe teren⁴. Studiul cu privire la schiturile din nordul Bucovinei ilustrează faptul că ele sunt opera românilor și măsura luată de stăpânirea austriacă pentru desființarea lor a dat o grea lovitură unor instituții culturale modeste, însă importante pentru populația românească⁵. Se știe, pe de altă parte, că există o toponimie, pe care specialiștii o numesc minoră, însă care nu este supusă măsurilor administrative. Sunt numele de movile, dealuri, ulițe, cu un cuvânt, nume din lumea închisă a satelor. Nu se înregistrează, în această toponimie, nume pentru populațiile conlocuitoare, chiar dacă unele se consideră mai vechi ca românii pe acest teritoriu. Sunt probleme pe care le supunem atenției istoricilor⁶.

Actuala graniță care taie Bucovina în două, făcând din ea o Coree în miniatură, este opera unor conjuncturi politice și răspunderea nu cade asupra românilor și nici asupra ucrainenilor.

Dacă această situație este consecința unor conjuncturi politice, se cuvine ca viitorul să fie lăsat tot în seama istoriei. Stă însă și în puterea ucrainenilor să hotărască asupra „spiritualizării graniței”, spre a facilita libera trecere dintr-o parte în alta și să acorde și românilor din nordul Bucovinei aceleași drepturi de care se bucură ucrainenii din sudul Bucovinei.

⁴ Radu Grigorovici, *Studiu critic la recensământul austriac din 1880*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2 [iulie–decembrie], 1994, p. 351–357, 359–367.

⁵ Mircea Pahomi, *Schituri și biserici din ținutul Cernăuți*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2 [iulie–decembrie], 1994, p. 321–337. Și în volum: *Biserici și schituri ortodoxe românești în ținutul Cernăuți. Din istoria Bisericii Ortodoxe Române în nordul Moldovei*, Episcopia Rădăuți, Suceava, Editura „Hurmuzachi”. 1998, p. 189–221.

⁶ Nicolai Grămadă, *Studii de toponimie minoră*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2 [iulie–decembrie], 1964, p. 385–422. Se tipărește integral în *Toponimia minoră a Bucovinei I–II*. Îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicile: Ion Popescu-Sireteanu, *Introducere*: D. Vatamaniuc, [București], Editura Anima, 1996.

II. CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA”¹

Centrul de Studii „Bucovina” al Academiei Române, cu sediul la Rădăuți, își inaugurează activitatea în 6 septembrie 1992, în prezența academicienilor Radu Grigorovici, vicepreședinte al Academiei Române, Cristofor Simionescu, președintele Filialei Iași a Academiei Române, Mihai Diaconescu, rectorul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Pavel Blaj, directorul Muzeului Național „Bucovina” din Suceava, Gavril Irimescu, directorul Arhivelor Statului din Suceava, Emil Satco, directorul Bibliotecii județene Suceava, Grigore Bostan și Alexandrina Cernov de la Universitatea din Cernăuți, ing. Daniel Catargiu, prefectul județului Suceava, Constantin Sofronie, președintele Consiliului județean Suceava, Viorel Năsăudean, primarul orașului Rădăuți, Mihai Patraș, deputat în Parlamentul de la Chișinău. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a fost reprezentată de Mircea Irimescu, președintele societății, Marian Olaru, secretarul ei, Vasile Precup și Petru Bejenaru, membri în consiliul de conducere, George Muntean, președintele Filialei București a societății. George Galan, membru în comitetul de conducere al filialei. Serafim Fădor a reprezentat Uniunea Românilor Bucovineni. La festivitate au participat cercetători din București, Iași și Suceava, cadre didactice, persoane de diferite profesii care urmăresc mișcarea științifică din țara noastră².

Centrul de Studii „Bucovina” este patronat de Filiala Iași a Academiei Române, al cărei președinte, Cristofor Simionescu, acordă o atenție deosebită activității sale.

Consiliul științific se formează din: D. Vatamaniuc, președinte, directorul instituției, Vasile Precup, secretar științific onorific, Vladimir Trebici, Emil Diaconescu, Gh. Platon, Mircea Irimescu, Constantin Popescu, Ștefan Gorovei, Alexandru Țenchea, Radu Economu.

Posturile de la Centrul de Studii „Bucovina” se ocupă prin concurs. În 5 octombrie 1992 se ține concursul pentru ocuparea postului de cercetător,

¹ Centrul de Studii „Bucovina” se înființează prin Hotărârea de Guvern, nr. 702, cu numirea Centrul pentru Studiarea Problemelor Bucovinei, semnată în 14 decembrie 1993 și publicată în „Monitorul Oficial” în 12 ianuarie 1994. Având prevăzută personalitate juridică, urma să fie încadrat cu un director, un compartiment cercetare cu 7 posturi și un compartiment administrație, cu două posturi. Hotărârea s-a aplicat parțial.

² Un studiu privind activitatea Centrului, ca proiect științific promovat de Academia Română, cuprinzând informații valoroase, publică, la împlinirea unui deceniu de activitate, Vasile I. Schipor, secretarul științific al instituției: *Centrul pentru Studiarea Problemelor Bucovinei. Destinul unui proiect științific*, în „Analele Bucovinei”, anul X, nr. 2 [iulie–decembrie], 2003, p. 365–380. Materialul se republică în „Codrul Cosminului”. Analele științifice [ale Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava], Seria istorie, serie nouă, nr. 10 (20), 2004, Suceava, Editura Universității din Suceava, p. 241–252. Referițe la prezența Centrului de la Rădăuți în viața publică din Bucovina se fac, de către același autor, în capitolul *Academia Română în serviciul societății al studiului Bucovina istorică, elita bucovinenilor și Academia Română*, publicat în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 1 [ianuarie–iunie] 2005, p. 33–37.

specialitatea istorie. Comisia se formează din: acad. Gheorghe Platon, președinte, Vasile Precup, secretar, Dumitru Șandru și D. Vatamaniuc, membri. Postul este ocupat de Marian Olaru, profesor de istorie. Concursul pentru ocuparea postului de cercetător, specialitatea folclor, se ține în 29 decembrie 1992. Comisia se formează din acad. Gheorghe Platon, președinte, Vasile Precup, secretar, Ion H. Ciobotaru și D. Vatamaniuc, membri. Postul este ocupat de Vasile Schipor, profesor de limba și literatura română. Concursul pentru ocuparea postului de cercetător, specialitatea germanistică, se ține în 15 martie 1993. Comisia se formează din D. Vatamaniuc, președinte, Vasile Precup, secretar, prof. Cristina Ceucă și Marian Olaru, membri. Postul este ocupat de Georgeta Istrătoaie, profesoară de germană. Concursul pentru ocuparea postului de cercetător, specialitatea etnografie, se ține în 19 martie 1993. Comisia se formează din D. Vatamaniuc, președinte, Vasile Precup, secretar, Marian Olaru și Vasile Schipor, membri. Postul (1/2 normă) este ocupat de Dragoș Cusiac, directorul Muzeului de Etnografie din Rădăuți. Se prevede ca schema să fie completată cu noi posturi (pentru limbile slave, arheologie, geografie, ecologie).

Centrul de Studii „Bucovina” își organizează activitatea de cercetare științifică consacrată provinciei în cadrul mai multor secțiuni:

1. Istoria Bucovinei;
2. Istoria literară – folclor – etnografie;
3. Geografie, geologie, resurse;
4. Ecologie, ocrotirea mediului natural, turism;
5. Studii economice complexe;
6. Artă.

Pentru realizarea acestui program, care depășește, în stadiul actual, încadrarea cu specialiști pe domenii, conducerea Centrului a stabilit legături cu universitățile din București, Iași și Suceava și are în vedere și alte centre universitare din țară și străinătate.

Concomitent cu aprofundarea și extinderea cercetărilor științifice consacrate Bucovinei, Centrul își propune:

1. Să retipărească lucrările fundamentale privitoare la Bucovina, îndeosebi germane, publicate în cursul anilor.
2. Să constituie un fond documentar, prin colectarea monografiilor despre localități, documente diferite și chiar arhive în păstrarea unor familii.
3. Să inventarieze și să valorifice colecțiile de artă și tehnică populară, numismatică.
4. Să constituie o arhivă de folclor prin înregistrări pe teren.

Centrul de Studii „Bucovina” a stabilit legături cu Bukowina-Institut din Augsburg și cu Centrul Bucovinean al Universității din Cernăuți. O primă reuniune a celor trei instituții a avut loc la Cernăuți, în 30 septembrie – 4 octombrie 1993. Următoarea reuniune este programată să fie organizată de Centrul de Studii „Bucovina” la Rădăuți, în septembrie 1994.

Cercetătorii Centrului de Studii „Bucovina” au participat cu comunicări la reuniunea de la Suceava (7–8 noiembrie 1992), Iași (6–9 iulie 1993), Cernăuți (30 septembrie – 4 octombrie 1993), precum și la diferite festivități consacrate Bucovinei (București, Brașov, Suceava) și în alte localități.

Sarcina principală, de viitor, a Centrului de Studii „Bucovina” rămâne întocmirea *Enciclopediei generale a Bucovinei*, la nivelul standardelor internaționale.

III. „ANALELE BUCOVINEI”, PUBLICAȚIE ACADEMICĂ

Centrul de Studii „Bucovina” ia hotărârea, încă de la înființarea sa, în septembrie 1992, să scoată o revistă consacrată acestei provincii, care să cuprindă toate domeniile, de la istorie și literatură la științele naturii și viața culturală. Primul număr apare, după pregătiri îndelungate, în iunie 1994. S-a adoptat formatul de carte, cu o periodicitate de două ori pe an. Colegiul de redacție: acad. Radu Grigorovici, acad. Ștefan Ștefănescu, acad. Vladimir Trebici, acad. Liviu Ionesi, acad. Gheorghe Platon, Radu Economu, Marian Olaru. Redactor-șef: D. Vatamaniuc. Secretar de redacție: Vasile I. Schipor. Responsabil de număr: Marian Olaru.

Componența colegiului de redacție s-a schimbat în cursul anilor, prin încetarea din viață a lui Vladimir Trebici, Gheorghe Platon și Radu Economu și cooptarea lui Mihai Iacobescu și Ștefan Purici. Responsabilii de număr se schimbă cu fiecare apariție.

Acad. Gheorghe Platon stabilește într-un *Argument*, cu care se deschide primul număr, menirea noii publicații bucovinene: „Bucovina poartă în ea – scria Gheorghe Platon, de pioasă amintire – sufletul românesc dintotdeauna. «Analele Bucovinei» se vor strădui să dea expresie acestui suflet, ridicând conștiințele noastre, ale tuturor, la nivelul unor mari idei”.

Acad. Radu Grigorovici instituie în editorialul programatic *Bucovina, fereastră către Vest a Moldovei* principiul de urmat: examinarea, cu detașare, a situației provinciei în spațiul geografic între cultura occidentală și cultura orientală. Materialele publicate, încă din primul număr, ilustrează această situație cu avantajele și dezavantajele pentru români, populația autohtonă.

Problema care ni s-a pus, încă de la construirea primului volum, privea organizarea materialelor în cuprinsul publicației, ca să reflecte toate domeniile, de la istorie la dinamica cotidiană a vieții științifice și culturale bucovinene. Demersul nostru privind structura publicației nu a fost lipsit de oscilații. Sumarul nr. 1/1994 se înfățișa într-o formă ce merită să rețină atenția: *Argument; Editorial; Aniversări; Evocări; Viața culturală, literară și artistică; Demografie. Topografie; Folclor. Etnografie; Științele naturii; Cărți, reviste; Cronică*.

Două rubrici, *Aniversări* și *Evocări*, nu mai apar în nr. 2/1994, ca să fie introduse cu nr. 1/1995, sub forma *Evocări*, în secțiune permanentă.

Secțiunea *Demografie. Toponimie* se completează în nr. 2/1994 cu *Onomastica*.

Introducem o secțiune nouă, *Documente*, cu nr. 1/1995, care va deveni și ea permanentă.

Tot în acest număr, introducem rubrica *In memoriam*, care va figura și în numerele următoare, după împrejurările nefericite, prin trecerea în neființă a personalităților bucovinene. Introducem, cu nr. 1/1996, o nouă secțiune permanentă, *Opinii*, foarte importantă prin legarea revistei cu problematica politică din istoria Bucovinei. O ultimă modificare în sumar operăm cu nr. 2/1996, când contribuțiile

cu caracter istoric sunt grupate într-o singură secțiune: *Istorie, demografie, toponimie, onomastică, statistică*. De aici înainte nu se aduc schimbări care să modifice structura sumarului.

Programul revistei constă în readucerea în actualitate a lucrărilor importante din trecut, elaborate, deopotrivă, de istoricii români și austrieci și promovarea cercetărilor actuale privind Bucovina. Să mai notăm că dăm, pe prima copertă a fiecărui număr, reproduceri după monumentele istorice din Bucovina.

„Analele Bucovinei” consacră un număr special pictorului George Baron Løvendal, la un secol de la nașterea sa (nr. 2/1997) și altul compozitorului Ciprian Porumbescu, la împlinirea a 150 de ani de la nașterea sa (nr. 1/2003).

„Analele Bucovinei” tipăresc numere speciale în 1997 și 2002, cu lucrările de la congresele internaționale consacrate Bucovinei, ținute la Rădăuți, în 1996 și 2000.

Activitatea „Analelor Bucovinei” pe întinderea unui deceniu este prezentată într-un număr cumulativ (nr. 2/2002), în care se retipăresc articolele publicate ca editoriale și la *Opinii* și se dă sumarul pentru cele 23 de numere tipărite între 1994 și 2002. Este un instrument de lucru de prim ordin, care nu va putea fi ocolit de nici un cercetător care se va ocupa de Bucovina.

Experiența îndelungată în publicistica românească demonstrează că nimic nu dăunează mai mult unei publicații științifice decât apariția neregulată, schimbarea formatului ei și instabilitatea în organizarea materialelor din cuprins. Se alătură, firește, ținuta științifică a materialelor publicate, care, însă, nu este luată în considerare de la prima vedere.

„Analele Bucovinei” au izbutit să depășească aceste neajunsuri și intră, în frumoasa sa ținută, în cel de-al doilea deceniu de activitate¹.

¹ Despre „Analele Bucovinei” scrie, de-a lungul timpului, printre alții, acad. Al. Zub, „Analele Bucovinei”, IX, 2002, 2, p. 313–619, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, XLII, 2005, Iași, Editura Academiei Române, 2005, p. 799–800. Rolul periodicului în viața științifică din Bucovina este adus în discuție de Vasile I. Schipor, secretar de redacție, care publică un material, „Analele Bucovinei” – 12 ani de promovare neîntreruptă a valorilor culturii și civilizației românești, în „Codrul Cosminului”. Analele Științifice [ale Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava]. Seria istorie, serie nouă, nr. 12 (22), Suceava, Editura Universității din Suceava, 2006, p. 293–297.

IV. ENCICLOPEDIA GENERALĂ A BUCOVINEI

Enciclopedia generală a Bucovinei are la bază hotărârea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, luată în reuniunile de la Gălănești (lângă Rădăuți), ținute în 1990. Vechea societate românească, înființată în 1862, fusese interzisă de regimul totalitar și își relua activitatea după prăbușirea acestuia, cu scopul să reînvie frumoasa tradiție culturală bucovineană. *Proiectul* este întocmit de Vladimir Trebici, membru corespondent, ulterior membru titular al Academiei Române. La acele vremuri ia parte și Radu Grigorovici, vicepreședinte al Academiei Române, care temperă entuziasmul nostru juvenil de după Revoluție, la care se asociază și Vladimir Trebici, care primise să întocmească *Proiectul* în câteva luni. Se țin de cuvânt, ca și în alte împrejurări.

Proiectul ia înfățișarea, după discutarea sa în acele reuniuni de la Gălănești¹, a unui document științific orientativ și protocolar. Este preluat în această formă de Centrul de Studii „Bucovina” la înființarea sa, la Rădăuți, în septembrie 1992.

PROIECT

ENCICLOPEDIA GENERALĂ A BUCOVINEI

A. STRUCTURA ENCICLOPEDIIEI

- Capitolul I *ISTORIA*
Capitolul II *PĂMÂNTUL*
1. Geografie;
 2. Geologie;
 3. Resurse naturale.
- Capitolul III *OAMENII*
1. Demografie generală;
 2. Românii;
 3. Ucrainenii (rutenii);
 4. Germanii;
 5. Evreii;
 6. Polonezii;
 7. Rușii lipoveni;
 8. Alte neamuri.

¹ Prezentarea *Proiectului* și organizarea colectivelor de lucru pentru editarea unei *Enciclopedii a Bucovinei* fac obiectul unei consfătuiri publice, organizate și la Suceava de Consiliul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 23 martie 1993. Procesul-verbal încheiat cu această ocazie se publică în documentarul semnat de Vasile I. Schipor, *Românii din Bucovina în reconstrucția societății civile*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 1 [ianuarie-iunie] 2005, p. 192–196.

Capitolul IV *ECONOMIA*

1. Agricultură;
2. Creșterea animalelor;
3. Pădurile;
4. Industria și mineritul;
5. Transporturile și comunicațiile;
6. Industria casnică;
7. Alte activități economice.

Capitolul V *CULTURA*

1. Biserica Ortodoxă
 - Mitropolia
 - Fondul religios ortodox
 - Învățământul teologic;
2. Celelalte confesiuni;
3. Învățământul;
4. Sănătatea publică;
5. Literatura și presa;
6. Muzica și teatrul;
7. Folclorul;
8. Alte arte;
9. Societăți culturale

Capitolul VI *ADMINISTRAȚIA ȘI VIAȚA POLITICĂ*

1. Administrația austriacă (1775–1918);
2. Administrația românească (1918–1940); (1941–1944);
3. Administrația sovietică (1940–1990);
4. Evoluția împărțirii administrative a Bucovinei;
5. Partide politice.

Capitolul VII *BUCOVINA ÎN LUMINA DREPTULUI ISTORIC ȘI INTERNAȚIONAL*

1. Anexarea din 1775;
2. Unirea Bucovinei cu România (1918). Aspecte juridice și diplomatice;
3. Pactul Ribbentrop-Molotov și anexarea Bucovinei de Nord (1940);
4. Legislația și dreptul;
5. Dreptul „obișnuielnic” în Bucovina.

Capitolul VIII *STRUCTURA SOCIALĂ ȘI ETNICĂ A BUCOVINEI*

1. Țăranii;
2. Răzeșii, mazilii și boierii;
3. Colonizarea și imigrările în perioada 1775–1918;
4. Emigrări în Bucovina (până în 1914);

5. Colonizări, imigrări și deportări (1940–1990);

6. Schimburi interetnice: căsătorii mixte, asimilări.

Capitolul IX *SATE ȘI ORAȘE (MONOGRAFII)*

Capitolul X *PERSONALITĂȚI CULTURALE ȘI POLITICE (MONOGRAFII)*

B. LOGISTICA

1. Va fi solicitată colaborarea următoarelor instituții:

- Universitatea „Ștefan cel Mare” – Suceava;
- Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași;
- Institutul de Istorie „N. Iorga” – București;
- Institutul de Geografie din Iași și București;
- Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” – București;
- Biblioteca Județeană din Suceava;
- Muzeul de Istorie și Arheologie din Suceava;
- Muzeul din Rădăuți;
- Direcția Arhivelor Statului din Suceava;
- Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților;
- Fundația Culturală Română (București).

2. Se înființează un secretariat central al *Enciclopediei Bucovinei*, format din Vl. Trebici, V. Precop și Natalia Cernăuțeanu, precum și secretariate în cadrul filialelor existente.

3. Comitetul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina va face eforturi, prin editura și librăria sa de la Rădăuți, pentru asigurarea de mijloace tehnice (în primul rând un copiator), în vederea multiplicării textelor și documentelor (inclusiv prin obținerea lor din străinătate, cu sprijinul celor de peste hotare).

C. AUTORI ȘI CONSULTANȚI

I. În stadiul actual, pot fi comunicate următoarele nume (alfabetic):

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Victor Axenciuc | (București) |
| 2. Ion Băncilă | (București) |
| 3. Nicolae Buga | (București) |
| 4. Ștefan Bucevschi | (Bârlad) |
| 5. Mircea Bulgaru | (București) |
| 6. Nichifor Ceapoi | (București) |
| 7. Petre Ciobanu | (Brașov) |
| 8. Radu Ștefan Ciobanu | (București) |
| 9. Ion V. Cocuz | (Suceava) |
| 10. Nicolae Cojoc | (Suceava) |

- | | |
|----------------------------|-------------------------|
| 11. Nicolae Cojocaru | (Câmpulung-Moldovenesc) |
| 12. Vladimir Cojocaru | (București) |
| 13. Eugen Dimitriu | (Suceava) |
| 14. Șerban Dragomirescu | (București) |
| 15. Radu Economu | (București) |
| 16. Emil Ion Emandi | (Iași) |
| 17. Costin Feneșan | (București) |
| 18. Dimitrie Gherasim | (București) |
| 19. Vasile Ghețău | (București) |
| 20. Ion Ghinoiu | (București) |
| 21. Dinu Giurescu | (București) |
| 22. Radu Grigorovici | (București) |
| 23. Mircea Grigoroviță | (București) |
| 24. Petre Hurjui | (Rădăuți) |
| 25. Mihai Iacobescu | (Suceava) |
| 26. Victor Iliescu | (București) |
| 27. Liviu Ionesi | (Iași) |
| 28. Mihai Iordache | (Suceava) |
| 29. Mircea Irimescu | (Rădăuți) |
| 30. Grațian Jucan | (Câmpulung-Moldovenesc) |
| 31. Dragoș Luchian | (Rădăuți) |
| 32. Marcel Lupu | (București) |
| 33. George Muntean | (București) |
| 34. Dimitrie Păcuraru | (București) |
| 35. Arkadie Percek | (București) |
| 36. Petre Pânzaru | (Suceava) |
| 37. Ion Popescu-Sireteanu | (Iași) |
| 38. Vasile Precop | (Rădăuți) |
| 39. Valerian Procopciuc | (Rădăuți) |
| 40. Șerban Rădulescu-Zoner | (București) |
| 41. Emil Satco | (Suceava) |
| 42. Victor Săhleanu | (București) |
| 43. Dan Slușanschi | (București) |
| 44. Victor Spinei | (Iași) |
| 45. Ion Șandru | (Iași) |
| 46. Ștefan Ștefănescu | (București) |
| 47. Vladimir Trebici | (București) |
| 48. Leon Țopa | (București) |
| 49. Pavel Țugui | (București) |
| 50. Alexandru Ungureanu | (Iași) |
| 51. Dimitrie Vatamaniuc | (București) |
| 52. Alexandru Zub | (Iași) |

II. În afară de autorii potențiali, o contribuție valoroasă pot aduce persoanele deținând documente, manuscrise, genealogii, monografii de sate, amintiri istorice etc.:

- | | |
|-----------------------------|-------------------------|
| 1. George Antonescu | (Câmpulung-Moldovenesc) |
| 2. Oltea Apostolescu-Nistor | (București) |
| 3. Traian Cantemir | (Iași) |
| 4. Mihai Cazacu | (Timișoara) |
| 5. George Drumur | (Timișoara) |
| 6. Dimitrie Gălățeanu | (București) |
| 7. Ilie Grămadă | (Iași) |
| 8. George Macrin | (București) |
| 9. Laureția Negură | (București) |
| 10. Dragoș Rusu | (București) |
| 11. Liviu Rusu | (București) |
| 12. Petre Rezuș | (București) |
| 13. Barbu Slușanschi | (București) |
| 14. Macrina Vesper (Grosu) | (București) |
| 15. Oltea Vitencu-Iliuț | (Piatra-Neamț) |

III. Proiectul propus nu reprezintă structura finală a *Enciclopediei*, care va fi hotărâtă de consiliul de coordonare. Sistemul de lucru este deci pe module, articularea lor se va face într-o fază ulterioară. Acest sistem este indispensabil pentru ca autorii să purceadă imediat la lucru sau să-și continue activitatea începută. De exemplu, pentru Cap. V, §9, vor fi necesare monografiile privind „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, „Școala Română”, „Armonia” etc.; din ele, însă, se va reține esențialul pentru capitolul amintit. Deci, în stadiul actual, nu se pot indica: numărul de pagini, ilustrațiile, anexele, fiecare autor lucrând autonom.

IV. Coordonarea activității de elaborare și de editare a *Enciclopediei* se va asigura de către un comitet, care va fi ales cu prilejul adunării generale. Cu același prilej, va fi propus și un corp de consultanți științifici pentru fiecare domeniu.

V. Elaborarea *Enciclopediei* se va realiza în funcție de definitivarea volumelor. Trebuie acordată prioritate volumului (volumelor) care va (vor) conține capitolul I (*Istorie*), capitolul II (*Pământul*) și capitolul III (*Oamenii*). Cea mai mare urgență trebuie să fie elaborarea unei lucrări de circa 100–120 de pagini, cu ilustrații, hărți, în limba română și câteva limbi de circulație internațională, în condiții grafice ireproșabile. Acest volum va putea fi editat de Fundația Culturală Română și difuzat în străinătate.

VI. Propunem ca adunarea generală să fie convocată de către Societate, cu consultarea filialelor, la Suceava, în prima jumătate a lunii martie 1991.

VII. Colaborarea cu Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” – Cernăuți va face obiectul discuțiilor cu prilejul adunării generale.

Bucovina face obiectul diferitelor cărți, monografii, broșuri de propagandă, toate editate și difuzate în străinătate, în care, cel mai adesea, adevărul istoric este falsificat. Este timpul ca românii să elaboreze o lucrare științifică importantă, care să înfățișeze obiectiv Bucovina sub toate aspectele.

Timpul nu mai are răbdare.

Vladimir Trebici,
membru corespondent al Academiei Române

*

Proiectul stabilește, cum se vede, structura Enciclopediei generale a Bucovinei, pe domenii și specialități, și include colaboratorii potențiali și consultanți la această lucrare de mare amploare și de importanță națională. Sunt incluse în această listă personalități originare din Bucovina, însă și personalități care nu sunt originare de aici, dar se ocupă cu problemele acestei provincii cu un destin tragic.

Centrul de Studii „Bucovina” preia *Proiectul*, fără să aibă și o susținere financiară. Demersurile sale pentru constituirea unui colectiv de lucru, desfășurate până în 1996, nu sunt încununete de succes.

Centrul de Studii „Bucovina” hotărăște să înceapă *Enciclopedia generală a Bucovinei* cu prevederile din capitolele IX și X ale *Proiectului*, în care se propune să se întocmească monografiile pentru sate și orașe și pentru personalități culturale și politice. Inaugurează astfel seria *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii*, în 1996, care este în curs de desfășurare. Deschidem această serie cu o lucrare de toponimie minoră, privind localitățile din Bucovina, după care edităm primele recensăminte privind Bucovina într-o ediție bilingvă, germano-română.

1. Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I–II, îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu; *Introducere*: D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 1996;

2. *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998;

3. Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, Cuvânt înainte de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;

4. Mircea Pahomi, *Biserici și schituri ortodoxe românești din Ținutul Cernăuți. Din istoria Bisericii Ortodoxe Române în nordul Bucovinei. Episcopia de Rădăuți*, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;

5. Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, Ediție îngrijită, prefață, microbiografii, glosar și note: prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;

6. Mircea A. Diaconu, *Mișcarea „Iconar”. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, 1999;

7. *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788–1789)*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfete, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefață de D. Vatamaniuc, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2002;

8. *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Materialele Conferinței Științifice Internaționale Rădăuți, 20–22 septembrie 2000, Suceava, Editura Universității, 2002;

9. Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Cuvânt înainte de acad. Gheorghe Platon, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2002;

10. Valerian I. Procopciuc, *Sucevița – sat al Obcinilor Bucovinei și gropniță a Movileștilor*, Cuvânt înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Cuvânt de încheiere: Vasile I. Schipor, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2003;

11. Petru Bejinariu (coord.), *Familia Isopescu în mișcarea națională din Bucovina*, Cuvânt înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2004.

12. Petru Bejinariu, *Eugen Botezat și școala de biologie de la Cernăuți*, Cuvânt înainte de Constantin Toma, membru corespondent al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2005.

13. Teodor Balan, *Teatrul românesc în Bucovina istorică*, Ediție după manuscrise de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2005;

14. Daniel Hrenciuc, *Continuitate și schimbare. Integrarea minorităților naționale din Bucovina istorică în Regatul României Mari (1918–1940)*, vol. I, *Perspectiva național-liberală (1918–1928)*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2005;

15. Elena Olaru, Marian Olaru (coordonatori), *Colegiul Tehnic Rădăuți. Studiu monografic*, Cu o postfață de Vasile I. Schipor, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2005;

16. Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. VII–IX, Ediție îngrijită, note și comentarii de prof. univ. dr. Ioan Caproșu, Indici de nume și de materii de Arcadie Bodale, Prefață de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Postfață de prof. univ. dr. Pavel Țugui, Iași, Editura Taida, 2005–2006;

17. *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Marian Olaru, Prefață D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Postfață de Vasile I. Schipor, Indice de nume de Rodica Iațencu, Suceava, Editura Universității, 2006.

Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii este în plină desfășurare și sunt incluse în ea lucrări tipărite în trecut, în română și germană, și lucrări elaborate în cadrul activității Centrului de Studii „Bucovina”.

V. CENTRUL DE STUDII „BUCOVINA” ÎNTRE OCCIDENT ȘI ORIENT

Conferința Internațională *Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice* își ține lucrările, cum vom arăta mai departe, la Rădăuți, în 31 mai–3 iunie 1996 și adoptă o *Declarație*, semnată de Ortfried Kotzian, directorul Institutului Bukowina din Augsburg, Oleg Panciuk, directorul Centrului Bucovinean de Studii din Cernăuți și D. Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii „Bucovina” din Rădăuți.

Conferința își încheie lucrările în Aula Academiei Române, în 5 mai 1996. Conferința este salutată de Alexandru Balaban, vicepreședinte al Academiei Române și participă la ședință: acad. Marius Sabin Peculea, secretar general al Academiei Române, acad. Radu Grigorovici, acad. Vladimir Trebici, acad. Ștefan Ștefănescu. Consiliul pentru Problemele Românilor de Pretutindeni al Guvernului României este reprezentat de Eugenia Vatuș și Georgeta Holban Grasu. Centrul de Studii „Bucovina” este reprezentat de Vasile I. Schipor, secretarul științific, Rodica Iațencu, doctorandă și Elena Cristuș, cercetătoare.

Prezintă informări: D. Vatamaniuc, Ortfried Kotzian și Oleg Panciuk, directorii institutelor care se ocupă de Bucovina.

Academicianul Radu Grigorovici dă citire la această reuniune solemnă documentului fundamental:

DECLARAȚIA

participanților la Conferința internațională „*Bucovina 1775–1862.*

Aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice”, ținută la Rădăuți
în 31 mai–3 iunie 1996

Reprezentanții celor trei instituții științifice de la Augsburg, Cernăuți și Rădăuți, care se ocupă cu cercetarea istoriei și culturii Bucovinei, constată că:

1. S-a confirmat în mod strălucit necesitatea cercetării științifice a Bucovinei în colaborare interdisciplinară și internațională.

2. A oferit posibilitatea unei discutări serioase a acestei problematici.

3. A constatat un acces diferențiat al oamenilor de știință din țările participante la diferitele surse istorice.

4. A ajuns la concluzia că astfel de simpozioane sunt necesare pentru cercetări științifice destinate unei colaborări internaționale.

Conferința face următoarele propuneri:

1. Conferințele cu astfel de tematică să aibă loc la un interval de cel puțin doi ani, cu schimbul, în unul din cele trei orașe – Rădăuți, Cernăuți și Augsburg –, cu scopul de a realiza o apropiere a diferitelor puncte de vedere, precum și publicații comune.

2. Tema și locul manifestărilor vor fi fixate de fiecare dată prin discuții în comun.

3. Cele trei instituții vor lărgi, de asemenea, cooperarea lor prin schimbul regulat de cărți, reviste și alte surse.

4. În afară de acestea, ar fi de dorit ca cercetătorii să-și însușească un minimum de cunoștințe în limbile de lucru (română, germană, ucraineană).

5. Se va căuta ca textele comunicărilor să fie înaintate din timp în cele trei limbi, în vederea discutării preliminare a punctelor de vedere contradictorii. În scopul acesta, oamenii de știință vor fi invitați cu câteva zile înaintea conferinței respective.

Participanții la conferință sunt convinși că realizarea acestor măsuri va mări eficiența conferințelor în sensul unei îmbunătățiri a relațiilor dintre țările noastre.

Rădăuți, 3 iunie 1996

Ortfried Kotzian
Oleg Panciuc
D. Vatamaniuc

Prezentarea *Declarației*, întocmită la Conferința internațională de la Rădăuți și citită în Aula Academiei Române, se înscrie ca primă recunoaștere, la cel mai înalt nivel, a Centrului de Studii „Bucovina”, instituție academică, care face legătura permanentă între Occident și Orient. Se explică de ce și a doua Conferință internațională privind Bucovina este organizată tot de Centrul de Studii „Bucovina” și se ține tot la Rădăuți.

**CONFERINȚE ȘI REUNIUNI
INTERNATIONALE**

I. CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ DE LA RĂDĂUȚI, DIN 1996

Programul Conferinței Internaționale ținute la Rădăuți, între 31 mai și 3 iunie 1996, și la București, în 5 iunie 1996, cea dintâi de această natură, se stabilește printr-o înțelegere între D. Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii „Bucovina” de la Rădăuți, Ortfried Kotzian, directorul Institutului Bukowina-Institut din Augsburg și Oleg Panciuk, directorul Centrului Bucovinean de Studii din Cernăuți, la o întâlnire cu caracter cultural. Universitatea din Cernăuți organizează o sesiune științifică, cu prilejul împlinirii a 120 de ani de la înființarea ei, care își ține lucrările în 3–4 octombrie 1995. Participă la lucrări și o delegație română formată din academicianul Radu Grigorovici, academicianul Vladimir Trebici și subsemnatul, în calitate de director al Centrului de Studii „Bucovina”. Lucrările se țin în Sala de Marmură a Palatului Mitropolitan, în care s-a instalat Universitatea din Cernăuți și ele sunt deschise cu o cuvântare a lui Stepan Kostyșin, rectorul acestei instituții, publicată și într-un număr special al unui ziar local. În *Programm*, redactat în limbile ucraineană și germană – nu și în română –, sunt incluși și academicienii Radu Grigorovici, fost student și cadru didactic la Universitatea din Cernăuți, cu comunicarea *Die Physikschule an der Czernowitzer Universität in den Jahren 1875–1940*, și Vladimir Trebici, fost student la Universitatea din Cernăuți, cu comunicarea *Theologische Fakultät an der Czernowitzer Universität in der Jahren 1875–1940*, ambele primite foarte bine. Ortfried Kotzian ținu și el o comunicare, *Die Bedeutung der Universität für den «Mithos Czernowitz»*, altfel spus, *Contribuția Universității cernăuțene în promovarea «mitului habsburgic»*. Despre întâlnirea delegației noastre cu rectorul Universității și discuțiile purtate cu el vom vorbi mai departe. Acum a avut loc și prima întâlnire a celor trei directori, conducători de instituții care se ocupă de Bucovina, la care au asistat și academicienii Radu Grigorovici și Vladimir Trebici. S-a stabilit, de comun acord, să ne ocupăm de Bucovina istorică, în cele două perioade, 1775–1862 și 1862–1918. Conferința pentru prima perioadă să se țină la Rădăuți, pentru cu totul alte motive decât faptul că un istoric german, Franz Wiszniowski, prezintă acest oraș, în cartea sa, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, tipărită la März, în 1996, ca orașul „cel mai german din Bucovina”.

Conferința Internațională *Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice* își deschide lucrările la Rădăuți, în 31 mai 1996, cu o tematică foarte bogată, cum se vede din comunicările prezentate la Conferință și se încheie cu semnarea unei *Declarații*, care este prezentată, cum am văzut, și la Academia Română, în 5 iunie 1996. Limbile de comunicare sunt româna, germana și ucraineana¹.

¹ Despre reuniunea științifică de la Rădăuți scriu, printre alții: Mihai Iacobescu, *Bucovina în dezbatere științifică internațională. Conferința internațională „Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice,*

Tipăresc cuvântarea mea numai în limba română, însă *Declarația* în română, germană și ucraineană:

CUVÂNTUL ROSTIT DE D. VATAMANIUC, DIRECTORUL CENTRULUI DE STUDII „BUCOVINA”

Centrul de Studii „Bucovina” cu sediul la Rădăuți, județul Suceava, al Academiei Române și-a inaugurat activitatea în 6 septembrie 1992 și este instituționalizat prin Hotărârea de Guvern nr. 711, din 14 decembrie 1993. Are ca obiect de cercetare, potrivit acestei Hotărâri, elaborarea de studii fundamentale și de interes național privitoare la istoria și cultura Bucovinei. Centrul de Studii „Bucovina” s-a înființat la propunerea și stăruința Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, fondată la Cernăuți, în anul 1862, actualmente cu sediul central la Rădăuți. Potrivit Hotărârii de Guvern, Centrul de Studii „Bucovina” este singura instituție de cercetare instituționalizată anume pentru a-și consacra activitatea problemelor Bucovinei. Este subordonată teritorial Filialei Iași a Academiei Române, însă își desfășoară activitatea conform programului său specific de cercetare. Are ca parteneri de dialog, cum se vede și la această conferință internațională, Centrul Bucovinean de Studii al Universității din Cernăuți, înființat în anul 1992, și Bukowina-Institut din Augsburg, care desfășoară activitate științifică în această direcție încă din anul 1988.

Centrul de Studii „Bucovina” își orientează activitatea în mai multe direcții. Este, în primul rând, o instituție științifică care pregătește specialiști pentru cercetare. Posturile sunt ocupate prin concurs și, din cei șapte cercetători prevăzuți în Hotărârea de Guvern pentru compartimentul de cercetare, trei sunt înscriși la doctorat în specialitatea lor: Vasile I. Schipor, Sorin Trelea și Rodica Iațencu, iar Marian Olaru s-a transferat la Liceul „E. Hurmuzachi” din Rădăuți. Alți doi cercetători, Ovidiu Bătă și Elena Cristuș, urmează să se înscrie la doctorat în sesiunea din acest an. Rămân, în afara pregătirii pentru doctorat, Dragoș Cusiac, directorul Muzeului Etnografic din Rădăuți, care funcționează cu jumătate de normă și care are o îndelungată activitate în specialitatea sa, și Georgeta Istrătoaie, referent științific, care îndeplinește funcția de germanist. Centrul își propune să angajeze elemente tinere, de preferință absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior, și să strângă în jurul său persoane din localitate cu preocupări științifice. Am ținut să comunic

sociale, cultural-economic și demografice”, Rădăuți, 31 mai – 3 iunie 1996, în „Codrul Cosminului”. Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, serie nouă, Suceava, anul II, nr. 2 (12), 1996, p. 552–563; Veniamin Ciobanu, *O manifestare științifică internațională dedicată Bucovinei*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, Iași, tomul XXXIII, 1996, p. 502–504; Ștefan Purici, *Bucovina. 1775–1862. Aspecte politice, sociale, culturale, economice și demografice (Conferință științifică internațională, Rădăuți, 31 mai–3 iunie 1996)*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți–București, anul III, nr. 2 (10), 1996, p. 29–41; Vasile I. Schipor, *Conferința științifică „Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice, sociale, culturale, economice și demografice”*, Rădăuți–București, 31 mai – 5 iunie 1996, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1, 1997, p. 257–259.

aceste informații „tehnice” pentru faptul că Centrul de Studii „Bucovina” înscrie în activitatea sa, ca o preocupare prioritară, spre deosebire de institutele din Augsburg și Cernăuți, pregătirea de specialiști pentru cercetarea științifică.

Centrul de Studii „Bucovina” se orientează, asemenea institutelor din Augsburg și Cernăuți, și spre atragerea în activitatea științifică a cercetătorilor cu o activitate recunoscută în specialitatea lor. Pe această linie, Centrul se preocupă de stabilirea de legături de colaborare cu institutele de cercetare din cadrul Filialei Iași a Academiei Române, cu Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Universitățile din București și Cluj-Napoca. Acest deziderat se realizează, în parte, prin cercetătorii Centrului de Studii „Bucovina”, înscriși la doctorat în institutele științifice din capitala Moldovei.

Centrul de Studii „Bucovina” și-a propus, ca realizare mai îndepărtată, elaborarea *Enciclopediei generale a Bucovinei*, pentru care Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a întocmit un *Proiect* privind structura ei și lista autorilor, pe domenii și specialități, propuși să se implice în această amplă acțiune științifică. O asemenea lucrare reclamă sprijin financiar, care nu a fost primit. Centrul de Studii „Bucovina” a considerat că poate trece la întocmirea *Enciclopediei generale a Bucovinei*, prin elaborarea de monografii ale comunelor, ale instituțiilor economice și culturale din provincie. Și-a înscris în planul de cercetare, cum se observă și din „Anuarul” Academiei pe 1994, întocmirea monografiei localității Voitinel, una dintre cele mai vechi așezări din Bucovina.

Cercetătorii elaborează studii parțiale și de sinteză în specialitatea lor. Ocupă primul loc întocmirea tezelor de doctorat și, în această privință, cercetătorii desfășoară o susținută activitate de documentare, prin deplasări la Iași și la București, la Biblioteca Academiei Române și Arhivele Statului. Cercetătorii de la instituția noastră au un câmp nelimitat de activitate pentru investigații privind trecutul și prezentul acestei provincii, greu încercate de vicisitudinile istoriei.

Centrul de Studii „Bucovina” și-a propus să retipărească lucrările valoroase consacrate Bucovinei, elaborate în decursul anilor. Avem în vedere îndeosebi lucrările de sinteză publicate de cercetătorii germani înainte de anul 1918.

Centrul de Studii „Bucovina” urmărește tot ce se tipărește în țară și străinătate privind problemele Bucovinei, în vederea constituirii, în câțiva ani, a Bibliotecii științifice „Bucovina”. Centrul se găsește, în această privință, într-o situație privilegiată, prin faptul că Liceul „E. Hurmuzachi” din Rădăuți păstrează fondul german de carte și publicații periodice de la înființarea acestei instituții de învățământ, îndată după 1870. Nu este de prisos să amintim că primul director al liceului a fost Ernst Rudolf Neubauer, profesorul lui Mihai Eminescu la Cernăuți, între 1862 și 1868. De o importanță aparte sunt și publicațiile statistice, enciclopediile, edițiile complete din scriitori germani și din literatura universală, precum și tipăriturile de interes științific și cultural. Sunt în acest fond un mare număr de rarități bibliografice, unele de patrimoniu, unice în țara noastră.

Concomitent cu preluarea acestui fond și pregătirile pentru introducerea lui în circuitul științific, Centrul de Studii „Bucovina” se preocupă de recuperarea materialelor științifice privitoare la Bucovina – cărți, periodice, manuscrise, aflate în păstrarea unor persoane particulare.

Centrul de Studii „Bucovina” a stabilit legături bune de colaborare cu Bukowina-Institut din Augsburg și Centrul Bucovinean de Studii de pe lângă Universitatea din Cernăuți și au avut loc, din 1992 și până în prezent, schimburi de delegații între cercetătorii celor trei institute. Nu pot să nu relev o situație paradoxală și anormală. Comunicarea prin schimb de delegații și publicații este normală între Rădăuți și Augsburg și nu se ridică nici o piedică în privința acestei colaborări, deși distanța între cele două centre este de multe sute de kilometri. Nu același lucru se poate spune despre legăturile dintre Rădăuți și Cernăuți, centre științifice situate la o distanță de câțiva kilometri. Sunt însă separate printr-o graniță cu practici inacceptabile pentru bunele relații științifice. Demersurile pentru înlăturarea barierelor din calea cercetătorilor sunt de fiecare dată cu aplicabilitate tardivă și inoperabilă. Vina nu o poartă, firește, cele două institute de cercetare.

Centrul de Studii „Bucovina” participă la un proiect internațional în cadrul programelor Phare, inițiat de Bukowina-Institut, care a fost gazda acestei reuniuni, în 1995. În 1996 i-a urmat Cernăuțiul, iar în 1997 întrunirea este programată la Rădăuți. Proiectul înlesnește cunoașterea celor trei țări, crearea unui climat de colaborare și pregătirea unor noi acțiuni culturale.

Centrul de Studii „Bucovina” consideră că o importantă realizare a sa este tipărirea „Analelor Bucovinei”, cu începere din anul 1994, de două ori pe an și cu o apariție regulată, chestiune dificilă în condițiile economice actuale. Revista este singura din sistemul de publicații al Academiei Române cu un asemenea profil, în sensul că acoperă domenii științifice variate. Studiile pe care le publică și retipărirea unor lucrări din trecut, de interes științific, au în vedere realizarea viitoarei *Enciclopedii generale a Bucovinei*.

Activitatea Centrului de Studii „Bucovina”, desfășurată din anul 1992 până în prezent, în colaborare cu Bukowina-Institut și cu Centrul Bucovinean de Studii de la Universitatea din Cernăuți, la care se asociază și Consiliul pentru Problemele Românilor de Pretutindeni al Guvernului României, se concretizează în organizarea acestei Conferințe Internaționale care își ține lucrările la Rădăuți și vor continua în Aula Academiei Române. *Declarația* comună, semnată de cei trei directori ai institutelor pe care le conduc – Orfried Kotzian, Oleg Panciuk, D. Vatamaniuc –, prezintă o importanță aparte prin faptul că a fost adoptată, pentru prima dată, în urma unor fructuoase discuții, de către cercetători din cele trei țări, care se ocupă de problemele Bucovinei și a stabilit programul de cercetare în viitor. Acest program prezintă, ca trăsătură specifică, permanentizarea lui prin reuniuni repetate, convenite în *Declarația* comună, cu o perspectivă nelimitată în viitor.

Centrul de Studii „Bucovina” informează că lucrările acestei Conferințe Internaționale se vor tipări, cu sprijinul Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni al Guvernului României, într-un număr special din „Analele Bucovinei”, care va apărea anul viitor.

**DECLARAȚIA
PARTICIPANȚILOR LA CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
BUCOVINA, 1775-1862
ASPECTE POLITICE, SOCIALE, ECONOMICE, CULTURALE
ȘI DEMOGRAFICE**
(ținută la Rădăuți, între 31 mai și 3 iunie 1996)

Reprezentanții celor trei instituții științifice de la Augsburg, Cernăuți și Rădăuți, care se ocupă cu cercetarea istoriei și culturii Bucovinei, constată că:

1. S-a confirmat în mod strălucit necesitatea cercetării științifice a Bucovinei în colaborare interdisciplinară și internațională.

2. A oferit posibilitatea unei discutări serioase a acestei problematice.

3. A constatat un acces diferențiat al oamenilor de știință din țările participante la diferitele surse istorice.

4. A ajuns la concluzia că astfel de simpozioane sunt necesare pentru cercetări științifice destinate unei colaborări internaționale.

Conferința face următoarele propuneri:

1. Conferințele cu astfel de tematică să aibă loc la un interval de cel puțin doi ani, cu schimbul, în unul dintre cele trei orașe – Rădăuți, Cernăuți și Augsburg –, cu scopul de a realiza o apropiere a diferitelor puncte de vedere, precum și publicații comune.

2. Tema și locul manifestărilor vor fi fixate de fiecare dată prin discuții în comun.

3. Cele trei instituții vor lărgi, de asemenea, cooperarea lor prin schimbul regulat de cărți, reviste și alte surse.

4. În afară de acestea, ar fi de dorit ca cercetătorii să-și însușească un minimum de cunoștințe în limbile de lucru (română, germană, ucraineană).

5. Se va căuta ca textele comunicărilor să fie înaintate din timp în cele trei limbi, în vederea discutării preliminare a punctelor de vedere contradictorii. În scopul acesta, oamenii de știință vor fi invitați cu câteva zile înaintea conferinței respective.

Participanții la conferință sunt convingși că realizarea acestor măsuri va mări eficiența conferințelor în sensul unei îmbunătățiri a relațiilor dintre țările noastre.

Rădăuți, 3 iunie 1996

Ortfried Kotzian
Oleg Panciuc
D. Vatamaniuc

ERKLÄRUNG
DER TEILNEHMER DER INTERNATIONALEN KONFERENZ
DIE BUKOWINA IN DEN JAHREN 1775–1862. POLITISCHE, SOZIALE,
ÖKONOMISCHE, KULTURELLE UND DEMOGRAPHISCHE ASPEKTE,
(durchgeführt in Radautz vom 3. mai bis zum 3. juni 1996)

Die Vertreter der drei wissenschaftlichen Institutionen (Augsburg, Czernowitz und Radautz), die sich mit der Erforschung der Geschichte und Kultur der Bukowina befassen, stellen fest, dass die Konferenz:

1. die Notwendigkeit der wissenschaftlichen Erforschung der Bukowina in interdisziplinärer und internationaler Zusammenarbeit eindrucksvoll bestätigt,
2. eine ernsthafte Diskussion dieser Thematik ermöglicht,
3. einen unterschiedlichen Zugang der Wissenschaftler der teilnehmender Ländern zu verschiedenen historischen Quellen feststellt und
4. zu dem Schluß kommt, dass derartige Symposien für weitere wissenschaftliche Forschungsvorhaben in internationaler Zusammenarbeit erforderlich sind.

Die Konferenz unterbreitet folgende Vorschläge:

1. Die Konferenzen sollen mindestens alle zwei Jahre in ständigem Wechsel in einer der drei Städte durchgeführt werden mit dem Ziel, eine Annäherung der verschiedenen Standpunkte zu erreichen und gemeinsame Publikationen herauszubringen.

2. Das Thema und der Ort der Tagung werden jeweils in gemeinsamer Absprache festgelegt.

3. Daneben vereinbaren die drei Institutionen eine Erweiterung der Kooperation, z.B., den regelmäßigen Austausch von Büchern, Zeitschriften und Quellen.

4. Außerdem wäre es wünschenswert, dass sich die Wissenschaftler ein Minimum an Sprachkenntnissen der drei Arbeitssprachen (Rumänisch, Deutsch, Ukrainisch) aneignen.

5. Es wird weiter angestrebt, die vorzubereitenden Texte in den betreffenden drei Sprachen rechtzeitig vorzulegen mit dem Ziel, im Vorfeld der Konferenz die gegenseitigen Standpunkte zu diskutieren. Zu diesem Zweck sind die Wissenschaftler einige Tage vor der Konferenz einzuladen.

Die Teilnehmer der Konferenz sind überzeugt, dass die Verwirklichung dieser Maßnahmen sich effektiv im Sinne der Verbesserung der Beziehungen zwischen unseren Ländern auswirken könnte.

Radautz, den 3. Juni 1996

Ortfried Kotzian
Oleg Panschuk
D. Vatamaniuc

ДЕКЛАРАЦІЯ
УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
БУКОВИНА, 1775–1862. ПОЛІТИЧНІ, СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ,
КУЛЬТУРНІ ТА ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ,
(проведеної в Радівцях 31 травн – 3 Червнц 1996 року)

Представники трьох наукових установ з Аугсбургу, Чернівців та Радівців, які займаються дослідженням історії і культури Буковини, констатують:

1. Блискуче підтвердилася необхідність наукового дослідження Буковини шляхом міждисциплінарної та міжнародної співпраці.
2. Була надана можливість серйозної дискусії з даної проблематики.
3. Виявився диференційований доступ вчених країн учасниць до різних історичних джерел.
4. Був зроблений висновок, що подібні симпозиуми необхідні для поглиблення наукових досліджень, розширення міжнародного співробітництва.

Конференція робить наступні пропозиції:

1. Конференції з подібною тематикою повинні проводитися раз на два роки, по чергово, в одному з трьох міст: Радівці, Чернівці, Аугсбург, з метою зближення різних точок зору та опублікування спільних видань.
2. Кожного разу тема і місце заходів будуть узгоджуватися шляхом спільного обговорення.
3. Вказані три установи розширять співпрацю також шляхом постійного обміну книгами, журналами та різними джерелами.
4. Крім цього, бажано аби дослідники засвоїли мінімум знань з робочих мов (румунської, німецької, української).
5. Сторони спробують вчасно представити тексти доповідей трьома мовами з метою проведення попереднього обговорення спірних питань. З цією метою, науковці будуть запрошені за декілька днів до початку відповідної конференції.

Учасники конференції переконані, що здійснення цих заходів впливатиме ефективно на покращення відносин між нашими країнами.

Радівці, 3 червня 1996 року

Ортфрід Котціан
Олег Панчук
Д. Ватаманюк

Programul Conferinței este întocmit în română și ucraineană. Dăm numele conferențiarilor și titlul comunicărilor numai în română. Pentru cine dorește să cunoască și aceste aspecte, trimitem la „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 3/1997.

Țin comunicări, din partea română, cu rezumate în germană și ucraineană:

Acad. Radu Grigorovici, *Comentarii la „Descrierea Bucovinei” a generalului Splény;*

Acad. Gheorghe Platon, *Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politică de anexiune sau misiune civilizatoare?;*

Acad. Vladimir Trebici, *Despre demografia Bucovinei;*

Prof. dr. Mihai Iacobescu, *Elita românilor din Bucovina anilor 1775–1862.*

Țin comunicări, din partea germană, cu rezumate în română și ucraineană:

Dr. Otrfried Kotzian, *Între federalism și centralism. Dezvoltarea și importanța conștiinței naționale în Bucovina;*

Dr. Hugo Weczerka, *Dezvoltarea urbanistică a Cernăuților, 1775–1900;*

Prof. dr. Vladimir Iliescu, *Revoluția din 1848 și urmările ei pentru dezvoltarea Bucovinei;*

Prof. dr. Horst Fassel, *Ambianța plurilingvă și teatrul german din Cernăuți. Colaborare și concurență între instituții de cultură.*

Țin comunicări, din partea ucraineană, cu rezumate în română și germană:

Prof. dr. Yurii Makar, Dr. Mihailo Saiko, *Agricultura Bucovinei în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea (după Cadastrele din anii '80 ai secolului al XVIII-lea);*

Dr. Yhor Jaloba, Dr. Tadei Yațeniuk, *Căile de comunicație în Bucovina (sfârșitul secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea);*

Dr. Serghei Troian, *Germanii din Bucovina și rolul lor în dezvoltarea culturală a ținutului (1775–1914);*

Dr. Oleksandr Massan, *Deputații bucovineni în Parlamentul austriac în anii 1848–1849;*

Dr. Oleksandr Dobrjanski, *Formarea organelor administrației provinciale a Ducatului Bucovinei în anii '50–'60 ai secolului al XIX-lea.*

Problemele Bucovinei din această perioadă sunt prezentate, cu orientări diferite, de cele trei delegații. Membrii delegației române prezintă cu precădere aspecte ale vieții politice, membrii delegației germane au în vedere relațiile interetnice, premisă pentru ceea ce va urma în viitor, iar membrii delegației ucrainene preferă să expună aspecte ale organizării administrative sub stăpânirea habsburgică. Mai multe comunicări ies din cadrul stabilit pentru Conferință (1775–1862) și Horst Fassel întreprinde un studiu comparativ, extins până în 1914. Contribuția aparte, prin temă și aria de investigații, aparține lui Hugo Weczerka privind dezvoltarea urbanistică a Cernăuțiului, extinsă și ea până în 1900.

Conferința îmbogățește, incontestabil, informația privind o varietate de aspecte din istoria Bucovinei.

Merită să mai adăugăm că delegația noastră a fost primită de Stepan Kostyșin, rectorul Universității din Cernăuți, cu prilejul festivităților, despre care am relatat mai sus, din 3–4 octombrie 1995. Acad. Radu Grigorovici a ridicat problema înființării de secții române la Universitatea din Cernăuți, cum funcționează, la Universitatea din Cluj-Napoca, cea maghiară. Nu este admisibil ca pentru români să nu existe decât o catedră și aceea în cadrul romanisticii. Rectorul se aștepta la punerea în discuție a acestor chestiuni. A mărturisit că problema aceasta îl preocupă și pe el, dar demersurile sale rămăneau fără răspuns din partea forurilor guvernamentale. Îl preocupă și problema cadrelor didactice. Acad. Radu Grigorovici s-a oferit să țină lecția de deschidere la fizică, acad. Vladimir Trebici, despre demografia în Bucovina. M-am oferit și eu să țin câteva lecții despre Eminescu. Cursuri puteau ține, efectiv, profesorii de la Universitatea din Suceava. Acad. Radu Grigorovici și-a exprimat dorința să vadă laboratoarele de fizică, unde a lucrat sub conducerea lui Eugen Bădărău, viitorul academician. Facultatea de Fizică nu i-a îngăduit să vadă laboratoarele și i s-au arătat numai sălile de cursuri. Am aflat, din discuții particulare, că în acele laboratoare se lucra pentru armată.

O a doua întrevedere pe care am avut-o cu rectorul Universității din Cernăuți, la o nouă vizită a noastră, ne-a pus în mare încercătură. Guvernul ucrainean refuza să susțină financiar înființarea secțiilor de română. Acad. Radu Grigorovici a promis că va face demersuri pe lângă Guvernul Român și nu se îndoia că se putea rezolva, ca început, cu o singură secție, la științele exacte. A treia întrevedere, la care reflectam, nu a mai avut loc. Stepan Kostyșin a fost înlocuit de la conducerea Universității din Cernăuți. I s-a încredințat, cum am aflat mai târziu, altă funcție.

II. CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ DE LA RĂDĂUȚI, DIN 2000

Conferința Internațională *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă Unită?* își ține lucrările la Rădăuți, în 20–22 septembrie 2000. Este a doua conferință internațională, după cea din 1996, organizată de cele trei instituții: Centrul de Studii „Bucovina” din Rădăuți, reprezentat de D. Vatamaniuc, Bukowina-Institut din Augsburg, reprezentat de Ortfried Kotzian, Centrul Bucovinean de Studii din Cernăuți, reprezentat de Oleg Panciuc.

Lucrările sunt deschise de o cuvântare a mea de salut, în calitate de gazdă a Conferinței Internaționale, pe care o reproducem numai în românește. Tipărim și comunicarea mea, numai în românește.

Pentru o documentare completă trimitem la volumul pe care îl prezentăm mai departe, unde tipărim comunicările, în limba conferențiarului, cu rezumate în celelalte limbi.

CUVÂNTUL ROSTIT DE D. VATAMANIUC, DIRECTORUL CENTRULUI DE STUDII „BUCOVINA”

Distinși oaspeți,
Stimați colegi,
Doamnelor și domnilor,

Am onoarea de a prezenta personalitățile care se află alături de mine la prezidiu: profesor dr. Ortfried Kotzian, directorul Bukowina-Institut din Augsburg; profesor dr. Oleg Panciuc, directorul Centrului de Studii Bucovinene de la Universitatea din Cernăuți; Înalt Prea Sfinția-Sa Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților; domnul Vasile Ilie, prefectul județului Suceava; domnul Gavril Mârza, președintele Consiliului Județean Suceava; domnul Mihai Frunză, primarul municipiului Rădăuți, domnul acad. Gheorghe Platon, secretarul științific al Filialei Iași a Academiei Române; domnul acad. Radu Grigorovici, președinte de onoare al Centrului de Studii „Bucovina”.

La lucrările conferinței noastre, în componența celor trei delegații – germană, ucraineană și română –, participă academicieni, profesori universitari, cercetători.

În cadrul colaborării tot mai bune între cele trei institute, am inițiat cu patru ani în urmă, așa cum se cunoaște, un program destinat cercetării sistematice a problematicii Bucovinei istorice.

După părerea noastră, acesta reprezintă – prin deschidere, prin mod de realizare, prin succesele obținute în pofida multor dificultăți – un exemplu de colaborare în spirit european.

În anul 1996, la Rădăuți, Centrul de Studii „Bucovina”, în colaborare cu Bukowina-Institut din Augsburg și Centrul de Studii Bucovinene de la Universitatea din Cernăuți, a organizat prima reuniune de acest tip, consacrată analizei perioadei 1775–1861 din istoria ținutului nostru. Comunicările prezentate atunci au fost tipărite în revista „Analele Bucovinei”, nr. 3/1997.

Continuăm acum cu perioada 1861–1918, informându-vă că vom tipări și aceste lucrări în periodicul nostru.

Împreună cu urarea tradițională de bun venit în Bucovina, pe care v-o adresăm cu căldură tuturor, dorim succes lucrărilor conferinței noastre.

MIȘCAREA EUROPEANĂ MAZZINIANĂ ȘI LUPTA „JUNIMII” ROMÂNE PENTRU INDEPENDENȚĂ, LIBERTATE ȘI UNITATE STATALĂ

Conferințele internaționale se consacră prezentării evenimentelor istorice, vieții politice, economice și culturale. Nu ne aducem aminte să se fi discutat și despre „junețe” în lupta pentru independență, libertate și unitate statală.

Intellectualitatea europeană invocă „junețea” în acest context înainte de jumătatea secolului al XIX-lea. Inițiativa aparține „tinerilor” italieni, care se angajează în lupta politică. Italia se găsea, la acea dată, divizată în state, avea un ducat pontifical, iar părțile de nord, Lombardia și Venetia, se aflau sub stăpânire habsburgică. Personalitatea reprezentativă a acestei mișcări europene este Giuseppe Mazzini (1805–1872), fiul unui doctor, Giacomo Mazzini, colaborator la publicațiile care militau pentru independența și unitatea Italiei¹. Mama sa, Maria Drago, era animată și ea de sentimente patriotice. Alături de climatul cultural din familie, în formarea sa intelectuală joacă un rol important Victor Cusin (1792–1887), Jules Michelet (1798–1874), Edgar Quinet (1802–1875) și alți filosofi și istorici de orientare liberală.

Giuseppe Mazzini este urmărit pentru propaganda revoluționară și silit să plece în exil în Franța, unde înființează la Marsilia, în august 1831, Societatea „Giovine Italia” care exercita o influență puternică în viața politică europeană. Programul său îl expune în articolul *Istruzione generate per gli affratellati della Giovine Italia*, pe care îl difuzează în copii litografiate².

În martie 1832, scoate tot la Marsilia, revista „La Giovine Italia”, prin care face cunoscut programul său politic. Aici publică și studiul *Della cause che impedirono finora lo sviluppo della liberta in Italia*, analiză critică a factorilor politici și de altă natură, care stăteau în calea realizării independenței și unificării

¹ Salvo Mastellone, *Mazzini e la „Giovine Italia” (1831–1834)*, I–II, Pisa, 1860. De aici luăm informațiile privind biografia lui Mazzini.

² Giorgio Candeloro, *Storia dell’ Italia moderna*, II, *Della Restaurazione alla Rivoluzione nazionale*, Milano, [1974,] consacră un capitol substanțial, *Mazzini e il programma della „Giovine Italia”*, vieții politice din Italia, întemeierii Societății și ecoul ei în Europa (p. 194–222).

Italiai. Mazzini se desparte în programul său de „vechii liberali”, care se orientau spre federalism și își subordonau activitatea inițiativei și ajutorului străin³. „Junetea”, arată el, reprezintă vârsta biologică a fiecărui individ cu cea mai mare capacitate de afirmare în toate domeniile și ea reprezintă același lucru și în viața popoarelor. „E v' e un periodo nella vita de' popoli – proclamă Mazzini –, come in quella degli individui nel quale le nazioni s'affacciano alla liberta come l'anima giovani dell'amore”⁴. „Junetea” sau „tinerețea”, așa cum o prezintă Mazzini, stă la baza Societății „Giovine Italia”, cu program republican, care nu putea fi pus în aplicare fără unitatea credinței și a pactului social. „La Giovine Italia e Unitaria – arată Mazzini – perche senza Unita non v'e veramente Nazione.”⁵ Fac parte din „Giovine Italia” Vincenzo Monti, Ugo Fascolo, Silvio Pellico, Alessandro Manzoni.

„Giovine Italia” înscrie pe steagul său tricolor: alb, roșu, verde, două cuvinte pentru Italia: *Indipendenza, Unita* și alte trei de ordine universală: *Liberta, Eguaglianza, Umanita*⁶. Tricolorul Societății „Giovine Italia” este și cel al statului italian, cu culorile dispuse în altă ordine: verde, alb și roșu.

Mazzini fondează în Elveția, la Berna, în aprilie 1834, Societatea „Giovani Europa”, în care intră, alături de italieni, polonezi și germani⁷. Tot în Elveția întemeiază, în 1835, Societatea „Giovine Svizzera”, fără succes. Explicația stă în faptul că Mazzini se pronunță în programul său împotriva federalismului, pentru republică și unitate statală, inacceptabil în Elveția, federație a trei naționalități. Se invoca însă lupta lui Wilhelm Tell, eroul legendar al luptei pentru independența elvetică⁸.

În Franța se formează un curent destul de puternic – „Les jeunes française” – care considera că romantismul însuși reprezenta „une revolution faite par le jeunes”⁹. „Junii francezi” se despart de „bătrâni”, au programul și autorii lor, „par fris inintelligibles à la génération précédente”¹⁰. Contribuții decisive în această orientare aduc Alphonse de Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Musset, la care se impune să fie alăturate și cântecele de libertate ale lui Byron, care veneau din Anglia.

Programul politic al lui Mazzini prin care invoca „junetea” în lupta pentru independentă și unitate statală stârnește ecou, cum era de așteptat, în Germania, țară divizată în state, ca și Italia, cu interese divergente. Profesorul Ludolf Wienbarg (1802–1872), fondează, în 1834, Societatea „Das junge Deutschland”, cu

³ *Ibidem*, p. 195.

⁴ *Ibidem*, p. 203.

⁵ *Ibidem*, p. 209.

⁶ *Ibidem*, p. 208.

⁷ *Ibidem*, p. 238.

⁸ Guido Calgari, Mario Agliati, *Storia della Svizzera, II, Dal 1815 alla seconda guerra mondiale*, [Lugano,] 1969, p. 114. Lupta lui Wilhelm Tell l-a inspirat pe Schiller în *Wilhelm Tell*, capodopera sa, și pe Rossini în opera cu același titlu.

⁹ Albert Thibaudet, *Histoire de la littérature française. De 1789 à nos jours*, Paris, [1936,] p. 121.

¹⁰ *Ibidem*.

program mazzinian. Din Societate fac parte Heinrich Laube (1806–1884), Theodor Mundt (1806–1861), Karl Gutzkow (1811–1878). Unii istorici îl trec aici și pe Heinrich Heine (1797–1856), poate pentru faptul că aștepta, cum se desprinde din poezia sa, „o lume nouă”. Societatea „Das junge Deutschland” este precedată de întemeierea Asociației studențești germane „Deutsche Burschenschaft”, în 1815, combătută de autorități pentru „uneltiri demagogice”¹¹. Studențimea germană sărbătorește la manifestația din 1832 la Hambach „republicile germane și europene unite”¹². Laube tipărește și un roman, *Das Junge Europa (1833–1837)*, tablou al luptei politice a tinerei generații. Ilarie Chendi arată, într-un studiu, *Germania jună (1836–1848)*, publicat în „Tribuna poporului” din Arad, în 1899, că orientarea „junimii germane” spre măsuri radicale se justifică prin faptul că își subordona activitatea idealului de unitate națională a țării lor¹³.

În Serbia, la Novi Sad, se înființează, în 1866, „Giovane Serbia”¹⁴ cu program mazzinian („di mazziniana ispirazione”)¹⁵. „Giovane Serbia” se angajează în lupta împotriva turcilor pentru „o uniune” a tuturor sărbilor într-o „Serbie Mare”. Propune constituirea unei „fedații libere balcanice” sau una „danubiană” și „o Austrie federativă democratică”¹⁶. Federalizarea Imperiului Austro-Ungar o cereau și românii transilvăneni ca o formă de guvernare care putea înlocui dualismul austro-ungar. „Tânăra Serbie” este reprezentată de Iovan Iovanović (1833–1904), Laza Kostić (1832–1878), animați în lupta politică de-o „ideologie incendiară”¹⁷. Înființată ca o asociație studențească, „Tânăra Serbie” se transformă într-o uniune a întregului tineret și apoi într-un mare partid politic („Da prima come patriottica associazione studentesca, poi come unione nazionale di tuta la gioventú e infine come grande partito politico”¹⁸). Noua Serbie îi considera „maestri și profetii săi”, pe Mazzini și Garibaldi.

Programul politic al lui Mazzini potrivit căruia îi revenea „junimii” misiunea să ducă lupta pentru independență, libertate și uniune statală găsește ecou și în Țările Baltice sub stăpânirea autocrată țaristă. Se înființează în Estonia „Giovane Estonia” (Noar Eesti, în Letonia, „Giovane Letonia”, iar în Lituania „Giovane Lituania”¹⁹. În Lituania se scoate și o revistă, „Giovani Lituania”. Din societățile

¹¹ Fritz Martini, *Istoria literaturii germane de la începuturi până în prezent*, București, 1972, p. 326. Consacră un capitol special „Germaniei june”.

¹² *Ibidem*, p. 326

¹³ Ilarie Chendi, *Germania jună (1830–1848)*, în „Tribuna poporului”, III, 1899, nr. 2, 3/15 ianuarie, p. 1–2; nr. 3, 5/17 ianuarie, p. 1–2; nr. 4, 6/18 ianuarie, p. 1–2.

¹⁴ Arturo Cronia, *Storia della letteratura serbo-croata*, [Milano.] 1956, p. 283–288.

¹⁵ *Ibidem*, p. 284.

¹⁶ *Ibidem*, p. 295.

¹⁷ *Ibidem*, p. 296.

¹⁸ *Ibidem*, p. 284–285.

¹⁹ Giacomo Devoio, *Storia delle letterature baltiche*, [Milano.] 1957, p. 27–38, 144–152, 182–193, 391. Cele trei literaturi sunt prezentate de Ants Oras (Estonia), Ernestes Blese (Letonia), Alfred Senn (Lituania).

din cele trei țări fac parte scriitori reprezentativi și activitatea lor se înscrie ca o renaștere națională.

În Polonia, țară împărțită între Imperiul Țarist și Imperiul Habsburgic, lupta pentru independență, libertate și unitate statală se înscrie ca o stare revoluționară, la care tineretul participă încă de pe băncile școlii și o continuă și după ce părăsesc instituțiile de învățământ. Au loc insurecții în 1793, în 1830, în 1863 reprimare de Rusia țaristă. Participanții la ele umplu închisorile și când sunt eliberați iau calea exilului. Drama poporului polonez și lupta sa sunt evocate de Adam Mickiewicz în cartea *Le livre de la nation polonaise et des Pelèrins polonais*, tipărită la Paris, în 1831, după înăbușirea insurecției din 1830. Polonia, se arată aici, este sacrificată asemenea lui Christ („elle s' est aussi sacrifiée comme le Christ”)²⁰. În aceste condiții se înființează „Młoda Polska” (Tânăra Polonie) sub numele căreia se înscrie o întreagă epocă în literatura poloneză²¹. Intelectualitatea poloneză înființează, alături de „Tânăra Polonie”, numeroase societăți conspirative și continuă lupta politică și în exil, îndeosebi în Italia, Franța și Germania. Adam Mickiewicz (1708–1855), student la Universitatea din Wilno, înființează cercuri conspirative și cheamă tineretul în *Oda tinerească* la lupta împotriva stăpânirii țariste. Este arestat și după ce iese din închisoare pleacă în exil și organizează în Italia, în timpul revoluției din 1848, o legiune care să lupte pentru libertatea Italiei și a Poloniei. Scoate, după revoluție, la Paris, ziarul „Tribuna popoarelor” cu orientare politică mazziniană²². Juliusz Slowacki (1809–1849) scrie, după înăbușirea insurecției din 1830, *Odă libertății, Jocul de carnaval, Cântecul legiunii lituaniene*, ia parte la revoluția din 1848 și evocă lupta polonezilor împotriva stăpânirii habsburgice²³. Seweryn Goszczyński (1801–1876) intră în organizația „Polonezilor liberi”, participă la insurecția din 1830 și este poetul revoluției poloneze²⁴. Jozef Ignacy Kraszewski (1812–1887), student la Universitatea din Wilno, este arestat în timpul insurecției din 1830, pleacă în exil și desfășoară activitate în sprijinul țării sale în Germania. Este condamnat la închisoare de Tribunalul din Lipsca²⁵. Sunt numai câțiva intelectuali polonezi, alături de alții pe care i-am putea aduce în discuție, angajați în lupta pentru independență, libertate și unitate statală a Poloniei. Literatura lor reflectă drama unei țări sub stăpâniri străine. „Cette littérature – se arată în cartea lui Mickiewicz – s'est sourtout produite au lendemain de nos désastres de l'année 1831”²⁶.

Programul politic al lui Mazzini este întâmpinat de studențimea română cu un interes aparte, cum se desprinde din acțiunile pe care le întreprind pentru independență, libertate și unitate statală. Mai multe provincii românești – Basarabia,

²⁰ Adam Mickiewicz, *Le livre della nation polonaise et des Pelèrins polonais*, Paris, 1864, p. XIX.

²¹ Stan Velea, *Istoria literaturii polone*, II, București, 1990, p. 258–490.

²² *Scriitori polonezi din secolele XIX–XX*, [București, f. a.] p. 11–15.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 17–19.

²⁵ *Ibidem*, p. 43–45.

²⁶ Adam Mickiewicz, *op. cit.*, p. XV.

Bucovina, Transilvania, Dobrogea – se aflau sub stăpânirea imperiilor vecine. Situația era asemănătoare în multe privințe cu cea din Italia, Germania, Polonia, dar și din alte țări europene.

Studentii români la studii în Franța înființează la Paris, în februarie 1851, Societatea „Junimea română”, la doi ani după Revoluția din 1848²⁷. Inițiativa îi aparține lui George Crețeanu (1829–1887), susținător al activității revoluționarilor din 1848, colaborator mai târziu al publicațiilor unioniste, jurist și autor al volumului de versuri *Melodii intime*, tipărit în 1854. Din societate fac parte A. I. Odobescu, D. G. Florescu, D. Berindei, Al. Sihleanu, P. Iatropol, G. Lecca. Activitatea lui G. Crețeanu, ca fondator al Societății, este evocată de A. I. Odobescu în articolul „Junimea Română” din *Paris pe la 1852*, publicat în august 1887²⁸. Studenții români din Paris scot și o revistă „Junimea română”, din care cunoaștem două numere, din mai și iunie 1851. Studenții români prezintă activitatea lor, cum se arată în articolul programatic, *Scopul nostru*, din primul număr, ca o acțiune împotriva politicii imperiilor vecine și erau solidari cu polonezii, ungurii și italienii „Din dreptul de apărare – declară ei – naște principiul solidarității între popoarele care au aceeași soartă. Astfel noi, românii, care suntem apăsați de ruși în Basarabia, de ruși și turci în Moldova și Muntenia, de austrieci în Bucovina, Transilvania și Banat, suntem solidari cu polonii, ungurii și italienii, care suferă ca și noi tirania ruso-austriacă?”²⁹ Studenții români se pronunță, cum se vede din articolul programatic, pentru panromânism în granițele vechiului teritoriu daco-roman și se considerau chemați să propage „cu tot zelul unor inimi înfocate ideea unității naționale”. Importantă este și declarația lor potrivit căreia „România va fi totdeauna jună și junimea totdeauna română”. Sunt invitați studenții din toate provinciile românești să colaboreze la revistă spre a face din ea „un adevărat organ al republicii române”. Pledoaria pentru republică, împotriva federalizării, este mazziniană, ca și declarația că sprijinul nu putea veni de la „capetele încoronate” și „niciodată de la străini”³⁰.

Societatea „Junimea Română” organizează, în mai 1851, aniversarea Revoluției din 1848. În sala în care se ține ședința se instalează „tabele mari” pe care se înscriu provinciile românești și se arborează tricolorul românesc. N. Bălcescu, participant la Revoluția de la 1848, ține cuvântarea festivă publicată în „Junimea literară”, cu titlul *Discursul cetățeanului Bălcescu*, și republicată de A. I. Odobescu în „Revista română” cu titlul *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*³¹. Bălcescu invocă

²⁷ Cornelia C. Bodea, *Din activitatea revoluționară a „Junimii române” de la Paris între 1851 și 1853*, în „Studii. Revistă de istorie”, XIV, 1961, nr. 5, p. 1 169–1 185. Cuprinde: N. Bălcescu, îndrumător al studențimii române de la Paris după revoluție; „Trecutul și prezentul” o reușită preluare a zezelor lui N. Bălcescu. Articolul trebuie atribuit lui D. Berindei.

²⁸ A. I. Odobescu, *Opere*, II, București, [1955], p. 335–341.

²⁹ „Junimea română”, I, 1861, mai, nr. 1, p. 1.

³⁰ *Ibidem*, I, 1861, iunie, nr. 2, p. 11–13.

³¹ „Revista română”, II, 1962, p. 588–594; N. Bălcescu, *Opere*, I, *Scrieri istorice, politice și economice*. Ediție de G. Zane, București, 1940, p. 123–131; N. Bălcescu, *Scrieri istorice*. Cu o introducere și note de P. P. Panaitescu. Ediția a III-a revăzută, Craiova, [1946], p. 241–252.

lucrarea lui Felicite Robert de Lamennais (1782–1854) *Parole d'un croyant*, tipărită la Paris, în 1834, care face mare vâlvă la apariție. Critica sa la adresa catolicismului îi aduce condamnarea din partea papei. Importantă este o frază pe care o reproduce din cartea filosofului francez „June soldat, unde mergi?”³². Lamennais se inspiră, cum arată Thibaudet, din cartea lui Adam Mickiewicz, *Livre de la nation polonaise des Pelèrins polonais* și se declară pentru republică³³.

N. Bălcescu îl evocă în cuvântarea sa pe Andrei Mureșanu, cu *Deșteaptă-te române*, „acea puternică și frumoasă Marselieză”, pe care o cântau revoluționarii români din Transilvania, în 1848. Declară, în spiritul programului politic mazzinian că „mântuirea de orice domnire străină” se realizează „prin unitatea națională”. Bălcescu își încheie cuvântarea cu chemarea pe care o adresează românilor pe Câmpia Libertății de la Blaj, în mai 1848: „Noi vrem să ne unim cu Țara”³⁴. Aceasta era și profesiunea sa de credință și a generației revoluționare de la 1848.

Studentii români de la Universitatea din Viena sunt, fără îndoială, cei mai implicați în lupta politică din provinciile românești de sub stăpâniri străine. Înfiițează, în aprilie 1871, Societatea „România Jună” cu un program unionist, Ioan Slavici este ales primul președinte al ei, iar Eminescu bibliotecar și îndeplinește ulterior și funcția de secretar³⁵. Noua societate ia naștere prin fuziunea „Societății Literare-Științifice a Românilor din Viena”, înființată în 1864, cu „Societatea Literară-Socială «România»”, înființată în 1867. Eminescu și Slavici au o contribuție decisivă în unificarea celor două societăți. Se duceau discuții îndeosebi în alegerea numirii noii societăți, fiecare din societățile care fuzionau ținea să se păstreze numirea ei. Eminescu se pronunța împotriva acestei cereri și rosteste cuvinte memorabile: „Firma, numele – arată Eminescu – nu e lucrul, ființa însăși – cum haina ce o poartă un om nu-i omul însuși – cum zdreanța unui nume obscur poate acoperi un geniu – cum purpura unui nume regal poate investi pe un idiot”³⁶.

Societatea studenților din Viena, „România Jună”, își propunea să facă „din membri juni ai săi bărbați care să poată fi odată membri demni ai „României bărbate”. Societatea își ia ca deviză versurile lui Andrei Mureșanu din *Deșteaptă-te române*, „Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri”. „România Jună” își orientează activitatea spre înfăptuirea idealului de unitate națională și se anunță mazziniană atât prin titlu, cât și prin demersul politic.

³² F. de la Mennais, *Parole d'un croyant* 1833, Paris, 1834, p. 208: „Jeune soldat, où vas-tu?”. Bălcescu putea reține și un alt îndemn: „Que tes armes soient bénies, sept fois bénies, jeune soldat” (p. 208).

³³ Albert Thibaudet, *op. cit.*, p. 258.

³⁴ N. Bălcescu, *Scriseri istorice*, p. 252. Despre cuvântarea sa la Blaj îl informează și pe Ion Ghica: „Am făcut – îi scrie în 26 mai 1851 – un sprițiu (sprech) bătaios” (Ion Ghica, *Amintiri din pribegiea după 1848*, I, Craiova, [f. a.] p. 306).

³⁵ I. Grămadă, *Societatea Academică Socială-Literară „România Jună” din Viena (1871–1911). Monografie istorică*, Arad, 1912, p. 27–33.

³⁶ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 99. Consacrăm un capitol special activității celor două societăți și înființării „României June”, cu toată documentația (p. 78–102).

Studentii români din „România Jună” nu se mărginesc la declarațiile teoretice și consideră că se impunea să organizeze la mormântul lui Ștefan cel Mare o manifestație politică a solidarității naționale. Se împlineau, în august 1870, patru sute de ani de la sfințirea mănăstirii Putna, ctitorie a marelui domnitor. Programată pentru august 1870, serbarea se amâna din cauza izbucnirii războiului franco-german pentru august 1871. Organizatorii serbării adresează *Apeluri* către colegii lor de la celelalte universități și către public. Nicăieri nu se vede mai bine ca în aceste documente importanța care se acordă „junetii” pentru traducerea în viață a unui program politic. Dacă „bărbații de activitate”, cu alte cuvinte oamenii politici, erau „împovărați” se arată în *Apelul comitetului provizoriu din Viena*, cu diferite obligații, îi revenea „tinerimii române academice” să ducă lupta politică. Tinerimea reprezenta, arată *Apelul*, „per excellentiam viitorul națiunii: „Unde este inima tinerimii acolo sunt și ideile viitorului”. O întrunire sărbătorească a tinerimii române de pretutindeni este tipul ideii ce pătrunde cu atâta farmec și putere în inima fiecărui român: Gloria națională”³⁷. În *Apel* se pune în discuție problema unității statale, cum cereau și italienii, germanii și polonezii „deși desfăcuți unii de alții în privința politică – arată studenții –, ne unește totuși aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datine, aceeași religie și credință politică și socială de la Tisa pân(ă) la Marea Neagră, de la Nistru și pân(ă) la Balcan(i)”³⁸.

Teza potrivit căreia „Junimea” își asuma sarcina să fie un „agent al viitorului” este pusă în discuție și în *Apelul* din 4 martie 1870. „În trecut ni s-a impus o istorie – se arată aici –, în viitor să ne-o facem noi”³⁹. Un *Apel* semnat de V. Bumbac și I. Slavici, din 14 iunie 1871, insistă asupra misiunii care îi revenea „Junimii” în lupta pentru unitatea culturală a poporului român. „Națiunea română voințe cultură – arată V. Bumbac și I. Slavici, studenți la Viena – și cultura să fie una: omogenă la Prut și la Someș, omogenă în sânul Carpaților cărunți și pe malurile umede ale Dunării bătrâne. Și viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generațiunile prezentului”⁴⁰. Lupta pentru unitate culturală a tuturor românilor inițiată de Eminescu și Slavici și continuată de generația lor va conduce și la unitatea politică din 1918.

Problema rolului „Junimii” ca „agent al viitorului” este pusă în discuție și de Eminescu în numele comitetului de organizare, în articolul *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna*, publicat în „Convorbiri literare”, în 15 septembrie 1870, și în scrisoarea către Dumitru Brătianu, pe care o semnează și Pamfil Dan, publicată în „Românul”, în 15 august 1871. „Dacă o generațiune poate avea un merit – se arată în scrisoarea către Dumitru Brătianu – e aceea de a fi un credincios aginte al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupa în lăntuirea timpilor”⁴¹.

³⁷ Teodor Balan, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, 1932, p. 63.

³⁸ *Ibidem*, p. 62.

³⁹ M. Eminescu, *Opere, IX, Publicistica*, București, 1980, p. 443.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 491.

⁴¹ *Ibidem*, p. 99.

Istoricii literari identifică aici idei hegeliene, însă nu este mai puțin adevărat că Eminescu vorbește în termeni mazzinieni. „La condizione de tempi impune allora doveni particolari ai pochi che s'assumano l'opera rigeneratrice”⁴².

Studentii fac și din desfășurarea Serbării de la Putna o manifestație a solidarității naționale pe pământul Bucovinei, anexată de Imperiul Habsburgic, în 1775. Centrele universitare trimit delegați, cu toate restricțiile impuse de Curtea din Viena, și lor li se alătură și oameni politici ca M. Kogălniceanu, reprezentanți ai bisericii și instituțiilor culturale din întreg spațiul românesc. Cuvântările sunt politice. Slavici salută, în numele Comitetului de organizare, prezența la Putna, pe pământul înstrăinat al Bucovinei, românii din „câteși patru unghiurile” și reafirmă, în spiritul chemărilor din *Apeluri*, că „Junimea” era chemată să împlinească „speranțele și aspirațiile comune”⁴³. A. D. Xenopol, student la Berlin, îl înfățișează pe Ștefan cel Mare, geniul tutelar al tuturor românilor. I. G. Sbiera, profesor la Universitatea din Cernăuți, salută participanții la serbare în numele Academiei Române și laudă studențimea că ducea mai departe lupta „străbunilor”, care „au apărat țara cu sabia în mână”. Grigore Silași, profesor la Universitatea din Budapesta, atacă cosmopolitismul societății austriece și elogiază „Junimea studioasă” pentru lupta sa pe tărâm național.

Programul desfășurării serbării are și el semnificații politice. Studentii așează pe mormântul domnitorului o urnă cu inscripția: „Eroului. Învingătorului. Apărătorului existenței române. Scutul creștinătății. Lui Ștefan cel Mare și Bun. Junimea academică română”, în care depun și țărâna adusă din toate provinciile românești. Un ofițer, Boteanu, întors din Franța de pe frontul franco-german își depune centurionul pe mormântul domnitorului în numele armatei române. Studentii și țărânii se prind în horă, iar Ciprian Porumbescu ia vioara de la lăutarul Grigore Vindireu și cântă, cum declară, „Daciei întregi”⁴⁴.

Orientarea politică a festivității este marcată și prin versurile lui Vasile Alecsandri compuse pentru serbare și puse pe muzică de A. Flechtemacher și cântate ca un imn festiv. Se bat monede comemorative. Una, adusă de M. Kogălniceanu, purta inscripția: „Memoriei lui Ștefan cel Mare. Râvnitorii gloriei străbune”. Studentii din Viena aduc și ei două monede, prima cu inscripția „În memoria lui Ștefan cel Mare. Junimea academică română”, a doua cu Columna lui Traian în mijloc și marginal cu cuvintele: „Uniți suntem în cuget, uniți în Dumnezeu”. Se reluau versurile lui Vasile Alecsandri din imnul festiv. Eminescu împarte participanților la serbare poezia lui D. Gusti, *La mormântul lui Ștefan cel Mare*, în care se declara că alături de Muntenia și Moldova și alte provincii sunt „pământ românesc”. Se referea la cele aflate atunci sub stăpânirea imperiilor vecine.

⁴² Giorgio Candeloro, *op. cit.*, p. 203.

⁴³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 116. Consacrăm acestei manifestări un capitol întreg, *Serbarea de la Putna* (p. 103–120), de unde preluăm informațiile mai importante.

⁴⁴ Viorel Cosma, *Figuri de lăutari*, București, 1960, p. 100.

Simbolistica serbării, trecută adesea cu vederea, merită și ea să rețină atenția pentru implicațiile politice. Studenții înalță un portic înainte de intrarea în mănăstire după planul pictorului Epaminonda Bucevschi, pe frontispiciul căruia se pune stema României la centru, iar alături, la dreapta și la stânga, stemele celorlalte provincii românești. De la portic până la intrarea în mănăstire se forma o alee de brazi împodobită cu steaguri tricolore. Organizatorii serbării purtau eșarfe tricolore, iar delegații din provinciile românești steaguri cu nume din istoria națională: Traian, Dragoș, Radu Negru, Iancu, Horea–Cloșca–Crișan, Tudor Vladimirescu. Studenții români procedează ca intelectualii din „Giovine Italia” și organizează Serbarea de la Putna sub stindardul culorilor naționale.

Congresul studentesc, a doua parte a Serbării de la Putna, organizat la propunerea lui Eminescu, stabilește ca prioritară lupta pentru unitate culturală a tuturor românilor.

Studenții programează ca a doua serbare a „Junimei studioase” să se țină la Turda, ca un omagiu adus lui Mihai Viteazu, întâiul făuritor al statului unitar român.

Junimea studioasă din Viena intră și în literatură prin „Almanachul Societății Academice Social-Literare „România Jună” din 1883, în care publică *Luceafărul*, capodoperă a literaturii române. Al doilea „Almanah” îl tipărește în 1888, iar al treilea cu titlul, „România jună. Cartea semicentenarului”, în 1924. Sunt prezenți în aceste „Almanahuri” marile personalități ale literaturii române, de la Alecsandri, Maiorescu, Eminescu, Creangă și Slavici până la M. Sadoveanu, O. Goga și L. Blaga.

Înființarea „Junimii” la Iași, în 1864, se înscrie, cum nu s-a arătat până acum, în această mișcare europeană. Numele societății este propus de Theodor Rosetti și alegerea nu este făcută la întâmplare⁴⁵. Fondatorii societății: T. Maiorescu, P. P. Carp, T. Rosetti, I. Negruzzi își fac studiile în Germania într-o vreme când viața politică de aici era dominată de ideea statului național” și se vedea rostul literaturii „în cultivarea sufletului individual”⁴⁶. P. P. Carp se înscrie în societatea „Borussia” și participă la activitatea studențimii germane⁴⁷. Pregătirea intelectuală în Germania oferea fondatorilor o bază de înțelegere „în materie literară, dar mai ales în materie politică”⁴⁸. Fondatorilor li se alătură alți tineri tot de formație intelectuală germană. „Junimea” scoate și revista „Convorbiri literare”, cu începere din martie 1867. Titlul ei ne amintește, de asemenea, de unele publicații din țările apusene. Junimiștii își propun să cultive „sufletul individual” ca în Germania din epoca studiilor lor în această țară. Înființată în România, țară liberă, „Junimea” se orientează spre viața culturală, însă nu ignoră și situația românilor de sub stăpâniri străine.

„Junețea” este înscrisă și în titlul unor publicații din întreaga țară: „Junimea” (Pitești, 1908), „Junimea” (Râmnicu-Vâlcea, 1909–1910), „Junimea dobrogeană” (Siliștea, 1936), „Junimea literară” (Cernăuți, Suceava, 1904–1939), „Junimea

⁴⁵ I. Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, București, [1921,] p. 17.

⁴⁶ Fritz Martini, *op. cit.*, p. 332.

⁴⁷ G. Zane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, II, București, 1930, p. 89.

⁴⁸ E. Lovinescu, *T. Maiorescu, I, (1840–1876)*, București, 1940, p. 162.

Moldovei” (Piatra Neamț, 1927), „Junimea Moldovei de Nord” (Botoșani, 1919–1921).

Junimea studioasă română duce lupta pentru independență, libertate și unitate statală, în condiții deosebit de grele și ea se încadrează, ca parte integrantă a mișcării europene mazziniene. Activitatea acestei generații care își asuma sarcina să fie „agent al viitorului” pregătește Marea Unire din 1918.

Ortfried Kotzian și Oleg Panciuk nu țin comunicări, însă își expun punctul de vedere în cuvântările de salut adresate participanților la această reuniune internațională.

„Bucovina are a ne spune multe – arată Ortfied Kotzian – despre experiențe pozitive și negative, despre procese politice, care au avut înrâurințe stimulative sau restrictive asupra dezvoltării Europei. Conviețuirea și soarta comună a bucovinenilor, indiferent de etnie sau apartenența religioasă, sunt obiectul cercetării trecutului, dar și a prezentului și viitorului Bucovinei.”

Oleg Panciuk dezaprobă controversesele dintre ucraineni și români privind istoria Bucovinei: „Devine clar – arată directorul institutului din Cernăuți – că noi trebuie să găsim un compromis în privința abordării trecutului, o abordare care să fie întemeiată pe fapte și nu pe fantezii, așa cum se întâmplă atât în rândul ucrainenilor, cât și în mediile românești”. Se pronunță pentru elaborarea unui manual unic pentru istoria Bucovinei, după care să învețe toți elevii, atât români, cât și ucraineni.

Țin comunicări, partea română, cu rezumate în germană și ucraineană:

Acad. Radu Grigorovici, *Viitorul unei iluzii*;

Acad. Gheorghe Platon, *Bucovina, centru de concentrare românească în Revoluția din 1848*;

Mihai Iacobescu, *Elita românilor bucovineni între anii 1862 și 1918*.

Țin comunicări, din partea germană, cu rezumate în română și ucraineană:

Rainer A. Roth, *Cu popoarele est-europene pe drumul spre identitatea europeană?*;

Manfred Rehbinder, *Facultatea de Drept și Științe de Stat a Universității „Francisc Iosif” din Cernăuți și contribuția ei în cercetarea rolului dreptului într-o societate multiculturală*.

Țin comunicări, din partea ucraineană, cu rezumate în română și germană:

Vasyl Botușanski, *Aspecte ale evoluției economice agrare în Bucovina (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea)*;

Oleksandr Dobrjanski, *Analiza comparativă a mișcării naționale ucrainene în Bucovina și Galiția în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*;

Serheij Popyk, *Realitate și mituri: istoricul stăpânirii habsburgice în Bucovina în viziunea istoriografiei sovietice*.

Conferențiarilor se ocupă de probleme din istoria Bucovinei, din perioada 1862–1918. Excepție fac comunicările lui Rainer A. Roth și acad. Radu Grigorovici.

Profesor la Universitatea din Augsburg și membru al Institutului Bukowina-Institut, Rainer A. Roth schițează o radiografie a societății europene contemporane și pledează pentru legături peste frontiere și cunoaștere reciprocă, esențiale în edificarea viitoarei Europe.

Acad. Radu Grigorovici întreprinde o analiză a convenției numite „Ausgleich” și demonstrează că ea nu s-a respectat niciodată. Aplicarea acestei convenții în Bucovina a fost și va rămâne o iluzie⁴⁹.

Lucrările conferinței le tipărim, cum am arătat, în volum, *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă Unită?*. Materialele Conferinței Internaționale, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000, Volum editat de Ștefan Purici, Suceava, Editura Universității, [2002]. Se tipărește sub egida Academiei Române, Centrul de Studii „Bucovina”, Rădăuți.

⁴⁹ Despre reuniunea științifică de la Rădăuți din 2000 scriu Vasile I. Schipor, *Conferința științifică internațională „Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă Unită?”*, „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 2, 2000, p. 598–599; Ilie Luceac, *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina din 1861 până în 1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă Unită? (Conferința științifică internațională)*, în „Glasul Bucovinei”, anul VII, nr. 3 (27), 2000, p. 3–7.

Filiala din Iași a Asociației „Uniunea pentru Europa”, sub conducerea lui D. Vatamaniuc, președintele ei, afiliată la Organizația Internațională „Europa – Union Deutschland”, ține lucrările Colocviului Internațional la Rădăuți, în 31 mai 1996.

Colocviul a avut ca temă: *Bucovina – o microuniune europeană avant la lettre.*

Țin comunicări:

Franz Hölzl, președintele organizației Europa Union Oberbayern din München, *Osterweiterung der Europäischen Union;*

Acad. Radu Grigorovici, *Modelul Bucovinei;*

Acad. Vladimir Trebici, *Relațiile dintre societățile studențești române și germane de la Universitatea din Cernăuți ca model de înțelegere interetnică (1875–1939);*

D. Vatamaniuc, *Eminescu și federalizarea Europei.*

Comunicarea în germană este urmată de un rezumat în română, iar comunicările în românește de rezumate în germană

Tipărim comunicarea mea fără rezumatul în germană.

EMINESCU ȘI FEDERALIZAREA EUROPEI

Problema federalizării Europei se pune în discuție, cu precădere, în a doua jumătate a secolului trecut, teoreticienii și susținătorii ei fiind Konstantin Frantz, în Germania, Frantisek Palacky, în Cehia, și Nikolai Iakovlevici Danilevski, în Rusia. Condițiile social-politice disting Europa Occidentală față de Europa Centrală și această față de Europa Răsăriteană, deci scopurile urmărite și căile de realizare ale acestui proces sunt diferite. Eminescu se implică în această dezbateră europeană, după cum se vede din manuscrisele sale și din articolele pe care le publică în presă. Poetul român judecă federalizarea Europei din perspectiva țării sale și multe dintre constatările pe care le face sunt și astăzi de cea mai mare actualitate.

Lucrarea lui Konstantin Frantz, *Die Naturlehre des Staates als Grundlage aller Staatswissenschaften*, tipărită în 1870, figurează într-o listă bibliografică din manuscrisul eminescian 2291, 5^v, listă în care sunt trecuți Lorentz Stein și Robert Zimmermann, profesorii săi la Universitatea din Viena, și Eugen Dühring, profesorul său la Universitatea din Berlin.

Konstantin (Constantin) Frantz (1817–1891) studiază matematica și fizica și tipărește lucrarea *Philosophie der Mathematik* la Leipzig, în 1842. Se orientează, mai întâi, spre filozofia lui Hegel, apoi spre cea a lui Schelling. Mai importantă în această privință este lucrarea *Schellings positive Philosophie*, tipărită, în trei părți, la Kothen, între 1879 și 1880.

Înainte de a fi teoreticianul federalizării Europei, Konstantin Frantz se ocupă de „fiziologia” statului și consacră acestei probleme lucrarea *Vorschule zur Physiologie*

der Staaten, tipărită la Berlin, în 1857¹. În lucrarea notată de Eminescu în manuscrisele sale, el prezintă statul ca un produs al naturii, și nu libertatea, ci necesitatea formează baza sa. „Der Staat entsteht durch natürlich Kräfte – se arată în manuscrisul eminescian – und ist nach seiner Grundlage ein «Naturproduct». Nicht Freiheit, sondern Notwendigkeit bildet die Basis der Staaten, und diese gilt nicht für die alte Welt, sondern auch für die neue Welt”². Eminescu transcrie acest text dintr-o recenzie a lui Rudolf Doehn, *Versuch einer neuen Staatstheorie von Konstantin Frantz*, publicată în revista „Blätter für literarische Unterhaltung”, în 27 aprilie 1871³. Eminescu transcrie selectiv din recenzia publicată în revista germană, însă fragmentele păstrate în manuscrisul 2285, 170 r.v.–172 r. se înfățișează ca un text coerent în desfășurarea sa⁴. Important este faptul că Eminescu pledează și el pentru statul natural, în termenii cercetătorului german, și aceasta teză este frecvent invocată în articolele sale din „Timpul”, cotidianul bucureștean. „Scriitorii, cari în privirea ideilor lor politice, sunt foarte înaintați – scrie Eminescu în «Timpul», din 11 decembrie 1877 – au renunțat totuși de-a mai crede că statul și societatea sunt lucruri convenționale, răsărite din libera învoială reciprocă între cetățeni, nimeni, afară de potaia de gazetari ignoranți, nu mai poate susține că libertatea votului, întrunirile și parlamentul sunt temelia statului. De sunt acestea sau de nu sunt, statul trebuie să existe și este supus unor legi ale naturii, fixe, îndărătnice, neabătute în cruda lor consecință”⁵. Eminescu adopta, în prezentarea unei chestiuni abstracte, ca natura statului, conversația familiară, cu expresii populare, pentru a fi înțeles de cercul larg de cititori ai unui ziar politic. Konstantin Franz este și teoreticianul federalizării Europei și consacră acestei probleme mai multe lucrări: *Die Wiederherstellung Deutschlands*, tipărită la Berlin, în 1865; *Die neue Deutschland*, tipărită la Leipzig, în 1871. Mai importante sunt lucrările *Der Föderalismus als das leitende Prinzip für die soziale, staatliche und internationale Organisation unter, besonderer Bezugnahme auf Deutschland kritisch nachgewiesen und konstruktiv dargestellt*, tipărită la Mainz, în 1879 și *Die Weltpolitik unter besonderer Bezugnahme auf Deutschland*, în trei volume, tipărită la Chemnitz, în 1882–1883. Konstantin Frantz pledează pentru o Germanie Mare, cu o Constituție federativă pentru Europa Occidentală și pentru o alianță cu Anglia. Își încheie lucrarea *Der Föderalismus...* cu o concluzie a demersului său, pe care ține să o sublinieze: „Europa ist durch Deutschland gefallen muss es wieder emporsteigen”⁶.

¹ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, București, Editura Minerva, 1996, p. 43–47.

² M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium. Addenda ediției*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 585–586.

³ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 47.

⁴ M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium*, p. 584–587. Textul original în limba germană cu traducere în limba română.

⁵ M. Eminescu, *Opere, X. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 17.

⁶ K. Frantz, *Der Föderalismus als das leitende Prinzip für die soziale und internationale Organisation, unter besonderer Bezugnahme auf Deutschland kritisch und nachgewiesen und konstruktiv dargestellt*, Mainz, Verlag von Franz Kircheim, 1879, p. 443.

Eminescu reține, din lucrările lui Konstantin Franz privind federalizarea Europei Occidentale, opinia cercetătorului și omului politic, potrivit căreia, prin această acțiune se pune capăt definitiv militarismului. „Nur eine allgemeine Conföderation der europäischen Staaten – arată Eminescu în manuscrisul 2285, 172 r. – würde ihre gegenseitigen Eroberungstendenzen für immer besetigen und den Militarismus gründlich vernichten”⁷.

Eminescu aplică teza lui Konstantin Franz cu privire la natura statului la realitățile social-politice din țara noastră și reține și teza sa, potrivit căreia, federalizarea Europei Occidentale va înlătura militarismul. Această previziune a teoreticianului german din secolul trecut pare să se îndeplinească în secolul nostru.

Federalizarea Europei Centrale, cu alte cuvinte a Imperiului Habsburgic, a format preocuparea dominantă a popoarelor de sub stăpânirea Curții din Viena după încheierea pactului dualist austro-ungar, în 1867. Armatele austriece suferiseră grele înfrângeri în luptele de la Magenta (4 iunie 1859) și Solferino (24 iunie 1859) împotriva Franței și Sardiniei și, de asemenea, în războiul cu Prusia, din 1866. Armatele imperiale sunt nimicite la Koniggratz și lasă drum liber celor prusiene să înainteze spre Viena. Guvernele ungare speculează – ca întotdeauna – situația grea a Curții din Viena și obțin încheierea pactului dualist prin care își asigură dominația deplină asupra popoarelor de dincoace de râul Leitha, care separa Austria de Ungaria. Dualismul țintea, arată G. Barițiu, că popoarele de „peste râul Leitha să fie supuse germanilor, iar cele de dincoace, maghiarilor, două popoare domnitoare și opt supuse ascultătoare, două limbi suverane și opt aruncate după ușă”⁸. Încheierea pactului dualist determină popoarele de sub stăpânirea Curții din Viena și a Budapestei, să întreprindă ample acțiuni de protest și să se solidarizeze în lupta comună pentru apărarea drepturilor lor.

Personalitatea cea mai importantă din Europa Centrală care s-a pronunțat pentru federalizare este Frantisek Palacky, considerat și de Erich Zöllner, istoricul Austriei, unul dintre capetele „luminare excepționale”, care ocupă „primul loc” în viața politică și culturală a cehilor⁹.

Frantisek (Frantz) Palacky (1798–1876) face studii juridice la Bratislava și Viena, conduce Muzeul Național din Praga și editează buletinul acestei instituții, între 1827 și 1838. Publică numeroase lucrări, dintre care cea mai importantă rămâne *Geschichte von Bohemen*, în cinci volume, tipărită la Praga, între 1836 și 1864. Palacky elaborează, împreună cu Francisc Ladislaus Riegen (1818–1903), ginerele său, unul dintre marii oratori în Parlamentul din Viena¹⁰, planul de federalizare a Europei Centrale. Acest plan avea în vedere identitatea națională a popoarelor și egalitatea lor pentru dezvoltarea politică și culturală.

⁷ M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium*, p. 585, 586.

⁸ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, III, Sibiu, în edițiunea autorului, Tipografia W. Kraft, 1894, p. 393.

⁹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*. Ediția a VIII-a, vol. I, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 434.

¹⁰ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 131.

Problema federalizării Imperiului Austro-Ungar îi preocupa îndeaproape și pe românii din Transilvania, care se considerau solidari cu cehii. Alexandru Roman, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta, fondează, în 3/15 ianuarie 1868, ziarul „Federațiunea”, care apare la Pesta până în 29 februarie/12 martie 1876, ca organ de presă al românilor transilvăneni pentru federalizarea Imperiului Austro-Ungar.

Eminescu își inaugurează publicistica prin colaborarea la „Federațiunea” și se implică în susținerea federalizării Imperiului Austro-Ungar. Publică, în ziarul lui Alexandru Roman, succesiv, trei articole: *Să facem un congres, În unire e tăria și Echilibrul*, între 5/17 aprilie 1870 și 29 aprilie/11 mai 1870¹¹. Eminescu lansează de fapt un manifest prin care cere românilor transilvăneni să organizeze un congres în care să-și formuleze energic și explicit toate revendicările de ordin național, politic și cultural. „E timp să declarăm neted și clar – cere Eminescu în primul articol – că în țara noastră (căci este a noastră mai bine decât a orîșicui) noi nu suntem nici vrem să fim maghiari ori nemți. Suntem români, vrem să fim români și cerem egală îndreptățire a națiunii noastre”¹². Eminescu integrează, în cel de-al doilea articol, un extras, în traducerea sa, din editorialul *Einheit macht Stark*, publicat în „Politik”, ziar ceh, în 13 aprilie 1870. Se cere aici, în termeni energici, federalizarea Imperiului Austro-Ungar. „E de trebuință – scrie ziarul ceh – ca să se creeze o adevărată federațiune a popoarelor, în care unul să stea pentru toți și toți pentru unul: o federațiune care să garanteze dezvoltarea liberă a fiecărui popor și care să apere dreptul special al fiecărei țări”¹³.

Eminescu cere românilor transilvăneni să se alăture popoarelor nemulțumite din Imperiul Austro-Ungar, „căci mâini chiar va fi prea târziu, mâini chiar se vor bucura numai aceia de fructele răsturnării constituțiunii cari vor fi ajutat a o răsturna”. Eminescu atacă, în cel de-al treilea articol, bazele constituționale ale dualismului, pe care îl numește „o ficțiune diplomatică” și condiționează însăși existența Austriei de federalizare, prin care toate popoarele să se bucure de drepturi egale în stat. „Toate popoarele – conchide Eminescu – sunt setoase de viață proprie, și numai din egala îndreptățire a tuturor se va naște echilibrul. Atunci numele «Austria» va fi sinonim cu «pacea»”¹⁴. Poetului i se intentează, pentru articolul din urmă, un proces de presă a cărui urmare nu o cunoaștem, în absența dosarului de trimitere în judecată¹⁵.

Frantisek Palacky este privit și de Eminescu drept personalitatea cea mai importantă din Europa Centrală în lupta pentru federalizarea Imperiului Austro-Ungar. Poetul îi consacră o frumoasă prezentare în „Curierul de Iași”, în mai 1876,

¹¹ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 88–97.

¹² *Ibidem*, p. 89–90.

¹³ *Ibidem*, p. 91.

¹⁴ *Ibidem*, p. 97.

¹⁵ Radu Economu, *M. Eminescu în confruntare cu justiția*, București, Lumina Lex, 1993, p. 9–41.

în care evocă contribuția sa pe tărâm științific și în viața politică. Istoricul și omul politic ceh era, în opinia sa, „reprezentantul principal al naționalității cehești”¹⁶.

Federalizarea Imperiului Austro-Ungar apărea în contextul social-politic din a doua parte a secolului trecut ca o formă de stat, în care popoarele de aici sperau să-și poată apăra identitatea națională și dezvoltarea cultura națională. Această luptă nu este încununată de succes. Popoarele din Imperiul Austro-Ungar nu se pronunță, la prăbușirea sa, pentru federalism, ci pentru independență și constituirea de state naționale pe ruinele sale.

Teoreticianul federalizării Europei Răsăritene, care include aici și Europa Centrală, este Nicolai Iakovlevici Danilevski, reprezentant de seamă al panslavismului țarist. Eminescu se referă în mai multe rânduri la orientarea sa politică¹⁷ și asupra acesteia stăruie și J. J. Skupiewski într-o carte pe care o tipărește la București, în 1890¹⁸.

N. I. Danilevski (1822–1885) face parte din cercul M. V. Batușevici-Petrașevski, împreună cu P. M. Dostoievski și alți intelectuali ruși, care propovăduiau socialismul așa cum îl înțelegeau ei și se pronunțau pentru schimbări social-politice în Rusia. Arestați în 1849, membrii cercului sunt deportați în Siberia. N. I. Danilevski își trădează tovarășii de luptă iar țarul îl numește în funcții importante în stat.

N. I. Danilevski își prezintă planul de federalizare a Europei într-o carte, *Rossia i Evropa*, tipărită la Sankt Petersburg, în 1871, care stărnește ecou în opinia publică a vremii. Pornește de la ipoteza dispariției Imperiului Otoman și destrămării Imperiului Austro-Ungar.

Eminescu cunoaște acest plan și atrage atenția asupra lui într-un articol [*Netăgădui ca istoria*], pe care îl publică în „Curierul de Iași”, în 29 octombrie 1876. Este tipărit în volum prima dată de Ion Scurtu, în ediția sa Mihai Eminescu, *Scrieri politice și literare I (1870–1877)*, de la București, din 1905¹⁹. Noi îl retipărim în *Opere IX. Publicistica*, unde dăm și informații de istorie literară²⁰. Poetul român folosește o ediție germană a cărții lui Danilevski, expune foarte exact considerațiile sale și reproduce planul de federalizare a Europei.

„După desfacerea împărăției austro-ungare și a celei turcești, Rusia s-ar pune în capul unei confederații, dirijate din Constantinopol. Această confederație ar cuprinde:

1. Regatul cehesc, cuprinzând Boemia, Moravia și partea de nord-vest a Ungariei, cu nouă milioane locuitori;

¹⁶ M. Eminescu, *Opere IX, Publicistica*, p. 108.

¹⁷ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 368, Mihai Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 341, 380.

¹⁸ J. J. Skupiewski, *La doctrine panslaviste d'après N. I. Danilevski (la Russie et l'Europe. Coup d'oeil sur les rapports politiques entre le monde slave et le monde germano-romano. IV-ème édition, St. Petersburg, 1889, București, Bureaux de la „Liberte roumaine”, 1890.*

¹⁹ M. Eminescu, *Scrieri politice și literare, vol. I (1870–1977)*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1995, p. 129–134.

²⁰ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 239–243, 635–654.

2. Regatul sârbo-croat, cuprinzând Serbia, Muntenegru, Bosnia, Herzegovina, Albania de Nord, Banatul, Croația, Slavonia, Dalmația, Carintia, Știria până la Drava, cu opt milioane locuitori;

3. Regatul Bulgariei;

4. Regatul României, cu partea de sud a Bucovinei, Transilvania până în Murăș și parte din Basarabia ruscă. Pentru această cesiune, Rusia s-ar compensa cu Delta Dunăreană și cu Dobrogea;

5. Regatul turcesc, cu Tesalis, Epirul, partea de sud-vest a Macedoniei, insulele Arhipelagului, țărmurii Asiei Mici, ai Mării Egice, Candia, Rodos și Cipria;

6. Regatul maghiar, consistând din părțile acele ale Ungariei și Transilvaniei care sunt locuite de maghiari și câte ar rămânea după împărțirea între Rusia, Bohemia, Serbia și România;

7. Teritoriul Tariğradului, cu părți din Rumelia, țărmurii asiatici ai Bosforului, ai Mării de Marmara și a Dardanelelor, peninsula Gallipoli și insula Tenedos”²¹.

Confederația europeană, cum îi spune Danilevski planului său de federalizare a Europei Răsăritene și Centrale, dirijată de Rusia de la Constantinopol, lasă vecinului de peste Nistru nordul Bucovinei și pune în discuție sudul Basarabiei. Astăzi acest plan este reluat, sub forma creării unor „Euroregiuni”, care reprezintă, în realitate, o recunoaștere necondiționată a permanentizării unui rapt, la care să se afilieze, indiferent sub ce forme, și alte ținuturi din spațiul nostru geografic²².

Problema federalizării Imperiului Austro-Ungar este pusă în discuție, la începutul secolului trecut, de Aurel C. Popovici (1863–1917), într-o carte de referință, *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich*, tipărită la Leipzig, în 1906²³. Situația popoarelor din Imperiul Austro-Ungar stă în atenția sa, încă din 1894, când tipărește, la Sibiu, lucrarea *Chestiunea naționalităților și modurile soluțiunii sale*²⁴, precum și în lucrarea *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, tipărită postum în Elveția și în Franța, în 1918²⁵. Aurel C. Popovici este propus, în ultimii ani, ca un „precursor al europeismului”. Sunt chemați să susțină această teză I. C. Drăgan, Otto de Habsburg, Marco Pons, Alexander Randa, Franz Wolf²⁶. Se

²¹ *Ibidem*, p. 242.

²² D. Vatamaniuc, *Eminescu și „Euroregiunile”*, în „Literaturul”, VII, an. 23–24, 6–20 iulie 1997, p. 1, 15.

²³ Aurel C. Popovici, *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staat-rechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn von mit einer Karte des föderationen Gross-Österreich*, Leipzig, B. Elischer Nachfolger, 1906. Este tradusă în italiană.

²⁴ Aurel C. Popovici, *Chestiunea naționalităților și modurile soluționării sale în Ungaria*, Sibiu, Institutul Tipografic T. Liviu Albini, 1894.

²⁵ Aurel C. Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, avec plusieurs tableaux statistiques et une carte ethnographique par Kiepert. Préface de M. N. Comnène, Lausanne – Paris, Librairie Payot & Cie, 1918.

²⁶ Aurel C. Popovici, par J. C. Drăganu, Otto de Habsburg, Marco Ponce, Alexander Randa, Franz Wolf (Milano), Fondation Européenne Drăgan (1977) (Les précurseurs de l'europeisme).

traduce în românește cartea *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich* și se tipărește la Roma²⁷.

Mai importante decât „europeismul” lui Aurel C. Popovici sunt concluziile lui Eminescu la proiectul lui N. I. Danilevski, privind federalizarea Europei Centrale și Răsăritene: „Suntem o muche de despărțire între două lumi cu totul deosebite și că este în interesul nostru de a cunoaște amândouă lumile acestea. Occidentul îl cunoaștem îndestul. Misiunea sa în Orient este cucerirea economică, proletarizarea raselor orientale prin industria străină, prin robirea sub capitalul străin. Cealaltă parte a lumii o vedem, din contră, mișcată nu de un curent economic, ci de unul istoric și religios, care nu poate lipsi de a exercita o mare atragere asupra popoarelor economicește puțin dezvoltate din Peninsula Balcanică, pentru cari credințele bisericești și ideile istorice sunt încă sfinte, nefiind pătate de materialismul modern”²⁸.

Eminescu prezintă în manuscrisele sale și în proza politică o Europă Occidentală, una Centrală și o Europă Răsăriteană, situație care se menține și după trecerea unui secol. Se va îndeplini și previziunea sa cu privire la determinarea destinului popoarelor din Balcani prin idealul istoric și cuvântul religios. Stă mărturie drama cutremurătoare a popoarelor din Iugoslavia. Am dori, cu tot cultul nostru pentru Eminescu, să nu se îndeplinească și cealaltă previziune a sa. Anume robirea poporului nostru sub capitalul străin.

Franz Hölzl prezintă o serie de probleme și aspecte privind integrarea fostelor țări comuniste în comunitatea europeană, iar acad. Vladimir Trebici prezintă un tablou al societăților studențești românești, germane, ucrainene, poloneze, evreiești de la Universitatea cernăuțeană. Acad. Radu Grigorovici întreprinde o analiză critică a societății bucovinene din epoca imperială și trage concluzia că ea nu poate fi recomandată ca model pentru viitoarea Europă.

La lucrările Colocviului participă, din partea Academiei Române, Gheorghe Gussi, Nadia Mezincescu, Nicolae Bogdan, Margareta Spiridon, Francisc Aaron, Călin Atanasiu, cercetătorii de la Centrul de Studii „Bucovina” și personalități care se interesează de problemele Bucovinei.

Lucrările Colocviului Internațional se tipăresc în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 3, 1997, p. 799–826.

Colocviul următor va fi organizat de altă filială a Uniunii pentru Europa din România.

²⁷ Aurel C. Popovici, *Statele unite ale Europei*, Roma, 1979, Fondation Européenne Drăgan (1977) (*Les précurseurs de l'eupéisme*).

²⁸ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 241–242.

IV. CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ DIN POLONIA, 1999

Conferința Internațională *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie? Despre Bucovina. Împreună sau separat?* își ține lucrările la Jastrowie, lângă Piła, în nordul Poloniei, în 2-5 iunie 1999. Este a treia conferință internațională consacrată Bucovinei care se ține în acest oraș și a patra organizată în Polonia. Programul conferinței, întocmit în 1998, cuprindea 52 de comunicări, care urmau să fie prezentate, în general, de cadre didactice de la universitățile europene. Din partea delegației române țin comunicări:

Mihai Iacobescu (Suceava), *Împreună împotriva vicisitudinilor istorice, crâmpoie din istoria relațiilor româno-poloneze;*

Nicolae Ciachir (București), *Din istoria polonezilor din Bucovina în lumina arhivelor românești;*

Veniamin Ciobanu (Iași), *Informații puțin cunoscute din istoria Bucovinei;*

Ion Rebușapcă (București), *Interferențe folclorice în Bucovina;*

D. Vatamaniuc, *Un mare prozator bucovinean și legăturile sale cu Polonia.*

Comunicările se țin în limba conferențiarului, cu rezumate în poloneză, germană, română și ucraineană.

Reproducem comunicarea mea, fără rezumatele în poloneză, germană și ucraineană.

UN MARE PROZATOR BUCOVINEAN ȘI LEGĂTURILE SALE CU POLONIA

Țara de Sus a Moldovei, numită de Curtea din Viena „Bucovina”, după anexarea ei de Imperiul Habsburgic, în 1775, întreține în anumite epoci istorice relații strânse cu Polonia, care se extind în viața politică, în cea culturală și artistică. Una dintre epoci este cea a Movileștilor, din rândul căreia se ridică domnitori pe tronul Moldovei și personalități bisericești.

Movilești sunt cea dintâi familie din Moldova care, fără ascendență voievodală, ocupă tronul și încheie alianțe cu țările vecine. Familia apare în documente încă din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și unii membri ai ei ocupă demnități în cursul anilor. Un Moghilă era, pe la 1490, paharnic, iar Ioan Movilă ocupă dregătoria de pârcălab de Hotin, în septembrie 1545, apoi cea de logofăt, în 1551. Movileștii ajung la apogeul puterii lor politice și culturale în timpul fiilor lui Ioan Movilă și ai Mariei, soția sa. Ieremia Movilă domnește în Moldova între 1595 și 1606, iar Simion Movilă între 1606 și 1607. Alți doi membri ai familiei, Gheorghe și Petru, vor fi slujitori ai bisericii. Petru este episcop de Rădăuți, din 1580, ca mai apoi să devină mitropolit al Kievului și una dintre marile personalități

ale Bisericii Ortodoxe¹. Frații Movilă înalță în acești ani mănăstirea Sucevița „ultima dintre marile ctitorii ale veacului al XVI-lea” și „una dintre cele mai semnificative pentru puterea de creație a poporului român”². Măreția ansamblului arhitectural și frescele care acoperă pereții bisericii i-au adus recunoașterea internațională.

Movileștii stabilesc relații de familie cu nobilii polonezi de la granița Moldovei. Ieremia Movilă își mărită una dintre fete, Regina, cu Mihai Wiszniowiecki, este bunica viitorului rege; a doua fată, Maria, se căsătorește cu Ștefan Potocki, voievod de Braclaw, iar a treia, Ecaterina, se mărită cu Samuil Korecki, nobil polonez³. Ginerii lui Ieremia Movilă vin în sprijinul fiilor lui pentru ocuparea tronului și împărtășesc soarta dramatică a Movileștilor⁴.

Familii din Sucevița poartă nume poloneze și e de presupus că Movileștii și-au adus oameni de încredere la ctitoria lor sau mână de lucru pe proprietățile mănăstirii. Se poate presupune, de asemenea, că numele poloneze și rutene să aparțină politicii de înstrăinare a onomasticii în provincia anexată în 1775. Absența documentelor face ca această problemă să nu fie rezolvată mai înainte de începutul secolului trecut⁵.

Familia lui Iraclie Porumbescu, marele prozator bucovinean, se numea Golembiowski și casa părintească a familiei poartă un număr mic, îndată după cel

¹ Nicolae Mateescu, *Petru Movilă, mitropolitul Kievului, 1596–1646*, București, Tipografia Modernă, 1896; Nestor Vornicescu, *Sfântul ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, al Galiției și a toată Ucraina*. Monografie hagiografică, Craiova, [Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București,] 1999.

² M. A. Musicescu, M. Beza, *Mănăstirea Sucevița*, București, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 1–14. Expunere asupra arhitecturii și picturii precum și prezentarea familiei Movileștilor cu trimitere la documente. Preluăm de aici informațiile. O monografie a mănăstirii Sucevița a întocmit Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița cu Anexe și Documente ale Schitului celui Mare*, cu mai multe ilustrațiuni, București, Tipografia Bucovina, 1923.

³ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Vodă*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1910, p. 5 („Analele Academiei Române”, tom XXXII. Memoriile Secțiunii Istorice).

⁴ Nobilii polonezi îi ajută pe succesorii lui Ieremia Movilă în lupta lor pentru tron. Ștefan Potocki îl sprijină pe Constantin pentru ocuparea tronului dar suferă o grea înfrângere la Cornul lui Sas pe Prut – 23 iulie 1612. Constantin cade prizonier și moare înecat în Nipru. O altă oaste poloneză în frunte cu Mihai Wiszniowiecki și Samuel Korecki, intră în Moldova câțiva ani mai târziu și obține o victorie împotriva lui Ștefan Tomșa – 23 noiembrie 1616 – în urma căreia îl pun pe tron pe Alexandru, fiul lui Ieremia Movilă, un copil în vârstă de 14 ani. Turcii nu tolerau apropierea lui Movilă de Polonia și pornesc o expediție în Moldova. Lupta se dă la Drăcșani, lângă Hârlău, în urma căreia Alexandru, Elisabeta și Samuel Korecki cad în mâinile turcilor. Elisabeta își taie părul și o suviță din el se află la mănăstirea Sucevița într-un glob dintr-un ou de struț, în policandrul din fața altarului. Lupta dintre succesorii la tron ai lui Ieremia și Simion Movilă duce la căderea definitivă a familiei Movilă. Cf. *Istoria României, vol. III. Feudalism dezvoltat în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea. Destrămarea feudalismului și formarea relațiilor capitaliste*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 128–183.

⁵ Familia subsemnatului se numea Vataman, dar a fost rutenizată prin adăugarea sufixului – iuc, cum s-a procedat și în alte cazuri, din dispoziția lui Daniil Vlahovici (1789–1822), sârb de origine, ajuns mitropolit al Bucovinei.

al mănăstirii. Ar fi o mărturie despre vechimea familiei în Sucevița. Nu se poate afirma, în lipsa documentelor, că face parte din suita slujitorilor Movileștilor, ctitorii Suceviței, nici că avea alt nume, care i-a fost schimbat ca urmare a politicii Curtii din Viena pentru înstrăinarea onomasticii. Prozatorul recunoaște că numele lui era polonez și-l traduce în românește, cum face și Ciprian, fiul său, cunoscutul compozitor. Nu găsim, în scrierile sale, mărturii că s-ar simți polonez. Călătorește însă în Polonia și lasă, despre societatea poloneză, pagini memorabile.

Iraclie Porumbescu se naște în comuna Sucevița, în 9 martie, 1823, localitate în care se află ctitoria Movileștilor, unde odihnesc și cei doi domni. Tatăl său, Atanasie Golembiowski, despre care avem foarte puține știri, știa carte, era pălimar la biserică și, după unii biografi, fusese chiar primar. Mama sa, Varvara, se trăgea din familia Crăciun și încetează din viață la 17 august 1845⁶. Prozatorul își evocă părinții în frumoase pagini memorialistice. Învață carte la mănăstirea Putna, după care trece la Gura Putnei și Suceava ca să urmeze liceul german Ober Gymnasium. Atmann, care se mută de la Cernăuți la Universitatea din Liov. Iraclie Porumbescu îl urmează și cunoaște societatea poloneză. Întors la Cernăuți, se înscrie la teologie și va deveni secretarul ziarului germano-român, „Bučovina”, care apare la Cernăuți, între anii 1848 și 1850. Se căsătorește cu Emilia, fiica lui Ștefan Klodnitzki, brigadier silvic în Voivodeasa. De familie germană, Emilia trece la ortodoxie. Iraclie Porumbescu slujește ca preot în mai multe sate bucovinene. Întemeiază o familie numeroasă care număra 9 copii, însă trăiesc mai mult o fiică și Ciprian, care moare și el destul de tânăr. Emilia încetează din viață în 1876, iar prozatorul la 13 februarie 1896.

Iraclie Porumbescu evocă societatea poloneză în două proze, *Pronumele meu străin – mântuitor* și *Pronumele meu străin – fatal*, publicate în 1890, în care relatează întâmplări din 1840, din timpul șederii lui la Liov. Luăm cunoștință de aici de climatul din familiile poloneze, de înaltul patriotism de care erau însuflețite în lupta împotriva stăpânirii habsburgice. Prozatorul ne informează, prin mijlocirea istorisirii unor întâmplări personale, despre activitatea cercurilor revoluționare poloneze, desfășurată în clandestinitate. Sunt cele mai frumoase și sugestive pagini de evocare a societății cu un deceniu înainte de Revoluția de la 1848, întâlnite în literatura română din secolul trecut.

Conferința Internațională răspunde în mică măsură la întrebarea dacă în Bucovina vom merge separat sau împreună spre Europa. Domină „mitul habsburgic” al Bucovinei, model pentru Europa.

Comunicările la această conferință internațională se tipăresc în volumul *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, redactat de Kazimierz Feleszko, organizatorul acestei conferințe internaționale. Se tipărește sub egida Universității din Varșovia.

⁶ Informațiile despre Varvara le-am luat de pe crucea pe care o înalță Iraclie Porumbescu mamei sale la cimitirul din Sucevița, în 1860. Transcriem inscripția: „Această Sfântă Cruce este pusă de parohul Șipotelor, Iraclie Golembiowski la capul iubitei sale mame Varvara, născută Crăciun, care a răposat la 17 august 1845, fie-i țărâna ușoară: 1860”.

Comunicarea noastră se tipărește fără textele ilustrative din proza lui Iraclie Porumbescu. Textele sunt luate din ediția Iraclie Porumbescu, *Amintiri*. Ediție îngrijită, prefată, note și glosar de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

**MARI SCRITORI ROMÂNI
ȘI BUCOVINA**

I. MIHAI EMINESCU

Bucovina este provincia românească prezentă deopotrivă în biografia lui Eminescu – prin ascendenții săi și timpul petrecut de el aici – și în scrisul său, de la primele versuri din anii școlărității cernăuțene și până la ultimele articole din perioada gazetăriei bucureștene¹.

Eminescu se ocupa, în manuscrisul 2263, un caiet cu însemnări preponderent istorice privind Transilvania, de situația românilor din Imperiul Austro-Ungar și considera că existau condiții favorabile ca ei să-și recâștige drepturile uzurpate de Curtea din Viena și guvernele de la Budapesta². Pleda pentru organizarea unei Societăți „Matei Basarab”, care să reprezinte o forță politică și făcea elogiul muncii, singura în măsură să asigure progresul societății românești. Eminescu făcea, în acest context, și o declarație cu privire la originea sa bucovineană. „Eu sunt născut în Bucovina, tatăl meu e bucovinean”³. Registrele de stare civilă arată, însă, că poetul s-a născut la Botoșani. Ascendenții săi trăiau, când făcea aceste însemnări, în Bucovina, în Călineștii lui Cuparencu, comună situată aproape de șoseaua Suceava–Siret–Cernăuți. Nu se ocupă de aceste rude din Bucovina. Asupra acestei probleme stăruim mai departe.

Istoricii literari au irosit multă energie în căutarea originii familiei în afara spațiului geografic al comunității noastre naționale. Originea familiei sale a fost prezentată, rând pe rând, în funcție de aprehensiunile cercetătorilor; nordică: *suedeză*, nord-slavă: *poloneză*, *ruteană*, sud-slavă: *bulgară*, *sârbă*, orientală: *persană*, *armeană*, *turcă*, ori mai apropiată prin limbă și cultură: *română*, *albaneză*. Discuțiilor îndelungate în jurul ipotezei originii străine a familiei poetului li se pune capăt prin demonstrarea, pe bază de documente, a originii transilvane a străbunilor lui Eminescu, care trec în Bucovina încă din secolul al XVIII-lea, ca urmare a obligațiilor iobăgești, persecuțiilor religioase și angaralelor militare. Din Bucovina, o ramură a familiei, cea a tatălui său, se extinde în Moldova, cu descendenți, prin Matei, fratele poetului, până în zilele noastre. Demonstrarea originii transilvănene a familiei poetului, cum am întreprins-o noi cu mulți ani în urmă, pune capăt speculațiilor privind căutarea ascendenților poetului în afara spațiului geografic românesc⁴. Orientarea investigațiilor în această direcție a

¹ „Glasul Bucovinei”, [I], nr. 2, [aprilie–iunie] 1994, p. 44–49.

² M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistică. 1882–1883, 1888–1889*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 379–381.

³ *Ibidem*, p. 381.

⁴ D. Vatamaniuc, *Blajul, vatra străbunilor lui Eminescu*, în „Manuscriptum”, VII, nr. 1, [ianuarie–martie] 1976, p. 127–138; *Eminescu pe drumul străbunilor*, VIII, nr. 1 [ianuarie–martie] 1977, p. 37–42; *Din nou despre ascendența transilvană a lui Eminescu. O familie cu numele Eminescu în părțile Blajului*, în „Tribuna”, XXIII, nr. 3, 13 ianuarie 1979, p. 5; *Eminescu pe drumurile străbunilor săi*, în „Vatra”, nr. 3, martie 1981, p. 2; *Eminescu – contribuții documentare*, Galați, Editura Porto-Franco, Muzeul Literaturii Române, 1993, p. 16–28.

constituit, la acea dată, o mare surpriză, dar acest punct de vedere este împărtășit, mai târziu, și de alți cercetători⁵. Important rămâne faptul că se pune capăt speculațiilor cu privire la originea străină a familiei poetului și se încheie definitiv un capitol din istoria noastră literară.

Vasile Eminovici, bunicul poetului, și Ioana, bunica sa, întemeiază în Călineștii lui Cuparencu o familie numeroasă, care se stinge însă în linie bărbătească la începutul secolului nostru. Poetul nu-și cunoaște ascendenții mai îndepărtați și este unul dintre scriitorii noștri în scrisul cărora nu întâlnim evocări ale bunicilor. Aceștia încetează din viață cu șase ani înainte de nașterea sa, în epidemia de febră tifoidă din 1884. Dintre membrii familiei, care trăiesc în provincia anexată de Austria, în 1775, Eminescu întreține legături strânse cu Aglaia, sora sa, căsătorită cu Ioan Drogli, profesor la Școala Normală din Cernăuți și inspector școlar în Bucovina⁶.

Exegeții lui Eminescu acordă mare atenție prezenței sale ca elev la National Hauptschule, școala primară din Cernăuții, unde face clasele a III-a și a IV-a, între 1858 și 1860, și la Ober-Gymnasium, Liceul german, unde frecventează două clase, între 1860 și 1863. Radu I. Sbiera publică certificatele școlare⁷, T. V. Ștefanelli evocă timpul petrecut împreună cu Eminescu la Liceul german⁸, iar Aurel Vasiliu întreprinde un studiu amplu în legătură cu Biblioteca „gimnaziștilor” adăpostită în casa lui Aron Pumnul, frecventată și de Eminescu, înainte de plecarea la studii la Viena, în 1869⁹. Nu s-au găsit documente privitoare la locul unde frecventează clasele I și a II-a primară, poate tot la un institut particular din Cernăuți, și sunt destule nelămuriri și în legătură cu popasurile poetului înainte de a pleca la studii la Viena. Contribuția cea mai neașteptată din ultimii ani în legătură cu epoca școlari-tății cernăuțene a lui Eminescu, o constituie demonstrarea că nu a urmat cursurile lui Aron Pumnul de limba și literatura română de la liceul cernăuțean. Profesorul este în concediu de boală în toți acești ani și îl suplinesc la curs Mihail Călinescu și I. G. Sbiera, succesorul lui Aron Pumnul la Catedra de limba și literatura română de la liceul cernăuțean¹⁰.

⁵ Ion Roșu, *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu. Originile*, București, Cartea Românească, 1989, p. 83–91.

⁶ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 25.

⁷ Radu I. Sbiera, *Amintiri despre Eminescu*, în „Almanah literar pe anul 1903”, 1903, p. 90–97, și în volum *Amintiri despre Eminescu*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, Editura Librăriei H. Pardini, 1903; *Amintiri despre Eminescu, cu 4 tabele – note școlare*. Prefată, note și bibliografie de Pavel Țugui, Craiova, Reprografia Universității, 1983, p. 12–19.

⁸ T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Cu o ilustrație, facsimile și anexe. București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1914, p. 17–47, 166–173; *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, Proprietatea Societății pentru Cultură, 1943, p. 11–33, 108–115; *Amintiri despre Eminescu*, Ediție îngrijită, prefată, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 57–80, 174–181.

⁹ Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în *Eminescu și Bucovina*, p. 203–481, și extras, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1943.

¹⁰ D. Vatamaniuc, *I. G. Sbiera și Eminescu*, în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, Seria IV, Tomul VIII, 1986”, București, Editura Academiei Române, 1987, p. 169–176; *Eminescu – Contribuții documentare* –, p. 28–86.

Bucovina ocupă un loc important și în creația originală a lui Eminescu¹¹.

Eminescu își face intrarea în gazetărie, fapt de asemenea semnificativ, ca un intelectual ce se considera ca aparținând acestei provincii și îndreptățit să ia apărarea instituțiilor culturale ale românilor bucovineni. Poetul își inaugurează activitatea gazetărească cu articolul *O scriere critică*, pe care îl publică în „Albina”, din Pesta, foaia lui V. Babeș, în ianuarie 1870¹². Ia atitudine împotriva broșurii lui D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, tipărită la Cernăuți, în 1869. Poetul bucovinean atacă „Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina”, Fundațiunea Pumnuleană, Catedra de limba și literatura română, precum și sistemul ortografic al lui Aron Pumnul, care se folosea de Societatea pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina și „Foaia Societății...”, organul său de presă. Aron Pumnul este caracterizat drept „personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune”. Poetul ia apărarea instituțiilor culturale din Bucovina, supuse de Curtea din Viena unei acțiuni sistematice de îngădire a activităților lor. Merită să rețină atenția și faptul că Eminescu nu ia apărarea sistemului ortografic al lui Aron Pumnul și a discipolilor săi și atrage atenția că acesta este provizoriu. „Aduc aminte publicului – scrie Eminescu – că tipătul ce-l face criticul cum că Societatea, în contra unificării limbei și ortografiei, se paraliză de sine prin declararea de mult făcută de acea societate că ortografia și sistema urmată de ea sunt provizorie până ce se va statua printr-un organ competente sistema și ortografia ce va avea a le urma tot românul ca obligatorie.” Eminescu era bine informat asupra dezbaterilor care se purtau în această chestiune¹³. Discuțiile din presă se reflectă și în manuscrisele eminesciene. Poetul întocmește, în manuscrisul 2257, 53–55, *Studii asupra pronunției*, cu observații și asupra pronunției bucovinenilor, care își păstrează și astăzi actualitatea¹⁴.

Eminescu se angajează, cu toată capacitatea sa intelectuală, în apărarea ființei naționale a poporului român. Problema principală, care stă permanent în atenția sa, privește situația provinciilor românești de sub stăpâniri străine. Poetul consacră un prim studiu situației din Bucovina, căruia îi urmează cele privind Transilvania și Basarabia. În studiul *Bukovinskaia Zariia*, elaborat în timpul studiilor universitare și păstrat în manuscrisul 2257, polemizează cu ziarul ucrainean cu acest titlu, care apare la Cernăuți, în 1870¹⁵. Eminescu salută apariția acestui ziar ca un eveniment

¹¹ A se vedea mai departe studiul *Bucovina în poezia, proza și dramaturgia eminesciană*.

¹² „Albina”, V, nr. 3, 7/19 ianuarie 1870, p. 2–3, nr. 4, 9/21 ianuarie 1870, p. 3–4; *Opere IX. Publicistica 1870–1877*, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 79–87; D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, Cernăuți, Tiparul lui Bucovicki și Comp., 1869, 26 p.

¹³ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 21–22; Pavel Țugui, *Filologia bucovineană și ortografia românească (1864–1869)*, în „Analele Bucovinei”, I, nr. 1, 1994, București, Editura Academiei Române, p. 99–111.

¹⁴ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 450–453.

¹⁵ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica. 1877–1880*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 670–676.

important în viața culturală a populației ucrainene din spațiul geografic românesc. Românii bucovineni, arată Eminescu, erau gata să formeze cu această populație conlocuitoare un front comun de luptă împotriva pangermanismului promovată de Curtea din Viena, care întreținea, prin politica de stat, discordia dintre popoare, pentru a le putea ține mai ușor sub ascultarea sa. Orientarea politică a ziarului ucrainean venea în sprijinul pangermanismului și prelua din presa străină calomniile la adresa românilor. Eminescu respinge teza ziarului ucrainean potrivit căreia românii din Bucovina erau o populație conlocuitoare. „Ei sunt ceva mai mult – scrie Eminescu –. Sunt posesorii de drept ai acestei țări [provincii] – ceea ce sunt cehii în Boemia, polonii în Galiția, ungurii în Ungaria veră [adevărată], germanii în Viena.” Articolul rămâne în manuscris, însă n-ar fi exclus ca el să se fi publicat în presa vieneză.

Serbarea de la Putna, programată pentru 1870, însă care se ține în august 1871, era chemată să demonstreze că românii nu capitulasera în fața stăpânirii pajurii cu două capete. Eminescu cere, în articolul *Să facem un congres*, publicat în „Federațiunea” din Pesta, în 5/17 aprilie 1870, să se convoace o adunare a românilor transilvăneni, care să exprime voința lor și să transforme discuția cu privire la revendicările lor într-o mare dezbateră europeană¹⁶. Problema unei serbări la mormântul lui Ștefan cel Mare, care să se transforme într-o manifestație națională, se discută de mai multă vreme. Iraclie Porumbescu propune, încă în 1856, să se săvârșească la Putna o „celebrație solenelă” în mai sau în iulie 1857¹⁷. Meritul organizării serbării revine studenților bucovineni de la Universitatea din Viena și ei o programează pentru august 1870, dar se amână, din cauza izbucnirii războiului franco-german, pentru august 1871. Există în legătură cu Serbarea de la Putna o bogată bibliografie, în care se prezintă pregătirea și desfășurarea ei¹⁸. De aici rezultă că Eminescu nu este inițiatorul ei, însă are merite în pregătirea ei, ca membru în comitetul de acțiune și prin susținerea acestei manifestații în presa vremii¹⁹. „Exteriorul acestei festivități – scrie Eminescu în „Convorbiri literare” – are să fie de un caracter istoric și religios, interiorul ei – dacă Junimea va fi dispusă pentru aceasta – are să cuprindă germenii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o voiesc din toată inima.” Meritul principal al lui Eminescu constă în organizarea

¹⁶ „Federațiunea”, III, nr. 33, 5/17 aprilie 1870, p. 127; *Opere IX. Publicistica*, p. 88–90.

¹⁷ Iraclie Porumbescu, *Monastirea Putna 12 noiembrie 1856*, în „Calendar pentru români pe anul 1857”, XIV, Iași, 1857, p. 64–84; *Scrierile lui...*, Cernăuți, 1898, p. 46–61; Aurel Vasiliu, *Iraclie Porumbescu, inițiator al serbării de la Putna*, în „Bucovina literară”, III, nr. 46, 18 aprilie 1943, p. 3.

¹⁸ T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 124–139; T. Balan, *Serbarea de la Putna, 1871*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1932; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 103–120; *Publicistica lui Eminescu*, p. 58–74.

¹⁹ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 97–98. Poetul publică în „Convorbiri literare”, în 15 septembrie 1870, articolul *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare și în „Românul”*, în 15 august 1871, scrisoarea *Domnului Dumitru Brătianu pe care o semnează și Pamfil Dan*, colegul său.

Congresului studențesc de la Putna, a cărei importanță nu este îndeajuns subliniată în istoriografia noastră literară. Aici, la Congresul de la Putna, din 1871, se pune în discuție problema luptei pentru unitatea culturală. Mijloacele modeste de care dispuneau nu le îngăduie să-și facă cunoscut, de îndată, acest program pe tărâmul luptei naționale. Se înființează însă la Sibiu, în 1884, cotidianul „Tribuna”, care duce lupta pentru unitatea culturală și implicit și pentru cea politică sub lozinca „Soarele pentru toți românii la București răsare”, care va conduce și la unirea politică din 1918.

Curtea din Viena introduce în Bucovina, odată cu ocuparea ei, administrația militară și cea dintâi preocupare a ei o constituie evaluarea averii bisericii, a locuitorilor și a bogățiilor naturale. Biserica și proprietarii, mari sau mici, sunt chemați în fața Comisiei Imperiale Aulice pentru delimitarea proprietăților, să prezinte titlurile de proprietate. Bucovinenii sunt puși într-o situație neașteptată și se adresează Divanului din Iași, în 1782, cu o serie de întrebări pe care Eminescu le transcrie în manuscrisul 2307, 28–35, două documente din 1782, importante deopotrivă pentru vechimea lor și problemele puse în discuție²⁰. Se indică aici hotarele din vechime ale Moldovei, regimul proprietății și modalitățile de stăpânire și transmitere a ei. Proprietarii din Bucovina se prezintă în fața comisiilor austriece, așa cum se arată în aceste documente, numai cu hrisoave domnești și martori. Avera cea mai mare o deținea în Bucovina Biserica Ortodoxă Română. Comisia Imperială Aulică pentru delimitarea proprietăților își desfășoară lucrările în 1781–1782 și, la 1 martie 1783, toate moșiile Episcopiei Rădăuțiului trec în proprietatea statului²¹. Se desființează mănăstirile, rămânând numai trei: Putna, Sucevița și Dragomirna; de asemenea, se desființează schiturile și din averile bisericii se formează un singur fond, Fondul religios, în seama căruia intră bisericile parohiale cu slujitorii lor și instituțiile de învățământ. Un istoric al Fondului religios întreprinde Aron Pumnul, pe care îl publică în 1865²². Asistăm la o situație paradoxală. În instituțiile de învățământ, susținute din acest fond, nu se preda în limba română ci în cea germană. Avera cea mai mare a bisericii din Bucovina, pădurile, este administrată de străini și tot ei o exploatează.

Desființarea mănăstirilor și a schiturilor are consecințe dintre cele mai grave. Slujbele religioase se oficiau aici în limba română și prin desființarea lor se vine în sprijinul politicii de ucrainizare. Se întâlnesc comune în Bucovina, astăzi complet ucrainizate, în care slujba religioasă continuă să se facă în limba română. Eminescu

²⁰ M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 419–423. Documentele se păstrează în manuscrisul academic 87 și le reproducem în *Anexe*.

²¹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862) – *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 191–197.

²² Aron Pumnul, *Privire repede peste trei sute treisprezece din proprietățile așa numitele Moșiile mănăstirești, din care s-a format marelui Fond religios al Bisericii drept credincioase răsăritene din Bucovina făcută după adevărurile autentice sau urice*, Cernăuți, în tipografia și cu editura D-lui Rudolf Eckhardt, 1865.

invocă documentele din 1782 în mai multe rânduri, când se ocupă cu regimul proprietății în țara noastră înainte de introducerea legislației asupra ei²³. Poetul intervine cu creion roșu în textul documentelor, pe care le transcrie în manuscrise, când marchează părțile care îi puteau servi în campania de presă în chestiunea proprietății în țara noastră.

Curtea din Viena trece la întocmirea de legi restrictive de îndată ce comasează averile Bisericii Ortodoxe Române și verifică titlurile de proprietate. Această evidență le permite să întemeieze, ca o primă măsură, coloniile germane după un plan bine stabilit pentru ceea ce se urmărea în plan politic. Eminescu se ocupă de situația bisericii și școlilor românești din Bucovina într-un studiu, [*Se vorbește că în consiliul...*] pe care îl publică în „Curierul de Iași”, în noiembrie 1876²⁴. Poetul își scoate informațiile din broșura *Prima Adunare poporale în cauza autonomiei bisericii drept credincioase din Bucovina...*, tipărită la Cernăuți, în 1870²⁵. Studiul se ocupă și de situația din Transilvania și se reproduce un articol, *Generalul Türr despre cestiunea orientală*, publicat în „Telegraful român” din Sibiu, în octombrie–noiembrie 1876.

Eminescu supune unui examen amănunțit „rescriptele” Curții din Viena pentru Bucovina și demonstrează că ele erau îndreptate împotriva bisericii ortodoxe bucovinene și a școlilor românești. Se reproduce din cuvântarea lui Grigore Iliuț din Crasna, care pledează pentru apărarea școlilor românești. „Școalele noastre sătești – arată primarul din Crasna –, susținute parte de parohieni, parte din fondul nostru religios, seamănă a ni se înstrăina cu totul. În multe ținuturi din țară sunt puși priveghetori de școale și de altă lege și de altă limbă. Aceștia dispun acum și de școalele noastre bisericesti”. După analiza legislației austriece pentru Bucovina, Eminescu scoate încheierea că biserica ortodoxă era supusă unui „regim excepțional”, numirile de învățământ se făceau la Viena, deși școlile erau susținute de români, arhierii se numeau și ei la Viena, împotriva canoanelor bisericii ortodoxe. Curtea din Viena aplica românilor din Bucovina un regim colonial și Eminescu protestează împotriva acestei politici. „Românii nu sunt nicăieri coloniști – scrie Eminescu –, venituri, oamenii nimănui, ci pretutindeni unde locuiesc sunt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche decât toți conlocuitorii lor.” Și mai departe: „Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem – români”. Și, în sfârșit: „Pe pământurile noastre strămoșești, pe care nimeni nu le stăpânește *de jure belli*, avem dreptul să cerem să ni se respecte limba și biserica”.

²³ M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, p. 548. Invocă documentele din articolul *Se vorbește în Consiliul*, publicat în „Curierul de Iași”, în noiembrie 1876 (*Opere IX. Publicistica*, p. 255–256), în editorialele [*Erodot al „Românului” continuă*] și [*Proiectul de lege*], publicate în „Timpul”, în 25 ianuarie/6 februarie 1881 (*Opere XII*, p. 43–46) și 6 martie 1882 (*Opere XIII*, p. 73–74) în timpul dezbaterilor privind reforma *Legii tocmelilor agricole*.

²⁴ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 251–265.

²⁵ *Prima Adunare poporale în cauza autonomiei bisericii drept credincioase din Bucovina ținută la Cernăuți, într-a 11/23 iunie 1870*, Cernăuți, tipărit de Rudolf Eckhardt, 1870.

Austria se susținea – arată Eminescu în studiul *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat în „Convorbiri literare”, în august 1876 – prin discordia dintre popoarele sale²⁶. Pentru a le ține sub stăpânirea sa și veșnic în discordie, se folosea de un „element internațional”, fără patrie și fără naționalitate. Acest element cosmopolit era reprezentat de preotul catolic, fără familie, fără patrie și care se ducea acolo unde îl trimitea ecclesia. Al doilea element era reprezentat de funcționarul austriac sau „beamterul austriecesc”, cum îi spune Eminescu, și el fără patrie și fără nici o legătură cu populația autohtonă. Curtea din Viena înregistrează un eșec prin politici de menținere a unității imperiului peste individualitatea națională a popoarelor de sub stăpânirea sa.

Eminescu examinează, pe bază de documente, și procesul de sărăcire a populației din Bucovina. În studiul *Cestiunea israelită*, publicat în „Timpul”, în mai-iunie 1879, se ocupă și de uzura în Bucovina și demonstrează, cu date statistice, practicile cămătarilor, prin care aceștia ruinează populația și îndeosebi țărănimea²⁷. Poetul insistă și asupra demoralizării populației prin specularea unor slăbiciuni ale sale. Aici stă și explicația exodului populației românești spre America și înlocuirea ei prin imigrări ucrainene din Galiția. Eminescu își scoate informația din lucrarea lui Julius Platter, *Der Wucher in der Bukowina*, tipărită la Jena, în 1878²⁸.

Eminescu se ocupă și de înființarea a două instituții de învățământ din Bucovina: Liceul din Suceava și Universitatea din Cernăuți²⁹. Spera ca, prin introducerea limbii române ca limbă de predare la Liceul din Suceava, acesta să devină cea mai importantă instituție de învățământ din Bucovina în pregătirea tinerelor generații în spirit național. Poetul insistă și asupra buneii pregătiri a cadrelor didactice, unii, colegi ai săi la Universitatea din Viena. Universitatea din Cernăuți se înființa în scopul accelerării procesului de germanizare a provinciei. Poetul însuși numele profesorilor nou numiți. De aici se vede că ei erau, în general, profesori de gimnaziu din cuprinsul imperiului, fără activitate științifică. Insistă și asupra faptului că profesorii români de la Facultatea de Teologie își țineau cursurile tot în germană. Făcea excepție, la Universitatea din Cernăuți, numai I. G. Sbiera, care își ținea cursurile în limba română, însă care era penalizat, fiind multă vreme numai suplinitor. Profesorii de la Universitatea din Cernăuți nu se remarcă printr-o activitate de un înalt nivel științific. Excepție fac profesorii de la Facultatea de Teologie, care ridică învățământul teologic la nivel european.

Eminescu elogiază una dintre figurile reprezentative ale clerului din Bucovina pentru merite deosebite pe tărâm religios și cultural. Poetul ia cunoștință de numirea lui Silvestru Morariu ca mitropolit al Bucovinei dintr-o corespondență, *Czernowitz, 12. März (Erzbischof Morariu Andriewicz)*, publicată în „Neue freie

²⁶ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 163–173.

²⁷ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 239–256.

²⁸ Julius Platter, *Der Wucher in der Bukowina*, Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1878. Poetul propune ca această lucrare să se tipărească și în românește, ceea ce nu se întâmplă.

²⁹ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 111–112, 160–161, 216–217.

Presse” din Viena, în 6/18 martie 1880³⁰. Reproduce și o prezentare a personalității noului mitropolit, din ziarul „Der Osten”, pe care o publică în „Timpul”, în 19 martie 1880³¹. Poetul îi consacră o prezentare în „Timpul”, în 8 martie 1880³², atât pe baza informațiilor din presa germană, cât și a unor împrejurări personale. Silvestru Morariu (1818–1895), originar din Mitoc, comună de lângă Suceava, se număra printre sprijinitorii organizării Serbării de la Putna, iar Vasile Morariu, fiul său, face parte, împreună cu Eminescu, din comitetul de conducere al festivităților de la Putna din 1871. Silvestru Morariu se remarcă îndeosebi ca autor de manuale pentru învățământul primar din Bucovina. Dintr-o însemnare din manuscrisul 2258. 179, din epoca studiilor universitare de la Viena, se desprinde că Eminescu se gândea să-i retipărească manualele pentru „școlile populare” (primare). Noul mitropolit al Bucovinei era „unul din bărbații cei mai de caracter – scrie Eminescu – și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria, căruia școala populară și biserica ortodoxă îi datoresc foarte mult... Meritul pedagogic de căpetenie al noului mitropolit este că într-adevăr cel dintâi a scris cărți pentru învățământul primar în limba română după un sistem bine definit, conform cu experiențele pedagogice ale timpului său”³³. Exemplul mitropolitului bucovinean putea servi – și Eminescu nu se înșela – ca îndemn pentru românii de pretutindeni. „Muncind cu dezinteresare – atrage atenția poetul – pentru ridicarea poporului lor din neștiință și sărăcie, acești bărbați se ridică încet în văzul lumii prin merite reale, prin muncă, prin iubire de adevăr.”

Măsurile represive împotriva Societății „Arboroasa” a studenților români de la Universitatea din Cernăuți sunt prezentate de Eminescu în două articole pe care le publică în „Timpul”, în noiembrie 1877³⁴. Ziarul vienez „Neue freie Presse” publică o corespondență, *Czernowitz*, 28. November, în 20 noiembrie/2 decembrie 1877, în care arată că mai mulți studenți din Societatea „Arboroasa” au fost arestați pentru activitate politică³⁵. Sunt întemnițați Ciprian Porumbescu, Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Orest Popescu și Eugen Sireteanu. Sunt acuzați pentru trimiterea unei telegrame Primăriei din Iași, cu prilejul comemorării morții lui Grigore Ghica, care s-a opus anexării nordului Moldovei de către Imperiul Habsburgic, în 1775. Telegrama prezenta Bucovina ca „parte detruncheată a vechiei Moldove”. Eminescu privește cu rezerve informațiile din ziarul vienez, ca să revină asupra acestei chestiuni într-un nou articol, în care preia informațiile din „Curierul. Foaia intereselor generale” din Iași. „Va veni vremea – și poate nu e tocmai departe –

³⁰ „Neue freie Presse”, nr. 5 587, 6/18 martie 1880, p. 4.

³¹ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 85–86.

Nu am văzut ziarul german.

³² *Ibidem*, p. 69.

³³ *Ibidem*, p. 69.

³⁴ *Idem*, *Opere X. Publicistica*, p. 3–5, 11–12.

³⁵ „Neue freie Presse”, nr. 4 767, [20 noiembrie] 2 decembrie 1877, p. 4.

scrie Eminescu în „Timpul”, în 18 noiembrie 1877 – în care cercurile influente din Viena se vor încredința că este în interesul monarhiei ca românii din Bucovina să fie lăsați în seama liberei dezvoltări”. Studenții sunt supuși unui regim sever de detenție, anchetați în condiții inumane și calomniati de asistență în timpul procesului. Completul de judecată îi găsește nevinovați și pronunță un verdict de achitare³⁶. Ciprian Porumbescu contractează, în temniță, o boală care îl va răpune în plină activitate creatoare. Politica inchiuzională a Curții din Viena frânge zborul uneia dintre cele mai mari speranțe ale muzicii românești.

Curtea din Viena considera că se impunea să marcheze împlinirea unui secol de la anexarea Bucovinei la Austria prin mari festivități menite să demonstreze că provincia devenise „germană”. Programează inaugurarea Universității din Cernăuți în timpul festivităților și hotărăște să asiste și împăratul. Festivitățile se țin la începutul lui octombrie 1875, dar la ele nu asistă și împăratul, din motive politice.

Comisia documentelor istorice îi însărcinează pe M. Kogălniceanu și pe I. Slavici să pregătească o broșură cu extrase din documentele transcrise de E. Hurmuzachi din arhivele din Viena, din care să se vadă împrejurările și mijloacele folosite de diplomația austriacă pentru anexarea nordului Moldovei, în 1775. Broșura *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, întocmită de Slavici și cu o prefață de M. Kogălniceanu, se tipărește în aprilie 1875 și i se dă și o versiune în limba franceză, *Rapt de la Bukovine d'après documents authentiques*. Broșura se deschide cu un motto, extras dintr-o scrisoare a lui Kaunitz, din 7 februarie 1775: „Prin Bucovina – ține să precizeze cancelarul austriac – luăm în mâinile noastre cheia Moldovei”. Politica expansionistă a Austriei este denunțată fără echivoc. „Lucrarea sa de cotropire cea mai favorită – se arată în broșură –, care nu o expunea la nici un răzbel, la nici o greutate internațională, pe care o urmă în timp și de răzbel și de pace, și să o spunem – o urmează și astăzi – era strămutarea hotarelor prin înaintarea pajurilor imperiale”³⁷.

Eminescu participă la evenimentele din 1875 și se angajează în acțiuni politice dintre cele mai primejdioase. Poetul își asumă sarcina să treacă peste graniță, în Bucovina, broșura *Răpirea Bucovinei...* și să o distribuie la Cernăuți. T. V. Ștefanelli evocă în amintirile sale și acest episod din activitatea politică a poetului³⁸. Tribunalul din Rădăuți dă o ordonanță prin care interzice punerea în circulație a broșurii și cere confiscarea sa. Ministerul de Interne al Imperiului Austro-Ungar cere informații guvernatorului Bucovinei cu privire la broșură, întrucât fusese semnalată și la Paris. Documentele din broșură constituiau, fără îndoială, una dintre cele mai severe condamnări a politicii anexioniste austriece.

³⁶ Teodor Balan, *Procesul „Arboroasei” 1875–1878*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937.

³⁷ *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, Stabil. Litho-Typogr. Sococ. Sander & Co, 1875, p. VI. Sublinierea în text.

³⁸ T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 97–101; [ed. II], p. 160–163.

Municipalitatea din Iași organizează o serbare comemorativă pentru Grigore Alexandru Ghica Voievod, asasinat de turci, pentru împotrivirea la anexarea nordului Moldovei la Imperiul Habsburgic. Festivitatea se ține în septembrie 1876. Eminescu consacră acestor evenimente istorice și comemorării lor o amplă prezentare, *Periodul al doilea*, pe care o publică în „Curierul de Iași”, în 1 și 3 octombrie 1876³⁹. Domnitorul moldovean este înfățișat ca un monarh luminat, asemeni lui Ludovic al XIV-lea, Friederic al II-lea, Ecaterina a II-a, Maria Tereza și Iosif al II-lea. Politica lui Grigore Ghica este caracterizată după documentele din broșura *Răpirea Bucovinei...* Sfârșitul tragic al domnitorului este explicat prin intrigile Curții din Viena și dezbinările interne. „Popor românesc – scrie Eminescu – mari învățături îți dă această întâmplare! Dacă fiii tăi ar fi fost uniți totdeauna, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit. Dar veacuri de dezbinare neîntreruptă te-au dus la slăbiciune, te-au dus să-ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele domnitorilor tăi cu sămânța dezbinării în inimă.”

Municipalitatea ieșeană așază un bust al lui Grigore Ghica în Beilic, pe locul unde se petrec întâmplările tragice din 1774. Eminescu consacră și cu acest prilej o evocare, *La anul 1774...*, publicată în „Curierul de Iași”, în 30 septembrie 1877⁴⁰. Poetul face portretul lui Ștefan cel Mare și descrie bogățiile și frumusețile peisajului bucovinean. „Sunt munți cu pomi și cu alți copaci roditori – scrie Eminescu în graiul bătrânesc –, printre cari curg ape limpezi, care dintr-o parte și din alta de pe vârfurile munților se pogoară la vale cu un sunet prea frumos pe aceste laturi, făcându-le asemenea unei mândre grădini. Prin nisipul pâraielor ce se încep din munți să găsește praf de aur, prin codrii sunt cerbi, ciute, căprioare, bivoli sălbatici și, în munți, despre apus, o fiară pe care moldovenii o numesc zimbru.”

Eminescu arată ce a devenit Bucovina după o sută de ani de administrație austriacă: „Mlaștina de scurgere a tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu mai puteau trăi într-alte părți, Vavilonul babiloniceii împărății”. Poetul condamnă, din nou, politica anexionistă a Imperiului Habsburgic. „Vânzarea Bucovinei – scrie Eminescu – va fi o vecinică pată pentru împărăția vecină, de-a pururi o durere pentru noi. Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mâini o vom deschide de-a pururi, cu a noastre mâini vom zugrăvi icoana Moldovei de pe acea vreme și șirurile vechi, câte ne-au rămas, le vom împropăta în aducere aminte”⁴¹.

Eminescu aparține Bucovinei prin străbunii săi, anii școlărității la Cernăuți și începuturile sale literare. Bucovina are în Eminescu, pe de altă parte, cel mai consecvent și strălucit apărător al identității sale naționale, amenințată grav și în secolul nostru.

³⁹ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 217–220.

⁴⁰ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 429–431.

⁴¹ M. Eminescu, *Răpirea Bucovinei*. Antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc, București, Editura Saeculum I. O., 1996. Tipărim aici textele lui Eminescu despre Bucovina.

ÎNTREBĂRILE DIN PARTEA BUCOVINEI
ȘI RĂSPUNSURILE DIN PARTEA BOIERILOR LA 1782

2307

28r – 32r

(NB: Pe o pagină sunt scrise întrebările, pe a doua, paralel cu ele, răspunsurile.)

19 ponturi de întrebări din partea Bucovinei, cum se arată mai gios pe număr.
Întrebări din partea Bucovinei. – Răspunsurile din partea Divanului Moldaviei.

No. 1 (Î) Târgurile cele trei, ce sunt în Bucovina și piste tot pe moșiile stăpânitorului țării, după cum mai întâi au fost hotărâte, de se vor găsi în vreun izvod și sunt hotarnăci asupra lor?

No. 1 (R) În vremile vechi ale stăpânirii Moldaviei au fost condici, întru care se afla înscris nu numai pricinile orașelor, ci și hotarale lor cum și alte pricini a țării, care din vremelnice întâmplări și prăzi și din robii ce sunt știute de toate megieșile țării Moldaviei, toate acele condici s-au prăpădit și nu se află, fără numai din testamenturile și hrisoavele ce au dat luminații Domni din locul domnesc de danii, ce s-a putea înțelege, după cum vor fi scriind-o, cum și din hotărârile cari mai pe urmă din poruncă domnească s-au făcut, după vreme, după știința stăpânirii.

2. (Î) Moșiile ce se stăpânesc din vremile vechi și moșiile ce le au dăruit Domnii de-au fost obicei să se arăte prin scrisori și semnele hotarilor și de se poate găsi în arhiva Ieșului hotarnici și scrisori de acest feliu?

2. (R) Tot locul țării Moldaviei dintru început loc domnesc au fost și, la locurile unde s-au socotit să fie târguri, le-au numit și le-au făcut târguri cu loc împregiur îndestul spre îndestularea orășenilor și în condicile vechi ce s-au pomenit mai sus ori fi fost și semnele hotarilor, măcar că și din locurile târgurilor, încă și târguri întregi mai pe urmă, stăpânitorii Domni au dat danie cui au vrut cu ispisoace gospod de stăpânire, cum și toate moșiile ce se stăpânesc din vremile vechi și mai pe urmă de luminații Domni sunt date danii cu hrisoave domnești după slujba și cinstea fiștecăruia, pe cât au vroit Domnul și la unele din testamenturile Domnilor au fost arătate și semnele hotarilor, iar nu la toate; iar la condicile cele vechi, care s-au prăpădit, după cum mai sus s-au pomenit, or fi fost pre larg înscris atât pricinile cât și semnele hotarilor tuturor moșiilor, însă din întâmplările tulburărilor multe ispisoace vechi și mai nouă s-au prăpădit și pe urmă după încredințate dovezi și vrednici mărturii de stăpânire au rămas temeinică

stăpânire fieștecăruia, iar arhiva Moldaviei de hotarnici, de scrisori și de alte pricini nu se află din vremelnice întâmplări, precum mai sus s-au arătat.

3. (Î) Veniturile podurilor și alte venituri ce au fost domnești, de le au stăpânit Domnii însuși sau cu scrisori le-au dat altora?

3. (R) Veniturile podurilor și alte venituri de moșii, ce au fost domnești, în câtă vreme au fost domnești s-au strâns și veniturile lor pe sama domnească de cei rânduiți de Domni pristavi, iar după ce dintr-acele moșii cu poduri și cu alte venituri li au dat luminații Domni dintru început și pân-acum danie cui au vrut, au luat acei cu daniile și veniturile podurilor și alte venituri și se stăpânesc și pân-acum de cei cari le au.

4. (Î) Un stăpân de moșii ce nu are copii sau moștenitori, de are putere a face cu moșiile sale ce-i va fi voia, adică de au putut lua pe un străin ca să-l facă moștenitoriu pe moșiile lui fără voia Domnului țării și când vreunul fără moștenitor moare și pe altul n-au făcut moștenitoriu pe moșiile sale și nici diată n-au făcut, cui se cade să rămâie moșiile acele?

4. (R) Cel [ce] nu are copii sau alți moștenitori este volnic a face moștenitoriu pe moșiile sale și pe un străin, fără de a lua voie și de [la] Domnul țării. Iar când va muri fără moștenitori, adică de nu va avea rude și nici pe altul străin n-a apucat a-l face moștenitoriu pe moșiile lui, nici diată nu va face, atunci moșiile și toată averea lui rămân stăpânitoriului țării.

5. (Î) Când face vreunul diată, ce trebuință este să mai facă și de poate fieștecare stăpân de moșii să facă diată sau are osebire unul de altul?

5. (R) Fieștecare om slobod și neoprit de pravilă poate să facă diată pe averea sa, care diată este datoriu să o încredințeze spre dovadă, cumcă este chiar a lui, ori cu însuși a lui iscălitură și cu vrednici de credință marturi ori și numai cu însuși a lui iscălitură fiind adeverită și fără prepus; *însă cel mai puțin păzind a tria parte din averea sa pentru moștenitoriu după pravilă.*

6. (Î) De face cineva vreo împărțală moștenitorilor săi, în viața sa, și au făcut vreunul dintre dânșii strămbătate, de rămâne acea împărțeală în puterea ei, adică: părintele ce stăpânește o moșie, care se cade să rămâie în moștenire atât părții bărbătești cât și femeiești, și el sau au depărtat pe fată sau au dat feciorului, sau pe fecior l-au depărtat și au dat fetei?

6. (R) Poate fieștecine în viața sa să facă împărțală lucrurilor lui moștenitorilor lui, după a lui însă voință și altă nu se caută nici se socotește, fără numai dacă pe

vreunul dintre cești moștenitori l-au făcut desăvârșit moștenitoriu ori i-au lăsat atâta parte care nu are nici o analoghie cu părțile celorlalți, or de au dat numai din cele mișcătoare și nu și din cele nemișcătoare și *nu va arăta pricina în scris*, atunci împărțala este fără tăria sa.

7. (Î) Un stăpân de moșia părintască de poate să vândă moșia sa de istov și copiii lui făcându-se de vârstă și cunoscând că acea vânzare s-au făcut cu păgubirea lor și măcar de nu și este arătat în zăpisiul de vânzare ce-au fost făcut părintele lor, ca să poată copiii lui răscumpăra – au putere copiii să răscumpere, au ba?

7. (R) Un stăpân poate să vândă moșia sa cea părintască de istov și de i se vor fi copiii lui fără de vârstă și sub stăpânirea tatălui lor și în zăpisiul de vânzare nu va fi scris ca să poată răscumpăra copiii, după ce vor veni la vârstă, nu pot să răscumpere.

8. (Î) Un stăpân de moșie, căzând la datorie sau având altă trebuință și voiește să vândă moșia sa de istov, de este dator prin știrea giudecății să facă știre neamului său și răzășilor ș-a cere de la neam sau răzăși de voiesc să dea prețul moșiei, și vânzând moșia de tot după vremi moștenitorii lui să dea acel preț ce au dat neamul lui sau răzăși sau străinii părintelui lor și să răscumpere moșia și pân-la câtă vreme pot să aibă volnică răscumpărare?

8 (R) Cel ce va cădea la datorie sau pentru altă trebuință va vrea să vândă moșia sa are datorie să întrebe mai întâi *pe fiii săi, însă de vor, fi de vârstă, și pe neamuri și pe răzăși și, când nu vor avea acia să o cumpere, atunci poate să o vândă și la străini*. Iar când nu va înștiința pe fiii, de vor fi de vârstă sau neamurile sau răzășii, după ce vor afla de vânzare au voie pân-în patru luni după *pravilă și pân-în șase luni să tragă și să răscumpere. Iar de nu vor afla de vânzare nici or și nemică și pân-la zece ani au voie să tragă giudecată și să răscumpere*, însă încredințându-se giudecătorii că n-au aflat mai înainte și sorocul acest de zece ani este la cei ce nu vor fi înstrăinați din pământul lor; iar când moșia se va vinde pentru dătorii din porunca dreptății la mezat, atunci n-are datorie să întrebe nici pe fii nici pe neamuri, nici pe răzăși, nici pot să mai răscumpere, fiind vânzare cu publicație.

9. (Î) Când o moșie au pus oareșicine zălog cu soroc, cu această hotărâre că nu va plăti banii la sorocul arătat, să rămâie moșia de istov neputând să mai răscumpere; de rămâne acest fel de interesat contract în puterea sa sau zăpisele ce se fac între cumpărătorii și vânzătorii și nu se fac înaintea giudecății, de rămân în puterea lor au ba?

9. (R) Moșia sau orice lucru nemișcător ce va pune zălog cu hotărât soroc, ca neplătind banii să rămâie de istov de nu va da stăpânul la doilea zăpisi cu desăvârșită

vânzare sau acel ce ține zălogul de nu va avea cartea giudetului, întru care se arată că s-au dat acel zălog de istov, atunci zălogul ce de zălogitură nu are nici o tărie și oricând ari acel ce au pus zălogul, ori moștenitoriul și neamurile lui pot să dea banii și să ia zălogul, iar zapisele ce se fac între cumpărători și între vânzători, de nu vor fi făcute nici înaintea giudecării de oareșcare pricini și vor fi încredințate cu iscălituri a oamenilor vrednici de credință – au tăria lor.

NB: Aici lipsesc două foi din original – adică nemijlocit urmează întrebările 10, 11, 12, 13, fără răspuns în paralel, întrebările 14, 15, 16 și 17 lipsesc cu totul, asemenea răspunsurile 14, 15, 16, iar de la 17 e numai o parte; apoi lipsesc întrebările 18 și 19 dar răspunsurile sunt. Deci urmează întrebările 10, 11, 12 și 13 și răspunsurile 17, o parte, 18 și 19.

[Întreb.] 10. Când din întâmplare nu poate cineva să arate dovezi și scrisoare pe moșia ce o stăpânește, dar stăpânește moșia sa cu odihnă, până la câți ani poate să slujască stăpânirea lui spre dovadă că este dreaptă a lui?

[Întreb.] 11. Când unul au stăpânit moșia sa cu odihnă peste suma anilor hotărâți și după vreme vine altul cu bune scrisori asupra acei moșii, cine după obiceiul pământului rămâne stăpânitoriu; cel ce au stăpânit atâți ani sau cel ce poate sa scrisori dovedi că ar fi moșia a lui?

[Întreb.] 12. De este vreme prescripției, adică pân-la patruzeci ani sau mai mult au mai puțin, atât la boieri sau la mănăstiri sau mazili ruptași totdeauna sau vreo deosebire, fiindcă osebit este cunoscut că în vremile tulburărilor scrisorile boierilor au căzut în mâinile mazililor și a mazililor în mâinile boierilor și acum mulți ca aceștia, cari fără dreptate țin scrisorile, cu cari se folosesc atât cu vânaturie, cât și cu slobozirea ce s-ar cădea să aibă cel adevărat stăpân.

[Întreb.] 13. Și fiind cunoscut că în vremile tulburărilor mulți mazili ruptași s-au făcut stăpâni pe moșii, cu unii ca aceștia după obiceiul pământului ce se cade să se facă?

NB: Aicea lipsesc două foi!

(Urmează răspunsurile, o parte din 17, iar 18 și 19 întregi.)

...luminate cărți ce s-au dat de opștie au rămas locul al lor și rămân și vânzările de la unul la altul iarăși temeinice și stăpânitoare și atât vânzătorii cât și cumpărătorii nu rămân îndatoriți cu vreo dare stăpânului țării pentru loc, iar cheltuielile târgurilor, cari vor fi prin știrea rânduitalui dregător, au să răspundă numai târgoveți birnici țării, iar boierii cu prerogativa lor sunt apărați de toate și în tot locul, și cel ce au fost mai înainte de țaran și pe urmă s-au făcut târgovăț nu are

să plătească nimăruî nimică pentru aceea fără numai birul lui după cislă fiindcă târgoveţul ţăran birnic nu are deosebire de ceilalţi ţărani afară de bresle.

R. 18. *Armenii şi jâdovii n-au avut după dreptate voie a cumpăra moşii la ţară, de veci nici au, iar casă i dugheni în târguri au putut şi pot cumpăra, însă armenii numai pot cumpăra şi vii.*

R. 19. Dumbrăvile şi rediurile sunt a stăpânului locului şi nime fără învoiala stăpânului moşiei nu este volnic a lua lemne sau nuiele sau a darâma; iar codrii şi pădurile sunt slobode şi are voie fieştechine a tăia şi a lua orice fel de lemne, neoprit de nime şi fără de plată, însă numai locuitorii ţării aceştia, iar cei de prin locurile megieşilor sunt oprîţi după firmanul împăărătesc, însă [de] or fi sate pe supt codri şi păduri alţii străini nu sunt volnici a tăia lemne pentru trebuinţa lor împregiurul acelor sate, iar mai înuntru pot să taie şi să ia.

Din luminata poroncă prea Înnaţat Domnului nostru Măria Sa Constandin Dimitriu Moruz VVeod s-au făcut răspunsurile la întrebările Bucovinei pentru toate pre larg, după cum se arată mai sus.

Let 1782 fevr. 19.

Iscăliţi boierii Divanului

Ioan Cantacuzino vel Logofăt
Neculaiu Rósăt vel Vornic
Lascarachi Rósăt vel Vornic

Ştefan Sturza vel Vornic
Gheorghe Sturza vel Vornic
Scarlatahi Sturza Hatman.

ALTE ŞEPTTE PONTURI DE ÎNTREBĂRI DIN PARTEA BUCOVINEI,
CUM SE ARATĂ MAI GIOS PE NUMĂR. ÎNTREBĂRILE DIN PARTEA
BUCOVINEI RĂSPUNSURILE DIN PARTEA DIVANULUI MOLDOVEI

2307
33r – 35r

Î. 1. Se vorbeşte că mai înainte din vremi hotarăle Câmpulungului rusesc au mers mai mult spre hotarăle Galiţiei spre cuturi ş-acei stăpâni de acolo pe-ncet, pe-ncet în puterea lor s-au lăţit?

R. 1. Hotarul Câmpulungului rusesc mai înainte vreme după ştiinţă au fost hotar Cirimuşul Negru, şi din întâmplările tulburărilor, nefiind căzuta purtare de grijă despre Moldova, găsind prilej leşii, s-au întins şi s-au lăţit cu stăpânirea până la Cirimuşul Alb, ş-acei stăpâni leşi de acolo cu învechirea stăpânirii au rămas

stăpâni în puterea lor. Iar în arhiva țării leșești trebuie să se afle hotarăle vechi până unde au fost și de-acolo s-a putea îndrepta.

Î. 2. Poate că acest ocol a Câmpulungului rusesc mai înainte au fost loc domnesc și când l-au luat alții în stăpânirea lor?

R. 2. Ocolul Câmpulungului rusesc din început au fost loc domnesc precum și tot pământul Moldavviei și pe urmă Domnul ce au stăpânit după vremi au dat daniel, după cum s-au arătat mai pre larg la al 2-lea pont la copia cu 19 ponturi.

Î. 3. Atât mazilii cei vechi cât și lăcuiitorii ai că hotarăle Moldavviei mai înainte se stăpânea până la Sarafinești de către Horodinca și pârâul Sarafinețului până la Nistru, iar acum cei din Galiția au lua o bucată mare de loc. De nu este vreo dovadă sau cu ce au luat moșii acea bucată de loc?

R. 3. Hotarăle Moldavvie mai înainte după știință au fost până la Sarafinești de către Horodinca și pârâul Sarafinețului până la Nistru și din întâmplările tulburărilor s-au lătit leșii cu stăpânirea după cum s-au arătat mai sus la pontul întâi.

Î. 4. De au fost slobod sau de este și acum obicei ca moșiile să se împărtaşcă la răzăși în bucățele mici și de-au avut fieștecare putere pe părțica sa de a face crâșme, velniți, mori, prin care se aduce mari stricăciuni locuitorilor?

R. 4. *Moșiile răzășești s-au împărțit și se împart și acum în părțicele mici pe câți răzăși sunt și se cuvine fieștecăruiua partea sa și pe părțica sa este volnic a face fieștecare crâșmă, fiindcă nu aduc stricăciune, cum și mori pot să facă, de nu va îneca una pe alta; iar, când va îneca una pe alta, atunci nu pot să facă fieștecine moară pe părțica sa, ci numai câte mori vor încăpea pe toată moșia ca să nu aducă încătură una alteia, intrând la acele mori părtași toți răzășii câți or fi, fieștecare după analogia părțicicăi sale, prinzând și la cheltuială asemenea.*

Î. 5. Cum se orânduiesc mazilii i ruptașii la Moldova să dea birul lor; pe părțicele de moșie ce au, sau pe averea lor, și ce privileghii au aceștia și ce sunt datori atât stăpânitoriului țării sau cât rășpublicui să slujască?

R. 5. Dajdia mazililor și a ruptașilor nu se socotește după părțile de moșie ce au, ci se așază după putință, însă mai cu ușurare decum plătesc ceilalți birnici, fiindcă se află în slujbe împărătești și domnești fără plată, făcând slujba lor tot aici în țară. Privileghia ruptașilor este fiind aleși din țărani cu birul lor deosebit și la desetină au deosebire până la 30 bucăți să plătească boierești, iar ispravnicilor sunt supuși la toate și la greșelele lor au voie ispravnicii să-i pedepsească. Iar privileghia mazililor este, fiind aleși și mai socotiți decât ruptașii și la desetină pe câte bucate

vor avea dreptea a lor să plătească boierești și ispravnicii n-au volnicie să rânduiască mazilii la vreo slujbă fără carte domnească de poruncă înscris ca să rânduiască și din mazili cum și la greșalele lor n-au volnicie ispravnicii a-i pedepsi, fără numai îi trimit la Divan cu faptele lor înscris și de la Divan li se hotărăște pedeapsa lor.

Î. 6. *Ce sunt acei ce se numesc aici șleahitic?*

R. 6. *În pământul Moldovei nimene nu s-au numit nici nu se numesc cu nume șleahitici, iar unii ce sunt de neamuri vechi, cari strămoșii și moșii lor au stătut boieri după vremi, care se cheamă neamuri, și aceștia sunt deosebiți și mai cinstiți din mazili având încredințate dovezi de la Divan și de la Domni de alegerea neamului lor și privilegia acestora este să nu plătească dajdie desetină să plătească boiereștei, la unele din poronci și la slujbe, care sunt mai mari se rânduiesc cu deosebite cărți domnești scrise cătră însuși ei iar nu cătră ispravnici.*

Î. 7. *Ce orânduială au argații, de poate fieștecare boieriu sau mazili să ție argați câți îi va fi voie și aceștia, de au vite, arături și fânațe, prin care fac și deosebită gospodărie, de sunt slobozi de bir și de alte orânduielei?*

R. 7. *Atât boierii și mazilii pot să ție argați cât li-a fi de trebuința cu tocmală și birul argaților, fiind însurați, plătesc după cislă la satul unde este legat cu birul, iar, fiind holtei și șezând în casa stăpânului, nu se supără cu birul; iar boierii au deosebit și liude scutelnici dați de la Domnie pentru slujba casălor după stepina boierii fieștecăruia, cari scutelnici nui se supără nici la o rânduială ce ar fi pe țară.*

Din luminată porunca prea Înălțat Domnului nostru Măria Sa Constantin Dimitriu Moruz VVeod s-au făcut răspunsurile la întrebările Bucovinei pentru toate pre larg, după cum se arată mai sus.

Iscăliți boierii Divanului Let 1782 fevr. 19

Ioan Cantacuzino vel Logofăt, Ștefan Sturza vel Vornic, Nicolai Rosăt vel Vornic, Gheorghe Sturza vel Vornic, Lascarachi Rosăt vel Vornic, Scărlătachi Sturza Hatman.

Străbunii lui Eminescu coboară din Transilvania în acele valuri de emigranți, care își părăsiră așezările părintești din cauza obligațiilor iobăgești, a angaralelor militare și a persecuțiilor religioase și trec în Moldova și în Muntenia. Familia se numea Iminovici pe amândouă versantele Carpaților¹.

Emigrările din Transilvania sporesc considerabil după 1746, când Constantin Racoviță desființează serbia în Moldova și apoi și în Muntenia, cea dintâi reformă de acest fel din Europa². Constantin Racoviță poruncește dregătorilor săi, în 1756, ca fiecare băjenar să primească găzduire, „nesupărându-se oricât de puțin șase luni și după aceea să intre în așezare”³. Se va vedea mai departe ce însemna „să intre în așezare”. O anchetă întreprinsă în Țara Făgărașului, în 1726, în 33 de comune, constata că în numai câțiva ani își părăsiră așezările pentru motivele arătate mai sus, aproape 400 de familii⁴.

Emigrările sunt determinate, pe lângă obligațiile iobăgești și angaralele militare, și de intensificarea politicii de catolicizare, promovată de Curtea din Viena, prin mijlocirea căreia spera să realizeze unitatea imperiului peste individualitatea popoarelor din granițele sale. Călugărul Sofronie se pune în fruntea mișcării populare, care se ridică împotriva propagandei catolice, și răscoala cuprinde comunitățile din sudul Transilvaniei – Hunedoara, Orăștie, Alba, Sebeș, Sibiu, Făgăraș – și tinde să se extindă și în părțile nordice ale provinciei⁵. Curtea din Viena, îngrijorată de amploarea mișcărilor țărănești, dă o *Proclamație* în 21 martie 1760, prin care lasă „neuniților” în districtele din sudul Transilvaniei 158 de comune⁶. Între comunele ortodoxe lăsate „neuniților” figurează și Vadul, în Țara Făgărașului. Aici găsim, cum vom arăta mai departe, familia Iminovici.

Proclamația avea menirea să readucă populația românească greco-catolică, care, înșelată în așteptările sale, reveni la ortodoxism. Curtea din Viena îl numi

¹ D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 149–150. Ipotezele în legătură cu numele *Iminovici*, forma mai veche, și *Eminovici*, forma mai nouă, sunt interesante, luate în sine, privind onomastica bucovineană. Numele este înregistrat, cum vom arăta mai departe, sub o mare varietate de forme, atât în documentele din Transilvania, cât și în cele din Bucovina.

² Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII–XX (Cercetări de monografie istorică)*, București, Editura Științifică, 1971, p. 139. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 100. În continuare facem trimiteri după ediția din urmă.

³ *Ibidem*, p. 101.

⁴ Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, I, Cluj, [fără editură], 1935, p. VII.

⁵ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici în istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, Tipografia Seminarului Archidiececesan, 1902, p. 171–202 (*Revoluțiunea călugărului Sofronie și a papei Tunsu*).

⁶ *Ibidem*, p. 174.

gubernator al Transilvaniei pe generalul Adolf N. Buccow, care trece cu corpul său de armată la reprimarea satelor revenite la ortodoxism⁷. Se ridică spânzurători în piața Făgărașului, considerat centrul răscoalei. Sunt dărâmate mănăstirile „neuniților” și se iau prin violență bisericile acestora. Măsurile represive împotriva răsculaților au ca urmare trecerea în Muntenia și în Moldova a unui număr tot mai mare de români, care se cifrează la 24 000 de familii în 1767⁸. Emigrările făceau „un mare gol în fondul contribuabililor”. Curtea din Viena înființează posturi fixe de pază cu caracter permanent la trecătorile din Carpați, pe care le completează, pentru timpul favorabil, cu altele secundare pentru trecerile prin alte locuri⁹. Băjenarii sunt oprîți din drum și, la granița dintre Transilvania și Bucovina se produc, în 1763, ciocniri violente, care se soldează cu morți și răniți¹⁰. Curtea din Viena întreprinde demersuri diplomatice ca emigranții să fie readuși la stăpânii lor. Guvernatorul militar al Bucovinei, Enzenberg, dă curs acestor demersuri diplomatice și întocmește, cum vom arăta mai departe, *Conscriptiții* cu emigranții, foarte importante sub raport informativ.

Cei mai îndepărtați străbuni ai lui Eminescu îi găsim în Transilvania, la Blaj, și îi descoperim în diferite acte și în registrele de stare civilă din acest oraș. Georgie Iminovici încetează din viață în 10 iulie 1789, în vârstă de 52 de ani. Se născuse în 1737. Petru Iminovici încetează din viață în 13 ianuarie 1812, în vârstă de 70 de ani. Se născuse în 1742¹¹. Registrele de stare civilă ale orașului Blaj cuprind suficiente informații, pe baza cărora întocmim genealogia pentru trei familii: Pavel Iminovici (1842-?), Petru Iminovici (1790 – 23 VIII 1850) și Nicolae Iminovici (1795 – 7 II 1845)¹². Pavel Iminovici figurează și în *Conscriptio taxalistarum in fundo curiali Balasfalva Commorantum*, din 1772¹³. Figurează mai mulți elevi cu numele Iminovici și în conscripțiile școlilor din Blaj, *Calculus scholasticorum*, din

⁷ *Ibidem*, p. 203–240 (*Sufocarea revoluțiunii lui Sofronie prin generalul Buccow*).

⁸ N. Iorga, *Acte și fragmente privitoare la istoria românilor adunate din depozitele manuscrise ale Apusului*, II, București, Impremperia Statului, 1896, p. 189.

⁹ I. Martian, *Băjenarii din Ardeal*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, IV, Cluj, 1929, p. 149. Funcționau posturi fixe la Rodna, cu șase posturi secundare, Tihuța, cu 22 de posturi secundare, Borsec, cu 10 posturi secundare, Ghimeș, cu 8 posturi secundare, și Oituz, pentru care nu se dau posturile secundare. Din datele de mai sus se desprinde că paza cu cele mai multe posturi de supraveghere se înființează în granița spre Bucovina.

¹⁰ E. Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, Erster Band, București. Din Stabilimentul pentru Arte Grafice Socec & Teclu, 1881, p. 183. *Fragmente din istoria românilor*. Traducere făcută de Ioan Slavici. București, Stabilimentul I. N. Socec, 1900, p. 129.

¹¹ Extragem informațiile din registrele de stare civilă ale Parohiei greco-catolice din Blaj. Se păstrează la Arhivele Naționale din Alba Iulia, pentru anii 1789–1918. Ținem să precizăm, pentru a înlătura orice confuzie, că datele pentru care nu dăm ziua și luna sunt stabilite prin deducții pomind de la înregistrarea vârstei la încetarea din viață. Mai sunt posibile inexactități, explicabile prin faptul că parohiile care țineau evidența populației nu aveau registre mai vechi de 1789.

¹² D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, p. 10–13.

¹³ A. Răduțiu, *Negustori și meșteșugari din Blaj în Urbariul din 1772*, în „Revista arhivelor”, IX, nr. 1, [ianuarie–iunie] 1966, p. 288, 302, 304.

1755 și *Însemnarea Gramaticelor școalei românești din Blaj, care cum îl cheamă și din ce sat și varnuchie este, în ce lună au venit, cât au șezut și ce au învățat*, din 19 februarie 1757¹⁴.

Un destin tragic apasă asupra Iminovicilor din Blaj și moartea seceră copiii înainte de a ieși din această vârstă. Din cei șapte copii ai lui Silvestru Iminovici, fiul lui Pavel Iminovici, patru se sting din viață în copilărie, iar pentru trei nu cunoaștem data încetării din viață. Din cei șase copii ai lui Petru Iminovici, căsătorit cu Ana Marga, cinci mor în copilărie, iar pentru unul nu cunoaștem data morții¹⁵. Registrele de stare civilă reflectă o tristă stare de lucruri și, după 1878, numele familiei se întâlnește tot mai rar în documentele blăjene.

Există și alte localități în Transilvania, unde întâlnim familii cu numele Iminovici, înainte de atestarea lor documentară în Bucovina. Sunt semnalate familii cu acest nume în Vad, în Țara Făgărașului¹⁶. Georgie Iminovici, cel mai vârstnic locuitor pe care îl găsim în registrele de stare civilă, încetează din viață în 4 iulie 1857, în vârstă de 95 de ani¹⁷. Se născuse pe la 1762. O Rafira Iminovici încetează din viață în 31 octombrie 1854, în vârstă de 70 de ani. Se născuse pe la 1784. O Eva a lui Nicolai Iminovici se mărită în 14 februarie 1831, în vârstă de 32 de ani. Se născuse prin 1799. Registrele de stare civilă cuprind, ca și cele de la Blaj, informații cu ajutorul cărora putem urmări ramurile familiei cu începere din 1800, până în zilele noastre. Întemeietorii celor trei ramuri sunt: Ion Iminovici (1801 – 14 I 1864), Nicolae Iminovici (1805 – ?) și Georgie Iminovici (1816 – 1 XI 1892). Descendenții întemeietorilor acestor familii stabilesc legături prin alianțe cu alte familii: Macovei, Mărginean, Grama, Strâmbu, Pop, Gavrilă, Cosgarea, Bumbea, Cristianu¹⁸.

Familia Iminovici se întâlnește și în Csnădie și în Rășinari, comuna lui Octavian Goga. Aici numele apare sub forma *Eminovici*. Samuil Eminovici moare în 12 aprilie 1916, probabil împușcat. Parohul din Rășinari îl înștiințează pe cel din Vad, în 12 mai 1916, că Samuil Eminovici nu se află printre cei vii și că fusese îngropat într-o pădure¹⁹. Se desprinde de aici că Samuil descindea din familiile din

¹⁴ Nicolae Brânzen, *Școlile din Blaj*. Studiu istoric, Sibiu, „Tipografia” Societate pe Acțiuni, 1898, p. 36; Z. Pâclișanu, *Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj*, în „Revista arhivelor 1928–1929”, nr. 5, 1930, p. 404, 408, 412. Și în volum, București, Tipografia Curții Regale F. Gobl & Fii, 1930, p. 2, 6, 20. Conscripțiile se păstrează la Arhivele Naționale din Alba Iulia, Fond *Blaj*. Doc. 200, 205 și 400.

¹⁵ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 10–11. Întocmim arborele genealogic al familiilor întemeiate de Pavel, Petru și Nicolae Iminovici.

¹⁶ Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1936, p. 250, 281.

¹⁷ Registrele de stare civilă ale comunei Vad, din care extragem informațiile, se păstrează la Primăria din Șercaia. Vadul are registre de stare civilă cu începere din 1820. Aceasta explică de ce investigațiile noastre nu au putut fi extinse în secolul al XIX-lea.

¹⁸ D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, p. 12–13.

¹⁹ Scrisoarea se păstra în arhiva parohiei din Vad în 1972.

Vad. Important este și faptul, așa cum rezultă de aici, că numele familiei circula sub forma *Eminovici*, mai recentă, în Transilvania și, cum vom vedea, și în Bucovina.

Investigațiile în registrele de stare civilă în Transilvania ne-au condus și la descoperirea unei familii cu numele *Eminescu* în părțile Blajului. În *Protocolul botezaților, cununăților și morților* comunei Lupu, de lângă Blaj, pe anii 1876–1886, îl găsim înregistrat pe Vasile Eminescu, „econom” (plugar). Moare în 10 februarie 1876, în vârstă de 50 de ani, de „oftică”²⁰. Se născuse prin 1820. Nu putem preciza, în absența documentelor, dacă se naște cu acest nume sau îl ia mai târziu, imitând numele poetului, cunoscut în Transilvania prin colaborarea la „Familia”, din 1866. Fiul său, Ioan, face la Blaj școala primară între 1870 și 1873 și frecventează la liceul de aici, cum se vede din cataloage, clasele I–III, între 1873 și 1876²¹. Figurează printre elevii buni și în anul școlar 1874–1875 este clasificat „eminente”²². Era bolnav, cum se desprinde din *Protocolul despre negoțiale...* pe anul școlar 1870/1871 și din cel pe anul școlar 1871/1872, și primea din „fondul școlarilor mizeri” medicamente de la „apotecar” (farmacie)²³. În „Programa...” liceului din Blaj pe anul 1875/76 figurează pe lista elevilor care au „dezertat”²⁴. Cu alte cuvinte, nu se mai prezintă la cursuri. Bolnav, încetează din viață în 27 martie 1877 de „tifus”. Mai curând de tuberculoză, ca și tatăl său. Se specifică faptul că avea 20 de ani și era „studinte” (elev)²⁵. Cu moartea lui Ioan Eminovici se stinge și această familie transilvăneană.

Iminovicii din Blaj se fac cunoscuți și pe tărâm cultural. În fondurile Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași se păstrează două cărți românești:

²⁰ *Protocolul născuților, cununăților și morților* pe 1876–1886. Comuna Lupu are registre de stare civilă pe anii 1851–1919. Se păstrează la Cergăul Mare și Arhivele Naționale din Alba Iulia; D. Vatamaniuc, *Din nou despre ascendența transilvăneană a lui Eminescu în părțile Blajului*, în „Tribuna”, XXIII, nr. 3, 13 ianuarie 1979, p. 5.

²¹ Ioan Urban Jarnic și Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*. Ediție definitivă (studiu introductiv, inedite, note și variante) de Adrian Fochi, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 95. Informații în legătură cu Ioan Eminescu extrase din cataloagele liceului din Blaj.

²² „Programa Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj pro anul scolastic 1874–1875”, Blaj, 1875, p. 24.

²³ *Protocolul despre negoțiale curente ale Gimnaziului greco-catolic superior din Blaj pe anii 1871–1872 și 1872–1873*. Se păstrează la Arhivele Naționale din Alba Iulia. De aici aflăm că Ioan Eminescu face la Blaj și școala primară.

²⁴ „Programa Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj pro anul scolastic 1875/1876”, Blaj, 1876, p. 80.

²⁵ *Protocolul născuților, cununăților și morților*, 1876–1886. Aceste *Protocoale* cuprind și informații cu privire la părinții poetului Aron Cotruș și la unii dintre frații săi. Aron Cotruș, tatăl poetului cu același nume, semnează în *Protocolul...* comunei începând din 13 decembrie 1896. Soția sa, Ana, era fiica lui Ioan Isailă și Iuliana Avram, familii din Lupu. Se naște în 1866 și încetează din viață în 1918. Părinții lui Aron Cotruș sunt înmormântați în grădina familiei Isailă. Doi elevi din Lupu, Nicolae Folea și Samoilă Isailă fac culegeri de literatură populară, pe care le utilizează Ioan Urban Jarnic și Andrei Bârseanu în colecția lor. Eminescu decupează câteva poezii populare dintr-o publicație transilvăneană neidentificată, care se păstrează în manuscrisul 2260.

un *Penticostar*, tipărit la Blaj, în 1768, și un *Octoih*, tipărit la Râmnicu Vâlcea, în 1763, cu însemnări, autografe de Vasile Iminovici, „legătoriu de [cărți] din Blaj”²⁶. Textul însemnării nu poate fi reconstituit, pagina respectivă fiind deteriorată. Un alt Iminovici, Georgie, apare printre datornicii Tipografiei din Blaj²⁷. Iosif Iminovici și Georgie Iminovici zugrăvesc biserica din lemn din Romuli, care nu mai există, dar s-a păstrat inscripția cu numele datată: 1778²⁸. Un alt membru al acestei familii, Petru Iminovici, se adresează lui Alexe Sever, prefectul Legiunii I din armata lui Avram Iancu, cu cuvintele: „Pretene Axente” și îl ruga să interzică țăranilor înrolați în armata sa „să fumeze cu pipa pe stradă, cum pe-aici n-a fumat nimeni”²⁹. Adăuga, sub semnătura sa: „Cetățean al orașului Blaj”.

Iminovicii din Transilvania erau răspândiți, cum se desprinde din documente, în mai multe localități. Erau gospodari, iubitori de carte, iar unii dintre ei înzestrați și cu talent artistic. Găsim în documentele transilvănene o familie cu numele Eminescu, cum nu vom întâlni și în Bucovina.

²⁶ M. Bodinger, *Să fie oare Blajul vatra străbunilor lui Eminescu?*, în „Cronica”, XI, nr. 22, 28 mai 1976, p. 5.

²⁷ *Segventur Letterae Contractualis debitorum Activorum Tipographie*. Manuscrisul se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Cotă 253.

²⁸ Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, în „Arhiva Someșană”, nr. 27, 1940, p. 353.

²⁹ Silviu Dragomir, Eugen Herlea și Lazăr Nichi, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–1849*, II, Sibiu, Editura Cartea Românească, 1944, p. 297–298.

Imperiul Habsburgic găsește, la anexarea Țării de Sus a Moldovei în 1775, provincia împărțită în două „ținuturi”: al Cernăuțiului, condus de un staroste, și al Sucevei, care avea în frunte un ispravnic¹. Se alătură la cele două ținuturi și un ocol, al Câmpulungului, condus de un vornic, ajutat de mai mulți vătămani². Stăpânirea austriacă desființează ținuturile în 1783 și înființează patru directorate administrative³. Vornicii sunt scoși de sub autoritatea proprietarului de moșii și puși sub autoritatea administrației de stat. Sunt înlocuiți și vătămanii prin jurați și se introduc sigilele (pecetele) comunale⁴. Țara de Sus a Moldovei, numită Bucovina, intra, la nici un deceniu, în procesul de occidentalizare, care se extinde tot atunci și la alte domenii ale vieții politice și sociale, toate cu scopul de a aduce venituri „împăratului”.

Călineștii țineau de Țara de Sus a Moldovei și îi întâlnim în documente încă din timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Ieremia Movilă, domnul Moldovei, întărește lui Dumitru „uricar”, în Divan, în 1597, stăpânirea asupra satului Călinești, „partea de sus și cu loc de mori pe Horaiță”⁵. Satul aparținuse mai înainte pârcălabului Iurașcu, care avea carte de întărire pentru hotarul „pe unde au fost din veac”. Călineștii de Sus cunosc, în cursul veacurilor, numeroși stăpâni. Se întâlnesc schimbările de proprietăți, donațiile, vânzările și cumpărările, precum și trecerea ca zestre fetelor. Cuparencu intră în stăpânirea Călineștilor, după câte se pare, abia la începutul secolului al XVIII-lea. Miron Cuparencu, fiul lui Vasile, se însoară, după 1700, cu fiica lui Constantin Matieșescu, care îi aduce ca zestre Călineștii, și probabil, și alte proprietăți. De la Miron Cuparencu își ia și satul numele de Călineștii lui Cuparencu. „Besitzer dieses Dorfes – se arată în documente – hieß Miron Kuparenko, daher der Name”⁶. Miron Cuparencu își împarte averea, în aprilie 1764,

¹ T. Balan, *Forum Nobilium din Bucovina*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1927, p. 8.

² Idem, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, București, Editura Științifică, 1960, p. 75 și urm.

³ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VII, 1750–1818, București. Din Stabilimentul și atelierile grafice Socec, Sander & Teclu, 1876, p. 392–398. Se tipărește *Planul* privind împărțirea administrativă a Bucovinei. Se înregistrează în Călineștii lui Cuparencu 79 de familii.

⁴ Nicolai Grămadă, *Vechile peceți sătești bucovinene. 1783–1900*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1939, p. 6. Sigilul Călineștilor lui Cuparencu, în uz, probabil, din 1800, reprezenta în efigie un cocoș în mers (p. 49). Parohia avea și ea un sigiliu, cum arată N. Grămadă în *Vechile peceți bisericesti* (Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1949, p. 41), încă din 1799.

⁵ *Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova. Vol. IV (1591–1600)*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952, p. 161. În raza comunei se descoperă „șanțul lui Traian” (Dionisie G. Olinescu, *Charta arheologică a Bucovinei*, în „Buletin «Societatea Geografică Română»”, XV, nr. 1–2, 1894, p. 64–94). Studiul este însoțit de o hartă a descoperirilor arheologice din Bucovina.

⁶ *Die Bukowina*, Cernăuți, Commissionverlag der k. k. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1899, p. 218.

la cei șase copii ai săi: Andrei, Dochița, Mihalachi, Ion, Vasile și Maria, și-și semnează testamentul prin punerea de deget, spunând că era „neputincios de vederea ochilor”⁷. Miron Cuparencu dă Călineștii lui Mihalachi și Ion, fără să facă precizări cu privire la delimitarea hotarului. Andrei Cuparencu, mazil de Botoșani, fiul mai mare al lui Miron Cuparencu, cere Domnului să numească o comisie care să stabilească la fața locului „cine câtă parte are”. Grigore Ion Calimach, domnul Moldovei, numește o comisie, în 27 februarie 1768, și pune în vedere să cerceteze „pricina cu amănuntul din scrisoare și mărturii”. Andrei Cuparencu cumpără o parte din Călinești, cum face și Ion Cuparencu, cu altă parte, pe care, însă, o vinde unui negustor din Suceava⁸.

Recensământul populației Moldovei din anul 1774 consemnează în Călinești 31 de case, 3 preoți și 3 femei sărace⁹. Conscriptia lui Gabriel de Splény, primul guvernator militar al Bucovinei, *Beschreibung der Bukowina*, începută în 1775 și terminată în 1776, înregistrează în Călinești 2 mazili, 1 preot și 29 de familii țărănești¹⁰. Carol de Enzenberg, al doilea guvernator militar al Bucovinei, întocmește un *Bilanț* pentru anii 1774–1779 și găsește în Călinești 40 de familii¹¹. Eudoxiu Hurmuzaki, precizează, cum am arătat mai sus, că în Călinești se găseau, la ocuparea provinciei, 79 de familii. Scăderea populației se explică prin emigrări la venirea noii stăpâniri străine. Conscriptiile austriece menționează că în Călinești se stabilesc și emigranți transilvăneni: „Hier siedelten sich – se arată în documente – siebenbürgische Emigranten an.”¹² Nu se arată câți emigranți transilvăneni se stabilesc aici și nici când anume. Problema emigranților stă în atenția lui Carol Enzenberg, care întocmește *Conscriptiile* sale în 1778. Se stabilise pe cale diplomatică întocmirea unei evidențe a emigranților, spre a fi returnați de unde plecaseră. Conscriptiile sunt întocmite foarte conștiincios și se precizează locul unde se stabiliseră emigranții, numele lor, de unde veneau și pe unde trecuseră în Bucovina. Emigranții declară că își părăsiseră ținutul natal „din cauza iobăgiei”, „din cauza recrutării”, „din cauza schimbării credinței”. Unii dau și răspunsuri evazive, arătând că intraseră în Bucovina „prin deal, vale și codru”, iar la întrebarea

⁷ T. Balan, *Documente bucovinene*. vol. VII (1760–1833), București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului, [1942,] p. 198.

⁸ *Ibidem*, p. 201.

⁹ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, Chișinău, Editura „Știința”, 1975, p. 341. Pentru toate satele din ținutul Sucevei se fac numai înregistrări globale (p. 336–353), încât nu cunoaștem numele familiilor.

¹⁰ *General Splény's Beschreibung der Bukowina*. Herausgegeben von Dr. Johann Polek, Czernowitz, 1893, p. 32–35.

¹¹ Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (1774–1785)*, Czernowitz, Conc. Tip-n. Lithographie des Erzbischofs Morariu Andriewicz, 1895, p. 173–177. Enzenberg își intitulează Conscriptia *Bilance deren pro Anno 1774 in diesem k. k. Bukowiner District ansässig gewesen und jener pro Anno Currente wirklich existirenden Familien*.

¹² *Ibidem*, p. 43.

privind cauzele care i-au determinat să emigreze, răspund: „fără motiv”¹³. Suna ca o ironie să declari că îți părăsești satul și rudele „fără motiv”. Emigranții ocoleau mărturiile cerute de comisiile militare privind raporturile cu foștii lor stăpâni.

Din Călinești se prezintă în fața comisiei militare Lupu Ungureanu, „fugar”, emigrat din Rodna, în 1758. Mihalachi Cuparencu, pe moșia căruia se stabilise, depune mărturie că era de folos satului. Este posibil să fi fost în Călinești și alți emigranți, sezonieri pe proprietățile Cuparencilor, care nu se prezintă în fața comisiilor pentru motive ușor de înțeles.

Documentele arată că în Călinești se aflau în 1776, cum se desprinde de mai sus, 2 mazili, 1 preot și 29 de familii țărănești. Era o populație mică, ocupată exclusiv cu propria gospodărie. Exista în Bucovina și o situație aparte, care nu ne amintim să fi stat în atenția cercetătorilor. Se constituie, în cursul veacurilor, o tradiție, potrivit căreia cei care se angajau să lucreze la alte gospodării făceau parte dintre „sărântoci”, cu alte cuvinte, persoane nevrednice să-și înghebeze o gospodărie. Singura formă, sub care sătenii gospodari părăseau această tradiție și lucrau împreună, era „claca”. Dar și aceasta aparținea vechii tradiții din satele bucovinene. Aici stă și explicația pentru faptul că proprietarii de moșii din Bucovina se dovedeau foarte primitivi cu emigranții transilvăneni. Se dovediră primitivi, din păcate, și în altă situație.

Călineștii lui Cuparencu intră în procesul de occidentalizare promovat de Curtea din Viena, în care proprietatea agrară ocupa un loc important – dacă nu chiar prioritar – alături de urbanizare și căile de comunicație. Se defrișează pădurile de pe proprietățile moșierești și pășuni întinse sunt transformate în terenuri cultivabile. Mâna de lucru ieftină deveni o cerință imperioasă. Emigranții transilvăneni, stabiliți pe moșiile boierilor bucovineni, nu erau în măsură, prin numărul mic, să răspundă acestei cerințe imperioase. Proprietarii bucovineni nu erau numai românii. Am arătat mai sus că Ion Cuparencu vinde partea sa din Călinești unui negustor din Suceava. Mâna ieftină de lucru este găsită în Galiția și asistăm la un proces de ucrainizare, care schimbă situația demografică în defavoarea populației românești autohtone. Populația Bucovinei era, în 1774, cu un an înainte de anexarea provinciei, de 71 750 de locuitori, dintre care 52 750 de români, 15 000 de ucraineni și 4 000 de alte naționalități (germani, poloni, maghiari, armeni). Populația ucraineană crește spectaculos și, din 15 000 în 1774, ajunge, în

¹³ Ion Nistor, *Bejenarii ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cosminului”, II–III, 1925–1926, Cernăuți, p. 445–533. Dăm și titlul german al conscripțiilor: *Consignation Deren in dem Bukowiner District sich aufhaltenden Sieben. Emigranten wie solche vermög hoher General-Comando-Verordnung d. d. Lemberg 27 t. Januar [1]778 von denen hiezu ligendes ausgeschichten H. Officiars befinden worden (3 noiembrie 1778), Consignation über nachstehende Ortschaften, in welchen die angesiedelten Transmigranten sich befinden (15 decembrie 1778)*. Studiul se publică, mai întâi, cu titlul *Emigrările de peste munți*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXXVII, 1914–1915, Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1915, p. 815–865. Nu se tipăresc și tabelele cu numele emigranților și localitățile unde se stabilesc. Tabelele cu numele emigranților din conscripția din 27 ianuarie 1778 se găsesc și în „Lumea Carpatică” (Suceava, I, fascicula 1, martie–mai 2002, p. 41–56).

1786, la 31 671, în 1848 la 108 907, iar în 1890 la 268 367, depășind populația românească, care se număra în acest an la 208 301 locuitori¹⁴. Ucrainizarea nu este uniformă pe întreg spațiul geografic bucovinean. Sunt ucrainizate zonele de margine spre Galiția, iar în interiorul provinciei, așezările pe proprietăți moșierești. Călineștii lui Cuparencu se găsește în situația din urmă și devine comună ucraineană, cum este și astăzi.

Documentele invocate mai sus nu menționează numele familiei lui Eminescu înainte de 1804. Cea dintâi informație o găsim în *Condica născuților 1802–1853* a Călineștilor lui Cuparencu. Aici se arată că Vasile Iaminovici, care este bunicul poetului, botează un copil, Nastasia, în 13 noiembrie 1804. Se specifică faptul că nașul era „dascăl”¹⁵. Documentul fundamental care demonstrează prezența familiei lui Eminescu pe pământul Bucovinei este din 1806. Se păstrează în conscripția *Asupra tuturilor persoanelor din parohia Hramul Sf. Andrei din Călinești și petrecerea lor creștinească*, de unde îl transcriem în forma de acolo:

Nr. căsii		Vârsta vieții
27	Vasile Iaminovici, dascăl	28
	Soția lui, Ioana	25
	Maica lui, Agafia	70
	Ioan, nepotul lui	12
	Elena, mătușa lui	82
	Maria s-au botezat la 30	
	Ghenarie 1807 ¹⁶	

Înregistrarea Mariei este făcută ulterior, cu altă cerneală, dovadă că această conscripție este întocmită înainte de 1807.

Prezența ascendențelor lui Eminescu în Călineștii lui Cuparencu, cu începere din 1804, nu demonstrează că familia vine din Transilvania la această dată. Până să ajungă în Călinești și să intre „în așezare” – cu alte cuvinte, să aibă un domiciliu stabil, cum prevedea măsura lui Constantin Racoviță, amintită mai sus – străbunii lui Eminescu au trecut prin alte sate bucovinene. „Bejenarii nu soseau în grupuri mari – scrie Ion Nistor – ci, de regulă, în alte mici de câte 2–5 familii, rar mai multe, și se așezau într-un singur sat, sau se împrăștia în satele vecine. În anul

¹⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 312. Situația demografică pe anii 1774–1910, după statisticile oficiale. Modul cum se întocmeau recensămintele care stau la baza acestor statistici indică destule semne de întrebare.

¹⁵ Registrele de stare civilă ale comunei Călineștii lui Cuparencu se păstrează la Arhivele Naționale din Suceava.

¹⁶ Călineștii lui Cuparencu au registre de stare civilă cu începere din 1794. Primăria comunei Calafindești, de care țineau Călineștii lui Cuparencu, păstra și ea evidența populației de la sfârșitul secolului al XIX-lea, până în zilele noastre.

următor, venea un grup de câteva familii, iar după o întrerupere de câțiva ani, lângă bejenarii sălășluitei de mai înainte se așezau refugiații noi veniți numai de curând. Dacă n-am constata, din *Consignațiunile* ce ne stau la îndemână, că bejenarii ce soseau succesiv veneau din diferite sate din Ardeal, am fi ispitiți a crede că emigrările se făceau după un plan bine chibzuit. Bejenarii porneau din diferite sate și comitate și se așezau întâmplător, unde găseau loc. Cei noi veniți își alegeau, de preferință, acele sate, unde găseau tovarăși de suferință din Ardeal”¹⁷.

Problema care se pune constă în stabilirea itinerariului parcurs de străbunii lui Eminescu, din Transilvania până la intrarea „în așezare”, în Călineștii lui Cuparencu. Am căutat registrele de stare civilă pentru o bună parte din comunele bucovinene, însă fără rezultatele sperate. Starea civilă pentru multe comune este de la începutul secolului al XIX-lea, chiar de la 1850 înapoi. Nu există o evidență a persoanelor care primeau găzduire pe moșile mănăstirilor. *Consignațiunile* publicate de Ion Nistor înregistrează numai populația din satele ce aparțineau mănăstirilor, ca donații ale domnitorilor sau boierilor. Jumătate din Bucovina, unde se stabilesc emigranții transilvăneni, nu mai este în componența statului român. Biografia lui Eminescu indică un popas al Iminovicilor, înainte de Călinești, la moșia boierului Cârstea din Costâna¹⁸. Până acum nu avem, în această privință, nici un document, în afară de mărturisiri orale, consemnate de Vasile Gherasim, cel dintâi cercetător care consultă arhiva parohiei din Călinești și face anchete între locuitorii din localitate. Privim cu destule rezerve asemenea metode de cercetare. Se poate, însă, susține, cu destul temei, că străbunii lui Eminescu, înainte de intra „în așezare” în Călinești, trăiesc în Șerbăuți, comuna vecină. Nu este, desigur, o întâmplare, că Vasile Iminovici, bunicul poetului, își mărită trei fete, din cele patru, în Șerbăuți. *Condica morților pe 1802–1856* din Călinești, înregistrează, în 6 februarie 1845, moartea lui Toader Iminovici și specifică faptul că era „țaran” din Șerbăuți. Moare „de lingoare” în vârstă de 20 de ani. Nu l-am găsit în condicile comunei Șerbăuți, dovadă că se născuse în altă parte. Rămâne în sarcina cercetărilor viitoare să stabilească, de va fi cu putință, itinerariul pentru drumul străbătut de străbunii lui Eminescu, cu popasurile respective, până ajung în Călinești, înainte de 1804.

Cercetătorii îl menționează pe Petrea Iminovici, cel mai îndepărtat înaintaș al familiei lui Eminescu în Bucovina. Este menționat prima dată de Vasile Gherasim, care presupunea că se născuse între 1732 și 1736, fără să indice și data morții¹⁹. Ion Nistor ne informează că Petrea Iminovici trăiește pe moșia boierului Cârstea, în

¹⁷ Ion Nistor, *Bejenarii ardeleni ...*, p. 16.

¹⁸ Vasile Gherasim, *Mihai Eminescu*. Studii și articole. Ediție alcătuită, prefață și bibliografie de George Muntean, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 136–137 (*Iarăși originea lui Eminescu*). George Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*. Ediția a II-a revăzută. București, Editura pentru Literatură, 1964, p. 8. Vasile Gherasim este cel dintâi care atrage atenția că nu toți locuitorii din Călineștii lui Cuparencu, care purtau numele Iminovici, făceau parte din familia poetului.

¹⁹ Vasile Gherasim, *op. cit.*, p. 120 (*Familia Iminovici*). Întocmește și arborele genealogic al familiei.

Călineștii lui Enachi, ca „țaran clăcaș”²⁰. Nu am găsit în registrele de stare civilă ale comunei Călinești nici o referire la Petrea Iminovici. Vasile Gherasim găsește acest nume în documentele de la parohia din Călinești, din care unele nu se păstrează. Petrea Iminovici moare înainte de 1784, de vreme ce nu figurează în registrele de stare civilă ale comunei Călinești. Avem, în schimb, câteva date certe despre Agafia, soția sa. Numele ei figurează, cum am văzut, în *Conscripția* din 1806. Ea se stinge din viață în 7 aprilie 1818, în vârstă de 82 de ani. Se naște, după toate probabilitățile, în 1786, iar căsătoria ei cu Petrea Iminovici trebuie pusă între 1777 și 1778, poate și mai înainte, perioadă pentru care nu am găsit registrul de stare civilă în Bucovina, însă nici în Transilvania. Era, după toate probabilitățile, din Șerbăuți. *Condica cununaților* din această comună înregistrează, în anii 1804–1809, nu mai puțin de șapte fete cu numele Agafia, toate născute între 1777 și 1778.

În conscripția din 1806, figurează și Elena, „mătușa lui”. Era, în 1806, în vârstă de 82 de ani. Se născuse, după câte deducem, prin 1726. Este întâia persoană, cronologic, din familia poetului în Bucovina. Dacă aprecierile noastre sunt cât de cât apropiate de realitate, se situa, ca vârstă, înaintea Agafiei.

Vasile Iminovici, fiul lui Petrea Iminovici și Agafia, este figura mai cunoscută a acestei familii și este singurul dintre membrii familiei pe care Eminescu îl menționează în scrierile sale. „În Călineștii lui Ienachi, trăia, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – ne informează Ion Nistor – țăranul clăcaș Petru Emenovici, căruia, la 1780, i se născuse un fiu, cu numele Vasile Emenovici, care era, și el, clăcaș pe moșia boierească, ca și tatăl său. Vasile Emenovici învățase însă buchiile, fie la Mănăstirea Dragomirna, din apropiere, fie la Suceava, unde era o veche școală moldovenească. El deprinsese și psaltichia și devenise dascăl, adică cântăreț de strană în comuna sa, primind de la boier și patru fâlci de pământ în proprietatea sa, eliberându-se, astfel, de clacă și devenind răzeș”²¹.

Vasile Iminovici este trecut în registrele de stare civilă Vasile Iamenovici și este înregistrat, fără nici o explicație, Eminovici, ca naș, în 10 noiembrie 1840, și încă o dată, la o cununie, în 3 aprilie 1844. Se naște în 1778 și se căsătorește cu Ioana în 1806, probabil Sârghie²², familie originară tot din Transilvania²³. Se specifică de fiecare dată că era „dascăl”. Se notează „țaran”, probabil din greșeală, în 13 noiembrie 1817. Botează și cunună între 1807 și 1840 de vreo 40 de ori, și numele său este trecut Iminovici²⁴. Este înregistrat, fără nici o explicație, Eminovici, ca naș, în 10 noiembrie 1840, și la o cununie în 3 aprilie 1842. Se desprinde de aici că se bucura de trecere în fața sătenilor.

²⁰ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 169.

²¹ *Ibidem*, p. 169–170. Nu am văzut documentele pentru aceste informații. Știm însă că familia se numea Iaminovici, nu Emenovici, și pentru slujba de „dascăl” la biserică trebuia să urmeze o școală.

²² Ion Roșu, *Legendă și adevăr în biografia lui Eminescu I. Originile*. [București,] Editura Cartea Românească, 1989, p. 121.

²³ Ion Nistor, *Bejenarii ardeleni...*, p. 121.

²⁴ D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, p. 158. Tabloul cu datele când botează, între 1806 și 1840.

Vasile Iminovici, „dascăl”, împarte cu preotul din sat cinstea de „cărturar”. Existau în satele bucovinene câteva categorii sociale, care erau scutite de robotă, dijmă și alte obligații iobăgești. Figurează între ele preoții, dascălii, pălimarii, vornicii și, în unele sate, și jurații²⁵. Țăran liber prin funcția de „dascăl”, funcție cu caracter permanent în comunitatea sătească, Vasile Iminovici se bucura de privilegiile mazililor și razeșilor. Țăran liber cu patru decenii înaintea desființării iobăgiei, îl vedem ca purtător de cuvânt al sătenilor în procesul cu Cuparencii, proprietarii din Călinești. Angajați în procesul de occidentalizare amintit mai sus, care se extinde și în zona agrară, proprietarii de moșii din Călinești procedează asemeni altor proprietari de moșii din Bucovina, prin extinderea suprafețelor cultivabile în detrimentul sătenilor. Un imaș primit de sătenii din Călinești în 1783, este transformat de Cuparencu în teren cultivabil. Sătenilor li se dă, după multe demersuri și alergături, o poiană, „Poiana lui Hordugan”²⁶. Sătenii își pasc vitele aici, însă și pe moșia Cuparencilor, până în 1831, când aceștia sapă șanțuri despărțitoare între proprietatea lor și proprietatea sătenilor. Bazați pe stări de lucruri care durau de două decenii, sătenii astupă șanțurile despărțitoare și frații Gheorghe și Luca Cuparencu îi acționează în judecată. Procesul se judeca la Suceava și Vasile Iminovici da răspunsurile în numele celor 23 de săteni implicați în proces. Sătenii din Călinești se considerau, în baza *Decretului* din 24 octombrie 1853, proprietarii de fapt și de drept. Judecătoria din Suceava își declină competența, fiind vorba de proprietatea moșierească. Trimite dosarul instanței, desemnată să judece asemenea procese. Forum Nobilium din Cernăuți judecă procesul în decembrie 1838 și frații Luca și Gheorghe Cuparencu revendică și „Poiana lui Hordugan”, ca singurii stăpâni. Vasile Iminovici apără cauza sătenilor și arată că nu există proprietate exclusivă, ci numai una comună, cum se practica de mai multe decenii. Forum Nobilium obligă părțile să plătească cheltuieli de judecată. Sentința este înmănată lui Vasile Iminovici, însă sătenii nu țin seama de ea. Se consideră parte câștigătoare și refuză să dea curs hotărârii judecătorești. Conflictul nu se stinge, proprietarii fiind interesați tot mai mult în extinderea suprafețelor cultivabile.

Stăpânirea austriacă instituie, în cursul anilor 1831–1844, carantine la granița Bucovinei, spre a preveni răspândirea epidemiei de ciumă. Izbucnește în Bucovina, în 1843, epidemia de febră tifoidă, care secera populația satelor. Moare și Vasile Iminovici, în 20 februarie 1844, în vârstă de 65 de ani, iar în 10 octombrie 1844 moare și Ioana, bunica poetului. Se specifică la rubrica privind cauza morții, pentru amândoi, „de lingoare”.

Vasile Iminovici și Ioana sunt întemeietorii celor șase ramuri ale familiei: cinci în Bucovina și una în Moldova, prin tatăl poetului. Cele patru ramuri pe linie

²⁵ Nicolai Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina, 1775–1848*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, [1934,] p. 36. *Decretul* împărțea oamenii în trei categorii: frunțași, mijlocași și codași, în funcție de perechile de boi pe care le dețineau (două perechi, o pereche, fără boi).

²⁶ T. Balan, *Atitudini de protest social la înaintașii familiei Eminescu*, în „Iașul literar”, X, nr. 11, noiembrie 1959, p. 193–194.

feminină le trecem mai jos, în schița genealogică, fără să urmărim descendența, prin căsătorii și diferite alianțe matrimoniale, întrucât nu țin nemijlocit de familia poetului. De altfel, nici Eminescu nu amintește de ele, cum vom arăta mai departe, în scrierile sale.

Familia se continuă, în linie bărbătească, în Bucovina, în a treia generație, prin Ioan, fiul lui Vasile Iminovici și Ioana, încetați din viață în 1844. Se naște în 14 martie 1816, se însoară în 1 noiembrie 1836 cu Maria lui Ștefan Mareci din Șerbăuți, și rămâne în gospodăria părintească²⁷. Se bucură, ca și tatăl său, de prestigiu în sat, și îl vedem cununând și botezând în vreo 17 rânduri, între 1848 și 1869. Protocoalele întocmite prin Ordinul Curții din Viena în 1855, privind proprietățile din Bucovina, se referă și la Călineștii lui Cuparencu. Ioan Iminovici este înregistrat la mai multe poziții. Se desprinde de aici că stăpâna peste 11 hectare de teren, care reprezentau locul ocupat de gospodarii cu o curte mare, livadă, arătură, fânaș și pășune. Se afla în proprietatea sa și un drum, precum și o mlaștină, probabil cu iaz. Este înregistrat în aceste documente: Ioan Eminovicz, „Grundwirth” (gospodar)²⁸. Într-un *Protocol* al veniturilor banilor bisericii din Călinești rezultă că îndeplinea „slujba de vornic” (primar), între 1841 și 1846. Conduce comuna fiind slujbaș sătesc și nu „stăpânesc”, cum fuseseră primarii cu câteva decenii înainte²⁹. Este și episcop al bisericii, încă înainte de 1835, ca să fie înlocuit în 1846, atât la primărie, cât și ca episcop³⁰. Cuparencii, preocupați să-și extindă suprafețele cultivabile, cum am arătat mai sus, profită de faptul că sătenii sunt luați de stăpânirea austriacă la corvezi și se fac stăpâni pe imășul satului, pe care îl primiră prin sentință judecătorească din 1838. Ioan Iminovici este printre țărani care semnează cererea de chemare în judecată a Cuparencilor. Sentința se dă în favoarea sătenilor, fiind vorba de „res indicata”. Conflictul dintre săteni și moșieri se agravează și se numește o comisie în 1861. Purtătorii de cuvânt ai sătenilor sunt Ioan Iminovici și Ștefan Nicșan. Comisia nu procedează corect, cum era de așteptat, și ei protestează

²⁷ Șerbăuțiul are registre de stare civilă cu începere din 1802. Se păstrează la Arhivele Naționale din Suceava. Primăria comunei Calafindești păstrează și ea evidența, de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în zilele noastre. Și Gh. Siheghi, *Documente*, în „Convorbiri literare”, nr. 6, iunie 1989, p. 13.

²⁸ Proprietățile lui Ioan Iminovici sunt înregistrate în mai multe documente: *Verzeichnis*, un tabel al tuturor proprietăților de case din Călinești; *Bau-Parzellen-Protocoll der Gemeinde*, în care sunt consemnate suprafețele construite; *Grund-Parzellen-Protocoll der Gemeinde*, în care sunt consemnate suprafețele de teren. *Protocoalele* mi-au fost puse la dispoziție de Mihai Ceaușu, de la Arhivele Naționale din Suceava. Măsurătorile sunt făcute în jugăre și stânjeni. Total: 20 de jugăre și 1093 de stânjeni, ceea ce reprezintă 11,5 hectare. Proprietățile lui Ioan Iminovici sunt marcate, pe harta comunei, ca de altfel și ale celorlalți locuitori, prin cifre, încât putem urmări și situarea lor în hotarele Călineștilor.

²⁹ *Protocolul* l-am consultat în arhiva Parohiei din Călinești. A fost preluat, după câte știu, de Arhivele Naționale din Suceava.

³⁰ Informațiile le luăm din *Protocol* asupra veniturilor banilor bisericii Călinești și din *Soma*, în care se consemnează veniturile și cheltuielile bisericii Călinești. *Protocol* și *Soma* formează un singur registru.

în numele sătenilor. După conflictul cu Cuparencii din 1861, Ioan Iminovici nu mai este ales primar și abia în 1869 îl vedem din nou episcop la biserica din sat. Încetează din viață în 21 februarie 1877 de „moarte firească”. Maria, soția sa, se stinge din viață două decenii mai târziu, în 22 decembrie 1897, „slabă de bătrânețe”.

Familia Iminovicilor este continuată, în linie bărbătească, în a patra generație – și ultima – de Georgie Eminovici, fiul lui Ioan Iminovici și al Mariei din Șerbăuți. Se naște în 26 iunie 1845 și se însoară, în 20 februarie 1872, cu Ecaterina, fiica lui Nicolae Munteanu. Un destin sumbru apasă asupra sa și nenorocirile din familie îi întunecă viața. În 5 noiembrie 1876 îi moare soția din „naștere grea”, în 21 ianuarie 1877 încetează din viață Ion, tatăl său, o lună mai târziu moare Atanasie, singurul băiat, de „uscățiune” (tuberculoză). Csenia, unicul său copil în viață, avea, la moartea mamei sale, abia trei ani. Georgie se hotărăște, după alți trei ani, să se însoare a doua oară cu Zoîța Cozmei, fiica lui Nicolae Cozmei, „antiste comunal”. Căsnicia este nefericită și Zoîța Cozmei părăsește gospodăria Iminovicilor și trăiește în concubinaj cu Georgie Ungureanu, cu care are mai mulți copii. Georgie îndură cu greu rușinea și se hotărăște să plece din sat. O mărită pe Csenia, fata din prima căsătorie, cu Nicolai Huțan, în 1894. Lasă gospodăria întemeiată de Vasile Iminovici și sporită de Ioan Iminovici și pleacă la Pătrăuți, la sora sa, unde moare în 20 februarie 1904 de „degerătură”³¹. Cu moartea lui Georgie se stinge în Bucovina familia poetului în a patra generație. Vatra Iminovicilor trece în alte neamuri și se înstrăinează definitiv.

O practică de natură juridică face ca numele familiei să se continue sub forma Eminovici, atât în Bucovina, cât și în afara hotarelor ei. Zoîța Cozmei nu se desparte de Georgie Eminovici prin sentință judecătorească și toți copiii care rezultă din concubinajul ei cu Georgie Ungureanu nu au nici o legătură cu familia poetului. Ioan Ștefaniuc, parohul din Călinești, succesorul lui Ștefan Seleschi, face o însemnare la poziția copiilor născuți în concubinaj, care clarifică definitiv această problemă de natură onomastică: „După decretul de curte din 24 iunie 1801 și după legea generală civilă §§158 și §159 sunt toți acești copii legitimi, deoarece căsătoria lui Georgie Eminovici cu Zoîța, născută Cozmei, încă nu e despărțită prin sentință judecătorească”³². Sentința nu se va pronunța, Zoîța având interese în legătură cu gospodăria Iminovicilor și va fi înregistrată și la moartea sa, în 1894, „soția lui Georgie Eminovici”³³.

³¹ Comuna Pătrăuți are registre de stare civilă cu începere din 1800. Se păstrează la Arhivele Naționale Suceava. Am consultat și documentele din Parohia comunei Pătrăuți.

³² Vasile Gherasim atrage atenția încă din 1922, cum am mai arătat, că numele Eminovici este purtat pe nedrept de copiii Zoîței, născuți în concubinajul cu George Ungureanu. Augustin Z. N. Pop nu ține seama de avertismentul predecesorului său și, în monografia sa, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu* (București, 1962, p. 97–98), îi încadrează și pe copiii din sturpea Zoîței Cozmei în familia poetului.

³³ *Condica morților pe 1894*, Primăria comunei Calafindești, Poziția 27. Moare la 36 de ani de „apriinderea plămânelor”.

SCHIȚĂ GENEALOGICĂ

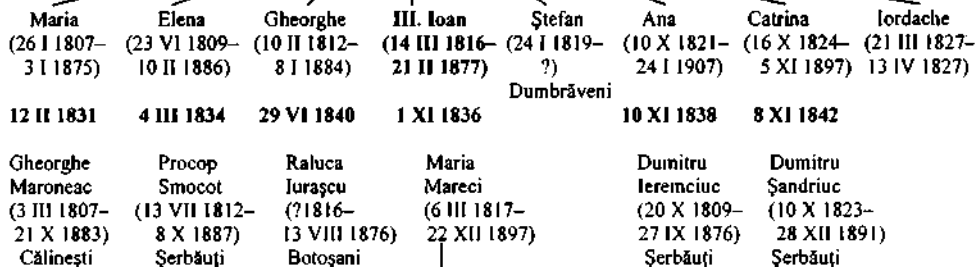
I. Petrea
(?1772-?)

Agafia
(?1736-7 IV 1818)

II. Vasile
(?1778-20 II 1844)

? 1806

Ioana Sărghie
(?1781-10 X 1844)



IV. Georgie
(26 VI 1845-20 II 1904)

20 II 1872

Ecaterina Muntean
(30 VII 1850-5 XI 1876)



Schițăm arborele genealogic pe baza registrelor de stare civilă ale comunelor Călinești și Șerbăuți. Luăm în considerare descendența pe linie paternă, singura care interesează biografia și opera lui Eminescu. Pentru filiația feminină, trimitem

la lucrarea *Eminescu și Transilvania*, unde urmărim și această filiație pe întinderea mai multor generații (p. 27–37). Eminescu nu amintește nicăieri, pentru motivele pe care le arătam mai departe, de descendența familiei sale pe linie feminină.

Cel dintâi arbore genealogic al familiei Eminescu îl întocmește Vasile Gherasim, în 1922. Înscrie în el numele persoanelor și este preocupat să înregistreze și datele calendaristice. Vasile Gherasim este și cel dintâi care atrage atenția asupra faptului, cum am arătat mai sus, că nu toate familiile din Călinești, care purtau numele Eminescu, erau rude cu cea a poetului.

Cercetările pe linia genealogiei sunt continuate de Augustin Z. N. Pop, care face anchete pe teren, ca și predecesorul său. Arborele genealogic, pe care îl întocmește, marchează un progres față de cel al lui Vasile Gherasim, prin extinderea și la ramurile colaterale (*Contribuții documentare...* Planșa IV). Nu ține seama de avertismentul predecesorului său și îi introduce în arborele genealogic și pe copiii Zoitei Cozmei, din concubinajul cu George Ungureanu. Acordă mare atenție, pe de altă parte, mărturiilor orale, care nu pot fi controlate documentar.

Cel de-al treilea arbore genealogic este întocmit de noi în *Manuscriptum*, VI, nr. 1, [ianuarie–martie] 1975. Ne-am folosit de un *Tabelnic protocol*, registru de căsătorii, pentru anii 1815–1851, pe care l-am consultat în 1969 în arhiva parohiei din Călinești, cu unele inexactități, care au intrat și în arborele genealogic întocmit de mine, înlăturate ulterior, după investigațiile făcute în registrele de stare civilă păstrate la Arhivele Naționale din Suceava. Ținem seama de avertismentul lui Vasile Gherasim privind descendenții Zoitei Cozmei și ai lui George Ungureanu. Facem legătura, pentru prima dată, cu toată documentația necesară, între Iminovicii din Bucovina și cei din Transilvania și închidem definitiv un capitol despre originea străină a familiei poetului, mult discutată de o jumătate de secol.

Cel de-al patrulea arbore genealogic îl întocmește Ion Roșu, în lucrarea citată mai sus. Contribuția sa constă în identificarea a încă unui copil al lui Vasile Iminovici și Ioana, încetat din viață îndată după naștere. Arborele său genealogic se oprește la generația părinților poetului și informațiile sunt preluate de la cercetătorii anteriori, cu unele corecturi. Adversar al „legendelor” în biografia lui Eminescu, introduce „legende”, fără acoperire documentară. Presa a criticat minimalizarea contribuției cercetătorilor anteriori, pe care le preia, limbajul insolent și agresiv, străine istoriei noastre literare.

Eminescu se referă la familia sa din Bucovina în două însemnări din manuscrise și într-un articol polemic, publicat în „Timpul” în 1882. Menționează în manuscrisul 2263, la care ne-am referit mai sus, că tatăl său venea din Bucovina, ceea ce este adevărat, și că el însuși se născuse în Bucovina, ceea ce nu corespunde realității³⁴. Amintește de Vasile, bunicul său, însă fără nici o determinare de familie, în manuscrisul 2306, în descrierea unui vis³⁵. Eminescu se mai referă la familia sa,

³⁴ M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, p. 381.

³⁵ *Idem*, *Opere XV. Fragmentarium*, p. 228, 864.

însă în termeni tot generali, în articolul din „Timpul”, în care polemizează cu ziarul „Românul” pentru că readucea în discuție vechea acuzație, potrivit căreia familia sa era străină. Ține să precizeze, în replica sa, că descindea dintr-o familie din Țara de Sus a Moldovei și că ea era „nu numai română, ci și nobilă, neam de neamul ei”³⁶. Materialul pregătit pentru acest articol polemic se găsește în manuscrisul 2264, în mai multe însemnări, unde arată că tatăl său era „boier moldovenesc” și „proprietar de moșie”, în rând cu locuitorii din această parte de țară, care îi puteau urma ascendenții până la domnia lui Alexandru cel Bun³⁷.

Mărturiile sunt puține, incidentale, fără trimiteri anume la familia sa din Bucovina. Nicăieri o evocare a bunicilor săi ca cele întâlnite la alți scriitori, nicăieri o însemnare despre celelalte rude ale sale din Bucovina. Situația aceasta apare cu atât mai inexplicabilă, cu cât Eminescu își face studiile, fie și parțial, la Cernăuți, participă la serbarea de la Putna din august 1871, are o soră căsătorită la Cernăuți, al cărei soț îndeplinește însărcinări oficiale și la Suceava și are aici prieteni ca Vasile Bumbac, încă din epoca studenției la Viena. Nu întâlnim în scrierile sale, fie și o aluzie că ar fi avut dorința să treacă pe la rudele sale din Călineștii lui Cuparencu.

Părinții săi sufletești sunt mai presus de rudele lui din acest sat: Aron Pumnul, din Bucovina, și Iosif Vulcan, din Transilvania. Profesorului cernăuțean îi închina oda *La mormântul lui Aron Pumnul*, în care îl prezintă, dincolo de afecțiunea sa personală, „geniul mare al deșteptării” Bucovinei³⁸ și îi ia apărarea împotriva denigratorilor săi. Atrage atenția că Aron Pumnul reprezenta „personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat constanță și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune”³⁹. Iosif Vulcan deschide coloanele „Familiei”, revista sa, adolescentului de 16 ani, îi schimbă numele, cu care intră în literatură, îi tipărește atât poemele, cât și ultimele poezii, și are față de el o afecțiune paternă⁴⁰.

Eminescu se îndepărtează, cum se desprinde din documentele invocate mai sus, de familia care trăia în Bucovina. Avea motive să nu facă nici o referire la aceste „rude” ale sale. Asupra acestui aspect, care explică multe lucruri, nu s-a vorbit până acum pe bază de documente.

Vasile Iminovici, bunicul său, își mărită trei, din cele patru fete, cum se vede din *Arborele genealogic* de mai sus, cu ucraineni din Șerbăuți, cu descendenți până în zilele noastre. Ioan Imenovici, unchiul său, se căsătorește cu o ucraineană, tot din Șerbăuți; Georgie Eminovici, vărul său, se căsătorește a doua oară tot cu o ucraineană, își mărită fata, Csenia, tot cu un ucrainean, și le lasă gospodăria

³⁶ *Idem, Opere XIII. Publicistica*, p. 96. Sublinierea în text.

³⁷ *Ibidem*, p. 352. Sublinierea în text.

³⁸ M. Eminescu, *Opere I. Poezii*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 54.

³⁹ *Idem, Opere III. Publicistica. Corespondența. Fragmentarium*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 56.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 882–883. Scrisoarea lui Eminescu către Iosif Vulcan din 1883, în care îi mulțumește pentru grija avută față de persoana și activitatea sa literară.

întemeiată de Vasile Imenovici și extinsă de Ioan Imenovici, cu descendenți, de asemenea, până în zilele noastre.

Comuna Călineștii lui Cuparencu se dezvoltă pe moșiile boierești și stăpânii lor se implică în procesul de occidentalizare, extins și la zona agrară. Angajează, pentru mărirea suprafețelor cultivabile, mână ieftină de lucru din Galiția. Călineștii lui Cuparencu devin, încă din a doua parte a secolului al XIX-lea, comună ucraineană.

Eminescu avertizează asupra acestor stări de lucruri în studiul [„Se vorbește în Consiliul...”], publicat în „Curierul de Iași”, în noiembrie 1876: „Românii nu sunt nicăieri coloniști, venituri, oamenii nimănui, ci pretutindeni unde locuiesc sunt autohtoni, populație nemaipomenit de veche, mai veche decât toți conlocuitorii lor”⁴¹.

⁴¹ Idem, *Opere IX. Publicistica*, p. 253.

○

EMINESCU LA CERNĂUȚI.
I. G. SBIERA ȘI PRIMUL DEBUT AL LUI EMINESCU
ÎN LITERATURĂ

Exegezele îl prezintă pe Aron Pumnul ca profesor de română al lui Eminescu la Liceul din Cernăuți (Czernowitz k. k. Ober-Gymnasium), iar în cursul anilor, în jurul acestei chestiuni s-a creat o adevărată mitologie. Anul școlar, în sistemul de învățământ din Austria, sub stăpânirea căreia se afla Bucovina la acea dată, se împărțea în două semestre: septembrie–ianuarie, februarie–iulie. Eminescu intră în liceu în septembrie 1860, dar pentru semestrul septembrie 1860 – ianuarie 1861 nu are notă la română, cum nu au nici ceilalți elevi. În semestrul februarie–iulie 1861 este clasificat cu hinreichend (suficient). Ștefan Wolf, directorul liceului, tipărea cu regularitate anuale, numite *Programm*, în care consemna numele elevilor pe clase, cu progresele lor la învățătură, precum și schimbările intervenite în corpul didactic. Din anuarul pe anul școlar 1860–1861 aflăm că Aron Pumnul era bolnav, în concediu, și că fusese suplinit de Mihail Kalinowski: „Herr Professor Aron Pumnul, Lehrer des Romanischen (seit October Krank) wurde durch Herr Mich. Kalinowski vertreten”¹. Catalogele purtau, pe prima pagină, semnătura directorului, a dirigintelui și a profesorilor care predau la clasa respectivă. Mihail Kalinowski semnează în *Katalogul* pe 1860/1861 alături de ceilalți profesori de la clasa 1 A, în care se afla Eminescu – încă o dovadă că îl suplinea pe Aron Pumnul la Catedra de română².

Mihail Kalinowski (Călinescu) (1837–1912), cunoscut și cu numele Miron Călinescu, preda religia și ajunge profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. El este autorul unei lucrări fundamentale, cu informații utile și astăzi³. Mihail Călinescu preda după cursurile în manuscris ale lui Aron Pumnul, acestea stând și la baza *Lepturarelor...* sale, pe care începe să le tipărească în 1862. „Lectüre nach noch – se arată în același *Programm* – ungedruckten Heften des Herrn Prof. A. Pumnul”⁴. Mihail Călinescu îl suplinește pe Aron Pumnul între aprilie și septembrie 1861⁵, timp destul de scurt pentru a-i putea cunoaște pe toți elevii, de la toate cele opt clase. Se explică astfel calificativul suficient pe care îl dă elevului său la limba română.

¹ *Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogthum Bukowina für das Schuljahr 1861*, Czernowitz, Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, 1861, p. 12.

² *Gymnasium zu Czernowitz Katalog der Ersten Classe Abt. A von Schuljahre 1860/1861*, Direcția Generală a Arhivelor Statului București. Microfilm. Fond U.R.S.S. Rola 46, 15. În același fond, microfilm și după situația școlară din 1861/1862. Profesor de română acum este Ion al lui G. Sbiera.

³ Myron M. Călinescu, *Normalien der Bucovinaer gr. or. Diöcese von 1777–1886*, I–III, Czernowitz, Erzbischöfliche Buchdruckerei, 1887, 1889, 1893. Informații despre activitatea sa în „Viața nouă”, I, nr. 4, 26 ianuarie 1912, p. 1; „Gazeta Transilvaniei”, LXXV, nr. 11, 15/28 ianuarie 1912, p. 3.

⁴ *Programm...*, p. 13.

⁵ St. Wolf, *Historischer Rückblick auf die Gymnasial-Reorganisationspläne in Oesterreich nebst historisch-statistischen Ausweisen über das Czernowitzer k. k. Gymnasium seit 1859–72*, Czernowitz, Buchdruckerei von Rudolf Eckhardt, 1873, p. 47.

Aron Pumnul stă în concediu în continuare și revine la catedră abia în septembrie 1864. Acest lung concediu își are și el explicația sa. Aron Pumnul era bolnav, însă lucra și la pregătirea *Lepturarelor...* pentru tipar. Eminescu părăsește liceul în aprilie 1863, încât Aron Pumnul nu-i este profesor nici în clasa următoare. În septembrie 1861, forurile austriece îl numesc pe Ion G. Sbiera suplinitor, titularizându-l la catedră din 1866, după moartea lui Aron Pumnul⁶. Semnează în *Katalog*, alături de ceilalți profesori, la toate clasele. Pedagog sever în clasificarea elevilor, I. G. Sbiera îl notează pe Eminescu, în semestrul septembrie 1861 – ianuarie 1862, cu *vorzüglich* (eminent), în semestrul februarie–iulie 1862 cu *sehr lobenswerth* (mai mult ca vrednic de laudă), iar în semestrul septembrie 1862 – ianuarie 1863 cu *vorzüglich*. În semestrul februarie–iulie 1863 Eminescu nu are notă la nici un obiect. O mențiune din *Katalog* arată că părăsește școala în 16 aprilie 1863: „Im 2-ten Semester seit 16. April, ausgeblieben”. Tot de aici aflăm că se pregătea ca „privatist” („War früher Privatist”)⁷.

Biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți, la care se referă biografia lui Eminescu, este și ea întemeiată la inițiativa lui I. G. Sbiera și începe să funcționeze din 1857, cu un număr mic de cărți, parte cumpărate prin contribuția bănească a elevilor, parte primite în donație de la elevi și de la persoane din afara școlii⁸. Biblioteca era adăpostită în casa lui Aron Pumnul, situată departe de liceu, și scăpa de supravegherea autorităților școlare austriece. Conducerea bibliotecii o are Aron Pumnul până la 15 noiembrie 1863, când o trece lui I. G. Sbiera, care se ocupă de ea până în 1871, când o preia Mihail Călinescu, până la încetarea activității ei, în 1880⁹. Încă din 1858, Aron Pumnul întocmește catalogul bibliotecii, *Cunsemnăciunariul venitului, cheltuielilor și avutului Bibliotecii învățăceilor români gimnasiali cernăuțieni*, care cuprinde informații prețioase pentru cunoașterea climatului cultural din acei ani¹⁰. Catalogul oferă informații și asupra prezenței lui Eminescu și a fraților săi, ca frecventatori ai bibliotecii, copiiți ai unor numere din „Foaie

⁶ Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară î. r. a., R. Eckhardt, 1899, p. 167.

⁷ Extrasele din cataloage (cl. III–IV primară, ci. I–II liceu) s-au publicat în mai multe rânduri. Radu I. Sbiera, *Amintiri despre Eminescu*, în „Almanach literar pe anul 1903”, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1903, p. 90–97 și în volum: *Amintiri despre Eminescu*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1903, p. 6–13; *Amintiri despre Eminescu 4 tabele școlare*. Prefață, note și bibliografie de Pavel Țugui, [Craiova, multigrafat,] 1983, p. 12–19; Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, Institutul de arte grafice, 1914, p. 166–173; [Ediția a II-a.] în *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropolitului Silvestru, 1943, p. 108–115; [Ediția a III-a.] Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 174–181. În continuare cităm după ediția din urmă.

⁸ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 107.

⁹ Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropolitului Silvestru, 1941, p. 239–262; și extras, după care facem, în continuare, trimerile: *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1943, p. 54.

¹⁰ *Ibidem*, p. 39–62.

pentru minte, inimă și literatură”, și donatori de cărți¹¹. Eminescu frecventează biblioteca, cum se desprinde din *Cunsemnăciunariul...*, îndată ce conducerea ei o preia I. G. Sbiera, care, de altfel, se și mută în gazdă la Aron Pumnul, din 1862¹². Poetul trage și el în gazdă la Aron Pumnul, după 1867, când se întoarce la Cernăuți din peregrinările sale prin țară. Este bibliotecar, face înregistrări în catalog, trimite la legat unele publicații și donează vreo zece cărți, între 1865 și 1866. Activitatea lui I. G. Sbiera la conducerea bibliotecii ne-o închipuim și ca îndrumător în preocupările literare și științifice ale elevilor. Altfel spus, biblioteca suplinea societățile de lectură, care activau la alte licee din Austria și Ungaria.

I. G. Sbiera patronează și debutul lui Eminescu în literatură, alt aspect al raporturilor profesorului cernăuțean cu poetul, căruia nu i se acordă, de asemenea, atenția cuvenită în exegezele eminesciene. Biografia poetului se opresc, cu precădere, la debutul lui Eminescu în „Familia” și la cel din „Convorbiri literare”. Elegia *La mormântul lui Aron Pumnul*, prin care poetul își deschide drumul în literatură, se publică în broșura *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziali den Cernăuți*, tipărită din inițiativa lui I. G. Sbiera și sub îngrijirea sa¹³. Moartea lui Aron Pumnul, întâmplată în 12/24 ianuarie 1866, stârnește un ecou puternic în lumea intelectualității bucovinene și a elevilor de la liceul cernăuțean. Cu colaborarea elevilor, I. G. Sbiera caută să aducă un omagiu predecesorului său la Catedra de română. Este ușor de presupus că nu lua această inițiativă fără să cunoască preocupările literare ale elevilor săi. Acesta este și motivul pentru care considerăm biblioteca, adăpostită în casa lui Aron Pumnul și condusă de I. G. Sbiera, loc de întâlnire pentru lecturi și discuții. Eminescu nu frecventa la acea dată cursurile liceului, însă era bibliotecar, cum am mai arătat, încât I. G. Sbiera ia cunoștință aici, în bibliotecă, de preocupările sale literare. T. V. Ștefanelli precizează, în amintirile sale, că există și o înțelegere între I. G. Sbiera și Eminescu asupra termenului convenit pentru predarea poeziei. Ar fi dorit, îi mărturisește Eminescu lui T. V. Ștefanelli, colegul său, „să prefacă poezia”, însă nu mai avea timp, „căci trebuia să o predea procesorului Sbiera”¹⁴. Documente nu avem, ca să știm dacă I. G. Sbiera intervine în textul poeziilor elevilor săi înainte de introducerea lor în sumarul broșurii.

Broșura, tipărită în grabă și, probabil, într-un număr restrâns de exemplare, scapă atenției bibliografilor dinainte de 1889. Dimitrie Iarcu, în *Bibliografia cronologică română sau Catalog generat de cărțile române 1550–1873* (ediția a doua, București, Imprimeria Statului, 1873), nu o menționează. Vasile Gr. Pop nu semnalează nici el broșura în „Aurora Bucovinei”¹⁵, dar în *Conspect asupra litera-*

¹¹ *Ibidem*, p. 63–82.

¹² I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 168.

¹³ *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziaști din Cernăuți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul repausat într-a 12/24 ianuarie 1866*, Cernăuți, cu tipariul lui Rudolf Eckhardt, p. 4.

¹⁴ T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 77.

¹⁵ Vasile Gr. Pop, *Aurora Bucovinei. Poezii*, cu o privire fugitivă asupra literaturii române în genere, iar în special asupra mișcării literare din acea provincie a Daciei, București, Tip. A. Andrievicei, 1871; prezentări elogioase lui A. Pumnul (p. 145–147) și I. G. Sbiera (p. 149).

turii române, din 1876, relatează despre debutul lui Eminescu, însă în termeni vagi: „Activitatea sa publică literară – scrie V. Gr. Pop – datează de pe la anul 1865, aşadară în etate de 16 ani, când pentru prima oară îl vedem apărând în publicitate prin două poezii ocazionale, scrise la moartea profesorului său de literatura română, nemuritorul Aron Pumnul”¹⁶. V. Gr. Pop își amintea de debutul poetului, însă nu cunoştea broşura.

Cercetătorii puteau lua la cunoştinţă de poezia de debut a lui Eminescu în 1902, când T. Maiorescu donează Academiei Române manuscrisele poetului. Este meritul lui I. G. Sbiera de-a reintroduce broşura în circuitul public cu două decenii mai devreme. Profesorul cernăuţean o retipăreşte, ca *Adaus* la volumul Aron Pumnul, *Voci asupra vieţii şi însemnătăţii sale*, din 1889¹⁷. Opinia publică lua cunoştinţă de debutul poetului în literatură în anul prăbuşirii sale intelectuale.

Din cele şapte poezii incluse în broşură, două, cea care o deschide şi a patra, nu sunt semnate. Ne-am fi aşteptat ca I. G. Sbiera să ne dezvăluie identitatea autorilor. Nu ne dă nicio informaţie asupra lor. Poate nu şi-i mai amintea, la trecerea a mai bine de două decenii. I. G. Sbiera introduce, la retipărirea broşurii, unele completări. Dă traduceri după cele două poezii, în germană, semnate de E. Franzos, elev în clasa a VII-a, şi de B. Ehrlich, elev în clasa a VI-a. Karl Emil Franzos (1848–1904) se face cunoscut, mai târziu, ca evocator al mediilor evreieşti din răsăritul Europei. Cartea sa, *Aus Halb-Asien. Culturbilder aus Galizien, der Bukowina, Südrussland und Rumänien*, din 1876, se retipăreşte în mai multe ediţii. Eminescu se ocupă de ea într-un articol din „Curierul de Iaşi”, din 1876¹⁸. Despre B. Ehrlich nu avem informaţii. I. Ieremieviu, elev în clasa a V-a, este menţionat de Leonida Bodnărescul, în *Autorii români bucovineni*, cu încă o poezie, alături de cea din broşură, *O noapte pe ruinele Sucevei*, publicată într-un calendar din 1869¹⁹. Elevul preferat al lui I. G. Sbiera pare să fie Ştefan Ştefureac (1845–1893), care termină liceul la Cernăuţi şi face studii universitare la Viena. Aici este secretar al

¹⁶ Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române şi scriitorilor ei de la început şi până astăzi în ordine cronologică*, partea a II-a, Bucureşti. Tipografia Naţională, Antr. C. N. Rădulescu, 1876, p. 113; [Ediţia a II-a]. Ediţie critică, studiu introductiv şi note de Paul Lăzărescu, [Bucureşti], Editura Eminescu, 1982, p. 202.

¹⁷ Aron Pumnul, *Voci asupra vieţii şi însemnătăţii sale dimpreună cu documente relative la înfiinţarea catedrei de limba şi literatura românească la gimnaziul superior din Cernăuţi şi scrierile lui mărunte şi fragmentare publicate de D-rul Ion al lui G. Sbiera*. Cu spesele acordate de Fundaţiunea Pumnuleană, de către Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina, Cernăuţi, Editura Societăţii, Tipografia Archiepiscopală, 1889, p. 385–395.

¹⁸ „Curierul de Iaşi”, IX, nr. 94, 25 august 1876, p. 3 (*Noutăţi*); M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*. Ediţie critică întemeiată de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980, p. 190, 615–616. Dintre romanele sale cunoaşte mai mare succes *Ein Kampf ums Recht* (Breslau, 1882). Unele dintre scrierile sale sunt traduse şi în româneşte: *Vrăjitoarea* (Bucureşti, 1908), *O dramă la Bistriţa* (Bucureşti, 1927).

¹⁹ Leonida Bodnărescul, *Autorii români bucovineni*. Repertoriu, Cernăuţi, Editura proprie, Societatea tipografică bucovineană, 1903, p. 61. I. Ieremieviu figurează printre elevii care donează cărţi bibliotecii, în 1865 şi 1867 (A. Vasiliu, *op. cit.*, p. 60).

Societății literare sociale „România”, în care calitate îl invită pe Eminescu, într-o scrisoare păstrată în manuscrisele poetului, să participe la ședințe²⁰. Profesor la liceul din Suceava, tipărește studii temeinice de gramatică și manuale școlare²¹. „Aceste cărți – scrie I. G. Sbiera despre manualele elevului său – înlocuiesc cu succes respectivele *Lepturare* ale lui Aron Pumnul”²². Eminescu este oaspete al lui Ștefan Ștefureac și Vasile Bumbac în popasurile sale sucevene.

Paternitatea celor două poezii nesemnate din broșură este pusă în discuție de cercetători care le atribuie, cu argumente filologice²³, lui Eminescu, sau măcar pe una, prima, iar cealaltă lui I. Ieremieviciu²⁴. Nici prima poezie și nici cealaltă nu pot fi însă atribuite lui Eminescu. Eminescu transcrie poezia din broșură în manuscrisul 2259, 33v²⁵, și nu este de închipuit că nu făcea același lucru și pentru poeziile care i se atribuie. Poeziile nesemnate aparțin tot elevilor lui Aron Pumnul, cum precizează T. V. Ștefanelli în amintirile sale. Autorii celor două poezii nu figurau însă la acea dată în protocoalele liceului, ca elevi ordinari, cum se specifică pentru cei care semnează poeziile. Eminescu nu figura nici el în protocoalele liceului ca elev ordinar, însă faptul că se afla în preajma lui Aron Pumnul îi îngăduia să specifice că era „privatist” (elev particular). Opinia că între autorii acestor poezii s-ar putea afla Vasile Bumbac, elev apreciat al lui Aron Pumnul și poet nu lipsit de talent, nu poate fi împărțită. Vasile Bumbac se afla, la moartea lui Aron Pumnul, la Viena, și de aici trimite ziarului „Concordia” din Pesta două poezii, datate *Viena 28 ianuarie 1866*, și sub un titlu comun, *O lacrimă vărsată în depărtare pentru prea iubitul nostru profesor Arune Pumnul*, care se publică în 20 ianuarie/1 februarie 1866. Se impune ca cercetările să fie orientate în direcția identificării

²⁰ I. Grămadă, *Societatea Academică socială literară „România Jună” din Viena (1871–1911)*. Monografie istorică, Arad, Tip. „Concordia” soc. pe acții, 1912, p. 49. Eminescu donează bibliotecii Societății, împreună cu Ștefan Ștefureac, cum își spunea în anii studiilor universitare, operele lui Șincai.

²¹ *Scriserile lui Ștefan Ștefureac și răsunele din foile române bucovinene asupra vieții, activității și înmormântării sale*. Adunate de Gherasim V. Buliga și editate de Societatea „Școala română”, Suceava, Tipografia Otto Binder, 1896. Informații despre activitatea sa: Victor Morariu, *Un mare dascăl: Ștefan Ștefureac*, în „Gazeta bucovinenilor”, II, nr. 8, 10 februarie 1935, p. 3; Șt. Pavelescu, *Un cititor al Soc. „Școala română”: Ștefan Ștefureac*, în „Anuarul Liceului «Ștefan cel Mare» din Suceava publicat la finele anului școlar 1934–1935”, Suceava, 1936, p. 39–43; Eusebiu Popovici, *Din istoricul Liceului Ștefan cel Mare din Suceava*, Suceava, Editura Societății „Școala română”, 1935, p. 70, 95.

²² I. G. Sbiera, *Mișcări literare la românii din Bucovina*. Tipăritură separată din „Familia”, Oradea Mare, 1890, p. 18. *Cărțile de cetire*, manualele lui Șt. Ștefureac pentru primele trei clase liceale, se tipăresc la Suceava, în 1885, 1886 și 1890. Profesorul sucevean acordă un spațiu larg poeziei lui Eminescu și reproduce *Rugăciunea unui dac*, *Somnoroase pășărele*, *O, mamă*, *Stelele-n cer*, *Singurătate*, *Cu mâne zilele-ți adaogi*, *Mai am un singur dor*, *Odă* (în metru antic), *La Rovine*, fragment din *Scrisoarea III*.

²³ George Muntean, *Poezii de Eminescu*, în „România literară”, XXIV, nr. 6, 7 februarie 1991, p. 9.

²⁴ Ion Calotă, *Asupra paternității unor poezii atribuite lui Eminescu*, în „România literară”, XXIV, nr. 27, 20 iunie 1991, p. 455.

²⁵ M. Eminescu, *Opere I. Poezii tipărite în timpul vieții*, p. 1, 242.

elevilor lui Aron Pumnul, prezenți atunci la Cernăuți, dar care nu urmau cursurile liceului.

Când îl prezentăm pe I. G. Sbiera ca profesor al lui Eminescu și mentor al debutului său în literatură, nu urmărim să micșorăm meritele lui Aron Pumnul la Catedra de română de la liceul cernăuțean. Considerațiile noastre au un caracter constatativ și se bazează pe documentele vremii. Important este, însă, nu numai aspectul administrativ. Întemeietorul Catedrei de română se impusese de multă vreme ca prezență permanentă în viața școlarilor, chiar și în absența temporară de la orele de curs. Aron Pumnul întruchipa revoluționarul transilvănean strămutat pe pământul Bucovinei și cultul pentru personalitatea sa intrase în tradiția mișcării culturale și politice din provincia românească de sub stăpânirea austriacă. Dacă Aron Pumnul nu a fost profesorul lui Eminescu la clasă, el a fost îndrumătorul său spiritual, ca al tuturor generațiilor de școlari din anii profesoratului său. Eminescu este acela care, pornind de aici, va elogia meritele sale în articolul *O scriere critică*, despre care vorbim mai departe. „Persoana asupra căreia aveți bunătatea a face aluziuni atât de delicate – îi atrage atenția Eminescu lui D. Petrino – a încetat de mult de-a mai fi o persoană singulară. Nu mai e muritorul slab, muritorul plin de defecte pământești, nelimppezit încă de eterul opiniunii publice; – nu! el e personificarea unui principiu care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune.”

I. G. Sbiera îl reîntâlnește pe Eminescu la Serbarea de la Putna, din august 1871, organizată de studenții români de la Universitatea din Viena. Profesorul cernăuțean reprezenta Societatea Academică Română (viitoarea Academie Română), al cărei membru era din 1867, și a ținut o cuvântare în care elogia lupta străbunilor pentru apărarea ființei naționale. Serbarea este prezentată de Sbiera ca o realizare a studenților, cea mai mare parte elevi ai săi: „Uneltiri felurite – scrie I. G. Sbiera – pentru zădărnice n-au lipsit. Toate însă s-a spulberat în vânt la lăudabila statornicie și la neînfrânată solidaritate a studenților universitari, carii luară în samă executarea acestei serbări și căroră, în prima linie, li, se cuvine meritul reușitei splendide”²⁶. Eminescu face parte din Comitetul de organizare a serbării și I. G. Sbiera lauda, indirect, și activitatea sa în pregătirea și desfășurarea acestei manifestări a solidarității naționale.

I. G. Sbiera se întâlnește cu Eminescu și pe tărâmul cercetării științifice. Poetul publică în „Convorbiri literare”, în august 1877²⁷, o recenzie la cartea lui D. Comșa, *Pomăritul*, tipărită la Sibiu cu câteva luni mai înainte. Deși tratat științific, Eminescu îi acorda mare atenție pentru „curățenia de limbă” și pentru folosirea ortografiei fonetice, în uz în cea mai mare parte a provinciilor locuite de români. Tratatul profesorului sibian îi oferea și prilejul să demonstreze că limba română

²⁶ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 258. Se reproduce și cuvântarea ținută la Putna (p. 258–259).

²⁷ „Convorbiri literare”, XI, nr. 5, 1 august 1877, p. 197–199 (*Bibliografie*); *Opere IX. Publicistica*, p. 406–408, 762–764.

este staționară în cea ce privește sintaxa și că schimbările care se produc țin de lexic. Argumentează această teză cu extrase dintr-un *Hronograf*, pe care îl considera scris la Episcopia din Buzău, în 1638. „Întreg cronograful acesta – arată Eminescu –, scris mărunt pe mai bine de 800 de fețe și bogat în locuțiuni propriie numai limbei românești, ar fi astăzi priceput ca și pe timpul în care s-au scris”²⁸. Pornind de la aceste indicații ale poetului, I. G. Sbiera presupunea că acest *Hronograf* este cel din 1760, folosit de M. Gaster în *Chrestomația română*. „Fiindcă acest manuscris buzăuan din 1638 – scrie I. G. Sbiera în *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării* – se afla pe la 1880 în posesiunea răposatului poet Eminescu tocmai pe timpul când și M. Gaster începuse a-și compune *Chrestoniatica* sa românească, și fiindcă M. Eminescu se folosise de el cu scopul de a păstra teza că «limba noastră e aproape neschimbată de două sute de ani», ne vine a crede că acest manuscris nu-i altul decât tot acela din carele reproduce M. Gaster niște bucăți”²⁹. I. G. Sbiera îi adresează o scrisoare lui Eminescu, pentru lămuriri, la care nu primește răspuns. Scrisoarea nu se păstrează în manuscrise. I. G. Sbiera trăgea și o concluzie provizorie. „În caz de identitate acest cronograf buzăuan din 1638 încă n-ar fi altceva decât numai o copie de pe cronică lui Petru Danovici, iar nu un op nou”³⁰. Cercetările ulterioare vor confirma această presupunere a învățatului bucovinean³¹.

Eminescu nu ignora nici el activitatea profesorului său. Poetul decupează patru poezii: („*Frunză verde baraboi...*”), („*Câte flori îs pe pământ...*”), („*Mămuța m-a măritat...*”) și („*Câte paseri sunt pe lume...*”), publicate de I. G. Sbiera în „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, în 1867³² și ele se păstrează în manuscrisul 2260, 305r, 306r-v, 307r³³. Eminescu transferă două versuri din poezia din urmă „Cu vânt și fără de vânt/Cu crengile la pământ” în *Ce te legeni...*: „Fără ploaie, fără vânt/Cu crengile la pământ?”

Eminescu ia apărarea lui I. G. Sbiera împotriva atacurilor lui D. Petrino din broșura *Puține cuvinte despre coruperea limbei române*, publicată în 1869. Problema pe care o pune în discuție D. Petrino privea adoptarea sistemului ortografic al lui Aron Pumnul în întocmirea actelor oficiale ale Societății pentru cultura și literatura română și în redactarea „Foi societății pentru literatura și cultura română în

²⁸ „Curierul de Iași”, X, nr. 61, 10 iunie 1877, p. 3 (*Bibliografie*); *Opere IX. Publicistica*, p. 293–295, 752–753. Eminescu face aici o primă prezentare a cărții lui D. Comșa, relevă ținuta științifică și reproduce sumarul.

²⁹ I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, Tipografia lui R. Eckhardt, 1897, p. 246.

³⁰ *Ibidem*, p. 247.

³¹ Iulian Ștefănescu, *Cronografele românești. Tipul Danovici*, partea I, în „Revista istorică română”, 1939, p. 1–77. Se prezintă aici cronografele care aparțin acestei familii de texte vechi românești.

³² Anul III, nr. 5–6, 1 iunie 1876, p. 138–141.

³³ M. Eminescu, *Opere VI. Literatura populară*. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, p. 181, 233–234, 241–242.

Bucovina”³⁴. Eminescu ia atitudine împotriva atacurilor lui D. Petrino în articolul *O scriere critică*, publicat în „Albina”, în ianuarie 1870³⁵. Poetul atrage atenția că sistemul lui Aron Pumnul era provizoriu până la unificarea ortografiei la nivel național. „Aduc aminte publicului – scrie Eminescu – că tipătul ce-l face criticul cum că Societatea, în contra unificării limbei și ortografiei, se paraliza de sine prin declararea de mult făcută de acea societate că ortografia și sistema urmată de ea sunt provizorie până ce. se va statua printr-un organ competente sistema și ortografia ce va avea a le urma tot românul ca obligatorie.” Acest deziderat, formulat de Eminescu încă în 1870, se va realiza după trecerea aproape a unui secol.

Societatea Literar-Socială „România” a studenților din Viena, din care făcea parte și Eminescu, ține ședință, în 9 noiembrie 1869, și condamnă broșura lui D. Petrino, pe care o califică „deșertăciune”³⁶. Studenții hotărăsc să-i trimită lui I. G. Sbiera o „adresă de aderență” și-l proclamă, demonstrativ, membru de onoare al societății. „Adresa de aderență” nu ni s-a păstrat, însă este posibil ca ea să fi fost scrisă de Eminescu, de vreme ce tot el răspunde în presă în numele societății studenților români din Viena. Profesorul cernăuțean este jignit de atacurile lui D. Petrino, părăsește Catedra de română și intră custode la Biblioteca Bucovinei³⁷.

Eminescu ia apărarea lui I. G. Sbiera și după ce este numit profesor la Universitatea din Cernăuți, în 1875³⁸. Poetul denunță, în articolul *Universitatea din Cernăuți*, publicat în „Curierul de Iași”, la 29 septembrie 1876, sistemul după care se promovau cadrele didactice la această instituție de învățământ superior. Acest sistem avea la bază, drept criteriu, serviciile aduse în politica de germanizare. „Știm apoi că însuși limba și literatura română – scrie Eminescu – se vor propune în limba germană și că singura cauză din care d. I. G. Sbiera a rămas numai suplinitor al acestei catedre este că a refuzat a ține în limba germană cursul său”³⁹.

Documentul cel mai important ce ne-a rămas de la I. G. Sbiera privind opiniile sale despre Eminescu îl reprezintă scrisoarea pe care o adresează lui Maiorescu, la 3 iulie 1889⁴⁰. I. G. Sbiera precizează aici, pentru întâia dată, că Eminescu nu părăsește cursurile liceului din Cernăuți din cauza morții lui Aron Pumnul. „Oricât de iubit și stimat a fost Pumnul de învățăceii săi – scrie I. G. Sbiera – totuși moartea lui n-a dezgustat nici n-a îndepărtat pe nime de la continuarea studiilor gimnaziale, prin urmare nici pe Eminescu”. Adevăratul motiv al părăsirii studiilor

³⁴ D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, Cernăuți, Tiparul lui Bucovietcki și Comp., 1869.

³⁵ „Albina”, V, nr. 3, 7/19 ianuarie 1870, p. 2-3; nr. 4, 9/31 ianuarie 1870, p. 2-3; *Opere IX. Publicistica*, p. 79-84.

³⁶ I. Grămadă, *op. cit.*, p. 48.

³⁷ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 244-245.

³⁸ *Ibidem*, p. 297-302.

³⁹ „Curierul de Iași”, IX, nr. 107, 29 septembrie 1876, p. 3 (*Diverse*); *Opere IX. Publicistica*, p. 216.

⁴⁰ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare, III „Junimea”*, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1932, p. 116-117.

liceale l-a constituit atracția sa pentru reprezentațiile teatrale care se dau la Cernăuți de trupele din România. „M. Eminescu, spirit deștept și inimă ușor impresionabilă, n-a rămas scutit de efectele reprezentațiilor; asupra lui au făcut o înrâurire chiar mai mare; în trupa teatrală, în viața ei ușoară și plăcută vedea Eminescu elementul său mai convenabil de viață”. I. G. Sbiera mărturisește că se împăca bine cu Eminescu, ca elev al său, însă apreciază că „n-avea gust la studii serioase și sistematice, lua toate pe ușorul, căuta să culeagă floricele, dar nu-i plăcea să-și înghimpe degetelele”.

I. G. Sbiera privea munca intelectuală numai din perspectiva aplicării la studii sistematice. Pe Eminescu, profesorul cernăuțean îl cunoștea ca elev al său, ca poet din ediția lui Maiorescu și ca autor al câtorva articole publicate în presa vremii. Marea revelație a personalității lui Eminescu se va produce după intrarea manuscriselor în fondurile Academiei Române. Nici un alt scriitor român nu și-a format o cultură ca a lui Eminescu și nu ne-a lăsat o moștenire mai bogată a unui travaliu încă neevaluat în toate dimensiunile și complexitatea sa.

EMINESCU ȘI „FOAIA SOCIETĂȚII PENTRU LITERATURA ȘI CULTURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA”

Eminescu se ocupă de revista românilor bucovineni, care apare la Cernăuți, între 1865 și 1869, în două momente din activitatea sa scriitoricească. Poetul ia apărarea ei împotriva atacurilor lui D. Petrino din broșura *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, tipărită la Cernăuți, în 1869. Mai cunoscut ca poet prin volumul *Flori de mormânt*, tipărit în 1867, după moartea soției sale, D. Petrino critică sever, în broșura sa, Catedra de limba și literatura română de la Liceul din Cernăuți, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina” și Fundațiunea pumnuleană. Aceste instituții culturale bucovinene sunt prezentate ca victime ale sistemului filologic introdus de Aron Pumnul și ale intrării lor pe mâna unor intelectuali bucovineni care nu se puteau dezbăra de el și aduceau mari prejudicii progresului culturii naționale¹.

„Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina” este redactată, între 1 martie 1865 și iulie 1866, de Ambrosie Dimitroviță, iar de la 1 august 1866, după încetarea din viață a primului ei redactor, de I. G. Sbiera, care era și succesorul lui Aron Pumnul la Catedra de limba și literatura română de la Liceul cernăuțean. Atacurile lui D. Petrino erau îndreptate îndeosebi împotriva lui I. G. Sbiera și pentru motivul că, în calitate de redactor al revistei, refuză să-i publice considerațiile critice la adresa instituțiilor bucovinene. Se desprinde acest lucru din ultimul capitol al broșurii sale, precum și din modul cum caracterizează foaia bucovineană. „În vremea din urmă «Foaia» noastră – scrie D. Petrino – nu se mai ocupă cu alta decât cu *fundăciuni și necroloage*. Încât dacă nu moare nime în decursul de vro câteva luni, apoi și «Foaia» nu mai apare și așteaptă cu răbdare până ce mai apune vreun *soare rumân* ca să aibă ce scrie. Astfel este în interesul acestei gazete să moară din vreme câte unul din noi, pe când în interesul nației noastre ar fi să trăim cât se poate mai lung, ca să lucrăm pentru dânsa. Se vede dar cât de diferite sunt interesele «Foaiei» față de interesele românilor din Bucovina”². „Foaia” cernăuțeană apărea cu mari întârzieri în numere duble din cauza dificultăților materiale și aprecierile ironice ale lui D. Petrino nu erau îndreptățite. „Foaia” își face un titlu de glorie, pe de altă parte, din publicarea lucrărilor lui V. Alecsandri, A. Russo, C. Negruzzi, D. Bolintineanu. De-o atenție deosebită se bucură creația populară. D. Petrino este și el colaborator cu poezii și revista îi recenzează favorabil volumele de versuri. D. Petrino are dreptate când critică sistemul filologic al lui Aron Pumnul, care se va dovedi a nu fi viabil, ca și cel al latiniștilor transilvăneni.

¹ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Iași, Junimea, 1985, p. 14–26 (Eminesciana, 39).

² D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, Cernăuți, Tiparul lui Bucoviecki și Comp., 1869, p. 23.

Broșura lui D. Petrino face o impresie profundă în rândul studenților români de la Viena, elevi ai lui Aron Pumnul, pentru care aveau un cult aparte și după stingerea sa din viață. Studenții români sunt surprinși de schimbarea atitudinii lui D. Petrino față de Aron Pumnul și de modul cum înțelegea să critice instituțiile culturale din Bucovina. Numai cu câteva luni mai înainte, D. Petrino compune un *Prolog*, pe care îl rostește la concertul dat în folosul Fundațiunii pummulene și în care Aron Pumnul este caracterizat „filolog distins” și luptător cu merite „demne de stima și admirațiunea fiecărui român”³. Societatea literară socială „România” a studenților români din Viena, din care făcea parte și Eminescu, ține ședință, în 9 noiembrie 1869, și condamnă broșura lui D. Petrino, pe care o califică „deșertăciune”⁴. Studenții hotărăsc să-i trimită lui I. G. Sbiera, continuatorul lui Aron Pumnul pe tărâm cultural și în lupta națională, o „adresă de aderență” și-l proclamă, demonstrativ, membru de onoare al societății. Tot la ședința din 9 noiembrie 1869 se ia hotărârea să i se răspundă lui D. Petrino și în presă. Eminescu era cel mai indicat să facă acest lucru, fiind cunoscut prin colaborarea sa la „Familia”, revista lui Iosif Vulcan, încă din 1866. Eminescu supune broșura lui D. Petrino la o analiză sistematică și publică articolul său, *O scriere critică*, în „Albina”, foaia lui V. Babeș, în ianuarie 1869. Eminescu insistă asupra meritelor lui Aron Pumnul, care constau, în opinia sa, în trezirea „conștiinței naționale a maselor” și în faptul de-a fi făcut din ele „o națiune”⁵. Poetul nu apără sistemul filologic al lui Aron Pumnul pe motivul că adoptarea lui era provizorie până la unificarea ortografiei la nivel național⁶. Eminescu ia apărarea Catedrei de limba și literatura română de la Liceul din Cernăuți, singura de altfel la acea dată în Bucovina, unde învățământul se făcea în limba germană, și a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și a Fundațiunii pummulene, cu rol important în promovarea culturii naționale în provincie. Poetul acordă o atenție aparte „Foi Societății...” și găsește criticile lui D. Petrino și aici nejustificate. „În capitolul VII autorul scoate ochii «Foi» – scrie Eminescu – cu vreo câteva vorbe străcurate în coloanele ei, rămășițe negreșit ale unei forme de guvern ce există și există poate și azi, rămășițe care se vor șterge neapărat deodată cu rădăcina, cu cauza lor: *feudalismul și absolutismul*. Vorbe ca Ilustrate, Serenissim, Reverendissim ș. a. În România deja ar fi ridicole; în Austria nu, căci sunt rămășițe justificate ale unor timpuri abia trecuți”⁷. Eminescu deplasează discuția în legătură cu „Foaia Societății...” spre aspecte care nu priveau fondul

³ *Prolog compus și rostit de Domnul Dimitrie Petrino la deschiderea concertului ce s-a dat în 27 ianuarie 1869 în Cernăuți spre folosul Fundației pummulene*, Cernăuți, cu tiparul lui Rudolf Eckhardt, 1869.

⁴ Ion Grămadă, *Societatea Academică Socială Literară „România Jună” din Viena (1871–1911)*, Monografie istorică, Arad, Tipografia Concordia, 1912, p. 48.

⁵ „Albina”, V, nr. 3, 7/19 ianuarie 1870, p. 2–3; nr. 4, 9/21 ianuarie 1870, p. 3–4; M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 79–84, 515–517.

⁶ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 21–22.

⁷ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 82.

problemelor și le găsește justificarea în condițiile social-politice specifice provinciei românești de sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar.

Eminescu urmărește viața politică și culturală din Bucovina pe tot parcursul activității sale scriitoricești. Cum „Foaia Societății...” își încetează apariția în decembrie 1869, poetului nu i se mai ivește prilejul să se ocupe de ea. Abia în 1881, sau puțin mai înainte, când se hotărăște să dea o organizare materialului folcloric din manuscrisele sale, dă peste nr. 5–6 din mai–iunie 1867 al foii bucovinene, pe care îl păstra, probabil, încă de la apariția sa, în 1867, în „lada” sa cu manuscrise. Decupează cele patru poezii de aici, la care alătură, tot prin decupări, poezii din alte publicații, încă neidentificate. Poeziile sub această formă se păstrează în manuscrisul 2260, 305–307, manuscris miscelaneu, constituit din foi din diferite epoci. Transcriem poeziile, în ordinea în care se publică în foaia bucovineană.

I

Frunză verde bărăboi
La moară la Dorohoi
Merge un car cu patru boi
Încărcat cu păpușoi.
Dinapoia carului
E ciocoiul satului.
– Bun ajuns, măi țărane!
– Nu-ți mulțămesc, măi cucoane!
– Măi țărane, tu ești beat!?
– Latri, ciocoi gelerat!
Eu de-aseară n-am mâncat
Și tu zici că eu-s beat!

Iar ciocoiul satului
Cu năravul lașului
Pune mâna pe oblânc,
Alta-o bagă-n sân adânc
Și scoate un bici plumbuit,
Plumbuit, răsplumbuit
Și avântându-l într-o parte
Trage la țaran pe spate;
Trage una, trage două,
Trage mereu pân-la nouă.

Iar țaranul satului
Cu năravul dracului
Bagă mâna pe sub scoarță
Și scoate o măciucă groasă,

Groasă, groasă, ciotoroasă
Și avântând-o în late
Trage la ciocoi pe spate,
Trage una, trage două,
Trage patruzeci și nouă.

Iar ciocoiul satului
Cu năravul lașului
Își văzu atunci de cale
Și-apucă la cârșma-n vale.
– Măi Ioane Bălăbane!
Rău mă dor cele ciolane,
Dă-mi rachiu de trei parale,
Să mă ung eu la spinare,
Că-un țăran m-a bătut tare!
– Așa-ți trebe, măi cucoane
De nu te lași de bastoane!
Nu te-ncepe c-un țăran
Ce și-așa el ți-i dușman;
Căci țăranul când te bate
Zaci un an și jumătate.

II

Câte flori is pe pământ
Toate merg la jurământ;
Numai floarea soarelui
Șade-n poarta raiului
Și se roagă Domnului
Să-și întoarcă fețele
Să-i ierte păcatele
Cele din trezie
Cele din beție.
Să-mi ierte Domnul și mie!
Câte păcate am făcut
Nice-n iad n-am încăput.
Țipă iadul și mă cere
Vai de păcatele mele.

III

Mămuța m-a măritat
După făt de împărat.

Dar nici luna n-am plinit
Și-napoi că am venit.
Mămuța când mi-am văzut
La pământ gios am căzut
Și când iar m-am ridicat
Foarte tare am oftat.
Atunci mama m-a luat
Și în casă m-a băgat,
M-a lăut, m-a pieptănat
Mândră cămeșă mi-a dat.
Eu hârlețul mi-am luat
Și-n grădină am intrat;
Multe straturi mi-am săpat,
Măndre flori mi-am sămanat
Și tare le-am blastamat.
„Creșteți flori și înfloriți
Că mie nu-mi trebuți.
Creșteți flori cât gardurile
Să vă bată vânturile
Ca pe mine gândurile.
Că m-ajung gânduri nebune,
Să-mi fac cal și hamuri bune,
Să mă iau prin acea lume!”

IV

Câte păsări sunt pe lume
Toate cină și s-alină;
Numai eu n-am ce cina
Și n-am unde m-alina,
Că mi-i cuibul lângă drum
Sub o tufă de alun,
Câți oameni pe drum trecea,
Toți în cuibul meu zvârlia.
Deci eu rău m-am supărat
Și cuibuțul mi-am mutat
În vârful muncelului
Sub crengile bradului
Unde-i drag voinicului
Și-i place fârtatului.
Dar și-aicia nu-i alin,
Nici scăpare de-al meu chin,

Căci brazii se clătina
 Și mereu se legăna.
 – De ce voi vă clătinați
 Și mereu vă legănați
 Cu vânt și fără vânt
 Cu crengile la pământ?
 – Cum să nu ne clătinăm
 Și să nu ne legănăm
 Când vin meșteri de la țară
 Cu securi și cu topoară
 Ca pe noi să ne doboară,
 Să ne-ncarce pe trei cară
 Să ne ducă-n gios la țară,
 Să ne facă lemnicioară
 Lacrimă drăguțelor
 Și blastăm mărcuțelor⁸.

Poeziile merită să fie readuse în actualitate pentru faptul că stau în atenția lui Eminescu și au stat în atenția editorilor săi în cursul anilor. Cel dintâi editor al lui Eminescu care le-a publicat este Ilarie Chendi, în ediția sa din 1902⁹. Comparând textele din această ediție cu cele din „Foaia Societății...”, constatăm că poeziile se publică cu omisiuni și nu se face nicăieri precizarea că ele sunt decupări din foaia bucovineană. Din ediția lui Ilarie Chendi, poeziile sunt preluate de A. C. Cuza în *Opere complete*, din 1914¹⁰. Abia în 1936, D. Murărașu face, în ediția sa, *Literatura populară*, precizarea că poeziile sunt decupate din foaia bucovineană¹¹, problemă pe care o reia și în cele două ediții ulterioare¹².

După D. Murărașu, asupra acestei probleme insistă și Perpessicius, în ediția academică¹³. Este interesant de observat că editorii invocă, pentru studiul comparativ, edițiile din creația populară, cunoscute până la ei, însă nici unul nu-l indică pe

⁸ „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, III, nr. 5–6, mai–iunie 1867, p. 138–141.

⁹ M. Eminescu, *Opere complete. I. Literatură populară*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Minerva”, 1902, p. 2, 4, 35, 82–83.

¹⁰ Mihail Eminescu, *Opere complete. Cu o prefață și un studiu introductiv de A. C. Cuza*. Iași, Editat de Librăria Românească și Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefaniu & Co., 1914, p. 147, 148, 158, 175.

¹¹ M. Eminescu, *Literatura populară. Comentată de D. Murărașu*. Craiova, Scrisul Românesc, 1936, p. 185–188, 544–546.

¹² Idem, *Literatura populară. Comentată de D. Murărașu*. Ediția a II-a. Craiova, Scrisul Românesc, 1938, p. 185–188, 542–544. M. Eminescu, *Literatura populară*. Ediție critică îngrijită de D. Murărașu. București, Editura Minerva, 1977, p. 26–27, 251–253.

¹³ Idem, *Literatura populară*. Ediția critică îngrijită de Perpessicius. București, Editura Academiei Române, 1963, p. 181, 218, 241, 567, 579, 580.

I. G. Sbiera culegător al acestor poezii. Problema aceasta este elucidată de Pavel Țugui în ediția sa din scrierile lui I. G. Sbiera, din 1971.

Eminescu nu se mărginește doar la decuparea poeziilor din „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina”, ci operează o serie de modificări de cel mai mare interes pentru noi. Poetul înlocuiește cuvântul *lașului* din versul: *Cu năravul lașului*, din prima poezie, cu cuvântul: *dracului*. Șterge, cu linii orizontale, patru versuri din aceeași poezie: *Iar ciocoii satului... Și-apucă la cărșma-n vale* și mai șterge și versul: *De nu te lași de batoane*, pentru faptul că ultimul cuvânt cerea explicații. Din poezia a doua, șterge cu patru linii verticale ultimele șapte versuri: *Cele din trezie... Vai de păcatele mele*. Din poezia a treia, șterge cu linii orizontale versul: *Mândre flori mi-am sămanat* și ultimele trei versuri: *Că m-ajung gânduri nebune... Să mă iau prin acea lume*. Din ultima poezie, șterge orizontal versul: *Și-i place fârtatului*, iar versurile: *Cu vânt și fără vânt/Cu crengile la pământ* sunt barate marginal, la stânga, iar primul vers, subliniat și orizontal. S-ar putea ca intervențiile de aici să nu-i aparțină poetului. Suprimările reprezintă, evident, voința lui Eminescu și se impune ca editorii să țină seamă de ea. Atât Murărașu, cât și Perpessicius sunt inconsecvenți în aplicarea acestui principiu. Reproduc în note versurile suprimate de Eminescu, dar mențin totuși, fără nici o justificare, versul: *Mândre flori mi-am sămanat*, din cea de-a treia poezie. Perpessicius se depărtează de „Foaia Societății...” și prin faptul că organizarea tematică a poeziilor are ca urmare dispersarea lor în cuprinsul volumului.

Operația de eliminare a unor versuri relevă o remarcabilă conștiință artistică.

Poeziile culese de I. G. Sbiera¹⁴ și publicate în foaia bucovineană stau și la baza poemului *Ce te legeni*, una din capodoperele liricii eminesciene, elaborată între 1878 și 1882.

D. Murărașu și Perpessicius plasează cele patru poezii în contextul creației lui Eminescu din 1881. Se cuvine precizat că acestui moment îi aparține decuparea poeziilor, împreună cu cele din alte publicații. Poetul poartă însă acest număr din „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina” în „Jada” sa cu manuscrise, încă din 1867.

¹⁴ I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*. Ediție îngrijită și prefată de Pavel Țugui. București, Editura Minerva, 1971, p. LII, 482–485.

Bucovina se înfățișează în creația literară a lui Eminescu, ca și în publicistica sa, sub o multitudine de aspecte, în dependență de epoca istorică. Importante sunt determinările în timp și localizările în spațiul geografic bucovinean.

Poeziile lui Eminescu pe teme populare sunt ilustrative – măcar unele dintre ele – în această privință. În *Dragoș-Vodă cel Bătrân* este descrisă Suceava, cetatea de scaun a domnitorilor Moldovei, cu determinări în spațiu, cum nu mai întâlnim nicăieri în lirica eminesciană. Cetatea Sucevei este înconjurată cu zid de piatră „nalt și gros” și, pentru a sugera dimensiunile acestor ziduri, arată că puteau merge pe ele „trei călări alături” și aveau loc să joace și caii „când acolo, când încoace”. După această prezentare introductivă, descrie măreția Sucevei:

„Iar din negrii trunchi de stâncă
 Peste valea cea adâncă,
 Pe deasupra de cetate,
 De biserici și palate
 Stă domneasca cetățuie
 Ce cu crestele-i se suie
 Repezite înspre nori
 Peste codrii sunători,
 Cu a ei ziduri, cu-a ei bolți
 Și cu turnuri pe la colți
 Ziduri grele și cu creste
 Cum au fost și nu mai este”¹.

Eminescu descrie și interiorul palatului domnesc de la Suceava, luminat de „făclii de smoală”, înfipite pe „pereții de piatră goală”, pe care sunt înșirate armele, să sugereze epoca de glorie a Moldovei. Atârnă pe pereți:

„Paveze, mânuși leite,
 Casce mândre, poleite,
 Și pieptare, obrăzare,
 Și arcuri de vânătoare,
 Iar în fundul salei drepte
 Se-naltă pe șapte trepte
 Tronul domnului creștin”².

¹ M. Eminescu, *Opere II. Proza. Teatru. Literatură populară*, Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc. Prefață de Eugen Simion, București, Univers Enciclopedic, 1999, p. 1 074–1 075.

² *Ibidem*, p. 1 075.

Eminescu își face intrarea în literatura română cu elegia *La mormântul lui Aron Pumnul*, scrisă la încetarea din viață a profesorului cernăuțean, în 12/24 ianuarie 1866:

„Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cîgru verde-ncinge antică fruntea ta;
C-acum din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea”³.

Eminescu se face interpretul Bucovinei la această pierdere ireparabilă, care era și a părintelui său sufletesc. Mai târziu, în *O scriere antică*, din 1870, va arăta și ce reprezenta Aron Pumnul pentru Bucovina. Aron Pumnul simboliza, arată Eminescu, „personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune”⁴.

De la elegia în care se asociază bucovinenilor în deplângerea unei pierderi ireparabile, Eminescu trece la oda *La Bucovina*, în care evocă provincia sa adoptivă:

„N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții de lumină,
Văile în flori,
Râuri resbătând printre stânce nalte,
Apele lucinde-n dalbe diamante
Peste câmpii-n zori”⁵.

Finalul poeziei este, prin atașamentul la Bucovina, în fond, o mărturie testamentară:

„Mână doru-i tainic acolo, înspre tine,
Ochiul îmi sclipește, genele-mi sunt pline,
Inima mi-e grea;
Astfel, totdeauna când gândesc la tine,
Sufletu-mi apasă nouri de suspine,
Bucovina mea”⁶.

Eminescu publică această poezie în „Familia”, revista lui Iosif Vulcan și este îngrijorat încă de pe acum, din 1866, de situația Bucovinei în viitor. Poezia face legătura peste timp, prin finalul ei, cu *Doina*, publicată în „Convorbiri literare”, în 1883. Atitudinea de îngrijorare din poezia precedentă se schimbă fundamental și poetul este un vestitor al unor primejdii care amenințau Bucovina. Îl invocă pe Ștefan cel Mare, geniul tutelar al poporului român:

³ Idem, *Opere I. Poezii*, Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, Prefață de Eugen Simion, București, Univers Enciclopedic, 1999, p. 53.

⁴ Idem, *Opere III. Publicistica. Corespondență. Fragmentarium*, Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, Prefață de Eugen Simion, București, Univers Enciclopedic, 1999, p. 56.

⁵ Idem, *Opere I*, p. 63.

⁶ *Ibidem*, p. 64.

„Ștefane Măria Ta
Tu la Putna nu mai sta,
Las' Archimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija Sfințelor
În seama părinților,
Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, nopțe-ntreagă
Doar s-a-ndura Dumnezeu,
Ca să-ți mântui neamul tău”⁷.

O altă poezie, *Ștefan cel Mare*, rămasă în manuscris, îl prezintă pe marele domnitor în peisajul carpatin, în ajunul pregătirilor de luptă împotriva celor care încălcau hotarele țării sale:

„Carpații arate
Seninele frunți
Și focuri pe orișice
Culme de munți.
Să arză tulpine
Întrege de brazi,
Căci astăzi ne vine
Eroul viteaz
Ne vine Ștefan cel Mare”⁸.

Eminescu povestește despre înstrăinarea Bucovinei și în articolul [*La anul 1774...*], publicat în „Curierul de Iași” în 1877, în care arată că anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic „va fi o pată veșnică pentru împărăția vecină de-a pururea o durere pentru noi”⁹. Se invocă și aici versuri, asemănătoare cu cele din *Doina*:

„Și e plină de străini,
Ca iarba de mărăcini
Și e plină de dușmani
Ca râul de bolovani,
Iar mila străinului
E ca umbra spinului”¹⁰.

Eminescu integrează în articolul său și o povestire a unui călugăr de la Putna, potrivit căreia Buga, clopotul cel mare de la mănăstire, bătu la miezul nopții la ocuparea Bucovinei de trupele austriece, candelile de la mormântul lui Ștefan cel Mare

⁷ Idem, *Opere I*, p. 233.

⁸ *Ibidem*, p. 813.

⁹ Idem, *Opere III. Publicistica*, p. 227.

¹⁰ *Ibidem*, p. 230.

se stinseseră, iar portretul domnitorului se întunecă. „Aprinde-se-vor candelile – se întreabă Eminescu – pe mormânt? Lumina-se-va vechiul portret?”

Eminescu își începe activitatea ca prozator ca un roman, *Geniu pustiu*, care rămâne în manuscris și se publică postum. Este romanul revoluției din Transilvania din 1848, cu eroi și întâmplări din acel an, de mai înainte și de mai târziu. Bucovina nu intră în acest cadru istoric. Găsim însă și aici un pasaj și alte amănunte să ne dea de gândit. „Într-o zi frumoasă de vară – povestește Eminescu – îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare împărătesc. Mergeam astfel printre câmpii de holde... Holdele miroseau și se coceau de arșița soarelui... Eu îmi pusei pălăria în vârful capului, astfel încât fruntea rămânea liberă și goală și flueram alene un cântec monoton și numai lucii și mari picături de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului. Zi de vară până-n sară am tot mers fără să stau de fel”¹¹.

Eminescu stabilește pentru eroul din romanul său un itinerar pe care îl străbate el în prima călătorie de la Cernăuți la Blaj, în 1866. Drumul „mare împărătesc” nu era altul decât cel construit de stăpânirea austriacă, ce pleca de la Cernăuți–Siret–Suceava și mai departe, pe la Vatra Dornei, în Transilvania. Austriecii mai deschisese un drum numit „pe sub pădure”, care pleca tot de la Cernăuți, trecea pe la Vicov și se unea cu cel „împărătesc” la Gura Humorului.

Eminescu poartă, în această primă călătorie în Transilvania, discuții la Blaj cu „studenții” (elevii), de la care culege informații despre revoluția din 1848, și ele formează materia romanului. Să mai notăm un amănunt, de asemenea important în chestiunea elementelor bucovinene pe care la introduce în narațiunea sa. Poetul nu avea la acea dată o prea bună cunoaștere a caselor din Transilvania. Părinții eroului din roman au casa de la țară, cu „prispă”, ca în Bucovina, încăperile cu grinzi groase de lemn, pe care se păstrau cărți vechi, cuptor înalt, pe care se dormea. Nedeprins cu viața de la țară, poetul nu face distincția între cofă, în care se păstra apa în casă și ciubăr, destinat pentru animale. Tatăl eroului se spală dimineța, se arată în roman, cu apă din ciubăr și nu amintește de cofă¹².

Ațiunea din prozele lui Eminescu se petrece în Bucovina, în *Iconostas și fragmentarium*, în partea a doua, în care se descrie un cartier din Suceava. Desprindem elemente de localizare și decor. „Ciudată ca o scrisoare în ieroglife arată ulița jidovească a Sucevei în lună. Șiruri de case sărace, peticite, când uniform ... când peștrițe”, în „ferești bucăți de sticlă colorată”, „perdele de atlas roș” și luna, „singurul spectator” care privea interiorul caselor. Mai departe se descrie interiorul unei case de evreu sărac, cu preocupări de natură biblică. Eminescu își construia un cadru pentru o povestire fantastică, în care ne va conduce prin Egipt și facem cunoștință și cu faraonul Tlă¹³.

¹¹ Idem, *Opere II. Proza*, p. 174.

¹² *Ibidem*, p. 176.

¹³ *Ibidem*, p. 220–224.

Eminescu mai face o referire la Suceava în altă povestire [*S-a-ntâmplat în vremea mea...*] cu întâmplări, cu o domniță Mărioara, de la curtea domnitorului Bogdan Vodă¹⁴. Să mai amintim că întâlnim în prozele fragmentare din manuscrise și unele nume, ca Ermolachie Chisăliță, care ne îndrumă spre onomastica bucovineană¹⁵.

Teatrul lui Eminescu este, cu precădere, fragmentar, rămas în manuscrise și nu s-a tipărit în volum decât o singură piesă, *Bogdan-Dragoș*, destul de târziu¹⁶.

Bucovina din teatrul lui Eminescu este cea din timpul primei epoci voievodale, cu multe secole înainte de anexarea la Imperiul Habsburgic a Țării de Sus a Moldovei, când avea să intre în istorie cu numele Bucovina. Găsim în manuscrisul 2275 un *Dodecameron dramatic*, un proiect pentru înfățișarea istoriei Moldovei în 12 piese, comparate și cu altele, de la alte popoare. Îl transcriem:

Dodecameron dramatic:

Dragoș Vodă

1. *Neamul Mușatin (Mircea Vodă – bătălia de la Nicopole)*
2. *Alexandru cel Bun – Carl der Grosse*
3. *Ștefan și Ilie – Sarmis*
4. *Ștefan cel Mare – El însuși*
5. *Bogdan cel Chior – Ornit*
6. *Ștefan cel Tânăr – Harald (Twardowski)*
7. *Petru Rareș – Eginhard*
8. *Alexandru și Ilieș*
9. *Alexandru Lăpușneanu*
10. *Despot Vodă*
11. *Alexandru Lăpușneanu*¹⁷

Manuscrisele cuprind și alte piese cu *Decebal*, precum și două tablouri dramatice cu Andrei Mureșanu.

Eminescu aduce parțial la îndeplinire proiectele sale dramatice și nu schițează o piesă și despre Ștefan cel Mare, mărginindu-se să facă referiri la marele domnitor în diferite piese. Lasă, cum vom arăta mai departe, pe unul dintre slujitorii săi apropiați să-i elogieze personalitatea.

Eminescu evocă în piesele sale istoria Țării de Sus a Moldovei și întâlnim și localizări în spațiul ei. Lista personajelor din *Bogdan-Dragoș* îi înregistrează și pe „Pahomie, arhieru de Rădăuți”, dar nu-l întâlnim cu acest nume și cu rol în desfășurarea acțiunii. Se întâlnesc elemente de localizare în mai multe piese. În tragedia *Gruie Sânger* se găsesc și indicațiile privind decorul „(Suceava. O sală frumoasă gotică, ferești înguste. În stânga spectatorului, în proscenă, tronurile Domnului și

¹⁴ *Ibidem*, p. 332–333.

¹⁵ *Ibidem*, p. 442.

¹⁶ *Ibidem*, p. 507–578, p. 1232–1234. Textul complet cu textele aferente și notă bibliografică.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1226–1227.

Doamnei; în dreapta, în semicerc, stau boierii)”¹⁸. Tot în această tragedie se face mențiune și despre zidurile cetății Suceava și de „Direptate”, locul de lângă Suceava. Se face mențiunea și în *Cel din urmă Mușatin*, de Putna și de „vechiul clopot”, de care se amintește, cum am văzut și în istorisirea călugărului de la Putna.

Bucovina este simbolizată în teatrul lui Eminescu prin personalitatea lui Luca Arbore, hatman și pârcălab de Suceava, sftenic al lui Ștefan cel Mare și care ridică pe moșia sa, la Arbore, biserica, devenită monument istoric.

Eminescu evocă sfârșitul lui Luca Arbore într-o scenă memorabilă, grăitoare pentru Bucovina. Adus în fața divanului de judecată de Ștefăniță Vodă, domnul de numai 17 ani, sftenicul, acum în vârstă, al lui Ștefan cel Mare, îl evocă pe domnitorul Moldovei, cu curaj și demnitate:

„Boierilor! Se poate că nu m-ați înțelege,
Căci voi vorbi de-un Vodă ce au murit de mult
Ceea ce știți din carte, urice și poveste,
Cela ce pentru lume basm de iarnă este,
Acel voievod mare încins de biruință -
Din a cărui vorbe au rămas doar sentințe,
Din viața cărei lumi i-au rămas numai fapte,
Al cărui nume falnic l-ați supt cu-al mumei lapte,
Cel ce pentru voi nu e decât un basm crud
Pe acel om eu însuși cu ochii l-am văzut.
Eu nu-s din lumea voastră, eu nu-s din timpul vost.
Voi ardeți, eu mă potol... voi sunteți... eu am fost”¹⁹.

Porunca unui domnitor nevrednic este adusă la îndeplinire. Capul bătrânului sftenic al lui Ștefan cel Mare cade sub securea călăului. Se săvârșea o crimă pe pământul Bucovinei.

Bucovina stă în fața istoriei, cum o înfățișează Eminescu în scrisul său, ca un exemplu cutremurător. Situată la răscrucea dintre Occident și Orient, între trei imperii, are drama sa, cu care străbate secolele și intră și în noul mileniu.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45–85.

¹⁹ *Ibidem*, p. 655.

II. IOAN SLAVICI

ÎNTEMEIEREA „ROMÂNIEI JUNE”, SOCIETATEA STUDENȚILOR ROMÂNI DIN VIENA

Studentii români de la Universitatea din Viena, în cea mai mare parte bucovineni, aveau două societăți, care desfășurau o bogată activitate social-culturală: Societatea Științifică a Românilor din Viena și Societatea Literar-Socială „România”, prima înființată în 1864, a doua în 1868. Cele două societăți se întâlneau, independent una de alta, în activitatea culturală, prin cultivarea limbii române, preocupările pentru istoria națională și literatura română. Țineau reuniuni în care se citeau „operate” (lucrări) din diferite domenii și nu lipseau momentele muzicale. Societățile se separau prin orientarea politică: spre Viena, cea dintâi, spre România, cea de a doua, cum se vede și din titlul lor.

Eminescu și Slavici sosesc la Viena, pentru studii universitare, în toamna anului 1869. Înainte de venirea lor la Viena cineva îi înscrie în prima societate, cum se vede din Consemnarea P. P. Domnilor, care binevoiesc a se înscrie ca membri ai Societății Literar-Științifice din Viena, din februarie 1869. Eminescu figurează la nr. 55, „auditoriu la filozofie”, membru activ pe [18]69/1870. Slavici figurează la nr. 56, „jurist”. Eminescu se înscrie și în Societatea Literar-Socială „România”, în 20 octombrie 1869, fiind urmat și de Slavici, iar Societatea Literar-Științifică îi declară „membrii definitivi” în ședința din 23 octombrie 1869. Eminescu și Slavici se înscriu în amândouă societățile spre a oferi un exemplu de imparțialitate.

Activând în amândouă societățile studențești, Eminescu și Slavici desfășoară o susținută activitate din interiorul lor pentru o unificare în una singură. Se poartă discuții aprinse mai multe luni, nu atât pentru orientarea în activitatea culturală și politică, cât mai ales din pretenția celor două societăți să se mențină titulatura sa. Eminescu și Slavici se declară pentru o unire necondiționată. Acest punct de vedere nu era împărtășit de toți studenții și Eminescu ține, în ședința Societății Literar-Sociale „România” din 9 decembrie 1869, o cuvântare remarcabilă din care transcriem o parte: „Firma, numele nu e lucrul, ființa însăși – cum haina ce o poartă un om nu-i omul însuși, cum zdreanța unui nume obscur poate acoperi un geniu, cum purpura unui nume regal poate investi pe-un idiot. Cine conspiră dar contra legii fundamentale a [Societății] „România” acela e mai conspirator, decât cel care conspiră contra numelui, a hainei, pentru că acea haină e strâmbă și noi vrem să-i croim tot acestei societăți o haină mai largă, în care să încapă toată lumea românească din Viena”¹. Propunerea lui Eminescu nu este primită. La serbarea Anului Nou, din 3/15 ianuarie 1870, participă studenții din amândouă societățile precum și fruntași ai vieții politice din Transilvania și Bucovina. Din Transilvania participă V. Babeș,

¹ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica 1870–1877*, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 445; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 78–102. Climatul social și politic din Viena și discuțiile care se poartă în legătură cu unificarea celor două societăți.

Gr. Silași, B. G. Poppovici, N. Dumba, iar din partea Bucovinei, Samuil Andrieviciu, deputat, care luă cuvântul și este salutat cu ovații din partea studenților. Grigore Silași salută, în cuvântul său, „mecenații” junimii și „junimea română în general”. Eminescu a vorbit din partea studențimii și a salutat, într-o cuvântare bine aranjată și aleasă, „pe bătrânii noștri antiluptători [luptători]”². Nu era o întâmplare. Nu era o întâmplare faptul că Eminescu rostește cuvântarea în numele studențimii, pledând pentru unificarea necondiționată.

Serbarea marca un pas important în unificarea celor două societăți și A. Mureșianu propune ca noua societate să se numească „România Jună”. Era un nume asemănător cu al altor societăți, care au luat naștere după mișcarea eteristă. Giuseppe Mazzini întemeie, încă în 1830, societatea „Giovane Italia”, din care făceau parte V. Monti, U. Foscolo, S. Pellico, A. Manzoni. În Germania, profesorul L. Wienburg întemeie, în 1834, societatea „Das junge Deutschland”, din care făceau parte H. Heine, H. Laube, K. Gutzkow, T. Mundt. Se forma și în Franța, în cadrul mișcării romantice, un curent destul de puternic, „Les jeunes français”. Se cuvine să amintim și de Societatea „Polonia Nouă” și de „Tânăra Serbie”, întemeiată la Novi Sad, în 1866. Studenții români la studii în Franța, între care și Odobescu, s-au constituit în „Junimea română” și au scos, la Paris, revista „Junimea Română”, în 1851.

Climatul cultural european a făcut ca cea mai mare parte a studenților români din Viena să se declare pentru propunerea lui A. Mureșianu. Serbarea Anului Nou 1871 a fost numită „a Junimii Române”. După această serbare, s-a constituit un comitet provizoriu, compus din reprezentanți ai celor două societăți. Comitetul a întocmit statutele noii societăți, statute ce au fost trimise Locotenentei de Jos a Austriei, care dă cuvenita aprobare, în 25 martie 1871. Se adoptă ca titlu: Societatea Academică Social-Literară „România Jună” din Viena. Cum se vede, în titlul noii societăți intrau elemente și din cel pe care îl purtau societățile anterioare. Activitatea lui Eminescu și a lui Slavici, care au izbutit să atragă de partea lor cea mai mare parte a studenților români din Viena, a fost încununată de succes.

Ședința de constituire a Societății Academice Social-Literare „România Jună” din Viena, se ține în 8 aprilie st. n. 1871. Ioan Slavici este ales președinte al ei, cu cel mai mare număr de voturi. Arată, în timpul frământărilor care au precedat unificarea celor două societăți, măsură în toate, tact și mult spirit de înțelegere. Eminescu este ales bibliotecar, de fapt secretar permanent al comitetului noii societăți. În comitet au mai intrat: Emanuil Logotheti, secretar general, Sterie N. Ciurcu, casier, Ioan Pop, cenzor. Comitetul era format, cum se vede, din studenții din Bucovina și din Transilvania, foști membri ai celor două societăți anterioare. Societatea își ia ca deviză versurile lui A. A. Mureșianu: „Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri”³.

² D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 100.

³ Ion Grămadă, *Societatea Academică Social-Literară „România Jună” din Viena (1871–1911). Monografie istorică*, Editura Societății „România Jună”, Arad, Tipografia „Concordia” soc. pe acții 1912, p. 32.

Ioan Slavici, ca președinte, și D. Popovici Barcianul, secretar general de ședințe, dau publicității, în 11 aprilie 1871, un *Raportu*, în care se stăruie asupra vechilor dezbinări și se arată că noua societate întrunea toată studențimea română din Viena. „În mijlocul unui element străin așa de puternic – se arată în *Raportu* – cum e cel german, supuși unor influențe așa de seducătoare cum e cultura pentru acei juni, care sunt cuprinși de procesul dezvoltării, această dezbinare a fost unul din cele mai mari pericole. Junii români din Viena au trebuit să creeze o viață română spre a nu fi răpiți de valurile vieții germane vieneze”. Alături de rezistența în fața germanismului, Societatea „România Jună” avea să facă „din membri juni ai săi bărbați care să poată fi odată membri demni ai «României bărbate»”. Societatea „România Jună” visa, încă de la înființarea ei, înfăptuirea idealului de unitate națională și se anunță mazziniană, atât prin nume, cât și prin țelurile politice.

Eminescu și Slavici sunt și colaboratori la cele două „almanahuri” scoase de Societatea „România Jună” din Viena. Eminescu trimite pentru „Almanahul” din 1883, poemul *Luceafărul*, iar Slavici *O scrisoare*, din Italia, mai ales despre Sta. Cecilia și despre Napoli⁴. Eminescu figurează, în cel de al doilea „Almanah”, cu poeziile *De ce nu-mi vii?* și *Kamadeva*, iar Slavici trimite nuvela *Bobocel*⁵.

Societatea „România Jună” din Viena recunoaște meritele lui Eminescu și Slavici în introducerea unui spirit nou în activitatea sa și îi alege „membru emeritat”, în 1875⁶.

Etapa studiilor universitare ale lui Slavici la Viena prezintă o importanță aparte în activitatea sa. Cunoaște societatea studenților bucovineni și împărtășește idealul lor în lupta națională. Acum leagă și prietenia cu Eminescu, devotată și durabilă, niciodată dezmințită, unică în istoria noastră literară.

⁴ „Almanahul Societății Social-Literare «România Jună» din Viena”, Viena, 1883, p. 165–189.

⁵ *Ibidem*, 1888, p. 161–168.

⁶ „Raportul Societății Academice Social-Literare «România Jună» din Viena”. Anul administrativ 1874/1875, din 1 octombrie 1874 până în 30 septembrie 1875. Viena, Tipografia Marchitaristilor, 1875, p. 14; M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 797.

SERBAREA DE LA PUTNA

– august 1871 –

Societatea Academică Social-Literară „România Jună” din Viena, înființată în aprilie 1871, organizează cea dintâi manifestare politică în august 1871. Pregătirile au început mai înainte. Se împlineau, în august 1870, patru sute de ani de la sfințirea mănăstirii Putna, ctitorie a lui Ștefan cel Mare și studenții români din Viena au considerat că nu trebuie pierdut prilejul pentru o manifestație a solidarității naționale la mormântul lui Ștefan cel Mare. Cel dintâi care a vorbit de o asemenea manifestație a fost Iraclie Porumbescu, care asistă la deschiderea oficială a mormântului domnitorului și a familiei sale, făcută de o comisie, în noiembrie 1856. Publică o dare de seamă, *Mănăstirea Putna, 12 noiembrie 1856*, destul de amănunțită¹. Se constată că mormintele fuseseră jefuite și faptul acesta stârni mare indignare. Se făcu propunerea ca la reșezarea osemintelor voievodului și ale familiei sale la locul de veci, de unde fuseseră scoase, să se convoace reprezentanți ai „națiunii române din Bucovina și din celelalte țări românești”². Se propune ca această „celebrație solenelă” (solemnă) să se săvârșească în mai sau iulie 1857³. Serbarea nu are loc și trece mai bine de un deceniu până începe să se discute din nou despre ea.

Societatea Literar-Socială „România” ține ședința din 4 decembrie 1869, în care C. Aronovici prezintă disertația *Despre geniul lui Ștefan cel Mare* și tot el face propunerea pentru organizarea unei serbări la Putna⁴.

Studenții țin o adunare generală la sfârșitul lui decembrie 1869 și aleg un Comitet provizoriu, care adresează un *Apel* către „frații și comilitonii” de la mai multe universități – București, Iași, Paris, Viena, Torino, Berlin, Pesta, Pisa – și academii – Sibiu, Oradea, Cluj, Cernăuți, Blaj, Arad. Se arată în *Apel* că bărbații politici, „bătrânii”, fiind prea ocupați, lăsau „tinerilor” sarcina organizării Serbării de la Putna. „Tineretea” este invocată ca mesaj al viitorului. „Unde este inima tinerimii – se spune în *Apel* – acolo sunt și ideile viitorului”. Cuvintele sunt împrumutate din Schiller: „Wo das Herz der Jugend ist, dort ist der Geist der Zukunft”. Se definește de pe acum scopurile politice ale serbării: „să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaște unii pe alții, a ne uni în cuget și simțiri, a ne înțelege despre interesele noastre comune, pentru care suntem și existăm, pentru progres și cultivarea națională”.

¹ A. Vasiliu, *Iraclie Porumbescu, inițiator al Serbării de la Putna*, în „Bucovina literară”, III, nr. 46, 18 aprilie 1943.

² „Calendar pentru români pe anul 1857”, XIV, Iași, 1857, p. 15–84.

³ *Ibidem*, p. 84.

⁴ I. Slavici, *Opere*, VI, București, Editura Național, 2001, p. 45; Mănăstirile din Bucovina stau în atenția presei de peste muni și ziarul „Albina” publică o amplă dare de seamă, *Călătorie pe la mănăstirile din Bucovina*, în 1868.

Comitetul provizoriu întocmește și un *proiect de program pentru serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare la 15/27 august 1870*. Proiectul se publică în „Traian”, ziarul lui B. P. Hașdeu, odată cu *Apelul* către universități și academii⁵. Eminescu adaugă la *Proiectul de program* un paragraf privind ținerea, paralel cu serbarea, și a unui congres studentesc. „A doua zi – scrie Eminescu –, arătând împrejurările, se va improviza afară de mânăstire, un congres al studenților români academici de pretutindenea; programul congresului avea să-l statorească Comitetul aranjator al serbării”⁶.

Apelul și *Proiectul de program* stârnesc mare interes în rândul tinerimii universitare. Studenții din București, Iași și din alte localități formează comitetele de acțiune și lansează liste de subscripție. Studenții români din Paris declară că vedeau în serbare o manifestație importantă, chemată să șteargă granițele care divizau poporul român. „Nivelarea Carpaților politici – cer studenții români din Paris –, Carpații ce despotismul a voit să pietrifice pentru eternitate între părțile aceluiași tot: formarea unui lanț indisolubil între toate țările române; iată scopul suprem către care trebuie să jurăm că vom tinde”⁷.

Concepția politică ce stă la baza organizării Serbării de la Putna se arată a fi mazziniană, care stă, cum am arătat, și la baza programului de activitate al Societății „România Jună” din Viena.

Comitetul provizoriu își încheie activitatea odată cu lansarea *Apelului* și publicarea *Proiectului de program*.

Studenții români din Viena țin o nouă adunare, în martie 1870 sau poate la sfârșitul lui februarie 1870, când alege Comitetul central pentru organizarea Serbării de la Putna. Comitetul se formează din N. Teclu, președinte, Eminescu, secretar și Petru Pitei, casier⁸. Slavici nu figurează în documentele oficiale, deși participă la aceste adunări ale studenților. Își făcea serviciul militar și nu era îngăduit să se amestece în viața politică.

Comitetul central pentru organizarea Serbării de la Putna se adresează, în iulie 1870, Societății pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina și Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) să sprijine acțiunea studenților. Comitetul Asociațiunii Transilvane laudă inițiativa studenților însă adunarea generală o respinge. „Tinerii” pricinuiră „bătrânilor”, cu rol important în asociații transilvănene, mari mulțumiri prin trecerea în prim plan a înființării Teatrului Național în detrimentul înființării unei instituții în care să se pregătească specialiști în drept, care să apere interesele românilor lezați de justiția maghiară. Societatea pentru Cultura Română nu răspunde.

⁵ „Traian”, II, nr. 3, 10 ianuarie 1870.

⁶ A. A. Mureșianu, *Eminescu, Aurel Mureșianu și Serbarea de la Putna*, Cernăuți, 1935, p. 24–26.

⁷ „Românul”, XIV, 26 aprilie 1870.

⁸ T. Balan, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, 1932, p. 13. Dă, în *Anexe, Apelurile precum și celelalte documente privind Serbarea de la Putna*. Prezentăm pregătirile pentru serbare și desfășurarea ei, cu toată documentația, în *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut* (p. 103–120).

Avea și ea motive să respingă solicitarea. Serbarea putea înrăutății și mai mult relațiile dintre elita bucovineană și Curtea din Viena. Frații Hurmuzachi, din această elită, se bucurau de trecere și ei îl determină pe V. Alecsandri să nu participe la festivități, deși figura în delegația ieșeană.

Comitetul central primește sprijinul Societății „Românismul” de sub conducerea lui B. P. Hașdeu, iar „Curierul de Iași” și alte ziare lansează liste de subscripții și fac mare publicitate. Comitetul central trimite la Putna, la mijlocul lui iulie 1870, o delegație care să facă pregătirile pentru ținerea serbării. Duce cu ea și urna votivă care urma să fie așezată pe mormântul lui Ștefan cel Mare. Izbucnirea războiului franco-german îi determină pe studenți să amâne serbarea pentru august 1871. Slavici termină stagiul militar și intră în politică. Adresează, împreună cu Eminescu, o scrisoare arhimandritului mănăstirii Putna să ia în păstrarea sa darurile aduse de delegația studenților români din Viena pentru serbare, între care și urna votivă. Scrisoarea se păstrează în arhiva mănăstirii Putna și o reproducem:

Comitetul Central
Pentru Serbarea
de la Putna
1871

Preacuvioase Părinte,

Închinând Comitetul darurile aduse la mormântul lui Ștefan cel Mare sfintei Mănăstiri Putna, spre a împodobi biserica din Monastire și îndeosebi mormântul Măritului erou, care zace într-această biserică, le pune totodată sub pământeașca îngrijire a Sfinției Voastre și Vă roagă ca să primiți atât aceste daruri aduse de evlavioșii români, precum și protectoratul, ce prin aceasta vi se oferă.

Primiți Preacuvioase părinte expresiunea celor mai profunde reverințe ale noastre.

Ianuarie 1871
Viena în 12/24
Ioan Slavici
Președinte

Pentru Comitet
M. Eminescu, secretar

Scrisoarea este întocmită de Slavici și numai semnată de Eminescu, amândoi cu rol important în organizarea acestei manifestații a studenților români din Viena. Scrisoarea este prima mărturie documentară prin care Ioan Slavici se implică în viața politică din România.

Președinte al Societății „România Jună” din Viena, Slavici este și președinte al Comitetului de organizare a Serbării de la Putna, iar Eminescu, secretar al acestui Comitet.

Comitetul central depuse banii adunați pentru serbare la o bancă, care a dat faliment și nu mai era nici o speranță pentru ținerea serbării în august 1871.

Comitetul central s-a constituit într-o nouă formație, cu N. Teclu, președinte, I. Slavici, secretar și Valeriu P. Bologa, casier, care au dat publicității un *Raport*, în care prezentau situația existentă după pierderea banilor și disensiunile din rândul Societății „România Jună” din Viena. Mai mulți, în frunte cu Eminescu și Slavici, la care se alătură Pamfil Dan și Vasile Morariu, cer convocarea adunării generale, care să decidă asupra ținerii Serbării de la Putna. Adunarea are loc în 25 mai 1871. Eminescu a cerut ca serbarea să se țină, fără altă amânare. „Pierdem un an din viața comună – declară el – dacă mai amânăm serbarea pe anul viitor.” Slavici vorbește despre „mama Romă”, „divul Traian” și „neînduplecatul Decebal”, despre Rovine, Războieni, Călugăreni. Stăpânirea austriacă nu-i putea împiedica să țină adunarea și dacă încerca „avem să mergem la Putna cu desagii în spinare, cum s-au dus moșii în ziua de 3/15 mai 1848 la adunarea de la Blaj”. Când a venit vorba să-și asume răspunderea pentru organizarea și ținerea serbării, cea mai mare parte a membrilor Comitetului central s-au retras, lăsând totul în seama celor care erau gata să plece cu desagii în spate la Putna, la mormântul lui Ștefan-cel Mare. Invocarea acum a evenimentelor din 1848 nu era lipsită de semnificații politice.

Comitetul pentru organizarea serbării întru memoria lui Ștefan cel Mare s-a format din N. Teclu, președinte, V. Bumbac, vicepreședinte și I. Slavici, secretar. Lansară, în 12 iunie 1871, trei *Apeluri* – unul către „Junimea română”, al doilea către „Junele române” și al treilea către „Onoratul public”. Îl transcriem pe cel din urmă:

APEL

Către Onoratul public român

Luând junimea română academică în considerațiune că o amânare a serbării întru memoria lui Ștefan cel Mare ar produce dezinteres pentru totdeauna, a decis în adunarea generală de la 10 iunie 1871, cum că „*Comitetul Central se însărcinează a executa serbarea în 27 august 1871 cu mijloacele despre care dispune.*”

Primind Comitetul această sarcină grea, găsește din nou rezolut și plin de însuflețire, la realizarea scopului măreț. În darn [zadar] sunt însă neînsemnatele puteri ale unui comitet, în darn este zelul modest al junimii.” Serbarea de la Putna n-are să fie serbarea unui comitet a unei junimi: serbarea de la Putna trebuie să fie un act produs de națiunea întreagă, serbarea de la Putna are să fie întrunirea națiunii române în suvenirile trecutului, în însuflețirea prezentului și în speranțele viitorului! În trecutul neguros al națiunii române sunt multe puncte strălucitoare, unul dintre aceste, cel mai strălucitor, este acela în care apare umbra măreață a lui Ștefan cel Mare; pe lângă această suveniră să ne adunăm, la mormântul acestui bărbat să ne dăm mâna; aici o să zicem în fața lumii că am avut un trecut și voim a avea un viitor!

Iată ideea! Iată scopul serbării! Nu junimea academică a produs ideea serbării întru memoria lui Ștefan cel Mare; a purcede din conștiința națională română. Națiunea română voiește cultura și cultura ei trebuie să fie una: omogenă la Prut și la Somus [Someș], omogenă în sânul Carpaților mărunți și pe malurile umede ale Dunării bătrâne! Și viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, generațiunile prezentului!

Cu mijloace de care Comitetul dispune, serbarea nu se va putea aranja în mod demn de umbra măreață a eroului la al cărui mormânt ne-am ales altariul, nu un mod care să onoare junimei academice a națiunii române. Sperăm însă că cu ajutorul onoratului public român mijloacele noastre se vor putea înmulți și noi vom putea aranja serbarea cel puțin modestă, seriozitatea și însuflețirea generală o vor face grandioasă. Nenorocirea care a lovit fondul serbării nu poate înnegura scopul [pe] care serbarea l-a avut: fatalitatea nu poate să triumfe peste o idee! Suntem în ferma convingere cum că publicul român nici până azi nu a pierdut din zelul său nobil față cu cauze mărețe!

Apelăm dară la naționalismul tuturor românilor, rugând pre toți acei frați ai noștri care voiesc a conlucra spre realizarea serbării să binevoiască a se pune în corespondență cu Comitetul central.

Comitetul primește corespondențele și contribuiriile sub adresa: *Vas[ile] Bumbac, Viena, Universitate.*

Viena, în 14 iunie 1871

V. Bumbac
vicepreședinte
Ioan Slavici
secretar⁹

Apelul *Către junimea română* dădea indicații privind organizarea de comitete locale, propagandă în favoarea ținerii serbării și adunării de contribuții bănești.

Apelul *Către junele române* invoca pilda unor femei cu rol important în istorie și cerea ca fiecare provincie să vină la serbare cu flamura [steagul] pe care să fie înscris *Cultura e puterea popoarelor.*

Apelurile sunt redactate în spiritul *Proclamațiilor* lui Mazzini, cu mare circulație în climatul creat de înfrângerea Franței de armatele germane.

Difuzarea *Apelurilor* prin mai multe publicații și ideile puse în circulație prin ele, care vizau autoritatea de stat, alarmară stăpânirea imperială. Eminescu și Slavici au fost chemați la poliția din Viena. Eminescu nu mai era de găsit. Plecase în „țară” să conducă o campanie de presă în favoarea serbării. S-a prezentat numai Slavici. I se ceru socoteală pentru corespondența pe care o purta cu „întreaga Europă”.

⁹ „Federațiunea”, IV, nr. 62, 9/21 iunie 1871, p. 247. Se publică *Apelurile* reproduse în mai multe ziare; M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, textele *Apelurilor* (p. 491). Și celelalte două *Apeluri* (p. 492–493), Comentariile la aceste texte (p. 492–493) și Comentariile la aceste texte (p. 815–816).

Slavici atrage atenția organelor polițienești că Austria făcea mai bine să cultive, în situația în care se găsea, nu tocmai de invidiat, să cultive simpatiile românilor și nu să-i înstrăineze de ea prin măsuri samavolnice. Câteva zile mai târziu i se aduce la cunoștință că guvernul nu se amesteca în activitatea studenților români. Era evident că se pregătea să dea dispoziții autorităților administrative austriece din Bucovina, unde urma să se țină serbarea. Să nu dea răgaz autorităților administrației locale să pună în aplicare dispozițiile Curții din Viena, Comitetul pentru organizarea serbării plecă grabnic la Putna. Slavici înștiință publicul, în 29 iulie/11 august, că se luură la Putna toate măsurile pentru ținerea serbării. Transcriem și acest document, important pentru conținutul său dar și pentru modul cum este adus la cunoștința publicului:

Comitetul Central pentru Serbarea de la Putna.

Având Comitetul de a porni la Bucovina, spre a începe pregătirile cuvenite pentru serbare, doi membri, dl. Vasile Bumbac, președinte și d. Beleşiu își dădură demisiunea împiedicați fiind poate prin împrejurări familiare, poate prin ocupațiuni cu studiul pentru examene, de a pleca împreună.

Comitetul Central decise așa dară încă în Viena a alege îndată cu sosirea lui în Bucovina alți membri și de a se constitui din nou, ce se și împlini în ședința din 1 august st. n. în Cernăuți, alegându-se fostul secretar dl. Slavici de președinte, M. Eminescu de secretar, completându-se prin dl. V[asile] Morariu; funcțiunile celorlalți membri rămaseră în vigoare. D-l Vasile Bumbac a rămas ca agintele comitetului central în Viena, d-l Beleşiu în asemenea calitate purcese în Crișana.

Fiind așadară Comitetul formal constituit a început cu 1 august pregătirile cuvenite în Bucovina.

Comitetul se află astăzi în pozițiunea plăcută de a înștiința pe onoratul public rom[ân] cum că toate pregătirile sunt îndrumate și speră ca în 13/25 august a fi cu toate gata, nu-i rămâne acum altă nimic, decât a ruga pre toți aceia ce simțesc adevărat românește ca să înfrumusețeze serbarea cu prezența lor, căci comitetul este de convingere că numai o participare vie poate ridica însemnătatea acestei serbări naționale.

O adunare numeroasă de români din toate provinciile române însufletită de unul și același spirit, aceasta este podoaba, frumusețea și sublimitatea serbării, iar nu flamurile împlântate și aruncate în triumf.

Pentru ca participanții la această serbare să nu rămână ca frunza pe apă pe locurile necunoscute, pentru ca ei să afle grija cuvenită pe o parte, iar pe alta ca Comitetul conducător să-și poată face calculul și să purceadă în toate lucrările sale pe bază sigură: comitetul conducător a și rugat de repetate ori ca toți ce voiesc a lua parte la această serbare să binevoiască a înștiința până la 10 august st. n. sub adresa: Pamfiliu Dan, jurist, Cernăuți pre comitet; astăzi Comitetul este necesitat a

lungi termenul până în 8/2 august, tot sub această adresă, cu observarea că persoanele ce nu vor fi anunțat, el se va îngriji numai de-i vor ierta împrejurările.

Totodată comitetul simte îndatorare de a publica deocamdată următoarele: ultima stațiune de descălecare pentru persoanele ce vor veni pe calea ferată este Hadikfalva (Bucovina); trenul sosește aici numai o dată pe zi și anume pe la 2 oare după amiază. La această stațiune Comitetul va ordina o secțiune care să îngrijească transportarea publicului la Putna – o depărtare de cinci oare –, prețul de persoană e 1 fl. și 50 cr.

Tot aici primesc oaspeții o programă tipărită în mână, în care se vor afla informațiile necesare mai clar și apriat [explicit].

Serbarea se ține în 15/27 august în zi[u]a de Sânta Maria Mare, zi[u]a hramul bisericii, oaspeții din depărtare vor avea să sosească așa în 14/26 august.

În Putna comitetul conducător își are biroul său într-un loc aproape de cartier, către care onoratul public va avea să se adreseze cu orice dorință; el se va nizuși [încerca] a satisface dorințele de a îndestula onoratul public român, care a știut a îmbrățișa ideea și de a sprijini junimea academică cu sacrificiile în întreprinderea ei.

Comitetul conducător roagă pe onoratul public român de încrederea sa dorindu-i fericită întâlnire la mormântul lui Ștefan cel Mare.

Cernăuți, 11 august/29 iulie 1871

Ioan Slavici
președinte

M. Eminescu
secret[ar]¹⁰

Ioan Slavici este în acest moment și președinte și secretar al Comitetului pentru Serbarea de la Putna. Documentul este întocmit de el și îl semnează ca președinte și, tot el, îl semnează cu numele lui Eminescu, ca secretar.

Comitetul serbării caută să-și asigure sprijinul populației și se adresează sătenilor, învățătorilor și preoților. Câteva zile mai târziu, membrii Comitetului părăsesc capitala Bucovinei, îndreptându-se spre Putna. Fac, în trecerea prin sate, unde sunt primiți sărbătorește, o vie agitație, pentru serbare. Slavici pleacă din Cernăuți cu căruța, cu Pamfil Dan, la care stau în gazdă la Siret, unde îi aștepta T. V. Ștefanelli, țin chiar o adunare populară.

Egumenul mănăstirii Putna, Arcadie Ciupercovici, unul dintre cei mai zeloși susținători ai serbării, dă studenților un sprijin nelimitat. Slavici găsește, la Putna, pregătirile pentru serbare în plină desfășurare. „Pe când unii purtau socotelile – scrie Slavici – ori scriau în biroul comitetului, alții făceau muncă de salahori, iar alții cutreierau satele, ca să angajeze căruțe pentru ziua de 14/26 august, ori să adune velințe, cerșefuri și perini pentru așternuturi, farfurii, tacâmuri, fețe de masă pentru banchetul festiv și până în ziua de astăzi mi-a rămas inflexibilă încrederea

¹⁰ „Albina”, VI, nr. 63, 5/17 august 1871, p. 2. Se reproduce și în alte ziare. M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 816–817.

cu care românii din Bucovina ne-au încredințat avutul lor”¹¹. Populația din Bucovina privea serbarea ca o acțiune de readucere a provinciei la Moldova. Slavici relatează convorbirea sa cu unii săteni din Bucovina. „Știu de ce ați venit – arată Slavici într-un articol din «Timpul». Acum se împlinea o sută de ani de când țara a fost luată de la Moldova și alți venit ca s-o întoarceți”¹².

Autoritățile austriece districtuale, alarmate de amploarea pe care o luau pregătirile pentru serbare, trimit jandarmii să oprească lucrările lor. „Într-un asemenea stat [ca cel austro-ungar – se arată într-un reportaj trimis de la Putna] fiecare mișcare inspiră fiori. Clătinatul frunzelor e luat drept zgomot tropotitor al armatelor de invaziune”¹³.

Slavici se deplasează la Rădăuți, capitala districtului și are o întrevedere cu Oreste Renney, prefectul român al districtului, fidel imperiului, altfel amabil și pregătit pentru concesii. Slavici își asumă răspunderea în calitate de președinte al studențimii române, în cea mai mare parte bucovineni și conveni să retragă jandarmii de la Putna. Se stabili totuși ca loc de observație și acțiune o comună învecinată. Explicațiile pentru atitudinea binevoitoare a prefectului erau mai multe. Se alese pentru manifestație o serbare tradițională, la care pelerinii din satele bucovinene și de mai departe, nu puteau fi împiedicați să vină să se închine la mormântul marelui voievod. Pregătirile pentru serbare s-au făcut la Viena și au luat prin surprindere autoritățile locale. Tot acum, „Czernowitzer Zeitung”, organul oficios al guvernului, publică un articol, *Das Säkularfest im Kloster Putna*, în care nu condamnă serbarea. Stăpânirea austriacă se arată binevoitoare, din considerente politice. Ținerea unei manifestații, fie de orice natură, într-un sat de la marginea imperiului, prezenta o primejdie înmii mai mică decât o manifestație studențească pe străzile Vienei, putând solidariza și muncitorimea vieneză, care avea și ea destule nemulțumiri.

Centrele universitare au putut trimite puțini delegați, datorită situației internaționale. Au venit, de la București: Gr. Tocilescu, Ion Brătescu și G. Dem. Teodorescu, căruiia îi datorăm și reportajele din „Românul”, documente revelatoare ale unui participant la festivități; de la Iași: C. Istrati. C. Rusu; de la Berlin: A. D. Xenopol.

Oaspeți mai numeroși au venit de la Iași: H. Cerchez, primarul Iașului, M. Kogălniceanu și alte câteva persoane. Mitropolia Moldovei a trimis o delegație formată din F. Scriban, I. Bărbulescu, I. Buțoreanu, N. Apostoliu. Din Transilvania a venit Gr. Silași, profesor la Universitatea din Cluj, iar I. G. Sbiera reprezintă Academia Română. Este invitat la serbare și pictorul C. Szathmary, să fixeze pe pânză momentele din timpul manifestațiilor.

Studenții sosiți la Putna au format un nou Comitet de acțiune „lărgit”, pentru motive ușor de înțeles. Slavici a fost desemnat, în continuare, președinte, M. Eminescu, secretar iar Pamfil Dan, casier. În Comitet au mai intrat, ca membri:

¹¹ Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 58.

¹² „Timpul”, III, nr. 119, 1 iunie 1878.

¹³ „Românul”, XV, 21 august 1871.

E. Luția, V. Morariu, G. Dem. Teodorescu, Sterie Ciurcu, A. D. Xenopol. Se are în vedere, la cooptarea membrilor în acest Comitet, să fie reprezentate toate provinciile românești. Nu lipsea Basarabia, aflată sub stăpânirea țaristă.

Desfășurarea serbării este decisivă adesea prin aspectele pitorescului, dar dincolo de ele – sau tocmai prin ele – descifrăm și semnificațiile politice. Se pun peste tot steaguri tricolore, se aprind sute de lampioane, fiecare din ele reprezentând culorile naționale române. Oaspeții purtau panglici tricolore iar organizatorii serbării eșarfe tricolore. Fac de gardă la mormântul lui Ștefan cel Mare studenți reprezentând toate provinciile românești. Semnificațiile politice se vedeau și pe inscripțiile de pe amforă, ce fusese depusă pe mormântul domnitorului: *Eroului. Învingătorului. Apărătorului existenței române. Scutului creștinătății. Lui Ștefan cel Mare și Bun. Junimea academică română. Anul MDCCCLXX*, inscripția de pe arcul de triumf: *Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului*, în inscripțiile de pe stindarde: *Traian, Dragoș, Radu Negru, Iancu, Horia–Cloșca–Crișan, Tudor Vladimirescu*.

Cuvântările sunt și ele politice. „Curtea lui [Ștefan cel Mare] era deschisă – spune Arcadie Ciupercovici, arhimandritul mănăstirii Putna –: sărmanul, asupritul și dreptatea lor o arătau. O, vreme fericită! O, stăpânire luminată! O, țară norocită!” I. G. Sbiera vorbește în numele Academiei Române și cere tinerimii academice să apere „ceea ce străbunii ne-au păstrat pe câmpul luptelor cu sabia în mână”. „Ștefan cel Mare – declară A. D. Xenopol în cuvântarea festivă – încetează a fi eroul unei părți a țărilor locuite de români și devine un centru pentru același neam”. Slavici evocă în cuvântarea sa pe Negru, Dragoș, Mircea, Bogdan, Mihai, „temelia existenței noastre”. „Tinerii”, cu alte cuvinte cei din generația sa, aveau menirea să trezească „conștiința comună” și să împlinească „speranțele și aspirațiile comune”. Salută, ca președinte al Comitetului de organizare a serbării românimii de pretutindeni: „Vă salut fraților! Vă salut surorilor! Vă salut românilor din câteși patru unghiuri! Vă salut la mormântul lui Ștefan cel Mare: umbra eroului să privegheze peste noi și să ne conducă la adevărul speranțelor noastre”. Cuvântarea care avu ecoul cel mai neașteptat fu cea a lui Grigore Silași: „Veniți să ridicăm cu toți împreună pocalul nostru – se adresează Gr. Silași mulțimii –, dar să ridicăm și să înălțăm totodată și vocea inimii noastre române și să strigăm în armonie: să trăiască în vecii vecilor românismul”. Gr. Silași atacă cosmopolitismul, caracteristic societății austriece. Cuvântarea sa stârni un entuziasm de nedescris și mulțimea îl purtă pe umeri. Din presă mai aflăm că se cântă *Deșteaptă-te, române*. „*Merseilleza românilor*”. La festivitatea din biserică, un ofițer român, întors de pe fronturile din războiul franco-german, își depune centurionul pe mormântul lui Ștefan cel Mare, se intona imnul compus de Vasile Alecsandri: „Cuprins de-un sacru dor/Visai unirea Daciei/C-o turmă și un păstor/O, mare umbră – eroică/Privește visul tău/Uniți suntem”.

Când se întinde mare horă, Ciprian Porumbescu ia vioara de la lăutari și cântă, cum spune el, „Daciei întregi”. Eminescu împarte participanților la serbare

foaia volantă cu poezia lui D. Gusti, *La mormântul lui Ștefan cel Mare*, în care se declară că alături de Moldova și Muntenia și alte provincii sunt „românesc pământ”.

Ioan Slavici cunoaște, cu prilejul Serbării de la Putna, cea mai mare parte a Bucovinei și pe bucovineni. Intră în Bucovina, venind din Polonia, în iulie 1871. Face primul popas la Cernăuți. Este găzduit de Pamfil Dan, coleg de studii la Universitatea din Viena, cu rol important în organizarea Serbării de la Putna. Colindă, împreună, pe „ulitele orașului” și ia cunoștință de poziția rezervată a unor reprezentanți din societatea bucovineană față de manifestația studentească. Călătoresc, cu trenul, până la Siret. Participă aici la o întrunire organizată de T. V. Ștefanelli, care o precede pe cea de la Putna. Ajung la Putna cu trăsura. Are o întrevedere cu prefectul districtului și își asumă răspunderea cu privire la desfășurarea serbării. Izbutește, prin tactul care îl caracteriza, să convingă autoritățile austriece locale că serbarea nu pune în primejdie siguranța imperiului.

Serbarea de la Putna se încadrează în acele numeroase manifestații ale naționalităților din Imperiul Austro-Ungar prin care își afirmau existența națională. Contribuția lui Eminescu și Slavici a fost cea mai importantă. Eminescu își aduce contribuția pe tărâm teoretic; Slavici, mai ales organizatoric. Dezbateră în presă a *Apelului* și a celorlalte documente, publicarea de articole, descrierea manifestațiilor cu simbolistica lor, contribuie la creșterea conștiinței naționale, iar participarea la serbare a românilor din toate provinciile vestea prăbușirea granițelor politice.

CONGRESUL STUDENȚESC DE LA PUTNA

– august 1871 –

Congresul studențesc de la Putna se organizează la propunerea lui Eminescu, făcută încă din ianuarie 1870. Introduce în *Proiectul de program* pentru Serbarea de la Putna un paragraf, pe care îl reluăm: „A doua zi, iertând împrejurările – arată Eminescu – se va improviza afară de mănăstire, un Congres al studenților români academici de pretutindeni; programul Congresului îl va avea să-l statorească comitetul aranjator al serbării”¹. Congreșele studențești nu erau ceva nou. Studenții din România plănuiesc să țină un asemenea Congres la Sinaia, în august 1868².

Congresul studențesc de la Putna își începe lucrările în 16/28 august 1871, în sufrageria mănăstirii. Comitetul central alcătuieste un program, care fusese discutat de studenții din Viena într-o ședință secretă încă în timpul pregătirilor pentru serbare³. Programul cuprindea mai multe puncte: „1. Prin ce [s]-ar putea întreaga junimea română academică dezvolta omogen? 2. Prin ce ar putea generația prezentă contribui la generalizarea culturii? 3. În ce direcție să purceadă junimea română spre a putea crea condițiile unei dezvoltări sigure și permanente? 4. Care ram ale dezvoltării trebuie să atragă mai cu deosebire atențiunea junimii? 5. Când și unde să fie viitorul Congres?” În ședința secretă se dă răspuns la fiecare întrebare: înființarea unui „organ literar-științific al junilor români academici (1); formarea de comitete locale și în fiecare provincie românească câte un comitet central (2); compturi naționale (3); dezvoltarea ecumenică cu întărirea de „clase pozitive” (4); viitorul congres să se țină la Turda (5). Se propunea Turda pentru viitorul congres întrucât în aceste locuri fusese ucis Mihai Viteazul, acela care înfăptuise, deși pentru puțină vreme, statul român centralizat.

Discuțiile în legătură cu programul Congresului îi duseră pe studenții români din Viena și la impunerea, ca principală condiție în acțiunile lor, a cunoașterii vieții poporului. Ei cereau, în acest sens, „să se studieze închinările, datinile, obiceiurile etc. poporului român în genere și în special. Să ne năzuim a fi conduși de trebuințele, convingerile și situațiunile generale – în loc de cele speciale. Să deșteptăm în popor conștiința despre trebuințele sale latente, arătându-i calea spre a le îndești. Să ne însușim cugetarea originală românească de la popor – în loc de a ne cugeta după calapod străin”⁴. Întâlnim aici propozițiuni care intră în definiția *realismului poporal*.

Programul întocmit de studenții români din Viena nu este comunicat din vreme și participanții la serbare, din celelalte centre universitare, iau cunoștință de el abia la Putna. Discuțiile începură încă din timpul festivităților, când studenții se

¹ „Traian”, II, nr. 3, 10 ianuarie 1870.

² „Românul”, XV, 21 august 1871.

³ Ion Grămadă, *Societatea Academică Social-Literară „România Jună” din Viena (1871–1911). Monografie istorică*, Arad, 1911, p. 54–70.

⁴ *Ibidem*, p. 65; D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 117.

întâlniră, seară de seară, în clopotnița mănăstirii Putna. Se iviră între ei serioase divergențe. Studenții români din Viena susțineau că, în acele condiții din imperiu, era posibilă numai activitatea culturală. Studenții din București și Iași se declarau pentru prioritatea acțiunilor politice, care să ducă la înfăptuirea unității politice. Calea aceasta era, neîndoios, cea justă. Ei nu luau în considerare condițiile politice de stat din Imperiul Austro-Ungar.

Studenții au convenit, după lungi discuții, să întocmească un nou program, restrâns la trei puncte: „1. În ce direcție trebuie să pornească generația prezentă pentru a contribui la generalizarea culturii naționale? 2. În ce fel se poate pune baza unei dezvoltări economice la români? 3. Când și unde va trebui, în viitor, să se întâlnească tinerimea academică?”⁵.

Programul este prezentat lui Orest Reney, prefectul districtului, care îl respinge. Invoca ca pretext faptul că între organizatorii congresului se aflau studenți care nu erau cetățeni ai imperiului. Găsi și alte motive – punctul întâi era prea general; nu se indica locul unde urma să se țină viitorul congres. Prefectul căuta să întârzie ținerea congresului, atâta timp cât participanții la serbare nu plecaseră. Putea raporta superiorilor săi că oprise ținerea congresului studentesc, înmulțindu-și meritele ca supraveghetor al liniștii în împărăție. Programul primi o nouă formulare: „I) Prin ce s-ar putea întreaga junime română dezvolta omogen? II) Prin ce ar putea generațiunea prezentă contribui la generalizarea culturii? III) În ce direcțiune să purceadă junimea spre a crea condițiunile unei dezvoltări sigure și permanente? IV) Care ram al dezvoltării trebuie să atragă mai cu deosebire atenție junimii?”⁶. Avea să se aleagă un comitet deosebit de cel al serbării, care să conducă lucrările congresului, să reprezinte studențimea română și să convoace, în înțelegere cu comitetele locale, congresul viitor.

Prefectul luă cunoștință de schimbarea programului și le fixă studenților loc pentru continuarea discuțiilor în sufrageria mănăstirii. Ea era ferită de ochii lumii și le atrage atenția să păstreze „buna rânduială”. După plecarea participanților de la serbare nu mai era primejdie să se producă manifestații de masă. Prefectul se retrase și dădu dispoziții să urmeze același exemplu și jandarmii din comuna vecină. Situația aceasta îi convenea, putând susține, dacă s-ar fi ivit suspiciuni, că în sufrageria mănăstirii se ține o masă după serbarea festivă.

Studenții discutară multă vreme, dar cum pozițiile se conturară încă de mai înainte, nu se putu ajunge la o înțelegere. Se stabili numai în linii generale că junimea se putea dezvolta prin înființarea de societăți la toate universitățile unde se aflau studenți români și prin scoaterea unei foi literare și științifice. Se duc discuții aprinse privind locul unde să apară. Studenții din București și Iași stăruie ca foaia literară și științifică să apară la Iași, spre a concura „Convorbirile literare”, bănuite de cosmopolitism și dispreț față de chestiunile naționale⁷. Se acceptă, în cele din

⁵ T. Balan, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1932, p. 53.

⁶ „Românul”, XV, 29 august 1871.

⁷ „Telegraful”, I, nr. 114, 28 septembrie 1871.

urmă, ca ea să apară la Viena și comitetul care organizează Serbarea de la Putna și lucrările congresului studentesc să se ocupe și de viitorul congres al studenților români.

Discuțiile s-au mutat din sufrageria mănăstirii în clopotnița mănăstirii. Eminescu și Slavici își aveau aici și domiciliul. Și-au adus câteva brațe de fân, pe care le-au așternut pe jos. Eminescu, inițiator și susținător al Congresului, nu fu încântat de desfășurarea discuțiilor. „Măi, care vrea să facă ceva – îi spune lui Slavici – nu discută, ci lucrează. Să vezi că n-o să ajungem la alegerea biroului central permanent. O să rămânem tot noi și e mai bine așa. Mergem înainte. Îi lăsăm să discute, facem ce știm și lumea vine după noi. –Dar dacă alții ți se pun în cale? – Dai fără milă în ei”⁸.

G. Călinescu scrie că, dacă „efecte imediate ale acestui congres n-au fost, el a lăsat totuși anume dispoziții în sufletul unora și de n-ar fi decât rolul pe care Eminescu l-a avut în pregătirea lui și adâncul spirit patriotic, pe care l-a derivat din el, și ar merita totuși să umple câteva pagini din istoria culturii noastre”⁹.

Câteva din hotărârile Congresului vor fi aduse la îndeplinire. Publicația pe care o propuneau se va întemeia cu titlul „Tribuna” și apare la Sibiu, sub conducerea lui Ioan Slavici, cu începere din 1884. Va marca o prezență importantă în presa românească. În programele pregătite de studenții români din Viena pentru Congres se înscrie ca un punct important problema „claselor pozitive”. Va fi una din tezele principale, cum știm, în publicistica eminesciană. Lupta pentru unitatea culturală avea în vedere înfăptuirea idealului de unitate politică. Slavici va și proclama: „Soarele pentru toții românii de la București răsare”.

⁸ I. Slavici, *Opere*, VI, p. 68.

⁹ G. Călinescu, *Viața lui Eminescu*. Ediția a IV-a, București, 1964, p. 170-171.

O MONOGRAFIE ÎN GERMANĂ DESPRE ROMÂNII DIN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR – 1881

Monografia lui Ioan Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina* se tipărește la Viena și Teschen, în 1881¹. Se încadrează într-o serie de 12 lucrări privind popoarele care făceau parte integral sau parțial din Imperiul Austro-Ungar. Inițiativa acestei acțiuni, unice în felul său, îi aparținea lui Alexander Helfert (1820–1910), autor a numeroase tratate și monografii istorice. Helfert și-l asociază pe Karl Prochaska, editor din Teschen, care întocmește și un *Prospect*, cu considerații generale privind caracterul multinațional al Imperiului Austro-Ungar, varietatea peisajului din imperiu și importanța cercetărilor etnografice. Editorul propune și titlul celor 12 monografii și indică numele autorilor. Seria se deschide cu patru monografii consacrate germanilor din Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Transilvania și Tirol, cărora le urmează câte una pentru maghiari, români și evrei, după care sunt programate alte patru pentru slavii din nord (cehi, slovaci, polonezi, ruși) și slovenii și slavii din sud (Dalmația, Bosnia- Herțegovina), ca să se încheie cu una privind țiganii din Ungaria. Din prezentările în legătură cu autorii acestor monografii, se vede că cei mai mulți funcționau ca profesori pe la diferite licee. Pentru Slavici se face numai mențiunea că era din București. Funcționa însă și el ca profesor în învățământul secundar.

Prochaska își informa cititorii că începea tipărirea cu monografiile închinată maghiarilor și românilor. Editorul mai promitea în *Prospectul* său, pe care îl datează *Teschen, iunie 1881*, că va termina editarea întregii serii până la jumătatea anului următor. Promisiunea nu a fost îndeplinită și ultima monografie a fost tipărită în 1883.

Propunerea ca Slavici să întocmească monografia privind românii din Imperiul Austro-Ungar o face Jan Urban Jarnik (1848–1923), învățatul ceh, prin intermediul lui Maiorescu, cu care întreține o bogată corespondență. „Aș dori să știu – îi scrie Jan Urban Jarnik lui Maiorescu, în 4 martie 1880 –: ales[u]-s-a ceva sau ba din colaborarea d-lui Slavici la cartea *Die Völker Osterreich* sub redacțiunea lui Helfert? Mi-ar părea rău dacă nu, fiindcă sunt convins că d-l Slavici ca nici unu[!] ar fi în stare să descrie starea materială și intelectuală a românilor din Austria”².

Slavici era, fără îndoială, cel mai indicat să întocmească această monografie. Străbătuse Transilvania și Bucovina în câteva călătorii și cunoștea nemijlocit aceste provincii românești. Stăpâna germana, maghiara, latina și cunoștea italiana și

¹ Ioan Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*. Wien und Teschen, Verlag von Karl Prochaska, 1881. Se precizează pe coperta din stânga verso că lucrarea făcea parte din seria *Die Völker Osterreich-Ungarns. Ethnographische und culturhistorische Schilderungen*. Pe coperta exterioră apare o stemă datată 1806, într-un cadru cu desene florale aurite. Ediție excelentă și prin ținuta grafică și tipărirea textului.

² „Manuscriptum”, II, nr. 4, [octombrie–decembrie] 1971, p. 164.

franceza, încât putea consulta în original tratatele și colecțiile de documente. Proza-torul îngrijea, cum vom arăta, de editarea tratatului lui Eudoxiu Hurmuzachi, în cinci volume, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, din care și traduce două, și se consacră tipăririi documentelor adunate de Eudoxiu Hurmuzachi, care stau la baza istoriografiei noastre naționale. Slavici era pus în situația, cum singur mărturisește, să urmărească îndeaproape cercetările istorice. Acest lucru se vede și din monografie, în care el face trimeri la lucrări apărute în ajunul tipăririi ei.

Existau două zone geografice din Transilvania pe care nu le cunoștea nemijlocit: sudul Transilvaniei și Maramureșul. Slavici întreprinde o călătorie prin aceste locuri cu începere din aprilie 1880 și vede Caransebeșul, Lugojul, ca să străbată Țara Hațegului, unde cercetă urmele romane, trece de la Hațeg la Alba Iulia, de asemenea bogată în vestigii romane. Sosește la Blaj în ajunul sărbătoririi evenimentelor din 3/15 mai 1848, la care asistă³. Dintr-o scrisoare către Maiorescu aflăm că în 2 mai se găsea la Blaj, după o călătorie de opt zile. „Ieri am fost la Alba Iulia – îl informează Slavici pe Maiorescu, în 2 mai 1880 – alaltăieri la Hațeg, iar marți și miercuri la Lugoj. De la Caransebeș am trecut la Hațeg, alias Ulpia Traiana. Tot timpul am fost dar pe drum, iar cât am stat, am grăbit să-mi pun lucrurile la cale [...]. Cât despre călătoria mea, ea a fost până acum foarte roditoare. Ar fi fost o mare greșală dacă aș fi scris etnografia românilor fără de a fi trecut la Caransebeș și de acolo la Hațeg”⁴. De la Blaj își propunea să meargă la Gherla, însă își întrerupe călătoria și se întoarce la București, tot pe la Orșova. De altfel, Valea Someșului o străbătuse după trecerea bacalaureatului la Satu Mare, în 1868 și ne-a lăsat mărturie și despre alte călătorii ale sale în Transilvania⁵. Singura provincie pe care nu o cunoaște nemijlocit rămâne Maramureșul. Nu va avea nici mai târziu să întreprindă o călătorie în această parte a țării noastre.

Călătoria întreprinsă de Slavici în Transilvania prezintă importanță și într-o altă privință. Poartă discuții, la Caransebeș, cu Ioan Popasu, rudă cu Maiorescu, asupra situației românilor din Transilvania, iar la Blaj îi vizitează pe Ioan Vancea de Buteasa și pe Timotei Cipariu. Își reînnoiește vechile legături cu Ilarion Pușcariu, profesor la Institutul Pedagogic-Teologic din Sibiu, care îi pune la dispoziție date statistice, cum arată Slavici în monografia sa. La întoarcere, se oprește la Arad, unde îl întâlnește pe Vasile Mangea, profesor la Institutul Teologic-Pedagogic de aici, cărui îi solicită, de asemeni, sprijin în întocmirea monografiei. „Acum te rog pe d-ta să-mi trimiți – îi scrie Slavici la sosirea sa la București, în 10 mai 1880 – datele de care vorbirăm:

- 1) Numărul morților și al născuților – dacă se poate, pe protopopiate.
- 2) Numărul copiilor obligați să umble la școală (6–15 ani), tot pe protopopiate.

³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 230–231.

⁴ *Ibidem*, p. 231.

⁵ Ioan Slavici, *Opere VI. Studiu introductiv și cronologie* de D. Vatamaniuc. [București,] Editura Național, 2001, p. 848–866. Cu titlul *Vederi din Carpați*.

3) Școli, școlari, școale.

4) Dacă se poate, cifra femeilor – cel puțin în mai multe grupe deosebite”⁶.

Din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu, la care ne-am referit mai sus, se desprinde că Helfert îi propune să reproducă în monografie și „portrete de oameni mai însemnați”. Prozatorul îl informează că făcuse această listă în care îi incluse pe Alexandru Șuluțiu-Sterca, Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Șaguna, Ioan Popasu, Silvestru Andrievici-Morariu, Eudoxiu Hurmuzachi și Nicolae Vasilco. Dintr-o altă scrisoare aflăm că editorul renunțase la „ilustrațiuni”.

Slavici se adresează și unor colegi ai săi și Filip Adam, profesor la Institutul Pedagogic din Caransebeș, îl informează, într-o scrisoare din 10 ianuarie 1880, asupra unor obiceiuri din Banat și descrie amănunțit costumul bănățean⁷. Slavici primește și sprijinul lui Teodor Rosetti, membru în Comisia documentelor istorice. Se desprinde acest lucru de pe exemplarul de monografie pe care i-l donează: „D-lui Theodor Rosetti, drept în semn de stimă și recunoștință”. Exemplarul se păstra în fondurile Bibliotecii Centrale Universitare din București până la incendierea ei, în 1989.

Karl Prochaska include în *Prospectul* său și o schemă pe care să o urmeze autorii. O reproducem în traducere, să vedem ce se aștepta de la ei. „Diviziunea internă a materialului e următoarea: 1. Trăsăturile caracteristice ale teritoriului locuit, în măsura în care exercită o influență asupra caracterului locuitorilor ei, asupra dezvoltării lor fizice și spirituale. 2. Imigrarea și așezarea nivelului lor cultural din epoca respectivă. Constituirea sistemului de stat. 3. Religia și nota lor spirituală. 4. Dezvoltarea socială. 5. Dezvoltarea economiei lor naționale. 6. Epoca modernă și poziția naționalității respective în stat. Noua afirmare a spiritului național. 7. Actuala situație: date statistice. Răspândirea teritorială. Moravuri și obiceiuri. Legende și cântece populare. Dezvoltarea spirituală. Poziția în mijlocul celorlalte popoare și relațiile cu ele”⁸.

Slavici nu respectă această schemă și concepe monografia ca o scriere literară, cu prolog, în care face o incursiune în istoria românilor din Imperiul Austro-Ungar și un epilog, cu câteva considerații asupra „stărilor actuale” din provinciile românești de sub stăpânirea austro-ungară. Tratatul ocupă spațiul cel mai extins. Prozatorul dezvoltă punctele 3 și 7 și întocmește un studiu etnografic, cel mai cuprinzător din întreaga sa operă.

Slavici își scoate informația din tratate și documente care vor sta și la baza studiului său, *Ardealul*, din 1893. Citează lucrările unor cercetători români și dă și titlurile lor. Înșirăm numele cercetătorilor din lucrările cărora preia informația: M. Kogălniceanu, Andrei Șaguna, Cezar Bolliac, T. Cipariu, Ioan Maiorescu, A. de Cihac, Nicolae Popea, Gr. Tocilescu. Sunt citați și o serie de cercetători străini, cu

⁶ E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc, *Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, I–II, Arad, 1976, p. 37.

⁷ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 230.

⁸ Ioan Slavici, *Die Rumänen ...*, [p. III].

lucrările lor: Johann Karl Schuller, Wilhelm Schmidt, Charles Bonner, Adolf Ficker, Károly Keleti, Lorenz Diefenbach, Gerhard von Rath. Este menționat și Benjamins ben Jonach di Tudela, călător evreu în Italia și Peninsula Balcanică, la jumătatea secolului al XII-lea.

Figurează printre autorii ale căror lucrări le consultă și Aron Pumnul, cu *Moșiile mănăstirești* (Cernăuți, 1865) și Eudoxiu Hurmuzachi, cu tratatul *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* și colecția sa de documente.

Considerațiile topografice cuprind mai puține informații decât cele din *Ardealul*, studiul publicat în 1893. Reține atenția delimitarea zonelor geografice în funcție de cumpăna apelor. Este extinsă și descrierea peisajului, întâlnită mai rar în lucrările de această natură. Slavici folosește procedee literare care ne îndrumă spre „novele”. De altfel, Slavici însuși trimite la *Popa Tanda* și ar trebui să alăturăm și *Pădureanca* pentru coborârea „pădurenilor” în Câmpia Arădană la vremea secerișului.

Slavici acordă mare atenție continuității românilor în Dacia și respinge teoria lui Robert Roesler, pusă în circulație în lucrarea sa *Rumänische Studien Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumaniens*, tipărită la Leipzig, în 1871. Cercetătorul german susține, cum se știe, că romanii părăsesc Dacia și poporul român se formează în sudul Dunării. Deși se călăuzea după scopuri politice, Roesler nu putea eluda unele aspecte istorice ale problemei pe care le pune în discuție. Convenea astfel că vor fi rămas și în Dacia romani și după retragerea administrației, însă foarte puțini. Transcriem demonstrația lui Slavici, în traducere. „Eu cred că Roessler nu s-a gândit la nimic precis – arată Slavici – când afirmă (p. 68) că au rămas aici doar «puțini» romani după evacuarea Daciei. Căci ce însemnează chiar «puțini» sau «mulți» la un timp atât de îndelungat? Să presupunem că n-au rămas mai mult de o mie, doar o mie de suflete, care în fiecare sută s-au dublat, numai ceea ce ar corespunde unei înmulțiri anuale în circa ½%. Am avea atunci:

Anno	280	1 000	de suflete
”	380	2 000	”
”	780	3 200	”
”	1180	512 000	”
”	1480	4 096 000	”
”	1880	65 536 000	”

Dară deci n-ar fi rămas în Dacia în anul 280 mai mult de o mie de suflete din populația romană, atunci chiar și în condițiile cele mai puțin favorabile ar putea număra cel puțin 65 000 000 suflete, fără ca în primele secole ale evului mediu să se observe ceva.

Nu poate fi vorba de «mult» sau «puțin». Chestiunea este: dacă romanii rămași în Dacia erau oameni capabili de viață, pentru ca în pofida condițiilor

nefavorabile să poată prospera și dovezile cele mai bune în acest sens sunt românii de astăzi”⁹.

Demonstrația este memorabilă.

Istoria Transilvaniei este prezentată într-o privire retrospectivă (Rückblick) în care se ocupă de daci, cu informații preluate din lucrarea lui Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani* (București, 1880), ca să ajungă la răscoala lui Horia, pe care o prezintă după monografia lui Nicolae Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784–1785*, publicată în „Analele Academiei Române”, în 1881. Se tipărește și în volum trei ani mai târziu, în 1884. Slavici vorbește aici și de vizita împăratului Iosif II în Transilvania. Pentru istoria Bucovinei folosește colecția lui Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, îndeosebi volumul VII, tipărit în 1876. Explică împrejurările în care Imperiul Habsburgic anexează Țara de Sus a Moldovei, pe care avea să o numească Bucovina, dar nu amintește de broșura sa, scoasă în colaborare cu M. Kogălniceanu, *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, tipărită în 1875.

Slavici acordă un spațiu extins religiei și vorbește de conștiința religioasă [Bewusstsein], cum se reflectă în vorbirea poporului: „credința părinților noștri”, „ține la legea lui”, „sfântul Soare”, „Sfântul Gheorghe”, „Sfânta Vinere”. Se ocupă de unirea cu biserica Romei, din 1700, și schițează portretele persoanelor care stau în fruntea celor două biserici: ortodoxă și greco-catolică. Figura reprezentativă a bisericilor românilor din Transilvania se recunoștea în personalitatea lui Andrei Șaguna, care avea mare trecere și la Curtea din Viena. Slavici nu putea omite un moment foarte important în istoria Transilvaniei și a Bucovinei. Deputații transilvăneni și bucovineni din Parlamentul de la Viena, în frunte cu Andrei Șaguna, obțin consimțământul lui Franz Joseph, împăratul Austriei, în 1860, să înființeze o mitropolie pentru toți românii din Imperiul Habsburgic¹⁰. Demersul din 1860–1862 reprezenta o acțiune de mare însemnătate, prin faptul că îi reunea pe românii de la apus și răsărit, decupați de sub stăpânirea habsburgică, sub autoritatea bisericii. Acest demers de-o importanță excepțională este zădărnicit de Eugenie Hacman (1834–1873), episcopul Bucovinei, care se acoperă pentru această faptă, dar și pentru altele, antinaționale, de oprobiul contemporanilor și al posterității¹¹.

Monografia lui Slavici prezintă un interes deosebit prin considerațiile etnografice privind viața poporului român. Creația populară era însă apreciată în măsura în care cuprindea elemente ce puteau servi în demonstrarea vechimii poporului nostru. Slavici cercetează și el creația populară sub aspect documentar, însă și spre a releva caracterul nostru etnic.

Conceptia aceasta explică de ce acordă mare atenție delimitării zonelor etnografice și stratificării în lumea satelor. Slavici îi prezintă pe „podgoreni”, „luncani”,

⁹ *Ibidem*, p. 43.

¹⁰ *Ibidem*, p. 112–113.

¹¹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe. București. Editura Humanitas, 1991, p. 121–141.

„pădureni”, „câmpeni”, cu care ne întâlnim și în nuvelele sale, *Pădureanca și Moara cu noroc*. Slavici situează în centrul expunerii obiceiurile de nuntă, ca mai ilustrative prin complexitatea lor. Descrierea târgului de fete de pe Muntele Găina reprezintă o pagină documentară de prim ordin pentru cunoașterea unor practici pe cale de dispariție sau dispărute pentru totdeauna. Slavici face o demonstrație memorabilă cu privire la practicile de la nuntă în nuvela sa, *Gura satului*, o capodoperă a literaturii române și universale.

Ocupă primul loc în prezentarea aspectelor etnografice caracteristice poporului nostru, descrierea portului și a dansurilor. Componentele portului, îndeosebi ale celui femeiesc, sunt descrise cu elemente ce se găsesc și în scrisoarea lui Filip Adam, profesorul din Caransebeș, la care ne-am referit mai sus. Prozatorul observă că portul bărbătesc este mai variat decât cel al femeilor, fără să dea o explicație. Bărbații intră în legătură cu orașul în mai mare măsură decât femeile, iar schimbările din portul lor reflectă influențe din afara zonei geografice. Joacă un rol important și considerentele economice. Haina produsă pe cale industrială, urâtă și de calitate inferioară, însă mult mai ieftină, vine să ia locul celei frumoase, dar care cere muncă multă, pricepere și chiar talent artistic.

Dintre dansuri, sunt prezentate: „calușerii” sau „bătuta”, „hora” sau „brăul”, „ardeleana”, „lugojana”, „mărunțeană”, „hațiegana”. Se dau și explicații tehnice, ca pentru străini, asupra modului cum se execută. Creația populară este prezentată pe genuri, cu trăsăturile caracteristice. *Doina* este poezie lirică, ea se cântă și nu are un conținut vesel; *balada* se recită, iar când se cântă este acompaniată de un instrument; *basmul* este opera unui „autor de meserie”. Pentru povestirile vesele, dă ca exemplu de personaje pe Păcală, Petrea Prostul, Ioanea Mamei, pe care îi înfățișează și în povestirile sale.

Slavici examinează textele sub un dublu aspect: creația literară și modul cum se reflectă în zonele etnografice. Unele prezentări sunt, în fond, mici monografii, cum este cea despre *bocet*, în care se comentează textul și se descrie ceremonialul la înmormântări.

Viața materială și spirituală a românilor este prezentată cu o viziune unitară și remarcă deosebirile, destul de puține, între Transilvania și Bucovina. Ține să sublinieze că un obicei la înmormântare, în care „fluerașii” mergeau înaintea sicriului, se întâlnea numai în Bucovina.

Monografia stă la baza cursului *Literatura populară*, ținut de Ioan Slavici la Azilul „Elena Doamna”, în 1882–1883, unde figurează și bibliografia de aici, privind creația populară.

Slavici îi prezintă în partea finală a monografiei pe: Gheorghe Lazăr, Ioan Maiorescu și Aron Pumnul, care își încep activitatea în Transilvania, ca să fie apoi reprezentanți de seamă ai deșteptării naționale în alte provincii românești.

Monografia este prezentată de Maiorescu în studiul *Literatura română și străinătatea*, publicat în „Convorbiri literare”, în 1882, ca o realizare importantă în mișcarea științifică din țara noastră. „Slavici a dat – arată Maiorescu – mai ales prin

expunerile sale asupra situațiunii geografice, asupra religiunii și asupra particularităților naționale, o icoană credincioasă a culturii noastre de peste Carpați și Molna, cu atât mai interesantă, cu cât este dezbrăcată de orice pedantism pretențios și însuflețită oarecum de însăși pulsarea vieții reale a poporului”¹².

Maiorescu atrage atenția că monografia a stârnit interes în Germania și enumeră recenziile care i se consacră în mai multe publicații din această țară. Dintre recenziile apărute în presa germană se cuvine reținută *Die Völker Osterreich-Ungarns*, publicată în „Ausbürger Allgemeine Zeitung”, tradusă de Eminescu cu titlul *Popoarele Austro-Ungariei* și publicată în „Timpul”, în 10 iulie 1881. Cartea oferea mult, se arată aici, acelor care se interesau de etnologie¹³.

Monografia stă și în atenția unor cercetători străini. Rudolf Bergner se ocupă de ea în cartea sa, *Siebenbürgen. Eine Darstellung des Landes und der Laute*, tipărită la Leipzig, în 1884. Se oprește la prezentarea motiilor și reproduce descrierea târgului de fete de pe Muntele Găina.

Slavici întocmește cea dintâi lucrare etnografică de la noi, cu „o prezentare de ansamblu, orientată odată vertical, din trecutul istoric până la stările din prezent, apoi orizontal, cu diferitele sectoare ale vieții sociale și culturale”¹⁴. Deschizătoare de drum în cercetările noastre etnografice, monografia aduce mari servicii în cunoașterea de către străini a vieții poporului nostru.

¹² Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion. București, Editura Fundației Naționale „Univers Enciclopedic” pentru Știință și Artă, 2005, p. 567.

¹³ M. Eminescu, *Opere XII. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 239–240.

¹⁴ Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 211.

Ioan Slavici este numit de Titu Maiorescu, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, secretar al Comisiei documentelor istorice, în octombrie 1874, și rămâne în această funcție până în 1899, deși la conducerea acestui minister au loc, ca și în alte domenii, schimbări de natură politică, care se reflectă și în instabilitatea la conducerea Comisiei însărcinată cu editarea documentelor istorice.

Eudoxiu Hurmuzachi încetează din viață la Cernăuți, în 28 ianuarie/10 februarie 1874 și colecția sa de documente, copiate din arhivele din Viena și din alte izvoare rămâne, după departajări în familie, potrivit legii, cu drept de moștenire lui Gheorghe Hurmuzachi, care le transferă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii ca editarea lor să fie preluată, mai târziu, de Academia Română. Asupra acestor probleme stăruim în capitolul *Editarea documentelor Hurmuzachi*, unde reproducem și documente privind trecerea lor din Bucovina în România și rolul lui Ioan Slavici în editarea lor. Aici preluăm câteva informații de acolo și oferim un tablou general asupra acestei activități a lui Slavici, desfășurată pe întinderea unui sfert de secol în condiții nu întotdeauna dintre cele mai prielnice.

Curtea din Viena pregătește mari manifestații la Cernăuți, cu prilejul aniversării unui secol de la ocuparea Țării de Sus a Moldovei, programate pentru octombrie 1875. Atunci avea să fie inaugurată și Universitatea germană din Cernăuți, cea dintâi instituție de învățământ superior la marginea de răsărit a Imperiului, în vecinătatea lumii slave.

Comisia documentelor istorice era chemată, cea dintâi, să denunțe, pe bază de documente, politica anexionistă a Imperiului Habsburgic. Colecția lui Eudoxiu Hurmuzachi însemna vreo 20 000 de pagini de manuscris și documentele acopereau o lungă perioadă, 1218–1818. Sarcina lui Slavici fu dintre cele mai grele. Documentele se impunea să fie organizate cronologic, pe epoci, spre a se putea stabili în ce volume vor fi cuprinse cele privind anexarea Țării de Sus a Moldovei. A trebuit să facă această operație cu mare răspundere și într-un timp relativ scurt. Documentele intrau în volumul VII și acopereau epoca 1750–1818. Apariția acestui volum, timpul fiind foarte scurt, nu mai era posibilă în 1875 și se va tipări în 1876. Comisia hotărî să facă o selecție a documentelor din acest volum și să le tipărească într-o broșură. „Avem acu – îi scrie Slavici lui I. Negruzzi, în 2 martie 1875 – foarte mult de lucru. În aprilie se va începe tipărirea: trebuie să pregătim materialul pe câteva luni de zile. Afară de aceasta, ce te vor interesa, publicăm documentele privitoare la chestiunea Bucovinei. Muncă păgânească. Broșura va apare în aprilie, dar nu oficios, ci anonim. Te rog dar – este zis între noi”¹.

¹ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare II. „Junimea”*, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1932, p. 274.

Broșura *Răpirea Bucovinei după documente autentice* se tipărește anonim, în aprilie 1875². Se dă și o versiune în limba franceză: *Rapt de la Bucovine d'après documents authentiques*³. Se tipărește în colecția *Archives diplomatiques. Politique allemande en Orient*. Se puseră în fruntea broșurii, ca *Moto*, cuvintele lui Grigore Ghica dintr-o depeșă a sa către Poartă, în care arăta că Țara de Sus, ocupată de austrieci, întrecea în valoare cealaltă parte a Moldovei. Se citează apoi cuvintele lui Wenzel Anton Kaunitz dintr-o scrisoare a sa din 5 februarie 1775 către Anne Robert Jacques Thugot, cu deosebire semnificativă: „Prin Bucovina luăm în mâinile noastre – arată diplomatul austriac – cheia Moldovei”.

Studiul introductiv, întocmit de M. Kogălniceanu și nesemnat, descrie împrejurările în care a fost anexată Țara de Sus a Moldovei și ilustrează politica dusă de Austria în această parte a Europei. „Lucrarea sa de cotropire, cea mai favorită – arată broșura –, care nu o expunea la nici un rezel, la nici o greutate internațională, pe care o urmă în timp și de rezel și de pace, și să o spunem – o urmează și astăzi – era strămutarea hotarelor, prin înaintarea pajurilor imperiale”⁴. Cuvântul introductiv constituia o excelentă pregătire pentru lectura documentelor, din care se transcriu părțile mai importante. Opinia publică ia cunoștință întâia oară de corespondența secretă purtată de principele Kaunitz, cancelarul imperial al Mariei Tereza și baronul Thugot, intermediarul austriac la Constantinopol. Se înseră între documente și *Socoteala spezelor* „straordinare și secrete” pentru cumpărarea diferiților demnitari să faciliteze această anexiune, care se încadra în politica de stat a Imperiului Habsburgic.

Documentele sunt selecționate de Slavici, traduse de el și tot el le orânduiește în paginile broșurii. Nu se menționează nicăieri nici numele său.

Broșura este trecută în Bucovina, probabil în mai, când urmează să se țină „serbările seculare”. Autoritățile se alarmează și se grăbire să ia măsuri. Tribunalul din Rădăuți ordonă, în 20 august 1875, „confiscarea broșurii”⁵. Autoritățile austriece opresc intrarea în Bucovina a ziarelor românești „Curierul de Iași”, „Românul”, „Reforma”, „Alegătorul liber”, „Telegraful”, „Trompeta Carpaților”. Baronul Calice, consulul general austriac, prezintă guvernului român o plângere împotriva publicării de documente din colecția istoricului bucovinean⁶.

Broșura este distribuită pe căi personale participanților la festivitățile de la Cernăuți, din octombrie 1875. Fu trecută în România de Eminescu, atunci revizor școlar peste județele Iași și Vaslui. Era cel mai indicat. Ioan Drogli, cumnatul său, inspector districtual, avea mijloace suficiente să distribuie broșura prin persoane de încredere. Eminescu trece broșura în Bucovina într-un „lădoi de lemn”, în care

² *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, Stabil[imentul] Litho-Tipografiei & Teclu, 1876.

³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 184–186.

⁴ *Răpirea Bucovinei...*, p. VI.

⁵ T. Balan, *Procesul „Arboroasei”. 1875–1878*, Cernăuți, 1937, p. 77.

⁶ T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, București, Editura Librăriei Socec & CT S.A., p. 239.

puse deasupra cărți vechi⁷. Este trimisă și prin poșta locală persoanelor oficiale și organizatorilor „serbărilor seculare”. Organele administrative austriece dau dispoziție să fie confiscată broșura. Era prea târziu. Ministerul de Interne al Austriei cere guvernatorului Bucovinei informații asupra broșurii, în 11 octombrie 1875. Versiunea franceză *Rapt de la Bucovine* fusese semnalată la Paris⁸.

Eminescu și Slavici se întâlneau în denunțarea politicii anexioniste a Curții din Viena.

Ioan Slavici tipărește, în colecția *Documente privitoare la istoria românilor*, 12 volume, între 1876 și 1899. Editează vol. II, partea 1, III, partea 1–2, IV, 1–2, V, 1–2, VI, VII, VIII, IX, 1–2. Se tipăresc 2 712 documente din colecția lui Eudoxiu Hurmuzachi și 3 778 documente culese de C. Esarcu și alte câteva introduse de Academia Română. Documentele publicate de Slavici sunt din perioada 1451–1818.

Slavici face și o dare de seamă, *Epoca fanarioților*. Documente adunate de E. Hurmuzachi. Tom VI, 1700–1749 și tom VII, 1750–1818, pe care o publică în „Convorbiri literare”, în 1878–1879. Caracterizare a documentelor și importanța lor pentru istoria noastră națională⁹.

Documentele Hurmuzachi stau și la baza studiului lui Slavici, *Bucovina și Basarabia*, în șapte părți, publicat în „Timpul”, în aprilie–iunie 1878¹⁰. Bucovina este înfățișată din perspectiva intereselor Austriei în vecinătatea lumii slave. Studiul a fost atribuit lui Eminescu și inclus în unele dintre edițiile scrierilor sale politice.

Gheorghe Hurmuzachi donează, împreună cu colecția de documente adunate de Eudoxiu Hurmuzachi, și tratatul fratelui său, *Fragmente zur Geschichte der Rumänien*, la care ținea, cum arătam mai departe, ca o amintire din familia Slavici. Slavici editează după manuscrise: vol. I, 1878, vol. II și III, 1884, vol. IV, 1885 și vol. V, 1886. Eminescu traduce primul volum, *Fragmente din istoria românilor*, tipărit în 1879, iar Slavici traduce vol. II și III, pe care le tipărește în 1900. Celelalte două volume, IV și V, se pot consulta și astăzi numai în originalul german.

Activitatea de editare a documentelor istorice este perturbată de conflictul dintre Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și Comisia documentelor istorice. Asupra acestor aspecte stăruim mai departe, în studiul *Ioan Slavici, editor al documentelor Hurmuzachi*, unde reproducem și actele oficiale.

Slavici se identifică cu editarea documentelor Hurmuzachi și nu o părăsește nici atunci când este întemnițat la Vaț, în 1888–1889, pentru activitatea sa la ziarul „Tribuna” și nici atunci când în disputele oamenilor politici este șters din buget.

Munca depusă în Comisia documentelor istorice este recunoscută și i se conferă, în 18 septembrie 1881, Medalia Bene-Merenti pentru „publicațiunea docu-

⁷ V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, p. 151–152.

⁸ T. Balan, *op. cit.*, p. 75 și urm.

⁹ Teofil Bugnariu, Ioan Domșa, D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici 1848–1925. Bibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 51.

¹⁰ *Ibidem*, p. 51

mentelor Hurmuzachi și lucrări istorice și literare¹¹. Câteva luni mai târziu, în 22 martie 1882, Secția Istorică a Academiei Române îi alege membru corespondent pentru activitatea sa pe tărâmul istoriei naționale.

Activitatea lui Slavici la Comisia documentelor istorice îl recomandă între scriitorii din generația sa cel mai atașat, alături de Eminescu, de Bucovina și istoria sa nedreaptă, cu răni ce nu se vindecă. Se putu informa asupra istoriei poporului român și nu este o întâmplare că invocă aceste documente în scrierile sale. Și în romanele sale istorice.

¹¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici ...*, p. 193.

Ioan Slavici publică ultimul său roman *Din păcat în păcat*, în „Adevărul literar și artistic”, în 1924–1925. *Părintele Pantelimon*, capitolul final, este publicat în 25 ianuarie 1925, cu câteva luni înainte ca prozatorul să înceteze din viață¹.

Acțiunea romanului se petrece la Iași, în timpul divanurilor *ad hoc*, când se pregătea unirea. Militau pentru ea Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Anastasie Panu și Vasile Alecsandri și îl cunoaștem și pe Vogoride, care se împotriva, împreună cu adepții săi, acestui act istoric. Un tânăr bucovinean, Filimon Palea, elev al lui Aron Pumnul, cu știință de carte și format în mediul auster bucovinean, intră în societatea ieșeană, agitată de viața politică, cunoaște familia boierești cu vechi tradiții, însă și una bucovineană, a unui Timotei Ciuntuleac, un fel de intendent la Consulatul austriac, care vorbea cu „nemții, nemțește”, cu „rutenii, rutenește”, cu „leșii, leșește”, cu „rușii, rusește”. Un boier, Costache Catargiu, îi dă sfatul tânărului bucovinean să nu se încurce cu Ciuntuleac, suspectat că era și „spion nemțesc”.

Problema care se ridică în legătură cu evenimentele prezentate privește baza lor istorică. Slavici apelează la rapoartele lui Emil Karl Heinrich baron Richthofen, consul general al Prusiei la Iași în timpul divanurilor *ad hoc*, membru în Comisia pentru reorganizarea Moldovei și Munteniei și chiar președinte al ei (octombrie–decembrie 1857). Slavici utilizează și alte izvoare istorice, de unde își ia unul dintre personajele romanului. Familia Ciuntuleac se întâlnește consemnată în documente încă în 1795. Un Gheorghe Ciuntuleac, funcționar, semnează la Ivăncăuți în acest an acte de donație, iar Vasile Ciuntuleac, din Cernăuți, își face „diată” (testamentul) în 20 octombrie 1798, în care se vorbește și de un Constantin, fiul său, „dus în țări străine și de atunci până acum n-au venit”². Din călătoriile sale în Bucovina și din timpul petrecut la Iași, Slavici îl cunoaște, desigur, pe Emanoil Ciuntuleac, arhimandrit al Sucevei între anii 1888 și 1903³. Mănăstirea Suceava devine în acești ani loc de întâlnire între cărturarii din Bucovina și din celelalte provincii românești⁴.

Slavici își încheie romanul cu capitolul *Părintele Pantelimon*, în care acțiunea se petrece la Putna, în 1904. Participă la serbarea celor 400 de ani de la trecerea lui Ștefan cel Mare în eternitate și îl vizitează pe călugărul cu acest nume la „Sihăstrie”, în codrii Bucovinei. Slavici ne oferă în descrierea sa o mare surpriză. Călugărul care fugise de lume nu trăia, cum ne-am așteptat, într-o colibă sărăcăcioasă. Își ridicase o casă cu cerdac anume construit ca să usuce buruienile de leac. Surpriza nu se oprește aici. Călugărul nu petrecea în rugăciuni – sau numai în rugăciuni – ci

¹ Ioan Slavici, *Opere VI*. Studiu introductiv și cronologie de D. Vatamaniuc. [București], Editura Național, 2001, p. 773–779.

² T. Balan, *Documente bucovinene*, VI, 1760–1883, București, [1942], p. 249, 400.

³ Iorgu G. Toma, *Școala Română, societate culturală în Suceava*, Suceava, 1908, p. 140–142.

⁴ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, „Junimea”, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1933, p. 310.

își ocupa timpul la „masa cea-nărcată cu fel de jucărele, cărucioare, case, păpuși, fel de fel de animale cioplite din lemn de tei”, de care urmau să se bucure „copiii” și părinții de „bucuria copiilor”.

Slavici construiește romanul potrivit concepției sale despre Bucovina și bucovineni. Concepția lui Filimon Palea, tânărul bucovinean, austeră, se erodează în înalta societate ieșeană, în vreme ce Pantelimon, călugărul fugit de lume, este călăuzit de spiritul gospodăresc bucovinean până și în viața din codrii Bucovinei.

Ioan Slavici evocă, spre sfârșitul vieții, „lumea prin care a trecut” și Bucovina ocupă un loc important în aceste scrieri memorialistice. Cele dintâi însemnări ale sale despre Bucovina sunt indirecte, și se situează în epoca studiilor universitare la Viena, între 1869 și 1872, când intră în societățile studenților români din capitala Imperiului Austro-Ungar, în cea mai mare parte bucovineni. Are o contribuție importantă, împreună cu Eminescu și mai mulți studenți bucovineni, la înființarea Societății „România Jună”, în 1871, și își asumă răspunderea, împreună cu ei, pentru organizarea Serbării de la Putna, din august 1871.

Slavici cunoaște Bucovina nemijlocit tot în 1871 și o evocă în două lucrări, *Clopotnița mănăstirii Putna*, publicată în „Viața românească”, în 1921⁵, care stă și la baza informațiilor privind Congresul studentesc din 1871, cum am arătat mai sus, și *Serbarea de la Putna*, publicată în „Convorbiri literare”, în 1903/1904, un text de referință pentru cunoașterea acestei manifestații naționale, utilizat și de biografii lui Eminescu, cu informații și despre alți scriitori români⁶. Sunt lucrări în care Slavici evocă Bucovina cu spațiul ei geografic și cu societatea bucovineană.

Slavici intră în Bucovina în iulie 1871, venind din Polonia în drumul său de la Viena și primul popas îl face la Cernăuți, unde este găzduit de Pamfil Dan, colegul său de la Universitatea din Viena, membru în Comitetul de organizare al Serbării de la Putna. Vizitează, împreună cu gazda sa, orașul situat pe coline, cu privire jos, spre Prut și imaginea Vienei, situată tot pe coline, mărginită de Dunăre, îi însoțea și aici, la marginea de răsărit a imperiului.

Străbate cu trăsura drumul de la Cernăuți până la Siret, unde îl primește Teodor Ștefanelli, alt coleg al său de la Universitatea din Viena, cu care organizează și o mică manifestație care o anticipează pe cea de la Putna. De la Siret se călătorește la Putna, la acea dată, tot cu trăsura sau pe calea ferată, până la Dornești, iar de aici cu trăsura până la Putna. Slavici cunoaște cea mai mare parte a Bucovinei încă de la prima sa călătorie prin această provincie, ca mai târziu să treacă frontiera pe la Burdujeni, în vecinătatea Sucevei, cetatea de scaun a domnitorilor moldoveni, aflată atunci tot sub stăpânire austriacă. Slavici ia cunoștință de societatea bucovineană încă de la primul său popas la Cernăuți și este surprins de atitudinea rezervată a unor fruntași față de manifestațiile organizate de tineretul studios, care le puteau

⁵ Ioan Slavici, *Opere VI. Studiu introductiv și cronologie* de D. Vatamaniuc, [București], Editura Național, 2001, p. 101–110, 881–882.

⁶ *Ibidem*, p. 41–79, 874–876.

prejudicia loialitatea față de Curtea din Viena. „Fruntașii românilor din Bucovina, oameni cumpătați – scrie Slavici – și preocupați de interesele locale și actuale, nu erau accesibili pentru vederile noastre, se temeau că-i vom compromite prin agitațiunile pornite în vederea serbării și erau hotărâți să nu ia parte la serbare. Îndeosebi Alecu Hurmuzachi, cel mai cu trecere dintre dâșșii, stăruia să renunțăm la executarea hotărârii luate într-o clipă de avânt juvenil, ori, cel puțin, să ne mărginim a depune urma pe mormânt, fără de steaguri naționale, fără discursuri, fără portic și arcuiri de triumf”. Hurmuzăcheștii și alți fruntași bucovineni se bucurau de multă autoritate și l-au determinat și pe Vasile Alecsandri să nu participe la serbare, deși pregătise pentru ea imnul festiv, care s-a cântat la momentul potrivit și în absența sa. „Eram convins – scrie Slavici – că tocmai pentru românii din Bucovina serbarea are să fie punctul de plecare al unei nouă epoci culturale”⁷. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor istorice avea să demonstreze că dreptatea era de partea sa.

Atitudinea organelor administrative austriece locale merită și ea să fie relevată în comparație cu orientarea politică a fruntașilor bucovineni. Prefectul districtului, Orest Reney, român, însă chemat să păzească ordinea în această parte a imperiului, își pune în aplicare prerogativele, trimite jandarmii la Putna și oprește continuarea lucrărilor. Este însă suficientă o întrevvedere cu Ioan Slavici, care-și ia angajamentul că își asumă răspunderea pentru desfășurarea Serbării de la Putna, pentru ca prefectul să-și retragă jandarmii și, tot pentru evitarea unor măsuri din partea autorităților superioare, să-i mențină demonstrativ într-o comună apropiată. Atitudinea prefectului se dovedește plină de tact și în momentele mai deosebite din timpul serbării. Era încredințat că o serbare la marginea imperiului, în munții Bucovinei, nu putea constitui nici într-un fel o primejdie, ca o grevă pe străzile Vienei.

Slavici evocă starea de spirit care domnea în Bucovina și atitudinea plină de tact a prefectului districtului nu înlătură temerile pentru urmările neplăcute. O notiță binevoitoare față de Serbarea de la Putna, publicată în „Czernowitzer Zeitung”, organul oficios al guvernului, a fost suficientă să înlătore starea de spirit care domnea în Bucovina. „Nu voi face încercarea – scrie Slavici – de a descrie manifestațiunile de bucurie cu care băieții au primit notița aceasta. Plângeau unii, chiuiau alții, iar alții se adunaseră ca să cânte în cor *Gott erhalte* și nimeni nu mai era în stare să lucreze”⁸. Stăpânirea austriacă a avut suficient timp, într-un secol și jumătate, să pregătească loialitatea supușilor săi față de stăpânirea imperială, care va mai dura jumătate de secol.

Serbarea de la Putna îl pune pe Slavici în legătură nemijlocită cu tinerețea studioasă și cu țărâtimea din Bucovina. În evocarea sa privind Serbarea de la Putna, sunt scene memorabile și ne-am opri la trei dintre ele. Prima, din timpul pregătirilor pentru serbare, cu contribuția hotărâtoare a tineretului studios. „Pe când unii purtau socotelile ori scriau în biroul comitetului, alții făceau muncă de salahori,

⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁸ *Ibidem*, p. 60.

iar alții cutreierau satele, ca să angajeze căruțe pentru ziua de 14/26 august 1871 ori să adune velnițe, cerceafuri și perini pentru așternuturi, farfurii, tacâmuri și fețe de masă pentru banchetul festiv, și până în ziua de astăzi mi-a rămas inexplicabilă încrederea cu care românii din Bucovina ni-au încredințat avutul lor”⁹.

Slavici evoca manifestările de la Putna într-un alt moment mai impresionant decât discursurile festive. „Treasurile bubuiau, steagurile fâlfâiau, vestitul taraf de la Suceava, vreo treizeci de lăutari îmbrăcați în anerie, cânta *Marșul lui Mihai Viteazul*, transparentele erau luminate, lămpioanele și miile de candelă ardeau, mulțimea izbucnea, la sosirea fiecărei trăsură, în urale”¹⁰.

Momentul cel mai impresionant: „Urna votivă a fost așezată la căpătâiul mormântului pe un pedestal de marmură neagră; cele două epitafe au fost întinse pe mormânt; steagurile aduse de deputați au fost lăsate ca decorațiuni la mormânt, asistenții au îngenuncheat în fața mormântului.

În acest moment suprem al serbării, un ofițer român, Boteanu, care se întorcea din Franța, unde luase parte la război, a rostit plin de viață emoțiune câteva vorbe, apoi și-a deschis centurionul de la brâu și l-a lăsat drept prinos din partea tinerei oștiri române pe mormântul marelui căpitan”¹¹.

Serbarea de la Putna se înscrie în memorialistica lui Slavici și ca un moment de reflecție privind societatea românească. „Frumoase zile am petrecut la Putna – scrie Slavici – și nu pot să mi le reamintesc fără ca să fiu cuprins de viață înduioșare. Văzând multele și marile mizerii ale vieții noastre comune, stau adeseori și eu, cum stătea Eminescu, la îndoială și mi-e parcă nu mai poate să meargă înainte viața noastră națională, în care mișei și neputincioșii atât de ușor pot să-și deschidă drum larg; mi-e însă destul să-mi aduc aminte de băieții aceia ca să mă rușinez de propria-mi slăbiciune și să mă pătrund iar de încrederea cu care atuncea priveam în viitor”¹².

Slavici purta Bucovina în suflet și o evocă, după trecerea a trei decenii de la Serbarea de la Putna, ca un îndemn de a nu pierde încrederea în viitor.

⁹ *Ibidem*, p. 58.

¹⁰ *Ibidem*, p. 64.

¹¹ *Ibidem*, p. 63.

¹² *Ibidem*, p. 60.

III. LUCIAN BLAGA

O INTRARE SPECTACULOASĂ ÎN LITERATURĂ

Problema prezenței poeziei lui Blaga în Bucovina s-a mai discutat, însă limitată la colaborarea sa în paginile cotidianului „Glasul Bucovinei”, în 1919¹. Mărturiile unor contemporani și corespondența schimbată între ei ne îngăduie să facem o prezentare mai cuprinzătoare și să clarificăm unele împrejurări umbrite încă de incertitudini.

Blaga face legătura, îndată după Marea Unire, prin scrisul său, cu o publicație din Bucovina, deși era colaborator la foile transilvănene încă din anii 1910–1916. Chestiunea aceasta, lăsată în suspensie, cere explicații. Bucovina este cea dintâi provincie românească, de sub stăpânirea austro-ungară, care marchează prăbușirea definitivă a imperiului pajurii cu două capete. La Cernăuți începe să apară „Glasul Bucovinei”, în 22 octombrie 1918, cu șase zile înainte de înfăptuirea actului istoric al proclamării Unirii Bucovinei cu România, în 28 octombrie 1918. Publicația iese sub formă de caiete și reprezintă un document de prim ordin pentru cunoașterea evenimentelor din acel moment al împlinirii idealului românilor bucovineni opriți de stăpânirea austriacă mai bine de un secol. Cu numărul 10 din 24 noiembrie 1918, „Glasul Bucovinei” devine cotidian, în format de ziar. Pe frontispiciu se trece numele lui Sextil Pușcariu ca director care, profesor la Universitatea din Cernăuți, joacă un rol dintre cele mai importante în evenimentele politice din Bucovina. „Glasul Bucovinei” este și primul cotidian românesc din provinciile de sub stăpânirea austro-ungară care prezintă, ca un fapt împlinit și ireversibil prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. În *Memorii*, Sextil Pușcariu evocă aceste evenimente în pagini memorabile².

Poeziile din ciclul *Poemele luminii*, cea dintâi culegere de versuri a lui Lucian Blaga, se publică, mai întâi, în „Glasul Bucovinei”, ziarul cernăuțean, de sub conducerea lui Sextil Pușcariu, nu întâmplător. Asupra acestui aspect se impune să stăruim, întrucât se înscrie ca un moment decisiv deopotrivă în drumul vieții poetului, ca și în impunerea sa în literatură. Poeziile sunt expresia unui „roman sentimental” din anii 1916–1918. Corespondența lui Blaga cu Cornelia Brediceanu, partenera sa de dialog, oferă informații bogate în această privință. Din cele 180 de scrisori pe care i le scrie Blaga între 29 octombrie 1916 și 6 noiembrie 1920³, nu mai puțin de 120 aparțin epocii de dinaintea trimiterii poeziilor la Cernăuți. Mărturii importante pentru acest „roman sentimental” găsim și în *Hronicul și cântecul*

¹ Traian Chelariu, *Lucian Blaga și „Glasul Bucovinei”*, în „Junimea literară”, XXVII, nr. 1–12, ianuarie-decembrie 1938, p. 97–107; D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga și Bucovina în 1918–1919*, în *Centenar Lucian Blaga...*, Cluj, 1995, p. 12.

² Sextil Pușcariu, *Memorii*. Ediție de Magdalena Vulpe. Prefată de Ion Bulei. Note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe. București, Editura Minerva, 1978, p. 318–373.

³ Lucian Blaga, *Correspondență (A–F)*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Mircea Cenușă. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, p. 82–183.

vârștelor și de aici luăm cunoștință și de contextul social politic, deloc favorabil poetului. Blaga o remarcă pe Cornelia Brediceanu, ca elev, la Brașov, la o reuniune, când este avertizat asupra condiției lor sociale. „A venit din altă parte – îl informează colegul său, Horia Teculescu –, numai anul acesta... Domnișoara Cornelia B., fiica omului politic din Banat. Inaccessibilă, dragul meu, pentru de-alde noi, căci s-a încântat de ea un tânăr profesor.» Întrebarea mea nu pornise însă din dorința de a afla detalii de felul celorla ce mi se comunicau. Era, din parte-mi, numai așa, o simplă întrebare, la care poate că nici nu așteptam vreun răspuns. Cum era să ghicesc atunci că ochii mei întâlneau întâia oară ființa care șapte ani mai târziu avea să devină tovarășa mea de viață? E de mirat cu cât de puține antene ne-a înzestrat natura în raport cu viitorul!”⁴

Blaga o reîntâlnește pe Cornelia Brediceanu la Viena, studentă și ea, însă la medicină, și prietenia lor se reflectă în corespondența poetului, în care găsim unele informații și asupra scrisorilor primite de el. În bibliografia noastră consacrată lui Blaga, din 1977, înregistrăm o singură scrisoare primită de la Cornelia Brediceanu și datată „10 octombrie 1918”. Judecând poeziile pe care le scrie Blaga și i le înmânează Corneliei Brediceanu, ele ne apar ca expresie a „romanului sentimental”, însă și ca o preocupare de a-și impune o personalitate, care să treacă peste barierele condiției sale sociale.

Familia Brediceanu, mândră, pe bună dreptate, de poziția sa în societate, privea cu mari rezerve – să nu spunem altfel – această prietenie. Cornelia Brediceanu cultiva în familie o imagine frumoasă despre Blaga și considera că personalitatea acestuia era suficientă să fie primit, fără rezerve, în mijlocul ei. Își informează familia despre logodna sa, și prezența lui Blaga la Lugoj, la o primă întâlnire, este pentru Cornelia un eșec, iar pentru poet o umilire fără precedent. „Nu pot spune – scrie Blaga – că n-aș fi fost bine primit în casa părintească a Corneliei. Cel puțin așa mi se părea, căci nu eram încă obișnuit să văd și dincolo de formele convenționale. Fratele Corneliei lua însă lucrurile mai ușor decât mă așteptam: el nu a venit de la Pola, precum promisese în pomenita scrisoare. Am stat în localitate vreo două săptămâni cu speranța că totuși va sosi și cel ce-mi făcuse invitația. Așteptarea mi-a fost zadarnică. Și apoi m-am înapoiat la Sebeș-Alba, nu fără a fi ghicit din unele gesturi de ultim moment că vizita mea își greșise adresa, deoarece într-un anume fel invitația fusese făcută unei persoane imaginare, pe care apariția mea reală n-o reproducea întocmai”⁵.

După această vizită, mama Corneliei îi cere, fără înconjur, într-o scrisoare, să curme corespondența cu fiica sa, iar fratele Corneliei își îndruma sora să-și vadă de studii, „de examenul de filozofie și istologie..., plus de physiologie, moins de blagues”⁶.

⁴ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 140; *Opere*, 6, *Hronicul și cântecul vârstelor*, p. 135.

⁵ *Ibidem*, p. 194, p. 203–204.

⁶ *Ibidem*, p. 247, p. 256.

Blaga nu era, în opinia familiei Brediceanu, decât fiul unui popă de țară, și o eventuală căsătorie, în aceste condiții, era considerată o mezialianță de neacceptat.

Cornelia Brediceanu avea o colegă, Silvia Brătianu, prietenă intimă, studentă a lui Sextil Pușcariu, trimisă pentru studii la Viena. Conveniră să apeleze la profesorul cernăuțean, care se bucura de autoritate și în familia bănățeană. Silvia Brătianu, viitoarea soție a istoricului bucovinean Teodor Balan, îi propune Corneliei Brediceanu să-i trimită lui Sextil Pușcariu caietul cu poezii ce-l deținea de la Blaga, în speranța că va obține un răspuns favorabil, care să-i servească spre a trece peste opoziția familiei. Cele două studente procedează, înainte de a se hotărî să-i solicite sprijinul lui Sextil Pușcariu, la o lectură a caietului cu versuri al colegului lor. Se întâlnesc în Heiligenstadt, satul de lângă Viena unde trăise și Beethoven, în 1812. Lectura poeziilor are loc în iunie 1918. „Acolo mă invită Cornelia – scrie Silvia T. Balan – să stăm pe o bancă. Deschise servieta și scoase un teanc de file albe, acoperite cu slove foarte îngrijite, rânduite după o grafică aparte. Erau așezate într-o copertă de carton subțire purtând sus în colț inscripția «Corneliei», iar la mijloc *Poemele...* și semnul întrebării; dovadă că titlul nu era definitiv fixat. De asemenea, lipsea numele autorului. Cornelia îmi întindea rând pe rând câte o filă, lăsându-mi răgaz între ele, să recitesc, să meditez asupra fiecăreia. Erau poezii de-o factură cu totul aparte, în care predomina, ca fond, gândirea filosofică. Treptat, poemele mă copleșeau. Mă vrăjea «noul», originalitatea cugetării, cutezanța formei, neîntâlnită până atunci în lirica noastră. În ce privește publicarea versurilor, am fost de părere că ar trebui să le cunoască profesorul Sextil Pușcariu, care ar găsi soluția publicării manuscrisului”⁷. S-ar desprinde de aici că studenta bucovineană era informată despre proiectele lui Sextil Pușcariu de-a scoate o publicație în capitala Bucovinei. Cornelia Brediceanu urmează sfatul colegei sale și îi trimite poeziile lui Sextil Pușcariu la Cernăuți, printr-un mesager, poate un bucovinean care se întorcea acasă. Cornelia Brediceanu însoțește manuscrisul cu o scrisoare către Sextil Pușcariu, care poartă data de „10 octombrie 1918”. Se desprinde de aici că profesorul cernăuțean era un apropiat al familiei Brediceanu. Scrisoarea, cu o grafie dezlănătă, cu un mod aparte de-a folosi pronumele de reverență, arată nedeprinderea cu condeiu⁸. Numele autorului poeziilor nu este destăinuit. Corespondența omite să spună că Blaga publicase poezii și înainte de această dată în foile transilvănene.

„Un călător care reușise să ajungă la Cernăuți – scrie Sextil Pușcariu în jurnalul său, în 18 octombrie 1918 – mi-a adus din Viena un mic pachet pe care îl rugase să mi-l predea studenta în medicină Cornelia Brediceanu. În el era un manuscris și o scrisoare. Frumoasa bănățeană mă ruga să citesc versurile, făcute de un tânăr student în litere pe care ea le prețuia foarte mult. Cam auzisem eu că un

⁷ Silvia T. Balan, *Perioada vieneză*, în „Tribuna”, XIII, nr. 25, 19 iunie 1969, p. 6.

⁸ Dorli Blaga, *Correspondență ievădită*, în „Amfiteatru”, IV, nr. 10, octombrie 1969, p. 16; Mircea Cenușă și Magdalena Vulpe, *Sextil Pușcariu – Lucian Blaga. Debut sub semnul Marii Uniri*, în „Manuscriptum”, XIX, nr. 3, [aprilie–iunie] 1988, p. 64–65.

oarecare Lucian Blaga îi făcea curte și credeam că va fi existat vreo legătură între talentul pe care i-l descoperise și zvonul care ajunsese până la urechile mele. Dar de versurile unui obscur îndrăgostit îmi ardea mie, când evenimentele ce se precipitau mă cereau întreg? Cum stăteam copleșit de oboseală la biroul meu, îmi căzură privirile asupra filelor de manuscris pe care nu ajunsesem să le examinez de când îmi sosiră din Viena. Mai mult mecanic citii întâia poezie, care cuprindea niște versuri neobișnuite, cu idei bizare. Neîncrezător, trecui la poezia următoare. «Stai, frate, omul ăsta are talent!» Oboseala începe să-mi treacă la citirea celei de-a treia bucată. N-am mai lăsat apoi manuscrisul din mână până n-am citit restul. Seara, la ședința «glasuștilor», entuziasmul meu nu prea fu împărțit de ceilalți. Sunt convins că evenimentele mari ale zilei erau de vină și forma neobișnuită a versurilor nerimate. Voi lăsa să treacă câtăva vreme și voi reveni, căci sunt convins că ne-a venit un colaborator de seamă la noua noastră gazetă⁹.

Sextil Pușcariu răspunde, în 23 octombrie 1918, la o zi după ce iese primul număr al „Glasului Bucovinei”, însă cum am arătat, sub formă de caiet¹⁰ și nu ca „mare publicație periodică”. Recunoaște în Blaga „un talent cu scânteie divină” și face recomandări de ordin tehnic, pe care Blaga le va urma. Sublinierea versurilor din manuscris nu este menținută la publicarea poeziilor în „Glasul Bucovinei” și nici la tipărirea lor în volum.

Blaga îi scrie lui Sextil Pușcariu în 28 octombrie 1918 și îi mulțumește pentru interesul manifestat față de poeziile sale. Își dă consimțământul pentru publicarea lor în „Glasul Bucovinei”. Însă se interesa și de cele sortite să fie aruncate la coș. Alături și o nouă poezie¹¹. În scrisoarea din 23 ianuarie 1919, el mulțumește pentru buna primire a poeziilor sale și îl informează că pregătea volumul de aforisme¹².

Sextil Pușcariu caută să familiarizeze publicul cernăuțean cu poeziile lui Blaga și, înainte să le facă loc în coloanele „Glasului Bucovinei”, organizează o șezătoare literară, cu recitări. „Sextil Pușcariu mă chemă la Universitate – ne informează Silvia T. Balan – și-mi dădu sarcina ca, împreună cu alți studenți, să organizez o șezătoare literară, la care profesorul urma să vorbească despre noul poet, iar eu să recit câteva din poeziile sale inedite. Sextil Pușcariu vorbi cu multă căldură despre tânărul poet ardelean Lucian Blaga, prezentându-l ca deschizător de drumuri noi în poezia noastră. Eu, cuprinsă de emoția amintirilor din Viena, am recitat câteva din poemele alese împreună cu ilustrul conferențiar: *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii, Lumina, Inima, Pax magna, Liniște, Gorunul*. Poemele sunt cunoscute înainte de publicare¹³. Nu am găsit în „Glasul Bucovinei” și nici în celelalte ziare românești și germane din Cernăuți informații cu privire la această

⁹ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 326–327.

¹⁰ *Ibidem*, p. 65.

¹¹ Dorli Blaga, *Lucian Blaga. Poemele debutului*, în „Manuscriptum”, V, nr. 1, [ianuarie–martie] 1974, p. 25. Se publică fragmentar. Mircea Cenușă și Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 66–61.

¹² Mircea Cenușă și Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 67.

¹³ Silvia T. Balan, *op. cit.*, p. 6.

festivitate. Silvia Balan este însă menționată, ca recitatoare, cu numele ei dinainte de căsătorie, în prezentarea altor manifestații culturale din Cernăuți. La șezătoarea studențimii române cernăuțene din 1 decembrie 1918, Silvia Brătianu recită poezia lui C. Pavelescu *Eroul*, la cea de-a doua șezătoare a studențimii cernăuțene, poezia lui P. Cerna *Noaptea*, iar la șezătoarea „Glasului Bucovinei”, din martie 1919, poezii de Blaga, fără să se specifice titlul lor. Face parte și din comitetul de conducere al Societății „Arboroasa”¹⁴. Sextil Pușcariu nu participă la aceste șezători. Ziarul bucovinean îi recunoaște primei cititoare a *Poemelor luminii* o mare sensibilitate față de poezie și un talent aparte în recitarea lor.

Sextil Pușcariu deschide publicarea poeziilor lui Blaga, în 3/16 ianuarie 1919, cu un editorial – *Un poet: Lucian Blaga* – în care evocă împrejurările primirii poeziilor la Cernăuți¹⁵. Problema pe care o pune în discuție privește incompatibilitatea între poezie și știință. Mai încolo se fac considerații asupra artei poetului, cele dintâi, care își păstrează și astăzi valabilitatea. În acest număr din „Glasul Bucovinei” face loc, tot pe prima pagină, și poeziei *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, după care publică, succesiv, în numerele următoare: *Gorunul* (nr. 50, 4/17 ianuarie), *Lumina* (nr. 54, 10/23 ianuarie), *Veșnicul* (nr. 55, 11/24 ianuarie), *Pământul* (nr. 55, 11/24 ianuarie), *Zorile* (nr. 62, 19 ianuarie/1 februarie), *Cresc amintirile* (nr. 64, 22 ianuarie/4 februarie), *Trei fețe* (nr. 64, 22 ianuarie/4 februarie), *Iisus și Magdalena* (nr. 86, 19 februarie/4 martie), *Inima* (nr. 89, 22 februarie/7 martie), *Vreau să joc!* (nr. 92, 26 februarie/11 martie), *Visătorul* (nr. 94, 28 februarie/13 martie), *Ursitoarea mea* (nr. 104, 12/25 martie), *Noi și pământul* (nr. 110, 1 aprilie), *Eva* (nr. 111, 4 aprilie), *Fiorul* (nr. 115, 8 aprilie), *Legendă* (nr. 116, 9 aprilie), *Izvorul nopții* (nr. 118, 11 aprilie), *Scoica* (nr. 124, 18 aprilie), *Martie* (nr. 126, 20 aprilie), *La mare* (nr. 127, 24 aprilie), *Zamolxe* (nr. 130, 37 aprilie), *Ecourile* (nr. 137, 8 mai), *Dorul* (nr. 140, 11 mai), *Ghimpii* (nr. 142, 14 mai), *Mugurii* (nr. 144, 16 mai), *Noapte* (nr. 147, 20 mai), *Mi-aștept amurgul* (nr. 148, 21 mai), *Primăvara* (nr. 150, 23 mai), *Resignare* (nr. 163, 11 iunie), *Copiii* (nr. 164, 12 iunie), *Flăcări* (18 iunie).

Sextil Pușcariu îi scrie lui Blaga, în 14 februarie 1919, după ce publicase în „Glasul Bucovinei” mai multe poezii, că era posibil să-i tipărească versurile în volum. Îl sfătuiește să renunțe la două poezii, *Lumina raiului* și *Cerul*, ca fiind „prea banale”¹⁶. Sextil Pușcariu nu le publică în „Glasul Bucovinei”, dar Blaga reproduce totuși prima poezie în *Poemele luminii*, nu însă și a doua, care se tipărește postum în volum, în 1974¹⁷. Blaga răspunde în scrisoarea trimisă din

¹⁴ „Glasul Bucovinei”, I, nr. 17, 3 decembrie 1918, p. 3; nr. 29, 18 decembrie 1918, p. 3; II, nr. 109, 17/30 martie 1919, p. 3; nr. 111, 4 aprilie 1919, p. 3; nr. 117, 10 aprilie 1919, p. 3; „Bucovina”, I, nr. 19, 9 aprilie 1919, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, II, nr. 49, 3/16 ianuarie 1919, p. 1, 2.

¹⁶ Mircea Cenușă și Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 67.

¹⁷ Lucian Blaga, *Opere*, I, *Poezii*. Cuvânt înainte de Șerban Cioculescu. Ediție îngrijită de Dorli Blaga. București, Editura Minerva, 1974, p. 398.

Sebeșul Săseșc, în 17 martie 1919, prin care îl informa că volumul său de versuri urma să se tipărească la Sibiu. Alături trei poezii, cu mențiunea că s-au publicat în „Patria”, fără să dea titlul lor. Poeziile se publică, fapt semnificativ, în prima pagină a ziarului bucovinean, pe o întindere de șase luni. Se cuvine observat, pe de altă parte, că succesiunea apariției lor este marcată de intervale, în care se face loc, în unele numere, producției poetice a scriitorilor bucovineni. Mai adesea însă, acestora li se rezerva pagina a doua. Poeziile nu urmează succesiunea din volum. Sextil Pușcariu continuă publicarea lor după manuscrisul în păstrarea sa, încă două luni, după apariția *Poemelor luminii*, în aprilie 1919. Nu face mențiune de acest lucru. Patru poezii, *Ecourile*, *Resignare*, *Copiii și Flăcări*, publicate în „Glasul Bucovinei”, nu le găsim și în volumul *Poemele luminii* de la Sibiu. Sunt însă incluse aici alte patru poezii, *Frumoase mâni*, *Din părul tău*, *Stelelor!* și *Lacrimile*, publicate în „Patria” din Sibiu, în martie 1919. Poeziile se publică cu titlul *Poemele luminii* și se menționează că făceau parte din acest volum „ce va apărea-n curând”¹⁸.

Sextil Pușcariu publică în „Glasul Bucovinei”, în 20 aprilie 1919, numărul în care face loc poeziei *Martie*, și o suită de aforisme: [„Unora le poate plăcea...”], [„O minte aleasă...”], [„Unele spirite foarte adânci...”], [„De câte ori o putere nouă...”], [„Un copil voia să scoată peștele...”], [„Cu soarta se luptă omul...”], [„În copilărie, când am văzut întâia oară...”], [„Credințele noastre tari, intime...”], [„Câteodată suntem în stare...”], [„De îndată ce faci Satanei concesiunea...”], [„Nu se varsă toate râurile...”], [„Unii se dovedesc de naivi...”], [„Nu numai o durere îți poate tulbura...”], [„Pentru nimic nu cheltuim atâta forță...”], [„Greșelile unui om mare...”], [„De ce folos e filosofia?...”], [„Omul simplu îl recunoști...”]¹⁹. Unul dintre aforisme, [„Omul simplu îl recunoști...”], se publică mai întâi în „Gazeta Transilvaniei”, în august 1915²⁰, iar altele două, [„Unele spirite foarte adânci...”] și [„De câte ori o putere nouă...”], în „Patria”, în aprilie 1919²¹. Aforismele sunt selectate de Blaga „la întâmplare”, cum îl informează pe Sextil Pușcariu în scrisoarea din 17 martie 1919, când le expediază la Cernăuți. Poartă mențiunea: „Din volumul de cugetări ce va apărea curând”.

Publicarea poeziilor și a cugetărilor în „Glasul Bucovinei” și editorialul lui Sextil Pușcariu nu stârnesc ecou în critica literară. Publicațiile transilvănene reproduc din „Glasul Bucovinei” unele din ele și apoi din volumul tipărit la Sibiu. „Unirea” din Blaj reproduce *Gorunul*, în 29 ianuarie 1919, cu mențiunea: „Gl. Bucovinei”²², iar „Renașterea română” din Sibiu, *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, în 10/23 martie 1919, și *Pământul*, în 17/30 martie 1919, ultima cu

¹⁸ „Patria”, I, nr. 22, 12 martie 1919, p. 2 (*Frumoase mâni*, *Din părul tău*, *Stelelor!*); nr. 31, 22 martie 1919, p. 2 (*Lacrimile*).

¹⁹ „Glasul Bucovinei”, II, nr. 126, 20 aprilie 1919, p. 7.

²⁰ „Gazeta Transilvaniei”, LXXVIII, nr. 162, 28 iulie/10 august 1915, p. 1.

²¹ „Patria”, II, nr. 48, 12 aprilie 1919, p. 1.

²² „Unirea”, XXIX, nr. 19, 29 ianuarie 1919, p. 3.

mențiunea din *Poemele luminii*, „ce va apărea curând”²³. „Patria”, care apare la Sibiu până la începutul lui septembrie 1919, publică, pe lângă cele patru poezii amintite mai sus, alte două, *Lumina* și *Iisus și Magdalena*, în 20 aprilie 1919, cu mențiunea „Din volumul *Poemele luminii* apărut acum”²⁴. Patria reproduce din „Glasul Bucovinei” și articolul lui Sextil Pușcariu, cu titlul *Poetul Lucian Blaga. Un eveniment literar*, în 20 aprilie 1919²⁵.

Correspondența lui Blaga cu Cornelia Brediceanu cuprinde informații prețioase cu privire la ecoul stărnit în Transilvania de poeziile publicate în „Glasul Bucovinei” și articolul lui Sextil Pușcariu. În scrisoarea din 27 ianuarie 1919 o informează despre impresia produsă de poezia *Gorunul* asupra lui I. Agârbiceanu, director atunci al ziarului „Patria”, care intuiește în Blaga un mare poet²⁶. În aceeași scrisoare se pronunță împotriva opiniei lui Sextil Pușcariu din „Glasul Bucovinei” privind incompatibilitatea dintre poezie și alte domenii ale activității umane. În scrisoarea din 31 ianuarie 1919 aduce din nou în discuție impresia produsă de poezia *Gorunul* asupra lui I. Agârbiceanu, care își manifesta surpriza că cineva care se consacră filosofiei realiza capodopere și în poezie²⁷. În scrisoarea trimisă din Sibiu, în 11 martie 1919, îi anunță apariția în „Patria”; peste scurt timp, a celor patru poezii și reproducerea articolului lui Sextil Pușcariu din ziarul cernăuțean²⁸. De aici aflăm și de buna primire a poeziilor în cercul cunoscuților, dar și de reacția împotriva lor a lui Ioan N. Broșu, poet mediocru, cu numele căruia ne întâlnim în publicațiile transilvănene. În scrisoarea din 20 aprilie 1919 îi comunică reproducerea în „Patria” a articolului lui Sextil Pușcariu și a poeziilor *Frumoase mâni*, *Din părul tău*, *Stelelor!* și *Lacrimile* și în „Renașterea română” a poeziilor *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* și *Pământul* „pentru pregătirea publicului”²⁹.

Manuscrisul *Poemelor luminii* se păstrează în două exemplare la Muzeul Literaturii Române, sub cotele 23 014 și 17 335. Manuscrisul de sub prima cotă reproduce sumarul volumului tipărit la Sibiu, în 1919. Mai important este manuscrisul de sub a doua cotă. Acesta cuprinde exemplarul după care se publică poeziile în „Glasul Bucovinei”. Poartă intervențiile lui Sextil Pușcariu, prin care anulează sublinierile din poezii, indică la sfârșitul lor numele autorului și dă indicații tipografiei pentru literă la pus în pagină („Cicero”, „Cicero cursiv”, „cursiv”). Pe ultima filă se găsesc însemnări făcute de Sextil Pușcariu cu creionul. Poeziile din manuscris nu urmează ordinea din volum și nici cea a publicării în „Glasul Bucovinei”; lipsesc de asemenea mai multe texte, pierdute probabil la tipografie.

²³ „Renașterea română”, I, nr. 53, 10/23 martie 1919, p. 1; nr. 59, 17/30 martie 1919, p. 3.

²⁴ „Patria”, I, nr. 55, 20 aprilie 1919. Supliment „Patria literară”, p. 1.

²⁵ *Idem*, nr. 55, 20 aprilie 1919, p. 3.

²⁶ Dorli Blaga, *Excurs sentimental [VII]*, în „Manuscriptum”, X, nr. 1, [ianuarie–martie] 1979, p. 84; Lucian Blaga, *Correspondență (A–F)*.

²⁷ Dorli Blaga, *Excurs sentimental*, p. 87; Lucian Blaga, *Correspondență*, p. 163.

²⁸ Dorli Blaga, *Excurs sentimental*, p. 88; Lucian Blaga, *Correspondență*, p. 164.

²⁹ Dorli Blaga, *Excurs sentimental [VIII]*, în „Manuscriptum”, X, nr. 2, [aprilie–iunie] 1979, p. 167; Lucian Blaga, *Correspondență*, p. 165–166.

Numele poetului îl întâlnim în prezentarea *Colaboratorii „Glasului Bucovinei”*, 1918–1930, din noiembrie 1938³⁰. Blaga figurează între primii colaboratori ai ziarului bucovinean. Mai notăm că primele traduceri din poezia sa se publică în „Die Brücke” din Cernăuți, în 21 mai 1922³¹, tot acum poetul intrând și în atenția unei istorii literare tipărite aici³².

Elogiul lui Sextil Pușcariu, reproducerea poeziilor și aforismelor în publicațiile vremii fac posibilă acceptarea lui Blaga în familia Bredicenilor. Căsătoria cu Cornelia se oficiază în 16 decembrie 1920. Statutul lui Blaga de poet și chiar de colaborator la „Voința” și la „Patria”, cunoscutele ziare transilvănene, nu sunt însă de natură să înlăture total rezervele Bredicenilor. De altfel, poetul nici nu avea, asemenea lui Eminescu și Arghezi, pasiunea publicisticii politice cotidiene, cum se vede din colaborarea sa la cele două publicații³³. El se integrează însă în familia Bredicenilor mai degrabă prin intrarea în diplomatie.

Bucovina își face un titlu de glorie prin găzduirea *Poemelor luminii* într-o publicație a sa și prin impunerea poetului în mișcarea noastră literară într-un moment dominat de viața politică. Publicarea *Poemelor luminii* la Cernăuți, sub autoritatea lui Sextil Pușcariu, contribuie, în egală măsură, la schimbarea opticii asupra lui Blaga privind statutul său personal și îi favorizează ascensiunea în societatea românească a vremii.

ANEXE

CORNELIA BREDICEANU CĂTRE SEXTIL PUȘCARIU

Wien VIII Albertgasse 49.II

10.X.1918

Mult stimat d-le profesor,

Îmi iau voie să-ți alătur o serie de poeme spre apreciere. N-aș îndrăzni să mă adresez cu o astfel de rugă, știind ce scumpă îți este orice clipă, dacă n-aș avea convingerea că d-ta vei avea plăcerea să descoperi în autorul acestor poeme un adevărat talent. Dânsul a mai scris înainte de război în diferite reviste românești – între altele și în „Convorbiri literare” – articole filosofice, dar ca poet încă n-a pășit în publicitate și ar dori mult să afle părerea unei autorități referitor la aceste nouă creațiuni, pe care, de altfel, n-are de gând să le publice decât după război. Eu încă le port mult interes și ți-aș fi foarte recunoscătoare dacă ai avea bunătate să le citești și să-mi comunicii părerea d-tale sinceră.

³⁰ „Glasul Bucovinei”, XXI, nr. 5 489, 28 noiembrie 1938, p. 10.

³¹ „Die Brücke”, I, nr. 2, 21 mai 1922, p. 2.

³² Nicolae Teaciu Albu, *Istoria literaturii române*. Schiță. Cernăuți, „Cooperativa de editură”, 1923, p. 31.

³³ Lucian Blaga, *Vederi și istorie*. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa. Galați, Editura Porto-Franco, 1992. Blaga se ocupă cu precădere de viața culturală.

În speranța că nu-ți cauzez o incomodare prea mare, te rog să primești călduroasele mele mulțumiri pentru clipele ce le vei jertfi, dimpreună cu asigurarea deosebitei mele stime.

Cornelia Brediceanu

P.S. Îmi permit să alătur și mărcile necesare pentru înapoierea manuscriptului.

DE LA SEXTIL PUȘCARIU

Cernăuți, 23 oct. 1918,
str. Dominic 6.

Stimată domnișoară Cornelia,

Iartă-mă că, apucat și eu în vârtejul evenimentelor mari, n-am apucat încă să răspund la scrisoarea d-tale din 10. I. c. și să-ți mulțumesc pentru plăcerea ce am avut citind *Poemele luminii*. Articolele filosofice din „Convorbiri literare” de care pomenești nu le cunosc și nu știu dacă-s bune: poeziile trimise sunt însă frumoase și autorul lor e un talent cu scânteie divină. Chiar faptul că a strâns un volum, fără să publice versuri prin reviste, e o bună recomandatie pentru maturitatea lui. Mi-au plăcut, îndeosebi, în afară de limba frumoasă, imaginile originale și cu adevărat poetice. Unele dintre ele sunt adevărate „*trouvaille*”-uri. D-l Blaga – mă înșel? – e, desigur, însuși conștient despre frumusețea lor, deoarece le subliniază (ceea ce l-aș sfătui să n-o mai facă, căci un poet adevărat contează cu un cititor inteligent, căruia n-ai voie să-i scoți ochii cu tipare cursive) și deoarece unele poezii sunt, evident, scrise de dragul acestor figuri poetice.

Nu toate poeziile îmi apar egal de izbutite, și dacă aș avea prilej să vorbesc o dată în liniște cu poetul, i-aș atrage atenția asupra unor lucruri. Mai ales ar fi păcat să devieze în manierism. Are atâta dar dumnezeiesc, încât să aștepte până ce inspirația deschide de sine izvorul poeziei și să nu forțeze inspirația. Natura ce-o privește deșteaptă în acest creier disciplinat de gândire filosofică idei atât de originale, iar dragostea deșteaptă în inima sa capabilă de sentimente pline de pasiune note atât de personale, încât îmi pare rău că-l văd răfuindu-se cu noțiuni ca Dumnezeu, iad ș. a., care-l fac banal atunci când crede că e mai puternic și expresiv.

Acestea-s impresiile ce le-am câștigat după o cetire fugitivă a manuscrisului. Tot nădărduiam că voi mai ajunge să-l cetesc o dată mai cu răgaz, dat, cum am spus, sunt prea absorbit momentan de alte lucruri. Îți scriu aceste impresii ca să nu-ți fie cumva teamă că manuscrisul s-ar fi pierdut pe drum, dar îmi rezerv dreptul să mai revin. De aceea, nici nu ți-l retrimite acum, dacă nu mi-o vei cere expres, mai ales fiindcă poșta nici nu e prea sigură.

Sfătuiește pe prietenul d-tale să nu publice acum volumul. Ar fi păcat ca apariția lui într-o vreme când toată lumea gândește la alte lucruri să treacă din cauza aceasta neobservată. Mi-ar părea bine să aflu numele poetului.

Poate că în curând va apărea o mare publicație periodică românească, la care voi avea și eu o parte de conducere. În cazul acesta – e, deocamdată, numai un plan – aș reține manuscrisul și aș cere învoirea autorului să public rând pe rând poeziile (afară doar de câteva pe care în interesul lui i-aș recomanda să le lase să se mai „așeze”).

Care e adresa lui Caius?

Al d-tale, devotat,
Sextil Pușcariu

CĂTRE SEXTIL PUȘCARIU

28.X.[1]918.

Mult stimată domnule Profesor,

Critica favorabilă ce-ați făcut-o poeziilor mele îmi dă încredere, și vă mulțumesc pentru interesul ce mi-l purtați. Manuscrisul îl puteți ținea, și mă învoiesc să publicați rând pe rând poeziile în revista de care amintiți. La revista aceea aș putea eventual colabora și cu alte lucruri – de natură filosofică. Volumul am de gând să-l public numai după război.

Mă bucur și de observațiile critice negative, ce mi le faceți, fiindcă știu că duc la îndreptarea unor greșeli, care sunt, de fapt... Autocritica e totdeauna grea, și în privința aceasta suntem poate ca cei mai mulți naivi. *Bucuros aș vrea să știu care poezii ați voi să le știți aruncate în coșul redacției, dintre cele ce le-am trimis [s.a.]...*

Știu că sunteți cuprins în vârtejul mare al marilor schimbări prin care trecem – și de aceea Vă rog să nu-mi răspundeți decât atunci când aveți, de fapt, timp pentru așa ceva. Împrejurările mă învață să fiu cu răbdare.

Vă mulțumesc încă o dată pentru interesul de care mă învredniciți și rămân

al D-voastră, cu deosebită stimă,
Lucian Blaga.

Alături o poezie nouă.

Adresa: K.K. Universitat, Wien.

SEXTIL PUȘCARIU: *UN POET – LUCIAN BLAGA*

Era pe la mijlocul lui octombrie, când, într-o zi, poșta îmi aduse o scrisoare voluminoasă. Un tânăr, care se sfia să-și spună numele, îmi cerea printr-o a treia persoană avizul asupra caietului cu poezii alăturat scrisorii.

Eram pe atunci tocmai în toiul pregătirilor pentru editarea „Glasului Bucovinei”, încât n-aveam nici răgazul, nici dispoziția să citesc poeziile acestui începător.

Într-o seară, sosind acasă obosit și plictisit de discuțiile interminabile și fără spor ce le avusesem într-o adunare, găsii pe masă caietelul cu titlul ceva cam pretențios de *Poemele luminei*, de care uitasem cu totul. Mai mult ca să-mi împlinesc o datorie decât din interes real, îl deschisei, cu neîncrederea și scepticismul pe care ți le dau decepțiile prea dese după lectura atâtor „încercări poetice” ale unor tineri cu veleități de poeți.

Dar abia cetii întâia poezie, și gândurile care îmi zburau pe jumătate într-altă parte mi se țintuiră asupra unor versuri albe. După lectura poeziei următoare știam că am în fața mea un poet adevărat. Versurile acestea nu erau găngăvitul unui începător, ci trădau o maturitate poetică deplină, ele nu erau nici încercările unui abil versificator, precum le întâlnim atât de des prin publicațiile noastre periodice, versuri despre care trebuie să admiți că „nu-s rele”, dar care nu te pot satisface deplin, nefiind în stare să-ți producă acea emoție sufletească pe care ți-o evocă o adevărată operă de artă.

Lucian Blaga – căci așa se numește – nu e unul dintre poeții prolifici cari „promit” în tinerețe, fără să ajungă să se țină vreodată de cuvânt, lipsindu-le cea mai importantă însușire a poetului: scânteia divină. El ne apare de la început ca o individualitate pronunțată, cu un talent binecuvântat. Că n-a cutezat până acum să apară în publicitate cu poeziile sale, e numai o dovadă mai mult de respectul ce-l are față de arta sa.

Cu un interes crescând din ce în ce și cu o adevărată sete cetii tot caietul trimis. Seara aceea rece de octombrie deveni una din cele mai frumoase ale vieții mele, înșirându-se la cele câteva serbări sufletești pe care le avusei odinioară, când, acum optsprezece ani, la Paris, St. O. Iosif citea unui cerc de prieteni, în atelierul pictorului Kimon Loghi, volumul de *Patriarhale*, pe care-l compusese în manuscris, sau, într-o cafenea din Cartierul Latin, D. Anghel ne purta prin *Grădina* sa fermecată, sau când, mai târziu, un tânăr mărunțel cu părul bălai și cu ochi mari albaștri, în cursul unei plimbări pe dealurile Brașovului, îmi recita din memorie poezii în care descria colțuri din Rășinarii Ardealului, satul său natal, purtându-se cu gândul să alcătuiască din ele primul său volum.

Lucian Blaga m-a autorizat să public versurile sale. Sunt fericit că pot da, începând cu Anul Nou, pentru întâia oară în foaia noastră, rând pe rând, *Poemele luminei*, despre care sunt sigur că mai târziu odată se va vorbi în istoria literaturii noastre. Deși nici una din ele nu atinge problemele de actualitate care ne preocupă, sunt sigur că toate vor fi binevenite pentru cei ce sunt doriți de opere de artă adevărată, și „Glasul Bucovinei” se felicită că poate număra între colaboratorii săi literari, chiar de la început, un talent atât de venerabil.

Nu mă pot lipsi de plăcerea de a atrage, într-o scurtă apreciere critică, luarea-aminte a cititorilor noștri asupra unora dintre calitățile esențiale ale acestor versuri.

Lucian Blaga studiază filosofia și pe cât află a și publicat câteva studii filosofice. Viitorul ne va arăta dacă ne va rămânea savantul care cu mintea rece și scrutatoare să cerceteze vecinicile probleme ale filosofiei sau poetul senzitiv și impresionist. Amândouă, în același timp, nu se prea poate. Acest lucru l-am văzut la Eminescu, pe care Maiorescu îl trimite în străinătate ca să se prepare pentru o catedră de filosofie la Universitate, necunoscând cât de puțin se potrivește studiul metodic și științific cu firea capricioasă de poet a genialului tânăr. Greșeala mi se pare că au repetat-o junimiștii cu Cerna; poeziile lui din urmă nu mai aveau avântul și candoarea *Noptii*, căci cercetarea rece și științifică pentru disertația sa de doctorat la Universitatea din Lipsca pare că începuse să toarne plumb în aripile sale de visător.

Despre duplicitatea aceasta se pare că își dă seama și Blaga. Desigur că nu e numai întâmplare că *Poemele luminei* încep tocmai cu o poezie, în care ne spune că el nu caută săucidă cu mintea tainele ce le-ntâlnește în cale, „în flori, în ochi, pe buze ori morminte”, ci în fața „sfântului mister”, el, cu lumina sa, „sporește a lumii taină, întocmai cum, cu razele ei, luna nu micșorează, ci mărește și mai tare taina nopții”.

Nu cunosc scrierile lui filosofice; îmi închipui însă că un studiu psihologic documentat, spre a explica misterul din sufletul femeii, cu greu m-ar încânta mai mult decât poezia simplă și șagalică prin care explică enigma din mijitul șiret al genelor femeii: înainte de ca Eva să fi fost alungată din rai, șarpele s-a aplecat asupra ei și-ncet, nespus de-ncet, atât de-ncet, încât nici Dumnezeu nu auzi, i-a șoptit ceva la ureche. „De-atunci, femeia ascunde sub pleoape-o taină și-și mișcă genele șireată, parc-ar zice că ea știe ceva ce noi nu știm, ce nimeni nu știe, nici Dumnezeu chiar.”

Cercetătorul, turmentat vecinic de întrebarea: de ce?, nu poate gusta minunile acestei lumi în toată măreția lor, căci cel deprins să disece și să analizeze totul căutând cauza primordială e în stare să ia ciocanul și să sfarme bobul de mărgăritar, ca să afle în el firul de nisip. Poetul, spre a evoca în noi frumusețea naturii, trebuie s-o poată gusta mai întâi el netulburat, cu dragostea și naivitatea unui suflet de copil. Cu fantazia sa zburdalnică, creează legende, spre a explica ce i se pare neînțeles și cu puterea de închipuire a omului primitiv, el însuflețește firea: Vântul, pătrunzând printre ramuri, cântă, cu degetele lungi, ca pe-o harfă, pe fire de paiangen sau toarce din caierul încălzit de fire lungi de ploaie; Noaptea vindecă ranele amurgului pe bolta cerească, iar Zorile, ca un zgârcit care-și adună galbenii, culege în poala sa stelele de pe cer.

De asemenea imagini, una mai frumoasă decât alta, sunt pline versurile lui Blaga, și uneori ai chiar impresia că poezia e scrisă de dragul imaginii ce-o cuprinde. Ca și Anghel, el iubește, dintre figurile poetice, mai ales comparația. Niciodată banale, de cele mai multe ori de-o noutate surprinzătoare, comparațiile sale simt deosebit de evocative. De o mare cutezanță întru apropierea unor

elemente depărtate, Blaga nu se sfiște chiar de-a aseamăna – ca și Eminescu, care compara ochii ce luceau himeric cu două patimi fără saț – lucruri concrete cu abstracțiuni: trandafirii sunt „fragezi ca fiorii unor tănuite presimțiri”, iar ghimpii din cununa de mărăcini „mușcau” fruntea Mântuitorului, „ca privirile din ochii fariseilor”.

Cu Anghel mai are Blaga și altă asemănare: predilecția pentru descrierea unor sentimente vagi și nedeslușite care ne obsedează și ne stăpânesc, fără ca noi să le putem desluși și să le dăm expresie prin vorbe. „Ai nopții”, ne spune poetul, spre a ne înfățișa clipele când, cu ochii pironiți în întuneric, suntem prada unor sentimente de descurajare apăsătoare, „care ți se așează grele ca de plumb pe suflet și pe gânduri, și pe visuri, și pe vreri, *nopți negre-n care-ntreg trecutul ți se pare în zădar și orice clipă ce mai vine de prisos*”.

De-o extraordinară putere evocativă sunt viziunile pe care poetul le are înaintea ochilor noștri. Ce însemnează fiorul că ți-a trecut deodată din creștet până-n tălpi, fără să poți înțelege de ce? Poetul nu-l explică, dar la sfârșitul poezioarei sale proiectează imaginea Morții care-i stă la căpătâi și cu degete de gheață îi numără firele cărunte.

Sau, luați poezia *Gorunul*, una din cele mai frumoase din câte s-au scris. Doar nemuritoarele versuri ale lui Goethe *Über alle Wipfel ist Ruh* mai sunt în stare să-ți toarne în suflet atât de deplin împăcarea cu pacea eternă. În depărtări, ca o inimă în pieptul unui turn, bate un clopot. E atâta nemișcare în jurul tău, încât îți pare *că stropi de liniște își curg prin vine, nu de sânge*. Poetul, care zace la umbra unui gorun, are deodată viziunea că din copacul acela i se va ciopli sicriul și că simte liniștea ce-o va gusta între scândurile lui, și *mut ascultă cum în trupul gorunului crește sicriul său!*

Ideea revine în *Stalactita*, cu care se compară, părându-i-se că stropi de pace pică și împietresc în el. Cu toate acestea, poetul nu e un fanatic al Nirvanei, căci el iubește deopotrivă toate minunile firii „și flori, și ochi, și buze, și morminte”, și uneori dorul de viață îl cuprinde năvalnic. Atunci, el vrea să joace, străfulgerat de avânturi nemaipomenite, să spintece nemărginirea, să nu se simtă *Dunnezeu în el un rob în temniță încătușat*. Iubirea, mai ales, dezlănțuie în pieptul lui acorduri de o putere deosebită. Când își vede iubita, în el se face deodată ziuă, se aprinde o lumină atât de intensivă, încât ea trebuie să fie ultimul strop din lumina creată în ziua dintâi de Domnul, când acesta a zis „să fie lumină”, și care cuprinde în sine „o sete de păcate, de doruri, de avânturi, de patimi, o sete de lume și de soare”.

Și iarăși acest pătimaș al dragostei, care a fost în stare să afle expresii atât de pasionante în poezia *Dorul*, ne apare uneori atât de gingaș, încât versurile sale par că mângâie ideea ce-o cuprind. Chiar o notă de umor apare uneori, dând un deosebit parfum poeziei sale. Muguri, prea lacomi de lumină, surprinși de frig, „își zgulesc urechile în guler”, sfârșesc atât de drăguț icoana lunei *Martie*; iar când ne povestește pătania bietului paiengen, pe care l-a trezit din somn o rază de lună [și pe] care – visătorul – o ia drept un fir de-al său și încearcă să se urce pe el la cer.

parcă-i un moșneag care, cu zâmbetul în colțul gurii, spune nepoților săi o năzdrăvănie.

*

Din cele patruzeci și cinci de poezii care alcătuiesc *Poemele luminii* am scos câteva ce mi se păreau că ilustrează mai bine personalitatea poetică a autorului. Acum, trebuind să închei, îmi pare rău de celelalte, lăsate la o parte. Cititorii vor avea ocazia să le citească rând pe rând, și ele îi vor convinge mai bine decât rândurile mele că Lucian Blaga e un talent puternic și că el aduce în literatura noastră o notă nouă, originală.

Forma poeziilor sale ne amintește uneori pe compatriotul său Goga, întrucât și el iubește împărecherile cam abstracte de cuvinte, din care la întâia citire numai greu se desface sensul clar. Caracteristică în privința aceasta e poezia *Inima*, de-o amploare de imagini și de un avânt al inspirației asemenea celor mai puternice poezii de Goga.

Spre deosebire de înaintașii săi, între poeții mari ai noștri, el renunță la rimă, scriind numai versuri albe, ca mulți dintre poeții moderni ai altor națiuni. O înlocuiește un ritm de-o deosebită muzicalitate, curgător și variat, uneori onomatopoeic (ca în poezia *Stalactita*), alteori rapsodic, apoi bogăția cea mare de figuri evocative, dar mai ales sinceritatea tonului, care se transmite imediat asupra noastră, atingând coardele acordate pe același ton din sufletele noastre și făcându-le să vibreze de la întâiele versuri. Aceasta e dovada cea mai evidentă că Lucian Blaga are calitatea principală a unui poet: scânteia divină.

CĂTRE SEXTIL PUȘCARIU

Sebeșul Săsesc, 23.1.[1]919

Mult stimată domnule Profesor,

Printr-un călător, care are drum la Cernăuți, Vă mulțămesc pentru articolul scris cu atâta bunăvoință, în „Glasul Bucovinei”, despre poeziile mele. Mi-e o încurajare pentru creațiunile mele viitoare.

Acum sunt acasă, aștept limpezirea vremurilor. Timpul mi-l petrec cu pregătirea unui volum de cugetări: *Pietre pentru templul meu...* Va fi o filosofie lipsită de rigiditatea abstracțiunilor scolastice, niște vederi vii, mobile, organice...

Doresc foarte mult să-mi trimiteti și mie „Glasul Bucovinei”, dacă va îngădui comunicația poștală. Adr[esa:] Sebeșul Săsesc, com. Sibiu.

Mulțumindu-Vă încă o dată pentru cuvintele frumoase, rămân al D-voastră,

Cu deosebită stimă,
Lucian Blaga

Iubite d-le Blaga,

Mă bucur că articolul meu din „Glasul Bucovinei” ți-a plăcut. În foaia noastră au apărut până acum vreo zece poezii, și având autorizația dumatilă, continuez a le publica pe celelalte. La coș nu a fost aruncată, precum te temeai în scrisoarea trecută, nici una. Cu toate astea, te-aș sfătui să nu publici *Lumina raiului*, care mi se pare cam forțată, și *Cerul*, care e prea banală pentru cel ce o iscălește. Am să spun la Administrație să pună la o parte numerele în care apar poezii de-ale d-tale, rămânând ca îndată ce legătura purtată cu Ardealul va fi sigură să ți le trimit, împreună cu gazeta noastră, regulat. Noi acum ne batem cu gândul să întemeiem o casă de editură. Îndată ce vom avea tipografia noastră și o hârtie convenabilă, aș dori să public într-un mic volum – poate cu articolul meu ca prefață – aceste poezii. Ești învoit? Vom căuta să-ți oferim și o remunerație, pe care deocamdată nu sunt în măsură să o stabilesc.

Volumul de cugetări îl aștept cu nerăbdare. Îmi mai cred că mă voi putea reperi prin Ardeal. Poate cu ocazia aceea să ne putem întâlni. Între elevii mei am și cunoscuți de-ai d-tale, astfel d-șoara Brătianu și Vasile Gherasim.

Dacă crezi că ne poți trimite și câte un articol sau foieleton pentru „Glasul Bucovinei”, l-am publica cu plăcere. Poate însă să nu-l trimiți decât având siguranța că ajunge bine. O cale sigură ar fi să scrii d-lui ministru Iancu Nistor, București, pentru Sextil Pușcariu. Mai ales ne-ar interesa corespondențe din Ardeal, pe care „Glasul Bucovinei” le-ar remunera (40–50 cor[oaie] de articol).

Al d-tale, devotat,
Sextil Pușcariu

CĂTRE SEXTIL PUȘCARIU

Sebeșul Săsesc, 17X11.[1]919

Mult stimată domnule Profesor,

Scrisoarea D-voastră m-a găsit abia după câteva săptămâni.

Dacă mi-ar fi sosit scrisoarea la timp, mi-aș fi dat cu siguranță învoirea să-mi publicați D-voastră volumul de poeme, durere, însă, am intrat deja de vreo două săptămâni în legături cu Bornemisa, redactorul de la „Patria”, deoarece fratele meu s-a angajat să-mi tipărească volumele pe cheltuiala sa. Chiar și pentru hârtie am vorbit cu Fabrica Petrifalău și acum aștept să mi se pregătească. Îmi pare foarte rău

că nu Vă pot împlini dorința, dar Vă sigur că, dacă am fi putut sta în corespondență regulată, s-ar fi întâmplat altcum lucrurile.

În ce privește colaborarea la „Glasul Bucovinei” cu articole, voi face tot posibilul. Peste câteva săptămâni voi putea începe. Deocamdată alături câteva cugetări, culese la întâmplare din volumul ce va apărea odată cu cel de poeme. Din *Poemele luminii* am înlăturat vreo câteva poezii, înlocuindu-le cu altele – nouă – pe cari le cred cu mult mai bune. Alături trei din ele: au fost publicate în „Patria”.

M-aș bucura mult să ne întâlnim, când veniți în Ardeal. Aș avea să vă spun foarte multe.

Al D-voastră, cu deosebită stimă,
Lucian Blaga

LUCIAN BLAGA, ÎN CURSUL DE LITERATURĂ ROMÂNĂ, ȚINUT DE LECA MORARIU LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI

Cultura română înregistrează mari realizări în perioada interbelică la Catedrele de istoria literaturii române moderne de la universitățile din țară ca, de altfel, și în celelalte domenii ale vieții economice și sociale. Această Catedră este ilustrată, la Universitatea din București de D. Caracostea, la Universitatea din Iași de G. Ibrăileanu și, apoi, de G. Călinescu, iar la Universitatea din Cluj de G. Bogdan-Duică, iar după moartea sa, de D. Popovici. Intelectuali de mare prestigiu lasă posterității lucrări de referință. Catedra de literatură română este ocupată, la Universitatea din Cernăuți, de Leca Morariu, elevul și succesorul lui Sextil Pușcariu, trecut, îndată după Marea Unire, la Universitatea din Cluj. Profesorul cernăuțean nu a lăsat lucrări comparabile cu ale contemporanilor săi de la celelalte universități. Seria lucrărilor de sinteză o deschide G. Ibrăileanu cu *Spiritul critic în cultura română* (Iași, 1909, ediția a II-a, 1922), căruia îi urmează, cronologic, G. Bogdan-Duică pe altă linie și cu altă informație, cu *Istoria literaturii române moderne. Întâii poeți munteni* (Cluj, 1923) și monografiile *Gheorghe Lazăr* (București, 1923), *Viața și ideile lui Simeon Bărnuțiu* (București, 1924), *Ioan Barac* (București, 1933). Exegeza comparatistă este ilustrată de D. Popovici cu *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu* (București, 1935), *La littérature roumaine à l'époque des Lumières* (Sibiu, 1945) și D. Caracostea cu exegeza comparatistă și metodele moderne de cercetare, cu *Arta cuvântului la Eminescu* (București, 1938), *Expresivitatea limbii române* (București, 1942) și *Creativitatea eminesciană* (București, 1942). Profesor la Universitatea din Iași, G. Călinescu pregătește monografiile: *Viața lui Mihai Eminescu* (București, 1932), *Viața lui Ion Creangă* (București, 1938), devenite clasice, propune o „hartă a spiritualității eminesciene” în *Opera lui Mihai Eminescu* (I–V, București, 1935–1936) și lasă o lucrare monumentală, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (București, 1941), de nivel european.

Leca Morariu, profesorul cernăuțean, nu a realizat lucrări comparabile cu ale colegilor săi de la celelalte universități din țară. Nu este greu de explicat ce i-a lipsit lui Leca Morariu, intelectual strălucit, cunoscător al mai multor limbi moderne, compozitor și instrumentist de talent. Istoricul literar este, în realitate, un romancier indiferent de tema pe care o abordează, cu viziunea construcției în desfășurare. Leca Morariu nu avea aplecare în această direcție. Nimic nu ilustrează mai bine această situație decât tentativa sa de a întocmi o biografie a lui Eminescu, după ce a dus o campanie neonestă de discreditare a celei călinesciene. Nu izbuțește să pună în pagină informația documentară mai departe de epoca peregrinărilor prin țară a lui Eminescu după părăsirea studiilor liceale la Cernăuți. Leca Morariu este totuși conștient de statutul demersului său critic și îl numește *Note pentru o monografie*.

Profesorul cernăuțean este însă un excelent investigator al informației inedite și al comentariului succint, pe linia lui G. Ibrăileanu, susținut cu multă vervă. Este

un culegător de folclor și antologia sa *De la noi. Povești bucovinene*, apărută la Suceava în 1915, cunoaște mai multe ediții, între care cea tipărită la Cernăuți în 1930 se deschide cu un *Cuvânt înainte* de N. Iorga, iar ultima, care vede lumina tiparului la București în 1942, este ilustrată de A. Jiquidî¹. Retipărirea se făcea în programul de sensibilizare a opiniei publice cu privire la drama Bucovinei în cel de-al Doilea Război Mondial.

Leca Morariu este un cercetător al literaturii populare, ține cursuri universitare despre „cântecul popular”, dintre care unele se păstrează în manuscris, și publică mai multe studii, bine informate. În orientarea sa în această direcție se întâlnește cu D. Caracostea și, ca și acesta, acordă o atenție deosebită românilor din spațiul sud-dunărean. Este cercetător al românilor din Istria, publică texte ale „ciribirilor”² și își îndrumă și colaboratorii să consacre studii vieții lor culturale³.

Profesorul cernăuțean este, spre deosebire de contemporanii săi de la celelalte universități din țară, fondator de publicații specializate și cu apariție îndelungată. Întemeiază la Suceava, în 1926, „Făt-Frumos”, revistă de literatură și folclor, care apare aici până în 1934, apoi la Cernăuți, între 1934 și 1940, la București, între 1940 și 1941, din nou la Cernăuți, între 1941 și 1943 și la Râmnicu Vâlcea, în 1944. Este meritul lui Leca Morariu de a scoate revista și în refugiu, după ocupația sovietică. Profesorul cernăuțean este și fondatorul unei reviste consacrate exclusiv cercetării vieții și operei lui Eminescu. „Buletinul Mihai Eminescu”, cunoscut și sub forma „Mihai Eminescu”, apare la Cernăuți, între 1930 și 1940, la București, 1941, Cernăuți, 1942, Râmnicu Vâlcea, 1943–1944. Este o publicație pe care nici un exeget al vieții și operei lui M. Eminescu nu o poate ignora. Mai amintim și revista „Fond și formă” din care nu cunoaștem decât două numere, din 1938 și 1944, apărute, primul la Cernăuți, al doilea la Râmnicu Vâlcea. Peregrinările acestor publicații pe care Leca Morariu le poartă în desagă de la un capăt la altul al țării, asemeni lui Gh. Șincai cu *Hronicul românilor*, reflectă drama Bucovinei, victimă a vicisitudinilor istorice.

¹ Alexandru Leca Morariu, *De la noi. Povești bucovinene de... Desemnurile de Gotthel Schmid*. Suceava, Tipografia Soc[ietății] „Școala Română”, 1915; Leca Morariu, *De la noi. Povești bucovinene*. Cu un cuvânt de N. Iorga. Desemnuri de Gotthel Schmid. Ediția a III-a. Cernăuți, [Editura Institutului de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”], 1920. Ediția a IV-a, revăzută și adăugită. Suceava, [Editura Librăriei Bucur Orendovici], 1926. Ediția a V-a, revăzută și adăugită. Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1937. Operă premiată de Academia Română (cu Premiul Adamachi) în sesiunea din 1912; *De la noi. Povești cu desene de A. Jiquidî*. București, Casa Școalelor, 1942. *De la noi. Povești, poezii și cîmilituri populare*. Ediție îngrijită și prefată de Petru Rezuș. [București,] Editura Minerva, 1983.

² Leca Morariu, *De-ale ciribirilor*, I–IV, Cernăuți, „Glasul Bucovinei”, 1929. Pe copertă 1930. *Drumuri ciribire*, I, București, 1941.

³ Petru Iroaie, *Așa cîntă. Căntece populare istro-române. Sușnevița – Geiân*, 1936. *Căntece populare istro-române*, Cernăuți, 1936. *Alte căntece populare istro-române*, Iași, 1940. *Grai și băsmuire ciribiră*, Iași, 1940. *Il canto popolare istro-romene*, Roma, 1940. *Traian Cantemir, Istro-românii*, Hotin, 1937. *Istro-românii. Nunta*, Cernăuți, 1938. *Basme ciribire*. Gorbo și Mago, Cernăuți, 1944. *Texte istro-române*. [București,] 1959.

Lucian Blaga își face intrarea în literatura română cu *Poemele luminii*, publicate, cum am văzut, în ziarul „Glasul Bucovinei” din Cernăuți, în 1919. Sextil Pușcariu salută apariția noului poet și-i publică poemele sub supravegherea sa. Cercetătorii insistă asupra acestui moment din viața și opera lui Blaga, care marca începutul uneia dintre cele mai strălucite cariere literare din cultura noastră. Intrarea lui Lucian Blaga în literatura română prin Bucovina stă în atenția cercetătorilor, și Traian Chelariu consacră acestei probleme chiar un studiu, *Lucian Blaga și „Glasul Bucovinei”*, în 1938. Sextil Pușcariu evocă întâlnirea cu poezia lui Blaga în climatul intelectual din Bucovina, în 1919, și în *Memorii*, prin pagini remarcabile. „Seara la ședința «glasiștilor» – scrie Sextil Pușcariu în legătură cu atmosfera din cercul ziarului „Glasul Bucovinei” – ce nu prea fu împărtășită de ceilalți. Sunt convins că evenimentele mari ale zilei erau de vină.” S-ar explica de ce celălalt cotidian cernăuțean, „Bucovina”, care începe să apară în 18 martie 1919, nu remarcă, cum ne-am aștepta, prezența lui Blaga în presa bucovineană. Leca Morariu asistă la prezentarea sărbătorească a poetului în ziarul cernăuțean, la care colaborează și el. Este firesc să vedem cum se reflectă personalitatea și opera lui Blaga în cursurile succesorului lui Sextil Pușcariu la Catedra de română a Universității cernăuțene. Ne-am oprit, pentru motive ușor de înțeles, la cursul *Stilistică românească*, ținut de Leca Morariu în 1938. Din cuprinsul, trecut în față, cu indicarea și a paginii, putem urmări probleme puse în discuție. După definiția stilisticii se tratează: eufonia sunetului, hiatul, onomatopeea, cacofonia, sub diferite aspecte; elementele abuzive: articol, pronume personal la verbe; aspectul propriu și impropriu; elemente de lexic, derivație, morfologie, sintaxă. Leca Morariu întocmește o adevărată enciclopedie de exemple pentru fiecare din aceste probleme, exemple pe care le culege din întreg spațiul culturii și literaturii române. Ne-am aștepta ca în această panoramă de exemplificări să apară frecvent și numele lui Lucian Blaga, cu contribuții importante în acest domeniu, teoretice și în practica poetică. Așteptările ne sunt însă înșelate. Blaga este invocat în definirea specificului dorului la poporul român (p. 106). De aici aflăm că problema aceasta îl preocupă pe Arturo Graf, în 1875, pe Luigi Salvini, în 1931, și pe Blaga, în 1936. Leca Morariu trimite la studiile sale „*Dorul*” și *sufletul românesc și Iarși specificul sufletului românesc*, publicate în „Făt-Frumos”, în 1936 și 1937⁴. Ne mai întâlnim cu numele lui Blaga încă o singură dată, când dă un exemplu de cacofonie din *Spațiul mioritic*: „ca o boală cosmică, ca un element invincibil”. Se dau exemple, la acest capitol, din literatura populară, vechile texte românești, cronicari și aproape toți scriitorii români de la Ion Budai-Deleanu până la Cezar Petrescu și Ionel Teodoreanu. Ocupă un loc important, prin numărul mare de exemple, Eminescu, Caragiale, Sadoveanu și Slavici. Leca Morariu manifestă o vizibilă satisfacție să-i poată cita cu exemple de cacofonie și pe critici și lingviști: G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, N. Drăganu, G. Bogdan-Duică și chiar Sextil Pușcariu, profesorul

⁴ „Făt-Frumos”, I, nr. 4, iulie–august, 1926, p. 123–124.

său. Pentru fiecare exemplu se indică lucrarea din care a fost extras și pagina unde se află. Aceste indicații arată că Leca Morariu parcurge, cu creionul în mână, toată literatura română și informația sa este remarcabilă. Capitolul despre cacofonie este o mică monografie în exemple, căreia îi lipsește, evident, numai o expunere teoretică.

Leca Morariu manifestă o mare aversiune față de literatura „modernistă”. Argezi este citat de două ori, cu exemple din *Flori de mucigai*, nicio dată Bacovia sau Barbu. Ce credea Leca Morariu despre unele publicații și despre poezia lui Blaga aflăm dintr-o notiță, *Semnificativă ambiguitate*, pe care o publică în „Făt-Frumos”, revista sa, în august 1926. „Documentară pentru desăvârșita absență – scrie Leca Morariu – a unei autorități, critica din vremea noastră e îngăimată atitudine echivocă a unor reviste – chipurile – protagoniste, ca «Viața literară» sau «Gândirea», care teoretizează pentru tradiționalism, admitând totuși o atât de pașnică coabitare cu cele mai abracadabrante ingurgitări de gargariseală modernistă. I-ai spune poate pe nume acestei hibride ventrilogări de laie și bălaie? E punerea la adăpost împotriva bănuielii că ai putea fi socotit un biet anchilozat, neputincios de a mai vibra... în fața poeziei lui Lucian Blaga”⁵.

Când se ocupă în cursul său, *Stilistică românească*, de cuvântul dor și semnificațiile sale, Leca Morariu îl citează, cum am văzut, și pe Blaga cu *Spațiul mioritic* în ediția din 1936. Profesorul cernăuțean consacră teoriei lui Blaga în această problemă un mic studiu, *Legenda „Spațiului mioritic”*, pe care îl publică în „Fond și formă”, revista sa, în 1938⁶. Leca Morariu se apleacă asupra textului lui Blaga cu un spirit de detectiv și detașează fraze și frânturi de fraze cu afirmații „gratuite, nedovedite și de nedovedit”, etichetându-l o „filosofastrie” care alunecă în poezie. Din toată expunerea teoretică a lui Blaga cu privire la „spațiul mioritic” reține, ca semnificativă, caracterizarea artei românești și ucrainene în Bucovina. „Ajunge, străbătând Bucovina, să treci dintr-un sat românesc într-un sat ucrainean, pentru a încerca sentimentul demarcațional al unui salt în altă lume... cât privește apetitul pitorescului se remarcă ușor... mai ales în arhitectura bisericească o anume *discreție* românească și o anume *exuberanță* ucraineană. În mediul ucrainean, pitorescul ia proporții de revoltă și de strălucire înadins adunate la un loc pentru a demonstra bogăția formală și coloristica lumii” (p. 155–156). „Simțul stilistic mult mai exclusivist al românului adoptă în toate împrejurările numai îmbinarea geometrismului cu motive naturale *stilizate*. Această orientare e așa de obștesc românească, încât orice abatere poate fi cel puțin în principiu privită ca *străină*” (p. 184). Studiul se încheia cu aplicarea considerațiilor din cursul *Stilistica românească* la această lucrare a lui Blaga. Se extrag din text: „1. Elemente improprii în lexic, impersonalul impropriu, idiotisme și locuțiuni improprii; 2. Elemente abuzive; 3. Cacofonii;

⁵ „Fond și formă”, I, 1938, p. 2–10. În editorialul *Porind la drum*, Leca Morariu arată că își propunea ca revista să ia atitudine față de impostura din cultură și să facă mai bine cunoscută „distinsa culturalitate a Bucovinei”. Colaboratorul principal al publicației, alături de director, este Petru Iroaie, care publică un studiu despre Odobescu.

⁶ Leca Morariu, *Legenda „Spiritului mioritic”*, în „Fond și formă”, an. I, nr. 1, 1938, p. 2–10.

4. Repetări moleste”. Studiul său rămâne de aceea întrucâtva reprezentativ pentru o anume atitudine polemică a momentului în receptarea operei blagiene și mai ales pentru modul cum erudiția filologică, nu fără acoperire uneori, poate fi utilizată în erodarea unor solide construcții teoretice.

Leca Morariu este un erudit, însă fără pasiunea marilor sinteze, adversar al scriitorilor „moderniști” și stăpânit, temperamental, de inimiciții. Stau mărturie atacurile sale la adresa lui G. Călinescu și a altor personalități ale vremii. Este întemeietor de publicații cu rol important în mișcarea culturală a vremii și a salvat o arhivă imensă cu lucrări de specialitate din calea cotropirii armatei roșii, adăpostită ulterior, din nefericire, în condiții necorespunzătoare. Om de caracter, intransigent cu alții, dar și cu sine, și-a păstrat demnitatea până și în cele mai grele împrejurări ale vieții. Este, între intelectualii bucovineni, personalitatea care nu a făcut nici o concesie sub dictatura comunistă.

ANEXE

LECA MORARIU: LEGENDA „SPAȚIULUI MIORITIC”

Așa cum e pus de Lucian Blaga, *Spațiul mioritic* (1936) nu-i decât legendă.

De la un capăt la altul, un necurmat șirag de afirmări gratuite, nedovedite și de nedovedit (și, de atâtea ori, ieftin și iperbolic generalizate numai asupra poporului român). Un fel de-a „filosofa” poetic, d. p.: „Unitatea limbei (limbii) românești nu e deci o problemă filologică, nici politică, ci o problemă foarte adâncă, de filosofie a culturii și de filosofie a stilurilor de viață” (61); „răsăriteanul este, prin stilul vieții sale sufletești, hotărât orientat spre organic” (62); „toată această imens de bogată și de valoroasă cultură populară nu a putut lua ființă și nu s-ar fi putut păstra, dacă n-ar fi fost ocrotită de atmosfera duhului ortodox” (65); „Această dublă orientare, care diferă, prin ambele ei aspecte, de orientări spirituale de aiurea, conferă ortodoxiei înfățișarea măreață a unui fenomen de originală și înaltă anvergură” (129); „Românul variază spontan motivele dogmatice și canonice, dar nu până la schismă. El pune în spontaneitatea sa o visătoare cumpătare și mare discreție” (142); „Dragostea de pitoresc și ornament, are în viața țărănească sau ciobănească românească o întâietate atât de precumpănitoare asupra economicului, încât o vedem activă și manifestă chiar și acolo unde omul e absorbit ca o simplă tristă unealtă într-un sistem de exploatare, impus silnic de duhul întârziat al vremii” (147); „Un popor, așa de evident orientat spre pitoresc, e departe de orice primejdie conformistă de a crea după clișee și în serie” (153); „Trebuie să deschizi pagini de mare literatură ca să mai găsești imagini plastice și pitorești ca aceasta: *fă-ți crucea mare, că dracul e bătrân*, răutăți naive ca aceasta: omul sărac și nevoiaș *se îmbracă numai pe dinăuntru...*” (166); „Arta vecinilor e totdeauna de sens unic, mai aproape de clișeu, mai precisă, mai seacă, mai industrială, mai de tipar, mai de serie, mai neînsuflețită” (195); întreg tabloul sinoptic *Duh și ornamentică* din pag. 197;

„Limba românească păstrează, ca nici o altă limbă romanică, vădite rămășițe ale aceluia proces, de lungă durată, al retragerii din istorie în viața de tip organic” (215); „Din clipa în care a fost înmormântat Ștefan cel Mare, nu mai putem avea o istorie nealterată. Istoria noastră nu mai putea să fie decât cvasi-istorie, istorie deviată sau istorie prin reacțiune, dar nu istorie de evoluție firească” (239).

Uneori, această filosofie se conturează de-a binelea în „poezie”. D. p.: „Ortodoxia a adoptat, poate fără a-și da bine seama de aceasta, părerea că credința trebuie să crească în om ca o floare și să prindă prin puterea ei proprie, ca un descântec” (68); „țărânel român nu crede cu aceeași seriozitate de scarabeu ritual în caratele gunoiului, ca țărânel elvețian” (147); „casele formează grupuri nesimetrice ca țărânel când se duc în dezordine la o înmormântare sau la o nuntă: comuna românească e o colectivitate instinctivă de oameni deschiși, iubitori, de pitorescul vieții” (150); „Românel nu va încerca prea mult să schimbe cursul întâmplărilor; el va modifica, dar nu va forța configurația pământului. El își clădește casa și la spatele lui Dumnezeu, știind pesemne că Dumnezeu are ochi și în spate. Ulitele unui sat de munte, românesc, se pierd printre stânci, șerpuitoare ca păraiele. Ulitele în loc să taie stâncile, mai bucurose le ocolesc. Colaborează la acest fel atât dragostea invincibilă de pitoresc, cât și respectul religios față de fire, în ale cărei rosturi și măruntaie e păcat să intervi silnic” (152–153); „Rostul frescei exterioare este să arate că nu trebuie neapărat să intri în biserică, pentru a vedea puterile și cetele cerești” (159).

Precum, în general, paginile de poezie se întetesc la L. Blaga. D. p.: „Coloanele masive, liniar orânduite, puternic proptite pe pământ, austere și simple, sunt încremenite parcă în pelerinaj spre locul destinat slujbei preotești” (82); „câteodată, turnurile gotice par niște brațe umane care se întind și nu-l mai ajung” – sc.: pe Dumnezeu (112); „Dintr-o casă românească te poți aștepta să vezi ieșind pe Muma Pădurii” (149); „iar turnul suleget se înalță feciorelnic, aproape jucăuș, simbolizând parcă siguranța învierii morților” (158); „Avem proverbe cari prin finețea lor par niște cuvinte de spirit azvârlite pe câmp unul altuia, de zei-plugari. Avem proverbe cari sunt biciuri de foc și proverbe cari, înainte de a se preface în cuvinte, au fost flori” (165); „geometrismul formal al ornamenticeii finlandeze imită parcă, mărite sub lupă, cristalele destrămate și fără consistență ale zăpezii” (177–178); „Tradiția noastră e fără vârstă, ca frunza verde; ca matca stilistică, ea face parte din logos sau din Sfântul Duh” (208); „Viața, cu apele mișcate de-un întunecat-luminos destin, faptele, clădite pe sânge, țâșnind ca dintr-o putere telurică, bisericile clădite pe lumină, și toată opera, de zmeu și de arhanghel, ale lui Ștefan cel Mare” (225); „Mihai Viteazul, acel haiduc și cruciat într-o singură persoană” (228).

Poezie, care mai poate fi înviorată și cu lustrul spiritualului: „Mitul biblic și doctrina evoluționistă ar putea deci să stea alături, ca orice oaspeți bine crescuți, poftiți în sala mare a înțelepciunii (= înțelepciunii)... Vedeți ce paradis teoretic se cascadează dintr-o dată: tigru doctrinei evoluționiste stă domestic lângă mielul genezei” (101).

Totuși, apodictica afirmare, înnimerește uneori cuviința de a se spovedi, a se reduce până la dubitativ, aproximativ și problematic. D. p.: „Nu credem că celelalte literaturi populare europene ne vor putea servi ceva asemănător” (139); „Aici trebuie să ne mărginim la constatări și perspective ce pot fi formulate fără riscuri, pe temeiul unor impresii generale” (153–154); „Constatarea ni se pare valabilă mai ales pentru Grecia de nord” (180); „Vom scuti cititorii de osteneala de a-și mobiliza cunoștințele de istoria artelor, precizând că e vorba de-o simplă comparație graduală” (182); „Nu credem că exagerăm afirmând că arta populară cehoslovacă poartă în fizionomia ei anume eredități bastardizate de ale barocului cult, cum de-o pildă arta populară românească aduce cu sine din veacuri ceva din statica bizantină” (185); „poate nu suntem prea departe de adevăr afirmând că în ornamentica finlandeză se găsesc figuri... după chipul cristalelor de zăpadă” (186); „Invităm pe istoricii și filologii noștri să cerceteze mai de aproape evoluția semantică a diverselor cuvinte românești... S-ar confirma credem degrabă procesul pe care-l bănuim și la care ne referim” (217).

Ba d. Blaga găsește chiar și un soi de *quasi*-motivări pentru eschivarea de la temeiniție, d. p.: „Cum din parte-ne ne-am propus să ne menținem la o anume altitudine filosofică, fertilă înaintea de toate prin sugestii, nu ne putem îngădui aglomerarea documentară” (206); „La constituirea viziunii abstracte despre românism ne-am refuzat aportul cert și problematic de natură istorică. Nu operăm decât cu...” (268)!

Mai ales penibil e acest filosofem când balansează pe șubrezenia (în sine antiștiințifică) a superlativului, a iperbolei. D. p.: „să nu uităm că *Miorița* e cea mai răspândită poezie⁷ populară a noastră” (122); „Numai poporul românesc a crezut că jertfa ține cumpănă unei fapte cerești” (123); „Poporul românesc e, fără îndoială, îndrumat dintru adâncul său spre pitoresc. El pune totuși în această patimă a lui o măsură, un ritm și un duh atât de degajat, cum (*sic*) nici unul⁸ dintre toate neamurile înconjurătoare” (156).

Sentimentala conversiune către superlativ și exagerație se trădează, pas de pas, chiar și numai în aspectul formei lui Blaga, d. p.: „Oricărui dintre cititorii noștri i s-a oferit prilejul să audă un cântec popular rusesc” (10); „suntem în drept să presupunem că fiecare cititor are o vagă idee...” (15); „Ulciorul⁹... va fi întotdeauna împodobit cu un decor bătrânesc” (p. 147); – și infinita serie a ticului verbal *tot*: „Toate interesele ei...” (42); „Tot ce *organic* e înălțat în ortodoxie la rangul...” (43); „Toată viața lui e... determinată de” (48); „Catolicismul a avut în toate împrejurările o intensă conștiință istorică...” (48); „Florenski își întemeiază toată doctrina metafizică...” (93); „Același stil determină și tot ce ține de ima-

⁷ *Cântec* popular – nu „poezie” populară!

⁸ Îndreaptă: „ca nici unul”!

⁹ Elocventă e și inadvertența stilistică: „Ulciorul, din care se astâmpără setea, va fi întotdeauna împodobit cu un decor bătrânesc”..., ca și când: ulciorul, din care nu-ți astâmperi setea, nu „va fi întotdeauna împodobit cu...”!

ginație...” (162–163); „Au cântat și Bolintineanu, și Alecsandri trecutul și prezentul românesc, dar la aceștia totul rămâne pe un plan tematic, decorativ, conștient, local patriotic. La aceștia, totul e substituție...” (261); „totul se înfăptuiește cu un uimitor simț pentru nuanță...” (267–268); „în studiul nostru *Orizont și stil* am arătat cum toate potențele...” (269).

Firește, o seamă de tresăriri ale lui L. Blaga pot fi utile în viitoare *temeinice* studii. D. p.: „Ajunge, străbătând Bucovina, să treci dintr-un sat românesc într-un sat ucrainean, pentru a încerca sentimentul demarcațional al unui salt în altă lume... Cât privește apetitul pitorescului se remarcă ușor..., mai ales în arhitectura bisericească, o anumită *discreție* românească și o anume *exuberanță* ucraineană. În mediul ucrainean, pitorescul ia proporții de recoltă și de strălucire înadins adunate la un loc, pentru a demonstra bogăția formală și coloristica lumii” (155–166); „Simțul stilistic mult mai exclusivist al românului, adoptă în toate (toa-te!) împrejurările numai (numai!) îmbinarea geometrismului cu motive naturale *stilizate*. Această orientare e așa de obștesc românească, încât orice abatere poate fi cel puțin în principiu privită ca *străină*” (184); „Desigur că ornamentica populară românească,... nu posedă decât prea puține motive și elemente de desen și culoare, pe care să i le putem atribui cu exclusivitate. Într-o asemenea situație se găsesc însă cele mai multe popoare. Zonele de circulație ale motivelor și ale elementelor ornamentale și hotarele etnice nu se acopăr. Întăiele debordează pe cele din urmă” (188); „orice informație cu privire la o pretinsă lipsă de originalitate e gratuită. Asemenea afirmații dezvălesc doar o deficiență a sensibilității acelor care le enunță. Originalitatea artei populare românești există. Ea există dincolo de generozitatea circulatorie a anumitor motive și elemente în arta unor popoare megieșe” (189).

Speciale rezerve față de d. Blaga ni se impun în următoarele chestiuni:

1. Pretenția că limba românească ar fi „mai aptă pentru metrica întemeiată pe troheu și iamb” (28). Îngădire tot atât de nedovedită a ritmicei românești ca și cea a lui D. Caracostea în (prezumțioasa) *Arta cuvântului la Eminescu*, 1938, unde (pag. 61) cetim: „limba noastră are un pronunțat caracter trohaic ca și italiana și germana”, și unde, iarăși (pag. 47), suntem amăgiți cu: „caracterul trohaic al limbii” românești. Când – evident mai în conformitate cu realitatea – G. Murnu, în *Prefață la Iliada*, 1906, pag. X, preconiza: „prozodia limbii române e de-o mlădiere și felurime care întrece nu numai pe aceea a limbii germane¹⁰, ci și a celor mai multe limbi culte”.

2. Ar putea ști d. Blaga că-n terminologia științifică a folclorului ne-am dezvățat a vorbi (impropriu!) de „poezii populare” (cum zice d-sa la p. 199¹¹, 200, 205) când vorbim de *cântecul popular* (cf. Leca Morariu, *Pentru cântecul popular*, 1933, 13 și idem, *Folclor aservit filologiei?!*, 1936, 3).

¹⁰ Elocvent p. dezavuarea afirmațiilor lui D. Caracostea e faptul că G. Murnu (*ibidem*, pag. X) voia, d. p., să constate: „Limba germană e în genere iambică!”

¹¹ Cf. eseul nostru *Dorul și sufletul românesc*, în „Făt-Frumos”, an. XL, 1936, 292–293.

3. Semnalarea cuvintelor *dor* și *urât* (199) – urât în sensul de: pustiu sufletesc, dezolare, urâtul aleanului popular – Urâtul unde se duce/Face inima tăciune – ca elemente lexice specific românești, o datorăm acu poetului și eruditului italian Arturo Graf¹², cum releva și Luigi Salvini¹³ în *Introduzione la Canti popolari romeni*, 1931.

4. Grozăvirea care-și dă aerele că va prilejui epocale revelații (iar, în fond, e – vai! – atât de șubredă!) și care, natural, reușește să impresioneze anumite nuclee dezorientate¹⁴: „De aceste împrumuturi a putut face atâta caz numai o critică incapabilă de a vedea dincolo de materia unei opere literare” (262) – *id est*: critica destoinică de a vedea materia operei literare începe cu... L. Blaga!... Și: „Critica noastră a ținut la fiecare pas să facă o confuzie cu totul regretabilă, pe care ne-am străduit să o înlăturăm” (263).

Concluzia: să zicem că L. Blaga a avut intenția de „a schița o... filosofie a culturii ortodoxe” (97) sau de a încerca „constituirea viziunii abstracte despre românism” (268); în realitate n-a reușit să ne dea decât un (destul de jenant) lanț de... laudă-mă – gură – că – nime – nu – se-ndură și tot atâtea performanțe de romantice vagabondări în vid!... Și doar numai flatarea unui anumit orgoliu, pe lângă insinuanta formei (și pe lângă altă, mai piezișă, pricinuță) să fi contribuit la succesul de-o zi al „filosofului” L. Blaga din *Spațiul mioritic*.

Verdictul și l-a formulat L. Blaga însuși, când zicea: „Acest fel de a vorbi e însă global; ...sunt cuvinte, simple cuvinte, frumos cadențate și amenințate să devină fabulă, cât timp nu le va substitui o viziune mai precisă” (249)!

Stilul, forma – scrâșnind din destule stridente pe cari școala stilistică bucovineană nu le-a vestejit. Adecă:

1. Elemente improprii

a) În lexic. – Specimenele cu iz de proveniență latinistă: *înrrâurire*, 12, 183, 193, 240, 241, 262 (în loc de: *influență*); la fel: *înrrăuresc*, 116, 136, 254;

¹² Pentru care cf. *Scrisori ale lui Arturo Graf în România*, în „Il giornale di politica e di letteratura”, an. III, 1927, 265 ș. a.

¹³ Cf. eseu nostru *Și iarăși specificul sufletului românesc*, în „Făt-Frumos”, an. XII, 1937, 110–111.

¹⁴ Atitudine grozăvistă aproape obligatorie pentru cei ce trebuie să epateze cel puțin cu tupeul... Deci foarte frecventă, d. p., la D. Caracostea; cf. în *Arta cuvântului la Eminescu*, 1938: „nu poți înregistra nici cea mai mică încercare asupra poeziei lui Eminescu, privită ca arta cuvântului” (3); „Această preocupare însă este complet absentă în tot ce s-a scris cu privire la poezia noastră” (19); „dată fiind dezinteresarea aproape completă a criticii noastre față de problemele de formă” (27); „acest vechi reprezentant al esteticii conținutului” (55) = G. Ibrăileanu!; „Privind însă istoric atitudinea lui G. Ibrăileanu, nu-i poți face o vină că rămâne departe de concepția structurală a formei, de care și tinerii rămân încă atât de străini pentru că cere o altă (*sic!* = *altă*, fără *o!*) pregătire și o (*sic!*) altă adâncire a esenței” (65); „Este de mirare că acest adevăr este (deci este... că este!...) recunoscut în practică atât de greu și atât de târziu!” (123) – frază care se cere stilizată cam așa: „De mirare că...” – cu un singur *este!*; „poziția aceasta... se deosebește de cea curentă în critica noastră, care stă încă pe temeliile maioresciene” (126) etc., etc.

simțământul, 35 (în loc de: *sentimentul*); hibridul¹⁵ „jumătate neologistic, jumătate neoașistic, adevărat câțar lingvistic – nici câine, nici ogar”; *consimțământ*, 263 (= asentiment); la fel și *îvederat*¹⁶, 26, 147, 192 (= *vădit*, *evident*) și *îvederează*, 51 (= *vădește*, *evidențiază*). Și cam de aceași categorie: *întâietate*, 71 (= *prioritate*, *prerogativă*) și *îndestulitoare*, 95 („cu îndestulitoare certitudine” = cu *destulă*, *suficientă* cert.). Apoi, lexicul nu prea fericit¹⁷: *invitătoare*, 268 = *îmbietoare*, *ispititoare*. Germanismul ardelenist *refăcut*, 200 (= *ver-schweigen!*), încondeiat de „Convorbiri literare” (1921, 173) în ediția I-a din S. Pușcariu, *Istoria literaturii române*, 1920, 131.

Improprie e și echivoca plasare a verbului *ridic* în fraza: „Problema importantă a deferentei de natură între feluritele influențe culturale trebuia ridicată” (263).

b) *Impersonalul* impropriu – pentru care cf. articolul nostru *Impersonalul român* în „Făt-Frumos”, 1938, 143–144; deci decalcuri străine ca: „a se compara cu...”, 17; „a se vedea satele săsești”, 25; „A se vedea...”, 163; „A se vedea scoarțele oltenești”, 181; „A nu se uita”, 247; „să se amintească împrejurarea”, 223.

c) *Idiotisme și locuții improprii* ca: *spălăcita*, incolora frază cosmopolită *joacă rol*: „rol ce pare a-l juca”, 14; „ar juca... un rol”, 29, 94; „a jucat un rol”, 91; „nu joacă rol”, 138; „joacă... rolul”, 269; – expresia germană (*ein und derselbe*), ce-i drept cam împământenită și la noi¹⁸, „unul și același”, 10, 29, 49; – decalcurile: „au căzut în cumpănă”, 34 (= *sind in die Wagschale gefallen*); „rămâne în picioare întrebarea”, 58; „nu ne vor putea servi ceva asemănător”, 139.

2. *Elemente abuzive*: articolul nehotărât abuziv (desăvârșit risoselnic): „Un (*sic*) lucru de care nu prea vor să țină seamă...”, 30; „E un lucru știut că...”, 108; „Într-un grad mult mai mare”, 69. La fel în expresia (fie chiar autentică, deci nu afectată) *de-o pildă* (= de pildă), 37, 48, 51, 57, 117, 170, 185, 203, 225, 230, 253.

Că doar L. Blaga înnimereste și pe la tiparul sintactic mai plastic și mai românesc, fără de articol: „Observație (deci nu: o observație!) căreia nu-i scapă nici o nuanță...” (165).

3. *Cacofoniile*: „O orientare sofianică, câtă vreme...”, 108; „o boală cosmică, ca nu”, 201; „minune poetică (câte s-au scris la fel...?)”, 256.

Ba chiar și cazul: „*Intrând într-o biserică*” (88) poate fi discutabil sub raportul eufoniei.

4. *Repetările moleste*: „gând metafizic, pe care-l surprindem, de altfel, și în funcția, pe care...” (88); „nu derivă între altele și din dezacordul între realitatea conștiinței și...” (259).

¹⁵ Cf. Leca Morariu, *Maioreșcu și neologismul*, 1937, 19.

¹⁶ Cf. Leca Morariu, *Maioreșcu și neologismul*, 21, și *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, 1938, 13–14, și „Făt-Frumos”, XIII, 1938, 171 (*îvederarea* constituind o penibilă obsesie a d-lui D. Caracostea).

¹⁷ Și-n definitiv, german: *eintlagen!*

¹⁸ Obsesie a d-lui Iorgu Iordan, în *Gramatica limbii române*, unde-i ilustrăm frecvența cu cifre ca: 15 (chiar de trei ori în pag. 15!), 17, 18, 19, apoi 37, 39 etc.

Vom evita chiar și cazuri ca: „ca un cadru *al* unui anume sentiment *al* destinului” (221); „Unii cercetători, *cu* discernământul insuficient familiarizat *cu* astfel de subtilități...” (200). Și vom evita și cumulusul genitivo-dativului: „de a ne expune... primejdiei discompunerii” (236) = primejdiei de a ne discompune...; „o constelație nefavorabilă problemei salvării” (72) = pentru problema salvării.

Seria obsesiilor apoi! Sintactice, d. p.: „*ci se vrea* mai curând izbândă practica”, 140; „cultura biblică *se vrea*... realizată...”, 141; „*care se vrea*... statornicit”, 151; lexice, d. p.: „în care s-a fixat ca într-o *conchilie*”, 18; „Românii persistă în *conchilia* lor sătească”, 233–234; „pentru apărarea *conchiliei* sufletești...”, 235; „satul românesc, «*conchilia*», putea...”, 235; „*Conchilia* însă, deși trează...”, 235¹⁹; „*Conchiliei* i-ar fi trebuit timp...”, 236 etc, etc.

O obsesie poate impresiona și ostenta cu un specimen lexic mai răuț, ca: *aura*, 16, 109, 260.

Să ne lămurim apoi și asupra misterului declinării feminine! „Inconsecvență”²⁰ haotică! Adecă: problemei salvării”, 72; „doctrinei”, 101; „mântuirii”, 115; „literaturii”, 164; „realității”, 165; „puterii”, 172; „empatiei”, 172; etc. Dar: „lumei”, 100; „înțelepciunii”, 101; „originei”, 189; „firei”, 201; „gândirei”, 211; „găsirei”, 223; „constituirei”, 240; – „echivalenții”, 173!! Sau e, poate, nevoie (pentru atâția!) de puțină teorie? Adecă:

unei (două) lumi	– deci:	lumii
" origini	–	originii
" mame	–	mamei
" forme	–	formeii.

Dar la cele cu radicalul în *i* (moșie, trufie, expresie) – de dragul eufoniei – tot *-ei*, deși zicem: unei (două) moșii, *expresii*; totuși: moșiei, oscilației...

Acestea, bineînțeles, pentru zețarii d-lui L. Blaga și pentru... ziariștii noștri...

Leca Morariu

¹⁹ Așadar: *conchilia* de trei ori în pag. 235!

²⁰ De pare c-am fi în *Arta cuvântului la Eminescu* a d-lui D. Caracostea, cu mostre ca: „esenții”, 13, operii”, 22, „somniații”, 108, „cadenții”, 320 – alături de: „încredereii”, 50, „limbei”, 51, „strălucireii”, 51, „Dumnezeireii”, 64, „fireii”, 248 etc, etc.

Grigore Nandriș, una dintre marile personalități bucovinene, se întâlnește cu Lucian Blaga sub mai multe aspecte. Mai întâi sub semnul astral prin naștere, însă în zone îndepărtate din spațiul geografic și spiritual al poporului român. Se nasc amândoi în același an, 1895, Grigore Nandriș în 17 ianuarie, în comuna Mahala, nu departe de Cernăuți, capitala Bucovinei, Lucian Blaga câteva luni mai târziu, în 9 mai, la Lancrăm, nu departe de Alba Iulia, capitala simbol a înfăptuirii idealului de unitate națională a poporului român.

Pregătirea intelectuală și-o fac în instituții de învățământ diferite, însă studiile de specializare la aceeași Universitate, în Viena: Grigore Nandriș în filologia slavă și indoeuropeană, Lucian Blaga în filozofie. Profesori universitari, desfășoară o activitate rodnică în specialitatea lor, Grigore Nandriș la Universitatea din Cernăuți, la Catedra de slavistică, Lucian Blaga la Universitatea din Cluj, la Catedra de filozofia culturii.

Amputarea spațiului geografic și spiritual al poporului român prin ultimatumul Moscovei și ocuparea nordului Bucovinei de armatele sovietice, îl obligă pe Grigore Nandriș să ia drumul exilului. Dictatul de la Viena, când o parte a Transilvaniei este ocupată de Ungaria hortistă, îl obligă pe Lucian Blaga să urmeze Universitatea din Cluj, în refugiu la Sibiu, ca să mai fie menținut la catedră puțină vreme după revenirea ei la Cluj. Se stinge din viață marginalizat de contemporanii săi, în 6 mai 1961. Grigore Nandriș este chemat, cu mare întârziere, profesor la universitatea din Londra, la Catedra de filologie slavă comparată, pe care o ilustrează până în 29 martie 1968, la stingerea sa din viață. Lucian Blaga se întoarce în Lancrăm să se odihnească aici în veșnicie. Un monument al marelui poet te întâmpină la intrarea în Lancrăm, cum nu se întâmplă și cu Grigore Nandriș, savantul, în Mahala, comuna sa natală sub ocupație ucraineană. Lasă prin testament ca cenușa sa să fie adusă din Anglia în Bucovina și să fie depusă în cripta familiei din cimitirul din Rădăuți.

Grigore Nandriș și Lucian Blaga urmează, în pregătirea intelectuală și în activitatea profesională, un drum asemănător, marcat de evenimente internaționale care le schimbă dramatic cursul vieții. Lucian Blaga, poetul și filozoful, lasă o evocare parțială în *Hronicul și cântecul vârstelor*, care nu vine mai încoace de epoca studiilor universitare și este tipărită postum, în 1965¹. Grigore Nandriș, slavistul și exegetul artei postbizantine, întocmește și el un jurnal în anii exilului românesc pentru anii 1940–1948, cu secvențe și pentru 1961, 1964 și 1966, tipărit de asemenea postum, în 1999. Aici întâlnim două capitole [*Întâlnirea cu L. Blaga*] și [*Adnotări pe marginea „Hronicului și cântecul vârstelor” de L. Blaga*] cu consi-

¹ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de George Ivașcu, [București], Editura Tineretului, [1965].

derații de cel mai mare interes privind biografia și opera poetului, mai ales că vin și din partea unei personalități din afara criticii literare².

Grigore Nandriș primește *Hronicul și cântecul vârstelor* în Anglia, în 11 ianuarie 1966, într-un pachet cu trei cărți trimis de Ion Nandriș (17 VII 1890–7 I 1967), fratele său, refugiat din Bucovina în Banat. Ne-am mai întâlnit cu numele său în comentariile noastre și nu este de prisos să reamintim că este autorul monografiei *Satul nostru Mahala din Bucovina*, vatra familiei Nandriș. Din jurnalul lui Grigore Nandriș aflăm că celelalte două cărți erau una a lui Hadrian Daicoviciu, *Dacii* și presupunea că autorul trebuie să fie – și nu se înșela – fiul lui Constantin Daicoviciu, cunoscutul arheolog de la Universitatea din Cluj. Cealaltă carte aparținea lui Mihail Sadoveanu și era *Nicoară Potcoavă*, pentru Mahel, soția savantului bucovinean.

Grigore Nandriș evocă în cele două prezentări din *Jurnalul* său, datate *Marți 11 ian[uarie] 1966* și *Miercuri 25 mai 1966* împrejurările în care ia cunoștință de poezia lui Blaga, în decembrie 1918 – ianuarie 1919. Trimise ziarului „Glasul Bucovinei” care începe să apară la Cernăuți în 17 septembrie 1918, *Poemele luminii* se publică aici între 3 ianuarie și 16 mai 1919. Caietul cu *Poemele luminii* este pregătit de Cornelia Brediceanu, studentă la medicină, viitoarea soție a poetului. Este trimis de la Viena la Cernăuți în acele vremi nesigure, de Silvia Brăteanu, studentă la litere, apropiată lui Sextil Pușcariu, conducătorul ziarului bucovinean. Se va căsători mai târziu cu Teodor Balan, istoric bucovinean cu o bogată activitate științifică. Împrejurările în care ajunge caietul cu *Poemele luminii* la Cernăuți sunt relatate de biografia lui Lucian Blaga, fără să cunoască *Jurnalul* lui Grigore Nandriș, care cuprinde informații culese din convorbirile sale cu Silvia Brăteanu. De aici aflăm că viitoarea soție a lui Blaga îi prezintă poeziile la o întrunire studențească a Societății „România jună” din Viena, în care anunță că descoperise un „mare poet român, cel mai mare după Eminescu”³. Aceasta ar fi prima manifestație publică privind poezia lui Blaga, căreia îi urmează publicarea lor în ziarul bucovinean. Sextil Pușcariu considera că poezia lui Blaga putea fi trecută cu vederea în acel moment, când care societatea bucovineană era dominată de mari agitații politice, cu urmări imprevizibile. Însoțește prima poezie, *Eu nu strivesc corola de lumini a lumii*, pe care o publică în „Glasul Bucovinei”, în 3/16 ianuarie 1919, cu o prezentare amplă: *Un poet: Lucian Blaga*, cea dintâi recunoaștere publică în presă a noului poet. Se iveră în provinciile românești, ce reveneau la România, după secole de stăpâniri străine⁴.

Grigore Nandriș îl întâlnește pe Lucian Blaga în 1919, primăvara, când se întoarce de pe front, fără să facă cunoștință cu el. „În 1919, târziu primăvara –

² Grigore Nandriș, *8 ani din viața României (1940–1948). Pagini de jurnal*. Ediție îngrijită și prefațată de I. Oprîșan, București, Editura Saeculum I. O. 1999, p. 345–346, 347–353.

³ Grigore Nandriș, *op. cit.*, p. 345.

⁴ D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga 1895–1961. Biobibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 38, 269. A doua poezie, *Gorunul*, care se publică în 4/17 ianuarie 1919, este apreciată de Sextil Pușcariu ca fiind una dintre cele mai frumoase poezii din literatura română.

notează Grigore Nandriș în *Jurnalul* său – am fost demobilizat pe malul Nistrului și am ajuns în București, unde ceilalți camarazi de război își continuau studiile. Atunci am văzut întâi pe Blaga, tăcut, observând lumea din jur, cu ochii lui mari și cu un zâmbet abia schițat pe fața-i bronzată... Blaga rămânea același: închis ca o scoică și zâmbitor ca un sfinx”⁵.

Scoica este și o poezie a lui Lucian Blaga publicată de Sextil Pușcariu în „*Glasul Bucovinei*”, în aprilie 18 aprilie 1919, și omisă, o vreme, de editorii săi.

Grigore Nandriș îl cunoaște pe Lucian Blaga la Viena, în 1920, unde își continuă studiile universitare. Se plimbă împreună prin Wienerwald, celebra pădure vienză și urcă pe Grinzing – un cartier cunoscut prin viața de noapte a metropolei austriece.

Lucian Blaga era încredințat că nu-și poate face intrarea în literatură, chiar cu un debut strălucit în presă, câtă vreme nu-și scotea poeziile în volum să intre în circuitul public. Tipărește *Poemele luminii* la Sibiu, în 1919 și, tot atunci și tot la Sibiu, *Pietre pentru templul meu*, aforisme publicate, în parte, mai întâi tot în „*Glasul Bucovinei*”. Tipărește o nouă ediție din *Poemele luminii* și la București, în 1919, și alta din *Pietre pentru templul meu*, tot la București, în 1920.

N. Iorga salută apariția lui Blaga într-un articol, *Rânduri pentru un tânăr*, pe care îl publică în „*Neamul românesc*”, în 30 aprilie 1919. Scria că poeziile sunt: „bucăți de suflet, prinse sincer în fiecare clipă și redată cu o superioară muzicalitate în versiuni care, frânte, cum sunt, se mlădie împreună cu mișcările sufletești”⁶.

Mai importantă este „adnotarea” la *Hronicul și cântecul vârstelor*, dată *Miercuri 25 mai 1966*, sub mai multe aspecte. Grigore Nandriș se declară încântat să cunoască un mare talent între contemporanii săi: „Mă captivează lectura lui Blaga – scrie Grigore Nandriș – că fiind din aceeași generație, pot urmări aproape lună de lună viața mea desfășurată în altă regiune și pe alte temelii românești”⁷. Mai înainte îi propune lui Basil Munteanu, în scrisoarea pe care i-o trimite în 21 martie 1954, să alăture în studiul său, pe care i-l traduce în engleză, încă o pagină cu lucrările principale ale lui Blaga, Arghezi și Rebreanu, pentru ca cititorii străini să fie bine informați asupra literaturii române⁸.

Grigore Nandriș găsește emoționantă evocarea lui Blaga privind debutul său în „*Glasul Bucovinei*” și întâlnirea cu Sextil Pușcariu și N. Iorga la Academia Română. Emoționantă îndeosebi este descrierea vizitei pe care i-o face lui Alexandru Vlahuță, în 1919. Deși bolnav, acesta convoacă o reuniune la locuința sa, pentru poetul transilvănean. „Vlahuță nu s-a ridicat din pat – scrie Blaga –, dar fusese

⁵ Grigore Nandriș, *op. cit.*, p. 345–346.

⁶ „*Neamul românesc*”, XIV, nr. 88, 30 aprilie 1919, p.1. Reprodus și în „*Glasul Bucovinei*”, II, nr. 143, 15 mai 1919, p. 2.

⁷ Grigore Nandriș, *op. cit.*, p. 347.

⁸ *O radiografie a exilului românesc. Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș 1946–1967*. Ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2000, p. 246.

dorința lui ca masa să fie întinsă în fața sa. Ochiul lui de cărbune ne îmbrățișau cu luciri bolnave”⁹.

Există, în aceste „adnotări” pe marginea lucrării *Hronicul și cântecul vârstelor*, o serie de considerente prin care Grigore Nandriș se desparte de comentarii vieții și operei poetului, care se impune în literatura noastră. Remarcă, astfel, că nimeni nu semnala influența lui Arno Holz în *Poemele luminii*, sub aspectul tehnicii poetice. Arno Holz (1863–1929) se pronunță împotriva versului tradițional, cu rimă, și pledează pentru „naturaletăea ritmică a limbii”¹⁰.

Grigore Nandriș are părerea sa și despre „spațiul mioritic”, teză pusă în circulație de Lucian Blaga și care face carieră, nemotivată, în cultura română. „«Spațiul mioritic» al lui Blaga – susține Grigore Nandriș – e o glumă, pe care el n-o lua în serios, dar generația de semidocti filosofici a fost îmbătată de ceea ce nu înțelegea. Și acest concept Blaga l-a luat din filosofia germană”¹¹.

Opinii asemănătoare are și despre teoriile despre limbă, promovate de poet. „Cât despre părerile lui despre limbă – ține să precizeze Grigore Nandriș – pe care le introduce în *Trilogia cunoașterii*, în filosofia sa ele sunt pur și simplu puerile pentru cine a făcut cunoștință cu teoria lingvistică, oricât de superficial. Blaga redactează frumos note de lectură din manuale de popularizare”¹².

Grigore Nandriș scoate și o încheiere în legătură cu observațiile sale. „Îmi întăresc încă convingerea că valoarea lui Blaga consistă mult în formă, în frazeologie, într-o terminologie filozofică, dialectică. Blaga nu-i nici filozof, nici scriitor mare în sensul adevărat al cuvântului, e un maestru al formei”¹³.

Specialist în lingvistică și aplecat cu acribie asupra textului, Grigore Nandriș ridică probleme care vor sta și în atenția comentatorilor operei lui Blaga, de mai târziu.

Problema de fond din *Hronicul și cântecul vârstelor* privea, în opinia lui Grigore Nandriș, modul cum se reflectau aici evenimentele istorice. Ofițer în armata română, Grigore Nandriș participă la luptele din Carpați, însoțește armata română în retragerea dramatică în Moldova și ține să sublinieze rezistența ei în lunca Siretului, când o țară mică, redusă și mai mult prin pierderile teritoriale, oprește înaintarea armatelor unui mare imperiu.

Blaga știe să evite angajarea sa în război. Se înscrie la teologie, este scutit de armată și face în acest timp, cum arată în *Hronicul...său*, călătorii între Sebeș și Viena și plimbări cu Cornelia, viitoarea soție, prin parcurile din capitale Imperiului pajurii cu două capete. Situația lui Blaga se aseamăna, într-o mare măsură, cu cea a lui L. Tolstoi, care se retrage la moșiile sale, muncite de robi, să scrie a cincea *Evanghelie*. Blaga avea totuși motive să evite încorporarea în armata care era a

⁹ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 246.

¹⁰ Mihai Isbășescu, *Istoria literaturii germane*, București, Editura Științifică, 1968, p. 361.

¹¹ Grigore Nandriș, *op. cit.*, p. 348.

¹² *Ibidem*, p. 348.

¹³ *Ibidem*, p. 347.

stăpânirii austro-ungare. Nu-i rămânea decât să treacă în România și să intre voluntar în armata română. Nu face acest lucru și singurele pagini din *Hronic*... în care Blaga se apropie de mersul evenimentelor istorice sunt cele în care descrie Adunarea de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918. Este însă și aici un spectator, remarcă entuziasmul țărănimii, dar nu consemnează nici un nume privind organizarea acestei adunări cu implicații profunde în istoria noastră națională.

Grigore Nandriș scrie o pagină memorabilă, ca martor ocular, ce avea să-l marcheze pentru toată viața. „Lumea troznește din toate încheieturile, neamul e martirizat, sfâșiat pe roțile războiului concentrat asupra [lui] prin armatele cele mai bine organizate a[le] lui Mackensen și Falkenhayn, care se întorc dinspre apus pentru a prinde într-un clește imens armata română ademenită, mânăta de lordul Kitchener, ca să salveze de pe Somme și să evite căderea Verdunului. Înșelată, România strânsă în clește e lăsată pradă hoardelor sălbatice bulgare, în legătură cu care fusese asigurată că vor rămâne neutre, și hienelor turcești, fanatizate împotriva ghiaurilor ce-i bătuseră la Plevna”¹⁴. Și mai departe: „Revoluția rusească lasă România izolată deschizând un nou front împotriva nemților și a rușilor din Moldova, după ce românii arătaseră [că] nemții pot fi bătuți chiar de o mică țară”.

Drama poporului român, schițată aici, este absentă în evocarea lui Blaga, contemporan cu ea.

Grigore Nandriș este și în aceste condiții un admirator al scrisului lui Blaga. „Stilul scânteietor, ca artificii în toate culorile și formele pe un cer senin înstelat”¹⁵.

[Întâlnirea cu L. Blaga]

Martți, 11 ian[uarie] 1966

Azi îmi sosește prin poștă un pachet de trei cărți trimise de Ionică. E evident cadoul de Crăciun întârziat și, deși nu precizează, căci nu scrie nici un cuvânt, a știut să le aleagă potrivit pentru fiecare din[tre] noi: mie îmi e destinată o autobiografie a lui Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, apărută în 1965. Povestirea ajunge până la propunerea Corneliei Brediceanu de a se căsători în Viena, în septembrie 1919, după apariția *Poemelor luminii* și a *Pietrelor pentru templul meu*. Deci, povestirea se oprește acolo unde începe cunoașterea mea indirectă mai întâi a lui Blaga, prin colegii lui din Viena (d-șoara Brătianu, măritată mai întâi cu profesorul T. Balan), care mi-a povestit scena când Cornelia Brediceanu, în Viena, la o întâlnire studentească (*România Jună*), a anunțat cu entuziasm descoperirea unui mare poet român, cel mai mare după Eminescu, și a citit câteva poezii dintr-un caiet. Acest caiet a fost trimis la Cernăuți, lui Sextil Pușcariu, mi se pare, care a publicat câteva poezii din el în „Glasul Bucovinei”, al cărui director era. Aceasta se petrecea în Cernăuți în iarna 1918–1919, pe când eram încă mobilizat. Apoi, în

¹⁴ *Ibidem*, p. 348.

¹⁵ *Ibidem*.

1919, târziu primăvara, am fost demobilizat pe malul Nistrului și am ajuns la București, unde ceilalți camarazi de război își continuau studiile. Atunci am văzut întâi pe Blaga tăcut, observând lumea din jur cu ochii lui mari și cu un zâmbet abia schițat pe fața-i bronzată. În curtea căminului studentesc din Sf. Voievozi, studenți întorși de pe front, tineri sosiți de pe băncile școlii, din toate regiunile țării, se amestecau guralivi și forfoteau ca într-o piață de târg. Într-un colț se țineau la un loc ca un roi de bondari negri, țepeni și înceți la vorbă, teologii blajeni cu reverende negre și gulere albe călcate, care-i țineau dârji, parcă în permanentă apărare. Nu a fost însă greu guralivilor bucureșteni să rupă gheata și să se amestece între clericii demni și rezervați cu aere de superioritate. Ba, nu după multe zile, vedeam pe câte unul schimbând seara reverenda cu un costum civil și ieșind în grupul răgășenilor limbuți în oraș, să admire luminile Capitalei. Blaga rămânea același: închis ca o scoică și zâmbitor ca un sfinx. Deoarece nu eram nici regășean, nici „frate din Ardeal”, dar mai ales pentru că până în toamnă trebuia să-mi trec licența, având din fericire câteva examene trecute la Iași cu profesorul Traian Bratu (germana și latina), nu aveam timp, căci pe lângă examene mai aveam și conducerea unui cămin al studenților din Bucovina, al căror președinte devenisem fără voia mea. Astfel, am neglijat și momentele cele mai oportune de a vedea, în afară de cursuri, profesori și oameni de litere, care mă invitau ocazional din inițiativa lor. Ceilalți foști camarazi cutreierau toate casele din lumea mare a Capitalei.

Am fost numai de câteva ori în casa Cantacuzino, căsătorit cu sora lui Ionel Brătianu, pentru o inițiativă culturală a doamnei Cantacuzino de a colecta cărți pentru regiunile „dezrobite”. Când am văzut, însă, că înalta societate bucureșteană credea că a cucerit o junglă, care trebuie „civilizată” cu mijloace infantile, m-am lăsat păgubaș în colectarea de abecedare pentru o societate unde fiecare țăran citea cărți de literatură românească, sau cei mai bătrâni întinereau în hohote de râs la șezătorile în care le citeam din Creangă, sau la petrecerile frecvente în diferite sate unde se reprezenta Alecsandri sau alți autori populari.

Într-o seară, a venit și Ionel Brătianu, trecând ca o statuie printre mormanele de cărți din hall-ul vilei și dându-ne un „bună seară” paternal.

Pentru Ionică, a știut să aleagă o carte bine legată din specialitatea arheologiei: Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, nou apărută. Autorul trebuie să fie fiul arheologului Daicoviciu.

Iar pentru Mabel a trimis o carte de literatură: Mihai Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*.

Lucrez la completarea articolului *Raporturi lingvistice slavo-române* (în engleză) pentru revista Institutului Universitar de Studii Orientale din Neapole, unde Onciulescu a cerut să fie publicat. Am amânat terminarea articolului pentru a încheia odată cu *Dracula istoric*, trimis în America în ajunul intrării în spital pentru operația ochiului stâng.

Au venit Sărbătorile, cu logodna lui Ionică, și am lucrat mereu la diferite articole pentru cartea *Centenarul Societății p[entru] Cultură*.

[Adnotări pe marginea *Hronicului și cântecul vârstelor*, de L. Blaga]

Miercuri, 25 mai 1966

Citesc pe apucate autobiografia lui L. Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, publicată de curând în țară. Lectura înceată a fost păcatul activității mele intelectuale, îl datorez desigur primelor lecturi în limbi necunoscute în copilărie: în germană, în latină, în elină. Trebuia să citesc cu atenția concentrată ca să prind exact tot înțelesul și să apreciez forma. Au urmat apoi lecturi în vreo 10–15 limbi și schimbarea limbii de conversație, de redactare și de conferențiere de cinci ori.

Mă captivează lectura lui Blaga pentru că, fiind din aceeași generație, pot urmări aproape lună după lună viața mea desfășurată în altă regiune și pe alte temelii românești. Îmi întăresc, însă, convingerea că valoarea lui Blaga consistă mai mult în formă, în frazeologie, într-o terminologie filosofică dialectică. Blaga nu-i nici filosof, nici scriitor mare în sensul adevărat al cuvântului, e un maestru al formei.

Patriotismul expus în autobiografie, la intrarea României în război, îl prezintă pe Blaga ca un fel de Tolstoi al religiei, mai puțin mijloacele financiare ale șarlatanului religios rus care voia să scrie o a cincea evanghelie după o viață de desfrâu și curvărie în tinerețe, și de lascivitate și epicureism când s-a retras pe moșiile muncite de robi. Patriotism și religiozitate de profit... nu de renunțare și sacrificii!

Blaga ni se prezintă prea egocentric, nu numai plin de încredere, ci încrezut, oportunist și dornic de glorie. Acestea nu sunt vicii pentru un geniu. Caracterul lui Goethe era dintre cele mai josnice ca om. Arta și geniul sunt aproape incompatibile cu etica.

Blaga a folosit bine timpul primului război pentru lecturile sale filosofice și literare între Sibiu–Viena–Oradea și iar Viena, din 1916 până în 1920, unde l-am găsit încă lucrând pentru doctorat. El ne înșiră toate cărțile citite în germană și franceză, dar nu amintește măcar numele poetului expresionist german Arno Holz, a cărui influență e evidentă în primele poezii ale lui Blaga.

Evident, într-o autobiografie filosofică nu aștepți altceva decât date despre autorul ce-o scrie, dar autorul trăiește și, mai ales, se formează într-o lume. Această lume nu există pentru Blaga decât în funcțiune de el. Sufletul lui nu e sfâșiat de nici o îndoială, iar ca să-și stingă durerea nespusă în fața dezastrului armatei române în Transilvania în toamna anului 1916, se înfundă cu dragostea lui, admirabil prezentată, în biblioteca Universității din Viena, cufundându-se în studiul filosofiei inde. Evident, ce putea face altceva?!

Partea pozitivă a lui Blaga este stilul, forma. El nu e un gânditor de sisteme, ci un eclectic pragmatic. Satul lui Blaga are ceva factice acoperit iarăși de scăpărări de stil, dar el nu făcea parte sufletește în mod firesc din adâncurile străfunde ale

magiei rustice. Feciorul de popă burghezit s-a întors înapoi la sat cu sistemul său filosofic. „Spațiul mioritic” al lui Blaga e o glumă, pe care el n-o lua în serios, dar generația de semidocti filosofici a fost îmbătată de ceea ce nu înțelegea. Și acest concept Blaga l-a luat din filosofia germană.

Cât despre părerile lui despre limbă, pe care le introduce în *Trilogia cunoașterii*, în filosofia sa, ele sunt pur și simplu puerile pentru cine a făcut cunoștință cu teoria lingvistică, oricât de superficial. Blaga redactează frumos note de lectură din manuale de popularizare.

Stilul e scânteietor, ca artificii în toate culorile și formele pe un cer senin înstelat, dar conținutul găunos. Lumea nu există pentru geniu, ci numai el, începutul și sfârșitul a toate.

Lumea trosnește din toate încheieturile, neamul e martirizat, sfâșiat pe roțile războiului concentrat asupra [lui]* prin armatele cele mai bine organizate a[le] lui Mackensen și Falkenhayn, care se întorc dinspre apus pentru a prinde într-un clește imens armata română ademenită, mânăta forțat de lordul Kitchener ca să salveze frontul de pe Somme și să evite căderea Verdunului. Înșelată, România strânsă în clește e lăsată pradă hoardelor sălbatice bulgare, în legătură cu care fusese asigurată că vor rămâne neutre și a hienelor turcești, fanatizate împotriva ghiaurilor ce-i bătuseră la Plevna. La Salonic, „vitejii anzaci” fug eroic din fața turcilor și se îmbolnăvesc de pântecăraie ca să fie duși în răsărit, unde se dedau prădăciunii prin sate.

Revoluția rusească lasă România izolată, deschizând un nou front împotriva nemților și a rușilor din Moldova, după ce românii arătaseră la Mărăști și Mărășești [că] nemții pot fi bătuți chiar de o mică țară decimată de exantematic...

Toate acestea nu pătrund, evident, până în ascunzișurile din Ardeal sau până la Viena și nu au nici un ecou în amintirile biografice ale poetului, care crede în rezultatul final al întregirii neamului și face turism între Viena și Transilvania, dedându-se în mod hedonic lecturii filosofice și poetice, încrezut că va merge ca un nou profet la București. În fine, ceea ce e omenesc și frumos, dragostea lui, în toate fazele, îl preocupă mai mult decât pătimirea neamului. Fac aceste observații pentru că pot urmări pas cu pas evenimentele în care am trăit în același timp cu aceeași generație a poetului... Și mi se pare simptomatic că așa-numiții voluntari ardeleni și bucovineni sosiți ferchezuiți în uniforme strălucitoare care făceau de râs bielele noastre uniforme trecute prin etuve și prin noroaiele tranșeelor, acești eroici voluntari, când a urmat să fie încadrați, deși lupte nu mai erau de așteptat pe o scară largă, au răspuns: „Apoi nu, noi am venit să facem poliție, nu să ne expunem viața pe front unde am putea cădea prizonieri!”

Dar, poate ceea ce muritorii de rând numesc egoism, egocentrism și oportunism este o necesitate, un drept al geniului, care nu e o instituție de caritate sau de patriotism și sacrificiu. Numai că mulți care abuzează de această prerogativă a genilor nu sunt geniali și mai ales pentru că ei se realizează prin sacrificiile patriotice ale altora. Te întrebi, însă, dacă totuși nu e mai bine pentru progresul spiritual ca oamenii de rând să facă aceste sacrificii.

Kant, pe când își formula imperativul categoric, a fost lipsit într-o zi de prunele uscate speciale ce-i plăceau lui. Când i s-a explicat că o furtună primejdioasă a împiedicat barca să ajungă la port, filosoful s-a înfuriat și a strigat că toți marinarii trebuiau să-și riște viața ca să-i aducă lui prunele.

Lumer a predicat spânzurarea tuturor țăranilor, care nu-i acceptau învățătura. Goethe a fost un caracter monstruos ca om. Totuși... are cineva dreptul să le blameze lor și atâtor altor „genii” prerogativa privilegiilor?! Chestiunea este unde tragi linia între geniu și ne-geniu, să nu zicem „șarlatani”. Cine poate prevedea evoluția oricărui om? Cum ar fi răzbit Brâncuși dacă nu uza [de] toată vigoarea ancestrală acumulată de generații, dacă nu renunța la viața de familie, dacă nu lupta ca un nebun pentru că nu avea nici un alt privilegiu în viață?

Vasile Băncilă, din toată generația de gânditori după primul război, avea cea mai aleasă pregătire filosofică, mult superioară în forma și fond[ul] tuturor filosofilor generației „mistice a mântuitorilor postbelici”. Dar Băncilă era total lipsit de egoismul confrăților săi și indiferent reclamei, pe care o detesta. Băncilă a intrat în armata de întregire națională ca un băiețandru nevârstnic. Când a ieșit din măcel cu un braț frânt, n-a avut vreme de studenție și de dragoste de operetă. S-a îndrăgostit ca student, s-a căsătorit când încă nu-și făcuse o situație și a devenit robul binevoitor al familiei și copiilor. Când a obținut o bursă pentru Fontenay-aux-Roses n-a stat nici un an de grija familiei de acasă, deși soția lui era profesoară și ea. Nu s-a înghesuit nici să-și ia doctoratul, pe care-l putea trece ușor și strălucit. Amicul lui de liceu, Basil Munteanu, a stat vreo 25 de ani la Paris, dar nu și-a putut trece doctoratul și când interesul i-a cerut, a dat fuga la București să-și ia un doctorat în franceză, o catedră la București și o soție cu moșie la porțile Bucureștiului. Care a soluționat mai bine problema vieții?

Alecu Busuioceanu, poate unul din cele mai cultivate și pătrunzătoare spirite ale generației mele, literat, estet, poet neînțelegând să facă concesii și compromisuri lingușitoare, a ajuns conferențiar de istoria artelor în București și atașat cultural într-o legație în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ca să moară într-un cearșaf murdar într-un spital din Madrid. E procedeu lui mai bun? Dar fără aceasta el n-ar fi scris poemele spaniole, traducerile [din] Ioan al Crucii, monografiile de istoria artei, ca un specialist respectat de toți specialiștii.

La urma urmei, tot marele optimist Goethe a spus că *personalitatea* este lucrul cel mai de valoare ce avem în viață. Și cu personalitatea embrionară ne-am născut fiecare și o dezvoltăm stângaci, desenând-o cu degetele noastre neiscusite pe linii trasate mai înainte.

Hronicul lui Lucian Blaga se termină unde am început să-l cunosc personal. Spune că *Poemele luminii* au fost trimise la Cernăuți lui Sextil Pușcariu. Se poate. Dar eram la Cernăuți în toamna lui 1918, mobilizat, și o prietenă a Corneliiei, d-șoara Brăteanu, căsătorită apoi cu profesorul Theodor Balan, mi-a povestit cum a

fost proclamat geniul poetic al lui Lulu mai întâi la Viena, la un chef al studenților români, când Cornelia s-a urcat pe masă și a strigat că a descoperit un mare geniul al poeziei românești...

Caietul cu poezii – mi s-a spus că a fost adus la Cernăuți de d-șoara Brătianu, o protagonistă a poeziei franceze moderne pentru că studia franceza în Viena, unde, deci, erau și alți studenți români la Facultatea de Filosofie, unde Blaga se cunoaște numai pe sine, apoi pe Roșca.

Ba, mai mult, erau în Viena studenți români, care participau regulat la întâlnirile oamenilor politici români. Un student în medicină, Octavian Strejac-Lupu, mi-a descris aceste întâlniri, conduse de Constantin Isopescu-Grecu, profesorul din Cernăuți și deputat în Parlamentul din Viena, membru al Comisiei parlamentare austro-maghiare.

Isopescu a condus delegația cu Maniu, care nu știa nemțește, la Ministerul de Război și a cerut comanda peste trupele românești. A fost surprins cu câtă curtoazie li s-a împlinit cererea. Apoi au dat ordin Regimentului 41 din Cernăuți să apere Praga de dezordinele revoluționare a[le] comuniștilor, în vreme ce noi, în Cernăuți, înainte de venirea mereu ezitantă a armatei române, proclamaserăm Unirea în Congresul din 27 oct[ombrie] 1918, întărită apoi „oficial” în 27 noiembr[ie] 1918.

Prima Unire s-a făcut sub teroarea bandelor de ucraineni-comuniști, care începuseră să prade și să dezorganizeze satele până în sud la Câmpulung. Împotriva acestor bande înarmate a[le] armatei austriace în descompunere, o mână de români din Cernăuți au trebuit să organizeze o apărare până la intrarea armatei române, fixate în Ceahor, în 11 noiembr[ie] 1918.

Toate aceste nimicuri nu au nici o importanță, decât pentru mine, care am trăit zi de zi viața descrisă de Blaga în *Hronicul* său. Pentru mine au importanță pentru că atmosfera acelor timpuri trăia vie în mine. Mi se pare apoi că reacțiunea mea, pe care o cred sincer binevoitoare pentru autor, este împotriva unui mediu social pe care iarăși l-am trăit în Bucovina, în țară, în Basarabia, în Ardeal. Trecând, un an mai târziu, cu fratele meu mai mare, doctorul-chirurg Ionică, prin Transilvania spre Bucovina, peste Măgura, când am ajuns pe Bârgaie, fratele meu a găsit cunoscuți prin gări. Mi-a arătat un document semnat în formă de Consiliul Național din Ardeal care-l împuternicea să adune militari din acea regiune pentru apărarea Consiliului. El cunoștea pe unii ardeleni din Viena. Prin sate a întâlnit pe Amos Frâncu, adversar al Consiliului, care aduna și el o armată, nefiind mulțumit cu conducerea politică luată de oamenii din Consiliul Național sau Dirigent. Pe lângă pasivitate era și desunire. Conducătorii nu aveau legături cu masele rurale. Altfel cum să înțelegi povestirea jafului unei gospodării săsești din Sebeș unde sașii instalaseră pe Lionel, fratele lui Blaga și avocat local, primar cu autoritate și sprijin în masele săsești și românești? Nimeni nu îndrăznește să se opuiască începutului de anarhie, pe care în satele din Bucovina îl înfruntau mai întâi femeile...

Toate acestea nu au nimic cu auto[bio]grafia lui Blaga, ci sunt amintirile mele terestre. Mai știu că la Viena exista „România Jună”, faimoasă încă de pe vremea lui Eminescu. E adevărat că autoritățile au desființat-o și au confiscat toată biblioteca. Frate-meu mai mare fusese președintele ei până la mobilizare în 1914, apoi rănit în Bosnia undeva, a fost repartizat la diferite servicii medicale până în 1918. Nu putea veni la Viena [spre a]* căuta măcar unde e această bibliotecă veche românească pe care a urmărit-o în beciurile Universității, unde n-a mai găsit-o în 1918. Dar e curios că un român aproape permanent student la Viena nu are curiozitatea să se intereseze de vreo carte românească printre lecturile de filosofie îndă și frumoasele hoinăreli cu Cornelia prin Wienerwald. Am fost și [eu] pe-acolo și cu Busuioceanu, iar la Grinzig chiar cu Blaga.

Simt, poate pe nedrept, că Blaga putea deveni un poet cu renume și un filosof academic respectabil și în mediul german, dacă s-ar fi poticnit puțin peste linia oportunismului. Evident, era mai ușor urcușul în București și ar fi teribil de meschin și nedrept să cred ce ar fi fost, dacă n-a fost cum a fost. La urma urmei, și Brâncuși a devenit „cetățean” francez și a trăit mai mult în Franța decât în România. Totuși a rămas un geniu al Carpaților.

Descrierea Adunării de la Alba Iulia (1 Dec[embrie] 1918) este schițată sumar. Arată entuziasmul țărănimii, nu pomenește nici un nume de patriot sau orator. N-a putut pătrunde în sală, ci s-a mișcat prin mulțimea de afară. E poate mai drept, căci conducătorii adunați să-și împartă posturile în Consiliul Dirigent nu aveau nici un merit în această adunare, pentru care Blaga nu arată prea mare entuziasm.

Emoționante sunt paginile când descrie că-și vede pentru prima dată tipărite *Poemele luminii* în „Glasul Bucovinei” din Cernăuți, care nu era atunci ziar de partid și nu fusese înființat numai de Sextil Pușcariu. Am fost acolo aproape de la înființarea lui și am colaborat, deși, fiind ofițer mobilizat, regulamentele nu-mi permiteau.

Apoi trece la București, după ce-și trimise sol volumul de poezii tipărit la Orăștie (*Poemele luminii*) iar aforismele (*Pietre pentru templul meu*) la Sibiu. Avea un frate farmacist în București, Liciniu, și unul avocat la Sebeș, Lionel.

Interesante coincidențe cu întâlnirea la Academie, la discursul de recepție al lui Ovid Densusianu, unde a căzut întâmplător și n-a putut pătrunde în sală decât la urmă, unde a întâlnit pe Pușcariu și Iorga, precum și aflarea casei lui Vlahuță în strada Visarion, fără să știe numărul. Vlahuță, în pat bolnav, a organizat un dejun a doua zi, invitând tineri scriitori, ca să întâlnească pe Blaga.

În acea vară a lui 1919 l-am văzut prima dată pe Blaga în curtea căminului din Sf. Voievozi, unde lua masa și el. Mi l-a arătat Băncilă.

În septembrie 1919, pleacă la Viena peste Ungaria ocupată de armatele române.

În Viena, l-am reîntâlnit în vara lui 1920, unde ajunsesem după două săptămâni și ceva de călătorie cu trenul prin Galiția polonă, pustiită de curând de invazia comuniștilor ruși.

Cu toate suferințele feciorului de preot înstărit în copilărie, L. Blaga a fost un răsfățat al familiei, al școlii, al societății și apoi al statului întregit.

Nu știu cum îi scapă din memorie – sau o[r] fi redactorii regimului care au intervenit – că poeziile manuscrise au fost aduse la Cernăuți de d-șoara Brăteanu, căsătorită apoi Balan. Poșta nu circula atunci. D-șoara Brăteanu era studentă la franceză în Viena și prietenă cu Cornelia. D-șoara Brăteanu lucra în poezia franceză modernă (un volum din *Fleurs du mal* de Baudelaire, prezentat de ea cu o dedicație fratelui meu Ionică, era în biblioteca lui, pierdută în invazia din 1940). D-șoara Brăteanu a împărtășit entuziasmul și aprecierea ei pentru literatura franceză Corneliei, care probabil l-a inițiat pe Blaga, în această literatură.

La Cernăuți, în 1918 toamna, unde mă găseam în garnizoană, era mai mult entuziasm pentru Blaga, în cercurile studenților, decât la politicienii, care culegeau roadele Unirii. S. Pușcariu era dintre acești[a] din urmă: incapabil de entuziasm spontan, ci precaut și oportun.

PERSONALITĂȚI DIN BUCOVINA

ARON PUMNUL ȘI BIBLIOTECA GIMNAZIȘTILOR ROMÂNI DIN CERNĂUȚI

Exegeții lui Eminescu și unii memorialiști invocă importanța Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni în pregătirea intelectuală a poetului și în demonstrarea prezenței sale în capitala Bucovinei după întreruperea studiilor liceale, în 1863, și înainte de începerea celor universitare la Viena, în 1869. Biblioteca ocupă un loc important într-un studiu monografic, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*¹, și în memorialistica lui Teodor V. Ștefanelli, cel mai apropiat coleg al poetului din anii școlarizării cernăuțene².

Biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți este fondată din inițiativa lui Alexandru Hurmuzachi și I. G. Sbiera, în 1857³. Ea este găzduită în casa lui Aron Pumnul, situată într-un cartier, atunci mărginaș, al orașului. Conducerea Liceului german, înființat în 1808, avea cunoștință de existența ei. Biblioteca gimnaziștilor transferă un număr de cărți, desigur dublete, bibliotecii liceului, poate la sfatul lui Aron Pumnul, ca măsură de prevedere. Biblioteca gimnaziștilor funcționează cu conducere independentă mai bine de un deceniu și este donată Societății pentru Cultura și Literatura Româna în Bucovina, în 1871⁴.

Documentul cel mai important, care ne-a rămas cu privire la Biblioteca elevilor români de la Liceul german din Cernăuți, este *Cunsemnăciunariul venitului, cheltuielilor și avutului Bibliotecii învațăceilor români gimnaziali cernăuțeni, care poartă pe copertă anul 1858*. Se prezintă ca un manuscris sub forma unui registru de format mare, cu coperti cartonate, în culoare verzuie, cu legătură în piele, puțin uzată. Este constituit din foi, inițial independente, grupate în secțiuni, cu paginația continuă pe amândouă fețele (1–268). Coperta poartă titlul de mai sus, cu indicarea anului, după care urmează trei file din hârtie mai groasă decât restul manuscrisului, nescrise, primele două purtând imprimată ștampila rotundă: *Biblioteca Societății pentru Cultură*. Foaia interioară de titlu, cu aceleași indicații care figurează și pe coperta exterioară, acum în chirilică, poartă imprimată altă ștampilă rotundă: *Biblioteca Gimnaziștilor Români din Cernăuți*.

Manuscrisul este, în realitate, un miscelaneu și cuprinde mai multe secțiuni. Prima dintre ele, de la pagina 1 până la pagina 40, o reprezintă file nescrise, în

¹ Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”. Proprietatea Societății pentru Cultură, 1943, p. 203–281. Și extras.

² Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, 1914, p. 36–40. Ediția a II-a. Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu. Iași, Editura Junimea, 1983, p. 71–74.

³ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară, 1899, p. 107.

⁴ *Ibidem*.

cuprinsul cărora este însă integrat un apel către tineretul școlar, asupra căruia stăruim mai jos. Secțiunea a doua, de la pagina 41 până la pagina 51, înregistrează veniturile bănești ale bibliotecii pe anii 1858–1868. Între secțiunea a doua și secțiunea a treia se produce un gol, între pagina 51 și pagina 116. Aceste file înregistrau în continuare, probabil, veniturile bănești ale bibliotecii. Secțiunea a treia, între pagina 117 și pagina 205, înregistrează donațiile în cărți făcute bibliotecii, între 1858 și 1878. Se continuă cu încă o pagină (206), datată 1880, cu o singură înregistrare de cărți. Sunt omise în numerotare, din greșeală, filele 133 și 151, însă înregistrările sunt corecte. Secțiunea a patra, între pagina 207 și pagina 210, înregistrează cheltuielile bibliotecii între anii 1858 și 1870. Secțiunea a cincea, între pagina 211 până la pagina 268, se constituie din nou din file nescrise. Mai sunt legate, la sfârșit, încă șase file, nepaginate, de format mai mic, hârtie de calitate inferioară, scrise, pe amândouă fețele. Se înregistrează aici publicațiile împrumutate, cu numele persoanei și data respectivă, și un alt tabel, cu publicațiile care lipseau pe anii 1858 și 1871. Sunt marcate cu ștampila rotundă a bibliotecii paginile 198, 203 (sus și jos) și 204.

Biblioteca gimnaștilor români cernăuțeni ținea, cum se desprinde de mai sus, evidențe separate pentru venituri, donații de cărți și cheltuieli. Aceste evidențe separate sunt legate într-un singur registru la preluarea bibliotecii de către Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 1871. Stau mărturie, în această privință, filele adăugate la sfârșit privind publicațiile împrumutate și cele care lipseau, cum se precizează „cu totul”, pentru anii 1858–1871.

Biblioteca este găzduită în casa lui Aron Pumnul, dar tot el se ocupă și de partea administrativă de la înființarea ei până în noiembrie 1863. Găsim în *Cunsemnăciunariul...* bibliotecii, după înregistrarea veniturilor pe anul 1863, un proces-verbal prin care Aron Pumnul trece răspunderea pentru ea lui Ion G. Sbiera, succesorul său la Catedra de română de la liceul cernăuțean. Transcriem acest document.

*Comput public și strămutăciune de primirea banilor donați
bibliotecii învățăceilor rumâni den Cernăuți*

Până la capătul anului o mie opt sute șase zeci și doi s-au adunat bani la profesoriul Aron Pumnul și sunt consemnați în acest *Cunsemnăciunariu* atât banii primiți, cât și cheltueala, precum și cărțile cumpărate ori dăruite.

Pe anul o mie opt sute treizeci și trei au primit atât banii dăruți, cât și cărțile cumpărate, ori dăruite Dumnealui Gabriil Buliga, studinte din clasa a VI-a gimnasială.

Fiindcă Profesoriiul Aron Pumnul este bolnăvicios și nu se poate ocupa cu administrăciunea bibliotecii, nici a avutului, de aceea străpune atât avutul ei în bani gata, cât și administrăciunea ei Domnului Ion Sbiera.

Avutul ei de față, ce se află la Profesorul Pumnul, este de trei galbeni în aur și 1 fl[orin] și 96 cr[uceri] val[ută] au[striacă], cari s-au străpuns la Dumnealui Domnul Ioniță Sbiera, profesorul limbei române.

No. Trebuie de însemnat că biblioteca, în anul 1862, n-au avut alt venit decât doi galbeni în aur de la Dnul Boțan.

Spre adeverință deplină se subscrie acest comput de străpuitorul și primitorul.

Cernăuți 1863, noembre a[n] n[ou] 15

Arun Pumnul

S-au primit astăzi între 3–15 noembre 1863 de către subscrisul de la domnul profesoriu Arune Pumnul suma de trei galbini în aur și un florin nouăzeci și șase de cruceri valută austriacă.

Ion Sbiera

Documentul este întocmit de Aron Pumnul, iar Ion Sbiera scrie textul prin care primește transferul avutului bibliotecii.

Computul public, întocmit de cei doi profesori cernăuțeni, cuprinde informații asupra averii bibliotecii în bani și nu dă indicații și asupra cărților care se aflau în patrimoniul său. Aron Pumnul precizează, pe de altă parte, că trece răspunderea pentru bibliotecă, încă de la începutul anului 1863, lui Gavril Buliga, unul dintre elevii săi. Acesta adresează un apel prin care cere să fie sprijinită biblioteca, apel intercalat, așa cum am arătat mai sus, în prima secțiune a filelor rămase nescrise. Transcriem și acest document, așternut pe hârtie cu o frumoasă caligrafie, cu care sunt înregistrate și o parte dintre cărțile intrate în bibliotecă, în 1863. Ortografia este cea a lui Aron Pumnul pe care o respectăm, cu câteva adaptări la cea de astăzi.

*Proclamațiune către studinții gimnaziști români den Cernăuți,
prin care se invită să-și înzestreze biblioteca
La începutul anului 1863 de G. B*

Fraților!

Cu mare părere de rău, am auzit că voi nu cercetați biblioteca voastră de aici, ce e menită spre a deștepta gustul de cetire [a] literaturii române în fiii cei fragezi ai națiunii și, prin aceasta, a le înainta cultivațiunea în aceasta și tot ce este religios, moral, științific și național; care bibliotecă este apoi și menită spre a deștepta simțul curat național în junii studinți la gimnasiul de aice, de la cari sperează și așteaptă patria și națiunea noastră atâta!

Poate că voi, fraților, sunteți prea comozi, ca să vă osteniți până la biblioteca voastră, părăndu-vă că este așezată la sute și mii de mile de loc de departe? Au poate n-ați știut că aveți o bibliotecă română? Sau iar nu voiți de feli să cetiți românește, socotind cărțile din biblioteca-va nu destul de corespunzătoare dorului vostru, fiind poate că nu-s cărți romantice, carile sunt scrise după gustul numit „plăcut” de astăzi și care [atunci] când le cetești îți încântă spiritul (însă mai adevărat: îți slăbesc îngerul)? Nu voi, fraților, să crezi unele ca aceste!

În biblioteca voastră se află tot feliul de cărți: religioase, morale, filosofice, istorice, poetice de toată mâna; se află și unele cam romantice, însă nepericioase și, pe lângă aceea, destul de frumoase și [i] a[ltele]. Deci, fiind convins că veți urma coardei atinse, ce spiritul timpului, adică glasului meu, vă provoc, ca să veniți adese și mulți la biblioteca-va, ca să nu rămână dulapul totdeauna plin și să nu aducă nici un folos, că aceasta ar fi un păcat de moarte! Timpul este totdeauna miercurea și sâmbăta după amiază-zi de la 2 până la 4 oare când s-ar putea împrumuta și reîntoarce cărți din bibliotecă. G. Buliga, studinte din cl. VI gimn[azială], au luat asupra-și să plinească acest lucru.

Însă, fraților, să căutăm încă, [și] ca să nu rămânem înapoi cu „înzestratul” bibliotecei noastre, față cu junii studinți din anul 1858, în care an s-au adunat în sumă de 150 de florini v[echi] a[ur] și o mulțime de cărți de 120 de tomi. Frumos exemplu și laudă fraților, ce-și pliniră anul acela atât de frumos datorința! Noi acuma, fiind că la 200 de studinți români în gimnasiul acesta, cred că nu vom uita și noi de înzestrațiunea bibliotecei și sperez că vom putea aduce la un loc măcar 60 de florini v[echi] a[ur] și 100 de cărți în cursul anului 1863. Și, în adevăr, aceasta ne este foarte de nevoie; căci banii ce se adunaseră în anii trecuți, sunt toți cheltuiți sau pe cumpăratal sau legatul cărților. Acuma ne trebuie un dulap nou că într-acesta nu mai încap cărțile, ne trebuie atâtea cărți folositoare și frumoase, ce ieșiră la lumină în timpul de pe urmă. Și aceste de unde?

Așadară, vă rog, fraților, ca invitând unul pe altul, să contribuiți, după putință, care cât a putea și a voi: 10 cr[uceri], 20 de cr[uceri], 30–50, 1 fl[orin] și [i] a[șa] m[ai] d[eparte]; – care va avea cărți românești: vechi, nouă, mici, mari și de tot feliul: așijderea și latinești și grecești, binevoind să le ofereze bibliotecei; toate se vor primi cu mulțămire și numele dăruitorilor se vor însemna în catalogul cel mare al bibliotecei, spre eterna aducere aminte. Banii și cărțile se vor da sus-numitului studinte, care, fiind răspunzător, va avea a înmâna dăruitorului o chitanță cu subscripțiunea sa și cu sigiliul bibliotecei, ca să nu se facă sminte[li] și erori.

Deci, ca să se poată convinge fieăcine de s-au însemnat în catalogul bibliotecei cu numele și câtimea darului, se vor aduna toți dăruitorii în sâmbăta Duminecei-Mari în locuința bibliotecei, unde se vor ceti din catalog numele și darul dăruitorilor, care, corespunzând cu chitanța, se vor subscrie dăruitorii în rubrica laturală a catalogului și abia atunce se va face dispuzițiune cu banii, ca avere dreaptă a bibliotecei.

Acuma aveți bunătațe, carii vor voi să contribuie în bani, a vă însemna numele pe hârtia aceasta, și când veți avea suma hotărâtă a o plini; ce se poate ușor întâmpla după vacanțele este mici, după Paști, sau când va avea și va putea dăruitorul.

Sperând succes bun, vă salut frățește
Cernăuți, la 1 genariu 1863
Un amic al junimii române
studioase.

Apelul prezintă importanță pentru cunoașterea acestei biblioteci pe care o frecventează și Eminescu. De aici aflăm că donatorii erau înregistrați în catalogul „cel mare al bibliotecii” unde semnau pentru donația lor la „rubrica laturală”. *Cunsemnăciunariul...* reprezintă, cu alte cuvinte, catalogul de lucru al bibliotecii și nu cuprinde semnătura donatorilor. Merită să rețină atenția și procedura, foarte strictă, care se urma în primirea donațiilor. Achizițiile de cărți aveau în vedere, pe de altă parte, educația în spirit național, cum o concepea și Aron Pumnul în activitatea sa. Din apel mai aflăm că, în 1863, frecventau Liceul german din Cernăuți aproximativ 200 de elevi români. Propunerea lui G. Buliga să se realizeze măcar 60 de florini nu se va îndeplini. Din *Cunsemnăciunariul...* luăm cunoștință că se strâng 23 de florini și 18 cruceri. Propunerea sa, cu privire la cifra de 100 de volume, este depășită și se înregistrează 120 de volume. Mare parte dintre aceste cărți sunt donate de persoane din afara școlii. Comparația cu anul 1858 era, cum vom arăta în alt studiu consacrat acestei biblioteci, în defavoarea gimnaștilor din 1863. Un Gherasim Buliga va fi primul președinte al Societății „Arboroasa”, înființată de studenții români de la Universitatea din Cernăuți, în 1875. Îi urmează Ciprian Porumbescu, până la desființarea ei de către stăpânirea austriacă, în 1877⁵.

Aron Pumnul găzduiește în casa sa Biblioteca gimnaștilor cernăuțeni, o administrează o vreme; și tot el o înzestreață cu un mare număr de cărți, reviste și chiar manuscrise. În 1858, donează o broșură omagială pentru Ferdinand I al Austriei, întocmită de Constantin Popovici, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1858/109)⁶, în 1859, și o lucrare, *Biblioteca română din Paris*, tipărită în capitala Franței, în 1846. „Învățătura este – se precizează în înregistrarea din *Cunsemnăciunariul...* – podoaba bogatului și averea săracului”, (1859/30). În 1860, donează bibliotecii 13 volume și două reviste, în 1862 un număr de 43 de volume și șapte publicații periodice, câteva pe mai mulți ani, în 1863 sunt înregistrate un

⁵ Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române „Junimea” din Cernăuți. Partea întâia „Arboroasa” (1875–1877)*, București, Editura Societății, 1930, p. 10–12; Teodor Balan, *Procesul Arboroasei 1875–1878*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937 (Societatea Academică Română „Junimea” Cernăuți).

⁶ Marcăm cu cifre anul donației și poziția din *Cunsemnăciunariul...* spre a simplifica aparatul critic.

volum și o publicație periodică, în 1865 figurează cu 33 de volume și șase publicații periodice, dintre care trei pe mai mulți ani. În *Cunsemnăciunariul...* figurează și Catinca, soția sa, care donează bibliotecii *Computu public al fondului Reuniunea femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane* (1860/27). Donația este însoțită și de liste de lectură întocmite de Maria Nicolau, tipărite la Brașov, între 1853 și 1854. Se alătură la aceste donații și două manuscrise.

Donația făcută de Aron Pumnul însumează 123 de publicații și îmbrățișează mai multe domenii. O parte dintre publicații sunt consacrate evenimentelor politice. Profesorul donează bibliotecii elevilor *Studii istorice asupra originii națiunii române*, de Marco Antonio Canini, tipărită la București, în 1858 (1862/35) și *Dorințele partidei naționale* (1860/62), document întocmit de M. Kogălniceanu în exilul său de la Cernăuți, în 1848, *Așezământ pentru reorganizarea învățăturilor în Principatul Moldovei în 1850* (1862/25), *Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris*, lucrare tipărită de Ion Maiorescu la Bruxelles, în 1857 (1865/36), *Chestia monastirilor închinat* (1865/28)*, *Disertațiune istorico-critică*, în trei volume, de Vasile Maniu (1865/2). Sunt donate mai multe lucrări de N. Istrati, membru al Partidei Naționale din Moldova: *Despre chestia zilei* (1865/37), *Despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor Moldo-Române* (1865/46), *Acte oficiale despre datoria visteriei a Principatului Moldovei* (1862/36), *Chestia relațiilor dintre proprietarii de moșii din Moldova și locuitorii de pământ* (1865/34), tipărite la Iași, în 1856–1857, și în care pune în discuție probleme importante în ajunul Unirii Principatelor. Unele lucrări se tipăresc și în franceză. Aron Pumnul acordă mare atenție situației din Transilvania, așa cum se desprinde din lucrările pe care le donează Bibliotecii gimnaziștilor. Sunt de reținut *Adaos la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericii naționale*, lucrare tipărită de Andrei Șaguna la Sibiu, în 1850 (1860/63), *Protocolul ședințelor conferinței naționale românești ținută în 11/16 ianuarie 1861 la Sibiu* (1862/39), *Documente istorice despre starea politică a românilor din Transilvania* (1862/23), tipărite la Viena, în 1861, tratatul lui Gavril Pop, *Geografia Banatului*, tipărit în 1864 (1865/68) și un alt tratat, de interes general, *Geografia sau scrierea pământului*, tipărit la Buda, în 1814 (1860/38).

Aron Pumnul donează bibliotecii publicații din domeniul legislației din Imperiul Habsburgic, *Noua lege industriare [industrială] pentru tot cuprinsul imperiului*, tipărită la Sibiu, în 1860 (1860/30), și alta, *Scurtă povățuire despre principiile de a planta și de a înmulți tot felul de copaci pentru folosul poporului țării*, prin care se urmărea să se reglementeze situația fondului forestier din Bucovina (1862/70). Se tipărește la Lvov, în 1852, în polonă, ruteană și română. Mai reținem un titlu, *Ce sunt Meseriașii?* (1865/26), scris cu litere mari, fără alte indicații.

* Studiu de I. A. Comăneanu, tipărit în 1859.

Figurează în donație unele cărți cu mare circulație, ca *Alexandria* (1862/61), *Viața și pildele lui Esop* (1865/3), precum și tipărituri din vechiul scris românesc, *Carte românească de învățătură a lui Varlaam*, din 1643 (1860/7) și *Cheia înțelesului de Varlaam*, „Mitropolitul României”, tipărită la București, în 1678 (1860/39).

Gramaticile ocupă un loc important în această donație și cea mai veche este cea a lui Ioanid Alexi, *Gramatica daco-română sive valachica*, tipărită la Viena, în 1826 (1862/31), căreia îi urmează, cronologic, cea a lui Nicolai Baloșescu, *Elemente de gramatică românească*, București, 1850 (1865/10), Vasile Ioanovici cu *Gramatica limbei românești*, Viena, 1851 (1865/21), la care se alătură lucrări ca cea a lui Ion Heliade-Rădulescu, *Vocabular de vorbe streine în limba română*, București, 1847 (1860/65), Gheorghe Săulescu, *Glosarul limbei daco-române*, Iași, 1857 (1865/38), Gheorghe Radu Melidon, *Regulile scurte de versificație*, Iași, 1858 (1862/37). Sunt înregistrate și o gramatică grecească din 1813 (1862/52) și una germană din 1853 (1865/23). Prezintă interes și *Cuvântul către elevii școlii ținutului Hotinului*, de Alexandru Hașdeu, tipărit la Iași, în 1855 (1862/44) și *Carte de cetire*, întocmit de Silvestru Andrievici Morariu, în 1856 (1865/22). Eminescu intenționa să retipărească manualele sale în epoca studiilor universitare la Viena⁷.

Literatura română a vremii este bine reprezentată, cum era și de așteptat pentru autorul *Lepturariului...*, întâia antologie reprezentativă a scrisului românesc. Vasile Aaron figurează cu *Anul cel mănos* (1862/42), *Peirea a doi iubiți* (1862/43), *Patimile și moartea lui Isus Hristos* (1863/87), Vasile Alecsandri cu *Balade* (1862/53), C. D. Aricescu cu *Arpa Română* (1862/33), dar și cu *Istoria Câmpulungului* (1862/22) și *Procesul meu pentru „Oda la Grecia”* (1865/16), Ioan Barac cu *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena* (1865/14), *Risipirea cea de pre urmă a Ierusalimului* (1862/38), Nicolae Bălcescu cu *Puterea armată și arta militară la români* (1862/41), George Baronzi cu *Matei Basarab sau Dorobanții și seimenii* (1865/17), Cezar Bolliac cu *Poezii Naționale* (1865/41), Costache Caragiale cu *Scrieri* (1862/62), Ion Heliade Rădulescu cu *Culegere din scrierile lui I. Eliade de proze și de poezii* (1860/61) și cu o traducere, *Regulile sau gramatica poeziei* (1862/50), N. Istrati cu *Babilonia românească* (1862/49) și *Mihul* (1865/9), Matei Millo cu *Un poet romantic* (1862/59), C. Negruzzi cu *Aprodul Purice* (1865/20), Anton Pann cu *Noul Erotocrit* (1860/60), *Fabule și istorioare* (1865/1), *Culegere de proverburile sau Povestea Vorbii* (1862/27), Alexandru Pelimon cu *Coliba indiană și Poezii diverse* (1862/60), ciclul epopeic *Traian în Dacia* (1862/64), *Vestita bătălie de la Călugăreni* (1865/44), Tudor Vladimirescu. *Mișcarea de la 1821* (1865/33) și cu alte lucrări, *Impresiuni de călătorie în România* (1862/58), *Memoriu. Descrierea șfintei monastiri* (1865/32), Ioan Pralea cu *Psaltirea* (1865/15), Costache Stamati cu *Povestea povestelor* (1865/7), Teodor Stamati cu *Pepelea sau tradițiuni romantice* (1865/5).

⁷ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 30–31; M. Eminescu, *Fragmentarium*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 57.

Dintre traducătorii din literatura universală reținem câteva nume și opere: Ermina Asachi, *Rut* de Karoline Pichler (1862/63) și *Despre îndatoririle oamenilor* de Silvio Pellico (1865/8), Costachi Gane, *Agatocles* de Karoline Pichler (1862/54), Ion Heliade-Rădulescu, *Don Juan* de Byron (1862/56) și *Don Quijote de la Mancha* de Cervantes (1862/55), C. Negruzzi, *Balade* de Victor Hugo (1862/26), Alexandru Pelimon, *Omul* de Lamantine (1865/42) și *Paul și Virginie* de Bernardin de Saint-Pierre (1862/69). Tabloul nu este, evident, complet și în donația lui Aron Pumnul figurează și alte lucrări.

Aron Pumnul donează bibliotecii, dintre lucrările personale, *Privire repede preste treisprezece din proprietățile așa-numite moșiile mănăstirești din care s-a format marea Fond Religionariu al bisericii drept-credincioase răsăritene din Bucovina*, tipărită la Cernăuți, în 1865 (1865/54). *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen*, tipărită la Viena, în 1864 și *Lepturariu românesc*, tipărit tot la Viena, în 1862–1865, sunt cumpărate cu banii bibliotecii (1865/55, 56).

Din donația sa, Aron Pumnul ni se relevă ca un intelectual care acordă cea mai mare atenție publicațiilor periodice. Se desprinde de aici că avea în biblioteca sa calendare, reviste și ziare din toate provinciile românești. În donație sunt înregistrate: calendare – „Calendar pentru poporul românesc” pe anul 1845 (1865/12), tipărit de M. Kogălniceanu la Iași, „Calendar pentru poporul românesc” pe anii 1847, 1851, 1852, 1854 (1862/66), tipărit la Iași, „Calendar pentru români” pe anul 1849 (1865/13), tipărit la Iași, „Calendar istoric și popular” pe 1857, tipărit la București, „Calendar pentru poporul românesc” pe 1853 și 1865 (1865/18, 19), tipărit la Brașov de G. Barițiu; reviste – „Arhiva românească” pe anii 1840, 1845 (1865/29, 30), tipărită la Iași, „Magazin istoric pentru Dacia” pe 1851 (1862/24), tipărită la București, „Foaie științifică și literară” („Propășirea”) pe 1844 (1862/45), tipărită la Iași, „Revista Carpaților” pe 1861 (1865/31), tipărită la București, „Muguri” pe 1859 (1860/29), tipărită la Arad, „Amicul școlii” pe anii 1860, 1861, 1862 (1860/57, 1862/94, 1863/112), tipărită la Brașov, „Isis sau natura” pe 1857 (1862/95), tipărită la București; ziare – „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, pe anii 1838, 1860 (1862/86, 92), „Telegraful român” din Sibiu, pe anii 1853, 1858, 1860, 1861 (1862/87–90), „Bucovina” din Cernăuți, pe anii 1848–1859 (1865/6), colecția completă. Scos de Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi și redactat de Iraelie Porumbescu, ziarul „Bucovina” este susținut și de Aron Pumnul cu contribuții din domeniul filologiei.

Probleme importante ridică „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, coasă de G. Barițiu la Brașov, între anii 1838 și 1865. Aron Pumnul donează bibliotecii revista pe anii 1839–1860 (1862/84, 72–82, 93, 114), tipărită pentru anii 1849–1856, 1859–1860, iar pentru toți ceilalți ani în copii făcute de elevi. Asupra acestei probleme vom stărui în alt studiu. Să reținem acum că se face precizarea pe care o transcriem: „Prescrisă de pe original de junimea studioasă română din Cernăuți la anul 1860. Cu chivernisirea domnului profesor Arune Pumnul”.

Aron Pumnul donează Bibliotecii gimnaziștilor și două manuscrise. Primul dintre ele este o copie a unui curs de filozofie, „Studiul de filozofie al lui Arune Pumnul, învățăcel în anul I al cursului de filozofie în liceul național român din Blășișu în decursul anului școlastic 1841. Tomul I. Filozofia fundamentală și logica. Descriș în Blaj la începutul anului școlastic 1841 (manuscript legat)” (1863/110). În manuscrisul 2258, 191 v–212 v de la Academia Română se păstrează un text de logică în jurul căruia s-au purtat discuții în anii din urmă și care a fost pus în legătură cu prelegerile lui Eftimie Murgu, ținute la Universitatea din Iași, în 1834/1835, 1835/1836⁸. Un răspuns definitiv nu se poate da în absența manuscrisului lui Aron Pumnul donat Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni.

Cel de-al doilea manuscris este *Reguli generale de purtare* (1862/32), fără alte indicații. Manuscrisul poartă însă titlul *Reguli de purtare ale lui Ilie Eminovici*, unul dintre frații lui Eminescu, elev și el la Liceul german din capitala Bucovinei⁹. Problemele rămân deschise și în legătură cu acest manuscris.

Aron Pumnul este sprijinit, în participarea la activitatea elevilor săi în afara școlii, de intelectualitatea bucovineană. Donația pe care o face nu conduce, pe de altă parte, la desființarea bibliotecii personale. El păstrează, în continuare, un mare număr de publicații, cu precădere din domeniul filologiei, în parte în limba germană¹⁰.

⁸ M. Eminescu, *Despre cugetare*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXI, nr. 1, ianuarie–martie 1983, p. 66–72, nr. 2, aprilie–iunie 1983, p. 70–76, nr. 3, iulie–septembrie 1983, p. 89–96. Textul este publicat de D. Vatamaniuc și comentarii de Anton Dimitriu și Eugen S. Cucerzan; M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium*, București, Editura Academiei Române, 1983, p. 563–573, 891–892. Textul și comentarii de D. Vatamaniuc.

⁹ D. Vatamaniuc, *Ilie Eminovici*, în „Caietele Eminescu”, II, 1974, p. 176–194; D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 199–201.

¹⁰ Consacrăm alte studii contribuției intelectualității bucovinene în susținerea Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni, implicării lui Eminescu în activitatea ei, precum și bibliotecii personale a lui Aron Pumnul după această donație ieșită din comun.

INTELECTUALII BUCOVINENI ȘI BIBLIOTECA GIMNAZIȘTILOR ROMÂNI DIN CERNĂUȚI

Biblioteca elevilor români de la Liceul german din Cernăuți (Ober Gymnasium) este înființată la inițiativa lui I. G. Sbiera și Alexandru Hurmuzachi, în 1857¹, și este susținută de intelectualii români pe tot parcursul activității sale. Eminescu frecventează biblioteca în anii școlărității la Cernăuți, face donații de cărți și se ocupă, în anumite perioade, de buna ei funcționare.

Documentul fundamental, pe baza căruia reconstituim activitatea ei, este catalogul bibliotecii, *Cunsemnăciunariul venitului, cheltuielilor și avutului Bibliotecii învățăceilor români gimnaziali cernăuțeni*, un registru în care se fac înregistrări pentru anii 1858–1880². De aici aflăm că biblioteca era găzduită în casa lui Aron Pumnul care răspunde de ea până în noiembrie 1863, când preia conducerea ei I. G. Sbiera, viitorul profesor al lui Eminescu la Liceul german din Cernăuți.

Pregătirile pentru înființarea bibliotecii încep înainte de 1858. *Cunsemnăciunariul...* înregistrează sumele de bani adunate până în 1857³. Figurează 18 elevi din clasa a III-a până în clasa a VII-a, Leo Nichitovici „asistente” fără alte precizări, care donează un florin și Vasilovici, paroh, fără nume de botez, care donează, de asemenea, un florin. Lista donațiilor este deschisă de Ioan Sbiera, învățăcel din clasa a VII-a gimnazială, care donează 4 florini și 30 cruceri. Este înregistrat cu o sumă mai mare numai Toader Pătrașiu, din clasa a IV-a, care donează 5 florini și 24 cruceri. Elevii poartă numele de Țurcanu, Popescu, Coca, Nichitovici, frecvente în Bucovina. Ioan Sbiera este Ion G. Sbiera (1836–1916), viitorul profesor la Universitatea din Cernăuți. Un alt elev din această listă, care se va afirma în cultura noastră, este Vasile Burlă (1840–1905), atunci în clasa a V-a, cunoscut mai târziu ca filolog și membru al Societății „Junimea”. Leon Popescu din clasa a VI-a este, probabil, printre fondatorii Reuniunii de Leptură din Cernăuți (1862–1864), alături de I. G. Sbiera, Orest Renei, Nicolae Vasilico și Leon Ciupercovici. Mai reținem numele lui Victor Miculi, elev în clasa a IV-a, fiu sau rudă cu Carol Miculi (1821–1897), profesor de pian la Cernăuți, între 1849 și 1857. Acești elevi, Leo Nichitovici și parohul Vasilovici adună suma de 31 de florini și 19 cruceri și sunt, în realitate, fondatorii Bibliotecii elevilor români de la Liceul german din Cernăuți.

¹ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară, 1899, p. 107.

² D. Vatamaniuc, *Aron Pumnul și biblioteca gimnaziștilor din Cernăuți*, în „Analele Bucovinei”, IV, 1, [ianuarie–iunie] 1997, p. 17–25. Biblioteca elevilor cernăuțeni ocupă un loc important și în studiul lui Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”. Proprietatea Societății pentru Cultură, 1943, p. 203–401. Și extras.

³ *Cunsemnăciunariul...*, p. 41.

Contribuțiile bănești se înregistrează în continuare, între 1858 și 1868, cu numele donatorului, sumele de bani și cheltuielile diverse între care și legarea unor publicații⁴. După pagina 50 urmează un gol până la pagina 116 inclusiv. Se continuau, probabil, înregistrările pe anii 1869 până în 1880. Sumele cele mai mari se adună în 1858 și 1859, când totalizează aproape 200 de florini, iar cea mai mică în 1865, de numai 3 florini și 7 cruceri. În 1861 se face o singură înregistrare, când Alexandru Boțian, elev la un liceu din Viena donează un galben. Între cei care donează sume de bani îl întâlnim pe Ioan Drogli, viitorul cumnat al lui Eminescu, Gavril Buliga, Vasile Burlă, Emanoil Logotheti, Epaminonda Bucevschi, Ștefan Ștefureac, Ilie Luția, Visarion Gribovschi, Samson Bodnărescu, Alexandru Chibici, mai târziu Alexandru Chibici Revneanu, Toader Ștefaniuc, cunoscutul memorialist Teodor V. Ștefanelli. Sunt colegi ai lui Eminescu la Cernăuți și la Viena și câțiva dintre ei ocupă un loc important în biografia poetului. Între donatori figurează și Daniel Werenka, autor, mai târziu, al monografiei *Topographie der Bukowina*, tipărită la Cernăuți, în 1895, lucrare de referință în istoriografia germană bucovineană.

Activitatea bibliotecii este inaugurată de Alexandru Hurmuzachi (1823–1871), în 1858. Acesta donează 59 de cărți, un dulap pentru păstrarea lor, un sigiliu și doi „bureți” pentru folosirea sigiliului. Donația este înregistrată la acest an la pozițiile 1–63, în 78 de „tomuri”⁵. Înregistrarea se face în rubrici, cu o frumoasă liniatură pentru număr curent, tomuri, exemplare, dăruit[or], cu specificarea profesiei, prețul în florini și cruceri. În rubrica destinată dăruit[orului] (donatorului) se precizează proveniența donației: „cărțile însemnate de la nr. 4–63 sunt aduse de D. Alexandru de Hurmuzachi, parte cumpărate cu suma de 31 florini dată de învățăcei, parte dăruită de Domnia Sa”⁶. Suma de 31 de florini este cea din lista fondatorilor bibliotecii.

Lista donației lui Alexandru Hurmuzachi se deschide cu lucrările lui August Treboniu Laurian „inspector general al școalelor”, *Elemente de istorie și geografie, Manual de geografie, Istoria românilor*, tipărite la Iași, între 1853 și 1857⁷. Tratatul lui Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, figurează în ediția îngrijită de August Treboniu Laurian, A. Panu și M. Kogălniceanu și tipărită la Iași, la Tipografia româno-franceză, în 1853. Dintre lucrările istorice reținem *Teмиșana sau scurtă istorie a Banatului Teмиșan*, tipărită la București, în 1848. Între lucrările de filosofie figurează tratatul lui Wilhelm Traugott Krug, *Manual de filosofie și literatură filosofică*, în traducerea lui August Treboniu Laurian, tipărit la București, în 1847. Nu lipsesc lucrările din științele exacte. Reținem o carte a lui I. A. Burlan, *Studentul sau felurimi de cunoștințe cu douăzeci-și-nouă figuri în*

⁴ *Ibidem*, p. 42–50; Aurel Vasiliu, *op. cit.*, p. 241–248. Și extras p. 41.

⁵ *Ibidem*, p. 117–121.

⁶ *Ibidem*, p. 117.

⁷ Toate lucrările însemnate în *Cunsemnăciunariul...*, la care facem trimiteri, le-am confruntat cu *Bibliografia românească modernă 1831–1918*, vol I (A–C), București, 1984, vol. II (D–K) București, 1986, vol. III (L–Q), București, 1989, vol. IV (R–Z), București, 1996.

patru tabele, scoasă la Tipografia Colegiului Sf. Sava, în 1850, și alta a lui Dimitrie Dragoș, elev al cursului de telegrafie din Paris, *Telegrafia electrică*, tipărită la Iași, în 1885.

Literatura română este reprezentată de Vasile Alecsandri cu *Poezii populare* (Iași, 1853), *Doine și lăcrămioare* (Iași, 1852), *Creditorii* (Iași, 1845), *Iorgu de la Sadagura* (Iași, 1847), Iancu Văcărescu cu *Colecție din poeziile lui* (București, 1848), Anton Pann cu *O șezătoare la țară* (București, 1851, 1852), D. Bolintineanu cu *Poezii vechi și noue* (București, 1855). Donația lui Alexandru Hurmuzachi este ilustrativă pentru producția literară a vremii. Întâlnim aici numele lui Alexandru Lăzărescu (Laertiu), cu *Ore de repaus* (București, 1852 și 1853), Dimitrie Dăscălescu cu *Zorile* (Iași, 1854), Alecu Vasiliu cu *Ceasuri de odihnă* (Iași, 1852), Grigore Ilaru (Gr. V. Bossuceanu) cu *Ore de dezgust* (București, 1854), Nicolai Istrati cu drama *Mihul* (Iași, 1854), I. N. Șoimescu cu drama *Moartea lui Radu VII de la Afumați* (București, 1854). Donația cuprinde și câteva lucrări cu caracter religios și administrativ din Moldova.

Literatura universală este reprezentată prin traduceri din Homer, *Iliada* (București, 1853), Telesforo de Truchia, *Jurământul ținut* (București, 1854), S. Salvadore Cammarano, *Dominul roșu* (București, 1853), Rudolf Erich Raspe, *Istoria și întâmplările Baronului de Münhausen* (București, 1855), Oliver Goldsmith, *Vicarul de Wakefield* (București, 1853), Johann Wolfgang Goethe, *Suferințele tânărului Werther* (București, 1841) Voltaire, *Zaira* (Iași, 1854), Molière, *Zgârcitul [Avarul]* (București, 1836), *Mizantropul* (Iași, 1854), Florian, *Trei nuvele* (București, 1853), F. R. Chateaubriand, *Geniul creștinismului* (București, 1850–1851), Eugène Sue, *Ghernoc Corsarul* (București, 1852), Alexandre Dumas-Père, *Suvenire de călătorie în Italia* (București, 1853), *Tereza* (Iași, 1853). Literatura germană este slab reprezentată. Explicația stă în faptul că traducerile sunt făcute în Moldova și Muntenia, cu legături strânse cu cultura franceză.

Alexandru Hurmuzachi angajează în susținerea bibliotecii și familia sa. Alături de donația din 1858 mai figurează cu o carte a lui A. Sever, în germană, în care se discută și despre „Pesti Naplo”, ziarul maghiar (1860/77)⁸. Constantin Hurmuzachi donează lucrarea lui Teodor Stamat, *Manual de istorie naturală*, tipărită la Iași, în 1848 (1860/55). Eudoxiu Hurmuzachi donează almanahul *Versuriții români*, scos de elevii școlilor din Oradea Mare, tipărit aici, în 1854 (1860/67), patru cărți în germană (1860/78, 1861/10, 11, 14), iar ca elev în clasa a VII-a o antologie din scriitorii latini (1862/121). Ion G. Sbiera, succesorul lui Aron Pumnul la Catedra de limba și literatura română la Liceul german din Cernăuți, conducătorul bibliotecii cu începere din noiembrie 1863, donează o *Adresă către Eugen Hacman*, episcopul Bucovinei, în privința înființării de școli românești din fondurile bisericii în Cernăuți (1862/116) și o *Înștiințare despre deschiderea Reuniunii Române de Leptură*, care

⁸ Înregistrările din *Cunsemnăciunariul...* le marcăm, cum procedam și în studiul anterior, cu anul în care se face înregistrarea și poziția sub care figurează înregistrarea. Simplificăm astfel aparatul critic.

se va transforma în Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 1865 (1862/117). Ion G. Sbiera redactează „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina” și donează bibliotecii colecția pe 1869 (1870/72). Leon Goian, „Boier din Bucovina”, contribuie cu două numere din „Dacia literară” pe martie și aprilie 1840 (1859/28). Nico cavalier de Buckental, donează lucrarea lui Nicolae Istrati, *Babilonia românească*, farsă filologică (1840/42). Familia era din Mihalcea și D. Petrino se înrudea cu ea prin soția sa. Ion G. Sbiera face ultima donație în 1872, când figurează cu volumul lui Dimitrie Petrino, *Flori de mormânt*, tipărit la Cernăuți, în 1867 (1872/16). Se arată că era „custode la Biblioteca țării”.

Biblioteca era sprijinită și de familiile istorice bucovinene. Figurează printre donatorii de cărți frații George și Nicolae Flondor cu *Dicționar germano-român*, întocmit de G. Barițiu și Gavril Munteanu și tipărit la Brașov, în 1853 (1859/22). Giorgie cavalier de Flondor cu *Epitoma*, întocmită de Atanasie de la Paros (1859/33), George baron de Vasilco cu nouă volume din clasicii latini (1860/8–10, 24–27, 36, 49).

Contribuții importante aduc în susținerea bibliotecii, alături de Aron Pumnul și I. G. Sbiera, alți doi profesori de română. Mihai (Miron) Călinescu (1837–1912), suplinitorul lui Aron Pumnul în timpul bolii acestuia, profesor al lui Eminescu, donează bibliotecii 11 cărți, trei publicații în germană (1863/100–103), două calendare „Amicul poporului” pe 1862 și 1863, scoase de Visarion Roman la Sibiu (1863/99, 105) și „Almanahul Milcovului”, tipărit la Focșani, în 1861 (1863/104). Sunt în donația sa lucrări de mare interes documentar. Una dintre acestea este cea a lui Andrei Șaguna, *Anthorismos sau Deslușire Comparativă asupra broșurei „Dorințele drept-credinciosului cler din Bucovina în privința organizării canonice a diecezei”*, tipărită la Sibiu, în 1861 (1863/109) și tradusă și în germană, în 1864. Alte trei lucrări cuprind informații importante privind Reuniunea Română de Leptură, *Cuvânt de deschidere*, ținut la inaugurarea societății de Alexandru Hurmuzachi, în 19 aprilie/4 mai 1863, *Dare de seamă* pe primul an de activitate a societății cernăuțene și *Protocolul adunării generale a II-a a Reuniunii Române de Leptură* din mai 1863 (1863/106, 107, 108). Reuniunea Română de Leptură pregătește, cum am arătat, întemeierea Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, în 1865. Simion Deșchievici, profesor de română, donează bibliotecii 34 de cărți, în 1873, 1875 și 1876 (1873/9–25, 27–30, 1875/2–6, 31, 35, 40, 41, 44, 46, 1876/6). În 1874 nu se face nicio înregistrare. Cărțile sunt, cu câteva excepții, în germană și franceză și acoperă mai multe domenii: gramatică, literatură, matematică, geografie, științele naturii, fizică, chimie. În donația sa sunt înregistrate lucrări de Cervantes, Balzac, Sue, Chamisso cu *Peter Schlemihl*. Figurează și Aron Pumnul cu *Lepturariul* său. Profesorul său de română răspundea de bibliotecă și, în 23 ianuarie 1876, semnează pentru situația donațiilor pe 1875, iar în 18 iulie 1876, pentru situația donațiilor pe 1876⁹.

⁹ *Cunsemnăciunariul...*, p. 202, 203.

Intellectualii bucovineni susțin biblioteca încredințați că puteau contribui la pregătirea tinerilor studioși. Samuil Morariu, paroh la Ceahor, mai târziu Silvestru Andrievicei-Morariu, mitropolit al Bucovinei, donează *Cuvântări bisericesti și Liturgica*, tipărite la Cernăuți, în 1860 (1860/69, 70). Constantin Morariu, membru în Societatea „Arboroasa”, prieten cu Ciprian Porumbescu și „profesor de teologie”, donează *Elemente de istoria universală* de Ioan Mândinescu, tipărită la Iași, în 1870 (1872/6) și *Viața, operele și ideile lui Gheorghe Șincai* de August Treboniu Laurian, tipărită la București, în 1869 (1873/8). Eusebie Popovici, „auditoriu de universitate”, donează poeziile lui Grigore Serrurie, *Colecțiune de poezii scrise în exil*, tipărită la București, în 1858 (1862/10) și ale lui C. D. Aricescu, *Lira*, tipărită la București, în 1858 (1862/11). Vasile Gr. Pop, autor al cunoscutului *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, donează nuvela sa, *Eufrosina sau virtutea unei femei*, tipărită la București, în 1870 (1870/73). Pavel Paicu, profesor, membru al „Junimii” ieșene, donează lucrarea sa, *Prospect de toate schimbările așa numite flecționarie ale cuvintelor române*, tipărită la București, în 1860 (1871/7). Simeon Cobilanschi, editor al primei gazete din Bucovina pentru săteni, *Steluța*, donează una dintre lucrările lui Ioan Barac, *Tragedia lui Samson*, piesă „în cinci perdele”, tipărită la Sibiu, în 1816 (1860/58). Izidor Vorobchievici, profesor de muzică la Facultatea de Teologie din Cernăuți, donează lucrarea sa, *Colecțiune de cântece*, destinată învățământului din Bucovina, tipărită la Cernăuți, în 1870 (1870/69). Între donatori îl vedem și pe Gheorghe Popp, „locotenent în regimentul de pedestrimă” din Cernăuți, care donează *Poemation de secunda legione valachica*, tipărit în 1830 (1859/29). Am reținut câteva nume de intelectuali din diferite domenii de activitate care sprijină biblioteca gimnaziștilor cernăuțeni.

Biblioteca își formează, în cei 18 ani de activitate, un fond important de publicații. Intrările în fondurile bibliotecii sunt inegale:

1858	119 publicații	1870	13
1859	45	1871	12
1860	78	1872	26
1861	21	1873	30
1862	144	1874	48
1863	118	1876	11
1864	60	1878	15
1865–1867.....	91	1880	1 carte ¹⁰

Din cele 872 de cărți și reviste, cea mai mare parte sunt donate de elevii de la Ober Gymnasium și câteva de elevii de la Griechisch-Orientalische-Ober-Realschule tot din Cernăuți. Este greu de stabilit o cifră exactă a elevilor care fac

¹⁰ A. Vasiliu, *op. cit.*, p. 256. Și extras, p. 56.

donaii, întrucât în *Cunsemnăciunariul...* nu se specifică întotdeauna statutul donatorilor. Donații de publicații fac, în primul rând, elevii care se ocupă de bibliotecă sub îndrumarea profesorilor: Aron Pumnul 1858–1863, Ion Sbiera 1863–1871 și Mihai (Miron) Călinescu 1871–1880. Gavril Buliga, care semnează, cum am văzut, *Prochiamățiune către studinții gimnasiaști*, în 1 ianuarie 1863, cu care se deschide *Cunsemnăciunariul...*¹¹, donează șase publicații, în 1862, (5, 6, 9, 15, 46, 47), șapte în 1863 (6, 13, 75–77, 80), două în 1864 (55, 56). Din cele 15 publicații donate de Gavril Buliga sunt de reținut *Statutele Reuniunii Române de Leptură, Dare de seamă*, pe 1862 și *Protocolul adunării generale*, din 1863, revistele „Amicul școalei”, pe anul 1860 și „Amicul poporului”, pe 1862, precum și „Versuinții români”, almanahul tipărit la Oradea, în 1854. Gavril Buliga donează și alte publicații, între care și *Memoriul...*, în germană, al deputaților bucovineni din 1861 și mai multe publicații cu caracter religios.

Ion Botezat, succesorul lui Gavril Buliga la gestionarea bibliotecii, donează cartea lui At. M. Marienescu, *Istoria română națională* (1863/1), o ediție a *Iliadei* (1864/4) și *Elemente de aritmetică* (1867/88).

Eugen Dașchievici care semnează, ca bibliotecar, până în 18 iulie 1876, donează 13 publicații în 1875 (1–7, 9, 31, 35, 40, 41, 44, 46) și două în 1876 (1, 6). Se orientează spre literatura universală și, în donația sa, figurează lucrări de Chamisso, Cervantes, Balzac, Sue. Dașchievici donează bibliotecii și *Lepturariul* lui Aron Pumnul și se situează, ca număr de publicații, alături de Gavril Buliga, predecesorul său.

Ultimii doi bibliotecari, Metodi Luția, în 1876, și George Popovici, în 1880¹², donează câte o carte. Cel dintâi donează cartea *Doliul țării la moartea lui Alexandru Ioan Cuza*, scoasă de Asociațiunea lucrătorilor tipografi români din Iași, în 1870 (1878/15). Metodi Luția semnează, în calitatea sa de „bibliotecariu” (1878/15). George Popovici donează cartea lui Grigore Muscelianu, *Monumentele străbunilor din România*, tipărită la București, în 1873 (1880/1). Sunt texte descifrate de pe pietrele monumentale însoțite de un tablou cronologic pe anii 1215–1866. Este singura înregistrare din 1880 și ultima a donatorilor din anii 1858–1880¹³.

Donația lui Alexandru Hurmuzachi din 1858 este urmată de cea a elevilor, cu un număr foarte variat de publicații. Mai numeroși sunt donatorii care nu s-au impus mai târziu în cultura românească. Porfirie Popescu, elev în clasa a VI-a, donează 19 publicații, în 1858 (68–87). Sunt calendare, almanahuri, gramatici, dicționare, piese de teatru: *Tereza* de Al. Dumas-Père, *Venețiana* de A. Amicet-Bourgeois, Ștefan Seleschi, elev în clasa a VII-a, apoi teolog, donează două cărți în 1862 (102–104) și alte 10 în 1863 (2–3, 7–11, 117–119). Figurează între ele *Hronicul românilor* de Gh. Șincai, *Scurta deducere a istoriei vest și est a românilor* de

¹¹ *Cunsemnăciunariul...*, p. 3, 4.

¹² *Ibidem*, p. 205, 206.

¹³ *Ibidem*, p. 117–121.

Dimitrie Oravițianu Constantini, *Cele șapte virtuți* de Nicolae Tincu-Velea, *Dorințele drept-credinciosului cler din Bucovina*, din 1861 și „Almanahul Milcovului”, tipărit la Focșani, în 1861, una dintre raritățile bibliografice. Atanasie Pridie, elev în clasa a VIII-a donează 13 cărți în 1870 (1–10, 15, 26, 43) și 13 în 1871 (3, 4, 9–17, 22). Donează o carte și în 1867 (91). Donația sa cuprinde, în mare parte, cărți în germană și latină. Dintre cărțile în română menționăm: George Radu Melidon cu *Regule scurte de versificație română*, Costachi Gane cu *Pashalion sau aflare modernă...*, Isidor Vorobchievici, *Manual de Armonie muzicală*, August Treboniu Laurian cu tratatul lui Wilhelm Traugott Krug, *Manual de filosofie și literatură filosofică*. Dintre elevi, cel care face cea mai mare donație de publicații este Ioan Cerneavschi (Ion Cernescu-Negrescu), din Negostina. Donează 43 de publicații, 35 în 1864 (7–9, 17–47) și 8 în 1865 (57–64). Lucrările de la pozițiile 1865/60–64 sunt înregistrate cu numele Iancu Negrescu. Donația sa se deschide cu lucrarea lui Iraclie Porumbescu (Golembiovschi), *Poem solenel*, închinat împăratului Ferdinand I în 1848, căreia îi urmează *Biblioteca română din Paris*, fondată în 1846. Se inserează în prezentarea bibliografică o zicere: „Învățătura este podoaba bogatului și averea săracului”. În donația sa figurează *Floarea darurilor* „foarte folositoarea fieștecăruia de cetire atât sufletește cât și trupește” și mai multe lucrări de istorie: *Întâmplările din Moldova în luna lui martie 1848*, *Regulamentul organic al Principatului Moldovei*, *Despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor Moldo-Române*, *Actele oficiale atingătoare de organizarea definitivă a Principatelor Unite Moldova și Valachia*, *Scurtă descriere a drepturilor moldovenilor și a muntenilor* de Felice Colson, în traducerea lui D. A. Sturdza, *Unirea și neunirea Principatelor Române* de arhimandritul Neofit Scriban, *Istoria imperii rosiene* de Ioan Kaidanov, în traducerea lui Gheorghe Asachi. Elevul lui I. G. Sbiera manifesta mult interes pentru teatru. Donează bibliotecii mai multe lucrări de V. Alecsandri, *Rusaliile în satul lui Cremene*, *Iorgu de la Sadagura*, *Clevetici ultrademocratul și Timofte Napoailă ultraretrogradul*, cântecele comice cântate de V. Lucian, tipărite la Iași, în 1861 (1865/63) și cunoscute cu titlul *Clevetici ultrademagogul și Sandu Napoailă ultraretrogradul*, *Viata lui Tepeș-Vodă și Mircea-Vodă cel Bătrân* de D. Bolintineanu, *Carantina*, comedia vodevil prelucrată de C. Negruzzi, *Uniforma mareșalului*, comedie de August de Kotzebue și *Amestecătorul în toate*, comedie de J. F. Junger, amândouă în traducerea lui Samuil Botezat, *Părăsitul sau meșteșugul de a-și face norocul*, comedie de Fr. Schiller în traducerea lui Erich Winterhalder, *Macbeth* de Shakespeare, în traducerea lui P. P. Carp. Mai reținem și o ediție din operele lui Klopstock, în germană, din 1785.

Întâlnim și o situație aparte când un elev își începe studiile la Ober Gymnasium și se transferă la Griechisch-Orientalische-Ober Real Schule, după înființarea acestei „școli reale”, în septembrie 1863¹⁴. George Nosievici, elev în clasa I în 1862, în clasa a II-a în 1863, figurează în 1864 „realist” și „studinte” în clasa a V-a

¹⁴ D. Vatamaniuc, *Eminescu și Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1995, p. 38–39.

la Școala reală română (1864/11, 50). El donează bibliotecii gimnaziștilor 13 publicații. Donația sa începe să fie înregistrată cu *Geografia sau scrierea pământului*, care cuprinde prezentarea Europei, Asiei, Africii și Americii, întocmită de „un iubitoriu de neamul românesc” și tipărită la Buda, în 1815 (1862/83). Tot în 1862 donează a doua carte, *Cronica lui Șincai [Hronica românilor și a mai multor neamuri]*, tipărită la Buda, în 1844 (1862/105). Donează apoi cinci publicații în 1863 (14–17, 79) și alte șase în 1864 (10, 11, 50–53). Din această donație reținem două lucrări importante pentru cunoașterea trecutului Bucovinei și Transilvaniei. *Adresa* către Eugeniu Hacman în sprijinul înființării școlii reale, tipărită la Cernăuți, în 1862 (1863/15), și *Statut[ele] pentru Reuniunea femeilor române*, în sprijinul fetelor orfane și a celor ai căror părinți „au căzut în revoluțiunea maghiaro-transilvană din 1848 și 1849” (1863/16). Întâlnim în această donație o piesă de A. de Lamartine, *Moartea lui Socrate*, a cărui operă cunoaște o circulație mai restrânsă în Bucovina (1863/79) și o lucrare, *Logica adecă: partea cea cuvântătoare a filosofiei*, imprimată la Pesta, în 1799 (1864/50). Este o traducere de Samuil Clain după Friedrich Christian Baumeister, în 1871¹⁵.

Biblioteca gimnaziștilor cernăuțeni își îmbogățește fondurile cu un număr de publicații donate de elevi care se impun, mai târziu, ca personalități în cultura română. Euxodiu Hurmuzachi, elev în clasa a V-a, în 1860 și în clasa a VII-a în 1862 viitorul istoric, donează bibliotecii, cum am văzut, mai multe publicații în 1860 (67, 78), 1861 (10, 11, 14), 1862 (121). Vasile Burlă, viitorul lingvist, membru al Societății „Junimea” din Iași, donează o carte în 1859 (24), patru în 1860 (19, 21, 66, 75) și una în 1862 (6). Figurează la trei poziții cu „Amicul școlii”, revista lui Visarion Roman, scoasă la Sibiu, între 1860 și 1865. Edițiile în latină pe care le donează indică înclinație pentru filologie. Vasile Bumbac, participant, ca elev la Cernăuți, la unele acțiuni politice, cunoscut mai târziu ca poet și profesor la liceul din Suceava, donează revista „Isis sau natura”, scoasă de Iuliu Barasch (1860/11, 12), și împreună cu Nicolai Coca, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” pe 1857 și „Gazeta Transilvaniei” pe 1857 (1860/13, 14), precum și o lucrare personală, *Mulțumită din partea românilor bucovineni închinată domnului Euxodiu Hurmuzachi*, tipărită la Cernăuți, în 1861 (16). Epaminonda Bucevschi, elev în clasa a V-a, viitorul pictor, donează vodevilul lui Constantin Negruzzi, *Doi țărani și cinci cârlani*, reprezentat la Teatrul Național din Iași, în „folosul emigranților din Transilvania la 1849” (1860/35). Dionisie Olinschi, din Tereblecea, mai târziu Olinescu, corespondent al „Familiei” și întemeietor al Societății Arheologice din Bucovina, donează șase cărți (1870/55, 58–62). Reținem două lucrări, *Actele adunărilor pastorale în sinodul protopresbiterial al Cernăuților*, tipărită la Cernăuți, în 1863, și *Cuvânt de deschidere*, rostit de Alexandru Hurmuzachi în 19 aprilie (1 mai 1862) la prima Adunare generală a Reuniunii Române din Cernăuți. Dionisie

¹⁵ Bianu, Ioan și Nerva Hodoș, *Bibliografie românească veche, 1508–1830*, tomul I, București, Atelierele Socec & Co Anonimă, 1910, p. 116.

Olinschi donează și un manuscris, *Geografie pe limba moldovenească*, din 1795 (1870/63). Se precizează că era „scoasă de pe geografia lui Buffier”. Père Claude Buffier tipărește *Geografia universale esposta in differenti metode* la Viena, în 1737, lucrare retipărită în 1775. Este tradusă în franceză, în 1770, iar în românește, din italiană, de Amfilohie Hotiniul, în 1795. Manuscrisul este, probabil, o copie după această traducere. Eminescu, avea în biblioteca sa un exemplar din ea pe care i-l dă lui Ion Creangă, prietenul său. „Dăruită mie de dl Mihai Eminescu – notează povestitorul –, eminentul scriitor și cel mai mare poet al românilor, 1875”¹⁶. Eminescu se afla, în adevăr, la Iași, în 1875 și era revizor școlar peste județele Iași și Vaslui și recomanda Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice manualele povestitorului¹⁷.

Mai figurează, în *Cunsemnăciunariul...*, cu acest nume încă doi elevi fără să avem cunoștință că s-ar fi remarcat în viața politică sau culturală. Iulian Olinschi donează mai multe cărți (1870/45, 1875/10–13, 36, 43) și Teofil Olinschi, la fel (1870/25, 33, 34, 39, 66–68; 1871/6). În donația celui dintâi figurează *Paul și Virginia* de Bernardin de Saint-Pierre, *Zestrea Suzetei* de Joseph Flevée, *Cântarea clopotului* de Fr. Schiller, toate în traducerea lui Alexandru Pelimon, și *Mireasa din Orleans*, în germană, de Fr. Schiller. O altă lucrare din donația sa, *Robinson Crusoe*, este retrasă, cu mențiunea, „fiind deja cu totul ruptă” (1875/43). Din donația lui Teofil Olinschi reținem lucrarea lui Edgar Quinet, *Românii Principatelor Dunărene*, în traducerea lui Nicolae Istrati, tipărită în Iași, în 1856 (1871/6).

Mai mulți elevi care se fac cunoscuți mai târziu în viața politică și culturală figurează cu lucrări puține. Emanuil Logotheti, elev în clasa a III-a în 1862, participant, ca student, la Viena la organizarea Serbării de la Putna din 1871, donează două cărți, *Jacomo sau banditul în Calabria*, „istorie dramatică” tradusă de Eugen Filipescu-Dubău, „elev în clasa a IV[-a] gimnazială a Academiei”, tipărită la Iași, în 1858 (1862/112) și *Datorințele pruncilor în 80 de istorioare scurte și plăcute*, „lucrată de Nicolae Andreevici, preot și directorul școalelor române populare din conf[iniile] mil[itare] banatice”, tipărită la Sibiu (1862/113). Logotheti încetează din viață la Viena, în noiembrie 1871, îndată după Serbarea de la Putna¹⁸. Ion Calinciuc, elev în clasa a IV-a în 1871, medic mai târziu la Marienbad, în Austria, autor al volumului de versuri *Die Glocken von Boroufi* (Viena, 1908), donează *Millo, director sau Mania posturilor* de Vasile Alecsandri, într-o ediție tipărită la Cernăuți, în 1867 (1871/8), și o lucrare de Sigmund Wallace, *Licht und Schattenbilder aus Asien, Afrika und Europ*, tipărită la Leipzig, în 1857 (1871/18). Nu cunoaștem această lucrare a lui Wallace, însă el este și autorul unei descrieri de călătorie, *Auf der Donau von Wien nach Constantinopel und nach den Dardanellen*, tipărită la Viena, în 1864 și tradusă în franceză, în 1864.

¹⁶ N. Timiraș, *Ioan Creangă, București, „Bucovina”, [1933], p. 224–225.*

¹⁷ M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondență. Documentar*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 175–176.

¹⁸ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Iași, Junimea, 1985, p. 61.

Toader Ștefaniuc, elev în clasa a II-a în 1863, coleg cu Eminescu la Cernăuți și Viena, istoric și memorialist, cunoscut cu numele Teodor V. Ștefanelli, donează lucrarea lui Teofil Bendela, *Die Bucovina im Königreich Galizien*, tipărită la Viena, în 1845 (1863/5). Ioan Ieremieviciu, elev în clasa a IV-a, în 1865, donează două cărți, *Dicționar latin-român* de Ioan Micu Moldovanu, tipărit la Sibiu, în 1864 (1865/50) și *Istoria românilor din Dacia superioară* de A. Papiu-Ilarian, tipărită la Viena, în 1851 (1867/85). Ioan Ieremieviciu este, alături de Eminescu, între gimnaziștii care îi închină ode lui Aron Pumnul la încetarea sa din viață, în ianuarie 1866. Și pentru el, ca și pentru Eminescu, cu moartea lui Aron Pumnul se stinse o lumină din Bucovina:

*Dulce Bucovină! Plângi de-acum, suspină
Căci se stinse astăzi blânda ta lumină*¹⁹.

Ioan Ieremieviciu pornea la drum împreună cu Eminescu, însă nu avem și alte informații despre preocupările sale literare.

Bibliotecarii înregistrează donațiile din 1865 și 1866 la o singură partitură de la poziția 1 până la poziția 81. Aici se încadrează și donația lui Eminescu pentru care se cer explicații suplimentare. Primele 47 de poziții sunt ocupate de donația lui Aron Pumnul pe care am prezentat-o în studiul anterior²⁰, iar ultima poziție de o carte a lui Teoctist Blajevici, *Istoria biblică a așezământului celui vechiu*, tipărită la Viena, în 1865. Se desprinde de aici că Eminescu face donația în 1865. Stă mărturie faptul că după trei cărți din donația sa este înregistrată *Geografia Banatului*, cu specificarea că era primită de la „domn[ul] A. Pumnul, profesor”. Este ultima lucrare cu care figurează în catalogul bibliotecii. Aron Pumnul încetează din viață, cum am arătat, în ianuarie 1866 și Eminescu îl numește, în oda sa, „geniul mare al deșteptării” Bucovinei.

Donația lui Eminescu este precedată de cele ale fraților săi. Nicolae Eminovici, elev în clasa a VII-a, donează două publicații în 1860 (33, 34). *Calendariu pentru 1858*, prima dintre ele, se tipărește în Tipografia „Buciumul român” din Iași și cuprinde, alături de partea calendaristică, și un *Almanah pentru români*, cu lucrări din diferite domenii. T. Codrescu se ocupă de *Adunarea Ad-hoc* și dă lista participanților, G. Melidon adresează, în proză, *Scrisori de lună*, Dimitrie Gusti, în versuri, o *Salutare lui Napoleon III* „de scăparea atentatului din 2/14 ianuarie 1858”. Poezii publică același D. Gusti, la care se alătură G. Tăutu și N. Voinov, menționat în istoriile literare pentru o traducere, *Familia africană sau Sclava întoarsă la credință*, tipărită la Iași, în 1853. *Calendar pentru bunul gospodar*, a doua publicație, donată de Nicolae Eminovici, este întocmit de Ion Ionescu de la

¹⁹ *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arone Pumnul, răposat într-a 12/24 ianuarie 1866*, Cernăuți, cu tiparul lui Rudolf Eckhardt, 1866, p. 8.

²⁰ „Analele Bucovinei”, IV, nr. 1, [ianuarie-iunie] 1997, p. 21-24.

Brad și se tipărește la Iași, în Tipografia Cantora „Foaiei sătești”, în 1845. Cuprinde lucrări pentru muncile agricole și este cel mai bun calendar pentru săteni din secolul al XIX-lea. Calendarele făceau parte, ca și alte publicații, din biblioteca lui Gheorghe Eminovici, căminarul de la Ipotești.

Ilie Eminovici, fratele mai mic al poetului, donează, în 1862, un manuscris, *Regule generale pentru purtare ale lui Ilie Eminovici, 1857*. În *Cunsemnăciunariul...* este înregistrat *Regule generale pentru purtare, 1857*, iar la numele donatorului se specifică: fără alte indicații (1862/32). Manuscrisul se păstra în Biblioteca Societății pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina și cuprindea 66 de pagini. A fost studiat de Leca Morariu sub aspect filologic, care apreciază că se înfățișa ca „«mic cod al manierelor elegante», dar rațional, în sens modern, în sensul *Hristoițiilor* lui Naum Râmniceanu și Anton Pann”²¹. Nu se pot face și alte aprecieri, în absența manuscrisului.

Donația lui Eminescu este înregistrată la pozițiile 65–67, 69–72, 74–76 din 1865–1866. La poziția 68 figurează cartea donată de Aron Pumnul, *Geografia Banatului*, iar la poziția 73, revista „Aurora română”, cu mențiunea: „cumpărată și legată pe banii bibliotecii”. Transcriem donația poetului în succesiunea înregistrării din *Cunsemnăciunariul...*, cu ortografia de acolo:

65. *Taschenwörterbuch der Deutschen und Walachischen Sprache mit einer Anleitung der Aussprache der Walachischen Buchstaben*. Nach den besten Hilfsmitteln bearbeitet von Joseph Stahl, Magistrats Translator. Eigentum des Verfassers, Bukarest, Buchdruckerei F. Ohm, 1855.

66. *Cânturi intime*. Poesii de R. Ionescu, București, Librăria lui A. Daniilopolu, strada Colței, 1854.

67. *Istoria naturală a împărăției plântelor pentru gimnasiile și școlile reale de jos c[ezaro] r[egesc] austriace* de Aloisio Poconi, învățătoriu al istoriei naturale la c[ezaro] r[egesc] gimnasiu academic de'n Vianna ediciune de cărți scolare 1863.

69. *Prințipii filosofice, politice și morale* de Colonelul de Weiss, vechiul Balif de Mudon și mădulariu mai multor Academii, tradusă din limba francească de comisul Kostaki Gane. Iassi, tipografia: institutul Abbinei, 1846.

70. Aug. Fried. *Langbeins auserlesene Gedichte*, Berlin, 1807.

71. *Teodor Körners vermischte Erzählungen* (poetischer Nachlass) nebst des Dichters Characteristik von C. A. Tiedge, und biographischen Notizen von dem Vater des Verewigten, Wien, 1815. In der Haas'schen Buchhandlung.

72. *Mytologie für Nichtstudierende* von G. Reibieck, Professor von derdeutschen Hauptschule zu St. Petersburg. Mit 16 Abbildungen, Wien, im Verlagbei R. Sammer.

²¹ Leca Morariu, *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, în „Mihai Eminescu”, IX, nr. 16, 1938, p. 17–28. Citatul reprodus de noi la p. 28. Se publică o pagină din manuscris; D. Vatamaniuc, *Ilie Eminovici*, în „Caietele Mihai Eminescu”, II, București, 1974, p. 179–183.

74. *Istoria noeturaloe a impoeroetiei animalelor pentru c[ezaro] r[egesc] gimnasiu de gios austriace lucratoe de Aloinsiu Pocorni, Vianna, 1861.*

75. *Petru Raresiu, principele Moldaviei*; noveloe istorica originala de Dr. At. M. Marienescul, Sibiu, 1862.

76. *Lecțiunariu latinu pentru a doua clasa gimnasiala*, după M. Schinnagl de Ioane M. Moldovanu, Blasiu, 1864.

Donația lui Eminescu acoperă mai multe domenii: filologie, poezie, proză, filozofie, științe naturale. Publicațiile sunt înregistrate cu respectarea datelor bibliografice, cu puține aplicări a ortografiei pumnuliste. Numele donatorului este înregistrat în rubrica respectivă: „Mihail Eminescu, st[udent] d[e] cl[asa] V gim[nasială]”. Această specificare se face și la pozițiile 67, 69–72, cu deosebirea că numele de botez este înregistrat *Mihaiu*. Înregistrările de la pozițiile 74–76 sunt făcute, probabil, de Eminescu, iar în rubrica donatorului se trece: M. Eminoviciu, fără altă precizare. În *Cunsemnăciunariul...* se înregistrează de șase ori că Eminescu era elev în clasa a V-a, informație pentru care nu avem documente.

Judecate după conținut, patru lucrări din donația lui Eminescu sunt instrumente de lucru pentru învățământul liceal. Fac parte din această categorie dicționarul german-român, dicționarul latin și cele două manuale de științe naturale.

Taschenwörterbuch der Deutschen und Walachischen Sprache este un dicționar de format mijlociu, cu cuvintele românești în ortografia chirilică de tranziție. Joseph Stahl, care figurează pe copertă ca „Magistrats Translator”, este și autorul unei lucrări, *Romänische Sprachlehre für Deutsche mit lateinischen Buchstaben und genauer Beobachtung der Orthographie*, tipărită la București, în 1860. Se face cunoscut ca „metodist” în învățarea limbilor străine. Tipărește, în colaborare cu H. C. Warta, *Noua metoda practică spre a învăța cu înlesnire limba germană*, iar în colaborare cu F. Ahn *Metoda practică pentru învățarea limbei franceze*, manuale care cunosc numeroase ediții. Dicționarul donat de Eminescu făcea parte, probabil, din biblioteca tatălui său și este utilizat de fiii căminarului la învățarea limbii germane.

P. Maurus (Josef) Schinnagl (1800–1871), fiul unui „Schreiber”, face studii de filologie clasică la Universitatea din Viena, este profesor de latină și inițiator al unor metode noi în studierea acestei limbi. Tipărește mai multe gramatici și dicționare pentru învățământul gimnazial. *Lateinische Schulgrammatik*, una dintre lucrările sale, tipărită în 1853, cunoaște mai multe ediții. Este tradusă de Timotei Cipariu și tipărită la Blaj, cu începere din 1857. *Lateinische Lesebuch für die 2. Gymnasium-Klasse* se tipărește în 1851 și se retipărește, de asemenea, în mai multe ediții. Ioan Micu Moldovanu (1833–1915) ia ca text de bază pentru *Lectiunariu latin* una dintre aceste ediții. Tipărește și un *Dicționar latin-român* pentru începători, la Blaj, în 1864. Sunt de amintit și manualele sale de geografie și istoria Transilvaniei, interzise de autoritățile maghiare. Apărător energic al drepturilor românilor din Imperiul Austro-Ungar, este și unul dintre autorii *Pronuciamenului* de la Blaj, din 1868, care stă și în atenția lui Eminescu în *Geniu pustiu*, romanul revoluției

transilvănene. Este și inițiatorul unei importante culegeri de folclor, realizată de elevii săi, între care figurează și un Eminescu din comuna Lupu, de lângă Blaj²².

Alois Pokorny (1826–1886) studiază științele naturale la Universitatea din Viena. Este profesor la „gimnasiile reale” din Austria și tipărește mai multe lucrări. Se cuvin reținute *Physiotypia plantarum Austriacarum* (1856–1873), precum și o altă lucrare, *Die Erde als Wohnplatz der Pflanzen. Thiere und Menschen* (1886). Manualul pentru gimnasiile de jos, *Naturgeschichte der drei Reiche*, tipărit în 1853–1854, cunoaște 32 de ediții până în 1921. Cele două ediții românești donate de Eminescu Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni nu menționează numele traducătorului. I. G. Sbiera ne informează ca ele sunt făcute de Aron Pumnul și Gustav Bozdeck, inspector școlar²³. Sunt și lucrările din donația lui Eminescu înregistrate cu ortografia pumnulistă. Alte două lucrări ale lui Alois Pokorny sunt traduse de Constantin Procopovici, *Mineralogia ilustrată*, în 1887, și *Botanica ilustrată*, în 1897.

Biografia lui Eminescu insistă, după mărturiile lui T. V. Ștefanelli, asupra interesului poetului pentru istoria antică și arată că se informa din cartea lui Welter, *Weltgeschichte*, pe care o aveau și alți colegi ai săi²⁴. Th. B. Welter tipărește cartea sa, *Lehrbuch der Weltgeschichte für Gymnasium und höhere Bürgerschulen* în trei volume, la Münster, între 1856 și 1858. Este o carte care descrie pe larg miturile și legendele popoarelor cu o veche cultură, îndeosebi orientale. Cartea lui G. Reinbeck, *Mythologie für Nichtstudierende*, din donația lui Eminescu, prezintă războiul troian și mitologia greacă. Este împrumutată de T. V. Ștefanelli care dă și o reproducere cu autograful lui Eminescu de donație. „Mulți ani în urmă – scrie T. V. Ștefanelli – după ce s-a desfăcut biblioteca, mitologia aceasta a devenit proprietatea mea și o păstrez și astăzi întru amintirea lui Eminescu”²⁵. În realitate, T. V. Ștefanelli împrumută cartea, cum se arată în *Cunsemnăciunariul...*, și nu o mai restituie (1865 și 1866/137/72).

Literatura este reprezentată prin cele două lucrări în română și două în germană. Radu Ionescu (1834–1872) ocupă, prin *Cânturi intime*, un loc distinct între poezii minore prin tematică, atmosferă romantică și indianism. Poezia este dominată de sentimentul micimii ființei umane și se pot face trimiteri la lirica eminesciană. În critică aplică principiile esteticii hegeliene fiind, la noi, printre cei dintâi care se orientează în această direcție.

Proza lui Atanasie Marian Marienescu (1830–1915), *Petru Rareșiu, principele Moldaviei*, este o „novelă istorică originală” a cărei acțiune se petrece la Suceava

²² D. Vatamaniuc, *Eminescu. Contribuții documentare*, Galați, Editura Porto-Franco, Muzeul Literaturii Române, 1993, p. 37–38.

²³ I. G. Sbiera, *Mișcări literare la Români din Bucovina*, Oradea Mare, 1890, p. 16.

²⁴ T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, 1914, p. 16–17. Ediția [a II-a] îngrijită, prefațată, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 64.

²⁵ *Ibidem*, p. 39, ed. a II-a p. 74.

și are ca eroi pe Petru Rareș, hatmanul Barbovschi, domnița Ruxandra, un Grozea, vornic. Deși este propusă ca „istorică”, nuvela nu are nimic din arta evocării trecutului.

Literatura germană este mai bine reprezentată decât cea română. August Friedrich Ernst Langbein (1757–1835) este înregistrat cu volumul *Gedichte*, tipărit la Berlin, în 1807. Cunoaștem și altă ediție din scrierile sale, *Erzählungen*, care cuprinde cinci povestiri și se tipărește la Berlin, în 1804. O poezie din volumul donat de Eminescu, *Amores Kriegsweisen*, îl evocă pe Cupidon, cum face și poetul român în *Pajul Cupidon*.

Karl Theodor Körner (1791–1813) reține atenția prin viața sa. Fiu al unui amic al lui Schiller, din Dresda, studiază la Lipsca și este poet al Curții din Viena. Scrie poezii, comedii și drame, în care îl urmează pe Schiller, patronul său spiritual. Se înrolează în armata de voluntari a lui Lutzow în campania împotriva lui Napoleon. Moare în lupta de la Rosemberg, din august 1813. În ajun compune poezia *Schwertlied (Cântecul sabiei)*, care devine imn național al germanilor. Biografia sa, A. Zipper, *Dichter-Biographisches Theodor Körner* și Hans Zimmer, *Theodor Körners Leben und Werke*, remarcă franchețea juvenilă, cultivarea formelor poetice și inspirația folclorică. Volumul său de versuri, *Leyer und Schweret*, este tipărit postum de către tatăl său, în 1814. Ediția *Gedichte und Erzählungen*, donată de Eminescu Bibliotecii Gimnaziștilor Cernăuțeni cuprinde două proze, *Woldemar* și *Die Harfe*, poezii, *Geistliche Sonette* pe teme religioase și o descriere de călătorie, *Erinnerungen an Karlsbad*, din 1811. O ediție a scrierilor sale întocmește Karl Streckfuss, *Theodor Körner's sämtliche Werke*, Berlin, 1834. Cuprinde poezii, scrieri dramatice, povestiri, corespondență. Alte ediții, de același editor, în trei volume, se tipăresc în 1853 și 1855. O ediție din scrierile lui Körner întocmește, în traducere românească, Ricard D. Ioan, *Nuvele și povestiri duioase*, tipărită la București, în 1910. Sunt incluse *Călătoria lui Schandau*, *Harfa*, *Stâncile lui Heiling*, *Woldemar*, precum și poezii ostășești. Sebastian Stanca întocmește *Sergentul*, dramă într-un act, în care înfățișează luptele din pasul Surduc de lângă Târgu Jiu, din 1916. Este o prelucrare și o localizare după lucrarea lui T. Körner, *Joseph Heyderich*.

Ediția donată de Eminescu Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni se păstrează în fondurile Academiei Române cu autograful poetului „dăruită bibliotecii gimnaziștilor Români de'n Cernăuți de M. G. Eminoviciu”. Se face mențiunea 1865/71, care ne trimite la *Cunsemnăciunariul...* unde este înregistrată. Studiul comparativ al operei lui Körner și Eminescu ar putea să ofere unele surprize.

Biografia lui Eminescu notează greșit numele autorului *Principiilor filozofice, politice și morale* sub forma Colonelul de Bais. Se face confuzie între B. și W. Costache Gane folosește pentru traducerea sa la ediția franceză *Principes philosophiques politiques et moraux* par Le Colonel de Weiss Ancien Bailli de Moudon et membre de diverses Academies (Bruxelles, Meline, Cans et Compagnie, 1838). Moralistul francez tratează despre virtute, adevăr, prejudecată, opinie, merit,

sănătate. Un capitol se ocupă de conversație. Leca Morariu reproduce o pagină din manuscrisul lui Ilie Eminovici donat Bibliotecii gimnaziștilor, în care se prezintă *Modul de conversație*. Această pagină nu este suficientă pentru a întreprinde o cercetare comparativă cu lucrarea moralistului francez. Nu ar fi exclus totuși ca Ilie Eminovici să facă extrase din *Principii...*, poate la cererea lui Aron Pumnul, profesorul său. Un răspuns nu se poate da în absența manuscrisului fratelui poetului.

Aron Pumnul își pune elevii să copieze „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, revista lui G. Barițiu, care apare la Brașov, între 1838 și 1865. În *Cunsemnăciunariul...* se înregistrează, în 1862, la pozițiile 72–81 și 84, copiile făcute de elevi și donate bibliotecii. Se specifică, la prima înregistrare: „Foaie pentru minte, inimă și literatură” pe anul 1839, întocmită de Georgiu Barițiu, anul II, Brașov, tipărită de Ioan Gott, prescrisă de pe original de junimea studiosă romană de’n Cernăuți, în anul 1860. Cu civirnisiala domnului profesor Arune Pumnul” (1862/72). Se modifică la celelalte poziții anul de apariție al revistei însă rămâne neschimbat anul copierii și precizarea că această muncă se face în 1860 cu „civirnisiala” lui Aron Pumnul. Din cei 17 ani de apariție a revistei, școlarii o copiază pentru zece (1838–1848). Aron Pumnul donează revista tipărită pe anii 1851–1856, 1858, 1860 (1862/82, 85, 91, 93, 114). A. Vasiliu întocmește o listă a elevilor care fac această muncă, nu tocmai plăcută²⁶. Între copiiști figurează și Nicolae Eminovici, elev în clasa a VII-a, fratele mai mare al poetului. El copiază nr. 38, din 22 septembrie 1841, nr. 39, din 29 septembrie 1841 și nr. 40, din 5 octombrie 1841²⁷. Ultima pagină, la primele două numere, este completată de Aron Pumnul, care face precizarea că sunt copiate de el, „profesoriu de limba română”.

Biblioteca gimnaziștilor cernăuțeni se face cunoscută și în afara granițelor provinciei și este privită ca o instituție de interes național. Nimic nu ilustrează mai bine această situație decât faptul că este sprijinită și de intelectualii din celelalte provincii românești.

Din Muntenia vin donațiile lui Constantin D. Aricescu care trimite romanul *Misterele căsătoriei, Trâmbița Unirii și Sărbătoarea națională, Monastirile din România*, monografia lui Cezar Bolliac și volume ale unor poeți ca I. I. Sachelarie, *Ehoul inimei* și I. D. Petrescu, *Martirii crucii din ambele Dacii* (1862/137–143). Din Transilvania trimit lucrări G. Barițiu, *Protocolul ședințelor conferinței naționale românești*, ținută la Sibiu, în 1861 (1861/9), Visarion Roman, „Amicul poporului”, calendar pe 1860 (1860/73), Ioan cavalier de Puscariu, „concepist aulic și vice-căpitan al Făgărașului”, *Formularie de documente în „cauze politice, judiciare, comunale”*, tipărită la Viena, în 1862 (1862/1232).

Din Moldova vin donațiile cele mai numeroase, fapt explicabil pentru concepția integratoare a Bucovinei la România. Gheorghe Asachi trimite *Psaltirea*

²⁶ Aurel Vasiliu, *op. cit.*, p. 225–239; extras p. 25–39.

²⁷ *Ibidem*, p. 232, extras, p. 32.

prorocului și împăratului David „adusă în versuri românești” de Dosoftei, „Mitropolitul Sucevei și a toată țara Moldovei”, tipărită la Iași, în 1673 (1862/19). Vasile Alecsandri figurează cu *Doine și lăcrămioare*, în ediția tipărită la Paris, în 1853 (18–58/119). Constantin Negruzzi cu *Balade* de Victor Hugo, în traducerea sa (1863/95), iar Iacob Negruzzi cu „Convorbiri literare” în colecții complete pe 1868, 1869 și 1870 (1870/24). V. A. Alexandrescu donează „Ateneul român”, „revistă literară și științifică” pe 1861 (1862/131, 1863/113) și, împreună cu Dimitrie Gusti, 10 publicații (1862/125–130, 133–136, 1863/18–20), dintre care reținem „Calendariu pentru români” pe 1857 și 1858, „Foiletonul «Zimbrului»” pe 1855, *Istoria românilor pentru școlile primare*, din 1860 și 1862, *Reguli scurte de versificațiune română* de George Radu Melidon, din 1858. Mai importantă este lucrarea lui Alexandru Beldiman, *Eterie sau jalnicele scene prilejuite în Moldavia din răzvrătirile grecilor, prin șeful lor Alexandru Ipsilanti venit din Rusia la anul 1821*, tipărită de Alecu Balica la Iași, în 1861.

Donația cea mai mare vine din partea lui Theodor Codrescu, cunoscut ca editor al *Uricariului*, publicație de documente care nu poate fi ocolită de cercetătorii istoriei naționale. Trimite de la Iași, în 1862, trei publicații (1862/110, 111, 144), în 1863, 12 publicații (1863/21, 25–29, 32, 38, 51), iar împreună cu Dimitrie Gusti, alte 32 de publicații (1863/18–20, 22, 23, 36, 44, 45, 47, 50, 52–62, 64–74). În donație figurează, cum era de așteptat, *Uricariul*, „cuprinzătoriu de hrisoave, tratate și acte atingătoare de Moldo-Valachia” (1862/110, 111), precum și cartea lui Harriet Beecher-Stowe, *Coliba lui Moș Toma sau Viața negrilor în sudul Statelor Unite din America*, în traducerea sa, cea dintâi versiune românească pe care o tipărește la „Buciumul român”, în 1853 (1863/26). Lucrarea lui Nicolae Șuțu, *Notions statistiques sur la Moldavie*, tipărită la Iași, în 1849 (1863/45), figurează și în traducerea donatorului, tipărită la „Buciumul român”, în 1852 (1863/32). Ocupă primul loc în această donație lucrările cu caracter administrativ și politic. Reținem câteva titluri: *Presa franceză și Principatele Române*, culegere de articole din ziarul „Zimbrul”, întocmită de donator (1863/38), *Dorințele țării*, din 1865 și *Despre elementul monarhic în sistemul reprezentativ*, din 1860, amândouă de Constantin Eraclide (1863/58, 55), *Unirea și Neunirea Principatelor Române*, din 1856 și *Unirea Principatelor Române*, din 1858, amândouă de Neofit Scriban (1863/60, 59), *Glasul poporului, glasul lui Dumnezeu*, din 1858, de I. A. Vaillant (1863/61), *Principatele Unite Moldova și Valachia*, din 1859 (1863/67). Se publică *Regulamentul adunării electivă a Moldovei*. Biblioteca gimnaziștilor din Cernăuți cuprindea cea mai mare parte a literaturii și publicisticii în sprijinul Unirii Principatelor Române din 1859. Lucrările sunt tipărite, cu puține excepții, de Theodor Codrescu, în editura sa din Iași.

Biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți își inaugurează activitatea în 1858 și o încheie în 1880. Este transferată de I. G. Sbiera Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 1871, însă funcționează cu o conducere independentă până în 1880. Deținea la sfârșitul activității sale un fond bogat de

publicații din cele mai variate domenii, în română, germană, franceză, latină, greacă. Este susținută de elevi însă și de intelectualii din Bucovina și din celelalte provincii românești. Înființată într-o provincie românească sub stăpânire străină, Biblioteca gimnaziștilor îndeplinește, la acest nivel, rolul de instituție națională fără să aibă și oficial un asemenea statut. Patrimoniul ei nu mai poate fi refăcut, ca urmare a divizării provinciei după cel de-al Doilea Război Mondial. Activitatea ei o cunoaștem din *Cunsemnăciunariul...*, document fundamental, salvat de la o pierdere ireparabilă. De aici aflăm numele elevilor și intelectualilor care o susțin și luăm cunoștință de lecturile lui Eminescu în anii școlarității sale cernăuțene. Publicațiile înregistrate în *Cunsemnăciunariul...*, care nu figurează în *Bibliografia românească modernă*, completează informația asupra vieții culturale din țara noastră la jumătatea secolului al XIX-lea.

ERNST RUDOLF NEUBAUER,
PROFESOR, SCRIITOR ȘI JURNALIST

Bucovina a constituit pentru Curtea din Viena o preocupare permanentă de colonizare a ei cu elemente germane și a favorizat expansiunea ucraineană. Situată la marginea imperiului, Bucovina deveni, cu vremea, și provincia de exil pentru persoanele indezirabile, care se făceau vinovate într-un fel sau altul față de stăpânirea habsburgică. Situația aceasta o ilustrează, ca nimeni altul, Ernst Rudolf Neubauer, prin drumul străbătut în viață¹.

Ernst Rudolf Neubauer coboară dintr-o familie germană stabilită la Iglau, în Boemia, poate încă în secolul al XVII-lea. Aici se naște, în 15 iulie 1710, Elias Jakob Neubauer, ultimul copil al lui Augustin și Elisabeth Neubauer. Afirmațiile, potrivit cărora familia s-ar fi stabilit în Boemia pe la 1737, sunt infirmate de documente.

Ernst Rudolf Neubauer se naște la Iglau în 14 aprilie 1822. Face aici liceul și urmează, la Universitatea „Karl” din Praga, filosofia, iar la Universitatea din Viena, dreptul și filosofia. Se specializează în germană, istorie și geografie pentru liceu și în științele naturale pentru gimnaziu. Este secretar al ziarului „Wiener Zeitung” între 1847 și 1848, când vine prima dată în contact cu jurnalistică. Se îngrijește aici de foiletonul ziarului și de partea științifică. Din 29 iulie 1848 este proprietar și redactor răspunzător al ziarului „Der freie Wiener”, care se număra printre cele opt publicații de orientare radicală apărute la Viena din aprilie 1848. Săptămânalul vienez este redactat, inițial, de J. Alexander Medis, după care urmează Fr. Schmutz și J. M. Schleichert, când ziarul își schimbă subtitlul din „Scriere săptămânală” în „Organ radical”. Schleichert este acționat în judecată pentru publicarea unui articol, *Die Republik in Wien*, însă Curtea cu Jurați îl scoate de sub acuzare. Schleichert trece conducerea ziarului lui Neubauer, încă înainte de pronunțarea sentinței în 24 august 1848. Era o măsură privind apariția, în continuare, a publicației vieneze.

Ernst Rudolf Neubauer își precizează crezul politic la preluarea conducerii ziarului „Der freie Wiener” în cuvintele „Mit Gott für Freiheit und Vaterland” [„Cu Dumnezeu pentru libertate și patrie”]. Orientarea politică pe care o dă ziarului se desprinde îndeosebi din articolul *Die Monarchie und die Volksvertretung* [Monarhia și reprezentanța poporului]. Aici Neubauer caracterizează monarhia constituțională ca una artificială, un armistițiu între domnia absolută a regelui și cea absolută a poporului, însă nu reprezintă un organism viabil. „Die konstitutionelle

¹ Alfred Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und das Werk*, II. Theil. I. Abteilung, Czernowitz – Cernăuți, Verlag von V. Mühlendorf, 1933, 44 p. Singura monografie consacrată lui Neubauer, întocmită pe bază de documente la care, în bună parte, nu mai avem acces astăzi. De aici scoatem informațiile când nu menționăm altă sursă. Un al doilea volum, anunțat de autor, nu se tipărește; E. Castle, *Geschichte der deutschen Literatur in Österreich-Ungarn*, II, Wien, 1938, p. 1400-1415.

Monarchie – scrie Neubauer – ist eine künstliche, halbe Freiheit für ein Freiheit noch nicht herangezogenes Volk, ein Waffenstillstand zwischen absoluter Königs- und absoluter Volksherrschaft, aber kein Frieden, kein lebensfähiger Organismus”. Cu un asemenea program, Neubauer scoate nr. 36 în 1 august 1848, nr. 37 în 2 august 1848 și nr. 38 în 9 august 1848, după care ziarul încetează să mai apară. Explicația stă în orientarea prea radicală pe care o dă ziarului vienez. August Nibio evocă într-un studiu, *Ein Erlebnis E. R. Neubauers im Jahre 1848*, publicat în revista „Die Heimat”, în 21 octombrie 1923, activitatea lui Neubauer în timpul revoluției din 1848 în Viena². De aici aflăm despre ecoul stârnit de volumul de poezii *Schilf und Weide*, tipărit împreună cu fratele său, Maximilian, la Viena, în 1846, și volumul *Österreichisch-patriotische Lieder*, tipărit tot la Viena, în 1848. Neubauer se consideră, cum arată într-o poezie, *Die Ideonen*, eliberator și eliberat și participă cu însuflețire la revoluție:

„Wo um Befreier und befreit zu sein
Ich jauchzend stürzte in des Aufruhrs Toben”.

Neubauer este rănit, după câte se pare, în timpul revoluției din martie 1848 din Viena. Este trimis în fața Tribunalului militar, împreună cu Franz Wutchel, un prieten al său din Moravia, participant și el la revoluția din Viena. Wutchel părăsește Austria, ca să ajungă în America de Nord și să lupte acolo în războiul din 1862. Neubauer părăsește și el Viena, în noiembrie 1848, ca să mai revină aici în 1849. Își caută o nouă patrie și o găsește în Bucovina, la două sute de mile de capitala imperiului.

Neubauer izbutește să obțină, în urma unei convorbiri cu Franz-Friedrich Exner, ministrul Instrucțiunii Publice din Austria, intrarea în învățământ, însă nu la școlile din Viena și nici din Austria. Este numit, cu data de 19 martie 1850, profesor suplinitor la Ober-Gymnasium din Cernăuți, pentru germană, istorie, geografie și numai pentru clasele inferioare. Se prezintă la catedră în 14 aprilie 1850. Neubauer este supus, în cariera sa didactică, birocrăției austriece. În toamna anului 1852, se prezintă la un examen să i se recunoască calificarea. Obține aprobarea să predea, ca obiect principal, numai limba germană, iar istoria și geografia doar la clasele inferioare. Este numit profesor provizoriu printr-un decret din 20 martie 1853. Pentru a-și completa examenele, își ia concediu în anul școlar 1854/1855. În loc să se ocupe de istorie și geografie, asistă la cursurile lui Joseph Hyrtl, profesorul de anatomie descriptivă și topografică la Universitatea din Viena, cursuri pe care le frecventează mai târziu și Eminescu și Slavici³. Comisia de examinare îi aprobă să predea științele naturii la cursul inferior. Prin dispozițiile legii examenelor din 1856, se constată că nu avea calificarea pentru toate obiectele pe care le predă.

² „Die Heimat”, IV, nr. 42, 21 octombrie 1923, p. 1-3.

³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 121, 122, 506; *Eminescu. Manuscrisele, jurnal al formării intelectuale și al lărgirii orizontului științific. Laborator de creație. Instrument de lucru*. București, Editura Minerva, 1988, p. 36, 37, 39.

Neubauer protestează prin memorii adresate Ministerului Instrucțiunii, însă nu primește nici un răspuns. Situația sa materială era precară. În august 1866 înaintază o cerere pentru un concediu, la care anexează și un certificat medical, cu specificarea că suferea de „paroxism la cap” („Kopf-Paroxysmus”). Concediul nu i se aprobă. Neubauer se consideră, însă, în concediu și pleacă din Cernăuți în septembrie 1866. Ștefan Wolf, directorul liceului, propune Ministerului Instrucțiunii să i se suprimă salariul. Neubauer se întoarce la catedră, în noiembrie 1866, și raporturile sale cu Ștefan Wolf devin tot mai încordate. În 1869 trimite la Viena câteva lucrări, să-i fie recunoscute ca o completare la examenele ce i se cereau. Comisia de examinare îl invită în 19 septembrie 1870 să se prezinte la examene, pe care le trece cu rezultate bune. Abia în 1871 i se recunoaște titlul de profesor, cum prevedea legislația austriacă. Conflictul deschis cu Ștefan Wolf și ostilitatea corpului profesoral de la Ober-Gymnasium îl determină să părăsească capitala Bucovinei. În 13 septembrie 1872 se mută la Rădăuți, ca director provizoriu al liceului nou înființat. Este numit director definitiv doi ani mai târziu. Aici găsește un climat liniștit și leagă prietenii durabile cu câțiva profesori. Sănătatea sa se resimte, însă, de pe urma întâmplărilor prin care trece în revoluția din 1848 și în exilul de la Cernăuți. În august 1882 cere un concediu care i se aprobă pentru octombrie 1882 – ianuarie 1883. Se întoarce la conducerea liceului în ianuarie 1883, însă cere, tot acum, și pensionarea. Inspectoratul școlar al Ducatului Bucovinei aprobă cererea în februarie 1883. Este pensionat cu data de 1 martie 1883, după ce funcționează, ca profesor suplinitor, trei decenii. Ministerul Instrucțiunii aprobă trecerea în pensie numai la sfârșitul anului școlar 1882/1883.

Ernst Rudolf Neubauer este cunoscut în cultura noastră îndeosebi ca profesor al lui Eminescu de istorie, la Ober-Gymnasium din Cernăuți. Biografia poetului îl prezintă ca dascăl sever și zgârcit cu calificativele în aprecierea elevilor. „Es rief in dem ganzen Gymnasium – scrie I. Scurtu – Aufsehen hervor, als der Lehrer Neubauer ein sehr strenger Mann, ihm die beste Censur in der Geschichte gab, was bei jenem noch der Fall gewesen war”⁴. În termeni asemănători îl prezintă și T. V. Ștefanelli în amintirile sale. „Îmi aduc aminte – scrie colegul lui Eminescu – că, predându-ne profesorul nostru în clasa a doua istoria persienilor și venind vorba de tinerețea lui Cyrus, ne zise, muștrându-ne, că în despărțitura A este un elev Eminovici care știe istoria mai bine decât noi.”⁵ K. E. Franzos, elev, și el, al lui Neubauer la Ober-Gymnasium, își caracterizează profesorul în termeni severi pentru că se îngrijea prea puțin de elevi, fiind ocupat cu redactarea ziarului local și publicarea de versuri rele. „Der zugleich die Landeszeitung redigierte, sehr viele und sehr mittelmässige Verse machte und sich wenig um uns kümmerte”⁶.

⁴ Ioan Scurtu, *Mihai Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1903, p. 15.

⁵ T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, Institutul de Arte Grafice, C. Sfetea, 1914, p. 27; *Amintiri despre Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 64 (Eminesciana, 31).

⁶ Alfred Klug, *op. cit.*, p. 14.

Profesor cu o cultură aleasă, însă nesupus rigorilor administrației austriece, care îl teroriza cu îndeplinirea unor formalități, Neubauer era implicat, cum vom arăta mai departe, în gazetărie și mai puțin preocupat de activitatea la catedră. Orele de clasă le folosea, când găsea elevi să-l suplinească, pentru scrierea articolelor la gazetă. Nu se vede de nicăieri, pe de altă parte, că era sever. Sunt foarte puțini elevi care nu promovează la el examenele. Neubauer nu se putea supune disciplinei școlare prin temperamentul său de boem și atracția pentru gazetărie. Ștefan Wolf, directorul liceului, protocolar, reprezentant tipic al administrației austriece, avea motive să fie nemulțumit de subalternul său. Spre a scăpa de el, susține numirea la conducerea unui liceu, departe de capitala provinciei.

Neubauer trăiește la Rădăuți, în cel de-al doilea exil al său, aproape două decenii⁷. Director de liceu, nu mai are situația de subaltern, ca la Cernăuți, și nu este terorizat de forurile superioare din administrația de stat. Se consacră îndeletnicirilor literare și acestor ani le aparține opera sa de maturitate. Publică în anuarul liceului din Rădăuți, pe care îl redactează, studii cu o bună informare. În anuarul pe 1873/1874 publică studiul *Grundzüge zur Geschichte von Serethland*⁸; în anuarul pe 1876/1877, studiul *Das Gudrunlied. Über Gottfried von Stressburg „Tristan“*⁹; în cel pe 1878/1879 studiile *Fürst Constantin Brancovan și Basedow und seine Gedanken über das Schulwesen*¹⁰, acestea fiind reunite și în volum, tipărit la Cernăuți în 1879¹¹. Un alt studiu istoric, *Versuch einer Darstellung nach Quellen für die Beziehungen zwischen Polen und Österreich zur Zeit Kaiser Maximilians II. und seines Sohnes Maximilian des Deutschmeisters*, îl tipărește mai înainte, la Cernăuți, în 1870¹². Dintre volumele sale de versuri, cel dintâi, *Schilf und Weide*, semnat împreună cu Maximilian, fratele său, se tipărește, cum am văzut, la Viena, în 1846. Îi urmează *Österreichisch-patriotische Lieder* (Viena, 1849), *Die vier Himmelsgegenden der Ehe* (Viena, 1855), *Strassenlieder, Lieder aus der Bukowina* (Viena, 1856). Neubauer își adună creația literară, cum arată August Nibio, în studiul *Autobiographisches* von E. R. Neubauer, publicat în revista „Die Heimat” în 1921, într-un manuscris, *Cantavita*, care însumează 334 de pagini în format mare¹³. Producția literară dinainte de venirea la Rădăuți o supune unui examen critic sever și reține din ea puține poeme. Include aici epopeea *Nogaia oder die Steppenschlacht*,

⁷ Franz Wiszniowski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*. Waiblingen, 1966, p. 312–315. Lucrare fundamentală pentru prezentarea comunității germane din Rădăuți, cu o bogată informație istorică. Scoatem de aici informațiile pentru timpul petrecut de Neubauer la Rădăuți.

⁸ „Erste Jahresschrift des Staats-Gymnasium in Radautz”, 1874, p. 1–3.

⁹ Nu am văzut anuarul pe acest an.

¹⁰ „Vierte Jahresschrift des Staats-Gymnasium in Radautz”, 1879, p. 1–42.

¹¹ E. R. Neubauer, *Constantin Brancovan. Eine geschichtliche Mittheilung und Basedow (Gedanken über das Schulwesen)*, Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt, 1879.

¹² E. R. Neubauer, *Versuch einer Darstellung nach Quellen für die Beziehungen zwischen Polen und Österreich zur Zeit Kaiser Maximilians II. und seines Sohnes Maximilian des Deutschmeisters*, Czernowitz, 1970.

¹³ „Die Heimat” II, nr. 26, 31 august 1921, p. 2–4.

tipărită la Rădăuți. O altă epopee, *Darius*, în care înfățișează episoade din viața haiducului Darie, rămâne în manuscris. Neubauer era un iubitor al naturii și păsărilor. August Nibio reproduce în studiul *Neubauer und sein Papagei*, publicat în revista „Die Heimat” în 1924¹⁴, o povestire despre un papagal, Koko, căruia îi închină și poezia *Abschied von Koko*, la moartea sa. Transcriem prima strofă :

„Weh' der bittren Frucht, die Herbst mir trug!
Ach' ! mein teurer Sittich starb, mein grauer,
Dessen Herzchen mir in treuster Dauer,
Heisser Liebe voll entgegenschlug”.

Papagalul, numit tot Coco, este și pentru Argezi partenerul de dialog în scrierile sale.

Viața și activitatea lui Neubauer stă în atenția lui Nibio și într-un ultim studiu, *E. R. Neubauers Leben* (*Lebensgeschichte eines Bukowiner deutschen Dichters*) publicat în 1930¹⁵.

Studiul comparativ privind posibile raporturi între opera lui Eminescu și cea a lui Neubauer îl întreprinde Horst Fassel în două contribuții foarte documentate, *Eminescu und Neubauer* și *Mihai Eminescu și profesorul de istorie Ernst Rudolf Neubauer*, din 1977 și 1978¹⁶.

Manuscrisul *Cantavita* a ajuns în posesia lui Vasile Tomiuc, profesor religie la liceul din Rădăuți, drept garanție pentru un împrumut de 3000 de florini, pe care Neubauer îi cheltuiește în călătoriile sale în străinătate. Tomiuc achită datoria și reține manuscrisul. Demersurile noastre pentru recuperarea lui nu au fost încununate de succes.

Suntem siliți să ne limităm la scrierile din care citează biografii săi. Prezintă interes îndeosebi volumul *Cântece din Bucovina* (*Lieder aus Bukowina*), cu poeziile *Inima mea-i în codru*, *Legenda fetei înțelepte*, *Mireasmă de mai*, *Vânătorul*, *Pe Bistrița aurie*.

Cantavita se deschide cu un *Cuvânt către cititori* (*An die Leser*), în care Neubauer declara că nu se considera poet, numai rapsod. Transcriem ultimele două strofe:

„Ich sang's der Welt, dem Himmelslicht',
Dem Freund' wie dem Bedränger;
Drum nennt mich einen Dichter nicht,
O nennt mich nur den Sänger.

¹⁴ *Ibidem*, V, nr. 37, 14 septembrie 1924, p. 1-2.

¹⁵ „Czemowitzter deutsche Tagespost”, VII, nr. 1919, 24 iulie 1930, p. 5; nr. 1922, 27 iulie 1930, p. 2; nr. 1985, 11 octombrie 1930, p. 3; nr. 1991, 18 octombrie 1930, p. 3; nr. 1992, 19 octombrie 1930, p. 3. Se dă în nr. 1919 un portret al lui Neubauer.

¹⁶ „Volk und Kultur”, XXIX, nr. 12, decembrie 1977, p. 40-41, 60; „Hierasmus”, I, Botoșani, 1978, p. 487-496.

Und meine Lieder, nehmt sie hin,
Wie sie mein Herz gegeben,
Und lasst, was Guch gefällt darin,
In Gurem Herzen leben !”

Neubauer este un cântăreț, al naturii, cu care se identifică.

Wie lacht mir alles, was ich seh’,
So freudenvoll entgegen.
Das grüne Tal, die dunkle Höh’,
Der Fluren reicher Segen.

Der blaume Himmel über mir,
Die lichten Wolkensäulen;
O gold’ne Wolken, könnt’ ich doch
Mit euch von dannen eilen !”

Dintre anotimpuri, Neubauer preferă primăvara. Reproducem o strofă din poezia *Frühlingsluft*:

„In grünenden Feldern,
In schattigen Wäldern
Wohnt Freunde und Lust;
Und sanfte Gefühle,
In schattiger Kühle,
Beleben die Brust”.

Neubauer excelează în improvizație și Alfred Klug îl consideră, în monografia sa, deopotrivă rapsod și poet. Este interesant de observat că, dacă rapsodul dă curs liber improvizației, poetul preferă forma fixă și, cu deosebire, sonetul. Aria de desfășurare a poemelor sale merge de la imnul închinat divinității și frumuseților naturii, la iubire și dramele morale, și nu ocolește nici cântecul de pahar.

Neubauer este și prozator și colaborează la diferite publicații. I se publică o novelă, *Gattes Fügung*. Kriminal-*Novelle* aus Moldau, în „Deutscher Kalender für die Bukowina” pe 1930¹⁷. Karl Emil Franzos, care avea păreri rele, cum am văzut, despre profesoratul și activitatea lirică a lui Neubauer, îi publică o proză, *Das Geschenk des Feuer-Königs*, în caietele sale, „Buchenblätter”¹⁸, de unde i se reproduce și „nuvela criminală”. Neubauer întreprinde călătorii în Bucovina, încă din 1860, îndată după venirea sa la Cernăuți, când vizitează mănăstirile. Călătorește

¹⁷ „Deutscher Kalender für die Bukowina 1930”, Cernăuți, p. 93–109.

¹⁸ „Buchenblätter”, Jahrbuch für die deutschen Literaturbestrebungen in der Bukowina [f.a.], p. 136–142. Se reproduce și o poezie de Teodor von Lupul, apreciat ca o mare speranță a literaturii germane din Bucovina, și o alta de Iancu von Lupul, probabil frate cu cel dintâi.

și în România și vizitează monumente din Moldova și Muntenia. Importantă pentru cunoașterea acestui aspect din biografia sa este cartea *Erzählungen aus der Bukowina*, tipărită în 1874.

Opera principală a activității culturale a lui Neubauer în Bucovina rămâne fondarea și conducerea ziarului „Bukovina” între 1862 și 1868. Istoria presei din Bucovina nu înregistrează multe apariții până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Teodor Racoce face demersuri încă în 1816 pentru întemeierea unui ziar românesc. Obține aprobarea în 25 februarie 1817, însă condițiile nu erau favorabile pentru întreprinderea sa. Tipărește la Cernăuți *Chrestomaticul românesc*, în 1820, culegere de texte din diferiți scriitori¹⁹. Într-un istoric al literaturii austriece se menționează numele ziarului *Bukowiner*, la Cernăuți, în 1818, din care nu s-a găsit nici un număr²⁰. Frații George și Alexandru Hurmuzachi scot în 4 octombrie 1848 ziarul „Bucovina”, care apare la Cernăuți până în 20 septembrie 1850²¹. Este cea mai importantă publicație din acei ani pentru întreg spațiul culturii românești. Se menționează și un ziar cu profil comercial și meșteșugăresc, „Wochenschrift der Bukowiner Handels- und Gewerbekammer”, care apare la Cernăuți între 1851–1854. Intelectualitatea bucovineană se informa asupra vieții politice, economice și culturale din presa vieneză.

Despărțirea Bucovinei de Galiția în 1861 și obținerea statutului de ducat, cu administrație proprie, reclama înființarea unei publicații oficiale. Tratatul se duc cu Neubauer în 1861 și se încheie un contract pe mai mulți ani. Primul număr apare în 14 ianuarie 1862, cu titlul „Bukowina. Landes- und Amtszeitung” și cu specificarea că era editat și redactat de Ernst Eudolf Neubauer. O prezentare a ziarului o face August Nibio în studiul *Die erste deutsche Zeitung in der Bukowina*, publicat în 1929²². Spre a spori prestigiul ziarului, Neubauer înșira titlurile sale, pe care le transcriem în românește: „Candidat în drept, filosofie și artă, posesor al mării medalii de aur – imperială – austriacă, membru de onoare al Asociației Radetzky din Tirol, membru corespondent al Asociației de științe din Bucovina, membru al Asociației pentru promovarea muzicii în Bucovina, al Asociației pentru ajutorarea celor săraci care studiază în Cernăuți „Împăratul Franz Joseph” ș.a.m.d., profesor de estetică, literatură germană, istorie, geografie și științele naturale la gimnaziul de stat din Cernăuți”. Neubauer concepe ziarul ca o publicație a Ducatului Bucovinei, cu o apariție de trei ori pe săptămână (miercurea, vinerea și duminica) în numere de 4 pagini, în formatul „Bucovinei”, scoasă de frații Hurmuzachi în 1848–1850. Organ de presă oficial, ziarul consacra un spațiu mare problemelor administrative, știrilor interne și externe. Neubauer concepe, însă, ziarul și ca o publicație cu deschidere largă spre mișcarea culturală și literară a vremii și face loc,

¹⁹ T. Balan, *Teodor Racoce și „Chrestomaticul românesc”*. Cernăuți, 1925; Teodor Racoce, *Crestomaticul românesc din anul 1820*. Ediție critică îngrijită de Teodor Balan, Cernăuți, 1930.

²⁰ Alfred Klug, *op. cit.*

²¹ Teodor Balan, *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”*. Un capitol din istoria politică a Bucovinei din anii 1848–1850. Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1924.

²² „Deutscher Kalender für die Bukowina 1929”, Cernăuți [1928], p. 51–59. Și o fotografie a lui Neubauer și o reproducere după frontispiciul ziarului.

în coloanele sale, foiletoanelor în germană și, uneori, și în română, cronicilor dramatice și muzicale, prezentărilor de cărți. În atenția sa stă viața cotidiană a Cernăuțului și a provinciei (școala, justiția, ordinea publică, starea sanitară, cursul valutar, prețurile în piețe). Ziarul este tipărit cu caractere gotice, cu o anume eleganță, articolele nu sunt semnate și nu se face nici o mențiune cu privire la existența unui colegiu redacțional. Neubauer își propunea să dea și o versiune românească a ziarului. Exista un precedent, „Bucovina” fraților Hurmuzachi, care tipărea articolele în română și în germană. Neubauer publică, în 1862, un concurs pentru un redactor în limba română, însă nu se prezintă nimeni. Nu izbutește să-și creeze o rețea de corespondenți. Excepție face doar Siretul, care avea un reporter în persoana grefierului Josef Kunz, poet și nuvelist²³. Sarcina redactării ziarului cădea în seama lui Neubauer, fapt care explica trecerea activității didactice pe al doilea plan și disensiunile cu autoritățile școlare.

„Bukowina” rămâne cea mai importantă sursă de informații pentru o perioadă agitată din viața provinciei anexată la Imperiul Habsburgic cu opt decenii mai înainte și nici un istoric nu ar trebui să o ignore, cum se întâmplă până în zilele noastre²⁴.

E. R. Neubauer scrie o frumoasă prezentare la albumul lui F. X. Knapp, *Illustrierte Bukowina*, tipărit la Viena în 1874. Albumul este mai cunoscut sub forma unei colecții de stampe: *Piața Cernăuțului, Uliță mare din Cernăuți, Cata-ractul Sucevei lângă Șipote, Egumenia cea veche „Vatra Moldovitei”, Mormântul lui Ioan cel Nou în cripta metropolitană la Suceava, Mănăstirea Putna, Bordeii unui locuitor din Carpați, Mănăstirea Dragomirna, Monumentul tartarilor lângă Eisenau, Suceava, odinioară capitala Moldovei, Strâmtoarea „Lucava” lângă Moldova la Carpați*²⁵. Se precizează, la fiecare stampă, „Nach Natur gez. v. F. X. Knapp”.

Neubauer are o viață de familie liniștită. Se căsătorește în 24 iunie 1854 cu Amalia Diener, născută în Cernăuți, în 12 februarie 1816. Nu au copii. Soția îl urmează în exilul de la Rădăuți și încetează din viață aici, în 21 ianuarie 1890. Neubauer lichidează gospodăria și se mută la prietenul său, Iliuț, funcționar la poștă. Moare, în 4 mai 1890, de „asthma cardis” și este înmormântat în cimitirul orășenesc din Rădăuți. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina se îngrijește de mormântul și monumentul funerar care îl străjuiește, iar portretul său este pus la loc de cinste între personalitățile, foarte numeroase, care au frecventat cursurile liceului din Rădăuți mai bine de un secol²⁶.

²³ Poetul și nuvelistul de la Siret este prezentat de August Nibio, *Ein Gedankblatt für den Dichter Josef Kunz*, în revista „Die Heimat” în 1927. Publicația de la Academia Română este incompletă.

²⁴ Colecția ziarului „Bukowina” se păstrează la Centrul de Studii „Bucovina” din Rădăuți.

²⁵ *Bucovina ilustrată*, Biblioteca Academiei Române, Stampe A.G. 745. De aici transcriem titlurile stampelor scrise în românește și în germană.

²⁶ Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*. Band II. Mittel, Berufs- und Hochschulwesen, München, Verlag „Der Südostdeutsche”, 1986, p. 43–44. Se indică, eronat, ca dată a încetării din viață a lui Neubauer: 5 mai 1891.

Ernst Rudolf Neubauer desfășoară în Bucovina o activitate multilaterală, ca nici unul dintre conaționali săi care se stabilesc, printr-o întâmplare sau alta, în provincia de la marginea imperiului. Prietenii săi apropiați și statornici sunt românii. Călătorește ca un pelerin prin Țara Fagilor și cântă în versuri frumusețile peisajului bucovinean. Scoate un ziar, printre cele mai importante, prin apariția regulată și îndelungată. Cunoaște ctitoriile domnitorilor Moldovei din această parte de țară și hotarele ei din timpurile străvechi. Ștefan cel Mare este întruchiparea tuturor virtuților poporului român și-și îndeamnă contemporanii bucovineni să facă, măcar o dată în viață, un drum la Putna, să se închine la mormântul său și să cultive dragostea față de un trecut când Moldova era un stat în granițele sale firești. „Beuge dich in Ehrfurcht vor diesem Geschichtsmomente, Bewohner der Bukowina – scrie Neubauer. Es ist vom Anfange aller Geschichte bis zum heutigen Tage der einzige Moment, wo dieses dein Heimatland Bukowina ungefähr mit denselben Grenzen, die es gegenwärtig hat, ein eigener Staat war”²⁷.

Neubauer străbate în viață un drum asemeni celui al lui Aron Pumnul, profesorul cernăuțean. Participanți la revoluția din 1848 împotriva stăpânirii pajurei cu două capete, unul la Viena, altul în Transilvania, găsesc noua patrie în Bucovina, provincia de la marginea imperiului. Se identifică cu oamenii și locurile, desfășoară o activitate rodnică și rămân aici și în odihna veșnică.

²⁷ E. R. Neubauer, *Erzählungen aus Bukowina*, Viena, 1874, p. 13.

DIONISIE O. OLINESCU, ARHEOLOG ȘI CRONICAR AL VIEȚII ȘTIINȚIFICE, CULTURALE ȘI ARTISTICE

Viața științifică, culturală și artistică a românilor din Bucovina, populația autohtonă, se desfășoară în condiții vitrege sub stăpânire străină. Personalități de seamă se impun în lupta grea pentru apărarea și promovarea valorilor naționale și se bucură de prețuirea posterității. Sunt însă și personalități cu o contribuție remarcabilă în acest domeniu, care continuă să rămână în umbră. O asemenea personalitate este și Dionisie O. Olinescu, care figurează în enciclopediile mai vechi, fie și în prezentări sumare¹, însă nu-i întâlnim numele și în cele apărute în anii din urmă în Țara de Sus a Moldovei².

Dionisie O. Olinescu se naște în 8 aprilie 1852 în Adâncata, comună românească în județul Storojineț, astăzi în Regiunea Cernăuți. Se numea de acasă Olinschi, după practica administrației austriece de înstrăinare a numelor românești de familie. Semnează unele articole cu numele de botez Dionisiu. Face liceul la Ober-Gymnasium din Cernăuți, ale cărui cursuri le frecventează Eminescu și frații săi. În 1867 era în clasa a IV-a și donează mai multe cărți Bibliotecii elevilor români, găzduită în casa lui Aron Pumnul. În *Cunsămnăciunariul venitului, cheltuielilor și al avutului Bibliotecii învățăceilor români gimnaziali*, catalogul acestei biblioteci, figurează printre donatori de cărți încă doi elevi cu acest nume, probabil frați sau rude apropiate³. Termină liceul în 1870 și face studii juridice la Viena, Innsbruck și Cernăuți. Intră, în 1878, în serviciul administrației austriece din Cernăuți și, după cinci ani, ajunge la gradul de „concepist”, fără perspectivă de înaintare. Emigrează în România și funcționează, scurt timp, la Biroul de Statistică și la Fundația Universitară „Carol I” din București. Intră în învățământ, în 1895, și este profesor la Focșani, Caracal și Slatina. La Caracal predă limba germană și dreptul⁴, iar la Slatina româna, geografia și germana⁵. Se stabilește la Slatina și se înscrie în Baroul avocaților de aici. Își trece examenul de licență în drept la Iași, în 1898. În teza sa, *Acțiunea Pauliană în dreptul roman și român*, se ocupă de dreptul de garanție al creditorilor față de debitorii insolvăbili. Este elaborată cu o bogată informație din dreptul roman și legislația românească. Se tipărește la Slatina, în 1898⁶. Colaborează la revistele științifice „Buletin. Societatea geografică română”,

¹ C. Dianconovich, *Enciclopedia română*, tomul III, Sibiu, Editura și tiparul lui W. Kraft, 1904, p. 453; L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, Georgescu Delafras, 1940, p. 614.

² Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură. Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 1993.

³ Aurel Vasiliu, *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, în *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1943, p. 60. Și extras.

⁴ „Anuarul Gimnaziului «Ioniță Aslan» din Caracal pe anul 1906–1907”, Caracal, 1907, p. 24. Aici se menționează că se naște în 24 aprilie 1852.

⁵ „Anuarul Liceului «Radu Greceanu» din Slatina–Olt. 1923–1924”, Slatina, 1924, p. 25. Se precizează că venea din Focșani.

⁶ Dionisie Olinescu, *Acțiunea Pauliană în dreptul roman și român*. Teză pentru licență, Slatina, Tipografia Societății, 1898, 183 p. (Facultatea de Drept din Iași).

„Buletinul societății numismatice române”, „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, revistele „Familia”, „Junimea literară”, „Convorbiri literare”, ziarele „Tribuna”, „Gazeta Bucovinei”, „Țara”, „Voința națională”. Este membru corespondent al Societății Geografice Române și al Comisiei de Arte și Monumente Istorice din Viena.

Dionisie O. Olinescu se orientează spre arheologie la îndemnul lui I. G. Sbiera, profesorul său la Universitatea din Cernăuți, care îi face și prezentarea din enciclopedia lui C. Diaconovich, un text de referință până astăzi. Activitatea în acest domeniu și-o începe cu o corespondență, *Cernăuți*, 6 sept. 1876, publicată în „Familia”, în 12/24 septembrie 1876. Prezintă aici un paloș, descoperit lângă mănăstirea Putna, cu o vechime presupusă, dinainte de Dragoș-Vodă, și o icoană care se păstra în Biblioteca din Graz și ar fi aparținut unui boier din vremea unui Ilieș Vodă, domn în Moldova pe la 1730⁷. Eminescu atrage atenția asupra acestei corespondențe în „Curierul de Iași”, în 17 septembrie 1876. Are rezerve asupra corectitudinii descifrării inscripției de pe icoană. „Nu putem garanta – scrie Eminescu în ziarul pe care îl redacta – că data a fost bine descifrată, cel puțin pe la 1730 nu întâlnim nici un Ilieș-Vodă”⁸. Dionisie O. Olinescu reia discuția asupra acestei icoane și arată că descifrarea s-a făcut la liceul din Cernăuți și că nu era vorba de nici un Ilieș-Vodă. „Eu, Ilia Ispravnicu – se arăta în inscripție – am făcut această sântă icoană pentru Toderășco Făgărășianu”⁹. Dionisie O. Olinescu propune ca studenții români care studiau în străinătate să întreprindă cercetări în biblioteci și arhive și să descopere mărturii privind istoria poporului nostru.

Importanța descoperirilor arheologice este pusă în discuție de Dionisie O. Olinescu într-un studiu, *Tezaurul de la Pietroasa*, publicat la Gherla, în 1884¹⁰. Prezintă piesele componente cu unele informații din izvoare străine.

Descoperirea unor monede romane la Banila, în județul Sorojineț, se înscria ca o mărturie a stăpânirii romane și în aceste ținuturi. Consideră că se impunea să se întreprindă acțiuni pentru recuperarea unor asemenea vestigii ale trecutului. Publică un articol, *Necesitatea unei societăți arheologice*, în care face un istoric al înființării acestor societăți și prezintă activitatea lui Cezar Bolliac în acest domeniu¹¹. Dionisie O. Olinescu întemeiază, sub președinția sa, Societatea Arheologică Română din Bucovina, în decembrie 1885¹². Comitetul de conducere se formează dintr-un mare număr de persoane de diferite profesii. Sunt de reținut, între persoanele cu rol important în viața științifică și culturală din Bucovina, Ion Bumbac, Vasile Morariu, Ioan Drogli, Eusebie Popovici, George Popovici, Isidor Socolean. Membru de onoare este ales arheologul Gutter din Siret, susținător al lui

⁷ „Familia”, XII, nr. 37, 12/24 septembrie 1876, p. 442.

⁸ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, București. Editura Academiei Române, 1980, p. 206.

⁹ „Familia”, XII, nr. 46, 14/26 noiembrie 1876, p. 550.

¹⁰ Dionisie O. Olinescu, *Tezaurul de la Pietroasa*, Gherla, 1884, 38 p.

¹¹ „Familia”, XXI, nr. 39, 29 septembrie – 1 octombrie 1885, p. 460, 462.

¹² *Ibidem*, nr. 52, 29 decembrie 1885/10 ianuarie 1886, p. 662.

Dionisie O. Olinescu în activitatea sa. În comitet intră și Aglaia Drogli, sora lui Eminescu.

Societatea Arheologică Română din Bucovina desfășoară o activitate susținută în inventarierea pieselor arheologice din diferite domenii de pe întreg teritoriul Bucovinei. Dionisie O. Olinescu le face cunoscute într-o serie de studii pe care le publică în mai multe reviste și ziare: *Antichități din Bucovina*¹³, *Starea arheologică în Bucovina, Într-o comună a Bucovinei în Banila*¹⁴, *Antichitățile din Bucovina*¹⁵, *Convorbiri arheologice, Cu privire la români*¹⁶. Un raport, *Societatea Arheologică Română din Bucovina*, semnat de Dionisie O. Olinescu, ca președinte, și C. Morariu, ca secretar, publicat în „Gazeta Bucovinei”, în ianuarie 1892, prezintă activitatea ei pentru perioada 1886–1891¹⁷. Aici se dă și lista obiectelor și documentelor care intrară în patrimoniul societății. Sunt piese de cult și casnice, zapise, medalii, monede. Concepția lui Dionisie O. Olinescu despre „arheologie” se dovedește destul de cuprinzătoare și încadra aici tot ce ținea de trecut. Această activitate avea și scopuri pedagogice în pregătirea conștiinței naționale. Societatea Arheologică Română din Bucovina păstra, arată el, „toate odoarele trecutului nostru și ca mireanului celui mai neînvățat i se va mări mândria națională”¹⁸. Activitatea lui Dionisie O. Olinescu atrage atenția unor instituții din străinătate. H. Stallon, secretar perpetuu la Academie des Inscriptions et belles-lettres, îi cere să facă o prezentare a antichităților din Bucovina¹⁹.

Dionisie O. Olinescu își formează o bună pregătire istorică, cum se desprinde din două studii ale sale, *Rămășițe traco-dace*, publicat în „Junimea literară”, în 1908²⁰ și *Gotisch-skytische Goldschmiedekunst in Dacien und in Panonien*, tipărit în „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, în 1914²¹. Primul studiu poartă specificarea *Caracal*, unde funcționa ca profesor. Demersurile sale științifice se susțin pe o bună documentare, în mare măsura din izvoare germane, inaccesibile istoricilor noștri. Dionisie O. Olinescu se înscrie printre cercetătorii noștri care

¹³ „Tribuna”, II, nr. 47, 28 februarie/12 martie 1885, p. 186–187; nr. 48, 1/13 martie 1885, p. 190–191; „Buletin. Societatea Geografică Română”, VI, Trim. III, Partea a II-a, 1885, p. 203–214.

¹⁴ „Tribuna”, III, nr. 10, 14/26 ianuarie 1886, p. 37; nr. 11, 15/27 ianuarie 1886, p. 41–42; nr. 12, 16–18 ianuarie 1886, p. 45–46; nr. 13, 17/29 ianuarie 1886, p. 49–50; nr. 14, 18/30 ianuarie 1886, p. 53–54; nr. 15, 19/31 ianuarie 1886, p. 57–58; nr. 16, 21 ianuarie/2 februarie 1886, p. 61–62; nr. 17, 22 ianuarie/3 februarie 1886, p. 65–66.

¹⁵ „Voința națională”, III, nr. 630, 13/25 septembrie 1886, p. 2–3; nr. 634, 18/30 septembrie 1886, p. 2–3.

¹⁶ „Familia”, XXV, nr. 23, 4/16 iunie 1889, p. 271; nr. 24, 11/23 iunie 1889, p. 284; nr. 25, 18/30 iunie 1889, p. 292, 294.

¹⁷ „Gazeta Bucovinei”, II, nr. 3, 9/21 ianuarie 1892, p. 2–3.

¹⁸ „Tribuna”, III, nr. 17, 22 ianuarie/3 februarie 1886, p. 66.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 12, 18/30 ianuarie 1886, p. 46.

²⁰ „Junimea literară”, IV, nr. 10–11, noiembrie 1907, p. 222–225; nr. 12, decembrie 1907, p. 253–256; V, nr. 1, ianuarie 1908, p. 16–18; nr. 3, martie 1908, p. 60–62; nr. 4–5, aprilie–mai 1908, p. 82–84. Și extras.

²¹ „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, XX–XXI, 1912–1913, Cernăuți, 1914, p. 56–83.

susțin că dacii nu au fost exterminați de romani și face o prezentare interesantă a lor în privința fizicului, limbii, portului și ocupațiilor (ostași și ciobani). În cel de-al doilea studiu înfățișează tipuri umane, dă reproduceri din tezaurul de la Pietroasa și după o amforă din Adâncata, comuna sa natală.

Studiile pe care le consacără Bucovinei sunt de mare interes pentru cunoașterea unor aspecte din istoria provinciei. Se ocupă, astfel, într-un studiu, *Numele Bucovina*, publicat în „Buletinul Societății Geografice Române”, în 1896, de împrejurările în care se dă acest nume Țării de Sus a Moldovei după anexarea ei la Imperiul Habsburgic, în 1775²². Numele „Bucovina” apare în tratatul încheiat între împăratul Sigismund și Vladislav Iagello, regele Poloniei, în 15 martie 1412. „Quod sylvae majores bucovina – se arată aici – dictae, incipiendo a Montibus seu ab Alpibus Regis Hungariae inter eandem Terram Moldaviae et Terram Sepenyensem situatae, penes Sereth potententes se ad aliam sylvam minorem bucovina dictam, usque ad fluvium Pruth, debent per medium dividi seu dimandari”. Se desprinde de aici că se dă acest nume la două păduri, una mai mare și alta mai mică, care se întindeau în Țara de Sus a Moldovei.

Curtea din Viena ezită multă vreme în găsirea unui nume pentru provincia anexată prin șantaj, în 1775. Se folosește mai întâi numirea „fosta parte a Moldovei” (der ehemalige Theil der Moldau), apoi, succesiv, „C. C. Moldova” (K. K. Moldau), „districtul moldovan” (Moldauische District), „districtul Bucovina” (Bukowiner Distrikt), „generalatul moldovan” (Moldauer Generalat). Gabriel von Splény, primul comandant al administrației militare, propune „generalatul cernăuțean”. Acestor ezitări le pune capăt Maria Tereza care hotărăște, în 23 august 1777, ca provincia anexată să se numească Bucovina. Numirea privește numai anii ocupației austriece a Țării de Sus a Moldovei (1775–1918) și nu ar trebui extinsă și la alte epoci din istoria noastră națională.

Problema întocmirii unor hărți ale Bucovinei se pune în discuție în timpul demersurilor diplomației austriece pentru anexarea provinciei. Dionisie O. Olinescu se ocupă de aceste demersuri în studiul *Hărțile Bucovinei*, publicat în 1894²³. De aici se desprinde că prima hartă importantă a Bucovinei este cea întocmită de Friedrich von Mieg, în 1773–1774, maior în armata austriacă. Harta se păstra în Arhiva Ministerului de Război din Viena și poartă un titlu foarte lung, din care se vede ce se urmărea prin întocmirea ei: *Generalkarte von der neuen geometrischen Aufnahme; theils von denen à la vue aufgenommen Gegenden zusammengesetzt, zu Ersehung derjenigen Graenzlinie, welche bey Formirung eines Arrondissements der Bucovina, vor das Allerhöchste Interesse fürzuwahlen erforderlich worde. Zusammengesetzt von Maior v. Mieg 1774. 1:130 900*. Harta este întocmită, cum se desprinde de aici, spre a fixa la vedere („à la vue”) elementele topografice pentru o

²² „Buletin. Societatea Geografică Română”, XV, Trim. III–IV, 1894, București, 1896, p. 10–19; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 109–110.

²³ „Buletin. Societatea geografică română”, XV, Trim. III–IV, 1884, București, 1896, p. 3–10; M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 186–191.

graniță a Bucovinei cât mai favorabilă noii stăpâniri. Se prezintă și hărțile Bucovinei realizate după această dată. Studiul este însoțit de o hartă arheologică a Bucovinei, întocmită de Dionisie O. Olinescu, importantă pentru cunoașterea „antichităților” din spațiul bucovinean. Cercetătorii prezintă și o altă hartă a Bucovinei din 1774²⁴.

Probleme importante pune în discuție Dionisie O. Olinescu și în studiul *Monetele de pe vremea ocupațiunii rusești din anii 1769–1774*, publicat în „Buletinul Societății Numismatice Române”, în 1913²⁵. Prezintă aici înființarea, de către Petru baron de Gartenberg Sadogorski din Ostslund, a monetăriei de la Sadagura, de la care își ia și numele această localitate din stânga Prutului. Monetăria se înființează pentru armată și pune în circulație trei milioane de monede lucrate din tunurile luate de la turci, cu adaos de aramă importată din Ungaria. Sunt mai multe tipuri de monede. Una dintre ele cuprinde pe avers o cruce formată din inițialele numelui Ecaterinei a II-a, pe revers acvila bicefală rusă, iar pe pieptul acesteia scutul Moldovei și Munteniei. O altă monedă cuprinde pe avers două scuturi ovale, cu cap de bour, stema Moldovei și corbul, stema Munteniei, iar deasupra, coroana țaristă. Moneda simboliza unirea celor două Principate românești sub protectorat rusesc.

Mai reținem, dintre studiile istorice ale lui Dionisie O. Olinescu, *Monumentul din Prisaca și din Iași*, publicat în „Familia”, în 1883²⁶, *Actele de demarcațiune ale mănăstirii bucovinene Sucevița de la anul 1783 și 1884 și Tabela statistică a Bucovinei, prezentare a recensământului lui Splény*, publicate în „Buletinul Societății Geografice Române” din 1886 și 1895²⁷. Se ocupă de monumentul de la Vama, cunoscut sub numele de „Stâlpul lui Vodă”, înălțat de Mihai Racoviță în amintirea trecerii sale pe aici în Transilvania, în 1716. Monumentul este prezentat și de T. V. Ștefanelli, într-un memoriu academic în 1914²⁸. Din cel de al doilea studiu luăm cunoștință de proprietățile mănăstirilor care depășeau, ca întindere, pe cele ale răzeșilor bucovineni.

Personalitatea lui Ștefan cel Mare este prezentată de Dionisie O. Olinescu cu viziunea unui arheolog. În trei articole cu titlul *Mormântul lui Ștefan cel Mare*, din 1890, 1898 și 1904, descrie așezarea mănăstirii Putna, interiorul ei, inscripțiile de pe mormintele voievodale²⁹. Domnitorul moldovean este evocat cu datele din cronică

²⁴ M. Popescu-Spineni, *Harta Bucovinei din anul 1774*, în „Revista istorică a României”, XI–XII, București, 1941–1942, p. 149–157. Și extras.

²⁵ „Buletinul Societății Numismatice Române”, 1913; „Convorbiri literare”, XLVIII, nr. 4, aprilie 1914, p. 456–460.

²⁶ „Familia”, XIX, nr. 12, 27 martie/8 aprilie 1883, p. 148, 150–151; nr. 14, 3/15 aprilie 1883, p. 160, 162–163; nr. 15, 10/22 aprilie 1883, p. 174–176.

²⁷ „Buletin. Societatea Geografică Română”, VII, Trim. I, București, 1886, p. 54–77; XVI, Trim. I și II, București, 1895, p. 237–254.

²⁸ Teodor V. Ștefanelli, *Stâlpul lui Mihai Racoviță în Bucovina*, București, Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea, 1914, 16 p. și 4 stampe.

²⁹ „Familia”, XXVI, nr. 30, 29 iulie/10 august 1890, p. 355–356; XL, nr. 27, 4/17 iulie 1904, p. 315–316; *Mormântul lui Ștefan cel Mare*, Slatina, Tipografia Societății, 1898, 26 p.

lui Grigore Ureche și reproduce fragmente din articolul lui Iraclie Porumbescu, *Desmormântarea Domnilor Moldovei în catacombele Mănăstirii Putna*, din 1856, privind deschiderea mormintelor voievodale de comisia austriacă³⁰. Un alt articol, *O carte veche*, relatează despre peripețiile *Evangheliarului* din 1473, dăruit de Ștefan cel Mare mănăstirii Humor³¹. *Evangheliarul* cuprinde și cinci reproduceri, între care și portretul lui Ștefan cel Mare, cunoscut din copiile lui Epaminonda Bucevschi, pictorul bucovinean³².

Dionisie O. Olinescu îl prezintă pe Aron Pumnul într-o corespondență pe care o publică în „Familia”, în august 1888³³. Descrie aici festivitățile la inaugurarea monumentului funerar la mormântul profesorului cernăuțean. Festivitățile se țin în 16 iulie 1888 și rostesc cuvântări omagiale I. G. Sbiera, succesorul lui Aron Pumnul la Catedra de română de la Liceul din Cernăuți și Ion Bumbac, cu rol important în conducerea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Monumentul poartă inscripția: „Marelui bărbat al națiunii, Aron Pumnul, profesor c. r. de limba și literatura română la Gimnaziul superior din Cernăuți. 29 noiembrie 1818 – 12/14 ianuarie 1866. Recunoștință a Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, în numele conaționalilor 1886”. Monumentul este amplasat în apropierea criptei mitropoliților din Bucovina, împreună cu cel al lui I. G. Sbiera, biograful profesorului cernăuțean. Cripta mitropoliților a fost profanată de persoane cu concepții primitive, care și-au făcut o meserie din a distruge tot ce este românesc în cimitirele cernăuțene.

Arheologul bucovinean îi consacră lui Aron Pumnul și un editorial, *Arune Pumnul, apostolul românismului din Bucovina*, pe care îl publică în ziarul „Țara” din București, în ianuarie 1895³⁴. Prezintă în prima parte împrejurările în care ajunge Aron Pumnul în Bucovina, iar în partea a doua se ocupă de activitatea lui în provincia adoptivă, pe teren cultural și politic. Sosirea lui Aron Pumnul în Bucovina este descrisă de Iraclie Porumbescu, care arată că viitorul profesor se prezintă la el, la Institutul teologic, unde era student³⁵, și de G. Sion, care relatează că îl întâlnește pe viitorul cărturar pe un pod din Cernăuți. Mai plauzibilă este evocarea lui G. Sion, însă sunt comune celor două relatări elementele care intră în portretul fizic al revoluționarului transilvănean, pus sub urmărire de autoritățile maghiare.

³⁰ „Calendar pentru români pe anul 1857”, XVI, Iași, 1857, p. 64–84; *Scrierile lui Iraclie Porumbescu. Adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu, Partea I, Cernăuți, Societatea Tipografică bucovineană, 1898, p. 46–61.*

³¹ „Familia”, XVII, nr. 40, 15/27 noiembrie 1881, p. 553.

³² Corneliu Gheorghian, *Bucovina în pictură (Epaminonda Bucevschi)*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1935, p. 41.

³³ „Familia”, XXIV, nr. 30, 24 iulie/5 august 1888, p. 344–345.

³⁴ „Țara”, III, nr. 478, 1 ianuarie 1895, p. 1.

³⁵ Iraclie Porumbescu, *Cum a venit Pumnul în Bucovina*, în „Gazeta Transilvaniei”, LI, nr. 167, 30 iulie/11 august 1888, p. 2–3; nr. 168, 31 iulie/12 august 1888, p. 2–3; *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, p. 115–119; *Amintiri*, Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 180–187.

Vasile Alecsandri se bucură, în provincia românească de sub stăpânirea austriacă, de un adevărat cult și faptul acesta se explică prin difuzarea aici, pe toate căile, a poeziei sale patriotice și a pieselor de teatru cu eroi din istoria națională. Încetarea sa din viață, în 22 august 1890, produce o impresie profundă. Dionisie O. Olinescu prezintă în „Familia” festivitățile din Cernăuți și din alte localități din Bucovina³⁶. Se oficiază slujbe religioase în biserici, iar Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina ține o ședință omagială. „Cu moartea lui Alecsandri – arată Ion Bumbac în cuvântarea sa – s-a stins ceamai dulce și mai însuflețitoare stea de pe cerul românesc”.

Familia Costineștilor, din care se trag Miron și Nicolae Costin, avea descendenți și în Bucovina. Unul dintre ei, Alexandru cavalier de Costin, încetează din viață în 30 august 1876 și este înmormântat la Șepeniț, una din proprietățile familiei. Se număra, cum arată Dionisie O. Olinescu, în corespondența sa din „Familia”, printre fondatorii Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și ai Bibliotecii Țării³⁷. Personalitatea lui Alexandru cavalier de Costin este evocată și de Eminescu într-un articol, [*Din Bucovina se vestește*], publicat în „Curierul de Iași”, în 17 septembrie 1876³⁸. Se insistă și aici asupra vechimii acestei familii bucovinene.

Mitropolitul Silvestru Andrievici Morariu este personalitatea reprezentativă a bisericii ortodoxe române din Bucovina. Eminescu îi recunoaște mari merite în literatura didactică și intenționa să-i retipărească manualele pentru școlile populare (primare)³⁹. Dionisie O. Olinescu evocă personalitatea sa ca ierarh în fruntea bisericii, cu rol hotărâtor în lupta împotriva politicii de deznaționalizare a românilor, promovată de Curtea din Viena⁴⁰.

Corespondențele lui Dionisie O. Olinescu din „Familia” cuprind informații prețioase despre reprezentațiile teatrelor din România la Cernăuți⁴¹ și despre sosirea aici a unor artiste ca Charlotta Leria din Iași⁴². Un eveniment artistic aparte îl constituie prezența la Cernăuți a Agathe Bârsescu, fiica lui George cavalier de Costin, care juca sub numele de Adriana de Cola la Hofburgtheater din Viena⁴³. Din corespondențele lui Dionisie O. Olinescu luăm cunoștință de spectacolele pe care le dă și de succesul lor⁴⁴. Se trimit mai multe corespondențe din Cernăuți și

³⁶ „Familia”, XXVI, nr. 42, 21 octombrie/2 noiembrie 1890, p. 504.

³⁷ *Ibidem*, X, nr. 37, 12/24 septembrie 1876, p. 442.

³⁸ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 206.

³⁹ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu. 1870–1877*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 30–31.

⁴⁰ „Familia”, XXVI, nr. 18, 6/18 mai 1890, p. 213–215.

⁴¹ „Familia”, XXI, nr. 23, 9/21 iunie 1885, p. 273–274; nr. 24, 16/28 iunie 1885, p. 285–286; nr. 25, 23 iunie/6 iulie 1885, p. 297; XXIII, nr. 48, 29 noiembrie/11 decembrie 1887, p. 572–573; nr. 50, 13/25 decembrie 1887, p. 596–597.

⁴² *Ibidem*, XXI, nr. 9, 3/15 martie 1885, p. 104.

⁴³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 293.

⁴⁴ „Familia”, XXI, nr. 1, 6/18 ianuarie 1885, p. 9; nr. 8, 17 februarie/1 martie 1885, p. 92–93.

despre aceste reprezentatii scrie și ziarului „Tribuna” din Sibiu, de sub conducerea lui Ioan Slavici⁴⁵. Mai notăm, tot aici, vizita lui Rudolf, moștenitorul tronului, în Bucovina, din 7–10 iulie 1887⁴⁶. Bucovinenii îi fac un cadou, prin care caută să pătrundă cu culorile naționale în palatul imperial din Viena. „Un salon întreg – reprezintă darul lor – îmbrăcat și decorat cu costumele naționale. Scaunele și fotoliile sunt îmbrăcate cu brăiele țărănești tricolore și culorile uzitate ale poporului român bucovinean, iar perinele fotoliurilor și divanilor cu un desen luat de cămășile țărăncilor”. Pentru covoare se omit practicile moderne și se folosesc „culorile întrebuintate de țărani din vechime”. Informațiile din corespondența lui Dionisie O. Olinescu se cuvine să fie completate cu întâlnirea germanilor din Voievodeasa, la intrarea în comuna Sucevița, unde i se face o primire sărbătorească. Comunitatea germană din Voievodeasa înalță pe locul întâlnirii un monument, care se păstrează și astăzi. Este printre puținele mărturii de acest fel, care amintesc de prezența unei comunități germane sătești pe pământul Bucovinei⁴⁷.

Orientarea spre creația populară este ilustrată în Bucovina în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de personalități ca Simion Florea Marian, Dimitrie Dan și alți intelectuali bucovineni, colaboratori îndeosebi la „Șezătoarea” lui Iosif Vulcan, din 1875–1882. Dionisie O. Olinescu își începe și el activitatea literară cu o „tradițiune”, *Beizadea Tudurel din Moldova*, o povestire de dragoste, pe care o publică în „Familia”, în 1876⁴⁸. Se ocupă apoi, într-un articol, *Nunta la români*, în aceeași revistă, de momentele mai importante în săvârșirea acestui ceremonial⁴⁹. Întocmește și o evocare, *Regimentul român bucovinean 41 în Bosnia*, „schiță” a participării acestei unități militare din Cernăuți la războiul din 1878⁵⁰. Unitatea militară, formată în mare parte din români bucovineni, înregistrează pierderi grele în luptele din Bosnia. Asistăm la jertfe inutile, fără motivație patriotică, impuse de stăpânirea străină. Descrierea unei călătorii, *O excursiune la Siret*, cu multe peripeții, poartă subtitlul *Suveniri și impresiuni*, spre a sugera că este întreprinsă într-un ținut încă neintrat în civilizație⁵¹. Oamenii locului sunt înfățișați și ei în culori nu tocmai favorabile și cineva, care semnează *Sirețel*, ia apărarea conaționalilor săi⁵². Critica *Sirețelului* primește o replică, în care se justifică absența descrierii monumentelor din acest oraș cu veche istorie⁵³.

⁴⁵ „Tribuna”, II, nr. 34, 13/25 februarie 1885, p. 134–135; nr. 37, 16/28 februarie 1885, p. 146; nr. 39, 19 februarie/3 martie 1885, p. 154–155. Corespondențele nu sunt semnate.

⁴⁶ „Familia”, XXIII, nr. 28, 12/24 iulie 1887, p. 332–333.

⁴⁷ „Analele Bucovinei”, II, nr. 2, [iulie–decembrie] 1995, p. 151–157.

⁴⁸ „Familia”, XII, nr. 44, 31 octombrie/12 noiembrie 1876, p. 520–521; nr. 45, 7/19 noiembrie 1876, p. 531–533. Semnat: D. 01.

⁴⁹ *Ibidem*, XX, nr. 14, 1/3 aprilie 1884, p. 161–163; nr. 15, 8/20 aprilie 1884, p. 171–172.

⁵⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 28, 27 iunie/9 iulie 1882, p. 314–317; nr. 27, 4/16 iulie 1882, p. 326–328.

⁵¹ *Ibidem*, XX, nr. 35, 26 august/7 septembrie 1884, p. 418–420.

⁵² *Ibidem*, nr. 38, 12/28 septembrie 1884, p. 454–455.

⁵³ *Ibidem*, nr. 42, 14/26 octombrie 1884, p. 505–506.

Ocupă un loc important în activitatea lui Dionisie O. Olinescu prezentarea cărților de istorie și a tradițiilor poporului nostru. Stă în atenția sa cartea lui Kekaumnos, *Strategikon*, tradusă în rusă de Vasilevski, în 1881⁵⁴. Se face aici o evaluare a teoriilor lui Sulzer, Rösler, Tomaschek, cu privire la etnogeneza poporului nostru. Un studiu al lui Cocinschi, *Der osteuropäische (moldauische) Handel in XV Jahrhunderte*, publicat în „Jahrbucher für Nationaleconomie und Statistik” din Jena, în 1880, prezintă drumurile comerciale care făceau legătura Moldovei cu Transilvania, Polonia și cetățile de la Marea Neagră⁵⁵. Mutarea capitalei de la Suceava la Iași, la stăruința turcilor, duce la decăderea vechii cetăți de scaun a Moldovei. Domniei lui Alexandru cel Bun îi consacră o monografie Emile Picot și Georges Bengesco, *Alexandre le Bon, Prince de Moldavie (1401–1433)*, tipărită la Viena, în 1882⁵⁶. Membru de onoare al Academiei Române, Emile Picot (1844–1918) se ocupă de românii din Macedonia, cântecele populare ale românilor din Serbia, consacră un studiu lui Nicolae Milescu și tipărește o ediție, în franceză, a cronicii lui Miron Costin, în 1878⁵⁷. Monografia închinată lui Alexandru cel Bun cuprinde și o listă a demnitarilor din timpul lungii sale domnii, problemă care îl preocupă și pe Eminescu, cum se vede din manuscrise și din publicistica sa⁵⁸. Franz Adolf Wickenhauser (1809–1891) este trimis în Bucovina ca funcționar financiar și înaintează până la gradul de consilier. Se ocupă de istoria Bucovinei și tipărește multe studii, unele bine informate. Inaugurează cu lucrarea sa, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, tipărită la Cernăuți în 1881, suita monografiilor consacrate instituțiilor de cultură din Bucovina⁵⁹. Cercetătorul german prezintă, cum arată Dionisie O. Olinescu, monumentele de zidărie, pictura și aspectul exterior al vechilor documente scrise⁶⁰.

Acestui volum îi urmează alte patru, cu același titlu general, în care se prezintă mănăstirile și unele localități cu populație germană din Bucovina⁶¹. Simion

⁵⁴ *Ibidem*, XIX, nr. 34, 21 august/12 septembrie 1883, p. 412–414.

⁵⁵ *Ibidem*, XVIII, nr. 13, 28 martie/9 aprilie 1882, p. 147–148, 150–152.

⁵⁶ Emile Picot, Georges Bengesco, *Alexandre le Bon, Prince de Moldavie (1401–1433)*, Vienne, Adolphe Holzhausen, 1882.

⁵⁷ N. Georgescu-Tistu, *Emile Picot et ses travaux relatifs aux Roumains*, Paris, Gamber, [1925].

⁵⁸ M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 1101–1106.

⁵⁹ Adolf Franz Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, Czernowitz, druck von Rudolf Eckhardt, 1881. Acest prim volum cuprinde: *Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri, Horodnic und Petrautz*.

⁶⁰ „Familia”, XVIII, nr. 44, 31 octombrie/12 noiembrie 1882, p. 530–532; nr. 45, 17/19 noiembrie 1882, p. 540–543.

⁶¹ Adolf Franz Wickenhauser tipărește, sub titlul general *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und der Bukovina*, la aceeași editură lucrarea *Geschichte der Kloster Voronetz und Putna*, 1886; *Geschichte des Bistums Radautz und des Klosters Gross-Skit*, 1890; *Moldauisch und Russisch (Hutzulen) und die Einwanderung der Lippovaner*, 1891. Două volume prezintă coloniștii germani în Bucovina, *Die deutschen Siedlung in der Bukovina*, 1885, 1887. Activitatea sa este prezentată de C. Diaconovich în enciclopedia sa, unde se face mențiune și de obiecțiile critice cu privire la lucrările sale istorice (III, p. 1 249).

Florea Marian (1847–1907) realizează, cu *Ornitologia poporană română* în cele două volume, tipărite la Cernăuți în 1883⁶², o lucrare unică în folcloristica europeană⁶³. Dionisie O. Olinescu consacră acestei lucrări fundamentale o prezentare amplă, în care pune în lumină, pentru prima dată, importanța ei pentru știință, istorie și folcloristică⁶⁴. Arheologul bucovinean folosește prezentarea acestor cărți să întreprindă incursiuni în istorie și în creația populară românească.

Dionisie O. Olinescu este cel mai stăruitor comentator al vieții științifice, culturale și artistice din Bucovina din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. „Familia”, revista lui Iosif Vulcan, îi publică, în secțiunea *Salon*, peste 70 de corespondențe, între 1881 și 1891. Activau în Bucovina numeroase asemenea societăți în orașe și chiar în comune⁶⁵.

Societatea pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina este instituția cu cel mai mare prestigiu prin activitatea sa și personalitățile care o reprezintă⁶⁶. Înființată ca o Reuniune pentru lectură, în 1862, își ia numele sub care o cunoaștem în 1865 și funcționează până astăzi⁶⁷. Dionisie O. Olinescu prezintă activitatea ei într-un mare număr de corespondențe. Din darea de seamă a Societății pe 1871, despre care relatează în corespondența sa, luăm cunoștință de numărul membrilor săi la acea dată, situația bibliotecii, cărțile tipărite în cursul anului⁶⁸. Se insistă asupra dificultăților financiare, care făceau ca „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român în Bucovina”, sistată în 1869, să nu-și poată relua apariția. Adunarea generală a Societății... din 25 iulie 1882 este consacrată lui George Hurmuzachi, președinte al ei, încetat din viață în 13 mai 1882⁶⁹. Fondator

⁶² Simion Florea Marian, *Ornitologia poporului român*, Tom I–II, Cernăuți, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883.

⁶³ Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 212.

⁶⁴ „Familia”, XX, nr. 7, 12/24 februarie 1884, p. 76–79; nr. 8, 19 februarie/2 martie 1884, p. 88–91; nr. 9, 26 februarie/9 martie 1884, p. 89–100, 102–103; nr. 10, 4/16 martie 1884, p. 111–114; nr. 11, 11/23 martie 1884, p. 127–128; nr. 12, 18/30 martie 1884, p. 139–140.

⁶⁵ Mircea Grigoroviță, *Din istoria culturii în Bucovina (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994, p. 132–170.

⁶⁶ *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1932)*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1932. Studii de Grigore Nandriș, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultură* (p. V–XII); C. Loghin, *Înființarea „Societății pentru Cultură”* (p. 3–18); *Gheorghe Hurmuzachi (Cu prilejul împlinirii de 50 de ani de la moartea lui)*, p. 21–37; *Străduințele „Societății pentru Cultură” pe teren școlar* (p. 41–62); Victor Morariu, *„Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. 1865–1869* (p. 65–97); Teodor Balan, *Serbarea de la Putna. 1871* (p. 100–197); S. Reli, *Icoane din trecutul național-bisericesc al Bucovinei* (p. 201–217); George Onciul, *Din trecutul muzical al Bucovinei* (p. 221–254); C. Loghin, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina. 1862–1932. Schiță istorică*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1932, 56 p.

⁶⁷ Petre Dan, *Asociații. Cluburi. Ligă. Societăți*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 81–84; Mircea Grigoroviță, *op. cit.*, p. 139–144.

⁶⁸ „Familia”, VIII, nr. 29, 16/28 iulie 1872, p. 344.

⁶⁹ *Ibidem*, XVIII, nr. 27, 4/16 iulie 1882, p. 330–331.

al ziarului „Bucovina” (1848–1850) și redactor la „Foaia Societății...”, acesta este unul dintre intelectualii bucovineni de la acea dată care scria în cea mai frumoasă limbă românească. Adunarea generală din 1886 se ocupă de importanța limbii, istoriei și literaturii în apărarea ființei naționale⁷⁰. Adunarea din 1887 pune în discuție problema unificării societăților culturale și uniunilor muzicale cernăuțene sub conducerea Societății pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina⁷¹. Propunerea este respinsă. I. G. Sbiera critică slaba preocupare a Societății... în promovarea literaturii. Adunarea generală din 1888 se ocupă de acordarea de premii pentru elevii de la școlile de meserii și tipărirea de lucrări importante într-o „bibliotecă populară”, destinată îndeosebi satelor⁷². Problema înființării „bibliotecii populare” se discută și la adunarea generală din 1889⁷³. Se înființează în Bucovina trei biblioteci: *Biblioteca poporului bucovinean*, *Biblioteca pentru tinerimea română* și *Biblioteca de petrecere și învățătură pentru tineret*, prin care se face legătura cu mișcarea literară din România⁷⁴. Activitatea Societății... se remarcă și prin organizarea de prelegeri publice consacrate unor personalități, istoriei naționale, educației. Între conferențieri figurează Dionisie O. Olinescu, Ion Bumbac, Dimitrie Socoleanu, Ioan Drogli, Constantin Morariu, Izidor Ieșeanu, Activitatea societății este rău privită de cercurile politice austriece.

Mișcarea culturală și artistică este susținută în Bucovina sub stăpânirea austriacă de societățile studentești. Societatea „Arboroasa” se înființează la inițiativa și cu sprijinul lui T. V. Ștefanelli și își ia numele provinciei de dinainte de anexarea ei la Imperiul Habsburgic, în 1775. Își inaugurează activitatea în 10/22 decembrie 1875 și primul președinte al ei este Gavril Buliga, căruia îi urmează Ciprian Porumbescu⁷⁵. Acesta compune și imnul festiv al societății, pe versuri de T. V. Ștefanelli. Din corespondențele lui Dionisie O. Olinescu luăm cunoștință de spectacolele artistice pe care le dă, însă tot de aici aflăm că „Arboroasa” ținea după unele spectacole cu public și o ședință neoficială, cu participarea membrilor săi și a persoanelor care sprijineau societatea. La ședințele neoficiale se prezentau lucrări cu caracter critic la adresa unor persoane și a vieții politice. T. V. Ștefanelli citește, în ședința neoficială din 17 februarie 1876, revista „Lingșitorul”, redactată de el, pe care nu o cunoaștem, dar este ușor de înțeles ce cuprindea⁷⁶. La ședința din 26 aprilie 1876 participă Alexandru cavalier de Costin, Iancu de Lupul, I. G. Sbiera și profesori de

⁷⁰ *Ibidem*, XXII, nr. 42, 19/31 octombrie 1886, p. 505–506.

⁷¹ *Ibidem*, XXIII, nr. 21, 24 mai/5 iulie 1887, p. 248.

⁷² *Ibidem*, XXIV, nr. 52, 25 decembrie/6 ianuarie 1888, p. 609–611.

⁷³ *Ibidem*, XXV, nr. 48, 12/24 ianuarie 1889, p. 548.

⁷⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 259.

⁷⁵ Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române „Junimea” din Cernăuși. Partea întâia: „Arboroasa” (1875–1877)*, București, Editura Societății Academice Române „Junimea”, 1930; Petre Dan, *op. cit.*, p. 149–151.

⁷⁶ „Familia”, XII, nr. 7, 15/27 februarie 1876, p. 83. Olinescu semnează această corespondență cu inițiale, D. 01... ca precauție pentru eventualele atacuri din partea celor vizați.

la Facultatea de Teologie. Programul muzical este susținut de Ciprian Porumbescu, care prezintă *Cisla*, compoziția sa. La programul artistic participă și violonistul Toma Micheru, prieten apropiat al lui Eminescu, care îi face publicitate în presa ieșeană⁷⁷. T. V. Ștefanelli citește în partea neoficială a ședinței, revista autografă „Leușteanul”, pe care, de asemenea, nu o cunoaștem. Se arată aici că era numărul 2 al revistei. Participarea teologilor la aceste manifestații este suspectată de rectorul Facultății de Teologie, care se plânge Consistoriului că se strica „ordinea casei”⁷⁸. Societatea desfășoară o activitate remarcabilă și, după câteva luni, stabilește legături cu Clubul studenților universitari din Iași, Societatea „Alexi-Șincaiană” din Gherla, Societatea „Inocențiu Micu-Clain” din Blaj, Societatea Academică „România Jună” din Viena, Societatea „Uniunea română” din Paris, Societatea studenților români din München⁷⁹. Studenții sunt suspectați de autoritățile austriece pentru orientarea spre România. O telegramă trimisă de comitetul de conducere al societății Primăriei din Iași cu prilejul comemorării lui Grigore Ghica, asasinat de turci în 1777, este folosită pentru desființarea „Arboroasei”, în 15 noiembrie 1877⁸⁰. Sunt întemnițați Ciprian Porumbescu, președintele societății, Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Orest Popescu și Eugen Sireteanu pentru „înaltă trădare”. Procesul se judecă de Tribunalul din Cernăuți, în 1 februarie 1878, care pronunță verdictul de achitare. Ciprian Porumbescu contactează în temniță o boală care îi va grăbi sfârșitul. Colegii săi sunt puși de autoritățile austriece sub urmărire și se vor limita la activitatea culturală. Procesul Societății „Arboroasa” stă în atenția lui Eminescu, care atrage atenția Curtii din Viena asupra politicii sale greșite față de românii din Bucovina⁸¹.

După desființarea Societății „Arboroasa” studenții de la Universitatea din Cernăuți înființează Societatea „Junimea”, în 1878. Președinte este ales Dimitrie Onciul, student la filozofie, viitorul istoric. „Junimea” își orientează activitatea spre cultivarea limbii, literaturii naționale. Societatea se ridică, cum se desprinde din programul său de activitate, peste restricțiile clericale, își desfășura activitatea „în serviciul națiunii” și pleda pentru participarea „și la întreprinderile celorlalte societăți cu egale aspirațiuni”⁸². Societatea primea între membrii ei și studenți de alte naționalități, care manifestau „patriotism și simpatie către națiunea română”. Societatea prezintă în noiembrie 1883 o prelegere despre „Lucașfărușul” și organizează serate la Dorna, Suceava și Rădăuți⁸³. La ședința festivă a Societății, din decembrie 1883, I. G. Sbiera ține o conferință în care arată că viața românului este legată de pădure, iar Ion Bumbac face o expunere asupra situației din Dacia după retragerea

⁷⁷ M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 319, 320, 344, 351, 354, 380, 387.

⁷⁸ „Familia”, XII, nr. 18, 2/14 mai 1876, p. 214.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 31, 1/13 august 1876, p. 376.

⁸⁰ Teodor Balan, *Procesul „Arboroasei”. 1875–1878*, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937.

⁸¹ M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 3–5, 11–12, 42–43.

⁸² „Familia”, XIX, nr. 47, 20 noiembrie/2 decembrie 1883, p. 569–570.

⁸³ *Ibidem*, p. 569.

romanilor⁸⁴. Doi studenți se travestesc în haine de doamne și citesc revista umoristică „Ploșnița nr. 00003/4”, cu întâmplări vesele și triste din viața studențimii. Conducerea societății manifestă mult interes pentru pregătirea intelectuală a membrilor săi și poate înființa o revistă, „Junimea literară”, în 1904, una din cele mai importante publicații din presa bucovineană.

Studenții români de la Universitatea din Cernăuți caută să introducă în societățile lor ceremonialul ședințelor de la institutele de învățământ superior din Germania. Societatea studentească „Bucovina” se înființează în decembrie 1880 și își desfășoară activitatea sub lozinca: *Vivat. Crescat. Floreat*⁸⁵. Stema societății reprezenta o armură cavaleriească din Evul Mediu deasupra a patru săbii încruciate. Președintele se numea: senior; noii intrați în societate: vulpoi. Se interzicea practica denunțurilor, iar celor care se făceau vinovați de delațiune li se ridica dreptul de-a purta o vreme chipiul sau erau excluși din societate. O corespondență a lui Dionisie O. Olinescu descrie desfășurarea ședințelor Societății. „La capătul fiecărei mese întinse – se arată aici – ședea câte un student înarmat cu o sabie veche universitară din Evul Mediu, bătând cu ea pe masă și poruncind tăcere sau cum se zice în limba strămoșească: *silentium!* Un chipiu mic de tot roșu, așa numit cerevesia, brodat foarte frumos cu inițialele societății și ornat cu frunze de vie acoperea capul lui sever și un tricolor mare și lat învălea pieptul lui, pe când pe la șold spânzura o teacă lată, de la sabia cea antică universitară, ce o ținea o mână îmbrăcată într-o mănușă albă mare de un cot și mai mult. Cine-i acela care s-ar opune comandamentului acestui student român voinic? Cel mai înfricoșat părea să fie «vulpanul», comandantul vulpoilor, adică studenților nou intrați în societate. Peste cerevesia lui stătea mai și o coadă lungă de a unei vulpe. El ținea un regim foarte strict cu vulpii săi. Ceilalți membri ai societății academice române aveau pe cap un chipiu roșu de rând brodat numai cu inițialele numelui societății”⁸⁶. Ședințele Societății se deschideau cu intonarea *Tricolorului* lui Ciprian Porumbescu și se istoriseau întâmplări hazlii. Ședințele erau, în realitate, reprezentații teatrale, care sub pretextul reînvierii unor tradiții de la universitățile germane luau în derâdere administrația austriacă cu „seniori” și „vulpoi”.

Corespondențele lui Dionisie O. Olinescu cuprind informații bogate despre instituții, societăți și asociații care își desfășoară activitatea concomitent cu societățile studentești. Biserica Ortodoxă Română din Bucovina reprezenta instituția cea mai importantă în apărarea populației autohtone împotriva politicii de deznaționalizare promovată de Curtea din Viena. Congresele bisericești erau privite ca manifestații naționale și deschiderea lor se anunța prin 21 de salve de împușcături, situație neîntâlnită, probabil, nicăieri pentru reuniunile religioase⁸⁷. Congresele se ocupau de situația școlilor populare (primare) pe care le susținea, de situația materială a

⁸⁴ *Ibidem*, XIX, nr. 50, 11/23 decembrie 1883, p. 605–607.

⁸⁵ *Ibidem*, XVI, nr. 99, 25 decembrie 1880/6 ianuarie 1881, p. 617–618. Semnat: x. y.

⁸⁶ *Ibidem*, XXV, nr. 51, 17/29 decembrie 1889, p. 608–609.

⁸⁷ *Ibidem*, XVIII, nr. 36, 5/17 septembrie 1882, p. 437.

preoților și învățătorilor, pregătirea lor profesională și administra „fondul religios”⁸⁸. Curtea din Viena exercită presiuni asupra bisericii românilor bucovineni și nu toți mitropoliții din fruntea ei s-au dovedit la înălțimea misiunii lor.

Universitatea din Cernăuți este prezentată, ca instituție, într-o corespondență în care se descrie festivitatea aniversării a zece ani de la înființarea ei⁸⁹. Activitatea ei nu intra în atenția corespondentului, pentru motive ușor de înțeles.

Societatea Doamnelor Române se înființează la Cernăuți, în 6 februarie 1891⁹⁰. O asemenea societate exista în Transilvania încă din 1865. Societatea bucovineană își propunea să se ocupe de „înnaintarea culturii și învățământului femeilor” și de „sporirea industriei de casă”. Se constituie organizații similare în multe localități din Bucovina.

Dionisie O. Olinescu ne dă câteva informații despre activitatea Academiei ortodoxe pentru literatură istorică și muzică bisericească din Cernăuți⁹¹, Școala română din Suceava⁹², înființarea Societății de medicină⁹³ și a băncii „Progresul”, prima instituție românească în acest domeniu în Bucovina⁹⁴.

Un eveniment important în viața culturală a Bucovinei îl constituie organizarea unei expoziții la Cernăuți, între 5 septembrie și 5 octombrie 1886. Dionisie O. Olinescu îi consacră o amplă prezentare, *Expozițiunea din Cernăuți*, publicată în „Familia” în septembrie–octombrie 1886⁹⁵. O corespondență cu privire la acest eveniment, trimisă din Cernăuți, fără semnătură, se publică în „Voința națională,” în august–octombrie 1886⁹⁶. Sunt prezentate, într-o suită expozițională, pe zile, Silvicultura și agricultura, Montanistica cu industria de fier, Pomicultura și horticultura, Mașinile și acarele agricole, Literatura agricolă și silviculturală, Industria casnică, Industria meseriașilor. Presa dă și ilustrații după unele obiecte din expoziție.

Societatea de cântări „Armonia”, sau cu titlul oficial Societatea pentru cultivarea și răspândirea muzicii naționale bisericești și lumești în Bucovina, este cea

⁸⁸ *Ibidem*, XXII, nr. 18, 4/16 mai 1886, p. 217. Modul cum se formează acest fond din averile mănăstirești este prezentat de Aron Pumnul, *Privire repede peste treisprezece din proprietățile așa numite Moșiile mănăstirești din care s-a format mărețul Fond religios al bisericii dreptcredincioase răsăritene din Bucovina*, Cernăuți, 1865. Curtea din Viena administrează, de fapt, acest fond, în interesele imperiului.

⁸⁹ „Familia”, XXI, nr. 40, 6/18 octombrie 1885, p. 476–477.

⁹⁰ *Ibidem*, XXVII, nr. 5, 5/15 februarie 1891, p. 56–57; Petre Dan, *op. cit.*, p. 207; Mircea Grigoroviță, *op. cit.*, p. 144–146.

⁹¹ *Ibidem*, XXLV, nr. 6, 7/16 februarie 1888, p. 70.

⁹² *Ibidem*, XX, nr. 15, 8/20 aprilie 1884, p. 182–183, nr. 40, 30 septembrie/4 octombrie 1884, p. 481.

⁹³ *Ibidem*, XXV, nr. 48, 12/24 noiembrie 1889, p. 548.

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 37, 10/22 septembrie 1889, p. 440–441, nr. 38, 17/29 septembrie 1889, p. 452–454.

⁹⁵ *Ibidem*, XXII, nr. 37, 14/26 septembrie 1886, p. 444–445; nr. 38, 21 septembrie/3 octombrie 1886, p. 457.

⁹⁶ „Voința națională”, III, nr. 605, 13/25 august 1886, p. 2; nr. 629, 12/24 septembrie 1886, p. 2; nr. 643, 26 septembrie/10 octombrie 1886, p. 2.

mai activă dintre societățile din Bucovina. Dionisie O. Olinescu îi consacră un mare număr de corespondențe – un adevărat jurnal – pe care le publică în „Familia”, între 1882 și 1891. Societatea se înființează la inițiativa unor intelectuali bucovineni, în 19 iulie 1881⁹⁷, și își propunea să cultive și să răspândească „muzica română națională prin țară”. Conducerea Societății înființează în 1882 un subcomitet teatral, care se ocupă de punerea în scenă a pieselor din repertoriul dramaturgiei românești. Societatea fuzionează, în 1883, cu orchestra de diletanți a lui Tudor Flondor și desfășoară o activitate susținută pe tărâm muzical și teatral. În programul spectacolelor muzicale ocupă primul loc Ciprian Porumbescu, care prezintă la Societatea „Arboroasa” *Cisla*, scenă muzicală comică⁹⁸ și societățile bucovinene îi interpretează cântecele; Tudor Flondor prezintă operele *Nunta țărănească* și *Lița, Pescărița*⁹⁹, Isidor Vorobchievici este premiat pentru activitatea sa în societate¹⁰⁰. Dionisie O. Olinescu îi consacră lui Tudor Flondor o prezentare – *Un compozitor român, Tudor Flondor* – în care arată rolul jucat de el în Societatea de cântări „Armonia”¹⁰¹. Societatea întocmea programele în așa fel încât muzica românească să alterneze cu cea universală. La serata muzicală din 4 iulie 1886 în program figurează Wagner, cu *Tannhäuser*, Strauss cu *Polca*, Weber cu *Oberon*, Ciprian Porumbescu cu *Marșul călăreților*, I. Vorobchievici cu *Hora Dobrogei*, T. Flondor cu *Marșul armatei*¹⁰². Piesele din program sunt alese, cum nu este greu de observat, să creeze o anumită atmosferă și stare de spirit într-o societate condamnată la letargie de stăpânirea străină.

Conducerea teatrului de diletanți se orientează spre repertoriul național și, în mai mică măsură, și spre cel universal. Activitatea lor se desfășoară în absența unui Teatru Național al românilor, neagreat de stăpânirea austriacă, pe scene improvizate, însă se impune prin ținuta artistică. „Și teatrul nostru de diletanți – arată Dionisie O. Olinescu – face progrese necurmăte. Mulți din membrii lui s-au urcat la mare perfecțiune. Mai ales credem că s-a destins prin o jucare fină și frumoasă: doamna Drogli și dr. Popescul și Nicolae Meseder”¹⁰³. Teatrul de diletanți cernăuțean dădea reprezentații în trei limbi: română, germană și poloneză¹⁰⁴. Dionisie O. Olinescu consemnează în corespondențele sale prezența lui Maiorescu la Cernăuți, venit aici pentru un proces al lui Nicolae Hurmuzachi¹⁰⁵. Criticul vizitează Societatea „Junimea” și asistă la reprezentația diletanților cernăuțeni într-o sală a Hotelului Moldavia. „S-a jucat *Drumul de fier* așa ș-așa – notează criticul în jurnalul său în

⁹⁷ „Familia”, XVII, 23 iulie/4 august 1881, p. 350–351; Petre Dan, *op. cit.*, p. 169–170; Mircea Grigoreviță, *op. cit.*, p. 147.

⁹⁸ „Familia”, XII, nr. 18, 2/14 mai 1876, p. 21–43.

⁹⁹ *Ibidem*, XIX, nr. 22, 29 mai/10 iunie 1883, p. 265; nr. 45, 6/18 noiembrie 1883, p. 546.

¹⁰⁰ *Ibidem*, XXII, nr. 11, 16/28 martie 1886, p. 13.

¹⁰¹ *Ibidem*, XIX, nr. 22, 29 mai/10 iunie 1883, p. 265.

¹⁰² *Ibidem*, XXII, nr. 28, 29 iunie/11 iulie 1886, p. 313.

¹⁰³ *Ibidem*, XIX, nr. 12, 20 martie/1 aprilie 1883, p. 143.

¹⁰⁴ *Ibidem*, XXII, nr. 10, 9/21 martie 1886, p. 116–117.

¹⁰⁵ *Ibidem*, XIX, nr. 12, 20 martie/1 aprilie 1883, p. 143–144.

18 februarie/2 martie 1883 – dar *Florin și Florica* admirabil de bine și, în cea mai mare parte, inteligent. Remarcabil comic un domn (care juca pe bălbâitul Colivescu), excelentă, și în unele pasagii de o ștregărească drăgălășie sora lui Eminescu, doamna Drogli, bărbatul ei profesor la Școala normală de învățători. Un oarecare Popescu [juca] pe Florin neîndemânat în joc, dar de-a dreptul splendid în cântec. Întreaga reprezentație admirabil de reușită și plăcută¹⁰⁶. Maiorescu nu-și amintea numele „domnului” care îl interpreta pe Colivescu și lasă loc liber pentru o completare, pe care n-o face nici mai târziu.

Împlinim tabloul privind viața științifică, culturală și artistică din Bucovina cu alte informații din corespondențele arheologului bucovinean. Intelectualii cernăuțeni (în prelegeri publice și reținem una a lui Ion Bumbac, cu date noi despre Aron Pumnul¹⁰⁷; dintre cărți, ediția lui I. G. Sbiera privind *Codicele Voronețean*¹⁰⁸, iar dintre reviste „Aurora română”, care trecea prin greutăți financiare¹⁰⁹. Acum întocmește I. G. Sbiera și studiul său *Mișcări culturale la românii din Bucovina de la 1775 până la 1889*, pe care îl publică în „Familia”, în 1890¹¹⁰. Sunt prezentate calendarele, societățile culturale, autorii de manuale și scriitorii.

Corespondențele și articolele lui Dionisie O. Olinescu oferă o privire și asupra vieții sociale din Bucovina după un secol de administrație austriacă. Cernăuțiul se înfățișa plin de cerșetori pentru care cerea măsuri de protecție socială¹¹¹, drumurile impracticabile, iar stațiunile balneare în paragină pentru prețurile ridicate și serviciile necivilizate¹¹². Imaginea „babiloniceii împărății” de care vorbește Eminescu se vedea pretutindeni la iarmaroacele din Cernăuți și din celelalte orașe din provincie¹¹³. Peisajul social este înfățișat în culori întunecate.

Dionisie O. Olinescu este cel mai important reprezentant al arheologiei în Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea. Activitatea sa se desfășoară în direcția recuperării vestigiilor trecutului descoperite întâmplător și întocmește o hartă „arheologică” a Bucovinei. Stăpânirea austriacă nu-i pune la dispoziție fondurile necesare pentru campaniile de săpături. Studiile sale acoperă mai multe domenii și se remarcă printr-o buna informație din izvoare românești și străine. Corespondențele sunt „mici monografii” săptămânale ale vieții științifice, culturale și artistice din Bucovina anilor 1872–1891. Programele manifestațiilor culturale și artistice, foarte multe, sunt orientate, cum se vede din corespondențe, spre valorile naționale și se evită implicarea în politica de stat. Soarta tristă a Societății studen-

¹⁰⁶ T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*. Publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, II (1881–1886). București, Editura Librăriei Socec & Co., [1939,] p. 161–162.

¹⁰⁷ „Familia”, XXII, nr. 14, 6/18 aprilie 1886, p. 164.

¹⁰⁸ *Ibidem*, nr. 3, 19/31 ianuarie 1886, p. 32–33.

¹⁰⁹ *Ibidem*, XX, nr. 1, 1/13 ianuarie 1884, p. 10.

¹¹⁰ *Ibidem*, XXXIV, nr. 25, 24 iunie/6 iulie 1890, p. 291–295; nr. 26, 1/13 iulie 1890, p. 305–307; nr. 27, 8/20 iulie 1890, p. 317–318; nr. 28, 15/27 iulie 1890, p. 329–330. Și extras.

¹¹¹ *Ibidem*, XVIII, nr. 47, 21 noiembrie/3 decembrie 1882, p. 564, 566–567.

¹¹² *Ibidem*, XXII, nr. 33, 17/29 august 1886, p. 397–398.

¹¹³ *Ibidem*, XX, nr. 29, 15/27 aprilie 1884, p. 349–350.

șilor, „Arboroasa”, constituia o amenințare permanentă. Societățile românești cultivă, nu întâmplător, relații bune, pe cât posibil, cu administrația locală, și invită la reuniuni societățile alogenilor. Oficialitățile asistă la reprezentații nu întotdeauna să supravegheze securitatea imperiului. Doamnele îmbracă costume naționale, iar bărbații poartă eșarfe tricolore; se cântă cântece românești și germane, asistența uită rangurile și naționalitatea și se înfrățește în dansurile românești. Sunt informații ce nu pot fi trecute cu vederea. Bucovina este invocată în ultimii ani, tot mai des, ca un model de conviețuire între naționalități. Meritul revine societăților care susțin mișcarea culturală și artistică și unor oameni politici. Societatea aceasta, la care mai visează unii, a apus de mult și o reînviere a ei nu mai este posibilă în procesul ireversibil al istoriei.

CIPRIAN PORUMBESCU ȘI O PAGINĂ DIN ISTORIA CULTURALĂ A BUCOVINEI

Centrul de Studii „Bucovina” consacră acest număr din „Analele Bucovinei” evocării lui Ciprian Porumbescu, la 150 de ani de la naștere și 120 de ani de la trecerea sa în eternitate. Nu facem acest lucru, acum, pentru prima dată. Am închinat, la vremea respectivă, un număr special lui George baron Løwendal, altă mare personalitate a vieții culturale bucovinene, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai picturii din România. Ciprian Porumbescu se găsește totuși în altă situație în raport cu cea a pictorului, evocat, din păcate, numai la festivitățile comemorative. Lui Ciprian Porumbescu i s-au consacrat numeroase lucrări, iar muzica sa s-a bucurat și continuă să cunoască o audiență tot mai largă în țară și peste hotare.

Centrul de Studii „Bucovina” apreciază totuși că exegezele consacrate lui Ciprian Porumbescu lasă în umbră – să nu spunem altfel – prezența la Rădăuți a aceleia care a fost Bertha Gorgon, marea iubire a compozitorului, ce i-a inspirat cele mai tulburătoare mesaje muzicale. Știm atât de puține lucruri despre familia ei și – surprinzător și de neînțeles – și mai puține despre viața ei petrecută la Rădăuți mai multe decenii.

Cel dintâi cercetător care se ocupă de aceste aspecte este Leca Morariu, ce întreține, între 1950 și 1963, o bogată corespondență cu intelectualii din Rădăuți și din alte localități din apropiere. Mai extinsă este, după știința noastră, corespondența sa cu Cornel Hahon¹, profesorul de latină de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți². Leca Morariu transcrie jurnalul lui Ciprian Porumbescu, *Tagebuch*³, însă aici compozitorul prezintă viața sa la Cernăuți, la studii, la Viena, unde își desăvârșește pregătirea muzicală, profesor la Brașov și în Italia, în căutarea sănătății. Sunt foarte puține referiri la viața Berthei și a familiei sale la Rădăuți.

Centrul de Studii „Bucovina” a desemnat-o pe doamna Georgeta Istrătoaie, cercetătoare la instituția noastră, cu legături în comunitatea germană din Rădăuți, să ducă mai departe investigațiile începute de Leca Morariu și rămase fără răspuns, în corespondența cu rădăuțenii. Știm, în urma acestor investigații, mai multe lucruri decât știa Leca Morariu, însă informațiile continuă să fie puține, lacunare și fără legătură între ele.

Bertha, s-a căsătorit, cum se va vedea mai departe, la Ilișești, în 1901, cu farmacistul Alfred de Rossignon, nobil, mult mai în vârstă decât ea, cu care a avut

¹ Păstrăm în arhiva noastră documentară 65 de scrisori de la Leca Morariu către Cornel Hahon, profesorul de latină de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți.

² V. Precop, *Profesorul Cornel Hahon*, în „Anuarul Liceului Teoretic «Eudoxiu Hurmuzachi» pe 1995–1996”, Suceava, Editura „Țara Fagilor”, 1996, p. 14–16.

³ Avem în arhiva documentară jurnalul lui Ciprian Porumbescu, *Tagebuch*, în transcrierea lui Leca Morariu în germană și în traducerea sa în română. Jurnalul, ca și alte documente de la Leca Morariu, se păstrează în biblioteca Mariei Olaru, farmacistă în Suceava.

o fetiță, Melania. S-au stabilit la Rădăuți după 1901, unde Melania a făcut Școala germană, dovedind aplicații pentru muzică, asemeni mamei sale. A avut colege de școală în comunitatea germană, cu descendenți care trăiesc și în zilele noastre. Alfred de Rossignon a încetat din viață la Rădăuți și a fost înmormântat în cimitirul orășenesc. Bertha și Melania, fiica sa, au emigrat în Germania, în 1940. Primăria din Hamburg ne informează, în urma demersurilor cercetătoarei noastre, că Bertha a murit într-un lagăr din Germania, în 1947, iar Melania, pianistă talentată, necăsătorită, s-a stins din viață într-un azil de bătrâni. Nu ar fi lăsat, nici una nici alta, nici un fel de moștenire.

Bertha păstra, cum știm din corespondența sa, fotografia compozitorului, mai multe mesaje muzicale, adresate ei în marea lor iubire. Promise de la Ciprian Porumbescu, în 1881, și un foarte frumos *Album* la ziua ei de naștere. Știm, din aceeași corespondență, că purta pretutindeni aceste mărturii ale iubirii lor.

Centrul de Studii „Bucovina” consideră că intră în obligația sa să continue investigațiile la Rădăuți și în alte locuri din țară și să nu lase, ca până acum, să se aștearnă uitarea peste această pagină, dintre cele mai dramatice și emoționante din istoria culturală a Bucovinei.



Exegeții lui Ciprian Porumbescu nu vorbesc, destul de mult, bazându-se pe documente, despre marea iubire a compozitorului pentru Bertha, una dintre fiicele pastorului evanghelic din Ilișești. Situația se aseamănă, în multe privințe, cu marea iubire a lui Eminescu pentru Veronica Micle (aceștia fiind contemporanii săi). Discuția o reluăm în contextul aniversar de acum și o extindem, cum nu s-a făcut, deși ar fi fost de așteptat, și la spațiul rădăuțean.

Ciprian Porumbescu ține un jurnal, *Tagebuch*, redactat, cum se vede, în germană, ca și cel al lui Titu Maiorescu, cunoscut mult mai târziu. Include în el, cum procedează și criticul, scrisorile pe care le trimite la diferite persoane, precum și unele acte oficiale. Jurnalul este un document fundamental și am tipărit o parte din el în 1998 și 1999¹. Din *Tagebuch* îl cunoaștem pe Ciprian Porumbescu – omul și pe Ciprian Porumbescu – artistul, cu o viață scurtă, ca a lui Eminescu, însă care și-a înscris numele prin arta sa în conștiința posterității. Marea sa iubire este prezentată în jurnal de la primele însemnări, până la cele din urmă, la trecerea sa în eternitate².

Existau cele mai bune relații, cum se vede din *Tagebuch*, între familia lui Iraclie Porumbescu, parohul din Stupca și Trägott Gorgon, pastorul evanghelic

¹ D. Vatamaniuc, „Jurnalul” lui Ciprian Porumbescu, în „Analele Bucovinei”, anul V, 1998, nr. 2, București, Editura Academiei Române, p. 411–431, și anul VI, 1999, nr. 1, p. 193–221. Prezentare introductivă și text german din *Tagebuch* (ianuarie – iulie 1879). Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, ediție îngrijită de Vasile D. Nicolescu și Vasile Vasile, București, Editura Muzicală, 1986. Studiu introductiv (p. 5–27), biografia lui Iraclie și Ciprian Porumbescu de Leca Morariu (p. 45–373), *Tagebuch*, ianuarie – octombrie 1879. Traducerea românească cu comentarii ale editorului intercalate în text și note de subsol. Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine*. Volum îngrijit de Nina Cionca și Ion Drăgușanul. Suceava, Editura Mușatinii, [2003], p. 54–317. Jurnalul se dă numai în traducere, împărțit în secțiuni, cu titluri care nu se află în *Tagebuch*. Omite unele părți.

² *Tagebuch der wichtigsten Ereignisse, Erlebnisse u[nd] sonstiger Allotria, aufgezeichnet seit dem 18. Jänner 1879 (Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente și a altor zburdălnicii, ținut din 18 ianuarie, 1879)*. Titlul este dat de Ciprian Porumbescu, textul redactat cu caractere gotice. Originalul, după câte știm, nu se păstrează. Este transcris de Leca Morariu cu litere latine în două caiete, liniate, cu filele scrise pe amândouă fețele, pe două coloane, text german și text român, în traducerea sa. Primul caiet cuprinde 95 de file, iar al doilea 48, dintre care 39 file scrise și 9 file rămase albe. Numerotarea celor două caiete este continuă, făcută cu creion negru, de la 3 la 175. Leca Morariu integrează jurnalul în două registre masive, *Ciprian*, I, cu 300 de file și *Ciprian*, II, cu 309 file. După însemnările din 18 ianuarie – 18 iulie 1879 se deschide o secțiune, *Die Ferienzeit (Timpul vacanței)* (19 iulie – 8 octombrie 1879), foarte importantă, după care urmează *Carnet vienez*. Textul este prezentat pe secțiuni succesive din ianuarie 1879 până în octombrie 1879, după care se continuă cu *Carnet vienez*, profesoratul la Brașov, călătoria în Italia și se încheie cu întoarcerea în țară. Textul este însoțit cu comentarii și note de subsol. Se poate vorbi de o enciclopedie a informațiilor despre viața și opera lui Iraclie și Ciprian Porumbescu. O parte din *Jurnal* (ianuarie–octombrie 1879) este reprodușă cu unele modificări în volumul *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, la care m-am referit mai sus. Jurnalul *Tagebuch* și alte documente, după care am făcut reproduceri, ne-au fost puse la dispoziție de Maria Olaru, farmacistă în Suceava, din fondul Leca Morariu, aflat în păstrarea sa.

din Ilișești, comune bucovinene, nu prea îndepărtate una de alta. Se cultiva muzica și casa pastorului evanghelic era destul de primitoare pentru aceste reuniuni ale tinerilor din cele două familii. Ciprian Porumbescu o cunoaște pe Bertha, în vara anului 1878, la aceste reuniuni muzicale și ea face o impresie profundă asupra sa. Notează în *Tagebuch*, în 21 iulie 1879, la un an după ce o cunoaște: „Pe scumpa mea B[ertha] n-am văzut-o din copilăria mea. Abia la 21 iulie [1878], am fost cu Maria și Theres la Gorgoni de-am văzut-o prima dată. Prima impresie fu puternică. Era foarte drăguță cu mânicile scurte. Așa a fost; de atunci s-a scurs un an”³.

Bertha era a patra fiică din cele șase ale lui Träugott Gorgon, pastorul evanghelic din Ilișești și a soției sale, Adamina. Se născuse la Ilișești în 17 martie 1862, își făcu educația în tradițiile familiei și cultiva, nu fără aplicație, muzica. O fotografie o înfățișează înaltă, în ținută sobră, cu fața cu trăsături fine, privirea îngândurată, părul bogat lăsat pe spate și, la gât, cu o frumoasă legătură albă.

Ciprian Porumbescu pleacă la Cernăuți, la studii, cu imaginea Berthei și o evocă într-o primă scenă din *Tagebuch*, în 31 ianuarie 1879: „Mă trezesc la ora șase cu ochii umezi, înlăcrimați. Ah! Am avut un vis minunat de frumos. Se făcea că eram acasă la Stupca și anume cu B[ertha], singuri într-o odaie (cameră). Eu îi zâmbesc, ea zice: «Da, d-ta mă râzi». «Nu, d-ră B[ertha]» răspund eu, «cum aş putea râde de d-ta când te iubesc atât de mult». Dânsa mă privi adânc și melancolic; o cuprinsei și o întreb: «Scumpă B[ertha], mă iubești tu, vrei să fii soția mea?». Dânsa se înfioară în brațele mele – un prelung, dulce sărut fu răspunsul. Puțin în urmă trebuia să plec la Cernăuți. Îmi luam vremelnicul bun rămas și nu mă puteam despărți de scumpa ființă. Plângeam amândoi. Până ce dânsa se zmulse și zise plângând: «Scumpe C[iprian], nu te voi uita nicicând»... Mă trezii – Dumnezeu! Împlini-se-va oare cândva acest vis?»⁴. Ne întâlnim, în *Tagebuch*, cu numele Berthei, în însemnările din 18 februarie, 21 februarie, 22 februarie, 25 februarie, 4 martie, 6 martie, 1 aprilie, 10 aprilie, 17 mai, 26 mai, 2 iunie, 5 iunie, 6 iulie, 12 iulie 1879. O numește pe Bertha: Bertheluța, cum o numește și Eminescu pe Veronica: Veronicuța, o vedem întristată când se despart și îi trimite scrisori la Cernăuți. Ciprian Porumbescu este profund afectat, la rândul său, de întâmplările tragice din familia pastorului evanghelic din Ilișești. Moartea Melaniei, una dintre fiicele sale, îl îndurerează și pe el, cum se vede din însemnarea din 10 aprilie 1879, una dintre cele mai extinse din jurnalul său:

„Buna, scumpa Melania, nu mai este!

În hăinuță albă și cu un văl îmbrăcată, cu cununa de mirt pe frunte, visează la trecutele ei zile ale copilăriei, visează la nunta ei, de fericirea ei. Sărmana, sărmanică Miți!”⁵.

³ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 3. În *Puneți un pahar...* se omite toată secțiunea *Die Ferienzeit*. Textul din *Tagebuch* îl dăm în traducere românească, cum facem și mai departe.

⁴ *Tagebuch*. Ciprian, I, p. 15–16, în „Analele Bucovinei”, anul V, 1998, nr. 2, p. 419; Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, p. 378; *Puneți un pahar...*, p. 58–59.

⁵ *Tagebuch*. Ciprian, I, p. 67, în „Analele Bucovinei”, anul VI, 1999, nr. 1, p. 200; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 67; *Puneți un pahar...*, p. 78. Sublinierea în *Tagebuch*.

Biografia lui Eminescu sunt de acord în a recunoaște că epoca ieșeană 1874–1877 se înscrie ca un moment important – dacă nu cel mai important – în marea sa iubire pentru Veronica Micle, care se reflectă, mult mai mult ca în alte împrejurări și în creația sa lirică.

Ciprian Porumbescu consacră în *Tagebuch*, nu întâmplător, o secțiune separată, cum am văzut, *Die Ferienzeit*, pentru 19 iulie – 8 octombrie 1879, când vizitează des casa pastorului evanghelic din Ilișești, să stea în preajma Berthei, care îi arată, la rândul ei, tot mai mare afecțiune. Fac muzică împreună, petrec în grădină, joacă la popice, când Bertha i se asociază, dar pierde jocul. „Unde-mi era mie-n gând popicărutul – notează în *Tagebuch*, în 18 august 1879 –; eu o priveam pe draga, adorata Bertha, care astăzi era iarăși așa de extraordinar de drăgută și de frumoasă. Rochița ei gri de stambă o prinde foarte bine. Făcui apoi muzică cu Albertina. Apoi discutai cu B[ertha] despre câte toate, despre pianistica ei, privindu-ne atât de profund fericiți. La urmă îi spusei cât de cu drag aş vrea s-o văd o dată la pian și atunci simții cum roșeața i se urcă în față, privind-o totodată atât de vrăjit și fierbinte încât dânsa se roși până-n vârful urechiușelor. Petrecuserăm foarte bine. Copilele se și deteră în scrânciob. B[ertha] fu cumplit de nebunatică [...] Și astfel se încheia această pentru mine fericită zi”⁶.

Leca Morariu constată că însemnarea din *Tagebuch* mărturisea reciprocitatea sentimentelor dintre Ciprian și Bertha și că ziua era fericită – poate cea mai fericită – și din creația sa muzicală.

Ciprian Porumbescu compune, în marea sa iubire pentru Bertha, *Zwerch übrich den Berch (Curmeziș peste suiş)*, în care evocă în muzică drumul de la casa pastorului evanghelic din Ilișești până la porțița lui Iraclie Porumbescu din Stupca. În *Tagebuch* se dă și partitura pe care o datează: *Stupka 23 august [1]879*⁷. Semnează partitura cu o frumoasă anagramă, din litera *B*, inițiala numelui Berthei, în interiorul căreia trece și litera *C*, inițiala numelui său. Ciprian Porumbescu își exprima și grafic marea sa iubire.

Câteva zile mai târziu, în 7 septembrie 1879, era terminată și elegia *Du bist wie eine Blume (Ești ca o floare)*, pe versuri de H. Heine:

„Du bist wie eine Blume
So hold und schön und rein
Ich schau dich an und Wehmut
Schleicht mir ins Hertz hinein...”⁸

Poezia are două strofe, pe care Ciprian Porumbescu le traduce. Transcriem numai prima dintre ele:

⁶ *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 142–143; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 438.

⁷ *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 149. Integrată între Sâmbătă 23 [august 1879] și Duminică 24 [august 1879]; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 441–442.

⁸ Heinrich Heine, *Sämtliche Werke*. Heraus gegeben Prof. dr. Ernst Elster, Erster Band, Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut, [1890], p. 117–118.

„Tu ești ca o mândră floare
Cu farmec scump, divin
Privind la tine jelea
Și dorul mă cuprind...”⁹

Textul lui Heine a stat și în atenția lui Robert Alexander Schumann (1801–1856). Versurile l-ar fi inspirat și pe Schubert¹⁰.

Mai important este faptul că Ciprian Porumbescu interpreta, la vioară, în după amiaza zilei de 7 septembrie 1879 în casa pastorului din Ilișești, mesajul său muzical care făcu asupra Berthei o impresie profundă: „Și mai amplu i se bolti – notează Ciprian Porumbescu în *Tagebuch* – frumosul său și mai repede îi bate inimioara, părând că vrea să-și rumpă finul vâl – când sunetul se apleacă acum sfârșitului; încă o singură înfiorare a arcușului și un adânc suspin se ridică – din adoratul piept. Eram atât de mișcat că nu am putut rămâne în odaie”¹¹. Bertha găsi momentul potrivit, puțin mai degrabă, să-i ofere o floare, iar la cină se așeză lângă Ciprian și îi oferi mâna pe care el o găsea „atât de mititică”.

Ciprian Porumbescu notează că în 22 septembrie 1879, dimineata, compuse o *Nocturnă* pe care „o botez Bertha” („ich Bertha taufe”)¹². Nu găsim în *Tagebuch* însemnări că ar fi interpretat și *Nocturna* în casa pastorului din Ilișești și că ar fi asistat și Bertha, și explicația stă în faptul, cum vom arăta mai jos, că Iraclie Porumbescu nu agreea – să nu spunem altfel – vizitele prea dese ale fiului său la Ilișești.

Leca Morariu întreprinde o amplă analiză a acestei lucrări a lui Ciprian Porumbescu, cum se vede din *Tagebuch*, și o încadrează în mișcarea muzicală românească, cu referiri și la cea universală. Atrage atenția că *Nocturna Bertha* s-a tipărit cu titlul greșit, *Tempi passati*, în 1892¹³. Ciprian Porumbescu desemnează numele Berthei, cum face și Eminescu cu al Veronicăi Micle în manuscrisele sale. Marea iubire a lui Ciprian Porumbescu și-a găsit în *Nocturna Bertha*, cum arată Leca Morariu, „trainică expresie artistică”, cea „mai lirică piesă” a sa, „simplă, sinceră, măreață”, „operă de măiestru!”.

Iraclie Porumbescu era îngrijorat de vizitele lui Ciprian la Ilișești, tot mai dese și tot mai lungi, gândindu-se că asemenea vizite ar putea avea, cum se mai întâmplă, consecințe neașteptate și compromițătoare pentru două familii de preoți. Îi propune, deși nu se găsea într-o situație materială tocmai bună, să-l sprijine să plece la Viena pentru studii muzicale. Ciprian nici nu vru să audă de propunere și continuă să facă vizite la Ilișești. Iraclie Porumbescu deveni tot mai morocănos și chiar violent, cum nu se întâmplase până atunci. Însemnările din *Tagebuch* reflectă

⁹ Leca Morariu, *op. cit.*, p. 446–447.

¹⁰ *Puneți un pahar...*, p. 24.

¹¹ *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 157–158; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 446.

¹² *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 168; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 451.

¹³ *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 169–170. Comentariul este integrat între însemnările din 22 și 23 septembrie 1879; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 451–456.

starea de spirit din familie și înrăutățirea raporturilor dintre tată și fiu, până aici cordiale și afectuoase. Supărarea lui Iraclie Porumbescu merge așa de departe că îl amenință pe Ștefan, fratele lui Ciprian, cu dezmoștenirea și același lucru îl pândea și pe el. „Ștefan îmi spune – citim în *Tagebuch* în 24 septembrie 1879 – că tata a fost furios că ieri am stat atât de mult la Gorgoni. Acum îmi sări țandăra. Îmi făcui bagajul și eram ferm decis să plec pe totdeauna. Maria nu m-a lăsat să-mi iau lucrurile. Mi-am luat deci certificatele și mă cărăbăni la Humor. De aici voi scrie după lucrurile mele și voi spune casei părintești sănătate. Nu-mi trebuie grația tatei; vreau să plec la Cernăuți și mai bine să cerșesc decât să depind de capriciul unui om brutal”¹⁴. Stătu mai multe zile la Humor (Gura Humorului), după care se întoarce acasă, unde îl găsește pe tatăl său tot „în dispoziție irascibilă”¹⁵. Își face bagajul și pleacă la Băișești, unde stătu alte câteva zile. Se întoarce acasă cu bani de împrumut. Propunerea lui Iraclie Porumbescu, făcută din nou, să plece la Viena, fu primită de Ciprian cu mare strângere de inimă. Nu-i rămânea altă cale de urmat. Făcu ultima vizită la Ilișești în 5 octombrie 1879 și își luă rămas bun de la Bertha cu „inima sângerândă”. Luă trenul pentru Cernăuți în 8 octombrie 1879 și, peste Bucovina și prin Polonia, se îndreptă spre Viena.

Iraclie Porumbescu știa, din propria viață, că nici un exil nu putea suprima o mare iubire, fie el și la Viena, una dintre capitalele muzicii europene.

Ciprian Porumbescu nu continuă și la Viena însemnările în *Tagebuch* și le înlocuiește cu 12 scrisori, pe care le trimite tatălui său și, mai ales, Mărioarei, sora sa, (în germană) și câteva oficiale, în vederea ocupării postului de profesor de muzică la Brașov. Se integrează, îndată ce sosește la Viena, în viața cotidiană a studenților români de aici, în marea lor majoritate bucovineni, și activează cu multă însuflețire în Societatea „România Jună”, la înființarea căreia și-au adus contribuția decisivă Eminescu și Slavici, în anii 1870 și 1871¹⁶. Ion Grămadă a consacrat Societății „România Jună” monografia sa din 1912, o lucrare de referință¹⁷. Ciprian Porumbescu compune texte muzicale pentru Societate și tipărește *Colecția de cântece*, care reunește 20 de lucrări muzicale. Asistăm la o situație încă neîntâlnită, ca două cântece destinate reuniunilor studențești, *Imnul Unirii* și *Cântecul Tricolorului* să devină nemuritoare și să treacă din generație în generație¹⁸.

Jurnalul lui Ciprian Porumbescu, acest *Tagebuch*, în scrisori, din prima perioadă vieneză, este un document biografic de prim-ordin. Ciprian Porumbescu, un

¹⁴ *Tagebuch. Ciprian*, I, p. 169; Leca Morariu, *op. cit.* p. 456.

¹⁵ *Ibidem*, p. 171; p. 457.

¹⁶ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 78–120.

¹⁷ I. Grămadă, *Societatea Academică Socială-Literară „România Jună” din Viena (1871–1911). Monografie istorică*, Arad, Editura Societății „România Jună”, 1912 – *Biografia lui Ciprian Porumbescu* (p. 71–83), activitatea sa muzicală (p. 97, 116–118, 124); Ion Grămadă, *Cartea sângelui*, [redactor Ion Drăgușanul], Suceava, Grupul Editorial Crai Nou – Mușatinii – Bucovina Viitoare, [2002], p. 267–400 – *Activitatea Societății în scrisul contemporanilor și al posterității*.

¹⁸ Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu, în Puneți un pahar...*, p. 28.

tânăr, din părțile Bucovinei, cu pregătire muzicală, descinde într-un mare centru cultural european și îl prezintă cu o bogăție uimitoare de informații, începând de la descrierea palatului imperial și Operei vieneze până la cea a lucrătorilor care împrăștiau sare pe șinele tramvaielor să topească gheața. Întâlnim descrieri cu totul remarcabile, ca cea a procesiunii Învierii din scrisoarea către Mărioara, sora sa, din 29 martie 1880¹⁹. O orchestră, formată din „alămuri”, cântă o „Polcă veselă” la o procesiune religioasă, perinița cu „sculele Sfântului: cununa de spini, piroane, ciocane” o purtau pe brațe „trei fetișcane, îmbrăcate în alb, cu rochițe scurticele și pulpe cât donițele”. Ciprian Porumbescu aprecia, cu umor: „Har Domnului, Christos e gata înviat!”. Transpune și pe note *Polca veselă* spre a oferi și muzicienilor o imagine asupra acestui ceremonial religios aparte prin grotescul său. Întâlnim și informații de altă natură. Ciprian Porumbescu ne introduce în atelierul lui Epaminonda Bucevschi, pictorul despre care știm încă destul de puține lucruri.

Exilul în care îl trimite Iraclie Porumbescu nu are urmările pe care acesta le spera. Îi trimite Mărioarei o fotografie a sa, „Ciprian cu ochelari”, și promite să facă acest lucru și pentru Bertha. Fotografiiile nu figurează, după câte știm, între cele intrate în circuitul public. Întreține corespondență cu pastorul evanghelic, tatăl Berthei și îl informează asupra învățământului religios în Viena.

G. Călinescu comentează scrisorile lui I. Slavici din Italia și apreciază că „ochiul lui ingenuu de țaran văzu mai mult decât estetul Maiorescu”²⁰. Să spunem și noi că ochiul ingenuu al lui Ciprian Porumbescu, de muzician, vede în Viena, cum va vedea și în Brașov și în Italia, mult mai multe decât atâția excursioniști care trec prin aceste locuri în cursul anilor.

Ciprian Porumbescu pleacă din Viena în 17 august 1880 și ajunge la Stupca în 19 august 1880. Cel dintâi lucru pe care îl face este să reia în *Tagebuch* însemnarea evenimentelor mai importante. În fruntea lor pune data *20 august 1880* și rememorează călătoria sa de la Viena până la Stupca, cu accidentul, foarte neplăcut, o „sclintire” (întorsătură) la un picior care îl deranja foarte mult. Acasă, la sosirea de la Viena, îl găsi pe tatăl său și pe tatăl Berthei într-o convorbire, mai mult decât amicală, ca doi oameni care se înțeleseseră asupra unui lucru foarte important. Tatăl Berthei îi propune să vină la Iliești, după masă și nu în altă zi. Modul călduros cum îl invită, îl bucura foarte mult și abia aștepta să o reîntâlnească pe Bertha, de care exilul la Viena nu-l putu înstrăina. „Și așa, șotâng cum eram – notează în *Tagebuch* – a trebuit să plec. Acolo le aflai pe Ana, Johanna și pe o anumită d-ră Willy de la Rădăuți. La început mi-a fost teribil [de greu]. Perplex și enervat cum mă aflam, abia putui îngăima 2 cuvinte. Pe prea-scumpa, iubita Bertha, abia târziu de-o putui vedea și dânsa-mi răspunse la salut cu o răceală și indiferență care mă înfioară. În cursul întregii după amiezi nu m-a învrednicit nici de-o singură privire. De ce? Nu știu. Cu moartea în inimă plecai seara pentru a-i raporta lui

¹⁹ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 254–268; *Puneți un pahar...*, p. 125–131.

²⁰ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 448.

Marica totul. Resemnat mă supusei inevitabilului; și așa totul se va spulbera în neant și toate speranțele mele vor cădea în apă”²¹.

Ciprian Porumbescu se găsea în situația limită a lui Eminescu când Veronica Micle adoptă față de el o atitudine asemănătoare și se arată „zgârcită în orice zâmbet și orice privire”²². Poetul o condamnă, fără să aștepte explicațiile ei, în termeni duri.

Ciprian Porumbescu nu era în măsură să facă același lucru față de Bertha, înainte de a aștepta explicațiile sale. Își făcuse însă convingerea că era la mijloc o înțelegere între tatăl său și tatăl Berthei, cu promisiunea celui din urmă că îl va îndepărta definitiv de Ilișești. Să nu lase nici o bănuială asupra a ceea ce se gândea să facă, întreprinse călătoria la cunoștii din localitățile Bucovinei. Știm din *Tagebuch* că în 8 septembrie 1880 îl vizitează pe Mihail Klodniczki, fiul pădurarului Klodniczki (1794–1867), grav bolnav la Solca, singurul băiat, născut în 1828, al brigadierului silvic din Voievodeasa, între cele patru fete, între care și mama compozitorului. Mihail, prietenul său apropiat la Cernăuți, încetează din viață în octombrie 1880. Călătorește la Câmpulung și vizitează cunoștințele familiei Iraclie Porumbescu, în 19 septembrie 1880, și pleacă la Ilișești, unde se întâmplă să fie acasă numai „copilele”. Nu aflăm din *Tagebuch* multe lucruri despre întâlnirea cu Bertha, însă din însemnarea făcută în 4 septembrie 1880 putem deduce că o încredința că numai marea sa iubire pentru ea îl mai ținea legat de Bucovina²³.

Ciprian Porumbescu îi trimite Berthei o frumoasă scrisoare în germană, pe care o reproducem în traducere românească:

„Poate să pară cam stângaci și banal, dacă sentimente și îndemnuri sfinte le reducem la subiecte de corespondență epistolară, dar, Dumnezeu știe cum îmi părea imposibil și-mi lipsea cuvenitul curaj, de a Vă mărturisi ceea ce de mult timp mi-a încătușat cu desăvârșire întreaga mea ființă, ceea ce mi-a încolțit inima și ceea ce eu cu multă grijă mi-am ocrotit, de-a crescut și înflorit. Chestiunea îmi păru apoi mult prea serioasă s-o pot introduce în cotidiană noastră discuție indiferentă, iar pentru a împleni cât mai iscusit și mai cuviincios îmi lipsea, o mărturisesc, și elocvența necesară. Și de-ar fi chiar să mă încarc din partea Dv., prea stimată D-ră, cu reproșul lașității sau al unei banale – fie cum o fi –, primiți asigurarea că mult, foarte mult timp și amarnic am luptat cu mine până am ajuns la hotărârea de a Vă scrie. Că Te iubesc, scumpă D-ră, permite-mi, prima și poate ultima dată această dulce expresie, desigur nu Ți-a scăpat atât de neiscusit am știut s-o ascund. Una numai vreau să adaug: că Te iubesc nespus, că Te ador, că D-ta ești viața mea și-mi ești totul. Ah, și aici îmi lipsesc cuvintele necesare; și pentru a nu Vă supăra, cum nu se cade, mă voi exprima scurt. De când Te-am văzut, mă cuprinse acel nespus, divin extatic sentiment de iubire căruia pe nevrute i-ai imprimat amprenta sfinteniei

²¹ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 284–285. Text fundamental, nu este tipărit în *Puneți un pahar...*

²² M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondență*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 325.

²³ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 287–288.

divine. Ai devenit idolul gândurilor, dorurilor și speranțelor mele – și cu întreaga pietate mă apropii acum, sfielnic și ezitând și Te întreb, vrei D-ta să le îndeplinești, vrei să devii soția mea?

Ce ușor e de scris una ca aceasta!

Și totuși, mă cutremur la gândul de ce cumplite consecințe e ocazionată această unică întrebare. Fericirea unui om atârână de felul răspunsului ei și ai în mâinile D-tale de a-l întemeia sau de a dărăma această fericire.

După ce veți fi terminat cetitul șirelor mele, veți ști dacă mai merită să predai scrisoarea aceasta la adresa sa; ea mai conține pe lângă cele comunicate acum D-tale, câteva mici amănunte cu privire la profesiunea mea, la situația mea socială.

Și acum nu vreau să Vă mai lungesc o lectură, pentru Dvs. poate penibilă și neplăcută, închei cu cea mai fierbinte rugămintă ca în obișnuita D-tale bunătate să mă ierți dacă prin scrisoarea mea te-am supărat sau jignit (pentru a ocoli o eventuală vorbărie neplăcută) rog a-mi remite răspunsul pe adresa soră-mea. De acest răspuns va atârna de bietul Ciprian mai are de însemnat ceva pe lumea aceasta.

Primește din nou asigurarea celei mai sincere iubiri, stime și devotament din partea preastimătorului amic,

Ciprian²⁴

Scrisoarea pe care o alătura la acest mesaj, în înțelegere cu Bertha, era adresată Adaminei Gorgon și reprezenta cererea în căsătorie. Bertha se găsea în cel mai greu moment din viața sa și predă mamei sale mesajul aceluia pe care îl iubea.

„Prea Stimată Doamnă,

Când veți citi aceste șire, D-șoara B[ertha] Vă va fi acum inițiat pe jumătate, spunându-vă despre ce e vorba. Ori cât de greu îmi vine Vă mărturisesc și D-voastre sti[mată] D[oam]nă, despre acestea, mi-e totuși mai ușor decât dac-ar fi să Vă spun în cuvinte! Mă tem de marea Dv[oastră] severitate, știu însă de altă parte, să respect și să consider judecata Dv[oastră] echitabilă și hotărârile Dv[oastră] inexorabile și sunt așa dar gata de orice. Vă cer mâna D[omni]șoarei Bertha. Ce bizar sună aceasta, încât poate vă provoacă un zâmbet de compătimire, dar unul D[umne]zeu știe cât de cinstită și ce curată mi-i intenția și numai umila mea poziție, nepotrivirea mea de calitate mezaliantă și acel adânc abis care prin deosebirile noastre de religie și de naționalitate se deschide între mine și D[șoa]ra B[ertha].

Dar și Dv[oastră] st[imată] D[oam]nă veți fi știind și veți ști să apreciați cum se comportă iubirea unui tânăr, care stă să-și lege viața, existența, fericirea, prea

²⁴ *Tagebuch. Ciprian, II, p. 429–432; Puneți un pahar...*, p. 155–156. Fragmentar. Am transcris scrisoarea în traducerea lui Leca Morariu, mai aproape de originalul german, cum facem și cu textele următoare, însă fără să menținem toate formele de politețe: *Mata, Matale* și unele expresii, care mai atestă influența lui Aron Pumnul, cu ortografia sa.

scumpei sale adorate și să-i aparțină până la moarte în cel mai profund devotament și în credința mereu înflorită de sacrificii. O! nu-l ignorați acest adevărat și sfânt sentiment, – sentimentul meu! E pentru copilul D[umnea]voastră.

Nu mi-e iertat să Vă rețin mai mult.

Divergențele noastre confesionale și naționale sunt atât de puternice încât cu adevărat ar suna a nebunie să te atașezi unei idei care în împrejurări normale, niciodată n-ar putea fi realizată. Mă încred, stimată D[oam]nă – pentru a o repeta, generozității D[umnea]voastre și opiniei D[umnea]v[oastră] echitabile și de necontestat. Ca să previn chiar de pe acum verdictul acestei opinii și că nu mi le-am mai tănuțit intențiile mele și că ținta finală n-am mai amânat-o pe mai târziu, pentru aceasta mă determină un moment decisiv în alegerea profesiei mele pe viață. Sunt tocmai în situația de a accepta o bursă pentru continuarea instrucției în muzică și pentru a mă lega astfel pe totdeauna de starea preotească și de țărișoara mea. Ce-i drept în cazul acesta starea preotească în sensul meu e cu totul alta decât cea a lui Bacinschi, fiindcă pe mine mă așteaptă, după o scurtă cooperatură, perspectiva unui loc de profesor de muzică la Seminarul din Cernăuți. Cu toate acestea voi ști, dacă va fi nevoie, să mi-o fac și petrecerea la țară pe cât se poate de suportabilă – ați trăit doar și D[umnea]voastră mult timp la țară și va atârna cu totul de D[omnișoa]ra B[ertha] ca să rămână la țară sau să se stabilească într-un oraș. De credința ei religioasă sau de sentimentul ei național nu se va atinge nimenea nici cu o iotă. Amândouă mi-au fost și-mi vor rămânea totdeauna sfinte. Morala ei va fi morala mea, strădania ei pentru progresul națiunii germane va fi și a mea.

D[umnea]v[oastră] st[imată] D[oam]nă și D[omnișoa]ra B[ertha] aveți acum în mâini soarta mea. Decideți asupra-i cât se poate de obiectiv și de cruțător. De D[umnea]voastre va atârna ori de rămân în Bucovina și, alături de cea mai scumpă ființă, pe care o iubesc și o ador cu toată tăria sufletului meu, îmi întemeiez un cămin, – sau, gonit în lume, rătăcind până la capătul meu în durere și dor, mă voi stinge cu amintirea celui mai frumos vis al tinereții mele.

Scuzați st[imată] D[oam]nă cutezanța mea cu care v-am inoportunat. N-am putut altfel și pentru a-mi descărca sufletul a trebuit să procedez în acest fel. Sunt eu vinovat c-o iubesc atât de nemărginit pe fiica D[umnea]voastră? Am însă pe de altă parte hotărâta voință acestei scumpe fiice viața cât se poate de plăcută și pentru aceasta luptă toată voința și toată puterea omenească. În ce măsură mă simt a o realiza această dorință, rămâne ca să decideți D[umnea]v[oastră] st[imată] D[oam]nă. Comunicați-mi fără înconjur binevoitorul D[umnea]v[oastră] răspuns și primiți expresia celei mai profunde stime a mea, cu care am onoarea de a semna al D[umnea]voastră devotat,

Cyprian²⁵

Scrisoarea către Bertha și către Adamina, mama sa, sunt în realitate două mesaje solemne ale iubirii sale, în elaborarea cărora pune cea mai mare grijă. Se

²⁵ *Tagebuch. Ciprian, II, p. 433–438; Puneți un pahar..., p. 156–157. Selectiv.*

vede și din originalul german, cu multe ștersături, cuvinte tăiate și înlocuite cu altele, care i se păreau mai nimerite pentru mesajele sale. Foarte importantă în cele două mesaje este grija cu care Ciprian Porumbescu caută să ocolească chestiunea confesională iar în cea către Adamina introduce în discuție și problema progresului națiunii germane.

Situația limită în care se găsea Ciprian Porumbescu ne amintește de cea a lui Eminescu, când îl informa pe T. Maiorescu despre căsătoria sa cu Veronica Micle. Două mari personalități stau în fața unor „judecători” din anturajul lor, nu are însemnătate rangul lor, să hotărască asupra drumului pe care să-l urmeze în viață. Important este numai verdictul care se da într-o parte și în alta și argumentele care se invocă în motivarea lui.

Adamina Gorgon, mama Berthei, răspunde la cererea în căsătorie a lui Ciprian Porumbescu în 26 noiembrie 1880:

„Iubite Ciprian,

Așa dar totuși.

Doamne, Dumnezeu, de ce mai vine și asta peste noi, ca să trebuiim de a-ți produce durere, d-tale pe care-l stimăm și iubim – dar nu se poate altfel.

E în contra tuturor principiilor noastre; nu-l putem da pe copilul nostru unui preot greco-oriental; pentru că știm că d-ta ar trebui să renegi ceea ce avem mai sfânt.

Și dacă ți-ai alege alt drum i-ai produce mahnire tatălui d-tale și mecenatului d-tale, Episcopului, care te agreează în chip atât de călduros. De aceea s-a și hotărât repede, aruncă-te în brațele celei de-a doua iubite a d-tale și caută consolarea în muzică. Ori ce altă carieră în viață nu e de d-ta.

Am prevăzut totul și m-am străduit să te lămuresc, dar, precum văd, d-ta nu m-ai înțeles.

Nu ne urgesi din cauza aceasta. Poți să mă crezi, ne vine destul de greu și cu drag te-am fi primit ca fiu, dar poziția soțului meu n-o îngăduie.

Am chibzuit toată ziua cântărind totul, dar nu se poate. Nimic contra persoanei d-tale, ci numai abisul care – ceea ce vei recunoaște și d-ta – ne desparte și nu vedem nici o punte peste care am putea trece.

Fă-ți datoria, gândește-te la noi fără de înverșunare și fii totdeauna asigurat de amiciția noastră.

Ca amintire, Bertha îți transmite deci chipul ei, cu cele mai bune urări întru prosperitatea d-tale.

Dumnezeu cu D-ta

Maternala d-tale amică

Adamina Gorgon

Ilijești la 26/11 1880²⁶

²⁶ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 329–331. D. Vatamaniuc, „Jurnalul” lui Ciprian Porumbescu, în „Analele Bucovinei”, an V, 1998, nr. 2, p. 412. *Puneți un pahar...*, p. 158–159. Omite din scrisoare partea în care se arată că Bertha îi trimitea fotografia sa, care îl va însoți pe Ciprian Porumbescu până la sfârșitul vieții sale.

Maiorescu invoca drept argument împotriva căsătoriei lui Eminescu cu Veronica Micle, relațiile acesteia cu I. L. Caragiale, ceea ce era adevărat. Se ascundea însă în spatele acestei motivări, antipatia criticului pentru Veronica Micle, care apărură, ca martoră, în procesul său de imoralitate de la Școala centrală de fete din Iași, din 1864²⁷.

Adamina Gorgon invocă alte argumente împotriva căsătoriei lui Ciprian Porumbescu cu fiica sa, care se mărginesc la problema confesională. Ignora însă faptul că și mama lui Ciprian Porumbescu era de origine germană și se căsătorise cu un „popă greco-oriental”. De altfel, Mihail Klodniczki, fratele mamei compozitorului, era, cum am mai arătat, cea mai apropiată persoană a lui Ciprian Porumbescu în timpul studiilor la Cernăuți.

Veronica Micle își explica atitudinea sa rezervată față de Eminescu în scrisoarea, în franceză, din 27 octombrie 1877, în care îl încredința de marea sa iubire, însă nu putea merge mai departe fiind legată în căsătorie prin jurământ și avea și alte motive să-l respecte până la capăt („cette liaison que je la soutienne jusq' à la fin”)²⁸. Bertha apelează la Lola Lichtenberger, sora sa, să-i transmită celui pe care îl iubea mesajul său. Era îngrădită și ea de viața de familie.

„Scumpa mea soră,

Prin ultimele tale rânduri mi-ai răscolit din nou toată durerea și mi-ai produs o stare de enervare mare, dar nu-ți fac pentru aceasta reproșuri, dragă surioară. Cred doar mereu în prietenia ta nealterată, pe care nu voi putea să ți-o răsplătesc niciodată. Tu ai făcut atâtea pentru mine deja! Cât de amar trebuie să fie pentru tine ca să mijlocești între noi și, totuși, eu trebuie să mă adresez întotdeauna ție.

Cât sunt de furioasă că viața îmi pretinde ca eu să nu pot fi față în față cu acela căruia i-aș spune numai adevărul toată viața mea! Oh, ia, scumpă surioară, încă o dată povara asupra ta, scrie încă o dată în locul meu, tu ești mai calmă, mai înțelegătoare, tu vei găsi cuvinte care nu rănesc. Am vrut să-i scriu eu însămi, dar sunt prea enervată, vreau să procedez în liniște și s-ar putea să provoc numai furtună.

Scrie-i lui Cyprian că nu stă în puterea mea să-l fac fericit, că eu, totuși, nu sunt singură, că am obligațiuni pe care mi le-a impus viața și pe care să le scutur de pe mine îmi lipsește curajul. Purtarea mea față de el n-a fost minciună, mi-a fost drag chiar de la început, când l-am văzut și totuși am știut-o chiar și atunci că niciodată n-o să-mi ating ținta speranțelor mele; chiar și atunci am plâns, multe lacrimi, – și o iubire pe care o porți atât de mult timp în inimă nu e minciună și ea durează veșnic. Cum voi înceta să-l iubesc? El va rămâne totdeauna reazimul meu. Dar a lui nu pot deveni! Dacă mi-o va cere soarta, dacă mi-ar cere părinții, mă voi și mărita. Dar atunci el să știe că nu iubirea mă va fi îndemnat la asta, ci grațitudinea și obligația față de părinții mei și aceasta îmi va da puterea să rămân credincioasă

²⁷ E. Lovinescu, *Titu Maiorescu I (1840–1876)*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 135–146.

²⁸ M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondența*, București, Editura Academiei Române, 1989, p. 617.

hotărârii mele. El să se împace cu acest gând, să nu fie slab acolo unde o fată are tăria necesară. Să se judece cât de mulți, cât de mulți inși trebuie să îndure această aprigă soartă și să nu se gândească la mine cu amărăciune și cu mânie. Îmi fac dar cu aceasta cea mai mare durere. Iubirea mea pentru dânsul mi-i atât de sfântă ca și credința mea religioasă și dânsul n-o fi vrând ca prin mânia sa să-i răpească pecetea sfințeniei.

Îi zic adio! Dacă mai apoi mi se va apropia ca amic, atunci vreau să-i fiu veșnic recunoscătoare pentru aceasta, și precum îi sunt astăzi pentru iubirea lui, care mi-a a dus atât de multă durere, dar m-a făcut să cunosc și întreaga fericire. Sunt mândră de iubirea mea și a sa!" („Ich bin stolz auf meine und seine Liebe")²⁹.

Scrisoarea este o confesiune a unei iubiri ce nu poate fi pusă la îndoială. Vine să înlăture definitiv atitudinea rezervată a unor exegeți cu privire la iubirea Berthei pentru Ciprian. Este numai un prim document pe care îl invocăm în apărarea ei.

Veronica Micle și Bertha Gorgon, în condiții sociale diferite, însă la distanță de numai câțiva ani, invocă aceleași argumente în apărarea iubirii lor și vorbesc în același limbaj, cea din urmă îngrădită și prin tradițiile de familie și confesiunea religioasă.

Ciprian Porumbescu pleacă pentru a doua oară la Viena pentru studii muzicale. Își continuă însemnările în *Tagebuch* cu descrierea călătoriei cu trenul, din Bucovina până la Viena. Pleacă în 20 februarie și sosește în 23 februarie 1881. Descrierea Poloniei cu orașele Lwow și Cracovia, pe care le vizitează, este remarcabilă prin observația critică, prin înfățișarea lor precum și peisajul șocant. Confidentul său, în țară, rămâne mai departe, Mărioara, sora sa, căreia îi relatează despre gazdele sale, vechile și noile cunoștințe și mai ales spectacolele teatrale și muzicale pe care le frecventează. Mărioara, la rândul ei, îl informează despre familia pastorului evanghelic și nu uită să amintească și de Bertha, pe care familia o trimite la Rădăuți, departe de Ilișești, să zădărnicească și eventuala corespondență. „Intenția familiei – notează în 7 martie 1881 – să ne țină, cu forța, departe de casa lor, zădărniciind, astfel, o viitoare căsătorie cu scumpa mea ființă"³⁰.

Träugott Gorgon, pastorul evanghelic din Ilișești, ținea cu parohia sa de Decanatul Rădăuți, reprezentat de Eduard Kerk între 1862 și 1896, căruia îi urmează Martin Decker apoi Hans Rein, până în 1940³¹.

Ciprian Porumbescu este însoțit și la Viena de Bertha, departe de Stupca și Ilișești și fotografia pe care i-o trimite, odată cu refuzul mamei sale la cererea în căsătorie, suplinea realitatea. Transcriem, în traducere românească, una dintre însemnările din *Tagebuch*:

²⁹ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 64–65; *Puneți un pahar...*, p. 157–158.

³⁰ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 406; *Puneți un pahar...*, p. 146.

³¹ Franz Wiszniewski, *Radautz, die deutsche Stadt des Buchenlandes*, [Waiblingen], 1966, p. 110–111.

„Joi 10 [martie 1881]. Am visat-o toată noaptea pe scumpa mea adorată. Am sărutat-o așa de drăgăstos; dânsa m-a ținut îmbrățișat cu atâta căldură și era atât de adorabilă, de frumoasă. Când m-am trezit, îmi fu atât de jale, de greu și totuși atât de dulce. Mă gândeam numai la ea, la dânsa, scumpa mea, care petrece departe de mine și D[umne]zeu știe, poate nici nu se gândește la mine. În elan nestăpânit i-am luat portretul și-l apăsai pe inima mea sfâșiată, strângându-l de nenumărate ori. Ah, cruntă durere când mă gândesc la viitorul meu, care fără de scumpa ființă, mi se spulberă în neant. De câte ori am visat pe scumpa mea copilă mi-a fost totdeauna dat, ca a doua zi să întâmpin o bucurie. Sunt curios ce bucurie voi întâmpina astăzi”³².

Vestea bună se adevări și primi vești de acasă.

Ciprian Porumbescu considera nimerit, în marea sa iubire pentru Bertha, să-i trimită un mesaj, chiar dacă era la Viena, departe de ea. Se apropia ziua de naștere a Berthei, 17 martie, și se hotărî să-i pregătească un *Album*, în condiții cât mai frumoase cu putință. Un *Album*, cu multe poezii, îi trimise și Eminescu Mitei Kremnitz la ziua ei de naștere, recuperat mai târziu³³. Ciprian Porumbescu notează în *Tagebuch*, în 15 martie 1881, că își amăneta pantalonii și „lanțul”, probabil de la ceasornic, ca să poată ridica *Albumul* de la legătorul de carte. Aprecia că era „foarte frumos, în special monograma e minunat executată și se reliefează bine pe fondul roșu-bordeaux”³⁴. Din însemnarea din aceeași zi aflăm că îl expediase după masă, prin poștă, la Rădăuți, unde credea că se află Bertha, departe de supravegherea părinților. Era încredințat că darul său nu cădea pe mâna acestora, să provoace un mare scandal și să-l restituie sau mai curând să-l arunce în foc.

Ciprian Porumbescu însoțește *Albumul*, „cadoul” său, cum îi spune el, și cu o scrisoare, din care se vede că nu pierduse speranța să depășească piedicile care stăteau în calea căsătoriei lor.

„Prea Scumpă Domnișoară,

O să mă scuzi că Vă mai plictisesc, închipuieste-ți c-am fi încă în buna vreme de demult, când mai puteam sta față-n față atât de senini. Și dacă ții la mine cât de cât, vei primi cele anexate ca semn al celui mai profund devotament ce ți-l păstrez –, drept umili interpreți al celor mai calde urări de fericire la scumpa sărbătorire a zilei de naștere.

Și oare căile noastre urmează să se despartă?!...

Ale mele sunt posomorâte și fără de consolare; și doar numai gândul la d-Ta de mai străluce ca scânteie de lumină în sumbra mea existență. Ci totuși eu mi-am împlântat în calea mea steagul speranței și dacă Cel-de-Sus nu mă părăsește, s-ar putea ca totul să se îndrepte înspre bine. Urmează-ți ținta fără greș și fără de grija

³² *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 465–466; *Puneți un pahar...*, p. 150–151.

³³ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 807.

³⁴ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 444.

mea. Dacă însă cândva ar interveni o zodie mai fericită pentru noi, nu mă îndoiesc că nu vei ezita să faci ceea ce inima și mintea reclamă ca fapta cea mai cuminte.

O, de mi-ar fi permis să-ți scriu cât mai mult, – dar și așa mă tem c-am mers prea departe și fiindcă nu pot ști cine, afară de D-ta își va mai arunca ochii în scrisoarea mea, trebuie să închei doar cu o rugămintă. Dacă mai ești la Rădăuți și dacă în general ți-e posibil să-mi scrii. *Cea mai strictă, mai sfântă discreție* să nu sustragă scrisoarea de la privirea *oricărui*. Din gura, din mâna D-tale să aud părerea despre soarta mea. Propriul, liberul D-tale verdict să mă decidă ce am de așteptat, ce am de sperat.

Cyprian

Mai mult nu pot scrie. Fă D-ta ce crezi că-i mai bine.

Te rog din nou s-o accepți insistența mea cu obișnuita bunăvoință și indulgență.

Semnez cu adevărat și sincer devotament

al d-Tale infinit iubitor
Cyprian

P. S. De-o fi să ai neplăceri pentru cadou, distruge-l³⁵

După ce trimise „cadoul” însoțit de noul său mesaj de iubire, nota în *Tagebuch*, în 17 martie 1881:

„Joi, 17 [martie 1881]. Astăzi e ziua de naștere a iubitei. Primul gând îmi fu la ea. Cu lacrimi îi trimisei în gând cele mai bune urări. Dumnezeu s-o binecuvânte! Dumnezeu s-o țină de mulți, mulți ani în fericire și mulțumire³⁶.”

Leca Morariu ne dă câteva informații în *Tagebuch* despre *Albumul* lui Ciprian Porumbescu, pe care îl caracterizează „superb exemplar de calligrafie ornamentală”. *Albumul* cuprindea două lucrări ale compozitorului, *Nocturna Bertha* și *Ich liebe Dich*, pe text de Hermann Ling, fără informații despre autor. Hermann Ling (1820–1905), cu o bogată activitate poetică, publică și o epopee, *Die Völkerwanderung* („Migrațiunea popoarelor”), „un eșec total³⁷”. Leca Morariu arată că *Albumul* se deschidea cu o dedicație care spunea foarte mult. O dăm în germană:

„Mein Sinnen und mein Streben
Gilt Dir bis in den Tod...
Du bist mir Welt und Leben
Noch mehr...Du bist mir Gott³⁸.”

³⁵ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 440–443; *Puneți un pahar ...*, p. 154–155.

³⁶ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 446–447; *Puneți un pahar ...*, p. 160.

³⁷ Fritz Martini, *Istoria literaturii germane. De la începuturi până în prezent*. În românește de Eugen Filotti și Adriana Hass, cuvânt înainte de Liviu Rusu, cu un studiu critic de Tudor Olteanu, București, Editura Univers, 1968, p. 374.

³⁸ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 64; Leca Morariu, *op. cit.*, p. 453.

Leca Morariu găsea dedicația „idolatră”.

Versul final, în care iubita este identificată cu Dumnezeu, ne amintește de un erou al lui Eminescu din *Sărmanul Dionis*, care și-a închipuit, cum se știe, că putea fi Dumnezeu.

Ciprian Porumbescu nu putu evita nenorocirea de care se temea. În 17 martie 1881, când își făcea însemnarea la ziua de naștere a Berthei, i se trimite de acasă vestea că aceasta nu se mai afla la Rădăuți, unde trimise *Albumul*, ci se întoarce acasă, la Iliești. O nenorocire mai mare nici că se putea, cum notează în *Tagebuch*: „Doamne, Dumnezeule, ce s-o întâmpla cu bietul meu cadou de aniversare? Într-ale cui mâini va încăpea acum?! La urmă dau bătrânii peste el și atunci vai și amar! În ce încurcătură am băgat-o pe biata fată. Ei, acum totul s-a sfârșit – sigur că ei o să-mi înapoieze pachetul, cu un rămas bun pe vecie! Voiam dintr-un întâi să-i telegrafiez lui Michel, ca să nu trimită coletul la Iliești; apoi m-am răzgândit, pentru că nu pot ști ce atitudine își ia Michel față de mine. Nu. Afurisită treabă. Dar acum și așa toate îmi sunt egale. De omorât doar nu m-or omori! Și mai rău decât am brodit-o pân-acum, nu se poate. Sunt oameni pe lume făcuți numai să aibă cât mai multe ghinioane și necazuri”³⁹.

Albumul ajunsese la Iliești în mâinile părinților Berthei, mărturie că între Ciprian Porumbescu și fiica lor continuau relațiile, deși fuseseră interzise. Nu avem informații asupra impresiei pe care o face *Albumul* în casa pastorului evanghelic din Iliești. Știm însă, din informații de mai târziu, că ajunsese în păstrarea Berthei, cu alte mesaje muzicale ale compozitorului pe care le adresează în marea sa iubire.

Ciprian Porumbescu este numit profesor de muzică la Brașov, în urma demersurilor sale despre care avem în *Tagebuch* mai multe documente. Funcționează aici între noiembrie 1881 și noiembrie 1882. Biografia săi se ocupă pe larg de perioada brașoveană și s-ar părea că nu mai este nimic de adăugat⁴⁰. Marea sa iubire pentru Bertha continua și ar fi de cercetat în ce măsură se reflectă –sau nu – prezența ei în lucrările muzicale, ca în cele de mai înainte. Ciprian Porumbescu întreține corespondență cu Bertha, din care se vede că nu pierduse speranța în căsătoria lor. O scrisoare către Măriuca, din 14 septembrie 1882, este mai mult decât revelatoare. Ciprian introduce în scrisoarea sa fragmente din cea pe care o adresează Berthei și fragmentele nu sunt selectate întâmplător.

„Îmi era în ziua aceea sufletul atât de solemn, de sărbătoresc, elevat și totuși atât de vesel și voios – o visasem pe scumpa copilă și mă decisei să-i scriu. Inimami era atât de plină și eu îi scrisesei atât de cald, de plin de iubire, între altele:

«Ne-am jurat iubire eternă și fiincă soarta ne desparte atât de hain, iubirea noastră a rămas cu atât mai adâncă, crescând până la un tăcut și tănuț și cu atât mai dulce dor». «Ne iubim doar atât de profund, de sfânt și sângerăm într-o așa de adâncă și nespună durere din cauza iubirii noastre! Să te mai miri că-n disperare încerc să-ți scriu?»

³⁹ *Tagebuch*. Ciprian, II, p. 448–449; *Puneți un pahar...*, p. 160.

⁴⁰ Nina Cionca, *op. cit.*, p. 34–40.

Intr-un alt pasaj: «Ne aparținem doar unul altuia și nici o putere a pământului să nu ne despartă; și chiar dacă nu te pot nicicând numi soția mea, totuși rămâi Bertha unică, scumpă, adorată și nici o femeie alta să nu-mi profaneze sfânta mea iubire!»

Pe la finea scrisorii: «I-am scris lui Michel atât de călduros și l-am rugat atât de insistent să se intereseze de cauza noastră; dânsul nici nu mi-a răspuns. Ce vreau eu? Nu cer doar să-ți schimbi credința – aceasta nici nu e necesar pentru căsătoria noastră – putem contracta o căsătorie mixtă ș. a. m. d.»

Cred în Dumnezeu și-n iubirea noastră și totul *trebuie* să se schimbe-n bine⁴¹.

Scrisoarea vine să confirme ceea ce bănuiam de mai înainte, și anume că Ciprian și Bertha făcuseră un legământ în iubirea lor și numai împrejurările potrivnice îi mai puteau împiedica în realizarea speranțelor lor. Din *Tagebuch* se vede că Bertha întreține corespondență cu Ciprian, însă stăruie să nu facă aluzie la căsătorie. Din *Tagebuch* se vede, pe de altă parte, că trimite o scrisoare părinților Berthei, iar alta, de care vorbește aici, o expedie lui Michel, la Rădăuți, cu cuvânt greu în familia pastorului. Situația Berthei se agravă și măsurile plănuite de mai înainte fură puse în aplicare.

Pastorul evanghelic și soția sa o trimit pe Bertha în exil, cum făcuse și Iraclie Porumbescu cu Ciprian, mai înainte, când îl expedie la Viena sub pretextul continuării pregătirii muzicale. Exilul pentru Bertha fu ales în Anglia, la celălalt capăt al Europei.

O însemnare din *Tagebuch*, din 31 septembrie 1879, oferă informații mai mult decât utile: „Bătrânii [părinții Berthei] au plecat – se arată aici – cu ginerele din Anglia – Grünwald, care a venit în vizită la Rădăuți⁴². Se vede de aici că Gorgonii aveau rude în comunitatea germană din Rădăuți. Aflăm, pe de altă parte, că aveau un ginere în Anglia. Aici va sta Bertha, la sora sa, în exilul din Anglia.

Ciprian Porumbescu pleacă în Italia, în noiembrie 1882, să-și caute de sănătate și rămâne aici până în februarie 1883⁴³. Corespondența sa este revelatoare ca și cea trimisă din Viena și de la Brașov, prin descrierea peisajului, a monumentelor și a oamenilor, cu o mare bogăție de informații și culoare, care atestă artistul.

Ciprian Porumbescu putea continua corespondența cu Bertha și în exilul acesteia din Anglia, unde este trimisă, după câte aflăm dintr-o însemnare din *Tagebuch* în decembrie 1882⁴⁴. Nu avem deocamdată documente – sau nu le cunoaștem – să susținem sau să infirmăm acest lucru. Ne întâlnim cu numele ei în scrisorile pe care le trimite Ciprian Porumbescu din Italia și în cele pe care le

⁴¹ *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 594–595; *Puneți un pahar...*, p. 215–216. Traducerea se îndepărtează de originalul german.

⁴² *Tagebuch. Ciprian*, II, p. 43.

⁴³ Nina Cionca, *op. cit.*, p. 40–46.

⁴⁴ *Puneți un pahar...*, p. 258.

primește de acasă, precum și în *Tagebuch*, jurnalul său, comparabil cu cel al lui T. Maiorescu în cunoașterea vieții și operei muzicianului bucovinean.

Ciprian Porumbescu se întristează că Iraclie Porumbescu, tatăl său, continua să-i facă reproșuri privind legăturile sale cu Gorgonii – cu alte cuvinte cu Bertha – care nu foloseau la nimic⁴⁵. Bertha era singurul său păzitor și în Italia și termenul său de comparație când o cunoaște. Persoana mai apropiată prin intermediul căreia lua cunoștință de Bertha era Lola – prietena apropiată a Mărioarei –, sora sa. Lola îi trimite o scrisoare tristă la plecarea Berthei în exilul din Anglia, tot ea este prezentă la Stupca, în familia lui Iraclie Porumbescu, și tot ea îi expediază pachetele în Italia⁴⁶. Ciprian Porumbescu merge la grădinar în ajun de Crăciun și îi trimite Lolei flori din Italia⁴⁷.

Ciprian Porumbescu ține ca la masa din familie în Ajunul Crăciunului să fie și el prezent prin scrisoarea pe care o trimitea și nu putea lipsi nici Bertha de la această reuniune de sărbătoare: „Puneți această scrisoare pe masă, undeva, și, în fața ei, puneți o plăcintuță, așa ca și cum aș fi și eu de față și, când veți ciocni paharele, puneți un pahar de vin și pentru mine și ciocniți și cu mine; iar Marica să ia o porție dublă de grâu fiert, una pentru ea și una pentru mine. Și dacă Lola va fi acolo, ea trebuie să bea un pahar plin cu bere în sănătatea Berthei, până la fund”⁴⁸.

Ciprian Porumbescu găsea o cale să fie în familie împreună cu Bertha – el din Italia, ea din exilul în Anglia – la masa din Ajunul Crăciunului, o sărbătoare aparte în satele bucovinene.

Întâlnim în *Tagebuch* mai multe însemnări din care aflăm că Ciprian Porumbescu vinde din lucrările sale lui Gebauer, pe care îl întâlnește în Italia. Este nemulțumit, cum arată în însemnarea din 28 ianuarie 1883, de plata prea mică pe care o primește⁴⁹. Constantin Gebauer se ocupa cu organizarea spectacolelor muzicale în București unde ținea și un magazin cu lucrări și instrumente muzicale⁵⁰. Veronica Micle îi solicită lui Eminescu, cu câteva luni mai înainte, să-i procure partituri muzicale și poetul le caută la magazinul lui Gebauer, cu care era, de altfel, în relații foarte bune⁵¹. Veronica Micle solicita partiturile pentru Valeria, fiica sa, care își făcea pregătirea muzicală și care a ajuns o bună interpretă. Ciprian Porumbescu nu spune ce lucrări muzicale vinde lui Gebauer, dar nu ar fi exclus ca ele să ajungă la fiica Veronicăi Micle și aceasta să le interpreteze în spectacolele sale pe scenele din străinătate.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 271.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 258, 301, 308.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 275.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 295.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 315.

⁵⁰ M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 60.

⁵¹ *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*. Scrisori din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea. Ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Ilias, [Iași], Editura Polirom, 2000, p. 179, 217.

Călătoria pământeană a lui Ciprian Porumbescu se sfârșește în iunie 1883, la numai 30 de ani. Bertha, în marea sa durere, îi trimite Mărioarei o scrisoare, testamentul marei sale iubiri:

„Scumpă Mărioară,

E greu să suporti nenorocirea care ne-a lovit. Eu sufăr nespuse de mult, a fost nimicit tot ce am sperat în viață prin această nenorocire. Mi s-a luat tot ce am numit eu fericirea mea. Oh, cum îți mulțumesc din inimă pentru rândurile tale măgulitoare și pentru fotografia scumpului decedat! Vreau ca ele să-mi fie ancora, de care, sprijinindu-mă, să pot duce mai departe lupta vieții. Să-mi aducă mereu în fața ochilor singura mângâiere că o dragoste nobilă nu poate muri, trebuie să existe o revedere. Unde să mai găsească biata inimă, atunci, putere? Și eu vreau să mă agăț de acest gând, căci numai astfel pot suporta durerea. Mulțumește, dragă Mărioară, și iubitului tău tată, în numele meu, pentru mângâierea pe care am primit-o prin fapta lui plină de dragoste. Eu vreau doar să păstrez portretul lui și lucrarea lui din urmă, compozițiile sale ca pe niște lucruri scumpe.

De ce nu vrei să păstrezi portretul meu? Lasă-mă să găsesc și eu un loc în inima ta de soră, alături de dragostea ce-i aparține lui, și gândește-te la biata Bertha – portretul readuce doar imaginea copilului fericit, al cărui noroc s-a terminat așa de repede. Nu mai pot scrie. M-au părăsit puterile, nu pot să-mi plâng durerea, trebuie să mi-o stăpânesc încontinuu pentru a cruța pe biata mea soră bolnavă. Roagă-te la mormântul lui, dragă Mărioară, și pentru mine, ție ți-e dat să fii în preajma lui, ție ți-a fost permis să arăți scumpului decedat dragostea ta plină de sacrificii, oh, de ce n-am putut eu asta!

Încă o dată, primește mulțumirile mele pentru cele trimise. Continuă să-mi scrii, scumpă Mărioară, ajută-mă să suport cu ajutorul dragostei tale!

Nenorocita ta,
Bertha

Ilkey, 20 sept. 1883⁵².

Marea iubire a Veronicăi Micle se sfârșea cu moartea lui Eminescu; marea iubire a Berthei Gorgon se sfârșea cu moartea lui Ciprian Porumbescu.

Cum nu mai avea nimic de așteptat de la viață, nedreaptă cu ea, Bertha se căsătorește cu Alfred von Rossignon, nobil, mai în vârstă decât ea, farmacist dintr-o familie franceză⁵³. Se stabilesc la Rădăuți, după 1900. Deschid aici o farmacie, pe care o vedem în reproduceri, dar despre care nu știm mare lucru. Au o fetiță pe care

⁵² *Puneți un pahar...*, p. 318–319.

⁵³ Ar fi de cercetat dacă nu face parte din această familie și poeta Ivonne Rossignon, născută în județul Romanți, în 1912, cu studii la Universitatea din Cluj (Emil Giurgiuca, *Poeți tineri ardeleni. Antologie*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 193–202.)

Bertha ține să o boteze cu numele surorii sale, încetată din viață, cum am văzut din *Tagebuch*, în aprilie 1879⁵⁴. Frecventează Școala germană din Rădăuți și își face pregătire muzicală. Alfred von Rossignon încetează din viață la Rădăuți și este înmormântat în cimitirul orășenesc. Bertha, cu fiica sa, pleacă în Germania, în 1940.

Cel dintâi cercetător care se ocupă de familia Gorgon, din Ilișești, și de viața Berthei și a familiei ei la Rădăuți este Leca Morariu, din păcate destul de târziu. Întretine corespondență cu câțiva intelectuali din Rădăuți și din împrejurimi, cărora le solicită informații. Cea mai bogată corespondență este cea pe care o schimbă cu Cornel Hahon, profesorul de latină de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți⁵⁵.

Personalitate cunoscută a învățământului liceal rădăuțean, Cornel Hahon (1883–1959) pregătea lucrări științifice în specialitatea sa – *Istoria grecilor – de la apariția lor până la căderea Corintului, Istoria Romei* –, de mare amploare, rămase în manuscrise. A scris un studiu, *Proiect pentru o reformă școlară*, a publicat manuale școlare – *Exerciții latine pentru clasa I a liceelor, Istoria literaturii latine* – și o antologie cu texte alese din Ovidiu⁵⁶. Corespondența lui Leca Morariu cu Cornel Hahon ridică probleme de interes cultural, însă și în privința vieții cotidiene rădăuțene.

Profesor la Universitatea din Cernăuți între cele două războaie mondiale, Leca Morariu se impune, cum se știe, prin cercetările sale în domeniul creației populare, prin studii consacrate unor scriitori – Mihai Eminescu și Ion Creangă – și ca întemeietor de publicații de prestigiu, pe care le duce cu el la Râmnicu-Vâlcea. Este uimitor cât de puține lucruri știa Leca Morariu despre familia Gorgon, din Ilișești, și despre familia Rossignon, din Rădăuți, în 1950–1960. Nimic nu ilustrează mai bine această situație decât scrisoarea pe care i-o adresează lui Cornel Hahon în 28 februarie 1954. Primele două pagini sunt ocupate cu un fragment (în germană) din scrisoarea Berthei către Ciprian Porumbescu, trimisă compozitorului prin intermediul Lolei Lichtenberger, pe care am reprodus-o integral mai sus și care se încheie cu mesajul ei nedezmințit de iubire: „Ich bin stolz auf meine und seine Liebe”⁵⁷. Pornind de la acest text pe care-l găsea în *Tagebuch* însă îl plasa greșit, îi adresează lui Cornel Hahon întrebări în marea sa dorință să-și îmbogățească cunoștințele pe toate căile. „Așa – exclamă Leca Morariu. – L-a iubit Bertha Gorgon pe Ciprian Porumbescu! Onoare memoriei aceleia care a fost sărmana nefericită. Fericita Bertha Gorgon!

Veți înțelege deci d-voastră, de ce dorim – mai dorim să știm una alta despre biata viață a d-nei Rossignon, care a trăit până când – în Rădăuțiul d-voastră. În

⁵⁴ Vezi nota 5.

⁵⁵ Păstrăm în arhiva noastră 65 de scrisori de la Leca Morariu și Octavia, soția sa, adresate profesorului Cornel Hahon și Ștefaniei, soția sa, între 1942 și 1962. Scrisorile semnate de Leca Morariu și soția sa sunt trimise, cu câteva excepții, de la Râmnicu Vâlcea, unde se aflau în refugiu.

⁵⁶ V. Precop, *Profesorul Cornel Hahon*, în „Anuarul Liceului Teoretic «Eudoxiu Hurmuzachi» pe 1995–1996”, Suceava, Editura „Țara Fagilor”, 1996, p. 14–16.

⁵⁷ Vezi nota 29. Traducerea românească: „Sunt mândră de iubirea mea și a lui”.

acest sens vă rog și pe d-voastră (cum l-am rugat și pe I. Vicoveanu de concurs și colaborare). Copiii din prima căsătorie a farmacistului Rossignon mai trăiesc? Iar Bertha încotro a emigrat? Cine ar mai putea ști ceva despre dânsa? Și chiar și despre familia pastorului (Immanuel ??) Gorgon, știm atât de puțin. Nici numele nu i-l știm! Câți copii a avut etc. etc. etc.

Rog deci să fiu iertat de îndrăzneală”.

Suntem la un deceniu după plecarea Berthei și a fiicei sale în Germania și nimeni nu-și mai aducea aminte de ea.

Cornel Hahon răspunde la întrebările lui Leca Morariu și acesta era mai mult decât încântat de cele ce putea afla. Mulțumea în scrisoarea datată: *Sâmb[ăta] Paști[lor]* și venea cu noi întrebări, la care aștepta răspuns. „Norocul d-tale, d-l Cornel – scrie Leca Morariu –, că nu te afli aici. Altfel, zău, ți-aș trage un pup, pentru atât de bogata informativă scrisoare despre Bertha Gorgon! De la boierii Ebentäl ar mai fi de cerut lămuriri și asupra sorioarelor lui Bertha, nici nu știm cum le-a chemat: Mina, Bertha, Minna, Mizzi (Melania), Lola, Johanna... Iar Pastorul *Träugolt* Gorgon (numele-i de botez *Träugott* i-l știm de la *alt bravos* informator al meu, M. Iliuț, abia de 2 săptămâni) se pare c-a mai avut și un băiat (?). De la D-l și D-na Ebentäl ar mai fi de scos (leichwise) și ceva fotografii de-ale *tuturor*. Și firește cât de multe *tradiții*; amintiri familiare. Ne mai lipsesc apoi date și asupra lui Lola Lichtenberger de la Ițcani. Dar Adamina Gorgon, preoteasa, ce fel de lighioaie a fost?”⁵⁸.

Cornel Hahon putea răspunde – dacă nu a și răspuns – la întrebarea lui Leca Morariu dacă în familia Gorgonilor se afla și un băiat. Frecventează Liceul german din Rădăuți, devenit, mai târziu, Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”, doi elevi cu acest nume: Friedrich Emanuel Gorgon, născut la Ilișești în 1868, care își ia bacalaureatul în 1887, și Johann Benjamin Gorgon, născut în 1872, tot la Ilișești, care își ia bacalaureatul în 1890. Sunt frații Berthei, primul fiind și succesorul tatălui său la parohia evanghelică din Ilișești.

Bertha, arată, în scrisoarea către Mărioara, sora lui Ciprian Porumbescu, din septembrie 1883, cu care ne-am ocupat mai sus, că va păstra mesajele muzicale de la el, ca cea mai scumpă comoară a sa⁵⁹. Vine la Rădăuți cu această comoară despre care știm încă puține lucruri.

Leca Morariu caută, după ce se informează de la corespondenții săi rădăuțeni, să stabilească legături directe cu Bertha și familia sa de la Rădăuți. Octavia Lupu Morariu, soția lui Leca Morariu, îi face o vizită la Rădăuți, când se întoarce de la Viena, fiind laureată a Concertului internațional de vioară și canto, în 1932. Este primită cu amabilitate și aceasta îi interpretează *Du bist wie eine Blume*, care făcu

⁵⁸ Sublinierile în text. Informații dăm mai sus despre pastorul evanghelic din Ilișești și despre soția sa.

⁵⁹ Petru Bejinariu, Luca Bejenaru, Ștefan Botezat, Viorica Goreac, Marian Olaru, *Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți. Compendiu istoriografic 1872–1997*, Iași, Editura „Bucovina”, 1997, p. 113–115.

asupra Berthei o impresie profundă, această mărturisind cu lacrimi în ochi: „Ja! Ich habe es auch einmal gesungen!” (Da! Și eu am cântat odată”)⁶⁰.

Nu se vede din această relatare dacă a întreprins demersuri să obțină din partiturile muzicale ale lui Ciprian Porumbescu sau dacă, acestea fiind făcute, au fost încununat de succes. Mai târziu, în 1936, Victor Morariu obține de la Bertha, nu știm prin ce mijloace, partiturile pentru *Nocturna Bertha*, *Resignation* și *Zwechübrich den Bergh*. Partitura lucrării din urmă o donează Muzeului „Porumbescu” din Suceava, în 1938⁶¹. Ar fi interesant de aflat unde se afla *Albumul* pe care îl donează Ciprian Porumbescu Berthei la ziua ei de naștere, în 1881. Bertha mai deținea de la Ciprian Porumbescu, desigur și alte mesaje adresate ei în marea sa iubire.

Investigațiile în curs de desfășurare, întreprinse de instituția noastră, îmbogățesc informația, dar ele nu sunt încă la înălțimea așteptărilor.

Leca Morariu, cu cultură germană și pregătire muzicală, nu avea aplecare pentru marile construcții, asemeni lui D. Caracostea, D. Popovici ori G. Călinescu, contemporanii săi, profesori de literatură română la cele trei Universități din țară – București, Iași și Cluj. Era însă neîntrecut, asemeni lui G. Bogdan-Duică, celălalt profesor de la Universitatea din Cluj, în investigarea informației de amănunt și spiritul polemic. Monografia sa consacrată lui Eminescu, se oprește, undeva pe la început. Deținător al jurnalului lui Ciprian Porumbescu, *Tagebuch*, în transcrierea sa și informațiile din corespondența cu intelectualii din Rădăuți și din alte localități, îi îngăduie să realizeze marea sa monografie *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, din care s-a tipărit, din păcate, numai primul volum, în 1986, și au rămas în manuscrise alte patru⁶².

Viața Berthei Gorgon, dintr-un sat din Bucovina, se aseamănă cu cea a Veronicăi Micle, de undeva din Transilvania. Se căsătorește și ea, cu un om, cu poziție socială aparte, mult mai în vârstă decât ea, fără afecțiune sufletească și se supune cu resemnare îndatoririlor de familie, convenționale. Nimeni nu bănuia drama sa morală. Numai scrisorile, câte au ajuns până la noi, o mărturisesc cutremurătoare. Avea credința – o mare credință – că speranțele neîmplinite din tinerețe se vor îndeplini dincolo de hotarele acestei lumi și pentru ea mai înțelegătoare și mai dreaptă. Marea iubire a Veronicăi Micle îi inspiră lui Eminescu mesajele sale lirice nemuritoare; marea iubire a Berthei Gorgon îi inspiră lui Ciprian Porumbescu mesajele sale muzicale care aveau să dăinuie peste veacuri.

⁶⁰ Leca Morariu, *op. cit.*, p. 465.

⁶¹ *Ibidem*, p. 441–442, 451, 456. Se reproduc și partiturile muzicale.

⁶² În *Notă asupra ediției* la volumul *Iraclie și Ciprian Porumbescu* (vezi nota 1) se arată că monografia cuprinde vol. I, 312 p., vol. II, 260 p., vol. III, 338 p., vol. IV, 390 p. Se alătură încă 500 p. comentarii și note.

„Jurnalul” lui Ciprian Porumbescu, *Tagebuch*, 1879, cum se specifică pe copertă, a fost redactat în limba germană, cu caractere gotice și originalul, după câte știm până acum, nu s-a păstrat. El a fost transcris de Leca Morariu, cu litere latine, în două caiete dictando, liniate, cu file scrise pe amândouă fețele. Primul caiet cuprinde 95 de file, iar al doilea 48, dintre care 39 file scrise și 9 file rămase albe. Numerotarea celor două caiete este continuă, făcută cu creion negru, de la 3 la 175. Leca Morariu integrează *Jurnalul* în două registre masive, *Ciprian*, I, cuprinzând 300 file și *Ciprian*, II, cu 302 file. Textele sunt scrise pe ambele fețe. Leca Morariu face numeroase însemnări pe copertile din față și pe cele finale. *Jurnalul* este integral în expunerea lui Leca Morariu privind biografia și activitatea lui Ciprian Porumbescu; se deschide cu însemnările din ianuarie 1879 și se încheie cu octombrie 1879, după care se continuă cu *Carnet vienez*, pentru epoca studiilor universitare. *Ciprian*, I, expune viața compozitorului de la nașterea sa, mediul familial, formarea intelectuală și artistică, prezintă pe larg activitatea sa la Societatea „Junimea”, precum și procesul Societății „Arboroasa”, cu toate implicațiile și consecințele sale.

Metoda de integrare a *Jurnalului* în expunerea vieții și operei lui Ciprian Porumbescu merită să rețină atenția. Leca Morariu redă textul pe două coloane, în stânga originalul german și în dreapta, paralel, traducerea sa. Textul este prezentat în secțiuni succesive și cu marcarea fiecărei pagini din originalul german. Fiecare pagină este prevăzută cu note de subsol, iar după fiecare secțiune se fac comentarii ample privind problemele puse în discuție în acea parte a *Jurnalului*. Astfel, acest document se înfățișează ca o enciclopedie a informațiilor despre viața și opera compozitorului.

Manuscrisul original după care s-a făcut transcrierea, precizează Leca Morariu, era deteriorat și a operat completări în funcție de ansamblul textului, însă au rămas multe goluri. Sunt goluri și în traducerea originalului german și se folosesc prescurtări pentru numiri de localități, de societăți, precum și pentru nume de persoane. Leca Morariu face completări în notele de la subsol și o parte din ele le preluăm și noi, cu unele completări în notele noastre de subsol, care le înlocuiesc pe cele ale editorului.

Jurnalul este un document excepțional pentru cunoașterea mediului familial în care s-a format compozitorul și asupra climatului studentesc din Cernăuți, capitala Bucovinei. Asistăm la drama populației românești, autohtone, îngrădită tot mai mult în dezvoltarea sa de imigrarea masivă de elemente alogene, îndeosebi din Galiția, sprijinită de Curtea de la Viena. Această politică urmărea transformarea provinciei într-o regiune cosmopolită.

¹ Manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție de dna Maria Olaru, din Fondul *Leca Morariu*.

Jurnalul oferă o imagine asupra iubirii compozitorului pentru Bertha, fiica pastorului din Ilișești, care însă, nu este împărtășită și de familia ei, din considerente religioase. Adamina Gorgon, mama Berthei, îi transmite lui Ciprian Porumbescu o scrisoare în limba germană, pe care o transcriem aici în traducere românească:

„Iubite Ciprian,

Așa dar totuși,

Doamne, Dumnezeu, de ce mai vine și asta peste noi, ca să trebuiim de a-ți produce durere, d-tale pe care-l stimăm și iubim – dar nu se poate altfel.

E în contra tuturor principiilor noastre; nu-l putem da pe copilul nostru unui preot greco-oriental; pentru că știm că d-ta ar trebui să renegi ceea ce avem mai sfânt.

Și dacă ți-ai alege alt drum i-ai produce mahnire tatălui d-tale și mecenatului d-tale, Episcopului, care te agreează în chip atât de călduros. De aceea s-a și hotărât repede, aruncă-te în brațele celei de-a doua iubite a d-tale și caută consolarea în muzică. Ori ce altă carieră în viață nu e de d-ta.

Am prevăzut totul și m-am străduit să te lămuresc, dar, precum văd, d-ta nu m-ai înțeles.

Nu ne urgesi din cauza aceasta. Poți să mă crezi, ne vine destul de greu și cu drag te-am fi primit ca fiu, dar poziția soțului meu n-o îngăduie.

Am chibzuit toată ziua cântărind totul, dar nu se poate. Nimic contra persoanei d-tale, ci numai abisul care – ceea ce vei recunoaște și d-ta – ne desparte și nu vedem nici o punte peste care am putea trece.

Fă-ți datoria, gândește-te la noi fără de înverșunare și fii totdeauna asigurat de amiciția noastră.

Ca amintire, Bertha îți transmite deci chipul ei, cu cele mai bune urări întru prosperitatea d-tale.

Dumnezeu cu D-ta,

Ilișești la 26/11 1880

Maternala d-tale amică
Adamina Gorgon”

(*Ciprian*, II, p. 329–331)

Mama Berthei ignora însă faptul că și mama lui Ciprian Porumbescu era de origine germană și se căsătorise cu un „popă greco-oriental”. De altfel, Mihail Klodniczki, fratele mamei compozitorului, era, cum am mai arătat, cea mai apropiată persoană a lui Ciprian Porumbescu în timpul studiilor la Cernăuți. Numele său este pomenit în aproape toate însemnările din *Tagebuch*, sub forma „Unc”, „Unchiul”.

Jurnalul oferă o privire și asupra activității creatoare a lui Ciprian Porumbescu, cu informații prețioase pentru cunoașterea genezei operelor sale muzicale, precum

și a conferințelor pe care le ține cu diferite prilejuri. Să mai notăm că putem urmări, cu îngrijorare, evoluția bolii sale.

Jurnalul este inclus în traducerea lui Leca Morariu în volumul Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol I, ediție îngrijită de Vasile D. Nicolescu și Vasile Vasile, București, Editura Muzicală, 1986, p. 373–458. Este utilizat și în unele lucrări consacrate compozitorului bucovinean.

Transcriem din *Jurnal* fragmentul *Die Ferienzeit* pentru perioada iulie – octombrie 1879 și-l dăm și în traducere românească.

DIE FERIEENZEIT*

Samstag, 19. Juli. Eigentlich bin ich schon seit dem 16. zu Hause, aber es geht mir nur um den Titel *Die Ferienzeit*, den früher anzusetzen ich vergaß. Also heute Samstag, stand ich mit Proch und Marika zeitlich auf und wir gingen Molke trinken; es ist ein sehr schöner Morgen. Tauperlen auf den Grashalmen und ein balsamischen Windhauch weht vom Walde her. Man fühlt sich so frei, so ungebunden inmitten der schönen bezaubernden Natur. In der Schäferei tranken wir Molke und kehrten lauschend und lachend nach Hause um. Nach dem Kaffee – o, herrliche Idee – gehen wir nach Illischeschi! Ich, Stefan, Proch und Julo. Lustig und froher Laune wird fortmarschiert – beim Korzin eingetreten, ein Schnaps getrunken, ihn mitgenommen und schnurstracks ins Wirtshaus gegangen. [...]. Vor dem Wirtshaus begegneten wir den Decker, der auch mitging. Ein gutes Dampfbier war der Stoff den wir uns zu Gemüte führten. Nachdem wir eine tüchtige Quantität heruntergebracht hatten, segelten wir ab nach Hause. Es ging recht rasch, denn der Regen schwebte über unseren Köpfen und wir fürchteten naß zu werden. Also im Galopp ging es über Stock und über Stein, durch Dick und Dünn bis wir noch glücklicherweise vor dem Regen zu Hause anlangten. Hier trafen wir zu unserer Freude den Onkel Mally mit einem Cousinchen: Josefine Klodnicka aus Radautz – ein krankes Mäderle von etwa 13–14 Jahren, die zum Kurgebrauche bei uns weilen wird. Zu Mittag essen wir uns tüchtig an und nach dem Essen kroch ich, Stefan und Proch auf den Boden, wo wir ein Nachmittagsschläfchen machten. Hierauf spazierten wir im Garten herum, auf einmal wer kommt? Der Jozi aus Suczawa. Er hat schon die Matura gemacht, da gab's wieder eine unbändige Freude. Wir plauschten, spielten, unterhielten uns recht fidel und nach dem Nachtmahl ging's lulu.

Sonntag, 20. Juli. In der Früh fährt Proch nach Pozorita. Es tut uns leid um den guten Burschen. Wir begleiteten ihn ein Stück und nehmen mit tränenfeuchten

* Tipărim acest text din *Tagebuch*, omis din lucrarea: Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine* (Suceava, 2003), volum ce cuprinde jurnalul și o parte din corespondența lui Ciprian Porumbescu. Foarte important în privința cunoașterii marii iubiri a compozitorului, textul ne-a fost pus la dispoziție de Nina Cionca, împreună cu traducerea în românește, cu unele deosebiri de cea a lui Leca Morariu din originalul germano-român aflat în păstrarea noastră.

Augen Abschied. Auch der Onkel Mally ist mit Jozi fortgefahren, endlich auch Tuncio, so daß nur Julo und Juzia von Fremden bei uns bleiben. Vormittags ging ich mit Julo zum Gustav, trafen ihn aber nicht zu Hause. Nachmittags gingen wir alle in den schönen, grünen Wald, jauchzten, jubelten und freuten uns der schönen Natur, sammelten Schwämme und besuchten auch meine cumătra. Ich und Julo waren recht gut gelaunt und waren sehr lustig. Gustav mit dem kleinen Kristl besuchten uns und wir spielten bis abends Kegel. Auch der Erzpriester Andrichowicz besuchte uns und fragte nach seinem teuren Söhnchen. Und nach dem Nahtmahl gingen wir wohin? in's Bettulein.

Montag, 21. Juli. Heute ist ein denkwürdiger Tag. Es ist gerade ein Jahr daß ich B. kennenlernte. In meinem alten Tagebüchel steht es folgendermaßen: erst am 21. Juli 878 mit Marie und Tante Therese bei den Gorgons und habe sie zum ersten Male gesehen. (Note stenografice). Also so ware es, seit damals ist ein Jahr verflossen... Wie sich mein Verhältnis zu B. seit der Zeit gestaltet hat, sagt mein Tagebuch und hier füge ich noch hinzu die Bemerkung vom 6. Juli und 13. Juli.

Früh ging ich mit Julo und Stefan nach Illischeshti. Beim Korzin traten wir ein und gingen dann in's Wirtshaus. Wir sitzen gemütlich und trinken Bier, auf einmal wer kommt? der Pastor mit Faulhaber... Mein Erstaunen und meine Überraschung war groß. Ich freute mich sehr ihn zu sehen, wir plauschten verschiedenes, er war recht freundlich, nur eines fiel mir auf: als er fortging ladete er mich nicht – wie er das gewöhnlich tut, – zu sich ein. Wir gingen noch zum Korzin aßen bei ihm zu Mittag und gingen dann mit ihm nach Hause. Hier legten wir uns ein bischen in der Scheuer nieder; ich konnte nicht schlafen, Julo aber schlief bis spät. Dann kam auch Czornei, wir schoben Kegel, ich suchte mit Stefan eine Fuhr für morgen nach Itzkany, um den kleinen Aleco. Abends begleiteten ich und Julo die Mädels in's Gewalt, gingen bei Perker's vorbei, sahen dort den Hurtig und sangen „Quo, Quo“. Er kam auch heraus, wir aber machten uns aus dem Staub. Nach Hause angekommen, erfahren wir von Stefan eine sehr traurige Geschichte. (două rânduri note stenografice) Bravo! Stefan (Note stenografice) Humora. Ich bin auch recht traurig und mißgestimmt, schreibe mein Tagebuch und lege mich nieder. Warum die ganze Geschichte über den armen Teufel gekommen ist, weiß ich nicht; der Vater aber war darüber höchst aufgebracht, daß wir nach Illischeshti gehen und nicht zu Hause sitzen. – Und so hat dieser so lieblich und schön begonnene Tag so traurig geendet. Es ist der Jahrestag meiner Bekanntschaft mit B. Wird auch die so traurig enden?

Dienstag, 22. Juli. Früh fahren Stefan und Julo nach Humora. Tagsüber mache ich fast nichts, da es heiß ist. Nachmittags schlafen wir alle. Da kommen Aleco und Viorica aus Jassy. Wir freuten uns sehr. Wir plauschten gemütlich. Dann gingen wir in die Schule um die nicht aufgestellten Turngeräte anzusehen; hierauf schoben wir bis zum Abend Kegel. Abends spielte ich noch mit M. worauf wir uns zu Bette legten.

Mittwoch, 23. Juli. Vormittags unterhielten wir uns miteinander, gingen im Garten spazieren, ich spielte noch mit einer Wasserspritze und die Jnska lachte mir

aus. Nachmittags fing der Vater einen Schwarm. Wir gingen weit in den Wald spazieren, sammelten Schwämme. Es war so schön, so lieblich. Als wir nach Hause kamen, fing es fürchterlich zu gießen an und wir dankten Gott mit trockener Haut davongekommen zu sein. Abends spielte ich mit Marika, neckte ich mich mit Juska. Zu Nachtmahl aßen wir unsere gesammelten Schwämme. Der Himmel lichtete sich und eine schöne sternhelle Nacht erinnerte mich an meine vorjährigen Nachtwanderungen nach Illischeshti mit Spendlings. Auch heute möchte ich gehen, wenn ich mit wem hätte.

Donnerstag, 24. Juli. Es ist abscheuliches Wetter – regnet. Viorica fährt fort. Ich langweile mich. Nachmittags möchte ich spaziergehen, aber es regnet. Der Vater fängt mit großer Not einen Schwarm. Nach dem Kaffee gehen wir spazieren und zwar dem Julo und Jozi entgegen, die heute aus Humora zu kommen haben. Wir sehen den kleinen Ciprianel, der sehr lieb ist. Und wie wir in den Wald anlangten, kam auch schon Julo den Berg hinaufgekeucht, ich freute mich sehr mit ihm, so als wenn ich ihn wer weiß wie lange nicht gesehen hätte. Wenn er einmal ganz weggeht, wird es mir sehr bang sein. Wir gehen alle lustig nach Hause. Jozi konnte nicht mitkommen. Stefan ist krank, hat Halsschmerzen. Wir legen uns zeitlich nieder. Ich schlafe mit Julo zusammen.

Freitag, 25. Juli. In der Früh lese ich und spiele mit der Marika, dann übe ich Klavier. Krieche herum etc. Ich bekomme einen Brief von Waldberg. Er ist noch im Czernowitz, fährt aber nach Teplitz. Der Brief machte uns viel Vergnügen. Nachmittags gehe ich spazieren, ebenso auch abends u. so w.

Samstag, 26. Juli. Siehe Freitag, 25. Juli.

Sonntag, 27. Juli. Der Korzin ist seit gestern nachmittags bei uns. Den Julo hat eine Biene in die Unterlippe gestochen, sie ist stark geschwollen und sieht urkomisch aus. Ich freue mich wie ein Kind, wir fahren heute nachmittags nach Illischeshti. In der Frühe gehe ich in die Kirche. Hierauf schreibe ich einen Brief an Onkel Michas und gratuliere dem Fräulein Julitta. Und als der schöne goldene Nachmittag kam, schlug die hübsche, zarte Poesie in schmäbliche Prosa um. Der Vater nahm die finsterste Miene von der Welt an, legte sich nieder und erwähnte nichts mehr vom Fahren. Ich ging wie abgebrüht herum und wechselte nur fragende Blicke mit Marika. So haben wir uns auf diese Fahrt gefreut, ich hätte ja mein Herzchen gesehen und mit mittlerweile ist alles in's Wasser gefallen. Da packten wir uns alle zusammen und gingen weit in den Wald. Korzin begleitete uns ein Stück, ging dann nach Hause. Im Walde badeten wir unsere Füße und vergaßen fast die Illischeschtier Fahrt. Nach Hause angekommen fanden wir die Emma. Wir spielen Kegel bis abends, begleiteten Emma nach Hause, aßen Nachtmahl. Darnach ging ich mit Marika durchum bei Perker hineinzugucken was sie machen. Sie saßen in der Veranda und aßen Nachtmahl. Kamen nach Hause und legten uns zu Bette.

Montag, 28. Juli. Ein schöner Morgen. Ich, Julo und Marika gingen in die Schäferei und tranken Molke. Nach dem Frühstück schickten wir nach Illischeshti. Marie schickte den Mädchen Blumen, Bücher und Noten. Hierauf

ging Julo zum Fanta und kam nach einer Weile mit dem kleinen Viktor und zwei Doppelhinterladern zurück. Wir gingen auf die Jagd. Aber wehe! Lieber wären wir nicht gegangen. Im Walde ereilte uns ein so fürchterliches Gewitter mit Hagel, Donner und Blitz, daß wir trotz allen Verkriechens in die Büsche waschelnäß wurden und wie drei Ritter von der traurigsten Gestalt nach Hause umkehrten. Wir mußten alles, Kleider und Wäsche wechseln und verfluchten die Stunde in der wir ausgegangen waren. Nachmittags kam der Bote aus Illischeshti, brachte einen Brief von den Mädchen und eine Menge Noten für Violine und Klavier. Ich spielte mit Marika. Dann, es hat sich schon ausgeheitert, gehen wir wieder auf die Jagd, auf Tauben. Krieche a drei Stunden herum und konnten nicht schiessen. Gesehen haben wir wohl eine Menge Tauben, konnten aber nicht zum Schuß kommen. Abends spielte ich noch mit Marika.

Dienstag, 29. Juli. Heute fährt die Juska schon nach Humora fort. Julo und Aleco fahren mit. Vater hätte auch fahren sollen, hat sich's aber überlegt. Es ist draußen ein trübes Wetter; man kann nicht einmal spazieren gehen, düster und windig. Wir spielen eine Menge. Der Vater geht nach Dragojești, ich bleibe mit Marika allein zu Hause. Nachmittags schlafen wir. Der Vater kam mit einigen Neuigkeiten, wir plauschten dann kamen Julo und Aleco aus Gura Humorului. Julo ist etwas krank.

Mittwoch, 30. Juli. Onkel Mally kommt mit einem Herrn Seybel von der Rusticalbank und mit Jozi. Wir schieben am Nachmittag Kegel, Julo machte 3 Neuner. Ich spielte mit Marika. Nach dem Kaffee führ Onkel mit Herrn Seybel fort, Jozi bleibt. Abends gingen wir spazieren. Julo hat einen Hexenschuß. Abends wird beschlossen, um Tuncio zu schicken.

Donnerstag, 31. Juli. In der Frühe gehe ich mit Julo nach Illischeshti. Wir gehen zum Korzin dann zum Krämer. Die alte Krämerin ist krank. Wir trinken Schnaps, und gehen zur Post und dann in's Wirtshaus. (Note stenografice) trinken Bier. Im Wirtshause war der Neumann, der Zachmann und auch Krämer, wir bezahlen. Endlich gingen ich, Julo und Korzin fort. Beim Korzin essen wir etwas, worauf ich und Julo weggehen und zwar bei den Pastors vorbei um jemanden zu sehen denn als wir in der Früh vorbeigegangen waren, sahen wir niemanden. Wir waren auch ziemlich bekohlt. Julo sah besonders spaßig aus und wir lachten fortwährend. Auch unsere Toilette war eine klassische in hillonstiefeln und schäbigen Hosen. Beim Pastor nehmen wir ernste Mienen an, aber es ging nicht recht. Die Pastorin mit Maria und Blumi waren draußen, wir grüßten ziemlich drollig und kaum waren wir weitergegangen, mußten wir lachen. B. und M. hatten wir also leider nicht gesehen. Mit genauer Not schleppten wir uns bis nach Hause. Hier fanden wir alles gegen uns. Vater war sehr aufgebracht. Gegen Abend kamen Tante Pauline, Tuncio, Zobcia mit Kindern.

Freitag, 1. August. Heute ist heiliger Ilie. Wir gehen fast alle in die Kirche. Ich ging auch ein bischen zum Ilie Oniga. Nachmittags spielten wir Préférence, waren im Wald, spielten Kegel etc. Ich lege mich zeitlich nieder, da ich Halsweh habe.

Samstag, 2. August. Die Suczawer fahren fort, leider mit ihnen auch Julko. Er fährt schon zum Stefanowicz; mir ist recht bang um ihn. Jetzt bleibe ich nur mit Jozi. Patak hat mir geschrieben, er will zu mir kommen. Ich schreibe ihm und dem Waldberg.

Sonntag, 3. August. Es wird beschlossen nach Illischeschti zu fahren. Wir bekommen aber keine Pferde. Endlich am Nachmittag nach langen Hin- und Herdrehen gehe ich, Marika, Aleko und Jozi gegen $\frac{1}{2}$ 5 zu Fuß nach Illischeschti. Wir gingen zu Gorgons. Jozi wollte nicht mitgehen da er sehr abgerissen war. Als wir in's Zimmer traten wurde es mir sehr bange um's Herz und ich wäre am liebsten gleich wieder hinausgelaufen. Ich konnte Bertchen kaum ins Auge blicken. Mina sieht etwas spitz aus. Van de Castle war auch dort. Bertchen kochte uns einen Kaffee. Der Alte, die Alte und der Rittmeister gingen fort zur Hochzeit des Novitzki. Wir Jungen bleiben zurück. Auch Anna ist da. Ich sprach mit Mina viel über Hoffmann und Lagler. Auch Lieschen war da. Endlich gegen $7 \frac{1}{2}$ gingen wir fort. Den Jozi konnten wir nicht finden, nehmen daher den Lehrer mit, daß er uns ein Stück begleite. Endlich oben am Berg trafen wir Jozi und Vater, die schon auf uns warteten. Es ist Stefan gekommen. Nach Hause angekommen, aßen wir noch Nachtmahl und legten uns nieder um Reflexionen über den schönen Tag anzustellen.

Montag, 4. August. Der Tag vergeht mit verschiedenen Unterhaltungen. Abends als sich alles niedergelegt hatte, schlupften ich und Jozi hinaus und wir schicken nach Illischeschti. Im Wirtshaus trinken wir Bier und gingen dann in B...s Garten. Es war eine wundervolle Mondsnacht und mir ward's so wohl – so weh. Im Garten schrieben wir den Namen Be...s und G. und M. waren da... Dann unter dem großen Birnbaum ein mit einem Tischtuch gedeckter Tisch. Wir banden in den Tischtuchecken Knoten und auf dem Tische machten wir aus Blättern die Initialen E. W. (Wunder). Saßen ein Weilchen, nahmen uns Blümchen zum Andenken und gingen heim.

Dienstag, 5. August. In der Früh ich war wie zerschlagen, weckte man mich auf, ich mußte mit dem Vater nach Strojeşti fahren. Dort ist großer Parastas. Man hat nämlich die toten Verwandten der Popowitchischen Familie aus allen Gegenden zusammengebracht und in eine gemeinsame Familiengruft gelegt. Also ich kleidete mich in Reverenda und Rasa an und „für Moise“! – Beim Berar stiegen wir ab, gingen in die Kirche und assistierten bei dem Parastas. Der junge Berar und noch ein Zögling (Mateiczuk) waren auch in der Kirche. Alle Herschaften kamen. Der Vater predigte sehr hübsch. Nach allem ging ich noch mit dem Vater in die Gruft und besahen uns die Reihe von Särgen, in denen die edlen Toten ruhten ... Zu Mittag waren wir bei Popowitz, wo eine Menge nobler Gäste waren, wo wir nobel speisten und auf recht noble Art uns langweilten. Dann gingen wir zum Berar. Dort waren der Kelar, der Drogli mit seiner Frau, die auf einem höchst defekten Klavier etwas spielte und sich zu ihrem Gekrächze begleitete, wir langweilten uns auch hier, aber demokratisch und fuhren endlich ab. An diesem Tage war Marika nach Humora gefahren. Als wir zu Hause anlangten, war sie noch nicht zurückgekehrt,

nur der gute Jozi kam uns entgegen. Wir tranken Kaffee und gingen der Marika entgegen. Im Walde war's so schön, wir legten uns hin und erwarteten sie. Richtig kam sie auch. Wir fuhren nach Hause, aßen Nachtmahl, erzählten uns gegenseitig unsere Erlebnisse von heute und gingen schlafen.

Mittwoch, 6. August. Ich fahre mit Jozi nach Humora, aber fahren tun wir nur bis zu der Maut, von dort gehen wir zu Fuß. In Humora verblieb ich bis zum 8 früh. Wir unterhielten uns recht gut, tranken Bier, schoben Kegel (Note stenografice), badeten etc.

Am 8. August, Freitag ging ich zu Fuß nach Hause. Um 8 Uhr früh bin ich ausgegangen und um 11 Uhr war ich zu Hause. Vater ist nicht zu Hause, sondern in Suczawa. Nachmittags schlafe ich, dann spiel ich ein bischen. Abends kommt der Vater. Er war bei den Gorgons eingetreten. Alles ist dort gesund. Sonst nichts besonderes.

Samstag, 9. August. Nach dem Kaffee schreibe ich Tagebuch. Nachmittags gingen ich, M. und Aleco weit in den Wald spazieren. Mein cumătru Ionica ist krank. Auf „gurăi“ machten wir ein Feuer, brien Schwämme. Endlich gingen wir nach Hause. Tranken Kaffee und abends gingen wir noch in ̄ Dorf hinunter bei den Perkers vorbei.

Sonntag, 10. August. Ein häßliches Wetter nur zum Zuhousesitzen. Erst gingen wir etwas spazieren um unsere Glieder auszustrecken. Die ganze Perkersche Sippe begegneten wir auf der Wiese – aber nur zdaleka. (cuvânt ucrainean și însemnează: de departe).

Montag, 11. August. Gegen Mittag kommen Adolf und Gustav Fanta zu Besuch. Adolf ist ein ganz lieber Bursch, hat schon rigorosiert und hat auch schon einen roten Bart. Nachmittags ging ich zu den Fantischen hin, wir hatten vor nach Illischeshti zu gehen, da es aber fortwährend regnete, blieben wir daheim und spielten Préférence. Es wird beschlossen morgen nach Illischeshti zu fahren. Ich freue mich schon unbändig darauf.

Dienstag, 12. August. In der Früh fährt Vater nach Humora. Die Fantischen, Kolomitzki et Victor kommen, holen mich ab und ich fahre mit ihnen nach Illischeshti. Im Wirtshause aßen und tranken wir, aber sowohl Schnaps als auch Bier waren schlecht. Wir trennten und daher bald und ich ging zu meinem lieben, teuren Heiligtum zu den Gorgons. Schon beim Brunnen sagte mir die schöne Karlin, die Mädchen seien nicht zu Hause, sondern mit Anna und Michel nach Radautz gefahren. Ich ging also hinein. Der Alte und die Alte begrüßten mich aufs herzlichste und nachdem wir einen „Kümmel“ getrunken, setzten wir uns zum Spielen. Natürlich mußte ich auch zum Mittagsmahl bleiben und aß Kümmelsuppe und einen Rindsbraten. Nachmittags spielte ich mit dem Alten Schach und wurde matt; dann legte sich der Pastor nieder, ich plauschte noch gemütlich mit der Pastorin, die auffallend freundlich war; dann kam der Decker, ich ging in den Garten, spielte mit den Buben und Lieschen Kegel, promenierte etc. Hierauf kam auch der Krämer, ich spielte mit dem alten einige Sonaten von Haydn, wir tranken

Kaffee, gegen 6 ½ Uhr ging ich mit Krämer weg. Begleitete diesen nach Hause, machte bei ihm noch einen Schnaps und marschierte dann gemütlich und froh nach Stupka. Unterwegs begegnete ich noch den Korzin der zu uns kam. Auch den besessenen Dumitru Kirste habe ich begegnet (Wettlauf). Zu Hause angekommen fand ich schon den Vater da und Stefan der auch mitgekommen war. Ich war sehr gut gelaunt. Mein Gott! Wie werde ich es nicht sein, ich war ja in Liebchens Heim.

Mittwoch, 13. August. Früh war ich mit Stefan bei den Fantischen. Nachmittags waren sie bei uns. Wir schieben Kegel, musizieren und gehen dann spazieren. Abends machen wir dem Stefan, da morgen sein Namenstag ist, Katzenmusik. Der Adolf hat urkomisch ausgesehen mit der langen Säge und einem alten Mapeau claque. Ich lege mich etwas später nieder, mein letzter Gedanke gilt B.

Donnerstag, 14. August. Heute ist des armen Stefan Namenstag. Wird aber schwach gefeiert. In der Frühe gratulieren wir ihm und fahre dann mit ihm und Victor nach Illischeshti. Wir waren bei Korzin und dann beim Krämer. Ich spielte mit Krämer Schach und gab ihm zwei Matt. Dann tranken wir einen Schnaps und aßen saure Gurken. Stefan mußte eine alte Wette zahlen, bestehend aus 2 Oka Wein, die wir auch dort glücklich ausleerten. Gut bedübelt, besonders ich, schoben wir weg, holten noch den Korzin ab und gingen nach Hause. Unsere Leute saßen gerade bei Tisch. Wir setzten uns und speisten, nach dem Essen legte ich mich schlafen. Abends spielten und sangen wir noch verschiedene Lieder.

Freitag, 15. August. Ein sehr abscheuliches Wetter. Kalt, wie wenn schon der Winter anbrechen würde und fürchterlich windig. Stefan fährt schon fort nach Humora. Der Korzin geht auch weg, wir begleiten ihn ein Stück. Nachmittags gegen 6 Uhr bekommen wir Gäste, Berariu mit seiner Frau aus Strojeşti, der Tuzu und ein gewisser Pauliuc stud. theol., im dritten Jahre. Als ich Tuzu der Marika vorstellte, hakelte er sich mit den Füßen in dem Kotzen an und wäre beinahe in die Nase gefallen. Wir unterhielten uns recht gemütlich, besonders ich mit der Berarița. Wir erinnerten uns an unsere alte Liebe, wie sie noch bei der Zucovski und wir beide tanzen lernten. Sie bekannte mir daß sie mich damals so unendlich lieb gehabt hätte und mich durch mehrere Jahre, selbst nach unserer Trennung nicht hat vergessen können. (Note stenografice). Erst nach 12 Uhr fuhren sie fort. Es war sehr finster und wir fürchteten daß sie irgendwo umschmeißen werden.

Samstag, 16. August. Das Wetter ist noch immer schäbig. Ich gehe in der Frühe mit Marika zu den Fantischen um der Frau Kolomitzka zu gratulieren, da gestern ihr Namenstag war. Am Nachmittag ist es hübsch geworden, ich gehe mit Vater und Aleco nach Illischeshti. Alles ist zu Hause. Die Mädchen sind äußerst lieb. B. in einem weißen Jäckchen, wir begrüßten uns durch's Fenster. Ein gewisses Fräulein Grabowiecki ist auch da. Wir plauschten gemütlich mitsammen. B. ist ungeheuer lieb und ich bemerke erst heute ein gewisses Interesse, daß sie für mich an den Tag legt. Ich beschreibe schon nicht jenes wohlige Gefühl, das mich immer in ihrer Nähe beschleicht, auch will ich nicht mehr von ihren seelenvollen Blicken sprechen, die mir so tief in's Herz dringen, nur das eine will ich sagen, daß ich sie

doch unendlich liebe und ewig lieben werde. Ich spielte mit dem Pastor und auch mit dem Fräulein Albertine Grabowiecki. Es wird besprochen daß sie uns Montag besuchen. Wer mag sich darauf wohl mehr als ich freuen? Spät – gegen Abend gehen wir fort und finden Onkel Mally und Jozi zu Hause.

Sonntag, 17. August. Ich, Onkel und Jozi fahren nach Humora, ich kehre aber mit Jozi bald zurück. Nachmittags gehe ich zu Fanta, wo wir nibeto uns gut unterhalten, es war so nibeto die Namenstagfeier der Frau Kolomitzka. Abends peilte ich noch mit Marika und ging dann schlafen.

Montag, 18. August. Heute ist Kaisers Geburtstag. Ich werfe mich in die Pfaffenkleider und wir gehen in die Kirche; dort ist Parade. Die Reservisten unter Anführung des Lehrers Czorney machen verschiedene Spektakel, endlich hielt ich ihnen eine Rede und damit schloß die Feier. Nachmittags kam der junge Decker mit Mani zu Fuß. Wir spielten Kegel, auf einmal kam auch das „Gewitter“, wie sie sich nannten: M., B., Lis. und Albertine mit großem Lärm und alle sehr gut gelaunt, insbesondere war Mina sehr lachlustig. Auch der alte Pastor ist mitgekommen. Bei der Kegelbahn neckte ich mich mit Mina wegen ihres graziösen Scheibens. B. war auf meiner Seite und wir verspielten. Wo war mir das Kegelspiel im Kopfe ich sah nur fortwährend die liebe, teure Bertha an, die heute so ausnehmend lieb und schön war. Ihr grünes Perkalkleid läßt ihr sehr gut. Ich spielte dann auch mit Albertine. Dann plauschte ich mit B. verschiedenes über ihr Klavierspiel wobei wir uns so selig ansehen, endlich sagte ich ihr wie gerne möchte sie einmal beim Klavier sehen, da fühlte ich wie mit die Röte in's Gesicht stieg, dabei sah ich sie so schwärmerisch und so liebebeglühend an, daß sie bis übers Ohrläppchen errötete. Wir unterhielten uns recht gut. Die Mädchen hutschten sich auch. B. war fürchterlich ausgelassen. Mina wurde gegen Ende nachdenklich und traurig. Nachdem sie wegfuhr, wurde es mir sehr bang. Abends kamen auch Zigeuner die von mir was lernen wollten. Ich spielte die *Mikerisch* Ho..a aber es ging schwer. Und so schloß dieser für mich so glückliche Tag.

Dienstag, 19. August. Habe sehr schlecht geschlafen und in einem fort an B. gedacht. Alle Nerven fiebern mir wenn ich an dieses teure Wesen denke. Ich gehe früh mit Jozi und Lieschen spazieren. Dann zu den Fantischen. Sie kommen nachmittags zu uns und richtig kamen sie Kolomitzki mit Frau Emma, Adolf, Gustav und Victor. Man spielte *Préférence*, Gesellschaftsspiele. Abends fuhr sie fort, es regnet fürchterlich.

Mittwoch, 20. August. Ein sehr abscheuliches Wetter. Wir bleiben zu Hause. Gegen 9 Uhr jedoch kommt auf einmal Onkel Mally mit Stefan, sie wollen nach Joseffalva zu der Kirchweih fahren. Anfangs wollten wir nicht fahren, besonders ich wehrte mich dagegen. Endlich beschlossen wir alle zu fahren. Ich werfe mich in die Kutte, Marie, Jozi und Stefan, alles putzt sich auf's beste auf und wir fahren auf zwei Wagen. Unterwegs lachen wir sehr viel und waren sehr lustig. Ich bemerkte zu Maria: „Wir sind zu lustig, ich fürchte daß die Geschichte nicht traurig enden soll.“ Es regnete in einem fort. Endlich gelangten wir in Tolova an, steigen bei der

Kirche ab, in der eine Menge Volk war. Wir hatten keinen Platz und ich mit Marika krochen auf den Chor, von wo wir eine prächtige Aussicht hatten. Da uns zu heiß wurde, stiegen wir hinunter und standen eine Weile draußen. Da kamen auch die Pastorichen mit den Mädchen ein voller Wagen. Ich begrüßte sie bloß, macht B. aufmerksam daß sie im Gesicht verschmiert sei und drückte mich, während sie alle mit Marie und Jozi in die Sakristei gingen. Ich schlenderte mit Stefan herum, gingen zum Druzbacki, dort waren eine Menge Pfaffen, die Fantischen etc. Wir tranken einen Schnaps und gingen dann wieder fort. Draußen regnete es, in der Kirche predigte ein Franziskaner in ungarischer Sprache, es war nicht wohin zu gehen und ich verfluchte die ganze Kirmeß. Endlich war's zu Ende. Der Vater war fürchterlich wütend, daß ich nicht neben ihm gestanden bin. Die Gorgonischen fuhren zum Druzbacki. Der Vater wollte nicht hingehen. Ich, Stefan und Marie spielten die traurigste Rolle von der Welt. Fuchtig, wie wir über den Vater waren, wollten wir zu Fuß nach Hause gehen. Stefan sagte in seiner Wutanwandlung dem Czorney er soll die Katz bei Krakau lecken. Endlich kam der Wagen und wir fuhren fort. Stefan und Jozi jedoch gingen. Stefan hatte dem Vater gesagt, wir sollen auch zum Druzbacki gehen; dieser schnauzte ihn mit einem: „Rechts um“ an. Jozi bekam auch seinen Teil, – kurz und gut – alles war in der scheußlichsten Laune der Welt. Nur der arme Onkel suchte das ganze zerrütete Werkl zusammenzuhalten. Als wir endlich zu Hause waren, bemühte sich alles diese schäbige Kirchweih zu vergessen. Wir spielten abends Tarok.

Donnerstag, 21. August. Es regnet fort. Onkel und Stefan fahren trotz des abscheulichen Wetters fort. Ich gehe zum Fanta. Dort ist der Scharnagl, der mich fortwährend „per du“ tituliert. Von Fanta erfahre ich daß die Gorgonischen Mädchen sehr viel gelacht haben bei der Druzbackischen Tafel und der alte Pastor sich einen kleinen Fetzen abgeholt hat, dann das nichts besonderes dort war. – so daß ich endlich froh war nicht hingegangen zu sein. Nachmittags kam Adolf zu mir und wir spielten Préférence. Jozi war den ganzen Nachmittag beim Fanta.

Freitag, 22. August. In der Früh heitert es sich aus und es verspricht, ein schöner Tag zu werden. Ich gehe zum Adolf und wir besprechen nachmittags den Jozi, der nach Humora geht bis auf die Obczina zu begleiten. Das geschah auch. Unter Sang und Klang zogen wir durch den Wald bis zur Obczina, tranken dort ein Glas Wein und gingen zum Forstwart Zitny. Hier trennten wir uns vom Jozi, der den Weg nach Humora einschlug, während ich und Adolf beim Zitny eintraten. Hier fanden wir Gustav und Victor. Der Zitny ist ein sehr lieber Mensch ein Mährer von echtem Schrot und Korn und ein derber gerader Michel. Seine Frau, hat etwas ungemein Anziehendes, machte auf mich einen sehr guten Eindruck. Hoch wie eine Tanne, schlank, schön und kräftig gebaut, kurz zum Hinwerden. Wir tranken dort Kaffee, rauchten, lauschten, es war so gemütlich mitten im Wald und fuhren endlich fort. Auf der Obczina tranken wir noch einen Wein und fuhren weiter. Auf der Iischanka aber stieg ich mit Adolf ab und gingen zu Fuß in voraus. Endlich verloren wir den Wagen hinter uns und glaubten es wäre denen was

passiert, da wir sie nicht mehr hinter uns hörten. Wir hatten schon einen bedeutenden Vorsprung gewonnen und mußten nun schmachlichst umkehren. Endlich merkten wir, daß sie einen anderen Weg durch den Wald eingeschlagen hatten, diesen traten wir nun jetzt auf an und kamen endlich spät nach Hause. Ich erzählte der Marika meine Erlebnisse und legte dann mich nieder.

Samstag, 23. August. Nach dem Kaffee machte mir der Vater den Vorschlag für dieses Jahr nach Wien zu fahren. Nichts über einen guten Vorschlag, lächerlich womit soll in Wien leben? das sagt er mir nicht. Ich gehe ein bischen zu Adolf. Kam dann nach Hause und komponierte einen Galopp: *Zwerch über den Berg*. Nachmittags kommt Adolf zu mir, dann Victor, dann unverhoffter Weise Deker Wilhelm und Mummy. Wir spielten Kegel. Plötzlich da kamen Onkel und Tante Strigl. Später kam auch Korzin. Gegen abend gingen die Illischeschtier weg. Wir bleiben allein, plauschten eine Menge und legten uns nieder.

Sonntag, 24. August. Der Vormittag verging sehr angenehm. Nachmittags fahre ich mit Marie zu Gorgons. Es war ein sehr hübscher Tag und wir furhen sehr gut. Die Mädchen waren mit den Alten vorne im Gärtchen und sahen uns schon vom weiten. Nach Begrüßung gingen wir in den Garten. Ich spielte mit dem Alten Schach und gab ein Matt. Dann spielte ich mit ihm zwei Beethovensonaten, worauf wir Kaffee tranken. Die Mädchen erzählten von ihren traurigen Erlebnissen in Joseffalva. Mina kränkte mich sehr; ich fragte sie nämlich wer den Kaffee eingeschickt habe, da er so süß sei und sie schnauzte mich mit einer wütenden Miene an: „Das kann ihnen doch egal sein.“ Ich war wie abgedrückt und sprach während der ganzen Zeit kein Wort mit ihnen. B. mußte meine Verstimmung bemerkt haben, denn sie versuchte es öfters durch freundliches Anblicken und Sprache mich wieder gut zu machen. Beim Abschied reichte ich ihnen nicht einmal die Hände. Wir traten beim Heimfahren beim Korzin ein und kamen wohlgenut zu Hause an.

Montag, 25. August. In der Früh schreibe ich ein Gesuch an die Sozietät um ein Stipendium für Wien. Da kommt plötzlich der gute Bucher mit dem jungen Comoroşan. Es freute mich ungemein. Die guten Burschen sind zu Fuß aus Komaneşti gekommen. Wir spielten Kegel, nachmittags Préférence. Abends plauschten wir gemütlich im Pavillon.

Dienstag, 26. August. Ich hätte nach Strojeşti fahren sollen, es wurde aber nichts daraus. Ich begleite Bucher und Comoroşan ein Stück da sie schon fortgehen, worauf ich mich den ganzen langen Vormittag langweile. Nachmittags kam der junge Deker und ich plauschte mit ihm gemütlich. Der offenbarte zu meinem Entsetzen daß Fritz Kipper in die B. verliebt sei. Gräßlich! Ich schweige weiter. Die möglichen und unmöglichen Kombinationen die ich mit aus dieser Nachricht bilde sind unzählige und ich schreibe sie auch gar nicht nieder. Vederemo! Abends gehen wir alle spazieren gegen den Wald zu mit Gustav und Deker. Letzterer geht nach Illischeschti und wir gegen Ionică. Stefan kommt zu Fuß aus Humora. Großer Jubel. Abends Langweile en famille.

Mittwoch, 27. August. Heute ist Mariechens Namenstag. Sie bekommt eine Menge Gratulationen. Es war für heute eine Waldpartie anberaumt, die aber die Humorer abgesagt haben, ist nichts daraus geworden. Auch Pastors gratulieren en masse. Nachmittags gießt es entsetzlich, wir ennuyieren uns wieder en famille mit Hinzuziehung des Czorney. So ging auch endlich dieser Tag vorbei.

Donnerstag, 28. August. Stefan fährt fort und ich begleite ihn bis Humora. Besuche die Kegelbahn, den Popovici, sehe und spreche Spendling, der nach Broskautz fährt und ich fahre gegen 4 Uhr mit Jozi und Onkel nach Stupka.

Freitag, 29. August. Onkel und Jozi fahren früh fort. Ich schreibe die Polka *M-lle Malvinchen* um sie den Morariu zu schicken. Vater ist wieder in einer Teufelslaune. Nachmittags gehen wir ein bischen spazieren. Nach Hause angekommen empfangen wir Gäste und zwar Adolf, Gustav, Pepi, Kristl. Wir schieben Kegel, jausen, plauschen. Als sie fort waren spielte ich mit Marika. Die Pastors waren so freundlich nur ihren Bogen zu schicken, da ich den meinigen nach Czernowitz zum Bohnern geschickt habe.

Samstag, 30. August. Kristl und Adolf gehen zu Fuß in's Gebirge. Ich begleite sie bis Humora. Hier kehren wir bei Kolomitzki ein. Auch die Striglischen sind heute nach Humora gefahren. Ab zu Mittag, ging baden. Nach dem Kaffee ging ich zum Onkel, traf aber niemanden zu Hause. Erst unterwegs begegnete ich ihnen. Gegen 7 ½ abends ging ich zu Fuß nach Stupka. Stefan begleitete mich ein weites Stück, dann schritt ich aus und nur mit meinen Gedanken und mit meiner Pfeife zog ich vergnügt weiter. Es war eine wundervolle Mondnacht. Die Reichsstraße lag verödet – Stille ringsumher – nur hie und da störte das heisere Geschrei eines Nachtvogels die heilige Waldesstille! Ich ging über die Ilischaka, machte daher einen großen Umweg, sandte von hier aus noch tausend Grüße meinem teuren ..., daß ich heute in Humora habe durchfahren gesehen und kam endlich um 12 Uhr nachts in Stupka an. Alles schlief. Ich ging zum Kasten und suchte Essen, da ich fürchterlich hungrig war, fand auch ein Stück Braten, verspeiste es und legte mich nieder. Das war ein schöner Tag und eine schöne Nacht.

Sonntag, 31. August. Alles machte große Augen mich zu Hause zu sehen. Wir schicken nach Suczawa und nach Illischeschti. Vater ist in der Kirche. Nachmittags gehe ich mit Marika zu Fuß nach Illischeschti. Zuerst waren wir auf einige Augenblicke bei Korzin eingetreten. Dann gingen wir mit Korzin hinauf. M. ging zu Gorgons. Ich wollte nicht auch gleich mitgehen, da die Mädchen allein zu Hause sind. Die Alten sind mit dem Schwiegersohn aus England Grunwald, der zu Besuch gekommen ist, nach Radautz gefahren. Ich ging mit K. in seinen Garten, dann zu den Mädchen. Minchen und Bertchen waren wieder ausnehmend lieb und längst stand schon der Mond am Himmel als wir uns trennten. Die lieben Mädchen begleiteten uns bis zum Krämer, worauf ich und M. zum Korzin gingen. Kaum hatten wir uns niedergesetzt, kam auch der Vater herangeschlichen und wir machten uns samt Korzin auf dem Weg. Es war eine wunderschöne Mondnacht so recht zum Heimgehen zwerch über den Berg und ich plauschte gemütlich mit

Marika. Auf der seratura begegneten wir den Gustav mit Wagen und fuhren mit ihm bis nach Hause.

Montag, 1. September. Alle drei fahren wir nach Strojești, lassen den Vater dort im Hof und fahren nach Suczawa. Auch die Berars fahren hinter uns. In Suczawa steigen wir bei Otto ab. Dieser besorgte uns verschiedene Einkäufe, darunter ein paar Stiefletten für mich und gegen 6 Uhr fuhren wir wieder nach Strojești, stiegen im Hof ab, gratulierten der Frau (heute ist ihr Geburtstag), aßen Zwetschkenknödel und führen fort. Auch beim Berar waren wir auf einige Augenblicke eingetreten. Die Berarița scheint was broiges zu sein, vielleicht weil ich sie so wenig berücksichtigte.

Dienstag, 2. September. Ich drehe mich den ganzen Tag herum, mache ein Gedicht und ein Lied dazu: *An....* Abends Kobylanski aus Humora.

Mittwoch, 3. September. Fanta fährt mit Kobylanski nach Humora. Ich gehe zu Fuß nach Illischeschi. War beim Korzin, beim Fritz Kipper, der sehr freundlich war, jedoch hin und wieder etwas schalkhaft lächelte, trank im Wirtshaus zwei Glas Bier, war beim Krämer, spielte dort mit Deker Schach, gab ihm ein Matt und ging nach Hause. Grunwald ist heute schon fortgefahren, die Alten haben ihm nach Itzkany begleitet. Lagerl hat mir geschrieben, daß er Samstag kommt. Prosit!

Donnerstag, 4. September. In der Früh schlendere ich herum. Korzin kommt, nachmittags gehen wir in den Hof, dann begleite ich den Korzin bis zum Ion Melzer und kehre langsam zurück.

Freitag, 5. September. Früh wird nach Humora und die Tante Fanny geschickt. Ich spiele etc. Gegen abend kommt Tante Fanny mit Jozi.

Samstag, 6. September. Ich, Tante, Jozi fahren nach Suczawa. Jozi bleibt zurück und ich fahre mit der Tante zum Bahnhof, da sie nach Seret fährt. Kehre in die Stadt zurück und fahre dann mit Jozi abermals zum Bahnhof, um den Lagler abzuholen. Richtig! Kam er auch. In Suczawa besorgte ich noch einige Geschäfte beim Bezirkshauptmann. Hole den Tuncio ab, spreche mit Hurtig, der mich zu besuchen verspricht und wir fahren fort. Der Weg dauerte ziemlich lange, da die Pferde schon müde waren. Nichtsdestoweniger lachten wir viel. Lagler machte natürlich schockweise schlechte Witze und so ging es bis nach Hause. Wir aßen Nachtmahl, plauschten noch und legten uns nieder.

Sonntag, 7. September. Promeniere früh im Garten herum, gehen in die Kirche, in den Hof, nehmen Rahm. Die setzen sich zum Tarok, ich spiele mit Marika. Um 4 Uhr nachmittags fahren ich, Vater, Lagler und Maria nach Illischeschi. Unterwegs lachten wir viel. Lagler saß schlecht, endlich langten wir an. Alles war zu Hause. Ich spielte mit dem Alten bis zum Kaffee. Nach diesem unterhielt ich mich fortwährend mit den Mädchen, Lenka war auch da. Wir gingen alle zu ihr. Auf dem Rückweg bot mir B. eine Stechblume an und meinte ich sollte mich stechen, ich sage: „Für Sie, mein Fräulein, wenn es Ihnen Vergnügen macht, tue ich's gerne" und wie ich die Blume nehmen will, zog sie die Hand zurück: „nein, ich will nicht daß Sie sich weh tun“. Dieser Abend ist für mich sehr teuer.

Ich habe mich sehr viel mit B. unterhalten. Wir saßen im Salon alle beisamen, da baten mich die Mädchen, ich möchte was spielen, und zwar eine Doina. Ich spielte sie und dann: *Du bist wie eine Blume*. Gott wie wird es mir da, die Hand zitterte und kaum daß ich eine Saite drücken konnte, so zart, so geheimnisvoll vibrierten die Töne im weiten Saal bis sie das Ohr der Liebsten trafen und ihr Kunde brachten von meinem Weh, von meiner Liebe, und höher hob sich ihr schöner Busen, rascher pochte das Herzchen und schien die zarte Hülle sprengen zu wollen, da neigt das Lied sich dem Ende zu – noch ein Strich und ein tiefer Seufzer entringt sich der teuren Brust – ich war so bewegt, daß ich nicht im Zimmer bleiben konnte. Im Laufe des Abends plauschten wir noch viel. Die Alten spielten mit Lagler Tarok. Beim Nachtmahl, es war Reis und Karafiol-Pilaf – saß ich an Bs. Seite und plauschte mit ihr so lieb. Sie zeigte mir ihre Hand, wie ich so schön und so klein fand. Spät schon gegen 11 Uhr trennten wir uns von den Lieben mit freudigen Herzen und heiterem Sinne. Lagerl ist ganz vergnügt und gefallen ihm die Mädchen auch ganz gut. Mina dagegen hält Lagler für zu grob. Nach Hause angekommen, plauschten wir noch mit Otto und Jozi und legte uns zu Bette.

Montag, 8. September. Vormittags kam der kleine Hurtig zu uns. Nachmittags, gingen ich, Lagler, Otto, Hurtig und Jozi zu Fuß nach Illischeschi auf ein Glas Bier. Aus einem Glas wurden aber 7 oder 8 Halbe. Auch Fritz Kipper war eine Weile mit uns. Er hatte die Mädchen zum Van de Castle begleitet, ich habe sie nur von weitem gesehen. Gegen 8 Uhr schoben wir ab, nachdem Hurtig noch eine gebratene Henne aus der Judenröhre gestohlen hatte, die ich nachträglich bezahlen mußte. Ich und Jozi gingen zu Fuß, die übrigen nahmen sich einen Wagen.

Dienstag, 9. September. Tagsüber unterhielten wir uns recht gut, spielten Kegel, Karten, gingen spazieren etc.

Mittwoch, 10. September. Heute nachmittags sollten wir mit Lagler noch einen Abschiedsbesuch bei Gorgons machen, aber leider mit der Natur launischen Mächten ist kein ew'ger Bund zu flechten. Früh avisierte Marie die Mädchen daß wir kommen. B. antwortete Mina hätte Kochwoche – was Marie für Kopfweh las und B. hätte etwas zu bügeln und könne des roten Stagls wegen nicht mehr schreiben. Wir lachten viel über diesen „roten Stagl“ und vergebens wandten und drehten wir uns um nach Illischeschi zu gehen, Vater war nicht einverstanden und so bleiben wir zu Hause. Hurtig ging heute fort. Abends gingen wir zu den Zigeuner, die inmitten der „tigănamea“ ein großes Feuer gemacht hatten. Wild, gespensterhaft umstanden diese halbnackten, abgezerrten vom Wetter und Sonne gebräunten Gestalten das Feuer und grinsten uns mit ihren Elfenbeinzähnen an. Die Musikanten spielten, endlich lösten sich einige aus dem dichten Kreise und fingen an ums Feuer herum wie Indianer zu tanzen. Es war recht possierlich, aber auch höchsts malerisch. Ich spielte auch mit den Kerlen eine Hora, dann gingen wir fort. Lagler war ganz entzückt. Am Rückweg sahen wir ein großes Feuer und dachten es brenne bei uns. Voller Angst liefen wir nach Hause, es brannte in Dragojești.

Donnerstag, 11. September. Der Vormittag verging höchst angenehm. Otto fährt fort. Nachmittags gehe ich (gegen den Willen des Vaters) aber weil ich schon empört war daß er schon wieder nicht nach Illischeschi gehen wollte, mit Adolf Fanta nach Illischeschi. Gustav und Kristl sind schon voraus gefahren, vielleicht bringen wir eine Kneipe zusammen. Ich gehe mit Adolf zu Krämerin und dann zum Fritz. Endlich kamen die übrigen. Wir essen beim Fritz Nachtmahl, gehen dann in's Wirtshaus, trinken Bier, singen. Fritz bekommt ein Telegramm, auf welches hin er uns verläßt, da er einzupacken und morgen nach Wien zur Offiziersprüfung fahren muß. Etwas bekohlt, setzten wir uns auf und fuhren nach Hause. Ich habe mit Adolf Bruderschaft getrunken. Gustav hat die ganze Zeche gezahlt. Der Weg war furchtbar schlecht, wir konnten nur Schritt für Schritt fahren da es stockfinster war. Zu Hause schlief schon alles als ich ankam.

Freitag, 12. September. Es regnet fürchterlich. Lagler fährt fort, es ist uns recht bang um ihn, ich begleite ihn bis Itzkany. Hier treffe ich noch den guten Fritz, der auch eben wegfährt. Mit bangem Herzen trenne ich mich von den lieben Freunden und fahre nach Suczawa, hole die Tante Fanny ab und fahre unter strömendem Regen nach Stupka. Naß und erfroren langten wir an.

Samstag, 13. September. Vater ist fuchsteufelswild. Der heutige Tag war sehr traurig. Der einzige Jozi erheiterte uns nach mit seiner Gegenwart.

Sonntag, 14. September. Jozi fährt schon nach Humora. Nachmittags gehen wir in den Wald. Onkel Strigl, Stefan und Aleco kamen, die in das schon eintönige Leben etwas Heiterkeit brachten. Vater wird etwas gefügiger.

Montag, 15. September. Ein höchst langweiliger Tag. Die Tante packt, morgen fährt sie weg. Am Nachmittag besuchten wir die Fanta's mit Kristl. Wir gingen spazieren.

Dienstag, 16. September. Die Striglischen fahren fort. Jetzt bleiben wir ganz allein zu Hause. In der Frühe gehe ich zu Fanta's, nachmittags gehe ich nach Illi. Die Mädchen sind allein zu Hause. Die Alten sind nach Frassin. Das war auch wieder so ein goldener Tag. Ich unterhielt mich prächtig, spielte mit Mina eine Partie Schach und wurde Matt, neckte mich mit B. etc. etc. B. war äußerst lieb. Die Mädchen plauschten und erzählten eine Menge. B. die die Kochwoche hatte, machte uns Kaffee, schenkte uns so lieb ein zum Aufessen. Noch viel wurde gesprochen. Lenka war auch da und imitierte die Pastorin indem sie ihr Kleid und die Haube anzog. Gegen 6 Uhr ging ich fort mit Wehmut im Herzen. Als ich schon draußen war, spielte mir B. einen Marsch, die süßen Klänge begleiteten mich bis nach Hause. In der Nacht fieberte es mich, ich fantasierte entsetzlich, der Kopf brannte mir wie Feuer und das Blut floß mir in den Adern wie heißes Blei. Das macht die Liebe.

Mittwoch, 17. September. In der Frühe gehe ich zum Adolf, hole ihn ab und gehe mit ihm nach Illi. zum Krämer. Dort essen wir Mittag. Nachmittags ging ich zu Gorgons. Die Mädchen waren eben fertig zum Ausgehen, sie gingen auf die Post. Ich spielte mit dem Alten. Beim Kaffee, die Mädchen waren auch schon da,

plauschte die Alte sehr viel und erklärte daß sie gegen die jungen Männer recht grob sein kann. Auch bekam auch ich einige Puffer, weil ich bemerkte, daß man nicht ihretwegen sondern der Mädchen wegen in's Haus komme etc. Da Epaminondas seit gestern da ist, gehe ich zu ihm um wegen eines Quartiers in Wien zu sprechen. Er war sehr freundlich und versprach mir für die erste Zeit sein Quartier. Endlich kam Adolf holte mich ab und wir gingen fort. Bei Pastors sahen wir noch die Mädchen im Garten. Wir grüßten und gingen vergnügt zwerch über den Berg.

Donnerstag, 18. September. Vormittags nichts. Nachmittags überraschte mich Stefan, der schon zu bleibenden Aufenthalte hierher gekommen ist. Wir freuten uns sehr mit ihm, küßten ihn und waren sehr vergnügt. Es ist dies wieder einmal daß die Familie so ganz allein beisamen ist.

Freitag, 19. September. Stefan geht früh in den Illischescher Wald um seinen Dienst zu verrichten und da es sehr schön ist, begleitete ich ihn. Wir streifen im schönen Wald in die Kreuz und in die Quere und gegen 2 Uhr nachmittags kamen wir nach Hause. Während des nachmittags kam Dr. Prater aus Humora mit seiner Tochter. Er wurde zu einem Bauer gerufen. Abends fuhr er weg. Wir gingen noch spazieren.

Samstag, 2. September. Heute ist Mariageburt und ein sehr schöner Morgen. Es drängt mich hinaus in's Freie. Die Mädchen fahren heute nach Radautz und ich möchte sie gerne auf der Straße noch begegnen; daher gehe ich mit Stefan spazieren gegen die Obczina. Adolf und Kolomitzki schlossen sich uns an. Wir gingen zum Zitny, aber bewußten Wagen sahen wir nicht. Nachmittags gingen wir zu Fanta's mit Marie und langweilten uns dort zur Abwechslung. Abends schrieb ich bis spät im Tagebuch. Stefan konnte lange nicht einschlafen und machte Spektakel. Gute Nacht B. Gute Nacht M. die schlafen schon sicher schon beim Kupfer. Es ist 11 Uhr.

Sonntag, 21. September. Ich gehe sehr zeitlich früh zum Gustav und fahre mit ihm und zwei Hegern auf die Jagd. Ich selbst habe auf zwei Hasen gefuscht. Es wurde nichts erlegt. Gegen zwei Uhr kamen wir zu Hause an. Hier ist schon alles vorbereitet um auf den Chram nach Strojești zu fahren. Ich machte mich so nett als es eben bei meinen schäbigen Kleidern möglich ist, auch schön und wir fahren alle 4. Stefan kutschiert. In Strojești, wie wir beim Pfaffen einfahren wollen, kommt uns die Dienstmagd entgegen und sagt, daß niemand zu Hause ist. Da hast es. Also zurück und wohin? Hei nach Illischeschti! Wer beschreibt meine Freude. Ein schöner Tag, guter Weg, gute Pferde und die Aussicht nach Illischeschti zu fahren. Wiewohl ich wußte daß die Mädchen nicht zu Hause sind, beschlich mich doch ein so wohliges Gefühl und ich war so froh und vergnügt, wie schon lange nicht. Stefan hingegen, brummte ein in einen fort. Die alte Pastorin war allein zu Hause und war sehr erfreut über unseren Besuch. Auch den Epaminondas besuchte ich und der Vater. Lenka kam auch herüber. Nach dem Kaffee fuhren wir fort. So schloß der Strojester Chram.

Montag, 22. September. In der Früh komponiere ich eine Nokturne die ich *Bertha* taufe. Gegen Abend gehen wir in's Dorf spazieren. Abends spielten und sangen Stefan und Marie, ich lag auf dem Kanapee und träumte.

Dienstag, 23. September. Ich und Stefan gingen früh nach Illischeschi. Esrt waren wir auf der Post, dann begleitete ich ihn in die Forstverwaltung und ging dann zu Gorgons. B. saß im ersten Zimmer an der Maschine noch im Morgennegligé, den Kopf in ein weißes Tüchelten eingehüllt so lieb, so reizend, die Alte hantierte herum, der Alte spielte. Mina war in der Küche beschäftigt. Wir plauschten eine Weile, frühstückten. Dann spiele ich mit dem Alten bis zu Mittag. Nach dem Essen gingen wir in den Garten, ich kletterte auf einen Nußbaum und schüttelte Nüsse hinab. Dann aßen wir Weintrauben, lachten, scherzten in's Unendliche. Hierauf ging ich in das Zimmer und spielte wieder bis zum Kaffee, worauf wir gemütlich beisamen saßen und uns auf's angenehmste unterhielten. Ich blieb bis nach dem Nachtmahl. Um 8 ½ ging ich mit bangem Herzen fort. Krämer begleitete mich, lieh mir einen Schal, da es sehr kalt war. Spät abends kam ich zu Hause an. Alles schlief schon.

Mittwoch, 24. September. Ein sehr trauriger Tag. Früh morgens sagt mir Stefan daß Vater wütend darüber war, daß ich gestern so lange bei Gorgons ausgeblieben bin. Jetzt riß mir die Geduld. Ich packte zusammen und war fest entschlossen für immer fortzugehen. Marie ließ mich nicht meine Sachen nehmen. Nun, so nahm ich meine Zeugnisse und packte mich fort nach Humora. Von hier aus werde ich um meine Sachen schreiben und dem Vaterhause Valet sagen. Ich brauche die Guarde des Vaters nicht, will nach Czernowitz gehen und lieber dort betteln, als von der Laune eines brutalen Menschen abhängig zu sein. Traurig schlich ich den Weg bis Humora. Hier fand ich alles gesund.

Donnerstag, 25. September. Ich schreibe mein Tagebuch. O ich bin ein sehr armer. Ich schreibe nach Hause, schicke aber den Brief nicht weg. Ich verblieb bis Dienstag, den 1. Oktober in Humora und verbrachte die Zeit sehr angenehm; ging mit Jozi Fische fangen, besuchte die Czerniavskischen, wohnte selbst einer Unterhaltung dort bei, ging zu den Kleinbergischen, spielte viel Violin, sah einmal die Mali, die beim Bezirksrichter dient etc. kurz amusierte mich recht gut.

Am *Dienstag, 30. September*, fuhr ich nach Hause. Zu Hause bleib ich nur bis Mittwoch nachmittag, da ich in einer gereizten Stimmung ohnehin schon war und mich der Vater noch ärgerte, packte ich mich zusammen und ging nach Bajascheschi. Unterwegs wurde es mir fürchterlich bange, aber ich wollte nicht umkehren. In Bajascheschi ging ich zum Bräilean und blieb bis Freitag früh. Während dieser Zeit besuchte ich in Kornulunczi den Arway etc. und habe mich im allgemeinen recht gut unterhalten. Aber da zog es nicht gewaltsam nach Hause. Freitag packte ich mich zusammen und ging fort. Bräilean gab mir noch (Note stenografice). Nachmittags gegen 3 Uhr kam ich nach Hause an. Alles war recht freundlich gegen mich und ich nahm mir vor alles zu vergessen. Vater schlug nur am abends nochmals vor nach Wien zu gehen, ich wollte anfänglich nichts davon wissen.

Der Samstag, 5. Oktober, war wieder ein angenehmer, andererseits aber auch trauriger Tag. Ich ging nämlich mit Marika zu Fuß nach Illischeshti um von meinem Liebsten, daß ich habe Abschied zu nehmen. Alles war zu Hause, auch Lichtenberger war da. Wir unterhielten uns bis gegen Abend, dann aber adieu teures Bertchen, mit blutendem Herzchen drückte ich dem teuren Wesen zum Abschied das süße Händchen, noch ein feuchter Blick und ich soll das teure Wesen ein ganzes Jahr nicht sehen. Ich wäre in Tränen ausgebrochen, aber ich durfte nicht – ich darf ja mit keiner Miene andeuten daß mir dieser Engel so teuer ist. Also adieu teure B. lebt wohl! Gott schütze dich! Auf Wiedersehen! Und bangen Mutes ging es über den Berg – den ich so bald nicht überschreiten werde. Noch einen Blick nach dem teuren Illischeshti, noch ein Gruß und verschwunden war das liebliche Dörfchen im Dunkel der Nacht. Traurig ging ich an der Seite meines lieben Schwesterleins nach Hause.

Montag, 6. Oktober. Ich fahre mit Gustav Fanta nach Humora. Es ist nämlich beschlossen, daß ich schon Mittwoch nach Czernowitz und Donnerstag nach Wien fahre. Ich beurlaube mich vom Onkel Mally, Tante etc. etc.; bespreche mit Jozi unsere Reise und abends bin ich wieder zu Hause.

Dienstag, 7. Oktober. Vergeht unter verschiedenen Vorbereitungen zur Reise.

Mittwoch, 8. Oktober. Vormittags wird eingepackt.

Nachmittags wird vorgefahren, adieu teures Stupka! Adieu meine Lieben – meine teuren heimatlichen Gefilde.

Lebet wohl auf Wiedersehen.

TIMPUL VACANȚEI (1)

Sâmbătă, 19 iulie. De fapt, sunt de la 16 iulie acasă însă am uitat să pun atunci titlul capitolului. Deci astăzi, sâmbătă, ne-am sculat eu cu Proch și cu Marica devreme și ne-am dus să bem zer. A fost o dimineață foarte frumoasă. Mărgele de rouă pe firele de iarbă și mireasmă ce adie dinspre pădure. Mă simt atât de liber și de independent în mijlocul naturii frumoase și fermecătoare! La stână am băut zer și ne-am întors acasă discutând și râzând. După cafeaua cu lapte ne ducem la Ilișești. Ce idee minunată! Eu, Ștefan, Proch și Julo. Vioiși și bine dispuși mărșăluim într-acolo – am intrat la Korjin, am băut un rachiu, l-am luat și pe el și ne-am dus glonț la cârciumă. [...]. Ne-am împărțit cu o bere bună. După ce am consumat o cantitate considerabilă ne-am dus acasă. Am mers foarte repede, fiindcă ne amenința o ploaie ce plana deasupra capetelor noastre și ne-a fost frică să nu ne udăm. Deci în goană, pe drumuri neumblate, nu ne-am dat înapoi de la nici o piedică și din fericire, înainte de ploaie am ajuns acasă. Aici am găsit, spre bucuria noastră, pe unchiul Mally cu o verișoară: Josefina Klodnicka din Rădăuți, o fetiță suferindă de vreo 13–14 ani, care va rămâne la noi pentru a face o cură de zer. La prânz ne-am îmbuibat bine și după masă ne-am urcat în pod, unde eu, Ștefan și Proch am tras un pui de somn. După aceea, ne-am plimbat prin grădină. Și

iată, cine vine? Jozi din Suceava. El a dat examenul de maturitate și o mare bucurie ne-a cuprins pe toți. Am discutat, am cântat, ne-am distrat cu voieșie și după cină, hai la nani, nani.

Duminică, 20 iulie. Dimineața Proch pleacă la Pojorâta. Ne pare rău de acest băiat bun! Îl petrecem o bucată de drum și ne luăm rămas bun cu ochii umezi. Și unchiul Mally a plecat cu Jozi, mai târziu și Tuncio, așa că numai Julo și Iuzia rămân dintre străini la noi. Înainte de masă, mă duc cu Julo la Gustav, pe care nu-l găsim acasă. După-prânz ne-am dus cu toții în pădurea cea frumoasă și verde, am chiuț și am strigat de bucurie și ne-am desfătat în natura fermecătoare; am cules ciuperci și am vizitat pe cumătra mea. Eu și Julo am fost foarte bine dispuși și voieși. Gustav cu micul Kristl ne-au vizitat și am jucat popice până seara. Și protoprezviterul Andrikovici ne-a vizitat și a întrebat de scumpul lui fecioraș. Și după-prânz unde credeți că ne-am dus? În pătuțul nostru!

Luni, 21 iulie. Astăzi este o zi memorabilă. Se împlinește un an de când cunosc pe B. În jurnalul meu cel vechi se află scris, precum urmează: Pe scumpa mea B. n-am văzut-o din copilărie. Abia în 21 iulie 1878, fiind cu Marica și tanti Tereza la Gorgoni, am văzut-o pentru prima dată. Prima impresie fu puternică. Era foarte drăguță cu mânecile scurte. Așa a fost. Deci s-a scurs de atunci un an. Cum s-au dezvoltat legăturile mele cu B. se vede din jurnalul meu la observațiile din 6 și 13 iulie.

Dimineața mă duc cu Julo și Ștefan la Ilișești. Am intrat la Korjin și apoi la cârciumă. Ne-am instalat confortabil și am început să bem bere și iată cine vine? pastorul cu Faulhaber! Mirarea și surprinderea mea sunt mari. M-am bucurat foarte mult; noi am discutat diferite chestiuni, el a fost foarte prietenos, însă un lucru m-a izbit, când a plecat, nu m-a invitat la ei, cum o făcea de obicei. Ne-am dus și la Korjin, am luat prânzul la el și după aceea am plecat la el acasă. Aici ne-am culcat puțin în șură. N-am putut adormi, Julo însă a dormit până târziu. După aceea, a sosit Ciornei, am jucat popice, Ștefan și cu mine am căutat o căruță pentru mâine ca să-l aducem pe micul Alecu de la Ițcani. Seara am însoțit fetele la prăvălie, am trecut pe la Perkeri, l-am văzut acolo pe Hurtig, am cântat „Quo quo” și apoi am șters-o. Ajunși acasă, am aflat de la Ștefan o istorie foarte tristă. Tata l-a dezmoștenit pe Ștefan și i-a spus să plece încotro vrea. Dânsul mai spune că același lucru mă așteaptă și pe mine! Bravo! Ștefan e foarte resemnat. Dânsul pleacă mâine la Gura Humorului. Eu sunt foarte abătut și rău dispus, scriu în jurnalul meu și mă culc. Cum a căzut bietul om în această istorie, nu știu; tata a fost foarte supărat că plecăm mereu la Ilișești și nu stăm acasă. Și așa s-a terminat, cu atâta tristețe, ziua aceasta atât de plăcut și frumos începută. Este aniversarea cunoștinței mele cu B. Se va termina oare și ea tot atât de trist?

Marti, 22 iulie. Dimineața, Ștefan împreună cu Julo călătoresc la Gura Humorului. Peste zi nu am făcut aproape nimic, deoarece este foarte cald. După-masă dormim cu toții.

Sosesc Alecu și Viorica de la Iași. Tare ne-am bucurat. Am discutat lucruri plăcute. După aceea, am mers la școală ca să vedem aparatele de gimnastică, care

n-au fost încă instalate, apoi am jucat popice până seara. Am mai cântat cu Marica și după aceea ne-am culcat.

Miercuri, 23 iulie. Ne-am distrat între noi, ne-am plimbat în grădină, m-am jucat cu o proască de apă și Iuska m-a luat în răs.

După-prânz tata a prins un roi. Noi ne-am dus la plimbare departe în pădure și am cules bureți. A fost atât de frumos! Când am ajuns acasă a început o ploaie teribilă și am mulțumit lui Dumnezeu, că am scăpat cu pielea uscată. Seara am cântat cu Marica și m-am tachinat cu Iuska. La cină am mâncat bureții adunați de noi. Cerul s-a luminat și noaptea frumoasă, luminată de stele mi-a adus aminte de drumurile mele nocturne la Ilișești din anul trecut cu Spendling. Și astăzi m-aș duce, dacă aș avea cu cine!

Joi, 24 iulie. Este un timp oribil – plouă. Viorica pleacă. Eu mă plictisesc. După-masă m-aș duce la plimbare, plouă însă. Tata prinde cu mare greutate un roi. După cafeaua de după-prânz ies la plimbare și anume în întâmpinarea lui Julo și Jozi, care astăzi trebuie să sosească dela Gura Humorului. Vedem pe micul Ciprianel, care e atât de drăguț. Și când am ajuns în pădure a sosit și Julo gâfâind spre culmea muntelui, m-am bucurat atât de mult văzându-l, parcă nu-l mai văzusem de Dumnezeu știe când. Dacă va pleca odată cu toții, tare mă voi întrista. Jozi n-a putut să vină.

Ștefan are o laringită. Ne culcăm devreme. Eu dorm cu Julo.

Vineri, 25 iulie. Dimineța citesc și cânt cu Marica, iar după aceea fac exerciții la pian. Umblu de colo-colo fără astâmpăr. Primesc o scrisoare de la Waldberg. Mai stă la Cernăuți, apoi pleacă la Teplitz. Scrisoarea mi-a produs multă bucurie. După masă m-am plimbat.

Sâmbătă, 26 iulie, vezi vineri 25 iulie.

Duminică, 27 iulie. Korjin este de ieri după-prânz la noi. Pe Julo l-a mușcat o albină de buza de jos, s-a inflammat mult și are o înfățișare foarte caraghioasă. Mă bucur ca un copil că plecăm după masă la Ilișești. Dimineța, m-am dus la biserică. După aceea, am scris o scrisoare unchiului Mihas și am felicitat pe domnișoara Iulita. Și când a sosit după masa aceea senină ca de aur, poezia cea frumoasă și gingașă s-a transformat în cea mai îngrozitoare proză! Tata a luat înfățișarea cea mai întunecată posibilă, s-a culcat și n-a mai amintit deloc de plecare. Eu m-am învățat încolo și încoace foarte amărât și am schimbat numai priviri nedumerite cu Marica. Ne-am bucurat atât de mult la gândul acestei plecări; mi-aș fi văzut inimioara mea și acuma totul a rămas baltă. Atunci, ne-am adunat cu toții și ne-am dus până departe în pădure. Korjin ne-a însoțit o bucată de drum, pe urmă a plecat acasă. În pădure am făcut baie la picioare și aproape am uitat necazul cu plecarea la Ilișești. Ajunși acasă, am găsit-o pe Emma. Am jucat popice până seara și am petrecut-o pe Emma până acasă; apoi, am luat cina. După aceea, m-am dus cu Marica să vedem ce fac Perkerii. Se aflau pe verandă și își luau cina. Ne-am dus apoi acasă și ne-am culcat.

Luni, 28 iulie. O dimineată frumoasă. Eu, Julo și Marica ne-am dus la stână și am băut zer. După dejun am trimis la Ilișești flori, cărți și note muzicale. După aceea, Julo s-a dus la Fanta și, după un răstimp, s-a întors cu micul Victor și cu două arme de vânătoare ce se încarcă pe deasupra. Ne-am dus la vânătoare. Însă vai, mai bine nu ne duceam. În pădure ne-a prins o furtună atât de îngrozitoare, cu grindină, cu tunete și fulgere, așa că, cu toate că ne-am vârat în tufișuri, ploaia ne-a udat până la piele și noi trei ne-am reîntors acasă ca niște cavaleri cu cea mai tristă înfățișare. A trebuit să ne schimbăm complet hainele și lenjeria și am blestemat ora când am ieșit. După prânz a sosit curierul de la Ilișești și a adus o scrisoare de la fete și o mulțime de note pentru pian și vioară. Am cântat cu Marica. Și după ce timpul s-a înseninat, ne-am dus din nou la vânătoare de porumbei. Am umblat vreo trei ore și n-am putut trage deoarece erau prea departe. De văzut, am văzut o mulțime de porumbei, însă nu în bătaia puștii. Seara am mai cântat cu Marica.

Marti, 29 iulie. Astăzi pleacă Iuska la Gura Humorului. Julo și Alecu o însoțesc. Trebuia să plece și tata, dar s-a răzgândit. Afară este un timp mohorât, turbure, nu te poți plimba, este posomorât și suflă vântul. Cântăm mult. Tata pleacă la Drăgoiești și eu cu Marica rămânem singuri acasă. După-prânz dormim. Tata se întoarce cu câteva noutăți, am mai stat de vorbă, apoi au sosit de la Gura Humorului Julo și Alecu. Julo este puțin bolnav.

Miercuri, 30 iulie. Unchiul Mally a venit cu un domn Seybel de la banca agrară și cu Jozi. După-masă am jucat popice. Julo a dat jos, de trei ori, toate popicele dintr-o singură lovitură. Eu am cântat cu Marica. Unchiul și domnul Seybel au plecat după ce au luat cafeaua de după-prânz. Jozi a rămas. Seara ne-am dus la plimbare. Julo are lumbago. Seara hotărâm să trimitem după Tuncio.

Joi, 31 iulie. Dimineata am fost cu Julo la Ilișești. Mai întâi am mers la Korjin, apoi la Krämer. Bătrâna Krämer este bolnavă. Am băut rachiu, ne-am dus la poștă și apoi la cârciumă și am băut bere. La crârciumă au fost Neumann, Zachmann și Krämer, am plătit și apoi eu am plecat cu Julo și Korjin. La Korjin am mâncat ceva, apoi am plecat cu Julo și am trecut pe lângă casa pastorului ca să vedem pe cineva, fiindcă dimineata când am trecut n-am văzut pe nimeni. Am fost și chercheliți bine! Julo mai ales s-a prezentat tare caraghios și am râs mereu. Și îmbrăcămintea noastră a fost clasică în cizme și pantaloni jerpeliți. Lângă casa pastorului am încercat să facem mutre serioase, însă nu prea am reușit. Soția pastorului cu Many și Blumi era afară și abia am trecut, trebuia să rădem. Cu mare greutate ne-am târât până acasă. Aici toți au fost contra noastră. Tata a fost foarte revoltat. Spre seară au sosit tanti Pauline, Tuncio și Zobcia cu copiii.

Vineri, 1 august. Astăzi este Sântu Ilie. Aproape toți ne ducem la biserică. Am vizitat puțin pe Ilie Oniga. După-masă am jucat préférence, am fost la pădure, am jucat popice etc. M-am culcat devreme deoarece mă durea gâtul.

Sâmbătă, 2 august. Sucevenii pleacă și, din nefericire, cu ei pleacă și Julco. El se duce la Ștefanovici și îmi pare tare rău de el. Acum rămân numai cu Jozi. Patac mi-a scris că vrea să mă viziteze. Eu îi scriu lui și lui Waldberg.

Duminică, 3 august. Am hotărât să plecăm la Ilișești, însă nu putem face rost de cai. În fine, după-amiază, după multe deliberări, am plecat eu, Marica, Alecu și Jozi către ora 4 ½ pe jos la Ilișești. Ne-am dus la Gorgoni. Jozi n-a vrut să meargă, fiind tare zdrențuros. Când am intrat în casă, inima mi-a fost cuprinsă de o teamă și aș fi preferat să fug imediat. Abia puteam să mă uit în ochii lui Bertchen. Mina pare ceva slăbită. A fost și Van de Castle. Bertchen ne-a făcut o cafea. Bătrânul, bătrâna și căpitanul se duceau la nunta lui Novitzki. Noi, tinerii, am rămas. A fost și Anna. Am discutat mult cu Mina despre Hofmann și Lagler. A fost și Lieschen. În fine, către ora 7½ am plecat. N-am putut găsi pe Jozi, de aceea am luat cu noi pe învățător să ne însoțească o bucată de drum. Sus pe deal am întâlnit pe Jozi și pe tata, care ne așteptau. A venit Ștefan. Sosiți acasă, am cinat și, culcându-ne, am reflectat la această zi frumoasă.

Luni, 4 august. Ziua trece cu diferite distracții. Seara, când toți s-au culcat, eu cu Jozi am zbughit-o și ne-am cărat la Ilișești. La cârciumă am băut bere și apoi ne-am dus în grădina lui B....a. A fost o noapte minunată cu lună și am simțit atâta fericire și atâta durere. În grădină, am scris la popicărie numele Be....i și am găsit acolo și pe G. și M. Sub părul cel mare, o masă acoperită cu o față de masă. Am făcut noduri în colțurile feței de masă și pe masă am format din frunze inițialele W. W. (Minune). Am stat puțin și ne-am luat ca amintire câteva floricele și ne-am dus apoi acasă.

Marti, 5 august. Dimineata m-am simțit cam zdrobit, m-au trezit și a trebuit să plec cu tata la Stroești. Acolo se face un parastas mare. Au fost adunate din toate părțile rudele decedate ale familiei Popovici și depuse într-o criptă comună. Deci am îmbrăcat reverenda și rasa și „für Moise” (în jargon evreiesc „înainte băiete”). La Berar am coborât, am mers la biserică și am asistat la parastas. Tânărul Berar și un student în teologie (Mateiciuc) au fost și ei în biserică. Toată boierimea a venit. Tata a ținut o predică foarte frumoasă. După aceea, m-am dus cu tata în criptă și ne-am uitat la șirul de sicrie în care se odihneau morții cei nobili. Masa am luat-o la Popovici, unde a fost o mulțime de oaspeți nobili, unde am mâncat cu noblețe și ne-am plictisit într-un mod foarte nobil. După aceea ne-am dus la Berar. Acolo am găsit pe Chelariu și Drogli cu soția sa, care a cântat la un pian foarte hodorogit, acompaniind croncănitul ei. Și aici ne-am plictisit, însă în chip democratic și, în fine, am plecat. În ziua aceasta, Marica a plecat la Gura Humorului. Când am ajuns acasă, ea nu se întorsese încă, numai bunul Jozi ne-a întâmpinat. Am băut cafeaua cu lapte și ne-am dus întru întâmpinarea Marichii. În pădure era tare frumos, am așteptat-o, dar apoi ne-am culcat. Iată, vine și ea! Am plecat acasă, am luat cina, ne-am istorisit reciproc cele văzute și trăite astăzi și ne-am dus apoi la culcare.

Miercuri, 6 august. Plec cu Jozi la Gura Humorului. La barieră mergem pe jos. La Gura Humorului rămânem până la 8 august dimineata. Am petrecut bine, am jucat popice, trăseserăm la bere; ba ne-am și scăldat.

Vineri, 8 august. Vineri, m-am dus pe jos acasă. Am pornit la ora 8 dimineata și la ora 11 am sosit. Tata nu era acasă, ci la Suceava. După-prânz dorm, după

aceea cât puțin. Seara vine tata. El a fost la Gorgoni. Toți de acolo sunt sănătoși. Altfel, nimic deosebit.

Sâmbătă, 9 august. După cafeaua de dimineață scriu în jurnal. După-prânz, ne-am dus eu, Marica și Alecu la plimbare în pădure. Cumătrul meu Ionică este bolnav. Pe Gurăi am aprins un foc și am fript bureți. În fine, ne-am dus acasă. Am băut cafeaua de după-masă și seara am mers încă la vale în sat, trecând pe lângă Perkeri.

Duminică, 10 august. Un timp urât, numai de stat în casă. Mai întâi, ne-am dus puțin la plimbare ca să ne întindem mădulele. Am întâlnit pe imaş întreaga șleahță a Perkerilor, însă numai zdaleka (cuvânt ucrainean și înseamnă: de departe).

Luni, 11 august. Spre ora mesei, au venit în vizită Gustav și Adolf Fanta. Adolf este un băiat drăguț, i-au dat și favoriții și are și o barbă roșie. După-masă, m-am dus la familia Fanta și ne-am propus să mergem la Ilișești, însă fiindcă iarăși plouă fără încetare, rămânem acasă și jucăm préférence. Se hotărăște să plecăm mâine la Ilișești. Eu mă bucur extrem de mult!

Marti, 12 august. Dimineața, pleacă tata la Gura Humorului. Frații Fanta, Kolomitzki și Victor vin, mă iau și plec cu ei la Ilișești. La cârciumă, am mâncat și am băut, dar rachiul și berea au fost proaste. De aceea, ne-am despărțit curând și eu m-am dus la sanctuarul meu drag și scump, la familia Gorgon. Însă deja lângă fântână mi-a spus frumoasa Carolina că fetele nu sunt acasă, ci au plecat cu Anna și Michel la Rădăuți. Am intrat totuși în casă. Bătrânul și bătrâna m-au salutat foarte cordial, am băut un „Kümmel” (chimion) și ne-am așezat la cântat. Firește, a trebuit să rămân și la prânz și am mâncat o supă de chimion și o friptură de vacă. După-masă, am jucat cu bătrânul șah și m-a făcut mat; apoi pastorul s-a culcat și eu am stat de vorbă cu preoteasa în mod foarte plăcut fiind nespuse de amabilă; pe urmă, a venit Decker, eu m-am dus în grădină și băieții și cu Lieschen la popice; m-am plimbat etc. După aceea, a venit și Krämer, am cântat cu bătrânul câteva sonate de Haydn, am băut cafea, și către ora 6 ½ am plecat cu Krämer. L-am însoțit până acasă, am băut la el un rachiu și am mărșăluit comod și voios la Stupca. Pe drum, am întâlnit pe Korjin, care a venit la noi. Am întâlnit pe Dumitru Cârste nebunul (cursă de întrecere). Ajuns acasă, am găsit pe tata și pe Ștefan, care a venit cu dânsul. Am fost foarte bine dispus. Dumnezeu! De ce să nu fiu, am fost doar la căminul dragei mele.

Miercuri, 13 august. Dimineața, am fost cu Ștefan la frații Fanta. După-masă, au fost ei la noi. Am jucat popice, am făcut muzică și apoi ne-am dus la plimbare. Seara, i-am făcut lui Ștefan, a cărui zi onomastică este mâine, o muzică drăcească, constând dintr-un tărăboi infernal. Adolf a avut o înfățișare foarte caraghioasă cu fierăstrăul cel lung și cu jobenul cel vechi în cap. Mă culc ceva mai târziu și ultimul meu gând e închinat lui B.

Joi, 14 august. Astăzi este ziua onomastică a bietului Ștefan. Se sărbătorește, însă slab. Dimineața, îl felicităm și plec cu el și cu Victor la Ilișești. Am fost la Korjin, apoi la Krämer. Eu am jucat cu Krämer șah și l-am făcut de două ori mat.

Apoi, am băut un rachiu și am mâncat castraveți acri. Ștefan a trebuit să plătească un pariu vechi, și anume două ocale de vin, pe care le-am golit acolo în fericire. Bine chercheliți, mai ales eu, ne-am cărat, am luat pe Korjin și ne-am dus acasă. Oamenii noștri erau tocmai la masă. Ne-am așezat și am mâncat, după-prânz m-am culcat. Seara am cântat la pian precum și diferite cântece vocale.

Vineri, 15 august. Un timp respingător. Frig, parcă ar năvăli deja iarna, și un vânt teribil. Ștefan a plecat la Gura Humorului. A plecat și Korjin și l-am condus o bucată de drum. După-prânz, sosesc oaspeți, Berariu cu soția lui din Stroești, Tuzu și un oarecare Pauliuc, student în teologie în anul trei. Când l-am prezentat pe Tuzu Marichii, și-a prins picioarele de scoarțe și aproape că a căzut jos. Am stat plăcut de vorbă, mai ales cu Berarița. Ne-am reamintit de vechea noastră dragoste, pe când stătea ea încă la Zucovschi și noi doi am învățat să dansăm. Ea mi-a mărturisit că atunci era foarte amoretată de mine și că încă muți ani după despărțirea noastră n-a putut să mă uite. (Note stenografice.) Abia după ora 12 au plecat. Era foarte întuneric și ne-am temut să nu se răstoarne pe undeva.

Sâmbătă, 16 august. Timpul este încă urât. Dimineața, m-am dus cu Marica la familia Fanta pentru a felicita pe doamna Kolomitzka, fiindcă ieri a avut ziua onomastică. După-prânz, timpul s-a făcut frumos, am mers cu tata și Alecu la Ilișești. Toți sunt acasă. Fetele sunt foarte drăguțe, B. într-o jachetică albă, ne-am dat bună ziua prin fereastră. A fost și o oarecare domnișoară Grabovietzki. Am stat împreună de vorbă, bine dispuși. B. este din cale afară de drăguță și observ abia astăzi la ea o oarecare afecțiune pentru mine. Nu vreau să descriu acest fericit sentiment, care mă captivează totdeauna pe nesimțite în apropierea ei, nu mai vreau să vorbesc de ochii ei plini de suflet care îmi pătrund atât de adânc în inima mea, numai acest fapt vreau să-l revelez și să-l spun, că o iubesc nespuse de mult și o voi iubi întotdeauna. Eu am cântat cu pastorul și cu domnișoara Grabovietzki. S-a stabilit vizita lor la noi pentru luni. Cine ar putea să se bucure de aceasta mai mult ca mine! Târziu, spre seară, plecăm și găsim acasă pe unchiul Mally și Jozi.

Duminică, 17 august. Eu, unchiul și Jozi plecăm la Gura Humorului. Dar eu cu Jozi ne reîntorcem peste puțin timp. După masă, mă duc la Fanta unde a fost nibeto (nibeto cuvânt ucrainean, care înseamnă: chipurile) serbarea zilei onomastice a doamnei Kolomitzki. Seara am mâncat și apoi am mai cântat cu Marica și după aceea m-am dus la culcare.

Luni, 18 august. Astăzi este ziua de naștere a împăratului. Mă îmbrac în hainele proțești și ne ducem la biserică. Acolo este paradă. Rezerviștii, sub conducerea învățătorului Ciornei, execută diferite mișcări spectaculoase și eu le-am ținut un discurs și cu asta s-a terminat serbarea. După-prânz au venit tânărul Decker cu Mani pe jos. Am jucat popice, când deodată vine „furtuna” cum se numesc ele însele: M., B., Lis și Albertine cu mare gălăgie și toate bine dispuse, mai ales Mina este mereu gata să râdă. A venit și bătrânul pastor. La popicărie ne-am tachinat cu Mina pentru grația arătată la popice. B. este de partea mea și noi am fost bătuți. Nu m-au interesat deloc popicele, m-am uitat fără încetare la Bertha mea dragă și

scumpă, care astăzi a fost mai frumoasă și mai drăguță decât oricând. Rochia ei de percal verde o prindea de minune. Am cântat apoi și cu Albertina. După aceea, am stat mult de vorbă cu B. despre ea și ne-am uitat unul la altul, atât de fericiți! În cele din urmă mi-am exprimat dorința s-o aud o dată cântând la pian. Deodată, simt cum mi se urcă roșeața în față și, uitându-mă atât de exaltat și arzând de dragoste la ea, observ că și ea a roșit până peste lobii urechilor. Ne-am distrat foarte bine. Fetele s-au dat și în leagăn. B. a fost foarte zburdalnică. Mina în cele din urmă a devenit gânditoare și tristă. După plecarea lor m-a cuprins o teamă și o mare tristețe. Seara au venit niște țigani care au vrut să învețe ceva de la mine. Am cântat hora *Mikerisch*, însă a mers greu. Și astfel s-a terminat pentru mine această zi atât de fericită.

Marti, 19 august. Am dormit foarte prost și m-am gândit mereu la B. Toți nervii mei sunt în febră numai când mă gândesc la această scumpă ființă! Mă plimb dimineata cu Jozi și cu Lieschen. Apoi ne ducem la Fanta. Ei au venit după-amiază la noi și iată că au sosit și Kolowitzki cu dna Emma, Adolf, Gustav și Victor. Am jucat préférence și jocuri de societate. Seara au plecat, plouă îngrozitor.

Miercuri, 20 august. Un timp foarte scârbos. Noi rămânem acasă. Către ora 9 vine deodată unchiul Mally cu Ștefan și ne face cunoscută intenția lor de a pleca la chermeză la Joseffalva. La început n-am vrut să plecăm, mai ales eu m-am opus. În fine, am hotărât să plecăm cu toții. Eu mă îmbrac cu reverenda, Marica, Jozi și Ștefan, toți se gâtesc cât se poate de bine și plecăm în două trăsură. Pe drum, rădem foarte mult și am fost foarte voioși. Eu spun Mariei: „ – Suntem prea bine dispuși, mă tem ca afacerea să nu se termine trist”. Plouă fără întrerupere. În fine, ajungem la Tolova, ne dăm jos în fața bisericii, în care a fost o mulțime de popor. Negăsind loc, Marica și cu mine ne-am urcat în balcon de unde am avut o splendidă priveliște. Și fiindcă ne-am încălzit prea tare, am coborât și am stat un timp jos. Atunci a sosit și pastorul cu fetele, o trăsură plină. I-am salutat, am atras atenția lui B. că s-a murdărit pe față, m-am dat în lături, pe când toți cu Marica și Jozi s-au dus la sacristie. Am hoinărit cu Ștefan, am mers la Druzbacki unde erau o droaie de popi, familia Fanta și mulți alții, am băut un rachiu și apoi am plecat. Afară ploua, în biserică a predicat un călugăr franciscan, nu aveai unde să te duci și am blestemat toată chermeza. În fine, s-a terminat! Tata a fost foarte furios că n-am stat lângă el. Gorgonii au plecat la Druzbacki. Tata n-a vrut să meargă acolo. Eu, Maria și Ștefan, am jucat rolul cel mai trist din lume. Mânioși cum eram pe tata, am vrut să mergem pe jos acasă. Ștefan, într-un acces de furie, a invitat pe Ciornei să sărute pe pisică la Cracovia. În cele din urmă a sosit trăsura și am plecat. Ștefan și Jozi însă au mers pe jos. Ștefan a propus tatii să mergem și noi la Druzbacki, acesta s-a răstit la el: „ – Stânga împrejur!”.

Jozi și-a primit și el partea lui. Scurt și cuprinzător! Toți am fost în toanele cele mai rele posibile. Numai bietul unchiu căuta să repare toată mașina stricată! Cred că, sosiți în fine acasă, ne-am dat silința să uităm această chermeză dezagreabilă! Seara am jucat taroc.

Joi, 21 august. Plouă în continuare. Unchiul și Ștefan au plecat cu toate că timpul este atât de urât! Eu m-am dus la Fanta. Acolo era Scharnagl care mereu mă tutuiește. De la Fanta aflu că fetele au râs foarte mult la masa lui Druzbacki și că bătrânul pastor s-a pilit puțin și toată chermeze n-a avut nici un haz, nici un chichirez. Astfel că am fost bucuros că am plecat de acolo. După-masă a venit Adolf la mine și am jucat préférence. Jozi a stat toată după-masa la Fanta.

Vineri, 22 august. Dimineața timpul se înseninează și promite o zi frumoasă. Mă duc la Adolf și ne înțelegem să-l petrecem pe Jozi care după-prânz a plecat la Gura Humorului, până la Obcina. Și așa am și făcut. Cu cântece și vioioșie am străbătut pădurea până la Obcina, am băut acolo un pahar de vin și ne-am dus la brigadierul silvic Zitnig. Aici ne-am despărțit de Jozi, care a apucat drumul spre Gura Humorului, iar noi am intrat la Zitnig. Aici am găsit pe Gustav și pe Victor. Zitnig, originar din Moravia, este un om foarte drăguț și un om dintr-o bucată, sincer și franc. Soția lui are ceva foarte atrăgător, mi-a făcut o impresie foarte bună. Înaltă ca un brad, zveltă, frumoasă și bine făcută, într-un cuvânt avea totul pentru a fi adorată. Am băut acolo cafea, am fumat, am discutat și a fost atât de agreabil în mijlocul pădurii! Apoi am plecat la Obcina și am mai băut vin. La Ilișaca însă Adolf și cu mine am coborât și ne-am dus pe jos înainte. Mai târziu am pierdut din vedere trăsura, care venea după noi și am crezut că li s-a întâmplat ceva deoarece nu i-am mai auzit uruitul trăsurii. Am avut un avans însemnat față de trăsură, dar ne-am întors ca să-i căutăm. În fine, am înțeles că au apucat alt drum prin pădure, și am plecat, ajungând foarte târziu acasă. Am istorisit Marichii cele întâmplare și m-am culcat.

Sâmbătă, 23 august. După cafea, tata mi-a propus să plec anul acesta la Viena. Nimic altceva decât o propunere bună, este ridicol! Din ce să trăiesc la Viena? Aceasta nu-mi spune tata. Eu mă duc puțin la Adolf. Apoi, m-am întors acasă și am compus un „galop”: *De-a curmezișul muntelui*. După-prânz a venit Adolf la mine, apoi Victor și, pe neașteptate, Decker Wilhelm și Muni. Am jucat popice. Deodată au venit și unchiul și tanti Strigl. Mai târziu, a venit și Korjin. Spre seară, au plecat ilișistenii. Noi am rămas singuri, am discutat foarte mult și m-am culcat.

Duminică, 24 august. Dimineața a trecut în mod foarte plăcut. După-masă am plecat cu Maria la Gorgoni. A fost o zi foarte frumoasă și am mers foarte bine. Fetele stăteau cu bătrânii în grădinița din fața casei și m-au zărit de departe. După ce ne-am sărutat, ne-am dus în grădină. Eu am jucat cu bătrânul șah și l-am făcut mat. Apoi am cântat cu el două sonate de Beethoven, după aceea am băut cafea. Fetele au istorisit pățaniile lor triste din Joseffalva. Mina m-a supărat mult. Adică eu am întrebat-o cine mi-a turnat cafeaua în ceașcă, de e așa de dulce, atunci ea s-a răstit la mine furioasă: „– Aceasta nu te interesează”. Eu am fost ca opărit și n-am mai vorbit cu ele nici un cuvânt. B. sigur a observat indispoziția mea, deoarece ea a încercat în diferite rânduri să mă îmblânzească prin priviri și cuvinte amicale. Când ne-am despărțit, nu le-am dat mâna. La întoarcerea noastră spre casă am intrat la Korjin și am sosit bine dispuși acasă.

Luni, 25 august. Dimineata fac o cerere la Societate (pentru Cultura și Literatura Poporului Român din Bucovina), solicitând o bursă pentru Viena. Deodată apar bunul Bucher cu tânărul Comoroșan. Prezența lor mă bucură foarte mult. Băieții aceștia buni au venit pe jos din Comănești. Am jucat popice, după-prânz préférence. Seara am stat de vorbă în pavilion.

Marți, 26 august. Era vorba să plec la Stroiiești, însă nu s-a putut. Am petrecut o bună bucată de drum pe Bucher și Comoroșan care au plecat, toată dimineata m-am plictisit. După-masă, a venit tânărul Decker și-am discutat cu el cu voie bună. Acesta mi-a comunicat, spre spaima mea, că Fritz Kipper ar fi amoretat de B. E îngrozitor! Eu tac. Fac în urmă nenumărate combinații, posibile și imposibile și nu le aștern pe hârtie. Vederemo! Spre seară, ne ducem cu toții la plimbare spre pădure, eu, Gustav și Decker. Cel din urmă se duce la Ilișești. Noi am continuat spre Ionică. Ștefan vine pe jos din Gura Humorului. Bucurie mare! Seara, mare plictiseală în familie!

Miercuri, 27 august. Astăzi este ziua onomastică a Marichii. Primește multe felicitări. Se hotărăște pentru astăzi o excursie în pădure, însă nu s-a făcut, deoarece cei din Gura Humorului au renunțat să participe la ea. Familia-Gorgon felicită „în masă”. După-prânz, plouă cu găleata și noi iarăși ne plictisim „en famille”, în tovărășia lui Ciornei. Astfel a trecut și această zi.

Joi, 28 august. Ștefan pleacă și eu îl însoțesc până la Gura Humorului. Vizitez popicăria, pe Popovici, văd și vorbesc cu Spendling, care pleacă la Broscăuți, și la ora 4 plec cu unchiul și cu Jozi la Stupca.

Vineri, 29 august. Unchiul și Jozi au plecat de dimineată. Scriu polca *M-lle Malvinchen*, ca s-o trimit lui Morariu. Tata este iarăși într-o dispoziție drăcească. După-prânz, ne ducem puțin la plimbare. Ajunși acasă, am primit oaspeți, și anume pe Adolf, Gustav, Pepi și Kristl. Jucăm popice, bem cafea și discutăm. După ce au plecat, am cântat cu Marica. Cei de la Pastor au fost atât de drăguți să-mi trimită arcușul lor, deoarece pe al meu l-am trimis la Cernăuți la reparat.

Sâmbătă, 30 august. Kristl și Adolf au pornit pe jos la munte. Eu îi însoțesc până la Gura Humorului. Am tras la Kolomitzki. Și familia Strigl a plecat astăzi la Gura Humorului. După-prânz, am mers la scăldat. După cafea, am fost la unchiu, însă n-am găsit pe nimeni acasă. Abia pe drum i-am întâlnit. Spre ora 7 ½ seara am plecat pe jos la Stupca. Ștefan m-a însoțit o bună bucată de drum, apoi am iuțit pasul și, numai cu gândurile mele, cu pipa în gură, a pornit bine dispus mai departe. A fost o noapte cu lună, plină de vrajă. Șoseaua națională era pustie – liniște jur împrejur –, numai ici-colo m-au tulburat țipetele răgușite ale unei păsări de noapte, e liniștea sfântă a pădurii! Am trecut peste Ilișaca, am făcut deci un ocol mare și am trimis de aici încă mii de salutări scumpei mele B. pe care am văzut-o astăzi trecând cu o trăsură spre Gura Humorului și în fine am ajuns la ora 11 noaptea la Stupca. Toți dormeau. M-am dus la bufet și am căutat de mâncare, fiindcă mi-a fost tare foame, am găsit o bucată de friptură, am mâncat-o și m-am culcat. A fost o zi și o noapte frumoasă.

Duminică, 31 august. Toți au făcut ochii mari când m-au văzut acasă. Am trimis pe cineva la Suceava și la Ilișești. Tata era la biserică. După-masă m-am dus pe jos cu Marica la Ilișești. Mai întâi am intrat pentru câteva momente la Korjin. După aceea, ne-am dus cu Korjin la deal. Marica s-a dus la Gorgoni. Eu n-am vrut să mă duc o dată cu ea, fiindcă fetele sunt singure acasă. Bătrânii au plecat la Rădăuți cu ginerele lor din Anglia, Grunwald, care a venit să-i viziteze. Eu m-am dus cu Korjin în grădina lui, apoi la fete. Minchen și Bertchen sunt iarăși excepțional de amabile și luna apăruse încă de mult pe cer când ne-am despărțit. Drăgălașele fete ne-au petrecut până la Krämer, după aceea, Marica și cu mine ne-am dus la Korjin. Abia ne-am așezat, s-a apropiat tiptil și tata și, împreună cu Korjin, am pornit la drum. A fost o noapte admirabilă cu lună, bună pentru a merge acasă de-a curmezișul muntelui și, bine dispus, am stat de vorbă cu Marica. Pe seară am întâlnit pe Gustav în trăsura și am plecat cu el până acasă.

Luni, 1 septembrie. Toți trei plecăm la Stroești, lăsăm pe tata la curte și noi mergem mai departe, la Suceava. Și Berarii sunt cu trăsura după noi. La Suceava, tragem la Otto. Acesta ne-a făcut diverse cumpărături, între care și o pereche de ghete cu elastic pentru mine. Către ora 6, ne îndreptăm iarăși spre Stroești, ne oprim la curte, felicităm pe doamna care astăzi sărbătorește ziua ei de naștere, mâncăm găluște cu prune și plecăm mai departe. Și la Beraru am fost pentru câteva minute. Berărița este puțin „broighes” (cuvânt din jargonul evreiesc și înseamnă: supărată) fiindcă îi dau prea puțină importanță.

Marti, 2 septembrie. Mă învățesc toată ziua încolo și încoace, fac o poezie și compun o melodie pentru ea: *Către...* Seara a sosit Cobilanschi din Gura Humorului.

Miercuri, 3 septembrie. Fanta pleacă cu Cobilanschi la Gura Humorului. Eu mă duc pe jos la Ilișești. Am fost la Korjin, la Fritz Kipper care a fost foarte amabil, însă zâmbea cam poznaș din când în când; am fost la cârciumă de-am băut două pahare de bere, m-am dus la Krämer, am jucat cu Decker șah și l-am făcut mat și, în fine, m-am dus acasă. Grunewald a plecat deja și bătrânii l-au petrecut până la Ițcani. Lagler mi-a scris că sosește sâmbătă. Noroc bun!

Joi, 4 septembrie. Dimineața, hoinăresc. Korjin vine și ne ducem după-prânz la curte, apoi îl petrec până la Ion Melzer și mă întorc încet acasă.

Vineri, 5 septembrie. Dimineața, trimitem la Gura Humorului după tanti Fanny. Eu cânt etc. Spre seară, a sosit tanti Fanny cu Jozi.

Sâmbătă, 6 septembrie. Tanti, eu și Jozi plecăm la Suceava. Jozi rămâne și eu conduc pe tanti la gară, fiindcă ea pleacă la Siret. Mă întorc la Suceava, iau pe Jozi și plecăm iarăși la gară, ca să luăm pe Lagler. Și iată, a sosit și el. La Suceava, am rezolvat ceva la prefectul județului. Aduc pe Tuncio, vorbesc cu Hurtig, care promite că mă va vizita și, în fine, ne cărăbănim. Drumul a durat foarte mult din cauza cailor foarte obosiți. Totuși, am râs mult. Lagler făcea o grămadă de glume proaste, și așa am dus-o până acasă. Am mâncat, am stat de vorbă și ne-am culcat.

Duminică, 7 septembrie. Dimineața, mă plimb prin grădină, ne ducem la biserică și la curte după smântână. Ei se așează la taroc și eu cânt cu Marica. După

ora patru, plecăm eu, tata, Lagler și Marica la Ilișești. Pe drum, am râs mult. Lagler a stat destul de incomod și, în cele din urmă, am sosit. Toți au fost acasă. Eu am cântat cu bătrânul, până la cafea. După aceea, am discutat tot timpul cu fetele, a fost și Lenca. Apoi, ne-am dus cu toții în vizită la ea, la întoarcere mi-a oferit B. o floare cu spini, ca să mă înțep, iar eu am răspuns: „– Pentru dumneata, domnișoară, dacă îți face plăcere o fac cu bucurie”. Și, când am vrut să iau floarea, ea și-a retras mâna spunând: „– Nu, nu vreau să-ți produci durere”. Seara aceasta a fost foarte scumpă pentru mine. Am și stat foarte mult de vorbă cu ea. Am stat cu toții împreună în salon, m-au rugat fetele să cânt ceva, și anume o doină. Am cântat doina, și după aceea *Ești ca o floare*. Dumnezeule, ce sentimente m-au zguduit, mâna mi-a tremurat și abia am putut să ating coardele și atât de misterios vibrau sunetele viorii în sala cea mare până ce ajungeau la urechea iubitei și îi aduceau știre de durerea mea, de dragostea mea și sânul ei frumos s-a ridicat, mai repede a bătut inimioara și amenința să spargă învelișul delicat, cântecul s-a apropiat de sfârșit, încă o trăsătură ușoară cu arcușul și un suspin profund se smulge din pieptul cel scump și am fost atât de mișcat, încât nu am mai putut să stau în casă. În cursul serii, am mai discutat multe cu ea. Bătrânii jucat taroc cu Lagler. La cină s-a servit un pilaf (conopidă cu orez), am stat alături de B. și am vorbit atât de plăcut! Ea mi-a arătat mâna ei, pe care am găsit-o atât de frumoasă și de micuță. Târziu, spre ora 11, ne-am despărțit de dragii noștri cu inima plină de bucurie și cu sentimente senine. Lagler este bine dispus și, de asemenea, îi plac și fetele. Lagler crede că Mini e cam aspră. Ajunși acasă, am mai vorbit cu Otto și cu Jozi și ne-am culcat.

Luni, 8 septembrie. Înainte de masă, a venit Hurtig cel mic. După-masă, ne-am dus eu, Lagler, Hurtig și Jozi pe jos, la Ilișești, la un pahar de bere. Dar paharul s-a transformat în 7 până la 8 halbe. Fritz Kipper a fost o bucată de timp cu noi. El a însoțit fetele la Van de Castle, eu le-am văzut numai de departe. Spre seară, am plecat, după de Hurtig a mai furat din cuptorul evreului o găină friptă, pe care a trebuit să o plătesc mai târziu. Eu cu Jozi am mers pe jos, ceilalți au luat o trăsură.

Marti, 9 septembrie. În timpul zilei, ne-am distrat foarte bine, am jucat popice, am jucat cărți, ne-am dus la plimbare etc.

Miercuri, 10 septembrie. Azi, după-prânz, trebuia să facem cu Lagler o vizită de adio Gorgonilor. Însă, din păcate, nu trebuie să te încrezi totdeauna în puterile pline de toane ale naturii. Dimineata, Marica a înștiințat fetele că sosim. B. a răspuns că Mina ar avea săptămâna aceasta serviciul la bucătărie (pe nemțește „Kochwoche”) și B. trebuia să calce ceva și, din cauza fierului de călcat încălzit la roșu, este împiedicată să mai scrie ceva. Maria a cetit greșit cuvântul german „Kochwoche” și credea că este vorba de „Kopfweh” (dureri de cap) și roșul fierului de călcat a produs mare haz între noi. În zadar ne-am străduit să plecăm, tata n-a fost de acord și noi am rămas acasă. Hurtig a plecat astăzi. Seara, ne-am dus la țigani, care au făcut un foc mare în mijlocul țigănimii. Sălbatice ca niște fantome, stăteau figurile acestea pe jumătate goale, jigărite și părлите de soare și de timp, în jurul focului și rânjeau la noi cu dinții lor de fildeș. Muzicanții cântau și în cele din urmă se

desprindeau unii din cercul cel des și au început să danseze ca indienii. A fost foarte caraghios, dar și foarte pitoresc. Lagler a fost foarte încântat. La întoarcere, am văzut un foc mare și am crezut că arde la noi. Însăpământați, am alergat acasă, însă a ars la Drăgoiești.

Joi, 11 septembrie. Timpul înainte de masă a trecut foarte plăcut. Otto a plecat. După-masă mă duc la Ilișești (contra voinței lui tata) – însă revoltat că iarăși a refuzat să meargă la Ilișești – cu Fanta și Adolf. Gustav și Kristl au plecat înainte, poate adunăm un număr suficient pentru aranjarea unei întruniri sociale.

Mă duc mai întâi cu Adolf la Krämeroaia și apoi la Fritz. În fine vin și ceilalți. Am luat cina la Fritz, după aceea ne-am dus la cârciumă, am băut bere și am cântat. Fritz primește o telegramă și din această cauză ne-a părăsit, deoarece trebuie să împacheteze și să plece mâine la Viena, pentru examenul de ofițer. Puțin amețiți, ne-am așezat în trăsură și am plecat acasă. Am băut frățește cu Adolf. Gustav a plătit toată consumația. Drumul a fost oribil de prost. N-am putut merge decât la pas deoarece era beznă mare. Acasă toți erau culcați.

Vineri, 12 septembrie. Plouă îngrozitor. Lagler pleacă, ne pare tare rău. Eu îl conduc până la Ițcani. Aici găsesc pe bunul Fritz, care tot acum a plecat și el. Cu inima întristată, mă despart de prietenii mei dragi și plec la Suceava, iau pe tanti Fanny și ne îndreptăm pe o ploaie torențială spre Stupca. Uzi și înghețați am ajuns acasă.

Sâmbătă, 13 septembrie. Tata este grozav de furios. Ziua de azi a fost foarte tristă. Singurul Jozi ne-a înveselit prin prezența lui.

Duminică, 14 septembrie. Jozi a plecat la Gura Humorului. După-prânz, ne-am dus la pădure. A sosit unchiul Strigl, Ștefan și Alecu, care au adus puțină seninătate și voioșie în viața noastră monotonă. Tata devine ceva mai maleabil.

Luni, 15 septembrie. O zi foarte plictisitoare. Tanti împachetează, căci pleacă mâine. După-masă, am vizitat pe frații Fanta și Kristl. Ne-am dus apoi la plimbare.

Marti, 16 septembrie. Familia Strigl a plecat. Acum rămânem de tot singuri acasă. Dimineata, merg la frații Fanta, după-prânz, la Ilișești. Fetele sunt singure acasă. Bătrânii au plecat la Frasin. Și aceasta a fost iarăși o zi de aur. Eu m-am distrat splendid, am jucat o partidă de șah cu Mina și dânsa m-a făcut mat, m-am tachinat cu B. etc. etc. B. a fost extrem de amabilă. Fetele au vorbit și au istorisit o mulțime de lucruri. B. care era de serviciu în această săptămână ne-a făcut nouă o cafea și ne-a turnat cu atâta grație cafeaua în cești, s-o mănânci cu ochii nu altceva. Și am discutat despre multe, foarte multe. Lenca, și ea de față, a imitat pe d-na Gorgon, îmbrăcând haina și boneta ei. Spre ora șase am plecat cu durere în suflet. Când am ieșit din casă, mi-a cântat B. un marș la pian și sunetele acestea dulci m-au însoțit până acasă. Noaptea, am avut febră, fantezii înspăimântătoare, capul mi-a ars ca focul, și sângele a curs în vinele mele ca plumbul topit. Toate acestea se datoresc dragostei mele.

Miercuri, 17 septembrie. Dimineata, m-am dus la Adolf, l-am luat cu mine și am plecat la Ilișești, la Krämer. Acolo am luat prânzul. După-prânz, am mers la

Gorgoni. Fetele erau tocmai gata să iasă, ca să meargă la poștă. Eu am cântat cu bătrânul. La cafea, fetele s-au întors, bătrâna a vorbit foarte mult și a declarat că ar putea să fie chiar foarte grosolană față de bărbații tineri. Și eu am primit câteva apropouri, deoarece își dădea seama că, vizităm casa nu din cauza ei, ci din cauza fetelor. Deoarece Epaminonda se află de ieri aici mă duc la el să-l întreb de gazde la Viena. El a fost foarte prietenos și mi-a promis locuința sa, pentru început, la Viena. În fine, a venit Adolf să mă ia și noi am plecat. În grădina pastorului am mai văzut fetele. Am salutat și am plecat peste munte.

Joi, 18 septembrie. Înainte de prânz, nimic deosebit. După-prânz, ne-a surprins Ștefan, care a venit să rămână permanent aici. Noi ne-am bucurat foarte mult, l-am sărutat și am fost foarte încântați. Iarăși s-a mai întâmplat ca toți din familie să fie împreună.

Vineri, 19 septembrie. Ștefan a plecat dis-de-dimineață la pădurea din Ilișești pentru a-și îndeplini serviciul său și, fiind o zi splendidă, l-am însoțit și eu. Am hoinărit în pădurea cea frumoasă cruciș și curmeziș și către ora două după-masă am venit acasă. După-prânz a sosit dr. Prater, din Gura Humorului, cu fiica lui. Dânsul a fost chemat la un țăran și seara a plecat. Noi ne-am mai plimbat între timp.

Sâmbătă, 20 septembrie. Astăzi este ziua nașterii Maicii Domnului. Dimineața este foarte frumoasă. Timpul frumos mă îndeamnă spre aer liber. Fetele pleacă astăzi la Rădăuți și mi-ar face foarte mare plăcere să le întâlnesc pe stradă, de aceea, mă duc cu Ștefan la plimbare spre obcină. Adolf și Kolomitzki ni s-au alăturat. Am mers la Zötny, însă n-am văzut trăsura. După-masă, ne-am dus la frații Fanta cu Marica pentru a avea și o variație, acolo însă ne-am plictisit îngrozitor. Seara, scriu jurnalul meu, până târziu. Până ce a adormit, Ștefan a făcut multă gălăgie. Noapte bună, B., noapte bună, M. Ele desigur dorm deja la Kupfer. Este ora 11.

Duminică, 21 septembrie. Dis-de-dimineață m-am dus la Gustav și am plecat cu doi pădurari la vânătoare. Eu am tras în doi iepuri, însă fără succes. Spre ora două, ne-am întors acasă. Aici totul s-a pregătit ca să mergem la Stroiești, la hram. Mă îmbrac cât se poate de prezentabil, cu hainele mele uzate, și plecăm toți patru – Ștefan mâna caii. La Stroiești, când intenționez să intrăm în curtea popii, ne întâmpină servitoarea, spunându-ne că nu este nimeni acasă. Na-ți-o bună! Prin urmare, înapoi și încotro? Hai la Ilișești! Cine poate să-și dea seama de bucuria mea? O zi frumoasă, drumul e bun, caii sunt buni și, în plus, perspectiva de a pleca la Ilișești. Deși știam că fetele nu sunt acasă, m-a cuprins un sentiment plăcut și am fost atât de voios și bucurat, cum de mult n-am mai fost! Ștefan însă bombănea într-una. D-na Gorgon a fost singură acasă și a fost foarte bucuroasă de vizita noastră. Și pe Epaminonda l-am vizitat noi, tata și cu mine. A venit și Lenca mai târziu. După cafea, am plecat. Așa s-a terminat hramul de la Stroiești.

Luni, 22 septembrie. Dimineața, am compus o nocturnă, botezată *Bertha*. Spre seară, ne-am dus în sat, la plimbare. Seara, am cântat la pian și vioară, Marica și Ștefan au cântat și ei, în timp ce eu am stat culcat pe canapea și am visat.

Marti, 23 septembrie. Eu și Ștefan ne-am dus de dimineață la Ilișești. Mai întâi am fost la poștă, apoi l-am însoțit la administrația silvică. După aceea, ne-am

dus la Gorgoni. Bertha era încă în neglijoul de dimineață, în camera din față, la mașina de cusut, capul îi era învelit cu o băsmăluță albă, arăta atât de drăguță și de fermecătoare; bătrâna trebăluia încolo și încoace și pastorul cânta la pian. Mina era ocupată la bucătărie. Noi am discutat mult, apoi am dejunat. Am cântat cu bătrânul până la masă. După-masă ne-am dus în grădină, m-am urcat în nuc și am scuturat nucile. După aceea, am mâncat struguri, am răs, am glumit până la infinit. Apoi, am mers în cameră și am cântat până la cafeaua de după-masă, pe urmă, am stat cu toții împreună și, în modul cel mai plăcut, am stat de vorbă. Am rămas până după cină. Pe la ora 8 ½ am plecat cu inima tremurândă. Krämer m-a petrecut, mi-a împrumutat un șal fiindcă era foarte rece. Seara târziu, am sosit acasă unde toți dormeau deja.

Miercuri, 24 septembrie. O zi foarte tristă. Dis-de-dimineață îmi comunică Ștefan că tata este foarte furios deoarece am rămas ieri atât de mult la Gorgoni. Acum m-a scos din răbdări. Mi-am făcut bagajele și eram ferm decis să plec pentru totdeauna. Marica nu m-a lăsat să-mi iau lucrurile. Deci mi-am luat certificatele mele și am plecat la Gura Humorului. De acolo, am să scriu după lucrurile mele și am să termin cu casa părintească. Nu-mi trebuie mila tatălui, vreau să mă duc la Cernăuți și prefer că cerșesc acolo decât să depind de capriciile unui om brutal. Trist, m-am furișat pe drum la Gura Humorului. Acolo am găsit pe toți sănătoși.

Joi, 25 septembrie. Am scris în jurnalul meu. Sunt un biet om foarte sărac. Am scris acasă, însă nu trimit scrisoarea. Am rămas până la 1 octombrie la Gura Humorului și am petrecut timpul într-un mod foarte plăcut; m-am dus cu Jozi la pescuit; am vizitat familia Cerniavski; am asistat acolo la o petrecere, am vizitat familia Kleinberg, am cântat mult la vioară, am văzut pe Mali, care este în serviciul judecătorului districtual etc.; în rezumat m-am amuzat foarte bine.

Miercuri, 30 septembrie. Am plecat acasă, însă am rămas numai până după-masă deoarece și tata era foarte iritat, continuând să mă supere, mi-am luat catrafusele și am plecat la Băiășești. Pe drum, m-a copleșit o tristețe și o teamă nespūsă, însă n-am vrut să mă întorc. La Băiășești, m-am dus la Brăilean și am rămas acolo până vineri dimineața. În acest timp, am vizitat la Cornul Luncii pe Arvay, etc. și în general am petrecut mulțumitor. Însă o putere extraordinară m-a atras acasă. Vineri mi-am împachetat și am plecat. Brăilean mi-a dat încă (Note stenografice). După-prânz, la ora trei, am sosit acasă. Toți au fost foarte buni cu mine și m-am decis să uit totul. Tata iarăși mi-a propus să plec la Viena, la început m-am împotrivit și am refuzat acest plan.

Sâmbătă, 5 octombrie. A fost iarăși o zi plăcută, dar pe de altă parte o zi tristă. M-am dus cu Marica pe jos la Ilișești, ca să-mi iau rămas bun de la ce am mai drag pe lume. Toți erau acasă. A fost și Lichtenberger. Am stat de vorbă până seara; după aceea însă adio Berthchen scumpă, cu inima sângerândă am strâns, de adio, ființei acele scumpe mânuța cea dulce, încă o privire duioasă, căci n-am să mai văd această scumpă ființă un an întreg. Aș fi izbucnit în lacrimi, însă nu trebuie s-o fac; n-am voie nici să arăt cât de drag îmi este acest înger! Deci, adio scumpă B., rămâi

cu bine! Dumnezeu să te ocrotească! La revedere! Și cu sufletul tremurând am trecut muntele peste care n-am să mai trec atât de curând. Încă o privire închinată Ilișeștiului cel scump, încă un salut și a dispărut sătulețul acesta drăgălaș în întunericul nopții. Trist, m-am dus împreună cu surioara mea dragă acasă.

Luni, 6 octombrie. Plec cu Gustav Fanta la Gura Humorului. S-a hotărât definitiv să plec miercuri la Cernăuți și joi la Viena. Mi-am luat rămas bun de la unchiul Mally, tanti etc. etc., am discutat cu Jozi despre călătoria noastră și seara sunt iarăși acasă.

Marti, 7 octombrie. Ziua trece cu diversele pregătiri de călătorie.

Miercuri, 8 octombrie. Dimineța am împachetat.

După-prânz am plecat. Adio, Stupca mea scumpă. Adio, dragii mei, adio, locuri scumpe de acasă.

Rămâneți cu bine, la revedere!

EUGEN I. PĂUNEL ȘI ACTIVITATEA SA

Eugen I. Păunel este menționat doar de unii biografi ai lui Eminescu pentru un studiu, *Popasuri eminesciene în Cernăuți*, publicat în „Convorbiri literare”, în 1939¹. I. E. Torouțiu, directorul revistei, închină acest volum omagial lui Eminescu și la întocmirea sa își aduc contribuția istorici literari, scriitori și traducători din scrisul eminescian². Emil Satco și Ioan Pânzar nu-l trec în *Dicționar de literatură. Bucovina*, tipărit la Suceava, în 1993. Eugen I. Păunel este însă cel mai de seamă specialist bucovinean care activează în bibliotecă, în lumea cărților.

Eugen I. Păunel se naște în 24 aprilie 1888, la Viena, ca unic fiu al căpitanului Isidor Cavalier de Păunel (1852–1905), mai târziu colonel, și al Eufrosinei, născută Pitei (1866–1901), amândoi din Bucovina³. Unele informații sunt culese de la Eufrosina Piersic (1894–1939), care funcționează ca medic în Vicov. Familia își schimbă domiciliul în diferite garnizoane. Școala primară o face la Budweis, între 1894 și 1898, iar clasa întâi de liceu la Cracovia, de unde trece la Cernăuți, ca să frecventeze cursurile la Ober-Gymnasium și să ia bacalaureatul, în 1906. Se înscrie la Universitatea din Viena și se specializează în germanistică și romanistică. Are profesori pe Jakob Minor (1855–1912), Joseph Seemüller (1855–1920), Robert Franz Arnold (1872–1938), Stefan Hock (1872–1942), Wilhelm Meyer-Lübke (1861–1936), Philipp August Bekker (1862–1947). Figura mai reprezentativă, cu implicații în cultura română, este Meyer-Lübke, ale cărui cursuri le urmează și unii filologi din țara noastră. Conduce Institutul de Limba Română de pe lângă Universitatea din Viena și este membru de onoare al Academiei Române. Eugen I. Păunel își trece examenul de licență cu lucrarea *Kaiser Joseph II. im Totengespräch*, pe care o susține în 1911. Este o lucrare remarcabilă în istoria discursurilor funebre. Intră la Biblioteca Universității din Viena ca practicant și lucrează sub îndrumarea lui Hanns Bohatta (1864–1947), căruia îi datorează, cum spune, „școlirea în știința bibliotecară”⁴. Îi consacră, la încetarea sa din viață, un necrolog în care îi elogiază activitatea la biblioteca vieneză. Prima lucrare pe care o elaborează în domeniul biblioteconomiei este un *Catalog Bugra*, pregătit pentru deschiderea bibliotecii germane. Păunel era un mare iubitor al grădinilor din Viena și a colecționat poezii în legătura cu ele. Colecția sa însuma, în final, peste 17 000 de versuri, însă nu a găsit un editor vienez să o tipărească.

Prăbușirea Monarhiei Austro-Ungare îi deschide un nou câmp de activitate. Cunoscător al limbii române și al limbii germane, este numit secretar al Comisiei

¹ „Convorbiri literare”, LXXII, nr. 6–9, iunie–septembrie 1939, p. 933–941.

² Eminescu este prezentat în cultura și literatura română și în literatura universală. Surprinde absența, între colaboratori, a lui G. Călinescu, Ș. Cioculescu, T. Vianu, Vl. Streinu, P. Constantinescu.

³ Willy Unger, *Eugen Păunel – Lebensstationen eines Bibliothekars aus Berufung*, în *Mitteilungen*, nr. 3, 1993, p. 177–189 (Staatsbibliothek zu Berlin). De aici luăm informațiile când nu indicăm alte surse.

⁴ Eugen I. Păunel, *Biblioteca modernă. Sistemul de catalogare bibliografic*, București, Socec, 1932, p. 10.

de lichidare a reprezentanței române din Viena (1919–1921) și viceconsul regal la Viena (1921–1930). Se impune ca excelent organizator în munca de arhivistică și printr-o desăvârșită corectitudine în îndeplinirea obligațiilor de serviciu. S-a considerat că era persoana cea mai indicată să vină la conducerea Bibliotecii Universității din Cernăuți. Constantin Mandicevschi (1859–1933), bibliotecar la Biblioteca Universității din Cernăuți între 1922 și 1930, trece la pensie și în locul lui este numit Eugen I. Păunel, cu începere din 30 octombrie 1930⁵. Stă în fruntea acestei instituții până în 1940.

Epoca cernăuțeană a lui Eugen I. Păunel este aceea care interesează în mod deosebit în activitatea sa, ca bibliotecar și cercetător științific. Vom remarca, în primul rând, demersurile sale stăruitoare pentru construirea unui local propriu pentru Biblioteca Universității din Cernăuți, ceea ce se va și realiza, cu destul de mare întârziere. Noul director introduce, pe de altă parte, metode moderne în întocmirea cataloagelor, organizarea serviciilor și a depozitului legal. Apelează la sprijinul lui N. Jokl, profesor la Universitatea din Viena, șeful Catalogului de la Biblioteca din Viena, care îi pune la dispoziție un manuscris cu unele îndrumări în această direcție. Întocmește lucrarea *Biblioteca modernă*, pe care o publică în „Convorbiri literare”, în 1932, și în care prezintă „sistemul catalogului bibliografic”⁶. Arată aici că, în această muncă, se întemeia, alături de sprijinul unor specialiști ca N. Jokl, pe experiența sa dobândită „mai bine de două decenii”⁷. Un alt studiu, *Problema depozitului legal*, este publicat în „Codrul Cosminului”, în 1935⁸. În două studii, *O contribuție la istoria „Bibliotecii Țării”. Frații Vârnăv și Contribuția a 2-a la istoria Bibliotecii Universitare din Cernăuți. Date bibliografice*, publicate în „Junimea literară”, se ocupă de fondul vechii Bibliotecii a țării, care intră în patrimoniul Bibliotecii Universității din Cernăuți⁹. O frumoasă prezentare, *Biblioteca Universității din Cernăuți*, făcută de Eugen I. Păunel, găsim în „Boabe de grâu”, din 1933¹⁰, însoțită și de un bogat material ilustrativ după manuscrise și cărți rare.

Activitatea Bibliotecii Universității din Cernăuți este prezentată în dări de seamă pe anii de studii 1935–1936, 1936–1937, 1937–1938¹¹. O primă dare de seamă, *Biblioteca Universității de la 1 octombrie 1930 până la 30 septembrie 1931*,

⁵ „Anuarul Universității «Regele Carol II» din Cernăuți pe anii 1933–1934, 1935–1936”, Cernăuți, 1937, p. 132.

⁶ „Convorbiri literare”, LXV, nr. 3–4, martie–aprilie 1932, p. 244–251 (și extras, București, Socec, 1932).

⁷ *Ibidem*, p. 10.

⁸ „Codrul Cosminului”, IX, Cernăuți, 1935, p. 440–454 (și extras, Cernăuți, 1935).

⁹ „Junimea literară”, XXI, nr. 1–6, ianuarie–iunie 1932, p. 133–137; XXII, nr. 10–12, 1933; XXIII, nr. 1–6, 1934, p. 132–139.

¹⁰ „Boabe de grâu”, IV, nr. 4, aprilie 1933, p. 225–239.

¹¹ Eugen I. Păunel, *Biblioteca Universității în cursul anilor de studii 1933–1936*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, 1937; *Biblioteca Universității. 1937–1938*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1938; *Biblioteca Universității. 1937–1938*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1939; *Cuvântarea d-lui Eugen Păunel, Directorul Bibliotecii Universitare, la sfințirea pieței fundației Palatului Bibliotecii*, în „Glasul Bucovinei”, XX, nr. 5186, 31 octombrie 1937, p. 3.

nesemnată, dar care aparține lui Eugen I. Păunel, se publică în „Junimea literară”, în 1932¹². Din aceste dări de seamă se desprinde că biblioteca cernăuțeană se situa printre primele trei din țară. La 20 septembrie 1938 avea, cum se arată în ultima dare de seamă, 472 373 de volume, fără dublete. Fondul de carte crește, între 1919 și 1938, cu 243 052 volume, ceea ce reprezintă 106% față de fondul inițial, constituit sub stăpânirea austriacă, între 1875 și 1918. Între 1 octombrie 1937 și 20 septembrie 1938 frecventează biblioteca 13 656 de cititori, care consultă nu mai puțin de 30 603 volume. Aceste dări de seamă cuprind informații importante și despre personalul bibliotecii, conferințele ținute cu diferite prilejuri, lucrări publicate. Conducerea secțiilor din cadrul bibliotecii era încredințată unor persoane cu doctorat în filozofie sau în alte discipline științifice.

Biblioteca Universității din Cernăuți organizează, sub conducerea lui Eugen I. Păunel, „Săptămâna cărții”, în 1935, și „Luna cărții”, în 1936¹³. Din prima prezentare aflăm că se expun lucrări rare, care se aflau în fondurile bibliotecii. Reținem câteva dintre ele: *Tabula Itineraria Peutingeriana* din 1250, *Harta nautică* a lui Pietro Visconti din 1318, *Geografia* lui Sebastian Münster din 1541. Sunt de reținut și volumele *in-folio* despre Cehoslovacia, datând din 1532 și 1611. Din cea de-a doua prezentare luăm cunoștință de cărțile bisericești bucovinene și, tot de aici, aflăm că se deschide și o sală a „vlădicilor”.

Biblioteca Universității din Cernăuți organizează și expoziții: prima, *Bucovina în icoane și cărți*, în 1934, a doua, *Cărți și stampe*, în 1935¹⁴. Cartea veche era bine reprezentată în fondurile bibliotecii și sunt de reținut și stampele cu conducătorii răscoalei țărănești din Transilvania, din 1784–1785.

Cărturar care trăiește în lumea cărților, Eugen I. Păunel manifesta un interes aparte pentru relatările unor călători străini care trec prin țara noastră înainte de 1850. Se ocupă astfel de călătoria pe Dunăre a stegarului Johann Friedel, din 1769¹⁵, a diplomatului C. O. L. von Arnim prin Moldova și Bucovina, în 1836¹⁶, a prințului prusian Hermann Puckler-Muskau pe Dunăre, în 1839¹⁷, a lui H. Andersen

¹² „Junimea literară”, XXI, nr. 1–6, ianuarie–iunie 1932, p. 151–157.

¹³ Eugen I. Păunel, *Săptămâna cărții 1935*, în „Junimea literară”, XXIV, nr. 5–7, mai–iulie 1935, p. 180–189 (și extras, Cernăuți, 1935); *Luna cărții 1936. Cartea bisericească*, Cernăuți, 1936.

¹⁴ Idem, *Expoziția cărții la Universitatea „Regele Carol II”*. „Bucovina în cărți și icoane”, în „Junimea literară”, XXII, nr. 10–12; XXIII, nr. 1–6, 1934, p. 68–75 (și extras, Cernăuți, 1934); *Expoziția de cărți și stampe organizată de Biblioteca Universității „Regele Carol II” la aniversarea a 150 ani de la revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Junimea literară”, XXIV, nr. 3–4, martie–aprilie 1935, p. 72–77 (și extras, Cernăuți, 1935).

¹⁵ Idem, *Călătoria din 1769 a stegarului Johann Friedel de-a lungul malului bânășean al Dunării*, în „Arhivele Olteniei”, XIV, nr. 77–78, ianuarie–aprilie 1935, p. 34–45 (și extras, Craiova, Scrisul Românesc, 1935).

¹⁶ Idem, *Trecerea prin Moldova și Bucovina a diplomatului prusian C. O. L. von Arnim acum o sută de ani*, în „Codrul Cosminului”, X, 1936–1939, p. 389–412 (și extras, Cernăuți, 1939).

¹⁷ Idem, *Călătoria pe Dunăre a prințului prusian Hermann Puckler-Muskau acum o sută de ani*, în *Omagiu lui Ion I. Nistor. 1912–1937*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937, p. 628–652.

prin România, în 1841¹⁸, a lui Franz Serafim Grillparzer pe Dunăre și în Dobrogea¹⁹. Eugen I. Păunel face biografia călătorilor, prezintă activitatea lor și reproduce, în traducere, din relatările respective, fragmentele care se referă la țara noastră. Importante sunt opiniile lui H. Andersen cu privire la viitorul navigației pe Dunăre. A studiat „acest drum nepieritor spre răsărit – spune H. Andersen în traducerea lui Eugen I. Păunel – care, din an în an, va fi tot mai mult frecventat și care va purta pe undele sale puternici poeți, care vor înțelege să ridice comoara de poezie care e ascunsă în orice tufiș, în orice piatră”. C. O. L. von Arnim descrie în schimb Cernăuțiul în culori defavorabile. Important este îndeosebi studiul lui Eugen I. Păunel privind călătoriile prin țara noastră și a altor persoane care îi furnizează lui Goethe informații despre oameni, locuri și viața politică²⁰. Sunt prezentați contele Carol Frederic Reinhard (1761–1837), marele postelnic Jacovachi Rizu-Nerulos (1778–1850) și Alexandru Scarlatovici Sturdza (1791–1854). Studiul se susține pe o foarte bună informație, care depășește interesul strict al temei tratate.

Călător este, într-o anume privință, și Karl Umlauff von Frankwell (1796–1861), care trăiește în Bucovina mai multă vreme. Este ascultant la Tribunalul din Suceava (1821–1826), judecător la Tribunalul penal din Cernăuți (1826–1829), pleacă în Galiția, președinte de tribunal, ca să revină la Cernăuți (1837–1850) tot ca președinte de tribunal. Se ocupă, în capitala Bucovinei, de cărțile funciare, dă Tribunalului din Cernăuți o organizare care funcționa ireproșabil și, în octombrie 1841, este desemnat și director al studiilor filozofice pentru școlile secundare. Eugen I. Păunel îi consacră un studiu, *Filoromânul Carol Umlauff (1796–1861)*, pe care îl publică în „Făt-Frumos”, în 1932²¹. Umlauff era un iubitor al muzicii și la Suceava găsește un climat prielnic preocupărilor sale. Se impune însă, mai presus de toate, prin sprijinul pe care îl dă, cu autoritatea sa, revendicărilor românilor bucovineni. „În Umlauff salutăm cu adâncă recunoștință – scrie Eugen I. Păunel – pe unul dintre primii folcloriști bucovineni, pe acela care, cel dintâi, a cerut oficial catedra pentru limba și literatura română, pe inițiatorul bibliotecii românești, pe unul care a sprijinit foarte energic ideea unei universități bucovinene, cu un cuvânt, pe unul care a dat Bucovinei românești atențiunea ce i se cuvine”. Propunerile sale sunt aduse la îndeplinire. Se înființează Catedra de limba și literatura română la Liceul din Cernăuți, în 1849, se deschide Biblioteca Țării, în 1851, iar în 1875 ia ființă și Universitatea din Cernăuți.

¹⁸ Idem, *Viața și opera lui H. Andersen și trecerea lui prin România în 1841*, în „Convorbiri literare”, LXII, [nr. 1–12, ianuarie–decembrie] 1929, p. 65–81; LXIII, nr. 1, ianuarie 1930, p. 56–64; nr. 2, februarie 1930, p. 81–85 (și extras, București, 1930).

¹⁹ Idem, *Calea dunăreană și dobrogeană a lui Grillparzer în anul 1843*, în „Analele Dobrogei”, XVI, Cernăuți, 1935, p. 107–118 (și extras, Cernăuți, 1935).

²⁰ Idem, *Informatoriul lui Goethe asupra Principatelor Române*, în „Junimea literară”, XXI, nr. 1–6, ianuarie–iunie 1932, p. 42–52; nr. 7–12, iulie–decembrie 1932, p. 296–330.

²¹ „Făt-Frumos”, VII, nr. 5–6, septembrie–decembrie 1932, p. 264–274.

Eugen I. Păunel consacră un studiu și fiului lui Carol Umlauff, Viktor Umlauff von Frankwell, în 1939²². Viktor Umlauff este autorul unui volum de versuri, *Romanenlieder*, scos în condiții grafice excepționale, la Viena, în 1881²³. Cuprinde 10 poeme: *Moldowa, Suczawa, Der Bukowiner Wald, Stephan der Grossen Flucht und Sieg, Michaels Rettung, Fürst Michael der Tapfere, Des Wolkenbruch, Plewna, Kriegslied, Fürstin Elisabeth*. Teodor V. Stefanelli îi scrie lui Iacob Negruzzi, în 2 decembrie 1872, trimitându-i traducerea unei poezii germane, cu rugămintea să o publice în „Convorbiri literare”, întrucât reprezenta „părerăa unui străin asupra acestui obiect istoric de care se vorbește atât de mult și în istoria noastră națională”²⁴. Poezia este *Der Bukowiner Wald* și evocă, asemeni lui Vasile Alecsandri în *Dumbrava Roșie*, victoria lui Ștefan cel Mare împotriva lui Ioan Albert, regele Poloniei, la Codrul Cosminului, în 1497. În scrisoare, T. V. Ștefanelli precizează că poetul german semna cu inițiale, fără să dea alte amănunte. I. Negruzzi răspunde în „Convorbiri literare”, care apare cu întârziere: „Corespondența D-lui Teodor – Viena. Vă mulțumim. Însă mai întâi binevoțiți a ne trimite originalul german cu numele său, cel puțin cu inițialele autorului”²⁵.

Teodor V. Ștefanelli, care semnează T. V. Ștefaniu, trimite originalul german și o traducere a sa. „Convorbiri literare” încheie, cu traducerea și originalul german, numărul din 1 martie 1873. Textele sunt precedate de o prezentare a redacției. „Un autor german inspirat de o faptă română este în adevăr extraordinar. D-l S[T]. V. Ștefaniu [Ștefanelli] ne comunică o poezie germană, *Der Bukowiner Wald*, făcută de Viktor Umlauff, în care se tratează același subiect ce a fost ilustrat de D. V. Alecsandri în *Dumbrava Roșie*. Totodată ne trimite D. Ștefaniu o traducere română a poeziei germane. Le publicăm mai jos pe amândouă”²⁶.

Transcriem ultima strofă a poeziei germane:

Und König Johanns Streiter, bei Sonnen und Mondenlicht
Sie pflügen und sie pflanzen bis manches Auge bricht
Doch auf dem weiten Felde erwachst in Fülle bald
Als ewiger Siegvorkünder: *Der Bukowiner Wald!*

Și traducerea lui T. V. Ștefaniu:

Polonii se înjugă, și ară în tăcere.
Și ară și plantează, pân-nu mai au putere...
Pe-aceste locuri însă cresc spre pomnire
Pădurea Bucovinei ca semn de biruire.

²² Eugen I. Păunel, *Viktor Umlauff von Frankwell. Ein unbekannter Bukowinaer Dichter und Alecsandri Übersetzer*, Leipzig (fără an).

²³ Viktor Umlauff von Frankwell, *Romanenlieder*, Wien, Wilhelm Braumüller & Sohn, 1881.

²⁴ I. E. Torouțiu, Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*. I. „Junimea”, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1931, p. 191.

²⁵ „Convorbiri literare”, VI, nr. 9, 1 decembrie 1872, p. 263.

²⁶ *Ibidem*, nr. 12, 1 martie 1873, p. 466.

T. V. Ștefanelli dă o traducere destul de aproximativă și nu indică sursa germană pe care o folosește. Poezia se găsește în „Bukowinaer Volks-Kalender” pe 1870, tipărit la Cernăuți, în 1869²⁷. Partea literară este ilustrată aici cu un mare număr de texte de Ernst R. Neubauer, versuri și proză, Karl E. Franzos, proză și versuri, Ludwig Adolf Staufe-Simiginowicz, proză și versuri, Isidor Worobchievici, versuri, Teodor și Ianko von Lupul, versuri. Între cei care semnează versuri îl găsim și pe Bernhard Ehrlich, care închină, alături de Eminescu, o odă la moartea lui Aron Pumnul²⁸. La tipărirea în volum, Viktor Umlauff supune poezia la schimbări importante, care ne-ar da dreptul să vorbim de-o nouă versiune a poeziei.

Bucovina stă în atenția lui Eugen I. Păunel în mai multe studii privind artele plastice. Se ocupă într-un studiu, *Acvarelele bucovinene ale pictorului Franz Iaschke din 1810*, de personalitatea acestuia și prezintă cele 9 lucrări ale sale: 1) *Boier din Siret*, 2) *Țăran din Bucovina*, 3) *Femeie din Sucevița*, 4) *Fată din Iacobeni*, 5) *Țărancă din Iacobeni*, 6) *Țăran lipovan*, 7) *Ruinele Cetății Suceava*, 8) *Vedere asupra Suceviței*, 9) *Vedere a văii de la Vama*²⁹. Reproduce lucrările de la nr. 1, 7, 8 și 9, la care alătură și o gravură reprezentând pe Pantelei Ungurean, țăran din Iacobeni, în vârstă de 105 ani. Pentru unele gravuri se păstrează și acuarelele (nr. 2, 3, 4, 5). Un alt studiu, *Stampele bucovinene din cartea contelui Feodor Kracay (1817)*, se ocupa de lucrările acestuia: *Țărancă în port de iarnă*, *Preot moldovean*, *Boier bucovinean* și *Soție de nobil bucovinean*³⁰. Primele două reprezintă stampe, celelalte două acuarele. Să mai reținem, tot aici, și articolul *Bucevschene*, publicat în „Făt-Frumos”, în 1938³¹. Face precizări importante cu privire la unele persoane care i-au servit ca model lui Epaminonda Bucevschi în picturile sale.

Contribuții importante aduce Eugen I. Păunel la cunoașterea vieții și operei lui Carol Miculi, născut la Cernăuți, în 1821, profesor, compozitor și pianist, elev al lui Fr. Chopin și îndrumător al lui Ciprian Porumbescu la începuturile pregătirii sale muzicale. Eugen I. Păunel îl prezintă pe Carol Miculi folosind un manuscris pe care i-l pune la dispoziție Ștefan Miculi, din familia compozitorului³². Consacră un studiu important, *Vasile Alecsandri și Carol Miculi*, raporturilor dintre ei, cu multe informații inedite la acea dată, care își păstrează și astăzi actualitatea³³. Studiul este însoțit și de două scrisori ale lui Alecsandri către Carol Miculi, trimise, una de la Mircești, în 1 ianuarie 1879, alta de la Paris, în 12 martie 1879.

Eugen I. Păunel elogiază activitatea lui Constantin Mandicevschi, predecesorul său, numit la conducerea Bibliotecii Universității din Cernăuți, în 15 octombrie 1922. Meritul său stă, după Păunel, în faptul că schimbă întreg sistemul austriac de

²⁷ „Bukowinaer Volks-Kalender 1870”, Cernăuți, 1869, p. 55–56.

²⁸ D. Vatamaniuc, *Eminescu – contribuții documentare*, Galați, Editura Porto-Franco, Muzeul Literaturii Române, 1993, p. 31.

²⁹ „Codrul Cosminului”, VIII, 1933–1934, Cernăuți, 1934, p. 419–432 (și extras, Cernăuți, 1934).

³⁰ *Ibidem*, IX, 1935, Cernăuți, p. 243–258 (și extras, Cernăuți, 1935).

³¹ „Făt-Frumos”, XIII, nr. 1, ianuarie 1938, p. 32–34.

³² Eugen I. Păunel, *Ștefan Miculi, Familien-Chronik* (Apărut, ca manuscris, pag. 101, 32×20 cm), în „Codrul Cosminului”, X, 1935, p. 328–331 (și extras, Cernăuți, 1935).

³³ „Făt-Frumos”, X, nr. 1–2, ianuarie–aprilie 1935, p. 19–27; nr. 3, mai–iunie 1935, p. 103–108.

catalogare și-l introduce pe cel din România, reorganizează serviciile, se preocupă îndeaproape de depozitul legal și achizițiile de manuscrise și de carte³⁴. Apreciază lucrarea sa de doctorat, *Influența geografică asupra dezvoltării culturale a vechiului Orient*, care relevă o concepție „universală și uimitor de modernă”. Sunt prezentate și lucrările lui Mandicevschi, dintre care reținem *Înzestrarea bibliotecii cu cărți românești* (1922), *Biblioteca Universitară din Cernăuți* (1918–1930), *Întemeierea Bibliotecii Țării* (1931). Mult interes arăta Mandicevschi pentru recuperarea manuscriselor muzicale ale fratelui său.

O altă personalitate care se consacră muncii de bibliotecă este Ioan Bianu, căruia îi consacră o prezentare la încetarea din viață, în 1935³⁵. Se oprește la pregătirea sa științifică, preocupările pentru folclor și atenția pe care o acordă filologiei. Bianu se impune însă ca o personalitate în munca de bibliotecar. „Măestria puterilor sale de creațiune – scrie Păunel – se manifesta acolo, în mod mai fericit, unde poate cuprinde cu o singură privire cartea și importanța inerentă ei”.

Merită o atenție deosebită literatura în care este prezentată și Bucovina, și la care se oprește Eugen I. Păunel în studiile sale. Să ne ocupăm, mai întâi, de unul dintre ele, *Bucovina de alta dată, oglindită în trei narațiuni uitate*, publicat în „Convorbiri literare”, în 1939³⁶.

Sunt, de fapt, patru narațiuni; una aparține lui Alexandru Pelimon, *Jidovul cămătar. Moldova și Bucovina*³⁷, două lui Radu Rosetti, *Lepădarea de lege*³⁸ și *Sposedania Bașbulubașei*³⁹ și una lui Ioan Slavici, *Din păcat în păcat*.

Alexandru Pelimon își conduce eroii, spre finalul romanului, în Bucovina și descrie Suceava, Dragomirna, Cernăuți, Mănăstirea Putna. Căutând să dea o bază istorică narațiunii, Pelimon prezintă Reuniunea română de leptură și dă inscripțiile de pe pietrele monumentelor voievodale de la Putna. Radu Rosetti se ocupă de exodul boierilor moldoveni în Bucovina ca urmare a evenimentelor din 1821. Numele lor îl cunoaștem din lucrarea lui Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, tipărită în 1929⁴⁰. Interesantă este descrierea Cernăuțiului, intrat în procesul de occidentalizare, invadat de boierimea moldoveană în costumație orientală⁴¹. Bătrânii care cunoșteau regimul dinainte de ocuparea Bucovinei de către Austria, în 1775, trăiau cu sentimentul că provincia revenea la Moldova. Narațiunile nu se susțin pe o bază istorică, chiar dacă se invocă unele mărturii ale

³⁴ Eugen I. Păunel, *Constantin Mandicevski (1859–1933)*, în „Codrul Cosminului”, VIII, 1933, p. 568–574 (și extras, Cernăuți, 1933).

³⁵ Idem, *Ion Bianu (1850–1935)*, în „Codrul Cosminului”, X, 1935, p. 345–350 (și extras, Cernăuți, 1935).

³⁶ „Convorbiri literare”, LXXII, nr. 2, februarie 1939, p. 148–182 (și extras, București, 1939).

³⁷ Alexandru Pelimon, *Jidovul cămătar. Moldova și Bucovina*, București, Tipografia Ștefan Rasidescu, 1963.

³⁸ Radu Rosetti, *Povești moldovenești*, Iași, „Viața românească”, 1920, p. 141–172.

³⁹ Idem, *Alte povești moldovenești*, Iași, „Viața Românească”, 1921, p. 77–134.

⁴⁰ Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina: 1821 și 1848*, București, „Cartea Românească”, 1929.

⁴¹ Radu Rosetti, *Povești moldovenești*, p. 144.

lui Dositei Herescu și altele de această natură. *Din păcat în păcat* este ultimul roman al lui Ioan Slavici și se publică în „Adevărul literar și artistic”, în 1924–1925, iar în volum postum în ediția de *Opere* din 1976⁴². Acțiunea se petrece în timpul pregătirilor pentru unirea Principatelor și familia Ciuntuleac, căreia îi aparțin unii eroi, este atestată în Bucovina încă din 1793. Slavici este printre organizatorii Serbării de la Putna, din 1871. Interesează, din narațiunea sa, îndeosebi ultimul capitol, când naratorul face o vizită la Putna și descrie pădurea bucovineană⁴³.

Eugen I. Păunel considera că Al. Procopovici, profesorul cernăuțean, avea meritul de a ne oferi în ediția sa, în două volume, a cronicii lui Ion Neculce, povestitorul moldovean „legibil și inteligibil”, iar prin aparatul științific, un model de lucrare bibliografică⁴⁴.

Studiul de literatură comparată mai important, realizat de Eugen I. Păunel, rămâne *Cântecul Mititichii*, publicat în „Revista germaniștilor români”, în 1935⁴⁵. Transcriem câteva versuri din acest cântec, cunoscut încă din 1773:

Mititico, vino-ncoace!
Ba nu, neică, n-am ce face.
Mititico, vin' la noi.
Ba nu, neică, nu te voi.
Mititică ești la gură.
.....
Mititică ești la stat
Și cu haz la sărutat.

Eugen I. Păunel își propune să demonstreze că poezia, cunoscută sub formă de cântec, nu era de proveniență lăutărească, ci creație populară. Este urmărită circulația poeziei în spațiul literaturii române și germane. O asemenea investigație nu putea fi întreprinsă fără cunoașterea limbii române și germane și a celor două literaturi.

Studiul consacrat lui Eminescu, *Popasuri eminesciene la Cernăuți*, publicat în „Convorbiri literare”, în 1939, stabilește perioadele când poetul a fost în capitala Bucovinei și încearcă să identifice gazdele sale⁴⁶. Biografia lui Eminescu nu le-au dat acestor probleme nici până astăzi răspunsuri satisfăcătoare. Absența documentelor face cu neputință stabilirea, cu certitudine, a tuturor perioadelor când poetul a fost la Cernăuți, cu excepția anilor școlarității, când scoatem informațiile din cataloage. Dificilă este îndeosebi identificarea caselor în care a locuit. Cernăuțiul cunoaște, ca de altfel și alte orașe, un proces continuu de urbanizare care conduce la înlocuirea caselor cu aspect sătesc cu construcții de toate categoriile. Eugen I.

⁴² Ioan Slavici, *Opere. VIII. Romane* [Ediție de C. Mohanu și D. Vatamaniuc], București, Editura Minerva, 1976, p. 655–748, 897–900.

⁴³ *Ibidem*, p. 747–748.

⁴⁴ Eugen I. Păunel, *Pe marginea unei ediții noi. „Cronica lui I. Neculce”*, ediție îngrijită de Al. Procopovici, cu o prefață și o introducere (vol. I–II), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1932; „Junimea literară”, XXI, nr. 1–6, ianuarie–iunie 1932, p. 164–165.

⁴⁵ „Revista germaniștilor români”, IV, nr. 1, 1935, p. 37–66.

⁴⁶ „Convorbiri literare”, LXXII, nr. 6–9, iunie–septembrie 1939, p. 933–941.

Păunel propune câteva gazde, însă procedează cu multă circumspecție în demersurile sale. Studiul se înscrie totuși ca un punct de plecare în elucidarea, pe cât posibil, a petelor albe din biografia eminesciană.

Munca în bibliotecă este continuată de Eugen I. Păunel și după 1940, când se stabilește în Germania. Intră în serviciul Bibliotecii de Stat din Berlin și desfășoară o activitate deosebit de importantă pentru salvarea patrimoniului bibliotecii sub bombardamente și ocupația sovietică. Publică lucrarea *Goethe als Bibliothekar*, în 1954⁴⁷, și *Grillparzer als Bibliothekar*, tot în 1954⁴⁸. Este evidentă preocuparea de a prezenta personalități ilustre care n-au disprețuit munca de bibliotecar.

Lucrarea de sinteză a lui Eugen I. Păunel rămâne monografia *Die Staats-Bibliothek zu Berlin*, tipărită la Berlin, în 1965⁴⁹. Istoricul bibliotecii berlineze, extins pe două secole, 1661–1871, este urmărit cu o documentare impresionantă. Deși pe copertă se înscriu aceste date, monografia cuprinde și bibliotecariatul lui Karl Richard Lepsius (1873–1884). Este profesorul lui Eminescu de egiptologie la Universitatea din Berlin. Un al doilea volum urma să cuprindă epoca 1886–1925⁵⁰. Nu mai apare. Sunt ilustrative pentru noi statisticile privind fondul de carte din biblioteca berlineză. Aflăm de aici că biblioteca nu deținea nicio carte în limba română între 1855 și 1867.

Eugen I. Păunel încetează din viață în 22 decembrie 1966 și este înmormântat în cimitirul Waldfriedhof din Dählau. Biblioteca din Berlin păstrează câteva manuscrise ale sale, publicate în revistele vieneze: *Epilog zum Praterbrunnen, Luxemburg, Der alte Währinger Friedhof einst und jetzt, Der Augarten*⁵¹. Fac parte din preocupările lui Eugen I. Păunel la Viena cu privire la monumentele din capitala Austriei, când pregătește colecția de poezii în care se evocă grădinile vieneze.

Eugen I. Păunel a fost, cum arată biograful său, un bibliotecar de chemare („Bibliothekar aus Berufung”)⁵², iar Erich Beck îl numește Nestorul științei bibliotecare bucovinene („Nestor der Bukowiner Bibliothekskunde”), fără sprijinul căruia nu putea realiza *Bibliografia Bucovinei*, lucrare fundamentală în acest domeniu⁵³.

Activitatea lui Eugen I. Păunel se desfășoară în trei perioade istorice, marcate de schimbările politice în această parte a Europei. Pentru cultura română prezintă interes aparte epoca 1930–1940, când stă în fruntea Bibliotecii Universității din Cernăuți. Acum elaborează și studiile sale, care se înscriu între contribuțiile fundamentale, prin investigațiile în cultura română și germană.

⁴⁷ Willy Unger, *op. cit.*, p. 184, 188.

⁴⁸ *Bibliothek und Bibliothekar*, Leipzig, 1954, p. 357–383.

⁴⁹ Eugen Păunel, *Die Staats Bibliothek zu Berlin. Ihre Geschichte und Organisation während der ersten zwei Jahrhunderte seit ihrer Eröffnung. 1661–1871*, Berlin, Verlag Walter Gruyter, 1965, XXII + 420 p.

⁵⁰ Willy Unger, *op. cit.*, p. 185.

⁵¹ *Ibidem*, p. 178.

⁵² *Ibidem*, p. 273.

⁵³ Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, p. VII.

George baron Løvendal este pictorul reprezentativ al Bucovinei și o personalitate complexă a vieții culturale din țara noastră. Coboară dintr-o veche familie danezo-norvegiană, înrudită cu multe case domnitoare din Europa. Tatăl său, Laurențiu (18 iulie 1873–16 iulie 1918), ofițer superior în armata imperială rusă, se căsătorește în 27 aprilie 1896 cu Aimée Liubov Gavrișova (15 aprilie 1877–16 martie 1957), dintr-o familie de greci care joacă un rol important în istoria țării sale. Au patru copii, George, pictorul, Lev (22 decembrie 1898–15 aprilie 1937), Nicolae (9 mai 1900–după 22 decembrie 1925) și Boris (26 iunie 1902–? 1948). O fotografie îl înfățișează pe Laurențiu în ținuta din armata imperială rusă, pe Aimée în costumație bogată de epocă, pe Alexandra baroană Løvendal, mama lui Laurențiu, în costumație, fără podoabe, de călugăriță și cei patru copii, în mijlocul cărora se remarcă viitorul pictor, toți în costume de marinari. De altfel cariera militară este ocupația preferată în această familie cu multe generații în urmă.

George baron Løvendal se naște la Petersburg în 27 aprilie/10 mai 1897, își face aici pregătirea intelectuală și manifestă înclinații pentru desen și arta teatrală. Se remarcă pe scena Teatrului Imperial din Petersburg, la 18 ani, ca actor, balerin și scenograf. Nu-l atrage cariera armelor, căreia i se consacră Nicolae și Boris, doi dintre frații săi. Ofițeri în armata imperială rusă, aceștia ajung cu garnizoana și în Basarabia și îl vedem pe unul dintre ei prefect de poliție la Chișinău și la Hotin. Izbucnirea revoluției din 1917 găsește familia în Basarabia. George își continuă pregătirea artistică la Soroca sub îndrumarea pictorului P. Alexandrov, de unde vine la Chișinău în 1921. A fost un noroc pentru destinul acestei familii, deoarece, fiind în România, se salvează printr-un membru, în linie bărbătească, de la un sfârșit tragic. Laurențiu, tatăl său, este masacrat de bolșevici în timpul revoluției, iar Lev, Nicolae și Boris își sfârșesc viața în condiții dramatice sub puterea sovietică. Aimée, mama sa, este deportată în Uzbekistan și izbuteste să vină în România în 1952, după 34 de ani de deportare. Se stinge din viață în București, în 16 martie 1957.

George se căsătorește la Chișinău, în 1921, cu Ariadna Ambrozieva Zolotoriova (28 noiembrie 1900–11 noiembrie 1954), personalitate distinsă, care se afirmă ca poetă și cântăreață concertistă. Poemele sale, rămase în manuscrise, încep să se publice în presă.

George și Ariadna au două fiice, Lydia (28 noiembrie 1923), profesoară și pianistă, căsătorită în 18 iulie 1947 cu Radu-Mihai Papae (6 aprilie 1923), profesor-arhitect, și Irina (13 iunie 1925–26 august 1995), căsătorită, succesiv, cu Dan Deșliu, Dan Constantin și Dan Sărățeanu. Se continuă prin Ariadna-Ruxandra Sărățeanu. Familia Løvendal, străveche în Europa, se salvează de la dispariție în România, însă, tot aici, se stinge în linie bărbătească în secolul trecut.

George baron Løvendal se impune ca pictor și scenograf la Chișinău și vine la București în 1921. Desfășoară o activitate remarcabilă la Teatrul Lucia Sturdza

Bulandra, Teatrul Constantin Tănase și la alte teatre și cinematografe. Trăiește cu familia în București, între 1921 și 1926, apoi la Cernăuți, între 1926 și 1937, și din nou la București, până la sfârșitul vieții. Deși trăiește cu familia aici, se deplasează în fiecare an în Bucovina.

George baron Løvendal îndeplinește mai multe funcții: director tehnic la Teatrul Național din Cernăuți (1926–1935) și la Teatrul Național din Craiova (1942–1943), consilier artistic la Institutul de Proiectări Metalurgice (1949–1950), profesor la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” (1950–1957). Este inițiator la înființarea unor organizații profesionale: Societatea Artiștilor Plastici din Bucovina, devenită Uniunea Prietenilor Artei (1931), fiind și secretarul ei general, Academia Liberă de Arte Plastice (1938) și membru fondator al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1945) și al Fondului Artiștilor Plastici din România (1945). Întemeiază, la Cernăuți, Teatrul de Marionete (1927) și are o contribuție importantă la înființarea Muzeului Satului din București (1928). Participă, în 1921, la Concursul Național pentru Arhitectura Primăriei din București, cu rezultate strălucite, care nu sunt însă validate, pe motiv că era pictor și nu arhitect. Manifestă înclinații pentru invenții tehnice, fiind promotor în introducerea lor în arta teatrală modernă din țara noastră.

Epoca cea mai importantă din activitatea sa, prin diversitatea preocupărilor și realizările artistice, o reprezintă cea bucovineană (1926–1937). Teatrul Național din Cernăuți pune în scenă, în stagiunea 1929/1930, nu mai puțin de 39 de piese, situație neîntâlnită pe scenele teatrelor din țara noastră și din străinătate. Pentru aceste reprezentații face, fără nici un ajutor, decorurile, montajul și tot ce ține de reprezentarea spectacolelor pe scenă. Vasile Gherasim insistă asupra modului de realizare a decorurilor și asupra faptului că pictorul nu se repetă în suita reprezentațiilor. Revista „Spectatorul”, care apare la Cernăuți între 1927 și 1930, publică, număr de număr, programul spectacolelor și portretul artistului, alături de ceilalți reprezentanți ai scenei teatrului cernăuțean. Contemporanii care au frecventat acest teatru își amintesc de cortina pictată de el, unică în teatrele din țara noastră, dispărută la ocuparea Bucovinei de către armata sovietică, în 1940.

George baron Løvendal organizează o expoziție cu tablourile sale reprezentând monumentele religioase din Bucovina la Palatul Mitropolitan din Cernăuți în 1933. Expoziția este vizitată de regele Carol al II-lea, care reține două tablouri, *Mănăstirea Putna* și *Turnul tezaur* de aici, cu care pleacă în străinătate după detronarea sa. Expozițiile se succed an de an în diferite localități din Bucovina și din București. Stârnește un ecou aparte cu expoziția sa din Sala Universul, în iulie 1943. Expune 82 de tablouri care se vând toate, situație nemaîntâlnită. Explicația stă în faptul că pictorul prezenta în expoziția sa Bucovina, victimă a agresiunii sovietice.

Profesor, îndrumător și artist de mare talent, Løvendal are numeroși prieteni între scriitori, pictori și regizori. Sunt nume ca Dragoș Protopopescu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Victor Ion Popa, George Mihail Zamfirescu, Soare Z.

Soare, Sică Alexandrescu, Grigore Vasiliu Birlic, Radu Beligan, Jules Cazaban, Ion Iancovescu, Ionel Jianu, Nicolae Brancomir, frații Bulandra, frații Sireteanu.

Løvendal își cucerește, după o activitate prodigioasă, recunoașterea internațională. Este invitat ca pictor scenograf și consilier artistic la Metropolitan Opera din New York și la Teatrul din Zürich. Refuză aceste invitații din considerente patriotice.

George baron Løvendal se stinge din viață în Spitalul Elias din București, în 18 februarie 1964. Este înmormântat în cimitirul Sfânta Vineri, alături de soția sa.

Moștenirea artistică lăsată de Løvendal în cele 470 de tablouri îl recomandă ca pictorul Bucovinei, provincia de care s-a simțit legat toată viața. Este o Bucovină reprezentată în portretele sale de țărani și țărănci, oameni mai adesea în vârstă, cu o psihologie aparte, surprinsă de pictor cu o mare artă. Portretele de tinere se remarcă prin frumusețea fizică și o anume tristețe în privire. Unii comentatori nu ezită să le compare cu *Madona* lui Rafael.

Løvendal este și pictorul Bucovinei istorice cu monumentele sale, biserici și mănăstiri, unice în lume. Unele dintre ele au căzut victime, asemenea oamenilor, vitregiei vremurilor. Mai pot fi admirate în tablourile pictorului. -

DESTINUL UNOR OAMENI DEOSEBIȚI ȘI AL UNEI COLECȚII UNICE DE ARTĂ

Cultura română înregistrează la începutul lunii mai 2006 pierderi ireparabile, de adâncă întristare, prin încetarea din viață a arhitectului Mihai-Radu Papae și a soției sale, Lydia Papae Løvendal, fiica pictorului George Baron Løvendal, care lasă o moștenire artistică unică în felul ei. Centrul de Studii „Bucovina” consacră în „Analele Bucovinei”, revista sa academică, un număr special, cu mai multe colaborări și cu reproduceri după picturile sale¹ și am rememorat în revista „Septentrion” demersurile pentru preluarea acestei moșteniri artistice de către Academia Română².

Academia Română și-a continuat demersurile și după încetarea din viață a soților Papae și a adresat o scrisoare Adrianei Avram-Sărățeanu, semnată de acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, pe care o reproducem ca un document istoric.

ACADEMIA ROMÂNĂ

Președinte

Doamnei

ARIADNA AVRAM-SĂRĂȚEANU

Stimată doamnă,

Primiți, pe această cale, sincerele noastre condoleanțe pentru pierderea unchiului dumneavoastră – arhitectul Mihai Papae și a mătușii – Lidia Papae, născută Løvendal, persoane deosebite cărora le păstrăm o frumoasă amintire.

Prin acesta vă informăm că, încă din anul 2004, soții Papae și-au manifestat dorința de a dona Academiei Române lucrările pictorului George Løvendal, urmărind prin aceasta să asigure ca lucrările acestuia, pe care le-au păstrat cu un devotament demn de toată admirația, să beneficieze de condiții adecvate de păstrare integrală,

¹ „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 2 [iulie–decembrie] 1997, p. 289–336, publică articolele: D. Vatamaniuc, *George Baron Løvendal la un secol de la naștere*; Răzvan Theodorescu, *Un mărturisitor pentru Bucovina: Løvendal*; Lydia Baronesse Løvendal-Papae, *Moștenirea artistică*; Radu-Mihai Papae, *Întâlnirea cu arta*; Pavel Țugui, *Pictorul bucovinean G. Løvendal. Rememorare*; *Pictorul Løvendal văzut de contemporani*: Vasile Gherasim, Adrian Maniu, Claudia Milian, Paul B. Marian, N. Crevedia, Sandu Tzigara-Samurcaș, G. Lungulescu, Lucia Demetrius, Petru Comanescu, M. Paciurea, Dragoș Protopopescu, Emanoil Bucuța, Mihail Sadoveanu, Ernest Verzea; *Album: Familia Løvendal, Portretul pictorului și 12 reproduceri după picturile sale. Albumul se reproduce și în studiul de față.*

² D. Vatamaniuc, *Destinul unor oameni deosebiți și al unei colecții de artă unice*, în „Septentrion”, anul XVII, nr. 26, 2006, p. 1. Editorial.

precum și de gășire a unor modalități, cât mai reprezentative, de prezentare, astfel încât opera și personalitatea autorului acestor opere de artă plastică să fie cunoscute și admirate.

La această ofertă de donație soții Papae au revenit în luna februarie a.c., când la domiciliul lor din str. Popa Savu, nr. 10, s-a purtat o discuție asupra condițiilor de perfectare a acestei probleme care viza obligația Academiei Române de a păstra integritatea colecției cuprinse în *Lista* de cca 650 lucrări, ce ne-a fost dată, de a asigura prezentarea acestora, în mod cât mai frecvent, în expoziții ale unor muzee și colecții de artă, precum și unele aspecte mai puțin semnificative de ordin material.

În ședința Prezidiului Academiei Române din 20 aprilie a.c. s-a prezentat această problemă, informându-se doamna Lidia Papae și, ca urmare, după o discuție prealabilă, s-a convenit asupra unei întâlniri în ziua de 10 mai a.c., când s-a reafirmat opțiunea pentru donație, în condițiile menționate mai sus, și dorința sa de urgentare, determinată de regretata pierdere a arhitectului Mihai Papae. Cu acest prilej, doamna Lidia Papae-Løvendal și-a exprimat dorința de a se avea în vedere de către Academia Română și o recunoaștere academică a personalității și operei omului de cultură, care a fost George Løvendal, stabilindu-se ca în zilele următoare să perfectăm juridic contractul de donație care să cuprindă aceste elemente.

Din nefericire, viața doamnei Lidia Papae-Løvendal s-a stins surprinzător de intempestiv, lăsând un mare regret, din partea celor ce au cunoscut-o, pentru omul deosebit care a fost și rămâne, dar și o admirație deosebită pentru devotamentul cu care a păstrat opera tatălui său, făcându-și un scop al vieții sale ca numele pictorului Løvendal să dăinuie peste ani.

Cunoscând elementele principale în care au avut loc demersurile Academiei Române (cunoscute de mai multe persoane din anturajul familiei Papae) pe tema colecției de artă plastică a pictorului Løvendal și date fiind aceste noi împrejurări nefericite pentru familia Papae, ce au intervenit, vă adresăm, stimată doamnă, invitația de a purta o discuție pe acesta temă, urmând ca, dacă agreeți această propunere, să comunicați opțiunea dumneavoastră la Cabinetul Președintelui, telefon nr. 212.86.51, ori la Serviciul Contencios, telefon nr. 212.86.57.

Cu deosebită stimă,

PREȘEDINTE,
Acad. Ionel HAIDUC

Scrisoarea a ajuns la destinație, s-a confirmat de primirea ei, dar răspunsul la acest mesaj al Academiei Române întârzie să vină. Sunt, desigur, lucrări de inventariere care mai pot dura, cum se întâmplă în asemenea împrejurări în scurta noastră călătorie pământeană.

ALBUM GEORGE BARON LØVENDAL



FAMILIA LØVENDAL

Laurențiu baron Løvendal, ofițer în armata imperială rusă

Aimée, soția lui Laurențiu

Alexandra, mama lui Laurențiu

Copiii de la stânga la dreapta: Nicolae, pictorul, Lev, Boris.



GEORGE BARON LØVENDAL (1897-1964)



ANA MAXIMET – tânără bucovineancă din satul Mahala; pictură din 1937, realizată în cărbune, sepie și sanguină, în mărime supranaturală; a fost supranumită „Madona Bucovinei”, ca și „Fata cu cojocul întors”.



VIORICA PRODAN – tânără bucovineancă din Rădăuți; pictură în ulei din aprilie 1943; supranumită „Mireasa”, ca și „Floare de zarzăr”.



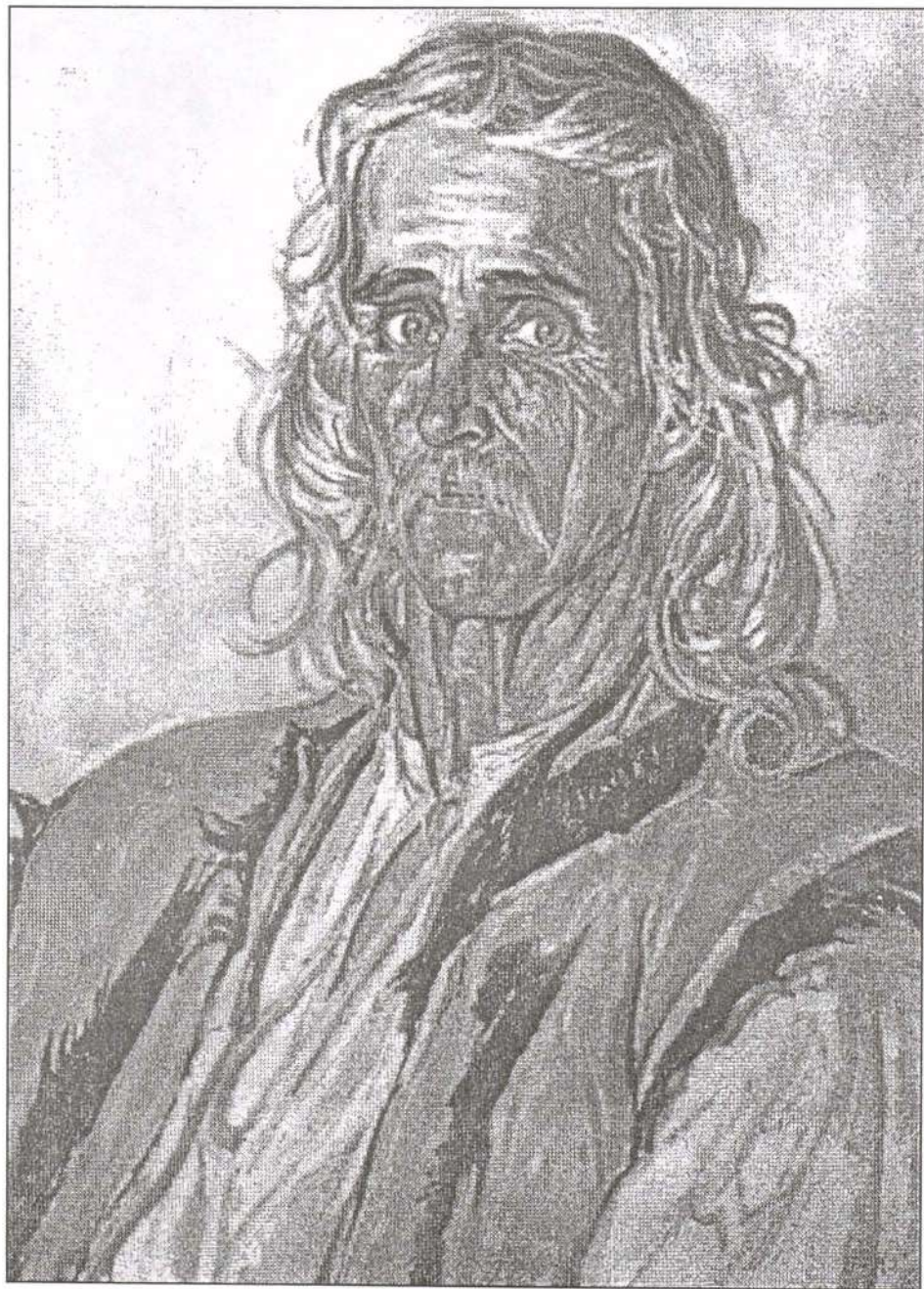
ANA CHIRA A LUI IOAN – tânără bucovineancă din Straja – Rădăuți;
pictură în ulei din mai 1943; supranumită „De-aș fi plecat de lângă plug”.



ȚĂRAN RĂZEȘ DIN BUCOVINA – pictură în ulei din 1943 (probabil);
supranumit „Demnitate bucovineană”.



NICOLAE ȘORODOC – țăran răzeș bucovinean, pălimar din satul Vicovul de Jos, jud. Rădăuți; pictură în ulei din aprilie 1943; supranumit „Pălimar”.



ONOFREI ȘORODOC – țăran bucovinean, frate cu Nicolae Șorodoc, din satul Vicovul de jos, jud. Rădăuți; pictură în ulei din mai 1943; supranumit „Plăieș al lui Ștefan Cel Mare”.



„MATROANA DACĂ” – țărăncă bucovineancă din satul Cotul Ostriței, Bucovina; pictură din mai 1935, realizată în cărbune, sepie și sanguina, în mărime supranaturală.



IULIANA POPESCU – țărăncă bucovinească din Vatra Dornei – Bucovina;
pictură în ulei din septembrie 1957; supranumită „Bunica”.



CONSTANTIN ROTARIU – țaran răzeș din Voitinel – Bucovina;
pictură în ulei din aprilie 1943; supranumit „Cucernicul”.



STELIANA IACOVACHE – țărancă – profesoară din satul Ceptura – Prahova;
pictură în ulei din iunie 1944; supranumită „Învățătoarea”.



CONSTANTIN VICSICI – țăran răzeș din comuna Boian – Bucovina;
pictură în ulei din noiembrie 1943; supranumit „Lordul”.



ILIE A LUI AXENTE COROAMA – țăran răzeș bucovinean din comuna Voitinel – Bucovina;
pictură în ulei din 1943 (de Paște); supranumit „Zmăul satului”.

**MESAGERI BUCOVINENI
AI SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI**

CLAUDIU ISOPESCU, MESAGER AL SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN ITALIA

Cultura română este reprezentată peste hotare, în perioada interbelică, de mari personalități: Mircea Eliade, Emil Cioran, George Enescu, Constantin Brâncuși, creatori de talie mondială ai spiritualității românești. Nu se vede, însă, de nicăieri că ei desfășoară și o activitate programatică în promovarea valorilor culturii naționale peste hotare. Bucovina oferă un exemplu privind difuzarea ei într-un spațiu larg și pe mai multe căi într-o țară occidentală cu veche cultură.

Claudiu Isopescu este mesager al culturii noastre naționale în Italia și desfășoară o activitate susținută timp de trei decenii, cu rezultate remarcabile. S-a născut în Frătăuții Vechi, veche comună românească de pe Valea Sucevei, pomenită în documente încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare¹. Comuna a fost proprietatea boierului Giurgiu, sfetnic al domnitorului Moldovei². Eminescu consemnează într-o cronologie a boierilor moldoveni un Giurgea (Jurgea), staroste de Suceava în domnia lui Alexandru cel Bun și sfetnic în domniile următoare, dovadă că se bucura de autoritate³.

Claudiu Isopescu s-a născut pe 18 aprilie 1894, în Frătăuții Vechi⁴, în familia învățătorului Emilian Isopescu (1850–1917), director al școlii din Frătăuții Vechi (1886–1917), cu rezultate remarcabile în progresul școlii românești. Claudiu este al treilea copil dintre cei șase – Emanoil (Manole), Aurelia, Modest, Virginia, Angelina – ai „superiorului” (directorului) din comuna rădăuțeană. Bunicul său, Gheorghe Isopescu (1822–1907), a funcționat ca „dascăl” (cantor) la biserica din comună. Străbunicul său, Constantin Isopescu (1791–1856), fusese căsătorit cu Ana Brăilean, care provenea dintr-o familie cu numeroase ramificații în Bucovina.

Claudiu Isopescu face școala în Frătăuții Vechi până în 1904. În toamna aceluiași an, se înscrie la Ober Gymnasium din Suceava, secția română, și frecvențează cursurile cu rezultate bune la învățătură, până în 1912, când își trece

¹ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. I, *Documente interne*, Iași, „Viața Românească”, 1931, p. 366; Daniel Werenca, *Topographie der Bukowina zur zeit ihrer Erwerbung durch Osterreich (1774–1785)*, Czernowitz, Conc. Tip. - u. Lithographie des Erzbischofs Silvester Morariu-Andrievici, 1895, p. 29; Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, I, București, Editura Anima, 1996, p. 273–274.

² Dragoș Luchian, *Un sat de pe Valea Sucevei – Frătăuții Vechi*, București, Editura Litera, 1986, p. 18–29. Se dă și un arbore genealogic al familiei; Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură. Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbera”, 1993, p. 107–108; Dragoș Luchian, *Claudiu Isopescu (1894–1956)*, în „Analele Bucovinei”, I, nr. 2, 1994, București, Editura Academiei Române, p. 263–267.

³ M. Eminescu, *Opere*. XV. *Fragmentarium*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 1 102–1 103.

⁴ D. Luchian, *op. cit.*, p. 229–232.

examenul de bacalaureat și este declarat „Abieturienten”⁵. Îl are coleg de clasă pe Neculai Grămadă, viitorul istoric, autor al lucrării fundamentale *Toponimia minoră a Bucovinei*, în două volume, tipărită sub egida Centrului de Studii „Bucovina”, în colecția *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii*. Liceul din Suceava avea un corp didactic cu o bună pregătire și mulți dintre profesorii de aici se fac cunoscuți și în mișcarea culturală bucovineană. Se remarcă Eusebiu Popovici, Victor Morariu, Filaret Doboș, Arcadie Dugan, George Tofan, Vasile Bumbac, Laurentie Tomoiogă, Alexandru Ieșan, Emanuel Isopescu. Profesorii publică în „Anuarul” liceului studii temeinice, aici apărând și monografia lui Eusebiu Popovici, *Din istoricul liceului gr.-ort. din Suceava*. Elevii pregătesc și ei lucrări științifice – Ilie Toroutiu, elev în clasa a VI-a, 1907/1908, viitorul editor al *Studiilor și documentelor literare*, se ocupă de *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu.

După terminarea liceului din Suceava, Claudiu Isopescu se înscrie la Facultatea Filozofică (mai târziu, de Filozofie și Litere a Universității din Cernăuți), secția Filologie și Lingvistică⁶. Își întrerupe studiile din cauza izbucnirii Primului Război Mondial. Se deschide un nou capitol în biografia sa. Este înrolat în armata austriacă, pe 24 noiembrie 1914, și trimis pe frontul din Italia, unde cade prizonier. Dă curs chemării lui Vasile Lucaci și se înscrie, în 1917, ca voluntar în batalioanele române pentru eliberarea Transilvaniei și este condamnat la moarte în contumacie. Este ales, la Citaduale (Italia), pe 19 iunie 1918, în Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, calitate în care participă la organizarea „legiunii românilor”.

Evenimentele din decembrie 1918 îl readuc în țară și își continuă studiile la Universitatea din București, pe care le încheie în 1920. Se specializează în limbi romanice – italiana, ca specialitate principală, pe care o cunoștea din prizonierat. Funcționează ca profesor de italiană și germană la Liceul „Matei Basarab” și Liceul „Gheorghe Șincai” din București (între 1920 și 1923) și asistent la Academia Comercială din București (între 1922 și 1923). Pleacă la Roma, la Școala Română, în octombrie 1923, și se consacră cercetării științifice și propagării valorilor culturii naționale în Italia.

Statul român înființează, la 1 noiembrie 1922, Școala Română din Roma, sub conducerea lui Vasile Pârvan, în care își fac stagiul științific Al. Busuioceanu, E. Panaitescu, R. Vulpe, P. Nicorescu, G. Călinescu. Claudiu Isopescu lucrează la Școala Română ca stagiatar. V. Pârvan arată, în raportul de activitate prezentat Academiei Române, pentru 1923/1924, că „dl. Claudiu Isopescu lucrează în Direcția de cercetări începute cu succes de dl. Marcu și desfoaie materialul cu

⁵ „Jahres-Bericht gr.-or. Ober-Gymnasiums in Sucezawa veröffentlicht am Schluss des Schuljahres 1904/1905”, Suceava, 1905, p. 31; Idem cl. II, 1905/1906, p. 41; cl. III, 1906/1907, p. 41; cl. IV, 1907/1908, p. 35; cl. V, 1908/1909, p. 77; cl. VI, 1909/1910, p. 53; cl. VII, 1910/1911, p. 65; cl. VIII, 1911/1912, p. 49; bacalaureat, 1912/1913, p. 17.

⁶ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 133.

privire la români aflători în literatura italiană a sec. XII și XVII⁷. Claudiu Isopescu este menționat de Vasile Pârvan și în raportul din anul următor, alături de alți stagiați. „[...] dl. Claudiu Isopescu din anul al II-lea a strâns material bogat, în diferite arhive din Roma, dar mai ales la Vatican, în fondul încă necercetat, Borghese și la Propaganda Fide. Dl. Isopescu a cules mai ales material privitor la epoca lui Mihai Viteazul din Fondul Borghese, din care o parte a apărut în vol. II al *Anuarului*, iar o altă parte se va tipări în vol. III⁸.”

Activitatea de cercetare a lui Claudiu Isopescu la Școala Română se concretizează în două lucrări, cu același titlu, *Alcuni documenti inediti della fine del cinquecento*, elaborate în 1923 și 1924. Se tipăresc în „Annuario della Scuola Romana di Roma”. Prima dintre ele este inclusă în *Ephemeris Dacoromana* și cuprinde 32 de documente⁹; a doua cuprinde 94 de documente și se tipărește în *Diplomaticum Italicum*, publicație a Școlii Române din Roma¹⁰. Documentele consemnează evenimente din epoca lui Mihai Viteazul. Sunt copiate din Fondul Borghese, păstrat în arhiva Vaticanului. Studiile introductive care însoțesc documentele cuprind informații bogate privind istoria noastră națională.

Claudiu Isopescu își extinde colaborarea și la presa italiană. Își publică aici studiile, i se reproduc conferințele ținute la diferite instituții și comunicările la reuniunile internaționale. Prima publicație italiană care îi tipărește un studiu, *I Romeni al di la del Dniester*, este „La Vita italiana”, în 1925¹¹. Revista apărea la Roma, sub direcția lui Giovanni Preziosi, și publica articole, eseuri și studii politice. Claudiu Isopescu prezintă istoria românilor transnistreni și situația lor sub stăpânirea sovietică. Informațiile pentru partea istorică sunt luate din lucrarea lui Ion Nistor, *Românii transnistreni*, tipărită la Cernăuți, în 1925. Pentru situația românilor transnistreni sub stăpânirea sovietică, apelează la studiul lui A. Palmieri, *La Repubblica Moldova nella Russia sovietista*, publicat în revista „La Vita italiana”, în 15 mai 1925.

Colaborează, probabil, și la alte publicații până în 1927, când îl întâlnim cu un nou studiu, *La poesia popolare romena*, în „Giornale di Politica e di Letteratura”, publicație importantă, în care îi întâlnim numele și în 1929 și 1931¹². Îi urmau, după informațiile noastre, publicațiile: „La Vie dell’Oriente” (1929), „Corriere di Catania” (1929), „La Voce di Mantova” (1930), „Roma” (1932), „L’Europa

⁷ V. Pârvan, *Raport asupra activității Școlii Române din Roma în anul 1923–1924*, în „Anale”, Tom XLIV. Ședințele din 1923–1924. București, Cultura Națională, 1924, p. 131–137. *Scrieri*. Text stabilit și note de Alexandru Zub, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 300.

⁸ Idem, *Raport asupra activității Școlii Române din Roma în anul 1924–1925*, în „Anale”, tomul XLV. Ședințele din 1925–1925. București, Cultura Națională, 1925, p. 139–142; *Scrieri* ..., p. 393.

⁹ *Ephemeris Dacoromana*. „Annuario della Scuola Romana di Roma”. II. București, Cultura Națională, 1924, p. 460–500.

¹⁰ *Diplomaticum Italicum*, Roma, Libreria di Scienze e Lettere, [1925.] p. 378–505 (Școala Română din Roma).

¹¹ „La Vita italiana”, XIII, nr. 151, 15 iulie 1925, p. 15–22.

¹² Biblioteca Academiei Române păstrează în fondurile sale numere dispartate din 1925–1943.

Orientale" (1932, 1933), „La Rassegna italo-romena" (1941), „Augusta" (1941), „Il Libro italiano nel Mondo" (1941), „Rassegna Nazionale" (1941). Se alătură publicațiile la diferite reuniuni internaționale: *Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani* (1928), *Atti del 2 Congresso Nazionale di Studi Romani* (1931), *Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli* (1933, 1936), *Atti del Congresso Nazionale di Storia de Rissorgimento Italiano di Venezia* (1936), *Orme di Roma nel Mondo* (1942), *Memorie della Reale Accademia delle Scienze di Torino* (1942). Colaborează și la câteva publicații din țară: „Junimea literară" (1924), „Codrul Cosminului" (1925, 1927). O culegere, *Documenti inediti della fine del cinquecento*, o tipărește la Academia Română, în „Memoriile Secțiunii Istorice" (1929). O mare parte dintre lucrările sale, publicate în presă, se reproduc și în extrase. Biblioteca Academiei Române păstrează în fondurile sale, pe lângă cele două culegeri de documente tipărite sub egida Școlii Române din Roma, alte 34 de studii consacrate celor mai variate aspecte din domeniul culturii și chiar din economie. În mare parte, ele au fost donate de autor, cu autograful său.

Activitatea științifică a lui Claudiu Isopescu este orientată în mai multe direcții. Se cuvine observat, mai întâi, că se preocupă, cum face și la Școala Română din Roma, de culegerea de documente privind țara noastră, păstrate în arhivele italiene și îndeosebi în cea de la Vatican. În *Antiche attestazione italiane della latinita dei romeni*, prezintă relatările despre români ale lui Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Giulio Pomponio Leto, Francesco della Valle, Domenico Lario Negri, Giulio Mancinelli și sunt menționați și Grigore Ureche și Miron Costin¹³. Studiul *Documenti inediti della fine del cinquecento* este însoțit de 124 de documente din anii 1595–1598. Sunt copiate din Fondul Borghese de la Vatican. Se referă la epoca lui Mihai Viteazul și se alătură celor două culegeri tipărite sub egida Școlii Române din Roma¹⁴. Lucrarea cea mai importantă în privința ariei de investigații rămâne *Notizie intorno al romeni nella letteratura geografica italiana del cinquecento*, tipărită la București, în 1929, în publicația „Bulletin de la Section Historique", sub direcția lui N. Iorga¹⁵. La cele două nume, Enea Silvio Piccolomini și Antonio Bonfini, la care trimit istoricii noștri, Claudiu Isopescu adaugă alte 29 de nume: Matteo da Murano, Raffaello Volterrano, Stagio Dati, Tolosani da Colle, Francesco della Valle, Tranquillo Andronico, Domenico Mario Negri, G. Battista Ramusio, Pietro Andrea Mattiolo, Girolamo Ruscelli, Alfonso Buonaccinoli, Lilio Zaccheria, Giacomo Gastaldi, Ascamo Centario, Orazio Toscanella, Giovannandrea Giomo, Giovanni Lorenzo d'Anania, Alessandro Guagnini, Giulio Mancinelli, Antonio Possevino, Giovanni Botero, Filippo Pigafetta, Urbano Monte, Federico Borromeo, Giovanni Antonio Magini, Giuseppe Rosaccio,

¹³ Claudiu Isopescu, *Antiche attestazione italiane dei romeni*, Roma, [fără editură], 1928. Extras din *Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani* (aprilie, 1928).

¹⁴ Idem, *Documenti inediti della fine del cinquecento*, București, Cultura Națională, 1929 (Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul X, memoriul 2).

¹⁵ Idem, *Notizie intorno al romeni nella letteratura geografica italiana del cinquecento*. București, Cultura Națională, 1929. Cu două hărți.

Pietro Manuzio, Bernardino Querini. Se consemnează informații istorice și filologice despre România. Filippo Pigafetta se numără printre călătorii care vizitează Țările Române.

Claudiu Iosnescu este preocupat, pe de altă parte, de promovarea valorilor culturii noastre naționale în Italia. Prezintă, cum am văzut, poezia populară, începuturile teatrului dramatic și muzical, literatura română de la cronicari la Școala Ardeleană, traduceri din Dante, Societatea internațională din Torino și românii în 1864¹⁶. Oferă informații și asupra picturii de la mănăstirile din Bucovina¹⁷. Să notăm, tot aici, și două studii, tipărite la Cernăuți, privind o predică românească ținută la Roma în 1608 și compilarea în latină a unui vechi calendar românesc¹⁸.

Cercetătorul român acordă o mare atenție și raporturilor noastre lingvistice cu latinitatea europeană. Consacră studii de limbă și literatură română și romanitate și italianitate în România, limba, literatura și istoria românilor în Spania, unor analogii între limba română și cea italiană și de filologie română la Universitatea din Torino¹⁹. Din studiile lui Claudiu Iosnescu luăm cunoștință și de cea dintâi lucrare științifică privind exploatarea petrolifere din țara noastră²⁰. Primele informații îi aparțin lui Giovanni Botero, care, în lucrarea sa *Relationi universali*, din 1599, face referire la „bitume negro”. Giovanni Capellini (1833–1922), marele geolog italian, cercetează mai multe câmpuri petrolifere din țara noastră, între 1864 și 1865, și întocmește un *Report on the Petroleum districts in Valachia*, pe care îl publică la Londra, în 1864. Un geolog italian întreprinde primele cercetări privind câmpurile petrolifere din țara noastră și rezultatele investigației sale sunt preluate de cercurile interesate din Anglia.

¹⁶ Idem, *La poesia popolare romana*, [Livorno, Tipografia Raffaello Giusti, 1929]; *Sconosciute traduzioni romene della „Divina Commedia”* (Roma), Tipografia Poliglotta Vaticana, 1935; *La Società Internazionale Neolatina di Torino (1864) e i romeni*, Bologna, Cooperativa Tipografică Azzoguidi, 1939. Studiul *L'Italia e le origini nella nuova letteratura romana* se publică, mai întâi, în „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, V, nr. 2–3, februarie–martie 1929, p. 212–231.

¹⁷ Idem, *La pittura sacra moldava nelle chiese di Bucovina*, [Milano, Arti Grafiche Amatrix S.A., 1929]. Extras din revista „La vie dell'Oriente”. Se dau și reproduceri după picturile de pe pereții exteriori de la mănăstirile Humor, Voroneț, Vatra Moldoviței și Sucevița.

¹⁸ Idem, *O predică românească ținută la Roma în 1608*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1928; *Contribuții la istoria Calendarului*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1928. Se tipăresc, mai întâi, în „Codrul Cosminului”, II–III, 1925–1926, Cernăuți, 1925, p. 275–278; IV–V, 1927 și 1928, Cernăuți, 1929, p. 387–397.

¹⁹ Idem, *Lingua e letteratura italiana in Romania*, Roma, Augustea, 1941; *Lingua, letteratura e storia romana in Ispagna*, Milano, Arti Grafiche, 1941. Extras din „La Rassegna italo-romena”, februarie 1941; *Romanità e italianità in Romania*, Roma, Tip. Soc. Ed del Libro Italiano, 1941; *Echi di Roma in Romania*, [Roma], Reale Istituto di Studi Romane Editore, 1942; *Filologia romana all'Università di Torino verso il 1870*, Torino, R. Accademia delle Scienze, 1942. Extras din *Memorie della Reale Accademia delle Scienze di Torino*.

²⁰ Idem, *Il primi lavoro scientifico italiani sul petrolio romeno*, „La Rassegna italo-romena”, XXI, nr. 1, ianuarie 1941, p. 4–9. Și în volum *Il primi lavoro scientifico italiani sul petrolio romeno*, Milano, Arti Grafiche F. Combi, 1941.

Claudiu Isopescu își orientează cercetările și în direcția punerii în lumină, cu o bună documentare, a prezenței personalităților din țara noastră în spațiul culturii italiene. Seria acestor studii o deschide Gheorghe Asachi, căruia îi consacră mai multe lucrări²¹. Cărturarul moldovean călătorește prin orașele din Italia și studiază la Vatican pictura, sculptura și arhitectura. Bianca Mileși este comparată cu Laura lui Petrarca și se comentează mărturiile lui Asachi despre Italia din scrierile sale. Studiul *Un artista romeno...* este însoțit de 10 planșe cu reproduceri după desenele lui Asachi și alte două planșe, una cu o vedere a Mănăstirii Horezu, alta cu o frescă de la Voroneț.

Ciprian Porumbescu este muzicianul român care descoperă Italia și își comunică impresiile în corespondența cu familia. Se reproduc extrase din ea, atunci, în parte, inedite. Pentru Ciprian Porumbescu, aprecia Claudiu Isopescu, „le bellezze dell'Italia e la maiesta della sacra e eterna Roma”²².

Ion Codru Drăgușanu este călătorul român căruia Claudiu Isopescu îi consacră două studii. În comunicarea la cel de-al doilea Congres Național de Studii Romane, face biografia lui Ion Codru Drăgușanu și insistă asupra faptului că mesagerul român în Italia se oprește la Columna lui Traian ca să citească pe ea viața militară a romanilor, apreciind că arta monumentului se revela în proporții, formă și sculptură. În cel de-al doilea studiu, I. C. Drăgușanu este urmărit în călătoriile prin Italia și în ascensiunea pe Vezuviu, dar și în peregrinările sale prin Elveția, Germania și Rusia. I. C. Drăgușanu este în Italia, ca și în afara ei, un mare iubitor al muzicii²³.

Dinicu Golescu, celălalt călător român în Italia, este înfățișat în extrase ample din jurnalul său, o adevărată antologie de texte comentate, în care se descriu monumentele de artă din Milano, Padova, Venetia. Călătorul român admiră Domul din Milano pentru arhitectura sa, este impresionat de Palatul Dogilor și Mănăstirea Marchitaristilor de lângă Venetia. Pentru unii italieni, putea constitui o surpriză

²¹ Idem, *Il poeta G. Asachi a Roma 1808-1812*, Roma, 1928. Se reproduce din *Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani*, ținut în aprilie 1928: *Un studente romeno dell'Ottocento a Roma*, „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, V, nr. 6-7, iunie-iulie 1929, p. 653-670; *Giorgio Asachi a Napoli e la sua ode all'Italia*, „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, V, nr. 9, septembrie 1929, p. 883-898; *Gh. Asachi a Roma: amore ed arte*, „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, VI, nr. 4, aprilie 1930, p. 350-370; *L'ultimo soggiorno di G. Asachi a Roma*, „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, VI, nr. 5-6, mai-iunie 1930, p. 513-540. Studiile din această revistă se retipăresc în volumul *Il poeta Giorgio Asachi in Italia*, Livorno, Editore Raffaello Giusti, 1930, p. 1-18, 18-32, 32-52, 53-80 (Contributo alla storia dei rapporti culturali tra l'Italia e la Romania nell'Ottocento); *Un artista romeno dell'800 a Roma*. Contributo alla storia dei rapporti artistici tra l'Italia e la Romania, Roma, Casa Editrice Leonardo Da Vinci, 1932. Se reproduce din revista „Roma”, din ianuarie 1932.

²² Idem, *Il musicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma*, Livorno, Tipografia Raffaello Giusti, 1931, p. 19. Se reproduce din „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, VII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1931, p. 643-659.

²³ Idem, *Il viaggiatore transilvano Ion Codru Drăgușanu a Roma nel 1839*, Roma, Paolo Cremonese Editore, 1931; *Il viaggiatore transilvano Ion Codru Drăgușanu e l'Italia*, Roma, Anonima Romana Editoriale, 1931.

descrierea călătoriei cu căruța de poștă în țara lor și chiar și cea cu vaporul de la Trieste la Veneția²⁴.

Lui Duiliu Zamfirescu, diplomatul român în Italia, Claudiu Isopescu îi consacră două studii²⁵. Căsătoria cu Henriette Alievi, fiica unui senator, îi deschide acestuia drum în cercurile politice italiene. Este utilizată corespondența cu unele personalități din țară și se insistă asupra prezenței Italiei în poezia și proza sa. Diplomatul român preferă Roma, dar și evocarea orașului Napoli se constituie în „una pagina di storia culturale napoletana”.

Amfilochie Hotiniul este personalitatea bisericească pe care o propune Claudiu Isopescu cercurilor științifice italiene²⁶. Episcop de Hotin pe la 1767, Amfilochie Hotiniul este teolog cu înaltă pregătire, cunoscător al limbilor latină, elină, rusă și polonă, matematician și filolog distins. Se comentează gramatica sa, dar și manualele de matematică, fizică și geografie. Claudiu Isopescu confruntă cartea sa, *De obște gheografie*, din 1795, cu tratatul lui P. Buffier, *Geografia Universale*, din 1775, și trage concluzia că, fără să fie o lucrare originală, prezintă un interes aparte sub raport filologic. Episcopul de Hotin face legătura, în prezentarea lui Claudiu Isopescu, între Orient – prin religia ortodoxă – și Occident – prin deschiderea largă spre știință.

Aron Densusianu este omul de știință român care cercetează valorile culturii italiene²⁷. Este traducător din Dante, Tasso, Silvio Pellico și Leopardi. Claudiu Isopescu insistă asupra concepției lui Aron Densusianu despre literatura universală, potrivit căreia Homer, Virgiliu, Milton înfățișează aspecte din umanitate. Numai Dante cântă și îmbogățește universul întreg. Sunt reproduse și mai multe scrisori ale lui Giovanni Vegezzi-Ruscalla (1799–1885), profesorul de limba și literatura română de la Universitatea din Torino.

Artemie Homorodeanu este studentul român din părțile Maramureșului, pornit spre Italia să facă studii de medicină²⁸. Se naște la Borșa, în 1853, face studii la Sighet și Cluj și se înscrie la Universitatea din Torino. Claudiu Isopescu cercetează Archiva della R. Università și îl găsește pe studentul român înregistrat ca fiind de naționalitate „ungur”. Alături de medicină, Homorodeanu studiază la Torino româna și italiana. Pregătește, în italiană, o gramatică română, pe care urma să o prefăteze Giovanni Vegezzi-Ruscalla, profesorul său. Moare foarte tânăr, de fizie, în 1877, și lasă un mare număr de manuscrise, între care și un jurnal de

²⁴ Idem, *Il viaggiatore transilvano Dinicu Golescu in Italia*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale [1932]. Se tipărește, mai întâi, în revista „L'Europa Orientale”, în 1932.

²⁵ Idem, *Il poeta Duilio Zamfirescu a Napoli*, Napoli, Tipografia della R. Università, 1933; *Il poeta romeno Duilio Zamfirescu a Roma*, Bologna, Licinio Cappelli Editore, 1935.

²⁶ Idem, *Il vescovo Amfilochie Hotiniul e l'Italia*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1933. Se tipărește mai întâi în „L'Europa Orientale”, Fasc. IX–X, 1933, p. 516–547.

²⁷ Idem, *Lo scrittore romeno Aron Densusianu e l'Italia*, Napoli, Arti Grafiche, 1936. Studiul se tipărește mai întâi în *Memoria la R. Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli*.

²⁸ Idem, *Lo studente romeno Artemie Homorodeanu a Roma nel 1876*, Milano, Arti Grafiche F. Combi, 1941. Se tipărește mai întâi în „La Rassegna italo-romena”, în aprilie 1941.

călătorie²⁹. Claudiu Isopescu relevă similitudinile stabilite de memorialist între viața materială și spirituală a țăranilor italieni și a țăranilor români din Maramureș.

Romulus Scriban este poetul român care se îndreaptă și el spre Torino, pentru studii de drept; își trece doctoratul în 1864. Se naște la Burdujeni, lângă Suceava, în 1838, într-o familie cu fețe bisericești și cărturari. Ocupă funcții administrative. Este profesor la Academia Comercială din Galați și întocmește un tratat, *Istoria economiei politice, a comerțului și a navigațiunii României*, tipărit la Galați, în 1895. Întemeiază o revistă, „Dacia română” (1866–1867), căreia îi urmează „Dacia literară” (1868–1869) și publică două culegeri de versuri: *Încercări poetice* (1860) și *Poezii* (1866). Încetează din viață la Iași, în 1912. Romulus Scriban – un filoitalian, cum îl prezintă Claudiu Isopescu³⁰ – activează ca secretar la Societatea Internațională Neolatină din Torino și trimite ziarului „Românul” corespondențe despre Italia. Închină o odă *Geniului lui Cavour* și evocă *Veneția liberală* în „Dacia română”, revista sa. Scriban este un cântăreț al Unirii, însuflețit de lupta poporului italian pentru unitatea națională.

Octavian Goga este „poetul pătimirii noastre”, însuflețit de idealul unității naționale. În studiul pe care i-l consacră, *Il poeta Octavian Goga*, Claudiu Isopescu invocă poeziile *Rugăciune* și *Oltul*, drama *Domnul notar* și articolele politice din *Mustul care fierbe* și *Precursorii*. Ajunge la concluzia că poezia sa este „una rozza, un paese, un ideale”³¹.

Claudiu Isopescu nu pierde din vedere nici presa românească, în care se dau informații despre italieni, și nici pe cea italiană, în care se dau informații despre români³². Se reproduc multe documente și extrase din aceste publicații și este un excelent instrument de lucru. Din mărturii indirecte, luăm cunoștință că elaborează și alte studii, care rămân îngropate în publicațiile vremii. Am aminti studiul *La leggenda del monastero de Argesci in Romania*, publicat în „La Voce di Mantova”, la 10 august 1930. Un interes aparte prezintă studiul *Eurico Amante e I romeni*, rămas îngropat în paginile revistei „Rassegna italo-romena”, care prezintă cartea acestuia, *La Nuova Carta di Europa in relazione colle razze latine*, tipărită la Torino, în 1867. Eurico Amante (1812–1884) fondează revista „La Confederazione Latina” (1871–1872), în care se ocupă de politica unor guverne privind modificarea hărții Europei. În atenția sa stă propaganda panslavistă a Moscovei și politica

²⁹ Artemie Anderco, *Un student în străinătate, acum o jumătate de veac*. Maramureșeanul Artemie Anderco – jurnalul său – publicat cu o introducere de N. Iorga. Vălenii-de-Munte, 1934. Jurnalul descrie Napoli, Roma, Pisa, Genova, Parisul cu muzeele, bisericile și grădinile, însă și cu mizeria unei părți a populației pariziene.

³⁰ Claudiu Isopescu, *Il poeta Romolos Scriban e l'Italia*, Roma, Angelo Signorelli, 1943; *Dictionarul literaturii române de la origini până la 1900*. București, Editura Academiei, 1979, p. 774. Se citează studiul lui Claudiu Isopescu.

³¹ Idem, *Il poeta Octavian Goga*, „La Rassegna italo-romena”, XXI, nr. 5, mai 1941, p. 6–12; *Commemorazione del poeta Octavian Goga* [Milano, Arti Grafiche F. Combi, 1941].

³² Idem, *La stampa periodica romeno-italiana in Romania e in Italia*, Roma, Istituto per L'Europa Orientale, 1937.

guvernelor de la Budapesta, de subminare a Austriei și de dominare asupra celorlalte popoare, în momentul constituirii dualismului austro-ungar³³.

Mesagerul culturii române în Italia este preocupat să demonstreze că personalitățile din țara noastră reprezentau diferite profesii și domenii de activitate. Studiile se susțin pe o bună armătură științifică, se fac permanent legături între istoriografia italiană și cea română. Mare parte din studiile sale le adună într-un volum, *Saggi romeno-italo-ispatici*, pe care îl tipărește la Roma, în 1943³⁴. Sunt, cum s-a putut vedea, texte de referință pentru cunoașterea relațiilor culturale româno-italiene în perioada interbelică.

Paralel cu activitatea științifică, Claudiu Isopescu merge și pe alte căi în promovarea valorilor culturii noastre naționale în Italia. Informațiile le luăm din corespondența sa cu Iorga³⁵, cu Liviu Rebreanu³⁶ și cu instituțiile guvernamentale³⁷. Ține conferințe, între care și cea de la Universitatea din Napoli, din 27 ianuarie, în care prezintă creația noastră populară, participă la organizarea Congresului de Studii Romane, ținut în aprilie 1928, în care susține două comunicări, una despre Gheorghe Asachi³⁸. Fondează Asociația italo-română, în 18 decembrie 1931. „Doresc să vă spun cu toată bucuria – îl informează pe N. Iorga, în scrisoarea din 19 decembrie 1931 – că ieri a fost inaugurată cu multă pompă Asociația noastră italo-română. Atât domnul Bertoni cât și dl. Zănescu au avut frumoase cuvinte de

³³ Idem, *Eurico Amante e i Romania*, „Rassegna italo-romena”, XXI, nr. 7, iulie 1941, p. 6–10.

³⁴ Idem, *Saggi romeno-italo-ispatici*, Roma, Angelo Signorelli, 1943.

³⁵ Claudiu Isopescu întreține cu N. Iorga o bogată corespondență, care însumează 89 de scrisori expediate din Italia și câteva din țară, între 1926 și 1935. Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, în Fondul N. Iorga. *Correspondență*, în mai multe volume, împreună cu scrisori primite și de la alte persoane. Indicăm aceste volume în succesiunea numerotării lor: 333, 335, 342, 343, 344, 346, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 357, 359, 360, 361, 364, 365, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 387, 392. Scrisorile au fost fotocopyate de Dragoș Luchian (1932–1997), consătean cu Claudiu Isopescu, și sunt grupate în patru plicuri: I – patru scrisori din 1926, patru scrisori din 1927, opt scrisori din 1928; II – 32 scrisori din 1929; III – 13 scrisori din 1930; IV – 21 scrisori din 1931, șase scrisori din 1932, o scrisoare din 1935.

³⁶ Scrisorile către L. Rebreanu se păstrează la Biblioteca Academiei Române, în Fondul Liviu Rebreanu. *Correspondență*, sub cotele S 54 (1–61)/CMLXI. Sunt scrisori expediate de Claudiu Isopescu între anii 1928–1942 și 16 scrisori, cele mai multe nedatate, trimise de Venera Isopescu, născută Iordanovici, soția sa. Scrisorile sunt dactilografiate de Dragoș Luchian și se păstrează legate într-un dosar nepaginat. Acesta intenționa să publice corespondența în volum. Atât scrisorile către Iorga, cât și cele către Liviu Rebreanu, ne-au fost puse la dispoziție de doamna Luchian, după încetarea din viață a soțului ei.

³⁷ Documentele către instituțiile guvernamentale la care trimitem, au fost publicate de Pavel Țugu în studiul *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor în limba italiană a literaturii române*, menționat mai sus, din „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 3 [iulie–septembrie] 1997, p. 38–42, nr. 4 [octombrie–decembrie] 1997, p. 32–43; V, nr. 2 [aprilie–iunie] 1998, p. 25–32.

³⁸ Conferința *La poesia popolare romena* am prezentat-o mai sus. Se tipărește, mai întâi, în „Il Giornale di Politica e di Letteratura”, în 1927. Colecția revistei este incompletă în Biblioteca Academiei Române. Claudiu Isopescu reproduce, în demonstrația sa, exemple de doine și *Miorița* în traducere italiană. Studiul *Il poeta G. Asachi a Roma 1808–1812* se tipărește, mai întâi, în *Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani*, în 1928.

admirație pentru opera Dv., ceea ce a stârnit ovațiile întregii săli arhipline, domnul Bertoni a făcut apoi o splendidă conferință despre umorul lui Caragiale. Au fost academicieni, senatori ca prof. Cian și Exc. Sa Calisse, președ [intele] Consiliului de Stat, decanul Fac[ultății] de Litere, dl. Cardinali, foarte mulți profesori universitari, scriitori, ziarști, studenți³⁹. Organizează la Roma, în octombrie 1931, o expoziție la Biblioteca Trevers, în Galeria Biffi, în care prezintă publicului italian cărțile românești tipărite în italiană, fotografiile ale bisericilor din România, costume românești, peisaje din țară. „L-am rugat pe dl. Prof. Mario Ruffini – îi scrie lui N. Iorga, în 30 octombrie 1931 – să organizeze o asemenea expoziție la Torino – se va deschide la 15 noem[vrie] – iar pe d. Nicolae Alexandrescu la Milano; acolo expoziția va fi făcută sub auspiciile Soc[ietății] «Nuova Vita», în decembrie. Mă voi interesa ca asemenea expoziții să se aranjeze și la Genova, Florența, Neapole și Palermo. E tot ce putem face în completa lipsă de fonduri în care ne găsim și propaganda în folosul țării nu se poate face fără bani”⁴⁰.

Problema lipsei fondurilor materiale este pusă în discuție de Claudiu Isopescu în aproape toate scrisorile sale către N. Iorga și Liviu Rebreanu și spera ca în guvernarea lui N. Iorga (18 aprilie 1931 – 31 mai 1932) să fie sprijinit în activitatea sa. Compară situația în care se găsea, cu cea a intelectualilor unguri, cu susținere financiară din partea statului, pentru a face propagandă împotriva României. O carte, *Nel cuore dei magiari*, asupra căreia îi atrage atenția lui N. Iorga, în scrisoarea din 27 mai 1929, căuta să acrediteze opinia că Transilvania era maghiară. Claudiu Isopescu răspunde propagandei ungare cu un articol, *Tradizioni popolari di Transilvania*, pe care îl publică în „Corriere di Catania”, în 27 mai 1929⁴¹. Atrage atenția în aceeași scrisoare că Biroul de presă din Italia al guvernului român nu întreprindea nimic împotriva propagandei ungare de denigrare a țării noastre. Considera că situația era deosebit de îngrijorătoare prin faptul că, la propaganda ungară, se asociaseră și unele personalități italiene. Claudiu Isopescu îi atrage atenția lui N. Iorga, în scrisoarea din 14 octombrie 1929, asupra cărții *L'Ungheria*, întocmită de mai mulți cercetători unguri, la care se alătură și Tagliavini, cunoscutul lingvist și filolog italian. El propune să întocmească o asemenea volum și pentru România și solicită sprijinul lui N. Iorga și, prin el, al altor cercetători din țară⁴². Inițiativa sa nu găsește răspunsul sperat.

³⁹ Fondul N. Iorga. *Correspondență*, vol. 376, fila 105. Giulio Bertoni prefatează, cum vom arăta mai departe, *O scrisoare pierdută* în traducerea lui Claudiu Isopescu și A. Silvestri-Giorgi. Vittorio Cian, senator, conducea revista „Il Giornale Storico della Letteratura Italiana”. Carlo Calisse (1859–1945), președintele Consiliului de Stat, profesor de istoria dreptului, autor de tratate de specialitate. I se citează mai des *Corso di diritto italiano* (1891).

⁴⁰ *Ibidem*, vol. 374, fila 184. Mario Ruffini (1896–?), Nicolae I. Alexandrescu (1884–?), ziarist, corespondent din Milano al ziarului „Viitorul” și al revistelor „Rampa” și „Cinema”.

⁴¹ *Ibidem*, vol. 350, p. 138.

⁴² *Ibidem*, vol. 352, fila 44. În vol. 372, filele 271, 272, 273, 274 se păstrează o scrisoare a lui N. I. Alexandrescu, trimisă din Milano în 18 decembrie 1931, în care îl informează pe Claudiu Isopescu, „atașat de presă pe lângă Legațiunea din Roma”, despre atacurile doamnei Zoe Gârbea Tomellini din conferința ținută la Milano, la 11 dec. 1931, împotriva României și în favoarea Ungariei.

Coroșpondența lui Claudiu Isopescu cu N. Iorga este revelatoare și pentru conduita reprezentanților români în Italia. La 5 mai 1929 se înființează, la Veneția, Casa românească; la 9 iunie 1929 se comemorează personalitatea lui Inocențiu Micu Clain; în 17 iunie 1929 se inaugurează Congresul mondial al bibliotecilor; în 10 noiembrie 1929 are loc, la Lyceum romano, proiecția filmului lui Tiberiu Brădiceanu, cu jocuri populare românești⁴³. Persoanele oficiale de la reprezentanțele noastre din Italia nu participă la aceste manifestații. Claudiu Isopescu deplânge această conduită a diplomaților români. Avea motive să fie întristat. Theodor Solacolu, atașatul de presă al guvernului român, nu desfășura nici o activitate în promovarea culturii române în Italia. Se ocupa, în schimb, cu denigrarea activității lui Claudiu Isopescu, atrăgându-l și pe Eugen Porn în această campanie, și pregăteau în colaborare și o broșură contra acestuia. Claudiu Isopescu se plânge, în scrisoarea din 26 iulie 1929 către N. Iorga, de suferințele morale la care era supus și de timpul pierdut să răspundă la atacurile unor impostori⁴⁴. Îl pândeau primejdia să fie înlocuit și de la catedra de la Universitate. În corespondența cu N. Iorga, găsim o scrisoare către Rectorul Universității din Roma, din 15 iunie 1929, semnată de trei persoane, în care se critică slaba activitate a lui Theodor Solacolu și se atrage atenția asupra activității rodnice a lui Claudiu Isopescu în raport cu cea a atașatului de presă, care se reducea numai la câteva articole. „Tânărul și însuflețitul prof. dl. Claudiu Isopescu – se arată în scrisoare –, care în anii din urmă a desfășurat o activitate culturală și a făcut atâta propagandă românească cât nu credem că a reușit să facă altcineva în vreo altă țară, cu toate că presa italiană are ordine să nu se ocupe de România”⁴⁵. Semnatarii scrisorii au în vedere acea parte a presei italiene câștigată pentru propaganda ungară împotriva țării noastre.

Claudiu Isopescu considera că, în asemenea condiții, se impunea să cultive prietenia oamenilor de știință și a profesorilor de la univeritățile italiene. Face guvernului român o propunere surprinzătoare și solicită să se acorde decorații din partea statului român mai multor personalități italiene. În anexa la scrisoarea N. Iorga, din 29 aprilie 1929, găsim lista cu numele lor, cu specificarea poziției în învățământ, în parlament și cu distincțiile oficiale. Sunt zece personalități italiene: prof. Giorgio Del Vecchio, fost Rector al Univ. din Roma, Mare Ofițer al Stelei, prof. Giuseppe Cardinali, decanul Facultății de Litere, Mare Ofițer al Coroanei, prof. Federico Millosevich (senator), rectorul Universității din Roma, Mare Ofițer al Stelei, prof. Giovanni Gentile (senator), fost ministru de Instrucție, Mare Ofițer al Stelei, prof. Francesco Ercole (deputat), rectorul Universității din Palermo, Mare Ofițer al Stelei, prof. Giulio Bertoni, de la Universitatea din Roma, Mare Ofițer al Coroanei, prof. Matteo Bartoli, Universitatea din Torino, Mare Ofițer al Coroanei, prof. Ezio Levi, Universitatea Napoli, Comandor al Coroanei, prof. Riccardo Riccardi, Universitatea Roma, Comandor al Coroanei, prof. Vittorio Rossi, fost

⁴³ *Ibidem*, vol. 350, fila 77; vol. 351, fila 94; vol. 351, fila 138; vol. 354, fila 179.

⁴⁴ *Ibidem*, vol. 353, fila 285.

⁴⁵ *Ibidem*, vol. 351, fila 179, 180.

rector al Universității din Padova, prof. la Universitatea din Roma, Comandor al Coroanei⁴⁶.

Guvernul român acceptă propunerea și N. Iorga este desemnat să înmâneze distincțiile. Solemnitatea acordării lor se ține pe 10 mai 1929. Claudiu Isopescu îi comunică lui N. Iorga, în 12 mai 1929, relatările din presă asupra solemnității decernării și opiniile profesorilor Gentile, Cardinali și Bertoni, „foarte recunoscători de distincția ce au primit-o”. Îi trimite și decupări din ziarele „Il Giornale d'Italia” și „L'Impero”, privind solemnitatea⁴⁷. Mai mulți dintre profesorii decorați se alătură lui Claudiu Isopescu, cum vom arăta mai departe, și în alte acțiuni întreprinse în promovarea valorilor noastre naționale în Italia.

Cercetătorul român solicită, îndată după decorarea profesorilor italieni, să fie primit în audiență de Benito Mussolini, șeful statului italian. Audiența are loc în 13 noiembrie 1929 și este prezentat de Balbino Giuliano, ministrul de Instrucție. Claudiu Isopescu prezintă volumele traduse în italiană din scriitorii români și are surpriza să constate că Mussolini cunoaște activitatea sa. Se interesează de viața politică din România și face observația că statul român se impunea să construiască o clădire nouă pentru Școala Română din Roma. Asupra acestei audiențe se dă și un comunicat în presa italiană⁴⁸.

Prestigiul pe care și-l câștigă Claudiu Isopescu în cercurile culturale interne și, într-o oarecare măsură, și în cele politice, îi îngăduie să implice în activitatea sa și pe unii intelectuali italieni. Aceștia publică articole despre România și fac traduceri din literatura noastră. Într-o scrisoare din iunie 1929 către N. Iorga, din care reprodusem câteva fragmente, prezintă patru dintre colaboratorii săi:

„a) D^{na} Agnesina Silvestri:

O făclie de Paști, de Caragiale (trad.) în ziarul „Romania”;

O nuvelă de Agârbiceanu (trad.) în ziarul „Romania”;

La mia terra de Regina Maria (trad.): volum apărut;

Mala Sorte de Caragiale (trad.);

Suflete tari de Camil Petrescu (trad.): sub tipar;

Ion de Rebreanu (trad.) sub tipar;

Actul al VI-lea de D. D. Pătrășcanu;

Scrisoarea pierdută de Caragiale (trad.): e în lucru.

b) Enzo Loreti:

Romenia, figlia di Roma, în rev. „Gran Mondo”, Roma, april [...];

Michele Eminescu, în „Gazzetta di Venezia”, Venezia, 9 mart [...];

Brătescu-Voinești, în „Sera”, Milano, 16 iunie 1928;

Capolavori della poesia popolare romana, în „Lavoro d'Italia”, 28 iunie 1928;

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 349, fila 154.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 350, fila 89.

⁴⁸ *Ibidem*, vol. 354 fila 213.

I. Eliade Radulescu, în „La Sera”, Milano, 15 iulie '28;
M. Eminescu, în „Popolo di Roma”, 18 iulie '28;
Albordi e sviluppi del latinismo romeno, în rev. „Costruire”, nov. '28;
Metamorfosi de Brăt.-Voinești (trad.) în „Impero”, Roma, 10 april '28;
Rebreanu, Il canto dell'amore (trad.) în „Lavoro d'Italia”, 11 noem. [1928];
La tempesta di E. Gârleanu (trad.) în „Due lire di novelle”, 20 ian. [1929];
La neve di C. Petrescu (trad.) în „Due lire di novelle”, 20 ian. [1929];
Il padrone di Rebreanu (trad.) în „Le Grandi Firme” 1 mart '29;
L'Universita estiva N. Iorga in Romania, în „La lettura” iulie 1929;
Nicolesia Bugia și alte 3 nuvele de Brăt.-Voinești, ed. „Maia” [...];
Servilia și alte 3 nuvele de Rebreanu, ed. „Maia” '29;
Pădurea spânzuraților de Rebreanu, în lucru;
8 nuvele traduse și publicat[e] în cele 2 fasc. rom. din „Due lire di novelle”.

c) **Basilio Cialdea:**

La Romania nella luce della sua storia: N. Iorga, în „Europa Orientale”, IV–V, 1928;
Il decennale dell'adunata di Alba Iulia, în „Eur. Orientale”, XI–XII, 192[?];
Visioni di Bucarest. Curtea de Argeș vecchia capitale valacca, în „Mattino”, Neapole, 4 ott. '28;
La nuova opera di N. Iorga, în „Lavoro d'Italia”, 20 mai '28;
Giorgio Cosbuc, în „Lavoro d'Italia”, 7 iulie '28;
Romanità e cultura romena in Italia, în „Reste del Carlino”, Bologna, 5 iunie 1928;
La Latinità dei Romeni, în „Popolo di Roma”, 14 aug. '28;
Aspetti vecchi e nuovi di Cluj, în „L'Ora”, Palermo, 20 dec. 1928;
Văleni de Munte, în „Gazzetta di Venezia”, 30 nov. '28;
Un amico dell'Italia: N. Iorga, „Regime fascista”, 26 mart '29;
Vecchi monasteri moldavi, „Regime fascista”, Cremona, 30 april '29;
Kirițescu, La Romania nella guerra mondiale (trad.), în rev. „Costruire”, mai '28;
Il ramo di melo di Iov (trad.), în „Il Tevere”, Roma, 21 oct. '28;
L'astronomo e il dottore di N. Gane, (trad.) în „Impero”, Roma, 17 noem. '28;
L'amaca di D. Iov (trad.) în „Popolo di Roma”, 7 iulie '28;
La casetta di sabbia di Ces. Petrescu (trad.) în „Le grandi Firme”, 15 april '29;
Diplomazia di Caragiale (trad.) în „Le grandi Firme”, 15 ian. '29;
Iorga, Venezia e di Romeni (trad.) în „Europa Orientale” ian.–febr. '29;
Five o'clock de Caragiale (trad.) în rev. „Bis”, Torino, ian. '29;
4 traduceri în cele 2 fascic. rom. din „Due lire di novelle”;
Il Divorzio de Caragiale, „La Nuova Italia”, Venezia, 1929;
Nuvele de Ces. Petrescu, sub tipar.

d) **Cesare Ruberti:**

L'Università estiva N. Iorga a Văleni, în „L'ora” din Palermo;
La Signorina Sally de Lucia Mantu, (trad.) în „Popolo di Roma”;

Salice de Ion Gorun (trad.), în „Lavoro fascista”;
Sinaia in Romania, în „L’Ora” din Palermo;
3 traduceri în ultimul fascicol rom. din „Due lire di novelle”;
vol. *Nuvele de Ion Gorun* (trad.): sub tipar;
Moara cu noroc de Ion Slavici: vol. în lucrare⁴⁹.

Tabloul schițat de Claudiu Isopescu, privind activitatea colaboratorilor săi, este ilustrativ pentru cunoașterea ariei de difuzare a valorilor culturii noastre naționale prin mijlocirea presei italiene.

Claudiu Isopescu considera că permanența culturii române într-o țară occidentală nu se putea asigura fără concursul tinerelor generații din învățământul superior. Activitatea sa în universitățile italiene – ca și în alte țări – era condiționată de posedarea titlurilor academice. Claudiu Isopescu se pregătește pentru doctorat și îl susține la Universitatea din Napoli, în iulie 1928. Obține calificativul „massimi voti e lodo”⁵⁰, cum îl informează pe N. Iorga, în scrisoarea din 14 iulie 1928. Numește profesorii din comisie și precizează că obține calificativul maxim care se acorda pentru asemenea examen în Italia.

Consiliul Facultății de Litere și Filosofie al Universității din Roma face propunerea, în mai 1929, să i se încredințeze cursul de limba și literatura română. Se acordă și acestei discipline statutul de materie obligatorie, cum aveau și cursurile de limba și literatura franceză și limba și literatura engleză. Consiliul Facultății de Litere și Filosofie transforma astfel cursul său în curs oficial, cum arăta în scrisoarea din 20 iunie 1929 către N. Iorga, și îl numește conferențiar („incaricato”), însă fără plată⁵¹. Senatul Universității din Roma îl numește profesor definitiv de limba și literatura română în 1936, funcție confirmată și de Ministerul de Instrucție al Italiei⁵². Inaugurează un curs gratuit de limba și literatura română la Universitatea din Roma încă din 15 decembrie 1926. Deschide acest curs, cum arată în scrisoarea din 22 decembrie 1926, „numai din dragoste de țară”⁵³. Asistă la deschiderea cursului, cum aflăm din aceeași scrisoare, un public numeros și apar dări de seamă în mai multe ziare din Roma și din provincie. Este invitat să țină prelegeri la Napoli și la alte universități italiene, însă nu poate da curs acestei propuneri, din cauza activității științifice.

Claudiu Isopescu înființează la catedra sa, ca o primă măsură, o bibliotecă românească. Donează din biblioteca personală 70 de volume și solicită să i se trimită și din țară publicații românești. Solicitățile sale nu găsesc, cum arată în scrisoarea către N. Iorga, din 14 martie 1927, ecoul cuvenit⁵⁴.

⁴⁹ *Ibidem*, vol. 353, fila 9–10.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. 346, fila 204.

⁵¹ *Ibidem*, vol. 351, fila 170.

⁵² Pavel Țuguț, *Claudiu Isopescu*, „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 3, 1997, p. 40.

⁵³ Fondul N. Iorga. *Correspondență*, vol. 335, fila 620.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. 339, fila 540.

Cursul de limba și literatura română era frecventat, în aprilie 1928, de 17 studenți, număr foarte mare la o catedră aflată la începutul activității ei⁵⁵. Din scrisoarea către Iorga, din 1 decembrie 1931, aflăm că își deschide cursul cu prezentarea literaturii sămănătoriste și ține prelegeri despre literatura română veche și mișcarea literară din țările europene. Prelegerile privind filologia le consacră foneticii consonantelor, iar la seminar se ocupă de opera lui I. L. Caragiale⁵⁶.

Claudiu Isopescu ține primul examen oficial cu studenții săi în 17 iunie 1930. Se prezintă patru studenți, care trec examenul cu succes, iar unul cu nota maximă, cu laudă. „Satisfacția mare – îi scrie lui N. Iorga, la 17 iunie 1930 – e că s-a făcut constatarea cât de multe cunoștințe au studenții nu numai în ceea ce privește limba și filologia românească, dar și literatura noastră”⁵⁷.

Studenții italieni de la Catedra de limba și literatura română sunt pregătiți și pentru doctorat. Cel dintâi care obține acest titlu este Marcello Camilucci, cu o teză despre Panait Cerna, pe care o susține în iunie 1932. Trece doctoratul cu „*magna cum laudae*”⁵⁸. Cea de-a doua teză de doctorat este elaborată de studenta Anna Giambruno și îi este consacrată lui Liviu Rebreanu. Este susținută în octombrie 1937. Din scrisoarea lui Isopescu către Liviu Rebreanu, din 30 noiembrie 1937, luăm cunoștință de metoda de lucru cu studenții săi, în elaborarea tezelor de doctorat: „La teze dau indicații bibliografice – arată Claudiu Isopescu –, sfătuiesc ordinea capitolelor, sugerez examen mai detaliat a[!] unor opere, dar îi las pe ei să-și spună sincer părerea. Orice teză poate fi discutată dar nu se poate tăgădui că pe lângă lucruri ce nu ne-ar putea conveni, sunt și părți bune”⁵⁹. Din corespondența cu N. Iorga și Liviu Rebreanu și din mărturii indirecte, aflăm că pregătea cu studenții săi teze de doctorat consacrate lui Petre Ispirescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea și Vasile Voiculescu, în legătură cu care nu avem alte informații.

Studenții sunt îndemnați să întocmească studii monografice și să facă traduceri din operele scriitorilor români. Problema care îi ocupa o bună parte din timp și îi mai aducea mari supărări, privește susținerea financiară pentru tipărirea acestor lucrări. Corespondența cu N. Iorga, cu L. Rebreanu și cu organele administrative din țară și din Italia, este și un jurnal al acestor demersuri. Claudiu Isopescu se simte jenat să arate că leașa sa era sub nivelul celei a portarului de la reprezentanța României din Roma și nu se compara nici pe departe cu cea a unui atașat de presă ca Theodor Solacolu, care nu făcea nimic pentru țară. Situația sa era jenantă și în raport cu cea a atașaiților culturali ai Ungariei, Poloniei ori Bulgariei. Claudiu Isopescu contractează tipărirea lucrărilor la mai multe edituri italiene și intră în mari încurcături financiare. Angajează leașa sa în speranța primirii sumelor propuse. Acestea nu sosesc la timp și niciodată la nivelul solicitat.

⁵⁵ *Ibidem*, vol. 346, fila 531.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. 375, f. 25.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. 359, f. 13.

⁵⁸ *Ibidem*, vol. 380, f. 102.

⁵⁹ Fondul Liviu Rebreanu. *Corespondență*, S 45 (47)/CMLXIV.

Studentii italieni elaborează, sub îndrumarea sa, studii monografice despre: George Coșbuc, I. L. Caragiale, Panait Cerna, Liviu Rebreanu, Emil Gârleanu, Ion Al. Brătescu-Voinești. Monografia lui Marcello Camilucci, *La vita e l'opere di Panait Cerna* este teza de doctorat susținută în 1932. Teză de doctorat este și monografia Annei Giambruno, *Un naturalista romeno Livio Rebreano*, susținută în 1937. Din scrisoarea lui Claudiu Isopescu către Liviu Rebreanu, din 30 noiembrie 1937, aflăm că monografia consacrată scriitorului a fost restrânsă din lipsă de susținere financiară. Este interesant de observat că Liviu Rebreanu, președinte al Societății Scriitorilor Români și director al Teatrului Național, nu dă curs invitației de a susține financiar asemenea lucrări. Monografia „a trebuit din nenorocire să fie redusă, căci am publicat-o pe banii noștri, pe care îi scot cu cleștele și atât de puțini”⁶⁰.

Claudiu Isopescu înfițează Piccola Biblioteca Romena, în care tipărește aceste studii monografice⁶¹. Include în această colecție și lucrările unor cercetători consacrați, ca Mario Ruffini⁶² și Ramiro Ortiz⁶³. Include în colecție și două din volumele sale, *La stampa periodica romeno-italiano in Romania e in Italia* (nr. V) și *Saggi romeno-italo-ispatici* (nr. XI).

Ocupă un loc aparte în programul lui Claudiu Isopescu difuzarea literaturii în Italia prin traduceri din scriitori români. Deschide această secțiune cu Costache Negruzzi⁶⁴, ca să treacă la marii clasici: Creangă⁶⁵, Caragiale⁶⁶ și Slavici⁶⁷ și

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Lucia Santangelo, *Giorgio Cosbuc nella vita e nelle opere*, Roma, 1934 (Piccolo biblioteca romena, I); Anna Colombo, *Vita e opera di Ion Luca Caragiale*, Roma, 1934, (Piccoli biblioteca romena, II); Marcello Camilucci, *La vita e l'opere di Panait Cerna*, Roma, 1935 (Piccolo biblioteca romena, III); Anna Giambruno, *Un naturalista romeno, Livio Rebreano*, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1937 (Piccolo biblioteca romena, IV); Lena Bevilacqua, *Emilio Gârleanu nella vita e nelle opere*, Roma, 1939 (Piccolo biblioteca romena, VI); Walter Roccato, *I. Al. Brătescu-Voinești novellieri*, Roma, 1939, (Piccolo biblioteca romena, VII).

⁶² Mario Ruffini, *La scuola latinista romena (1780–1871). Studio storico-filologico*. Roma, 1941 (Piccolo biblioteca romena, VIII); *Il problema della romanità nella Dacia Traiana* (Studio storico-filologico), Roma, 1941 (Piccolo biblioteca romena, a cura di Claudiu Isopescu, X).

⁶³ Ramiro Ortiz, *Letteratura romena*, Roma, 1941 (Piccolo biblioteca romena a cura di Claudiu Isopescu, IX).

⁶⁴ Constantino Negruzzi, *Alessandro Lăpușneanu*, trad. di Maria Bulciolu. Lanciano, Dott. Gino Carabba, [1931]. Cuprinde: *Alessandro Lăpușneanu, Sobieschi i romeni, Scene contemporane, Nero sul bianco. Dale Lettre a un amico*.

⁶⁵ Ion Creangă, *Ricordi d'infanzia*, Prima traduzione dal romeno di A. Silvestri-Giorgi. Prefazione di R. Corso, Firenze, „La Nuova Italia” Editrice [1931], (Serie „Scriitori romeni” a cura di Claudiu Isopescu). Cuprinde *Amintiri din copilărie și povestirile: Il pope spirito, Giovanni nota e l'unita, Giovanni nota e il principe Cuza, Con parNichiforo Mariolo*.

⁶⁶ I. L. Caragiale, *Una lettera amarreta*. Prima trad. dal romeno di C. Isopescu e A. Silvestri-Giorgi. Prefazione di Giulio Bertoni. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice [1929], (Scriitori romeni a cura di C. Isopescu). Cuprinde: *Il Divorzio, Un uomo fortunato, Amici, Diplomazia, Atmosfera carica, Visita, Fa caldo, High life, venticinque minuti, Il trionfo del talento, Five-o'clock, Boris Sarajoff*.

⁶⁷ Ioan Slavici, *Il mulino della fortuna*. Traduzione dal romeno di Cesare Ruberti. Prefazioni di Vincenzo Crescini. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice, 1930 (Scriitori moderni, Serie „Scriitori romeni”). Cuprinde *Il mulino della fortuna, Scornon, La fortuna. Moara cu noroc*, în traducerea lui Cesare Ruberti, este reprodusă fragmentar de Ramiro Ortiz, în *Letteratura romena*, Roma, Angelo Signorelli, 1941, p. 111–113.

să o continue cu Duiliu Zamfirescu⁶⁸, M. Sadoveanu⁶⁹, Ion Al. Brătescu-Voinești⁷⁰, Ion Agârbiceanu⁷¹, Ion Gorun⁷², D. D. Pătrășcanu⁷³, Caton Theodorian⁷⁴, Liviu Rebreanu⁷⁵, Cezar Petrescu⁷⁶, Camil Petrescu⁷⁷. Să-l alăturăm și pe N. Iorga, cu

⁶⁸ Duilio Zamfirescu, *La vita in campagna*. A cura di A. Silvestri-Giorgi. Torino, Unione Tipografica, Editrice Torinese, 1932 (I Grandi Scrittori Stranieri diretta da Arturo Farinelli dell'Accademia d'Italia).

⁶⁹ M. Sadoveanu, *Il mulino sul Siret*. Trad. di L. Santangelo. Prefazione di G. B. Angioletti. Firenze-Perugia-Venezia, „Novissima Editrice” [1932], (Biblioteca Romena a cura di C. Isopescu); *La croce dei Răzesci*. Romanzo. Trad. di A. Silvestri-Giorgi. Lanciano. Dott. Gino Carabba Editore. [1933] (Scrittori italiano e stranieri). O altă lucrare a lui Sadoveanu, *Nella foresta di Petrișor* se publică în traducerea lui Alfredo Grillo, în revista „Convivium” din Torino, în 1929 (nr. 6, p. 734-740).

⁷⁰ I. Al. Brătescu-Voinești, *Nicolino Bugia*. Traduzione di Enzo Loreti. Milano. [Edizione „Maia”], 1928, (Romanzieri d'ogni). Cuprinde: *Nicolino Bugia*, *L'Ultima lettera di Mișu Gerescu* și *Ombre e luci*.

⁷¹ Ion Agârbiceanu, *Due amori*. Prima versione dal romeno di Nella Collini; Prefazione di Augusto Garsia. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice, [1929] (Narratori moderni. Scrittori moderni). Cuprinde: *Due amori*, *Fefelega*, *La feste*, *Precupaș*, *La carrozzina verde*, *Violette*, *La candelina*, *L'Impero del silenzio*, *Mistero*. Povestirea *La candelina* se tipărește mai întâi, în aceeași traducere, în „Due lire di novelle”, în 1929 (nr. 6, 20 martie, p. 38-42). Tot în „Due lire di novelle” se tipărește și *La pensione*, în 1929 (nr. 7, 5 aprilie, p. 28-31); *Stana*. Romanzo [Introduzione di Leonard Kocienski; Traduzione di Vera Mallajoli], Lanciano, Gino Carabba Editore [1931] (Scrittori italiani e stranieri).

⁷² Ion Gorun, *Il principe Azzuro*. Traduzione di Claudio Isopescu, Milano, Edizione „La Spiga”, 1930. Cuprinde: *Il salice*, *Ricompensa meritate*, *Pesco d'aprilie*, *Il tallone d'Achille*, *Un sogno svanito*, *Il salotto*, *La signora Clipici socialista*, *Nobile discendenza*, *Il principe Azzuro*, *Un Nichelino Nero*, *A due passi*, *Una cura fallita*, *Una società necessaria*, *Psicologia*, *Storia di una cambiate*, *In campagna*, *Da dove non ch'è ritorno*, *Il dovere*.

⁷³ Demetrio Pătrășcanu, *La signora Cuparenco*. Novelle umoristiche. Prima versione dal romeno di Venere Isopescu. Prefazione di Umberto Biscottini. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice [1929], (Scrittori romeni a cura di Claudio Isopescu). Cuprinde: *La signora Cuparenco*, *Tra gli atrigli del tiranno*, *Il registro della signora Pompiliu*, *Il poeta e il suoi ammiratori*, *Un martire del'igene*, *Il vincitore di Napoleone*, *L'ebreo di Bucarest*, *Un pranzo di gala*.

⁷⁴ Caton Theodorian, *I. Bujoreacu*. Commedia drammatica. Traduzione di V. Isopescu. Introduzione di Umberto Biscottini, Lanciano, G. Carabba Editore [1931]. Pe coperta finală sunt trecute o parte dintre lucrările tipărite sub îndrumarea lui C. Isopescu, între care și una de I. L. Caragiale, *Mala sorte*, precum și lucrări din alți scriitori români.

⁷⁵ Liviu Rebreanu, *Servilia*. Romanzo. Traduzione dal romeno di Enzo Loreti, Milano, Casa Editrice „Maia”, 1929 (Collana di prosatori romeni); *La foresta degli impiccati*. Romanzo di guerra. Traduzione di Enzo Loreti. Prefazione di Luigi Tonelli. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice [1930], (Narratori moderni. Scrittori romeni); *Ciuleandra*, Unica traduzione autorizzata dal romeno di Venere Isopescu. Prefazione di Giulio Bertoni. Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice, 1930 (Narratori moderni. Scrittori romeni); *Ion*. Trad. di A. Silvestri-Giorgi, I-II, Lanciano, G. Carabba [1930] (Scrittori italiani e stranieri).

⁷⁶ Cezar Petrescu, *La sinfonia fantastica*. Prima versione italiana di A. Silvestri-Giorgi. Prefazione di Augusto Garsia, Perugia-Venezia, „La Nuova Italia” Editrice [1929], (Narratori moderni. Scrittori moderni. Scrittori romeni a cura di C. Isopescu); *La vera morte di Guynmer*. Traduzione di C. Ruberti e L. Cialdea. Perugia-Venezia, „Novissima Editrice”, [1931], (Biblioteca Romena a cura di C. Isopescu); *La capitale*. A cura di Cesare Ruberti, Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1935, (Collana di traduzioni. I Grandi scrittori stranieri).

⁷⁷ Camil Petrescu, *La pazzia di Andre Pietraru*. Drama in tre atti. Traduzione di A. Silvestri-Giorgi. Venezia-Milano, „La Nuova Italia” Editrice, [1929], (Teatro Antico e Moderno. Scrittori romeni a cura di C. Isopescu).

scrieri literare⁷⁸ și istorice⁷⁹.

Claudiu Isopescu trimite un raport către Directorul Serviciului de Presă și Propagandă din București, în care întocmește un tablou al traducerilor efectuate sub îndrumarea sa, între 1927 și 1932, în vederea obținerii unor subvenții⁸⁰. Sunt incluse în acest raport opere din scriitorii români, tipărite în volume care, însă, n-au intrat în fondurile Bibliotecii Academiei Române, și altele propuse să apară (de exemplu, opere de Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Gib. Mihăescu, Marino Moscu), însă care nu știm să se fi tipărit. Raportul se deschide, cum am arătat, cu anul 1927 și se înregistrează o singură traducere Mihail Eminescu, *Poesie*, realizată de Ramiro Ortiz și tipărită în Italia⁸¹. Este o ediție cuprinzătoare, care include în sumar 78 de poezii, între care *Sonetele*, *Scrisorile*, *Luceafărul* și nu lipsesc nici poeziile din tinerețe și chiar *Cugetările sărmanului Dionis*. Ediția se bucură de o bună primire din partea criticii și i se consacră numeroase recenzii, aproape toate laudative⁸². Ediția este o realizare care nu aparține programului de traduceri din limba română al lui Claudiu Isopescu. Stă mărturie faptul că în corespondența sa cu N. Iorga sau Liviu Rebreanu, până în 1928 și mai târziu, nu se face nici o referire la ea. Eminescu stă în atenția sa abia în 4 aprilie 1928, când îl informează pe N. Iorga că doi dintre studenții săi au publicat articole despre Eminescu, iar în scrisoarea din 28 aprilie 1928 arată că nu-i putea îndruma să facă traduceri din operele în versuri⁸³. Aici stă și explicația pentru faptul că operele traduse din scriitorii români sunt în proză.

⁷⁸ N. Iorga, *Fratello pagano*. Drame. Traduzione di V. Isopescu, Lanciano, G. Carabba Editore [1930]; *Il figlio perduto – La Fatalita*. Drammi. Trad. di N. Collini, Lanciano, G. Carabba Editore [1931]; *L'Ultima delle dee*. Tragedia. Trad. di G. Lupi e A. Cotruș, Lanciano, G. Carabba Editore [1930]. Traduceri după originalele românești: *Fratele păgân*. Dramă în cinci acte. Vălenii-de-Munte. Tipografia „Datina Românească”, 1929; *Fiul perdut*. Dramă în trei acte. Ploiești. Tipografia „Datina Românească” din Vălenii-de-Munte, 1930; *Cleopatra*. Piesă în cinci acte. București. Editura „Casa Românească”, 1928. Gino Lupi și Aron Cotruș propun pentru această piesă un titlu care le aparține.

⁷⁹ N. Iorga, *L'Italia vista da un romeno*. Prefazione di Giulio Bertoni. Milano. Edizione „La Spiga”, 1930; *L'arte popolare in Romania*. Traduzione di A. Silvestri-Giorgi. Roma. Anonima Romania editoriale, [1930], (Publicazioni dell'Istituto per L'Europa Orientale); *Ospeti romeni in Venezia (1570–1610)*. Una storia ch'è un romanzo ed un romanzo ch'è una storia. București., Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Nazionale, 1932; *Per l'Italia nella sua lotta*. Traduzione del Prof. C. Perussi. Vălenii-de-Munte, Tipografia „Datina Românească”, 1936. Ultimele două lucrări se traduc în afara programului lui Claudiu Isopescu, însă prezentau interes pentru italieni.

⁸⁰ Pavel Țugui, *Claudiu Isopescu ...*, „Glasul Bucovinei”, V, nr. 2, 1998, p. 28–32.

⁸¹ Mihail Eminescu, *Poesie*. Prima versione italiana dal testo rumeno, con introduzione e note a cura di Ramiro Ortiz, con un ritratto e un facsimil. Firenze, G. C. Sansoni Editore, [1927] (Biblioteca Sansoriana straniera 64). Se retipărește, cu același cuprins și în aceeași editură, în 1950.

⁸² *Bibliografia Mihail Eminescu, 1866–1970*. Volumul I. *Opera*, București, Editura Academiei, 1976, p. 96–97.

⁸³ Fondul N. Iorga. *Corespondență*, vol. 342, fila 421; vol. 346, fila 352.

Un moment important în difuzarea literaturii române în Italia îl constituie apariția numărului special din revista „Due lire di novelle”, sub conducerea lui Alfio Berretta, tipărit la Milano, în iulie 1928⁸⁴. Din scrisoarea lui Claudiu Isopescu către Liviu Rebreanu, din 4 septembrie 1928, aflăm că sunt incluși în acest număr special consacrat prozei românești: M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Em. Bucuță, C. Ardeleanu, E. Boureanu, I. Al. Brătescu-Voinești, I. L. Caragiale, I. Slavici, C. Sandu-Aldea, Gib I. Mihăescu⁸⁵. Traducerile sunt făcute de studenții de la cursul său de limba și literatura română, după cum arată Claudiu Isopescu în scrisoarea către Liviu Rebreanu, din 12 septembrie 1928. Revista se bucură de mare succes⁸⁶. Un an mai târziu, iese un nou număr din „Due lire di novelle”, în care sunt incluse proze din alți 16 scriitori care nu figuraseră în numărul special din 1928⁸⁷. Din scrisoarea lui Claudiu Isopescu adresată lui Liviu Rebreanu, se înțelege că sunt incluși în acest număr și: I. Dragoslav, I. C. Visarion, Natalia Negru, Lucia Mantu, Otilia Cazimir⁸⁸. Această revistă este, sub conducerea lui Alfio Berretta, printre publicațiile italiene cu cea mai largă deschidere față de literatura română.

Correspondența cu N. Iorga și Liviu Rebreanu oferă informații bogate cu privire la procesul de elaborare al acestor traduceri. Se cuvin reținute scrisorile soților Isopescu, care au dramatizat romanul *Ciuleandra* și solicită o descriere a jocului și o înregistrare a muzicii care îl însoțește. Dacă se reprezenta, era prima piesă românească jucată în Italia⁸⁹.

Claudiu Isopescu inițiază și susține o acțiune fără precedent în raporturile italo-române. Organizează, în înțelegere cu N. Iorga, participarea studenților italieni la cursurile de vară de la Vălenii-de-Munte. Correspondența sa cu N. Iorga este și un jurnal al demersurilor sale pe lângă autoritățile românești, prin care stăruie să fie sprijinit în inițiativa sa. Întâmpină mari dificultăți în susținerea financiară, dar studenții italieni sunt prezenți în fiecare vară la Vălenii-de-Munte, unde asistă la cursurile lui N. Iorga și ale altor personalități din țară și din străinătate. Claudiu Isopescu își însoțește studenții în tabăra de vară, împreună cu unii profesori italieni. Vine și în Bucovina, în ținutul natal. Scrisoarea sa către N. Iorga, din 12 august 1931, este un document relevant:

„Brodina, 12 august 1931

Ilustre Doamnă Profesor,

Suntem aici în Brodina la poalele Carpaților, unde cu băi în râul Suceava și cu excursii în munții din împrejurimi mă străduiesc să-mi calmez nervii sdruncinați.

⁸⁴ „Due lire di novelle”, IV, 20 iulie 1928. Colecția de la Biblioteca Academiei române este „blocată”. Din informații indirecte, aflăm că se publică proze din zece scriitori români.

⁸⁵ Fondul *Liviu Rebreanu. Correspondență*. S 45 (2)/CMLXIV.

⁸⁶ *Ibidem*, S 45 (3)/CMLXIV.

⁸⁷ „Due lire di novelle”, V, 20 martie 1929.

⁸⁸ Fondul *Liviu Rebreanu. Correspondență*. S 45 (17)/CMLXIV.

⁸⁹ *Ibidem*, S 45 (48)/CMLXIV.

Sunt puțini vilegiaturişti pe aici și, din nenorocire, aproape toți străini de limba noastră, pe care nici n-o cunosc cum ar trebui.

Din București, studenții italieni s-au întors la Văleni, iar noi am venit cu dș. dr. Lidia Gigliotti în Bucovina. A fost câteva zile musafira noastră și cum se ocupă de istoria artelor, am dus-o la bisericile din Rădăuți, Suceava, Voroneț, Mănăstirea Humorului, la mănăstirile din Putna, Sucevița și Dragomirna. O interesează mai mult Sucevița și va face o lucrare asupra acestei mănăstiri în limba italiană. Urma să viziteze și castelul Peleş, ca să studieze arta italiană de acolo.

Regret mult că studentul Luigi Salvini, care a publicat articolul de fond *N. Iorga e l'Italia* în revista lui Mussolini, „Bibliografia fascista”, a întârziat atât de mult în Polonia, astfel că va putea urma abia 7–8 zile cursurile de la Văleni. Dacă cursurile pentru minoritari la Văleni vor continua și după 15 aug., îl voi sfătui să mai rămână la Văleni.

Studenții italieni vor pleca pentru 2 zile la Iași, 4 zile în Bucovina, unde vor vedea ctitoriile voievozilor moldoveni, apoi prin Dorna și Măgura, la Cluj, apoi la Oradea, Sibiu și Arad. Astfel vor avea o idee bună despre țară și vor putea publica articole despre România în presa italiană. Am și avut de la fiecare câte un articol despre Văleni și altul despre București. Am rugat Direcția Presei să le trimită la Văleni cartea Dv., *Arte e letteratura dei Romeni*, ca să înțeleagă bine lucrurile ce le vor vedea.

V-aș fi adânc recunoscător dacă ați binevoi a le acorda atenția de a-i primi pentru câteva minute, va fi cea mai mare onoare ce vor fi avut-o în România.

Respectuoasele noastre omagii onor. Doamne.

Distinse complimente de la nevasta.

Cu cele mai respectuoase sentimente de admirație și recunoștință, devotat

Cl. Isopescu

P.S. Sper că d-șoara Magda va fi primit ziarul „Voce di Mantova”, cu articolul d-lui Pirro Boz (Piero Bosio) despre *Magda Iorga*. Un alt articol va apare în „Avaldo letterario” din Milano”⁹⁰.

Studenții care participă la cursurile de vară de la Vălenii-de-Munte și călătoresc prin țară sunt impresionați de monumentele istorice, frumusețea peisajelor din țara noastră și, în egală măsură, de ospitalitatea poporului român. „ Pomilio s-a întors

⁹⁰ Fondul *N. Iorga. Corespondența*, vol. 377, fila 50, 51; Magda Iorga, născută în 1908, studiază pictura și arta desenului la Paris. Ilustrează cartea *La Roumanie*, de André Tibal, professeur à l'Université de Nancy. Préface de M. Auguste Gauvain. Avec huit planches hors texte, bandeux et culs-de-lampe de M-elle Magda Iorga, Paris, Les Éditions Bieder, 1930. Cele opt planșe sunt: I. România (hartă geografică și politică), II. Delta Dunării și Porțile de Fier, III. București (Bulevardul Brătianu); Brașov (vedere generală), IV. Turme în Carpați, Pescari în Deltă, V. Salină, Petrol, VI. Țărani din Bucovina, Țărancă de N. Grigorescu, VIII. Hora, dans național, Un peisaj de munte. Cele cinci capitole se deschid și se închid cu desene inspirate din istorie, din viața și arta poporului român.

încântat de tot ce a văzut și învățat la noi și mi-a vorbit cu admirație de atmosfera de bunătate și de prietenie în care a trăit la Văleni”⁹¹.

Cursurile de la Vălenii-de-Munte și călătoriile prin țară completează, în mod fericit, pregătirea intelectuală a viitorilor propagatori ai valorilor culturii noastre naționale în Italia.

Claudiu Isopescu îi solicită sprijin lui N. Iorga, în calitatea sa de prim-ministru (18 aprilie 1931–31 mai 1932)⁹² și în rezolvarea unor probleme familiale. „Fratele meu, directorul liceului din Rădăuți, – îi comunica lui N. Iorga, în 21 iunie 1931 – îmi scrie: «Viața ei este pe sfârșite, veniți cât mai curând». Tot fratele meu îmi scrie că prefectul din Rădăuți a plecat zilele trecute a treia oară la București, să intervină pentru anularea ordinului de transferare a fratelui meu căpitanul de jandarmi, Modest Isopescu, la Oradea; cum mama locuiește la acest frate și dorește să rămână la el până la moarte, Vă implor să binevoiiți a dispune ca fratele meu Modest să rămână la Rădăuți. Prefectul e foarte mulțumit de munca fratelui meu”⁹³.

Emanoil Isopescu (1882–1955), profesor de latină, franceză și germană, funcționează ca director al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți o perioadă foarte lungă (1919–1937)⁹⁴. Pregătește trecerea de la învățământul în limba germană la învățământul în limba română. Prefect al județului Rădăuți era, la acea dată (1931), Ilie Vișan⁹⁵, care a devenit apoi director al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” în 1937–1938⁹⁶. Profesor de română, a sprijinit preocupările literare ale elevilor.

Mama celor cinci frați se stinge din viață în 1932. Claudiu Isopescu vine la Rădăuți, la parastasul mamei sale⁹⁷. Scrisoarea în care relatează despre prezența sa în Bucovina o trimite de la Roman, în 9 august 1932, și este penultima din corespondența cu istoricul român⁹⁸.

Mai găsim în Fondul *Iorga* o ultimă scrisoare, trimisă de la Roma în 2 martie 1935, în care se discută despre deplasarea lui Giulio Bertoni cu familia în România⁹⁹.

Corespondența lui Claudiu Isopescu și a soției sale cu Liviu Rebreanu continuă, însă, cu intermitențe, până în octombrie 1942.

Mesagerul culturii române în Italia este caracterizat de un cercetător italian cunoscut, drept „un modesto e un generoso”¹⁰⁰. Activitatea sa, desfășurată pe mai

⁹¹ *Ibidem*, vol. 359, fila 124.

⁹² Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916–1938)*, București, Editura „Silex”, 1996, p. 85–90.

⁹³ Fondul *N. Iorga. Corespondența*, vol. 365, fila 207.

⁹⁴ Petru Bejenariu, Luca Bejenaru, Ștefan Botezat, Viorica Goreac, Marian Olaru, *Compendiu istoriografic al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”*, Iași, Editura „Bucovina”, 1997, p. 30.

⁹⁵ Emil Satco, Ioan Pânzar, *Prefectura. Repere istorice locale*, [Iași,] Editura Junimea, 1995, p. 76.

⁹⁶ Petru Bejenariu, Luca Bejenaru, ..., *op. cit.*, p. 30.

⁹⁷ Fondul *N. Iorga. Corespondența*, vol. 380, fila 70.

⁹⁸ *Ibidem*, vol. 387, fila 85.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Luigi Tonelli, *Claudio Isopescu*, Roma, Rassegna Nazionale, 1930, p. 6.

multe planuri, de care nu face caz, îl recomandă în adevăr ca pe un intelectual modest și generos. Angajat în elaborarea de studii și traduceri din scriitorii români, fără susținere financiară corespunzătoare, asaltat de editori și creditori, situația sa, nu o dată dramatică, amintește de cea a unor eroi balzacieni în lupta cu adversitățile vieții. Nu discutăm calitatea tuturor studiilor și traducerilor, dar se cuvine observat că măcar unele dintre ele se retipăresc în deceniile următoare¹⁰¹.

Intelectualul bucovinean Claudiu Isopescu se impune – și rămâne – cel mai reprezentativ mesager al culturii noastre naționale peste hotare, în perioada interbelică.

¹⁰¹ Ion Creangă, *Novelle*. Traduzione e introduzione a cura di Anna Colombo. Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, [1955]. Cuprinde poveștile de la *Soacra cu trei nurori* la *Prostia omenească*. *Novelle i Ricordi d'infanzia*. Traduzione e introduzione a cura di Anna Colombo. Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, [1968], (Collana di traduzioni. I Grandi scrittori stranieri fondata da Arturo Farinelli. Diretta da Giovanni Vittorio Amoretti). Reproduce textele din ediția anterioară, la care adaugă *Amintiri din copilărie*. Duilio Zamfirescu, *La vita in campagna*. A cura di A Silvestri-Giorgi. Quinta ristampa della prima edizione. Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, [1967]; Liviu Rebreanu, *La rivolta*. Traduzione di Anna Colombo. Neapoli, G. Carabba Editore, [Citta di Castello, 1964] (Collana di narrativa diretta da Eraldo Miscia).

VIANOR BENDESCU, MESAGER AL SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN GERMANIA

Bucovina își face un titlu de glorie prin personalitățile sale, mesageri ai spiritualității românești în afara granițelor țării. Sunt cunoscuți prin activitatea lor, cum am văzut, Claudiu Isopescu, în Italia și Grigore Nandriș, în Anglia. Vianor Bendescu este și el mesager bucovinean al spiritualității românești în Germania. Activitatea sa nu este cunoscută cum s-ar cuveni în lucrările de specialitate din Bucovina.

Vianor Bendescu cobora dintr-o familie de români transilvăneni, cum arată în scrisoarea către Grigore Nandriș, din 24 aprilie 1954, cu informații importante despre ascendenții și contemporanii săi¹. Dimitrie, bunicul său, se căsătorește la Rădăuți cu Eufrosina Popescu, fiica unui cojocar înstărit, cu casă din piatră și prăvălie în centrul orașului. Au mai mulți copii: Mihai, Leon, Oreste, Dionisie, Izidor și o fată, Iuliana, căsătorită cu Cuparencu, proprietarul din Călineștii lui Cuparencu.

Dionisie este tatăl lui Vianor Bendescu. Se naște la Rădăuți, în 1 ianuarie 1871, face studii la Liceul german din Cernăuți, de unde se transferă la Școala Normală de Băieți din Cernăuți. Aici îl are ca profesor de desen pe Eugen Maximovici, cel care pictează portretele lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare din sala de recepție a reședinței mitropolitane din Cernăuți². Bunicul lui Vianor Bendescu avea talent la desen și pictură și profesorul său cultivă predispozițiile sale. Se remarcă și ca sculptor în lemn. Unele dintre lucrările sale se păstrau la membrii familiei. După terminarea Școlii Normale de Băieți din Cernăuți, Dionisie se căsătorește cu Elena Pauliuc, fiica lui Ștefan Pauliuc, cântăreț bisericesc din Ostrița. Funcționează ca învățător la mai multe școli primare din Caliceanca, o suburbie a orașului Cernăuți. Au trei copii: Traian (născut în 1912), care studiază medicina la Cluj, Vianor (născut în 1912), cu care ne ocupăm mai jos și Radu (născut în 1918), care studiază filozofia la Iași. Dionisie, tatăl lor, moare în refugiu la Craiova, în 4 aprilie 1944.

Vianor Bendescu se naște la Cernăuți, în 20 noiembrie 1912, își face pregătirea intelectuală la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți și la Universitatea din Cernăuți, unde urmează filozofia³. După terminarea studiilor universitare este profesor la o

¹ *O radiografie a exilului românesc. Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș. 1946–1967.* Ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2000, p. 28–36. Sunt 4 scrisori trimise de la Delnienhorst și datate: 24 aprilie 1954, 12 martie 1954, 19 ianuarie 1964 și 15 iunie 1967. Preluăm de aici o bună parte din informațiile privind biografia și activitatea sa în Germania.

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 274–275.

³ *O radiografie a exilului românesc*, p. 31. În scrisoarea către Grigore Nandriș, din 24 aprilie 1954, menționată mai sus, în care se ocupă de familia sa, arată că s-a născut în 1912, nu în 1913, cum se menționa până acum, și că a terminat Facultatea de Filozofie la Cernăuți. Aceasta cuprindea și psihologia, sociologia, etica și pedagogia. A urmat și cursurile lui Leca Morariu, la literatura română.

școală din Cernăuți și își pregătește teza de doctorat, consacrată lui Eugen Dühring, profesorul lui Eminescu de economie politică la Universitatea din Berlin. Nu poate termina elaborarea tezei de doctorat din cauza izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Intră în armata română și este ofițer genist, între 1939 și 1944. Îndeplinește diferite misiuni în armata română, participă la luptele împotriva Armatei Roșii și este rănit. Evenimentele din August 1944 îl găsesc la Vatra Dornei, în convalescență. De aici se refugiază în Germania, împreună cu alte familii, între care și Winzinger din Gura Humorului, și se stabilește la Delmenhorst. Aici se căsătorește cu Philomena Winzinger din Gura Humorului, în 29 mai 1945. Are un singur băiat, Iulian, născut în 7 august 1947, farmacist în Delmenhorst.

Vianor Bendescu nu pierde legătura cu țara, după stabilirea sa în Germania, și întreține corespondență cu membrii familiei și cu unii dintre profesorii săi. Importantă este scrisoarea pe care i-o trimite lui Grigore Nandriș, în ianuarie 1964, de unde aflăm că era în corespondență cu Leca Morariu, profesorul său de la Universitatea din Cernăuți, care trăia în refugiu la Râmnicu-Vâlcea. Îi solicită să-i trimită revista „Făt-Frumos”, pe care aceasta o scosese la Suceava, Cernăuți și Râmnicu Vâlcea, între 1926 și 1944. În aceeași scrisoare îl informează despre încetarea din viață a lui Leca Morariu la Râmnicu Vâlcea, în 15 decembrie 1963, și propune ca să i se aducă un omagiu de recunoștință din exilul românesc⁴.

Correspondența lui Vianor Bendescu cu Grigore Nandriș, cărturarul bucovinean, este revelatorie sub diverse aspecte. Apreciază ca o contribuție științifică importantă studiul acestuia, *Historical Dracula* și o altă inițiativă a sa, făcută în vederea editării în străinătate a lucrării lui Alecu Russo, *Cântarea României*. „Retipărirea acestei scrieri care cuprinde în nuce principiile oricărei atitudini autentice românești – îi scrie Vianor Bendescu lui Grigore Nandriș, în 12 martie 1954 – constituie pentru lumea emigranței noastre, fără îndoială, un valoros nutremant spiritual de profilaxie împotriva veninului existent în buruienile culturale ale diferitelor publicații din exil”⁵. Aceeași părere o împărtășea și Vasile Posteuca, stabilit în Canada, care aștepta cartea ca să o difuzeze printre românii de acolo⁶.

Grigore Nandriș și Vianor Bendescu împărtășeau aceeași convingere că exilul românesc era unit, peste diferitele disensiuni, prin dragostea neștrămutată de țară.

Vianor Bendescu este, ca și Claudiu Isopescu și Grigore Nandriș, un mesager al spiritualității românești, prin activitatea publicistică din presa europeană și de pe alte continente. O listă a lucrărilor sale este publicată în „Der Südostdeutsche” din 15 aprilie 1997, care stă și în atenția unor cercetători din țara noastră⁷:

1. *Cernăuții, poarta de nord a României*, „Orizonturi” (Stuttgart), III (1951), nr. 4/6, p. 45–49.

⁴ *Ibidem*, p. 33–36.

⁵ *Ibidem*, p. 33.

⁶ *Ibidem*, p. 365.

⁷ Emil Satco, *Contribuții cultural-științifice. Dicționar IX*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2000, p. 27–28.

2. *Contribuții la bibliografia Bucovinei și a câtorva autori bucovineni*, „Orizonturi”, IV (1952), nr. 1, (martie), p. 122–140.

3. *Noi contribuții la bibliografia Bucovinei și a câtorva autori români bucovineni*, „Orizonturi”, IV (1952), nr. 3–4 (iulie–decembrie), p. 92–122.

4. *Ne aducem aminte de Bucovina (28. XI. 1918 – 28. XI. 1953)*, „Vers”. Revista Asociației „N. Bălcescu” (Chicago, USA), III (1953), nr. 4, p. 37–41.

5. *In memoriam – George Popovici (T. Robeanu)*, „Libertatea” (Madrid), V (1955), nr. 43–44 (septembrie–octombrie).

6. *Datini românești de Crăciun în Bucovina de Nord*, „Libertatea” (Madrid), V (1955), nr. 45–46 (noiembrie–decembrie), p. 4.

7. *Zile memoriale bucovinene (ian.–martie)*, „Vers”. Revista Asociației „N. Bălcescu” (Gary – Indiana), VI–VII, nr. 1–4 (ianuarie 1956 – decembrie 1957), p. 41–56.

8. *Balan Teodor (istoriograf al Bucovinei)*, „America” (The leading romanian newspaper in USA and Canada), Cleveland – Ohio, 2 august 1962, p. 2.

9. *Nicolae Cotlarciuc, Metropolit der Bukowina*, „Neuland. Wochenschrift der Donauschwaben” (Freilassing/Bayern), XV, 1962, nr. 17 (28 april.), p. 2.

10. *Constantin Isopescu-Grecul (Rechtsgelehrter und Politiker)*, „Neuland. Wochenschrift der Donauschwaben” (Freilassing/Bayern, Pannonia-Verlag), Folge 33, 18 august 1962, p. 2.

11. *Botaniker Aurel Procopeanu-Procopovici*, „Neuland. Wochenschrift der Donauschwaben” (Freilassing/Bayern), XV (1962), Folge 45, November 10.

12. *Th. Stefanelli, Schriftsteller und Historiker*, „Neuland. Wochenschrift der Donauschwaben” (Freilassing/Bayern), XV (1962), Folge 48, (30 November) und Folge 49, (8 Dezember).

13. *Parnas bucovinean. Poeți ai ultimelor cinci decenii. Culegere de scurte adnotațiuni biografice*, „Calendarul național-ilustrat al românilor americani pe anul 1963. Publicat de ziarul «America», organul oficial al Uniunii și Ligii S.R.A. Inc.”, Cleveland/Ohio, p. 161–205.

14. *Traian Brăileanu, un mare sociolog și filosof bucovinean*, „Drum” (Mexico), I (1963), nr. 1 (sept.), p. 3–5.

15. *Simeon Florea Marian. (Der grosse Bukowiner Ethnograph)*, „Der Südostdeutsche” (München), XIV (1963), nr. 6 (2 März), p. 3.

16. *Der Historiker Dimitrie Onciul (Pädagoge, Geschichtsforscher und Akademiepräsident in Bucharest)*, „Der Südostdeutsche” (München), Folge 2. April 1963, nr. 8, p. 5.

17. *Traian Brăileanu – Soziologe und Literat*, „Der Südostdeutsche” (München), XIV (1963), nr. 21 (Nov.), p. 5.

18. *Rumänische Weihnachten einst in Czernowitz*, „Der Südostdeutsche” (München), XIV (1963), nr. 23 (1 Dezemberfolge), p. 2, 4.

19. *Dimitrie Onciul (1856–1923) – La împlinirea a 40 de ani de la moartea sa*, „Romania” (New York), VIII (1963), nr. 70 (mai–iunie), p. 7–8.

20. *Pictorul Epaminonda Bucevschi (1843–1891). (Cu ocazia celei de-a 120-a aniversări a nașterii sale)*, „Romania” (New York), VIII (1963), nr. 73 (nov.–dec.), p. 6.

21. *Prof. univ. Leca Morariu (In memoriam)*, „Romania” (New York), IX (1964), nr. 75 (martie-aprilie), p. 4.

22. *Profesorul George Onciul (Muzicolog-Pedagog-Compozitor)*, „Romania” (New York), IX (1964), nr. 76 (mai-iunie), p. 8-9.

23. *Alexandru Ieșan – un psiholog de seamă*, „Romania” (New York), X (1965), nr. 80 (ianuarie-februarie), p. 8.

24. *Vasile Posteuca – poet al dorului și al mărturisirii strict naționale*, „Cuvântul în exil” (Freising), 1965, nr. 42/43, (noiembrie-decembrie), p. 3.

25. *Dimitrie Marmeliuc – La aniversarea împlinirii a 80 de ani de viață*, „Romania” (New York), XI (1966), nr. 89 (sept.-oct.), p. 5-6.

26. *Eugen Păunel (1888-1966). Chenar bucovinean*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, USA, III (1967), nr. 1 (martie), p. 29-31.

27. *Traian Chelariu. In memoriam*. „Romania” (New York), XII (1967), nr. 96 (nov.-dec.), p. 4-5.

28. *Prof. Dr. Victor Morariu (1881-1946). În amintirea unui reprezentant de frunte al germanisticii noastre și istoriografiei culturale bucovinene*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, IV (1968), nr. 2 (apr.-iun.), p. 4.

29. *Constantin Loghin (1892-1961)*, „Romania” (New York), XIII (1968), nr. 99 (mai-iunie), p. 6.

30. *Cinci decenii de la unirea Bucovinei cu patria-mamă România*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, USA, IV (1968), nr. 4 (oct.-dec.), p. 1-2.

31. *Preotul Mihai Bendescu (1859-1934)*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, USA, IV (1968), nr. 4 (oct.-dec.), p. 5.

32. *Din cronică de aur a unirii Bucovinei cu patria-mamă*, „Romania” (New York), XIII (1968), nr. 102, p. 4.

33. *Opera unui maestru de frunte al istoriografiei române pragmatice și al practicii politice. Contribuții la bibliografia scrierilor profesorului și bărbatului de stat, dr. Ion I. Nistor (născut 4/16 august 1876, mort 11 nov. 1962)*, „Buletinul Bibliotecii Române” – Biblioteca Română, vol. I (V), serie nouă, 1967/1968, p. 141-162.

34. *Bibliografia lui Vasile Gherasim*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, VI (1979), nr. 3 (iulie-septembrie), p. 9.

35. *28 Noiembrie 1928. Geneza și roadele unei zile istorice*, „America”, Detroit/Mich., USA, LXIV (1970), nr. 24, nov. 29, p. 1-2.

36. *Bibliografia lui Traian Brăileanu*, „Drum”, Mankato/Minneapolis, USA, VIII (1972), nr. 3 (iulie-august-sept.), p. 5-6.

37. *Ne-a părăsit un geniu. In memoriam – Vasile Posteuca*, „Drum”, Pittsburgh Penna, USA, IX (1973), nr. 1-2 (ianuarie-iunie), p. 2-3. Idem în „Troita”, Toronto/Ont., Canada, Jan. 1973, nr. 45, p. 15-19.

38. *Două poeme de V. Posteuca (1932)*, „Drum”, Pittsburgh, Pa/USA, IX (1973), nr. 1-2 (ian.-iun.), p. 13.

39. *A murit prof. univ. dr. Romulus Cândea (1886-1973)*, „Fiii Daciei”, New York, nr. 3 (iulie-sept.), p. 17-19.

40. *În amintirea lui Teodor Balan*, „Drum”, Pittsburgh, Pa/USA, XI (1975), nr. 4 (Nov.–Dez.), p. 3–9.

41. *Figuri bucovinene* (Dionisie Bejan, Iancu Flondor, Ion Grămadă, Maximilian Hacman, Constantin Isopescu-Grecu), „Drum”, Pittsburg, Pa/USA, XIII (1977), nr. 1 (Ian.–Marz), p. 17–19.

42. *Figuri bucovinene. II.* (Aurel Morariu, Ion I. Nistor), „Drum”, XIII (1977), nr. 2–4 (Apr.–Dez.), p. 7–10.

43. *Gavril Rotică (1881–1952). Marele poet și luptător pentru libertatea și drepturile naționale ale Bucovinei și Țării. La 30 de ani de la moartea sa*, „Cuvântul românesc”, Hamilton/Ontario, Canada, VII (1982), nr. 74 (iunie) p. 11.

44. *Crăciunul în Cernăuțiul meu natal, în Bucovina de altădată*, „Libertatea”, Woodside, N.Y./USA, VI (1986), nr. 52 (Dez.) p. 1–3.

45. *68 de ani de la unirea Bucovinei cu patria-mamă, România*, „Libertatea”, Woodside, N.Y./USA, VI (1986), nr. 52 (Dez.) p. 18–19.

46. *Prof. univ. Ion I. Nistor (1876–1962), istoriograf, bărbat de stat, arhitect politic și cultural al Bucovinei românești. Contribuții la o monografie: anii 1940–1962*, „Libertatea”, Woodside, N.Y./USA, VII (1987), nr. 62 (oct.), p. 10–11.

47. *Chenar bucovinean: Un reprezentant de frunte al vieții politice bucovinene, al literaturii române și al istoriei dreptului românesc: Dr. George Popovici*, „Buletinul Casa Română”, Oakland/California, USA, XII (1989), nr. 1–2 (Marz–Juni), p. 16–20.

48. *Constelația nemuritorilor – Dragoș Vitencu*, „Libertatea”, N.Y./USA, IX (1989), nr. 73 (April), p. 12 și 15.

49. *Constelația nemuritorilor – Dragoș Vitencu/Antologie*, „Libertatea”, Rego Park/USA, IX (1989), nr. 75 (august), p. 15.

50. *Note la Biblioteca Română din Delmenhorst. În: Bendescu Vianor: Scrisori celebre*, „Libertatea”, Rego Park/USA, IX (1989), nr. 75 (august), p. 5 și nr. 76 (oct.), p. 19.

51. *Al Matala cu drag de frate – Din corespondența lui Vasile Posteuță*, „Libertatea”, Rego Park/USA, IX (1989), nr. 76 (oct.), p. 13 și 19.

52. *Scrisori celebre. Al Matala cu drag. Din corespondența lui Vasile Posteuță, 15 iunie 1962*, „Libertatea”, Rego Park, N.Y./USA, 11374, IX (1990), nr. 78 (febr.), p. 10.

53. *Dumitru Străchinaru. În: Scrisori celebre. Din corespondența lui Vasile Posteuță*, „Libertatea”, Rego Park, N.Y./USA, IX (1989), nr. 78 (febr.), p. 10.

Completăm această listă, pe care o reproducem din „Der Südostdeutsche”, din 15 aprilie 1997, cu lucrările înregistrate de Erich Beck în *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina* (München, 1966) și *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina* (Dortmund, 1985):

1. *Der Maler Epaminonda Bucevski*, „Neuland”, Freiburg, 1962, nr. 21.

2. *Der Maler Epaminonda Bucevski*, „Neuland”, Freiburg, 1962, nr. 45.

3. *Mitropolit Silvester Morariu-Andrievisci*, „Neuland”, Freiburg, 1962, nr. 42.

4. *Professor Ion Gheorghe Sbiera*, „Der Südostdeutsche”, München, 1963, nr. 13.

5. *Filosoful și poetul Vasile Gherasim*, „Drum”, Mankato (SUA), 1969, nr. 2, p. 5–6.

6. *Unirea Banatului, Transilvaniei și Bucovinei*, „Drum”, 1973, nr. 4, p. 5.

7. *Mircea Streinul (1910–1945). Poet și romancier*, „Drum”, 1975, nr. 4, p. 3–9.

Vianor Bendescu pregătea și *Bibliografia Bucovinei*, ca răspuns la cea a lui Erich Beck, al cărei prim volum, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*, s-a tipărit la München, în 1966, următoarele apărând la intervale destul de mari. Îi cere lui Leca Morariu, cum aflăm din scrisoarea lui Vianor Bendescu, din 19 ianuarie 1956, să-i trimită, cum am văzut, „Făt-Frumos”, revista sa. O cerere asemănătoare îi adresează și lui Grigore Nandriș, în scrisoarea pe care i-o trimite în 12 martie 1954, cu același scop:

„1. Loghîn, C. *Istoria literaturii române din Bucovina*, Cer[năuți], [19]26

2. Cotlarcu, N. *Istoricul literaturii române din Bucovina*, Cernăuți, 1906

3. „Junimea literară”, 1923–1940

4. «Anuarul» Universității din Cernăuți”⁸.

O cerere asemănătoare îi face și Vasile Postescă, pe care îl prețuia în mod deosebit. „Nu trebuie să uiți – îi scrie Grigore Nandriș în 18 iulie 1956 – că și eu am pierdut totul în Cernăuți, nu mi-am salvat nici măcar manuscrisele”⁹.

Vianor Bendescu elaborează *Bibliografia Bucovinei*, cum se desprinde din scrisoarea pe care i-o trimite lui Grigore Nandriș, în 15 iunie 1967: „Subsemnatul, în limita puținului timp disponibil – mărturisește Vianor Bendescu – lucrez tot încă la «șlefuirea» Bibliografiei mele sistematice, ce o voi opune lui Beck”¹⁰.

Lucrare de mare importanță pentru Bucovina, Vianor Bendescu nu apucă, după câte presupunem, să o finalizeze și să o poată tipări. Încetează din viață, în 11 februarie 1997, după ce mai înainte murise și Philomela, soția sa, în 27 august 1990. Sunt înmormântați în cimitirul Oldenburger din Delmenhorst.

Vianor Bendescu se numără între personalitățile care nu se afiliază grupărilor ce se formaseră în exilul românesc și considera că mai importantă era dragostea de țară și cultivarea speranței în întoarcerea la vetrele străbune. Se orientează spre cercetarea științifică și desfășoară o activitate publicistică remarcabilă în presa europeană și de pe alte continente. Evocă personalitățile bucovinene cu dragoste și competență, subliniindu-le rolul important în viața politică și culturală a provinciei sale, victimă a vicisitudinilor istorice.

Centrul de Studii „Bucovina” consideră că are obligația morală de a face cunoscută activitatea sa și în țara noastră. Suntem preocupați și de soarta manuscriselor sale.

⁸ *O radiografie a exilului românesc*, p. 33–34.

⁹ *Ibidem*, p. 352.

¹⁰ *Ibidem*, p. 36.

GRIGORE NANDRIȘ, MESAGER AL SPIRITUALITĂȚII ROMÂNESȚI ÎN ANGLIA ȘI ÎN EXILUL ROMÂNESC ȘI COMENTATOR AL VIETII POLITICE INTERNAȚIONALE

Grigore Nandriș este una dintre personalitățile bucovinene cu o biografie și o activitate științifică singulară, insuficient cunoscute până acum. Arhiva sa, donată de familie Bibliotecii Române din Freiburg (Germania), deschide drum pentru o mai bună cunoaștere a Bucovinei în perioada interbelică și a exilului românesc în primele decenii după declanșarea conflagrației mondiale.

Grigore Nandriș s-a născut la 17 ianuarie 1895, în același an cu Lucian Blaga, în comuna Mahala, nu departe de Cernăuți¹, menționată în documente încă din 1472². Este al treilea copil din cei șapte ai lui Dumitru Nandriș și Maria, născută Lazăr; șase băieți: Ion (17. VII. 1890 – 7. I. 1967), Vasile (13. III. 1893 – iulie 1926), Gheorghe (1899 – 29. VIII. 1929), Florea (3. III. 1901 – 20. IV. 1965), Tudor (23. IV. 1906 – 20. I. 1989) și o fată, Anița (21. III. 1904 – 30. VIII. 1986), autoarea aceluia cutremurător jurnal prin care descrie suferințele românilor bucovineni în deportarea din Siberia³. Ion și Tudor se fac cunoscuți și ca cercetători în specialitatea lor.

Grigore Nandriș își începe învățătura în comuna natală, urmează cursurile Gimnaziului Clasic-Modern din Cernăuți, trece în România și se înscrie la Universitatea din București. Părăsește cursurile universitare și se înrolează în armata română. Își reia studiile după război, tot la Universitatea din București și obține licența în filologia clasică și modernă, în 1919. Se specializează la Viena în filologia slavă și indo-europeană. Îl cunoaște pe Blaga și îi va comenta opera mai târziu. Lector de limba română la Universitatea Jagelonă din Cracovia, își trece aici doctoratul cu teza *Aspecte verbale în „Evangheliarul” slav de la Putna (sec. XIII–XIV)*, în 1922. Deși este o lucrare de filologie, în documente se specifică faptul că i se conferă doctoratul „în filozofie”. Tipărește teza în revista „Codrul Cosminului” și în volum, în 1924⁴. Pleacă în Franța, la Paris, cu o bursă la Școala Română de la

¹ Ion Nandriș, *Satul nostru Mahala din Bucovina*, Sibiu, Casa de Presă a Editurii „Tribuna”, 2001, p. 16–18, 30–34. Comuna este o așezare preistorică din epoca neolitică. Se publică și *Tabelul deportaților din comună în Siberia*.

² Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, I–II. Îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografie, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu. Introducere: D. Vatamaniuc, [București], Editura Anima, 1996. Vol. I, p. 332–333. Satul este cumpărat de Ștefan cel Mare și donat mănăstirii Putna, în 1472. Este menționat în documente și în 1685, 1737, precum și mai târziu.

³ Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cu o scrisoare a lui Gheorghe Nandriș în loc de prefață.

⁴ Grigore Nandriș, *Aspecte verbale în „Evangheliarul” slav de la Putna (sec. XIII–XIV)*, în: „Codrul Cosminului”, I, Cernăuți, 1924. Apare în 1925, p. 177–277. Și extras, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1924. „Buletin al Institutului de Istorie și Limbă” înființat de I. I. Nistor, revista apare până în 1939. Este cea mai importantă publicație științifică din Bucovina, asemănătoare prin programul de cercetare cu „Dacoromania” din Cluj (1920–1948).

Fontenay-aux-Roses și lucrează aici, între 1923 și 1925. Îi are îndrumători în activitatea științifică pe A. Meillet, A. Mazon și Mario Roques. Elaborează lucrări științifice: *Les rapports entre la Moldavie et l'Ukraine d'après le folklore ukrainien*⁵, *Les diphthongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*⁶, lucrări prin care se pregătea pentru o carieră universitară. Îi trimite lui Nicolae Iorga un extras, *Raporturile între Moldova și Ucraina în veacul al XVII-lea*, dintr-o carte franceză, cu un titlu foarte lung, tipărită la Paris, în 1696. Se relatează aici despre „hospodarul beau-père du fils de Kmielniski”⁷. „Hospodarul” este Zinovi Bogdan Hmelnițki (1595–1657), socrul lui Vasile Lupu.

Grigore Nandriș este coleg la Școala Română din Paris cu C. Giurescu, P. P. Panaitescu și B. Munteanu. Întreține o corespondență bogată cu Vasile Băncilă, rămas în țară. Scrisorile acestuia sunt, prin extindere și problematică, adevărate eseuri filozofice.

Universitatea din Cernăuți îl cheamă să ocupe catedra de slavistică, ca urmare a doctoratului susținut în Polonia și a activității științifice la Școala Română din Paris. Catedra de filologie comparată a limbilor slave se înființează în 1875, la inaugurarea Universității din Cernăuți, și este reprezentată de Emil Kaluzniacki, născut în 1845, până la încetarea sa din viață, în 1914. Grigore Nandriș ocupă catedra ca profesor angajat la 1 noiembrie 1926, ca să fie definitivat la 1 noiembrie 1929⁸. Ține lecția de deschidere *Unitatea lingvistică a popoarelor slave*, în 18 ianuarie 1927. În deschiderea ei, elogiază activitatea lui Emil Kaluzniacki, predecesorul său la Catedra de slavistică. Lecția se tipărește în „Codrul Cosminului” și în volum⁹. Facultatea de Filozofie și Litere funcționa cu trei secții: Secția de Filozofie, Secția de Istorie și Secția de Filologie¹⁰. Grigore Nandriș este numit în secția din urmă, condusă de Al. Procopovici, succesorul lui Sextil Pușcariu la conducerea Muzeului

⁵ Grigore Nandriș, *Les rapports entre la Moldavie et l'Ukraine d'après le folklore ukrainien*, Paris – București, 1924 (Extrait des „Mélanges de l'École Roumaine en France”, 1924); „Analele Bucovinei”, I, nr. 2, 1994, p. 475–496.

⁶ Grigore Nandriș, *Les diphthongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*, Paris, Gamber, 1924 („Mélanges de l'École Roumaine en France”, II).

⁷ Grigore Nandriș, *Raporturile între Moldova și Ucraina în veacul al XVI-lea*, în „Revista istorică”, X, nr. 10–12, octombrie–decembrie, 1924, p. 251–253.

⁸ „Anuarul Universității din Cernăuți pentru anii de studii 1926/1927, 1927/1928”, p. 183; „Anuarul Universității din Cernăuți «Regele Carol II» pe anul de studii 1936–1937”, Cernăuți, 1937, p. 96.

⁹ Grigore Nandriș, *Unitatea lingvistică a popoarelor slave*. Lecție de deschidere la Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți. În „Codrul Cosminului”, anul II și III, 1925 și 1926, Cernăuți, 1927, p. 583–604. Prezentarea lui Emil Kaluzniacki, p. 579–582. Și în volum, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1927.

¹⁰ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994, p. 143–147. Se face un istoric al Universității din Cernăuți și se prezintă Facultatea de Teologie, Facultatea de Drept, Facultatea de Filosofie și Litere, Facultatea de Științe. Facultatea de Teologie se bucura de un prestigiu internațional și la Facultatea de Științe predau matematicienii Miron Nicolescu, viitor președinte al Academiei Române, Simion Stoilow, Gheorghe Vrânceanu, Eugen Bădărău, Herbert Mayer.

Limbiile Române din Cluj. Îi are colegi pe Leca Morariu, cunoscut eminescolog, la literatura română modernă, iar la limbi străine pe Radu Sbiera (greacă), Ilie Bacinschi (filologie romanică), Victor Morariu (germană), Dragoș Protopopescu (engleză). Cel din urmă se face cunoscut ca „anglist” și în afara Universității din Cernăuți. Secția de istorie era reprezentată de I. Nistor, Romulus Cândea, Vasile Grecu, Nicolai Grămadă, iar cea de filozofie de Traian Brăileanu, Constantin Narly, un eminescolog – Vasile Gherasim – mort de tânăr, și un poet, Traian Chelariu, care nu face carieră universitară, după cum se vede și din jurnalul său¹¹.

Centrul de Studii Filologice, de pe lângă Facultatea de Filozofie și Litere, întemeiază la Cernăuți, sub conducerea lui Al. Procopovici, o publicație de specialitate, „Revista filologică”, parteneră în dialogul științific cu „Codrul Cosminului” din Cernăuți și cu „Dacoromania” din Cluj¹². Noua publicație apare cu sprijinul profesorilor de la Universitatea din Cernăuți și de la alte universități din țară, și cu al unor specialiști de peste hotare. Dintre colaboratori îi enumerăm, de la Universitatea din Cernăuți, pe Al. Procopovici, E. Herzog, Al. (Leca) Morariu, V. Morariu, Matthias Friedwagner; de la Universitatea din Iași, Iorgu Iordan; de la Universitatea din București, N. Cartoian; de la Universitatea din Cluj, Sextil Pușcariu, căruia i se va închina primul număr, N. Drăganu, Gh. Giuglea, Th. Capidan, mai târziu profesor la Universitatea din București. Din străinătate colaborează W. Meyer-Lübke, Leo Spitzer, Carlo Tagliavini, Giandomenico Serra. Dintre colaboratorii de la Universitatea din Cernăuți reține atenția îndeosebi Matthias Friedwagner, cu articolul *Rumänische Volkslieder aus Bassarabien*¹³, ca o anticipare a celebrei sale colecții din cântecul popular bucovinean¹⁴.

Grigore Nandriș este, alături de Al. Procopovici, cel mai activ dintre colaboratorii publicației cernăuțene. Publică, în primul număr din 1927, articolul polemic *Häis! – cea!*¹⁵, căruia îi urmează în numărul următor, alt articol, *Răzeș (despre cuvânt și instituție)* și un necrolog consacrat lui Wilhelm Thomsen (1842–1927), profesorul danez de lingvistică comparată¹⁶. Realizează, în primul număr din 1928, o prezentare sub formă de recenzii a cărților cu referire la specialitatea sa: Th. Simensky, Norbert Jokl, Petro Buzuk, Jan Janów, Stanislaw Wędkiewicz, P. P. Panaitescu, Ion Mușlea și îi închină un necrolog lui Iosif Popovici (1876–1928), profesorul de

¹¹ Traian Chelariu, *Strada Lebedelor Nr. 8. Pagini de jurnal*. Prefață de Mircea A. Diaconu. (București, Editura Paideia, [2002].

¹² „Revista filologică”, I, nr. 1–2, februarie–iunie, nr. 3, octombrie 1927, II, nr. 1–2, februarie–iunie, nr. 3, octombrie 1928.

¹³ Matthias Friedwagner, *Rumänische Volkslieder aus Bassarabien*, în „Revista filologică”, I, nr. 1–2, februarie–iunie 1927, p. 51–65.

¹⁴ Matthias Friedwagner, *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina*, Würzburg, Konrad Triltsch, 1940.

¹⁵ Grigore Nandriș, *Häis! – cea!*, în „Revista filologică”, I, nr. 1–2, februarie–iunie 1927, p. 185–186. Și extras.

¹⁶ Grigore Nandriș, *Răzeș (despre cuvânt și instituție)*, în „Revista filologică”, I, nr. 3, octombrie 1927, p. 325–328, 338–339. Și extras.

slavistică de la Universitatea din Cluj¹⁷. În ultimul număr al revistei, publică studiul *Despre genitivul-acuzativ slav*¹⁸, și aici se menționează, pe ultima copertă, că manuscrisele i se trimiteau lui Al. Procopovici, directorul revistei, și lui Grigore Nandriș, și se dă și adresa sa. „Revista filologică“, importantă ca publicație științifică universitară, își suspendă apariția în absența susținerii financiare din partea statului.

Grigore Nandriș își continuă activitatea la alte publicații, cu lucrări de specialitate. Trimite la „Dacoromania” studiul *Despre sinteza lichidelor în elementele slave din limba română*¹⁹ și întreprinde în „Revista istorică română” o amplă prezentare, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, pe baza cărții lui Ilie Bărbulescu cu acest titlu, tipărită la Casa Școalelor, în 1929²⁰. Nandriș preciza în încheiere că singura în măsură să lumineze raporturile lingvistice slavo-române este o cercetare bazată pe analiza fonetică, semantică, geografică și dialectală, fără să se împiedice de considerații istorice și fără să amestece criteriul lingvistic cu cel etnic. Autorul nu ținea seama de aceste principii și lucrarea sa, foarte extinsă, nu se înscria și ca o contribuție în cercetarea acestei probleme de mare importanță pentru știința românească.

Grigore Nandriș se preocupă îndeaproape și cu publicarea de documente. Prezintă Academiei Române un memoriu, *Patru documente de la Ștefan cel Mare*²¹, *Un document privitor la împărțirea Mitropoliei Țării Românești 1372 (1373)*²², *Contribuție la traducerea Evangheliilor (Luca II, 14)*²³, *Sur la postposition du pronom personnel en roumain*²⁴, *Documente slavo-române din Mănăstirea Muntelui Athos 1372–1658*, pe care le publică după reproducerea fotografice și notele lui Gabriel Millet²⁵. Grigore Nandriș face cercetări la Muntele Athos și ele stau la baza monografiei sale despre pictura postbizantină, tipărită postum, în 1970.

¹⁷ Grigore Nandriș, *Recenzii*, I, în „Revista filologică”, II, nr. 1–2, februarie–iunie 1928, p. 162–174, 215. Și extras.

¹⁸ Grigore Nandriș, *Despre genitivul-acuzativ slav*, în „Revista filologică”, II, nr. 3, octombrie 1928, p. 346–353. Și extras.

¹⁹ Grigore Nandriș, *Despre sinteza lichidelor în elementele slave din limba română*, în „Dacoromania”, anul VI, 1929, Cluj, 1930, p. 350–357. Pe copertă 1931.

²⁰ Grigore Nandriș, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, în „Revista istorică română”, II, Fascicola IV, București, 1932, p. 387–411. Și extras.

²¹ Grigore Nandriș, *Patru documente de la Ștefan cel Mare*, în „Analele Academiei Române. Memoriul Secțiunii Istorice”. Seria III, Tomul VIII. Memoriul 10, II, București, 1928. Cu 4 planșe.

²² Grigore Nandriș, *Un document privitor la împărțirea Mitropoliei Țării Românești 1372 (1373)*, în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, Editura Institutului de Istorie Universală, 1931, p. 292–296. Și extras.

²³ Grigore Nandriș, *Contribuție la traducerea Evangheliilor (Luca II, 14)*, în *În memoria lui Vasile Pârvan*. Volum publicat de Asociația Academică „Vasile Pârvan” a foștilor membri ai Școlii Române din Roma, București, 1934, p. 214–220.

²⁴ Grigore Nandriș, *Sur la postposition du pronom personnel en roumain*, în „Bulletin linguistique”, V, 1937, p. 200–203. Și în extras. Comunicare ținută la Muzeul Limbii Române din Cluj, în 11 februarie 1936. Și extras, Paris, Librairie Droz.

²⁵ Grigore Nandriș, *Documente slavo-române din Mănăstirea Muntelui Athos 1372–1658*. Publicate după fotografiile și notele lui Gabriel Millet. București, Fundația Regele Carol I, 1936, 310 p. Pe copertă 1937.

Să mai notăm, tot aici, și frumoasa prezentare a lui Thomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), om politic cehoslovac, filozof și sociolog²⁶.

Profesor la catedra de slavistică a Universității din Cernăuți, elaborează studii care se încadrează în activitatea sa didactică²⁷ și unul în colaborare²⁸.

Problema principală care stă în atenția lui Grigore Nandriș privește urmărirea prezenței românești dincolo de granițele Bucovinei istorice în spațiul popoarelor slave. Întreprinde încă din 1921 o călătorie în Munții Tatra și ține o conferință, *Românii din Carpații poloni*, la Institutul Sud-Est European²⁹. Studiul, ca și cele următoare, se referă la epoca dinaintea de 1939, când România avea graniță comună cu Polonia și Cehoslovacia. Grigore Nandriș demonstrează că păstorii români își duceau turmele prin Carpați până în Moravia. Întemeiază sate la poalele munților, fiind slavizați odată cu ieșirea lor din comunitatea românească. Problema aceasta este pusă în discuție și în studiul *Migrațiuni românești în Carpații Galiției și ai Moraviei*, cu o hartă în care se stabilesc „curențele de migrație vechi românești până în Munții Moraviei”³⁰. Românii din Moravia stau și în atenția lui Eminescu, care semnalează și o colecție de cântece populare ale acestor români, tipărită la Praga, în 1874³¹. Un studiu comparativ ar putea fi revelator pentru cunoașterea cântecului nostru popular în lumea slavă.

Problema emigrației românilor este pusă în discuție și într-un studiu în limba polonă, *O wedrówce rumunów na terenie zachodnioslowiańskim* [Cu privire la migrația românilor pe teritoriile slavilor de Apus], tipărit la Poznań, în 1934³². Grigore Nandriș invocă, în sprijinul cercetărilor sale, instrumentele de lucru poloneze, cum se vede din studiul *Păstoritul în Carpații poloni și lumina „Atlasului lingvistic al Poloniei subcarpatine”*, însoțit și de trei hărți foarte importante pentru cunoașterea vechii populații românești de aici, slavizată³³. Sunt criticate teoriile păstorești maghiare și se demonstrează că nu există în aceste locuri denumiri toponimice de această natură.

²⁶ Grigore Nandriș, *Thomáš Masaryk. Omul și opera*, în „Revista de pedagogie”, III, Caietul III–IV, 1933, p. 258–279.

²⁷ Grigore Nandriș, *O wedrówce rumunów na terenie zachodnioslowiańskim*, Poznań, 1934; *Les critères phonétiques dans l'étude de l'élément slave du roumain*, Varsovie, 1934, *The Contacts between Slavs and Romanians*, London, 1939. Extras din „Slavonic and East-European Review”, 1939.

²⁸ M. Malecki și Grigore Nandriș, *Remarques sur les dialectes polonais en Bucovine*, în „Bulletin international de l'Académie [Polonaise] des Sciences et des Lettres (de Cracovie)”, 1938, p. 13–16.

²⁹ Grigore Nandriș, *Românii din Carpații poloni*, în „Ramuri”, XVII, nr. 6, 15 martie 1923, p. 90–100.

³⁰ Grigore Nandriș, *Migrațiuni românești în Carpații Galiției și ai Moraviei*, în „Graiul românesc”, I, nr. 5, mai 1927, p. 99–104.

³¹ M. Eminescu, *Românii din afara granițelor țării și unitatea spirituală națională*. Antologie, prefată, note și comentarii de D. Vatamaniuc, București, Editura Saeculum I. O., 1998, p. 76, 220–221.

³² *O wedrówce rumunów na terenie zachodnioslowiańskim*, Poznań, 1934 (Institut Zachodnió Slowianski. Ódbika: Slavis Occidentalis, Tom XII, 1934).

³³ *Păstoritul în Carpații poloni în lumina „Atlasului lingvistic al Poloniei subcarpatine”*, în „Dacoromania”, VIII, 1934–1935, Cluj, 1936, p. 138–148.

Grigore Nandriș colaborează la revista „Gând românesc”, scoasă de Ion Chinezu la Cluj, între 1933 și 1940. Explicația stă în faptul că se întâlnea cu redactorul revistei clujene, prin prietenia comună cu Vasile Băncilă și Basil Munteanu. În primul articol pe care îl publică aici, *Reforma școlară în Polonia*, face cunoscute analogiile între învățământul din Polonia și cel din România³⁴. În cel de-al doilea articol, *Cu prilejul apariției schiței literaturii românești de Emil Biedrzycki*³⁵, comentează lucrarea acestuia, *Zarys dziejów literatura rumuńskiej (Z antologia poezji)* [Schiță asupra istoriei literaturii române cu antologie a poeziei] și prezintă un tablou asupra interesului manifestat în cercurile intelectuale poloneze pentru cultura și literatura română. Cartea lui Emil Biedrzycki se tipărește de Liga Polono-Română la Lwow, în 1935³⁶. Din prezentarea lui Grigore Nandriș aflăm că Emil Biedrzycki publică și o culegere din poezia lui Aron Cotruș și două studii, unul privind legăturile culturale polono-române și altul consacrat lui N. Bălcescu, scriitor revoluționar român³⁷. În antologia sa, Emil Biedrzycki prezintă, în traducere poloneză, un mare număr de poeți, dintre care nu lipsesc G. Bacovia, Tudor Arghezi și L. Blaga. Este cea mai cuprinzătoare antologie de poezie românească apărută în Polonia între cele două războaie mondiale³⁸.

Grigore Nandriș este și traducător din limba poloneză. Transpune în limba română romanul lui Mihai Choromanski, *Gelozie și medicină*³⁹.

Activitatea științifică a lui Grigore Nandriș din anii 1924–1938 cuprinde și alte lucrări, pe care nu le găsim în bibliotecile noastre. Luăm cunoștință de ele din *Repertorium bibliographicum*, tipărit la Londra, în 1961⁴⁰ și din lucrarea lui Erich

³⁴ Grigore Nandriș, *Reforma școlară în Polonia*, în „Gând românesc”, II, nr. 3, martie 1934, p. 158–161.

³⁵ Grigore Nandriș, *Cu prilejul apariției schiței literaturii românești de Emil Biedrzycki*, în „Gând românesc”, III, nr. 3, martie 1935, p. 175–178.

³⁶ Emil Biedrzycki, *Zarys dziejów literatura rumuńskiej (Z antologia poezji)*, Lwow, Liga Polsko-Rumuńsko, 1935, 176 p. Portrete: M. Costin, A. Russo, B. P. Hașdeu, M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, I. Al. Brătescu-Voinești, N. Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu, I. Pillat, V. Eftimiu, I. Minulescu, L. Blaga, A. Cotruș, L. Rebreanu, Cezar Petrescu, I. Teodoreanu.

³⁷ Aron Cotruș, *Wybór Wierszy* [Culegere de versuri], Lwow, [Liga Polska Rumuńskawe Lwowe], 1936; *Mikolaj Balcescu rumunski pisarz i rewolucjonista* [Nicolae Bălcescu, scriitor român și revoluționar], Krakow, [Państwowe Wydawnictowo Naukowe], 1961.

³⁸ Se reproduc, în traducere poloneză, texte populare, printre care și *Miorița*, și poezii de Grigore Alexandrescu, V. Alecsandri, M. Eminescu, Al. Vlahuță, G. Coșbuc, O. Goga, Șt. O. Iosif, P. Cerna, N. Crainic, I. Pillat, M. Codreanu, Cincinat Pavelescu, Ion Pavelescu, Barbu Nemțeanu, Alfred Moșoiu, V. Eftimiu, I. Minulescu, G. Bacovia, Camil Baltazar, Claudia Millian, Adrian Maniu, L. Blaga, A. Cotruș, Otilia Cazimir. Figurează cu versuri și Nicolae Iorga, Ovid Densusianu și Perpersicius.

³⁹ Mihai Choromanski, *Gelozie și medicină*. Roman. Traducere de Grigore Nandriș. București. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935.

⁴⁰ *Repertorium bibliographicum in quo continentur opuscula Grigore Nandriș*, I–III, Londinii, 1961. Cuprinde: A. *Opuscula philologica atque historica 1922–1968*. Figurează 89 de lucrări. B. *Efemenides literariae atque historicarum rerum 1922–1960*. Figurează 52 de lucrări. *Appendix. Biografie (1895–1938)* și 11 lucrări.

Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*, I–II, tipărită în Germania, în 1966 și 1985⁴¹.

Grigore Nandriș desfășura, concomitent cu munca la catedră și elaborarea de lucrări științifice, și o activitate remarcabilă pe teren cultural. Este ales președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina; în 1929, și stă în fruntea ei până în 1940. Această societate este înființată, la inițiativa lui I. G. Sbiera și a unor tineri, ca Reuniune Română de Leptură, în 19 aprilie/1 mai 1862⁴². Fondatorii ei sau „mădularii”, cum apar numiți în documente, sunt: Mihai Zotta, președinte, Al. Hurmuzachi, vicepreședinte, Al. Costin, Aron Pumnul, Ion Calenciuc și Leon Ciupercovici, membri, Orest Reney, I. G. Sbiera, Nicolai Vasilco și Leon Popescu, substituiți. Cuvântul inaugural îl rostește Al. Hurmuzachi, vicepreședinte între 1862 și 1863, care arată că scopul ei consta în ridicarea Bucovinei la „o viață morală și de cultură”. Comitetul de conducere al Reuniunii Române de Leptură caută să confere societății un cadru mai larg de activitate și îi schimbă titlul în Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 11/23 ianuarie 1865. Cuvântul de deschidere îl rostește Gheorghe Hurmuzachi, în calitatea sa de președinte. „Ziua de astăzi – arată Gheorghe Hurmuzachi – care este merită a organiza și a da curs liber lucrărilor Societății va rămâne pentru țara noastră pururea neuitată; ea va face în istoria dezvoltării limbii, literaturii și culturii românești în Bucovina, în istoria învățământului nostru național”⁴³.

Gheorghe Hurmuzachi conduce Societatea pentru Cultură și Literatură în Bucovina până în 1862, ca să-i urmeze Victor Stârcea (1882–1887), Iancu Zotta (1888), Eudoxiu Hurmuzachi (1889–1899), Dionisie Bejan (1900–1920), Vasile Gheorghiu (1923–1929). Grigore Nandriș continuă, în fruntea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, programul predecesorilor săi în noile condiții, după revenirea provinciei la România, în 1918. Se preocupă să strângă în jurul societății intelectualii bucovineni, cu ignorarea disensiunilor politice, și caută să obțină sprijinul personalităților din celelalte provincii românești, cu bune rezultate. Acordă o atenție specială bisericii și școlii, prin care contribuie efectiv la dezvoltarea clasei de mijloc românești. Stau permanent în atenția lui și recuperarea

⁴¹ Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*. München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966; *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965–1975*. Dortmund, [Forschungsstelle Ostmitteleuropa], 1985.

⁴² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991, p. 151–159. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, volumul I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 470–473; Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi: între ideal și realizare (o istorie a culturii românești din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Cuvânt înainte de Acad. Ștefan Ștefănescu, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Timișoara, Editura Augusta, 2000, p. 218–241; *Activitatea lui Alexandru Hurmuzachi. Activitatea lui Gheorghe Hurmuzachi*, p. 148–154.

⁴³ *Protocolul general I al Societății pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina, ținut în 11/23 ianuarie 1865 sub președenția lui Georgiu Cavaler de Hurmuzachi*, în „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, I, Nr. 1–3, 1 martie 1865, p. 8.

comunelor românești ucrainizate. Organizează conferințe prin care să facă cunoscută activitatea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și să facă din ea un factor important în viața culturală din Bucovina. La conferințele organizate în 1930 prezintă comunicarea *Începuturile neamului românesc în lumina faptelor lingvistice* și trimite revistei „Boabe de grâu”, care apare la București, între 1930 și 1935, studiul *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, cea dintâi prezentare a activității Societății pentru Cultură într-o publicație de prestigiu și cu o foarte bună documentare⁴⁴. Pregătește aniversarea a șapte decenii de activitate a societății bucovinene și ține la Radio – București, în deschidere, conferința *Șaptezeci de ani de la înființarea „Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1932)”*, în 22 mai 1932. Țin conferințe Constantin Loghin, Victor Morariu, T. Balan, S. Reli, Gheorghe Onciul. Conferințele se tipăresc în volumul aniversar, care se deschide cu cea rostită de Grigore Nandriș, la Radio – București, în 22 mai 1932⁴⁵. Studiul lui T. Balan rămâne, ca de altfel și conferințele omagiale, lucrări de referință.

Președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Grigore Nandriș inițiază și înființarea de filiale în orașele bucovinene. Presa anunță că inaugurează, în 9 iunie 1937, Filiala din Rădăuți a Societății pentru Cultură și comunică programul:

„1. Cuvântul de deschidere de Nicu Sulcină, jude-președinte, șeful Judecătoriei din Rădăuți.

2. Conferința despre A. C. Popovici-Bănățeanul.

3. Coruri bărbătești sub conducerea părintelui Victor Cocenschi”⁴⁶.

„Glasul Bucovinei”, de unde luăm această informație, nu arată numele conferențiarului. Explicația stă în faptul că Ion Nistor, patronul ziarului, se număra, cum vom arăta mai departe, printre adversarii președintelui societății bucovinene. Conferința sa se publică în volum cu o prefață a lui S. Mehedinți și este un elogiu al omului politic bănățean⁴⁷. Ion Chinezu, redactorul revistei „Gând românesc”,

⁴⁴ „Boabe de grâu”, II, nr. 4, aprilie 1931, p. 187–191. Cu 10 ilustrații și reproduceri după o scrisoare a lui V. Alecsandri și alta a lui M. Kogălniceanu. Materialul documentar și ilustrativ este luat din lucrarea lui Ipolit Tarnavski, *Festivalul de inaugurare a noului comitet și Universitatea liberă*.

⁴⁵ *Șaptezeci de ani de la înființarea „Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1932)”*. Conferințe ținute în cadrul serbărilor jubiliare, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1932. Cuprinde: Grigore Nandriș, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultură*, p. 5, Constantin Loghin, *Înființarea Societății pentru Cultură*, p. 3–18, Gheorghe Hurmuzachi, p. 21–37, *Străduințele Societății pentru Cultură pe teren școlar*, p. 42–62, Victor Morariu, *Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*, p. 65–97, T. Balan, *Serbarea de la Putna (1871)*, p. 100–197, S. Reli, *Icoane din trecutul național-bisericesc al Bucovinei*, p. 201–217, George Onciul, *Din trecutul muzical al Bucovinei*, p. 221–254; Rodica Iajencu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – deziderate și realizări*, în „Analele Bucovinei”, VI, nr. 2 [iulie–decembrie] 1999, p. 303–330.

⁴⁶ „Glasul Bucovinei”, XX, nr. 5 082, 4 iunie 1937, p. 4.

⁴⁷ *Aurel C. Popovici (1863–1917)*. Cu „O mărturisire” de S. Mehedinți. Cernăuți, Editura Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, 1937.

însărcinează pe unul dintre colaboratorii săi să prezinte această „tabletă” a savantului bucovinean. Ea îndeplinea, arată revista din Cluj, „funcția unui început de restaurare a unei glorii naționale”⁴⁸. Grigore Nandriș considera important, pentru multe motive, să reproducă inscripția de pe piatra funerară din cimitirul din Geneva:

„Aurel C. Popovici
1863–1917
Patriote roumain
Mort pauvre”.

Filiala din Rădăuți a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina organizează, în fiecare duminică, cum aflăm din presă, conferințe cu program artistic în comunele din județ⁴⁹.

Grigore Nandriș are inițiativa și face toate demersurile pentru înălțarea Palatului Culturii din Cernăuți. Festivitatea sfințirii pietrei fundamentale are loc în 26 octombrie 1937 și o parte a presei îi aduce elogiul lui Grigore Nandriș pentru înălțarea acestui edificiu în centrul capitalei Bucovinei, destinat să fie sediul principal al activității culturale din provincie⁵⁰. Românii nu au acces în Palatul Culturii înălțat de ei sub administrația ucraineană.

Guvernul României îi încredințează misiunea de a pregăti la Dublin, în Irlanda, consulatul pentru țara noastră. Se găsea în Irlanda când armatele germane invadează Belgia, în 10 mai 1940. Misiunea sa diplomatică ia sfârșit pe neașteptate. Întuiește, cu perspicacitate uimitoare, că urma să fie martorul unor evenimente internaționale cu o desfășurare și consecințe imprevizibile. Considera ca o obligație morală să le consemneze într-un *Jurnal*, fără intenția să-l dea publicității. Stă mărturie faptul că îl lasă în manuscrisele sale.

Jurnalul, cu titlul dat de editor, *8 ani din viața României 1940–1948* se deschide cu descrierea călătoriei din România până în Irlanda, în misiune diplomatică, unde ajunge cu o zi înainte de invadarea Belgiei de către armatele germane. Însemnările continuă până în ianuarie 1948 și alături, mai târziu, o *Addenda* pentru anii 1957–1966, cu reflecții asupra vieții politice și culturale. Este un document de o valoare excepțională, prin faptul că înfățișează desfășurarea evenimentelor internaționale din interiorul unei puteri angajată în conflagrația mondială⁵¹.

⁴⁸ Marin Vatafu, *Grigore Nandriș, „Aurel C. Popovici (1863–1917)”*, în „Gând românesc”, VI, nr. 1–2, ianuarie–februarie, 1938, p. 1–2.

⁴⁹ *Societatea pentru Cultura Română din Bucovina. Secția Rădăuți*, în „Cuvântul preoteșc”, IV, nr. 21–22, 1–15 noiembrie 1937, p. 7.

⁵⁰ *Sfințirea temeliei Palatului Cultural din Cernăuți*, în „Cuvântul preoteșc”, IV, nr. 21–22, 1–15 noiembrie 1937, p. 7.

⁵¹ Grigore Nandriș, *8 ani din viața României (1940–1948). Pagini de jurnal*, Ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I. O., 1999, 368 p. *Addenda*, p. 333–368. Reproduce texte care sunt date: *Începutul războiului românesc (1916)* (15 august 1957), *[Moartea lui Alexandru Busuioceanu]* (28 martie 1961), *[Rolul nefast al femeilor în viața lui Carol al II-lea]* (28 martie 1961), *[Amintiri despre oameni și lucruri]* (2 aprilie 1961), *[Întâlnirea cu Lucian Blaga]*

Grigore Nandriș, personalitate cu mare prestigiu științific, pleacă de la Universitatea din Cernăuți în misiune diplomatică în Irlanda pentru două luni. Evenimentele internaționale îi schimbă cursul vieții și, scos din lumea cărților și din activitatea în fruntea Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, devine comentatorul propriului destin în exilul românesc. „Toate podurile se taie – notează în 12 februarie 1941 – și rămân izolat aici, să aud zi și noapte aeroplanelor deasupra capului. Sunt iarăși lăsat aici, uitat de aceia care m-au trimis în serviciu comandat.” Departe de țară, continuă să fie legat sufletește de Bucovina și ținutul natal. Este îngrijorat de soarta celor rămași sub ocupația sovietică. Se transpune în comuna natală și re trăiește copilăria, cu marea tristețe de-a fi totul pierdut. „Pădurea de pe coasta malului Prutului – notează în 30 septembrie 1940 – s-a îmbrăcat în veșminte de aramă, cu toate podoabele culorilor de toamnă... totul e pierdut... s-au dus copilăria și munca unei vieți, a unei generații a atâtor rânduri de oameni buni, care odihnesc în țărâna țințirului din deal și sub pomii țințirului celui vechi din vale”.

Jurnalul cuprinde un mare număr de însemnări de această natură și este un document biografic de prim ordin pentru cunoașterea dramei unui intelectual din exilul românesc.

Jurnalul este revelator și într-o altă privință. Profesor universitar, o mare autoritate științifică în țara sa, Grigore Nandriș este în exilul din Anglia o persoană oarecare, condamnată să-și asigure existența ca în epocile de sclavie. „Muncesc de dimineață până în seară – notează în 29 iulie 1946 –, muncă de rob negru ca să pot hrăni soția și copilul. Statutul uman al negrilor din imperiu este superior aceluia [al] unui străin în binecuvântatul imperiu britanic”. Este în căutare de lucru și îl vedem ținând lecții la instituții de învățământ cu o durată temporară și la o școală de studii slave pentru țările din Europa răsăriteană. Cultivă relațiile cu intelectualii din mediile culturale, frecventează reuniunile științifice, face vizite și primește vizite. *Jurnalul* este o enciclopedie onomastică, cu nume pe care le întâlnim numai aici, cu profesioniști și instituții, ce reclamă o cercetare aparte. Joacă un rol important și prezența sa în Anglia, prin legăturile de familie. Are parcurs un drum lung în aceste condiții, deloc favorabile, până în ianuarie 1948, când izbutește să fie numit profesor la catedra de filologie slavă comparată a Universității din Londra. Își recâștigă, după șapte ani de muncă istovitoare, statutul profesional de la Universitatea din Cernăuți dinainte de 1940.

Grigore Nandriș elaborează și în exil un mare număr de lucrări științifice, pe care le publică în revistele de specialitate: *The Beginnings of Slavonic Culture in the Romanian Countries*⁵², *Old and New Pats in Slavonic Philology*, lecție de

(1) ianuarie 1966), [Adnotări pe marginea „Hronicului și cântecului vârstelor” de L. Blaga] (25 mai 1966), [Verdun în urmă cu 50 de ani] (29 mai 1966), [Participarea armatei române pe frontul de răsărit] (23 martie 1963), [„Hora morții” în primul război mondial] (2 august 1964), [Trecerea României de partea aliaților] (23 august 1964).

⁵² Grigore Nandriș, *The Beginnings of Slavonic Culture in the Romanian Countries*, [London, 1946]. Se reproduce din „The Slavonic and East European Review”, 1946, p. 160–171.

deschidere la School of Slavonic and East European Studies, ținută în 24 februarie 1949⁵³, *Handbook of Old Church Slavonic: Partea I: Old Church Slavonic Grammar, Partea a II-a: Texts and Glossary* este întocmită de R. Anty⁵⁴, *Phonetic and Phonemic Principles for the Study of Slavo-Romanian Linguistic Relationship*, studiu amplu în care se ocupă de: I. *Historical Background*, II. *Phonology*, III. *Morphology and Derivation*, IV. *Vocabulary and Syntax*, cu opt hărți, între care una reprezintă așezările „vlahilor” din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice în Evul Mediu⁵⁵, *The Historical Dracula: The Theme of His Legend in the Western Literatures of Europe*, studiu fundamental în această problemă. Formează, inițial, obiectul unei comunicări la Congresul Internațional ținut la New York, în 30 august 1963⁵⁶, *Bessarabia and Bucovina. The Trojan Horse of Russian Colonial Expansion to the Mediterranean*, contribuții noi în chestiunea Basarabiei și Bucovinei, la care alătură articolele din presa din Europa și din America publicate până la această dată⁵⁷.

Din mărturii indirecte luăm cunoștință și de alte studii în engleză, în franceză și în română: *The Development and Structure of Romania* (London, 1951), *Sur l'accusatif prépositionnel en roumain* (Paris, 1952), *Quelques observations concernant une polémique sur la Bucovina* (Paris, 1954), *The Relation between Toponymy and Ethnology in Romania* (Londra, 1956), *The Relation between Moldavia and Ukraine according to Ukraine Folklore* (1959), *Românii și slavii. Revizuirea premiselor filologice* (Paris, 1952), *Texte și glose românești în Biblioteca Bodleiană din Oxford* (Freiburg, 1959). Sunt și alte lucrări, la care ne vom opri mai departe, când vom urmări colaborarea sa în presa din exilul românesc.

Cea mai importantă lucrare a lui Grigore Nandriș, în care se ocupă și de arta bucovineană, rămâne *Christian Humanism in the Neo-Byzantine Mural Painting of Eastern Europe* [Umanismul picturii murale postbizantine din estul Europei], tipărită postum, sub îngrijirea soției sale, la Wiesbaden, în 1970⁵⁸. Ocupă un loc

⁵³ Grigore Nandriș, *Old and New Pats in Slavonic Philology*, London, 1949. Se reproduce din „The Slavonic Review”, noiembrie 1949.

⁵⁴ Grigore Nandriș, *Handbook of Old Church Slavonic. I, Old Church Slavonic Grammar*, London, The Athlone Press, 1959, 1965. Partea a doua R. Anty, *Texts and Glossary*, London The Athlone Press, 1960. Lucrarea se tipărește sub auspiciile Universității din Londra (University of London) și exemplarele din Biblioteca Academiei Române poartă semnătura autografă a lui Grigore Nandriș.

⁵⁵ Grigore Nandriș, *Phonetic and Phonemic Principles for the Study of Slavo-Romanian Linguistic Relationship*, Napoly, 1966. Se tipărește în „Annaly”. Sezione Slava, IX, 1966, p. 1-77.

⁵⁶ Grigore Nandriș, *The Historical Dracula: The Theme of His Legend in the Western Literatures of Europe*, New York, 1966. Se tipărește mai întâi în „Comparative Literature Studies”, vol. IV, 1966. Arbore genealogic al familiei domnitoare din Muntenia, portret al lui Vlad Țepeș și reproduceri de pe Columna de la Roma.

⁵⁷ *Bessarabia and Bucovina. The Trojan Horse of Russian Colonial Expansion to the Mediterranean*, London, Editura Societății pentru Cultură, 1968. Portret al lui Grigore Nandriș și 11 hărți privind Basarabia și Bucovina.

⁵⁸ Grigore Nandriș, *Christian Humanism in the Neo-Byzantine Mural Painting of Eastern Europe*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1970, 295 p. + 37 planșe.

important identificarea filosofilor din această iconografie. Problema a stat și în atenția lui Vasile Grecu într-un studiu publicat în 1924⁵⁹. Filosofii greci sunt prezentați de Grigore Nandriș în pictura din România, Rusia, Bulgaria, Serbia și Macedonia, Grecia, Muntele Athos și Asia Mică. Bisericile din Bucovina sunt comparate cu cele de la Muntele Athos, se remarcă specificul temelor iconografice din Bucovina și se face trimitere la literatura apocrifă și la folclor. Important este și *Tabelul sinoptic* în care sunt trecute bisericile: Lujeni, Voroneț, Sf. Ilie, Pătrăuți, Bădeuți, Rădăuți, Arbore, Reuseni, Părhăuți, Suceava (Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie), Moldovița, Humor, Sucevița, Dragomirna, Putna, Bălinești, Hârlău, Popăuți, cu menționarea datei zidirii lor, ctitorii, pictura, arhitectura, renovările. Sunt menționate alte 24 de biserici.

Grigore Nandriș introduce în monografia sa, ca a doua parte, studiul lui Wladyslaw Podlacha, *Malovidza saienne w cerkwiach Bukowiny* [Pictura murală în Bucovina], lucrare tipărită în 1912⁶⁰. Găsim în *Jurnal* mai multe însemnări în legătură cu această lucrare. „Traduc zilnic din *Picturile bisericilor bucovinene* – notează în 26 august 1940 – ca să uit situația. Cu fiecare frază mă pierd prin întinericul mănăstirilor și prin labirintul amintirilor”. Câteva zile mai târziu, în 29 august 1940, face o nouă însemnare despre munca la traducerea sa, ca în 16 octombrie să consemneze că încheiasse transpunerea ei în românește. De aici, aflăm că tradusese și primele 74 de pagini rămase la Cernăuți la ocuparea Bucovinei de Uniunea Sovietică. Cele două lucrări se tipăresc în românește, sub un titlu general, *Umanismul picturii murale postbizantine*, cu numele celor doi autori, un polonez și un român⁶¹. Savantul polonez descrie pictura murală în ansamblurile de pe pereții exteriori și apoi din interior în funcție de fiecare parte a construcției arhitectonice, după care prezintă temele, după conținutul istoric și cel ideal. Importante sunt și micile monografii consacrate bisericilor Sf. Ilie, Pătrăuți, Voroneț, Bădeuți, Rădăuți, Arbore, Părhăuți, Suceava, Moldovița, Humor, Sucevița, Dragomirna. Surprinzătoare este constatarea savantului polonez potrivit căreia *Încoronarea Mariei* din fresca de la Sucevița nu se întâlnește nicăieri în pictura bizantină.

⁵⁹ Vasile Grecu, *Darstellungen altheidnischer Denker und Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Morgenlandes*, București, 1924. Menționăm și alte lucrări ale sale: *Filosofi păgâni în vechea noastră pictură bisericească* (București, 1940), *Erminii în pictura bizantină* (Cernăuți, 1942).

⁶⁰ Wladyslaw Podlacha, *Malovidla saienne w cerkwiach Bukowiny*, Lwowe, Nakładem Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, 1912, 208 p. + 30 reproduceri. Savantul polonez încetează din viață în decembrie 1951. Într-o scrisoare, Wicenty, fiul acestuia, îl informa că pregătea o nouă ediție a lucrării tatălui său. Nu avem cunoștință de ea.

⁶¹ Wladislaw Podlacha, *Pictura murală în Bucovina*. Prefață de Vasile Drăguț. Cuvânt înainte de Mabel Nandriș. Traducere de Grigore Nandriș și Anca Irina Ionescu. Note de Grigore Nandriș și Anca Vasiliu. București, Editura Meridiane, 1985 (I, *Umanismul picturii murale bucovinene*); Grigore Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine din estul Europei*. Introducere de Alexandru Busuioceanu. Traducere și note de Anca Vasiliu. București, Editura Meridiane, 1985 (II, *Umanismul picturii murale bucovinene*). Tabloul sinoptic din ediția din 1970 se reproduce parțial.

Pictura de la Voroneț și Sucevița stă și în atenția soției lui Grigore Nandriș într-un studiu pe care îl publică în 1945⁶².

Președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, din 1929 până în 1940, își continuă activitatea în Anglia și în America. Dintr-o scrisoare a lui Grigore Nandriș, din 27 iunie 1975, către Petre Lucaci, redactorul ziarului „America” din Cleveland, Ohio, aflăm că reactivase Societatea pentru Cultură, „unind în jurul ei câțiva români fără pretenții politice”. Deschisese și un fond legal pentru ajutorarea românilor din exil. Activitatea vechii societăți bucovinene, înființată în 1862 și continuată în străinătate, o cunoaștem din lucrarea lui Grigore Nandriș, *Din istoria Societății pentru Cultură. Centenarul. Cernăuți 1862–1962 New York*, tipărită în 1967⁶³. Alături de informațiile privind festivitățile de la New York din 27 noiembrie 1962, sunt de reținut și două studii, unul al lui Grigore Nandriș, *Quelques observations sur la population de la Bucovine*, reprodus din „La Nation Roumaine”, unde se publică în octombrie 1954, și un altul, *L'arrivée des slaves-ruthènes en Bucovine*, în care se arată că „slaves-ruthènes” sunt semnați în Bucovina după anexarea provinciei de către Imperiul Habsburgic, în 1775.

Sărbătorirea centenarului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina la New York în 1962, este cea mai importantă manifestare publică organizată de Grigore Nandriș în străinătate, ca președinte al acestei vechi societăți bucovinene.

Grigore Nandriș are rol important și în conducerea Societății Pro Basarabia-Bucovina și nu uită nici Biserica Ortodoxă. Înființează, cum aflăm dintr-o scrisoare a sa către Veturia Manuilă, din 3 aprilie 1967, două parohii la Londra, dar preoții nu se dovedesc la înălțimea misiunii lor. Unul fuge la New York și lasă parohia în părăsire. Este ocupată de Mitropolia și Arhiepiscopia Moscovei.

Preocupările lui Grigore Nandriș în legătură cu Bucovina, în timpul exilului din Anglia, se văd și din prezentarea cărții lui Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui țaran deportat din Bucovina*, tipărită la Paris, în 1956⁶⁴. Țaran din Tereblecea, deportat în Siberia, evadează, străbate Rusia, trece prin România, lucrează o vreme în Iugoslavia, în mină, pleacă și de aici și se stabilește în Australia. Mult mai târziu (1991), se va publica și jurnalul Aniței Nandriș-Cudla despre calvarul românilor deportați în Siberia.

⁶² Maria Mabel Nandriș, *Painted Churches in Bucovina: Voroneț and Sucevița*, în „Geographical Magazine”, London, 1945, p. 573–583.

⁶³ Grigore Nandriș, *Din istoria Societății pentru Cultură. Centenarul. Cernăuți 1862–1962 New York. Basarabia și Bucovina*, [Madrid], Editura Societății pentru Cultura și Literatura Românilor din Străinătate, reînființată la Londra în 1952 [1967]. Istoric al Societății pentru Cultură, lista președinților, activitatea Societății până la festivitățile de la New York din noiembrie 1962. Unele materiale informative de aici sunt reluate în *Bessarabia and Bucovina* din 1968.

⁶⁴ Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui țaran deportat din Bucovina*. Prefață de Grigore Nandriș. Paris, Fundația Regală Universală „Carol I”, 1958. Altă ediție se tipărește, cu o prefață de Ștefan Munteanu, la Timișoara în 1993. Este tradusă în engleză de Mabel Nandriș, *Hell Moved its Border*, în 1960. O ediție și în turcă în 1962.

Silviu Crăciunaș, inginer, stabilit în străinătate, publică o carte, *The Lost Footsteps* [Pașii pierduți] care apare în traducerea soției lui Grigore Nandriș, la Londra, în 1961. Este o descriere a vieții politice și culturale din România din 1947–1950, cu multe informații despre evenimentele de la Cluj din acești ani⁶⁵.

Viața politică internațională ocupă în *Jurnalul* lui Grigore Nandriș, cum era și de așteptat, locul central, cu o mare bogăție de informații. Asistăm la războiul diplomatic purtat de marile democrații cu puterile imperialiste, urmărind bătăliile de pe fronturile de luptă din Europa, din Africa și din Orientul Îndepărtat. *Jurnalul* depășește, însă, consemnarea informativă a evenimentelor internaționale și oferă o analiză critică a poziției Angliei, singura mare democrație europeană neînvingătoare în conflagrația mondială. Această analiză este întreprinsă, fapt cu deosebire important, de un „rezident” în această țară, care pune mai presus de interesele marilor puteri drama țării sale.

Anglia se situa în conflagrația mondială, arată Grigore Nandriș, pe o poziție duplicitară. Adversară a imperialismului german, își dă mâna cu imperialismul sovietic. Diplomația engleză trece sub tăcere aprecierile critice de mai înainte: „comunism” și „bolșevic” și utilizează termeni ca „Rusia” și „rus”. Acest limbaj este caracterizat în *Jurnal* în termeni ironici. „Comunismul a fost combătut de Anglia – notează Grigore Nandriș, în 5 iulie 1941 –, care voia să-l înăbușe în fașă, comunismul e susținut în pragul morții de Anglia, care a botezat astfel găina [în] pește, ca să o poată mânca în post.” Politica Angliei față de Uniunea Sovietică își putea găsi o justificare în apărarea intereselor Imperiului Britanic, amenințat de militarismul german, însă se înscria ca o greșeală politică și profund imorală. „Cooperarea Britaniei cu Rusia – scrie Grigore Nandriș, în 7 iulie 1941 – căci Anglia are pudoarea să nu vorbească de o alianță cu bolșevicii, este pentru Imperiul Britanic:

- o necesitate militară;
- o greșeală politică;
- o monstruoasă morală”.

Și mai departe: „Este monstruos să strângi mâna pătată de sângele atâtor crime și să lupți pentru biruința civilizației creștine, alături de cel mai înverșunat dușman al acestei civilizații”. Grigore Nandriș aducea Angliei aceste acuzații grave în numele popoarelor amenințate de politica expansionistă a Uniunii Sovietice.

Oamenii politici din Anglia se făceau vinovați și prin atitudinea față de Ungaria, ocolind să vorbească de anexiunile teritoriale ale acesteia sub patronajul imperialismului german și italian. „Nici un cuvânt la adresa Ungariei – atrage atenția Grigore Nandriș în 10 noiembrie 1941 – care a atacat Cehoslovacia, a atacat România, a atacat Iugoslavia, răpind de la fiecare teritorii”. Aceste țări se vedeau puse în situația – notează în 29 august 1940 – „să înfrunte astăzi Europa asiatică (Rusia) și Asia europeană (Ungaria)”.

⁶⁵ Silviu Crăciunaș, *The Lost Footsteps* [Translated by Mabel Nandriș], London, Collins and Hawl, 1961.

Când făcea aceste însemnări, Grigore Nandriș citea romanul lui F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, în traducere engleză. Aprecia romanul un „tratată de patologie sufletească”, însă remarca analizele privitoare la imperiul răsăritean. „Rusia amestecată de cultura apuseană – scrie Grigore Nandriș în 2 noiembrie 1941 – pe care n-o poate asimila (Ivan Karamazov), Rusia slavofilă care vrea să fie angelică și evanghelică (Alioșa Karamazov), Rusia instinctivă, brutală și inconstantă, prăpăstioasă și inconștientă, barbară și informă, capabilă de reacții neprevăzute și nebanuite = Rusia așa cum e în realitate (Dimitrie Mitia Karamazov)”.

Agresiunea Uniunii Sovietice împotriva României este pregătită în timp ce armatele germane ocupă Belgia și o bună parte a Franței, obligând-o să capituleze. Nu se putea aștepta sprijin, cunoscând și politica Angliei față de Uniunea Sovietică, din partea marilor democrații europene. Grigore Nandriș preia știrile de la Radio-Londra și din presa engleză, care anunța, în dimineața zilei de 28 iunie 1940, cu litere mari:

„România acceptă ultimatumul Rusiei,
România cedează Basarabia și nordul Bucovinei”.

Mijloacele de informare din Anglia sunt surprinse de operativitatea cu care Uniunea Sovietică pune în aplicare agresiunea sa.

Radio-Londra informa opinia publică engleză, la ora 6 seara, în aceeași zi:

„Rușii au ocupat Cernăuții, Chișinăul, Cetatea Albă”.

Grigore Nandriș își încheie însemnarea din *Jurnalul* său din această zi cu o întrebare dramatică:

„Va fi înviere după această moarte?!”

De aici înainte, consemnarea evenimentelor internaționale alternează cu știrile, câte le putea afla, privind suferințele românilor sub ocupația sovietică.

Acceptarea Dictatului de la Viena este prezentată în *Jurnalul* lui Grigore Nandriș ca o altă zi de doliu pentru România. Oamenii politici români săvârșesc un act de trădare a intereselor naționale. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța se anexau de Uniunea Sovietică prin agresiune militară, în vreme ce nordul Transilvaniei se ceda printr-o convenție între guvernul român și guvernul ungar. Grigore Nandriș critică în termeni fără menajamente pe M. Manoilescu, ministrul de Externe al României, care justifică înstrăinarea unei mari părți din teritoriul țării. „Să cerceteze cineva istoria politică a țării – scrie Grigore Nandriș în 31 august 1940 – și să găsească un rival al inconștienței și platitudinii megalomane, exhibiționându-și retorismul gol, lângă trupul sfârtecat al țării”.

Om politic era, cum se desprinde din *Jurnal*, Iuliu Maniu, cinstit într-o lume în bună parte necinstită. El săvârșește marea greșală politică prin susținerea aducerii în țară a lui Carol al II-lea, o mare nenorocire pentru poporul român. Om politic era Nicolae Titulescu, însă prea mult interesat de cultivarea imaginii sale pe scena diplomației internaționale.

Grigore Nandriș acordă o atenție deosebită poziției României intrată în sfera de influență a Germaniei. Apreciază că aceasta era, de fapt, o ocupație militară, fără declarație de război. România era tratată de marile democrații europene ca țară beligerantă, izolată de acestea pe căi diplomatice și supusă bombardamentelor aeriene devastatoare. „Tragedia poporului român – scrie Grigore Nandriș, în 23 noiembrie 1941 – este aceeași ca și a celorlalte popoare din răsăritul Europei. Ele sunt amenințate cu anihilarea, de imperialismul asiatic și cu sclavia, de imperialismul german”.

Orientarea politică a României, după 1940, este condamnată de Grigore Nandriș, dar nu uită să arate, în mai multe rânduri, că vina nu era a sa. „Evenimentele din 1940 – scrie Grigore Nandriș, în 16 iulie 1942 – nu au fost determinate de România, ci de cei care azi acuză România că luptă alături de Germania, făcându-se a uita că România nu e stăpână a evenimentelor”.

Marile democrații europene se preocupă și de așezarea raporturilor dintre țări după sfârșitul războiului. Se arată concesive față de imperialismul sovietic. Comuniștii din România fac pași decisivi pentru instaurarea, sub protecția Uniunii Sovietice, a regimului totalitar și în țara noastră. Se trece de la dictatura de dreapta la dictatura de stânga, amândouă condamnate de desfășurarea ireversibilă a evenimentelor istorice.

Grigore Nandriș este, în *Jurnalul* său, și un literat, asemeni Aniței Nandriș-Cudla, sora sa, cu deosebirea nu de talent, ci a lumii evocate și a pregătirii intelectuale. Încadrează științele cu caracter informativ în descrieri ale spațiului geografic irlandez și din alte zone ale Angliei. Face frecvent referiri la Bucovina și la ținutul natal și dorința întoarcerii la natură este a țăranului bucovinean, devenit orașean. „Mirosul de ierburi și de fân cosit – evocă Grigore Nandriș întoarcerea sa în natură, în 22 iulie 1943 –, cântecul cocoșeilor care învață a-și striga numele bărbătesc, vitele și oile ce [se] mișcă lin pe câmpii, aerul limpede și soarele cald, mi-au adus toate amintirile copilăriei și a[le] satului meu. Toți ai mei, vii și morți – nici nu mai știu dacă mama, sora, nepoții mai trăiesc sau nu – s-au îngrămădit la poarta amintirilor să mă primească în împărăția din care am fost scos, precum Adam a fost scos din rai.

M-am întins pe iarba caldă de soare, mirositoare și moale, și mi-am apăsât trupul de pământ să simt bucuria adâncă a regăsirii de o clipă”.

Grigore Nandriș scrie despre o vacanță în Scoția, când fuge de Londra, cu zgomotul de fier, căldura de piatră și mirosul de fum și de benzină. Comuniunea cu natura îl îndrumă spre Lucian Blaga, cu panteismul liricii sale.

Corespondența lui Grigore Nandriș cu contemporanii săi o cunoaștem din volumul *Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș, 1946–1947*, tipărit la București, în 2000. Editorul își intitulează cartea *O radiografie a exilului românesc*, cum și este acest dialog epistolar⁶⁶. Acoperă aceeași perioadă întâlnită și în *Jurnal*,

⁶⁶ *O radiografie a exilului românesc*. Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș. Ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan. București, Editura Vestala, 2000, 464 p.

cu numeroase interferențe onomastice și evenimente internaționale. Alăturăm încă un volum, *Correspondențe*, cu care ne ocupăm mai departe, tipărit la Paris, în 1979.

Correspondența lui Grigore Nandriș cu contemporanii săi în exilul românesc se poartă cu 71 de persoane, în cea mai mare parte cunoscute prin activitatea lor din țară și din străinătate. Ne întâlnim cu numele lui D. C. Amzăr, Zevedei Barbu, Octavian Bârlea, Victor Buescu, Al. Busuioceanu, Aron Cotruș, Mircea Eliade, Vintilă Horia, Petru Iroaie, Scarlat Lambrino, Basil Munteanu, Dumitru Nimigeanu, Sever Pop, Vasile Postescă, Emil Turdeanu, George Uscătescu. Se alătură, la acestea, și alte nume la care ne vom referi mai departe, mai puțin cunoscute prin activitatea științifică și literară.

Aspectul cel mai surprinzător al corespondenței din exilul românesc îl constituie inegalitatea participării la dialogul epistolar. Grigore Nandriș figurează cu puține scrisori ca număr – sau nu trimite nici una. Nu este însă dovedit că nu a participat la dialogul epistolar cu un număr mai mare de scrisori. Stă mărturie faptul că, în scrisorile primite, se fac dese referiri la mesajele sale.

Dialogul epistolar relevă statutul participanților la dialog și se poartă pe teme științifice, colaborarea la publicații sau chestiuni familiale. Sunt și situații din mesajele ocazionale schimbate cu diferite prilejuri între participanții la dialog.

Scarlat Lambrino îi expediază, din Lisabona, 17 scrisori, între 1948 și 1962. Dialogul epistolar se poartă pe probleme de filozofie și arheologie, îndeosebi din Dobrogea. Grigore Nandriș îi trimite studiul *The Development and Structure of Rumanian*, care se publică în „The Slavonic and East European Review”, în 1951. Scarlat Lambrino îl informează despre lucrarea sa *Bibliographie and Antiquité classique* și îi trimite monografia Marcelei Lambrino, soția sa, *Les vases archaïques d'Histria*, pentru biblioteca de la British Museum. Avea dosare cu „antichități” și deplânge lipsa unor lucrări de referință privind spațiul dunărean. Se fac trimiteri la publicațiile de specialitate dar și culturale, „The Archeological Journal”, „Revue des Études Roumaines”, „La Nature Roumaine”, unde îl întâlnim și pe Grigore Nandriș printre colaboratori. S. Lambrino îl felicită pentru studiul *Is language founded on class? A Student of philology examines Stalin's views on linguistics*, publicat în „The Listener”, la Londra, în iulie 1958, în care trece prin ascuțișul criticii teoriile „sovietice staliniene”. Are în vedere teoriile lui Nicolai Iakovlevici Marr (1864–1934), la care aderă și unii filologi români.

Din cele 29 de scrisori primite de la Petru Iroaie, în marea lor majoritate din Palermo, între 1963 și 1967, luăm cunoștință de articolul lui Grigore Nandriș, *Întâlniri cu Brâncuși*, publicat în „Ființa românească”, din Paris, în 1963. Aici publică și alt articol, *Un prefix toponimic și o teorie istorico-politică*, în 1967. Alăturat, la scrisoarea lui Petru Iroaie din 11 februarie 1966, T. Onciulescu solicită studiul pentru „Anale”. Se referă probabil la *Phonetic and Phonemic Principles*, la care ne-am referit mai sus, tipărit în „Anale”, în 1966. Îi comunică lui Grigore Nandriș, în scrisoarea din 22 noiembrie 1963, că se găseau informații despre Dracula în mai multe lucrări vechi, între care și *Secundae partis Chronica Insignia*

Duo, tipărită la Frankfurt, în 1601. Se oprește, în scrisoarea din 13 august 1965, la studiul lui Grigore Nandriș, *Contribution à l'étude de la peinture murale de Lavra*, publicat în 1965, și remarcă identificarea lui Euripide, între alte nume, în frescele de la Voroneț. Găsea importantă demonstrația privind influența artiștilor bucovineni în pictura de la Muntele Athos. Studiul ne trimite la lucrarea lui Grigore Nandriș, consacrată artei postbizantine, tipărită postum, în 1970.

Din cele 36 de scrisori primite de la Emil Turdeanu, din Franța, între 1948 și 1967, reiese că dialogul epistolar se poartă tot pe probleme științifice. În scrisoarea din 13 mai 1951 el apreciază articolul lui Grigore Nandriș, probabil *I. Cantacuzino (1863–1934) și I. I. Mecinikow (1845–1916)*, publicat în „Îndreptar” din München, în 1951, în care se pune în lumină contribuția emigrației moldovene la cultura rusă. Grigore Nandriș îi solicită să preia evaluarea unor tipărituri din vechiul scris românesc. Emil Turdeanu îi răspunde, în 7 iunie 1951. Îi comunică pretul, la cursul din Franța, pentru *Biblia* din 1688, pentru mai multe ceasloave, precum și pentru lucrările de documentare de M. Kogălniceanu, B. P. Hasdeu, I. G. Sbiera, *Cazania* lui Varlaam, *Îndreptarea legii* și *Cazania* din 1644, îi atrage atenția că nu puteau fi evaluate „pe baza valorii lor ideale, aceasta fiind inestimabilă”. Se fac referiri la mai multe publicații: „Revue des Études Roumaines”, „Slavonic Review”, „Revue de Histoire des Religions”, „Revue des Études Slaves”. Emil Turdeanu era informat, cum se desprinde din scrisoarea sa din 7 februarie 1954, că Grigore Nandriș avea acces la „fondul Gester”. De fapt cărturarul bucovinean recuperează arhiva lui M. Gaster pe care o transmite Universității din Londra.

Din cele 64 de scrisori primite de la Sever Pop din Roma, între 1946 și 1948, și din Louvain (Belgia) între 1948 și 1954, luăm cunoștință de activitatea acestuia la Școala Română din Roma și de la Centre International de Dialectologie Générale de pe lângă Universitatea Catolică din Louvain. Sever Pop îi comunică, în scrisoarea din 25 septembrie 1949, planul pentru *Atlasul lingvistic al Angliei*, *Atlasul lingvistic al Noii Anglii*, *Atlasul breton*, *Atlasul lingvistic albanez* și alte câteva lucrări de această natură. Solicită să-i trimită, pentru scurt timp, mai multe lucrări, printre care și cea a lui Stanislas Dolega Kozierowski, *Atlas des noms géographiques des pays slaves occidentaux*, tipărită la Poznan, în 1934. Grigore Nandriș și Sever Pop se întâlneau și în preocuparea comună în elaborarea unei gramatici a limbii române pentru străinătate. Se fac referiri, în aceste scrisori, la lucrarea lui Grigore Nandriș, *Gramatica limbii române*, care nu se păstrează cu acest titlu în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Cunoaștem însă o lucrare, *Colloquial Rumanian. Grammar. Exercises. Reader. Vocabulary*, în ediția a II-a, tipărită la Londra, în 1953⁶⁷. Este o gramatică întocmită după metoda tradițională, de la pronunție la formele gramaticale, compoziție și sintaxă. Include în partea a

⁶⁷ Grigore Nandriș, *Colloquial Rumanian. Grammar. Exercises. Reader. Vocabulary*. [Second edition], London, Routledge & Kegan Paul Ltd., [1953], 346 p. Ediția I, 1945. Se tipăresc, mai înainte, în această editură, o serie de gramatici: spaniolă, germană, italiană, franceză, persană, japoneză, hindusă, arabă, rusă, cehă, ungară.

doua o antologie de texte românești, de la creația populară la scriitorii reprezentativi, începând cu V. Alecsandri și continuând cu C. Negruzzi, Al. Odobescu, M. Eminescu. I. L. Caragiale, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, L. Blaga și T. Arghezi. *Miorița* se tipărește în text bilingv român-englez. „În *Predoslovie* lui I. Neculce – îi scrie Sever Pop, în 1948 – proverbele, expresiile ideomatice și exemplele date sunt tot atâtea țipete de durere înăbușite, care culminează cu imaginea teritoriului geografic pe care își duce de secole traiul un neam care n-a avut noroc mult în viață”.

Gramatica lui Sever Pop, *Grammaire roumaine*, se tipărește și ea, în frumoase condiții grafice, la Berna, în 1948⁶⁸. Cele două gramatici se înscriu ca lucrări de referință în acest domeniu. Sever Pop îl informează pe Grigore Nandriș, în mai multe scrisori, despre fondarea revistei sale, „Orbis”, la Louvain, în Belgia, în 1952. Publicație de înaltă ținută științifică, revista se ocupă de anchete lingvistice, geografie lingvistică, probleme de lingvistică și psihologie, lexicografie, fonetică, cronici lingvistice și de dialectologie. Sever Pop grupează în jurul revistei sale, cum arată și primul număr, peste 200 de personalități, cea mai mare parte cu renume în domeniul filologiei⁶⁹.

Sever Pop îi propune, în scrisoarea din 18 februarie 1952, să prezinte atlasele lingvistice rusești. Constată că rușii pregăteau aceste lucrări „cu o furie curioasă”. Scrisorile lui Sever Pop sunt bogate în reflecții personale, care ne îndrumă spre umorul și expresia lingvistică țărănească din părțile Năsăudului.

Dialogul epistolar cu Vasile Posteuca și cu alte câteva persoane se poartă pe teren politic. Din cele 15 scrisori trimise de Vasile Posteuca de la Freiburg și Paris, între 1948 și 1949, și din Canada, de la Toronto, între 1952 și 1962, se desprinde că savantul bucovinean se situa mai presus de toți intelectualii din exilul românesc prin activitatea științifică și prin lupta pe care o ducea în apărarea drepturilor poporului român, victimă a politicii interesate a marilor puteri. Vasile Posteuca se angajează să difuzeze în America memoriul *Pro Basarabia-Bucovina*. Grigore Nandriș îi scrie, în 18 iulie 1956, că se impunea să se ducă lupta pe toate căile „pentru hotarul Nistrului, singurul care ne va putea asigura în viitor independența”. Dacă Grigore Nandriș critică, cum am văzut, politica Angliei, de concesiile față de Uniunea Sovietică, Vasile Posteuca o supune pe cea americană la un rechizitoriu nu mai puțin sever. „Sunt forțe în America – îi scrie lui Grigore Nandriș, în 10 octombrie 1960 – pe cât se pare, care urmăresc ruperea ultimelor diguri de rezistență, pentru a deschide larg porțile comunismului.” Și mai departe: „Salvarea va trebui să vină din sânul și din lacrima neamurilor vândute”. Această previziune mai așteaptă să fie adusă la îndeplinire.

Scrisorile primite de la George V. Cârsteanu din München, în 25 mai și 24 iunie 1948, iau înfățișarea unor rapoarte de serviciu asupra situației politice din România în momentul instalării Partidului Comunist la conducerea țării. Sunt

⁶⁸ Sever Pop, *Grammaire roumaine*, Berne, Éditions A. Francke S. A. (1948), 458 p.

⁶⁹ „Orbis”, tomul I, nr. 1, 1952, p. 316–324.

prezentate noile organisme ale puterii de stat și se dau numele celor care sunt puși în fruntea lor. Îl informează și asupra zvonurilor potrivit cărora Gh. Gheorghiu-Dej, Mihail Levente și Lucrețiu Pătrășcanu aveau domiciliu forțat pentru faptul că refuzau să semneze o propunere de alipire a României la Uniunea Sovietică ca a șaptesprezecea republică. Grigore Nandriș își nota și el în *Jurnal*, în 14 martie 1945, componența guvernului Petru Groza, format sub supravegherea Uniunii Sovietice. Importante în aceste scrisori sunt și informațiile cu privire la Sextil Pușcariu, care își încheia o carieră științifică strălucită, ostracizat de contemporanii săi. Asupra acestei probleme insistă și Sever Pop în scrisoarea către Grigore Nandriș, din 14 octombrie 1948, în calitatea sa de colaborator apropiat al savantului de la Brașov. Grigore Nandriș se preocupă îndeaproape și în exilul din Anglia, de familiile vechi din Țara de Sus a Moldovei, pentru studiile sale „genealogice bucovinene”. Îi cere informații lui Vianor Bendescu despre familia sa și acesta îi răspunde, în 24 aprilie 1954. Familia se trăgea, aflăm de aici, din Transilvania, și se stabilise la Rădăuți, de unde s-a răspândit și dincolo de hotarele provinciei. În altă scrisoare, cea din 19 noiembrie 1964, îi comunică despre încetarea din viață a lui Leca Morariu la Râmnicu Vâlcea, în 15 decembrie 1963. Propune ca exilul românesc să-i aducă un „omagiul de recunoștință”. Importantă este și informația din scrisoarea din 15 iunie 1967, de unde aflăm că lucra la o *Bibliografie sistematică* privind Bucovina, pe care să o opună celei a lui Erich Beck, de care ne-am ocupat mai sus. Nu știm să fi adus la îndeplinire această bibliografie importantă pentru Bucovina.

Victor Stârcea îi comunică și el informații, desigur, tot la cerere, despre familia sa. În scrisoarea din 21 februarie 1958, îi face genealogia familiei și stabilește printre ascendenții săi îndepărtați un Bogdan și un Ioan „nobilis valachus” din Transilvania pe la 1341. Stârceștii se fac cunoscuți și dincoace de Carpați, la Rădăuți și Suceava, și joacă un rol important în istoria Țării de Sus a Moldovei. Cinci Stârcești fac parte din oastea trimisă de Alexandru cel Bun în sprijinul polonezilor și doi dintre ei cad în luptele de la Marenburg, din 1422. Din aceste scrisori aflăm că Stârceștii mai aproape de noi erau ctitori de biserici și unul dintre ei ar fi zidit prima biserică de la Humor, distrusă în cursul invaziilor străine.

Grigore Nandriș spera să poată obține, pe căi diplomatice, eliberarea Aniței Nandriș-Cudla, sora sa, și a copiilor ei, din deportarea în Siberia. I se adresează lui Iorgu Iordan, ambasadorul României la Moscova, și acesta îi răspunde, în 23 noiembrie 1946, că autoritățile sovietice nu dau curs demersurilor diplomatice. Anița Nandriș-Cudla va mai sta în Siberia, împreună cu copiii ei, două decenii, și va scrie acel jurnal cutremurător despre deportarea românilor bucovineni în gheturile siberiene.

Presă din exilul românesc se ocupă pe larg de lucrarea lui Grigore Nandriș, ediția poemului în proză a lui Alecu Russo, *Cântarea României*, pentru mesajul ei mesianic⁷⁰. Poemul se deschide, cum se știe, cu invocarea divinității în sprijinul

⁷⁰ *Cântarea României*. Cu o introducere de Grigore Nandriș. Ediție comemorativă la împlinirea centenarului primei ediții. Londra, 1954.

țării: „Doamne Dumnezeu părinților noștri, înduratu-s-a de lacrimile tale, țara mea. Nu este îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfâșiată?” Grigore Nandriș este elogiât de Petru Iroaie în scrisoarea din 26 iunie 1963, pentru faptul că s-a oprit la această lucrare, cu un mesaj încă neîntâlnit pentru exilul românesc. Aprecia și punerea în pagină, sub formă de vers, după ritmul și muzicalitatea frazei. Grigore Nandriș realiza, în fond, un „poem în versuri albe”. Grigore Nandriș difuzează ediția sa sub formă de fascicule. „Retipărirea acestei scrieri cuprinde *in nuce* – îi scrie Vianor Bendescu la primirea celei de-a doua fascicule, în 12 martie 1954 – principiile oricărei atitudini autentice românești, constituie pentru lumea emigrației noastre, fără îndoială, un valoros nutriment spiritual de profilaxie împotriva veninului existent în buruienile culturale ale diferitelor publicații din exil.”

Merită să rețină atenția și inițiativa lui Vintilă Horia privind întocmirea *Biografiei culturii române*, în fond o istorie a literaturii române din cele mai vechi timpuri până la scriitorii exilului românesc. Materia urma să fie prezentată pe secțiuni care să ilustreze, cum aflăm din scrisoarea lui Vintilă Horia către Grigore Nandriș, din 4 octombrie 1951, momentele importante din viața culturală și literară din țara noastră. Sunt prezentați, pentru fiecare secțiune, colaboratorii potențiali, între care îi vedem, alături de Vintilă Horia, pe Mircea Eliade, Sever Pop, D. Gazdaru, E. Turdeanu, N. I. Herescu, Al. Busuioceanu, Victor Buescu, Basil Munteanu, George Uscătescu, Pamfil Șeicaru și alte câteva persoane. Grigore Nandriș este înscris cu secțiunea *Influențe românești în Rusia*. Inițiativa era chemată să reunească exilul românesc divizat, într-o acțiune de interes național. Nu avem informații ca acest proiect să fi intrat în faza de realizare. Este important că problema s-a pus în discuție și, între colaboratorii potențiali, îi vedem, cu câteva excepții, pe intelectualii de seamă ai exilului românesc.

Personalitate cu prestigiu științific și autoritate morală, Grigore Nandriș este solicitat să colaboreze, alături de revistele de specialitate, și la publicații culturale de pe toate continentele. Ne oprim aici la câteva articole mai însemnate, cu menționarea și a localităților unde apar: *La culture au service de l'existence nationale* („La Nation Roumaine”, Paris, 1962–1963), *Întâlniri cu Brâncuși, Excursie toponomastică: un sufix toponimic și o teorie politică* („Ființa românească”, Paris, 1963, 1967), *Actualitatea Mărturisirii Ortodoxe a lui Petru Movilă* („Orizonturi”, Stuttgart, 1951), *I. A. Cantacuzino (1863–1934) și I. I. Mecinikov (1845–1916)* („Îndreptar”, München, 1951), *Din Cernăuții lui Eminescu* („Destin”, Madrid, 1951), *La aniversarea Unirii Bucovinei, Societatea pentru Cultură, De la călărețul trac la Paștele cailor* („România”, New York, 1958, 1963, 1964), *Despre viața culturală a Bucovinei* („Cetatea luminii”, Sao Paolo, 1954), *I. L. Caragiale, Românii și slavii* („Înșir-te Mărgărite”, Rio de Janeiro, 1952, 1960). Publică un articol, *Romanian Folklore* și la Bombay, în India („Aryan Path”, 1954). La Sierras de Cordoba, în Argentina, se întemeiază o editură, „Cărțile pribegiei”, în care urma să apară și lucrarea inițiată de Vintilă Horia, *Biografia culturii române*. Se manifestă un interes aparte și în Australia să fie cunoscute și aici vechile tradiții românești.

Grigore Nandriș se orientează spre ziarul „America”, fondat în 1906 la Cleveland, Ohio, cu o apariție până în zilele noastre⁷¹. Este înființat de românii emigrați din Transilvania, atunci sub stăpânirea austro-ungară. Publică aici: *Basarabia, victimă a imperialismului european* (1952), *Unirea Bucovinei (28 noiembrie 1918)* (1952), *O pagină din viața religioasă a Bucovinei: Ștefan, omul lui Dumnezeu* (1954), *Falsificarea istoriei și barbarizarea culturii românești* (1956), *Acum cincizeci de ani* (1966). Trimite pentru „Calendarul Național al ziarului «America»”, în traducerea în engleză, *Soacra cu trei nurori* de I. Creangă, *Și dacă...*, poezie a lui Eminescu, și fragmentul despre Bucovina de Al. Vlahuță. Traducerea povestirii lui I. Al. Brătescu-Voinești, *Metamorfoze*, este apreciată ca „admirabilă”. Salută ziarul în numele Societății pentru Cultură la sărbătorirea unei jumătăți de secol de apariție (6 septembrie 1956). Petru Lucaci, redactorul ziarului, îl informează, în scrisoarea din 11 iunie 1952, că îi publică articolele „cu mare cinste”.

Correspondența lui Grigore Nandriș cu contemporanii săi din exilul românesc arată că poartă dialogul epistolar cu personalități de pe toate continentele și ne vine greu să susținem că centrul ei s-ar afla exclusiv într-o singură țară. Orientările politice din sânul exilului românesc se explică și prin această stare de lucruri într-o lume profund divizată de conflagrația mondială. Alături de orientările politice diverse existau și alte situații. Un preot din Canada îi comunică lui Grigore Nandriș, într-o scrisoare din 18 mai 1973, că românii de acolo, veniți înainte de al Doilea Război Mondial, manifestau interes pentru viața culturală, pentru biserică și școală, cei veniți în epoca comunismului din România se preocupau numai de afaceri, erau străini de viața culturală, de Biserică și Școală.

Exista o legătură care unea exilul românesc peste orientările politice și răspândirea pe toate continentele. Această legătură o constituia dorul de țară și adâncă compasiune pentru drama celor intrați sub stăpânire străină. „Cred că fiecare dintre noi are datoria – îi scrie Grigore Nandriș din Londra lui I. G. Dimitriu în Brazilia, în 31 iulie 1966 – să facă pentru cauza românească cea ce poate face mai cu folos. De peste un sfert de veac de deșțărare am considerat prima mea mare datorie să informez pe străini despre români și am făcut-o de cele mai multe ori în condiții de cumplită adversitate, fără pretenții de eroism sau martiriu”. „N-am crezut niciodată – îi scrie Sever Pop din Belgia, în 29 decembrie 1949 – că dorul de țară este una din cele mai grele boale”. „Să dea Dumnezeu – îi scrie Lambrino din Portugalia, în 28 ianuarie 1954 – ca anul acesta să aducă măcar o cât de mică ușurarea apăsării în care trăiesc în țara noastră și toți ai noștri rămași de izbeliște”. „Ei, bieții – îi scrie Dumitru Nimigeanu din Australia, în 3 noiembrie 1966 – tot mai trag speranța de o schimbare”. „Suntem într-o bătălie de lungă durată – îi scrie Vasile Postecă din Canada, în 5 iunie 1956. Vom vedea biruința cu ochii altei generații. Dar asta nu

⁷¹ Șerban Dutză și Andrei Popovici, *Românii în America*, București, Editura „Cartea Românească” S. A., 1926, p. 221–224.

cred că înspăimântă pe cei ce știu de Dumnezeu și s-au învrednicit să vadă o dată lumina cea de peste veac a neamului”. Această lumină încă nu se arată pentru românii din Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța.

Când România pierdea și o mare parte a Transilvaniei, Grigore Nandriș spera că istoria nu se va opri aici și nu se îndoia că se va întoarce în Bucovina și în Mahala, comuna natală. „De aceea nu-mi iese din suflet credința – scrie în *Jurnalul* său în 30 august 1940 – că mă voi întoarce în orașul meu, la căminul jefuit acum de păgâni. Nu e inimă de român care să nu sângereze în astă seară, dar din durerea aceasta trebuie să răsară bărbăție și hotărâre, iar din recunoașterea greșelilor – îndreptare”.

Istoria nu a înlăturat toate nedreptățile făcute poporului român în secolul trecut și Grigore Nandriș nu se poate întoarce în orașul său și în ținutul natal. Se stinge din viață la Londra, în 29 martie 1968. Lasă prin testament ca cenușa sa să fie depusă în cripta familiei din cimitirul din Rădăuți. Se întorcea, fie și așa, pe pământul Bucovinei. Mabel W. Farley, soția sa, și fiul său, John Gregory, rămân în Irlanda și se îngrijesc de moștenirea lăsată de savantul bucovinean.

Corespondența lui Grigore Nandriș cu contemporanii săi din anii 1924–1967 se constituie într-un *corpus* care s-a putut constitui până acum. Această corespondență este comparabilă, ca extindere, cu cea a lui Claudiu Isopescu, și el mesager al poporului român peste hotare⁷². Grigore Nandriș întreține dialogul epistolar cu un număr mult mai mare de persoane din țările europene și de pe alte continente. Ne-a lăsat și un *Jurnal*, ca martor ocular în una dintre cele mai dramatice epoci din istoria omenirii. Intră în conștiința posterității, alături de savantul de prestigiu, și ca personalitatea bucovineană reprezentativă a exilului românesc și comentator al vieții politice internaționale.

Sarcina noastră de viitor rămâne să întreprindem explorarea exhaustivă a arhivei sale din Biblioteca Română din Freiburg și să recuperăm articolele sale, inclusiv pe cele din presa exilului românesc.

⁷² Pavel Țugui, *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor în limba italiană a literaturii române*, în „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 3, iulie–septembrie 1997, p. 38–42; nr. 4, octombrie–decembrie 1997, p. 32–43; V, nr. 2, aprilie–iunie 1998, p. 25–32; D. Vatamaniuc, *Claudiu Isopescu, mesager al spiritualității românești în Italia*, în „Analele Bucovinei”, VI, nr. 2 [iulie–decembrie] 1999, București, Editura Academiei Române, p. 267–289.

**INTELECTUALI BUCOVINENI
ÎN CORESPONDENȚĂ
CU CONTEMPORANII LOR**

CONSTANTIN HURMUZACHI ȘI PRIMIREA LUI TITU MAIORESCU LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Correspondența Hurmuzăcheștilor cu Maiorescu arată că relațiile criticului cu familia bucovineană se stabilesc mult mai devreme.

Personalitatea din această familie, cu care își inaugurează corespondența și o continuă este Constantin Hurmuzachi (1819–1869) – unul dintre cei zece copii ai lui Doxachi Hurmuzachi (1782–1857) și ai Ilincăi (1796–1858), soția sa –, membru în Divanul *Ad hoc* și Ministru de Justiție în 1859–1861¹.

Maiorescu termină studiile la Theresianum, celebra instituție de învățământ din Viena, în 1858, și se înscrie la Universitatea din Berlin, să-și treacă doctoratul. Nu-l trece însă aici, pentru motive pe care le arătăm în altă parte, ci se prezintă la Giessen. În mai 1859, îi adresează lui Constantin Hurmuzachi, Ministru de Justiție, o scrisoare în care solicită să fie sprijinit material. Arată că Ioan Maiorescu, tatăl său, se găsea într-o situație destul de grea să-și susțină familia. Ioan Maiorescu colaborase cu Constantin Hurmuzachi, cum aflăm dintr-o însemnare din jurnalul lui Maiorescu, din 20 noiembrie 1855. Se arată aici că Ioan Maiorescu plecase la Cracovia, să se întâlnească cu Constantin Hurmuzachi și să pregătească memoriul către Marile Puteri, în apărarea drepturilor Principatelor Române. Memoriul *Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris, din 30 martie 1857* se tipărește la Bruxelles, în 1857 și tot atunci apare și în franceză, la Paris². În scrisoare este amintit și un dr. Câmpeanu, căruia urma să-i trimită suma pe care spera să o primească. Petru M. Câmpeanu (? – 1893), profesor de filozofie la Academia Mihăileană, îl aduce, în înțelegere cu G. Asachi, și pe Ioan Maiorescu la instituția ieșeană, în 1843. Îl întâlnim pe Petru M. Câmpeanu la Berlin, în 1858, cu fiii prințului Sturdza, ca preceptor³.

Maiorescu nu a primit sprijinul așteptat. Anulează scrisoarea ulterior cu creionul și notează marginal: *Erfolglos*, cu alte cuvinte „fără rezultat”⁴.

Maiorescu continuă corespondența cu Constantin Hurmuzachi cu o comunicare tristă privind moartea tatălui său, colaboratorul apropiat al juristului bucovinean⁵.

¹ Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare. Cuvânt înainte* de acad. Ștefan Ștefănescu, Cernăuți, editura „Alexandru cel Bun”, Timișoara, Editura „Augusta”, 2000, p. 179–217. Și *Arborele genealogic*.

² Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. A. Rădulescu-Pogoneanu. I (1855–1880), București, Editura Librăriei Socec & co., [1937], p. 6.

³ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Vol. I (noiembrie 1855 – martie 1859), studiu introductiv de Liviu Rusu, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1975, p. 348.

⁴ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Vol. II (martie 1859 – iulie 1860), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, p. 52–53.

⁵ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Vol. V (10/22 iulie 1864 – 7/19 noiembrie 1866), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1984, p. 64.

Maiorescu îl caracterizează pe tatăl său drept „bărbat inteligent și onest”. După cum îl cunoaștem pe Ioan Maiorescu din activitatea sa în serviciul școlii românești, T. Maiorescu avea dreptate.

Maiorescu îndeplinește și unele obligații protocolare față de Constantin Hurmuzachi și sora sa. Al. Davilla îl însărcinează să-i trimită lui Constantin Hurmuzachi, cum arată în scrisoarea din 1/13 iulie 1862, două volume din ediția *Poeziilor populare ale românilor*, din 1866. Maiorescu alătura, pentru Eliza (1821–1885), sora lui Constantin, numită și Săftica, căsătorită cu Gheorghe Sturdza, studiul *Poesia română. Cercetare critică*, tipărit în Editura „Junimea” în 1867, care ocupă un loc important în scrisul maiorescian⁶.

Maiorescu invocă autoritatea lui Constantin Hurmuzachi și în corespondența pe care o întreține cu contemporanii săi. În scrisoarea către Theodor Rosetti, cel mai apropiat prieten al său, trimisă de la Berlin în 15 octombrie 1861, îl roagă să apeleze și la Constantin Hurmuzachi, să facă cunoscut studiul său, *Einiges Philosophische in gemeinfässlicher Form*, tipărit la Berlin, în 1860⁷.

În scrisoarea către mama sa, din 23 noiembrie 1864, o asigură că va primi pensia care i se cuvenea după moartea lui Ioan Maiorescu, întâmplată, cum am văzut, în august 1864. Constantin Hurmuzachi și alte câteva persoane aveau „influență suficientă spre a grăbi lucrul”⁸. Un profesor din Cernăuți, Krascu, dorea să treacă în România și să ocupe aici un post de limbă germană la o instituție de învățământ. Maiorescu îi răspunde, în 31 martie/12 aprilie 1865, și îl îndrumă să se adreseze fratilor Hurmuzachi, care puteau da curs solicitării sale prin „întinsele relații” pe care le aveau în societatea românească⁹.

Constantin Hurmuzachi îl prețuia pe Titu Maiorescu, o dată pentru colaborarea sa cu Ioan Maiorescu, iar pe de alta pentru ținuta intelectuală și activitatea pe tărâm cultural. După înființarea Societății Literare Române, în 22 aprilie/3 mai 1866, care avea să devină Academia Română, Constantin Hurmuzachi întreprinde demersuri la cele mai înalte foruri și Titu Maiorescu este numit membru, în 20 iulie 1867. Asupra acestui eveniment de o importanță excepțională pentru tot ce va urma, Maiorescu îl înștiințează și pe Kremnitz, consilier de justiție, socrul său, în scrisoarea pe care i-o trimite din Iași, în 1/15 septembrie 1867: „Am fost numit membru al acelei societăți literare pentru care Hurmuzachi își dăduse atâta osteneală pe lângă principe și anume încă de la 15 iulie, iar noi n-aveam habar”¹⁰.

⁶ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Vol. VI (8/20 noiembrie 1866 – 17 aprilie 1870), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1986, p. 96. Ediția lui V. Alecsandri, *Poesii populare ale românilor din 1866*, poartă pe copertă anul 1867.

⁷ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Vol. III (18 iulie 1860 – 10 iulie 1862), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1980, p. 246.

⁸ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, V, p. 97.

⁹ *Ibidem*, p. 183.

¹⁰ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, VI, p. 107.

Maiorescu considera că avea obligația morală să arate susținătorului său că nu se înșelase când făcuse demersurile să fie numit membru în înaltul for de cultură din țara noastră. În scrisoarea pe care i-o adresează în 10/22 septembrie 1867 – și cu care încheiem acest grupaj – îi mulțumește pentru sprijinul acordat să intre în viitoarea Academie Română, precum și Elizei Sturdza, pentru amabilitatea cu care răspundea la solicitările sale. Scrisoarea este un document de o importanță excepțională pentru cunoașterea luptei pe care o duce Maiorescu împotriva etimologismului. Aflăm de aici cum, în jurul termenilor introduși de T. Cipariu în sistemul său, se duc discuții aprinse, ca în cele din urmă să fie, unul după altul, „îngropăți”. Și pentru totdeauna.

Constantin Hurmuzachi încetează din viață, cum am arătat mai sus, în 15/27 februarie 1869 și este înmormântat la Dulcești, atunci județul Roman, moșia lui Gheorghe Studza și a soției sale, Eliza, mentorul familiei Hurmuzachi în Moldova.

Aici ajung, în 1874, în urma demersurilor lui Maiorescu, și documentele adunate de Eudoxiu Hurmuzachi.

I

[mai, 1859]

ESCELLINTEI SALE DOMNULUI CONSTANTIN DE HURMUZAKI

Ministru de Justiție, cavaler a mai multor ordine

etc, etc. etc., la Iassi

Stimatissime Doamne!

Plin încă de îndoială, dacă oare îmi veți putea iertare pasul de acum, îndrăznesc a adresa în fine voinței d-voastră următoarea rugăminte.

Universitatea Gießen îmi dă azi permisiunea de a depune doctortatul de filosofie la Rusalii. Preparativele sunt toate făcute, o greutate însă întrece puterile mele. Suma necesară de 50#. Tatei îi cade destul de greu a-și susține familia în locuri separate. În ist caz extraordinariu d-lui nu mă va putea înlesnire. D-voastră însă veți ști, stimatissime doamne, ce influință tristă și deprimitoare are asupra spiritului unui june împedecarea propășirii în studii sau a recunoașterei publice prin greutăți materiali. Ist motiv, mai ales însă umanitatea d-voastră cunoscută și binecuvântată în toate regiunile unde se aude limbă de român, îmi dă curagiu de a vă ruga a mijloci în privința pecuniară depunerea doctortatului meu. Domnul dr. Câmpeanu va avea bunătatea de a primi eventuali și suma transmisă prin bunăvoința d-voastră.

Nu mă îndoiesc că vor fi mulți cari au pretinsiune mai aproape și mai dreaptă la astufel de binefaceri. Iar dacă o voință fierbinte și un sentiment curat vor avea o valoare oarecare, în asemenea cercustări mă simț demn de astă favoare.

Apelând la confidința respectuoasă ce tinerii români după educarea lor o au pentru cei mai mari și mai bătrâni, la astă rămășiță a unui spirit patriarhal, ce ne distinge așa de favorabil orientul nostru de națiunile deși mai culte din Apus, mă

rog, escelință, a-mi lăsa speranța consolatoare că buna d-voastră inimă va găsi și pentru mine câteva motive escuzătoare în acest caz.

Al escelinței voastre plecat,
Titus Liviu Maiorescu

T. Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, București, 1978, p. 52–53.

II

D-LUI CONST. HURMUZACHI
Dulcești

Iași, 11 sept. 1864

Domnule Hurmuzachi,

Sunt dator a vă comunica o știre tristă: tatăl meu a răposat în 24 august. Amicicia ce i-ați arătat totdeauna ne este probă sigură că veți împărtăși cu noi durerea pentru pierderea acestui bărbat inteligent și onest.

Cu sinceră consid[erațiune],
T. Maiorescu

T. Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, București, 1984, p. 64.

III

D-SALE D-LUI C. HURMUZACHI,
la Dulcești, Roman

Iași, 1/13 iulie 1867

Preastimatul meu domn,

D. Davila m-a însărcinat a vă trimite două exemplare din noua edițiune a *Poesiilor populare* culese de D. Alecsandri.

Pe lângă aceasta îmi cer voie a adăuga din parte-mi pentru doamna, sora d-voastră, critica de poezii române, ieșită tocmai astăzi de sub presă.

Primiți, venerabile domn, încredințarea înaltei mele considerațiuni și păstrați-mi, vă rog, buna suvenire ce mi-ați arătat-o în Iași.

T. Maiorescu

T. Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, București, 1986, p. 96.

D-LUI C. HURMUZACHI

Roman (Dulcești)

Bucarest, den 10/22. sept. 1867

Prea Onorate Domnule,

Depeșele, ce ați binevoit a-mi adresa dv. și d-na Sturdza, le-am primit de abia la 2 sept., în Iași, când m-am întors de la Berlin. În aceeași zi am aflat și primul cuvânt despre numirea mea la Societ[atea] Literară din București și totdeodată o nouă provocare a Ministerului de a veni îndată, așa încât de abia după 2 zile de ședere în Iași am plecat la București. Astfel am avut numai de a comunica tipografiei comanda dv. de 16 esempl[are], iar mulțămirile mele pentru bunăvoința cu care ați primit cărticica „despre poezie” și mai ales pentru amabilitatea cu care dna Sturdza a răspuns la trimiterea esemplarului destinat dsale, vă rog să le primiți în această scrisoare.

Împreună cu cele 16 esempl., administr[ati]a Tipografiei „Junimea” vă va fi trimis și nota despre costul lor.

La această notă îmi cer voie a adăuga comentariul că tot venitul din vinderea cărților este destinat pentru înlesnirea scopului cunoscut al Societății, de a imprima gratis scrieri bune românești.

În Societatea Literară, din care știu că fac parte numai în urma propunerii Dvs. se îndreptează lucrurile. De când am venit aci, se dezbate ortografia în detaliu, precum a proiectat-o Comisiunea filologică, adică Cipariu, Laur[ian], Massim și Caragiani.

În primul moment eram speriat de ciparianismul extrem, cuprins în acest proiect. *Ursili*, în loc de *urși*, *calcaniu* în loc de *călcăiu*, *coctoriu* în loc de *cuptoriu*, să se scriba în loc de să se scrie și toate celelalte flori fine, crescute pe câmpul acestui nefericit sistem se aflau acolo în mare abundență.

În ședința dinfăi la care am luat eu parte, am avut îndată a mă lupta cu acei urși pe care D. Cipariu vrea să-i facă *ursili*. Și după cinci oare de discuțiune, *ursili* au fost învinși cu 7 voturi contra 5. Contra *ursili* și pentru *urși* au fost Baritz, Ionescu, Munteanu, Hodosiu, Străjescu și subscrisul. Pentru *ursili* au rămas etimologiștii încarnați Cipariu, Laurian, Maxim, plus D. Heliade*, care îmi face aerul de a nu prea ști ce votează, plus d. Caragiani, profesor de la Iași, pe care îmi pare că-l conduce mai mult considerațiunea că d. Laurian este vicepreședintele Consiliului Superior de Instrucț. Publică.

În ședința de ieri am îngropat cu aceeași majoritate, la care astăzi s-a adăugat și d. Heliade**, pe *calcaniu*, *antaniu* și toată familia lor; e dar speranță că vom

* Inițial: „Roman”.

** Inițial: „Roman”.

înlătura și celelalte exagerări cipariene, care se află în proiect și care desperaseră atât de mult pe „Ion al lui Sbiera”.

Vă puteți închipui că aceste înmormântări succesive ale ciparianismului nu se petrec în absolută liniște din partea acestor etimologiști, și mai ales în d. Laurianu se deșteaptă o energie juvenilă foarte remarcabilă și între toți adversarii d-sale subscrisul se bucură de o specială atențiune. Ieri, după ce arătasem teoreticește pentru ce *calcaniu* nu se poate admite, d. Laurianu s-a pronunțat în contra orcării teorii, spunând cu o gingașe aluziune la subscrisul, că prea multă carte și teorie duce la nebunie.

Aceste și alte asemenea expresiuni parfumate nu au împedit majoritatea noastră și din momentul în care am scăpat de *calcaniu* și Comp., continența mai mult sau mai puțin demnă, cu care suportă ciparianii căderea lor, este indiferentă.

Asupra gramaticii s-a decis să se escrie concurs pentru partea analitică, cu termin de un an. Cât pentru dicționar, fiecare membru este însărcinat a face idioticonul provinciei sale, cu toate dialectismele observate, pentru ca din acest material total să se redacteze apoi de o comisiune dicț[ionarul] definitiv.

Sesiunea actuală se încheie la 15 septembrie. D. Munteanu a și plecat astăzi.

Terminând aceste notițe despre care am crezut că vă vor interesa, vă rog să primiți împreună cu d-na Sturdza expresiunea rennoită de mulțămire și de cea mai distinsă considerațiune.

T. Maiorescu

T. Maiorescu *Jurnal și epistolar*, București, 1986, p. 109–111.

Correspondența Hurmuzăcheștilor cu Maiorescu se continuă cu cea a lui Alexandru Hurmuzachi, de această dată prilejuită de încetarea din viață a lui Aron Pumnul, în 12/24 ianuarie 1866. Alexandru Hurmuzachi îi trimite lui Maiorescu o telegramă prin care îl anunță despre stingerea din viață a cărturarului cernăuțean și despre impresia produsă în societatea bucovineană. „Aron Pumnul, einer der grössten Rumänen unseres Jahrhunderts starb heute Nacht. Allgemeine trauer”¹. Alexandru Hurmuzachi îl numea pe Aron Pumnul „unul din marii români ai veacului nostru”, a cărui moarte produsese în Bucovina „o tristețe generală”.

Maiorescu își exprima regretul pentru moartea lui Aron Pumnul în scrisoarea de răspuns din 15/27 ianuarie 1866. Îl informează că va ține o cuvântare la Universitatea din Iași „întru amintirea meritelor științifice” ale cărturarului bucovinean².

Aron Pumnul îi trimite lui Maiorescu *Lepturariul* său, cu propunerea să-l introducă între manualele școlilor din Moldova. Criticul îi mulțumește în scrisoarea sa din 19 iulie/1 august 1864 pentru „prețioasa și migăloasa d-voastră carte” și îl informează pe profesorul cernăuțean că în România nu se învață „românește în gimnaziu”, potrivit programei de învățământ, care spunea „limba latină în comparare cu cea română”³. Maiorescu se plânge de acest sistem, potrivit căruia în gimnaziu profesorii, în loc să aibă manuale pentru limba română, mai „lucrau tot cu fumuri de locomotivă”. Spera ca prin noua programă de învățământ, la care se lucra, să se introducă schimbările așteptate.

Activitatea științifică a lui Aron Pumnul stătea în atenția lui Maiorescu, cum se vede din scrisoarea pe care o adresează unui librar din Cernăuți, în 6/18 noiembrie 1865, în care îi cere lucrările lui Aron Pumnul, *Gramatica limbii române și Lepturariu*, tom IV, prima parte, care se tipăresc⁴. Interesant de observat că Maiorescu se adresează librarului din Cernăuți și nu unuia din Blaj, să-i trimită lucrările lui T. Cipariu, *Elemente de limba română și Principia de limbă și scriptură*, precum și lucrarea lui A. Marienescu, *Petru Rareș*. Maiorescu expediază la Cernăuți o sumă importantă de bani și cere, dacă prisosea din ea, să-i trimită volumul lui R. Ionescu, *Cânturi intime* și „Tunsuli Ist. rum., trad. de Sion”. Avea în vedere lucrarea lui Mihail Cantacuzino (Banul), *Istoria politică și geografică a*

¹ Biblioteca Academiei Române. Fond Titu Maiorescu S. 30, 1/XIV. Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi: între ideal și realizare*. (O istorie a culturii românești în Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea). *Cuvânt înainte* de acad. Ștefan Ștefănescu, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, Timișoara, Editura Augusta, 2000, p. 45.

² Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar. Vol. 5 (10/22 iulie 1864 – 7/19 noiembrie 1866)*. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1984, p. 268.

³ *Ibidem*, p. 35–36.

⁴ *Ibidem*, p. 257.

Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774, tipărită de frații Tunsuli în greacă, în 1806, și tradusă de G. Sion în 1863⁵.

Scrisoarea către Aron Pumnul din 1864 și cea către librarul din Cernăuți, din 1865, reprezintă documente importante, din care se desprinde că Maiorescu nu era pregătit, înainte de 1866 să întreprindă critica sistemelor etimologic și fonetic reprezentate, primul, de T. Cipariu, al doilea, de A. Pumnul.

Maiorescu convoacă, în calitate sa de rector provizoriu al Universității din Iași, prin adresa sa din 1/13 februarie 1866, „profesorii de la Universitate”: I. Ciurea, N. Culiianu, N. Mandrea, I. Melic și I. Negruzzi, precum și profesorii de la Gimnaziul „Alexandru cel Bun” și pe Pavel Paicu, directorul Gimnaziului din Sărărie, să asiste la prelegerea sa, pe care urma să o țină în acea zi la instituția ieșeană de învățământ superior. Făcea precizarea în adresa sa că în acea prelegere va „zice câteva cuvinte în onoarea răposatului profesor din Cernăuți, Aron Pumnul”⁶. Prezența celor de mai sus la această prelegere, atrăgea atenția Maiorescu, conferea, prin asistența lor, „un caracter mai demn de memoria renumitului limbist din Bucovina. Unde toți românii culti își manifestă condoleanțe, Iașii nu trebuie să rămână îndărăt”.

Alexandru Hurmuzachi ia cunoștință de prelegerea lui Maiorescu de la Universitatea din Iași și îi cere să-i trimită textul ei. Maiorescu răspunde în scrisoarea din 4/16 februarie 1866 în care îl informează că în prelegerea sa a făcut referiri la personalitatea lui Aron Pumnul și nu și la sistemul său lingvistic, cu care se ocupă în lecțiile sale de la universitate⁷. Era un „studiu grafic și limbistic”, voluminos, care nu se putea publica în presă, pe care îl va tipări în volum și îndată ce va apărea, îl va trimite la Cernăuți.

Alexandru Hurmuzachi se interesa, cum se desprinde din scrisoarea lui Maiorescu, de situația editării lucrărilor lui Ioan Maiorescu, tatăl său. Scrisoarea prezintă interes și sub acest aspect, aparte de problemele cu care ne ocupăm în aceste considerații.

Maiorescu tipărește studiul *Despre scrierea limbii române*, la care se referă în această scrisoare, la Iași, Edițiunea și Imprimeria Societății „Junimea”, în 1866; studiul cuprinde patru părți, în primele două tratează despre scrierea literelor latine în limba română, cu o bogată exemplificare. Partea a treia, *Despre principiul scrierii și o critică a sistemului fonetic* și partea a patra, *Cercetări limbistice și critica sistemului etimologic* sunt consacrate sistemului lingvistic al lui Aron Pumnul și al lui Timotei Cipariu și se înscriu ca cele mai importante contribuții științifice, care pregătesc dezbaterile privind ortografia limbii române, ce se vor duce mai mulți ani în Academia Română.

Maiorescu prezintă în scrisoarea prin care îl anunță pe Alexandru Hurmuzachi că își va trimite volumul amintit mai sus, „și a-l supune criticii Societății din Cernăuți”. Acest sfârșit de frază este anulat în scrisoare la expedierea ei. Se

⁵ *Ibidem*, p. 258.

⁶ *Ibidem*, p. 270.

⁷ *Ibidem*, p. 272–273.

desprinde de aici că Maiorescu nu trimite volumul. Este totuși prezentat, cum vom arăta mai departe, de Gheorghe Hurmuzachi în revista bucovineană.

Corespondența lui Gheorghe Hurmuzachi cu Maiorescu o prezentăm mai departe și ea privește transferarea documentelor adunate de Eudoxiu Hurmuzachi către Academia Română în 1874.

I

DOMNULUI ARON PUMNUL,
profesor la Cernăuți

Iași, 19 iulie/1 august 1864

Stimate domnule,

Viu a vă mulțami pentru amabila surprindere ce mi-ați făcut prin trimiterea *Lepturariului* d-voastră. Vă mulțămesc cam târziu, dar de atunci și până astăzi au durat esamenele și toate încurcăturile școlare și descurcăturele administrative ce cad în acest timp. De abia acum mai am capul liber.

Cât pentru prețioasa și migăloasa d-voastră carte, noi, adecă Comitetul de Inspecțiune școlară pentru fosta Moldovă (compus din V. Alessandr[escu], Mărzescu, O. Teodori, N. Culianu și din mine), am fi stăruit îndată să fie introdus în gimneziile noastre. Dar trebuie să știți, d-le, că la noi nu se învață românește în gimnaziu. Programul zice: „limba latină în comparare cu cea română” – din cele 7 clase gimn[aziale] îi dă pentru toate clasele numai 33 ore pe săptămână, așa încât nu se învață nici latinește, nici românește.

Astfel că în gimnaziul nostru limba latină cu comparările lor ocupă pe săptămână, cu toate clasele, 33 de ore, comparările etc., o cupă pe săptămână 69 de ore.

Prin urmare, cu programul învățământului de astăzi nu e cu putință a introduce ceva solid pentru limba română.

La București Consiliul superior de învățământ văd că prepară o nouă lege de instrucțiune publică. Să vedem ce ne va aduce aceasta.

Primiți, domnul meu, vă rog, încredințarea distinsei mele considerațiuni.

T. Maiorescu

Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, V, București, 1984, p. 35–36.

II

DOMNULUI LIBRAR HEINRICH PORDIM [?],
Cernăuți

Iași, 6/18 nov. 1865

Stimate domn,

Vă rog să binevoiți a-mi expedia urgent prin poștă următoarele cărți din librăria dumneavoastră:

- | | |
|--|--------|
| 1) A. Pumnul, <i>Gramatica limbii române</i> | 67 fr. |
| 2) " " <i>Lepturariu</i> , tome IV, 1 | 1 fl. |
| 3) Cîpariu, <i>Elemente de limba rom.</i> – 1 – | 51 fl. |
| 4) Cîpariu, <i>Principia de limbă și scriptură</i> | ? |
| 5) A. Marienescu, <i>Petru Rareș</i> | 50 fr. |

Pentru costul acestor cărți, anexat 1#. Dacă rezultă un rest, atunci trimiteți-mi, poate R. Ionescu, *Cînturi intime*, Tunusli, *Istor. rum.* trad. de Sion sau ceva asemănător.

Dar, vă rog, imediat! Pentru că am nevoie de ele vineri.

Cu toată stima,

Titu Maiorescu,
profesor

Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 257–258.

III

DOMNULUI ALEXANDRU HURMUZACHI,

Cernăuți

Iași, 15/27 ianuarie 1866

Cel mai profund regret pentru moartea lui Pumnul. Miercuri discursul rectoratului întru amintirea meritelor științifice ale răposatului.

Maiorescu

Titu Maiorescu, *Op. cit.*, p. 268.

IV

D-LOR PROFESORI DE UNIVERSIT[ATE]

I. CIUREA

N. CULIANU

N. MANDREA

I. MELIC

J. NEGRUZZI

D-LOR PROFESORI AI GIMNAZIULUI

„ALEXANDRU CEL BUN”

ȘI D-LUI PAICU, DIRIG. GIM. DIN SĂRĂRIE

[1/13 februarie 1866]

Domnii mei,

În prelecțiunea mea de astăzi la Universitate (de la 5–6) voi avea ocaziune a zice câteva cuvinte în onoarea răposatului profesor din Cernăuți Aron Pumnul. Din

această cauză, mă simt dator a vă invita să asistați și d-voastră la această prelecțiune pentru a-i da prin prezența d-voastră un caracter mai demn de memoria renumitului limbist din Bucovina. Unde toți rumânii culți își manifestară condoleanța, Iașii nu trebuie să rămână îndărăt.

Primiți încredințarea colegialei mele consider[atiuni],

Maiorescu

Rector prov. Univ. de Iași

Titu Maiorescu, *Op. cit.*, p. 270.

V

DOMNULUI ALEXANDRU HURMUZACHI,

Cernăuți

Iași, 4/16 fevr. 1866

Domnul meu,

Răspunzând amabilei dvs. scrisori, îmi pare rău că nu pot îndeplini dorința ce ați exprimat-o de a avea în manuscris cuvântul ținut la Universitate în memoria răposatului Pumnul. Cauza este că eu însumi nu mi l-am scris, fiindcă nici nu merită această osteneală. Ce am zis eu relativ la persoana lui au fost mai mult cuvinte decât cuvânt și anume niște cuvinte simple, spuse fără nicio altă pretențiune decât de a îndeplini față cu studenții lui din Iași o datorie către acel bărbat eminent. Însă ceea ce privește sistemul lui Pumnul, acesta l-am tractat pelarg și paralel cu etimologismul lui Cipariu, în contextul prelecțiunilor psihologice ce le țin la Universitate. Acest studiu grafic și limbistic va fi imprimat la finele lui martie, în formă de carte, fiind prea voluminos, de aceasta prea sistematic pentru a se publica prin jurnale. Îndată ce va apărea, voi ave onoarea de a vi-l trimite.

În privința operelor tatălui meu, vă pot răspunde într-un mod mai mulțumitor: încă în acest ans eva imprima primul volum din *Operele complete*, care va cuprinde manuscrisurile postume, acestea sunt: *Itinerariul în Istria* (fragment), *Vocabularul Istrian* și *Vocabularul macedonean*. Vor urma apoi scrierile cunoscute ale răposatului.

Publicarea s-a întârziat fără vina mea. De la moartea sa până în mai 1865 eu însumi am fost suspendat din funcțiune și prin urmare în imposibilitate de a întreprinde cu spezele mele o publicare așa de voluminoasă.

În această extremitate m-am adresat la guvern, propunându-i să imprime operele fostului său profesor în tipografia statului. Guvernul a întrebat pe Consiliul sup[erior] de Instr[ucțiune] publică. Acest Consiliu, compus din: d.d. Laurian (vicepreșed.), F. Aaron, Zalomit și încă doi, a decis că republicarea operilor deja publicate să revină în sarcina „pietăței filiale” (când fiul era suspendat din funcțiuni!), iar manuscrisurile cele nouă să fie trimise la Consiliu spre examinare.

Nu am trebuință să vă mai spun că aceeași pietate filială la care apela acei domni pentru republicarea operelor vechi m-a oprit de a supune pe cele nouă examinării d-lor.

Am preferat a aștepta un timp mai favorabil, care a și venit acum.

După reîntoarcerea mea în profesorat sunt în stare a întreprinde acea republicare și astfel mă voi achita de o însemnată datorie către publicul român.

Cât despre portretul răposatului, îmi cer voie a vă oferi în alăturare o copie a lui fotografică. Voi avea grijă de multiplicarea ei prin litografie, spre a-l alătura volumului celui din urmă a colecției.

Teminând, domnul meu, vă mulțumesc de atențiunea ce ați avut-o pentru noi și vă rog să primiți încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

Titu Maiorescu

Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 272–274.

Correspondența Hurmuzăcheștilor cu Maiorescu se continuă cu Gheorghe Hurmuzachi, al treilea din cei patru reprezentanți ai acestei dinastii intelectuale bucovinene. Asistăm la o situație foarte interesantă. Maiorescu nu întreține corespondență cu Eudoxiu Hurmuzachi, cum face cu Constantin și Alexandru Hurmuzachi, însă moștenirea sa științifică formează obiectul corespondenței lui Gheorghe Hurmuzachi cu Maiorescu și alți contemporani ai lor.

Gheorghe Hurmuzachi se naște la Cernauca, moșia familiei, în 7 septembrie 1817. Era a șaselea copil din cei zece ai lui Doxaki Hurmuzaki (1782–1857) și ai Ilincăi (1796–1858), soția sa, născută Murguleț. Frecventează liceul german din Cernăuți, ca și frații săi și, tot ca ei, Universitatea din Viena. Face aici studii juridice și este Konzepts-Kandidat în Guberniul din Galiția și slujbaș în administrația germană din Cernăuți. Slujba îi displace. Se căsătorește cu Eufrosina, fiica lui Nicolai Flondor, proprietar în Storojineț. Își asigură independența materială și se poate dedica activității politice și culturale. După încetarea din viață a lui Alexandru, în 8/20 martie 1871, Gheorghe rămâne fiul mai mic al familiei Hurmuzachi și, potrivit tradiției bucovinene, moștenitorul de drept al averii părintești. Stăpânește moșia Cernauca, leagănul Hurmuzăcheștilor, pe care o transmite lui Petru Petrino (1816–1891), căsătorit cu Eufrosina (1820–1891), prima fată din familia Hurmuzachi. Fiul lui Petru Petrino și Eufrosina este poetul Dimitrie Petrino (1844–1878), care îl înlocuiește pe Eminescu la conducerea Bibliotecii Universității din Iași.

Gheorghe Hurmuzachi, căsătorit cu Eufrosina Flondor, au doi copii: Elena (1847–1876), căsătorită cu Iancu cavalier de Zotta și Eudoxiu (1845–1931), numit și Doxută, care intră în viața politică¹.

Gheorghe Hurmuzachi este, în această familie, personalitatea cu rol important în mișcarea culturală a Bucovinei, cu implicații și în viața politică în provincia sub stăpânire austriacă. Fondează, împreună cu Alexandru, fratele său, ziarul „Bucovina”, care se înscrie ca un capitol important în istoria Bucovinei în revoluția din 1848².

Gheorghe Hurmuzachi salută în editorialul programatic revoluția din 1848 care, „printr-o lovire magică au sfărmat toate lanțurile spiritului”. Activitatea politică a fraților Hurmuzachi este întâmpinată, cum se vede din documente, cu ostilitate de administrația austriacă din Bucovina.

Reuniunea Română de Leptură, înființată în 1862, se transformă în 1865 în Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, iar președinte este ales Gheorghe Hurmuzachi, care rămâne la conducerea ei până în 1882, la încetarea sa din viață. Societatea devine, sub președinția sa, „un centru de cultură” pentru

¹ Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki*, p. 148–154 și Arborele genealogic.

² Teodor Balan, *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”. Un capitol din istoria politică a Bucovinei din anii 1848–1850*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1924. Cu bogate *Anexe* documentare (p. 49–67).

românii din Bucovina și toate problemele „de interes național porneau de la societate sau se concentrău la societate”³.

Evenimentul cel mai important în activitatea societății îl constituise fondarea revistei „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Poporului român în Bucovina”, care începe să apară în 1 ianuarie 1865, sub conducerea unui comitet avându-l ca președinte pe Gheorghe Hurmuzachi și secretar pe Ambrozie Dimitroviță, iar după moartea acestuia, în iulie 1866, pe I. G. Sbiera, cunoscut prin activitatea sa științifică și literară⁴. Este redactată de Gheorghe Hurmuzachi și de cei doi secretari ai revistei. În articolul programatic *Către cititorii noștri*, din primul număr, Gheorghe Hurmuzachi arată că menirea revistei era să se ocupe „cu literatura națională în osebitele ei ramuri, contribuind prin lucrări originale și alese la înăvuierea ei”. Se ocupă de partea politică a publicației și îi sporește prestigiul prin colaborările lui Vasile Alecsandri și ale altor scriitori din România. Maiorescu adresează conducerii revistei o scrisoare în care cere să fie abonat la ea. Maiorescu aprecia că noua revistă era importantă pentru cercetările sale.

„Onorab. Administrațiuni a Foaiiei Societății pentru Liter[atura]
și Cultura Rom[ână] în Bucovina

Iași, 9 noiembrie 1865

Domnule administrator,

Trimițându-vă în alăturare doi galbini, am onoarea a vă ruga să mă prenumărați pe doi ani la „Foaia Societății din Bucovina pt. lit[eratură] și cult[ura] rom[ână] în Bucovina”, începând cu primul număr apărut.

Primiți, domnul meu, recomand[area] distinsei mele consid[erațiuni].

Titu Maiorescu”⁵

Gheorghe Hurmuzachi era un susținător al unității limbii române. Salută înființarea Societății Academice Române în 1867, viitoarea Academie Română. Menirea ei era, arată Gheorghe Hurmuzachi, să fie „sâmburele, focarul unității spirituale a tuturor românilor” și să se ocupe de „produsurile inteligenței omenirii întregi”⁶. De altfel, Alexandru Hurmuzachi este ales membru fondator al acestei societăți, iar Eudoxiu Hurmuzachi membru titular în 1872.

³ Constantin Loghin, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina 1862-1932. Schiță istorică cu prilejul jubileului de 70 de ani*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Piața Unirii, nr. 8, 1932, p. 8-9. Și extras.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar. Vol. 5 (10/22 iulie 1864-7/19 noiembrie 1866)*. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. București, Editura Minerva, 1984, p. 258.

⁶ Gheorghe Hurmuzachi, *Ochire peste anul 1867*, în „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român în Bucovina”, IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1868, p. 4.

Problemele limbii române și îndeosebi ale ortografiei stau în atenția lui Gheorghe Hurmuzachi cu un an mai înainte. Maiorescu tipărește cartea *Despre scrierea limbii române* la Iași, în 1866 și aici critică sistemul etimologic al lui T. Cipariu și sistemul fonetic al lui Aron Pumnul, deopotrivă de nepotrivite pentru spiritul limbii române. Gheorghe Hurmuzachi este printre cei dintâi comentatori ai cărții lui Titu Maiorescu și aderă, în provincia dominată de sistemul lui Aron Pumnul, la critica maioresciană. „O carte științifică de merit științific ca acesta – scrie Gheorghe Hurmuzachi – este în ochii noștri o faptă patriotică mult mai mare, mai folositoare și mai laudaveră decât sute de cuvântări politice, pamflete și articole de fond în care vedem astăzi absorbit tot spiritul și toate puterile claselor inteligente ale poporului român”⁷. Gheorghe Hurmuzachi este cel dintâi dintre intelectualii bucovineni care se desparte de Aron Pumnul pentru sistemul său lingvistic.

Gheorghe Hurmuzachi este moștenitorul proprietății de la Cernauca, însă și al arhivei științifice lăsate de Eudoxiu Hurmuzachi, fratele său, încetat din viață în 28 ianuarie/10 februarie 1874. Eudoxiu Hurmuzachi a întreținut relații strânse de prietenie cu D. A. Sturdza și activitatea lui științifică era cunoscută.

Arhiva lui Eudoxiu Hurmuzachi se păstrează la Biblioteca Academiei Române și însumează peste 20 000 de file de manuscris, în 4 registre, care consemnează documentele dintre anii 1218 și 1775 și 30 de mape, unele foarte voluminoase, cu copii ale documentelor, alte 27 de mape cu documente, 19 mape cu „fragmente” și o mapă cu discursurile lui Eudoxiu Hurmuzachi, ținute în Dieta Bucovinei între 1863 și 1873⁸.

Maiorescu, numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, se deplasează la Cernăuți, să ia legătura cu Gheorghe Hurmuzachi în privința moștenirii științifice lăsate de fratele acestuia. „Maiorescu se duse la Cernăuți (7 aprilie 1874) – scrie E. Lovinescu – spre a se înțelege cu Hurmuzachi; lăzile cu documente fură trimise imediat la București lui D. A. Sturdza, numit împreună cu M. Kogălniceanu, Al. Odobescu și T. Rosetti, membri în comisia de publicare. Secretar al comisiei fu numit I. Slavici”⁹.

Aprecierea lui Lovinescu a devenit text de referință și am utilizat-o și eu înainte de a cunoaște corespondența lui Gheorghe Hurmuzachi cu Maiorescu și D. A. Sturdza¹⁰. Tot ce spune E. Lovinescu despre deplasarea la Cernăuți și trimiterea arhivei lui Eudoxiu Hurmuzachi la București, nu se confirmă în lumina

⁷ Gheorghe Hurmuzachi, *Notițe literare*. În „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român în Bucovina”, III, nr. 7–8, iulie–august 1867, p. 177–179. Se publică articolul. Se reproduce în „Convorbiri literare”, I, nr. 14, 15 septembrie 1867, p. 195–196.

⁸ Documentele Hurmuzachi se păstrează la Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Hurmuzachi*, A 413, Tom 1–27; A 414, Tom 1–19; A 415, Tom 1–30. În A 414, Tom 1 se reproduce în copii, parțial, din corespondența de la Arhivele Naționale din București.

⁹ E. Lovinescu, *T. Maiorescu I (1840–1876)*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 399.

¹⁰ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 182.

documentelor. Mai întâi, manuscrisele lui Eudoxiu Hurmuzachi nu sunt puse în „lăzi” și trimise „imediat la București”. Corespondența lui Gheorghe Hurmuzachi cu T. Maiorescu și D. A. Sturdza aduce lumină în aceste probleme¹¹. Gheorghe Hurmuzachi și-a reglementat dreptul de succesiune mai întâi în familie, între cei doi frați și două surori, care au convenit să-l recunoască moștenitorul de drept al arhivei lăsate de Eudoxiu, fratele lor. Această hotărâre a familiei a fost înregistrată pe bază de inventar la administrația austriacă, foarte exigentă în asemenea situații. Gheorghe Hurmuzachi a angajat o persoană, cunoscătoare a limbii germane, să pună ordine în documente, dar nu a putut supraveghea operațiunea până la terminarea ei întrucât, fiind ales deputat în Parlamentul de la Viena, urma să plece la lucrările acestuia. Mai departe, documentele le trece nu în „lăzi”, ci într-un „cofru” în care se transportau obiecte casnice. Gheorghe Hurmuzachi alege această cale ca să nu-i fie confiscate documentele la granița austriacă. Nu este adevărat ce scrie E. Lovinescu, că documentele au fost trimise direct în București. Au fost trecute în România de Gheorghe Hurmuzachi și depuse la Dulcești în ținutul Roman, moșia lui Gheorghe Sturdza, căsătorit cu Eliza (Săftica), fata mai mică din familia Hurmuzăcheștilor. Gheorghe Sturdza a murit în 7 decembrie 1858. Eliza (19 noiembrie 1821 – 3 aprilie 1885) stăpânea de fapt proprietățile de la Dulcești și era, cum am mai arătat, mentorul familiei Hurmuzachi în Moldova. De aici, de la Dulcești, Gheorghe Hurmuzachi îi trimite lui D. A. Sturdza, în noiembrie 1874, documentele în același „cofru” bine ferecat.

Transcriem documentele care stau la baza acestor demersuri, un jurnal epistolar de prim ordin pentru intrarea arhivei lui Eudoxiu Hurmuzachi în patrimoniul culturii noastre naționale.

I

T. MAIORESCU CĂTRE GEORGE HURMUZAKI

Domnul meu,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a ne înștiința dacă familia răposatului D voastră frate, Eudoxiu de Hurmuzachi, consimte a trimite manuscriptele istorice rămase în urmă-i, pentru ca să fie publicate cu cheltuiala acestui Ministeriu și sub privegherea unei Comisiuni *ad-hoc*, numită din persoane de încredere, în privința cărora îmi voi face o datorie de a Vă consulta prealabil. Este știut că întreaga viață a unui bărbat așa de zelos și plin de conștiință precum era răposatul D-voastră frate a fost consacrată cercetărilor relative la istoria României în Arhivele din Viena. Publicarea rezultatului acestor cercetări trebuie dar să fie de mare interes pentru

¹¹ Corespondența lui Gheorghe Hurmuzachi cu T. Maiorescu și D. A. Sturdza se păstrează la Arhivele Naționale din București, Fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, Dosar: 2687/1874, 2949/1875, 3272/1876.

România, cu atât mai mult m-am crezut autorizat a adresa patrioticei familii Hurmuzachi cererea de față și a spera că va fi îndeplinită.

Primiți D-I meu încrederea înaltei prea osebitei mele considerări.

T. Maiorescu

Dosar 2687/1874

Fila 1 r

II

GEORGE HURMUZACHI CĂTRE T. MAIORESCU

Domnule Ministru,

Prin scrisoarea din 5 a lunii trecute ați binevoit, Domnule Ministru, a mă invita ca să Vă înștiințez dacă familia răposatului meu frate Eudoxiu Hurmuzachi, consimte a trimite manuscrisurile istorice rămase în urmă-i pentru ca să fie publicate cu cheltuiala Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice din România și sub privegherea unei Comisiuni *ad-hoc*, numită din persoane de încredere, în privința cărora veți avea deosebita bunătate a consulta prealabil pe subscrisul.

La acestea am onoarea a răspunde mai înainte de toate cum că după înțelegerea urmată între mine și ceilalți membri coerezi în familia răposatului meu frate Eudoxiu – carii ne mărginim în doi frați și două surori ale defunctului – astăzi eu singur sunt în dreptate a dispune liber și definitiv, după propria mea socotință despre manuscrisurile amintite, dorința cea mai călduroasă a familiei noastre fiind de a se asigura fără întârziere în modul cel mai potrivit rezultatul ostenețelor îndelungate ale răposatului și de a se scoate la lumină acea întinsă lucrare a sa – o colecțiune mare de documente istorice, ce privesc țările române și sunt nedespensabile pentru scrierea istoriei României, colecțiune pe cât de voluminoasă pe atât de prețioasă prin importanța ei istorică, după convicțiunea intimă a răposatului –, din care cauză acesta au și întrebuințat pentru adunarea ei cu o perseverență religioasă cea mai bună parte a vieții sale – peste 30 de ani – până în zilele sale cele de pe urmă.

Declar deci – fără privire la orice fel de propunere din alte părți ce mi se fac sau mi s-ar face de acum înainte – cum că cu mare bucurie primesc, Domnule Ministru, propunerea D-voastre așa precum ați binevoit a o preciza în scrisoarea menționată.

Spre acest sfârșit voi trimite manuscrisurile la București, spre a le pune la dispozițiunea D-voastre. Dacă Vă veți decide pentru publicarea manuscrisurilor în modul mai sus indicat, mă îndatoresc îndată ce voi fi formal încunoștiințat despre această [h]otărâre, a ceda înaltului Ministeriu al Cult[elor] și al [Instrucțiunii]

Publ[ice] din România, împreună cu manuscrisurile numite și dreptul de deplină proprietate asupra lor și a Vă trimite și un mic document despre aceasta.

Totodată, voi renunța și la orice feliu de despăgubire pentru cedarea manuscrisurilor fie în bani, fie într-un număr de exemplare tipărite ale acestui op. Pentru că doresc a nu înmulți din partea mea cheltuiala eventuală a tiparului. Dar îmi permit pentru aceasta a atrage atențiunea D-Voastre, spre liberă judecare, asupra modului în care avea autorul intențiunea de a publica opul său.

Simțind necesitatea de a da criticei istorice toate garanțiile de autenticitate despre cuprinsul lucrării sale, și prin urmare de a prezenta cetitorului documentele istorice în textul original german, precum și de a continua prelucrarea sa cea mai pragmatică tot într-această limbă (germană), – autorul reposat era [h]otărât a-și publica opul simultan în două limbi, germana și româna, și pentru acest scop în două edițiuni. Se și convorbise deja cu un bărbat apt din Bucovina spre a se însărcina cu aceasta în traducerea română.

Am prins a se face aici sub privegherea mea, o tablă de materii, fie măcar generală a opului și totodată a se copia prin un copist german, inițiat încă de către răposatul o parte încă nedecopiată a manuscrisurilor și anume a începutei prelucrări pragmatice – care este greu de citit din cauza multor semne, note și țeduli [foi] adăugite, care aceste din urmă mai ales se pot prea ușor amesteca sau pierde.

Nemijlocit după aceasta – care nu va mai dura mai mult de puține săptămâni – voi trimite manuscrisurile la București, și totodată voi avea onoarea a Vă arăta aceasta.

Binevoiți, Domnule Ministru a scuza întârzierea acestei scrisori prin absentarea mea din țară cauzată prin afaceri urgente și neîncungiuurate; și Vă rog a privi în orice caz declarațiunea mea ca o [h]otărâre definitivă și nestrămutabilă.

Primiți, Domnule Ministru, expresiunea înaltei și prea distinsei mele stime și considerațiuni.

George Hurmuzachi

Cernăuți, 30 iulie 1874

Dosar 2687/30 iulie 1874

Fila 2 rv, 27 rv

III

T. MAIORESCU CĂTRE GEORGE HURMUZACHI

Domnul meu,

Am onoarea a vă exprima viile mele mulțumiri pentru bunăvoința cu care ați consimțit de a pune la dispozițiunea acestui Minister manuscrisurile istorice rămase

proprietatea D-Voastre în urma nefericitei pierderi a răposatului D-voastră frate E. Hurmuzachi. Ministerul dobândind dreptul de a publica aceste manuscrise ce sunt de o mare însemnătate pentru România, a făcut o prețioasă achizițiune în interesul istoriei; iar întru cât privește abnegațiunea cu care D-Voastră ne oferiți manuscrisele amintite, dați-ne voie, Domnul meu, de a Vă declara că aceasta nu mă surprinde câtuși de puțin, căci generozitatea a fost totdeauna și cu deosebire pe tărâmul științific semnul caracteristic al familiei Hurmuzachi. Ar fi dar de prisos a mai adăuga că primesc întru toate cele expuse în scrisoarea Domniei-Voastre din 30 ale lunii trecute.

Documentele se vor publica sub privegherea unei comisii *ad-hoc* numită dintre persoane competente și de încredere, în privința cărora voi avea a Vă consulta.

Publicarea opului se va face deocamdată în modul în care se află rămasă de la răposatul autor, adică prelucrarea pragmatică din limba germană și documentele în limba lor originală. Asupra unei edițiuni române se va decide mai pe urmă, respectându-se voința D-voastre și ascultându-se și părerea Comisiunii *ad-hoc*.

Primiți, Vă rog, Domnul meu, asigurarea prea distinșei mele considerații.

Ministru
[T. Maiorescu]

Capu diviziei
Ioan S. Poliso Micșunești

(Dosar 2687/1874, fila 3rv)

IV

GEORGE HURMUZACHI CĂTRE T. MAIORESCU

Domnule Ministru,

În urma scrisorii D.V. din 19 august a.c. No. 7564 – pentru al cărei cuprins, întrucât aceasta privește partea practică a afacerii manuscriselor, Vă poftesc, Domnule Ministru, ca să primiți prea călduroasele mele mulțumiri – am onoarea a Vă arăta cum că potrivit cu scrisoarea mea din finea lui iulie a.c., adresată D.V., trimit totodată cu scrisoarea prezentă manuscrisele istorice ale fratelui meu Eudoxiu, aduse cu mine aici la Dulcești – de la stațiunea drumului de fer Roman amicului Dimitrie Sturza Micșușanul la București, spre a le trece către Dv., Domnule Ministru. Și prin acesta le pun la deplina dispozițiune a Dvs. spre a se publica – cedându-Vă deplina proprietate asupra lor; cu singura condițiune, ce se înțelege de sine însuși, ca textul opului acestuia să rămână nealterat, și ivindu-se

orice fel de obstacole neprevăzute care ar împiedica tipărirea opului – acesta să mi se înapoieze atunci.

Eu poftesc totodată pe Domnul Dimitrie Sturza ca să binevoiască a mă reprezenta în afacerea aceasta în toate cazurile relative, față cu Dv., pentru facilitarea comunicațiilor, fără ca să mai fie trebuință de socotința mea; care eu și așa de aici înainte voi fi absent la Viena vreo jumătate de an. Dați-mi voie, Domnule Ministru, a repeta numai, ce am avut onoarea a Vă zice de la început: că doresc foarte mult și o privesc ca garanția cea mai prețioasă ca Comitetul însărcinat cu publicarea să steie sub auspiciile nemijlocite ale Dv; și ca Domnul Dimitrie Sturza să facă parte din acest comitet.

Îmi mai rămâne a justifica întârzierea expediției manuscrisurilor la București. Abia înainte de puține zile am mântuit cu un colaborator foarte activ lucrarea rearanjării manuscrisurilor amestecate prin nefericiții de amployați la ocaziunea inventarului în urmarea trecerii din viață a fratelui meu Eudoxiu, în absența mea; – și după acea lucrare compunerea grabnică a unei table de materii, fie și neperfectă deocamdată, numai spre a servi pentru primul prospect al cuprinsului manuscrisurilor și pentru prima orientare a Dv. și a comitetului. Căci opul acest istoric este mult mai întins decât se socotea mai înainte. El va cuprinde nu mai puțin de vreo 8 volume în octav mare de grosimea unui tom din enciclopedia lui Brockhaus (*Brockhaus Conversation Lexikon*) de 50 până la 60 coale tipărite. Am pus de s-au decopiat mare parte din manuscrisul original din istoria pragmatică; dar mult mai mult au rămas și nu a fost posibilitate de a continua, căci prea mult s-ar fi întârziat lucrul; și eu absentându-mă în curând nici nu l-aș putea priveghia mai mult.

Îmi permit deci a atrage toată atențiunea și privegherea binevoitoare a comitetului, ce veți așeza mai cu seamă asupra multor țidule și note, care scrise și însemnate de mâna autorului, fac parte din manuscrisul necopiat al istoriei pragmatice și astăzi stau la locul lor alături cu textul relativ al manuscrisului, anume așa cum le-au pus autorul. Dar prea ușor s-ar putea schimba sau mesteca, nefiind numerotate, ceea ce-ar pricinui lesne o mare confuziune și o întârziere nespūsă a imprimării.

Vă trimit pe lângă partea copiată a istoriei pragmatice și manuscrisul originariu relativ al autorului ca act doveditoriu despre autenticitatea textului. Totul este colationat, tot ce s-au decopiat; – și anume parte acum, iar cea mai mare parte prin însuși autorul.

Iar când în fine va fi opul, și anume istoria pragmatică tipărită, atunci îmi rezerv, Domnule Ministru, de a Vă ruga ca să-mi înapoiați manuscrisul original al autorului ca un scump suvenir de la un frate mult iubit și venerat.

Domnule Ministru, pun publicarea opului fratelui meu, rezultatul laboarei sale de treizeci de ani și obiectul devotamentului său, cel mai sincer și nemărginit, sub scutul naltelor lumini, al simpatiei pentru toate interesele de cultură și al autorității

Domniei Voastre; – și vă mai poftesc să primiți înoita asigurare a prea distinsei stime, cu care sunt al Dvs.,

plecat

George Hurmuzachi

Dulcești, Județul Roman

1/13 Noemvre 1874

(Dosar 2687/1874, Fila 7rv, 22rv)

V

Dulcești 1/13 Noemvre 1874

Mult stimatul meu domn și amic,

Mulțămesc din suflet pentru răspunsul telegrafic, amabil și generos, cu care m-ai îmbucurat înainte de trei zile foarte mult. Te înștiințez dar, scumpul meu domn, cum că odată cu epistola aceasta îți trimit și manuscriptele istorice a lui Doxachi, vechiul și bunul amic al D-tale și scumpul și neuitatul meu frate – de la Roman cu drumul de fer la București, bine împachetate într-un cofru bine închis și pe lângă aceasta legat și cu o îndoită frânghie pe deasupra. Cheia ți-o trimit D-tale odată cu cofru, cu pachet separat. Mâne, duminică în 2/14 noemvre părăsesc Dulceștii – unde am venit în grabă în zilele aceste anume pentru expedițiunea aceasta, aducând cofrul cu hârtiile sub privegherea mea, – și dau cofrul la gară pentru București sub adresa D-tale. – Iartă-mă, scumpul meu domn, că fac așa, că te supăr, te incomodez cu aceasta; dar de nu aș ști cine ești, de nu ți-aș cunoaște dedemult curățenia inimei, elevațiunea spiritului, interesul cel înfocat pentru orice mișcare sau lucrare sinceră și meritorie pe terenul literaturii și mai cu deosebire al istoriei naționale, și pe lângă toate calitățile unui patriotism luminat și purure sacrificatoriu, nu mai puțin și simțămintele cele mai nobile de amiciție și pietate pentru amicii cei trecuți – de nu le-ași cunoaște toate aceste nu mi-ași fi permis a o face.

Te rog deci, domnul meu, primește manuscriptele, în cea mai mare parte deja gata a fi publicate, deschide cofrul, mulțămește-ți pe deplin curiozitatea și viul interes, ce-ai purtat totdeauna acestui op foarte întins și binevoiește apoi a da cofrul cu manuscriptele aceste Ministrului d. Maiorescu, împreună cu tabla de materii făcute acum în urmă și scrisoarea mea către d. Maiorescu; – care o trimit d-tale anume, ca să o citești spre a cunoaște unele detaluri ale afacerii; pentru că viu totodată a te ruga în numele amiciției pentru răposatul și în interesul cauzei ca să primești a fi și neîngrăditul meu reprezentante de ocaziune, și anume la așezarea membrilor Comitetului de publicare – fără a-ți face vreodată o supărare pentru mine, vreu să zic, fără a avea trebuința a-mi cere vreo socotință; ci poftesc să faci,

cum și ce vei afla de cuviință, singur după propria-ți socotință, căci cu expedițiunea opului către d-ta se mântuie și se sfârșește misiunea mea.

Adaog numai în special cum că eu, după înțelegerea prealabilă cu ceilalți coerezi ai fratelui meu Doxachi, primind de la început manuscriptele aceste la deplina mea dispozițiune după voința și socotința mea liberă, spre împlinirea scopului nostru dorit de a se publica acele, – le-am cedat d. Ministru Maiorescu în deplină proprietate spre publicare, fără niciun felu de despăgubire, fie în bani, fie într-un număr de exemplare tipărite. Și nici nu voi primi nici cea mai mică despăgubire. Aceste numai pentru cunoștința d-tale îmi permit a o menționa – căci ar trebui să se înțeleagă de sine însuși; – și pentru ca să nu fie niciodată vorba despre acest capitol. Binevoiește, domnul meu, a citi, pe lângă epistolele alăturate ale d-lui Maiorescu, care apoi vei avea bunătatea a mi le retrimită mai târziu, și scrisoarea mea, tot aice alăturată, către d-lui, spre a lua cunoștință despre starea trebii.

De cumva ar cere trebuința, ca să dau eu d-lui Ministru Maiorescu, – afară de scrisoarea mea alăturată către d-lui, care este foarte precisă în punctul acesta, – și un document separat, formal despre actul de cesiune al proprietății – apoi mă vei afla d-ta totdeauna gata și spre aceasta cu cea mai mare bucurie. Decât aceasta numai mai târziu și anume de la Viena ar fi posibil pentru că eu, întârziindu-mă numai și numai pentru treaba aceasta până acum, sunt nevoit a purcede de la Cernăuți, unde mă întorc mâne, fără nicio întârziere ulterioară mai departe la Viena, la Cameră. Aș fi bucuros însă, de s-ar prelungi necesitatea unei asemenea donațiuni solemne, care ar străbate îndată în publicitate, și anume în foile publice din țară și din afară și ar face mare zgomot, – pe când interesul lucrului o cere ca publicarea să se pregătească în liniște și fără zgomot și fără amestecul ades foarte preocupat sau răuvoitoriu al publicității și cu deosebire al foilor publice.

Multe priviri – din care nici una nu este de natură privată – mă fac a-ți exprima această opiniune. O zic aceasta și din punctul de vedere al relațiilor noastre publice în momentul de față. Odată opul publicat, atunci habar nu avem cum se zice căci au intrat ca o sută și o mie altele în domeniul literaturii istorice.

Mai prelerg din gură, poate la anul, undeva, unde să am fericirea a te vedea.

Al doile te mai rog, scumpul meu domn, ca în interesul obiectului să aibi bunătatea a nu refuza invitarea d-tale din partea d. Maiorescu, a lua parte ca membru la Comitetul ce se va așeza, pregătitoriu al publicării și pentru însăși publicare! – Deie Domnul numai, ca să poată afla Comitetul unul, sau doi copiiști inteligenți și onești pentru decopiarea nenumăratelor țiduli, note și adaosuri, alăturate la textul istoriei pragmatice de însuși autorul; căci aceste sunt însemnate, dar nu și numerotate; acolo este pericolul, că ușor se pot pierde sau mesteca, – și atunci cu greu s-ar mai putea face ceva.

Dacă d-ta nu vei avea deosebită bunătate a priveghia în special și cu severitatea necesară această parte nedecopiată a istoriei pragmatice, vreu să zic decopiarea acestei părți prin copiiști foarte bine cunoscători de limba germană, lucrând aceștia înaintea ochilor dumitale, după ce se vor fi numerotat toate țidurile

și adaosurile la coala specială a manuscriptului, – atunci dezesper de reușită. – Se înțelege că lucrul cere timp, și cum că și imprimarea se va prelungi încă.

Mai amintesc încă, cum că autorul a numit în mai multe locuri, parte în manuscript parte în petițiunile relative către Ministerele din Viena pentru deschiderea arhivelor statului și ale diferitelor ministere – opul său *Einer privaten Geschichte*.

După cum se vede aceasta din urmă – lucrarea originală a autorului va cuprinde cel puțin 2 (două) volume în [octav] mare, ca enciclopedia lui Brockhaus *Conversation Lexikon*, câte 50 până la 60 de coale imprimate; și documentele care toate sunt decopiate pe curat nu mai puțin de 6 (șase) volume de acest feliu.

Când vei avea, domnul meu, odată înaintea imprimării deja trebuință de oareșicare scurte și puține date personale despre autorul, unde și când au lucrat și din ce sorginte au scos, îți voi da atunci și oarecari lămuriri autentice, oficilae, deși precum zic foarte scurte, dar concludente, pe deplin doveditoare.

Sfârșesc cu ceea ce ar fi trebuit să încep, dar care am lăsat anume la urmă.

Îți scriu tocmai acum despre aceste pentru că parte le știi demult toate mai întâi decât mine, – pentru că d-ta le-ai pregătit toate, pentru că d-ta ești geniul cel bun al lucrării aceștia de treizeci de ani; care ai mijlocit publicarea ei la București; de la d-ta știe d-l Maiorescu de opul acesta, ale căror asigurare și publicare dumnealui au îmbrățișat cu un viu interes, cu un zel care nu pot îndeajuns recunoaște și îi face mare onoare.

Și parte nu ți-am scris despre aceste mai de grabă, căci am voit să mântui cu toate puterile completarea, adunarea, rearangiarea, petrecerea, însemnarea – pe o tablă de materie anume făcută în grabă a manuscriptelor mai nainte. A doua zi chiar am purces îndată cu ele încoace înainte de 5 zile și aice tocmai am apucat a-ți scrie d-tale și lui domnul Maiorescu, – vroidnd a face aceasta spre liniștirea d-tale și a d sale, tocmai în momentul expedierii definitive a manuscriptelor la București.

Făcându-se acum toate aceste toate, te rog scumpul meu domn cu toată sinceritatea și căldura unui amic devotat și de d-ta, prin ceea ce ai făcut, pentru totdeauna îndatorit, – și cu înduioșarea unui om cărunț cuprins de doliul cel mai legitim în urma pierderii unui frate mult iubit și neuitat prin strălucitele sale calități, căruia d-ta îi mijlocești după apunerea sa, împlinirea dorinței vieții sale – te rog să primești expresiunea nemărginitei mele recunoștințe. Nu aflu cuvinte de a-ți exprima bucuria și nalta stimă și toată puterea grațitudinei mele pentru această faptă. Mângâierea mea este că simțul d-tale propriu, satisfacțiunea-ți internă vor îndeplini neajunsul cuvintelor mele.

Deși aș mai fi avut încă și unele și altele de observat despre manuscriptele aceste, totuși, închei epistola că prea tare s-au întins, pentru care lucru te rog să mă ierți și puține momente mi-au mai rămas înaintea purcederei mele de aice.

De cumva mai târziu s-ar întâmpla să-mi ceri vreo lămurire oareșicare, un serviciu oareșicare în cauza manuscriptelor, eu voi fi totdeauna gata a servi, de voi fi în stare să împlinesc dorința d-tale. Eu voi petrece toată iarna până în primăvară

la Viena, adresa mea: Hotel Frankfurt. Săftica îți trimite d-tale și doamnei Zoe multe complimente către care alăturtez și eu respectele mele.

Primește, scumpul meu domn, expresiunea prea distinsei stime, cu care rămân
al d-tale
serv și amic

George Hurmuzaki

Săftica au câștigat și la Curtea de Apel procesul pentru hotarul spre Pildești.

[Marginal] Binevoiește, Domnul meu, a trimite la gară la București pe un om, ca să nu se deschidă cofrul în neștiința dumatăle.

(BAR, Archiva Hurmuzaki 414, vol. I, fila 5rv-10rv)

VI

D. A. STURZA CĂTRE T. MAIORESCU

Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice
15 Novem. 1874

Domnule Ministru,

Sunt însărcinat de Domnul George Hurmuzaki a Vă înmâna dimpreună cu alăturata scrisoare a Domniei Sale către Domnia Voastră și neprețuitul manuscris istoric al lui Eudoxie Hurmuzaki.

Nu pot să Vă ascund, Domnule Ministru, cât sunt de adânc mișcat în cele mai intime simțeminte ale inimei mele, depuind în mâinile Domniei Voastre acest tezaur, rezultatul unor cercetări și al unor studii neîntrerupte în timp de treizeci de ani. Nu i-a fost dat autorului a se bucura de munca sa, de ostenețile sale. Publicarea acestui op istoric va fi deci ridicarea monumentului neperitor, ce națiunea datorește bărbatului de știință, muncitorului neobosit, patriotului zelos și plin de devotament. Această publicare devine astăzi o datorie cu atât mai mare cu cât Domnul George Hurmuzaki oferă acest prețios manuscris cu o generozitate pentru care toți trebuie să-i exprimăm cea mai vie a noastră recunoștință.

Domnul George Hurmuzaki îmi face distinsa onoare a mă desemna în această afacere de al său reprezentante, exprimându-se în următorul mod în scrisoarea ce a binevoit a-mi adresa la această ocaziune: „Viu a te ruga, ca să primești a fi neîngrăditul meu reprezentante la ocaziune și anume la așezarea membrilor Comitetului de publicare, fără a-și face vreodată o supărare pentru mine, vreau să zic, fără a avea trebuință de a-mi cere vreo socotință, că poftesc să faci cum și ce vei afla de cuviință singur după propria-ți socotință” – și mai departe: „Domnia ta vei priveghia în special și cu severitatea necesară decopierea istoriei pragmatice”.

Depun dar ca mandatar al familiei Hurmuzaki și în special al Domnului George Hurmuzaki – *Istoria românilor*, cu toate documentele atîngătoare de ea, scrise de Eudoxie Hurmuzaki – nu numai în mâinile Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, ci mai ales și mai cu deosebire în mâinile bărbatului luminat, bărbatului de știință și patriotului – cu deplina încredere că voința donatorului va fi pe deplin și curând îndeplinită, adică, că nu va trece mult timp și românii vor vedea ieșit la lumină un op atît de important, și că această publicare se va face cu toată pietatea ce se reclamă în asemenea împrejurare atît la tipărirea cât și la păstrarea neatinsă a prețiosului manuscris.

Vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a atesta atît către Domnul George Hurmuzaki, cât și mie prețuirea manuscrisului după însemnarea trimisă de Domnia Sa.

Primiți, Domnule Ministru, cu această ocaziune, încredințarea prea distinsei și prea înaltei sale considerațiuni.

D. A. Sturdza

(Dosar 2687/1874, fila 6rv)

VII

REZOLUȚIA LUI T. MAIORESCU PE SCRISOAREA LUI D. A. STURDZA

Se va certifica D-lui Dimitrie Sturdza și D-lui George Hurmuzachi primirea manuscrisurilor, conform alăturatei liste trimise cu data Cernăuți 4 noemvrie 74, exprimându-se din nou mulțumire D-lui Hurmuzachi și făcându-i-se cunoscut că pentru privegherea publicării se numește o comisiune istorică, compusă din Dd. Dimitrie Sturdza, Mihail Kogălniceanu, Alex. Odobescu, Teodor Rosetti și B. P. Hasdeu conform înțelegerii luate cu D. Sturdza, reprezentantul d-lui Hurmuzachi; secretarul acestei comisiuni, însărcinat îndeosebi cu privegherea execuției tipografice și a copierii va fi D. Ion Slavici cu diurna de 350 lei pe lună începând de astăzi conform asemenea înțelegerii luate cu D. Dimitrie Sturdza. Diurna precum și cheltuielile tipăririi și a cumpărării unei case de fier în 5 pentru păstrarea manuscrisurilor se va solvi din § budgetului pentru documente istorice.

15/17 Noemvrie 1874”

(Dosar 2687/1874, fila 6r)

Acele „lăzi” de care vorbește E. Lovinescu se dovedesc a fi fost un „cufăr”, iar acel „imediat” numără, din aprilie până în noiembrie, nu mai puțin de șase luni.

Corespondența cu Maiorescu și D. A. Sturdza arată că Gheorghe Hurmuzachi îl desemnează pe cel din urmă legatar al său în preluarea documentelor, gestionarea și editarea lor. Corespondența cuprinde informații bogate privind grija lui Gheorghe Hurmuzachi pentru editarea documentelor în cele mai bune condiții. Își exprima dorința să se tipărească într-un timp mai apropiat tratatul de istorie al fratelui său, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* și dorea ca, după apariția lui, să i se restituie manuscrisul, „un scump suvenir de la un frate mult iubit și venerat”.

Misiunea lui Gheorghe Hurmuzachi încetează odată cu transportarea documentelor de la Cernăuți la Dulcești și trimiterea lor de aici la București. Sarcina pregătirii lor pentru tipar cade în seama lui Ioan Slavici, cum se va vedea mai departe, și tot în lumina documentelor.

Gheorghe Hurmuzachi face donația, cum ține să precizeze, fără recompense în bani sau de altă natură. Era format, ca și frații săi, în cultul pentru istoria națională și în dragostea pentru țară și poporul român.

Colecția documentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi intră, prin donația lui Gheorghe Hurmuzachi, în patrimoniul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în noiembrie 1874. Titu Maiorescu, Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, dispune, prin *Rezoluția* sa la scrisoarea de donație a lui D. A. Sturdza, din 5/17 noiembrie 1874, formarea comisiei de editare a documentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi, precum și a tratatului său de istoria românilor. Comisia istorică, se arată în acea *Rezoluție*, va fi compusă din: „Dimitrie Sturdza, Mihail Kogălniceanu, Alex. Odobescu, Teodor Rosetti și B. P. Hasdeu, conform înțelegerii luate cu D. Sturdza, reprezentantul d-lui Hurmuzachi; secretarul acestei comisii, însărcinat îndeosebi cu privegherea execuției tipografice și a copierii va fi D. Ioan Slavici”. Mai departe se dau indicații de natură tehnică¹.

Comisia se formează din personalități de seamă ale vieții culturale românești și în desemnarea lor nu s-a ținut seama de orientarea politică. Conservatori și liberali erau chemați să contribuie la înfăptuirea unui act major în istoriografia românească. Comisia nu a fost însă scutită de disputele politice.

Munca efectivă la tipărirea documentelor îi revenea lui Ioan Slavici, secretarul Comisiei istorice și faptul acesta ar putea surprinde. Maiorescu îl trece, însă, în studiul său, *Direcția nouă în poezia și proza română din 1872*, printre reprezentanții acestei direcții „În privința științifică”. Se făcuse cunoscut și prin lucrările istorice publicate în „Convorbiri literare” și va tipări, mai târziu, și un tratat de istorie universală². Cunoștea limba germană, în care erau scrise cele mai multe documente, precum și latina, italiana și franceza, întâlnite într-un număr mai mic de documente. Slavici venea, cum se va vedea mai departe, și cu o mare aplecare spre „lucrare”.

Maiorescu i se adresează lui Slavici la Iași, și se cere și aici o explicație. Prozatorul se stabilește în capitala Moldovei în octombrie 1874, când părăsește Transilvania și trece în „țară”, Vine la București în primele zile din decembrie 1874³.

B. P. Hasdeu îl informează pe Maiorescu, în scrisoarea sa din 26 noiembrie 1874, că refuză să participe la lucrările comisiei istorice, pe motiv că mai ocupa alte asemenea funcții. Aduce în discuție și faptul că trăia numai din muncă, chestiune care nu avea nicio legătură cu numirea în comisie. Maiorescu pune pe scrisoarea sa rezoluția: „Se primește, cu părere de rău”.

¹ Rezoluția se tipărește în prezentarea anterioară, privind procedurile urmate, privind preluarea documentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi și predarea lor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

² Teofil Bugnariu, Ion Domsa, Dimitrie Vatamaniuc, *Ioan Slavici 1848-1925. Bibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 3, 16, 73.

³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 176-177, 182-183.

Lucrările pregătitoare pentru tipărirea documentelor se încheie, cum arată M. Kogălniceanu și I. Slavici în scrisoarea lor către Maiorescu, în februarie 1875. Slavici se ocupă și de condițiile în care urma să se facă tipărirea și solicită unele înlesniri pentru procurarea de lucrări privind documentarea personală. Atât M. Kogălniceanu, cât și T. Maiorescu aprobă solicitarea sa în calitate de secretar al Comisiei istorice.

Comisia începe tipărirea documentelor cu vol. VII și faptul acesta ar putea stârni nedumeriri. Curtea din Viena pregătea, pentru octombrie 1875, mari festivități la Cernăuți, prin care să marcheze un secol de la anexarea Țării de Sus a Moldovei la Imperiul Habsburgic. Documentele copiate de Eudoxiu Hurmuzachi din arhivele vieneze puneau în lumină mijloacele folosite de Curtea din Viena în politica sa anexionistă. Condițiile editoriale nu îngăduiau ca acest tom, de mai multe sute de pagini, cu texte preponderent în germană, să poată apărea până în 1875 și el se va tipări în 1876. Comisia hotărăște să tipărească o broșură cu extrase din aceste documente, în care să se vadă mijloacele folosite de Curtea din Viena la anexarea Țării de Sus a Moldovei de Imperiul Habsburgic în 1775. Broșura *Răpirea Bucovinei după documente autentice* se tipărește în aprilie 1875. Asupra elaborării și importanței ei istorice stăruim în capitolul *Ioan Slavici și Bucovina*. -/

Comisia pentru publicarea documentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi este împiedicată, în lucrările sale, de schimbările la guvern și amestecul oamenilor politici, cu interese partizane, în munca științifică. Conservatorii se retrag de la guvern în martie 1876 și se formează un „minister de coaliție” cu o existență de scurtă durată, ca să-i ia locul „opozitia coalizată”. T. Maiorescu este înlocuit la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cu Alexandru Orăscu, care dispune să fie destituiți funcționarii din subordinea sa, numiți în guvernarea anterioară. Miniștrii conservatori sunt puși sub anchetă parlamentară⁴. T. Maiorescu ne-a lăsat pagini memorabile în legătură cu această acțiune a guvernului liberal⁵.

Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Alexandru Orăscu îl numește pe B. P. Hasdeu în Comisia documentelor istorice, în „funcțiunea de membru-redactor”, formulă prin care i se încredința conducerea ei. Este destituit și I. Slavici, secretarul comisiei. Al. Orăscu nu ținea seama de faptul că Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice răspundea numai de finanțarea tipării documentelor, nu și de activitatea Comisiei istorice. Situația aceasta explică de ce I. Slavici refuză să-i predea lui B. P. Hasdeu documentele, cu toate somațiile ce i se adresează, și continuă să trimită din ele la tipar. Alexandru Orăscu dispune ca tipografia să oprească imprimarea.

Alexandru Orăscu este înlocuit la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cu Gheorghe Chițu, în aprilie 1876. Comisia documentelor istorice pregătește un memoriu, întocmit, probabil, de Slavici, pe care îl trimite

⁴ D. Vatamaniuc, *op. cit.* p. 186-192.

⁵ T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1890)*, București, Editura Socec & Co, 1925. p. 86-103.

noului ministru. Contesta dreptul miniștrilor de a se amesteca în lucrările comisiei. Este invitat și B. P. Hasdeu să participe la lucrările comisiei, însă acesta refuză pentru „oarecari considerațiuni”. Conduita lui B. P. Hasdeu era determinată de antipatiile sale față de junimiști.

Gheorghe Chițu revocă dispozițiile predecesorului său, dar nu se grăbește să-l repună în drepturi și pe Slavici, în speranța că lucrările nu mai puteau continua fără pregătirea documentelor pentru tipar. Aici Gheorghe Chițu se înșela, Slavici pregătea textele pentru tipar, cum îl informează pe I. Negruzzi, în 6 august 1877, deși fusese „șters din buget de șase luni”⁶.

Poziția fermă pe care se situează Comisia documentelor istorice în conflictul cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și munca devotată a lui Ioan Slavici face să se depășească acest moment critic în editarea colecției de documente, care stau la baza istoriografiei noastre naționale.

Și acum, documentele:

I

NUMIREA LUI SLAVICI ÎN COMISIE

„Anul 1874, octombrie 17

Domnului Slavici la Iași

Domnule,

Cu începere de la 15 noem[brie] c[urent] sunteți numit secretar al Comisiunii însărcinate cu publicarea manuscriptelor rămase de la răposatul D. Eudoxiu Hurmuzachi, fiind însărcinat îndeosebi cu privegherea execuțiunii tipografice și a copierilor pentru care lucrări veți primi o diurnă de 350 l[ei] n[oi] pe lună. Această lucrare se va continua cam doi ani de zile.

Odată cu aceasta primiți și mandatul pe timpul de 15 noem[brie].

Dosar 2687/1874 [Fila 4]

II

B. P. HASDEU CĂTRE T. MAIORESCU

26 nov. 1874

Domnule Ministru,

Primind adresa Domniei Voastre sub nr. 10717 sum (sunt) dezolat a nu mă putea însărcina cu misiunea cu care binevoiiți a mă onora, fiind deja membru în câteva alte comisii de aceeași natură, astfel că-mi lipsește posibilitatea de a mai

⁶ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, p. 280.

rumpe din timpul ce-mi trebuiește pentru susținerea existenței, căci este o legitimă mândrie pentru mine de a spune că trăiesc numai din muncă.

Într-o comisiune deocamdată locul *de jure* aparține Directorului General al Arhivelor Statului și negreșit că actualul titular nu poate să nu aibă pentru aceasta capacitatea necesară.

Binevoiti, Domnule Ministru, a primi încredințarea celei mai distinse considerațiuni,

B. P. Hasdeu

23 nov. 1874

III

(6 februarie 1875)

Comisiunea însărcinată

Cu publicarea manuscriptelor

Relative la istoria română

Rămase de [la] repausatul Eudoxiu Hurmuzachi

Nr. 2.

Domnule Ministru,

Terminând lucrările pregătitoare, Comisiunea se află în poziție de-a putea începe tipărirea documentelor istorice care fac partea cea mare din lăsământul literar al repausatului Eudoxiu Hurmuzachi. Vă roagă deci să binevoiti a-l procura spre sfârșit mijloacele tipografice.

Considerând întinderea publicațiunei, cât și greutatea executării mehanice, Comisiunea propune a se încredința partea mehanică a lucrării „atelierului tipografic” – Socec et Comp. – și anume – pe lângă următoarele condițiuni:

- 1) Documentele să fie tipărite cu caracterele alăturate sub A., iar indicațiunile cu acelea de sub B. – rămâind ca pentru notițe ori alte indicațiuni, comisiunea să poată alege după plac dintre caracterele care se vor fi aflând în atelier.
- 2) Hârtia, atât formatul, cât și calitatea să fie pentru 750 exemplare cea de sub C. iară pentru 50 de exemplare cea de sub D. – având numai a fi păstrată cu rigurositate în întreaga ediție aceeași culoare și anume aceeași culoare albă ori gălbinie.
- 3) Paginile să fie ca și modelul de sub E. – însă fără de încadrare și fără de inițiale în felul aceleia din model, susținându-se în tipar culoarea neagră.
- 4) Tipografia să pună la dispozițiunea comisiunei zețari buni, cât se poate, care cunosc limba germană, obligându-se a scoate din tipar fiecare săptă-mână una până în două coale.

- 5) Broșarea să se facă cu învălișuri din hârtia alăturată sub F.
- 6) Tipărirea să se înceapă neapărat în luna aprilie a.c.

Făcând aceste propuneri, Comisiunea Vă roagă, ca cu considerarea lor să binevoiți a încheia contract cu numita firmă, luându-se de bază prețurile însemnate în devizul de sub G.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea despre cea mai deosebită stimă.

Președinte
Kogălniceanu

Secretar
*Ioan Slavici**

[Dosar 2949/1875, Fila 5]

În continuare, pe filele 6–12, Slavici întocmește un *Devis* și sub literele A.–F. prezintă eșantioane privind calitatea hârtiei și formatul literei. Se dă apoi *Contractul* semnat cu Librăria Socec. Maiorescu aprobă toate documentele și dă dispoziții pentru formele de plată către Contabilitatea Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor și Ministerul Finanțelor. Toate documentele sunt aprobate în termenii propuși de Slavici, ca secretar al Comisiei.

IV

I. SLAVICI CĂTRE T. MAIORESCU

*Comisiunea însărcinată
cu publicarea manuscriptelor
privitoare la istoria română
rămase de [la] repausatul Eudoxiu Hurmuzachi*

Nr. 3.

3 februarie / 875

Domnule Ministru,

Cu ocaziunea aranjării manuscriptelor aflând Comisiunea de trebuință a face mai multe cheltuieli, Vă roagă să binevoiți a-i elibera suma cheltuită și anume:

* Documentul este întocmit de Slavici și numai semnat de Kogălniceanu.

- 1) Pentru 10 cărți a 15 bani ... 2 fr. 50 bani.
- 2) Pentru 35 bilete de carton a 15 bani ... 5 fr. 25 bani.
- 3) Pentru o servietă de-a purta hârtiile 7 fr.

pentru care Vă alătur
sub 1), 2) și 3) piesele
justificative*

.....
Laolaltă 14 fr. 75 bani

Primiți, Vă rog, expresia celei mai distinse stime.

Președinte
Kogălniceanu

Secretar
*Ioan Slavici**

[Dosar 2949/1875, Fila 1]

(Notă)

* Textul: „pentru care Vă alătur sub 1), 2) și 3) piesele justificative” este completarea lui M. Kogălniceanu.

V

I. SLAVICI CĂTRE T. MAIORESCU

11 februarie 1875

Domnule Ministru,

La studierea documentelor, cu a căror publicarea manuscriptelor rămase de [la] cărei secretar sum, având trebuință de mai multe cărți și anume dicționare și nemaifuncționând comitetul general al bibliotecilor, Vă rog să binevoiți a autoriza direcțiile Bibliotecii Centrale din București, ca să-mi dea pentru a lua la locuința mea din București, pe termen scurt, cărțile de care mă voi putea folosi.

Primiți, Vă rog, expresia distinsei mele considerațiuni,

Ioan Slavici

* Documentul este întocmit de Slavici și numai semnat de Kogălniceanu.

Secretar al Comisiunii însărcinată cu publicarea manuscrisurilor rămase de [la] Eudoxiu Hurmuzachi.

[Dosar 2949/1875, Fila 3]

VI

AL. ORĂSCU CĂTRE B. P. HASDEU

Domnul meu,

După cum cunoașteți, Ministerul a întreprins publicarea neprețuitului manuscris al răposatului Eudoxiu Hurmuzachi, conținând istoria românilor, date și documente relative la dânsa.

Cu privegherea acestei publicări e însărcinată o comisiune compusă din D-nii Dimitrie Sturdza, Mihai Kogălniceanu, Al. Odobescu și Theodor Rosetti. Subscrisul crezând că nu veți refuza concursul D-voastre acestei lucrări care are să dea la lumină neperitorul tezaur lăsat de Hurmuzachi, are onoarea a se adresa la D-Voastre și a Vă ruga să binevoiți a lua parte în această comisiune ca membru redactor însărcinat în special și cu execuțiunea tipografică. Pentru această însărcinare pe care îmi place a crede că de asta nu o veți refuza veți primi cu începere de la 15 curent o diurnă de 350 lei pe lună, diurnă ce până acuma se dă D-lui Slavici în calitate de secretar al acelei comisiuni care s-a desărcinat de această funcțiune și de la care veți primi toate lucrările și hârtiile respective la publicarea acestor manuscrise.

Ministru
[ss. Al. Orăscu]

VII

AL. ORĂSCU CĂTRE D. A. STURDZA

D-lui Dimitrie Sturdza în București

Însărcinăm cu începere de la 15 curent pe D-l B. P. Hasdeu cu funcțiunea de membru-redactor în comisiunea pentru publicarea manuscrisurilor istorice ale răposatului Eudoxiu Hurmuzachi, am onoarea a comunica și D-voastre, care ați binevoit a lua parte ca membru în acea comisiune, această dispozițiune și a vă încunoștiința în același timp că prin aceasta însărcinându-se, va avea în special îngrijire și de execuțiunea tipografică, însărcinare de care o avea până acum D-l I. Slavici.

Ministru
[ss. Al. Orăscu]

Adrese cu conținut identic se trimit și lui Al. Odobescu (nr. 3079), M. Kogălniceanu (nr. 3080) și Th. Rosetti (nr. 3081).

VIII

AL. ORĂSCU CĂTRE I. SLAVICI ȘI CONTABILITATEA MINISTERULUI INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI CULTELOR

D-lui I. Slavici în București

Însărcinăm pe Dl. B. P. Hasdeu a lua parte în Comisiunea de publicare a manuscriselor istorice ale răposatului Eudoxiu de Hurmuzachi ca membru-redactor, scrisul are onoare a vă încunoștiința că cu începere de la 15 curent rămâneți liber de însărcinarea ce aveți ca secretar al acestei comisiuni, îngrijind d-a preda D-lui Hasdeu orice lucrări și hârtii relative la această publicațiune.

Ministru
[ss. Al. Orăscu]

La Contabilitate

Dl. Slavici, secretarul comisiunii însărcinate cu publicarea documentelor istorice ale repausatului Eudoxiu de Hurmuzachi, fiind lăsat liber cu începere de la 15 curent de această însărcinare, scrisul are onoare a vă încunoștiința că cu aceeași diurnă de 350 lei pe lună de la 15 curent s-a însărcinat Dl. B. P. Hasdeu în calitate de membru-redactor.

IX

B. P. HASDEU CĂTRE AL. ORĂSCU

Domnule Ministru,

Față cu adresa Domniei-Voastre sub nr. 2924, mă grăbesc a primi cu cea mai mare plăcere sarcina de membru-redactor în comisiunea prevăzută pentru publicarea manuscriselor răposatului Eudoxiu Hurmuzachi.

Binevoiți, Domnule Ministru, a primi încredințarea celei mai distinse considerațiuni.

B. P. Hasdeu
13 aprilie 1876

COMISIA DOCUMENTELOR HURMUZACHI CĂTRE GH. CHIȚU
ȘI REZOLUȚIA ACESTUIA

București în 1876

Domnul Ministru,

Pentru publicarea manuscriptelor istorice ale răposatului Eudoxie de Hurmuzachi s-a rânduit o comisiune compusă din subscrișii. Această numire s-a făcut cu încuviințarea donatorului, a Domnului George de Hurmuzaki.

Unul din predecesorii Domniei Voastre, Domnul Maiorescu, sub al cărui Minister s-a făcut donațiunea și s-a început publicațiunea, a rânduit cu consimțământul comisiunii întregi de secretar al ei pe D. Slavici.

Domnul Slavici s-a dovedit a fi foarte apt și capabil a da ajutorul ce i se cerea, atât prin cunoștința perfectă a limbei latine și a celei germane, în care sunt scrise cele mei multe documente, cât și prin sârguința și exactitudinea sa.

Astfel numai s-au putut tipări în timp de 6 luni 44 coale în 40 al volumului 7-lea.

În momentul când ne mai trebuia încă patru săptămâni pentru a fini publicarea acestui volum, dimpreună cu registrele lui cele detaliate, prelucrate de D-l Slavici, predecesorul Domniei Voastre, a doua zi după instalarea sa în Minister, fără a preveni comisiunea, a destituit pe D-nul Slavici și numind pe D-nul Hajdeu membru al comisiunii l-au orânduit nu numai fără a ne consulta și redactore, ci au pus pe comisiune sub autoritatea D-lui Hajdeu, dând ordine urgente la tipografia Socec „că nu trebuie să mai imprime fără ordinele D-lui Hajdeu”.

În urma acestora comisiunea a încetat deocamdată această publicare.

Iată situația în care se află această importantă afacere; comisiunea nu poate admite o asemenea imixtiune a Ministeriului și o asemenea subordonare a ei, căci aceasta ar zădărnici cu totul și tipărirea și privegherea și chiar metoda de publicare a acestor manuscrite.

Subscrișii dar, cerem în numele donatorului și în numele lor propriu restabilirea în postul de secretar al D-lui Slavici. Primim cu o vie plăcere pe D. Hasdeu ca membru al comisiei, și suntem convinși că nu vom avea decât a ne felicita de luminile ce Domnia Sa ne va aduce.

Așteptăm cu nerăbdare decisiunea Domniei Voastre, pentru ca să se poată reîncepe tipărirea și pentru ca în cursul lunii lui iunie să poată ieși volumul al 7-lea al acestei publicațiuni.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

Kogălniceanu
Al. Odobescu
D. Sturdza
T. Rosetti

Se va răspunde D-lor membri ai Comisiunii că Ministeriul recunoaște pe D-l Slavici de la iunie viitor ca secretar al lucrărilor aceluși Comitet în locul D-lui Hasdeu, care rămâne ca membru al aceluiași Comitet.

G. CHITU

XI

B. P. HASDEU CĂTRE GH. CHITU ȘI REZOLUȚIA ACESTUIA

Primită 29 mai 1876

Domnule Ministru,

Oarecari considerațiuni silindu-mă a renunța la însărcinarea de membru-redactor al Comisiunii Documentelor, Vă rog cu respect a op face cunoscut acestei comisiuni, pentru ca ea să poată înlocui la timp pri cine va crede de cuviință.

Binevoiti, Domnule Ministru, a primi încredințările celei mai distinse considerațiuni.

B. P. Hasdeu

Rezoluția

Se primește demisiunea și se va comunica comitetului, iar în locu-i ca secretar se va numi D-l Slavici, recomandat de comisiune.

XII

GH. CHITU CĂTRE COMISIA DOCUMENTELOR HURMUZACHI

București, 1 iunie 1876

Domnii mei

Dl. B. P. Hasdeu demisionând din însărcinarea de membru și secretar al acestei Comisiuni, Ministerul pe de o parte ia primit demisiunea, iară pe de alta în considerațiunea recomandării făcute prin adresa registrată la No. 6383 în favoarea D-lui Slavici a și rechemat pe D-l Slavici în calitatea de secretar al acelei comisiuni aceasta cu începere chiar de la 1 iunie.

Comunicând D-lor Voastre această dispozițiune am onoarea a vă ruga să binevoiti a regula reînceperea lucrărilor pentru care am și dat ordine D-lui Tipograf Socec a recunoaște pe D-l Slavici în calitatea sa de mai-nainte precum asemenea și compatibilității ca de la 1 iunie viitor să libereze tot D-lui Slavici diurna fixată pentru această lucrare.

Primiți, Domnii mei, asigurarea considerațiunei mele.

Ministru
[ss. Gh. Chițu]
Capul Diviziunea
[s.s.]

XIII

GH. CHIȚU CĂTRE I. SLAVICI, CĂTRE TIPOGRAFIA SOCEC ȘI CONTABILITATEA MINISTERULUI INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI CULTELOR

„București, 1 iunie 1876

Domnule,

La considerațiunea recomandărei de către Comisiunea însărcinată cu publicitatea manuscriptelor istorice Hurmuzaki în favoarea D-tră și în vederea demisiunei dată de Dl. B. P. Hasdeu, subsemnatul vă face cunoscut că cu începere de la 1 iunie viitor sunteți însărcinat tot Dv. ca secretar al ace[le]i comisiuni în locul D-lui Hasdeu, aceasta cu începere chiar de la 1 iuniu.

Primiți, Domnule, asigurarea considerațiunei mele.

Ministru
[s.s. Gh. Ghițu]”

„Domnului Socec et Comp.

Dl. Slavici fost secretar al comisiunei însărcinate cu publicarea manuscriptelor Hurmuzaki reluându-și iară însărcinarea sa în locul D-lui Hasdeu, subsemnatul vă face cunoscut aceasta spre regulă și știința Dv.”

„La Contabilitate

Cu începere de la 1 Iunie Dl. I. Slavici fiind numit secretar al Comisiunei însărcinate cu publicarea manuscriptelor Hurmuzachi în locul D-lui Hasdeu, subsemnatul are onoarea a vă comunica aceasta spre regula Dvs.”

Conflictul dintre Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și Comisia documentelor istorice ia sfârșit în 1880, când editarea colecției „Documente privitoare la istoria românilor de Eudoxiu Hurmuzachi” este preluată de Academia Română.

Ioan Slavici se îngrijește de tipărirea a 12 volume din această colecție, între 1876 și 1899. Concomitent, editează – cum am arătat mai sus – și tratatul de istorie al lui Eudoxiu Hurmuzachi și desfășoară și alte activități în cadrul Comisiei documentelor istorice.

GRIGORE NANDRIȘ ÎN CORESPONDENȚĂ CU BASIL MUNTEANU ȘI ALȚI CONTEMPORANI AI SĂI

Correspondența lui Grigore Nandriș cu Basil Munteanu și cu alți contemporani ai săi oferă un spectacol impresionant, prin numărul mare de scrisori și prin desfășurarea în timp.

Grigore Nandriș îi trimite lui Basil Munteanu 79 de scrisori între 1924 și 1939¹ și alte 15 în anii exilului românesc².

Grigore Nandriș îl are coleg de studii pe Basil Munteanu la Școala Română de la Paris, unde audiază împreună cu C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu, Ion Mușlea, prelegerile lui A. Meillet, A. Mazon, Mario Roques, G. Millet, profesori la École pratique des Hautes Études și la École des Langues Orientales vivantes³.

Dialogul epistolar începe în vacanța din iulie 1924, când Grigore Nandriș petrece câteva zile la Trégastel, stațiune climaterică la Marea Mânecii. Trimite de aici șase scrisori cu informații privind aceste locuri de o „sălbăticie fantastică”, urcă vârful muntelui St. Michel, de unde îi trimite salutări, vizitează castelul de la Saint-Malo, unde își scrie H. Sienkiewicz romanul *Quo vadis*, asistă la o slujbă religioasă la biserica din Trégastel, „cu interiorul gotic primitiv, cu urme de roman în colonade”. Preotul predica în franceză și în bretonă, iar femeile purtau „costume negre”, cu „coif alb pe cap”. Trece în insula Grand-Bey, lângă St. Malo și vede mormântul lui Chateaubriand. Această vizită a fost cea mai emoționantă din timpul petrecut în stațiunea climaterică de la Marea Mânecii.

Correspondența ne îngăduie să urmărim drumul lui Grigore Nandriș de la Paris, unde se afla în aprilie 1925, până la întoarcerea sa la Cernăuți. Era în 12 octombrie la Viena, după ce trecuse prin Elveția. „Alpii au fost minunați – își informează prietenul rămas la Paris –, aștept Carpații”. Ajunge la București în 20 octombrie 1925 și are o întâlnire cu C. C. Giurescu și Vasile Băncilă, apreciat de Grigore Nandriș ca fiind cel mai înzestrat, sub raport intelectual, din generația lor.

¹ Basil Munteanu, *Correspondențe*, Paris, Ethos Ioan Cusa, 1979, p. 531–593. Scrisori primite de Basil Munteanu de la: Vasile Băncilă (116 scrisori), Lucian Blaga (40), Olimpiu Boitaș (8), Ion Breazu (3), Alexandru Busuioceanu (49), Nicolae Cartoian (61), Ion Chinezu (28), Șerban Cioculescu (8), Petru Comarnescu (2), N. N. Condeescu (18), Nichifor Crainic (8), Charles Drouhet (67), Constantin C. Giurescu (87), Nicolae Iorga (3), G. T. Kirileanu (3), Constantin Kirîțescu (8), Scarlat Lambrino (57), Grigore Nandriș (79), George Oprescu (14), D. Panaitescu-Perpessicius (1), Camil Petrescu (9), Cezar Petrescu (17), Ion Pillat (10), Sextil Pușcariu (17), Constantin Rădulescu-Motru (8), D. Russo (7), Mircea Streinul (1), Tudor Vianu (3), Ilarie Voronca (21). Scrisorile sunt editate de Emmanuella Munteanu, soția lui Basil Munteanu, și însoțite de Note foarte documentate.

² *O radiografie a exilului românesc. Correspondență emisă și primită de Grigore Nandriș 1946–1967*. Ediție îngrijită și prefațată de I. Opreașan. București, Editura Vestala, 2000, p. 235–246. Se tipăresc și 17 scrisori ale lui Basil Munteanu către Grigore Nandriș (p. 246–261).

³ Nicolae Corlăteanu, *Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean*, Chișinău, Revista „Limba română” S.R.L., 1998, p. 28. Informații bogate asupra familiei și un arbore genealogic (p. 81–83).

Grigore Nandriș este la Cernăuți în 30 octombrie 1925 și îi comunică prietenului său impresiile sale. Orașul nu se vindecase de rănilor războiului și dominau afacerile de tot felul și politicianismul, față cu „marea de mizerii proprii și obștești”. Obținuse o cameră „fără foc și fără lumină” și reflecta la entuziasmul lor din tinerețe pentru „gândul cel bun”. Scrisoarea cuprinde și o pagină remarcabilă privind destinul intelectualului bucovinean, care se îndepărtează, prin forța lucrurilor, de vatra părintească. „În avalanșa de mici mizerii – notează Grigore Nandriș – am avut și ceasuri de mulțumire primitivă. Am fost duminică la nunta fratelui meu. S-a căsătorit într-un sat la vreo 20 km de localitatea părintească. Seara ne-am întors cu un convoi de căruțe și călăreți în alai zgomotos de nuntă. Erau tablouri superbe și viața tânără, primitivă, care gâlgâia în jurul meu m-a făcut să simt realitatea scenei de sărbătoare de la poarta cetății din *Faust*. Odată cu seara am ajuns pe malul Prutului, pe care trebuia să-l trecem în bărci și așteptându-mi rândul priveam dealurile înroșite de apus și apa pe malurile căreia am copilărit și am simțit atunci o ciudată dedublare a ființei mele: unul parcă eram a ceea ce din acea lume, din acel pământ cu bucuriile celor din jur, iar altul parcă nu înțelegea ce se petrece în jurul lui decât ca un străin și se întreba ce caută aici, de unde a venit”⁴.

Grigore Nandriș întâmpină opoziția unor cercuri din cadrul Universității din Cernăuți – și din afara ei – care nu doreau, pentru diferite motive, ca el să intre în rândul cadrelor de la această instituție de învățământ superior. Ion Nistor, rectorul Universității, i-a adresat o scrisoare, când era încă la Școala Română din Paris, sfătuindu-l să abandoneze slavistica și să treacă la indoeuropeanistică. Grigore Nandriș respinge propunerea, pe motiv că România avea nevoie de slaviști pentru cercetările istorice. I se cerea, pe de altă parte, să-și înceapă „cariera didactică printr-un salt brusc în altă specialitate”⁵. Grigore Nandriș își trecuse doctoratul cu o teză privind *Aspectele verbale în „Evangheliarul slav” de la Putna (sec. XIII–XIV)*, susținută la Universitatea Jagelonă din Cracovia⁶. Refuzul lui Grigore Nandriș marchează începutul conflictului cu Ion Nistor, care se va agrava, cum vom arăta mai departe, în climatul politic bucovinean.

Grigore Nandriș refuză și propunerea care i se face pentru un aranjament, ca să fie adus la Cernăuți Ștefan Ciobanu, și stăruie pentru organizarea unui concurs privind ocuparea catedrei de slavistică. Facultatea de Filozofie și Litere propune Ministerului Învățământului scoaterea la concurs în octombrie 1925. Grigore Nandriș și-a trecut examenul de agregatie în martie 1926 și Ministerul semnează *Decretul* de numire în noiembrie 1926. Alături de Ștefan Ciobanu, mai reflectau la ocuparea acestei catedre N. I. Popa și Ilie Bărbulescu. Este susținut de Alexandru Procopovici, șeful Catedrei de istoria limbii și literaturii române și de Teofil Sauciuc-Săveanu, profesor de Istoria antică de la Facultatea de Istorie.

⁴ Basil Munteanu, *Correspondențe*, p. 534. Sublinierea în text.

⁵ Nicolae Corlățeanu, *op. cit.*, p. 29.

⁶ „Codrul Cosminului”, I, Cernăuți, 1924. Apare în 1925, p. 177–277. Și extras.

Drumul lui Grigore Nandriș se deschide pentru o activitate rodnică în mai multe direcții. Își ține lecția de deschidere la cursul de slavistică, *Unitatea lingvistică a popoarelor slave*, în 18 ianuarie 1927 și o publică în „Codrul Cosminului”, o revistă de ținută științifică cum era „Dacoromania”, care apărea la Cluj. „A fost o zi – îi scrie lui Basil Munteanu, în ianuarie 1927 – de dureros triumf. Lume multă cât a cuprins sala. Profesorii aproape toți și decanii celorlalte facultăți. Acei ce m-au amărât un an și m-au dus până la marginea prăpastiei, au venit *in corpore* și m-au copleșit cu amabilități. A început cu totul altă tactică față de acela ce nu l-au putut înlătura. Rămân oarecum supărați că sunt același și nu-mi manifest niciun fel de izbândă”⁷.

Ține, la începutul activității sale la Catedra de slavistică, două ore privind Istoria limbii vechi slave și trei ore seminar și proseminar. În aceeași scrisoare din 21 noiembrie 1927 se referea și la auditoriul său: „Material studentesc slab”. Pregătea, cum aflăm din scrisoarea datată 1 iulie 1928, și un curs de limba și literatura polonă⁸.

Profesor la Catedra de slavistică, definitivat în 1929, Grigore Nandriș desfășoară o activitate științifică pe care am prezentat-o în studiul precedent, elaborând lucrări care se înscriu printre textele de referință. Am prezentat, tot acolo, și colaborarea sa la „Revista filologică” din 1927 și 1928. Găsim în scrisoarea din 22 martie 1927 informații care vin să completeze datele de acolo. Ocupat cu pregătirea lecțiilor, ținerea seminariilor și „chestiuni de bucătărie universitară”, nu avea răgazul necesar și pentru revistă. Toată greutatea cădea asupra lui Alexandru Procopovici, directorul publicației. „Afară de Procopovici nu e altul – arată în scrisoarea sa – care să se înhame și, cu tot regretul, îl las pe Procopovici să tragă mai din greu, căci e cel mai bătrân”⁹. Apariția de scurtă durată a revistei își găsește și aici explicația, pe lângă lipsa de susținere materială din partea forurilor științifice cernăuțene.

Correspondența cu Basil Munteanu este revelatorie și în privința presei bucovinene, despre care știm prea puține lucruri. „Și acum m-am apucat de altă năzbâtie – aflăm din scrisoarea din 25 octombrie 1929 –. Scoatem un ziar aici. Să ne înțelegem bine: secondez acțiunea câtorva, în care am căutat să mă angajez cât mai puțin, ca să nu-mi păgubesc prea mult ocupațiunile mele științifice”¹⁰. Din scrisoarea următoare, din 23 decembrie 1929, aflăm și titlul ziarului: „«Tribuna» s a impus binișor, dar greutățile financiare sunt mari în această vreme de grea criză și mi-e frică să nu înceteze tocmai când va merge mai bine. În orice caz o interesantă încercare”¹¹. Primul număr apare în 1 noiembrie 1929, avându-l ca redactor responsabil pe Em. Cososchi. Temerea lui Grigore Nandriș că ziarul nu va supraviețui se va adevăra. Își încetează apariția, după câte se pare, în 28 februarie 1930.

⁷ Basil Munteanu, *op. cit.*, p. 542.

⁸ *Ibidem*, p. 553.

⁹ *Ibidem*, p. 544.

¹⁰ *Ibidem*, p. 559.

¹¹ *Ibidem*, p. 560.

Apariția scurtă a ziarului face ca cercetătorii să nu-i acorde importanță. Corespondența lui Grigore Nandriș ne obligă la o reevaluare a acestei publicații bucovinene.

Cercetător în arhivele poloneze, Grigore Nandriș face și o descoperire senzațională, în afară de specialitatea sa. Face cunoscută existența în Polonia a unei familii cu numele Eminowicz, aflată aici de pe la 1650, cu un Vladimir Eminowicz care întocmește chiar un arbore genealogic al acestei familii¹². Descoperirea este salutăată de Leca Morariu ca un eveniment, pentru faptul că pune capăt discuțiilor cu privire la originea familiei lui Eminescu¹³. Grigore Nandriș comunică informația ca „o legendă”, care putea fi pusă în legătură cu ascendenții lui Eminescu. Această problemă am rezolvat-o definitiv prin demonstrarea, pe bază de documente, a originii transilvănene a familiei poetului, stabilită în Țara de Sus a Moldovei în secolul al XVIII-lea¹⁴.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina îl alege, în 12 mai 1929, președinte al ei și rămâne la conducere până în 1940. Instituția culturală se înființează în 1862, după modelul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român, întemeiată la Sibiu, în 1861. Dacă activitatea vechii societăți culturale transilvănene este examinată critic de Eugen Brote încă în 1876¹⁵, nu același lucru se întâmplă și cu vechea societate culturală bucovineană. Grigore Nandriș este printre cei dintâi care adoptă o atitudine critică față de ea și întreprinde acțiuni energice pentru o altă orientare în activitatea ei. Scrisoarea din 29 iunie 1929 este revelatoare în mai multe privințe. Societatea bucovineană dispunea, arată Grigore Nandriș, de „o frumoasă avere, exploatată până acum de câțiva inconștienți”. Și mai departe: „Am reușit după o luptă de luni de zile, să organizăm un grup în afară de partide și într-o încordare dărză am biruit la alegeri împotriva liberalilor și a național-tărăniștilor, înfrânți rușinos. Partidele politice, spre onoarea lor de odinioară, s-au resemnat, mă înțeapă doar liberalii în presa lor, din când în când, dar vechii stăpâni biruiți nu vor să predea agendele și suntem în judecată cu ei (doi oameni). În loc de cultură purtăm procese și săptămâni de-a rândul îmi pierd zile pe la tribunal. E pierdere de timp, e urât, dar lupta cu canalia umană e pasională și am nădejdea că într-o lună-două le vom pune ghiara în gât. Apoi ne vom apuca de treabă, am în comitet 4 prof[esori] universitari”¹⁶.

¹² Grigore Nandriș, *Aspecte din Polonia contemporană*. În „Adevărul literar și artistic”, III, nr. 121, 18 martie 1923, p. 4; *Familia Eminowicz în Polonia*. În „Junimea literară”, XII, nr. 4–5, aprilie–mai 1923, p. 86–90.

¹³ Leca Morariu, *Iarăși obârșia Eminovicilor*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 1252, 1 mai 1923, p. 2–3.

¹⁴ D. Vatamaniuc, *Transilvania, vatra străbunilor lui Eminescu*. În „Manuscriptum”, VII, nr. 1 [ianuarie–martie] 1976, p. 127–138. Cu titlul *Ipoteze. Să fie Blajul vatra străbunilor lui Eminescu?*, care aparține redacției; *Eminescu și Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1995, p. 7–37, 149–161.

¹⁵ Eugen Brote, *O privire asupra activității Asociațiunii transilvane pentru literatură română și cultura poporului român de la înființarea ei până la a XIV-a adunare generală*. În „Foișoara «Telegrafului român»”, I, nr. 13, 17 iulie – nr. 19, 9 septembrie 1876.

¹⁶ Basil Munteanu, *Correspondențe*, p. 557–558.

Societatea pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina cunoaște, sub conducerea lui Grigore Nandriș, o activitate rodnică pe tărâm cultural. Înființează, ca primă măsură, filiale în cuprinsul Bucovinei, care se vor dovedi foarte active, ca cea de la Rădăuți. Are și unele inițiative singulare. Se numără printre acestea înființarea la Roșia, lângă Cernăuți, a Școlii Superioare Tărănești, care reclama din partea sa, „multă muncă și răspundere”. Grigore Nandriș va continua activitatea societății bucovinene, cum am văzut, și în exilul românesc, după 1944.

O realizare importantă a Societății pentru Cultura și Literatura Poporului Român în Bucovina o reprezintă înălțarea Palatului Culturii în centrul capitalei Bucovinei. Meritul îi revine lui Grigore Nandriș, președintele societății, care găsește energie și timp pentru această realizare nu numai culturală, ci și edilitară. „De luni de zile am purtat singur tratative – îi scrie lui Basil Munteanu în 19 decembrie 1936 – cu Fondul bisericesc de aici pentru ridicarea unui monumental Palat cultural. Nu-ți voi putea arăta toate peripețiile. Am încheiat convenția, am semnat-o solemn, am înlăturat dificultățile ivite și ulterior am ratificat-o în adunarea generală și acum urmează să treacă legea necesară prin parlament, ceea ce s-a obligat s-o facă mitropolitul și să se pregătească iarna planurile, iar la primăvară să înceapă clădirea. E vorba de o clădire monumentală pentru care noi dăm terenul în centrul orașului, iar Fondul bisericesc capitalul de cel puțin 40 de milioane”¹⁷.

Dificultățile de-abia de aici încep și ele sunt determinate de atitudinea lui Ion Nistor, ministru al muncii în guvernul liberal și adversar al lui Grigore Nandriș, colegul său de la Universitatea cernăuțeană. Aflăm de acest lucru din scrisoarea pe care i-o trimite lui Basil Munteanu în 25 februarie 1937. „Totul e pregătit. Convenția cu Fondul [bisericesc], care pune la dispoziție 40 de milioane – încheiată. Opinia publică jubilează. Dar Nistor intervine ca ministru, oprește în ultimul moment trecerea legii necesare pentru consacrarea convenției, aprobată de miniștrii de resort și-mi cere 10 milioane numerar imediat, ca să dea drumul legii. Șantaj sau spert?”¹⁸

Grigore Nandriș nu se împiedică de opoziția ministrului muncii. „M-am hărțuit fără cruțare în ultimii ani – îi scrie lui Basil Munteanu în 26 mai 1938 – îndeosebi cu Palatul Cultural, a cărui construcție mi-a măcinat multă energie, dar mă bucur că e la etajul al patrulea”¹⁹. Grigore Nandriș nu finalizează lucrările, ca urmare a ocupării nordului Bucovinei de Uniunea Sovietică. Este inaugurat de doctorul Ion Nandriș, fratele său, după revenirea nordului Bucovinei la România. Festivitatea se ține în noiembrie 1942²⁰. Politica lui Ion Nistor – pe care Grigore

¹⁷ *Ibidem*, p. 580.

¹⁸ *Ibidem*, p. 581.

¹⁹ *Ibidem*, p. 584.

²⁰ Nicolae Corlăteanu, *op. cit.*, p. 20. Doctorul Ion Nandriș (1890–1967), căsătorit cu Astra Călugăreanu, în 1926 conducea Spitalul Central din Cernăuți. Autoritățile ucrainene din Cernăuți stăpânesc exclusiv Palatul Culturii.

Nandriș îl numește „fătarnic”²¹ – față de înălțarea Palatului Culturii din Cernăuți este una dintre acțiunile reprobabile ale istoricului bucovinean.

Corespondența lui Grigore Nandriș este revelatoare și pentru prietenia care îl lega de C. C. Giurescu, Vasile Băncilă și Basil Munteanu, colegi de studii la Școala Normală din Paris. Găsim multe informații despre întâlnirile sale cu C. C. Giurescu și Vasile Băncilă la București și în alte localități, și în câteva rânduri și cu Basil Munteanu, la Paris. Este totuși o deosebire în modul cum se reflectă prietenia sa cu fiecare dintre ei. C. C. Giurescu este singurul care intră, triumfător, în viață. Grigore Nandriș se oprește la mai multe momente din viața prietenului său și relatează câteva din ele, cu sentimentul omului care călătorea în viață, cum îi plăcea să spună, în „trăsura cu nisip”. C. C. Giurescu făcea pregătiri pentru căsătoria sa încă din ianuarie 1926 și ea se oficiază în aprilie 1926. „Nunta a fost în stil mare – arată Grigore Nandriș în scrisoarea sa către Basil Munteanu din 19 aprilie 1926 –. S-au cununat la Domnița Bălașa. Un arhiereu și 6 preoți, cor, biserica plină de lume aleasă. A urmat apoi o recepție”²². Prietenul său, conchide Grigore Nandriș, știu să-și aranjeze „o viață întemeiată pe sănătate și pe o bună stare materială”. Grigore Nandriș îl înfățișează pe prietenul său și într-un moment al activității sale. „E în plină creație – arată Grigore Nandriș în scrisoarea sa din 15 decembrie 1935 – și arde de dorul de a se realiza. Căsnicie fericită cu trei copii, activitate științifică, activitate politică, activitate gospodărească la Odobești, la Mangalia, la București, la Predeal”²³. Prietenul său izbuti să se ridice într-o societate ce seamăna cu „o mocirlă mârzoasă, care polarizează dezgustător pașii omului doritor de luptă”. O ultimă întâlnire cu C. C. Giurescu are loc în martie 1939. Prietenul său fusese numit rezident regal al Ținutului Dunărea de Jos și pleca la Galați, să se instaleze în „înaltul post”²⁴. Se lansa în cariera politică.

Vasile Băncilă era, cum se desprinde din această corespondență, cel mai înzestrat, sub raport intelectual, din generația lor. Nu știa sau nu putea să se ridice, asemenea lui C. C. Giurescu, din „mocirla mârzoasă” a societății românești. Profesor la școlile din provincie, cu familie, nu se plângea de condiția sa socială. „Mă gândesc la Băncilă – îi scrie Grigore Nandriș lui Basil Munteanu, în 29 mai 1932 –. Ce se petrece cu acest suflet ales, în această criză, când are grija unei familii? Am primit de la el vreo două scrisori de o înțelegere prietenească, înduioșătoare până la lacrimi. Într-adevăr, să mai găsească oameni în împrejurările de astăzi de la noi accente de consimțire de atâta profunzime, încât te face să simți cum picură sângele și din sufletul lor, e mai mult decât sublim”²⁵. Grigore Nandriș era încredințat că numai Basil Munteanu înțelegea îngrijorarea sa pentru Vasile Băncilă, prietenul lor. „Numai tu poți înțelege – îi scrie Grigore Nandriș lui Basil

²¹ Basil Munteanu, *op. cit.*, p. 551.

²² *Ibidem*, p. 538.

²³ *Ibidem*, p. 573.

²⁴ *Ibidem*, p. 591.

²⁵ *Ibidem*, p. 567.

Munteanu, în 18 septembrie 1937 – cât de mult mă doare viața zbuciumată a acestui suflet fără pereche. Sunt foarte serios îngrijorat de ziua de mâine a lui Băncilă și dezgustul că nu pot decât scrâșni din dinți și scuipa în față destinul și societatea aceasta ticăloasă²⁶. Grigore Nandriș are momente de înseninare, în acest climat sumbru, când îl întâlnea pe Vasile Băncilă în presă, destul de rar, dar cu studii substanțiale. Face de îndată reproduceri după ele și le trimite la Paris, ca mărturie că prietenul lor supraviețuia spiritual în climatul din acea vreme.

Correspondența cu Basil Munteanu se înscrie pe linia unei vechi prietenii, ca și cea cu C. C. Giurescu și Vasile Băncilă, însă are și o altă componentă, nu mai puțin importantă. Grigore Nandriș spera să-l aducă pe Basil Munteanu la Universitatea din Cernăuți, să ocupe Catedra de franceză. Urmărește acest plan al său în toată perioada interbelică.

Universitatea din Cernăuți nu abandonase, în privința studierii limbilor străine, sistemul moștenit de la stăpânirea austriacă. Funcționa, în continuare, o catedră de filologie romanică, cu doi profesori: unul pentru franceză și altul pentru italiană, dar amândoi nu se remarcaseră în activitatea științifică. Se făcură demersuri pentru înființarea a două catedre: franceză și italiană. Grigore Nandriș îi propune în scrisoarea din 6 ianuarie 1932 să trimită din lucrările sale lui Alexandru Procopovici, I. Bacinschi, Victor Morariu și lui Leca Morariu, să se facă cunoscut ca aspirant la ocuparea catedrei de franceză. Demersurile Universității din Cernăuți au fost încununat de succes și Ministerul Învățământului scoase catedra la concurs, în noiembrie 1937. Se anunțau pentru ocuparea ei N. I. Popa, Gheorghiu, de la Iași, N. N. Condeescu, de la București și V. Săveanu-Sauciuc, din Cernăuți. Grigore Nandriș îi cere prietenului său de la Paris să-l informeze dacă accepta să vină la Cernăuți. Piedica principală o constituia faptul că Basil Munteanu nu avea doctoratul și nu se putea înscrie la concurs. În scrisoarea din 5 septembrie 1938 îi cere să-i trimită documentele privind trecerea doctoratului, să poată intra în învățământul universitar²⁷. Nori grei și amenințători pluteau asupra Europei. Germania invadează Polonia, împreună cu Uniunea Sovietică, și se extinde noua conflagrație mondială. Grigore Nandriș părăsește Universitatea din Cernăuți, ca să nu mai revină niciodată în Bucovina.

Grigore Nandriș continuă dialogul epistolar cu Basil Munteanu în anii exilului românesc, când îi trimite, cum am văzut, 15 scrisori și primește 17 în acești ani. Trimite cea dintâi scrisoare din Londra, în 13 aprilie 1946, în care îl informa că publicase „un manual de limba română”, mai multe articole și un studiu. Încheia că vremea acestor preocupări trecuse²⁸. Îi relatează, în scrisoarea din 6 octombrie 1948, despre absența în Anglia a oricărui interes pentru viața culturală din România²⁹. Îl informează, în scrisoarea din 27 decembrie 1963, că i-a trimis un studiu despre

²⁶ *Ibidem*, p. 582.

²⁷ *Ibidem*, p. 549, 564, 583, 585, 587.

²⁸ *O radiografie a exilului românesc*, p. 235.

²⁹ *Ibidem*, p. 237–238.

Vlad Țepeș, pentru „Revue de littérature comparée”, publicație de prestigiu, în al 37-lea an de apariție³⁰. Se aflau la conducerea ei J. M. Carré și M. Batallion – și Basil Munteanu, secretar general. Studiul *The Historical Dracula* reprezenta o comunicare ținută la Congresul Internațional de la New York, în 30 august 1963. Basil Munteanu ezită să publice studiul, cum aflăm din scrisoarea pe care i-o trimite lui Grigore Nandriș, în 5 martie 1964. „Sensul studiului tău e de ordin istoric și filologic, mai mult decât literar propriu-zis”³¹. Asupra acestei probleme au purtat discuții și mai înainte, la Congresul Internațional de la New York din august 1963. Grigore Nandriș convine să facă unele modificări și i le comunică în scrisoarea din 29 februarie 1964³². Modificările sunt abrevieri și eliminări. „Ceea ce rămâne – precizează Grigore Nandriș – trebuie «sudat» ca să nu se vadă cărpeala. Aceasta e sarcina ingrată a editorului.” Basil Munteanu aprecia în scrisoarea de răspuns din 5 martie 1964, că tema din *Dracula* nu era definită „destul de clar pentru a fi înțeleasă de noi”³³. Grigore Nandriș acceptă observația în principiu, nu însă și în privința fondului problemelor tratate. „Dracula este dragoste veche – ține să precizeze Grigore Nandriș, în scrisoarea din 3 mai 1964 –. Ceri să șlefuiesc materialul ca să satisfacă ochii rafinați ai cititorului francez. Ai dreptate. Dar ce, eu îs discipolul lui Racine sau calfa lui Paul Valéry?!”³⁴ Grigore Nandriș amplifică textul, cum se desprinde din scrisoarea sa către Veturia Manoilă, din 10 noiembrie 1966³⁵, și îl publică sub un titlu complet, *The Historical Dracula: The Theme of his Legend in the Western and Eastern Literatures of Europe*, în revista „Comparative Literature Studies” a Universității din Maryland, în 1966³⁶. Cercetare comparativă, studiul se înscrie ca una dintre contribuțiile importante în prezentarea acestei teme din literatura universală.

Dialogul epistolar al lui Grigore Nandriș cu Basil Munteanu, început în 1924, se încheie în ianuarie 1967. Solicită să-i restituie lucrarea lui Carl Spitteler, *Olympische Frühling*, în două volume, care reprezenta pentru el „o mare valoare sentimentală”³⁷. Se informa, cum face în cele mai multe scrisori, despre destinul ingrat al lui Vasile Băncilă, care mai ținea cuvântări la înmormântări. „Atât ne-a mai rămas – constată Grigore Nandriș – din idealurile vieții”. Basil Munteanu îi

³⁰ *Ibidem*, p. 242.

³¹ *Ibidem*, p. 258.

³² *Ibidem*, p. 243.

³³ *Ibidem*, p. 258.

³⁴ *Ibidem*, p. 244.

³⁵ *Ibidem*, p. 220.

³⁶ Grigore Nandriș, *The Historical Dracula: The Theme of his Legend in the Western and Eastern Literatures of Europe*, în „Comparative Literatures Studies”, III, nr. 4, 1966. Și extras. Cuprinde: *A Fantastic Attempt of Dracula to conquer England*, *The History and Legend of the Hero and the Origin of His Name in Folklore*, *The Psychological significance of Dracula Theme in the Western*, *The Historical Significance of the Dracula Theme in the East*, *Conclusion*. Se dă arborele genealogic al familiei domnitoare din care coboară Vlad Țepeș, portretul lui Dracula, reproducere după „Șarpele fantastic” și scene cu dacii de pe *Columna lui Traian* din Roma.

³⁷ *O radiografie ...*, p. 246.

răspunde, în 22 ianuarie 1967. Aflăm de aici că nu găsea cartea solicitată, dar îi restituia manuscrisul *Dracula*, întrucât nu se încadra în profilul unei reviste literare³⁸.

Correspondența lui Grigore Nandriș cu Basil Munteanu cuprinde, cum s-a putut vedea de mai sus, informații importante privind elaborarea studiilor sale. Merită să rețină atenția și opiniile privind contemporanii săi, istorici și scriitori. Notăm, mai întâi, o însemnare despre ultima întâlnire cu Vasile Pârvan. „L-am văzut pe Pârvan istovit și bolnav. A plecat acum din țară”³⁹. Are rezerve despre activitatea politică a lui N. Iorga și remarcă o înstrăinare față de el⁴⁰. Explicația stătea în faptul că marele istoric dezaproba prietenia sa cu C. C. Giurescu, cu care polemiza, în termeni nu tocmai colegiali. Foarte importante sunt și însemnările, fie și fugitive, despre scriitorii noștri. Arghezi: „*Cuvinte potrivite* ale lui Arghezi mi-au procurat câteva clipe de plăcere. Mi se pare adesea însă obscur și neorganic”⁴¹. Cezar Petrescu. *Întunecare*, roman scris neglijent, cu multă umplutură. 1907 „respiră un suflu dantesc și descrierea situației țăranilor și e asemenea unei tragedii antice în înlănțuirea evenimentelor”⁴². Despre Rebreanu, în aceeași scrisoare din 5 septembrie 1938. „Ești, în adevăr, convins că *Ion* al lui Rebreanu e țăranul român și în general țăranul.” Găsea romanul, la noua lectură pe care o face, „un roman mediocru”, inferior *Pădurii spânzuraților*. Grigore Nandriș făcea aceste observații la apariția lucrării lui Basil Munteanu, *Panorama de la littérature roumaine*, tipărită la Paris, în 1938. Mai găsim și două însemnări despre Lucian Blaga, una privind studiile sale apărute în presa românească și alta în legătură cu acuzațiile de plagiat puse în circulație de I. U. Soricu în presa vremii⁴³.

Basil Munteanu se interesa de familia Codreanu și mișcarea legionară. Grigore Nandriș răspunde în scrisoarea din 7 octombrie 1938. Sunt de mare interes considerațiile privind onomastica bucovineană, legăturile sale nemijlocite cu această familie în 1917 și condamnarea mișcării legionare pentru crime și orientarea politică de trădare a intereselor naționale⁴⁴.

Întâlnim în această corespondență și mărturii care lasă să se întrevadă că Basil Munteanu reflecta și la stabilirea unor legături de alianță în familie. Îi trimite fotografia verișoarei sale, pe care Grigore Nandriș o păstrează pe biroul său și i-o restituie după prima sa căsătorie. Verișoara lui Basil Munteanu se numea Stănescu, după numele de familie⁴⁵.

O scrisoare a lui Grigore Nandriș către Basil Munteanu, din 31 iulie 1936, este un document biografic fundamental, care arată împrejurările cu totul aparte care îi schimbă cursul vieții. Mare călător prin Munții Bucovinei, aprecia că cine

³⁸ *Ibidem*, p. 260.

³⁹ Basil Munteanu, *Correspondențe*, p. 545.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 541, 567.

⁴¹ *Ibidem*, p. 553.

⁴² *Ibidem*, p. 587.

⁴³ *Ibidem*, p. 573, 590.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 589.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 541, 550.

nu a urcat pe Ceahlău „nu cunoaște sufletul Moldovei”. Aici, pe Ceahlău, cunoaște o fată, care venise din Irlanda să cunoască poporul român și peisajul țării noastre. „Fata este engleză – îl informează Grigore Nandriș pe prietenul său de la Paris – adică irlandeză, celtă din Irlanda engleză. A terminat Universitatea, a fost la studii la Paris, a trecut prin Germania și a venit în România, unde a învățat destul de bine românește, iubește țara și poporul nostru cu afecțiune sinceră, trimite corespondențe la „Balkan Herald”, vrea să scrie o carte despre România (dar să nu crezi că e un Miss de-alea masculine, care cutreieră globul mânate de spleen), se interesează cu pasiune de țigani, cântă bine la pian, e un suflet și o fire de femeie autentică”⁴⁶. O chema Mabel W. Farley și era fiica lui N. J. Farley, profesor la Colegiul Universitar din Londonderry. Petrec câteva zile pe Ceahlău, apoi coboară prin Cheile Bicazului, vizitează Târgu Neamț, Agapia, Văratec și Piatra Neamț. Tânăra irlandeză pleacă în Delta Dunării. Grigore Nandriș se întoarce la Cernăuți, de unde pleacă într-o anchetă lingvistică la huțanii (huțulii) din Munții Bucovinei. Căsătoria se oficiază la Cernăuți, în 20 ianuarie 1937. Face călătorii în Anglia, la familia soției sale, de unde îi trimite lui Basil Munteanu mai multe scrisori, în iulie–septembrie 1938⁴⁷. Aici se naște Ion Grigore (John Gregory), unicul lor fiu, în 29 iunie 1938⁴⁸.

Grigore Nandriș îi comunică doctorului Tudor Nandriș (1906–1989), fratele său mai mic, dorința să ridice o criptă pentru familie în cimitirul ortodox din Rădăuți. Această prevedere testamentară este adusă la îndeplinire. Mabel, soția sa, depune urna cu cenușa savantului bucovinean⁴⁹.

Correspondența lui Grigore Nandriș cu Basil Munteanu cuprinde cel mai mare număr de scrisori pe care ni l-a lăsat un intelectual bucovinean pentru perioada interbelică și exilul românesc. Se alătură la aceste scrisori cele schimbate cu persoanele din exilul românesc, din Europa și de pe alte continente. Jurnal dialogat, înfățișează societatea românească neașezată, cu o lume în cea mai mare parte nouă, prinsă în vârtejul luptelor politice și un exil românesc unit numai prin dragostea de țară. Mare specialist în disciplina sa științifică, lasă lucrări de referință într-un domeniu în care mai rămâne mult de făcut. Vicisitudinile istorice nu-i îngăduie să se întoarcă în comuna natală, ajunsă sub ocupație străină și cere testamentar ca măcar cenușa sa să se întoarcă pentru veșnicie în Bucovina românească.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 578–579.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 584–588.

⁴⁸ Nicolae Corlăteanu, *op. cit.*, p. 81. John Gregory se căsătorește cu Margaret Clark, fiica unui profesor de la Universitatea din Cambridge. Au doi fii: William (n. 10 ianuarie 1969) și Mihai-Gregory Tudor (n. 31 ianuarie 1971) și o fiică, Lucy (n. 16 octombrie 1973). Se căsătorește a doua oară cu Chrissa Alvanos, cu care are un fiu, Alexandru (n. 1990). Nu mai au legături, după cât se pare, cu România.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 200.

MIRCEA STREINUL ÎN CORESPONDENȚĂ CU I. E. TOROUȚIU ȘI BASIL MUNTEANU

Mircea Streinul își dăduse seama că unii dintre intelectualii din Bucovina manifestau rezerve față de scrisul său. Între aceștia se număra și I. E. Torouțiu, editorul colecției de mare prestigiu *Studii și documente literare*, inaugurată împreună cu Gh. Cardaș, în 1931, și care ajunsese la volumul șase în 1938. I. E. Torouțiu, membru corespondent al Academiei Române, fondase Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, cu tipografia sa. Este greu de știut dacă Mircea Streinul avea interesul să tipărească lucrări ale sale în editura compatriotului bucovinean, dar îi adresează în 16 mai 1938 o scrisoare foarte importantă în multe privințe. O dată, că știa că I. E. Torouțiu nu avea păreri tocmai favorabile cu privire la scrisul său, iar pe de altă parte, ținea să-i atragă atenția asupra mișcării literare bucovinene, prin articolul *Notă la poezia bucovineană de azi*, pe care îl publică în „Revista Fundațiilor Regale” din mai 1938. Se prezintă revista „Iconar” și scriitorii: Iulian Vesper, George Drumur, Teofil Lianu, George Antonovici, N. Tcaciuc-Albu, V. Posteucă, N. Roșca, E. Ar. Zaharia, cu scrierile lor.

Scrisoarea lui Mircea Streinul:

„Domniei Sale Domnului
Profesor I. E. *Torouțiu*
membru cor[espondent] al Academiei Române București

Distinse Domnule Profesor
I. E. Torouțiu,

Știu care sunt părerile Domniei Voastre despre mine și deocamdată aveți dreptate. Dar numai deocamdată. Vă scriu din Cernăuți, unde voi rămâne de acum înainte. Vă rog să citiți articolul meu, *Notă la poezia bucovineană de azi*, apărut în numărul pe mai a.c. al Revistei Fundațiilor Regale.

Vă salută respectuos, fără nădejdea unui răspuns al Domniei Voastre,

Mircea Streinul

în Cernăuți, str. Dr. Miculicz.

N. B. Mi-am permis să Vă dedic volumul de proză *Aventura domnișoarei Zenobia Magheru*, care va apare peste 2 săptămâni la «Vremea»”.

Scrisoarea se păstrează în fondurile Bibliotecii Academiei Române, sub cota S 23/XL.

Nu știm dacă I. E. Torouțiu răspunde la această scrisoare, ceea ce nu ar fi exclus. Important este faptul că Mircea Streinul îi dădea dreptate în privința poeziei sale. Aceasta, „deocamdată”. Trecea la activitatea sa de prozator și spera să schimbe

opinia asupra scrisului său. Aceasta se va întâmpla, într-adevăr, odată cu apariția romanului *Ion Aluion* (1939), *Viața în pădure* (1939) și *Drama casei Timoteu* (1940).

Scrisoarea către Basil Munteanu este din 22 septembrie 1938 și este inclusă de Emmanuella, soția lui Basil Munteanu, în volumul *Corespondențe*, tipărit la Editura Ethos Ioan Cusa, peris, 1979, p. 657. Scrisoarea are ca punct de plecare caracterizarea pe care o face Basil Munteanu noii generații de scriitori, în lucrarea sa de sinteză, *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, tipărită la Paris în 1938, în engleză în 1939, în germană în 1943 și în italiană în 1947. „Plus formés que cet adolescent – scrie Basil Munteanu – toute une phalange de poètes vraiment inspirés – Stefan Stănescu, Mircea Streinul, George Lesnea, Julien Vesper, Emile Giurgiuca, d’autres encore, ont donné bien mieux que des promesses et c’est parmi eux que la poésie roumaine recrutera peut-être ses gloires de demain.” (p. 306).

Basil Munteanu prezenta literatura bucovineană ca parte integrantă a literaturii române și prevedea că din rândul acestor scriitori aveau să se ridice personalități la nivelul mișcării literare europene. Scrisoarea este trimisă de Mircea Streinul la Editura Sagittaire din Paris, unde se tipărește lucrarea lui Basil Munteanu.

„Cernăuți, la 22 IX 1938

Distinse Domnule Basil Munteanu,

Am citit în o enormă bucurie *Ist. lit. rom.* După umila mea părere, e cea mai bună lucrare de acest fel asupra literaturii românești. Obiectivitatea Domniei Voastre și stilul strălucit o fac unică.

Din partea mea, Vă mulțumesc mult pentru că ați binevoit a mă menționa.

Am expediat astăzi pentru Domnia Voastră, pe adresa editurii, încercările mele literare. Aș fi fericit să știu că le-ați primit și răsfoit.

Ca semn al respectuoasei mele prețuiri pentru atentul cercetător al literaturii românești, care sunteți, mi-am permis să Vă dedic lucrarea mea, *Comentarii lirice la «Poeme într-un vers», de Ion Pillat* (Vă voi trimite 10 exemplare pe adresa pe care veți binevoi să mi-o indicați), care va apare peste câteva zile.

Primiți, Vă rog, asigurarea nețărmuritei mele admirații.

Mircea Streinul

N. B. Cărțile expediate prin poștă: 1) *Corbul de aur*, 2) *Tarot sau Călătoria omului*, 3) *Ion Aluion*, 4) *Divertisment*, 5) *Antologia (Poeți tineri bucovineni)*” (p. 657).

Soția lui Basil Munteanu însoțește scrisoarea cu *Note*: „Mircea Streinul, *Comentarii lirice la «Poeme într-un vers» de Ion Pillat*, cu 12 gravuri de Rudolf Rybiczka, 5–800 exemplare. George Drumur, Cernăuți, 1936. Volum dedicat: Domnului Basil Munteanu pentru marea înțelegere românească. M.S. De mâna

autorului: Omagiu respectuos al acestor modeste încercări, Mircea Streinul. Cernăuți, orașul dintre cețuri, joi, la 29 IX 1938”.

Scrisorile lui Mircea Streinul – cea către I. E. Torouțiu și cea către Basil Munteanu – ocupă, ca întindere, un loc redus, în comparație cu corespondența lui Grigore Nandriș cu autorul *Panoramei literaturii române*, din anii 1924 și 1939.

Mircea Streinul este foarte sensibil, cum se desprinde din cele două scrisori, la opiniile contemporanilor despre opera sa literară.

**RELATII ROMÂNNO-GERMANE
ȘI ROMÂNNO-POLONEZE**

O PUNTE DE LEGĂTURĂ ÎNTRE CULTURA ROMÂNĂ ȘI CEA GERMANĂ

Comunitatea germană din Bucovina aderă la actul istoric al revenirii provinciei la România, după mai bine de un secol de stăpânire austriacă, și desfășoară o activitate remarcabilă pentru integrarea în noua ordine politică, socială și culturală. Orientarea aceasta este ilustrată și prin publicațiile germane care apar în Bucovina și prin care se stabilesc punți de legătură între cultura română și cea germană, îndată după 1918. Unele dintre aceste publicații, importante deopotrivă pentru cele două culturi, nu sunt consemnate de Erich Beck în *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*, lucrare fundamentală pentru cunoașterea a ceea ce s-a scris despre Țara de Sus a Moldovei, anexată la Imperiul Habsburgic, în 1775¹.

O publicație germană reprezentativă pentru această orientare este revista „Die Brücke”, care apare, în format mare, de ziar, la Cernăuți, în 1922. Titlul este semnificativ – „punte”, „pod” de legătură –, după cum semnificativ este și subtitlul: *Wochenschrift zur Popularisierung der rumänischen Literatur*. Biblioteca Academiei Române păstrează din acest „săptămânal de popularizare a literaturii române” șase numere, câte au putut să apară, probabil, în condițiile grele economice, sociale și politice, după un război pustiitor prin care a trecut și Bucovina. Primul număr iese în 14 mai 1922, căruia îi urmează nr. 2, în 21 mai 1922, nr. 3, în 28 mai 1922, nr. 4, în 3 iunie 1922, nr. 5, în 18 iunie 1922 și nr. 6, în 9 iulie 1922. Deși este anunțată ca publicație săptămânală, după primele patru numere acest program nu mai poate fi respectat. Aprecierea aceasta o facem în raport cu colecția din revistă de la Academia Română. În *Dicționar de literatură. Bucovina* se arată că o revistă, „Die Brücke – Puntea”, bilingvă, apare la Cernăuți, între 1920 și 1922. Conducerea ei o avea poetul George Voevidca². Nu cunoaștem această publicație cernăuțeană.

Editorialul programatic, *Proömion*, cu care se deschide primul număr, pune în discuție, ca principiu călăuzitor, obligația care revenea „minorității” în cunoașterea reciprocă a celor care trăiau împreună. „Diese Zeitschrift – scrie revista – hat die Bestimmung zu akklimatisieren. Die, die zusammenleben, müssen einander kennen. Die Mühe zur Verständigung muss sich die Minderheit nehmen. Der Uebermacht ist es gleichgiltig.”³ Cunoașterea reciprocă se realizează nu atât prin istorie, cât mai ales prin limbă, prin mijlocirea căreia se pătrunde în cultura altui popor. „Das Mass der Entwicklung, ihr akustischer Reiz, vielsagend seine Wendungen, der Reichtum an Wortsynonymen, bezeichnende Redensarten – geben Aufschluss.” Pentru îndeplinirea acestui program, revista își propunea să facă traduceri ireproșabile din

¹ Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*. Literatur bis zum Jahre 1965, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966.

² Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură. Bucovina*, Suceava, 1993, p. 246.

³ „Die Brücke”, I, nr. 1, 14 mai 1922, p. 1.

literatura română, să publice studii obiective și să pună în lumină tot ce aducea nou mișcarea literară românească în comparație cu cea europeană. Se mai preciza că revista se dorea mijlocitorul dragostei pentru o viață frumoasă. „*Und so weihen wir dich denn ein Werk und Vermittler der Liebe, an ein schönes und nützliches Leben*”. Editorialul programatic se încheia cu un dicton latin: „*Quod felix faustumque fortunatumque sit!*” [Sublinierile în text].

Primul număr al revistei se impune atenției prin orientarea largă spre literatură și cultura română. Foiletonul se deschide cu lucrarea lui Al. Vlahuță, *Einige Parasiten* [Câțiva paraziți], care se continuă și în pagina următoare. În prezentarea introductivă se face comparația cu Teophrast și La Bruyère, importantă pentru edificarea cititorului german în privința unor asemenea texte. Tot în pagina întâi, se publică și o poezie de George Voevidca, *Der Jüngling* [Tânărul], și ea cu o prezentare introductivă în care poetul este recomandat ca liric de seamă, însă căruia presa vremii refuza să-i publice versurile din cauză de „imoralitate” („*unsittlich*”). Poezii bucovineni mai sunt reprezentați prin Gavril Rotică, cu poezia *Biruință*, apreciat, în prezentarea introductivă, ca scriitor original în mișcarea literară bucovineană. Foiletonul este ocupat, în continuarea prozei lui Vlahuță și a poeziei lui G. Rotică, de drama lui Ronetti Roman, *Manasse*, căreia i se face loc, în această rubrică, încă trei numere din revistă. Pagina a doua este ocupată de o prezentare a lui Ronetti Roman și a piesei sale și se reproduc și opiniile lui Al. I. Brătescu-Voinești și Victor Eftimiu în legătură cu ea. Tot în această pagină se deschide rubrica *Kunst*, continuată și în pagina următoare. Se consacră articole artei lui I. Manolescu și Ion Moțun. În pagina a treia găsim o prezentare a concertului formației „Armonia”, precum și rubrica *Informationen*, din care luăm cunoștință că Teatrul Artistic din Berlin se pregătea să pună în scenă piesele *Manasse*, *Săptămâna luminată* de M. Săulescu și *Năpasta* de I. L. Caragiale. Ultima pagină este rezervată reclamelor. Și aici se anunță cu litere mari piesele ce se vor prezenta la Teatrul Național, când se aștepta să joace și Constantin Nottara.

Orientarea revistei și modul de organizare a materialelor în pagină se continuă și în numerele următoare. Spațiul tipografic se reduce la două pagini, cu excepția numărului 4, care apare tot în patru pagini, ultima, însă, rămasă albă.

Poetul căruia i se acordă cea mai mare atenție este Vasile Alecsandri, prezentat ca un cântăreț al eroismului ostașilor români⁴. I se publică, în traducere, poeziile *Hirten und Bauern* [Păstori și plugarii], *Reitermarsch* [Marșul călărașilor]⁵, *Hauptmann Romano* [Căpitanul Romano] și *Rundtanz von Grivitz* [Hora de la Grivița]⁶. M. Sadoveanu figurează cu schița *Der Mond* [Luna]⁷, Victor Eftimiu cu *Prolog* din tragicomedia *Achim*⁸, iar A. de Herz cu un fragment din *Die Spinne*

⁴ *Ibidem*, nr. 5, 8 iunie 1922, p. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 2, 3.

⁶ *Ibidem*, nr. 6, 9 iulie 1922, p. 1, 3.

⁷ *Ibidem*, nr. 5, 18 iunie 1922, p. 2.

⁸ *Ibidem*, nr. 3, 28 mai 1922, p. 2.

[Păianjenul]⁹. Poezia este reprezentată de Emil Isac cu *Der Greis* [Moșneagul]¹⁰, G. Topîrceanu, căruia i se ortografiază numele greșit, G. Popînceanu, cu *Die Ballade vom unstäten Mieter* [Balada chiriașului grăbit]¹¹ și M. Codreanu cu poeziile *Mittelalterliche Träumerei* [Nostalgii medievale], *Die Puppe*¹² [Păpușa]. Dintre poeții bucovineni, ocupă primul loc G. Voevidca, căruia i se publică, alături de poezia amintită mai sus, alte două, *Porträt* [Portret] și *Nacht im Felde* [Noapte în câmp]¹³. Merită să rețină atenția și faptul că revista consacră editoriale, succesiv, marilor personalități ale teatrului românesc, Nae Leonard și Agatha Bârsescu¹⁴. Se alătură acestora, cum am văzut, Constantin I. Nottara.

Scriitorii publicați de revistă reprezentau nume consacrate și operele lor, din care se fac traduceri, fuseseră tipărite în volume. O surpriză o constituie în paginile revistei prezența lui Lucian Blaga, la începutul carierei sale literare. Poetul *Poemelor luminii* este cunoscut în cercurile intelectuale germane cernăuțene din „Glasul Bucovinei”, unde i se publică, cum am arătat, poemele din acest ciclu în ianuarie–august 1919. Meritul revistei „Die Brücke” stă în faptul că face primele traduceri din opera lui Blaga într-o limbă de mare circulație¹⁵. Blaga este invocat în editorialul programatic ca o mare personalitate și revista ținea să precizeze că își asumă acest risc înaintea altor literaturi („Wagnissen der anderen Literaturen sogar vorausseilt”). Poezia lui Blaga reprezenta, în viziunea intelectualilor germani cernăuțeni, „proză muzicală”. Revista anunță cu litere mari, într-o casetă din nr. 1, că va publica, în numărul următor, lucrări de Lucian Blaga, *Musikalische Prosa*. Era doar un anunț publicitar. Publicația cernăuțeană inserează în coloanele sale, în numărul 2, din 21 mai 1922, poezia *Ich entblättere nicht...* [Eu nu strivesc corola de minuni a lumii]. Este prima traducere din opera lui Blaga într-o limbă străină și o transcriem din revista cernăuțeană:

„*Ich entblättere nicht die Blumenkron' der Weltenwunder
und töte nicht
Geheimnisse die mir begegnen
auf meinem Weg
In Blumen, Augen, Lippen oder Gräbern...
Das Licht der Anderen
erwürgt des Unbegreiflichen geheimen Sinn
und zerrt's aus seine abgrundsfinsternen Tiefen –*

⁹ *Ibidem*, nr.4, 3 iunie 1922, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 2, 21 mai 1922, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, nr. 4, 3 iunie 1922, p. 2.

¹² *Ibidem*, nr. 5, 18 iunie 1922, p. 1, 3.

¹³ *Ibidem*, nr. 3, 28 mai 1922, p. 2, nr. 4, 3 iunie 1922, p. 1–2.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 2, 21 mai 1922, p. 1–2, nr. 4, 18 iunie 1922, p. 1–2.

¹⁵ D. Vatamaniuc, *Poetul „corolei de minuni” în primele traduceri*, în „Literatorul”, V, nr. 19–20, 12–16 mai 1995, p. 13.

Doch ich –
ich wehre meinem Sinn der Welt Geheimnis –
und wie der Mond mit seinen fahlen Strahlen
nicht mindert, sondern zitternd
nur tiefer macht der Nacht Geheimnis –
bereichere auch ich den finstern, düstern Schein
mit heissen Schauern heiligen Mysteren
und alles Undurchdringliche
wird noch um vieles unerfasslicher in meiner Seele
denn ich, ich liebe
die Blumen, Augen, Lippen und Gräber”¹⁶.

Poezia este precedată de o prezentare a lui Eugen Klar, în care se insistă asupra originalității poeziei „tânărului poet” român. „Der junge Lucian Blaga ist die Hoffnung de zeitgenossischen Lyrik. Er ist schwer wie Dehmel und metrisch frei wie Whitman. Dabei ist diese scheinbare formale Leichtfertigkeit im innersten Grunde eine strenge rhythmische Gebundenheit”.

Walt Whitman este cunoscut, însă se știu mai puține lucruri despre Richard Dehmel (1863–1920), autor al unor volume de poezii și piese de teatru. Primul său volum de versuri, *Erlösungen* (1891), poartă un titlu semnificativ pentru concepția sa privind autoperfecționarea individului. Îi urmează: *Aber die Liebe* (1893), *Lebensblätter* (1895), *Weib und Welt* (1896), *Zwei Menschen* (1903), *Schöne wilde Welt* (1913), *Wolkesstimme* (1914), *Kriegstagebuch* (1919). Sunt de reținut și cele două volume de versuri pentru copii: *Fitzebutze* (1900) și *Kindergarten* (1908). La operele teatrale *Mitmenschen* (1895) și *Michel Michel* (1911) se alătură lucrarea autobiografică *Mein Leben* (1922) și corespondența *Ausgewählte Briefe*, în două volume tipărite în 1922–1923. Activitatea sa literară stă sub influența lui Wagner, Nietzsche și Strindberg. O biografie a lui Richard Dehmel întocmește Gustav Kuhl, în care găsim câteva informații importante despre poetul german¹⁷. Cine deschide volumele sale de poezii, este surprins de modul de așezare a versurilor în pagină. Reproducem câteva versuri din poezia *Dann*, din volumul *Weib und Welt*:

„Wenn der Regen durch die Gosse tropft,
bei Nacht, du liegst und horchst hinaus,
kein Mensch kann ins Haus,
du liegst allein,
allein: o kam er doch! Da klopft
es, klopft laut – hörst du ?

¹⁶ „Die Brücke”, I, nr. 2, 21 mai 1922, p. 2.

¹⁷ Gustav Kuhl, *Richard Dehmel*, Zweites Tausend, Berlin und Leipzig, Verlag von Schuster & Loeffler, [f. a.].

tönnt´a im Uhrgehäuse noch leise, schwach
dann trifft Totenstille ein”¹⁸.

Similitudinea privind așezarea versurilor în pagină este evidentiată. Stăm, totuși, în fața unei simple constatări și sunt alți poeți, înaintea lui Dehmel, care pot fi invocați pentru studiul comparativ.

„Die Brücke” anunță în nr. 3 din 28 mai 1922, la rubrica *Informationen*, că va publica, în nr. 4 din 3 iunie 1922, poezia *Der Stalaktit* [Stalactita]¹⁹, însă găsim aici altă poezie, *Ruhe* [Liniște], care respectă așezarea în pagină, cum apare în „Glasul Bucovinei”, ziarul cernăuțean. Traducerea este semnată de Eugen Klar:

„So viel Ruhe ist um mich, dass es mir scheint, als hört´ich
Wie an die Scheiben leise pocht der Strahl des Monds
In meiner Brust –
erhebt sich eine fremde Stimme
und singt und klingt von Sehnsucht, die nicht mein ist

Man sagt,
man sagt, dass unsere Ahnen, welche starben vor der Zeit
mit jungem Blut in den Adern,
mit tiefer Glut in dem Blute,
mit heissem Sinn in den Gluten
kommen
kommen, um weiter in uns zu leben...

So viel Ruhe ist um mich, dass es mir scheint, als hört´ich
wie an die Scheiben leise pocht der Strahl des Monds
wer weiss,
o, Seele, in wessen Körper nach Aconen
auch Du einst singen wirst,
auf den milden Saiten der Ruhe
auf der stillen Harfe der Dämm´rung
die geknebelte Sehnsucht
und die zestörte Freude des Seins ? Wer weiss
Wer – weiss – es ?”²⁰

Probleme aparte ridică poezia *Das Echo* [Ecourile], publicată în „Glasul Bucovinei” în 8 mai 1919, care nu este inclusă de Blaga în volumele sale de poezii.

¹⁸ Richard Dehmel, *Weib und Welt. Gedichte und Märchen*, Berlin und Leipzig, Verlag von Schuster & Loeffler, 1901, p. 30.

¹⁹ „Die Brücke”, I, nr. 3, 28 mai 1922, p. 2.

²⁰ *Ibidem*, nr. 4, 3 iunie 1922, p. 2.

Se tipărește postum în 1974. Poezia se publică în traducerea germană, în „Die Brücke”, nr. 2 din 21 mai 1922, împreună cu *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*. Traducerea îi aparține tot lui Eugen Klar:

„S’ ist spät... Am Himmel gleisst der Vollmond
gleich einer gelben, voll entfalten Blüte,
die frech der Wind geraubt vom Blatt...

Ich schreite einsam durch die stille Stadt
und lausch´ dem Echo meiner müden Schritte,
wie es traumwandlerhaft sich schwankend hebt
hin auf die Dächer und die spitzen Giebel...
Ich hör´ das Echo meiner müden Schritte,
Wie es anstösst die Stirne an die Mauer...

Und leise ertönt es –
Immer leise hallt es –
verhallt es:

und in der Stille ist’s mir dann als hört´ ich
wie in den Mauern sickert ein das Blut des Echos,
das sich zerschmettert an dem Stein den Körper...”

Poezia se publică fără indicarea numelui autorului și noi nu o înregistrăm în bibliografia noastră *Lucian Blaga* din 1977. Avem acum prilejul să completăm cu un text nou primele traduceri din poezia lui Lucian Blaga în limbi străine.

Revista „Die Brücke” face, în nr. 6 din 9 iulie 1922, un bilanț, *Zur Popularisierung der rumänischen Literatur*, în care insistă asupra contribuției sale în introducerea literaturii române în circuitul culturii germane, și-și propune să continue în această direcție cu opera incomparabilă a lui Eminescu, a lui V. Alecsandri și a altor scriitori români. Considera această acțiune ca fiind de-o importanță deosebită pentru cunoașterea poporului român și a sufletului său: „Sie mit diesen Dichtern – scrie revista – mit ihren Werken vertraut machen, damit sie die Psyche des rumänischen Volkes begreifen, damit jene, denen rumänisches Wesen fremd ist, den Rumänen des Regales verstehen”²¹. Revista publică, în continuare, încă un articol, *Rumänische Literatur*, în care arată că nu există mari literaturi europene în care scriitorii lor reprezentativi să nu fie traduși, că numai România făcea, din păcate, excepție, deși avea creații care stăteau la înălțimea celor italiene și germane, și că perspectivele dezvoltării literaturii române se vesteau din cele mai frumoase. „Manch ein Gedicht – scrie revista – mag sich mit den schönsten italienischen und deutschen Werken messen und mancherlei deutet

²¹ *Ibidem*, nr. 6, 9 iulie 1922, p. 1.

darauf hin, dass es in künftigen Tagen bei uns schöner ausschauen wird, als dies bisher der Fall war²².

„Die Brücke” acordă mare atenție sprijinului care trebuia acordat afirmării noilor talente și insistă asupra importanței concursurilor și a subvențiilor materiale. Revista este încredințată că marile talente se impuneau în orice condiții, însă, adesea, prea târziu. Scotea de aici concluzia că într-un stat cu viață culturală se impunea să fie luate în considerație nu numai comerțul și industria, ci și literatura și arta. „Neben Handel und Industrie muss auch Literatur und Kunst in einem Kulturstaat Berücksichtigung finden”.

Avertismentul sună actual și pentru zilele noastre.

Revista cernăuțeană publică, pe ultima pagină a numărului din 9 iulie 1922, un anunț prin care informează cititorii că va publica, în numărul următor, numeroase contribuții ale primilor colaboratori. „Die nächste Nummer der «Brücke» erscheint wieder in vollem Umfange mit zahlreichen Beiträge erster Mitarbeiter²³. Acest număr nu mai apare sau nu-l găsim în colecțiile din bibliotecile noastre.

„Die Brücke” este o publicație cu deschidere largă spre cultura și literatura română și desfășoară o activitate remarcabilă pentru integrarea creației literare și artistice românești în circuitul culturii germane. Are merite aparte prin situarea lui Lucian Blaga, atunci la începutul activității sale, între marile personalități ale literaturii universale.

²² *Ibidem*, p. 2.

²³ *Ibidem*.

RELAȚII CULTURALE ROMÂNŌ-POLONEZE ÎNȚRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Regatul României Mari, cum se numea țara noastră după actul de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, s-a preocupat încă de la acea dată de stabilirea de legături de colaborare cu statele naționale din jurul său, întemeiate după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. S-a orientat spre Polonia și guvernul României salută, în 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919, restabilirea țării vecine în granițele și în drepturile sale după mai bine de un secol de stăpâniri străine¹. România și Polonia continuau să fie amenințate de imperialismul rusesc, acum în noua formă, bolșevică², iar Polonia și de expansionismul german. Guvernul României și guvernul Poloniei stabilesc relații la nivel de Reprezentantă provizorie în februarie 1919, iar câteva luni mai târziu, în iulie 1919, se înființează Legația României la Varșovia³. Bunele relații dintre România și Polonia conduc la încheierea, în 3 martie 1921, a *Convenției de alianță defensivă*, care prevedea, în cele 8 puncte ale sale, sprijin reciproc în plan diplomatic și militar⁴. Mareșalul József Pilsudski, ales președinte al statului polonez în 20 februarie 1919, vizitează România în 1922, 1927, 1928, 1932, iar regele Ferdinand I, însoțit de I. I. C. Brătianu, primul ministru al guvernului român, și de I. G. Duca, ministrul de externe, vizitează Polonia în iunie 1923 și li se face o foarte bună primire⁵. Guvernul României și Guvernul polonez înlocuiesc, în 26 martie 1926, *Convenția de alianță defensivă*, din 3 martie 1921, cu *Tratatul de garanție între România și Polonia*, în care părțile se angajau să apere integritatea teritorială și independența țării lor împotriva oricărei agresiuni exterioare⁶. *Tratatul de garanție* este reînnoit la Geneva, în 15 ianuarie 1931, când mai multe articole primesc o nouă formulare, și se prevede, și de astă dată, apărarea integrității teritoriale și a independenței naționale. Un articol preciza că *Tratatul* se reînnoia, fără alte formalități, dacă nu era denunțat de una din părți⁷. *Tratatul* stă la baza bunelor relații dintre România și Polonia până în 1939, la noua împărțire și desființare a statului național polonez.

¹ *Politica externă a României*. Dicționar cronologic. Coordonatori Ion Calafeteanu și Cristian Popișteanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 167.

² Guvernul sovietic și cel ucrainean somează guvernul român, prin două ultimatumuri din 1 mai 1919, să evacueze Basarabia și Bucovina în 24 ore (idem, p. 170).

³ *Politica externă a României*, p. 168, 172.

⁴ Daniel Hrenciuc, *Tratatul româno-polonez din 1921. Ecouri și opinii. Contribuția minorității poloneze din Bucovina la încheierea acestui tratat*, în „Analele Bucovinei”, VII, nr. 1, [ianuarie-iunie], 2000, p. 191–214.

⁵ Idem, *Mareșalul József Pilsudski și renașterea Poloniei independente (1914–1935)*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2003, p. 62–63. „Polonia restituta” *L'Italia e la reconstituzione della Polonia 1918–1921*. Nota introduttiva e cura di Marta Herling. Con una prefazione di Bianca Valota Cavallotti, Milano-București, Anima, 1992, p. 190–198.

⁶ *Politica externă a României*, p. 185.

⁷ Idem, p. 195.

Minoritatea poloneză din Bucovina aderă la Actul de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918⁸ și își dovedește loialitatea față de statul român în toată perioada interbelică, de care ne ocupăm aici, precum și mai târziu. Polonia este, pe de altă parte, statul național vecin care nu formulează revendicări teritoriale față de România.

Climatul politic dintre România și Polonia de înțelegere și sprijin reciproc, schițat mai sus⁹, favorizează și relațiile culturale între cele două țări. Se încheie la Varșovia, în 27 noiembrie 1936, *Convenția* privitoare la colaborarea intelectuală dintre România și Polonia¹⁰ cu rol important, cum vom arăta mai departe, în promovarea valorilor noastre naționale în țara vecină.

Guvernul român aprecia ca fiind foarte important să prevadă la reprezentanțele noastre diplomatice din străinătate și câte un post de „atașat de presă”, care să fie ocupat de personalități cu prestigiu, să facă cunoscute, în țările respective, valorile culturii noastre naționale. I. G. Duca, ministru de externe între 1922 și 1926, organizează un concurs pentru ocuparea acestor posturi. Îi vedem printre cei reușiți la acest concurs pe: Eugen Filotti, Raul Anastasiu, Oscar Walter Cisek, Ion Dragu, Marcu Beza, Iosif Șchiopul, Marcel Romanescu, Lucian Blaga, Virgil Zaborovski, Ștefan Nenitescu, Aron Cotruș, N. Baltă, Dinu Riegler, Alexandru Kiritescu. Se desprinde de aici că o bună parte din cei reușiți la acest concurs se afirmaseră în viața culturală. Statutul „atașatilor de presă”, cu sarcinile lor, este stabilit de Nicolae Titulescu, la începutul anului 1928.

La Legația română din Varșovia sunt numiți, din lista de mai sus, Lucian Blaga și Aron Cotruș, care funcționează aici ca „atașați de presă”, primul între 1926 și 1927, al doilea între 1930 și 1936. Misiunea „atașatilor de presă” consta, în principal, să urmărească emisiunile de radio din țările respective, presa și activitatea editorială, în care se prezintă și România, și să întocmească rapoarte, de la o vreme, săptămânal. Activității lui Lucian Blaga în Polonia și în celelalte țări, unde a funcționat în diplomatie, i s-a consacrat o cercetare exhaustivă¹¹. Nu avem, din păcate, și pentru Aron Cotruș o asemenea cercetare monografică.

Activitatea „atașatilor de presă” prezintă și un alt aspect, nu mai puțin important. Aveau misiunea să fie și mesageri ai culturii naționale în țările respective. Lucian Blaga și Aron Cotruș desfășoară și sub acest aspect o activitate remarcabilă în Polonia.

⁸ Florin Pintescu [și] Daniel Hrenciuc, *Din istoria polonezilor din România (1774–2002)*, [Suceava], Uniunea Polonezilor din România, [2002], p. 98–103.

⁹ Schițăm numai cadrul istoric general pentru demersul nostru privind relațiile culturale româno-poloneze. Mărturiile privind aceste relații sunt, însă, mult mai bogate în plan diplomatic, militar, comercial, transporturi. (*Politica externă a României*, p. 177, 178, 192, 198, 228, 230, 231).

¹⁰ *Politica externă a României*, p. 216.

¹¹ Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică (Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame). Anii 1927–1938, I–III*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, prefață și indici de nume de Pavel Tugui. [București], Editura Eminescu, 1995.

Guvernul român deschide un lectorat de limba română la Universitatea din Lwow și el este ocupat de Emil Biedrzycki, originar din Cernăuți, prieten și colaborator apropiat al lui Blaga și A. Cotruș. Se înființează aici Liga Polsko-Rumuńska we Lwowe, care grupează în jurul ei personalități de seamă ale vieții intelectuale poloneze, admiratori ai culturii noastre naționale. Sunt de amintit, alături de Emil Biedrzycki, poetul Włodzinuêrz Lewik, editori și traducători: St. Wiedkiewicz, Emil Zegadłowicz, Tadeus Hollander, St. Lukasik, Dusza Czara-Stec, Eugen Stec. Lucian Blaga îi încredințează lui Emil Biedrzycki o poezie inedită, *Varșovia*, de care ne ocupăm mai departe, iar Aron Cotruș tipărește în Polonia două din volumele sale de versuri, *Printre oameni în mers*¹² și *Horia*¹³, și, în poloneză, culegerea de versuri *Wybor Wierszy*, care cuprinde, în traducerea lui W. Lewik, cele mai reprezentative poezii ale sale, tipărite în românește până la acea dată¹⁴.

Liga polono-română din Lwow tipărește sub egida sa antologia poetului Emil Zegadłowicz, *Tematy rumuńskie*, în două volume, primul apărut la Poznan, în 1931, al doilea la Varșovia, în 1933¹⁵. Include în primul volum texte din literatura populară, din Alecsandri și Eminescu, iar din literatura dintre cele două războaie mondiale, poezii de T. Arghezi, G. Bacovia, L. Blaga, A. Cotruș, N. Crainic, Ion Al. George, O. Goga, E. Isac, A. Maniu, Al. Philippide, M. Săulescu, I. Vinea. Volumul al doilea este închinat lui Eminescu, cu o prefață și un studiu biografic de N. Iorga. Alegerea textelor aparține lui A. Cotruș, și antologia din poezia românească este printre cele mai reprezentative până la acea dată, tipărite în străinătate.

Proza românească nu este nici ea trecută cu vederea. St. Lukasik traduce Ion și Pădurea Spânzuraților. Dusza Czara-Stec și Eugemus Sztec traduc drama lui Lucian Blaga, *Mesterul Manole*, care se va reprezenta pe scena Teatrului Mare din Lwow, cum vom arăta mai departe, cu un mare succes.

Important este și faptul că unii cercetători străini se ocupă și de istoria poporului român. St. Wiedkiewicz prezenta în cartea sa, *Rumunya po wojnie* [România după război], tipărită la Varșovia în 1923, viața politică din țara noastră după evenimentele de la 1 decembrie 1918. Ocupă un loc aparte cercetările istorice ale lui Olgried Górka, *Bratogrod, i Kilja, a wrjprawa g. 1497*, [Cetatea Albă și Chilia și expediția din 1497], tipărită la Varșovia, în 1932, și *Kronika Czárov Stefana Moldawskiego 1457-1499*, [Cronica lui Ștefan cel Mare al Moldovei 1457-1499], tipărită în Editura Academiei Poloneze la Cracovia, în 1933. Cartea

¹² A. Cotruș, *Printre oameni în mers*. Sosnowiec, [L. A. Wyzykowski], 1933. Cuprinde 44 de poezii între care: *Todor Săcure*, *Ion Roată*, *Cosașul*, *Copilul de moț*.

¹³ A. Cotruș, *Horia*, [Warszawa, Drukarnia Mazowiecha], 1935.

¹⁴ Aron Cotruș, *Wybor Wierszy* (Culegere de versuri), Lwow, [Liga Polsko-Rumuńska we Lwowe], 1936. Prefață de Emil Biedrzycki, traducerea poeziilor de W. Lewik. Este inclus un număr mare de poezii, între care: *Ai noștri sunt acești munți*, *Ciobanul*, *Minerul*, *Cosașul*, *Ion Codru*, *Ion Ciura*, *Petru Opincă*. Este cea dintâi antologie din opera lui A. Cotruș, apărută la inițiativa și sub supravegherea sa, în străinătate.

¹⁵ Emil Zegadłowicz, *Tematy rumuński*, Poznan, 1931. Volumul II, tipărit la Varșovia în 1933 nu se află în fondurile Bibliotecii Academiei Române.

din urmă determină o vie dezbateră științifică și I. C. Chițimia aduce o contribuție decisivă în stabilirea paternității ei¹⁶.

Mesagerii culturii noastre naționale în Polonia, Lucian Blaga și Aron Cotruș, au în Emil Biedrzycki colaboratorul cel mai apropiat, care acordă atenție culturii române și după 1940. Tipărește prima lucrare, *Zwiazki Kulturalne polsko-rumuńskie* [Legături culturale polono-române], apărută sub auspiciile Ligii Polono-Române din Lwow, în 1933¹⁷. Este o prezentare istorică a poporului român și o trecere în revistă a literaturii noastre de la Miron Costin până la Blaga, Sadoveanu și A. Cotruș. Consacră un studiu și lui N. Bălcescu, *Mikolaj Balcescu rumuński pisarz i rewolucjonista* [Nicolai Bălcescu, scriitor și revoluționar], tipărit la Cracovia în 1961. Include aici și *Cântarea României*, în traducere poloneză, ca aparținând lui N. Bălcescu, pe când în realitate ea se atribuie lui Alecu Russo. Atrage atenția asupra discuțiilor care se purtau în legătură cu paternitatea acestui text¹⁸. Grigore Nandriș tipărește lucrarea în 1954, în exil, în fascicule, și ea este primită ca un „nutrămant spiritual” pentru intelectualii din exilul românesc¹⁹.

Lucrarea cea mai importantă pentru promovarea valorilor culturii noastre naționale în Polonia, aparține tot lui Emil Biedrzycki, *Zarys Dziejow literatury rumuńskiej* [Schită a literaturii române], tipărită la Lwow, în 1935²⁰. Lucrarea cuprinde două părți: o prezentare a literaturii române și o antologie cu texte din poezia română. Se deschide cu o expunere asupra istoriei poporului român, după care urmează istoria literaturii române vechi, cronicarii, Școala Ardeleană, scriitorii de la 1848, „Junimea”, ca să continue, într-o secțiune separată, *Veacul XX*, unde îi întâlnim pe poeții, prozatorii și criticii din această epocă. Pentru fiecare autor inclus în lucrare se dau date biografice și se consemnează scrierile mai importante.

Antologia, partea a doua a acestei *Schite a literaturii române*, se deschide cu texte din literatura populară, între care și un bocet din Bucovina, și nu lipsește *Miorița*. Sunt incluși, cu texte reprezentative, 28 de poeți, începând cu Grigore Alexandrescu și sfârșind cu Otilia Cazimir. Din Eminescu se dau trei poezii (*Glossa, Ce te legeni, codrule, Mai am un singur dor*), din T. Arghezi, două poezii (*Belșug și Duhovnicească*), din G. Bacovia, *Plumb*, iar din O. Goga: *Plugarii, Paris și Răsărit*. Ion Pillat figurează cu *În vie, Interior, Pluta*; Aron Cotruș cu *Pe*

¹⁶ Ion Const. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1939. [Ediția aII-a]. *Cronica lui Ștefan cel Mare (Versiunea germană a lui Schedel)*, București, Casa școalelor, 1942. Cuprinde studiu introductiv, textul german și traducerea în română, precum și *Cronica*, în facsimil.

¹⁷ Emil Biedrzycki, *Zwiazki Kulturalne polsko-rumuńskie*, Lwow, Nakladene Ligi Polsko-Rumuńskiej we Lwowie, 1933.

¹⁸ Idem, *Mikolaj Balcescu rumuński pisarz i rewolucjonista*, Krakow, [Państwowe Wydawnictwo Naukowe], 1961, p. 43/60.

¹⁹ O radiografie a exilului românesc. *Correspondența emisă și primită de Grigore Nandriș 1946–1967*. Ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2000, p. 33.

²⁰ Emil Biedrzycki, *Zarys dziejow literatury rumuńskiej (Z Antologja poezji)*, Lwow, Liga Polsko-Rumuńska we Lwowie, 1935.

pustă, Cosașul și Ion Codru; Ion Minulescu cu Sosec corăbiile și Pastel mecanic. Să reținem și numele lui V. Alecsandri, Al. Vlahuță, Panait Cerna, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, M. Codreanu, N. Crainic, A. Maniu, V. Eftimiu, O. Densusianu, Claudia Milian, Camil Baltazar, Barbu Nemțeanu, Perpessicius, cu texte, de asemenea, bine alese. Marea surpriză ne-o oferă L. Blaga, din care se dau două poezii, Dab [Gorunul] și Warszawa [Varșovia], cu subtitlul Stare miasto. Aceasta din urmă nu figurează în edițiile scrierilor lui Blaga. O reproducem:

Warszawa
(*Stare miasto*)

Noc glucha
wskazówka za wskazówka powoli sie wspina
sluchaj
bom - bije zegar - ostatnia godzina

majaki nocy wciaga sień wychłódia
mknie czarna troska i czerwony zwierz
ulicami kroczy na szczudłach
smukly, wysoki deszcz.

w blaszanych rynnach brekotliwie brzmi
wiatru muzyka
w mrok cień za cieniem niegdysiejszych dni
wsiaka, umyka

czerniawa wieza przez deszczu płacz
liczy lat długich mijajaca kolej
patrz:
kamienny cewiatek zgasił aureole.

Przetozyt: Wlodzimierz Lewik

Și în românește:

Varșovia
(*Orașul vechi*)

Noapte adâncă
Un arătător după altul încet se mișcă
Ascultă
Tic – bate ceasul – ultima oră.

Fantoma nopții cutreieră reci coridoare
Se destramă neagra tristețe și roșul animal.
Trece pe străzi pe catalige
Zvelta, înalta ploaie.

În burlane de tablă răsună
Muzica vântului.
La ceas de înserare umbrele (una după alta)
Fug, dispar.

Turnul înnegrit prin al ploii plânset
Numără anii ce trec.
Privește.
Martorul de piatră a stins aureola.

Traducerea de Daniel Hrenčič

Blaga îi oferă lui Emil Biedrzycki, pentru antologia sa, o poezie inedită, ca o mărturie a prețurii pe care i-o arată. Imaginea Varșoviei, „orașul vechi”, amintește de „burgurile” medievale din Transilvania. Să mai notăm că *Glossa*, în traducerea lui W. Lewik, este o transpunere memorabilă în poloneză și dintre cele mai bune, din câte cunoaștem, a acestei poezii a lui Eminescu, în limbi străine.

Merită o atenție deosebită și iconografia. Se dau reproduceri după monumentele de artă din România, după vechiul sens românesc, și portrete ale poezilor români, unele foarte bune. Ne reține atenția portretul lui Miron Costin, altul decât cel cunoscut din tratatele noastre.

Simion Florea Marian face și el o comunicare la Academia Română, în 1900. *Portretul lui Miron Costin, Mare logofăt și cronicar al Moldovei*²¹, descoperit la Mănăstirea Teodorenii de lângă Burdujeni, îl înfățișează pe acesta în costumul cunoscut și cu barba patriarhală. Portretul pe care îl reproducem are cu totul altă înfățișare. Cronicarul este în altă costumație și nu poartă barbă. În legenda care se dă, se arată unde se găsea portretul și se face trimitere la Vasile Grigorcea, care activa în diplomatie. Ministru plenipotențiar al guvernului român la Budapesta, din noiembrie 1928, Vasile Grigorcea, se naște la Carapciu pe Siret, în 1883, se căsătorește cu o nepoată a Veronicăi Micle și în familia lor se păstrează corespondența lui Eminescu, tipărită în anul 2000²².

²¹ S. Florea Marian, *Portretul lui Miron Costin, Mare logofăt și cronicar al Moldovei*, București, Institutul de arte grafice Carol Gobi, 1900.

²² *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondența inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*. Scrisori din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea. Ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Illias, [Iași], Polirom, 2000, 504 p. Scrisorile sunt însoțite de reproduceri după originale.

Alături de portretul considerat ca fiind al lui Miron Costin, se cuvine să fie reținut și portretul lui Lucian Blaga. Lucian Blaga pune acest portret la dispoziția lui Emil Biedrzycki, ca să-l introducă în *Schița istoriei literaturii române*. Astfel, portretul lui Blaga îl putem alătura celor cunoscute până acum.

Emil Biedrzycki, lectorul de limba română de la Universitatea din Lwow, originar din Cernăuți, cum am arătat mai sus, apelează la lucrările lui Constantin Loghin, profesorul cernăuțean, autor al cunoscutei *Istorie a literaturii române*, tipărită în multe ediții și la cea în limba germană, pregătită în colaborare cu S. Drimmer, *Geschichte der rumänischen Literatur*, apărută la Cernăuți în 1934²³.

Promovarea valorilor noastre culturale, sub patronajul Ligii polono-române din Lwow, înregistrează cel mai mare succes prin reprezentarea *Meșterului Manole*, dramă în cinci acte, pe scena Teatrului Mare din Lwow, în ziua de 27 martie 1934. Blaga se ocupă de elaborarea dramei sale în formă definitivă, încă din 1926, când începe să lucreze la Legația română în Varșovia²⁴. Își cumpără mașină de scris, transcrie drama și i-o trimite în 5 februarie 1927 lui Ion Breazu, prietenul său apropiat, să facă observațiile sale. Teatrul Național din Cernăuți reprezintă în premieră, în 17 februarie 1927, în regia lui Victor Ion Popa, drama *Dana*, reluată încă în două spectacole²⁵. Blaga se întoarce în țară într-un concediu de două luni, locuiește la Sibiu și supraveghează tipărirea dramei *Meșterul Manole*, care apare în iulie-august 1927. Încredințează drama, la întoarcerea sa la Varșovia, lui Emil Biedrzycki, să o traducă în poloneză și să se ocupe de reprezentarea ei. Blaga asistă la spectacol și îl informează pe Ion Breazu, în scrisoarea trimisă din Viena, în 2 aprilie 1934, despre impresia profundă făcută de drama sa la Lwow. „Zilele acestea am fost la Lemberg [Lwow] – scrie Lucian Blaga –, unde s-a reprezentat în condiții cu totul superioare *Meșterul Manole* în limba polonă. Mult superioară reprezentațiilor de la București și Berna. Decorurile au fost făcute de cel mai mare decorator al Poloniei: Pronaszko. O minune. În spirit foarte nou, sintetic și dinamic a fost jocul celor 12 zidari, un cor ca în tragediile antice, dar *cor dinamic*.

Sala bună, arhiplină. Publicul entuziast.

Presa unanimă: Blaga a scris o dramă puternică, de linii clasice, de mare poezie și de nobilă ținută.

Directorul teatrului felicitat că a reprezentat această piesă. Traducerea de Dusza Czara și Eugen Stec. În ajunul premierei s-a ținut și o conferință la Radio despre piesă. A fost un triumf²⁶.

²³ C. Loghin și Dr. S. Drimmer, *Geschichte der rumänischen Literatur*, Cernăuți, Verlag St. Wicentowicz, 1934.

²⁴ D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga 1895–1961*. Biobibliografie, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. XXXVII, 369–370.

²⁵ *Ibidem*, p. 358–359.

²⁶ *De amicitia, Lucian Blaga și Ion Breazu. Corespondență*. Addenda: Ion Breazu. Note de jurnal. Carte gândită și alcătuită de Mircea Curticean. Cluj, Biblioteca Apostrof, 1995, p. 191–192. Se dau informații și despre realizatorii spectacolului: Wilam Horzyca (1889–1959), director al Teatrului

Aron Cotruș, „atașatul de presă” la Legăția română din Varșovia, îl informa pe Ion Breazu despre „succesul desăvârșit al spectacolului de la Lwow” și spera că drama va putea fi reprezentată cu succes și în alte orașe din Polonia²⁷.

Contribuția aparte a lui Emil Biedrzycki la promovarea valorilor culturii noastre naționale în Polonia este prezentată de Grigore Nandriș, profesorul de slavistică de la Universitatea din Cernăuți, într-un studiu, *Cu prilejul apariției „Schitei literaturii românești” de Emil Biedrzycki*, publicat în „Gând românesc”, în 1935²⁸. Se publică cu titlul general *Cronica polono-română* și este cea mai cuprinzătoare prezentare a valorilor culturii noastre naționale în Polonia, în perioada interbelică.

Mare din Lwow (1931–1937), Konstanty Tatarkiewicz (1884–1944), regizor, Andrzej Pronaszko (1888–1961), scenarist, Tadeusz Bialoszyński și Janina Niczewska, în rolurile principale.

²⁷ Idem, p. 193. Se înregistrează și comentariile din presa din Polonia și din România, p. 193–194.

²⁸ Grigore Nandriș, *Cu prilejul schitei literaturii românești de Emil Biedrzycki*, în „Gând românesc”, III, nr. 3, martie 1935, p. 175–178. Și un alt studiu al său, *Reforma școlară în Polonia*, în „Gând românesc”, II, nr. 3, martie 1934, p. 158–161.

Coroșpondența lui Leca Morariu cu Cornel Hahon, profesorul de latină de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, este destul de bogată. Deținem 65 de scrisori ale sale către corespondentul din Rădăuți, din perioada 1942–1962. Se vor fi gășind scrisori și la alte persoane din Rădăuți. În scrisorile aflate în păștrarea noastră se gășesc și câteva care se referă la literatura germană.

Scrisoarea cu care deschidem prezentarea noastră este trimisă de Leca Morariu de la Râmnicu Vâlcea, unde se afla în refugiu. Poartă data: 31/V 53. Evenimentele la care se referă Leca Morariu privesc războiul Imperiului Habsburgic cu Sardinia și Franța, când armatele imperiale au suferit înfrângeri la Magenta (4 iunie) și Solferino (24 iunie)¹. La aceste lupte participă și soldați români din Transilvania și Bucovina, atunci sub stăpânire austriacă.

Colectia lui Eminescu din literatura populară cuprinde mai multe poezii, în care sunt prezentați soldați români din Transilvania și Bucovina, „cătane” în armata imperială. Se deplânge faptul că erau trimiși „în bătaie la Franție” să lupte cu „francii” sau, cu altă numire, „sfranțugii”². În una dintre poezii se face referire și la uniforma „franțozului”:

„Pre din sus de Simmering
Mare lagăre se strâng,
Pe dunga răzorului
Naintea franțozului;
Franzozu-n roș îmbrăcat
Spre bătaie-i de gătat
Și feciorii tot striga
«Să trăiască Austria»,
Austria cea română.
Un ghegeneral călare
Tot striga în gura mare:
«– Nu vă dați feciori voinici»”³.

„Generalul” recunoaște vitejia soldaților români, „cătane” în armata imperială, iar cântecul popular vorbește de „Austria română”.

Soldatul român din altă poezie, „cătana”, apăra „steagul cu stema împărătească” și este grav rănit în luptă:

¹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, II, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 493–500.

² M. Eminescu, *Opere VI. Literatura populară*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 216, 217, 225.

³ *Ibidem*, p. 224.

„Maică, maică, draga mea
Colo sus s-o scăpătat
C-acolo steagul plecat
Și badea pe drum picat
Cu pistolul la picioare”⁴.

Vitejia soldaților români din armata română în luptele din nordul Italiei, atunci sub stăpânirea Imperiului Habsburgic, stârnește o impresie profundă în rândul unor intelectuali din Austria. Îi avem în vedere, în primul rând, pe cei din Tirol, provincie, ca și Bucovina, de munte și de margine a Imperiului Habsburgic⁵.

Un poet tirolez, Hermann von Gilm, evocă în poezia sa *Im Hospital zu Verona*, vitejia ostașilor români din armata imperială în luptele din nordul Italiei, atunci sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Soldatul român este un „fiu al Bistritei auriu” din „țara românilor”. Rănit grav pe front, el ajunge în spitalul din Verona, unde este vizitat de un general din armata imperială, care îi vorbește în românește, limba patriei sale. Transcriem poezia *Im Hospital zu Verona*:

„Im Hospital zu Verona
Liegt in des Fiebers Brand
Ein Sohn der goldnen Bistritza
In der Rumänen Land.

Auf seinen heissen Wangen
Steht es wie Abendglühn;
Die Rosen sind am schönsten
Zur Stund', wo sie verblühn.

Er liegt allein und verlassen,
Verlassen wie im Grab
Und kragt auf der wollenen Dicke
Die schleichenden Stunden ab.

Da öffnet sich die Thüre,
Und eintritt in dem Saal
Im knappen Waffenrocke
Ein junger General.

⁴ *Ibidem*, p. 220.

⁵ *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Tirol und Vorarlberg*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1893. Lucrare de sinteză, ea face parte din seria închinată provinciilor Imperiului Austro-Ungar. Românii din Ungaria, Transilvania și Bucovina sunt prezentați de Ioan Slavici în monografia sa, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, tipărită la Viena și Teschen, în 1881.

Es liegt ein bleicher Schatten
Auf seinem edlen Gesicht,
Und in der Sprache der Heimat
Er zu dem Sterbenden spricht.

Da weichen die Wände des Saales
Zurück, wie vom Zauber gefeit,
Und draussen stehn die Karpathen
In goldener Herrlichkeit,

Und draussen steht die Mutter,
Der Vater im weissen Pelz.
Und freudig springt Diana,
Der Jagdhund, aus dem Gehölz.

Und draussen steht Marija,
Das süsse schwarzäugige Kind:
Bist wieder da, Castaki?
Ich weinte mich fast blind.

Und aufschreit der Rumäne:
O, du mein Heimatland!
Und küsst den letzten Atem
Auf seines Kaisers Hand⁶.

Hermann von Gilm zu Rosenegg se naște la Rankweil, în Tirol, la 1 iunie 1812. Studiază dreptul la Innsbruck și ocupă mai multe posturi în ținutul natal, apoi la Viena și Linz, unde încetează din viață, la 31 mai 1864. Intelectual cu convingeri liberale în politică și în religie, este persecutat în ținutul natal pentru volumul de versuri *Jesuitenlieder* [Cântece iezuite], din motive ușor de înțeles într-o țară catolică. Tipărește volumul *Tiroler Schützenleben* [Viața arcașilor tirolezi] la Innsbruck, în 1863. După ce părăsește Tirolul, „pana sa – arată Erich Zöllner – s-a tocit curând, paralizându-se”⁷. Poeziile sale, *Gedichte*, în două volume, se tipăresc postum la

⁶ *Gedichte* von Hermann von Gilm. Gesamtausgabe. Herausgegeben von Rudolf Heinnch Greinz, Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclamgun [1894], p. 206–207. Aici este făcută o bună prezentare a poetului tirolez de către editor (p. 5–12). Poezia este însoțită de o notă: „Vgl. „Ein Krankenbett”. Unter der fremden Dame ist dort Kaiserin Elisabeth verstanden. Anm[erkung] des Heraus[gebers]. [Vezi „Un pat de suferință”. Doamna străină care apare acolo (adică în balada cu acest titlu care se găsește la paginile 197–199) este împărăteasa Elisabeth. Nota editorului]. Poezia *Ein Krankenbett* se găsește la aceste pagini. Gilm făcea legătura între suferințele ostașului român și boala împărătesei. Mai notăm că această baladă are 14 strofe. Un studiu comparativ între cele două poezii ar fi oportun.

⁷ Erich Zöllner, *op. cit.*, I, p. 475.

Viena, în 1864–1865. A fost un poet strălucit, prin adâncimea sentimentelor și mijloacele de expresie. Sonetele sale, *Sonette aus Wälschtirol* [Sonete din Wälschtirol] sunt printre cele mai bune scrise în limba germană. O poezie a sa, *Alersleben* [Ziua morților] devine unul din cele mai cunoscute cântece⁶.

Leca Morariu avea, în biblioteca sa, ediția poeziilor lui Gilm din 1894, singura, probabil, care a intrat și în bibliotecile noastre. De aici traduce poezia *Im Hospital zu Verona*, pe care i-o trimite lui Cornel Hahon, în traducere sa, în scrisoarea din 31 mai 1953. Reproducem poezia *În lazaret, la Verona*, după textul din această scrisoare:

„În lazaret, la Verona,
Sleit de foc și dogoare,
Un fiu din Țara-Bistriței
Se zbate, geme, moare.

Și parcă-n pala-i față
Ar arde asfințitul.
Ce-nsângerată-i zarea,
Ca ziua-și ia sfârșitul.

Stingher e muribundul
Uitat ca un mormânt.
Ah, ghimpii suferinței,
Șerpi târători ce sunt.

Deodat deschisă-i ușa.
Un tropot scurt de cal
Și-n sprinten zornet intră
În sală un general.

Îndurerată umbră,
Obrazu-i mohorește.
Ci-n dulce grai valahic
Muribundu-i vorbește.

Dispar atunci pereții
Și sală și tot, ca-ntr-o vrajă
Și-n fund răsar Carpații
Minune de vis și de strajă.

⁶ Fritz Martini, *Istoria literaturii germane de la începuturi până în prezent*, în românește de Eugen Filotti și Adriana Hass, cuvânt înainte de Liviu Rusu, studiu critic de Tudor Olteanu, București, Editura Univers, 1972, p. 318.

Și intră și Mănuncuța
Și tata în nou-i cojoc
Și cățelanul Turcuț
Zburdând, de n-are loc.

Și uite-o și Lenuța,
Mândruța cu ochi căprui.
– Venit-ai Costăchelută?
Știam eu bine că vii!

Și-n hohote geme românul:
Oh! Țăruleană, Țară!
Și pe-a monarhului mână
Se-nclină – ca să moară”.

Traducerea lui Leca Morariu se impune să fie privită și ca un mesaj prietenesc trimis corespondentului său de la Rădăuți și nu ca un text definitiv, destinat publicității. Sunt interesante însă și în această situație, metodele sale în echivalarea textelor româno-germane, mai apropiate sau foarte depărtate de textul german. Ne oprim la câteva din cele din urmă. Versul „O, du mein Heimatland” devine „Oh, țăruleană, țară”. Versurile: „Und kragt auf der wollenen Decke/Die schleichenden Stunden ab”, pe care le-am traduce prin: „Și înseamnă pe pătura de lână/Orele care se furișează” devin: „Ah, ghimpii suferinței./Șerpi târători ce sunt”. Versul „Das süsse schwarzäugige Kind” devine „Mândruța cu ochi căprui”, în loc de „Copilul dulce cu ochi negri”. Interesante sunt și echivalentele cu privire la nume proprii: Costachi devine Costăgheluță, Maria este numită Lenuța, iar Diana, câinele de vânătoare, se numește Turcu și este, cum se vede, de alt gen decât în textul german. Leca Morariu caută să investească poezia germană în traducerea sa cu cât mai multe elemente din spațiul cultural românesc.

Poezia lui Hermann Gilman ridică și o problemă de istorie literară de cel mai mare interes. Poetul tirolez îi anticipează pe Șt. O. Iosif și G. Coșbuc, cântăreți ai vitejiei ostașilor români, „cătane” în armata imperială pe fronturile de luptă. Poezia lui Șt. O. Iosif, *Eroul de la Königgratz*, cu subtitlul *Poveste ciobănească*, se publică în „Pagini literare” în 1899⁹. Contextul politic este altul decât cel din poezia germană. Imperiul Austro-Ungar se găsește în război cu Prusia (1866), după cel cu Sardinia și Franța din 1859. Suferă, și de această dată, o grea înfrângere în luptele de la Königgratz, din 3 iulie 1866¹⁰. Localitatea este numită, în această poezie,

⁹ Șt. O. Iosif, *Eroul de la Königgratz*, în „Pagini literare”, II, nr. 10, 19 decembrie 1899, p. 3. Este reprodusă în „Sămănătorul”, I, nr. 19, 5 aprilie 1902; Șt. O. Iosif, *Poezii*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, a doua ediție revăzută, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1944, p. 175–176, 350.

¹⁰ Erich Zöllner, *op. cit.*, II, p. 507. Königgratz purta numele de Sadova, azi Hradec Králové, în Cehia.

Canecret, formă sub care circulă și în literatura noastră populară. Localitatea figurează în enciclopedii sub numele Sadová, cu numele ceh Hradec Králové.

Importantă pentru discuția noastră este poezia lui G. Coșbuc, *În spital*, publicată în „Universul literar”, la 24 iunie 1902¹¹. Poezia ne îndrumă, prin titlu, la Gilm, cu *Im Hospital zu Verona*, iar conversația între general și „tânărul împărat” are loc, cum arată Coșbuc, „la Veneția, în spital”. Gilm evocă drama soldatului român, în 9 strofe, de mare concentrare lirică, pe când Coșbuc desfășoară o narațiune în 25 de strofe. Generalul îl informează pe „tânărul Habsburg” asupra țării de unde veneau acești ostași („Ei de acolo sunt, din țara/Turmelor de oi”), după care descrie cum soldatul român salvează steagul cu „stema împărătească” pentru a nu cădea în mâna dușmanilor. Coșbuc și Iosif se întâlnesc în prezentarea soldatului român ca apărător al prestigiului imperiului. Ciobanul din poezia lui Iosif, luat la armată cu arcanul, luptă la Königgratz, salvează steagul cu pajura împărătească și este primit cu mare admirație, în „cortul de ghinărari”. Soldatul din poezia lui Coșbuc, coborând tot din munte, participă la luptă și salvează și el steagul cu pajura împărătească. Nu este însă primit de „ghenerari”, ci ajunge într-un spital de campanie din Verona.

Apropierea dintre poezia lui Coșbuc și cea a poetului tirolez este făcută, pentru prima dată, de Gh. Bogdan-Duică¹². Istoricul literar face constatarea că poetul tirolez și cel român au în comun relatările despre spital și vizita împăratului. De asemenea, el constată că poezia tirolezului „are mai mult patriotism românesc decât dinasticismul”. Nu este lipsit de interes să mai arătăm că poetul tirolez se interesa și de istoria noastră națională. Într-o poezie, *Johannes Nepomuk*, se referă la Mihai Viteazul¹³.

Dinasticismul din poezia noastră populară transilvăneană și bucovineană de dinainte de 1900, precum și cel din poezia lui G. Coșbuc și Șt. O. Iosif, la care se referă Gh. Bogdan-Duică, trece pe al doilea plan, spre a fi complet abandonat, în ajunul și în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Nimic nu ilustrează mai bine această schimbare fundamentală în viziunea asupra imperiului decât poeziile populare culese de I. E. Torouțiu din satele bucovinene și publicate cu titlul *Cântece populare la Solca (Rădăuți)* în 1914. Acum soldatul român este „cătănă” numai prin jurământ, pe care l-ar călca în orice clipă dacă nu ar exista teama de represalii:

„Jurământul l-aș călca,
Dar mă tem ca m-a mușca;

¹¹ G. Coșbuc, *În spital*, în „Universul literar”, XX, nr. 25, 24 iunie 1902, p. 2. Este reprodusă în: „Românul”, IV, nr. 173, 6/19 august 1915, p. 3-4; „Albina”, XVIII, nr. 18, 1 februarie 1915, p. 635. Se tipărește în volum, prima dată, în *Ziarul unui pierde vară*, din 1902.

¹² Gh. Bogdan-Duică, *Un motiv împrumutat*?, în „Ramuri”, XVII, nr. 31, 3 septembrie 1922, p. 493-494; Gavril Scridon, Ioan Domșa, *George Coșbuc*, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 188.

¹³ Hermann von Gilm, *op. cit.*, p. 52.

Jurământu-i tare greu,
Vai, amar de sufletul meu”¹⁴.

Ostașul bucovinean, „cătana” imperială, nu se gândește la fapte de vitejie, îi este străin cultul pentru steagul cu „pajura împărătească”. Drama lui stă în faptul că neamțul l-a ridicat de la îndeletnicirile sale și-l trimite să moară pe frontul de luptă:

„M-a făcut maica frumos,
Neamțului de bun folos!
Când am fost maicii mai drag
Neamțul m-a jurat la steag;
Sub steagu-mpăratului,
În pierderea capului”¹⁵.

Sacrificiile pe fronturile de luptă sunt declarate inutile și cu mare pierdere pentru satele bucovinene:

„Când cosesc vara mai bine,
Vine neamțul după mine.
Coasa-o las să ruginească
Pușca-n spate să-mi strălucească.
Bun îi neamțu-nșelător
C-a plivit câmp de flori
Și noroade de feciori,
De feciorii cei aleși
Ca frunza de pe cireși”¹⁶.

Asupra acestei schimbări fundamentale a viziunii cântărețului popular se atrage atenția și în presa vremii. Revista „Albina” însoțea reproducerea poeziei lui Coșbuc, *În spital*, cu o notă în care arăta că „împăratul” i-a trădat pe români și nu se putea aștepta la fapte de vitejie în slujba imperiului, ca cele prezentate de Coșbuc în poezia sa.

Gh. Bogdan-Duică își încheia notița din „Ramuri” cu o afirmație rămasă nedemonstrată pe bază de documente. „Dar Coșbuc – se întreba istoricul literar – l-a cunoscut pe Gilm?” Și tot el răspunde: „Știu *eu* că l-a cunoscut”. Sublimierea îi aparține. Nu spune însă unde și când l-a cunoscut pe poetul tirolez. Nu greșea însă

¹⁴ Ilie E. Torouțiu, *Frunză verde. Cântece și basme populare din Bucovina*, Câmpulung Bucovina, Biblioteca „Miorița”, 2003, p. 86. Culegerea *Frunză verde* din 1914 nu se află la Biblioteca Academiei Române; *A fost odată. Povestiri, cântece populare*, Cluj, Tipografia „Carmen”. Petru P. Barițiu, 1912.

¹⁵ Ilie E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 76.

¹⁶ *Ibidem*.

în afirmația sa, lăsată fără răspuns. Exemplarul din poezia lui Gilm, *Gedichte*, din care am citat și noi, a aparținut lui Coșbuc și a fost donat de Elena G. Coșbuc, soția poetului, Academiei Române, în 1942. El cuprinde însemnări marginale și, în text, cu creion negru și albastru, remarci asupra unor poezii și chiar traduceri de versuri, care l-au interesat îndeaproape. Nu ar fi exclus ca poetul să-i fi împrumutat lui G. Bogdan-Duică volumul, pentru scurt timp, de vreme ce era așa de sigur că poetul român cunoștea poezii ale poetului tirolez. Această ediție din poezia lui Gilm, care a trecut prin mâinile lui Coșbuc ar merita o cercetare aparte.

Hermann von Gilm, poetul tirolez de mare talent, se considera solidar cu ciobanii din Carpați și face cunoscută vitejia și drama lor într-o limbă de circulație universală. Anticipează scriitorii noștri cu mai bine de un secol. Dinasticismul românilor îl aprecia temporar, asemeni contemporanilor săi tirolezi, cum avea să se arate în desfășurarea ulterioară a evenimentelor istorice.

Correspondența lui Leca Morariu cu Cornel Hahon, profesorul de latină de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”, din Rădăuți, cuprinde, alături de poezia *În lazaretul din Verona*, traducere din germană, din lirica lui Hermann von Gilm (*Im Feldspital zu Verona*), încă o poezie, *Sofia*, traducere din germană. Este integrată în scrisoarea din 23 noiembrie 1953, trimisă de la Râmnicu Vâlcea, unde soții Leca și Octavia se aflau în refugiu. Se indică în finalul traducerii: „După *Frauenliebe* de Otto von Leixner (1847–1907)”.

Otto von Leixner-Grünberg (24 aprilie 1847 – 12 aprilie 1907) este autorul unui tratat, *Geschichte der deutschen Literatur*, tipărit la Leipzig, în 1893. Problemele literaturii germane le prezintă și în alte două tratate: *Geschichte der Literatur aller Völker*, în patru volume, tipărit la Leipzig, în 1897, și *Illustrierte Geschichte des deutschen Schriftthums in volksthümlicher Darstellung*, în două volume, tipărit la Leipzig și Berlin, tot la Otto Spamer, editorul său. Tipărește și un volum de scrisori: *1888 bis 1891. Soziale Briefe aus Berlin* (Berlin, 1891). Ultima ediție din tratatul asupra literaturii germane se tipărește postum la Leipzig, în 1916. Pe copertă figurează, ca autor, și Ernst Friedlaender. Deși istoric al literaturii germane, nu este menționat în enciclopediile mai noi.

Otto von Leixner este, alături de aceste tratate, autor a numeroase lucrări, unele publicate în broșuri efemere. Investigațiile noastre pentru identificarea originalului german al poeziei traduse de Leca Morariu nu au fost încununete de succes. Textul ne-a fost pus la dispoziție de Helmuth Frisch, profesor la Universitatea din Bochum, pe care l-am asociat la elaborarea ediției naționale a operei lui Eminescu pentru textele germane. A tipărit o ediție a lor, *Sursele germane ale creației eminesciene*, în două volume, lucrare de referință apărută în 1999 și premiată de Academia Română. Helmuth Frisch identifică poezia într-o carte, *Randbemerkungen eines Einsiedlers* [Observații marginale ale unui eremit], tipărită la Berlin, în 1884, și păstrată la Biblioteca din Göttingen, o carte la care nimeni nu s-ar fi putut gândi că se găsesc mai multe poezii. Textele, de o mare varietate, sunt grupate în secțiuni: I. *Aus dem Leben*, II. *Moderne Menschen*, III. *Randglossen in Vers und Prosa*, IV. *Fabeln*, V. *Zur Literatur*. Poezia figurează în secțiunea a III-a și la sumar poartă titlul *Frau, Ehe, Erziehung*.

Și Leca Morariu:

Frauenliebe

Sofia

O glücklich, wer ein Weib gefunden,
Das Treue hält in bittern Stunden!

Ferice cine și-a aflat,
Soție cu adevărat!

Es kann nicht Gold und Edelstein
Gleich ihrer Liebe köstlich sein.

Nici aur și nici nestimate
Nu sunt ca harurile-i toate.

Mit milder Hand und gutem Wort
Scheucht sie von Dir den Kummer fort,

Cu mână blândă, vorbă bună
Restriștea ea mi-o răzbună.

Und aus dem lieben Angesicht,
Dir strahlt ein tröstend Sonnenlicht –

Și din iubita ei privire
Zâmbește-a soarelui lucire.

Im Winterschnee das Tannengrün,
In dunklen Nächten Sternenglühn,

Verdeța bradului în nea
Și-n bezna nopții colo-o stea,

Ein frischer Quell in Wüstenein,
Sie können nicht so tröstlich sein.

Izvorul proaspăt în pustie
Nu pot mai alinând să fie!

Hat auch das Glück gewendet sich,
Sie schlingt den trenen Arm um Dich:

Și soarta de ți s-a schimbat
Ea tot la fel te-a-mbrățișat:

„Wenn nichts in Treuen zu Dir hält
Mein Lieben nie zusammenfällt.

„Că de te-ar părăsi chiar toți,
Iubirea mea s-o stingi nu poți.

Ich trage gern mit Dir die Noth,
Und hab' genug an trocken Brod.

Credincios îndur cu tine soarta
Și-n chiot chiar înfrunt și moartea!

Ich misse nicht des Lebens Luft,
Wenn Du mich hegst an Deiner Brust”

Orișice-ar fi – la peptul tău,
E viața mea, e sufletul meu!”

O glücklich, wer ein Weib gefunden,
Das Treue hält in bittern Stunden!

Ferice cine și-a aflat
Soție cu adevărat!

Leca Morariu se identifică sentimental cu textul german, caută să traducă cât mai aproape de original, în versuri cu rimă, cum nu este situația peste tot și la poetul german. Se remarcă și traducerea versului „Sie können nicht so tröstlich sein” = „Nu pot mai alinând să fie”. Primele două versuri, reluate și în final, au un caracter aforistic.

Originalul german nu se găsește, cum am arătat mai sus, în lucrări la îndemâna oricui și rămâne deschisă întrebarea dacă Leca Morariu cunoștea lucrarea *Randbemerkungen eines Einsiedlers*. Ar fi posibil ca poeziile traduse de Leca Morariu să figureze într-o antologie pe care o avea în refugiul său. Poezia este tradusă în Spitalul Cantacuzino din București, cum aflăm din scrisoare, unde se afla internat pentru sciatică. Cunoaște un turc din Dobrogea, cu care poartă discuții privind arhivele din Istanbul. Găsea că absența unui Institut de turcologie constituia „o mare lacună în știința românească”.

Poezia prezintă importanță și dintr-o altă privință. Este și un document al vieții de familie, ireproșabile, a profesorului cernăuțean. Nimic nu ilustrează mai

bine această situație decât faptul că toate scrisorile sunt semnate: O. și Lec [Octavia și Leca], adică și în numele soției sale, chiar dacă sunt redactate numai de el. La fel a procedat și I. E. Torouțiu, cumnatul lui, care a trecut cu inițială numele soției sale, E[lvira], în lucrările pe care le-a tipărit.

Correspondența lui Leca Morariu cu Cornel Hahon ridică și alte probleme de istorie literară.

Correspondența lui Leca Morariu în refugiu la Râmnicu Vâlcea cuprinde, în scrisoarea pe care i-o trimite lui Cornel Hahon, în 15 aprilie 1953, o poezie pe care o intitulează *Crai Sucnă-Murgilă*, cu mențiunea că era „o recentă ispravă literară”. După textul poeziei, venea și cu o explicație: „Iar *Crai Sucnă-Murgilă* e o creație a subsemnatului, după năzdrăvanul *Sucnă-Murgilă* din Poveștile lui I. G. Sbiera.” Există între poveștile cărturarului bucovinean și una *Sucnă-Murgă*, fără legătură textuală cu poezia, pe care o prezintă drept „creația subsemnatului”¹. Leca Morariu are în vedere și o comparație făcută de Cornel Hahon între țăranul latin și țăranul român. „Și recenta d-tale analogie – îi confirma Leca Morariu profesorului de la Liceul «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuți – cu schimonosirile țăranului latin și român e plauzibilă.” În scrisoarea către Cornel Hahon, din 31 mai 1953, amintește însă de *Erlkönig*, „savurosul”, după care urmează, în traducere, poezia *În Lazaret, la Verona*, cu care ne-am ocupat mai sus.

Leca Morariu nu-i dezvăluia lui Cornel Hahon tot adevărul, cum se vede din corespondența sa cu Vianor Bendescu, care trăia la Delmenhorst, în Germania. Îi trimite și acestuia poezia, în traducerea sa. Vianor Bendescu îl informează asupra acestui lucru pe Grigore Nandriș, care se stabilise în Anglia și cu care întreținea o corespondență importantă. „Am primit de la el apoi o scrisoare în 2 iulie [1963] – îl informează Vianor Bendescu pe Grigore Nandriș, în 19 ianuarie 1964, după încetarea din viață a lui Leca Morariu, în decembrie 1863 – cuprinzând o admirabilă traducere proprie a poeziei *Erlkönig* de Goethe (*Crai Surnă-Murgilă*), petrecută de adnotări lingvistice și trei rânduri de date abrupte biografice”². Titlul traducerii lui Leca Morariu este *Crai Sucnă-Murgilă*, nu *Crai Surnă-Murgilă*, cum apare în scrisoarea lui Vianor Bendescu către Grigore Nandriș.

Reproducem poezia lui Goethe, *Erlkönig*:

Erlkönig

Wer reitet so schnell durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in den Arm,
Er fasst ihn sicher, er hält ihn warm.

Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?
Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?

¹ I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*. Ediție îngrijită și prefață de Pavel Țugui. București, Editura Minerva, 1971, p. 119–131.

² *O radiografie a exilului românesc. Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș, 1946–1967*. Ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan. București, Editura Vestala, 2000, p. 35.

Den Erlenkönig mit Kron´ und Schweif? –
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif. –

„Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel ich mit dir;
Manch bunte Blumen sind an dem Strand;
Meine Mutter hat manch gülden Gewand”.

Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht
Was Erlenkönig mir leise verspricht? –
Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind;
In dürren Blättern säuselt der Wind. –

„Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
Meine Töchter führen den nachtlichen Reihn,
Und wiegen und tanzen und singen dich ein”.

Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort,
Erlkönigs Töchter am düstern Ort? –
Mein Sohn, mein Sohn, ich seh es genau:
Es scheinen die alten Weiden so grau. –

„Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
Und bist du nicht wilig, so brauch´ ich Gewalt;
Mein Vater, mein Vater, jetzt fasst er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leid gethan! –

Dem Vater grauset´s, er reitet geschwind,
Er hält in Armen das ächzende Kind
Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war todt¹.

Și traducerea lui Leca Morariu:

Crai Sucnă-Murgilă

Călărea, în goană, prin noapte și vînt,
Strângând cald în brațe tot ce-are mai sfânt,
Grăbește spre casă, cu dragu-i odor,
Tătucul, zoritul țăran călător.

¹ *Goethes Werke*. Herausgegeben im Auftrag der Grossherzogin Sophie von Daschen. Weimar, Hermann Böhlau, 1887, p. 167–168. Ediție păstrată în biblioteca Centrului de Studii „Bucovina”.

Dar, Doruleț, ce tot tresari înfricat?
– Vai, tată, au doară de Sucnă-ai uitat?
– Și uite-! Chiar dânsu-i! Rânjit și ochios! –
– Nu! Nu-i decât ceața, plutind colo-n jos!

„Copil, drăgolică, cu mine de vii,
Minune de jocuri te-așteaptă, zeci, mii,
Și-n cale tot felul de feluri de flori
Și-acasă, hăinuță de stele și sori...”

– Sai, tată, tăticule, n-ai auzit?
Crai Sucnă-Murgilă cum iar mi-a șoptit?
– Fii minte-cuminte, Doruț chinuit,
În veștede frunze, doar vântu-a foșnit!

„Cu mine, iubite, de vrei tu să vii,
Răsfățul copilelor mele-o să fii,
Sub vrajă de lună, țesută-n argint,
Cum or să te legene-n cânt și-n alint...”

– Vai, tată, tăticule, uite-l-eș vezi
Cum dănțuie Ielele-n cele livezi! –
Copil nebune, dar ce e cu tine?
Sunt scorburi de sălcii, le văz doar prea bine.

„Te vreau! Cu ființa ta m-ai fermecat!
De nu vii de voie, te iau ferecat!”
– Vai, tată, tătucă, acum, chiar acum
M-a prins, mă-nceștează și-o să mă zugrume!

Se-crâncenă omul! Dă pinteni la murg
Fioruri de groază prin trup i se scurg.
Acasă, copilul, cu brațele reci,
La pieptu-i nu geme... și tace de veci!–...

Poezia lui Goethe a fost tradusă de Șt. O. Iosif, cu titlul *Craii ielelor*, și publicată în revista „Ramuri”, în 1913⁴. Reproducem poezia, pentru studiul comparativ între cele două traduceri:

⁴ Șt. O. Iosif, *Poezii*. Ediție definitivă îngrijită de Șerban Cioculescu. A doua ediție revăzută. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944, p. 256–257, 362 (notă).

CRAIUL IELELOR

Cin' sboară prin viscol așa de târziu
În noapte? E tatăl cu scumpul lui fiu.
El ține copilul lipit de-al său piept,
Veghează asupra-i cu ochiul deștept.

– Copile, tu tremuri; ți-e frică; ce ai?

– Nu vezi, tată dragă, pe-al ielelor crai,
Cu lunga lui coadă, coroana purtând?

– Copile, e ceață purtată de vânt.

– O, dragă copile, o vin', ca să-ți fac

La jocuri frumoase, să-ți fie pe plac.

Flori mândre, peștițe, din plai strânge-vei,

Și maica te-mbracă în aur, de vrei!

Ah, tată, ei tată, auzi ce mi-a zis,

Ce craiul în umbră șoptind mi-a promis?

– Taci molcom, copile, și fii liniștit:

E vântul ce-n veștedul crâng a vuit.

– O, vrei tu, copile, cu mine să vii?

Surorile mele cu drag te-or păzi.

Din apă ies ele când este senin

Și-n cânturi și-n jocuri te leagănă lin!

– Dar, tată, ah, tată, nu vezi la un loc

Prin negură, ielele prinse în joc?

– Văd, dragă copile, eu văd lămurit

Cum ramii își mișcă un plop gârbovit.

– Frumos ești, copile, și drag tu îmi ești;

Te smulg cu puterea, deși te ferești!

– Ah tată, iată-l mă prinde-acum, vai!

Acum mă strivește al ielelor crai.

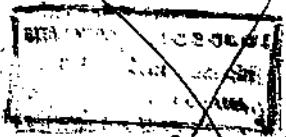
Bătrânul cu groază fugaru 'ntețește:

Copilul ce geme de sân și-l lipește.

Abia el ajunge acasă cu chin...

Copilul de spaimă-i murise la sân.

5715



✓ 715

Goethes Werke

Herausgegeben

in

Auftrage der Großherzogin Sophie von Sachsen



Weimar

Germania Böhlau

1887.

Fiindcă vorbim de Goethe, nu este de prisos să amintim și de comparația pe care o face Vasile Alexandrescu-Urechia între poezia lui Ienăchiță Văcărescu, *Într-o grădină*, și poezia lui Goethe, *Gefunden*, proclamând superioritatea poetului român, prilej pentru Maiorescu să-l persifleze în studiul *Observări polemice*, din 1869⁵.

Alăturăm cele trei traduceri ale lui Leca Morariu din literatura germană la cele 717 titluri înregistrate de Liviu Papuc în monografia sa echilibrată și cea mai documentată, consacrată cărturarului bucovinean⁶.

⁵ Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion. București, Editura Fundației Naționale Univers Enciclopedic pentru Știință și Artă, 2005, p. 136–137.

⁶ Liviu Papuc, *Leca Morariu. Studiu monografic*, Iași, Editura Timpul, 2004, p. 225–265.

**MIȘCAREA LITERARĂ
BUCOVINEANĂ INTERBELICĂ
ȘI PRESA RĂDĂUȚEANĂ**

MIȘCAREA LITERARĂ BUCOVINEANĂ INTERBELICĂ ȘI PRESA RĂDĂUȚEANĂ

Mișcarea literară bucovineană interbelică este cunoscută prin gruparea din jurul revistei „Iconar”, care apare la Cernăuți, între 1935 și 1938, și căreia i se consacră studii, îndeosebi după accesul liber la presa interzisă sub dictatură. Această mișcare literară nu s-a născut, însă, din ape și este expresia unui proces din cele mai interesante în literatura noastră.

Țara de Sus a Moldovei, cu numele Bucovina, sub stăpânire austriacă un secol și jumătate, intră, după Marea Unire din 1918, într-o nouă epocă istorică, în care își poate valorifica în deplină libertate potențialul intelectual în toate domeniile de activitate. Liceele din provincie (Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Storojinet, Câmpulung, Siret, Cozmeni), școlile normale (Cernăuți, Vășcăuți pe Ceremuș), Universitatea din Cernăuți pregătesc câteva generații de tineri care se afirmă și în plan cultural îndată după revenirea provinciei la România. Nimic nu ilustrează mai bine acest fenomen decât explozia de publicații într-o provincie cu unul din cele mai mici spații geografice din întreaga țară. Își continuă apariția până în 1940 „Junimea literară”, revistă de „literatură, artă și știință”, întemeiată la Cernăuți, în 1904 și „Făt-Frumos”, revistă de „literatură și folclor”, întemeiată la Suceava, în 1926, mutată la Cernăuți, ca să-și încheie apariția la Râmnicu-Vâlcea în 1944. Alături de aceste reviste, tinerii ieșiți de pe băncile instituțiilor de învățământ scot publicații cu cele mai diverse programe literare și culturale. Constantin Milici și Eusebiu Camilar pregătesc la Soloneț (Suceava) „Țara Fagilor”, revistă de „literatură și folclor”, pe care o tipăresc în 1931–1932. Colaboratorii nu se impun în literatura noastră. Merită să rețină atenția prezența în paginile revistei a lui Simeon Florea Marian, una dintre marile personalități ale folcloristicii românești. Jean Pohonțu scoate la Cernăuți „În preajma gândului”, care apare între 1932 și 1933. Este revista, cum se subintitulează, succesiv, de „cultură generală”, „cultură”, „studii, știință și literatură”. În august 1933 își schimbă titlul în „Orizont”, revistă de „literatură – critică – știință – informație”, ca să-și încheie apariția. Revista este susținută de poezii Aurel Putneanu, E. Ar. Zaharia, Vasile Posteuca, Procopie Miliște, Aspazia Munte, Mircea Streinul, Teofil Lianu. Gheorghe Maxim, profesor la Burdujeni (Suceava), tipărește „Crainicul cetății” între 1933 și 1934. Este o revistă lunară de „literatură, istorie, artă, știință, viață socială și economică”. Un grup de intelectuali, în frunte cu Nicodim Ițcus, profesor și director al Liceului „Lațcu-Vodă” din Siret, scoate aici „Freamătul”, în octombrie 1933, ca să-i schimbe titlul, în decembrie 1933, în „Freamătul literar”, revistă de „literatură, știință și artă”. Colaborează E. Ar. Zaharia, G. Nimigeanu, N. Roșca, Tr. Chelariu. Apare până în 1937. Teofil Lianu și Leon Șandru redactează în Plaiul Cosminului „Crai nou”, revistă de „literatură, critică și informație”, pe care o tipăresc la Cernăuți, în 1933. Colaborează la aceste două numere Traian Chelariu, Ghedeon Coca, Gh. Antonovici,

N. Ropceanu, Mircea Streinul, E. Ar. Zaharia, Nicolae Roșca, George Nimigeanu, Tudor Ulmanu, Aurel Putneanu, Victor Măgură, Cristofor Vitencu. N. Tcaciuc-Albu este singurul poet din generația veche (născut în 1885) care colaborează la publicațiile „tinerilor”. Tot în Plaiul Cosminului pregătesc Aspazia Munte și Neculai Pavel revista „Plai” pe care o tipăresc, de asemenea, la Cernăuți, în 1934. Colaboratorii la cele trei numere pe care le cunoaștem sunt cei de la „Crai nou”, la care se alătură George Drumur și Iulian Vesper, însă și alți poeți, Aurel Marin, Al. Raicu, Ștefan Baci, din afara spațiului bucovinean. Un comitet de redacție, format din Teofil Lianu, George Strătoiu și Mihai Verboschi, tipărește la Cernăuți, în 1934, „Izvodiri”, revistă „periodică de literatură, muzică, folclor”. Colaborează la acest singur număr din septembrie—octombrie 1934 Traian Chelariu, Teofil Lianu, E. Ar. Zaharia, Liviu Rusu. Alături de poezii originale se publică culegeri din creația populară și partituri muzicale. Dintre publicațiile care anticipează „Iconarul” sunt de amintit „Fișier”, scoasă de E. Ar. Zaharia la Cernăuți, în 1934. Este o încercare singulară, în sensul că fiecare număr cuprinde câte un singur articol. Liviu Rusu publică *Mascarada de la Conservator* (nr. 2), iar Ioan Ștefan, *Scriitori și reviste de la Brașov* (nr. 3). Nu cunoaștem nr. 1, care apare, probabil, tot în octombrie 1934. Alte reviste, „Argonaut”, „Flanc”, despre care avem informații indirecte, nu se păstrează în colecțiile de la Biblioteca Academiei Române.

Asistăm la o mișcare literară promovată de tinerii scriitori care scot publicații și la care colaborează colegii lor de generație, fără programe politice și fără constrângeri de altă natură.

Presa rădăuțeană ocupă locul central în această mișcare literară. Mircea Streinul deschide cu ea tabloul publicațiilor bucovinene care apar concomitent cu „Junimea literară” și „Glasul Bucovinei” și anticipează constituirea grupului de la „Iconar” și apariția revistei cernăuțene. „Între timp apar numeroase reviste – arată Mircea Streinul –: «Îndrumarea» (Arcadie Cerneanu), «Orion» (E. Ar. Zaharia și Aurel Putneanu), «Pana literară» (Ionel Crețeanu, Filaret Ozar și Teofil Lianu) la Rădăuți.”¹ Cercurile literare bucovinene recunoșteau, cum se desprinde de aici, că presa rădăuțeană deschide drumul în impunerea unei noi orientări în creația literară.

Cercetătorii propun ca punct de plecare în această mișcare literară revista „Mugurul”, devenită „Muguri”, scoasă de elevii Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, între 1924 și 1926. Înfîntat în 1871 prin decizie imperială ca instituție de învățământ cu limba de predare germană, liceul își inaugurează activitatea, printr-o ședință solemnă, în octombrie 1872. Liceul din Rădăuți are ca prim director pe Ernst Rudolf Neubauer, profesorul lui Eminescu la Cernăuți, poet, prozator și ziarist². Opera sa principală pentru presa din România rămâne ziarul

¹ Mircea Streinul, *Poezii tineri bucovineni*, Antologie publicată cu un cuvânt introductiv de același și cu 14 portrete în peniță de Rudolf Rubiczka, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938, p. 9.

² D. Vatamaniuc, *Ernst Rudolf Neubauer, profesor, scriitor și jurnalist*. În „Analele Bucovinei”, I, 1, 1994, p. 113-121.

„Bukowina”, pe care îl scoate la Cernăuți, între 1862 și 1868³. Redactează anuarul liceului, „Jahresschrift des Staats-Gymnasiums in Radautz” pe anul școlar 1878–1879, care își schimbă, ulterior, titlul în „Jahresbericht k. k. Staats-Ober-Gymnasiums”, cum apare, după câte știm, până în 1914. Neubauer publică lucrări încă din primul anuar pe 1873–1874 și continuă și în cele următoare. Profesorii liceului se impun ca personalități deopotrivă în activitatea didactică și în activitatea culturală. Leonida Bodnărescu, primul director al secției româno-germane, înființată la acest liceu în 1910, întocmește o lucrare de sinteză, *Autori români bucovineni*, pe care o tipărește la Cernăuți, în 1903, una dintre lucrările de referință pentru cunoașterea vieții culturale și literare în această provincie românească⁴. Leonida Bodnărescu este și primul editor al lui Iraclie Porumbescu și ediția sa este cea mai completă a scrierilor cărturarului, prozatorului și publicistului sucevitean⁵. Emanoil Isopescu, primul director al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți după Marea Unire din 1918, redactează anuarul liceului și publică aici *Istoria Liceului German de la înființarea lui până la alipirea Bucovinei la România*, lucrare de referință pentru cunoașterea acestei vechi instituții de învățământ bucovinene⁶. Sunt de amintit, dintre profesori, Ilie Vișan, autor al unei frumoase lucrări, *Județul Rădăuți în imagini*, tipărită la București, în 1934⁷, și Nicodim Ițcuș, originar din Sucevița, autor al unor numeroase lucrări, între care și *Siretul de ieri și de azi*⁸.

Există un climat intelectual favorabil activității literate la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. Elevii de la această instituție de învățământ întemeiază, în 1924, revista „Muguri”, care apare în prima serie până în 1926. Întemeietorii ei sunt, cum se vede din cuprinsul la primul număr, Mihai Horodnic, I. Galan și Tit Cârștean⁹. În anul școlar 1921/1922, Tit Cârștean era în clasa a V-a, Iftimie Galan în clasa a V-a, iar Mihai Horodnic în clasa a IV-a, împreună cu Teodor Grosu, viitorul poet Iulian Vesper, Ion Negură și Eugen Prelipceanu, buni la învățătură, doi dintre ei, Iftimie Galan și Ion Negură, cu rezultate excepționale¹⁰. Revista este

³ Publicație de referință pentru cunoașterea vieții politice și culturale din Bucovina între 1862 și 1868, ziarul s-a păstrat în fondul german al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și poate fi consultat la Centrul de Studii „Bucovina” al Academiei Române, cu sediul în Rădăuți.

⁴ Leonida Bodnărescu, *Autori români bucovineni. Repertoriu*, Cernăuți, Editura autorului, Societatea Tipografică Bucovineană, 1903.

⁵ *Scrierile lui Iraclie Porumbescu adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu*, Partea I, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1898, 194 p.

⁶ „Anuarul I al Liceului de Stat «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuți pe anul școlar 1921–1922”, Cernăuți, 1923, p. 9–51. Este al XXXVI-lea anuar care apare de la înființarea liceului în 1871.

⁷ Ilie Vișan, *Județul Rădăuți în imagini*, București, Institutul de Arte Grafice „Ed. Marvan”, 1934, IX p. + 151 ilustrații + harta județului Rădăuți.

⁸ Nicodim Ițcuș, *Siretul de ieri și de azi*, Cernăuți, „Glasul Bucovinei”, 1939. Este cel mai activ colaborator la „Freemătul literar” din Siret.

⁹ Acest număr, raritate bibliografică, ne-a fost pus la dispoziție de Luca Bejenaru, profesor la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, colaborator la „Analele Bucovinei”.

¹⁰ „Anuarul I al Liceului de Stat «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuți pe anul școlar 1921–1922”, p. 102, 103; „Anuarul II al Liceului «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuți pe anul școlar 1922–1923”, Cernăuți, 1924, p. 41, 42.

trasă la şapirograf şi mai târziu tipărită la Rădăuţi. Numerele trase la şapirograf, pe care le cunoaştem, nu sunt datate şi poartă pe copertă un desen, în peniţă, al unui peisaj bucovinean. Din editorialul programatic, *Către cititorii şi sprijinitorii noştri*, din primul număr dublu, care iese, probabil, în februarie 1924, aflăm că revista purta iniţial titlul „Mugurul”, apărea încă din 1922 şi avea caracter intern¹¹. Corpul profesoral aprobă, la stăruinţa profesorului Ilie Vişan şi poate şi a altor intelectuali din oraş, difuzarea revistei şi în afara şcolii. Acum i se schimbă şi titlul. Se precizează că revista era „scrisă de elevi şi pentru elevi” şi îşi propunea să „stimuleze activitatea literară” a acestora, îndrumându-i spre „o literatură instructivă şi distractivă”. Se cere ca manuscrisele să se trimită pe adresa lui Tit Cârstean, în str. Ambrosie, nr. 5, sau a lui Mihai Horodnic, în str. Cornelson, nr. 20. Elevii sunt sprijiniţi în acţiunea lor, alături de corpul profesoral, de Vasile Iasinschi, cunoscutul farmacist din Rădăuţi şi omul politic de mai târziu. Mihai Horodnic publică în acest prim număr dublu poeziile *Mult mister ascunde apa*, *Pastel*, *Când apele în vaduri sună*. I. Galan semnează proze, între care o lungă descriere a unei excursii la Cernăuţi. O altă descriere, *Ceva despre poli*, prezintă clima şi vegetaţia din ţinuturile arctice. Sunt pomeniţi Nansen şi Racoviţă. Găsim şi câteva traduceri din franceză şi din germană, una din Ronsard şi alta din Franz Grillparzer. Nu lipsesc, evident, culegerile de folclor. Între colaboratorii altui număr, tot fără dată şi tras la şapirograf, îl vedem pe Emil Giurgiucă, cu două poezii, pe Mihai Horodnic, cu poezii, şi pe I. Galan, cu un elogiu la adresa lui Eudoxiu Hurmuzachi şi cronică revistei. Numărul 2–3, din septembrie 1926, se tipăreşte în tipografia văduvei lui P. Blondovschi din Rădăuţi. În „Muguri” au debutat Iulian Vesper (T. C. Grosu, Oreste), Ionel Negură, Ion Roşca (E. Valerian), George Prelipceanu, Constantin Rotariu¹². Cel mai activ este Mihai Horodnic, care conduce revista cel puţin din 1925 până în septembrie 1926, când se îneacă în râul Suceviţa. Este interesant de observat că prima poezie, *Mult mister ascunde apa*, din numărul 1–2 din 1924, pare o prevestire a sfârşitului său tragic:

„Mult mister ascunde apa în adâncul ei de unde
Când cu farmece de aur luna-ntr-însele pătrunde”.

Versurile revin şi ca încheiere a poeziei¹³.

Mihai Horodnic, prezent în toate numerele, semnează cu pseudonimele T. Dragoş, Radu Octav şi Narcisse. Ion Negură şi Vasile I. Posteuca îi adună versurile într-un volum omagial, *File de poveste*, pe care îl tipăresc la Cernăuţi, în 1936. Vasile I. Posteuca apreciază în studiul introductiv, *Câteva cuvinte despre viaţa şi opera lui Mihai Horodnic*, că piesa sa în proză *Haiducii* este o „realizare de

¹¹ „Muguri”, I, nr. 1–2, [februarie 1924], p. 3.

¹² E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuteană*, Cernăuţi, Colecţia Societăţii Scriitorilor Bucovineni, 1943.

¹³ „Muguri”, I, nr. 1–2, [februarie 1924,] p. 6.

trăinicie și mai ales mărturie de adâncimi de talent nebănuite”¹⁴, iar în poezia sa rămâne „credincios formelor clasice”. Se îndepărtează de ele în *Cântecele așteptării*, unde discursul liric ia înfățișare de conversație liberă.

„Eu m-am pornit pribeag pe lumea asta
Să-mi cânt lumea mea.
Dar n-am găsit-o...
Și-atunci ca meșteru-ndemânatec
Și încrezut în propria-i putere
Eu am muncit și am cântat”.

Remarcabil este *Cântec de toamnă*, plasare a peisajului citadin bacovian în peisajul rural bucovinean:

„Bat piule tare	Și cerul e negru
Pe gârlele sure	Și zarea-i de fum
Spre sat zboară corbii	Vin care la moară
Și vin din pădure	Încetul pe drum”.

Mihai Horodnic se anunța, la numai 18 ani, una dintre marile speranțe ale literaturii noastre. Ion Negură prefătează numărul dublu din „Muguri” 2–3, din octombrie–decembrie 1926, tipărit după moartea poetului. Publică pe copertă portretul poetului și retipărește o parte dintre poeziile acestuia. O fotografie îi înfățișează pe realizatorii revistei „Muguri”, Mihai Horodnic, Ion Negură, Teodor Grosu (Julian Vesper) și Eugen Prelipceanu, elevi, cum am mai arătat, ai aceleiași clase la liceul rădăuțean¹⁵.

Revista „Muguri” continuă să apară, însă, sporadic. I. Cojocaru scoate, la Botoșani, numerele 1, 2–3, în 1927, cu alți colaboratori. Numai cronica revistelor pare să fie scrisă de Ion Negură. Constantin Rotariu reia apariția revistei și scoate nr. 1, februarie 1929 și nr. 2–3, martie–aprilie 1929. Colaborează, dintre vechii susținători ai revistei, Ion Roșca, Ghedeon Coca, A. Cerneanu. Se publică traduceri din Molière, Baudelaire și Mistral¹⁶. Aurel Putneanu mai scoate un număr, în

¹⁴ Mihai Horodnic, *File de poveste (Antologie)*, volum omagial îngrijit de I. Negură și V. I. Postecă, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1936, p. 8; Mihai Horodnic, *Haiducii. Piesă în trei tablouri*. Cu o scrisoare a lui V. Postecă și răspunsul lui I. E. Torouțiu, București, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, [1937,] 74 p. Creația literară a acestui înzestrat autor bucovinean, stins din viață nedrept de tânăr, este readusă de curând în circuitul receptării. Sub egida Societății de Științe Filologice – Filiala Rădăuți, se tipărește volumul Mihai Horodnic, *Izvorul Primăverii*. Ediție îngrijită. Prefață: Luca Bejenaru, Notă asupra ediției, aprecieri critice, tablou cronologic, bibliografie și anexe: Vasile I. Schipor, *Indice de nume: Elena Cristuș-Pascaniuc, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2004, 268 p. + 46 de planșe.*

¹⁵ Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură, Bucovina, Suceava* [Tiparul S.C.P. „Mușatini” S.A. Suceava.] 1993, p. 157.

¹⁶ E. Ar. Zaharia, *op. cit.*, p. 18–19.

format liliputan, în 1934¹⁷. Revista „Muguri” este considerată cea mai bună publicație școlară din perioada interbelică din Bucovina¹⁸.

Presa rădăuțeană se impune în mișcarea noastră literară de după Marea Unire din 1918 cel puțin prin trei publicații, „Îndrumarea”, „Orion” și „Pana literară”, care pregătesc apariția revistei „Iconar”, cu rol important în mișcarea noastră literară. „Îndrumarea” începe să apară în 2 octombrie 1931 și o continuă, cu o întrerupere între ianuarie – iunie 1932, până în 15 aprilie 1933. Conducerea ziarului o ia Arcadie Cernovschi, cunoscut cu numele A. Cerneanu, de la celelalte publicații de mai târziu, originar din Costișa (Rădăuți), cu studii la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” și Școala Normală din Cernăuți, unde scoate revista „Plaiul Fagilor”, între 1926 și 1929¹⁹. „Îndrumarea” poartă subtitlul „Gazeta independentă”, apoi „Gazetă literar-culturală”. Aceste schimbări reflectă oscilațiile în orientarea publicației rădăuțene. Important este și faptul că, încă din primul număr ziarul are o pagină, „Îndrumarea literară”, ca după nr. 7, din 7 octombrie 1932, problemele de literatură și artă să nu mai fie prezentate într-o secțiune separată. Orientarea ziarului este politică și literară, cum se poate vedea din subtitluri. Articolul programatic din primul număr, semnat „Îndrumarea”, este o profesiune de credință a noii generații de scriitori: „Sufletul nostru e tânăr. Cuvântul nou. Dar drumul pe care mergem e vechi. E drumul marilor noștri înaintași, apărătorii dreptății, iluminarea adevărului, râvnitorii binelui și ai muncii dezinteresate. Culegând învățăminte și axa din trecutul lor prea frumos și pilduitor, vom lupta contra tuturor factorilor cari caută să distrugă moralitatea vieții noastre publice, iar atacurile lor le vom închide în paranteze de aur a[le] sufletului nostru dârz, categoric și curat ca și idealul ce ne însuflețește în clipa de față”²⁰.

Orientarea politică a ziarului este de critică radicală. Editorialul semnat de A. Cerneanu, *Pentru ce apărem?*, fixează locul ziarului în contextul presei bucovinene: „Bucovina – și aceasta o spunem tare și răspicat – nu are o presă românească, de pe a cărei tribună să se servească cuvântul curat și fără patimă. E o durere stranie, dar adevărată. Cele câteva cotidiene, cu mici excepții, nu încetează de a se bălăci în ideologia bucătăriei de partid. Ceea ce n-au încercat-o alții, și cu tot sufletul, o vom încerca-o noi și avem credința nestrămutată că vom reuși”²¹. Organ de presă independent, „Îndrumarea” își propune să ducă o luptă deschisă pentru asanarea societății bucovinene. Orientat în aceasta direcție, ziarul rădăuțean deschide o campanie de presă împotriva partidelor politice pe care le acuză de „sectarism politic”²² și împotriva bisericii din Bucovina, pe care o denunță într-o

¹⁷ „Muguri”. Revistă de încercări literare și critică. V, nr. 1, 1934. De aici aflăm că prima serie a revistei apare sub patronajul lui Ilie Vișan și al celor câțiva elevi.

¹⁸ Tudor Opreș, *Reviste literare ale elevilor, 1834–1974. Istoria presei școlare românești*, [București,] Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 123.

¹⁹ E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*, p. 126.

²⁰ „Îndrumarea”, I, nr. 1, 2 octombrie 1931, p. 1.

²¹ *Ibidem*, nr. 1, 2 octombrie 1931, p. 1.

²² *Ibidem*, nr. 2, 22 octombrie 1931, p. 1.

suită de articole pentru modul fraudulos în care administra Fondul Bisericesc²³. A. Cerneanu condamnă într-un editorial, *Murim de lașitate*, atitudinea conciliantă față de neajunsurile societății bucovinene²⁴. Salvarea nu putea veni decât de la noile generații și într-un editorial, *Îndemnuri pentru tineret*, da exemplu tineretul din Italia, Cehoslovacia și Germania²⁵.

„Îndrumarea literară” publică poezii, articole pe diferite teme și chiar de sinteză asupra mișcării literare bucovinene. T. Grosu publică, în primul număr, poemul *Târziu*, pe care îl semnează Iulian Vesper, pseudonim care îl va face cunoscut în literatură. Tot în primul număr, Ghedeon Coca semnează o *Nocturnă*. Aceștia li se alătură, succesiv, George Drumur (nr. 3), Ion Roșca (nr. 5), E. Ar. Zaharia și Mircea Streinul (nr. 7), Aurel Putneanu și Vasile I. Posteuca (nr. 9). Sunt și nume care figurează cu poezii, ca C. Dragomir, aproape în fiecare număr, fără să se impună în mișcarea literară. Proza este slab reprezentată și nu se poate reține nici un nume. Teoreticianul ziarului este Iulian Vesper, care pune în discuție probleme ce preocupau generația sa. Mărirea taxelor școlare și sistarea burselor, arată în articolul *Un pericol: Deznaționalizarea șoarelor*, făceau ca elevii de la țară, care formau majoritatea populației școlare, să-și întrerupă studiile²⁶. Avea în vedere, evident, situația de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. Constată, în articolul *Orientări în ceață*, că poezii din generațiile mai vechi se orientau spre sentimentalism (V. Alecsandri, D. Bolintineanu). Dimitrie Petrino se face cunoscut prin epitafuri la moartea soției sale, iar Vasile Bumbac era un „rapsod de epepei moarte”²⁷. Deși formați în climatul culturii germane, acești poeți ocoleau opera lui Schiller și numai T. Robeanu se apropie de Lenau. Amintirile lui Iraclie Porumbescu se dovedeau, în schimb, „savuroase, înfățișând o tinerețe trăită”. Influența ideologiilor politice de dreapta și de stânga este analizată în articolul *Oscilații simptomatice* și unele considerații de aici sunt și un avertisment pentru colegii săi de generație²⁸. Iulian Vesper angajează ziarul în dezbaterile publice privind generațiile și participă la ea cu trei articole: *Destinul unei generații*, *Noua generație și fenomenul românesc* și *Nivelări necesare*²⁹. „Experiența războiului, arată Vesper în primul articol, se reflectă în creații valoroase ca cele ale lui Cezar Petrescu, care însă alunecă ulterior spre literatura de duzină.” Se impun însă Mircea Eliade și Lucian Blaga. Compară situația din literatura română cu cea din literaturile străine și amintește și de Mihail Șolohov, al cărui roman, *Pe Donul liniștit*, îl traduce integral. Discuțiile cu privire la generații le găsește inutile și importante i se păreau (în cel de-al doilea articol) numai elementele de diferențiere.

²³ *Ibidem*, nr. 1, 2 octombrie 1931, p. 2; nr. 2, 22 octombrie 1931, p. 2; nr. 3, 1 noiembrie 1931, p. 2; nr. 4, 4 decembrie 1931, p. 3.

²⁴ *Ibidem*, II, nr. 6, 4 septembrie 1932, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, nr. 5, 29 iulie 1932, p. 1.

²⁶ *Ibidem*, nr. 3, 1 noiembrie 1931, p. 1.

²⁷ *Ibidem*, p. 3.

²⁸ *Ibidem*, nr. 8, 12 decembrie 1932, p. 1.

²⁹ *Ibidem*, nr. 9, 9 ianuarie 1933, p. 1-2; nr. 10, 6 martie 1933, p. 1; nr. 11, 15 aprilie 1935, p. 1.

Problema generațiilor o pune și în cel de-al treilea articol, unde polemizează cu Barbu Slușanschi și Traian Chelariu pe această temă. Studiul de sinteză al lui Ion Roșca, *În jurul mișcării literare în Bucovina*, anunță că se va ocupa de poezii Traian Chelariu, T. Grosu (Iulian Vesper), Dragoș Vitencu, M. Streinul, Gh. Antonovici, Ghedeon Coca, „cei mai de frunte”³⁰. Îi alătură acestora și pe George Drumur. Dintre cei șapte scriitori sunt prezentați numai Traian Chelariu, George Drumur și Mircea Streinul. Remarcă la cel dintâi orientarea spre „interiorizare și adâncire a materialului sufletesc”³¹, la al doilea oscilația între „descriptiv și abstractul barbican”³², iar la al treilea prezența temei morții³³. Ion Roșca insistă și asupra prozei lui Mircea Streinul și atrage atenția că George Drumur se ocupă, printre cei dintâi, de opera acestui poet bucovinean. Mai notăm că E. A. Zaharia enumeră, în articolul *Lilieci și ciocârlii*, colaboratorii la „Îndrumarea” și apreciază că ziarul devenea, chiar după primele numere, „prijitor literar de seamă”³⁴. Este o caracterizare foarte sugestivă pentru ceea ce va urma. Ziarul rădăuțean stă în atenția presei, care remarcă unele articole. „În Rădăuți apare o valoroasă și interesantă gazetă – se arată în «Răboj», – «Îndrumarea», în jurul căreia s-au grupat mai mulți tineri scriitori bucovineni. E. Ar. Zaharia publică un interesant articol, *Lilieci și ciocârlii*”³⁵.

„Îndrumarea” își încetează apariția, cum am văzut, în 15 aprilie 1933 și, câteva zile mai târziu, Aurel Putneanu și E. Ar. Zaharia scot la Rădăuți „Orion”, revistă bilunară de critică, literatură și polemică. Redacția și administrația erau în Strada Turcească, nr. 5 și se imprima la Tipografia „Arta” din Rădăuți. Primul număr iese, în 1 mai 1933, în format mic, de carte, în patru pagini, cu numerotarea continuă. Cunoaștem primele șase numere, din mai–iulie 1933, iar numărul următor lipsește din colecția Bibliotecii Academiei Române. Conducerea revistei o ia Emilian Gorescu și nr. 8 apare la București, în 18 decembrie 1933, în format de ziar. Poartă, acum, ca subtitlu „Revista ultimei generații”. Acest număr se deschide cu un interviu, *De vorbă cu Ionel Teodoreanu*³⁶. Dintre poezii bucovineni colaborează cu versuri numai Ion Roșca, E. Ar. Zaharia și Mircea Streinul. Revista își reia apariția, după o lungă întrerupere, la 1 mai 1935. Acum redacția este în str. Bejan, nr. 3 și se tipărește în tipografia văduvei Blondovschi. Numerotarea se dă în continuare: nr. 9/1 mai, nr. 10/15 iunie, după care își sistează definitiv apariția. Pe frontispiciu se specifică: „În acest număr” și dă numele lui Mircea Streinul, Aurel Putneanu și E. Ar. Zaharia, cărora li se alătură și George Drumur, în numărul din 15 iunie 1935. Materialele sunt nesemnate și într-o notă din nr. 10 se indică autorii lor, din numărul anterior. Aceste două numere se tipăresc în formatul „Biletelor de

³⁰ *Ibidem*, nr. 5, 29 iulie 1932, p. 1.

³¹ *Ibidem*, nr. 6, 4 septembrie 1932, p. 2.

³² *Ibidem*, nr. 7, 7 octombrie 1932, p. 2.

³³ *Ibidem*, nr. 8, 12 decembrie 1932, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, nr. 7, 7 octombrie 1932, p. 1. 35.

³⁵ „Răboj”, I, nr. 9, noiembrie 1932, p. 32.

³⁶ „Orion”, I, nr. 8, 18 decembrie 1933, p. 1.

papagal”, pe care îl împrumută și alte publicații, spre indignarea lui Arghezi, care protestează împotriva acestor practici din presa noastră³⁷.

Organizarea materialelor merită să rețină atenția. Fiecare număr se deschide cu un editorial care pune în discuție probleme considerate fundamentale, căruia îi urmează un al doilea editorial, complementar. Poeziile și proza se publică într-o secțiune intitulată sugestiv „Pajiști și constelații”, ca în secțiunea următoare, „Atitudini și verdicte”, să se acorde un spațiu larg comentariilor și notelor.

Editorialul programatic *Câmp sideral*, din primul număr, este semnat: „Redactorii” și definește specificul artei în concepția susținătorilor revistei rădăuțene. „Arta e stil – arată ei – și flux sufletesc. Poezia, luceafăr cu pețiol de aur. Cer înflorit și inspirat, literatura. Ne închinăm cuvântului expresiv și neaș.”³⁸ Revista aștepta colaboratori cu o „atitudine dărză”, fără echivoc, cu „inimi incandescente” și cu „drag de jertfă”. Editorialul declară că susținătorii revistei iubeau literatura din trecut, de la cronicari la Eminescu, și „hirotonisiții muzei”: poeții Crainic, Pillat, Blaga, Bacovia, Botta, iar dintre prozatori Ionel Teodoreanu și Liviu Rebreanu. Programul revistei este definit metaforic: „Pornim parabolic – încheie redactorii editorialul programatic – alături de trecut, încadrați în paranteza prezentului. Stațiune nouă. Cine ne-a înțeles și are talent să vie!”

Aurel Putneanu se ocupă, în cel de-al doilea editorial, *Literatura moartă*, de producția editorială, care servea numai „o anumită pătură franțuzită și nemțită”. Aștepta o reacție împotriva acestei literaturi din partea „capitalei” și dacă aceasta nu se va întâmpla, asanarea climatului cultural rămânea în sarcina „umililor cronicari ai provinciilor”, acesta fiind „și singurul lor merit”. Editorialele din numărul 2 sunt semnate de E. Ar. Zaharia (*Meridian incandescent*), în care definește tânăra generație de scriitori, și de Aurel Putneanu (*Întoarcerea în sat*), în care pledează pentru cunoașterea sufletului poporului și a graiului său, spre a crea o literatură nemuritoare, ca basmele³⁹. Tot E. Ar. Zaharia și Aurel Putneanu semnează editoriale și în nr. 3, din 1 iunie 1933. Cel dintâi îl intitulează *Invective* și îndreaptă atacuri violente împotriva celor care insultau țara, în vreme ce Aurel Putneanu, în *Per aspera ad artes*, pledează pentru umanitarism și cere să descoperi în fericirea semenilor fericirea proprie⁴⁰. Problemele estetice stau în atenția lui Neculai Roșca, *Naturalul în literatură*, și a lui Emilian Gorescu, *O deziluzie în plus*, din nr. 4–5, apărut la 1 iulie 1933⁴¹. „Demnitatea de oameni ne impune – consideră Neculai Roșca – să subordonăm esteticul eticului, fără a-l substitui pe acesta din urmă celui dintâi”. Sunt invocați Freud și Nietzsche. Emilian Gorescu deplânge alunecarea Anișoarei Odeanu într-o proză fără valoare artistică. Iulian

³⁷ T. Arghezi, *Note*, în „Bilete de papagal”, II, nr. 326, 27 februarie 1929, p. 2. Semnat B. de P.: *Scrieri 25. Proze*, București, Editura Minerva, 1974, p. 388–389.

³⁸ „Orion”, I, nr. 1, 1 mai 1933, p. 1.

³⁹ *Ibidem*, nr. 2, 15 mai 1933, p. 5 și 6.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 3, 1 iunie 1933, p. 9 și 10.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 4–5, 1 iulie 1933, p. 13 și 14.

Vesper semnează editorialul *Luceafărul poeziei bucovinene: Mihai Horodnic* din nr. 6, din 15 iulie 1933⁴². Solicitat de E. Ar. Zaharia să-l prezinte pe colegul său de la „Muguri”, Iulian Vesper se mărginește să-i facă un portret psihologic. Altceva aștepta E. Ar. Zaharia și altceva am fi așteptat și noi. Al doilea editorial din acest număr, *Fragment de scrisoare*, este semnat de Traian Chelariu, care definește ca scop adevărat al vieții numai: „arta și scufundarea mistică în divinitate”⁴³.

Editorialele expun puncte de vedere personale și nu se vede nicăieri că se propune un program obligatoriu de urmat în creația artistică, ori de subordonare la ideologia partidelor politice. Se exprimă însă speranța că tânăra generație se va impune în mișcarea literară.

Secțiunea a doua, *Pajiști și constelații*, publică foarte multi scriitori, care intră treptat în scenă și pe care îi vedem reuniți, antologic, în nr. 6, din 15 iulie 1933: E. Ar. Zaharia, Aurel Putneanu, Mircea Streinul, Iulian Vesper, Arcadie Cerneanu, Ghedeon Coca, Ion Roșca, Neculai Roșca, Aspazia Munte, Tudor Ulmanu, N. Tcaciuc-Albu, George Moroșan, Victor Măgură, Constantin Dragomir⁴⁴. Dintre colaboratorii la numerele anterioare lipsesc aici George Nimigeanu, Procopie Miștiște, George Drumur, Constantin Rotariu, Vasile Posteuca, Nicolae Monitoru. Colaboratorii la ziar sunt nume care formează „pajiștea”, cu alte cuvinte câmpul înflorit al presei rădăuțene, în care cresc și câteva personalități ce se înalță în „constelații”.

Ultimele două numere din „Orion” – 9/din 1 mai și 10/din 15 iunie 1935 – apar, cum am arătat, în formatul „Biletelor de papagal”, fiind concepute în spiritul publicației argheziene, în sensul trecerii numelui colaboratorilor în fruntea publicației. La nr. 9, din 1 mai, se inserează pe frontispiciu: „În acest număr: Mircea Streinul, Aurel Putneanu, E. Ar. Zaharia”. Pe frontispiciu, la numărul următor, figurează și George Drumur. Arghezi folosește formula: „Scris de...”, după care dă numele colaboratorilor. Articolele sunt nesemnate și numărul 9 se deschide cu un editorial, *Gratuitate*, în care se pledează pentru autonomia artei față de factorul politic⁴⁵, următorul număr deschizându-se cu *Cioclul cărților*, în care se condamnă o anumită producție editorială⁴⁶. Din numărul 9 sunt de reținut și portretele lui Panait Istrati, Paul Constantinescu, Vladimir Nichitovici și Zaharia Stancu, iar din cel următor, cronicile la cărțile lui Alexandru Călinescu, Iulian Vesper și Mircea Streinul.

Concomitent cu apariția revistei „Orion”, se inițiază la Rădăuți și scoaterea unei publicații literare de înaltă ținută grafică. „Pana literară” iese în iunie 1933, la o lună după revista „Orion”, însă în format mare, asemănător „Contemporanului” dinainte de 1989. Este inițiată ca o publicație „lunară de critică, literatură și polemică” și se tipărește tot în tipografia văduvei Blondovschi, în 8 pagini, cu o

⁴² *Ibidem*, nr. 6, 15 iulie 1934, p. 17.

⁴³ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 6, 15 iulie 1933, p. 18–22.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 9, 1 mai 1933, p. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 10, 15 iunie 1933, p. 1.

frumoasă literă pe frontispiciu și cu multă acuratețe în culegerea textelor. Aceste amănunte sunt importante pentru cunoașterea nivelului tehnicii tipografice dintr-un oraș mic de provincie. Redacția era în Calea Regele Carol II, nr. 37, unde se indică să se trimită manuscrisele. Pe frontispiciu figurează numele și funcția fondatorilor noii publicații rădăuțene: director: I. Crețeanu, redactori: Gh. Tudose, T. Lianu, M. Streinul, secretar de redacție: F. Ozar. Practica de la „Orion”, potrivit căreia editorialul programatic este încadrat între alte două editoriale, o întâlnim și aici. Se aplică metoda continuării tipăririi articolelor pe mai multe pagini și se intercalează între ele poeziile și prozele.

Editorialul programatic *În loc de cuvânt*, din unicul număr pe care îl cunoaștem, este semnat „Pana literară” și el indică cele două direcții în care publicația își va desfășura activitatea. „Noi ne-am propus să facem din revista noastră – arată conducătorii noii publicații rădăuțene – o adevărată tribună a scrisului, de la care să-i fie îngăduit oricui să-și spună cuvântul, atunci când știe să și-l spună frumos, după ce mai întâi a știut să-l gândească profund”⁴⁷. O a doua direcție privește lupta pentru asanarea climatului cultural: „Vom porni desnădăjduita, măreața campanie de exterminare a câtorva cuiburi de viciați cari, în neputința tragică de a crea, nu-nțeleg să facă altă treabă decât să batjocorească și să compromită sensul românesc, literatura națională a prezentului, cu tot soiul de pornografii impertinente și grobienisme”.

Editorialul programatic este însoțit de un prim editorial, *Despre bazaconia generației de ultimă oră*, semnat de Mircea Streinul cu inițialele M. Str., în care face o demarcație între generația lui G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Mircea Eliade, cu o solidă pregătire intelectuală, și noua generație, a cărei cultură nu depășea cronica literară de la diferite publicații. Unii din reprezentanții acestei noi generații mai „ciupeau” ceva de la „franțuji”, alții de la „nemți” sau de la „engleji”. Propune să se informeze și asupra tradiției culturale a acestor popoare. Cel de-al doilea editorial care îl însoțește pe cel programatic este o *Scrisoare către tineret*, semnată „Pana literară”, de fapt un manifest⁴⁸: „Voi sunteți înmugurirea, sunteți floarea neprihănită a fructului de mâine. Din voi va să țâșnească o realitate vie, o realitate nouă”.

Problemele literaturii românești sunt puse în discuție de George Tudose, primul redactor, într-un lung articol, intitulat *În jurul literaturii tinerei generații*, și având subtitlul „O părere umilă asupra unei chestiuni covârșitoare”⁴⁹. Este o critică severă la adresa literaturii postbelice, care reflectă haosul ce domnea și în celelalte domenii de activitate. „Nu curentul face opera – scrie redactorul revistei rădăuțene –, ci opera curentul. Poți fi discipolul celei mai noi mode de futurism, dadaism, symbolism, ism și ism și iarăși ism, dar dacă nu e stofă, zadarnică ți-e treaba”.

⁴⁷ „Pana literară”, I, nr. 1, iunie 1933, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 1, iunie 1933, p. 1–2.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 2, 3, 4.

Acuzația principală pe care o aducea poeților din noua generație privea faptul că poeziile lor rămâneau străine sufletului poporului, cum nu erau operele lui Creangă, Caragiale, Eminescu, Coșbuc. Contestă valoarea poeziei lui Ion Barbu, dar și a poeților bucovineni. Mircea Streinul nu se putea elibera de tutela lui Valéry, George Drumur compunea „șarade” în loc de poezii, iar Gheorghe Antonovici publică, tot în loc de poezii, „parascovenii”. După acest excurs critic, cu exemple incriminatorii, tragea și o concluzie: „Căci numai scrisul care va prezenta adevăratul suflet pur al neamului, care se va contopi cu însăși ființa existenței sale și care se va citi cu dragoste și pătrundere și în cea mai umilă colibă va fi adevărata literatură a noastră”.

Pe o poziție asemănătoare se situează și Aurel Putneanu în articolul *Pericol latent*, în care îndreaptă un atac împotriva pretinșilor „șefi de generație”, care refuză să recunoască adevărata artă, pe motiv că o întunecă pe a lor⁵⁰.

Problema cunoașterii vieții poporului nu era un lucru reprobabil, cu atât mai mult cu cât se pleda în favoarea ei de la nivelul dezvoltării literaturii naționale. Trăsătura negativă a acestor demersuri critice consta în viziunea statică asupra poporului, fără perspectiva dezvoltării lui economice și culturale.

Poezia este reprezentată de Teofil Lianu, Aspazia Munte, Ghedeon Coca, Traian Chelariu, Arcadie Cerneanu, E. Ar. Zaharia, Neculai Roșca, Cristofor Vitencu, Ionel Crețeanu, F. Ozar. Mircea Streinul semnează o poezie împreună cu Gh. Antonovici, practică mai rar întâlnită pentru asemenea colaborări. Proza aparține lui Mircea Streinul, care publică fragmente, cu specificarea că făceau parte din romanele sale. Ionel Crețianu îl prezintă pe Ciprian Porumbescu, iar F. Ozar pe Jean Bart.

„Pana literară” apare, probabil, într-un singur număr și susținătorii săi își continuă colaborarea la „Orion” și la celelalte publicații bucovinene și din afara provinciei.

Presa rădăuțeană acordă un spațiu larg notelor și comentariilor și revista „Orion” specifică în subtitlu, cum am văzut, că era publicație de „critică literară” și „polemică”, iar „Pana literară” de „critică literară și polemică”. Secțiunea privind comentariile și notele prezintă un interes aparte din faptul că se constituie într-un tablou asupra volumelor și revistelor care apăreau. „Pana literară” deschide o rubrică specială, *Vitrina literară*, pentru cărți, și alta, *Aspecte sinoptice*, pentru reviste și ziare. Să mai notăm că presa rădăuțeană nu se asociază celei bucureștene în atacurile împotriva poeziei argheziene.

Tabloul presei rădăuțene îl împlinim cu alte câteva publicații cu caracter religios, economic și politic: „Gazeta agricultorilor” (1926), „Cuvântul Rădăuților” (1927–1928), „Îndrumarea nouă” (1931), „Garda Bucovinei” (1932–1933), „Cuvântul preotesc” (1934–1942). Să reținem și trei publicații germane, „Archiv für Landeskunde der Bukowina” (1927–1930), „Bukowiner Wochenpost” (1932–1933),

⁵⁰ *Ibidem*, p. 4.

„Bukowiner Heimatblätter” (1933), la care colaborează și August Nibio, profesorul rădăuțean⁵¹. Cel mai vechi ziar german care apare la Rădăuți este „Radautzer Zeitung”, care iese într-un singur număr, în martie 1893⁵².

Cea de-a doua privire de sinteză asupra literaturii bucovinene o întocmește E. Ar. Zaharia, *Gama literară a Arboroasei*, care folosește, cum se vede, și un termen special pentru scrisul acestei generații bucovinene. Această a doua privire de sinteză, după cea a lui Ion Roșca din „Îndrumarea”, se publică în ziarul „Răboj” din București, susținut de scriitorii bucovineni⁵³. Prezentarea lui E. Ar. Zaharia se deschide cu aprecieri privind importanța ziarului „Îndrumarea” în mișcarea literară bucovineană, pe care îl consideră un „apostol al cuvântului și al luminii”, „un foisor literar al întregii Bucovine”. Sunt prezentați Traian Chelariu, Dragoș Vitencu, Barbu Slușanschi, Mircea Streinul, Iulian Vesper, Neculai Roșca, Tudor Ulmanu, Ghedeon Coca, George Drumur, Aurel Putneanu, Arcadie Cerneanu, Vasile Posteuca, Constantin Rotariu. Poetii rădăuțeni ocupă, ca număr, primul loc. Caracterizarea generală a poeziei bucovinene este făcută în terminologia unui baci de stână, din munții Bucovinei. „Literatura tânără bucovineană – scrie E. Ar. Zaharia – e încă în lapte dulce. Donițele revistelor prevestesc spuma cântecelor de plecare sau de lan. Tâșnește gras din țâța inspirației. Ulcioarele minuscule ale catrenelor și miniaturilor se umplu. Citeșca scrisorilor naive culege perișorii asonanțelor. Ulcelele smălțuite prind smântână. Ugerul artistului se tot mulge”⁵⁴. Dincolo de terminologia păstorească, predomină viziunea critică asupra producției literare bucovinene.

Contribuția scriitorilor rădăuțeni în mișcarea interbelică din țara noastră este pusă în lumină de E. Ar. Zaharia în *Antologia rădăuțeană*, tipărită la Cernăuți, în 1943⁵⁵. Sunt incluși aici, cu date biografice și texte reprezentative, 21 de poeți: Vasile Bodnariu, Arcadie Cerneanu, Ghedeon Coca, Ionel Crețianu, Mircea Grunichievici, Ion Roșca, Constantin Rotariu, E. Ar. Zaharia, George Nimigeanu, Mihai Horodnic, I. O. Suceveanu, Vasile I. Posteuca, Ana Țurcan, Dragoș Vicol, T. Viorescu, Procopie Miliște, N. Teaciuc-Albu, Ioan Cârdei, George Voevidca, George [Aurel] Putneanu, Iulian Vesper, Vasile Gherasim, Liviu Marian. Poeții rădăuțeni figurează și în antologia *Aspaziei Munte* și a lui Neculai Pavel, *Breviar de poezie bucovineană contemporană*, tipărită la Cernăuți, în 1934. Dintre cei 21 de poeți antologați aici 10 sunt rădăuțeni: Ghedeon Coca, Arcadie Cerneanu, Ionel

⁵¹ D. Vatamaniuc, *August Nibio și presa germană rădăuțeană*, „Analele Bucovinei”, I, nr. 1 (ianuarie – iunie) 1994, p. 133–136.

⁵² Franz Wiszinowski, *Radautz die deutsche Stadt des Buchenlandes*, [Waiblingen, W. Eisele, Inh. Tauber, Jun.,] 1966, p. 279–281. Conține informații despre toată presa germană din Rădăuți, fiind o lucrare de referință și pentru alte domenii privind acest oraș din Țara de Sus a Moldovei.

⁵³ „Răboj”, I, nr. 9, noiembrie 1932, p. 29–30, nr. 10, decembrie 1932, p. 33–34, nr. 11–12, ianuarie–februarie 1933, p. 37–38. Scriitorii bucovineni susțin o pagină literară. *Stihuri de răboj*, la care colaborează și scriitorii din alte provincii românești.

⁵⁴ *Ibidem*, I, nr. 11–12, ianuarie–februarie 1933, p. 38.

⁵⁵ E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*, cu coperta de Eugen Drăguțescu, Cernăuți, Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, 1943, 134 p.

Crețianu, Procopie Miște, George Nimigeanu, Aurel Putneanu, Ion Roșca, N. Tcaciuc-Albu, Iulian Vesper, E. Ar. Zaharia⁵⁶. Mircea Streinul include și el în antologia sa *Poezii tineri bucovineni*, tipărită la București, un număr mare de poeți rădăuțeni. Dintre cei 14 poeți prezentați aici 6 sunt rădăuțeni: Ghedeon Coca, George Nimigeanu, Vasile I. Posteucă, Nicolae Tcaciuc-Albu, Iulian Vesper, E. Ar. Zaharia⁵⁷. Cele trei antologii au comună preocuparea de-a tipări cât mai multe „inedite” din opera poezilor bucovineni.

Există mărturii potrivit cărora, în acest climat intelectual de la Rădăuți, s-a inițiat și întemeierea revistei „Iconar”, care începe să apară tot aici, fiind mutată ulterior la Cernăuți. „Iconar» va fi titlul unei reviste literare – informează ziarul «Răboj», în 7 septembrie 1932 –, pe care o va edita, în cursul anului viitor, un grup de tineri scriitori bucovineni. Regretăm că trebuie să așteptăm prea mult, dar credem că răbdarea noastră va fi pe deplin răsplătită.”⁵⁸ Informația este preluată de Mircea Streinul în „Îndrumarea”, ziarul rădăuțean, care o completează cu noi date. „Tot revista «Răboj» anunță – notează Mircea Streinul – că la anul va apărea la Cernăuți publicația «Iconar». Faptul se va produce îndată ce se va întoarce dl Traian Chelariu de la Paris, adică în toamna anului 1933. «Iconarul» va apela la colaborarea câtorva tineri scriitori din București: Horia Fulger, Bazil V. Nistor, Dan Petrașincu etc. Se afirmă că un cunoscut poet cernăuțean intenționează să editeze o mare revistă de literatură și polemică.”⁵⁹ Horia Fulger și Bazil V. Nestor sunt redactori la „Răboj”, la care colaborează cu versuri și D. Popovici, probabil viitorul profesor la Universitatea din Cluj. Revista „Orion” anunță, în 1 mai 1935, că Arcadie Cerneanu și Iulian Vesper se pregăteau să scoată „Îndrumarea” la Rădăuți⁶⁰. Câteva luni mai târziu, în septembrie 1935, George [Aurel] Putneanu redactează la Rădăuți primul număr al revistei „Iconar”, care va grupa ulterior în jurul său pe cei „cu o credință politică mai presus de cea literară”⁶¹.

Biblioteca Academiei Române păstrează revista „Iconar” într-o colecție incompletă. Primul număr poartă data: 1.1.1935, fără să indice ziua și luna. Acest număr se deschide cu un editorial de Nae Ionescu, *Primejdia „celor de pe urmă”*, căruia îi urmează, în numărul următor, Traian Brăileanu, cu editorialul *Ritmul generațiilor* în evoluția artelor. Apariția revistei la Cernăuți este semnalată de „Gazeta bucovinenilor”, care o pune în legătură cu „Însemnări sociologice”, scoasă de Traian Brăileanu⁶². Numerele următoare nu poartă nici ele indicarea zilei și lunii de apariție. Abia la numărul 8 se precizează că acesta apare în 15 aprilie 1936. De aici luăm cunoștință că „Iconar” era o publicație lunară și că anul editorial se

⁵⁶ Aspazia Munte, Neculai Pavel, *Breviar de poezie bucovineană contemporană*, Cernăuți [Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”] 1934, p. 5, 6, 8, 11–15, 18, 22, 23, 26–27.

⁵⁷ Mircea Streinul, *Poezii tineri bucovineni*, p. 39–45, 74–85, 127–155, 161–176.

⁵⁸ „Răboj”, I, nr. 7, septembrie 1932, p. 24.

⁵⁹ „Îndrumarea”, I, nr. 7, 7 octombrie 1932, p. 3 (*Herbar*).

⁶⁰ „Orion”, I, nr. 9, 1 mai 1935, p. 4.

⁶¹ E. Ar. Zaharia, op. cit., p. 26.

⁶² „Gazeta bucovinenilor”, III, nr. 26, 15 ianuarie 1936, p. 3.

socotea din septembrie. Mergând îndărăt cu numerotarea, pe luni, putem stabili cu certitudine că nr. 1 apare în septembrie 1935, nr. 2 în octombrie 1935, nr. 3 în noiembrie 1935, iar nr. 4 în decembrie 1935. La Rădăuți apar nr. 1, 2 și 3, în Tipografia Văd. Blondovschi. O împrejurare fericită face să se descopere aceste numere pe care le tipărim integral la *Documente*. Traian Chelariu, întors de la studii din străinătate, este rezervat în privința orientării politice a revistei pe care stăruia să o impună Mircea Streinul și câțiva din prietenii săi. Publică în „Glasul Bucovinei” articolul *Naționalismul și literatura*, în 13 septembrie 1935, în care își definește poziția față de subordonarea creației literare ideologiei de partid. „Naționalismul în literatură – arată Traian Chelariu – îți impune, dacă e sincer, acea indiscutabilă cinste de artist și om care te solidarizează cu poporul tău și te face să-ți trăiești cu adevărat viața. Dar dacă e vorba până într-atâta, să se știe că viața primează”⁶³. Traian Chelariu face distincție între „naționalismul autentic” și cel „de propagandă electorală” și susține că cel dintâi contribuia la apropierea dintre popoare, prin relevarea „deosebirilor specifice”, singurele cu „relief și culoare” în lupta împotriva nivelării valorilor. În susținerea opiniilor sale ia ca pretext lucrarea lui Louis Dimier *Le nationalisme littéraire et ses méfaits chez les Français*. După articolul lui Traian Chelariu, cineva, care semnează *Cronicar*, publică în „Glasul Bucovinei”, în 17 octombrie 1935, o amplă dare de seamă, *Iconar* I, 2, în care se delimitează strict de orientarea politică a revistei⁶⁴. Sunt criticați pentru acest lucru Liviu Rusu, directorul revistei, care își găsea „expresia în simulare și obscurantism”, G. Macri, plin de contradicții, Barbu Slușanschi, cu „respirația scurtă și pauperă” și Mircea Streinul, ce își striga genialitatea „pe la toate răspântiile”. Se regretă prezența lui Leon Țopa în paginile revistei. „Cauza integral românească – se precizează aici – în nici un caz mai puțin scumpă nouă decât le-ar conveni s-o știe câțiva minori Zoili, e cauză așa de mare încât păcatul împotriva ei [il] asemuim cu păcatul contra spiritului sfânt. Nu-i este deci nimănui iertat să-i lucreze împotriva, precum nimănui nu-i este iertat a se folosi de ea pentru meschinele și măruntele lui socoteli de telal sau piață literară”.

Barbu Slușanschi răspunde la aceste critici, tot în „Glasul Bucovinei”, și dezaprobă „înverșunarea” împotriva „Iconarului”, precum și faptul că cel care formula asemenea critici se ascundea în anonim și nu-și dezvăluia numele⁶⁵. Ar fi interesant de știut, în adevăr, cine este autorul celei dintâi luări de atitudine împotriva acestei reviste rădăuțene, înainte de a fi cernăuțeană.

Desprinderea „Iconarului” din climatul intelectual rădăuțean este definitivă și dintre poezii de aici numai Vasile I. Posteuca îl urmează pe Mircea Streinul la Cernăuți⁶⁶.

⁶³ „Glasul Bucovinei”, XVIII, nr. 4 643, 13 septembrie 1935, p. 2-3.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 4 667, 17 octombrie 1935, p. 2-3.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 4 671, 22 octombrie 1935, p. 3.

⁶⁶ Mircea A. Diaconu, *Revista „Iconar” și mișcarea literară bucovineană interbelică*, în „Analele Bucovinei”, II, nr. 2, [iulie-decembrie] 1995, p. 311-322. Se prezintă ideologia, colaboratorii și realizările literare.

G. Călinescu încadrează mișcarea literară bucovineană interbelică în supra-realism, cu influențe puternice din Blaga, Barbu și Arghezi. „Ceea ce izbește la noua generație bucovineană – scrie G. Călinescu – este hotărârea de-a cultiva valorile pure, necontaminate de atitudini exterioare artei, de a-și face din această creațiune, în libertate, o formă de afirmație națională”⁶⁷.

⁶⁷ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 822; ediția a II-a, revăzută și adăugită, cu o prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, p. 906.

August Nibio este unul dintre cei mai activi intelectuali ai comunității germane din Rădăuți, profesor și publicist cu un lung stagiul în presa vremii.

Biografia sa nu cuprinde, după câte cunoaștem, evenimente aparte, care să fi influențat într-un fel sau altul pregătirea sa profesională. Se naște la Rădăuți în 13 iulie 1886, termină liceul de aici în iulie 1904, își ia licența în litere și filosofie la Universitatea din Cernăuți și intră în învățământ, în 1 septembrie 1907. Își trece examenul de capacitate în 17 martie 1911, iar în octombrie 1924 se supune la un examen pentru limba română, istoria și geografia României. Este profesor la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, unde predă istoria, geografia și cântul¹, și la Liceul de Fete din Rădăuți, unde predă germana și este angajat și ca maestru suplinitor pentru muzică².

Concomitent cu munca la catedră, August Nibio desfășoară și o remarcabilă activitate publicistică. Debutează cu un articol, *Sagen aus Radautz*, în „Bukowiner Volksblatt” din Cernăuți, în octombrie 1911, ca să publice, tot aici, un alt articol, *Misail Chisaliță als Egumen von Putna*, în mai 1912. De la ziarul cernăuțean trece la „Bukowiner Volkszeitung”, care apărea la Câmpulung Moldovenesc. Publică aici articolele *Über den Sitten der Sprache und Sitten der Rumänen auf die Deutschen in der Bukowina* și *Vom Volkswitz und den Spitznamen in der Bukowina*, amândouă în 1912. Profesorul rădăuțean publică în presa din Bucovina și din afara hotarelor ei, cum se desprinde din lucrarea lui Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*, peste 60 de studii și articole, între 1912 și 1940. Mai multe îi apar în „Deutscher Kalender für Bukowina”, din Cernăuți, între 1919 și 1934, „Die Heimat”, din Cernăuți, între 1920 și 1931 și „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, tot din Cernăuți, între 1925 și 1932. Dintre studiile sale consacrate unor societăți se cuvine menționat *Geschichte des Männergesangvereines „Harmonia” in Sereth (1864–1867)*, publicat în „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, în 1930³. De o atenție deosebită se bucura comunitatea germană din Rădăuți, însă le prezintă și pe cele din comune. Se ocupă de creația populară, îndeosebi de anecdote și de interferențe culturale româno-germane. August Nibio este și primul biograf, cum s-a putut vedea, al lui Ernst Rudolf Neubauer, căruia îi consacră mai multe studii cu informații bogate, întemeiate și pe cunoașterea nemijlocită a manuscriselor. Să

¹ „Anuarul I al Liceului de Stat Eudoxiu Hurmuzachi pe anul școlar 1921–1922”, Cernăuți, 1923, p. 61, 84, 87; „Anuarul II al Liceului de Stat Eudoxiu Hurmuzachi pe anul școlar 1922–1923”, Cernăuți, 1924, p. 14.

² „Anuarul I al Liceului de Fete al Statului din Rădăuți pe anii școlari 1919–1923”, Cernăuți, p. 55–56; „Anuarul I al Liceului de Fete al Statului din Rădăuți pe anii școlari 1923/24–1926”, Cernăuți, 1927, p. 22, 27.

³ „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, VII, nr. 1786, 7 februarie 1930, p. 5; nr. 1794, 16 februarie 1930, p. 6; nr. 1796, 19 februarie 1930, p. 4; nr. 1797, 20 februarie 1930, p. 5; nr. 1800, 23 februarie 1930, p. 3. Și în volum, Rădăuți, Verlag F. Schledt, 1930, 32 p.

menționăm tot aici și studiul *Ludwig Adolf von Staufe-Simiginowicz*, publicat în „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, în 1932⁴.

August Nibio este și fondatorul a trei publicații germane pe care le scoate la Rădăuți. „Archiv für Landeskunde der Bukowina” apare sub formă de revistă, în 1927 și 1930. Mai înainte sunt de semnalat la Rădăuți doar câteva publicații germane. „Radautzer Zeitung”, în 1893 și „Freie deutsche Worte”, în 1907, care nu se găsesc în bibliotecile noastre și nu le înregistrează nici Erich Beck în bibliografia sa. Să amintim și alte două publicații, „Der Anfang”, din 1930 și „Sonntagsblatt”, din 1932, contemporane cu cele scoase de August Nibio, care de asemenea nu figurează în bibliotecile noastre⁵.

August Nibio concepe revista sa ca o culegere de studii. Face loc, în primul număr, studiilor lui Raimund Fr. Kaindl, *Ludwig Adolf Simiginowicz*, Ioan Zugrav, *Călugărița*, Hans Gaschler, *Eine deutsche Dorfritanei aus der Bukowina*. August Nibio publică studiul *Das Kloster Ilișești*. Cel de-al doilea număr se deschide cu studiul lui Eugen Herzog, *Landeskunde und Mundartenforschung*, căruia îi urmează Teodor Balan, *Der Ursprung der Familie Constantinovici-Grecul*, Norbert Zimmer, *Der Siedlungsaufbau der buchenländischen deutschen Siedlungen*, Hubert Kargl, *Zur Vogelkunde der Bukowina*, Alfred Klug, *Rumänen als deutsche Dichter*, Rudolf Gassauer, *Der gegenwärtige Stand der moldauischen Münzkunde*, Fritz Netollitzky, *Der „Himmelstan”, eine Speise auf dem Ineu*. August Nibio face o recenzie la cartea lui Alexandru Vitencu, *Documente moldovenești din Bucovina*⁶. Studiile abordează domenii variate, mergând de la istorie, aspecte din viața comunității germane și prezentarea unor personalități. Se remarcă studiul lui Kaindl și cel al lui T. Balan, care dă și un arbore genealogic al familiei Constantinovici-Grecul.

Cea de-a doua publicație pe care o scoate August Nibio la Rădăuți, „Bukowiner Heimatblätter”, este tot o culegere de studii și ea se tipărește în 1933 în tipografia văduvei lui P. Blondowski. Se publică aici patru studii: Sever de Zotta, *Die Abstammung der Familie Flondor*, O. Marcu, *Zoogeographische Bemerkungen über einige für die Bukowina neue oder weniger bekannte Chrysomeliden*, Albert Baumgarten, *Kinderrime aus Pojana Micului*. August Nibio tipărește studiul *Erdbeben in der Bukowina*. Studiul lui Sever de Zotta privind familia Flondor se remarcă prin informația în mare parte inedită la acea dată. Reține atenția studiul lui Albert Baumgarten, cu „rime ale copiilor” dintr-o comunitate germană. August Nibio prezintă cutremurele de pământ în Bucovina din anii 1471, 1516, 1620, 1711, 1738, 1822, 1829, 1838. Se folosesc cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, precum și izvoare germane.

⁴ „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, IX, nr. 2 480, 12 iunie 1932, p. 2-3; nr. 2522, 3 august 1923, p. 3.

⁵ August Nibio, *Radautzer Zeitungen*, în „Bukowiner Wochenpost”, I, nr. 4, 11 august 1932, p. 3. De aici luăm informațiile despre presa rădăuteană.

⁶ Alexandru Vitencu, *Documente moldovenești din Bucovina* (Colecția Ion Balșescu din Comănești), Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1929.

Cea de-a treia publicație care apare la Rădăuți, „Bukowiner Wochenpost”⁷, este un ziar în adevăratul înțeles al cuvântului. Poartă ca subtitlu: „Unabhängiges deutsche Wochenblatt”. Primul număr iese în 24 iulie 1932 și-și continuă apariția până în 5 martie 1933. Sunt în total, în colecția Academiei Române, 32 de numere. Numele lui August Nibio nu apare ca director sau editor ca la cele două publicații anterioare. Se menționează, la sfârșitul fiecărui număr, începând cu primul și până la nr. 27 din 29 ianuarie 1933, numele lui Robert Neunteufel ca „Verantwortlicher Schriftleiter”, iar în continuare figurează în această calitate Karl Brzezina. Ziarul se imprimă în tipografia văduvei lui P. Blondowski. Articolul programatic, *Zum Gelehrte*, din primul număr, dă câteva indicații privind orientarea ziarului, care poate fi urmărită și în modul de prezentare a materialelor. Editorialele cu care se deschide fiecare număr tratează probleme politice curente. Editorialele nu sunt semnate, cu puține excepții, ca cea mai mare parte a articolelor. Dintre rubricile permanente sunt de notat *Politisches*, care dă informații din lume și din România, și *Radautzer Nachrichten*, cu informații locale. Dintre rubricile permanente, cea mai importantă este *Foiletonul* semnat alternativ de August Nibio, Julius Teuchert, Max Januszewski, Wilhelm Wühr și Siegfried Hugo, care publică și poezii. Dintre foiletoanele lui August Nibio notăm *Unsere Königshymne*, *Radautzer Zeitungen*, *Von unseren Volkstanzen*, *Czernowitz oder Cernăuți?*, *Auf der Kukuruzklaker*⁸. Două dintre foiletoane sunt consacrate, cum se vede, dansurilor populare și obiceiurilor la clăcile de desfăcut porumb. Foiletonul cel mai important din ziar rămâne cel al lui August Nibio, *Verschwundene Ortschaften in der Radautzen Ebene*, conceput ca o suită de monografii ale comunelor Măneuți, Balasinești, Tărnăuca, Măcicateștii. Problema satului Măneuți îl preocupă pe August Nibio și într-un articol, *Wo lag das alte Maneutz*, publicat în „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, în 1932⁹. Sunt sate dispărute și meritul lui Nibio constă în localizarea lor, acceptată și de istorici¹⁰. Studiul se remarcă printr-o informație bogată, scoasă din izvoare inaccesibile, în parte, cercetătorului de azi din România.

August Nibio se oprește, în foiletonul *Radautzer Zeitungen*, și la presa românească. Prezintă „Gazeta agricultorilor”, scoasă la Rădăuți, sub conducerea lui Ioan Larionescu, între 1926 și 1928, „Cuvântul Rădăuților” sub conducerea lui E. Nastasi, care apare însă la București, „Îndrumarea”, sub conducerea lui A. Cernovschi, care apare între 1931 și 1933, și „Îndrumarea nouă”, care apare între 23 decembrie 1931 și 16 septembrie 1932. „Gazeta agricultorilor”, „Cuvântul Rădăuților”, „Îndreptarea nouă” erau ziare politice și nu acordau atenție mișcării

⁷ „Bukowiner Wochenpost”, I, nr. 3, 7 august 1932, p. 3; nr. 4, 14 august 1932, p. 3; nr. 8, 11 septembrie 1932, p. 3; nr. 17, 13 noiembrie 1932, p. 3; II, nr. 24, 8 ianuarie 1933, p. 4.

⁸ „Bukowiner Wochenpost”, II, nr. 25, 15 ianuarie 1933, p. 2-3; nr. 26, 22 ianuarie 1933, p. 2-4; nr. 32, 5 martie 1933, p. 2-3. Ultimele două numere ale ziarului din colecția Academiei Române sunt deteriorate și lipsește continuarea studiului.

⁹ „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, IX, nr. 2 464, 22 mai 1932, p. 3.

¹⁰ Teodor Balan, *Satele dispărute din Bucovina*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1937, p. 18.

culturale. „Îndrumarea”, cu subtitlul „Gazetă independentă”, scoate și un supliment, „Îndrumarea literară”, susținut de cele mai reprezentative personalități ale mișcării literare bucovinene din acei ani. Publică articole, proze, poezii A. Cerneanu, Iulian Vesper, Ghedeon Coca, George Drumur, Ion Roșca, E. Ar. Zaharia, Traian Chelariu, Mircea Streinul, Vasile I. Postecă, George Putneanu.

Mai notăm, în sfârșit, că I. Vișan, prefectul județului Rădăuți, îi încredințează lui August Nibio traducerea în germană a monografiei lui O. Tafrali, *Le monastère de Sucevitza*, tipărită la Iași, în 1929¹¹.

August Nibio se impune în mișcarea culturală din Bucovina din prima jumătate a secolului trecut ca un mesager al comunității germane din Bucovina anexată la Imperiul Habsburgic, în 1775. Apelează la presă, prin mijlocirea căreia face cunoscute valorile spirituale ale conaționalilor săi. Informația bogată și variată face din studiile și articolele sale texte de referință pentru cercetătorul de azi.

¹¹ O. Tafrali, *Le monastère de Sucevitza*, *Viața Românească*, 1929, p. 3–50. *Das Kloster Sucevița. Deutsche Übersetzung von Prof. A. Nibio*, p. 53–103.

Congresul organizat de studenții români de la Universitatea din Viena, la propunerea lui Mihai Eminescu, își ține lucrările în cadrul Serbării de la Putna, din august 1871. Congresul ia hotărârea ca „tinerii”, cum își spuneau cei din generația lui Eminescu, să-și desfășoare activitatea politică în provinciile românești – Transilvania, Bucovina, Basarabia – atunci sub stăpânirea imperiilor vecine, sub deviza luptei pentru unitatea culturală a tuturor românilor. Se hotărăște, tot atunci, să se înființeze și un organ central de presă, prin care să se ducă această luptă și s-a ales ca sediu, pentru el, Sibiul, nu la întâmplare. Aici activa Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), înființată în noiembrie 1861, și ieșea, tot aici, „Telegraful român”, fondat de Andrei Șaguna în noiembrie 1853, cel mai vechi ziar românesc, cu o apariție până în zilele noastre. Congresul studentesc a hotărât să încredințeze conducerea acestui organ central de presă lui Ioan Slavici, președintele Comitetului de organizare a Serbării de la Putna, scriitor cunoscut și ziarist cu prestigiu în cultura română.

Cotidianul propus la Congresul studentesc de la Putna se înființează la Sibiul, cu titlul „Tribuna”, în 14/26 aprilie 1884, sub conducerea lui Ioan Slavici și avea să înscrie o epocă în presa românească.

Pregătirile pentru înființarea „Tribunei” au durat destul de mult și le-am prezentat pe larg în monografia consacrată lui Ioan Slavici¹, încât nu reluăm toată informația de acolo, cum vom face și mai departe. Să amintim, totuși, că viitorii fondatori ai „Tribunei” s-au grupat în jurul „Telegrafului român”, în speranța că îl puteau transforma, dintr-o publicație religioasă, în una politică, ceea ce nu s-a întâmplat. Concomitent cu activitatea la „Telegraful român”, ei scot „Foișoara «Telegrafului român»”, în care critică în termeni severi etimologismul, principala piedică în lupta pentru unitatea culturală și adoptă în scriere ortografia fonetică, în uz în cea mai mare parte a poporului român.

„Tribuna” se deschide, cum era în practica vremii, cu un apel *Către publicul român*, căruia îi urmează editorialul progmatic, venind din partea redacției. Imperiul Austro-Ungar este declarat stat poliglot, se denunța pactul dualist din 1867 și se revendica autonomia Transilvaniei. Se invoca „tradiționala alipire către tron”, ca o măsură împotriva politicii guvernelor de la Budapesta față de români și popoarele din Ungaria. „Tribuna” se anunța și ca un „centru de lucrare literară” pentru toți românii. Să menționăm că ținuta grafică a cotidianului sibian, asemănătoare cu cea din presa occidentală, conferea ziarului o individualitate evidentă în

¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei, 1968, p. 269–281. Consacrăm „Tribunei” o secțiune monografică în care prezentăm: 1. Înțemeierea „Tribunei”; 2. Orientarea politică; 3. Instituțiile de peste munți; 4. Procesele de presă; 5. Mișcarea literară; 6. *La Vaț, în temniță*; 7. *Din nou în luptă*, p. 269–366.

contextul presei transilvănene, iar titlul „Tribuna”, ales de Ioan Bechnitz, va face o carieră neașteptată în presa română.

Conducerea „Tribunei” consideră că în activitatea în care se angaja sub deviza luptei pentru unitatea culturală să fie integrată și presa bucovineană. Se avea în vedere faptul că Bucovina era, la acea dată, ducată, cu statut autonom și trimitea deputați în Parlamentul din Viena. Aceștia aveau un cuvânt greu de spus în apărarea drepturilor românilor. Sunt aspecte asupra cărora nu s-a stăruit până acum și ar merita un studiu special.

Director al „Tribunei”, Ioan Slavici se adresează intelectualilor din Bucovina, foștilor săi colegi la Universitatea din Viena și participanți, cu rol important, în organizarea Serbării de la Putna din 1871, să facă front comun în lupta pentru unitatea culturală a poporului român. Vasile Morariu, fiul lui Silvestru Morariu, mitropolitul Bucovinei, dă curs acestei invitații, în numele Societății politice „Concordia”. „Ne-am bucurat foarte de publicarea «Tribunei» – îi scrie Vasile Morariu lui Ioan Slavici, în 26 iulie 1884 – mai ales că avem speranță comună. Această foaie va avea și pentru noi un interes mare”². Din aceeași scrisoare aflăm că Vasile Morariu își începe colaborarea la „Tribuna” cu prezentarea dezbatărilor din Dieta bucovineană.

Cercetătorii insistă, pe bună dreptate, asupra faptului că înființarea la Sibiu a Asociațiunii Transilvane..., în 1861, a constituit un îndemn și pentru intelectualii bucovineni să treacă la forme organizate în activitatea lor pe tărâm cultural. Un grup dintre ei înființează, la inițiativa lui I. G. Sbiera, viitorul profesor de română de la Universitatea din Cernăuți, Reuniunea Română de Leptură, în 19 aprilie/1 mai 1862, transformată, în 1865, în Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, ca să desfășoare, paralel cu Asociațiunea Transilvană, o activitate rodnică până în zilele noastre.

Intelectualii din Bucovina înființează și ei o publicație, care să constituie, după exemplul „Tribunei”, un centru de activitate culturală și implicit și politică. Matei Lupu scoate la Suceava, din 15 mai 1886, „Revista politică”, care să apere, cum se arată în apelul *Către publicul român*, „poziția românilor în viața publică din Bucovina și să ție la sentimentul lor de solidaritate”. Programul revistei este „tribunist”, cu o deschidere largă spre viața culturală. Se insistă, în mai multe rânduri, asupra legăturilor între revista bucovineană și cotidianul sibian.

Intelectualii din Bucovina se pregătesc, încă din 1886, să scoată și un ziar, care să reflecte mai viu viața politică și cea culturală din provincia de sub stăpânirea habsburgică. Întemeiază la Cernăuți, în 2/14 mai 1891, în plină desfășurare a acțiunii memorandiste, „Gazeta Bucovinei”, prin unirea cu „Revista politică”

² Scrisoare datată: *Cernăuți, 26 iulie 1884*. Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, sub cota S 50 (I) XXXII. Am prezentat-o, cu comentarii, în *Ioan Slavici. 1848–1925. Bibliografie, elaborată în colaborare cu Teofil Bugnariu și Ioan Domșa și tipărită la București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 426. În volum în E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc, Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici, II, Arad, 1976, p. 17–18. Volum litografiat, în două părți.*

și sub egida Societății politice „Concordia”. „Gazeta Bucovinei”, noua publicație, se deschide, cum face și „Tribuna”, cu un apel *Către publicul român*, de astă dată din Bucovina, și tot după exemplul cotidianului sibian, publică *Programul nostru* din partea conducerii ziarului. Se invocă „alipirea către tron”, cum face și „Tribuna” pentru aceleași motive, se declară pentru apărarea autonomiei Bucovinei, obținută după evoluția din 1848 și pentru promovarea „spiritului de solidaritate în toate afacerile naționale”. „Gazeta Bucovinei” reproduce, încă din primul număr, Diploma împăratească din 9 decembrie 1862, invocată frecvent și de cotidianul sibian. „Gazeta Bucovinei” scoate și un supliment, „Foaiă săteanului”, în 1891, care amintește de „Foaiă poporului”, întemeiată la Sibiu, în 1892.

Presa bucovineană este, sub raport politic și cultural, „tribunistă”. Important, în egală măsură, este și un alt aspect. Conducerea Societății politice „Concordia” stăruie ca ziarul „Gazeta Bucovinei” să fie condus de un „tribunist”, pentru motive ușor de înțeles. Este trimis, de la Sibiu, Pompiliu Piposiu, redactor la „Tribuna” în mai multe rânduri. Societatea politică „Concordia” îi încredințează conducerea, ca director al „Gazetei Bucovinei” și al „Foiî săteanului”. Editor figurează Modest cavaler de Grigorcea, iar redactor răspunzător, Vasile Marcu. Conducerea Societății politice „Concordia” îi încredințează lui Pompiliu Piposiu, în noiembrie 1892, conducerea ziarului ca director și ca editor. Vasile Morariu îi scrie lui Ioan Slavici în 18/30 noiembrie 1892 că Societatea politică „Concordia”, i-a trecut lui Pompiliu Piposiu toată răspunderea pentru „Gazeta Bucovinei”, care ducea mai departe „politica inaugurată de el”³. Cu alte cuvinte cea „tribunistă”.

Pompiliu Piposiu încetează din viață în 25 ianuarie/6 februarie 1893, la numai 33 de ani. „Gazeta Bucovinei” consacră fostului său director o prezentare elogioasă, „model de om politic”, care lasă moștenire o bogată activitate publicistică. De aici aflăm că editorialele dintre 2/14 mai 1891 și 6/18 ianuarie 1893 erau scrise de el⁴. Este obligația noastră morală să le tipărim și în volum.

Societatea politică „Concordia” se adresează din nou lui Ioan Slavici, întors la București, în martie 1890, și lui Septimiu Albini, care preluase conducerea cotidianului sibian, să-i trimită un „tribunist”, căruia să i se încredințeze conducerea ziarului într-un moment când se pregătea procesul Memorandumului. Ioan Slavici îl propune, în înțelegere cu Septimiu Albini, pe Ghiță Popp (1864–1915), originar din Luduș, cu studii la Universitatea din Budapesta și specialist în limba germană. Se făcuse cunoscut prin *Horia*, tragedie istorică în versuri, în cinci acte, tipărită la Budapesta, în 1891⁵. Vasile Morariu îl informează pe Ioan Slavici, în 3/15 februa-

³ Scrisoarea datată: *Cernăuși, 18/30 noiembrie 1892*. Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, sub cota S 50 (2) XXXII. Prezentată în *Ioan Slavici. Biobibliografie*, p. 440. Tipărită în volum în *Studii și documente*, II, p. 132–133.

⁴ „Gazeta Bucovinei”, III, nr. 8, 28 ianuarie/9 februarie 1893, p. 1.

⁵ Ghiță Popp, *Horia*. Tragedie istorică în 5 acte. Edițiunea Societății „Petru Maior” a Junimii studioase din Budapesta. Budapesta, Tiparul Institutului Tipografic din Sibiu, 1891. Tragedia este întâmpinată cu rezerve de Gh. Bogdan-Duică, cum arată C. Berariu, care îi consacră în „Gazeta

rie 1893, că Societatea politică „Concordia” acceptă propunerea și îi comunică condițiile, foarte avantajoase, în care i se oferea conducerea ziarului⁶. Ghiță Popp nu acceptă propunerea. Profesor de română și germană la Brașov, intră în conflict cu administrația maghiară și trece în România.

Conducerea „Gazetei Bucovinei” o ia Gheorghe-Bogdan Duică, ca director, în 22 aprilie/4 mai 1893, proprietar rămâne Societatea politică „Concordia”, iar redactor responsabil, în continuare, Vasile Marco⁷. Personalitate cu rol important în activitatea „Tribunei”, Gheorghe-Bogdan Duică conduce „Gazeta Bucovinei” în linia predecesorului său, până în 24 iulie/5 august 1894⁸. Activitatea sa la conducerea ziarului bucovinean prezintă o importanță aparte și în altă privință. Comentează într-o suită de articole lucrarea lui Ioan Budai-Deleanu, Scurte observări asupra Bucovinei⁹ și elaborează lucrarea *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, tipărită la Sibiu, în 1895¹⁰. Este a treia lucrare după cea a lui Ioan Budai-Deleanu din 1813, Scurte observații asupra Bucovinei¹¹, și cea a lui P. S. Aurelian, *Bucovina. Descriere economică*¹², tipărită la București, în 1876.

După plecarea lui Gheorghe Bogdan-Duică, „Gazeta Bucovinei” este încredințată, succesiv, lui Eusebie Ștefanelli, Zaharia și Dionisie Voronca, Mihai Teliman și Dimitrie Bucevschi – care nu se abat de la programul „tribunist” – până în 6/18 aprilie 1897, când ziarul își încetează apariția.

Conducerea „Gazetei Bucovinei” își ține la curent cititorii cu pregătirile care se făceau pentru „procesul monstru” al memorandiștilor și trimite „fraților noștri” și „frunțașilor bravi întreaga comoară de iubire”¹³. Osândirea memorandiștilor în procesul de la Cluj, din mai 1894, este comunicată „Gazetei Bucovinei” printr-o telegramă trimisă la încheierea ședinței¹⁴. Ioan Rațiu declară în fața instanțelor judecătorești maghiare: „Existența unui popor nu se discută, se afirmă”. Cuvinte memorabile și de neuitat.

Bucovinei” o *Dare de seamă*, în cinci numere (I, nr. 60, 24 noiembrie/6 decembrie 1891 – nr. 65, 12/24 decembrie 1891). Face vinovată tragedia de lipsă de fantezie și de scene naive și comune. Tragedia se retipărește în SUA, la Cleveland – Ohio, în 1900.

⁶ Scrisoarea datată: *Cernăuți, 3/15 februarie 1893*. Se păstrează în Biblioteca Academiei Române sub cota S 50(3)/XXXII. Prezentată în *Ioan Slavici. Biobibliografie...*, p. 440. Tipărită în volum în *Studii și documente...*, II, p. 132–133.

⁷ „Gazeta Bucovinei”, III, nr. 31, 22 aprilie/4 mai 1893, p. 2.

⁸ *Ibidem*, IV, nr. 58, 24 iulie/5 august 1894, p. 3.

⁹ *Ibidem*, nr. 8, 27 ianuarie/8 februarie 1894, nr. 23, 20 martie/1 aprilie 1894.

¹⁰ Gh. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, Institutul Tipografic, 1895.

¹¹ Ioan Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina* [Scurte observații asupra Bucovinei], în *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*. Ediție bilingvă, îngrijită, cu introducere, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici. Prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 378–425.

¹² P. S. Aurelian, *Bucovina. Descriere economică, însoțită de o hartă*, București, Tipografia Laboratorilor Români, 1876.

¹³ „Gazeta Bucovinei”, II, nr. 30, 14/26 aprilie 1894, p. 1–2.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 38, 15/27 mai 1894, p. 1.

Congresul naționalităților, la care participă românii, sârbii și slovacii, își ține lucrările la Budapesta, în 10 august 1895. Stabilește programul, în mai multe puncte, în lupta pe care să o ducă, împreună, împotriva stăpânirii dualiste. „Gazeta Bucovinei” consacră Congresului naționalităților un număr special și reproduce integral programul, pe care îl însoțește cu comentariu. Apreciază lucrările sale ca un eveniment de cea mai mare însemnătate în viața politică europeană¹⁵. O lună după ținerea Congresului naționalităților, memorandiștii sunt eliberați din închisoare.

Presa bucovineană ocupă un loc important în lupta „tribuniștilor”, politică și pentru unitatea culturală și ilustrează, nu se poate mai clar, că ea se ducea și dincolo de hotarele de atunci ale provinciei. Ioan Slavici îi atrage atenția lui Septimiu Albini, redactorul „Tribunei”, să nu piardă din vedere rolul presei bucovinene în desfășurarea viitoare a evenimentelor politice. „Mă înțelegeți tot atât de bine, ca noi [cei din România] – îi scrie Ioan Slavici, în 28 ianuarie/9 februarie 1893 –, cât de important e să păstrăm pozițiunea pe care ne-am creat-o în Bucovina și ca «Gazeta Bucovinei» să rămână în strânsă legătură cu «Tribuna», căci orișicât s-ar codi boierimea bucovineană, nu mai poate să fie departe timpul când va susține programul croit în înțelegere cu noi”¹⁶. Cuvinte profetice, care se vor împlini în 1918.

¹⁵ *Ibidem*, V, nr. 61–62, 6/18 august 1895, p. 1–4.

¹⁶ Scrisoarea datată: București, 28 ianuarie/9 februarie] 1893. Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, sub cota 27 437. Prezentată în Ioan Slavici, *Biobibliografie....*, p. 415. Tipărită în volum în *Studii și documente....*, I, p. 127–128.

ONOMASTICĂ BUCOVINEANĂ

ONOMASTICA FAMILIEI LUI EMINESCU ȘI O OMOLOGARE A EI, LECTIE SEVERĂ A DOCUMENTELOR

Numele de familie al lui Eminescu, sub formele pe care le vom arăta mai jos, nu se găsește în cele două volume, *Moldova din epoca feudalismului*, tipărite la Chișinău, în 1975, și care cuprind recensămintele populației Moldovei, inclusiv Bucovina de mai târziu, întocmite de A. V. Rimeski-Korsakov pentru anii 1772–1774. Numele se găsește, în schimb, în Transilvania, în *Conscriptio taxalistarum in oppida Balasfalva commorantium eorumque facultatum et taxarum* din 1772, un urbariu privind negustorii și meșteșugarii din Blaj în 1772, publicat de A. Răduțiu în „Revista Arhivelor”, în 1966. Aici sunt consemnați, cu ortografia din documente, Pavel Iminovits și Sivan Iminovits. Cel dintâi se născuse în 1742 și avea doi copii, Szolavestru și Vonu (Ion). Sivan Iminovits se naște în 1754 și locuia împreună cu frații săi: Petru, născut în 1754, și Ion, născut în 1756. Dintre Iminovicii din Blaj, mai înstărit era Sivan Iminovits, care practica și meseria de cizmar (coturnarius).

Familia o găsim în registrele de stare civilă ale orașului Blaj, păstrate la Arhivele Naționale din Alba Iulia, care înregistrează populația orașului începând din 1789. Întâlnim aici mai mulți Iminovits, pentru care se dă vârsta la încetarea din viață, după care deducem data nașterii, fără să putem stabili filiația. Sunt importante și aceste date pentru că arată locul familiei în timp. George Iminovici se naște în 1737, Petru Iminovits în 1741, Ioannes Iminovits în 1742. Întâlnim și o Ioana Iminovits, născută în 1780 și un Dimitrie Iminovici, născut în 1789.

Registrele de stare civilă din Blaj ne ajută să stabilim configurația unor familii cu informații privind onomastica. Pavel Iminovits figurează și în urbariul din 1772, cu cei doi copii ai săi, Silvestru și Vonu, nume cu care nu ne mai întâlnim, dacă nu cumva este o formă pentru Ion. Silvestru Iminovits, născut în 1768, este înregistrat la încetarea din viață, în 6 octombrie 1818, Silvestru Iminovici. Era căsătorit cu o Katarina și au 7 copii, care mor, în cea mai mare parte, înainte de a ieși din copilărie. Un Petru Iminovici (1790 – 23 VIII 1850) era căsătorit cu Ana Marga și au 6 copii, morți de timpuriu. Nicolae Iminovici (1795 – 7 II 1845), căsătorit cu o Ană, au trei copii, doi băieți și o fată, care întemeiază familii.

Onomastica din registrele de stare civilă de la Blaj înregistrează numele familiei înainte de 1800 sub forma Iminovits și Iminovics, ca în documentele oficiale. Găsim forma Iminovici în 1818, Imminoviciu în 1866. O singură dată, în 1790, Silvestru Iminovits este înregistrat Silvester Daminovits. Deși familii relativ numeroase, onomastica prezintă o variație destul de mică, iar după 1880 numele se întâlnește tot mai rar.

Există și în alte localități din Transilvania familii cu acest nume. În Vad, în Țara Făgărașului, cei mai vechi locuitori înregistrați în actele de stare civilă sunt Iminovics. Un George Iminovics se naște pe la 1762, iar o Rahira se naște prin 1784. În protocoalele de stare civilă de după 1800 se întâlnește tot mai rar forma

Iminocș și ne întâmpină, mai frecvent, ca și la Blaj, forma Iminoviciu. Mai notăm că în Cisnădie și în Rășinari, satul lui Octavian Goga, erau familii înregistrate numai cu numele Iminovici.

Iminovicii din Bucovina vin din Transilvania și cea dintâi familie cu acest nume o găsim în Călineștii lui Cuparencu, din ținutul Sucevei. Avem puține informații despre Petru și Agafia, însă știm destule lucruri despre Vasile (1778 – 20 II 1844) și Ioana (1781 – 10 X 1844), bunicii poetului, de care nu aminteste decât incidental în scrisul său.

Ascendenții lui Eminescu apar într-o *Conscripție* asupra locuitorilor din Călinești din 1802. Aici bunicul său este înregistrat Iaminovici, la nașterea celor 8 copii ai săi și ai Ioanei. Numele de familie apare uneori și sub forma Iăminovici, iar cel de botez: Vasile, Vasili, Văsile, Văsăle. Bunicul poetului botează un copil în 1804 și aici apare cu numele Iminovici. Botează și cunună, între 1807 și 1839, de vreo 20 de ori și numele său de familie este înregistrat, invariabil, Iaminovici. Este înregistrat, fără nici o explicație, Eminovici, ca naș, în 10 noiembrie 1840, cum este înregistrat sub această formă și la altă cununie, în 3 aprilie 1842. Peste doi ani, la încetarea sa din viață, în 20 februarie 1844, figurează cu numele Vasili Iminovici, iar la încetarea din viață a Ioanei, în 10 octombrie 1844, se arată că era „soția lui Vasili Iminovici”. Preoții care țineau registrele de stare civilă, nu urmau, cum se vede, nici o regulă în privința onomasticii.

Un spectacol uimitor oferă sub acest aspect și înregistrarea lui Ioan, fiul lui Vasile Iaminovici, născut în 14 martie 1816, unde figurează Iaminovici, ca și tatăl său. Botează și cunună și el în vreo 20 de rânduri. Este înregistrat în 1834 și 1835 Iaminovici, între 1842 și 1848 Eminovici, în 1849 și 1851 Iaminovici, în 1854 și 1855 Iminovici, între 1859 și 1860 Eminovici, între 1863 și 1865 Iaminovici, în 1876 Eminovici. Unchiul lui Eminescu este înregistrat la naștere, în 1816, Iaminovici, iar la încetarea din viață, în 1877, Eminovici.

Onomastica bucovineană se fixează definitiv la forma Eminovici cu Georgie (16 VI 1845 – 20 II 1904), fiul lui Ioan Eminovici, încetat din viață, cum am arătat mai sus, în 1877. Acum se ivește însă altă problemă. Găsim în registrele de stare civilă ale comunei Călineștii lui Cuparencu mai multe familii cu numele Eminovici, care însă nu sunt rude cu familia poetului.

Georgie Eminovici se căsătorește a doua oară cu Zoîța Cozmei, născută în 27 iunie 1858, fiica lui Nicolai Cozmei, „antiste comunal”. Îl părăsește în noaptea nunții și trăiește în concubinaj cu George Ungureanu, până la încetarea ei din viață, în 23 august 1894. Au împreună cinci fete și doi băieți. Ștefan Seleschi, parohul comunei, face o însemnare foarte importantă, prin care îi încadrează pe toți copiii Zoîței în prevederile legislației de atunci din Bucovina, aflată sub stăpânire austriacă. „După Decretul de Curte din 24 iunie 1801 – se arată în această însemnare – și după Legea Generală Civilă 158 și 159 sunt toți acești copii legitimi, deoarece căsătoria lui Georgie Eminovici cu Zoîța Cozmei încă nu e despărțită prin sentință jude[cătorească].” Doi dintre băieții Zoîței din concubinajul ei cu George Ungureanu,

Vasile și Gavril, duc numele Eminovici mai departe și au descendenți până în zilele noastre, în Bucovina și dincolo de hotarele ei. Familia lui Eminescu se stinge pe linie paternă cu Georgie, în 1904.

Onomastica familiei lui Eminescu prezintă aspecte comune, atât în Transilvania, cât și în Bucovina, în înregistrarea numelui sub forma Iminovici. În Transilvania prezintă particularitățile grafice prin terminație, care se conformează celei oficiale. Nu se întâlnește însă forma Eminovici. Onomastica cunoaște în Bucovina patru forme: Iaminovici, Ieminovici, Iminovici și Eminovici. Nu există nici o explicație – sau nu o știm noi – pentru această alternanță onomastică. Și mai uimitor este faptul că în Transilvania găsim, în comuna Lupu, lângă Blaj, o familie chiar cu numele Eminescu. Vasile Eminescu moare în 10 februarie 1876, iar fiul său, Ioan, în 27 martie 1877. Numele Eminescu nu se mai întâlnește, surprinzător, și în onomastica bucovineană.

Biografia lui Eminescu procedează la o unificare, ignorând realitatea din registrele de stare civilă, și consemnează numele familiei în Bucovina sub forma Iminovici. Înregistrează forma Eminovici numai pentru Georgie, în Bucovina, și pentru Gheorghe, tatăl poetului, după ce se stabilește în România. El transmite numele, sub această formă, și copiilor săi.

Onomastica din Bucovina oferă o situație de-o mare gravitate. Sunt omologăți Eminovicii pe linie bărbătească, de fapt unul singur, Georgie, cu care se stinge familia în 1904, cu Eminovicii – descendenții Zoitei Cozmei – născuți din concubinajul cu Georgie Ungureanu, cu urmași până în zilele noastre.

Omologarea onomasticii este o lecție severă, pe care ne-o dă ignorarea documentelor.

1

Numele „Streinul”, pe care îl poartă Mircea Streinul, poetul și prozatorul bucovinean, nu este cunoscut în Țara de Sus a Moldovei. Nu-l găsim consemnat în recensămintele din 1772–1773 și 1774, documente de-o importanță excepțională, în care se dau și numele locuitorilor din Ținutul Cernăuțului și Ținutul Câmpulung-Suceava. Nu găsim aici înregistrat acest nume, dovadă că este o apariție mai târzie în onomastica bucovineană.

Comuna Stroiiești, la care suntem trimiși, fără alte precizări, de unii biografi ai lui Mircea Streinul, este menționată în documente încă din 1429 și mai târziu în 1768, precum și în anii următori 1783, 1786. În recensămintele amintite mai sus, comuna figurează în Ținutul Suceava, Ocolul Siretului de Sus, și avea 17 case. Nu se dă numele locuitorilor ca pentru localitățile din Ținutul Cernăuțului și Ținutul Câmpulungului – Suceava. Se face doar mențiunea că aici se aflau „15 birnici” și „2 femei sărace”. Avem în această situație o singură sursă de informare: registrele de stare civilă, care se păstrează la Arhivele Naționale, Direcția Suceava. Comuna Stroiiești are asemenea registre de stare civilă, după cum urmează:

Nașteri: 1800–1898, patru registre;

Căsătorii: 1801–1897, două registre;

Morți: 1801–1918, patru registre.

Deschidem *Registrul căsătorii* pe anul 1874 și aici găsim înregistrată, în 1 ianuarie 1874, căsătoria lui Semion, „fiul firesc” al „Evei străina”, cu Ecaterina, fiica lui Pantelimon Pițu, din Bălăceana. Simion avea la căsătorie 24 de ani, se născuse înainte de 1850; Ecaterina avea 25 de ani, se născuse și ea înainte de 1850.

Informațiile de azi ne permit să stabilim, prin deducție, mai multe lucruri privind prima generație.

1. Tatăl lui Simion nu este declarat.

2. Mama lui era Eva „streina”, cu alte cuvinte, fără nume de familie.

3. Simion se naște în afara căsătoriei, în jurul anului 1850, dacă nu mai înainte.

4. Porecla mamei, venită în sat din altă parte, poate duce la crearea unui nume nou în onomastica bucovineană, *Streinul*, care nu exista înainte de 1850.

Dacă nu ar fi o distanță așa de mare în timp, am putea presupune că Eva, numită „streina”, era una dintre „femeile sărace” din recensămintele anilor 1772–1774.

Ar fi de cercetat dacă Eva s-a căsătorit, a avut alți copii și când a încetat din viață.

Important rămâne faptul că se clarifică definitiv, pe bază de documente, împrejurările și data când intră numele „Streinul” în onomastica bucovineană.

Registrele de stare civilă consemnează numele sub diferite forme: „Evei streina”, „Eva Streina”, „Eva Streinul”, „Simion Străinul”, „Simion Streinul”.

Simion este întemeietorul familiei Streinul în a doua generație și are o biografie dintre cele mai interesante. Se căsătorește, cum am arătat mai sus, cu Ecaterina, fiica lui Pantilei Pițu din Bălăceanca, în 1 ianuarie 1874. Au un singur copil, Elena, care trăiește numai câteva luni (30 IV 1875–28 VII 1875). Ecaterina, soția lui Simion Streinul, încetează din viață în 27 mai 1875, „în urma grelei nașteri de prunc”.

Simion „a Evei Streina”, cum apare în documente, se însoară a doua oară în 27 iulie 1875 cu Domnica, născută în 13 septembrie 1849. Era fiica lui Ilie Bodnariuc și a soției sale, Varvara, născută Rotariu. Au trei copii:

Petru, n. 16 VI 1879 – ?

Gavril, n. 4 XI 1881 – ?

Maria, n. 14 VIII 1885 – 3 VII 1957.

Domnica încetează din viață, în 26 martie 1887, de „tubercule”.

Simion, „fiul nelegitim al Evei Streinul”, se însoară a treia oară, în 20 iulie 1887, cu Paraschiva, născută, probabil, în 1863. Era fiica lui Nicolae Ciurlea și a soției sale, Casandra, născută Corlățeanu. Are un copil, Dumitru, cu o viață scurtă (30 VIII 1891– 27 XII 1893).

Simion Streinul, „născut în 1850”, încetează din viață în 31 ianuarie 1908, de „oftică”. Se stinge cu el reprezentantul celei de-a doua generații a familiei Streinul din Bucovina, cu o biografie foarte interesantă, prin căsătoriile sale succesive și aria de răspândire în spațiul bucovinean.

Generația a treia este reprezentată de Petru, Gavril și Maria, copiii lui Simion Streinul și Domnica, soția sa din a doua căsătorie.

Petru se naște în 16 iunie 1879, nu știm cu cine se căsătorește, dacă a avut copii și când încetează din viață. Sunt probleme care reclamă cercetări în arhivele din nordul Bucovinei, azi sub stăpânirea ucraineană.

Gavril, născut în 4 noiembrie 1881, este botezat de Samfira, soția lui Grigore Alecsiescul, cu Veronica Bodnariuc. Parohul comunei era Ioan Berariu.

Se însoară în 1809 cu Olimpia, născută în 1883. Era fiica lui Ioan Șandru și Veronica Bucevschi, din familia pictorului Epaminonda Bucevschi.

Informațiile sunt și aici incomplete și sunt necesare investigații în arhivele din nordul Bucovinei, teritoriu aflat sub ucraineni.

Gavril și Olimpia reprezintă generația a treia a familiei cu numele Streinul în Bucovina. Au un singur copil, Mircea, scriitorul, născut la Cuciurul Mare, în 2 ianuarie 1910, și care încetează din viață în București, în 17 iulie 1945. Reprezintă a patra generație, fără urmași, cu care se stinge familia Streinul, în linie bărbătească, în Bucovina.

Maria, născută în 14 august 1885, și decedată în 3 iulie 1957, nu duce mai departe numele familiei. S-ar putea ca familia să se continue, prin descendenții lui Petru, în nordul Bucovinei sau în altă parte, după 1940.

DOI PREOȚI DIN FAMILIA STREINUL

Simion Streinul are, din căsătoria cu Domnica, fiica lui Ilie Bodnariuc și a Varvarei, născută Rotariu, cum am arătat, o fată, Maria, și doi băieți, Petru și Gavril, tatăl poetului. Hotărăște să-i facă pe amândoi preoți.

Din *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiskopal Diözese* pe anii 1902–1914, aflăm că Petru urmează studiile teologice la Cernăuți, între 1902 și 1906, este hirotonit de Vladimir de Repta și îl vedem aspirant de preotie (Hilfspriester) la Cireșeanca Văscăuți pe Ceremuș, iar din 1913 preot la Țureni. De aici înainte nu dispunem de alte informații.

Gavril Streinul, tatăl scriitorului și fratele lui Petru Streinul, face studii teologice la Cernăuți, între 1904 și 1907. În *Schematismus...* se precizează că în ultimul an de studii, 1907, stătea la seminar (Seminarzöglinge). Nu avem informații când s-a hirotonit. În *Schematismus...* pe 1908 se arată că nu era căsătorit (Nicht angestellte Priester). Se căsătorește, cum am arătat, probabil, în 1909. Este numit ajutor de preot (Hilfspriester) în Cuciurul Mare, comună din apropierea Cernăuțiului.

Cuciurul Mare este o comună veche românească, menționată în documente în 1422, înainte de Stroiești cu câțiva ani. O întâlnim în documente în 1575, 1594, 1783. Recensămintele din 1772–1774 o trec în Ținutul Cernăuțiului, Ocolul Târgului, și aparținea Mănăstirii Putna. Avea 180 de case, trei preoți, un dascăl și un marchitan. Sunt înregistrați, cu numele, 155 de „birnici”, trei preoți, dascălul și marchitanul, 12 scutelnici și cele 7 văduve. Locuitorii se numesc: Lungul, Spânul, Mateescu, Fusul, Onuțul, dar și Dănilă, Miculescu, Macovei, Herescu, Ungurean, Gavrilă, Crăci, precum și după meserii: Cojocar, Butnar, Prisăcar, Olar, Vârzar, Rotar, Dogar, Morar.

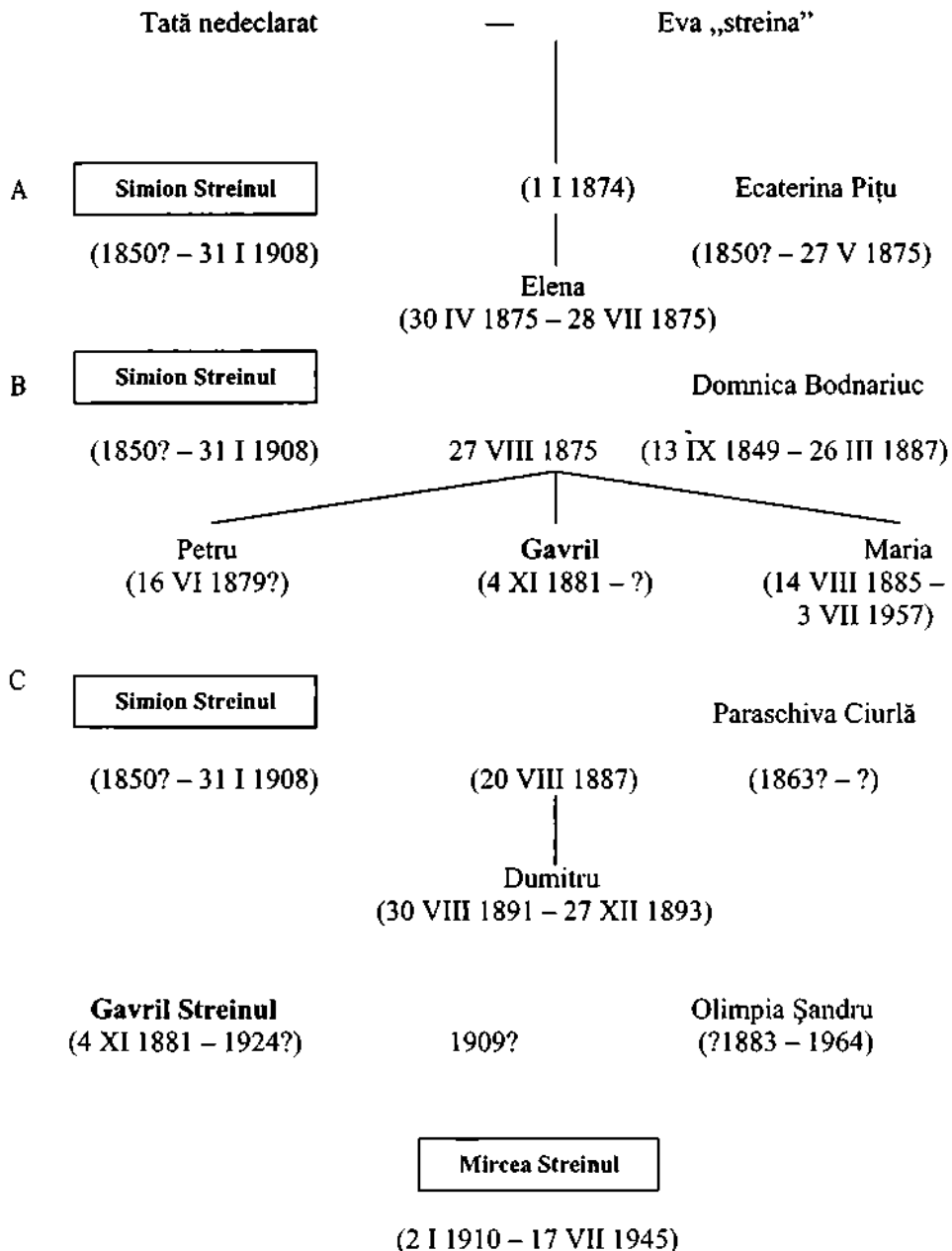
Din *Schematismus...* de la anul 1909 aflăm că în Cuciurul Mare erau la acea dată două biserici, una cu hramul Adormirea Maicii Domnului și a doua cu hramul Sfântul Dimitrie. Figura, la prima biserică, ca paroh administrator (Pfarradministrator) Ștefan Voloșenco, iar la a doua, Ilarion Gramatovici.

Gavril Streinul intră ajutor de preot la prima biserică, în 1909. Era cu doi ani mai mic decât Voloșenco, decanul de vârstă fiind Lazăr Lăzurcă, născut în 1863, cântăreț bisericesc (Kirchensänger).

Academia Română păstrează în colecțiile sale publicația *Schematismus...* numai până în 1914. Gavril Streinul figurează ca ajutor de preot până în 1914. De aici înainte, cercetările se pot continua în arhivele din nordul Bucovinei. Va trebui stabilită și data morții sale, presupusă a fi în 1924, precum și împrejurările, care nu par a fi fost cele obișnuite.

Mircea Streinul rămâne fără tată, foarte devreme, și Nicolae Havriliuc ne informează că a avut un tutore în persoana lui Isidor Grigorovici (15 mai 1878 – 26 iulie 1959), căsătorit cu Aglaia Șandru (26 mai 1889 – 12 decembrie 1945), sora mamei scriitorului (*Mircea Streinul. Omul și opera*, București, 2006, p. 23).

SCHIȚĂ GENEALOGICĂ



A. B. C. – Cele trei căsătorii ale lui Simion Streinul.

Olimpia, mama lui Mircea Streinul, își urmează fiul pretutindeni, cu un devotament ieșit din comun. Nu s-a spus despre ea până acum tot ce se cuvenea. Încetează din viață în București în 1964.

Viața și opera lui Mircea Streinul, poet și prozator reprezentativ pentru mișcarea literară din Bucovina interbelică, stau în atenția cercetătorilor în mai mare măsură decât a scriitorilor bucovineni și vremea sa. I se reeditează din scrieri, i se consacră studii și, în anii din urmă, și monografii. Informațiile privitoare la ascendenții săi se opresc la tatăl său, sumare și învăluite în mister. Este uimitor și de neînțeles că nimeni, înaintea noastră, timp de mai multe decenii, nu a avut curiozitatea să consulte registrele de stare civilă ale comunei Stroiiești și să parcurgă *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiskopal-Diözese*, buletinul oficial al instituției bisericești bucovinene, cea mai importantă sursă de informare.

Demersul de față nu este dus până la capăt – spre marea mea mâhnire – pentru motivul că accesul în arhivele din nordul Bucovinei, sub stăpânire ucraineană, nu este liber, situație nefirească pentru vremea noastră.

DOCUMENTE

„HOMO BUCOVINENSIS” – O TEORIE NOUĂ ȘI TOTUȘI VECHE

Problema unui „Homo Bucovinensis”, personaj cu trăsături aparte, care se formează sub stăpânirea habsburgică a Țării de Sus a Moldovei, denumită Bucovina, după 1775, este readusă în discuție cu diferite prilejuri. De curând, Kazimierz Feleszko, profesor dr. la Institutul de Filologie Slavă al Universității din Varșovia, deschide cu o prezentare a sa, *S ladem „Homo Bucovinenesis”*, o culegere de studii, *Bukowina postrowie dialogu* (Pogranicze Sejny, 1999), semnate de cercetători din mai multe țări.

Promotorul „bucovinismului” în Bucovina istorică a fost, după cum arată Ion Nistor, Nicolae Mustazză, descendent al unui „arendăș grec din Bucovina, baronizat de austrieci pentru aprovizionarea oștirii acestora în timpul războaielor napoleoniene” (*Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 208–209). Se face celebru prin răspunsul pe care i l-a dat în germană lui Carol I, care i-a vorbit în românește la primirea în Bucovina: „Majestät, wir sind deutsch erzogen” („Majestate, noi suntem crescuți nemțește”).

Centrul de Studii „Bucovina” urmărește discuția care se poartă în străinătate în legătură cu „Homo Bucovinensis” și îi consacră acestei probleme câteva studii în „Analele Bucovinei” (Anul III, 1/1996, p. 5–11, nr. 2/1996, p. 475–465). Se demonstrează că „Homo Bucovinenesis” este un personaj inventat, fără identitate națională, ca să servească politicii antiromânești.

De altfel, Ion Nistor atrage atenția asupra acestei chestiuni încă în 1918 și o reia, în 1938, în studiul *Amintiri răzlețe din timpul Unirii* (Cernăuți, 1938, p. 285–286). Reproducem acest document.

„HOMO BUCOVINENSIS”

Cernăuți, 1918, Decembrie 10

Specia aceasta de bipezi s-a dezvoltat în pepiniera politică a fostului regim austriac. E tipul regatului lipsit de convingeri naționale. Trăiam în credința că războiul mondial va stârpi pentru totdeauna această specie; dară ne-am înșelat. Se vede că în Bucovina specia acesta s-a bucurat de o îngrijire mai bună ca în celelalte provincii ale fostei împărății habsburgice, căci ea a suportat toate grozăviile războiului și, menținându-se, îndrăznește să iasă din nou la iveală din bârlogul netrebnicii sale.

Bucovina a fost și a rămas o țară românească, atât prin tradițiile ei istorice, cât și prin caracterul ei etnografic, faptul acesta indiscutabil a fost un goz în ochii foștilor guvernanți și, de aceea, ei au căutat fel și chip de a șterge urmele trecutului și a înăbuși conștiința națională la populația băștinașă. În năzuința aceasta, fostul regim a găsit sprijin și la cetățenii noștri de altă limbă și lege, care, venind din alte

părți la noi, aveau un vădit interes de a sprijini o doctrină, care tindea să șteargă deosebirea dintre străini și băștinași. Cum unii dintre aceștia n-aveau patrie, iar alții o aveau în altă parte, ei începură să propovăduiască doctrina „bucovinismului” (*Bukowinaerthum*) așa de favorită guvernului din Viena și celui din Cernăuți. Conform principiilor acestei doctrine, toate neamurile din Bucovina, în special românii, trebuiau să se desfacă de convingerile lor naționale, să rupă orice legatură cu conaționalii lor de peste hotare, să-și abandoneze limba și să-și uite datinile și obiceiurile lor strămoșești pentru a se contopi cu celelalte neamuri într-o specie exotică bucovineană, cu limba de conversație germană. Și era sprijinită această doctrină de întreg aparatul administrativ și de școală, de la Universitate până la școala primară. Ademenirilor ei nu s-au putut sustrage nici unii dintre Români, ca răposatul Mustăță, care devenise unul dintre cei mai fervenți propovăduitori ai acestei doctrine.

Astăzi, când principiul național sărbătorește marele său triumf, când statele vechi se prăbușesc și pe ruinele lor se ridică întinerite state naționale în hotarele lor etnice ale națiunii, „bucovinismul” trebuie să dispară iar cei, cari mai au interes la păstrarea lui, trebuie să-și dea seama că toate străduințele lor stau în contradicere cu învățămintele culese din războiul mondial și că trebuie să ție pas cu lumea.

În urma actului de Unire, din 15/28 Noemvrie, Bucovina s-a realipit la România, în hotarele cărora nu este loc pentru *Homo Bucovinensis* ci numai *civilis Romaniae*.

Cercetătorii se referă, uneori, la acest document, dar nu țin seama de mesajul său.

Istoricii literari nu fac distincție între biblioteca lui Aron Pumnul și Biblioteca elevilor de la Liceul German din Cernăuți (Obergymnasium), cunoscută din *Cunsemnăciunariul venitului, cheltuielilor și al avutului Bibliotecii învățăceilor români gimnaziali cernăuțeni*, căreia i-am consacrat două studii, *Aron Pumnul și Biblioteca gimnaziștilor cernăuțeni și Intelectualii bucovineni, Eminescu și Biblioteca gimnaziștilor români*¹, biblioteci găzduite, amândouă, în casa profesorului cernăuțean. Cel dintâi, care atrage atenția asupra bibliotecii lui Aron Pumnul, separată de cea a elevilor săi, este Aurel Vasiliu, în studiul *Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu*, publicat în volumul omagial *Eminescu și Bucovina*, tipărit la Cernăuți, în anul 1943². Profesor la Cernăuți, Aurel Vasiliu, cunoscut și ca poet sub pseudonimul Aurel Sânger, cercetează, alături de *Cunsemnăciunariul...* și *Inventarul bibliotecii Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina*, început în anul 1865 și găsește înregistrată aici donația făcută de Catinca, soția lui Aron Pumnul, Societății pentru Cultură, în anul 1868. În același „Inventariu” al Societății, care ni s-a păstrat – arată Aurel Vasiliu – se specifică pe margine, la pagina 102, din anul 1868, despre cărțile de la „nr. 87–251, cărțile din biblioteca profesorului A. Pumnul, dăruite de Catinca Pumnul, – 165 de opuri în 145 de tomuri și 62 de fascicole”. Deci cărțile personale ale lui Aron Pumnul, pe care nu le dăruise gimnaziștilor până la moartea sa, le-a dăruit după aceea soția sa Societății³. Ion Negură, secretar al Societății pentru Cultură și Literatură Română din Bucovina (1935–1940), descoperă în arhivele Societății lista pe baza căreia se face donația și a publicat un articol, *Eminescu și Biblioteca lui Aron Pumnul în „Atelier literar”*, în anul 1976⁴. Mai important este faptul că Ion Negură salvează acest manuscris, amenințat cu dispariția la ocuparea nordului Bucovinei de armatele sovietice și îl depune la Muzeul Bucovinei din Suceava, unde se păstrează și astăzi⁵.

Lista *Cărților din biblioteca prof. Aron Pumnul*, donate de Catinca Pumnul, cuprinde 166 de titluri, câteva în mai multe volume⁶. Biblioteca lui Aron Pumnul număra, în momentul când a început să doneze din publicații, aproape 300 de titluri. Din acestea, donează bibliotecii elevilor 127 de titluri, care cuprind, cum am arătat, mai multe domenii. Lista soției lui Aron Pumnul se deschide cu lucrarea lui G. Vapereau, *Dictionnaire universel des contemporains*, ediția din 1861, care figurează cu trei volume, fără altă specificare. Dificultățile cele mai mari le întâm-

¹ „Analele Bucovinei”, IV, nr. 1, 1997, p. 17–25; nr. 2, 1997, p. 327–344.

² *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura „Mitropolit Silvestru”, Proprietatea Societății pentru Cultură, 1943, p. 203–481 (și extras).

³ *Ibidem*, p. 255 (și extras, p. 55).

⁴ „Atelier literar”, București, Editura Litera, 1976, p. 4, 10.

⁵ Manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție de d-l Nicolae Cârlan, cercetător la această instituție.

⁶ Numerotarea este greșită: după pagina 115 se reia 106 și cifrele 106–115 se repetă, iar paginile 131 și 152 sunt numerotate de două ori; unele lucrări sunt înregistrate la mai multe poziții.

pinăm în descifrarea numelor autorilor și titlurilor scrierilor în germană, scrise în gotică, cu datele bibliografice, în parte incomplete. Ocupă primul loc enciclopediile și tratatele de filozofie: Friedrich Goebel, *Enzyklopädische Einleitung in der Philosophie* (30)⁷, Arneth, *Neue Enzyklopedie der Kunst und Wissenschaften* (76), Tennemans's, *Geschichte der Philosophie* (36), Pompe, *Handbuch der Psychologie* (48), Herbart, *Pädagogik* (50), Beck, *Psychologie und Logik* (52), *Propedeutik der Geschichte der Philosophie* (114), Regis, *Der Fürst des Niccolò Machiavelli* (115). Alături de lucrările de filozofie sunt de notat cele de geografie și istorie: Ernst Treymund, *Geschichte des neuern Zeit* (2), *Lehrbuch der neueren Statatengeschichte* (35), Picker, *Geschichte des Altertums* (70), Kortman, *Die alte Geographie* (84), Fried, *Allgemeine Weltgeschichte* (137). Întâlnim și lucrări privind situația din Austria: Blaschke, *Die Schullung des Wechselrechts Oesterreich* (108), *Die Sprachen und Nationalitätenfrage in Österreich* (119). Interesează și lucrările de gramatică: Iacob, *Grundriss der allgemeinen Gramatik* (37), Blajevici, *Dacoromanische Gramatik* (49), August von Schaden, *Prinzip der Sprache* (77), *Neue hochdeutsche Elementar Gramatik* (79), Aron Pumnul, *Gramatik der rumänischen Sprache* (99). Două lucrări se ocupă de situația din Bucovina și ele aparțin lui Euxodiu Hurmuzachi, *Antrag des Abgeordneten* (123) și lui Teofil Bendela, *Die Bukowina im Königreiche Galizien* (97). Sunt înregistrate mai multe dicționare în germană pentru diferite limbi. Se înregistrează și anuarele liceului din Cernăuți, pe mai mulți ani (145, 146), importante pentru cunoașterea acestui domeniu de învățământ, singurul la acea dată în Bucovina.

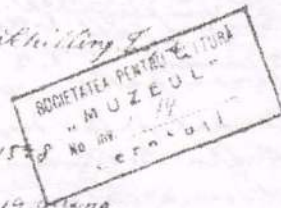
Dintre scriitorii români, ocupă primul loc C. D. Aricescu, cu 10 titluri (16, 23, 64, 65, 66, 67, 95, 115, 117, 118), între care figurează *Arpa română*, dar și *Explicarea alegoriilor din „Arpa română”*, și *Pasagele șterse de cenzură din această operă*, *Călătorii împrejurul comerei mele*, *Trâmbița unirii*, *Misterele căsătoriei*, precum și trei lucrări *Arpa română*, *Procesul meu pentru „Odă la Grecia”* și *Istoria Câmpulungului*, pe care le donează și Bibliotecii gimnaziștilor români. Alexandru Pelimon este înregistrat cu două lucrări: *Bucur. Istoria fondării Bucureștilor* (18), dacă titlul este exact și *Impresiuni de călătorie în România* (22), pe care o donează bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni. *Carte de învățătură*, a lui Varlaam, din anul 1643. figurează și în donația făcută Bibliotecii gimnaziștilor și în lista acestei donații, acum cu titlul *Evangelhie învățătoaria*, în două tomuri (156). Interesant este și titlul ultimei înregistrări, *Adunare a cazaniilor*, incomplet, tipărită la Viena, în anul 1793 (157). Figurează, cu lucrări puține, Andrei Mureșanu (3, 17), Ion Codru-Drăgușanu (58), Grigore Serrurie (60), Atanasie M. Marienescu (25, 88, 89), care nu figurează și în donația făcută Bibliotecii gimnaziștilor cernăuțeni. Aron Pumnul deține în biblioteca sa lucrări de istorie și drept (6, 8, 44, 63, 90, 96, 117, 120), filozofie (13, 15, 19), gramatică (9, 57, 82, 87), rapoarte de la diferite reuniuni, instrucțiuni și adrese (42, 43, 44, 107, 113, 127, 128, 144), precum și un număr important de reviste și ziare (20, 94, 106, 129, 131, 133, 134, 136, 141, 154).

⁷ Cifrele din paranteze trimit la poziția din lista donației.

cod 87.5768

Cărțile din biblioteca prof. Louis Pucariu. 2

1. Dicționarul universal al limbii române, edit. Ștefan Iordănescu 1914.
2. Yachtclub des amaranjuid von Eszterhazy in Wien 1823.
3. Floarea cuceririi rețe de Andrei Mureșanu Brașov 1875.
4. De corpus juris canonici von Dr. Bruno Hilling I.
5. Geografie la Buda 1844.
6. Tomurile scriitorilor naționali din România 1878.
7. Anul de la muntele Vârtejgețy la Gherla 1819, Cluj.
8. Compendiu de istoria Transilvaniei edit. de Ioan D. Kosa, Sibiu 1864.
9. Gramatica română-comuna de S. G. Heltmann, Bucur. 1861.
10. Geografie a țării noastre, edit. 10^o revizuită de Ștefan Iordănescu 1955.
11. Încălțarea otocșă din regiunea creșt. carpat. Sibiu 1862, 4. tomuri.
12. Căminul din țara de sus țara prunilor țării de sus Sibiu 1865.
13. Anual de filosofie la Sibiu, Lucian Ciocan, Sibiu 1897.
14. Știința și cultura secolului XIX în România, București 1881.
15. Elementele de filosofie traduse după Schopenhauer de Ștefan Iordănescu, București 1882.
16. Timpul românesc de C. D. Trivescu, București 1882.
17. Din poezia lui Ștefan Mureșanu, Brașov 1862.
18. Bucur, Zboria pământului, București la de Polimon București 1883.
19. Filosofie creștină tradusă din limba de Benescu, București 1883.
20. Calendarul 1858 răz. profetia lui Iosifina, Sibiu.
21. Istoria Transilvaniei de Ștefan Iordănescu & București Sibiu, 1884.
22. Impresii de călătorie în România de Polimon, București 1885.
23. Istoria împărăției de Ștefan Iordănescu, București 1885.
24. Secretariat istoric tradus de Ștefan Iordănescu, București 1887.
25. Disertațiune istorică critică de Ștefan Iordănescu 1887.
26. Căminul prințul Aleniei de Polimon, Sibiu 1887.
27. Nouă Testament (edit. 2), Sibiu 1887.
28. Știința și cultura secolului XIX în România, București 1888.
29. Selekta Latinae in Romania, Vol. I, Vindobonae 1892.
30. Căminul din țara de sus țara prunilor țării de sus Sibiu 1865.



- Mittelt. v. d. 18. Jhd.
- | | | | |
|-----|--|---|------|
| 33) | Büchle Guffishta | In laudat dei altissimorum (Lößlitz) | 585 |
| 34) | Regulae oratione de veritate, sic omnino sapientie | | 585 |
| 35) | Lehrbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Wien | 587 |
| 36) | Lehrbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Linz | 520 |
| 37) | Quintilianus de oratione institutio | Grünenfelds. v. d. Gabel " | 1814 |
| 38) | Die moralische Philosophie des Solomon Herderius | Bamberg | 555 |
| 39) | Terentii Aphi Comediarum | von Amberg. Linz | 1821 |
| 40) | Oratio Socrus | g. l. v. Galtzer | 438 |
| 41) | Sextus Felinac orationes Romanorum | Wien | 546 |
| 42) | Compendium publicum et fundationis univ. fenil. romine de Maria M. | | |
| 43) | (Compendium publicum) " " " | partes I et II. annt. 1712, annt. III " | 550 |
| 44) | Compendium publicum de rebus f. d. rom. univ. de com. rom. univ. | | 550 |
| 45) | Lehrbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Wien | 587 |
| 46) | Adumbrata curiosiorum romanicorum solarum | annt. 1791, 1802, 1803 | 582 |
| 47) | Fundus religionarum de Romant | (Linz) 1785 | 585 |
| 48) | Fundamentum der Psychologie von Romant | Linz | 587 |
| 49) | Die romantische Grammatik v. Blavierius | annt. 1840 | 588 |
| 50) | Pädagogik von Herbart | Halle | 588 |
| 51) | Handwörterbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Wien | 587 |
| 52) | Psychologie v. Logik von Hart | Halle | 588 |
| 53) | Terentii Aphi Comediarum | von Amberg. Linz | 1821 |
| 54) | Lehrbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Wien | 587 |
| 55) | Pauli Comediarum | annt. 1, 2, 3, 4, 5, 6 | Wien |
| 56) | Erasmus Colloquia Latinae | 1529 | |
| 57) | Elementa de lingua romina de Cipariano | Stajin | 559 |
| 58) | Lexicon romanicum Lascaris | Livini | 561 |
| 59) | Thesaurus pedepilaeus | (Linz) 1785 | 585 |
| 60) | Colloquia de poesii de G. Scario | Romanorum | 558 |
| 61) | Lexicon romanicum de Lascaris | Livini | 561 |
| 62) | Notitiae diuinae | Linz | 585 |
| 63) | Historia romanicorum de Basilio Hlasandrea | Livini | 561 |
| 64) | Lexicon romanicum de Lascaris | Romanorum | 560 |
| 65) | Lexicon romanicum de Lascaris | Romanorum | 561 |
| 66) | Catalogus in jural. romanicorum de Lascaris | " | 561 |
| 67) | Historia romanicorum de Lascaris | " | 561 |
| 68) | Historia romanicorum de Lascaris | " | 561 |
| 69) | Die erste 100 Jahre v. Chr. von Schöner | Bamberg | 588 |
| 70) | Guffishta des alttestamentlichen von Tschä | Altona | 596 |
| 71) | De nominibus relativis in. Heinfel | Berlin | 597 |
| 72) | Fundamentum der Psychologie | " | 552 |
| 73) | Lehrbuch der neueren Mundarten Guffishta 1742 | Wien | 587 |
| 74) | Bücher über die Guffishta | Wien | 587 |

- 75) Lectoria ut Civitatis de Lantasio Parascari 77
- 76) Neue Encyclopaedia der Sprache et Schriftschafft v. Schuff ^{Leipzig 1789}
- 77) Princip der Kunst von August v. Saldern Nürnberg 1785
- 78) Die myrrische Revolution Pest 1789
- 79) Schulbuch der Elementar Grammatik in Soffian 1787
- 80) Schulbuch der Grammatik von Scherl Reichenau 1786
- 81) Schulauchsa in Liechtenberg von Schell " 1784
- 82) Elemente der Grammatik romina. D. Maximilian Parascari 1787
- 83) Poristele der Litteratur der Provinz Cennardi 1781
- 84) Die alte Geographie bei J. Nordmann Berlin 1785
- 85) Schenckianus in Provinz Diocese — 1783
- 86) Schell Sprachbuch — Wien 1787
- 87) Schenckianus de Cypariss — Leipzig 1788
- 88) Colinde de Charria Charriensis Pest 1, 5, 9, 1789
- 89) Schenckianus Charriensis 1, 4, 7, Pest 5 exemplar. 1789
- 90) Schenckianus Charriensis critica 1, 6, 7, Pest 2 exemplar. 1789
- 91) Schenckianus Charriensis Wien 1787 et 1788
- 92) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788-89
- 93) Lectoria rom. de Charria Tom. I. 1788; Tom. II. 1789
- 94) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 95) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 96) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 97) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 98) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 99) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 100) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 101) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 102) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 103) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 104) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 105) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 106) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 107) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 108) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 109) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 110) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 111) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 112) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 113) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788
- 114) Schenckianus in cast. Cypariss Charriensis 1788

106. Handb. Aertel der Gemelke u. Staffelände. Leipzig 864
 107. Anleitung zur Erdkunde in zwölf Theilen 837
 108. Verfassung des Königsreichs Sachsen v. L. Laschke. 864
 109. Requies D. Constantinii de Thauria Columna.
 110. Memorial conflictului dintre ministerul de culte catolicale ^{scrisorile lui} și cele protestante
 111. Leplavariul de Pussurut ~~1778~~ ¹⁷⁷⁸
 112. Biografia familiei Macosine de S. Munkacs
 113. Adresa către Eke. Eugeniu Sarmar. în camera sa de seară
 114. Obolbaku foage vom Standpunkte allg. Tuberculs 864
 115. Explicarea alegorilor din scrierile române de Ioanuc Bucurici 879
 116. Staus la promemoria asupra dreptului istoric al catolicanilor
 117. Metorma legii electorale de Ioanuc Bucurici 881
 118. Famibi unirii Bucuresti 880
 119. di Gregor u. Nationalitätenfrage in Ostreu und
 120. über den dreifach de successum scopula natural. Roselt
 121. Anhang des Lud. Hermannsacki im Casuslagu und Dalmia etc.
 122. Worte de glorialis des fürstl. Sch.
 123. Palamentele arhiepiscopale 10 exemplare de Lud. Hermannsacki
 124. Secarimoane la inotintatul lui Pusurut 4 exemplare
 125. Notiile biografice. 863
 126. Chiasmatisms des Buc. Progers 1861
 127. Stalulile scolare române de la Sinaia în ar. aufl.
 128. Joce de samă a camidului român v. din. Obrecht
 129. Staus la raportul anu de la scola reală gr. or. din ar. aufl.
 130. Stalul cabarech Bucurici din ar. aufl. 1850
 131. Suplement de surmiboul medical 1877
 132. di allg. Nuffelörnung im Buchh. Ostreu
 133. dogmatica speziala de Indriciu
 134. Joce de sol. etatiu literariu din ar. aufl.
 135. Bucovina, geografia românească ^{ampl. 8. 12. 0} ¹⁸⁷⁸ ²
 136. Atlas v. Polsch. Puff u. Bucher
 137. Joce guvernului firi din Bucovina
 138. allgem. Nuffelprüfung v. Fried
 139. Pagharul Grup. 1860
 140. Schimbrationes de Buc. Diocesa 1861
 141. Bucuresti v. capitala d. S. Romanica. Nuffelae
 142. Concordia 80 Nomen. locala 3 Nomen. constituamti
 143. Programe 1841

Este interesant de observat că broșura *Lăcrimioarele învățăceilor români*, publicată la încetarea din viață a lui Aron Pumnul, intră cu titlul *Lăcrimioare la mormântul lui Pumnul*, în patru exemplare și în biblioteca sa. Să mai remarcăm și faptul că două lucrări, a lui P. Eremievici, *Suceava, vechea capitală* și a lui E. Hurmuzachi, *Datorințele arhiereilor*, deși se aflau în biblioteca lui Aron Pumnul, prima în 12 exemplare (140), a doua în zece exemplare (123), nu figurează în *Bibliografia românească modernă*.

Biblioteca lui Aron Pumnul reunea producția de carte românească și publicații periodice, precum și un mare număr de lucrări în limbi străine, îndeosebi în germană, și ea oferă o bază documentară necesară evaluării, fie și în linii generale, a informației care stă la baza *Lepturariului românesc*, cel dintâi tratat de istorie literară, completat cu o antologie de texte din cultura noastră. Ar fi de cercetat dacă și Eminescu intră în biblioteca profesorului său. Reproducem acest document unic, important pentru investigațiile viitoare.

POPULAȚIA ȘCOLARĂ DE LA LICEUL GERMAN DIN CERNĂUȚI

Liceul German din Cernăuți (K. K. Staatsgymnasiums in Czernowitz), cea mai veche instituție de stat de acest grad în Bucovina, își inaugurează cursurile în anul școlar 1808/1809, cu 7 elevi germani, 2 elevi români, 3 elevi ruteni și 5 elevi polonezi. Creșterea populației școlare cunoaște o dinamică inegală. Numărul școlărilor români este în creștere și în mai mulți ani ei trec pe primul loc. Situația se schimbă în 1860 și, a doua oară, în 1872. În septembrie 1860 își deschide cursurile Liceul din Suceava, iar în septembrie 1872 și Liceul German din Rădăuți. Școlarii români se orientează și spre noile instituții de învățământ, determinați de apropierea de localitățile respective. Deși se înființează cele două instituții de învățământ, Liceul German din Cernăuți continuă să fie frecventat de școlarii români.

Statistica este întocmită de R. Wurzer, profesor la Universitatea din Cernăuți, și se tipărește în volum cu titlul *Festschrift zur hundertjährigen Gedenksfeier der Gründung des Gymnasiums*, la Tipografia Ekhardt din Cernăuți, în 1909¹.

Cartea lui Romould Wurzer este semnalată de Erich Beck în bibliografia sa, unde înregistrează și o altă lucrare a profesorului Wurzer².

Această statistică îi înregistrează pe ruteni și polonezi care, ca număr total, se situau după germani și români (vezi *Tabel*). După înființarea Liceului din Suceava și a celui din Rădăuți, școlarii ruteni și polonezi depășesc în câțiva ani numărul celor români. Merită să rețină atenția faptul că statistica nu înregistrează și elevii evrei, deși ei proveneau dintr-o populație cu pondere importantă la acea dată în Bucovina. Școlarii evrei sunt trecuți, probabil, la rubrica *Deutsche*, spre a spori prezența elementului german. Dominantă rămâne, și așa, prezența școlărilor români, până în 1872, când se înființează și Liceul German din Rădăuți, dată după care școlarii germani, împreună cu cei evrei, trec pe primul loc. Datele privind confesiunea școlărilor nu oferă elemente – fie și ipotetice – din care să putem deduce cărei confesiuni sunt repartizați elevii evrei.

Clasificarea elevilor în funcție de calificativele: *mit Vorzug* (foarte bine), *gut* (bine), *entsprachen nicht* (nesatisfăcător), *blieben ungeprüft* (neexaminat) este ilustrativă pentru severitatea cu care se acordau aceste calificative. Profesorii cernăuțeni își făcuseră o practică din severitatea acordării calificativelor, fapt care explică numărul mare de elevi care nu promovează clasa și al celor care se retrag de la cursuri pe parcursul celor opt ani de studiu.

Statistica populației școlare la Liceul German din Cernăuți oferă o imagine privind componența ei pe naționalități și luăm cunoștință de aici, și de situația fiecăreia dintre ele, pe parcursul unui secol. Se desprind și câteva elemente privind

¹ Volumul se păstrează la Bukowina-Institut din Augsburg, de unde preluăm statistica pe care o publicăm.

² Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukovina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, 1966, p. 212, 310.

003390

K. K. I. STAATSGYMNASIUM IN CZERNOWITZ.

FESTSCHRIFT

ZUR

HUNDERTJÄHRIGEN GEDENKFEIER DER GRÜNDUNG DES GYMNASIUMS

1808 • • 16. DEZEMBER • • 1908.



INHALT:

GESCHICHTE DES K. K. I. STAATSGYMNASIUMS IN CZERNOWITZ

VON

PROFESSOR R. WURZER.



STEFANOWICZ
Wied., I., Wipralmarkt 1

CZERNOWITZ.

DRUCK UND VERLAG DER ECKHARDT'schen UNIVERSITÄTSBUCHDRUCKEREI (J. MUCHA)
1908.

Staatsbibliothek
K. K. I. Staatsgymnasium
Czernowitz
1908

procesul de învățământ. Frecventează aceste cursuri și Eminescu și frații săi și ne explicăm mai bine dificultățile pe care le întâmpină în anii de studiu, în capitala Bucovinei.

Tabel

Schuljahr	Klassifikation								
	Am Ende des II. Semesters						Bei der Wiederholungsprüfung		
	Entsprachen			Entsprachen nicht	Bleiben ungeprüft	Wurden zur Wiederholungsprüfung zugelassen	Entsprachen	Entsprachen nicht	Entsprachen nicht
	Mit Vorzug	Gut	Zusammen						
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1808-09	3	8	11	6	-	-	-	-	-
1809-10	6	28	34	7	-	-	-	-	-
1810-11	9	40	49	5	-	-	-	-	-
1811-12	9	35	44	5	8	-	-	-	-
1812-13	9	46	55	15	-	-	-	-	-
1813-14	6	55	61	12	1	-	-	-	-
1814-15	10	62	72	4	1	-	-	-	-
1815-16	11	53	64	23	-	-	-	-	-
1816-17	10	69	79	31	-	-	-	-	-
1817-18	11	84	95	44	6	-	-	-	-
1818-19	20	96	116	53	4	-	-	-	-
1819-20	23	113	136	66	18	-	-	-	-
1820-21	23	128	151	79	9	-	-	-	-
1821-22	27	160	187	88	17	-	-	-	-
1822-23	29	145	174	115	25	-	-	-	-
1823-24	34	134	168	159	25	-	-	-	-
1824-25	36	152	188	141	10	-	-	-	-
1825-26	36	16	182	127	12	-	-	-	-
1826-27	30	135	165	76	12	-	-	-	-
1827-28	26	138	164	81	10	-	-	-	-
1828-29	33	189	222	71	3	-	-	-	-
1829-30	32	185	217	62	2	-	-	-	-
1830-31	38	196	234	57	5	-	-	-	-
1831-32	32	206	238	68	7	-	-	-	-
1832-33	38	221	259	81	7	-	-	-	-
1833-34	40	221	261	72	1	-	-	-	-
1834-35	40	240	280	77	4	-	-	-	-
1835-36	38	216	254	75	3	-	-	-	-
1836-37	36	224	260	117	7	-	-	-	-
1837-38	37	249	286	119	-	-	-	-	-
1838-39	39	282	321	97	9	-	-	-	-
1839-40	40	234	274	129	3	-	-	-	-
1840-41	41	253	294	97	1	-	-	-	-

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1841-42	42	24	266	126	4	-	-	-	-
1842-43	41	196	237	147	15	-	-	-	-
1843-44	36	245	281	107	9	-	-	-	-
1844-45	33	230	263	90	10	-	-	-	-
1845-46	37	191	228	103	12	-	-	-	-
1846-47	38	254	292	61	7	-	-	-	-
1847-48	40	255	295	88	9	-	-	-	-
1848-49	37	234	271	113	17	-	-	-	-
1849-50	75	270	345	84	47	-	-	-	-
1850-51	58	222	280	65	19	-	-	-	-
1851-52	60	249	309	59	8	-	-	-	-
1852-53	50	174	224	137	26	-	-	-	-
1853-54	52	208	260	92	26	-	-	-	-
1854-55	64	218	282	125	33	-	-	-	-
1855-56	45	221	266	119	54	-	-	-	-
1856-57	44	254	298	100	57	-	-	-	-
1857-58	65	296	361	67	50	-	-	-	-
1858-59	70	305	375	76	-	58	-	-	-
1859-60	45	284	329	99	-	89	-	-	-
1860-61	66	353	419	40	-	70	-	-	-
1861-62	65	361	426	82	11	85	-	-	-
1862-63	60	357	417	65	11	118	-	-	-
1863-64	65	378	443	80	14	92	-	-	-
1864-65	66	352	418	69	12	88	-	-	-
1865-66	55	308	363	72	30	91	-	-	-
1866-67	65	299	364	74	6	89	-	-	-
1867-68	76	328	404	66	9	66	-	-	-
1868-69	73	298	371	53	16	132	-	-	-
1869-70	72	324	396	60	20	93	-	-	-
1870-71	78	284	362	63	6	97	-	-	-
1871-72	101	348	449	22	12	53	-	-	-
1872-73	79	254	333	61	20	86	-	-	-
1873-74	81	274	355	50	9	92	83	7	2
1874-75	76	286	362	64	12	83	72	3	1
1875-76	62	274	336	95	13	91	79	8	4
1876-77	59	292	351	80	1	81	74	6	1
1877-78	61	279	440	71	15	78	62	9	6
1878-79	68	421	489	73	1	75	64	4	3
1879-80	67	445	512	94	3	82	72	4	6
1880-81	56	463	519	105	1	113	102	6	5
1881-82	71	444	515	87	4	105	86	8	11
1882-83	78	429	507	93	4	131	111	7	13
1883-84	91	445	536	98	5	115	103	10	2
1884-85	94	403	497	107	9	113	108	5	-
1885-86	66	400	466	125	11	119	102	13	4
1886-87	56	374	430	103	7	102	97	5	-
1887-88	50	413	463	103	5	70	62	8	-
1888-89	51	420	471	76	21	109	93	16	-

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1889-90	50	452	502	92	1	84	72	12	-
1890-91	43	392	435	103	25	111	92	19	-
1891-92	37	480	517	75	12	97	85	12	-
1892-93	47	496	543	92	16	105	91	14	-
1893-94	53	465	518	91	24	177	106	71	-
1894-95	55	515	570	131	13	88	77	11	-
1895-96	58	549	607	135	11	102	93	9	-
1896-97	43	436	479	127	14	111	106	5	-
1897-98	59	500	559	99	12	105	92	13	-
1898-99	68	516	584	129	16	122	104	18	-
1899-00	85	623	708	116	21	80	78	2	-
1900-01	96	682	778	118	35	100	84	16	-
1901-02	101	701	802	109	32	116	102	12	-
1902-03	89	654	743	178	53	176	153	23	-
1903-04	78	719	797	168	65	137	131	6	-
1904-05	84	630	714	163	81	163	152	11	-
1905-06	89	752	841	103	15	176	95	20	13
1906-07	87	504	591	111	36	83	82	5	-
1907-08	78	522	600	64	33	105	96	6	3

O SCRISOARE A LUI IOAN SLAVICI CĂTRE DIMITRIE ONCIUL, DIN 1885

Dimitrie Onciul este privit de contemporanii săi ca autoritate științifică încă din perioada când își prezenta teza de doctorat, *Über die Anfänge des Roumanischen Staatwesens*, pe care o susține la Universitatea din Cernăuți, în 1884¹. Ioan Slavici, director al „Tribunei“, cotidianul sibian întemeiat în aprilie 1884, îi trimite scrisoarea datată: Sibiu, 3 iunie 1885, pe care o publicăm mai jos ca un document important pentru cunoașterea începutului activității științifice a istoricului bucovinean². Slavici îi adresează invitația să fie trecut în rândul susținătorilor revistei „Romanische Revue“, pe care urma să o scoată „un tânăr foarte talentat“.

Corneliu Diaconovici (Diaconovich) (1859–1923), tânărul pe care îl recomandă Slavici, originar din Bocșa Montană, face studii de drept la Oradea și la Budapesta, fondează, la Timișoara, ziarul „Dreptatea“, în decembrie 1893, și desfășoară o activitate remarcabilă în cadrul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA). Tipărește, sub egida ei, *Enciclopedia română*, în trei volume, la Sibiu, între 1894 și 1904, lucrare de referință, actuală și astăzi.

Corespondența lui Corneliu Diaconovici cu Slavici oferă suficiente informații cu privire la scopurile revistei și propunea să informeze străinătatea, într-o limbă de circulație universală, asupra valorilor culturii noastre naționale³. Primul număr din „Romanische Revue“ apare la Budapesta, în iulie 1885. Publicație lunară, este scoasă succesiv, la Reșița, Viena, Sibiu și Timișoara, când își încetează apariția, în decembrie 1894. Ar fi important de cercetat și în ce măsură redactorul revistei își îndeplinește misiunea cu privire la difuzarea valorilor culturii noastre în revista sa. Ne mărginim să arătăm că, încă din primul număr, Corneliu Diaconovici publică sumarul „Convorbirilor literare“ de la înființarea revistei ieșene, în 1867, până în 1885, cu comentarii în care atrage atenția asupra studiilor privind istoria românilor.

Informația este lacunară și nu știm dacă Dimitrie Onciul a răspuns la scrisoarea lui Ioan Slavici din 1885. Important este faptul că ne întâlnim cu numele său în această revistă în discutarea unor probleme importante de istorie. Cineva care

¹ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866–1999. Dicționar*, ediția a doua revăzută și adăugită, cu un *Cuvânt înainte* de acad. Eugen Simion, Președintele Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 384.

² Scrisoarea se păstrează în fondurile Bibliotecii Academiei Române, *Corespondență. Ioan Slavici*, 26 /XXII. Am semnalat-o în lucrarea noastră, tipărită împreună cu Teofil Bugnariu și Ioan Domșa, D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici 1848–1925. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 410. S-a tipărit în volumul litografiat sub redacția lui E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc, *Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, vol. I și II, Arad, 1976, p. 70–72, cu unele omisiuni.

³ Teofil Bugnariu, Ioan Domșa, D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 427–429. Scrisori din 16 martie 1885, 1 aprilie 1885, 16 aprilie 1885, 19 aprilie 1885, 15 iunie 1885, 17 decembrie 1885, 14 ianuarie 1886, 22 ianuarie 1886.

semnează Laszlo prezintă studiul lui Dimitrie Onciul, *Zur Geschichte der Bukowina*, publicat în „Programm der k. k. Ober-Gymnasium in Czernowitz für das Schuljahr 1887”⁴. Dimitrie Onciul pune în discuție, cum se remarcă și în recenzie din revista germană, probleme importante din istoria românilor. Istoricul bucovinean demonstrează că stăpânirea romană se întindea în nord până la Nistru, iar în Moldova existau cnezate înainte de întemeierea statală a Moldovei.

Dimitrie Onciul este și colaborator la „Romanische Revue”, cu un studiu fundamental, *Zur Geschichte in Marmarosch*, în două numere, în 1890⁵. Stau în atenția istoricului două lucrări, una a lui Szilagyí István, *Maramarosmegeye altalános történelméből (Das Maramaroscher Comitatus und das Walachenthum in XV Jahrhundert)* și alta a lui Csánky Dezső, *Maramarosmegeye és az oldhság a XV században (Aus der allgemeinen Geschichte des Maramaroscher Komitats XII und XIII Jahrhundert)*. Onciul le respinge cu argumente istorice puse în discuție de cercetătorii maghiari. Se demonstrează și în aceste lucrări, arată D. Onciul, caracterul istoriografiei maghiare, dispusă să accepte până și fabulația din legende, fără acoperire documentară, nu însă și preexistența românilor în Transilvania⁶.

Dimitrie Onciul nu era la acea dată profesor universitar, însă se știa că se pregătea pentru o asemenea carieră care îi va deschide drum spre Academia Română.

Redăm, în continuare, textul scrisorii lui Ioan Slavici către Dimitrie Onciul:

„Sibiu, 3 iunie, 1885

Stimabile Doamnă,

Corneliu Diaconovich, unul dintre cei mai distinși tineri ai noștri, încurajat de oamenii noștri politici și literari, a luat asupra sa sarcina de a redacta o foaie periodică germană, menită a susține interesele noastre și a informa publicul german despre viața noastră literară.

Sunt sigur că, îndeosebi în Bucovina, această întreprindere va afla multă sprijinire și ținem foarte mult să obținem colaborarea D-Voastre. Încurajat dar de d-l Maiorescu, îmi iau voia a Vă ruga să binevoiti a-mi scrie, dacă Vă putem ori nu pune pe lista colaboratorilor foii „Romanische Revue”.

⁴ „Romanische Revue”, IX, august 1887, p. 408. Anuarul Liceului din Cernăuți nu se păstrează în colecțiile Bibliotecii Academiei Române pe acest an. Slavici ținea să specifice pe plicul scrisorii că Dimitrie Onciul era „candidat la profesură” și că locuia la Vicovu de Sus. Anuarul Liceului German din Cernăuți publică în fiecare an studii importante din diferite domenii. Găsim în Anuarul pe 1866 studiul lui Alois Scherzel *Der Charakter der Hauptlehren der Philosophie Arthur Schopenhauer* la care se referă biografia lui Eminescu când vorbește de începutul legăturilor sale cu opera filosofului german.

⁵ „Romanische Revue”, VII, 1 ianuarie 1890, p. 24–31; 2 februarie 1890, p. 91–97. Se tipărește și în extras, la Viena, în 1890.

⁶ Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, I–II, Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoteanu, București, 1968. Textele în vol. I, p. 313–327, comentariul în vol. II, p. 380–385.

Zilele acestea d-l Diaconovich va pleca poate la București spre a intra în relațiuni directe cu amicii noștri literari de acolo, și sperez că cele mai bune puteri literare ale noastre vor colabora, pentru ca să nu ne compromitem cu această întreprindere literară.

Primiți cu această ocaziune asigurarea afectelor mele simpatice.

Al D-voastre sincer și devotat servitor

Ioan Slavici”

Pe plic, adresa: Domnului Dr. Dim. Onciul, candidat de profesură
Vicovul de Sus

Dimitrie Onciul este și colaborator la lucrarea lui Corneliu Draconovch, *Enciclopedia Romana*. Publică în primul volum din 1897, șase articole: 1. *Substratul românilor*; 2. *Popoare migratoare*; 3. *Românii în în evul mediu*, 4. *Din istoria Transilvaniei*; 5. *Din istoria Țării Românești*; 6. *Din istoria Moldovei*. (Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice I*. Ediție critică îngrijită de A. Sacerdoțeanu, București, Editura Științifică, 1968, p. 438–493.

CERCETĂRILE LOCALE ȘI IMPORTANȚA LOR. BISERICA DIN BĂDEUȚI

Biserica din Bădeuți, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, este prezentată în două lucrări monografice de referință: G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare* (București, Comisia Monumentelor Istorice, 1926, p. 23–27) și *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare* (București, Editura Academiei Române, 1958, p. 57–60).

Biserica s-a deteriorat în decursul veacurilor și, în 1790, s-au făcut unele reparații, când s-a modificat forma inițială. S-au înlocuit, din cele patru turnuri, trei dintre ele și i s-a pus un nou acoperiș, necorespunzător. Frescele din interior și de pe zidurile exterioare au fost văruiți. Drama acestei ctitorii a marelui voievod nu se oprește aici. Armata austriacă a pus dinamită la temelia ei, în Primul Război Mondial, și nu a rămas decât o grămadă de moloz. S-a salvat, intactă, numai *Pisania*, care a fost recuperată de Muzeul din Rădăuți.

Din *Pisania* aflăm că biserica a fost înălțată de Ștefan cel Mare, între 8 iunie și 13 noiembrie 1487, în urma luptei sale cu Basarab cel Tânăr (Țepeluș), din 1481, și închinată Sfântului Procopie.

G. Balș se bazează, în prezentarea sa, pe lucrările cercetătorilor germani din Bucovina din perioada ocupației austriece. Din monografia lui G. Balș sunt luate o parte din informații și în *Repertoriul monumentelor...* Reproduserile care se dau, foarte puține, reprezintă monumentul după reparațiile din 1790 și nu forma originală. Se arată că, în 1887, s-a întreprins operația de scoatere a frescelor de sub stratul de var, se dau câteva informații despre ele și se menționează că a fost descoperită și cea care îl reprezintă pe Ștefan cel Mare, ctitorul bisericii. Nu se spune nici un cuvânt cui aparține operația de înlăturare a stratului de var de pe fresce și nu se consemnează, cum se cuvenea, rezultatele acestei operațiuni migăloase și de mare răspundere.

Meritul îi revine lui Vasile Tomiuc, parohul din Bădeuți, care a scos la lumină frescele de sub stratul de var. În studiul său, *Biserica din Bădeuți și zugrăvitori de fresce descoperite în ea* („Gazeta Bucovinei”, II, nr. 56, 16/28 iulie 1892, p. 1–2; nr. 57, 19/31 iulie 1892, p. 1–2), prezintă toate frescele pe care le-a scos de sub stratul de var, stăruie asupra celor care se păstrau integral și a celor deteriorate de fisurile din zidurile bisericii. Descrie și fresca care îl reprezintă pe Ștefan cel Mare cu familia sa. Preotul Vasile Tomiuc întreprinde aceasta operație pentru interiorul bisericii pe socoteala sa și nu o poate continua, fără susținere materială, și pentru zidurile exterioare.

Studiul aparține unui cercetător local, cu un cult pentru ctitoria lui Ștefan cel Mare, și informațiile sale sunt mai cuprinzătoare decât cele cu caracter general din tratatele de specialitate. Nu avem un rezultat, pentru că nu a dispus și de mijloace tehnice să facă reproduceri fotografice. Am fi avut o mărturie aparte pentru studiul

comparativ al frescei lui Ștefan cel Mare de la Bădeuți și al frescei domnitorului de la Voroneț.

Biserica din Bădeuți nu este singurul așezământ de cultură din trecut care a dispărut prin vicisitudinea vremurilor. Este în obligația noastră să adunăm toate mărturiile despre ele, câte se mai pot găsi. Este și motivul pentru care republicăm acest studiu.

Biserica din Bădeuți și zugrăviturile fresco descoperite în ea

de Vasile Tomiuc, paroh în Milișăuți

Spre amiază, de la satul Bădeuți se extinde valea râului Suceava, care se află la poalele Carpaților și în mijlocul acesteia stă biserica din Bădeuți. Ea e așezată pe un deluț, pe malul drept al râulețului Sucevița, care nu cu mult mai la vale se revarsă în râul Suceava.

De pe deluțul amintit e o priveliște foarte frumoasă. Spre amiază, de la biserică se vede, peste văi, încântătoare, în depărtare de 3 mile, mănăstirea armenească „Zamca” din Suceava, cu turnurile ei cele antice. Spre mieznoapte se extinde șesul râului Suceava, în toată mărimea sa, până la satul Straja; iar spre răsărit erau satele Drăgănești, Ivancicheuți și Parlișeni¹. Spre apus se vede deluțul „Fagițel”, pe al cărui coaste se află câmpii mănoase.

Ce se atinge de biserică se poate zice cu tot adinsul că din toate bisericile din Bucovina ea este poate unica care și-a conservat tipul evului mediu așa de neschimbat.

Zidirea bisericii cade pe anul 6989 (1481 d. Chr.). Despre zidirea ei scrie Miron Logofătul (Miron, *Chronica M. Valachiae*, c. 29) următoarele: „În a. 6989 (1481 d. Chr.) au fost în țara muntenească un război. Principele Ștefan învinse cu ajutorul lui D-zeu la Râmnic pe Țepeluș-Vodă și birui pe munteni și cuceri toate stindardele de război. Pe Țepeluș-Vodă îl luă prins și îl decăpita. Mulți boieri munteni picase. În locul lui Țepeluș-Vodă așeză Ștefan-Vodă pe Vlad-Vodă călugărul, ca domnitor al Munteniei. După ce însuși Vlad-Vodă, pe ascuns, predă țara turcilor, în mod necuviincios fu de Ștefan bătut. După ce se sfârși războiul, se întoarse Ștefan cu pompă mare la Suceava”.

Alții spun altceva despre Țepeluș-Vodă, că atunci Ștefan-Vodă luă în captivitate pe Radu-Vodă, care a întărâtat pe păgâni contra creștinilor însă, cu ajutorul sibienilor, turcii fură bătuți, Muntenia ocupată și Țepeluș fu pus în locul lui Radu-Vodă, ca domnitor în Muntenia. Fie însă acestea orișicum, Ștefan-Vodă fu și rămas învingător. Iar alții spun: „Lui Ștefan-Vodă se arată s[fântul] m[are] m[ucenic] Procopie călare, înarmat ca un erou și e de crezut că Ștefan, cu ajutorul mucenicului, câștigă lupta, căci îndată după întoarcerea lui la Suceava, domnitorul

¹ Acum satul Istensegiți vel Țibeni, locuit de o colonie de ceangăi.

Moldovei zidi, la a[nul] 1481, în onoarea s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie, biserica în satul Bădeuți, care există și până în ziua de astăzi”.

După cronică lui Miron Logofătul, zidirea bisericii din Bădeuți cade pe anul 1481; după inscripțiunea care se află pe o tablă de piatră din partea stângă de deasupra ușii, zidirea cade pe anul 1487.

Inscripțiunea e în limba slavonă antică și sună în modul următor:

„În anul 6989 (1481) în luna lui Iulie 8, în ziua s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie, a purtat cu Ștefan-Voevod, din mila lui Dumnezeu gospodar al Țării Moldova, fiul lui Bogdan, cu fiul său mult iubit Alexandru, totodată și cu Basarabul-Vodă cel tânăr, un război la Râmnic contra lui Țepeluș, gospodar al Țării Moldovei. Acesta nu putu învinge pe Ștefan-Vodă, învinse însă pe Besarab-Voevodă și picase Elexi, Liov, Besaraba. Pentru aceea aflase Ștefan de bine și zidi casa aceasta a lui D-zeu în numele s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie, în a[nul] 6995 (1487); fu începută în luna lui Iunie și finită în același an, Noiembrie 13”.

Datele de pe tabla de piatră în privința întemeierii bisericii nu conșună de fel cu cronică lui Miron Logofăt. Acesta datează, în cronică sa, începutul zidirii bisericii la 8 iulie 1481, pe tablă de piatră însă, cu 8 iunie.

Privind lucrul mai de-aproape, Ștefan cel Mare nu putu se poarte război la Râmnic în 8 iulie 1481 și tot în aceeași zi se înceapă a zidi și biserica în Bădeuți în onoarea s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie.

Numai într-atâta ar putea se fie datele acestea adevărate că în iunie 1481 se începu zidirea bisericii și se fini în 13 noiembrie 1487.

Până la anul 1615 Bădeuțiul a fost un sat domnesc, cu reședința unui „ispravnic” al ținutului Bădeuți. De ținutul acesta se țineau Sucevița, Volovăț, Satu Mare, Crăinicăști, Drăgănești, Ivancicheuți și Parliseni.

Pentru administrare erau destinați așa numiții „uriadnici” (ocârmuitori). Vodă Petru-Rareș fugi, înainte de răscoala hordelor tătare și turcești, în Transilvania și-și luă refugiul spre cetatea „Cico”, care se află pe o stâncă lângă râul Someș.

Când veni sultanul Soliman, devastând tot ce era în calea lui până la Suceava și împresură cetatea, se adunară episcopii și boierii în Bădeuți, ca se se sfătuiască ce se facă. Ei trimiseră pe Trifan Cerpan la sultanul Soliman, ca să-l roage să-i grațieze și se le dea un domnitor. Mare era frica lor, însă sultanul Soliman primi pe soli amicabil, îi privi ca sclavii lui și denumi de domnitor pe Ștefan, fiul lui Ștefan, care mai târziu fu numit „Lăcustă”.

Pe la anul 1612 era încă în Bădeuți un uriadnic; la anul 1615 se desființă postul acela. Cât fu Ștefan, fiul lui Tomșa, voievod al Moldovei, tăcură călugării din Sucevița pentru ocolul din Bădeuți, după ce el însă fu detronat și Radu din nou voievod al Moldovei, se sculară călugării din Sucevița cu pretențiunile și jăluirea lor pentru ocolul Bădeuți.

La pertratare călugării ambilor mănăstiri, Sucevița și Solca, se înfățișară înaintea procurorului. Călugării din Solca se băteau pe documentul de dăruire a întemeietorului mănăstirii, Ștefan, pe dreptul stăpânirii de până acum și pe martori.

Călugării din Sucevița se bătură însă pe un document adus de la Camineț, prin solul lui Ștefan Potoțchi, care document însă nu era scris de vodă Simion Moghilă, ci de văduva aceluia, Margareta, prin urmare fu respins în 20 februarie 1625. Mănăstirea Solca stăpâni satele Bădeuți și Milișăuții de Sus, până ce se puse hotarul, în 2 ianuarie 1782.

Biserica din Bădeuți e 24 m de lungă, 9,05 m largă, 10 m de înaltă și zidul bisericii e 118 cm de gros.

Biserica e zidită în forma unei cruci, pardosită cu pietre pătrate, ferestrele sunt mici, în forma unui arc cu gratii.

Iconostasul e conform înălțimii și lărgimii bisericii și, totodată, desparte altarul de naos. Din partea de dinainte e cu brăie și cadre scobite și aurite, în care sunt așezate icoanele sfinților.

În mijlocul altarului stă masa de piatră, pe 4 stâlpi de piatră; se află și o fereastră prin care străbat razele soarelui.

Biserica posedă o evanghelie în limbă slavonă bisericească, cu multe scobituri de lemn, tipărită în Liov, în Staurologie, în anul 1644.

Cărțile matricale încep în Bădeuți de la anul 1785 și în Milișăuți de la anul 1890, prin urmare cu mult mai înainte decât în celelalte biserici din Bucovina.

Până la anul 1790 biserica a fost, înăuntru cât și din afară, zugrăvită. În anul amintit însă, boltitura deasupra spațiului pentru femei fiind crăpată, ea fu înlăturată și înlocuită cu un pod de scânduri. Prin departarea boltiturii de la locul pentru femei fu și forma acoperământului schimbată, înlăturând cele 4 turnuri, care fură înlocuite printr-un acoperământ, așa încât acum numai turnul cel mare se ridică deasupra acoperământului.

În anul 1887, în lunile de vară, tocmai la 400 de ani de la zidirea bisericii, scriitorul acestor rânduri descoperi cu mare greutate și pe speșele proprii frescele cele văruite.

Frescele din altar până la boltă sunt bine conservate, boltitura fiind stricată și foarte crăpată sau văruită cu colori verzi.

În altar

Aici se află icoanele în 3 rânduri aranjate și rândurile se despart, prin intervale, de arabesce.

În șirul 1 din partea de jos se află, în mărime naturală, s[finții] parinți, și nume către mieznoapte: s[finții] Ștefan, Nicolae, Grigore și Vasile. Spre amiazăzi s[finții] părinți: Ioan, Chiril, Antonie, Laurentie.

În șirul 2, către mieznoapte se vede Cina cea de pe urmă și s[fânta] Cumincatură spre amiazăzi: spălarea picioarelor și euharistia.

În șirul 3 se văd în cercuri heruvimii.

În partea destinată pentru bărbați

Și aici se află fresce bine conservate, afară de unele locuri unde se aflau crăpături.

Spre răsărit stă iconostasul, încă din secolul trecut, așezat și renovat de comuna Bădeuți în anul 1822.

Spre apus: peste pământul pardosit cu pietre pătrate, la o înălțime de 75 cm, sunt felurite decorațiuni care, însă, pe unele locuri sunt văruite, peretele fiind stricat. În partea dreaptă de la intrare se află icoanele a doi s[finți] părinți; la unul e numele cu totul șters, al doilea e s[fântul] Eulampie. De partea stângă de la intrare se află icoana ctitorului: Stefan cel Mare cu familia, și anume soția sa Ruxanda, fiul său Bogdan și o fiică mai mică. Stefan ține icoana bisericii în mână și o închină s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie. Christos de pe tron primește biserica la ruga s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie.

Deasupra ușii, la intrarea din partea pentru bărbați, la cea femeiască se află o inscripție printre arabesce, în limba slavonă antică, până acum încă nedescifrată. Deasupra, în mijlocul icoanelor din rândul 4, se află răstignirea lui Christos; în dreapta, Christos înaintea arhierelui, în stânga, ridicarea lui Christos de pe cruce.

Rândul icoanelor de deșupt e despărțit de cel de deasupra, pe ambele părți ale ușii, prin arabesce. În rândul al 3[-lea] de icoane, la mijloc, se află Adormirea Maicii Domnului, din partea dreaptă e zugrăveala ștearsă, din partea stângă se află Schimbarea la Față a Domnului. Rândul al 3[-lea] se extinde până la semicerc, zugrăveala semicercului e tare stricată, așa încât nu se poate deosebi nimic.

Spre miazăzi în semicerc: în rândul 1 se văd icoanele mucenicilor în mărimea naturală, numele lor nu se poate descifra; în partea dreaptă se află Maica Domnului cu copilul în brațe, m[ucenicul] Orest și alți 2 mucenici ale căror nume însă nu se pot citi. În partea stângă se află doi s[finți] părinți, fără inscripțiune. În semicerc, în rândul 2 din mijloc, se află o fereastră, din dreapta înmormântarea lui Chr[istos], din stânga mormântul lui Chris[os].

Din dreapta semicercului, ducerea la mormânt a lui I[sus] Chr[istos], din partea stângă e închipuită prinderea lui.

În rândul al 3-lea sunt, în semicerc, 2 icoane, cea din dreapta e ștearsă, cea din stânga închipuiește: „Lăsați copiii se vină la mine”.

Din dreapta de semicerc se află nunta din Cana Galileii, din stânga sunt frescele șterse. Rândul al 3-lea se extinde până la boltitură, pe partea aceasta se află icoanele s[finților] părinți încă bine conservate.

Spre miazăzi, în semicerc, se află, în rândul 1, s[finții] mucenici, ca și în partea [de] miazăzi; numele lor sunt șterse, numai în mijloc se poate citi: s[finții] Teodor, Tiron și s[fântul] Teodor Stratilat.

Din partea stângă de la semicerc se află icoana Mântuitorului cum stă pe tron, din dreapta de la dânsul se află Maica Domnului și arhanghelul Michail, din stânga s[fântul] apostol Ioan și arhanghelul Gavril.

Din dreapta de la semicerc se află o feridă pentru cărți. În rândul al 2-lea e în mijloc semicercul întrerupt prin o fereastră. Din dreapta de fereastră se află închipuit Chr[istos] înaintea lui Pilat, din stânga spălarea mâinilor lui Pilat; din dreapta de semicerc e închipuită înălțarea s[finței] cruci, din dreapta crucii se află împăratul Constantin, din stânga maica sa, Elena.

În stânga de semicerc se află Chr[istos] înaintea ucenicilor.

În rândul al 3-lea se află, în semicerc, două icoane, cea din dreapta închipuiește pe Chr[istos] cu ucenicii săi în templu. În dreapta de semicerc e Chr[istos] în gradina Ghețimani, din stânga e [o] icoană ștearsă cu totul. Deasupra semicercului începe boltitura, după aceea arcul pe care se află s[finții] părinți. În cele patru unghiuri, unde împreună arcurile, se află cei patru evangeliști închipuiți.

În fânar se află 4 rânduri de icoane zugrăvite.

În rândul I profeții; în rândul II apostolii; în rândul III s[finții] mucenici; în rândul IV cuvioșii părinți și maici. Zugrăveala de pe boltă e ștearsă. Zidul de la ambele ferestre e [de] 120 cm de gros, de ambele părți sunt zugrăviți și deasupra pe boltitură se află Christos.

În partea destinată pentru femei

Aici se pot vedea pe pereți rânduri de fresce precum și împodobiri de o înălțime de 75 de cm până la care sunt însă încâtva șterse. Aceste împodobiri servesc și aici ca temelie rândul I al icoanelor.

Către răsărit, de-a dreapta ușii, prin care se intră în naos, se poate vedea, la dreapta, [în] rândul I, 3 icoane și anume: arhanghelul Gravriil, s[fântul] ap[ostol] Pavel și s[fântul] ap[ostol] Ioan, la stânga se poate vedea: arhanghelul Michail, s[fântul] ap[ostol] Petru și s[fântul] Grigorie. Deasupra ușii, în mijloc, se vede s[fântul] m[are] m[ucenic] Procopie, patronul bisericii. Între rândul I și al II-lea sunt arabesce.

În rândul al 2[-lea], deasupra icoanei s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie, se vede un câmp albastru, înfrumusețat cu stele aurite, pe care se află Maica Domnului ținând pe copilul Christos în brațe. De ambele părți ale icoanei amintite se văd îngeri.

În dreapta, de la tabloul acesta, sunt înfățișate chinurile s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie; ei se vede legat de un stîlp și doi călăi cu mănuși de fier îi desfac pielea de pe față. În stânga, de la icoana Maicii Domnului, se zărește un act de încreștinare.

În rândul al 3-lea, la dreapta, se vede judecata s[fântului] Procopie și în stânga acuzarea lui, fiind creștin; deasupra rândului al 3-lea e peretele vărut.

Spre apus, se află în I rând înfățișate s[fințele] mucenice și anume, de la stânga spre dreapta: s[fânta] Tatiana, s[fânta] Teodora, s[fânta] Glicheria, s[fânta] Rachila și încă o mucenică, a căruia nume nu se poate descifra.

În rândul al 2-lea se află la mijloc o fereastă care, însă, acum e zidită și vărută; în dreapta de la aceasta, un tablou înfățișează p[atimile] s[fântului] m[ucenic] Procopie legat de un butuc și împuns cu sulite; în stânga alt tablou înfățișează pe muncitori turnând ulei fierbinte în rănile sfântului.

În rândul al 3-lea, în mijloc, se vede o scenă în sala judecătorei, unde s[fântul] Procopie era provocat să se lepede de creștinism, în dreapta o icoană înfățișează cum călăii zgârie corpul sfântului cu mănuși de fier, de-a stânga însă, e tabloul deja șters. Deasupra rândului al treilea e spațiul până la sufite, de scânduri vărut.

Spre miiazăzi se desparte rândul I al icoanelor prin ușa din afară, care duce în partea destinată pentru femei. În dreapta și în stânga ușii se văd icoanele sfințelor

muieri, de-a dreapta; sunt șterse numele lor; de[-a] stânga sunt: Gazdoa, Marina, Veselisa.

În rândul al 2[-lea] se zăresc 4 tablouri și anume: de la stânga spre dreapta 1, cum e s[fântul] Procopie bătut cu bețe; al 2[-lea], cum îngenunchiază s[fântul] Procopie, spre a i se tăia capul și cum în moment pică călăul leșinat jos; 3, cum s[fântul] Procopie e muncit; al 4[-lea] cum s[fântul] Procopie e fript cu fiare înfierbântate.

În rândul al 3-lea sunt toate frescurile șterse.

Spre miazănoapte, în rândul I, sunt înfățișate icoanele s[fintelor] mucenice, și anume opt la număr, din care 2 sunt șterse cu totul și celelalte, de la stânga spre dreapta, sunt: s[fânta] Ștefania, s[fânta] Eudochia, s[fânta] Ecaterina, s[fânta] Tecla și s[fânta] Varvara.

Al 2[-lea] rând se desparte în mijloc printr-o fereastră. În dreapta și în stânga se află 2 tablouri, cel dintâi reprezintă o scenă de la judecătoria, întrebarea judecătorului dacă sfântul nu ar fi decis a se lepăda de creștinism; cealaltă icoană înfățișează cum e s[fântul] Procopie spânzurat de mâni și de ale cărui picioare sunt legate mai multe pietre.

La dreapta ferestrei se vede, pe o icoană, cum s[fântul] Procopie este aruncat într-un cuptor înfierbântat; pe cealaltă icoană se vede tăierea capului s[fântului] m[are] m[ucenic] Procopie.

În spațiul rândului al 3[-lea], deasupra boltei ferestrei, se văd 3 icoane ale s[fintilor] părinți, cu cadre circulare.

De ambele părți, cât și deasupra rândului al 3-lea nu se văd frescuri.

Atât pereții din lăuntru cât și cei din afară sunt împodobiți cu frescuri. Din afară s-au putut descoperi numai frescurile de la miazăzi, dară și acestea sunt în mare parte șterse.

Icoanele sunt înșirate în 5 rânduri. Toate icoanele sfinților au forma circulară și-s împreunate una cu alta.

Cu privire la ordinațiunile înaltului c. r. guvern, care se referă la păstrarea și conservarea monumentelor istorice în tipul original, ar fi foarte bine dacă s-ar descoperi și celelalte frescuri de pe pereții din afară.

Deși descoperirea frescurilor de către nord și sud ar fi împreună cu greutate, totuși ar fi descoperirea lor pentru caracterul original al edificiului unui monument neprețuit, atât în privință istorică cât și religioasă.

Conform raportului conservatorului, domnului director gimnazial și consilier școlar Enric Clauser, ce se atinge despre descoperirea frescurilor prin mine cu spesele proprii, a trimis înalt c. r. Comisiune Centrală pentru Arte și Monumente Istorice, dtto 31 iulie 1889, nr. 1282, un decret de recunoștință adresată către scriitorul acestor rânduri.

DESCENDENȚI AI FAMILIILOR FLONDOR ȘI HURMUZACHI

Studiile care s-au tipărit în ultima vreme specifică sau lasă să se înțeleagă că cele două familii bucovinene, cu vechi tradiții și rol important în viața politică, socială și culturală în Țara de Sus a Moldovei, s-au stins din viață.

Aurel Constantin Ritter Onciul, înrudit prin mama sa cu familia Flondor și nepot al lui Aurel Onciul, cunoscutul om politic de la începutul secolului trecut, ne trimite o scrisoare din Nürnberg (Germania), unde locuiește și în care atrage atenția asupra informațiilor incomplete cu privire la cele două familii bucovinene, cu descendenți până în zilele noastre. Publicăm scrisoarea ca o completare a informațiilor la lucrările apărute până acum, însă și ca o mărturie din care se vede, o dată mai mult, că mijloacele noastre de documentare continuă să fie deficitare.

Omitem din scrisoare trimiterea la persoanele pe care le are în vedere și reproducem informațiile privitoare la urmașii celor două familii.

„Breaza, 25 mai 2003

[...] George Flondor nu este ultimul reprezentant al familiei sale și, cu moartea lui, survenită la 1976, nu se stinge această familie, deoarece Nicu Flondor, fratele mai mic al lui Tudor și Iancu, căsătorit cu o fată a familiei Grigorcea, a avut doi fii și o fiică. Radu, fiul cel mare, a îmbrățișat cariera diplomatică și a murit fără a lăsa urmași; doar fiul mai mic, Alexandru, căsătorit cu contesa de origine poloneză Lazanski, a avut doi copii, pe Maria, născută în 1928, și pe Nicolae, născut în 1933. Acesta din urmă locuiește în prezent în satul Zaharești – comuna Stroești, de lângă Suceava, unde și-a redobândit moșia familiei sale. [...]

În ceea ce[-l] privește pe Nicu Flondor, acesta s-a căsătorit, la 31 oct. 1943, la Cernăuți, cu mama mea, Ana și, împreună, ne-am refugiat, în martie 1944, la Brașov. În septembrie 1947, Nicu Flondor moare la Brașov, mormântul său se găsește în cimitirul din Șchei, lângă biserica Sf. Nicolae.

În ceea ce privește familia Hurmuzachi și aici avem urmași în viață, deoarece Constantin Hurmuzachi, profesor entomolog la Universitatea din Cernăuți și frate al lui Alexandru, ultimul căpitan al Țării până la 1918, a avut doi copii cu Zola Kalmuțchi, și anume pe Nicolae și fata Alice.

Nicolae, născut în 1913, a studiat dreptul la Cernăuți și a fost bibliotecar la Universitate. S-a căsătorit, în anul 1946, cu Gisele Silmen, de origine germană, la Dumbrăveni, jud. Târnava Mică și ei au 3 copii – o fată și doi băieți, Nicolae și Alexandru. Ei trăiesc acum în Germania, primul la Husbruck – Nürnberg, al doilea la Bamberg. Deci nici neamul Hurmuzacheștilor nu s-a stins.

Din păcate, nici unul dintre ultimii urmași ai Flondorenilor și Hurmuzăcheștilor nu au urmași în linie bărbătească. Numai Nicolae, fiul mai mare al lui Nicolae, fiul lui Constantin, are două fete.

Aurel Onciul”

Din această scrisoare se vede că Alexandru, din familia Flondor, trăiește la Zaharești, comună nu departe de Suceava, unde și-a redobândit proprietățile.

SOCIETATEA „JUNIMEA” DIN CERNĂUȚI, ① ÎN LUMINA DOCUMENTELOR

Societatea „Junimea” este înființată de studenții români de la Universitatea din Cernăuți, ca o continuare a Societății „Arboroasa”, desființată de autoritățile administrative austriece din capitala Bucovinei în 1877, pentru orientarea spre România¹. O monografie a ei intenționa să realizeze Ilie Dugan, dar nu publică decât prima parte, consacrată Societății „Arboroasa”². O continuare a demersului critic al lui Ilie Dugan întreprinde Anghel Popa în lucrarea sa, în care prezintă activitatea Societății Academice „Junimea” din Cernăuți, desfășurată între anii 1878–1938³. Și această lucrare este unilaterală, întrucât se limitează la fondul documentar al fraților Dugan de la Arhivele Statului din Iași.

Societatea „Junimea” este cea mai importantă „reuniune” studențească din Bucovina, prin buna organizare și activitatea culturală îndelungată, desfășurată în Țara de Sus a Moldovei, între 1878 și 1938. Presa se ocupă îndeaproape de activitatea ei. Corespondențele trimise de Dionisie O. Olinescu din capitala Bucovinei revistei „Familia”, condusă de Iosif Vulcan, se constituie într-un jurnal al prezenței acestei societăți, deosebit de active, în Bucovina sub stăpânirea austriacă⁴. De aici luăm cunoștință că „Junimea” era o societate deschisă tuturor etniilor, dacă aderau la programul său și interzicea activitatea politică de partid în cadrul ei. Tot de aici aflăm că primul președinte al Societății „Junimea” a fost Dimitrie Onciul⁵, student la filozofie, viitorul istoric. Se face cunoscut și prin activitatea sa în societatea „Arboroasa”, fără să fie implicat în procesul studenților români din Cernăuți, în 1877–1878. Societatea „Junimea” se orientează, încă de la început, spre cultivarea limbii române și promovarea literaturii naționale. Merită să rețină atenția faptul că prezintă încă în noiembrie 1883, o prelegere despre *Luceafărul*, fiind printre cele dintâi manifeste de acest fel, consacrate poetului nostru național. Organizează, tot atunci, serate artistice la Vatra Dornei, Suceava și Rădăuți. Dintre conferințele ținute în cursul anilor, se remarcă cea a lui I. G. Sbiera, de la ședința festivă din decembrie 1883. Demonstrează că viața poporului român este legată de pădure, cu alte cuvinte de codru, cum este evocată și în creația populară. Conducerea societății bucovinene se preocupă îndeaproape de pregătirea intelectuală și de afirmarea membrilor săi în creația literară și în cercetarea științifică. Întemeiază, astfel,

¹ Teodor Balan, *Procesul „Arboroasei”, 1875–1878*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937.

² Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române „Arboroasa” (1875–1877)*, București, Editura Societății, 1930.

³ Anghel Popa, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, 1878–1938*, Câmpulung-Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1997.

⁴ D. Vatamaniuc, *Dionisie O. Olinescu, arheolog și cronicar al vieții științifice, culturale și artistice*, în „Analele Bucovinei”, III, nr. 1, [ianuarie–iunie], 1996, p. 17–32.

⁵ Dimitrie Onciul semnează *Demetre Onciul*, formă care nu s-a putut generaliza.

revista „Junimea literară”, care apare la Suceava și Cernăuți, între 1904 și 1939. Este cea mai importantă revistă literară bucovineană cu o apariție îndelungată și care supraviețuiește, e adevărat, pentru scurt timp, desființării societății de către dictatura regală, în 1938.

Presa oferă informații bogate, cum se desprinde de mai sus, privind activitatea Societății „Junimea” pe întreaga perioadă a existenței sale. Întâmplarea face ca o parte a arhivei sale să fie salvată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și ea se păstrează la Biblioteca Academiei Române. De aici se impune să se pornească în elaborarea monografiei societății studentești cernăuțene.

Sunt 10 registre de diferite formate, procurate din comerț, iar câteva dintre ele însumează sute de pagini. Se repartizează pe domenii, potrivit organizării interne a societății.

A 654 (1). Protocoalele ședințelor comitetului, 1890–1898

Registru format mare, liniat, 118 file.

Protocoalele ședințelor sunt semnate, pe parcursul anilor, de: Constantin Berariu, Claudius Stefanelli, Dormidont Popovici, Bogdan Găină, Ioan cavaler de Cuparencu, Ioan Avram, Ion Matioschi, Eugen Bocancea. Sunt nume care nu figurează, cu excepția lui Dormidont Popovici și Ioan cavaler de Cuparencu, în monografia lui Anghel Popa, dar care sunt înregistrate, probabil, în documentele fraților Dugan, de la Arhivele Statului din Iași.

A 653 (7). Cartea protocoalelor ședințelor plenare, 1898–1905

Registru format mare, liniat ... 167 file.

Ședințele plenare analizează, cum se vede din aceste protocoale, activitatea societății pe secțiuni:

1. *Secretariatul I*, care se ocupa de înregistrarea actelor ieșite și intrate.
2. *Secretariatul II*, întocmea protocoalele ședințelor comitetului de conducere.
3. *Economatul* – gestiona averea societății:
4. *Casariatul* – înregistra veniturile și cheltuielile
5. *Biblioteca*

Figurează între președinții „comisiei revizuitoare”: Iancu I. Nistor, George Bartai și George Tofan.

Această organizare internă a societății nu se modifică în cursul anilor.

A 654 (2). Comisia revizuitoare, 1901–1903

Registru, caiet de școală, liniat ... 93 file.

Înregistrează veniturile și „spesele” (cheltuielile) societății pentru această perioadă. Se dă „activa” și „pasiva” și de aici aflăm că societatea avea un „fond neatacabil”, supravegheat cu mare grijă. Din alte documente se desprinde însă că se apela și la el în momentele de strâmtoare financiară.

A 654 (3). Cartea de control, 1901–1905

Registru format caiet de școală, liniat ... 37 file.

Cuprinde analiza activității celor două secretariate, a economatului, casariatului și bibliotecii. De aici, aflăm că societatea avea sume importante la „activa”.

A 654 (4). *Raportul comisiei revizuitoare, 1906–1908*

Registru format mijlociu, liniat ... 83 file.

Sunt anulate, cu linii orizontale, 20 de pagini, iar câteva file sunt sustrate.

Cuprinde rapoarte pentru activitatea secțiunilor de mai sus. Unele din rapoarte sunt deosebit de critice. Un lung raport pentru 9 iunie 1907–20 noiembrie 1907 constată că *Secretariatul I* ținea evidența corespondenței „în completă neordine”. *Secretariat II* avea *Cartea membrilor* incompletă, iar „cartea deciziunilor plenare lipsește cu totul”, *Economatul* ținea publicațiile „în mare neordine” și unii membri ai societății erau „cuprinși de mania revistofagiei”; biblioteca se găsea într-o „dezordine monstruoasă”.

A 654 (5). *Cartea comisiei revizuitoare, 1911–23 mai 1913*

Registru format mare, liniat ... 48 file

Cuprinde rapoarte privind activitatea celor cinci secțiuni.

În raportul din 12 iunie 1913 este criticată sever conducerea societății și se arată că vicepreședintele nu-și făcea datoria, iar președintele nu era „la culmea chemării sale”.

A 654 (6). *Cartea copiilor, 1928–1932*

Registru format mare, liniat ... 266 file.

Cuprinde copii ale corespondenței trimise de societate.

A 654 (7). *Cartea generală a casei, 1913–1930*

Registru format mare, liniat ... 200 file.

Este singurul registru care are imprimată paginația.

Sunt înregistrate pe coloane veniturile și cheltuielile. Este un model de evidență contabilă.

A 654 (8). *Cartea actelor ieșite, 1931–1935*

Registru format mare, liniat... 185 file.

Cuprinde copii ale corespondenței expediate în această perioadă.

A 653 (5). *Cartea proceselor verbale de la ședințele comitetului pentru anii administrativi 1934/1935–1937/1938*

Registru format mare, liniat ... 173 file.

Sunt sustrate, la sfârșit, 20 de file rămase nescrise.

Procesele verbale reflectă starea de criză a societății, amenințată să fie împinsă de unii membri ai ei în activitatea politică de partid și de slăbirea disciplinei interne. Președintele prezidează în fața comitetului, ca un judecător în instanță, convocarea și interogarea celor vinovați pentru abateri de la prevederile regulamentului. Sunt invitați să-și recunoască culpa și li se comunică sancțiunea, care poate merge până la excluderea din societate.

Arhiva Societății „Junimea” intrată în fondurile Bibliotecii Academiei Române nu cuprinde registre pentru 1878–1889, lipsește *Cartea comisiei revizuitoare* pentru 1909–1910, iar din *Cartea generală a casei* se păstrează un singur registru. Este posibil ca unele registre să fi intrat în alte fonduri sau să se fi pierdut în timpul

celor două conflagrații mondiale. Ultimul proces-verbal privind activitatea societății este din 13 mai 1938 și se ocupă de chestiuni administrative.

Societatea din Bucovina se definea prin câteva particularități, după cum se vede din documente și după cum s-a remarcat și în lucrările care i s-au consacrat⁶. „Junimea” era o societate „academică” a studențimii cernăuțene și arbora tricolorul, simbol al unității naționale. Avea imn propriu, preluat, cu unele modificări, de la Societatea „Arboroasa”, iar membrii săi purtau la piept, ca semn distinctiv, panglică tricoloră. Primirea în societate se făcea pe baza unei cereri. În primul an, noul membru al societății purta numirea de „fucs” (care traducea termenul *Fuchs*, folosit la universitățile germane pentru studenții din primul an de studii). Fiecare „fucs” sau „vulpoi” era pus sub îndrumarea unui „vulpan”, o persoană cu autoritate. Spre a putea deveni membru activ, „fucsul” era supus unui examen din istoria națională și literatura română, susținut în fața unei comisii, formată din profesori de specialitate. Președintele sau vicepreședintele examina candidații cu privire la cunoașterea *Regulamentului* societății. Studenții erau membri activi, pe durata studiilor universitare, iar după terminarea lor, puteau fi sprijinitori, fondatori, emeritați și de onoare, în funcție de contribuția adusă în susținerea societății. Ca membri de onoare puteau fi numite și personalități care n-au făcut parte din societate, dar au adus contribuții importante în plan social, științific și cultural. Se introduce titulatura *bădiță* și *leliță*, ca formulă de respect și ea se aplică membrilor societății și după ce aceștia terminau studiile universitare și ocupau diferite funcții, indiferent de domeniul de activitate. Societatea dispunea de ștampila proprie, ștampila ovală, cu legenda: *Arhiva Societății Academice „Junimea”. Cernăuți. Bucovina*. După revenirea provinciei la România, se introduce ștampila rotundă, cu legenda: *Societatea Academică „Junimea”. Cernăuți*. Se înlătura cuvântul „Bucovina”, care definea o epocă istorică încheiată în 1918.

Dintre cele 10 registre de la Biblioteca Academiei Române, mai importante pentru discuția noastră sunt A 654(6), A 654(8) și A 653(5). Se înregistrează aici documente care ne ajută să cunoaștem viața internă a societății și se pun în lumină câteva aspecte mai semnificative, privind acțiunile pe care le întreprinde în mișcarea culturală a vremii.

Societatea „Junimea” inițiază o colecție publică pentru ridicarea unui bust lui Mihai Teliman la mormântul său, în cimitirul din Siret. În scrisoarea trimisă unor persoane și instituții, în martie 1928, se arată că Mihai Teliman a fost „unul din puținii scriitori pe care i-a dat Bucovina în timpul stăpânirii austriece” și care s-a impus, în viața sa scurtă ca „scriitor și ziarist”⁷. Societatea solicită sprijin Așezământului Cultural „I. C. Brătianu”, care trimite o sumă importantă de bani. Conducerea Societății mulțumește pentru donație în scrisoarea din 10 aprilie 1928. Alătură și volumul *Foiletoane*, cu observația, surprinzătoare, că acesta cuprindea

⁶ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 22–24.

⁷ Registrele nu sunt paginate, cu excepția Cărții casei (A 654/7), însă copiile documentelor poartă număr de ordine în rubrica specială și data întocmirii lor.

numai „partea mai slabă a operei lui Teliman, deoarece cele mai bune foiletoane au fost confiscate de cenzură austriacă”. Conducerea societății informa Așezământul Cultural din București că pregătea ediția foiletoanelor confiscate „pentru definitivă consacrare a scriitorului”. Nu avem cunoștință de a doua ediție a foiletoanelor. Dezvelirea bustului are loc în 29 aprilie 1928 și „Glasul Bucovinei” informează cititorii asupra festivităților de la Siret⁸. Cuvântarea omagială este rostită de C. Loghin, care îi face lui Teliman o frumoasă prezentare și în lucrarea sa, privind literatura din Bucovina⁹. Presa consacră articole elogioase inițiativei Societății „Junimea” pentru sărbătorirea lui Mihai Teliman, ziaristul bucovinean. Leca Morariu se ocupă, într-un articol intitulat *Pentru Mihai Teliman*, de activitatea sa în contextul vieții culturale din Bucovina¹⁰, iar Laur Gârbu, într-un articol cu același titlu, arată că Societatea „Junimea” cinstea „memoria scriitorului care a fost un atât de viteaz crainic al conștiinței românești”¹¹.

Societatea „Junimea” îi ridică un bust și lui Dimitrie Onciul la Cernăuți, ca urmare a unor întâmplări neprevăzute. Laur Gârbu, președintele societății, și Constantin Tarnavski, secretarul ei, adresează o scrisoare lui Constantin Moisiu, directorul Arhivelor Statului din București, în 25 aprilie 1928, pe care o transcriem:

Domnule Director,

Cu ocazia ridicării bustului lui Dimitrie Onciul la Arhivele Statului din București, „Junimea” a deschis o listă de subscripție și a colectat pentru acest scop suma de Lei 5 870.

Din motive independente de noi, această sumă n-a fost remisă la timp comitetului de inițiativă.

Fiind informați că acel comitet de inițiativă s-a dizolvat și că cheltuielile cu ridicarea bustului au fost acoperite, „Junimea” a luat inițiativa să-i ridice un bust lui D. Onciul la Cernăuți și să întrebuințeze banii colectați pentru acest scop.

D. Onciul a fost primul președinte al Societății (Acad[emice]) „Junimea” și cum această societate va serba în luna octombrie a.c. jubileul de 50 de ani, cu această ocazie se va ridica și bustul lui D. Onciul în grădina Căminului Studentesc „Junimea”, care va fi inaugurat cu ocazia jubileului.

Ne permitem, Domnule Director, a Vă ruga să binevoiiți a ne comunica numele și adresa artistului care a lucrat bustul și prețul.

Așteptând răspunsul Dv., primiți, vă rugăm, domnule Director, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

⁸ „Glasul Bucovinei”, XI, nr. 2652, 26 aprilie 1928, p. 3.

⁹ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775–1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996, p. 220–230.

¹⁰ „Făt-Frumos”, III, nr. 3, mai–iunie 1928, p. 65–70.

¹¹ *Ibidem*, III, nr. 5–6, septembrie, decembrie 1932, p. 275–277. Articol din 1928, publicat cu mare întârziere.

D-sale

Domnului Constantin Moisil, Director al Arhivelor Statului, București

Din altă scrisoare, din 31 august 1928, luăm cunoștință de condițiile în care se angajează Corneliu Medrea să execute bustul lui Dimitrie Onciul. Reproducem și această scrisoare:

374
31 VIII 1928

Stimate Domnule Medrea,

Cu mare bucurie am aflat că dv. ați primit a executa bustul lui Dimitrie Onciul pentru Societatea acad[emică] „Junimea”.

Bustul trebuie să fie cam 1 1/2 în raport cu mărimea naturală și trebuie să fie executat (la Cernăuți) până la 26 octombrie, dezvelirea având a se face în ziua de 26 octombrie. Ce privește prețul primesc cel anunțat de dvs. d-lui director Popa Victor și anume 60 000 lei pentru bust și soclu. Plata o voi vira în 3 rate, 20 000 acout, 20 000 la 1 octombrie și restul la predarea bustului. Vă rog să-mi comunicați de urgență dacă sunteți înțeles cu condițiunile aceste.

Cu deosebită stimă,
Gârbu

Domnul Corneliu Medrea, București

Conducerea Societății „Junimea” ține să precizeze că Dimitrie Onciul era primul președinte al ei și că bustul se va ridica în grădina căminului studentesc.

Societatea „Junimea” pregătește și sărbătorirea lui George Popovici, cunoscut ca scriitor sub numele de Teodor Robeanu, și autor al volumului *Poezii postume*, tipărit cu o prefață de N. Iorga, la București, în 1908. „Între învinșii păcatelor noastre – scrie N. Iorga – între cei pe care i-a ucis răutatea acestui neam, nu știu pe niciunul pe urma căruia să trebuiască atâtea lacrimi”¹². N. Iorga avea în vedere sfârșitul tragic al cărturarului bucovinean, în 1905. Conducerea societății i se adresează, în 3 martie 1935, lui Grigori cavalier de Pantazi, consul la Viena. Îl informează că s-a luat hotărârea să fie sărbătorit Geoge Popovici la Cernăuți, printr-un festival artistic. Grigori cavalier de Pantazi, membru activ al societății, se

¹² T. Robeanu, *Poezii postume*, București, „Minerva”, Institutul de Arte Grafice și Editura, 1908, p. 13.

remarcă și ca scriitor. *Tricolorul*, feeria sa, se reprezenta pe scena Teatrului Național din Cernăuți¹³. Evoca, în cele șase tablouri, contribuția Societății „Junimea” la „întregirea neamului”. Se face referire și la Ion Grămadă, căzut în luptele de la Cireșoaia în august 1917. Pantazi este invitat să pregătească o feerie prin dramatizarea poemului lui George Popovici, *Novela de Castel*, publicat în „Gazeta Bucovinei”, tipărit în broșură în 1894 și inclus în *Poezii postume*¹⁴. Conducerea societății se angaja să facă toate pregătirile pentru spectacol. Pantazi era informat și de faptul că se apela, pentru costumele poloneze, la George, cavaler de Gallin, alt membru marcant al societății, consul al României la Varșovia. George Popovici era, în opinia studenților cernăuțeni, „un fiu nefericit al pământului bucovinean”. Personalitatea sa este evocată și de Leca Morariu, în articolul *Treizeci de ani de la moartea lui George Popovici (T. Robeanu)*, publicat în revista „Junimea literară” și reprodus în „Calendarul «Glasul Bucovinei»”, din Cernăuți¹⁵.

Societatea „Junimea” organizează o „Academie literară”, sub conducerea lui Dimitrie Marmeliuc, primarul municipiului Cernăuți. În 2 aprilie 1935, asistăm la un „proces literar” în legătură cu „poezia modernă”, iar în 10 aprilie 1935, Traian Chelariu ține conferința *Etnicul creator în artă*. Aceste manifestatii sunt găzduite de Primăria municipiului. Din registrul A 654(8) aflăm că se organizează și „conferințe academice”, de astă dată în Aula Universității din Cernăuți. Programul pentru ciclul din februarie – aprilie 1935 este anunțat în 7 februarie 1935. Se indică: data ținerii conferințelor, numele conferențiarului și subiectul tratat. Reținem numele conferențiarilor și titlul conferințelor: Gh. Alexianu, *Tineretul universitar în slujba nației*, Maximilian Hacman, *România în relațiile sale actuale*, Tr. Brăileanu, *Concepția spirituală politică*, Em. Săhleanu, *Bătrânii și tinerii*, Const. Spelber, *Singura cale*, Cristofor Coroamă, *Cauza crizei economice actuale*, Al. Procopovici, *Cultură și civilizație*, Romulus Căndea, *Rolul tineretului în mișcările națională*, Teofil Sauciu Săveanu, *Studii arheologice în țară*, I. Ghițescu, *Încotro mergem*. Profesorii I. Nistor, Gr. Nandriș și V. Gherasim figurează cu subiecte rezervate.

Atât profesorii de la Universitatea din Cernăuți, cât și oamenii de cultură și din alte domenii de activitate răspund la solicitările societății, iar aceasta îi cinstește cum se cuvine. În ședința din 27 noiembrie 1937 sunt numiți „membri onorari”: Visarion Puiu, mitropolitul Bucovinei, Romulus Căndea, Maximilian Hacman, Traian Brăileanu, Ernest Mandicevschi și un mare număr de „membri emeritați”.

Registrul A 653(5) cuprinde un lung proces-verbal din 4 decembrie 1936, din care se vede că societatea avea o secție muzicală și ținea un „curs de cor” și un

¹³ Dr. Gregori Pantazi, *Tricolorul*. Feerie națională în 6 tablouri, scrisă și pusă în scenă de Grigori Pantazi. Muzica preluată de G. Rossignon și A. Liteanu, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1928.

¹⁴ T. Robeanu, *Novela de Castel*, Cernăuți, Tipografia și Litografia Arhiepiscop Silvestru Morariu Andrievici, 1894; *Poezii postume*, p. 68–74.

¹⁵ „Junimea literară”, XXIV, nr. 10–12, octombrie–decembrie 1935, p. 383–385; „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1936”, p. 86–89.

„curs de dans”. Tot aici se dă și o listă de „fucsisti” cu numele „bădiților” la care sunt repartizați pentru pregătirea lor, ca să intre în rândul membrilor activi.

Protocoloalele Societății „Junimea” cuprind informații bogate privind activitatea sa pe tărâm social. Înființează, astfel, un cămin studentesc pentru care girează și în legătură cu care se fac numeroase referiri în documente. Societatea se preocupă îndeaproape de situația românilor din comunele ucrainizate. Studenții sunt întâmpinați în unele comune cu ostilitate. Conducerea societății întocmește un *Memoriu în chestiunea ucraineană din Bucovina*, înregistrat în A 653 (5) în 25 martie 1934, pe care îl adresează Consiliului de Miniștri. „Intellectualii satelor propagă în masa poporului – se arată în memoriu – credința lor vie într-o «Mare Ucraină», căreia să-i fie încorporată și Bucovina”. Această propagandă pentru Ucraina Mare se făcea și în școli. Studenții cernăuțeni fac propuneri pentru luarea unor măsuri. Nu cer, însă, destituirea preoților și a învățătorilor, ci numai mutarea în alte localități. Societățile studenților străini sunt invitate, cum se vede din procesul-verbal din 4 decembrie 1936, să însoțească corespondența și cu traducerea în limba română.

Societatea „Junimea” ia inițiative importante pentru viața culturală din Țara de Sus a Moldovei. Invită marile personalități din diferite domenii să țină conferințe la Cernăuți. Din registrul A 654 (8) aflăm că i s-a făcut o asemenea invitație lui Octavian Goga, în 18 noiembrie 1933. Elev la Cernăuți în ultimele clase, am asistat la aceste conferințe la Teatrul Național și păstrez impresii de neuitat. Nichifor Crainic este prezentat de Ipolit Tarnavski, directorul Școlii Normale din Cernăuți, profesor de română, trecut, ulterior, la Muzeul Limbii Române din Cluj. În alocuțiunea sa de-o înaltă ținută intelectuală, elogiază prezența poetului „șesurilor natale” pe „plaiurile bucovinene”. Conferențiarul Ionel Teodoreanu este evocat de contemporanii săi în termeni laudativi, însă la Teatrul Național din Cernăuți am trăit câteva ceasuri, împreună cu eroii săi, o emoție de nedescris. Din romanele sale nu ne putem face o imagine și despre conferențiar.

Evenimentul cel mai important în lunga existență a Societății „Junimea” îl reprezintă sărbătorirea semicentenarului înființării ei, în octombrie 1928. Comitetul de conducere întreprinde o serie de acțiuni care merită să rețină atenția, chiar dacă n-au putut fi finalizate toate, în condițiile de atunci. Este programată, cum se vede din corespondența din iunie 1928, întocmirea unei antologii a scriitorilor bucovineni, care urma să fie tipărită de I. E. Torouțiu la București. Societatea pregătea și „o carte de cântece naționale studentești”. Dintr-o scrisoare către T. Capidan, profesor la Cluj, din 10 octombrie 1928, aflăm că această culegere de cântece studentești era sub tipar. Se pare că alta era situația reală.

Conducerea societății se adresează membrilor săi, cu începere din iunie 1928, să trimită un *Curriculum vitae* și o fotografie, în vederea întocmirii unui *Album comemorativ* pentru sărbătorirea semicentenarului din octombrie 1928. Nu avem cunoștință să se fi tipărit antologia și culegerea de cântece studentești. Albumul rămâne și el în stadiul de proiect, însă se păstrează răspunsurile în fondul fraților Dugan, de la Arhivele Statului din Iași și ele sunt tipărite de Anghel Popa în cartea sa.

Ar fi interesant de urmărit câți dintre cei care figurează în registrele de la Academia Română au răspuns la invitație și au trimis fotografia și autobiografia pentru „albumul comemorativ”.

Festivitățile sărbătoririi semicentenarului Societății „Junimea” se țin în 25, 26 și 27 octombrie 1928. Participă membrii societății, purtând eșarfe tricolore, reprezentanții autorităților, invitații de la celelalte societăți studențești și un numeros public cernăuțean. Conducerea Universității dă „o recepție” în Aula instituției, pregătită sărbătorește. Valerian Șesan, rectorul Universității și Vasile Grecu, decanul Facultății de Filozofie și Litere elogiază activitatea societății. La festivalul de la Teatrul Național se reprezintă feeria națională *Tricolorul*, cu mare succes pentru simbolistica sa. În pelerinajul la cimitirul din Cernăuți, se comemorează membrii societății, încetați din viață în cursul unei jumătăți de secol. Festivitățile se încheie cu tradiționalul bal studențesc.

Presa cernăuțeană se ocupă pe larg de sărbătorirea semicentenarului. „Glasul Bucovinei” publică o amplă dare de seamă, în care prezintă, pe zile, desfășurarea festivităților¹⁶. Cotidianul cernăuțean publică, în același număr, și un editorial: *O înălțătoare serbare culturală. Cinquacentenarul Soc. Așad. „Junimea”*, în care aduce laude societății pentru menținerea trează a sentimentului național al intelectualității bucovinene ademenită, adeseori, de „strălucirea minciunoasă a unor decorații austriace”. Activitatea societății putea constitui un exemplu și pentru generațiile următoare. „Această prăznuire a vredniciei românești – scrie ziarul –, fiind o evocare duiosă a luptelor unei jumătăți de veac, e în același timp, pentru noi, un puternic îndemn pentru intensificarea strădaniilor de ridicarea neamului pe toate tărâmurile”¹⁷.

Viața culturală din Cernăuți cunoaște o epocă de strălucire încă neegalată în Țara de Sus a Moldovei, prin reactivarea Teatrului Național cu începere din stagiunea 1926/1927.

În fruntea instituției vin, ca directori, Victor Ion Popa, Eugen Bădărău, Mișu Fotino, Ilie Bacinschi, Dimitrie Marmeliuc, Leca Morariu, Dragoș Protopopescu¹⁸. Este chemat, ca pictor și scenograf, George baron Løvendal, care desfășoară o activitate ieșită din comun. Teatrul Național din Cernăuți pune în scenă, într-o singură stagiune 1929/1930, nu mai puțin de 39 de piese, situație neîntâlnită pe scenele teatrelor din țara noastră și din străinătate¹⁹. Løvendal pictează cortina, unică în felul ei, dispărută la ocuparea Bucovinei de armata sovietică în 1940, face decorurile, montajul lor și tot ce ține de reprezentarea spectacolelor pe scena cernăuțeană. „Într-adevăr, d-l Løvendal a reușit – scrie Vasile Gherasim la încheierea

¹⁶ „Glasul Bucovinei”, XI, nr. 2 799, 31 octombrie 1928, p. 2–3.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1.

¹⁸ Mircea Grigoroviță, *Din istoria culturii în Bucovina (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., 1944, p. 99–105.

¹⁹ „Spectatorul”, III, nr. 1 (octombrie 1929), p. 19–20. Se reia în toate numerele din 1929–1930.

stagiunii 1926/1927 – să ne arate, în cursul unei stagiuni că știe să lucreze în deplină cunoștință a menirii sale de pictor – artist al Teatrului (Național). Ne-a dat pentru cele 27 de piese noi, decoruri totdeauna noi, fără repetiri de idei. Desigur, spiritul clocotitor al autorului a trebuit adesea să ne puie în față câte o scăpărare originală și chiar genială. Dlui Løvendal i se datorește în mare măsură succesul teatrului nostru”²⁰.

Societatea „Junimea” urmărește această reactivare a Teatrului Național din Cernăuți și consideră de datoria sa să facă un istoric al reprezentațiilor românești în Bucovina și să asigure conducerea Teatrului Național de sprijinul său. Din scrisoarea adresată lui Victor Ion Popa, directorul Teatrului Național din Cernăuți, în 7 iunie 1928, aflăm ca un grup de persoane întocmesc un memoriu împotriva conducerii acestei instituții. Transcriem această scrisoare:

7. 6. 1928

Domnule Director,

Cu prilejul închiderii oficiale a stagiunii Teatrului Național din Cernăuți, pentru anul 1927–28, Societatea Academică „Junimea” are deosebita satisfacție de a putea în fine felicita Teatrul Național din Cernăuți, că prin străduințele D-[om]niei Voastre să poată lua un frumos avânt spre atingerii culmei ideale și să-și îndeplinească rolul satisfăcând toate așteptările noastre. A fost o veche dorință a românilor din Bucovina care [a] îndurat stăpânirea austriacă să-și înalțe sufletele și să se manifesteze în fața străinilor de aici, ca națiune dominantă și superioară, în manifestări culturale și artistice.

Pentru acest scop, întâi boierii români și-au dat obolul lor sprijinind trupele românești care veneau să dea reprezentații de teatru românesc la Cernăuți și în celelalte orașe ale Bucovinei.

Așa au putut să dea reprezentații teatrale trupele lui Matei Millo și Fanni Tardini. Această inițiativă a fost reluată de Societatea pentru Cultura și Literatura Poporului Român din Bucovina și îndeosebi sprijinită cu entuziasmul cald al Societății Academice „Junimea”.

Doamna Agatha Bârsescu a dat reprezentații românești, recrutând pentru ansamblul ei diletanți din rândul studenților din „Junimea”.

Anturat și recomandat de „Junimea”, Petru Liciu și apoi Belcot C. au dat reprezentații, cari au fost adevărate triumfuri în toate orașele din Bucovina.

După fericita unire a tuturor românilor tot „Junimea” a dat semnalul pentru cucerirea definitivă a acestui Teatru Național din Cernăuți pe seama artei românești.

²⁰ Vasile Gherasim, *La sfârșitul unei stagiuni*, „Poporul”, VII, nr. 89–90, 24 aprilie 1927, p. 4. Revista „Spectatorul” reproduce portretul lui Løvendal pe coperta interioară, în toate numerele pe 1929–1930.

Teatrul Național a fost cucerit și sfințit cu sânge vărsat de studențimea română din Cernăuți.

Tânăra instituție a teatrului românesc din Cernăuți se dezvoltă puternic sub ochii noștri, spre bucuria și satisfacția celor care s-au jertfit pentru ea.

Avântul ce l-a luat Teatrul Național, în ultima stagiune, consacră și afirmă definitiv rolul acestei instituții.

În cadrul educației naționale, în acest colț de țară, este victoria geniului național românesc.

Avântul ultimei stagiuni este meritul netăgăduit al fericitei alegeri, care a încredințat conducerea Teatrului Național D[om]niei Voastre.

Credința D[om]niilor voastre, Domnule Director, devotamentul, distinsele D[om]niilor voastre însușiri și talente v-au consacrat definitiv drept un conducător ideal al Teatrului Național din Cernăuți. Dumneavoastră ați rezolvat cea mai grea problemă ce se pune acestei instituții din Cernăuți. În fața acestei probleme antecesorii Dumneavoastră au avut prea puține șanse de reușită. Opera Dumneavoastră însă este vrednică de cea mai mare admirație. Ați reușit să ridicați Teatrul Național la o desăvârșită valoare artistică și totodată ați știut să convingeți de valoarea artei naționale române. O lume străină, care pe lângă dispreț, ne purta și ură. În fața operei desăvârșită de Dumneavoastră acești străini au rămas complet dezarmați și cucerți pentru noi. Biruința D[umnea]voastră este bucuria noastră și a poporului român din Bucovina.

Suntem fericiți că opera începută în vremuri grele este încununată de succes. Societatea Academică „Junimea” va mulțumește, Domnule Director, că ați continuat și desăvârșit opera susținută de noi cu mari jertfe, cari pentru viitor, devotamentul D[umnea]voastră dezinteresat ne umple sufletele [de] mari nădejdi și vă dorim să ni le realizați; pentru aceasta vă asigurăm de devotamentul și dragostea ce [v]-o datorăm. Cu aceasta ocazie nu putem trece fără să nu vestejăm o acțiune perversă pornită contra D[umnea]voastră de unele persoane, care nu-și înțeleg rostul lor aici, în Bucovina.

Acele persoane, care nu merită să li se pomenească numele alături de entuziasta D[umnea]voastră activitate, sunt oameni stabiliți aici de prea puțină [vreme] ca să poată înțelege împrejurările din Bucovina și, în necunoștință de cauză, cred că ar face mari servicii naționale împiedicând și distrugând orice activitate națională.

Acele persoane au probabil ambiția de a parveni la conducerea Teatrului Național, fără să-și dea seama de incapacitatea și incompetența lor, urmăresc prin aceasta doar o afacere materială. Pentru acest scop au încercat a seduce o parte din studențime, prezentându-le un memoriu inofensiv, la aparență, și ascunzându-le intențiunile adevărate. Studenții iscăliți pe acel memoriu nu vizează activitatea D[umnea]voastră, ca director, și nici nu este îndreptat contra D[umnea]voastră personal. În orice caz, complotiștii anonimi sunt vinovați de șantaj.

La aceasta Societatea Academică „Junimea” răspunde făcându-și datoria, formând o gardă de onoare D[umnea]voastră și Teatrului Național, ca această instituție să nu fie atacată de cei nechemăți.

Președinte,
L. Gârbu

D-lui Director Victor Ion Popa, Teatrul Național Cernăuți

Laur Gârbu este unul dintre cei mai activi președinți ai Societății „Junimea”, și lui îi aparține inițiativa pentru busturile lui M. Teliman și D. Onciul. Secretar era Traian Cantemir, care nu semnează această scrisoare, probabil, în absența sa din Cernăuți. Ar fi de cercetat ce cuprindea memoriul și cine îl semnează. Scrisoarea este un document revelator pentru implicarea Societății „Junimea” în apărarea și promovarea valorilor culturii naționale, în Țara de Sus a Moldovei.

Teatrul Național din Cernăuți este desființat în 1935, ca urmare a crizei economice. Intelectualii bucovineni protestează împotriva acestei măsuri. Leca Morariu se ocupă de această problemă, într-un articol Desființarea Teatrului Național din Cernăuți²¹, iar Victor Morariu prezintă în articolul *Campania împotriva Teatrului Național din Cernăuți* consecințele acestei măsuri pentru viața culturală cernăuțeană²². După desființarea Teatrului Național se constituie la Cernăuți Teatrul „Muncă și Voie Bună”, care activează până în 1940²³.

Societatea Academică „Junimea” ocupă un loc important între „reuniunile” studentești din țara noastră. Activitatea sa îndelungată este orientată în direcția apărării și promovării valorilor naționale. Personalitățile marcante ale provinciei fac parte din societate și contribuie la sporirea prestigiului ei. Am relevat câteva aspecte pentru mai buna cunoaștere a activității ei. S-a putut vedea că există o bază documentară pentru elaborarea monografiei exhaustive, care să depășească stadiul cercetărilor parțiale și unilaterale. Sunt obligatorii evident, investigațiile în presa vremii.

²¹ „Făt-Frumos”, X, nr. 1-2, ianuarie – aprilie 1935, p. 73-76.

²² *Ibidem*, p. 81-82.

²³ Mircea Grigoroviță, *op. cit.*, p. 102.

VOLUNTARIII BUCOVINENI ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA ȚĂRII

Voluntarii în războiul pentru întregirea țării sunt prezentați în exegezele istoricilor sub un titlu comun: „voluntarii transilvăneni și bucovineni”. Sunt puține studiile și articolele care pornesc de la situarea geografică și regimul politic, diferit, al celor două provincii românești sub stăpânirea austro-ungară. Deși ducată autonom din 1861, Bucovina, situată între două imperii, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Țarist, este teatrul confruntărilor militare pe tot parcursul Primului Război Mondial. Pornim de aici în considerațiile noastre și ne călăuzim după presă – și cu deosebire cea a voluntarilor.

Izbucnirea Primului Război Mondial, în iulie 1914, găsește mulți bucovineni în țară, care se înrolează în armata română și luptă pe fronturile din Muntenia și Moldova. Mulți bucovineni trec, pe de altă parte, granița, la izbucnirea războiului, și intră în armata română. Un ziar, „Viața nouă” – care începe să apară la Cernăuți, în ianuarie 1912, ca din 1 noiembrie 1914 să se mute la Suceava –, ia atitudine împotriva exodului de bucovineni, care treceau granița să se înroleze în armata română. Ziarul publică ample reportaje despre vizita în Bucovina a oficialităților de la Curtea din Viena și se pronunță pentru loialitate față de împărat. Orientarea politică a „Vieții noi” mergea împotriva mișcării generale din Bucovina pentru unirea cu România și ziarul se vede silit să-și sisteze apariția, în 27 decembrie 1914.

Stăpânirea austriacă mobilizează în Bucovina nu mai puțin de 30 000 de oameni, în marea lor majoritate țărani, pe care îi înrolează în armată și îi trimite pe fronturile din de luptă din Galiția și Italia. Bucovina este teatru de război și, în trei ani, trece de șase ori de sub stăpânirea austriacă sub cea rusească. Bătrânii, femeile, copiii rămași acasă sunt supuși la rechiziții, săparea de tranșee și diferite corvezi. Presa consemnează execuții, prin spânzurătoare, pentru nesupunere și colaboraționism. Eduard Fischer, comandantul jandarmeriei austriece în Bucovina, vedea în fiecare român un spion și un trădător și își puna în aplicare dispozițiile prin mijlocirea justiției militare. Un studiu al lui Teodor Balan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918*, publicat la Cernăuți, în 1923, oferă un tablou cutremurător al unor stări de lucruri pe care a trebuit să le îndure populația provinciei sub stăpânirea habsburgică.

Românii bucovineni sunt încorporați, cum se arată în presa vremii, în cele trei regimente: Regimentul 22 Miliție Teritorială, Regimentul 41 Infanterie și Regimentul 9 Dragoni. Aceste unități militare făceau parte din Divizia 43. Contingente importante de bucovineni sunt încorporate și în alte unități militare din imperiu. Regimentul 41 Infanterie luptă la Rarancea și Toporăuți, în august 1914, cu pierderi grele. Regimentul 9 Dragoni este decimat în primele lupte din Galiția, iar patru escadroane sunt trimise să lupte, din lipsă de cai, pe fronturile din Germania. Pierderile grele pe care le suferă fac ca Regimentele 22 și 41 să fie refăcute de

peste 20 de ori cu noi elemente din ce în ce mai vârstnice și din ce în ce mai tinere. Odată cu intrarea României în război, în august 1916, unitățile militare formate din bucovineni sunt trimise de pe frontul din răsărit pe cel din Italia.

Prizonierii bucovineni de pe fronturile de luptă din Bucovina și Galiția și cei transilvăneni, internați în lagărele din Rusia, sunt cei dintâi care își declară independența față de Austria și se orientează spre România. Desfășoară în acest sens o vie propagandă și formează detașamente militare, care pleacă la Iași să lupte pe fronturile din Moldova împotriva ocupației germane. Voluntarii bucovineni și transilvăneni scot la Kiev, în 20 iulie 1917, ziarul „România Mare”, un titlu care vorbește de la sine, și cu subtitlul „Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria”. Foaia este redactată de Sever Bocu, din partea voluntarilor transilvăneni, și de Filaret Doboș, din partea voluntarilor bucovineni. Editorialul programatic *Către soldații României Mari* din primul număr, este semnat de Octavian Goga și datat 1 iulie 1917. Adresează cuvinte mișcătoare către voluntari, chemați să lupte pentru înfăptuirea idealului de unitate națională. Filaret Doboș adresează și el un apel, *Către frații Bucovinei*, în care cere alipirea provinciei la România. „Românii din Ardeal și Bucovina – cere el – din Maramureș, Crișana și Banat să ne alipim de România liberă și să facem o Românie Mare”. Suntem în iulie 1917, înainte de marile bătălii de la Oituz și Mărășești și cu mai bine de un an înainte de convocarea, la Cernăuți, a *Constituantei Bucovinei*, din 27 octombrie 1918, care hotărăște unirea Bucovinei cu România. Găsim în ziar informații bogate cu privire la organizarea unităților de voluntari în Rusia europeană și în Siberia, pregătirea lor militară și spiritul care îi însuflețește. Sunt de mare interes informațiile în legătură cu colaborarea voluntarilor români cu cei cehi. Este elogiată prezența lui Thomas Garrigue Masaryk, viitorul președinte al Cehoslovaciei, care organizează detașamente de voluntari cehi și care colaborează cu voluntarii români. În 29 noiembrie 1917, se ține la Kiev Adunarea Națiunilor din Austro-Ungaria, la care participă 5 000 de delegați, prizonieri în Rusia: cehi, slovaci, sloveni, poloni, croați, sârbi și români. Raportul este prezentat de Masaryk și iau cuvântul, din partea românilor, Sever Bocu și Filaret Doboș, care caracterizează Imperiul Austro-Ungar ca „perfid” și salută „neamurile unite în lupta contra sa”. Adunarea adoptă o *Moțiune* în care se arată că, atâta timp cât popoarele reprezentate prin prizonierii din Rusia „nu vor fi dobândit deplina lor neatârnare și unitate națională, nu va fi pace durabilă în Europa și în lume”.

Voluntarii din Siberia formează Corpul II Voluntari, care număra peste 5 000 de soldați și ofițeri. În adunarea pe care o țin în 29 octombrie 1918 arată că ei continuau lupta împotriva Puterilor Centrale. De o importanță aparte este declarația pe care o fac la această adunare. „Declarăm și proclamăm toate provinciile românești: Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina din Monarhia Austro-Ungară – se arată în declarație – desfăcute de către această împărăție și realipite la regatul liber român, cu care din acest moment ele alcătuiesc un stat unitar, liber și independent, iar locuitorii acestor provincii se declară cetățeni ai

României Mari”. Declarația este independentă de proclamarea unirii Bucovinei cu România, cu o zi înainte, și anticipează Marele Act au Unirii de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918.

Corpul al II-lea de Voluntari scoate și o publicație, „Gazeta Transilvaniei și Bucovinei”, care apare în octombrie–decembrie 1918. Nu am văzut nici un număr din ea.

Filaret Doboș publică în „România Mare”, număr de număr, articole în care prezintă situația din Bucovina. Insistă și asupra poziției ziarului „Viața nouă” din Suceava față de înrolarea de voluntari în armata română. Critică, de asemenea, în termeni severi, orientarea politică antiromânească a lui Aurel Onciul, cum vor face și alți intelectuali bucovineni. Din ziar aflăm că austriecii spânzură la Cernăuți, numai în două luni, peste 100 de persoane pentru trădare față de Curtea din Viena. „România Mare” publică reportaje în care prezintă sosirea voluntarilor la Iași. Ei sunt întâmpinați de I. I. C. Brătianu, prim-ministru, Octavian Goga, Ion Nistor, N. Iorga. Ion Nistor vorbește de suferințele Bucovinei și de „nevoia realipirii ei de țara-mamă”. Filaret Doboș informează și asupra situației de pe fronturile din Moldova. Prezintă marile bătălii de la Mărășești și Oituz și îl evocă pe Ion Grămadă, căzut în fruntea plutonului său în luptele de la Cireșoaia.

Voluntarii transilvăneni stau în atenția lui Sever Bocu, care va evoca mai târziu prezența sa în Rusia, în mijlocul compatrioților săi.

„România Mare” apare într-o vreme de incertitudine în victoria aliaților împotriva Puterilor Centrale. Merită cu atât mai mult să prețuim poziția fermă a ziarului în lupta pentru înfăptuirea idealului nostru de unitate națională. Ziarul apare la Kiev până în decembrie 1917 și probabil două numere, pe care nu le-am văzut, în 1918. Din ianuarie 1918, „România Mare” își continuă apariția la Paris, ca „Foaia voluntarilor și soldaților români în Franța”. Desfășoară o propagandă susținută pentru recunoașterea de către Marile Puteri a granițelor țării. Își încetează apariția în aprilie 1919.

Soldații bucovineni și transilvăneni de pe fronturile de apus scot, la Viena, cu începere din 8/21 noiembrie 1918, săptămânalul „Timpul nou”, un titlu, de asemenea, semnificativ, și cu subtitlul: Foaia soldaților români. Ziarul este condus de bucovineanul Filimon Taniac, până în iunie 1919, când își suspendă apariția. „Timpul nou” este organul de presă al „Senatului central al ofițerilor și soldaților români din Viena”. Senatul avea două secții militare: una pentru Bucovina, condusă de Constantin Isopescu-Grecul, mai târziu profesor de drept la Universitatea din Cernăuți, și o secție militară pentru Transilvania, condusă de Iuliu Maniu. Editorialul programatic din primul număr, *Ceasul libertății*, insistă asupra trimiterii românilor pe toate fronturile din Europa, să lupte pentru o cauză străină împlinirii idealului lor de unitate națională. „Statul austro-ungar – proclamă ziarul – s-a prăbușit”. Ziarul considera că monarhia austro-ungară nu mai putea avea nici un drept la viață și face apel către soldați și ofițeri să nu se înroleze în armate străine. Ziarul comentează în termeni critici manifestul împăratului Carol, cum face, de altfel, și

„România Mare”, și publică hotărârile luate la Alba Iulia, în 1 decembrie. După înfăptuirea actului Marii Uniri, Senatul central al ofițerilor și soldaților din Viena se dizolvă și agendele sale le preia o locotenență care ținea legătura cu Transilvania. Îndeplinește această sarcină Constantin Isopescu-Grecul. „Timpul nou” apare în continuare ca o publicație independentă, sub conducerea lui Filimon Taniac, cu numele căruia ne întâlnim și mai târziu în presa bucovineană.

Grigore Nandriș publică, în „Calendarul poporului” din 1930, scos de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, un studiu, *Contribuția Bucovinei la războiul pentru întregirea neamului*, cu tabele ale soldaților bucovineni pe fronturile de luptă în România și ale prizonierilor bucovineni din diferite țări.

Soldați și grade inferioare

Județele	Vechiul Regat	Italia	Rusia	Franța	Siberia	Varia	Total
Cernăuți	20	485	18	8	14	10	555
Storojineț	27	399	31	6	–	1	464
Rădăuți	41	278	24	5	21	19	388
Suceava	37	220	25	2	–	12	296
Câmpulung	27	327	33	–	8	30	425
Total	152	1 709	131	21	43	72	2 128

Un alt tabel dă numărul ofițerilor bucovineni, după corpurile de voluntari din care au făcut parte:

Intrați direct în armata română	92
Legiunea română din Italia	66
Corpul voluntarilor ardeleni și bucovineni din Rusia	52
Legiunea voluntarilor din Rusia	13
Total	233

Un al treilea tabel indică numărul ofițerilor voluntari, morți pe front, în taberele de concentrare și ca urmare a invalidității:

Ofițeri voluntari morți în război	16
Ofițeri voluntari morți în tabere sau în urma invalidității de război	4
Total	20

Grigore Nandriș explica numărul mare de voluntari din Italia prin afinități de neam și limbă. În realitate, soldații bucovineni, scoși de pe fronturile de luptă din răsărit, nu mai voiau să lupte. Informațiile privind voluntarii bucovineni din Rusia și Siberia nu reflectă realitatea.

Suntem în măsură să îmbogățim informația din studiul lui Grigore Nandriș, din 1930. La Cernăuți începe să apară, din 8 martie 1932, ziarul „Voluntarul bucovinean”, care își continuă apariția până în decembrie 1938. Este organul de presă al „Uniunii foștilor voluntari, regionala Bucovinei”, cu bogate informații despre voluntarii bucovineni. Aici apar cu numele, localitățile de origine și fronturile pe care luptă. Problema principală care stă în atenția ziarului privește împroprietărirea voluntarilor. Dificultăți mai mari se întâmpină în județul Rădăuți, unde suprafețele de pământ erau mai mici în raport cu numărul voluntarilor. Ziarul se preocupă, pe de altă parte, de încadrarea voluntarilor în muncă și nu se vede de nicăieri că reclama pentru ei sume bănești din partea statului. Administrația căilor ferate din Bucovina convine să-i angajeze la lucrări în subordinea sa. Un tabel, foarte instructiv, dă numele voluntarilor și tronsoanelor de cale ferată la care se angajează să lucreze. O imagine asupra voluntarilor bucovineni ne facem din tabelele cu propuneri pentru decorare. Unul dintre tabele, făcut pe județele din Bucovina, înscrie 740 de nume. Un alt tabel propune voluntarii pentru decorare pe județele, orașele și comunele din Bucovina.

După aceste tabele întocmim și noi o situație, pe județe, a voluntarilor bucovineni:

Rădăuți	631
Storojineț	382
Suceava	349
Câmpulung	240
Cernăuți	232

Aceste date, întocmite după tabele publicate în ziar între 1932 și 1938, sunt provizorii. Problema ar putea fi urmărită, sistematic, după *Monitorul oficial*. Aceste tabele au dezavantajul că nu specifică pe care front luptă voluntarii, însă au avantajul că dau numele voluntarilor pe județe și comune.

Goethe spune că cifrele nu guvernează lumea, dar arată cum este guvernată. Deși în număr mare, dispersați însă pe fronturile de luptă, voluntarii bucovineni nu schimbă desfășurarea conflagrației mondiale. Acțiunile lor au o importanță morală și internațională, prin punerea în practică a principiilor wilsoniene cu privire la autodeterminare, înainte ca ele să fie proclamate, și au arătat lumii că prin libera voință și nu prin cuceriri se înlăptuiește idealul nostru de unitate națională.

LISTA ROMÂNILOR DIN LAGĂRELE DE STRĂMUTARE DIN GERMANIA CARE URMAU SĂ FIE REPATRIAȚI ÎN ANUL 1941

Cercul bucovinenilor din București formează o comisie din Gheorghe Vântu, Constantin Zoppa și Aurel Morariu, cu obligația să examineze și să se refere asupra românilor care se aflau în lagărele din Germania în 1941 și care urmau să fie repatriați în România.

Proces-verbal

Subsemnații Gheorghe Vântu, dr. Const. Zoppa și dr. Aurel Morariu, în executarea mandatului primit de la Comitetul Cercului Bucovinenilor din București, pentru revizuirea tablourilor bucovinenilor ce urmează a fi repatriați din lagărele din Germania, ne-am întrunit în ședință astăzi, miercuri, 14 mai 1941 și, cercetând cele 2 tablouri de repatriați prezentate, în total inși 701 + 800 = 1501, am constatat și stabilit următoarele: având în vedere localitățile și regiunile Bucovinei din cari se arată a fi originari bucovinenii ce urmează a fi repatriați, cunoscând aceste regiuni și familiile care locuiesc în ele, nu putem afirma că anume persoane din aceste tablouri ar fi de naționalitate ucraineană, chiar dacă purtătorii lor s-ar prezenta cu nume slavizate. O triere exactă și deplin lămuritoare asupra naționalității și originii etnice a celor vizați credem că se va putea face numai la fața locului, adică la sosirea celor repatriați în locul de debarcare a lor, pe teritoriul țării. Credem că la aceasta va fi util a se coopta de către autorități mai mulți delegați dintre bucovinenii cunoscători în cauză.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal.

Gheorghe Vântu, dr. Const. Zoppa, dr. Aurel Morariu

La dispoziția comisiei stau două liste cu persoanele aflate în lagărele respective. Comisia nu-și poate asuma răspunderea pentru naționalitatea tuturor celor înscrși în liste și precizează că numele străine nu sunt relevante în Bucovina pentru definirea naționalității, întrucât acestea fuseseră înstrăinate în cursul anilor.

Comisia aprecia că problema aceasta putea fi rezolvată numai la primirea acestor persoane, la graniță, în țara noastră. Listele prezintă un interes aparte prin datele care le cuprind. Pentru fiecare persoană se dă locul nașterii, ziua, luna și anul, precum și ocupația.

Parcurgând listele, constatăm că persoanele înscrise în acestea acoperă, după locul nașterii, cea mai mare parte a comunelor din Bucovina istorică, însă și din afara Bucovinei (Buzău, Dorohoi, Botoșani, Roman, Bălți, Maramureș, Neamț, Turnu Măgurele). În liste figurează și un student din Caucaz, precum și o persoană născută în S.U.A.

Identificăm în aceste liste familii de intelectuali cu rol în viața culturală a Bucovinei. Figurează Leonida Bodnărescu, fost director al liceului din Rădăuți, L. Tomoioagă, fostul director al Școlii Normale din Cernăuți, Alexandru Zavulovici, fost profesor de muzică la Școala Normală din Cernăuți, Ion Cavulea, profesor de geografie la Școala Normală din Cernăuți, Arcadie Dugan, cercetător științific, Traian Cantemir, istoric literar.

Persoanele de mai sus figurează și cu membrii familiei. Întâlnim numele Vasile Răzvan, socrul academicianului Radu Grigorovici, al familiei Sfințîchi [Sfințescu], rude apropiate tot ale academicianului Radu Grigorovici, precum și mai multe persoane cu numele Trebici, care, la o atență cercetare, ne-ar ajuta să stabilim legături cu familia academicianului Vladimir Trebici.

Publicăm aceste liste cu convingerea că și alte persoane vor fi recunoscute în acest document de mare interes național. Listele prezintă, în afara numărului de ordine, și o a doua cifră, care însoțește numele, indicând numărul din lagăr al persoanelor respective.

Persoanele din aceste liste au ajuns în Germania în baza unei înțelegeri între statul german și cel sovietic, care au constituit o comisie ee funcționa la Cernăuți. Din această comisie a făcut parte și Herbert Mayer, conferențiar la Catedra de fizică a Universității din Cernăuți, care a acordat mare sprijin românilor să plece în Germania.

Menționăm că repatrierea din Germania s-a făcut la cererea persoanelor în cauză.

I. TABEL NOMINAL
cu refugiații ce urmează să fie transportați în patrie

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
1.	357 Bahrin Elena	17. 2. 1913 J. Câmpulung	Casnică
2.	463 Carabarovici Ilie	12. 7. 1905 Storojineț	Mecanic
3.	464 Carabarovici Mihalina	22. 8. 1901 Cernăuți	Casnică
4.	358 Barbier Teoctist	7. 7. 1877 Storojineț	Judecător președinte
5.	359 Barbier Isabela	28. 10. 1890 Sinauți[i de] Jos – Rădăuți	Casnică
6.	361 Bosneag Ioan	25. 8. 1897 Mihalcea – Cernăuți	Forestier
7.	363 Bosneag Virginia	7. 7. 1924 Opișeni – Rădăuți	Elevă
8.	364 Bosneag Oltea	26. 5. 1926 Rădăuți – Vicov[u] de Sus	Elevă
9.	365 Bosneag Aurel	16. 9. 1927 Toporauți – Cernăuți	Elev
10.	366 Ceahoreanu Mihail	18. 9. 1893 Roșă – Cernăuți	Fac. Poștal
11.	367 Ceahoreanu Garofina	19. 9. 1892 Roșă – Cernăuți	Casnică
12.	368 Ceahoreanu Eufrosina	15. 7. 1928 Roșă – Cernăuți	Fără
13.	369 Ilenciuc Vasile	8. 12. 1912 Slobozia – Cernăuți	Tâmplar
14.	370 Ilenciuc Iulia	15. 7. 1920 Roșă – Cernăuți	Croitoreasă
15.	371 Ciobanu Francisca	16. 10. 1904 Cernăuți	Funcționară
16.	372 Chiseliță Mihai	21. 7. 1908 Roșă – Cernăuți	Agricult.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
17.	373 Chiselită Maria	21. 7. 1908 Roșă – Cernăuți	Funcționară
18.	374 Chiselită Agripina	21. 6. 1912 Roșă – Cernăuți	"
19.	375 Chiselită Victoria	17. 5. 1917 Roșă – Cernăuți	Studentă
20.	376 Cojocaru Ioan	11. 7. 1906 Clocucica – Cernăuți	Funcționar
21.	380 Cojocaru Ecaterina	21. 3. 1907 Bila – Cernăuți	Casnică
22.	381 Cojocaru Stela	28. 6. 1932 Cernăuți	Elevă
23.	382 Cojocaru Ana	11. 1. 1914 Clocucica – Cernăuți	Licenț.
24.	466 Cojocaru Ilie	15. 1. 1897 Clocucica – Cernăuți	Frânar
25.	467 Cojocaru Maria	20. 9. 1895 Bahna – Storojineț	Casnică
26.	383 Draghinda Elena	18. 7. 1904 Berhomet p/s Siret	Învăț.
27.	468 Draghinda Gheorghe	14. 10. 1909 Banila p/s Storojineț	Cizmar
28.	384 Draghinda Porfira	21. 7. 1885 Vilauca – St.	Casnică
29.	385 Falioza Eudochia	19. 6. 1919 Lucavaț [de] Sus – St.	Croit.
30.	544 Zaiat Zenovia	16. 8. 1910 Zahariceni – St.	Funcț.
31.	389 Giurumia Nițolaie	24. 3. 1915 Boian – Cernăuți	Notar public
32.	390 Giurumia Neagoie	24. 4. 1924 Văslăuți – Cern.	Stud.
33.	376 Cojocariu Teodor	20. 2. 1886 Sf. Ilie – Suceava	Direct. șc.
34.	377 Cojocariu Ștefania	20. 2. 1886 Dracineț – St.	Înstitutor
35.	378 Cojocariu Victoria	6. 4. 1926 Roșă – Cernăuți	Elevă
36.	392 Gorcea Cornelia	31. 8. 1898 Crasna-Ilschi – Cernăuți	Învăț.
37.	469 Crasmar Iulia	3. 2. 1893 Măzănești – Suceava	Învăț.
38.	460 Cantemir Traian	20. 9. 1907 J. Suceava	Profesor
39.	461 Cantemir Tatiana	12. 1. 1909 Zelena – j. Hotin	Profesoară
40.	399 Iordache Maria	28. 10. 1911 Cernăuți	Învăț.
41.	462 Cantemir Lorin	Zelena – jud. Hotin	Fără
42.	441 Rusu Mihai	20. 3. 1885 Bălăceana	Preot
43.	442 Rusu Eleonora	20. 7. 1885 Bălăceana – j. Suceava	Casnică
44.	486 Nuțu Maria	7. 5. 1896 Solca – j. Suceava	Funcț.
45.	422 Tovștiuc Eugenia	18. 4. 1886 Șipotele Sucevei – j. Rădăuți	Funcț.
46.	443 Octavian Scalat	16. 9. 1887 Cernăuți	Avocat
47.	444 Scalat Camilia	16. 9. 1887 Cernăuți	Pensionară
48.	537 Scalat Silvia	28. 11. 1893 Cernăuți	Casnică
49.	536 Scalat Aurel	9. 9. 1887 Mahala – Cernăuți	Direct. școl.
50.	397 Ignătescu Ida	29. 6. 1897	Pensionară
51.	492 Sbiera Ion	21. 1. 1896 Rădăuți	Pensionară
52.	493 Sbiera Maria	1. 4. 1878 Cernăuți	Casnică
53.	400 Sbiera Elena	16. 8. 1884 Storojineț	Pensionar
54.	401 Iliăș Maria	21. 7. 1916 Boscoteni – Botoșani	Casnică
55.	434 Popescu Ion	2. 2. 1880 Broscăuți – Storojineț	Funcț.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
56.	435 Popescu Elena	13. 3. 1891 Toporăuți – Cern.	Instit.
57.	423 Nichitovici Maria	21. 2. 1891 Rohozna – Cern.	Funct.
58.	424 Nichitovici Irina	31. 10. 1921 Cernăuți	Funct.
59.	525 Leahu Victor	25. 5. 1921 C. Ostriiții – Cți	Elev
60.	447 Spânu Olga	9. 10. 1910 Seletin – Cernăuți	Pens.
61.	448 Spânu Rutesia	20. 7. 1924	Elev
62.	449 Spânu Nicolaie	12. 8. 1926 Gălănești – Răd.	Elev
63.	450 Spânu Victor	28. 2. 1929 Cernăuți	Elev
64.	506 Ulida Iosif	20. 11. 1889 Cernăuți	Cond. C. F.
65.	507 Ulida Maria	20. 1. 1886 Cernăuți – Cucur[ul] Mic	Casnică
66.	308 Ulida Carol	15. 11. 1920 Cernăuți	Elev
67.	598 Iorgulescu Angela	27. 4. 1927 București	Elevă
68.	406 Mihălescu Octavian	31. 10. 1902 Cernăuți	Direct.
69.	407 Mihălescu Matilda	15. 3. 1904 Cernăuți	Învăț.
70.	408 Mihălescu Virgil	8. 3. 1936 Cernăuți	
71.	402 Lehniuc Ioan	28. 12. 1892 Roșa – Cernăuți	Contr.
72.	403 Lehniuc Paulina	23. 9. 1904 Tărășeni – Cernăuți	Casn.
73.	477 Tenia Dumitru	29. 12. 1914 Corod – Tecuci	Teol.
74.	478 Tenia Aurelia	10. 12. 1919 Cernăuți	Casnică
75.	412 Morăraș Vasile	16. 12. 1901 Roșa – Cernăuți	Conduct.
76.	413 Morăraș Elisabeta	4. 8. 1907 Clocucica – Cți	Casnică
77.	414 Morăraș Radu	10. 10. 1930 Roșa – Cernăuți	Elev
78.	415 Morăraș Viotivca	10. 8. 1932 Roșa – Cernăuți	Elev
79.	416 Murin Petru	4. 4. 1904 Roșa – Cernăuți	Cizmar
80.	417 Nichifor Nicolaie	20. 2. 1908 Roșa – Cernăuți	Dulgher
81.	418 Nichifor Maria	17. 8. 1908 Roșa – Cernăuți	Casnică
82.	419 Nichifor Gheorghe	4. 3. 1933 Roșa – Cernăuți	"
83.	420 Nichifor Veronica	16. 1. 1936 Roșa – Cernăuți	"
84.	421 Nichifor Domnica	9. 12. 1937 Roșa – Cernăuți	"
85.	427 Pisarciuc Nicolaie	24. 3. 1893 Roșa – Cernăuți	Funcționar
86.	428 Pisarciuc Domnica	29. 3. 1896 Roșa – Cernăuți	"
87.	429 Pisarciuc Mihai	28. 8. 1938 Roșa – Cți	
88.	430 Pițu Elisabeta	5. 6. 1885 Zablotow – Gal.	"
89.	431 Pițu Elena	18. 2. 1917 Pisek – Ceh. – Sl.	Stud.
90.	432 Rusu Sindelar Irma	6. 5. 1895 Ițcani – Suceava	Învăț.
91.	433 Polianschi Alexandru	18. 3. 1918 Soci – Caucazia	Stud.
92.	436 Prodanciuc Gheorghe	28. 6. 1908 Roșa – Cernăuți	Funct.
93.	437 Prodanciuc Ana	11. 8. 1914 Roșa – Suceava	Cas.
94.	438 Prodanciuc Maria	3. 10. 1933 Roșa – Cți	Fără

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
95.	439 Prodanciu Domnica	5. 1. 1935 Roșă – Cernăuți	"
96.	440 Prodanciu Lucreția	9. 2. 1938 Roșă – Cți	"
97.	451 Văcăreanu Leonida	14. 5. 1914 Rădăuți	Func.
98.	452 Vacarciuc Teofila	23. 9. 1898 Sniatin – Galiția	Înv.
99.	453 Vacarciuc Oltea	1. 8. 1932 Cernăuți	Fără
100.	454 Velicu Maria	15. 3. 1897 Hlinița – Storojineț	Casn.
101.	455 Bacaliuc	4. 2. 1920 Cți	
102.	457 Buzilă Petru	5. 6. 1883 Negrileasa – C.lung	Fors.
103.	458 Buzilă Ștefania	27. 8. 1895 Cți	Casnică
104.	459 Buzilă Veronica	12. 3. 1924 Iași	Casnică
105.	465 Comarnițchi Petru	17. 8. 1911 Cți	Fără
106.	470 Grigoraș Silvestru	24. 12. 1882	Stud.
107.	472 Ieșeanu Leontina	4. 8. '94 Dumbr. – Bot.	Cas.
108.	473 Gunter Amalia	20. 7. '70 Tereblecea – Răd.	Pens. part.
109.	474 Ionașcu Maria	23. 3. '36 Gfă – Bez – Krems	Cas.
110.	476 Ionașcu Silvia	14. 11. '14 Mantzen – Vien	Fără
111.	479 Mahnevici Petru	10. 7. '76 Cți	Pens.
112.	480 Mischevici Albina	9. 11. '96 Cupca – Str.	"
113.	482 Molotiu Vasile	4. 2. '21 Roșă – Cți	Croit.
114.	483 Molotiu Maria	18. 8. '20 Roșă – Cți	
115.	484 Nesvitchi Fevronia	8. 8. '11 Cți	Funcț. part.
116.	487 Ostafi Mihail	29. 1. '13 Roșă – Cți	Agric.
117.	488 Ostafi Elisabeta	17. 4. '11 Roșă – Cți	Casn.
118.	490 Pohibin Timotei	19. 8. '95 Cabești – Str.	Agr.
119.	491 Pohibin Angela	4. 10. '97 Broscăuț – Str.	Cas.
120.	495 Răzvan Vasile	13. 2. '79 Iordănești – Str.	Pens.
121.	496 Sfințițchi Sabina	14. 10. 1909 Carapciu – Str.	Prof.
122.	497 Sfințițchi Dragoș	14. 12. 1937 Cți	
123.	498 Saftencu Dumitru	1. 9. 1909 Roșă – Cți	Funcț.
124.	499 Saftencu Maria	5. 3. 1916 Roșă – Cți	Casn.
125.	500 Saftencu Gheorghge	6. 16. 1936 "	
126.	501 Sutla Nicolae	22. 11. 1908 Iacobeni – Clung	Covali
127.	502 Ștefureac Iuliana	17. 6. 1891 Cți	Pens.
128.	503 Ștefureac Elena	29. 8. 1934 Cernăuți	
129.	504 Ștefureac Octavia	11. 11. 1891 Bosanci – Suc.	Cas.
130.	505 Ștefureac Filofteia	29. 7. 1898 "	"
131.	509 Zegrea Ioan	27. 11. 1897 Priscăreni – St.	Mecanic
132.	510 Zegrea Rozalia	15. 6. 1907 Cți	Casn.
133.	511 Zegrea Radu	31. 12. 1928 Mănăstr. – Cți	Elev

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
134.	512 Zegrea Mircea	12. 6. 1930 Cți	
135.	394 Tomoiagă Elena	4. 16. 1882 Cți	Casn.
136.	395 Tomoiagă Stela	10. 11. '22 Cți	Elevă
137.	541 Tăutu Ștefan	29. 3. '22 Cți	Av.
138.	489 Ostaficiuc Maria	31. 1. '90 Cți	Pens.
139.	532 Wilhelm Eufrosina	15. 1. '59 Davideni – Str.	"
140.	533 Wilhelm Elena	24. 7. '88 –	Instit.
141.	533 Dimitriu Dumitru	15. 10. '98 Storoj.	Maestru muzică
142.	515 Dimitriu Berta	25. 11. '03 –	Casn.
143.	516 Neumohr Adela	12. 4. '27 Siret – Răd.	Elevă
144.	515 Cosma Nicolaie	5. 12. '09 Roșa – Cți	Zidar
145.	517 Drafta Alexei	16. 3. '91 Banila – Siret	Negust.
146.	518 Cernușca Gheorghe	5. 3. '19 Roșa – Cți	Stud.
147.	520 Ierema Vasile	19. 3. '96 "	Fact. poșt.
148.	521 Ierema Ana	1. 3. '02 "	Casn.
149.	522 Ierema Nicolaie	19. 3. '27 "	Elev
150.	523 Ierema Ion	25. 5. '28 "	
151.	524 Ierema Vasile	14. 1. '934 "	Funct.
152.	519 Boroș Ion	16. 5. '910 Cți	"
153.	526 Lenciuc Matei	12. 8. '908 Verbăuți	Contabil
154.	527 Marcu Nicolaie	12. 11. 1910 Clocucica – Cți	Cizmar
155.	534 Popelnițchi Ștefan	31. 7. 1900 Cți	Muncitor
156.	535 Neus Eugenia	25. 5. 1905 Poieni – Răd.	Casn.
157.	539 Tăutu Petre	12. 1. 1877 Viescăuți – Cți	Preot
158.	528 Meletiu Gheorghe	25. 4. 1908 Roșa – Cți	Funct.
159.	529 Meletiu Elena	3. 15. 1908 Clocucica – Cți	Casn.
160.	530 Meletiu Vasile	26. 7. 1934 Roșa – Cți	
161.	521 Meletiu Maria	22. 9. 19 [?] Ceahor – Cernăuți	
162.	27 Bodnar Gheorghe	30. 1. 1915 "	Măcelar
163.	30 Bojescu Olimpia	17. 1. 1902 Cernăuți	Croit.
164.	31 Bolohan Victoria	9. [?] 1908 "	Casn.
165.	32 Bour Dumitru	20. 10. 1902 Cți	
166.	33 Bour Ana	22. 12. '07 "	Casn.
167.	34 Bour Maria	12. 3. '28 "	Elevă
168.	35 Bour Valeria	23. 12. '31	Elevă
169.	36 Bour Mihai	26. 7. 1933 "	
170.	42 Hlopina Ilie	24. 12. '18 Voloca – Cți	Șofer
171.	43 Cernușca Ilie	27 [?] Cți	Lăcătuș
172.	44 Cernușca Eufrosina	17. 5. '02	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
173.	45 Cernușca Maria	26. 10. '26 Cți	Elev
174.	46 Cernușca Gheorghe	11. 2. [?] "	
175.	47 Cernușca Rodica	22. 9. '35 "	
176.	48 Cernușca Valeria	7. 11. [?] "	Lucret.
177.	54 Cernușca Vasile	25. 12. '11 Buzău	Țesător
178.	57 Cernușca Valeria	13. 4. '14 Cți	Croit.
179.	58 Cernușca Mihai	28. 8. '36 "	
180.	40 Cojocariu Ilie	10. 2. '13 Avrameni	Preot
181.	41 Cojocariu Silvia	29. 4. 10 Cți	Casn.
182.	49 Cojocariu Victor	[?] 2. 1900 Clucucica – Cți	Agric.
183.	50 Cojocariu Valeria	10. 4. '99 Cți	Casn.
184.	51 Cojocariu Dimitrie	14. 7. '28 Cți	Elev
185.	52 Cojocariu Elena	1. 8. '88 "	Croit.
186.	55 Cojocariu Viorica	6. 2. '30 "	Elev
187.	59 Ciobanu Maria	23. 11. '13 "	Negust.
188.	60 Ciobanu Ilie	24. 1. '31 Rohosna – Cți	Elev
189.	173 Moscaliuc Ștefan	18. 12. '99 "	Int.
190.	174 Moscaliuc Maria	30. 7. '06 "	Croit.
191.	175 Moscaliuc Gheorghe	18. 8. '25	Elev
192.	176 Moscaliuc C-tin	10. 6. '27 "	"
193.	177 Moscaliuc Viorica	24. 7. '22 Cți. – Cuciurul Mare	Stud.
194.	188 Voronochi Minodora	27. 7. '19 Miercani	Stud.
195.	187 Mihăileanu C-ța	[?] 5. '15 Dorohoi	Casn.
196.	203 Rosnițchi Gavril	28. 10. 1887 Odești – Suc.	Funcț.
197.	204 Rosnițchi Rachila		Casnică
198.	205 Rosnițchi Carolina	27. 11. 1916 Mitocul–Drag. – Suc.	Casn.
199.	206 Rosnițchi Ana	16 [?] 1921 Răușeni	"
200.	207 Rosnițchi Artemisia	28 [?] 1924 "	"
201.	208 Rosnișchi Sebastian	19. [?] 1939 Cuciurul Mare	
202.	165 Lavescu Varvara	2. 12. 1897 Banila – Siret	Înv.
203.	96 Gus Nicolai	22. 5. 1919 Vołoca	Agent san.
204.	333 Ungureanu Elisaveta	18. 1. 1901 Cți	Casn.
205.	143 Cantemir Vladimira	19. 10. 1904 "	Cizmar
206.	144 Cantemir Veronica	17. [?] 1907 "	Casn.
207.	145 Cantemir Orest	30. 1. 1934 "	
208.	113 Horobăț Ortensia	2. 5. 1904 Cozmin	Secr. com.
209.	115 Horobăț Mircea	7. 4. 1934 V. Cosminului	
210.	116 Horobăț Octavian	[?] "	
211.	156 Costiuc Gheorghe	10. 7. 1932 Cți	Elev

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
212.	157 Costiuc Georgeta	20. 4. 1932 Cți	"
213.	8 Barbier Cornel	28. 8. 1883 Costești	Preot
214.	9 Barbier Elena	18. 6. 1879 [?]	Casn.
215.	10 Barbier Dionisie	12. 5. [?] Voloca	Agric.
216.	32 Fochi Vasile	31. 1. 1899 Cți	Funct. C.F.R.
217.	13 Barbier Filip	6. 6. 1933 Stănești d[e] Sus	
218.	16 Basarab Mihai	1. 11. 1905 Boian	Tinichigiu
219.	83 Fochi Elena	[?] 3. 1892 Vijnita	Casn.
220.	84 Gherman Gheorghe	8. 3. 1903 Cți	Funct.
221.	86 Gherman Mircea	22. 3. 1928 "	
222.	87 Gherman Stelian	11. [?]. 1933 "	
223.	100 Derenețchi Leontina	5. 1. 1889 Cuciurul Mare	Pens.
224.	125 Iacubovici Eugenia	25. 5. 1915 Mihuceni	Casn.
225.	202 Rene Aurelia	15. 1. 1915 Poieni	"
226.	169 Marcu Maria	12. 5. 1880 Cți	Văd.
227.	170 Malarciuc Reveca	13. 9. 1890 Straja	Casn.
228.	171 Mihoc Alexandru	18. 8. 1900 Mitocul Drag.	Pens.
229.	172 Nosevici Glicheria	13. 2. 1899 Cți	"
230.	71 Diacon Virginia	23. 12. 1900 "	Funct. PTT
231.	72 Diacon Mircea	10. 11. 1938 "	
232.	322 Ungureanu Nicolai	21. 6. 1859 Bistricioara – Roman	[?]
233.	334 Ungureanu Emilia	1920 – Roșceni	Croit.
234.	335 Ungureanu Victor	1922 "	Ucenic
235.	336 Ungureanu Mihai	19. 9. 1926 Cți	Elev
236.	337 Vicol Aristide	10. 11. 1902 Vicov	Funct. PTT
237.	338 Vasilevici Gheorghe	5. 8. 1900 Botoșani	Pensionar
238.	339 Vlad Ilarion	1899 Mușoreni	Comerciant
239.	340 Vlad Ana	Voloca – Cți	Casn.
240.	341 Onciul Marta	14. 4. 1898 Seletin	Casnică
241.	[?] Pauliuc Aurora	10. 1. 1928 Cți	Lucr. fabr.
242.	344 Pauliuc Aurelia	14. 1. 1928 Cți	
243.	345 Prodan Traian	2. 12. 1909 Stulpicani	Funct.
244.	346 Prodan Olga	23. 6. 1918 Carapciu – Cți	Înv.
246.	347 Popovici Ștefania	21. 3. 1891 Boian	Moașă of.
247.	348 Pânzar Mihai	26. 8. 1924 Siret	Picolo
248.	355 Zavulovici Eugenia	25. 12. 1887 Boian	Pens.
249.	356 Ioachimciuc Silvia	1928 Mitocul Drag.	Agr.
250.	318 Sorocoput Maria	15. 11. 1892 Pătrăuți – Siret	Pensionară
251.	318 Suhan Alexandra	10. 7. 1882 Boian	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
252.	213 Suhan Maria	1. 3. 1918 "	Elev
253.	214 Straton Ștefan	15. 4. 1895 Pârtești	Agr.
254.	215 Straton Rozalia	7. 2. 1914 Cosmin	
255.	216 Straton Mircea	2. 9. 1939 Cosmin	
256.	217 Straton Sabina	V. Cosminului	
257.	218 Ștefaniuc Mihai		
258.	219 Ștefaniuc Cristina		Casnică
259.	Ștefaniuc Glicheria		Elevă
260.	Tudan Tasian		Învăț.
261.	Tudan Natalia		Învăț.
262.	Tudan Ciprian		
263.	Trebici Silvestru		Agricult.
264.	Deleanu Vladimir		Brigadier
265.	Ehrreoneih (?) Maria	Cți	Văd.
266.	Fediuc Gheorghe	21. 5. '95 "	Agricult.
267.	76 Fediuc Theodora	Răd.	Casn.
268.	77 Fediuc Aurelia	Cți	Elev
269.	78 Franchevici Zena	Pătrăuți	Funct.
270.	79 Franchevici Elisabeta	Tereblecea	Casn.
271.	80 Franchevici Filomela	2. 4. (?) Fălticeni	[?]
272.	81 Franchevici Ion	31. 1. '39 Cți	
273.	160 Cudla Filip	11. 5. '08 Tărășeni	Agr.
274.	161 Cudla Martin	27. 2. '52 "	
275.	5 Bălan Ion	2. 2. '14 Văscăuți	Învăț.
276.	6 Balasinovici Nicolaie	3. 5. '01 Vasileu	Notar com.
277.	7 Balasinovici Maria	17. 10. '99 Havrilești	Casn.
278.	111 Hlușcu Aurel	10. (?) '36 Cți	
279.	110 Hlușcu Gheorghe	7. 2. '30 "	Elev
280.	109 Hlușcu Valeria	7. 5. '28 "	"
281.	108 Hlușcu Nicolaie	26. 7. '25 Cți	
282.	106 Hlușcu Eufrosina	24. 6. (?) "	"
283.	105 Hlușcu Ana	4. 3. '28 "	"
284.	104 Hlușcu Gheorghe	3. 4. '22 "	"
285.	103 Hlușcu Domnica	4. 8. '87 "	Casn.
286.	102 Hlușcu Victor	24. 7. 1890 "	Agr.
287.	97 Grădinaru Olga	20. 7. 1898 Boian	Moasă
288.	98 Grădinaru Silvia	14. 12. 1920 Nepolocăuți	Elevă
289.	249 Jarschi Eugen	13. 12. 1899	Comerc.
290.	250 Jarschi Olga	1. 1. 1913	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
291.	251 Jarschi Mihai	12. 8. '32 Cți	Elev
292.	253 Zalici Terezia	27. 2. 1900 Vicov[u] de Sus	Sor – car.
293.	287 Cantemir Ștefania	7. 1. 1924 Cți	Elev
294.	188 Panțir Mircea	7. 1. 1929 "	"
295.	185 Panțir Laurențiu	10. [?] 1921 "	"
296.	184 Panțir Ana	3. 12. 1902 "	Casn.
297.	180 Panțir Ioan	22. 7. 1882 Petriceni	Pens.
298.	192 Paulencu Stanca	11. 2. 1934 Voloca	Elev
299.	191 Paulencu Adriana	25. 6. 1927 "	"
300.	190 Paulencu Venicia	7. 9. 1925 "	"
301.	189 Paulencu Silvia	7. 4. 1896 Cți	Înv.
302.	188 Paulencu Nazarie	14. 12. 1898 Voloca	"
303.	275 Grigoraș Ioan	28. 6. 1923 Buda	"
304.	288 Carcea Ioan	4. 2. 1909 Cuciurul Mare	Funct.
305.	259 Carcea Sofia	20. 5. 1906 Cți	Funct. PTT
306.	238 Verbovski Mihai	11. 8. 1913 Cosmin	Prof.
307.	198 Raia Fevronia	27. 10. 1890 Cți	Casn.
308.	194 Onofreiciuc Maria	20. 10. 1894 Voloca	"
309.	225 Trebici Victoria	13. 1. 1895 Cuciurul Mare	"
310.	197 Proțiu Andrei	10. [?] 1898 Sinăuți[i] de Sus	Brig.
311.	195 Puiu Leontina	10. 4. 1910 USA	Casn.
312.	278 Popinciuc Vera	26. 4. 1912 Mit. Dragomirnei	
314 [?].	276 Halițchi Ioan	26. 4. 1912 Mit. Dragomirnei	Electr.
315.	277 Halițchi Rosa	5. 4. 1913 "	Casn.
316.	279 Hapenciuc Aurelian	29. 12. 1902 Boian	Înv. Pens.
317.	280 Hapenciuc Maria	6. 5. 1903 Boian	Casnică
318.	259 Elvira Constantinescu	6. 5. 1923 Stănești[i de] Jos	Casnică
319.	260 Constantinescu Cornelia	18. 9. 1925 Ispas – Cern.	Elevă
320.	258 Flunt Harena Cornelia	25. 11. 1893 Sârbești	Pens.
321.	65 Cocca Gheorghe	19. 9. 1910 Voloca	Agric.
322.	312 Popovici Marin	24. 9. 1923 Voloca	Elev
323.	254 Pitpinescu Octav	7. 5. 1920 Cernăuți	Elev
324.	148 Constantinovici Aglaia	18. 2. 1923 Cernăuți	Elevă
325.	146 Constantinovici Iulia	9. 9. 1896 Carapciu	Pens.
326.	89 Bucovietchi Elena	24. 8. 1888 Cernăuți	Pens.
327.	90 Gherman Alexandru	25. 8. 1883 Cernăuți	Agric.
328.	91 Gherman Ecaterina	17. 9. 1888 Cernăuți	Casnică
329.	92 Gherman Octavian	20. 4. 1940 Cernăuți	
330.	93 Corduna Eugenia	27. 3. 1900 Cernăuți	Casnică

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
331.	94 Corduna Viorica	4. 2. 1924 Cernăuți	Elevă
332.	95 Corduna Stela	10. 1. 1926 Cernăuți	Elevă
333.	96 Corduna Petru	4. 8. 1932 Cernăuți	Elev
334.	261 Sandulovici Eufrosina	8. 9. 1868 Barbești	Casnică
335.	170 Balic Aurora	10. 10. 1883 Laschiuca	Casnică
336.	153 Bilcus Eugenia	22. 10. 1911 Cernăuți	Casnică
337.	154 Costiuc Ioan	6. 1. 1905 Cernăuți	Funcț.
338.	155 Costiuc Aurora	10. 5. 1910 Cernăuți	Casn.
339.	37 Buzdugan Ilie	21. 7. 1878 Corovia	Agric.
340.	38 Buzdugan Eleonora	5. 9. 1882 Tărășeni	Casnică
341.	39 Buzdugan Livia	17. 12. 1925 Cernăuți	Elevă
342.	158 Codoinschi Ana	6. 3. 1882 Bălți	Văduvă
343.	159 Kral Veronica	21. 10. 1876 Cernăuți	Casnică
344.	126 Voitcu Maria	14. 12. 1880 Cernăuți	Pens.
345.	127 Ilica Eleonora	14. [?] 1900 Broscăuți	Învăț.
346.	256 Moros Iosif	20. 3. 1910 Cernăuți	Țesător
347.	257 Moros Eleonora	27. 5. 1909 Cernăuți	Casnică
348.	165 Miras Elisabeta	12. 4. 1918 Banila – S	Servit.
349.	271 Gherman Gheorghe	29. 3. 1891 Cernăuți	Sobar
350.	272 Gherman Minodora	24. 5. 1893 Cernăuți	Casnică
351.	273 Gherman Maria	15. 8. 1925 Cernăuți	Elevă
352.	119 Grigor Eufrosina	9. 5. 1909 Melinești	Casnică
353.	270 Herman Emilia	12. 11. 1923 Cernăuți	Casnică
354.	1 Andrievici Arcadie	26. 1. 1900 Cernăuți	Pens.
355.	2 Andrievici Maria	18. 2. 1904 Cernăuți	Casnică
356.	3 Andrievici C-tin	3. 5. 1931 Cernăuți	Elev
357.	4 Andrievici Elena	4. 5. 1936 Cernăuți	
358.	61 Lisca Iulia	1. 5. 1924 Jucica V.	Casnică
359.	62 Ciupei Dumitru	23. 5. 1902 Tereblecea	Învăț.
360.	63 Cipei Maria	5. 5. 1900 Bobești	
361.	64 Benchea Nicolae	6. 7. 1924 Cotul Catriț.	Elev
362.	320 Sărman Elena	24. 8. 1900 Cernăuți	Casnică
363.	319 Sărman Andrei	29. 7. 1925 Stupca p/S.	Cânt. bis.
364.	321 Zoppa Iuliana		Învăț.
365.	322 Zoppa Mihai	8. 11. 1939 Orășeni	Învăț.
366.	323 Zoppa Larisa	27. 7. 1931 Orășeni	Elevă
367.	324 Zoppa Valeria	4. 1. '30 Orășeni	
368.	325 Scraba Modest	12. 12. '81 Comănești	Inginer
369.	326 Șorodoc Gheorghe	23. 3. '12 Cernăuți	Gardian sanit.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
370.	327 Sucevan Grigore	18. 11. '10 Suceveni	Preot
371.	290 Macovei Gheorghe	1. 8. '38 Cernăuți	Elev
372.	291 Carauș Vasile	19. 5. '14 Plaiul Cosm.	Șofer
373.	294 Coroi Victor	23. [?] '88 Rozan	Pens.
374.	290 Coroi Maria	24. 6. '82 Adâncata	Casn.
375.	296 Costiuc Mihai	22. 10. '10 Cernăuți	Funct.
376.	297 Costiuc Lidia	12. 7. '14 Bălți	Casn.
377.	298 Lahmann Teodor	5. 11. '14 Adâncata	Lic. teologi
378.	299 Lahmann Lucreția	7. 3. 1932 Cernăuți	Casn.
379.	300 Maftoiu Vasile	2. 11. 1896 Corjăuți	Învăt.
380.	301 Maftoiu Olga	30. 12. 1897 Jucica Veche	Învăt.
381.	302 Marcu Nicolai	7. 6. 1902 Cernăuți	Manip.
382.	303 Marcu Domnica	22. 12. 1907 Cernăuți	Casn.
383.	304 Marcu Maria	18. 2. 1929 Cernăuți	Elevă
384.	305 Marcu Gheorghe	29. 6. 1930 Cernăuți	Elev
385.	306 Mintencu Silvia	30. 11. 1894 Cernăuți	Învăt.
386.	307 Moșuc Ioan	30. 4. 1903 Cernăuți	Telef.
387.	308 Moșuc Floarea [?]	21. 8. 1927 Frătăuți	Casn.
388.	309 Gherman Natalia	4. 4. 1893 Mahala	Casn.
389.	310 Percec Aurel	6. 12. 1908 Storojineț	Mecanic
390.	311 Onciul Ilarion	6. 4. 1871 Vilaueca	Pens.
391.	247 Volosciuc Emilia	23. 11. 1889 Cernăuți	Pens.
392.	248 Volosciuc Angela	31. 5. 1892 Stănești[de] Jos	
393.	228 Semaca Traian	2. 6. 1929 Cuciurul Mare	Elev
394.	227 Mandrescu Gheorghe	6. 9. 1912 Mahala	Croitor
395.	228 Mandrescu Ștefania	17. 1. 1922 Banila - Cern.	Casn.
396.	299 Sandulovici Ilarion	13. 3. 1915 Cernăuți	Cantor
397.	211 Sandulovici Ioan	25. 9. 1940 Stănești[i] de Jos	
398.	281 Rasnoveanu Ștefan	17. 3. 1908 Știubei Râmnicu	Comerc.
399.	282 Rasnoveanu Maria	18. 6. 1912 Zastavna	Croit.
400.	283 Rasnoveanu C-tin	8. 4. 1933 Știubei Râmnicu	Elev
401.	284 Rasnoveanu Miladia	5. 2. 1939 Jucica Veche	
402.	285 Halevici Ecaterina	25. 4. 1896 Zastavna	Casn.
403.	165 Liziuc Ioan	9. 5. 1905 Slatina	Monteur
404.	166 Liziuc Ana	1. 9. 1909 Noua Sulița	Casn.
405.	167 Liziuc Pavel	4. 9. 1931 Cernăuți	Elev
406.	168 Liziuc Constanța	17. 9. 1936 București	
407.	133 Coșara Ioan	27. 3. 1907 Cernăuți	Funct.
408.	134 Coșara Aurora	18. 11. 1918 Cernăuți	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
409.	232 Țiganiuc Teoctist	23. 7. 1905 Cernăuți	Învăț.
410.	233 Țiganiuc Maria	25. 3. 1910 Ivancăuți	Casn.
411.	234 Țiganiuc Ioan	4. 7. 1934 Jujineț	
412.	240 Vitencu Alexandru	19. 6. 1892 Broscăuți	Funcț. CF
413.	241 Vitencu Veronica	29. 3. 1896 Cernăuți	Casn.
414.	242 Iluțan Aurelia	15. 1. 1924 Suceveni	Casn.
415.	243 Vrăbiuța Nicolai	23. 11. 1894 Cernăuți	Funcț.
416.	244 Vrăbiuța Eugenia	21. 2. 1897 Cernăuți	Casn.
417.	245 Vrăbiuța Maria	15. 8. 1926 Cernăuți	Elevă
418.	246 Vrăbiuța Aurelia	27. 2. 1922 Cernăuți	Croit.
419.	262 Degeratu Gheorghe	6. 1. 1888 Cernăuți	Agric.
420.	263 Degeratu Elisabeta	16. [?] 1898 Cernăuți	Casn.
421.	264 Degeratu Aurelian	10. 5. 1920 Cernăuți	Măcelar
422.	265 Degeratu Maria	11. 4. 1922 Cernăuți	Elevă
423.	266 Degeratu Mihai	14. 4. 1925 Cernăuți	Chelner
424.	267 Degeratu Silvia	2. 8. 1929 Cernăuți	Elevă
425.	268 Degeratu Petre	4. 1. 1879 Cernăuți	Agric.
426.	269 Degeratu Zoica	22. 5. 1883 Cernăuți	Casn.
427.	147 Constantinovici Aur.	2. 9. 1920 Cernăuți	Elevă
428.	149 Constantinovici M.	13. 7. 1881 Cernăuți	Pens.
429.	150 Constantinovici Euf.	16. 11. 1890 Cernăuți	Casn.
430.	151 Constantinovici Stela	28. 3. 1923 Cernăuți	Elevă
431.	152 Constantinovici Viorica	21. 11. 1919 Cernăuți	Elevă
432.	229 Turchevici Aurora	7. 9. 1907 Vatra Dornei	Casn.
433.	230 Turchevici Aurel	8. 8. 1918 Iordănești	Învăț.
434.	231 Turchevici Mircea	1. 2. 1925 Cernăuți	Elev
435.	328 Sucevan Felicia	1. 6. 1910 Mihuceni	Casn.
436.	329 Sucevan Radul	13. 8. 1937 Cernăuți	
437.	330 Tudan Titus	2. 7. 1884 Costești	Preot
438.	331 Zavulovici Alexandru	17. 7. 1889 Suceava	Profes.
439.	353 Zavulovici Silviu	Cernăuți	Student
440.	354 Zavulovici Radu	4. 7. 1928 Cernăuți	Elev
441.	66 Damian Ion	7. 6. 1896 Cuciur[ul] Mare	Învăț.
442.	67 Damian Domnica	3. 9. 1894 Șcheia	Învăț.
443.	68 Damian Maria	8. 1. 1924 Cuciur[ul] Mare	Elevă
444.	69 Damian Dragoș	20. 4. 1926 Cuciur[ul] Mare	Elev
445.	70 Damian Doina	1. 11. 1929 Cernăuți	Elevă
446.	181 Moisescu Alexandru	10. 5. 1912 Cernăuți	Magistr.
447.	124 Hughier Mircea	3. 8. 1931 Vicov[u] de Sus	Elev

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
448.	123 Hughier Elena	4. 4. 1929 Vicov[<u>u</u>] de Sus	Elevă
449.	122 Hughier Virgil	2. 1. 1926 Vicov[<u>u</u>] de Sus	Elev
450.	121 Hughier Aspasia	1. 1. 1900 Suceava	Casn.
451.	120 Hughier Alexandru	2. 7. 1897 Cuciur[<u>u</u>] Mare	Învăț.
452.	137 Plianschi Gheorghe	20. 3. 1909 Storojineț	Avocat
453.	135 Ioneț Mihai	14. [?] 1882 Ostrița	Pens.
454.	133 Ioneț Aurora	7. 6. 1920 Cernăuți	Elevă
455.	179 Nuțu Ioan	14. 6. 1910 Boston	Învăț.
456.	255 Zubcov Paul	4. 4. 1917 Malinți	Stud.
457.	316 Rusu Dimitrie	25. 10. 1884 Tereblecea	Prof.
458.	317 Rusu Maria	5. 3. 1896 Triest	Casn.
459.	313 Racoce Isidor	7. 12. 1878 Cernăuți	Ag. poliț.
460.	314 Racoce Livia	8. 1. 1911 Vatra Dornei	Casn.
461.	315 Racoce Xenofon	8. 4. 1931 Jucica Veche	Elev
462.	128 Jemna Eusebie	17. 11. 1879 Cernăuți	Prof.
463.	286 Ivanovici Victoria	27. 3. 1906 Coțmani	Casn.
464.	252 Zugrav Maria	6. 4. 1898 Siret	Casn.
465.	129 Ursachi Vasile	5. 5. 1887 Mănăstioara	Preot
466.	130 Ursachi Ana	18. 3. 1899 Coțăuni	Casn.
467.	131 Ursachi Areta	3. 2. 1925 Voloca	Elevă
468.	132 Ursachi Ștefan	3. 5. 1934 Cuciur[<u>u</u>] Mare	Elev
469.	349 Voevidca Dumitru	13. 10. 1887 Sinăuți[<u>i de</u>] Jos	Preot
470.	350 Voevidca Silvia	28. 7. 1898 Straja	Casn.
471.	199 Racoce Ioan	19. 3. 1902 Babin	Preot
472.	200 Racoce Francisca	7. 8. 1894 Cernăuți	Pens.
473.	201 Racoce Areta	10. 12. 1932 Adâncata	Elevă
474.	20 Bejan Isidor	5. 10. 1884 Cincan.	Preot
475.	21 Bejan Elena	25. 5. 1897 Comarcoți	Casn.
476.	221 Bejan Viola	17. 1. 1923 Jadova	Elevă
477.	23 Bejan Cornelia	17. 9. 1927 Jadova	Elevă
478.	25 Beresovschi Ștefania	9. 1. 1905 Vilaucea	Casn.
479.	24 Beresovschi Dionisie	18. 10. 1898 Vilaucea	Preot
480.	26 Beresovschi Lidia	15. 7. 1925 Vilaucea	Elevă
481.	500 Cilievici Adrian	23. 7. '99	Preot
482.	551 Cilievici Maria	17. 5. '30 Siret	Elevă
483.	662 Cilievici Marius	17. 5. '30 Siret	Elev
484.	771 Cherciu Vasile	3. 1. '14 Orhei	Ingin.
485.	774 Olteanu Lidia	16. 6. 1907 Storojineț	Casn.
486.	889 Biluceac Grigore	6. 1. '00 Mucenița	Funcț. PTT

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
487.	620 Biluceac Elena	20. 2. '92 Sadagura	Pens.
488.	591 Biluceac Octavian	21. 4. '24 Cernăuți	Elev
489.	593 Biluceac Claudiu	8. 7. '32 Nepolocăuți	Elev
490.	565 Sofroniuc Gheorghe	14. 9. '98 Cernăuți	Ing.
491.	566 Sofroniuc Viorica	13. 3. '08 Frătăuți[i] Noi	Casn.
492.	587 Sofroniuc Doina	16. 8. '25 Petriceni	Elevă
493.	558 Sofroniuc Mihai	4. 4. 1934 Petriceni	
494.	586 Cehoschi C-tin	28. 11. '81 G. Humorului	Profesor
495.	587 Cehoschi Constanța	22. 11. '81 C. Lung	Pens.
496.	Albescu Leocadia	Suceava	Casn.
497.	Sofroniuc Ana	Cernăuți	Casn.
498.	625 Ignatescu Leontina	Comănești	Croit.
499.	669 Popovici Ion	10. 1. '87 Panca	Pens.
500.	670 Popovici Natalia	10. 1. '85 Comănești	Casn.
501.	Lucescu C-tin	18. 10. '81 Poiana – St.	Funcț.
502.	643 Lucescu Irma	20. 4. ? Cernăuți	Casn.
503.	644 Lucescu Mircea	31. 3. 1929 Cernăuți	Elev
504.	586 Braha Eusebiu	Ciudei	Dir. școl.
505.	597 Braha Olga	7. 5. '08 Solca	Casn.
506.	558 Braha Alexandru	18. 1. 1901 Codlea	Stud.
507.	599 Braha Stanca	2. 3. 1933 Cernăuți	Elevă
508.	592 Bujoreanu Viorel	10. [?] Suceava	Preot
509.	594 Bujoreanu Matilda	18. 8. 1913 Șiria	Casn.
510.	595 Bujoreanu Lidia	4. 6. 1940 Catrani	
511.	671 Perciuc Ioan	6. 3. '86 Cernăuți	Muncitor
512.	672 Perciuc Maria	29. 6. '87 Cernăuți	Casn.
513.	673 Perciuc Virginia	30. 12. '20 Brodina	Elevă
514.	275 Ostofi Ioan	19. 5. '97 Cernăuți	Funcț. CFR
515.	666 Ostofi Vict.	16. 12. '99 Putna	Casn.
516.	609 Dăncilă Emilia	29. 5. '97 Cernăuți	Funcț. CFR
517.	681 Slimac Ștefan	14. 10. '12 Cernăuți	Lăcătuș
518.	683 Vlaicu Eufros.	2. 8. '80 Horoșăuți	Pens.
519.	626 Ienachevici Ștefan	1. 10. '85 Igești	Casn.
520.	646 Percec Ovidiu	1. 10. '95 Vrânceni	Funcț.
521.	675 Oprișan Traian	8. 7. '13 Cernăuți	Zeter linotip
522.	566 Oprișan Hed.	1. 6. '18 Cernăuți	
523.	577 Oproșan Vior.	9. 12. '33 Cernăuți	
524.	368 Oprișan Mircea	9. 1. '10 București	Zeter linotip
525.	560 Oprișan Anast.	25. 5. '20 Prelipcea	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
526.	570 Opreșan Erem.	1. 5. '88 Opreșeni	Tipograf
527.	571 Opreșan Maria	15. 8. '91 Suceava	Casn.
528.	572 Opreșan Radu	27. 10. '11 Cernăuți	Funct.
529.	573 Fialcovschi I.	11. [?] '88 Cernăuți	Tipograf
530.	574 Fialcovschi Antonia	15. 4. '89 Cernăuți	Casn.
531.	575 Fialcovschi Sofia	24. 6. '14 Cernăuți	Prof.
532.	576 Fialcovschi Max.	1. 6. '16 Cernăuți	Croit.
533.	563 Havreș Nicolae	12. 4. '00 Vâscăuți	Expeditior
534.	617 Havreș Cristina	18. 8. '99 Cernăuți	Funct.
535.	Grosu Eugen	?	Funct. PTT
536.	618 Grosu Ecaterina	27. 3. '98 Adâncata	Casn.
537.	614 Guțu Paul	13. 6. '09 Lipnic	Prof.
538.	615 Guțu Anastasia	15. 4. '10 Lipnic	Casn.
539.	616 Guțu Cornel	19. 12. '39 Cernăuți	
540.	619 Mang Irma	28. 3. '28 Trestiana	Elevă
541.	674 Prislopan Vasile	1. 1. '98 Ilișești	Funct. PTT
542.	677 Scurei Teodor	4. 12. '05 Cernăuți	Funct. PTT
543.	678 Scurei Ecat.	11. 11. '10 Suceava	Casn.
544.	679 Scurei Silviu	3. 8. '35 Cernăuți	
545.	680 Scurei Georgeta	22. 4. '38	
546.	588 Ungurean Nicolae	6. 11. '00 Carapciu P/S	Șofer
547.	532 Ungurean Olga	16. 2. '98 Buda	Casn.
548.	564 Ungurean Neagoe	27. 1. '37 Carapciu	
549.	688 Dovgan Dim.	25. 10. '09 Rachitna	Stud.
550.	701 Ungurean Adrian	9. 2. '11 Cernăuți	Funct.
551.	702 Ungurean Maria	20. 1. '14 Cernăuți	Casn.
552.	703 Ungurean Rosalia	14. 11. '79 Cernăuți	Casn.
553.	704 Ungurean Alex.	22. 1. '06 Cernăuți	Țesător
554.	705 Ungurean Iosefina	17. 4. 01 Sadagura	Casn.
555.	706 Ungurean C-tin	25. 9. '37 Cernăuți	
556.	710 Vlad Ehremenhilda	22. 11. [?] Pribat	Lic. lit. fil.
557.	708 Vasilcovschi C-tin	24. 9. '10 Cernăuți	Funct.
558.	709 Vișan Dumitru	19. 7. '83 Putna	Comerciant
559.	710 Vișan Aspasia	25. 12. '87 Rădăuți	Casn.
560.	634 Cavulnea Maria	3. 2. '95 G. Humorului	Casn.
561.	633 Caulea Florea	2. 3. '85 Cernăuți	Cant. lect.
562.	648 Mironescu Silvia	13. 9. '26 Cernăuți	Elevă
563.	600 Chiseliță Ana	23. 10. '06 Mărănceni	Casn.
564.	601 Chiseliță Emilia	18. 3. '34 Cernăuți	Elevă

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
565.	602 Chiselită Amalia	5. 6. '12 Cernăuți	Casn.
566.	603 Chiselită R.	2. 7. '34 Cernăuți	
567.	604 Ansbach Iulia	10. 6. '97 Männrich Kirchen	Casnică
568.	605 Dolinschi Irma	5. 1. '13 Cernăuți	Învăț.
569.	606 Dolinschi Oltea	16. 4. '38 Cernăuți	
570.	607 Dolipschi Livia	10. 10. '39 Moga	
571.	608 Mech Ghisela	4. 8. '74 Maramureș	Casn.
572.	610 Dascăl Liviu	20. 8. '14 Marginea	Funcț.
573.	611 Dascăl Victoria	1. 10. '16 Cernăuți	Casn.
574.	612 Dascăl Stela	15. 7. '38 Cernăuți	
575.	613 Dascăl Livia	26. 5. '40 Cernăuți	
576.	620 Hrinco Ioan	18. 1. '03 Cernăuți	Zidar
577.	621 Hrinco Ana	9. 12. '09 Cernăuți	Casn.
578.	622 Hrinco Aurel	5. 5. '32 Cernăuți	Elev
579.	623 Hrinco Gheorghe	27. 10. '34 Cernăuți	
580.	624 Hrinco Mihail	25. 1. '38 Cernăuți	
581.	636 Cușnir Romulus	19. 12. '09 Cernăuți	
582.	637 Cușnir Silvia	22. 9. '14 Cernăuți	Casn.
583.	638 Cușnir T. Smedeu	23. 3. '37 Cernăuți	
584.	652 Marcu Victor	28. 1. '02 Jadova	Agric.
585.	653 Marcu Silvia	9. 11. '10 Toporăuți	Casn.
586.	654 Marcu Natalia	19. 9. '33 Sadagura	
587.	628 Jaslovețchi Ion	5. 1. '10 Jucica V.	Cizmar
588.	629 Jemna Nicolae	6. 11. '95 Cernăuți	Pens.
589.	630 Jemna Zoe	5. 2. '91 Cernăuți	Casn.
590.	631 Jemna Aurel	10. 3. '26 Cernăuți	Elev
591.	632 Jemna Zoica	30. 4. '79 Cernăuți	Pens.
592.	560 Glucovschi Ion	13. 9. '10 Rarancea	Lăcătuș
593.	561 Glucovschi Teofila	15. 3. '04 Jucica N.	Casn.
594.	562 Glucovschi Stanisl.	9. 7. '35 Jucica N.	
595.	577 Sculeș Eugen	24. 2. '96 Costești	Lucrător CFR
596.	578 Sculeș Zenovia	4. 7. '96 Voloca / C	Casn.
597.	580 Sculeș Teofil	3. 1. '12 Voloca / C	Elev
598.	579 Sculeș Dion.	8. 1. '20 Stănești[i] d[e] Jos	Croit.
599.	581 Somniac Alma	12. 6. '17 Storojineț	Croit.
600.	714 Visnițchi Victor	12. 8. '01 Mahala	Cizmar
601.	715 Visnițchi Ștefan	18. 12. '12 Jucica N.	Casn.
602.	716 Visnițchi Ioana	21. 12. '31 Jucica N.	Elevă
603.	717 Tomiuc Domnica	21. 5. '23 Storojineț	Servit.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
604.	718 Zigloser Elena	21. 5. [?] Storojineț	Casn.
605.	719 Iorgulescu Amalia	22. 8. '08 Lucavăț	Casn.
606.	720 Adamovschi Elena	2. 6. '77 Cernăuți	Pens.
607.	639 Cozubaș Gheorghe	18. 4. '89 Ostrița	Pens.
608.	640 Cozubaș Ver.	30. 5. '11 Jadova	Casn.
609.	641 Cozubaș Areta	22. 12. '36 Jadova	
610.	655 Pucaci Iuliana	29. 9. '76 Toporăuți	Casn.
611.	656 Nicolaiciuc D.	18. 11. '91 Tereblecea	Soră de carit.
612.	657 Niedermaier L.	17. 2. '94 Boian	Agric.
613.	658 Niedermaier Gr.	18. 3. '25 Slobozia	Casn.
614.	659 Niedermaier A.	18. 3. '25 Boian	Casn.
615.	660 Niedermaier E.	3. 11. '26 Boian	Elev
616.	661 Nemeș Emanuil	11. 12. '77 Siret	Pens.
617.	662 Nemeș Olimpia	21. 6. '70 Stănești	Casn.
618.	663 Olinic Theodor	18. 1. '04 Tureni	Lăcăt.
619.	664 Olinic Paulina	10. 5. '10 C-ți	Casn.
620.	667 Pascuta Dumitru	20. 10. '10 Stupca	Stud.
621.	668 Patraș Octavian	3. 12. '12 G. Humorului	Funct.
622.	684 Roman Aurelian	29. 8. '08 Davideni	Tâmplar
623.	685 Roman Eugen	8. 3. '08 Davideni	Casn.
624.	685 Roman Dumitru	26. 10. '35 Cernăuți	
625.	686 Spănu Aglaia	10. 12. '21 Mihalcea	Casn.
626.	688 Spănu Radu	7. 4. '39 Mihalcea	
627.	689 Tomovici Victor	1. 3. '77 Mihalcea	Agricult
628.	690 Tomovici Adelaida	27. 12. '89 Revna	Casn.
629.	691 Tomovici Elisabeta	22. 8. '03 Mihalcea	Casnică
630.	692 Tomovici Aurelia	21. 12. '96	Elevă
631.	694 Stefanivici Orest	18. 11. '02 Storojineț	Agricult.
632.	695 Sindelaru Ana	19. 8. '79 Baineț	Casn.
633.	696 Trebici Cornel	21. 3. '13 Cernăuți	Funct.
634.	699 Ududec Ioan	4. 6. '66 Iacobești	Pens.
635.	700 Ududec Eudochia	17. 3. '68 Ostrița	Funct.
636.	545 Albu Mafalda	2. 1. '15 C. Lung.	Croit
637.	546 Alexiuc Orestia	15. 1. '11 Cernăuți	Funcționar
638.	548 Ciornei Eugenia	23. 3. '19 Ostrița	Serv.
639.	794 Apreotesei Alexie	6. 10. '16 Stănești	Student
640.	793 Apreotesei Terezia	4. 5. '16 Soroca	Casnică
641.	795 Ilica Nicolaie	6. 12. '05 Broscăuți	Preot
642.	796 Ilica Maria	28. 12. '04 Broscăuți	Învăț.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
643.	797 Ilica Radu	9. 3. '34 Cernăuți	
644.	798 Ilica Elena	22. 10. '35 Panta	
645.	799 Lupașcu Arestia	21. 8. '12 Str.	Învăț.
646.	800 Lupașcu Orest	21. 11. '35 Mihova	
647.	726 Andronic Loghin	26. 1. '04 Pârtești[i] de Sus	Funct.
648.	727 Andronic Hedviha	12. 5. '99 Cernăuți	Casn.
649.	768 Ostafi M. Livia	1. 9. '24 Cernăuți	Elevă
650.	767 Ostafi Iuliana	14. 5. '95 Cernăuți	Înv.
651.	778 Formagiu Elena	8. 3. [?] Cernăuți	Casn.
652.	743 Profireanu Ana	12. 12. '85 Orșova	Casn.
653.	730 Tudan Eusebie	5. 7. '82 Costești	Prof. sec.
654.	731 Tudan Ștef.	21. 10. '96 Cernăuți	Casn.
655.	737 Bontus Minodora	20. 10. '96 Cernăuți	Funct. part.
656.	738 Polovei Virginia	18. 3. '90 Ciocănești	Funct. PTT
657.	732 Voronca Dionisie	8. 10. '74 Cernăuți	Pens.
658.	733 Voronca Ortensia	5. 4. '90 Ruși/Boul	Casn.
659.	764 Simionovici Nicoleta	12. 8. '83 Siret	Pens.
660.	766 Simionovici Octavian	5. 4. '09 C. Lung	Funct
661.	775 Zubcov Ion	4. 7. '77 Bulboaca	Preot
662.	776 Zubcov Sofia	17. 6. '85 Hlicăuți	Pens.
663.	777 Zubcov Alexandru	19. 8. '24 Sancăuți	Elev
664.	739 Buba Petre	20. 6. '80 Putna	Pens.
665.	740 Buba Maria	13. 9. '89 Cernăuți	Casn.
666.	757 Clain Maria	18. 5. 1890 Siret	Casnică
667.	756 Clain Corneliu	13. 10. 1877 Cernăuți	Pensionar
668.	754 Bzovei Maria	15. 2. '85 Costâna	Casn.
669.	775 Bzovei Elena	17. 7. '20 Cuciurul Mic	Stud.
670.	758 Ociulescu Dumitru	26. 10. '09 Cuciurul M.	Prof. sec.
671.	759 Ociulescu Silvia	19. 12. '11 "	Lic. lit.
672.	747 Nichufor Gheorghe	5. 4. '87 Răd.	Pens.
673.	748 Nichufor Eufrosina	2. 12. '82 Cernăuți	Casn.
674.	749 Lazarovici Leon	16. 10. '05 Cernăuți	Funct.
675.	750 Lăzărean N.	24. 5. 07 Pârtești[i] de Jos	Funct.
676.	790 Malevschi Anatol	10. 6. '18 Cernăuți	Elev
677.	778 Budeanu Sergiu	21. 7. '14 Cernăuți	Stud.
678.	722 Lanivschi Petre	12. 6. '88 Mahala	Prof.
679.	723 Lanivschi Alexandra	16. 1. '98 Cucuruzeni	Înv.
680.	724 Lanivschi Anatolia	19. 2. '21 "	Stud.
681.	725 Lanivschi Olga	1. 10. '22 "	Elevă

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
682.	721 Lanescu Gheorghe	20. 4. '86 Mahala	Preot
683.	791 Cucu Domnica	24. 1. '99 Stupca	Înv.
684.	792 Cucu Letiția	29. 5. '22 Storojineț	Elevă
685.	734 Băncescu Aurelia	25. 5. '83 Vicov[u] de Sus	Casn.
686.	735 Bârjoveanu Vasile	25. 8. '83 Roman	Cap. pens.
687.	736 Bârjoveanu Maria	16. 12. '82 Botoșani	Casn.
688.	744 Zama Artenie	26. 8. '83 Cernăuți	Înv.
689.	745 Zama Elisabeta	20. 10. '89 Suceava	Casn.
690.	649 Zama Claudia	27. 2. '22 Cernăuți	Elevă
691.	751 Ieremie Ilie	13. 5. '83 Mahala	Insp. prim.
692.	732 Ieremia Elena	25. 11. '96 Liteni	Casn.
693.	780 Cerchez Vasile	15. 6. '12 Cernăuți	Funct.
694.	791 Cerchez Aurora	20. 7. '10 Stulpiceni	Casn.
695.	795 Cerchez Emanoil	18. 8. '87 Cernăuți	Agricult.
696.	796 Cerchez Maria	20. 1. '83 Cernăuți	Casn.
697.	787 Cerchez Maria	4. 9. '14 Cernăuți	Casn.
698.	766 Cerchez Domnica	10. 12. '23 Cernăuți	Elevă
699.	769 Cerchez Gheorghe	7. 4. '28 Cernăuți	Elev
700.	792 Cerchez Petre	16. 3. '10 Cernăuți	Zidar
701.	793 Cerchez Domnica	15. 2. '23 Cernăuți	Casn.
702.	784 Cerchez Maria	2. 3. '40	
703.	406 Dr. Luța Ioan	9. 10. '07 Cernăuți	Avocat
704.	407 Luța Livia	20. 9. '20 Cernăuți	Stud.
705.	591 Gorcea Ilarion	15. 5. '22 Costâna	Funct.
706.	485 Nuțu Loghin	13. 11. '91 Ilîșești	Insp.
707.	476 Ionescu Gheorghe	19. 5. '23 Viena	Elev
708.	494 Popescu Petre	23. 5. '95 Mănăstioara	Pens.
709.	423 Ostaficiuc Eugenia	23. 3. '76 Cernăuți	Pens.
710.	424 Ostaficiuc C-tin	29. 3. '69 Cernăuți	Pens.
711.	410 Mistic Teofila	10. 7. '02 Mreja	Funct
712.	409 Mistic Teodor	12. 3. '91 Crasna	Prim-pretor
713.	411 Mistic Aurel	12. 3. '26 Vișoiaia	Elev
714.	431 Prelici Aglaia	2. 1. '74 Ilîșești	Pens.
715.	432 Boga Aspasia	7. [?] '75 Nârșinca	Casn.
716.	433 Ștefanovici Susana	12. 1. '80 Naugablov	Pens.
717.	446 Dr. Scalat Areta	1. 12. '83 Cernăuți	Medic
718.	445 Scalat Antonia	1. 4. '69 Cernăuți	Pens.
719.	538 Scalat Amalia	19. 4. '86 Vijnîța	Pensionar
720.	385 Tomoiagă Lauren	28. 8. '80 Mahala	Pensionar

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
721.	395 Hotinceanu Eugen	8. 1. '87 Cernăuți	Pensionar
722.	386 Giurumia Vasile	7. 9. '86 Sepenit	Jud. preș.
723.	388 Giurumia Adela	12. 2. '88 Rohozna	Casn.
724.	387 Giurumia Pulheria	18. [?] '54 Lujeni	Casnică
725.	471 Grigoraș Ștefania	9. 1. '82 Rădăuți	Casnică
726.	362 Boșneg Elisaveta	9. [?] '94 Ostrița	Casnică
727.	540 Tăutu Aglaia	25. 8. '82 Rădăuți	Casnică
728.	542 Tăutu Maria	4. 11. '14 Viena	Casnică
729.	543 Teutu Cornelia	14. [?] '40 Gleivitz	
730.	770 Botezatu Maria	8. 7. '75 Cracovia	Casnică
731.	769 Botezatu Eugen	15. 3. '71 Tereblecea	Prof. univ. pens.
732.	772 Miron Sofia	17. 9. '72 Dumbrăvița	Propriet.
733.	773 Gherciu Natalia	13. 9. '18 București	Casnică
734.	749 Honiuca Cornel	4. 11. '66 Vășcăuți	Dir. gen. CFR
735.	741 Olinescu Victor	6. 1. '64 Adâncata	Prof. pens.
736.	742 Olinescu Virginia	14. 8. '73 Rogojești	Casnică
737.	762 Ștefureac Aglaia	3. 10. '69 Vorbăuți	Pens.
738.	773 Vitencu Viola	6. 11. '81 Cuciur[ul] M.	Pens.
739.	761 Dugan Maria	3. 1. '81 Ilieșști	Casn.
740.	753 Bzovei Ion	5. 8. 03 Gogolina	Pens.
741.	760 Dugan Arcadie	18. 9. '78 Cireși	Prof. pens.
742.	765 Simionovici Eufrosina	11. 11. '85 Cuciur[ul] Mare	Dir. șc. pens.
743.	728 Dr. Cuparencu Ioan	16. 12. '72 Popașca	Prof. pens.
744.	729 Vasilovici M.	8. 12. '72 Gura. Rom.	Prof. pens.
745.	655 Hacman Vladimir	12. 8. '60 Oprișeni	Pens.
746.	627 Rei Petru	26. 6. '64 Cernăuți	Pens.
747.	679 Trebici Leonora	29. 7. '08 Cernăuți	Funț.
748.	689 Trebici Adolfina	1. 12. '40 Gleivitz	
749.	682 Slimac Stela	2. 1. '14 C. Lung	Casn.
750.	Mănescu Teofila	16. 6. '71 Sf. Onofrei	Funț.
751.	549 Cilievici Aurora	8. 11. '72 Cernulița	Pens.
752.	547 Bujor Iosefina	19. 3. '67	Casn.
753.	647 Borcea Eugenia	1. 6. '67 Oprișeni	Pens.
754.	676 Nubert Olga	1. 6. '78 Cernăuți	Casn.
755.	553 Cepișca Ștefan	9. 9. '70 Cuciur[ul] Mare	Preot
756.	554 Cepișca Aspasia	8. 12. '69 Vășcăuți	Casnică
757.	675 Prislopan Ecaterina	23. 10. '07 Crasna	Casnică
758.	707 Bucovetchi Ecaterina	1861 Ofireni	Casnică
759.	693 Ștefanovici Eugenia	14. 2. '78 St.	Pens.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
760.	653 Costrachevici F. Iosif	8. 2. '69 Sasulnico	Pens.
761.	631 Monescu Elena	21. 1. '97 Mihalcea	Funçt.
762.	711 Văcăreanu Theodor	17. 2. '74 Rădăuți	Pens.
763.	712 Văcăreanu Victoria	18. 6. '68 Cernăuți	Casn.
764.	140 Dr. Ioaneț Gheorghe	6. 8. '89 Cârpaçiu	Medic
765.	141 Ioaneț Felicia	4. 10. '96 Igești	Înv.
766.	142 Ioaneț Stanca	4. 9. '26 Cernăuți	Elevă
767.	138 Poleanschi Victoria	11. 4. '15 Cernăuți	Casnică
768.	139 Poleanschi Mircea	12. 5. '37 Cernăuți	
769.	259 Vlad Emil	16. 10. '67	Cons.
770.	253 Cernușca Olga	28. 11. '10	Casn.
771.	56 Cernușca Asrian	7. 11. '36	
772.	114 Horobăț Elena	12. 7. '12 V. Cosminului	Casn.
773.	117 Horobăț Lucreția	24. 3. '41 Gleivitz	
774.	107 Hlușcu Maria	3. 9. '04 Cernăuți	Casnică
775.	112 Hlușcu Ana	23. 2. '41 Gleivitz	
776.	11 Barbier Ana	11. 11. '15 Stănești[i] d[e] Sus	Casn.
777.	12 Barbier Traian	13. 3. '41 Gleivitz	
778.	85 Gherman Maria	15. 12. '08 Cernăuți	Casn.
779.	88 Gherman Elena	27. 2. '41 Gleivitz	
780.	292 Cărăuș Domnica	9. 11. '19 Pl. Cosminului	Casnică
781.	393 Sandilovici Aspasia	14. 16. '12 Iastrem	Casnică
782.	21 Cărăuș Erika	1. 11. '40 Costești	
783.	28 Bodnărescu Leonida	19. 7. '72 Boian	Prof. pens.
784.	29 Bodnărescu Stella	30. 9. '69 Vicov[u] [de] Jos	Casn.
785.	193 Pojoga Eufrosina	11. 10. '57 Cernăuți	Casn.
786.	352 Zavulovici Nat.	2. 11. '95 Mihalcea	Înv.
787.	161 Cudla Elisabeta	28. 4. '04 Tărășeni	Casn.
788.	274 Gafencu Margareta	9. 10. '72 Vicov[u] [de] Sus	Pens.
789.	331 Tudan Valeria	5. 5. '96 Pătrăuți[i] [de] Sus	Casn.
790.	183 Moiescu Ecaterina	9. 3. '16 Viena	Casnică
791.	183 Moiescu Aurelia	29. 11. '36 Cernăuți	
792.	17 Basarab Ana	19. 9. '10 Boian	Înv.
793.	18 Basarab Niculaie	6. 12. '37 Cernăuți	
794.	19 Basarab Maria	24. 5. '39 Cernăuți	
795.	118 Grigor Ștefan	25. 4. '09 Iași	Croit.
796.	14 Bacu Areta	25. 11. '10 Cernăuți	Prof.
797.	15 Bacu Cercel	16. 4. '39	
798.	235 Varga Mina	12. 9. '02 Buc.	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
799.	236 Varga Livia	1. 1. '26 Buc.	Elevă
800.	337 Varga Gheorghe	24. 2. '30 Buc.	Elevă

II. TABEL NOMINAL
cu refugiați ce urmează să fie transportați în patrie

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
1.	75 Verenca Gheorghe	28. 1. 1912 Cernăuți	Cizmar
2.	91 Cernușca Gheorghe	16. 10. 1903 "	Agr.
3.	92 Cernușca Maria	16. 8. 1913 "	Casn.
4.	93 Cernușca Domnica	25. 4. 1930 "	Elev
5.	94 Cernușca Ioan	1. 12. 1934 "	"
6.	97 Suprovici Gh.	2. 4. 1909 Ceahor	Funcț.
7.	98 Suprovici D-tru	28. 5. 1931 Cernăuți	Elev
8.	99 Ciuperca George	24. 1. 1910 Bacău	Funcț. part.
9.	100 Ciuperca Eugenia	1. 4. 1911 Ocna	Casn.
10.	101 Ciuperca F-nia	2. 1. 1935 Cernăuți	
11.	102 Ciuperca Elena	30. 12. 1936 "	
12.	161 Pilehaci George	29. 9. 1090 Herța	Tâmplar
13.	162 Pilehaci Emilia	20. 12. 1913 Cernăuți	Casn.
14.	163 Pilehaci Lucia	20. 12. 1932 "	Elev
15.	103 Cuciureanu Vasile	17. 11. 1910 "	Agr.
16.	104 Cuciureanu Ana	29. 10. 1909 "	Casn.
17.	105 Cuciureanu D-ca	30. 12. 1934 "	
18.	106 Cuciureanu Gheorghe	8. 6. 1937 Cernăuți	
19.	107 Cuciureanu N-laie	1. 12. 1939 "	
20.	109 Carp Domnica	16. 6. 1907 "	Casn.
21.	110 Carp N-laie	6. 11. 1924 "	Elev
22.	111 Caroliuc C-tin	30. 3. 1934 "	"
23.	112 Gorguna Gheorghe	1. 10. 1899 "	Agr.
24.	113 Gorduna Savina	7. 7. 1901 "	Casn.
25.	114 Gorduna Maria	13. 4. 1924 "	Elev
26.	115 Gorduna Marghioala	1. 10. 1928 "	
27.	116 Gorduna Mihai	1. 9. 1930 "	Elev
28.	117 Cohut Ioan	17. 1. 1922 "	"
29.	179 Prodanciuc Ioan	15. 7. 1907 "	Măcelar
30.	180 Prodanciuc Ecaterina	8. 1. 1912 "	Casn.
31.	181 Prodanciuc Aglaia	9. 6. 1932 "	Elev
32.	182 Prodanciuc Gheorghe	14. 4. 1936 "	
33.	183 Prodanciuc Silvia	14. 4. 1934 "	

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
34.	184 Prodanciuc Cornelia	26. 4. 1938 "	
35.	186 Svorschi Rudolf	5. 2. 1936 "	
36.	158 Scurei Silvestru	27. 10. 1912 "	Picher
37.	159 Scurei Eufrosina	2. 11. 1915 "	Casn.
38.	160 Prodanciuc Zica	14. 5. 1881 "	"
39.	62 Prodanciuc Mihai	19. 9. 1916 "	Zugrav
40.	64 Prodanciuc Mircea	16. 5. 1938 Cți	
41.	118 German Nicolaie	24. 4. 1932 "	Mecanic
42.	8 Bucinschii Ioan	20. 6. 1906 "	Zidar
43.	3 Bucinschii Ana	19. 8. 1928 "	Elevă
44.	4 Bucinschii Mihai	23. 5. 1932 "	Elev
45.	5 Bucinschii Gh.	14. 8. 1935 "	
46.	6 Bucinschii Elena	31. 5. 1939 "	
47.	119 Voronca Gherman	3. 8. 1919 "	Casn.
48.	122 Gorduna Mihai	17. 12. 1904 "	Ferar
49.	123 Gorduna Zoica	26. 11. 1913 "	Casn.
50.	124 Gorduna Vasile	26. 9. 1931 "	Elev
51.	125 Gorduna Maria	9. 3. 1933 "	Elevă
52.	126 Gorduna D-tru	23.10. 1937 "	
53.	127 Gorduna Ioan	7. 1. 1914 "	Croit
54.	128 Gorduna Lazăr	29. 7. 1910 "	Agric.ult.
55.	129 Gorduna Elisab.	1. 7. 1916 "	Casn.
56.	130 Gorduna Maria	10. 10. 1940 "	
57.	131 Gorduna V-le	8. 3. 1919 "	Agr.
58.	146 Moisiuc Mihai	9. 2. 1919 "	"
59.	148 Moisiuc Viorica	20. 4. 1938 "	Elev
60.	149 Moisiuc Petru	18. 1. 1938 "	
61.	151 Olariu Mihai	13. 7. 1903 "	Croit.
62.	152 Olariu E-beta	13. 7. 1913 "	Casn.
63.	153 Olariu Aurel	2. 2. 1938 "	
64.	157 Ostafi Nicolaie	20. 9. 1926 Dorohoi	Ucenic
65.	168 Leonte N-laie	17. 3. 1920 "	Fierar
66.	169 Leonte Eufrosina	14. 4. 1919 "	Casn.
67.	170 Leonte Gheorghe	28. 8. 1899 "	Funct. stat
68.	171 Leonte Elisabeta	27. 4. 1896 Cți.	Casn.
69.	172 Leonte Maria	23. 3. 1923 "	"
70.	173 Leonte Iulia	30. 10. 1935 "	"
71.	174 Leonte Gheorghe	21. 4. 1931 "	Elev
72.	175 Pantilimon Olga	21.9. 1908 "	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
73.	166 Ștefanovici V.	30. 11. 1892	Fact. Poșt.
74.	167 Ștefanovici Eug.	3. 7. 1883	Casn.
75.	175 Pitei Valerian	30. 6. 1904 Suc.	Fact. Poșt.
76.	176 Pitei Olimpia	29. 6. 1910 Cți.	Casn.
77.	177 Pitei Mircea	20. 8. 1932 "	Elev
78.	178 Sofroniuc Ana	9. 6. 1876 "	Casn.
79.	189 Timcu N.	15. 2. 1918 "	Agr.
80.	190 Timcu Domnica	15. 2. 1913 "	Casn.
81.	191 Timcu Gheorghe	16. 2. 1923 "	Elev
82.	192 Timcu N-Iaie	8. 10. 1935 "	
83.	13 Cerchez I. N-Iaie	20. 6. 1896 R. Cți.	Agricult.
84.	14 Cerchez Domnica	21. 9. 1908 "	Casn.
85.	15 Cerchez Mihai	26. 6. 1929 "	Elev
86.	16 Cerchez Ana	13. 6. 1930 "	"
87.	17 Cerchez Gh.	23. 8. 1908 "	Zidar
88.	18 Cerchez Maria	31. 7. 1915 "	Casn.
89.	19 Cantemir Gheorghe	15. 2. 1899 "	Fact. poșt.
90.	20 Cantemir Domnica	10. 12. 1924 "	Elev
91.	21 Cantemir Ecaterina	26. 11. 1905 "	Casn.
92.	22 Cantemir Maria	9. 8. 1926 "	Elevă
93.	23 Cantemir Vasile	9. 8. 1928 "	"
94.	24 Cantemir Ion	15. 6. 1931 "	"
95.	25 Ghengher Mihai	18. 12. 1907 "	
96.	26 Ghengher Domnica	31. 12. 1916 "	Casn.
97.	27 Gorduna D-tru	14. 8. 1910 "	Ferar agr.
98.	34 Grosu Gh.	12. 3. 1911 Roșă Cți.	Zidar
99.	35 Grosu Elena	11. 4. 1920 "	Casn.
100.	36 Grosu Vasile	30. 8. 1937 "	
101.	39 Nichifor Gh.	14. 3. 1907 "	Fact. poșt.
102.	40 Nichifor Elisb.	6. 8. 1906 "	Casn.
103.	41 Nichifor Vasile	19. 9. 1925 "	Agr.
104.	42 Nichifor Ana	3. 9. 1927 "	Elevă
105.	43 Nichifor Domnica	13. 9. 1929 "	"
106.	44 Nichifor Mihai	9. 3. 1931 "	Elev
107.	45 Nichifor Elena	25. 6. 1936 "	
108.	46 Nichifor Adriana	24. 2. 1938 "	
109.	51 Ianoș Ana	24. 3. 1912 Broscăuți	Casn.
110.	52 Venesciuc Sofia	21. 11. 1872 "	Pens.
111.	53 Veneciuc Victoria	23. 2. 1914 "	Agricult.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
112.	54 Veneciuc Elena	7. 10. 1936 "	
113.	66 Saftencu Nicoalaie	12. 8. 1896 Cți.	Agr.
114.	67 Saftencu Zoica	21. 10. 1905 "	Casn.
115.	68 Saftencu Gheorghe	25. 2. 1924 "	Lăcătuș
116.	69 Saftencu Domnica	6. 10. 1925 "	Elev
117.	8 Gherman Ilie	8. 3. 1887 R. Cți.	Casnic
118.	9 Cerchez Ioan	3. 11. 1888 "	Agr.
119.	10 Cerchez Zoica	19. 12. 1898 "	Casn.
120.	11 Cerchez Gh.	23. 8. 1876 "	Agr.
121.	12 Terfelea Domnica	12. 1875 "	Casn.
122.	193 Saftencu Dumitru	10. 5. 1909 Cți.	"
123.	194 Saftencu Mihai	24. 9. 1928 "	Elev
124.	195 Saftencu Marghioala	26. 11. 1930 "	"
125.	164 Pitei Olvian	10. 3. 1911 "	Lucr. agricult.
126.	28 Glovatchii Ioan	4. 8. 1915 Mihalcea -	Agr.
127.	29 Glovatchii Maria	9. 1. 1922 "	Casn.
128.	30 Glovatchii Domnica	28. 11. 1939 "	
129.	31 Thiel Rudolf	25. 5. 1904 R. Cți.	Agr.
130.	32 Thiel Veronica	25. 1. 1907 Mihalcea	Casn.
131.	33 Thiel Gh.	24. 3. 1932 "	Elev
132.	132 Glovatchii Leontina	1. 1. 1886 "	
133.	133 Glovatchii Domnica	26. 1. 1888 "	Casn.
134.	134 Glovatchii Vasile	2. 2. 1920 "	Agr.
135.	135 Glovatchii N-lăie	6. 9. 1922 "	"
136.	136 Glovatchii Gh.	25. 1. 1913 "	"
137.	138 Glovatchii Domnica	25. 10. 1933 "	
138.	140 Timcu Mihai	13. 8. 1887 Cți.	Funct.
139.	196 Ursachi Eleonora	16. 10. 1924 "	Elev
140.	197 Ursachi Valeria	29. 1. 1920 "	Funct. stat
141.	198 Volcinski Modest	2. 7. 1896 Teuteni	Funct. CFR
142.	37 Nicoară Aurora	21. 10. 1888 Broscăuți	Pens.
143.	142 Gramatovici Grigore	22. 1. 1888 Cozmeni	Pens.
144.	143 Gramatovici Oct.	13. 3. 1921 "	Elevă
145.	154 Porfir Nica	5. 3. 1915 Mahala	Brig. sil.
146.	120 Vilemans Stela	20. 5. 1897 Răd.	Pens.
147.	121 Vilemans Const.	23. 3. 1926 Cți.	Elev
148.	108 Gheorghiu Adrian	2. 6. 1894 Răd.	Pens.
149.	71 Zitrea Iosif	4. 12. 1899 Cacica	Funct.
150.	73 Zitrea Ioan	14. 9. 1925 "	Elev

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
151.	55 Muller Iosif	22. 5. 1912	Clit Suc.	Înv.
152.	47 Macovei Elena	30. 5. 1933	Humor	Funcț.
153.	74 Velehorsi Alex.	9. 6. 1918	Mistec Moravia	Stud.
154.	199 Zelinski Const.	1. 9. 1894	Darabani	Funcț. stat
155.	200 Zelinski Nadejda	15. 9. 1897	Chișinău	"
156.	201 Zelinski Elena	6. 2. 1927	"	Elev
157.	57 Plopa Varlaam	7. 10. 1883	Mamaliga	Of. PTT
158.	58 Plopa Alex.	25. 4. 1895	Rusești Chișinău	Cas.
159.	59 Plopa Lidia	14. 5. 1919	N[oua] Sulița	Stud.
160.	60 Plopa Neonila	22. 3. 1923	Negrăuți	Elevă
161.	61 Plopa Pavel	8. 4. 1936	Cți.	
162.	50 Ostafi Dumitru	20. 12. 1891	R. Cți.	Diur. prim.
163.	156 Ostafi Eugenia	20. 12. 1891	Cți.	Înv.
164.	56 Perjul Aurora	25. 8. 1885	R. Cți.	Pens.
165.	144 Fedoria Maria	24. 7. 1907	Cți.	Casn.
166.	145 Smorhun Ana	29. 11. 1911	"	Croit.
167.	145 Rusu Petru	17. 7. 1914	"	Chelner
168.	188 Șandru Erast	5. 9. 1919	"	Înv.
169.	187 Strejac Nic.	26. 5. 1933	"	Elev
170.	76 Tomorug Vera	29. 10. 1888	"	Casn.
171.	77 Untu Eugen	1. 1. 1920	Soroca	Stud.
172.	78 Volosciuc Ioan	9. 6. 1892	Banila	Agric.
173.	79 Volosciuc Agapia	5. 1. 1881	"	Casn.
174.	80 Volosciuc Oct.	9. 11. 1921	Davideni	Agr.
175.	81 Volosciuc Panoria	26. 11. 1922	Cireși	Croit.
176.	82 Volosciuc Lucreția	7. 8. 1924	Banila	Casn.
177.	83 Volosciuc Ciprian	9. 12. 1922	"	Elev
178.	84 Volosciuc Adrian	20. 11. 1929	"	"
179.	85 Prodanciuc Gh.	3. 8. 1899	Cți.	Funcț.
180.	86 Prodanciuc Mircea	10. 7. 1927	Cți.	Elev
181.	88 Prodanciuc Const.	16. 6. 1929	Cți.	Elev
182.	89 Prodanciuc Traian	16. 6. 1939	"	
183.	95 Turturian George	24. 2. 1879	Horodnic	Pens.
184.	96 Turturian Adolf	1. 8. 1890	Arbore	Casn.
185.	155 Harasiniuc Petru	7. 5. 1911	Banila	Agr.
186.	202 Ungureanu Teodor	9. 3. 1912	Cți.	Mecanic
187.	201 Andrievici Emil	23. 5. 1897	"	Funcț. CFR
188.	205 Andrievici Victoria	23. 12. 1903		Casn.
189.	206 Andrievici Aurel	1. 8. 1927	Lucavăț	Elev

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
190.	207 Andrievici Comeliu	10. 4. 1932	"	"
191.	208 Braha Minodora	15. 9. 1882	Răd.	Pens.
192.	209 Bruja Maria	15. 7. 1907	Halmei	Casn.
193.	210 Bruja E-beta	18. 9. 1927	"	Elev
194.	211 Bruja Elena	25. 3. 1930	Satu Mare	Elev
195.	459 Gorduna Victor	1. 8. 1919	Cți.	Agr.
196.	212 Bruja Alexandra	4. 1. 1932	Satu Mare	Elevă
197.	213 Bruja Victor	3. 3. 1913	Banila	Agr.
198.	218 Borșan Rodica	2. 7. 1935	Cți.	Elevă
199.	220 Beșera Sofia	23. 4. 1905	"	Fotograf
200.	221 Bilinski Valerian	14. 4. 1896	Banila	Comerci.
201.	222 Bilinski Angela	6. 4. 1903	"	Casn.
202.	223 Bilinski Veronica	11. 2. 1901	"	"
203.	225 Breban Teodor	19. 4. 1925	Tureni	Elev
204.	226 Borșan Radu	14. 12. 1914	Banila	Stud.
205.	227 Bruja Simion	14. 11. 1909	"	Funct. stat
206.	228 Bruja Ecaterina	26. 8. 1882	Ci[u]dei	Pens.
207.	229 Cohut Gh.	22. 2. 1891	Cți.	Zidar
208.	230 Cohut Augusta	18. 11. 1897	"	Casn.
209.	231 Cohut Radu	5. 9. 1927	"	Ucenic
210.	232 Cohut Victoria	12. 12. 1932	"	Elev
211.	233 Bejan Leon	26. 4. 1900	Banila	Agric.
212.	235 Bejan Victor	18. 6. 1928	"	Elev
213.	236 Bejan Eleonora	21. 10. 1929	"	Elevă
214.	237 Bejan Casian	5. 9. 1932	"	Elev
215.	238 Bejan Dumitru	26. 5. 1935	"	"
216.	239 Bejan Victoria	10. 10. 1936	"	
217.	241 Cemohuz Ilarion	29. 9. 1913	"	Cizmar
218.	243 Cemohuz Dragoș	29. 4. 1934	"	Elev
219.	244 Cemohuz Stela	14. 3. 1937	"	
220.	246 Ciornei Teodor	1. 10. 1911	"	Tâmplar
221.	247 Florea Vasile	23. 1. 1837	Mihaleni	Pens.
222.	248 Florea Elisabeta	26. 1. 1879	Dorohoi	Casn.
223.	249 Ferniuc Nicolaie	28. 12. 1928	Cți.	Strungar
224.	250 Ferniuc Victoria	8. 8. 1908	"	Casn.
225.	251 Ferniuc Valeria	28. 7. 1937	"	
226.	252 Ciornei Pavel	24. 2. 1919	Banila	Student
227.	253 Garnet Adela	14. 10. 1931	Dorohoi	Lucr.
228.	254 German Aglaia	6. 9. 1891	Suceava	Învăț.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
229.	225 German Mircea	12. 3. 1920	Mănăstioara	Stud.
230.	257 Guzik Ștefan	19. 12. 1896	Ți.	Grădinar
231.	258 Guzik Ștefania	20. 2. 1906	"	Casn.
232.	258 Sun Virginia	4. 1. 1926	"	Elev
233.	244 Dumitriu Carol	15. 5. 1884	Banila	Agricult.
234.	261 Dumitriu Fevronia	6. 10. 1889	"	Casn.
235.	262 Dumitriu Silvestru	14. 3. 1912	"	Stud.
236.	263 Hariton Minodora	13. 1. 1917	"	Înv.
237.	264 Hariton Teofila	12. 3. 1918	"	Casn.
238.	265 Hable Teofil	17. 5. 1899	Iordănești	Notar com.
239.	266 Hable Ana	20. 12. 1906	"	Casn.
240.	267 Hable Viorica	26. 7. 1928	"	Elev.
241.	268 Hable Stela	18. 10. 1931	"	"
242.	269 Hariton Dumitru	12. 11. 1879	Banila	Agric.
243.	271 Hariton Aurelia	18. 10. 1907	Banila	Agricult.
244.	272 Hariton Veronica	17. 2. 1909	Banila	Casn.
245.	273 Hariton Aurora	9. 2. 1913	"	"
246.	274 Hariton Iosif	4. 7. 1917	"	Agricult.
247.	275 Harasiniuc Ioan	7. 5. 1902	"	"
248.	276 Harasiniuc Mircea	6. 9. 1919	Davideni	Casn.
249.	278 Turtureanu Paulina	29. 12. 1922	Solca	Elev
250.	279 Turtureanu Silvia	6. 5. 1924	Solca	"
251.	280 Lunguleac Andrei	17. 10. 1889	Ropcea	Înv.
252.	281 Lunguleac Maria	13. 1. 1889	Mär Neustadt	Casn.
253.	284 Lutaniuc Petru	27. 6. 1909	Broscauți	Funcț. part.
254.	282 Lunguleac Erika	10. 9. 1917	Mär Neustadt	Casn.
255.	283 Lunguleac Valeria	29. 6. 1921	Ropcea	"
256.	285 Lutaniuc Victoria	20. 2. 1916	Pătăuți	Croitor
257.	286 Kohl Lucia	18. 2. 1926	Cupca	Elevă
258.	288 Iakba Dragoș	5. 4. 1935	Storojineț	
259.	290 Morăraș Mihai	19. 6. 1908	Ți.	Aprod trib.
260.	291 Morăraș Elisaveta	1. 12. 1908	Ți.	Casn.
261.	292 Morăraș Ioan	12. 7. 1933	"	
262.	293 Cacialca Aglaia	12. 4. 1924	"	Casn.
263.	290 Moldovan Mircea	29. 9. 1899	Siret	Funcț. CFR
264.	295 Moldovan Margareta	27. 1. 1900	Mihalcea	Casn.
265.	296 Moldovan Aurel	5. 2. 1926	Adâncata	Elev
266.	297 Moldovan Olimpia	15. 5. 1929	"	"
267.	298 Mancovschi Epifan	23. 5. 1907	Banila	Agricult.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
268.	299 Mancovschi Zenovia	9. 11. 1920	"	Casn.
269.	300 Mancovschi Mihai	9. 11. 1920	"	Agr.
270.	301 Naimor Ion	7. 1. 1889	"	Tâmplar
271.	302 Naimor Victoria	27. 1. 1921	"	Casn.
272.	303 Naimor Victor	9. 3. 1913	"	Tâmplar
273.	304 Melnic Victoria	2. 2. 1909	Cți.	Casn.
274.	305 Melnic Romeo	20. 10. 1939	"	
275.	306 Stețiu Zenovia	20. 10. 1871	Boian	Casn.
276.	307 Stețiu Anelli-Monte	7. 7. 1898	Cți.	Funcț. stat
277.	308 Stețiu Ștefan	27. 7. 1900	"	"
278.	309 Stețiu Romulus	26. 7. 1906	"	"
279.	310 Procopovici Gheorghe	20. 7. 1890	"	Conduct. CF
280.	311 Procopovici Zenovia	4. 10. 1894	"	Casn.
281.	313 Procopovici Viorica	22. 5. 1920	"	Elevă
282.	314 Procopovici Aurora	10. 4. 1923	"	"
283.	315 Procopovici Lidia	3. 7. 1926	"	"
284.	316 Poclitar C-tin	20. 5. 1885	Cuciuru[!] M.	Pens.
285.	317 Poclitar Sofia	24. 2. 1891	Viena	"
286.	318 Poclitar Mirosлав	19. 12. 1919	Comănești	Elev
287.	319 Poclitar Lidia	18. 8. 1922	C[uciurul] Mare	Elev
288.	320 Poclitar Vera	24. 9. 1924	Cincău	"
289.	321 Repta Ioan	14. 11. 1882	Banila	Proprietar
290.	322 Repta Maria	18. 7. 1888	"	Casn.
291.	323 Safarciuc Alexandru	15. 3. 1897	"	Agricult.
292.	324 Safarciuc Aurora	21. 5. 1906	"	Casn.
293.	325 Safarciuc Victoria	15. 7. 1922	"	"
294.	326 Safarciuc Viorica	19. 1. 1929	"	"
295.	327 Safarciuc Octavian	28. 8. 1927	"	Elev
296.	328 Scalat George	4. 3. 1913	Cți.	Lăcăț.
297.	331 Stanescu Emilia	21. 11. 1917	Pătrăuți	Casn.
298.	332 Tocarciuc Aspasia	19. 3. 1913	Davideni	Casn.
299.	333 Tocarciuc Iulian	2. 7. 1918	"	Casn.
300.	334 Topala Mihai	26. 3. 1899	Volcineț	Mag.
301.	335 Topala Adrian	22. 7. 1908	Răd.	Casn.
302.	336 Topala Aftodita	11. 7. 1931	Contigeni Mari	Elev
303.	337 Tatolici Teodora	4. 7. 1895	Banila	Înv.
304.	339 Tatolici Aristeia	13. 5. 1931	Banila	Elev
305.	693 Ițcuș Petru	11. 1. 1911		Funcț.
306.	341 Țurcanu Ioan	1. 3. 1897	Vilaucea	Preot

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
307.	342 Țurcanu Emilia	19. 6. 1899	Voloca	Înv.
308.	343 Țurcanu Dragoș	5. 5. 1928	Boian	Elev
309.	344 Țurcanu Aristide	4. 3. 1932	"	"
310.	345 Țurcanu Silviu	1. 9. 1937	Comărești	
311.	346 Vărzaru Silvia	1. 12. 1923	Ciudei	Elev
312.	347 Zahariuc Nicolaie	11. 3. 1900	Ceahor	Agricult.
313.	348 Antonovici George	22. 4. 1903	Ropcea	Manipulant
314.	349 Antonovici Eugenia	8. 6. 1908	Iordănești	
315.	350 Antonovici Viorica	25. 12. 1928	"	Elevă
316.	351 Antonovici Olga	25. 2. 1930	"	"
317.	352 Antonovici N-laie	25. 12. 1938	Ropcea	
318.	353 Antonovici Ioan	20. 10. 1935	"	
319.	354 Bulboacă Dumitru	11. 10. 1905	Cți.	Sub. șef bi rou]
320.	355 Bulboacă Eleonora	25. 5. 1909	Clocucica Cți.	Casn.
321.	356 Bulboacă Alex.	10. 2. 1932	Cți.	Elev
322.	357 Bulboacă Corneliu	27. 7. 1937		
323.	359 Barbier Ștefania	19. 1. 1884	Banila [pe] Cer[emuș]	Casn.
324.	362 Bacu Clementina	26. 6. 1916	Grănicești	Casn.
325.	363 Borșan Eufrosina	27. 6. 1887	Banila [pe] Siret	Înv.
326.	364 Borșan Lidia	15. 11. 1920	"	Elevă
327.	365 Borșan Elena	9. 7. 1892	"	Pens.
328.	366 Borșan Eudoxiu	3. 9. 1922	Davideni	Lăcătuș
329.	367 Schipor Nicolaie	16. 11. 1913	Ciudei	Cismar
330.	368 Bruja Emilia	1. 8. 1923	Ciudei	Elevă
331.	369 Carpiuc Traian	16. 8. 1911	Volcineț	Avocat
332.	370 Cavulea Ioan	12. 6. 1885	Cți.	Prof.
333.	371 Cavulea Silvia	30. 7. 1889	"	Înv.
334.	372 Cavulea Nectar	2. 1. 1922	"	Stud.
335.	373 Cavulea Octavian	10. 9. 1926	"	Elev
336.	374 Costineanu Dormidont	26. 6. 1909	Banila	Agr.
337.	376 Costineanu Mircea	22. 5. 1935	"	
338.	377 Dobrovolschi Mihai	14. 8. 1903	Cți.	Împieg. CFR
339.	378 Dobrovolschi Elisaveta	13. 11. 1905	Dorohoi	Casn.
340.	379 Dolinschi Eudoxiu	17. 12. 1909	Banila	Cismar
341.	381 Dolipschi Liviu	19. 6. 1935	Banila	
342.	382 Dolipschi Iosif	20. 4. 1937	"	
343.	384 Hima Teodor	22. 12. 1905	"	Agricult.
344.	385 Haiduchevicei Victor	15. 6. 1882	Banila [pe] Siret	Agr.
345.	386 Haiduchevicei Olga	25. 8. 1882	"	"

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
346.	387 Hariton Victor	19. 9. 1904	"	Agricult.
347.	388 Hariton Victoria	14. 9. 1912	Banila	Casn.
348.	389 Hariton Viola	14. 9. 1935	"	
349.	390 Hariton Mircea	6. 12. 1937	"	
350.	391 Ilica Ipolit	14. 4. 1912	Broscăuți	Preot
351.	392 Ilica Paraschiva	5. 10. 1913	"	Înv.
352.	393 Ilica Viorel	11. 10. 1937	"	
353.	394 Himinciuc Vasile	10. 12. 1905	Ropcea	Grefier
354.	395 Himinciuc Maria	1. 2. 1912	Str.	Casn.
355.	396 Himinciuc Octavia	1. 9. 1933	"	Elev
356.	397 Lazăr Vasile	6. 10. 1880	Ciudei	Mecanic
357.	399 Lazăr Filoteia	1. 6. 1919	Ciudei	Elev
358.	400 Lazăr Ana	28. 4. 1928	"	"
359.	402 Moscaliuc Elena	4. 5. 1904	Banila	Casn.
360.	401 Moscaliuc Dumitru	20. 6. 1887	"	Agricult.
361.	403 Moscaliuc Ion	22. 12. 1923	"	"
362.	404 Moscaliuc Valerian	13. 1. 1926	"	"
363.	405 Moscaliuc C-tin	14. 8. 1930	"	Elev
364.	Mitrea Elisabeta	10. 4. 1880	Suc.	Agr.
365.	408 Manescu George		Gavrilești	Funct. fin.
366.	405 Moscaliuc Dornica	16. 10. 1927	Banila	
367.	409 Porfireanu Iulian	23. 3. 1900	"	Agricult.
368.	410 Porfireanu Minodora	10. 1908	Jadova	Casn.
369.	411 Porfireanu Olvian	24. 12. 1932	Banila	Elev
370.	412 Porfireanu Isidor	14. 8. 1931	Banila	Elev
371.	413 Priscar Mihai	31. 10. 1909	Davideni	Brig. silv.
372.	414 Posteuca Gheorghe	19. 3. 1885	Stănești	Înv.
373.	415 Posteuca Virginia	22. 8. 1896	Cți.	Dact.
374.	416 Popovici Titus	2. 4. 1908	Davideni	Agricult.
375.	417 Popovici Ana	17. 2. 1917	Banila	Casn.
376.	418 Popovici Felicia	12. 1. 1935	Davideni	
377.	419 Rahmistriuc Eug.	8. 11. 1887	Cți.	Preot
378.	420 Rahmistriuc Eudochia	31. 10. 1891	Părhăuți	Casn.
379.	421 Rahmistriuc Mircea	30. 1. 1925	Drăgoești	Elev
380.	422 Rahmistriuc Vianor	5. 2. 1929	"	"
381.	423 Rahmistriuc Eugenia	5. 2. 1929	"	"
382.	424 Rahmistriuc Astra	12. 10. 1930	"	"
383.	425 Scaraba Benedict	16. 7. 1882	Banila	Fierar
384.	426 Sosiuc Paraschiva	13. 10. 1925	Roman	Elevă

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
385.	427 Svetcu Ioan	12. 10. 1924	T[umu] Severin	Măcelar
386.	428 Archip Orest	10. 5. 1900	Ludi Humora	Imp. CFR
387.	429 Archip Valeria	8. 2. 1904	Cuciuru[I] Mare	Casn.
388.	430 Archip Maria	10. 8. 1940	Sadagura	
389.	431 Arnigioiu Aglaia	2. 7. 1890	Davideni	Învăț.
390.	432 Bour Roman	8. 2. 1905	Clocucica Cți.	I. E. M. C.
391.	433 Bour Ana	24. 6. 1913	Cți.	Casn.
392.	434 Bour D-tru	30. 9. 1930	Cți.	Elev
393.	435 Bour Maria	29. 6. 1933	Cți.	Elev
394.	435 Bour Ioan	7. 1. 1937	"	
395.	437 Bour Andrei	22. 11. 1938	"	
396.	438 Bacu Vera	8. 2. 1908	R[âmnicul] Sărat	Funct. PTT
397.	439 Degerat Pavel	23. 6. 1898	Cți.	Sobar
398.	440 Degerat Maria	18. 8. 1903	Cți.	Casn.
399.	441 Degerat Elena	31. 8. 1934	Cți.	Elev
400.	442 Degerat D-trie	4. 10. 1927	"	"
401.	445 Fediuc Gheorghe	26. 3. 1900		Imp. I. E. M. C.
402.	446 Fediuc Caterina	22. 6. 1901	Cți.	Casn.
403.	447 Fediuc Maria	19. 8. 1925	"	"
404.	448 Fediuc Valeria	24. 11. 1927	"	"
405.	449 Fediuc Oltea	26. 3. 1938	"	
406.	450 Fediuc Vasile	13. 12. 1904	"	Custd. la Univ. Cți.
407.	451 Fediuc Veronica	3. 11. 1910	"	Casn.
408.	452 Fediuc Veronica	15. 8. 1928	"	Elev.
409.	453 Fediuc Ioan	22. 1. 1932	"	"
410.	454 Fediuc N-laie	16. 10. 1933	"	"
411.	455 Grigore Nicolaie	3. 12. 1892	"	Pens.
412.	456 Grigore Vasile	1. 1. 1920	Serăuți j.	Stud.
413.	457 Grigore Ana	25. 9. 1917	"	Înv.
414.	458 Grigore Anton	17. 1. 1922	Babin	Elev
415.	460 Hupca Teodor	4. 3. 1905	Cți.	Pădurar
416.	462 Hupca Ion	24. 6. 1931	"	Elev
417.	463 Hupca Mihai	24. 11. 1938	"	
418.	464 Jemna Gheorghe	6. 6. 1882	"	Maistru fânt.
419.	465 Jemna Domnica	6. 1.1887	"	Casn.
420.	466 Platon Teodor	18. 2. 1910	Hangu-Neamț	Arhivar
421.	467 Platon Silvia	16. 7. 1917	Trestiana	Casn.
422.	468 Platon Elena	7. 10. 1936	Vârful Câmpu[lui]	
423.	473 Slobodean Julieta	14. 7. 1915	Cți.	Casn.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
424.	475 Zelinski Cladimir	9. 2. 1914	"	Sobar
425.	476 Zelinski Maria	9. 2. 1911	"	Casn.
426.	477 Pentelescu Maria	10. 1. 1922	Pașcani	"
427.	478 Ungureanu Eugenia	24. 11. 1889	"	"
428.	479 Matesiuc Maria	21. 3. 1907	Cuciu[ur] Mare	"
429.	480 Ciupca Vasile	22. 1. 1893	"	Funct. PTT
430.	481 Ciupca Francisca	28. 8. 1889	Voitin[el]	"
431.	482 Gavrilescu Natalia	26. 8. 1889	Iași	Casn.
432.	483 Gavrilescu Maria	12. 2. 1935	Botoșani	Elev
433.	484 Ostafi Maria	28. 8. 1895	Gr. G. Vodă	Casn.
434.	485 Florescu Gh.	6. 3. 1907	Văscăuți	Agricult.
435.	486 Florescu Elena	12. 7. 1911	Bila – Cți.	Casn.
436.	487 Busath Catalina	31. 1. 1921	Sighet – Maram[ureș]	"
437.	488 Maneliuc Ioan	25. 5. 1897	Fântânele – Bot[oșani]	Cismar
438.	489 Maneliuc Ana	15. 8. 1909	Sighet – Maram[ureș]	Casn.
439.	490 Maneliuc Victor	9. 4. 1937	Cți.	
440.	491 Maneliuc N-laie	1. 11. 1938	"	
441.	492 Jemna Nicolaie	1. 4. 1914	"	Țesător
442.	493 Jemna D-trie	12. 9. 1900	Cți.	Funct.
443.	494 Jemna Ana	11. 10. 1894	"	Casn.
444.	495 Jemna Maria	24. 6. 1925	"	
445.	496 Radu Petru	22. 5. 1910	Costești Baia	Înv.
446.	497 Radu Aristeia	13. 11. 1908	Ivancăuți	Casn.
447.	498 Petrișca Angela	15. 12. 1899	Cți.	Elev.
448.	499 Mihalcea Dimitrie	22. 12. 1895	Maritei	Funct.
449.	500 Popescu Alex.	1. 8. 1908	Craiova	Percepto[r]
450.	501 Popescu Aurora	8. 4. 1909	"	Casn.
451.	502 Popescu Paul	7. 1. 1935	"	
452.	503 Popescu Letiția	24. 12. 1935	"	
453.	504 Popescu Maria	12. 07. 1877	"	Pens.
454.	505 Andrievici Basil	9. 8. 1886	Stăuceni	Înv.
455.	506 Andrievici Melania	15. 3. 1886	"	Pens.
456.	507 Biscupschi Eufim.	25. 2. 1910	Badreagii	Funct. fin.
457.	508 Biscupschi M.	20. 6. 1919	Coțmani	Casnică
458.	509 Biscupschi Cleopatra	16. 3. 1937	Cernăuți	
459.	510 Babii Valdimir	8. 2. 1912	Cuhuești	Preot
460.	511 Babii Maria	28. 4. 1912	Bratușeni	Învăț.
461.	512 Bodnărescu A.	15. 11. 1880	Încăuți	Pens.
462.	513 Gramatovici Elena	1. 8. 1873	Iurcăuți	Pens.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
463.	514 Cotec Simino	3. 2. 1900	Cernăuți	Căraș
464.	515 Cotec Veronica	17. 2. 1906	Cernăuți	Casn.
465.	516 Cotec N.	30. 7. 1925	Cernăuți	Elev
466.	517 Cotec Ioan	19. 6. 1928	Cernăuți	Elev
467.	518 Andrusciac Tamara	26. 11. 1929	Căușeni	Elevă
468.	519 Bejenaru C-tin	27. 2. 1914	Siret	Funct.
469.	520 Bejenaru Maria	20. 2. 1907	Chișinău	Casn.
470.	521 Dracinski Eugenia	5. 10. 1873	Dorobant	Funct.
471.	522 Ghenghea Eufros.	31. 1. 1891	Cernăuți	Funct.
472.	523 Ghenghea St.	14. 7. 1913	Cernăuți	Casn.
473.	524 Ghenghea Cornel	19. 12. 1911	Cernăuți	Funct.
474.	525 Goraș Aglaia	21. 3. 1896	G(ura) Humorului	Pens.
475.	526 Curca Victoria	5. 3. 1901	Vilaucea	Învăț.
476.	527 Curca Boris	17. 5. 1931	Carapciu	Copil
477.	528 Curca Silvestru	24. 1. 1934	Carapciu	Copil
478.	529 Gorduna D-tru	17. 10. 1895	Cernăuți	Angajat IMC
479.	531 Gorduna Maria	3. 4. 1904	Cernăuți	Casn.
480.	531 Gorduna Elena	24. 2. 1925	Cernăuți	Elevă
481.	532 Gorduna Ana	11. 5. 1928	Cernăuți	Elevă
482.	533 Gorduna Vladimir	30. 7. 1930	Cernăuți	Elev
483.	534 Gorduna Nicoalaie	25. 11. 1930	Cernăuți	Elev
484.	535 Gramatovici Corn.	21. 9. 1873	Iujineț	Pens.
485.	536 Gramatovici Maria	11. 10. 1883	Cernăuți	Casn.
486.	537 Gramatovici Romulus	11. 7. 1919	Cernăuți	Stud.
487.	538 Hupca Ana	4. 3. 1904	Cernăuți	Casn.
488.	539 Hupca Gheorghe	16. 7. 1924	Cernăuți	Elev
489.	540 Hupca Dragoș	30. 4. 1936	Cernăuți	Copil
490.	542 Hlușcu Petru	23. 1. 1895	Cernăuți	Cioplitor piat[ră]
491.	534 Hlușcu Maria	24. 2. 1906	Cernăuți	Casnică
492.	544 Hlușcu Viorica	26. 6. 1927	Cernăuți	Elevă
493.	545 Hlușcu Valeria	13. 2. 1932	Cernăuți	Elevă
494.	546 Onufreiciu Valeria	26. 1. 1900	Suceveni	Casn.
495.	547 Pașcaniuc Zenovia	9. 3. 1881	Cernăuți	Pens.
496.	548 Pașcaniuc Silvestru	24. 4. 1908	Cernăuți	Funct.
497.	549 Simionovici Ștefan	6. 1. 1911	C[âmpu]lung	Funct.
498.	550 Simionovici Viorica	26. 2. 1911	Cernăuți	Casn.
499.	551 Simionovici Adrian	18. 8. 1937	Cernăuți	Copil
500.	556 Streischi Ludmila	24. 10. 1890	Zvineace	Profes.
501.	558 Toma Lidia	26. 8. 1911	Rădăuți	Funct.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
502.	559 Munteanu Ilie	7. 8. 1908	Mangalia	Funct.
503.	560 Munteanu Ana	19. 4. 1910	Boian	Casn.
504.	561 Schneidersfelden Eug.	11. 6. 1883	Tipering	Pens
505.	562 Schmiedersfelden Erna	11. 4. 1908	V[atra] Dornei	Casn.
506.	563 Schmiedersfelden A.	4. 12. 1931	Cernăuți	Copil
507.	564 Strohmaier Veronica	14. 7. 1885	Sadău	Pens
508.	566 Bahrin Gheorghe	12. 4. 1899	Broscăuți V.	Funct.
509.	567 Bahrin Maria	19. 8. 1909	Vășcăuți	Casn.
510.	568 Bahrin Ioan	18. 3. 1929	Vășcăuți	Elev
511.	569 Bahrin Ilie	18. 7. 1931	Vășcăuți	Elev
512.	570 Bendeveschi Ștefania	12. 12. 1898	Cernăuți	Pens.
513.	571 Bidnei Silvia	1. 12. 1890	Sf. Ilie	Învățăc.
514.	572 Botnar Anghelina	31. 2. 1888		Pens.
515.	573 Cilievici Vasile	5. 10. 1911	Ceahor	Funct.
516.	575 Cilievici Livia	5. 6. 1937	Cernăuți	Copil
517.	576 Cilievici Ciprian	22. 1. 1940		Copil
518.	577 Cilievici Maria	5. 8. 1929	Cernăuți	Elevă
519.	578 Dulipovici Teodor	5. 7. 1906	Hotin	Preot
520.	579 Dulipovici Sofia	4. 5. 1905	Hotin	Casn.
521.	580 Dulipovici Vitalie	23. 7. 1929	Hotin	Elev.
522.	581 Dulipovici Claudia	13. 5. 1933	Hotin	Elevă
523.	587 Chels Claudia	19. 11. 1881	Costâna	Pens.
524.	588 Cazacu Maria	18. 7. 1901	Suceava	Învăț.
525.	589 Curuleț Olga	15. 1. 1?	Szczerzetz	Funct.
526.	590 Curuleț Eugenia	11. 5. 1918	Szczerzetz	
527.	591 Lasov Iustina	5. 12. 1908	Vicov[ul] [de] Jos	Casn.
528.	594 Corvin Sidonia	2. 4. 1886	Broscăuți	Director
529.	595 Dornean Minodora	10. 9. 1898	Moldova Sul[ita]	Casn.
530.	596 Mănăstireanu Gh.	1. 6. 1886	Breazu	Funct.
531.	598 Osman Oltea	2. 9. 1914	Cernăuți	Casn.
532.	599 Osman Epaminonda	21. 9. 1931	Cernăuți	Elev
533.	600 Osman Astra	5. 8. 1935	Cernăuți	Elevă
534.	602 Nichiforel	3. 8. 1905	Horodnic[ul] [de] Sus	Funct. univ.
535.	606 Reus Ioan	18. 9. 1896	Cernăuți	Funct. PTT
536.	607 Reus Valeria	21. 9. 1898	Cernăuți	Casn.
537.	608 Reus Stela	15. 1. 1923	Cernăuți	Elevă
538.	609 Reus Mira	15. 10. 1928	Cernăuți	Elevă
539.	611 Stroici Leocadia	16. 11. 1892	Rădăuți	Casn.
540.	612 Onciulencu Vasile	5. 2. 1901	Cuciur[ul] Mare	Funct. CFR

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
541.	613 Onciulencu Pulcheria	12. ? 1905	Dubăuți	Învăț.
542.	614 Onciulencu Elena	16. 9. 1928	Cernăuți	Elevă
543.	615 Onciulencu Olga	27. 8. 1931	Cernăuți	Elevă
544.	716 Onciulencu Gheorghe	24. 4. 1940	Cernăuți	Copil
545.	619 Bojescu Elisabeta	1. 12. 1920		
546.	620 Bojescu Ilie	20. 7. 1939		
547.	624 Rusu Filomela	12. 4. 1907	C[odrul] Cosmin[ului]	Profes.
548.	625 Cernescu Maria	3. 3. 1912	București	Funcț.
549.	626 Danciu Xenofon	12. 1. 1871	Costești	Pens.
550.	627 Degerat Nicolae	28. 10. 1910	Cernăuți	Țesător
551.	628 Handel Maria	15. 3. 1880	Broscăuți	Pens.
552.	631 Ianovici Felicia	19. 10. 1897	Voloca	Funcț.
553.	635 Lahman Silvia	15. 7. 1888	Poiana St[ampeii]	Funcț.
554.	634 Lahman Astra	14. 9. 1923	Cernăuți	Elevă
555.	636 Ursache Ilie	20. ?5. 1905	Broscăuți	Funcț.
556.	637 Matei Maria	18. 8. 1898	Cernăuți	Casn.
557.	638 Matei Elena	6. 3. 1925	Cernăuți	Elevă
558.	639 Muler Crucerescu D.	1. 11. 1879	Hodoronți	Preot
559.	640 Muler Crucerescu S.	26. 1. 1884	Hodoronți	Casn.
560.	641 Muler Crucerescu B.	4. 6. 1915	Hodoronți	Funcț.
561.	642 Olsevschi Nicolae	28. 6. 1909	Cernăuți	Funcț.
562.	643 Olsevschi Elisabeta	28. 1. 1910	Tureatca	Casn.
563.	644 Olsevschi Consta.	10. 5. 1932	Cernăuți	Elevă
564.	645 Olsevschi Claudia	16. 3. 1935	Cernăuți	Copil
565.	646 Tiron Avramia	19. 9. 1920	Arbore	Casn.
566.	648 Sestac Lucreția	26. 9. 1897	C[odrul] Cosmin[ului]	Casn.
567.	649 Sestac Arestia	30. 4. 1925	C[odrul] Cosmin[ului]	Elevă
568.	652 Zazuleac Aurel	2. 7. 1902	Jadova	Agric.
569.	653 Zazuleac Cornelia	24. 12. 1904	Rădăuți	Casn.
570.	655 Cazacu Mihai	8. 11. 1912	Dragomirești	Teolog.
571.	656 Degerat Mihai	19. 11. 1898	Clocucica	Muncitor
572.	657 Fediuc Nicolae	17. 9. 1891	Cernăuți	Funcț.
573.	658 Fediuc Eufrosina	12. 8. 1899	Cernăuți	Casn.
574.	659 Fediuc Aurel	12. 5. 1922	Sadagura	Elev
575.	660 Fediuc George	23. 10. 1929	Sadagura	Meseriaș
576.	661 Fediuc Constantin	15. 5. 1933	Sadagura	Elev
577.	662 Gherman Cornel	11. 9. 1895	Clocucica	Meseriaș
578.	663 Gherman Ana	15. 7. 1900	Clocucica	Casn.
579.	664 Gherman Elena	8. 5. 1925	Clocucica	Elevă

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
580.	665 Gherman Mircea	10. 2. 1928	Clocucica	Elev
581.	666 Gherman Gheorghe	11. 4. 1938	Clocucica	
582.	667 Chitoc Vasile	22. 3. 1891	Clocucica	Funcț. PTT
583.	668 Chitoc Eugenia	14. 2. 1906	Clocucica	Casn.
584.	669 Chitoc Elena	15. 12. 1924	Clocucica	Casn.
585.	670 Chitoc Valeria	29. 11. 1920	Clocucica	Casn.
586.	671 Chitoc George	24. 3. 1929	Clocucica	Elev
587.	672 Chitoc Dimitrie	10. 9. 1935	Clocucica	
588.	673 Chitoc C-tin	23. 3. 1938	Clocucica	
589.	674 Irimescu Gabriel	30. 6. 1882	Bilca	Funcț.
590.	675 Irimescu Eulalia	18. 12. 1902	Iacobeni	Casn.
591.	676 Irimescu Silvia	14. 1. 1921	Iacobeni	Casn.
592.	677 Irimescu Teodor	5. 4. 1927	Steuceni	Elev
593.	678 Gregorian George	11. 10. 1889	Teodorești	Funcț.
594.	679 Gregorian Sofia	25. 12. 1889	Wilno Lituania	Casn.
595.	680 Morariu Olga	19. 2. 1913	Carapciu [pe] C[eremuș]	Casn.
596.	681 Pauliuc Emanuil	5. 2. 1898	Ostrița	
597.	682 Pauliuc Eugenia	11. 8. 1898	Ostrița	Casn.
598.	683 Peunescu Păun	20. 2. 1880	București	Comer.
599.	685 Soroceanu Leonid	26. 10. 1921	Marseniț Hotin	Elev
600.	686 Știrbu Anton	1. 3. 1907	Cerlena Mare	Învăț.
601.	687 Hoinic Mihai	31. 10. 1910	Banila [pe] S[iret]	Funcț.
602.	688 Hoinic Aspasia	14. 2. 1891	Banila [pe] S[iret]	Casn.
603.	689 Vlăsa Vasile	5. 1. 1904	Cataleni L.	Desc. vamal
604.	690 Vlăsa Elena	1. 3. 1902	Roșă Cernăuți	Casn.
605.	691 Vlăsa Dimitrie	7. 1. 1931	Clocucica Cți.	Elev
606.	692 Vlăsa Mircea	27. 6. 1935	Clocucica Cți.	
607.	694 Gavriiloaie George	22. 5. 1889	Tereblecea	Funcț. CFR
608.	695 Gavriiloaie Elis.	27. 2. 1892	Clocucica Cți.	Casn.
609.	38 Neagu Alexandra	2. 6. 1872	Storojineț	"
610.	141 Timcu Domnica	6. 7. 1894	Cernăuți	"
611.	147 Moisiuc Domnica	8. 2. 1912	Cernăuți	"
612.	150 Moisiuc George	7. 7. 1940	Cernăuți	
613.	137 Glovațchi Garoflina	27. 10. 1913	Cernăuți	Casn.
614.	139 Glovațchi Mihai	12. 10. 1934	Cernăuți	
615.	63 Prodanciu Eufros.	22. 9. 1918	Roșă Cți.	Casn.
616.	61 Prodanciu Rodica	16. 7. 1940	Cernăuți	
617.	2 Bucinschi Gertruda	25. 11. 1908	Roșă Stâncă Cți.	Casn.
618.	7 Hilde Bucinschi Stel.	27. 1. 1941	Gleiwitz	

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
619.	175 Svorschi Ioana	18. 2. 1909 Cernăuți	Casn.
620.	72 Zitre Eufrosina	20. 6. 1905 Rizina Orhei	"
621.	48 Pihuleac Alice	7. 2. 1895 Storojineț	Funcț.
622.	49 Pihuleac Iustin	22. 11. 1935 Cernăuți	
623.	90 Prodanciuc Corneliu	27. 9. 1940 Cernăuți	
624.	86 Prodanciuc Ana	29. 3. 1910 Cernăuți	Casn.
625.	203 Ungurean Maria	8. 10. 1913 Cernăuți	Croit.
626.	214 Bruja Eleonora	14. 5. 1913 Banila	Casn.
627.	215 Bumbac Severin	11. 3. 1874 Suceava	Pens.
628.	216 Borșan Maria	9. 4. 1912 Albin?et	Învăț.
629.	217 Borșan Ștefan	7. 1. 1862 Banila	Agric.
630.	219 Borșan Galia	25. 9. 1936 Banila	
631.	234 Breabăn Emilian	12. 9. 1896 Gura Sadova	Preot
632.	234 Bejan Maria	20. 8. 1906 Banila	Casn.
633.	240 Bejan Anghela Elena	18. 3. 1914 Gleiwitz	
634.	242 Cernohuz Aspasia	12. 4. 1912 Banila	Casn.
635.	245 Cernohuz Ștefania	12. 2. 1940 Banila	
636.	256 Voronca Eleonora	25. 3. 1868 Suceava	Casn.
637.	270 Hariton Zamfira	22. 11. 1875 Igești	"
638.	277 Harasimiuc Silvia	12. 4. 1940 Banila	
639.	287 Jalba Maria	18. 9. 1909 Storojineț	Casn.
640.	289 Jalba Adrian	15. 2. 1941 Gleiwitz	
641.	312 Procopovici Ecaterina	26. 7. 1886 Cernăuți	Casn.
642.	329 Scalat Emilia	15. 1. 1917 Putila	"
643.	330 Scalat Corneliu	21. 1. 1941 Gleiwitz	
644.	338 Tatulici Aurora	16. 12. 1905 Banila	Casn.
645.	Tatulici Oltea	27. 2. 1941 Gleiwitz	
646.	358 Barbier Titus	12. 4. 1879 Căbești	Preot
647.	360 Băcu Clement	23. 9. 1873 Cernăuți	Pens.
648.	361 Băcu Victoria	24. 11. 1877 Bucșoaia	"
649.	375 Costineanu Veronica	15. 4. 1907 Banila	Casn.
650.	388 Dolipschi Aglaia	24. 2. 1914 Banila	
651.	383 Dolipschi Corneliu	27. 1. 1941 Gleiwitz	
652.	398 Lazăr Maria	3. 3. 1917 Ciudei	Casn.
653.	443 Diaconu Petru	4. 4. 1883 Vama	Prof.
654.	444 Diaconu Elena	1. 9. 1895 Suceava	Învăț.
655.	461 Hupca Eufrosina	21. 9. 1907 Cernăuți	Casn.
656.	469 Popescu Constantin	24. 5. 1883 Pomârla Dor[ohoi]	Funcț.
657.	470 Popescu Olga	10. 3. 1862 Udevăț Dor[ohoi]	Pens.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii		Profesiunea
658.	471 Slobodianu Ștefan	22. 1. 1905	Tăuteni	Camer.
659.	473 Vorobchievici C-tin	20. 12. 1872	Bosancea	Pens.
660.	474 Vorobchievici Olga	1. 3. 1886	Botoșani	Casn.
661.	541 Hupca Maria	18. 12. 1877	Cernăuți	"
662.	552 Procopovici Natalia	19. 10. 1865	Rădăuți	Pens.
663.	553 Procopovici Eus.	22. 8. 1870	Cerepcăuți	Preot
664.	554 Procopovici Flora	26. 9. 1874	Suceava	Casn.
665.	555 Hnidei Zdanca	21. 2. 1864	Pitgram	Pens.
666.	557 Toma Elena	10. 4. 1875	Rădăuți	"
667.	565 Sulea Olga	17. 7. 1879	Cerepcăuți	"
668.	574 Cilievici Viola	3. 8. 1913	Horodnic[ul] [de] Sus	Casn.
669.	583 Jancovschi Filomela	4. 12. 1883	Ciocănești	"
670.	582 Jancovschi Eugen	3. 1. 1881	Cernăuți	Preot
671.	584 Bârganu Ecaterina	19. 1. 1859	Ilișești	Pens.
672.	585 Costrîș Alex.	23. 3. 1866	Stănești [de] J[os]	Tipograf
673.	586 Costrîș Altime	1. 3. 1869	Uscie Bescupi	Casn.
674.	Prelici G.	19. 3. 1877	Breaza	Preot
675.	Prelici Ștefania	18. 9. 1888	Mangioaca	Casn.
677.	601 Pașcan Isidor	15. 5. 1878	Voronet	Preot
678.	603 Nichiforel Maria	21. 6. 1908	Ceahor	Casn.
679.	604 Mironovici Valer.	16. 9. 1876	Uidești	Dir. gen. f. bis.
680.	605 Voronca Olga	1. 11. 1893	Uidești	Casn.
681.	610 Reus Natalia	14. 9. 1907	Lemberg	"
682.	617 Totoescu Al?ra	15. 3. 1882	Cuciuurul Mare	"
683.	618 Totoescu Aspasia	21. 1. 1882	Zvinace	
684.	621 Voronca Elena	15. 5. 1865	Hârlău	Pens.
685.	622 Rusu Grigore	3. 6. 1868	Sadova	"
686.	623 Rusu Natalia	25. 5. 1881	Mihalcea	
687.	629 Handel Elena	14. 9. 1905	Orășeni	Funct.
688.	630 Hrapciuc Eleon.	1. 12. 1871	Cernăuți	
689.	635 Turcanu Natalia	6. 12. 1860	Dobăuți	Pens.
690.	632 Pansitescu Lina	4. 12. 1876	T[urmul] Măgurele	
691.	647 Șestac Eugenia	10. 4. 1872	Cacica	Pens.
692.	650 Vartires Bogdan	6. 9. 1867	Roman	Comerc.
693.	651 Vartires Eleonora	26. 11. 1876	Viena	Casn.
694.	654 Devald Veronica	2. 8. 1884	Cernăuți	Pens.
695.	684 Peunescu Peun Eufros.	28. 8. 1896	Cuciuur[ul] Mic	Casn.
696.	696 Petrici Victoria	21. 3. 1912	Cernăuți	Croit.
697.	697 Petrici Mihail	25. 8. 1940	Cernăuți	

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Profesiunea
698.	698 Oprea Constantin	25. 8. 1907 Romanești	Funcț.
700.	700 Sârbu Gheorghe	18. 9. 1908 Smârdan	Ing.
701.	701 Bruja Ilie	12. 8. 1889 Storojineț	Medic prim.

Notă: Numerele 676 și 699 au fost sărite la numerotare.

UN JURNAL ÎN IMAGINI AL TABERELOR DE STRĂMUTARE DIN GERMANIA

Există o literatură bogată privind deportările din provinciile și ținuturile românești în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și este cunoscut jurnalul Aniței Nandriș-Cudla, evocare cutremurătoare a calvarului unei familii în Siberia¹. Se pot aduce în discuție și alte lucrări, din care luăm cunoștință de acea dramă care nu era numai individuală și izolată, ci a întregii colectivități românești, victimă a conflagrației mondiale.

Avem puține mărturii – să nu spunem altfel – și despre drama românilor din provinciile și ținuturile românești intrate sub stăpânirea sovietică, ajunși în calvarul lor în taberele de strămutare din Germania și din taberele de strămutare din Germania în România. Aceste strămutări aveau la bază, cum se știe, înțelegerile stabilite între Germania și Uniunea Sovietică, potrivit cărora părăsi provinciile și ținuturile românești anexate de la România acele persoane care dovedeau prin naștere sau înrudiri în familie apartenența la etnia germană. Jurnalul lui Partenie Masichievici ne introduce în taberele de strămutare din Germania și într-o formă aparte și de o mare originalitate.

Partenie Masichievici este fiul lui Ilie Masichievici, preot ortodox, care slujește în mai multe comune din Bucovina. În 1908, era preot în Carapciu pe Ceremuș. Găsim în documente, în 1914, patru preoți cu acest nume: Dimitrie, la Molodia, Emilian, la Ivancăuți, Isidor, la Nepolocăuți și Ivan, la Iaslovăț. Partenie Masichievici se naște în 7 februarie 1887 la Cuciurul Mare, comuna natală și a lui Mircea Streinul, poetul și prozatorul bucovinean, unde tatăl său era preot. Face școala primară la Carapciu pe Ceremuș, liceul german la Cernăuți și Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți. Urmează, concomitent, Conservatorul din Cernăuți, studiind compoziția, armonia și contrapunctul. Mai târziu va face și un curs de desen și pictură. Se căsătorește, în 1914, cu Sofia Ustianovici, fiica unui preot greco-catolic. Mama soției sale, Maria Limberger, era de origine germană, cu ramificații în Bucovina. Au două fete: Carmen și Hortensia².

Familia Masichievici se refugiază în România în Primul Război Mondial, când rușii ocupă Cernăuțul și trăiește la București, până la revenirea Bucovinei la

¹ Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea este premiată de Academia Română în 1992 și tradusă în 1998 în limba engleză. În 2006, la Editura Humanitas, apare ediția a II-a revăzută și adăugită, cu titlu modificat: *Amintiri din viață. 20 de ani în Siberia*, 288 p.

² Avem în arhiva noastră un arbore genealogic întocmit de Partenie Masichievici, din care se vede că era în a treia generație a familiei sale: Masichievici, necunoscut, Masichievici, dascăl în Șișcăuți (1813–1906), Casian Masichievici (1868–1901). Un alt arbore genealogic, întocmit de Tomasciuc, prezintă cele cinci ramuri prin care familia se înrudește: Tomasciuc, Brichze, Ivanițki, Vlad și Tauber. Arborele genealogic, în cele două variante, ne-a fost pus la dispoziție de Suzana Holan, prietena apropiată a familiei.

România, în noiembrie 1918. Ocupă în capitala Bucovinei un post important, fiind secretar general al Camerei de Comerț până la pensionarea sa.

Ocuparea nordului Bucovinei de armata sovietică, în 1940, îl găsește la Cernăuți și, potrivit înțelegerii dintre Germania și Uniunea Sovietică, având ascendenți germani în familie, putu să plece în Germania, în 17 noiembrie 1940. Stă cu soția și fiica sa mai mare în taberele de strămutare de la Falkenhain și Leubus, în Silezia. După câteva luni, face demersuri, împreună cu alte persoane – români și germani – să se strămute în România. Pe legitimația lor se pune ștampila: „Kehrt nach Rumänien zurück” (Se întoarce în România). Se întoarce în România în 1941. Călătorește cu vaporul pe Dunăre până la Giurgiu, stă pentru puțin timp la Hortensia, fiica sa, la București. Se stabilește la Gura Humorului, de unde pleacă în Banat. Se stinge din viață la Caransebeș, în 20 septembrie 1952. Soția sa încetase din viață mai înainte, în 1950.

Lista, în două părți, a persoanelor strămutate din taberele din germania, tipărită mai sus în volumul de față, publicată mai întâi în „Analele Bucovinei”, nu cuprinde și prezentarea acestor tabere de strămutare din Germania³.

Jurnalul lui Partenie Masichievici vine și cu prezentarea taberelor de strămutare din Germania.

Jurnalul se publică în ediție bilingvă, *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schițe din taberele de strămutare*, sub îngrijirea Hortensiei Masichievici-Mișu și se tipărește la Editura Anima a Suzanei Holan, în 2006⁴.

Hortensia Masichievici-Mișu, fiica mai mică a lui Partenie Masichievici, este înzestrată, ca și tatăl său, cu talent artistic. Se naște în 1917, obține licența în drept la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți în 1939 și a Academiei de Arte Frumoase din București, în 1947. Se afirmă ca o înzestrată graficiană, cu expoziții personale în țară și în străinătate. Primește Medalia de Aur pentru gravură a Academiei „Tommaso Campanella” (Roma, 1968), Premiul „Ioan Andreescu” al Academiei Române (1988), Premiul de Onoare al Trienalei de Gravură de la Chamalière (Franța, 2000). Este și prozatoare și unul din volumele sale, *Microbul și alte povestiri adevărate*, cu ilustrații, îl prezentăm în „Analele Bucovinei”, în 2003⁵. Scrie proză scurtă și publică *Destinul unui pian*, în versiune germană, apărută la Akademie für Alten (Heidelberg, 1996) și *O casă uitată* (București, 1999), *Povestiri mai mult sau mai puțin adevărate* (București, 2004). Editează și

³ „Analele Bucovinei”, anul VIII, nr. 2 [iulie–decembrie], 2001, p. 403–419 și anul IX, nr. 1 [ianuarie–iunie] 2003, p. 269–284.

⁴ Partenie Masichievici, *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schițe din taberele de strămutare*, Vorwort von Dimitrie Vatamaniuc (Deutsche Übersetzung Ida Alexandrescu), Einleitung von Hortensia Masichievici-Mișu, Nachwort von Horst Fassel, Prefață de academician Dimitrie Vatamaniuc. Introducere de Hortensia Masichievici-Mișu (Versiune în limba română), Postfață de Horst Fassel (Traducere în limba română: Suzana Holan), București, Editura Anima, 2006.

⁵ D. Vatamaniuc, *Hortensia Masichievici-Mișu, „Microbul și alte povestiri adevărate”, București, Editura Anima, 2003, 182 p. + ilustrații*, în „Analele Bucovinei”, anul X, nr. 2 [iulie–decembrie] 2003, p. 538–539.

doă volume ale tatălui său, unul de poezii, *Ausgewählte Gedichte* (București, 2005) și unul de proză, *Egöl. Eine Kurzgeschichte zu meinen sieben Scherenschnitten. Laeri. O scurtă poveste la cele șapte ilustrații ale mele realizate în tehnica siluetelor decupate din hârtie* (București, 2005). Se ocupă și cu realizarea pe calculator a unor lucrări de grafică.

Jurnalul lui Partenie Madschievici nu este realizat cu mijloace narative, ca toate lucrările de această natură, ci în condiții aparte, prin mijloace artistice. Expunerea narativă o întreprinde Hortensia Masichievici-Mișu în *Einleitung. Introdúcere*, în care evocă viața familiei, personalitatea tatălui său și dă reproduceri din corespondența surorii sale mai mari, Carmen, care își însoțește părinții în calvarul lor de sub ocupația sovietică și prin taberele de strămutare din Germania. Expunerea narativă este împlinită de Horst Fassel în *Umsiedlung aus und Rückkehr nach Rumänien (1940–1941). Strămutare din și reîntoarcere în România (1940–1941)*, studiu fundamental, din care luăm cunoștință de împrejurările în care se înființează taberele de strămutare în Germania, condițiile în care se primeau în ele și documentele care se cereau pentru strămutarea în România. Sunt prezentate cu toată documentația, inclusiv istorică, a celor două tabere de strămutare, cea de la Falkenhain și cea de la Leubus, care sunt înfățișate și de Partenie Masichievici în jurnalul său. Prefața noastră, *Eine Chronik in Bildern. O cronică în imagini*, are menirea să atragă atenția asupra unei lucrări aparte prin materia sa și realizarea prin mijloace artistice.

Partenie Masichievici înlocuiește expunerea narativă, prin evocarea sa, în portrete, a persoanelor cu care conviețuiește temporar în cele două tabere de strămutare. Alături schițe, făcute de el, privind edificiile celor două tabere de strămutare, vechi așezăminte de cultură, cărora li se dase altă utilizare în vreme de război. Spre a conferi și un caracter documentar evocării sale, reproduce și hărțile celor două tabere de strămutare, cu marcarea locului unde se aflau situate. Alături și reproduceri de epocă după ele, unele în culori.

Partea cea mai importantă a evocării sale o reprezintă cele peste 40 de portrete, multe dintre ele și cu indicarea numelui. Sunt mai multe figuri de bucovineni, a căror biografie ar trebui să fie reconstituită. Sunt nume ca: Chihulcă, Postolaki, Vasilovici, Donici. Sunt de identificat și persoanele cu nume înstrăinate, cum se proceda în Bucovina, sub stăpânirea austriacă. Un nume ca cel al lui Carl Palade ne amintește de omonimul său George Palade, laureat al Premiului Nobel pentru medicină din 1975. Afecțiunea lui Partenie Masichievici este pentru Colibaba, ceramistul din Rădăuți, căruia îi face două portrete.

Partenie Masichievici se remarcă, asemenea lui George Baron Løvendal, în arta portretului, realizând „o cronică a însingurării”⁶, „o mărturie impresionantă atât din punct de vedere artistic, cât și din punct de vedere uman”. Partenie

⁶ Horst Fassel, *Umsiedlung aus und Rückkehr nach Rumänien (1940–1941). Strămutare din și reîntoarcere în România (1940–1941)*, p. 131.

Masichievici „lucrând cu creionul și cu crete colorate, a prins în portretele, scenele de grup și peisajele sale, momente trăite de el și compatrioții săi la Leubus și Falkenhain”, o „stare de agitație și nesiguranță”⁷, cum remarcă profesorul universitar Horst Fassel: „Ce anume îi preocupa pe oameni, nu se poate citi din portrete. Dar dacă le cauți o trăsătură comună, remarci totuși un lucru: un efort de concentrare, o oarecare amărăciune, chiar o reținere – efecte ale izolării generale care se abătuse asupra acestor dezrădăcinați”⁸.

Reproducem din ediția, prezentată mai sus, autoportretul artistului, schițe ale sale privind cele două tabere de strămutare, câteva portrete de bucovineni și cele două ale lui Colibaba, ceramistul de la Rădăuți.

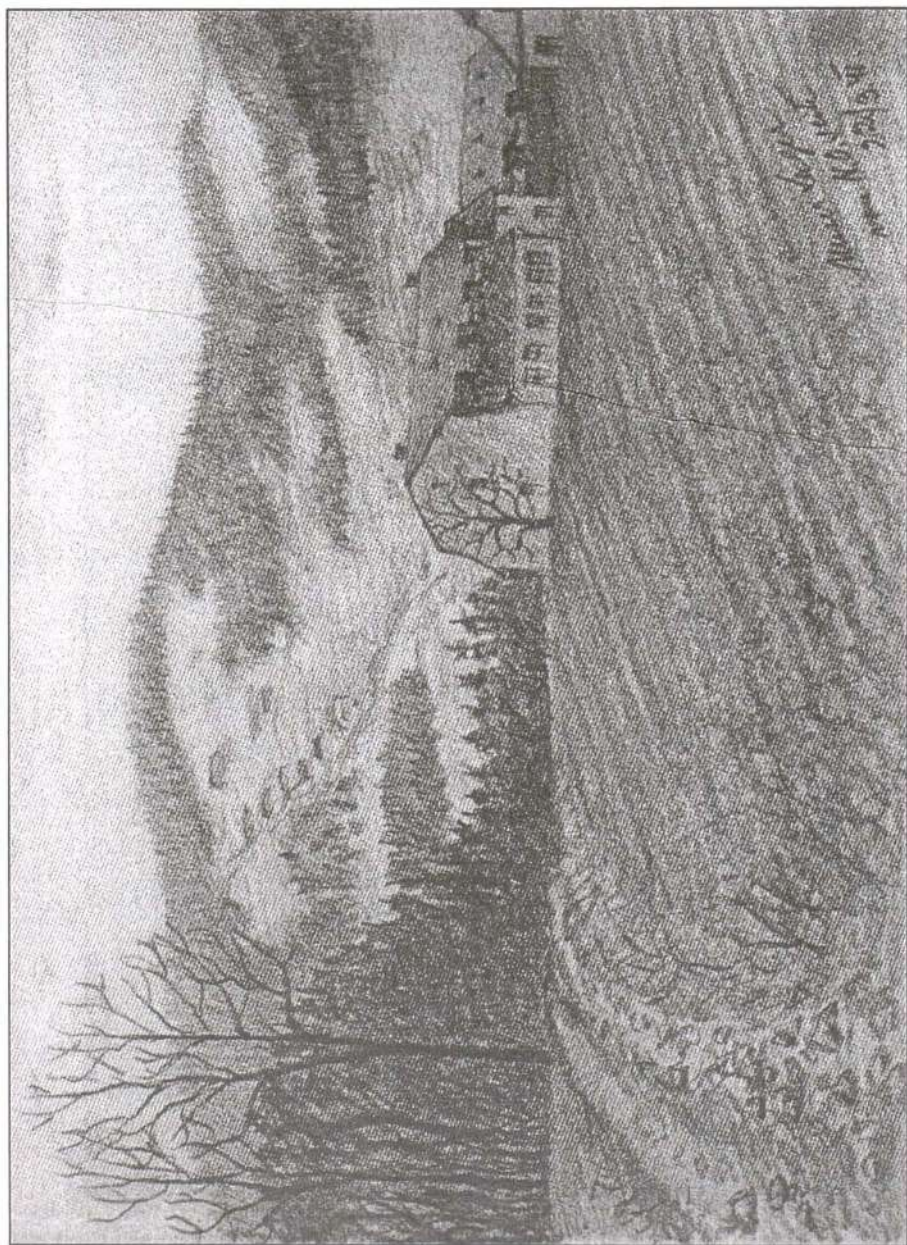
⁷ *Ibidem*, p. 113.

⁸ *Ibidem*, p. 131.

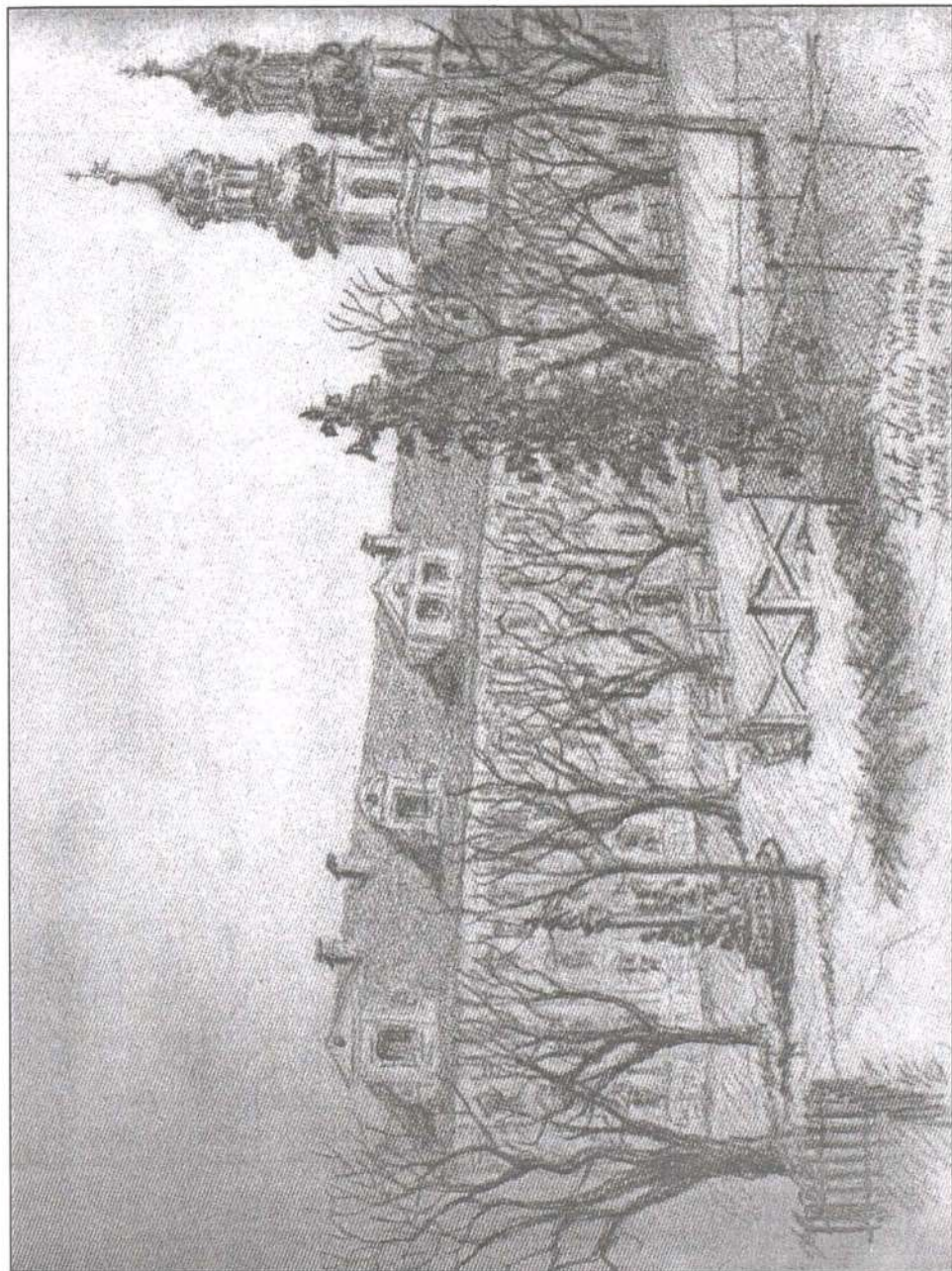
ALBUM PARTENIE MASICHIEVICI



Partenie Maschievici: *Autoportret*



Lagărul din Falkenhain



Mănăstirea Leubus, al doilea lagăr al nostru, jumătatea de vest





Di. Chihulcă



Colibaba



Bohatyretz



H. Postolaki



Vasilovici



Donici



Dna Hamerschmidt



Director Horvatzki



Kajetanowicz



Condiții politice dintr-un trecut nu prea îndepărtat fac ca numele Bucovina, cu tot ce ține de el, să fie proscris, asemeni celui de Basarabia. Situația se schimbă după evenimentele din decembrie 1989 și asistăm la o preocupare tot mai evidentă pentru această provincie istorică, cu un trecut zbuciumat și un destin nefericit. Nimic nu ilustrează mai bine interesul pentru Bucovina, în noile condiții, ca tezele de doctorat, orientate în trei direcții de cercetare: istorie, viață culturală, literatură. Ne oprim, deocamdată, la literatură și facem constatarea că noii cercetători se orientează, cu precădere, nu întâmplător, spre Mircea Streinul și opera sa. Centrul de Studii „Bucovina” și-a propus, încă de la înființarea sa, în 1992, să acorde o atenție deosebită mișcării literare și literaturii din Bucovina istorică în perioada dintre cele Două Războaie Mondiale.

Inaugurăm seria cercetărilor cu studiile lui Mircea A. Diaconu, pe care le-am tipărit, succesiv, în „Analele Bucovinei”: *Revista „Iconar” și mișcarea literară bucovineană* (2/1995), *Mircea Streinul (Schiță monografică)* (2/1997), *Bucovina și complexul provinciei* (1/1998), *Ideologia mișcării „Iconar”. Conceptul de provincie* (2/1998). Studiul *Mircea Streinul (Schiță monografică)* stă la baza monografiei sale, *Mircea Streinul. Viața și opera*, tipărită la Rădăuți, în 1998. Mircea A. Diaconu nu și-a trecut doctoratul cu această teză, de vreme ce fusese tipărită. Îi susține, la Iași, în 1999, cu o altă lucrare: *Mișcarea „Iconar”. Literatura și politica în Bucovina anilor '30*, care are la bază lucrările anterioare. Personalitatea lui Mircea Streinul ocupă locul central în studiile sale, un motiv mai mult să considerăm monografia sa o primă teză de doctorat, după câte știm, închinată poetului și prozatorului bucovinean.

Problemele care stau în atenția lui Mircea A. Diaconu privesc mișcarea literară din Bucovina istorică după Marea Unire din 1918, „complexul provinciei” în contextul general al literaturii române și preocuparea, foarte importantă, de a face o delimitare, pe cât posibil, între fenomenul literar și viața politică dintr-o epocă foarte agitată și primejdioasă, cum avea să se dovedească, pentru viitorul poporului român.

Mircea A. Diaconu este cel dintâi cercetător care pune în discuție, cu toate rezervele pe care le invocă unii și alții, personalitatea lui Mircea Streinul și opțiunile sale politice în societatea bucovineană din vremea sa. Este meritul principal al colaboratorului nostru la revista academică.

Rodica Cojocaru concepe teza sa de doctorat consacrată lui Mircea Streinul și susținută la Universitatea din București, în 2002, ca o expunere panoramică. Se ocupă de teme, motive și limbaj în poezia lui Mircea Streinul și acordă atenție „vocației epice” a scriitorului bucovinean. Cercetătoarea se limitează la prezentarea scrisului lui Mircea Streinul și nu aduce în discuție opțiunile sale politice în societatea bucovineană din vremea sa.

Cea de-a treia lucrare consacrată lui Mircea Streinul aparține lui Nicolae Havriliuc și a fost susținută la Universitatea din București, în 2004. Cercetătorul vine din învățământul preuniversitar și prezintă opera lui Mircea Streinul sistematic, în funcție de succesiunea volumelor sale de poezie și proză. Nicolae Havriliuc nu se ocupă, decât în treacăt, de opțiunile politice ale scriitorului și de viața politică din Bucovina în perioada interbelică. Prezentarea operei lui Mircea Streinul este, în schimb, cea mai cuprinzătoare, din câte cunoaștem până acum.

Alăturăm, la aceste teze de doctorat, și pe cea a Anei Borca, închinată lui Iulian Vesper, elaborată sub conducerea academicianului Eugen Simion și susținută la Universitatea din București, în 1992. Din această teză am tipărit un fragment în „Analele Bucovinei”, cu o scrisoare foarte importantă a lui Mircea Streinul către Iulian Vesper (2/2000). Se includ în această lucrare un mare număr de documente din arhiva lui Iulian Vesper, aflate în păstrarea familiei sale.

Tezele de doctorat, de care ne ocupăm aici, au câteva trăsături comune, care merită să fie relevate. Personalitatea lui Mircea Streinul ocupă primul loc în mișcarea literară din Bucovina, în perioada interbelică. Opera sa literară este examinată cuprinzător și în spirit critic, cu anume deosebiri privind atenția acordată fie poeziei, fie prozei. Se cuvine remarcată, ca deosebit de importantă, și aducerea în discuție, în analiza operei, a opiniei contemporanilor și a posterității critice. Stau la baza demersului critic, și în aceste teze de doctorat, lucrările cercetătorilor anteriori și se întreprind investigații și în presă. Aceste lucrări se înscriu, fiecare în felul său, ca importante contribuții la mai buna cunoaștere a scrisului poetului și prozatorului bucovinean.

Tezele de doctorat au comună – am arătat mai sus, ca în tot ce s-a scris despre Mircea Streinul – absența bazei documentare privind biografia sa și relațiile aparte cu unii dintre contemporanii săi.

Presa rădăuțeană înscrie în climatul cultural din perioada interbelică, cu care ne-am ocupat în studiul *Mișcarea literară bucovineană interbelică și presa rădăuțeană*, întemeierea aici a revistei „Iconar”, în 1935, publicație a noii generații de scriitori bucovineni. Colecția revistei este incompletă în bibliotecile noastre și lipsesc primele trei numere. O întâmplare face ca aceste trei numere – septembrie, octombrie, noiembrie – să fie descoperite într-o arhivă particulară. Aceste trei numere poartă imprimat pe copertă anul editorial, numărul și anul calendaristic, fără precizarea zilei și a lunii, precum și prețul. Pe ultima pagină se înscrie locul tipăririi revistei: Tipografia Văd[uvei] Blondovschi, Rădăuți. O dare de seamă despre apariția revistei găsim în „Glasul Bucovinei” din 17 octombrie 1935, în care se prezintă nr. 2/1935. Darea de seamă este semnată *Cronicar* și foarte critică, cum am arătat în studiul amintit mai sus, la adresa lui Liviu Rusu, I. Macrin, Barbu Slușanschi și Mircea Streinul. Barbu Slușanschi răspunde la aceste critici în „Glasul Bucovinei” și le apreciază „înverșunarea” împotriva revistei tineretului bucovinean.

Vasile Schipor, secretarul științific al Centrului de Studii „Bucovina” ne pune la dispoziție, o dată cu scrisoarea sa din 28 octombrie 2005, cele trei numere ale revistei cernăuțene „Iconar”, în copie xerox. Din scrisoarea primită reproducem partea privind aceste numere tipărite la Rădăuți, cu introducerea sa privind destinul unui bucovinean și al colecției sale în care s-a păstrat periodicul. Cu numărul 4/1935, revista se tipărește la Cernăuți.

Tipărim integral cele trei numere în reproduceri fotografice, acestea fiind între raritățile presei rădăuțene și ca o completare la activitatea literară a lui Mircea Streinul, Iulian Vesper, Vasile Posteuca, Teofil Lianu, Aurel Putneanu, Ion Roșca.

[PERIODICUL „ICONAR”, ANUL I, NR. 1-3, 1935, SE AFLĂ ÎN BUCOVINA]

Periodicul „Iconar” se află în mai multe biblioteci din România în colecții incomplete. Din colecția aflată în Fondul de Periodice al Bibliotecii Academiei Române, sub cota P II 7 674, lipsesc numerele 1-3 din primul său an de apariție.

În Fondul documentar „Dr. Ștefan Bucevschi” al bibliotecii Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți, Piața Unirii, nr. 67, cam. 35-38, cuprinzând cărți și periodice neprelucrate încă, într-o colecție a revistei „Iconar”, am descoperit și primele trei numere care lipsesc din colecția aflată la Biblioteca Academiei Române din București. Datorăm recuperarea acestor exemplare unui donator generos, originar din Bucovina, Ștefan-Gheorghe Bucevschi, medic, scriitor și publicist. Acesta s-a născut în Sadagura-Cernăuți la 17 aprilie 1920. Este absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți și al Facultății de Medicină Cluj,

promotia 1944. După absolvirea facultății este încorporat și participă la operațiunile militare de pe Frontul de Vest, apoi funcționează ca medic la Sibiu (1945–1950), medic primar în specialitatea obstetrică-ginecologie la Bârlad, până la pensionare (1992). Medicul Ștefan-Gheorghe Bucevschi se afirmă în viața medicală printr-o bogată activitate științifică: peste 320 de lucrări publicate în periodice de specialitate din România și de peste hotare, participări la reuniuni științifice. În viața culturală și publicistică locală se afirmă ca redactor la periodicul „Coordonate bârlădene”, îndrumător al cenaclului literar „Ferestre spre lumină”, ca autor al unor piese de teatru interpretate de diferite trupe de artiști și colecționar pasionat de icoane și documente bucovinene. În 1988 publică volumul de versuri *Și despre dragoste*. Mai interesante sunt, însă, lucrările rămase în manuscris: *Bârladul odinioară și astăzi* (monografie), *Istoria romanțată a Bucovinei*, o tetralogie: vol. I, *Cuțitul de aur*; vol. II, *Minciuna*; vol. III, *Ce vină a avut săracul Stalin*; vol. IV, *Un târg la graniță*. Mai puțin cunoscute sunt colaborările sale din anii de liceu la revistele „Freamățul literar” (Siret), „Iconar” (Cernăuți), „Poetul” (Chișinău), unde publică versuri. Cunoscute într-un cerc restrâns dar nemenționate în dicționarele biografice din Bucovina sunt și colaborările la „Septentrion”, periodicul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, fondat, la Rădăuți, în 1990: *Câteva cuvinte despre hotarele Bucovinei*, anul II, nr. 4–5, 1991, p. 5; *Un remember necesar* (pledoarie pentru reluarea cercetărilor istoricilor bucovineni, români și austrieci, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pledoarie animată de convingerea că „Bucovina nu a fost o țară pustie și că băștinașii ei, românii, erau de rang și cu drepturi asemănătoare sau chiar egale cu toți nobilii din Imperiul Habsburgic și de aiurea”), anul III–IV, nr. 6–7, 1992–1993, p. 12–13; *Onomastica feminină în Bucovina*, anul VI, nr. 10–11, 1995, p. 1, 3–4. Nemenționată nicăieri rămâne și lucrarea sa *Răzeși, răzeșie în nordul Bucovinei*, Rădăuți, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, 1993, 11 pagini, cu bibliografie și o planșă cu moșiile răzeșești, realizată după Erich Beck, *Bukowina Land zwischen Orient und Okzident*. Medicul bucovinean Ștefan-Gheorghe Bucevschi se stinge din viață în Bârlad, la 26 aprilie 1999.

Numărul 1 al periodicului bucovinean „Iconar” are, ca și celelalte două numere, 8 pagini. Articolul-program, *Drum de neliniște*, este semnat de Liviu Rusu: „Expresia raportului lui *mimeistai* – a face chip după asemănare – o prindem și în cuvântul icoană. Iar iconar în sensul acesta are înțeles de creator de artă. Cuvântul ales să devină lozincă și simbol de activitate înseamnă afirmarea unei concepții de artă, în care întoarcerea către icoanele sufletului se lămurește din nădejdi spirituale” (p. 1). În acest număr semnează articole Leon Țopa, *Permanente românești*, p. 2–3; Barbu Slușanschi, *Politica literară*, p. 4–5; G. Macrin, *Atmosfera suferinții*, p. 5. „Iconar” publică aici și versuri: Teofil Lianu, *Curcubeu peste țară*, p. 2; Aurel Putneanu, *Încheșiere*, p. 6; Vasile I. Posteaucă, *Epigrame*, p. 6. Un grupaj de versuri, adună, sub titlul *Lacra culegătorului de stele*, fragmente din poeziile lui Aron Cotruș, Radu Gyr,

N. Crevedia, C. Miu-Lerca, D. Ciurezu, Vladimir Streinu, Emil Gulian, George A. Petre, Teodor Murășanu, Paul Sterian, Virgil Gheorghiu (p. 6). Mircea Streinul și Mihai Cazacu semnează cronici, p. 7. Însemnări pe marginea revistelor fac Mircea Streinul, George Macrin și Leon Țopa, care semnează cu inițialele numelui. Numărul 1 mai cuprinde citate din Emil Cioran și Const. D. Ionescu și o notă redacțională: „Cărțile, revistele și manuscrisele pentru ICONAR se vor trimite pe adresa d-lui prof. Liviu Rusu, Cernăuți, str. Eminescu 15” (p. 8). Tot aici, jos, este precizată imprimarea periodicului: Tipografia Văd. Blondovschi, Rădăuți.

Numărul 2 cuprinde editorialul *Legea muncii și a tăcerii*, semnat de Leon Țopa, p. 1 și articolul semnat de G. Macrin, *Permanențe românești: Vasile Pârvan (1882–1927)*, p. 2–4. Barbu Slușanschi semnează *Autoportret imoral sau confesiunea secretă a unui arivist sincer*, p. 4–6. Din creația lui Ion Roșca (1908–1933) se publică trei poeme: *Neohaiducească*, *Itinerar*. *Inscripție pe-o aripă de aeroplan*, *Preludiu*, p. 2, precum și epigrame de George Pitic, citate din Vasile Pârvan și Nae Ionescu. Cronicile literare sunt semnate de Mircea Streinul, p. 6–7, iar cele muzicale de Liviu Rusu, p. 7–8. Barbu Slușanschi, Mircea Streinul, Liviu Rusu și Vasile Posteuca scriu despre reviste din țară și din Bucovina, p. 8. În nota redacțională de la pagina 8 se fac precizări cu privire la adresa persoanei de contact (tot Liviu Rusu), abonamente („abonamentul anual la ICONAR e de lei 60”), sumarul următorului număr și lucrări în curs de apariție. Și aici este menționată imprimarea: Tipografia Văd. Blondovschi, Rădăuți.

Editorialul nr. 3, 1935, *Satanismul erotic și etica iubirii*, p. 1 și 3, este semnat de Barbu Slușanschi. Semnează articole Liviu Rusu, *Ideea de folclor în activitatea muzicală românească*, p. 3; Ion Țurcan, *Creația literară ca problemă a colectivității noastre*, p. 4–5. Pagina a doua este în întregime dedicată poeziei: Vasile I. Posteuca, *Drumuri spre cer*, *Cântec*; Mircea Streinul, *Magie*; George Strătoiu, *Efemeridă*. Mircea Streinul, Vasile I. Posteuca și Teofil Lianu semnează cronici literare, Leon Țopa cronici filosofice, Liviu Rusu cronici muzicale iar Mircea Streinul cronici teatrale, p. 5–7. Despre reviste din țară scriu George Macrin, Leon Țopa și Liviu Stan, p. 8. În nota redacțională, inserată în pagina 7, pe lângă informații referitoare la adresă și abonament, se anunță apropiata apariție a cărții lui Mircea Streinul *Tarot sau Călătoria omului*, cu 5 desene de Rudolf Rybiczka și numărul de Crăciun al „Iconarului”, „mărit, cu colaborări selecte din toată țara” și care „va fi cea mai vie cronică a Bucovinei”. Și acest număr își precizează imprimarea: Tipografia Văd. Blondovschi, Rădăuți. Mai adăugăm că abia în numărul următor (4, 1935, cu 12 pagini) se precizează că „secretariatul de redacție al revistei noastre e făcut de Mircea Streinul”. Imprimarea periodicului nu mai este menționată în nr. 4.

Prezentându-vă nr. 1–3 din 1935 ale periodicului cernăuțean „Iconar”, descoperite de noi la Rădăuți, unde, de altfel, s-au și tipărit, mai facem precizarea, la fel de importantă pentru cercetarea istoriei noastre literare, că în colecția deținută de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina se află toate numerele

acestui periodic bucovinean, acoperind, prin cele 29 de apariții lunare, intervalul septembrie 1935 – ianuarie 1938. După știința noastră, aceasta este singura colecție completă a revistei „Iconar” existentă în România. Din partea conducerii Societății pentru Cultură suntem asigurați că aceasta va fi curând pusă la dispoziția cercetătorilor interesați, în copie xerox, după finalizarea operațiunilor de prelucrare a întregului Fond documentar „Dr. Ștefan Bucevschi”.

Vasile I. Schipor

ICONAR

DRUM de NELINIȘTE

Când, pentru înaltă oară, omul a privit cerul, cu desnadejdea sufletului încheștat în lut, gândul înforțat a pus chenar de stea frânturii de cer, închisă în el ca într-o cutie de mătase, prefăcând-o în iconă.

Povestea poate fi tălmăcită și altfel. În lumina unei teorii despre artă, de pildă.

Să ne gândim la vechii Greci. La însemnătatea, pe care o avea, în viața lor înaltă, cuvântul, gândit în legătură cu procesul de creațiune artistică, mimesis.¹⁾ Sensul larg ce-l primește la Platon și Aristotel, încheagă unitatea unei teorii estetice, care nu exclude dela explicare nici muzica, arta cea mai depărtată de înțelegerea imediată a noțiunii. Expresia raportului lui nimenistat a face chip după asemănare — o prindem și în cuvântul iconă. Iar iconar în sensul acesta are înțeles de creator de artă.

Cuvântul ales să devină lozincă și simbol de activitate, înseamnă afirmarea unei concepții de artă, în care înlocuirea către icoanele sufletului se lămurește din nădejdi spirituale. Din primele poezii ale iconarilor se desprinde nu știu ce frământare a lutului către cer, ca o neliniște a vecului.

Cu să-mi crească visul ca na luter, drept, mă învelesc în nășpe ca'n leuzaru cerbi...
(ION ROȘCA. *Recollections. Rev. Ortiva*)

În lumea așezărilor materiale faptul a apărat fără înțeles și demn de zăllimea nătângă; dar a încheștat, prin izolare, comunitatea iconarilor în nucleu de spiritualitate.

Începutul a pus semn de moarte. A murit Ion Roșca. Și, poate, odată cu înfrigurarea morții, stăcătul ico-

nar a strivit între gene o lacrimă, care a oglindit, din cea din urmă lumină a vieții trupul svelt de ciută al unei mânăștiri bucovinene peste un fundal de cer și codru verde.

Prin moartea lui Ion Roșca, privită nu ca o distrugere a lui, ci ca o trecere diacolo de stele, grupul iconar și-a însemnat drumul unei spiritualități creștine, înscriind în haosul material o altă aripă de recrudescență rumânească.

Casa iconarilor a rămas existită gândului ei. Azi, când zările pur să se limpezească, trebuie să facem o mărturisire, care nu va țigri pe nimeni. Ceeace a făcut ca gândirea iconară să străbată țara, dela un capăt la altul, a fost numai munca și credința câtorva tineri. Băeții aceștia și-au rupt bucata de pâine dela gură, ca să-și poată lipări cele câteva plachete de versuri, de care avea să se împiedece gândul nepulincios al criticilor improvizaji.

Lucrurile se lămuresc dela sine, prin o fatalitate care e a lor, pentruca noi privindu-le, lămurile, să vedem mai bine drumul ce se deschide înainte.

Mulți din cei în cari am crezut, poate, și cari au porait odală cu noi, nu ne mai sunt alături, pentrucă n'au urmărit și înțeles drumul nostru. Ne pare bine că s'a întâmplat ce s'a întâmplat și că am rămas pușoi pentru credința viitoare. Sufletul nostru va sta dovadă înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Prin el câștigăm, azi, noi tovarăși, pentru luptă dără, în viața de cumpănă a spiritualității rumânești.

Pornește o neliniște uriașe peste lume și țară. Uadeva în adăncuri par'că s'a rupt ceva, despre care nimeni nu știe cuvânt. Și, din nou, înfrigorat de singurătate se trezește omul pământ-

tului. Tinerii caută pe Dumnezeu. Pe care l-au pierdut păciniți. Și păriții prigonesc copiii ce caută pe Dumnezeu ucis de dânși.

Și asta se poate spune altfel. Pentrucă tot ce spunem noi se poate spune în mai multe feluri.

Acestei frământări spirituale, acestei neliniști omenești, noi îi spunem renaștere; sau întoarcere la pământ și la cer, la viața morților, la credință, la metafizică și, iarăși, schimbare către o ars nova. Iată o mulțime de elemente, fețe de cristal în lumina unei noi spiritualități.

Dar e mai bine să dăm lucrurilor un înțeles ascuns. Să le învăluim în taină. Cu aceasta ne apropiem de minune, al cărei sens adânc, de neprețuit pentru puterile noastre de înțuiție, l-am pierdut. Și am devenit sterși și seci asemenea pietrelor slărâmate în drumul carslor.

Drumul de neliniște trece pe lângă minune. Să zidim din ea, cum se zidese dia piatră biserici, vicața sufletului nostru.

Artă, artă rumânească, în ce legătură stă față de minune?

Peste câmpii, în întinsul săpezilor dobrogene, trăește la umbră de veac, satul rumânec:

Citinele, citioară, drugă Ler,
Vine marea turburată,
Citinele, citioară, drugă Ler,
Un cerb mare crește noată,
Citinele, citioară, drugă Ler.

Orice iconă se desprinde, în felul acesta, din sufletul așezărilor rumânești, este o minune.

Și drumul de neliniște al iconarilor trece pe lângă această mare minune, care este arta populară rumânească.

¹⁾ A. Frankin. *Mimesis și Muzica*. Cornăuți 1932.

Curcubeu peste țară

I

Drum în deal și drum în vale,
briu de stele, drum frumos,
Drumul de la somn în jos,
fără cântec, fără jale.

Trupul, un mănunchi de națbe,
raspe soarele 'n livezi.
Când vor fi pe ochi zăpezi,
la ferestii, florile dalbe.

Cred în ape și 'n eresuri,
cred în luna, cred în lut.
Sufletul de m'a durat,
l-am fărmat cuvinte 'n versuri.

Poate-o să mă știe-un codru
când dă mizga 'n crengi de corn.
Că pe lume să mă 'nforu,
nu-i nici cale, nu-i nici modru.

Mama poate o să 'nsamne
numele-mi pe trup de nuc.
Eu la iad să nu mă dur,
Veterin și Veter-Doamne.

ci, la rai, nu rai cu merii
mari în floare și argint.
Crengile pân la pământ,
să mă spui primăverii.

II

De pe codru peste sat,
ploite de crin plinit,
arcuți-au arcuți,
curcubeu de cer rotat.

Cruce nouă 'n lan de grâu
s'a uitat la răsărit.
Gras trifai a năpădit
s'a crescut pînă în briu.

Lutul cald a mîngîiat
talpă aspră de roșu.
Păsări au băut din fin
numai cerul rouat.

III

Scara se proptește stog.
Cîntă lutul în polog.
Eu, la lană-am să mă rog
toate serile, mîlog.

Să-mi sădăscă 'n palme mir,
în picioare, trandafir
și în sînge, aur-fir.
măi, eu singur să mă mir.

Să mă spuie venetului,
venetului 'Mpăratului,
să văd cîmpul roșuții,
lan de floarea soarelui.

TEOFIL LIANU

Permanențe românești

MIHAI EMINESCU

Filosoful metaforelor înalte numi
războiul tălăi tuturor lucrurilor. De
atunci totul începu să curgă nesfârșit,
plecând și revenind ca pe mări va-
lurile pline. În unde, mari plecări și
întoarceri se succed, de-atunci pre-
destinate spre continuă lărmântare.
Nu trecu mult și veni alt filosof: in-
toarse oglinda; văzu deplasarea opră,
zări cum mișcarea incremențește du-
micată în clipe, cum drumul se in-
chide prin stoi de gheață. Zise: „Ni-
mic nu este în afară de ceea ce
este”. Toate se opriră pentru vecie,
de-atunci, toate se prelăcură în sub-
lime tăceri, durând peste morminte
și flori.

Si, așa, două lumi stau alături: lu-
mea soareu clocotitor de pară și lu-
mea nobilă, dar moartă de îngheț a
lucii.

Pe malul lor filosofii stau și se
ceartă.

Această nevinovată încântare de
început e menită să ne fie treaptă

pentru înțelesul „permanenței romă-
nești”. Respirarea popoarelor în largul
pământului și închegările lor de viață
materială și spirituală apar ca mari
procese ale fluidului universal, luând
forme mereu noi, după locuri și du-
pă vremuri. În această desfășurare de
lumini, culori și sunete, de simțire și
gând, apar cristalizări unice, oprind
parcă mișcarea, oglinzind tot ceace
este. Spunând: ce e în afară de noi
nu există. În aceste cristalizări, cele
două lumi, pe malul cărora se isto-
vesc filosofii, se împreună esențial și
armonic. Astfel apare lumea marilor
creații.

Si, totuși, filosofia stă în fruntea lor.
Permanența românească ne pare
a fi creația alimentată din procesele
întime ale națiunii românești, ridicată
la valoare și simbol; devenind ca in-
suși factor constitutiv în existența ro-
mânească, fie pe plan material, fie pe
plan spiritual.

Din încadrarea adâncă a acestor

creații în curgerea vieții naționale,
căci ele izvodesc din și pentru aceasta,
se desprinde sensul permanenței ro-
mânești.

Căci Ștefan cel Mare, Miorita, ve-
chile mănăstiri moldovenești sau mun-
tenești, revoluțiile pentru dreptatea
românească, pornite de Horia sau de
T. Vladimirescu, răsar ca lumii mari
străjuind drumul națiunii. Ele radiază
în jurul lor, devin începuturi de crea-
ții noi, lecundând prezentul, indicând
viitorul.

Sub raportul vieții culturale-sociale
din zilele noastre permanența romă-
nească este desconsiderată, ignorată.
Lumea se vrea nouă, de oriunde ar
fi, din orice s'ar zămislit. Căci ea se
crede Dumnezeu sau aproape de el,
crezând din nimic sau aproape din
nimic.

Brățele se deschid tuturilor simili-
valorilor cu blazoane de import, ve-
nind cu surle și tobe.

Creația unui mare talent, creația
genială, depășește momentul istoric
prin sinceritatea ei, prin simbolul ei
artistic, cultural. Se întămplă însă a-
deseori ca mediul istoric să fie potriv-
nic unei adevărate sincerități, silind
pe creator să se toarne în alte lipare
decât cele proprii vieții și concepției
sale. Și pentru Eminescu se pune a-
ceastă problemă. Creația lui Eminescu
este însă profund sinceră, deși mediul
nu i-a fost favorabil. Deaceia Emines-
cu, ca permanența românească, trebuie
privit nu numai ca creator artistic și
cugețitor filosofic-social, ci și ca rea-
lizare etică, prin viața sa de zbu-
cium, de creație chinată într'un me-
diu artistic nepregătit, într'o societate
artificială, opusă vederilor sale politi-
ce, într'o viață culturală ridicolă în
fardurile ei. Dar nota etică face parte
integrantă din opera sa. Legătura cu
soul românesc din care își trag sevele
creațiile sale cele mai mari, roman-
tismul său idealizator, forma devenită
a scrierilor, energia lor combativă,
se îmbină armonios cu esteticul într'un
tot de creație adevărat umană.

Această perspectivă a semnificației
etice eminesciențe a fost de mulți in-
tențional ignorată, ca fiind un punct
de vedere „primitiv” în valorificarea
poetului (C. Călinescu). Unii își fac o
glorie din a arăta că de pușio etică
este opera sa, cercetând-o cu „metode”
de ultimă modă tudaică: psi-analiza.
(C. Vlad)

Sub trei laturi, cari se armonizează,
apare M. Eminescu ca valoare per-
manent românească: latura etică, ar-
tistică și politică-doctrinară. Considerăm
sinceritatea condiție fundamentală
pentru realizarea deplină a unei opere
durabile. Această sinceritate o înțelegem
ca expresie deloc forțată sau de

artificiu manierate a simțirii și a ideilor izvorite din resorturile intime ale creatorului.

Poesia eminesciană are această adâncă notă de creație sinceră în ceea ce G. Ibrăileanu numise adecvarea formei la fond. Poesiile lui Eminescu înălțau organic cuvântul cu gândul, prin armonia lor interioară, prin soliditatea lor arhitectonică. Peste varietatea temelor poetice plutește această armonie a concordanței dintre formă și fond. Analize subtile ale acestui fenomen de valoare melodic în ritmul poeziei, adâncimi de înțelegere artistică și o extraordinară tehnică de vers. Fondul poeziei eminesciene este de respirație largi: sentimente puternice sau la baza ei, dându-i expresie de malară și masivă creație poetică. Conștientul se alimentează sincer, din încântările vieții poetului în clipele sale de iubire tristă, în scris de meditații sub clar de lună, din mireasma brazdei românești, din suspiniul romantic după trecut. O tristețe fină ca și regretul necpus învalue chipul vizurilor sale poetice. Uneori melodia minoră izbucnește tumultuos în acele poezii — mult influențate de filosofia timpului — cari rășăseseră parcă roștile vieții și ne fac să înțelegem că poetul se va rupe odată din zăgazuri. Dar de dincolo vorbește un alt glas, mai puternic, luminând creația marelui poet prin inspirația etnicului ca o înflorire nouă: căutarea trecutului, doimirea prezentului și chemarea Măriei Sale de la Pula, chipul viitorului.

Arta eminesciană rămâne o gigantică apariție a trecutului, o revelație pentru prezent. Permanența lui Eminescu în artă constă în nota umană a operei sale, în sinceritatea ei, în inspirația fibroasă a pământului românesc. Sub acest senin opera lui Eminescu n'a fost depășită, până azi, de nimeni, în arta literară românească. „Să ne întorcem la Eminescu” nu scrie mulți. Nu. E greșit. Căci noi nu l-am depășit pe Eminescu. Iar dacă ne-am depărtat de el — și aceasta e realitatea — atunci nu „Să ne întorcem la Eminescu”, ci: Să credem în Eminescu, în arta, în viața, în căutarea sa. Noi nu omei putem imita versul eminescian, nu mai putem plagia ideile gânditorului, dar noi putem retrăi valoarea eminesciană crezând în permanența ei. Și atunci și arta și gândirea noastră vor avea sigiliul permanenței românești.

Activitatea ziaristică a poetului, cu prilejul căreia el și-a așternut pe hârtie vederile sale politice, cu vigoarea și intruzivitatea furtivă, a pus problema „antagonismului eminescian”. Sa zis: între cogitarea teoretică, poesia filosofică pesimistă a poetului și între teoria politică susținută de el

există o contradicție. S'a căutat rezolvarea acestei probleme. Cunoaștem monografiile despre Eminescu (în altă parte mai pe larg despre fiecare): L. Scurtu, N. Zaharia, N. Petrașcu, G. Galacțion, G. Călinescu, C. Vlad, inclusiv soluția acestei probleme, propusă de d-nul prof. I. Petrovici.

Credem totuși că între cele două planuri de manifestare eminesciană nu există contradicție, ci deosebire de nuanțe. Căci Eminescu este pesimist în ambele domenii, deși a scris și despre „progresul social”. -- În filosofia teoretică Eminescu este de un pesimism filosofic romantic, fără a fi congruent cu pesimismul schopenhaurian, în filosofia sa practică (socială, politică) Eminescu este de un pesimism filosofic pe care-l vom numi clasic. Căci filosofia sa practică se opune cu toată puterea optimismului raționalist, atât liberalismului și al concepției contractualiste despre stat. Sub acest raport Eminescu este pesimist clasic, acceptând realitatea socială și umană ca o creație naturală, cu legi inexorabile, în care viața individului se încadrează în marile procese ale națiunii, valorificându-se prin acestea.)

Teoria politică în Eminescu își găsește rădăcini în pământul țării românești, de care el se simțea adânc legat. Realitatea națiunii, pentru Eminescu, era mai palpabilă decât cea a statului. Statul român prin concepția din care deriva, prin organizarea sa superficială, prin oamenii săi (pătura superpusă), nu putea satisface nevoile naționale. Raza românească pe care Eminescu o vedea străcolindu-se sub invazia evreiască, storecând clasa țărănească și corupând cultura națională se cerea reorganizată pe alte baze. Atunci când marele poet și gânditor spuse: „România are nevoie de-o monarhie mili-

) Pesimismul filosofic nu trebuie confundat niciodată cu fatalismul sau cu „pesimismul” psihologic, cotidian, individual. Vezi în legătură cu aceasta introducerea lui G. Sorel la „Relexiunile asupra violenței” sau și Berdiaev atunci când în „Spiritu și libertate” spune că orice concepție adâncă despre viață trebuie să aibă o notă pesimistă. Profețiile creștine despre surzirea omului pe acest pământ și despre terminarea vieții de aici sunt pesimiste. Omul se naște cu păcat. Raționalismul optimist crede că omul se naște bun. Astfel problema idealistă a măturării su-și găsește nici un sens aci. Mișcarea socială de dreapta, începută cu fascismul, nu derivă dintr-o atitudine optimistă asupra vieții. Ea se manifestă ca o atitudine eroică, de luptă în luptă aceasta. Din punct de vedere psihologic această atitudine însă distinge un optimism creator virginos, însemn, că nu pleacă dela premise romantice optimiste.

tară mai mult sau mai puțin absolută”, în consecința sa fiuoftă la Junimea, cei mai mulți au rămas nedumeriți. Eminescu, cu deosebire vervă, răspunde că stabilitatea Munteniei sau a Moldovei n'a fost înfăptuită decât de un Mircea cel Bătrân sau Ștefan cel Mare și continuă: „Liberalii și pantalonarii, frământătorii de idei și turburătorii de temperament, pot să aducă nenorocirea țării sub un regim de purorie constituțională”. (N. Zaharia pag. 367) Ceeace trebuie reținut și aci ca valoare permanentă, este atitudinea nelăfricată a poetului, care muncea până la sângerare. („Aștept telegramele Havas, ca să scriu, iar scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe morământ și n'aș mai li ajuns să trăiesc.”) Este această eroică zbatere izvorită din concepția, pe care și-o formase poetul încă înainte de-a veni la ziarul Timpul.

Existența superioară a națiunii, subordonând individului, creșterea și dezvoltarea acesteia fără salturi, în mod natural, prin ajutorul igienei deparazitare, ridicarea păturilor după criteriul muncii și nu după privilegiu, iată câteva puncte din căle te așternuse pe hârtie. Scrierile lui Eminescu în ziaristică sunt și astăzi de-o acută actualitate.

Cele trei perspective, prin cari l-am privit pe M. Eminescu găsind la fundamentul creațiilor sale sinceritatea, ne readuc imaginea dela care am pornit: curgera eternă din care se desprind lumini nelăfricite trimițând raze peste timpuri.

Spiritualitatea românească a timpurilor noastre, reprezentată prin tiparul românesc, crede în permanențele românești, se inspiră dela ele. Se cer însă multe revizuri. Deasupra adevăratelor valori naționale s'a așezat un strat de impurități efemere, de pretinsă creație artistică ce trebuie scoasă din templu, asemenea vânzătorilor a lungăși de leus. Eminescu ne stă pildă prin atitudinea vieții sale, prin arta sa, prin filosofia sa practică.

LEON TOPA

Când o națiune în cunoștință de sine începe, pentru a-și modifica direcția și cursul existenței sale, când în această răspântie se înțelege să-și valorifice toate virtuțile și în sensul ancorării în marele ritm al istoriei, atunci acea națiune se apropie de momentul ei esențial, dacă nu de culmea sa.

EMIL CIORAN

Politica literară

Se poate vorbi la noi în ultima vreme de o politică în literatură. Sunt semne alarmante, în cât ne nevoesc să le scrutăm. Dece oare în cea mai mare parte a presei operele și atitudinile naționaliste din literatura românească sunt considerate de sus ca resturi fosilice ale unei epoci barbare? Oare pentru că ele exaltă un spirit neconform interesului înfrățirii popoarelor? Oare de aceea se insinuiază săruiților „inacualitatea” altor produse spirituale românești, pentru că ele izvorăsc din simțul nostru de conservare națională? — Este o poezie a lui Eminescu, „La armă”, care cuprinde o înfățișare mai directă a celor binecunoscute rânduri din „Doină”:

... Din Boian la Vatra Dornii
A umplut omida eornii....

și anume:

... Iar tu frumoasă Bucovină,
Diamant din stema lui Stefan,
Ajuna-al roabă și cedând
Pe năni murdare de jidan....

N'am citit-o nicăieri, și, dacă o în minte, este că m'a învățat-o tatăl meu în copilărie. — Poezia „La armă” nu este de găsit nicăieri în reimprimare recentă. Se așterne și peste ea un giulgiu cu îndemănare calculată. Politicianii literari vreau să uităm că Eminescu a fost Român întreg și că avea simțul curățeniei neamului său. Antisemitismul legat de prestigiul lui Eminescu e prea mare atout în mâna noastră. —

Cine mai amintește azi „Lipitorile Sateilor” altfel decât pentru a releva defectele sau pentru a scuza cu bunăvoință lipsa de „obiectivitate” socială a lui Alexandru? Căci, vedeți D-voastră, sunt probleme vitale românești ținute la carantină, cărora nu le este îngăduit a li se da nici expresie literară. Înțelegem acest lucru în Bucovina dinainte de război, când trupele de actori români în turnee trebuiau să intercaleze în „Lipitorile Sateilor” un pasaj în care i se spunea lui Moise-evreut: „Incalte tu, Evreule, rămâi la noi, că tot ești cum se cade, dar tu, Grec afurisit, ia-ți tălpășița de unde ai venit...”. Fără această corectură cerută de cei interesați prin poliția austriacă, „Lipitorile Sateilor” nu se puteau reprezenta la Cernăuți.

Astăzi, asupra întregii culturi românești s'a întins o corectură echivalentă, uneori, chiar cenzură preventivă, nu numai atenare posterioară. Asupra trecutului se întinde o pălă de tăcerii, prin care oamenii și credințele ies filtrate de tot ceea ce este îndemni de viață și de luptă pentru Românul întreg de azi. Este cineva care ar vrea să piară în noi conștiința purității sângelui și sufletului românesc, așa cum veacuri de-a rândul ni s'a păstrat. Tot ce exaltă su-

flutul și sângele trebuie ucis, profanat. Până nu de mult în Germania edițiile operelor complete ale lui Goethe apăreau „purificate” de paginile multe și profunde pe care cel care copilărise în Frankfurt-ul eskenazit le scrisese spre neplăcerea seminției înfierate. La noi sistemul a găsit perfecționări. Români suspecți și cozi de timp s'au cagulat în kimonoul estetic, în domino-ul culturii europene și în halatul analizei zise psihice, și s'au lurișat nebănuți până sub redutabila redută a lui Eminescu și, până azi nepedepsiți, își încearcă puterile, să coabore, în mocirla lor originară, întruparea providențială a conștiinței românești. De unde i s'au pus la îndemână fonduri pentru o fătoasă tipăritură periodică aceluia doctoraș vulgar, îndată după ce a încercat să ne profaneze aedul prin elucubrația lui psihanalitică? Și dece admirabilul studiu de cercetare literară și de intuiție spirituală al clujeanului Jură „Mitul în poezia lui Eminescu”, — studiu în care pentru întâia dată se dă explicarea miracolului atât de românesc în universalitatea lui, care este poezul nostru, — a rămas năbușit sub tăcere? În schimb grosolanele gramezi de interpretări filosofico-estice, patronate de editura știute, cătăcesc cu bună știință băgarea de seamă a publicului dela ceea ce este esențial în Eminescu, filonul de etern românesc, șuvoi de viață și călăuză statornică a sufletului nostru autohton dinspre neam spre etern. Domnul Jură a arătat că miul străvechiului românesc, cu rădăcina dacică, a intrat din plin în compoziția cristallului fulgerător al poeziei eminesciene, și atunci nu ne mirăm că din această carte unică ne chiamă mereu duhul pământului istoric, pentru că Eminescu nu este o individualitate, ci misionarul unei puteri magice care vine de mai departe și trece dincolo de dânsul.

Dar politica noastră literară are programul ei bine delințat. Acest Eminescu este subversiv și periculos, și ca să ne scăpăm de el, haide să-l psihanalizăm, să-l pseudofilosofim, să facem clacă pentru a-l desbrăca de hlamida culturii autochton, să-l disecăm raționalist în elementele „prădate” filosofice europene, să-l înfățișăm în goliștea păcatelor omenești... A știut-o Eminescu, altfel nu ar fi scris satira l-a către care cu gârbașul i-am mâna pe Vlații și Călinești năruși în patru labe pentru nimicnicia lor de renegați.

Și literatura de azi se bucură de atenția patronilor culturii pseudoromânești. Șiți care este defectul mare al romanului „Crăciunul dela Silivestri”? Că la pagina 208 un personaj vorbește

entuziasmat despre o organizație naționalistă a tinerilor. Și atunci cartea a început să dispară de prin vitrinele ne-românești. Polițianii literaturii interzic consacrarea literară a unor astfel de probleme, care cu cât sunt mai specifice și mai generale cu atât mai mult trebuie obrocite.

Dieta scriitor „român” Mechtier-Sebastian știm cu toți ce a pățit. Era din specia Trivale, evreu infectat de idei românești și s'a apucat să înfățișeze în romanul „De două mii de ani” tenacitatea autohtonismului nostru indolent și impermeabil miorlăturilor umanitare ale acelor toleranți, cari sub umilință perfidă ascund o uzurpată obrăznicie de cuceritori. — Pentru această îndrăzneală Mechtier a fost pedepsit, romanul a intrat în pământ, etc, deci cu premeditare de a le condamna, prea puna răspicat problemele, de altfel furate dela D-I Nae Ionescu. —

Însăși cunoaștem din mărturișirile publicate în „Revista Mea” pățania Domnișoarei Marta Rădulescu. O editură evrească din București a pedepsit-o cu confiscarea ediției unei cărți de pură literatură pentru vina că tatăl autoarei, un distins savant și profesor universitar din Cluj, și-a declarat adeziunea la curentul de dreapta. „Pentru că nu înțelegem să creem și întărim o notorietate publicistică și literară care s'ar putea, după exemplul tatălui, să se întoarcă la un moment dat împotriva noastră” zicea un politician literar dela anumita editură. Nu este așa că avem dela cine învăța teripurite politice literare? Și Eminescu este o reputație care se întoarce împotriva lor și tot anumita editură și-a nămit mercenari ca să îmbăleze această reputație.

Fie-ne îngădui acumă să ridicăm un colț din perdeaua care acopere cealtă față a anumitei politici în literatură, față în care ea se arată nu inlinibilă ci propagatoare. Ne rezervăm pe altădată o cercetare mai amănunțită a problemei, cu analiza elementelor propagatice și discernerea directivei. Aici alegem un singur fapt, dar destul de semnificativ.

De când între Italia și Germania, acum antiseptice, un anumit curent abea se poate strecura spre noi ca duhul rău printre mușții ce se bat în capete, un oarecare binocol românesc mai vârtos se întoarce, prin îngustul Tiroi și peste Geneva atoteuropeană, spre Paris. Și ce vede binocolul acela? Că romanul defetist al lui Louis Ferdinand Céline „Voyage au bout de la nuit” primește sufragiile premiului Renaudot, și apoi că „La condition humaine” al comunistului Malraux e distins cu premiul Goncourt, cel mai important premiu liberar francez. Pe când vigurosul și modestul Charles Braibant cu al său „Le roi dori” e pus la dosar, doar pen-

ATMOSFERA SUFERINȚII

Glasul din pământ a vorbit:

„Pe frunte de Carpați am păscut oile în soare, în ploii, în furtuni. Să nu mă întrebi dară, de ce mi-am purtat fluerul și tolba, de ce nu mi-am lăsat pistolul dela brâu, că eu nu știu ce e pacea și n'am avut parte să mă satur de mângăerea libertății; să nu mă întrebi, de ce! Din boții mei n'a curs o lacrimă de șovăială, ci am cântat cum cântași voi sub trăsnetele năpăstuirilor străine.

Ce-a fost, a fost o ploaie de evărcoliri și de durere numai eu știu cum a trecut. Tu astăzi vezi florile ce-au răstărit după ploaie, cine-ți dă dreptul să le calci în picioare, să strivești o petală sfântă măcar? Nu-i așa că asupra lor ai datorii, nu drepturi? Acestea sunt cântecele mele, acestea datinile mele, acesta e graiul meu, aci e crucea mea, și iată stelele mele; eu cu dănele am crescut, ne-am hrănit împreună, atâta moștenire îți pot lăsa ție pentru urmași tăi ca să nu vă faceți vouă chip cioplit.”

Glasul, din pământ a vorbit. Glasul pământului românesc ne spune rugăciunea pe care-a auzit-o în două mii de ani, au fâvâlat-o Dunărea și Carpații și-o știu codrii verzi ai, României ce va să vie. E glasul suferințelor românești, căți îl aud? Căți vreu să-l audă?

Atmosfera românească a fost aceea a pământului românesc atmosfera suferinții. Toți căți au trăit românește au respirat-o adânc. Tot ce s'a creiat mai românesc și mai frumos a purtat umbra ei.

În această atmosferă a suferinții românești au trăit și au scris toți cronicarii, de ea au fost legați toți poeții și scriitorii, în această atmosferă s'au petrecut „zilele de aur a scripturilor române.”

Iată a pormit ceata cronicarilor. Unii în surghiun alții pe eșafod, ne-au păstrat prin suferință adevărurile sfinte ale suferinții neamului; dar Miron Costin și-a dat duhul ca un adevărat boer. Pe urmă s'a lăsat noapte. Tremurau codrii de doine haiducești. Haiducii nu cântat suferința românească, n'au plâns-o. Aceia ne-au păstrat neamul cu pistolul la brâu, nu cei plecași cu fruntea'n țărână. Se părea că poporul român s'a obișnuit cu suferința, căci

Dela o vreme răul se face fire. simțirea amortește.

Și trăești în durere ca'n elementul tău.

Au venit însă alte valuri și furtuni. Mai era până'n ziua când s'a stins pe pământ străin Nicolae Bălcescu, ispășindu-și cum era necesar poate, păcatul dragostei de țară. Astăzi a

inceput a răsări soarele pe care el l-a așteptat cu atâta înfrigurare. Ca dănsul ceilalți, de dragul aceluiași păcat, au răsbătut „muntele suferinții”; acolo au găsit ei isvorul României adevărate

Nu mai câteva clipe pe urmă, un lăcău hoinar după ce a îndrăgît zăritele întregului pământ dacic, undeva pe plaiurile Moldovii și-a găsit un frate de cruce care toldeauna făcea haz de necaz, pe Ion Creangă. Patru de ea, Mihai Eminescu ne lasă o imagine a suferinței românești așa cum au văzut-o Românii întotdeauna:

Suferință, tu, dureros de dulce. E pesimismul lui Eminescu Schopenhaurian sau e românesc? Înainte de a face cunoștință cu Schopenhauer, Eminescu a fost român și așa a rămas toată viața lui. Nu numai traiul sbrucimat ci mai ales întuirea suferinții românești au fermentat concepția artistică a poetului.

Viața de calvar a lui Eminescu, Coța, Coșbuc, Vlașuță, St. O. Iosif, Caragiale, Cerna, Pârvan, a celorlalți — ca să nu mai vorbim decât de cei duși — a fost împănăzită de atmosfera suferinții românești, a suferinții călătoare și creatoare moștenite dela străbunii Daci. Viața e un calvar dar e o „datorie grea”, ea trebuie trăită. În fața suferinții nu se admit bocetele. Cât suntem vii să privim suferința în față. De suferință

Cine-i viu să rădă . . .
Să fie-uz hohotit și-un chiu
Din ceruri până'n iad.

Putem la urma urmei să nu mai credem în noi înșine, dar e cel mai mișelesc lucru să pierzi credința'n neamul tău!

Că se aflau pe pragul mormântului, că se aflau între zidurile mucegăite ale închisorilor străine, scriitorii români n'au pierdut nădejdea'n neamul lor. Aceștia au fost cei mai mari rașiști ai neamului.

Acum a venit dinvolul cu neghină din țări străine, străină de sufletul și suferințele noastre, și-o împrăștie zilnic pe ogorul literaturii românești. El profunde, pentru neghina sa, stăpânirea ogorului. Se găsec destui ticăloși, cari slăruș să i-o dăm. Noi n'avem nimic de împărțit. Dacăm eșit la seceriș vom alege grăul și-l vom aduna'n hambare, iar neghina vom arunca-o în foc. Iată grăul tău n'a fost înnăbușit de neghină!

Dar mai oprim o învățătură: Pe drumul adevăratei literaturii românești, n'au existat mese înflorite, nici banchete nici ploii de confete, ci a fost drumul spinos și greu. Se cuvina ce cei ce pășesc pe el astăzi, să păstreze pasul drept și fruntea senină.

Politica literară

(urmăre din pag. 4)

trucă e creație izvoită din pură sevă a pământului francez, esprit du terroir, sau poate pentrucă dela un loc apar în carte vre-o doi evreiași, unul ridicol prin arivism, altul păcălit în misiile de bunul simț țărănesc. Ce-și zice binoclu „românesc”? Dacă surtele cântă Celine și Malraux și nu Braibant, înseamnă că Gide și Curențul de slănga extremă dela „Nouvelle Revue Française” e în bujor de vigoare. Ei nu se uită că această producție n'a pătruns niciodată în conștiința franceză, culegând doar sufragiul bolnăvicioșilor internaționali, lucru reconfirmat de tânărul savant francez Beau de Loménie într'o conferință înouă astă iarnă la Cernăuți. Politicianii literaturii dela noi din țară au însă cuvânt de ordine, din producția literară franceză a anulii trecut au ales romanul comunist al lui Malraux, l-au tradus în românește, și într'o admirabilă execuție tipografică în puternice car-

toane roșii-vișinii, i-au dat drumul pe piața românească pe un preț prea mic spre a nu da de bănuiri! Iar ca delicios colac peste pupăz în această conspirație literară prefața ediției românești nu s'a găsit s'o scrie altcineva decât d. Eugen Lovinescu! —

Și astel în timp ce problemele românești încearcă să fie scoase din circulație sau compromise, gotul e umplut după un savant calcul când cu frivolități pitigrilliste, când cu melodrame comuniste, spre edificarea nației românești întru cultura universală.

Politica literaturii este una din înfățișările problemei literare românești. Dacă acestea sunt faptele, este fatal să ne îndemne la o doctrină pozitivă de luptă creatoare, și tot odată defensivă, pentru statornicirea neprecupețită a cetății noastre acasă la noi. —

Barbu Stănescu

G. Macrin

LACRA CULEGĂTORULUI DE STELE

De jos
Te-ai ridicat drept, pietros, vișofos
Pentru Moși,
Pentru cei săraci și goi, pentru toți...
Și ai despiciat în două istoria,
Țăran de vremea
Cum n'a fost altul să-ți semene,
Floria!

(Aron Cotruș)

Voevod de gală,
ucis în baiață,
topit pe-o crinală
goarnă de zăpădă

și culcat în mine
cu lacrimă nouă, —
palid crai de rouă,
tânăr domn de rouă.

(Radu Cyr: Domnul de Rouă; fr.)

Țara adhinea, săpată,
C'un balic de basm în Mare.
Răsărea o lună mare
Și-un luceafăr de zăpădă.

(N. Crevodiu: Târziu; fr.)

Pe creasta inoaelilor mă nasc ateu,
dar mă răsvrătesc
și mor
în fiecare seară, cu gândul
la Dumnezeu,
strigându-l.

(C. Miu-Lerco: Deșteptare; fr.)

Spre tine mă înalț, senin și soare,
Din mâna ta strig, sufletul să bea...
Stegar crescut din nemurirea ta
Cu frunzărirea lumii călătoare.

(D. Ciurezu: Rugăciune; fr.)

Pe cal și în oșele constelat,
Fireturi sub armură ca un fur,
A dus în inima-i de cruciat,
Dintr'un levant de ninburi și-aromat,
Azelei care soldat împrejur
În malacov ca luna și-a 'mbrăcat.

Dar când pe ridicătele pridvoare,
Prin noapte 'n rătăcițele cuvinte
Să-și sune și mai scumpele odoare,
Aude luminând o nechezare:
Pe calul alb cădere e 'nainte
În trâmbețele soarelui răsare.

Tulpini înalte pleacă frunzi de crin,
Din cer, tăcut, cad streșinile scunde,
Acele foste 'mbrățișări, deplin,
Pe trup ca urme de inele-i vin,
Și, dreptă, în nopți interioare-ascunde
Salt lin albind sub lună cavalin.

(Vladimir Streinu: Romantice)

Stă așezat pe un tron de raze,
Un colan de vrajă locul incinge.
Dă ocol cu calul Făt-Frumos și plânge,
Svonu-i de vibrație nu-l poate-atinge.

În camera oprită e-un ochian de aur.
Acolo a văzut Făt-Frumos pe Doamna
Chiralița.

Se legănară ochii privind pe ape 'rvinse,
Și palide visuri își spuseră lumina.

(Emil Gullan: Basme. II)

Nu s'aude, nu se vede,
Dumnezeu e numai mla.
Uneori în noi răsună
Ca într'un dopot de argilă.

(George A. Petru: La stânga Domnului; fr.)

Oândul tău doarmă-și somnul mor-
mântului,
Nu caute spaima dintre înolturi și
abisuri,
Consumă-și în taină porția de visuri,
N'aude, nu vede, Creul pământului...!
(Teodor Murțanu: Creul pământului...; fr.)

Azi îmbrăcat-am antierul de paradă,
Mi-am pieptenit barba și părul de pe cap.
Pusu-mi-am colțurat potocap
Și tras-am în picere botforii scoși din
ladd.

În fața mea se 'nalță trandafir,
Soafa Domniei Mele, lângă noi,
Fetele cinci, băieții numai doi,
Am rânduit copiii noștri 'n șir.

Și-acum așteptăm Oiudeful ca să vie.
Ci niciunul din noi nu va să fie mori,
Că 'n mâni evlavioase însumi port
Prea mândră cu trei turle ctitorie.

(Paul Sterian: Ctitorii)

Rugați-vă pentru umiliția plugarilor
Și a aurului — fugind cu soarele
tării în răuri,
Să nu pălăie în coliere.
Rugați-vă pentru-ultima privire a că-
pitanului de bord.

Care va măsura ca un fir de plumb
Temeliile de cicoare a mării.

Aprindeți o lacrimă pentru câmpurile
înjunghiate de trenuri,
Pentru toate sufletele, cari nu pot
veni pe pământ

Să ne stărnească pe frunțile reci mu-
surtoarele stelelor.

(Virgil Gheorghiu: Poem; fr.)

S.

INCHEERE

Niciun cuvânt nu-i de aur,
Nicio inimă nu e pură:
Regii fără armură
Căcă pe cuvinte și pe inimi.

Cine știe că tăcerea-i grai
Stins sub ascuțitul săbiilor,
Clopotul de-alarmă al corăbiilor
Cu aur în targul unui ocean?

Victoriile nu mai strălucesc pe coisuri,
Cavalerii au murit sub seut
Într'o cruciadă în evul dispărut,
Le-au rămas doar fotografiile.

Trupurile se îndoaie sub cruce
Cu semne olimpice la patral.
Dintre oameni încă nu sa ridicat
Niciun zeu și niciun profet.

Aurel PUTNEANU

EPIGRAME

Oragului Brașov, care are fa-
briici de avioane.
[Ziarele înregistrează tot mai
deese accidente mortale de
aviație].

Ai fabrici mari de avioane,
De asta toată lumea știe,
Noi te 'ndopăm cu milioane
Și tu ne construiești... sicrie.

Poetului Mircea Streinu care
nu poate căpăta dola „Scrit-
torii români” premial pentru
voluntă: „Lășteră cu anexă'n
vie”

Pentru creații meritorii
Te premiază „Scritorii...”
Dar banii ce îți i-au promis
Au fost clasați... „anexă'n vis”.

Valeria I. POSTEUCA

Norocdele se încheagă și își trăesc
viața lor printr'un duh tainic, care se
câdește deasupra lor, nevăzut dar sim-
țit. Într'un empireu de mistică națională
se odună, pe planuri extra spațiale și
temporare, tot cugetul, toată simțirea
și toată voința lor de a fi. Dacă naștile
nu reopără prin oamenii lor spiritul su-
perior al existenței și dacă nu-și zi-
desec templul credințelor cărmulitoare,
sunt pieritoare și dispaer ce norii alun-
goși de cura vânturilor, Deaceia, orda-
cătoari încercăm să căutăm filința sau
rostul neamurilor, pornim pe drumurile
care duc îndărăt, acolo unde s'a format
sufletul lor.

CONST. D. IONESCU

C R O N I C I

* Nu e nimic mai desgustător ca o tinereță văduită pe arginții sunătorii. O imensă scârbă ne copleșește când gândim la tinereți, cari se scot la bălciu, ca să le sune toba patronilor de tarabă la urechi. Iată, mă gândesc la nenorocitul Petru Bellu, sînsistrul „literat” al caselor cu anumite perdele. Ne doare că trebuie să scriem astfel despre un tânăr, dar tînărul acesta e un spin, depe urma căruia curge pu-roiul fetid al „romanului” pornolog „Apărarea are cuvântul.” Și a mai scris inconștientul întotdeauna al firmei Ig. Herz „Cazul doamnei Predescu.” Uitați-Vă la copertă. Ce caută crucea pe coperta romanului pornografic al bietului Petru Bellu? Auzim că, la București, lumea a reacționat prompt împotriva blasfemiei belliste. E un prim semn al revoltei publice contra acrușinării editoriale a d-lui Marton Herz, amestecător de otrăvuri.

* Fiindcă veni vorba de copertă: „Goana după dragoste”, romanul lui H. Mann, a apărut în traducere românească. Nu era absolut necesar să apară în românește. La urma-urmei, putea să se lipsească și literatura germană de aberațiile fratelui lui T. Mann. Dar asta nu ne interesează deocamdată. Spunem „deocamdată”, căci, la toamnă, va apare o carte a noastră care se va ocupa mai precis de pacostea literaturii pornografice. Ceeace vrem să menționăm, e că „Goana după dragoste” a apărut cu o copertă, care ofensează bunul simț al oricărui trecător prin fața vitrinelor de librărie. Atragem atenția ministerului instrucțiunii. O carte cu astfel de copertă e un ultragiu adus moralei publice. Și să nu uităm că responsabilitatea editorilor ar trebui să fie reală, căci inconștiența lor propagă fermentii destrăbălării în rândurile elevilor și a elevelor, cari văd cărți de teapa „Goanei după dragoste” în orice librărie.

* Cărțile de poezie, eseu și teatru, apar, de obicei, în editură proprie, căci editurile mari se ocupă, tot de obicei, cu serii mult mai convenabile, dacă nu artei, cel puțin purgii. Evident, în astfel de condiții, autorii nu-și pot difuza cărțile. N-ar fi util ca „Fundațiile” să ia asupra lor comercializarea operelor apărute în editura autorilor respectivi? Supunem forurilor competente această sugestie.

* În curând vom documenta cum o serie de publicații — reviste și ziare — își bat joc de ceea ce avem mai românesc în sufletul nostru. Îi rugăm pe toți scriitorii români să protesteze prin scrisori deschise, motiuni etc. împotriva spiritului destructiv al inconștienților, cari subminează vrednicia

acestei țări.

* Noi credem într'un destin românesc. Asta e țaria noastră. Conștiința că vom continua întotdeauna, orice urgia s'ar abate asupra noastră, linia de jertfă și muncă a părinților noștri, cari n'au cerut monedă pentru cuvântul lor românesc, ne dă încredere, mândrie și satisfacție. Știm că mandriții hrublor și cațării frontispiciilor roșii vor tăbări asupra noastră. Știm că aurul, pe care-l cizelăm, va fi aruncat în mlaștinile tăcerii lor conspirative. Știm că oculta patronată de imbecili stângi sau stângaci își va scupa balele, ca să ne împoaste. D. r mai știm ceva: avem și prietenii. Și aceștia vor răspunde mai bine ca noi. Nu ne temem. Prin sângele nostru n'a trecut nici un venetic, nici o prolipeadă bizantină nu s'a aciuat în el. De asta avem curajul să ridicăm flamura. Și azurul va fi mai frumos pe frunțile noastre — ale tuturor.

* Ne crește inima când vedem cum se strânge temeinicia românească în jurul nostru. Ori câtă prostie ar fi în unii oameni, le-o iertăm. Dar nu vom putea ierta răutatea — și-o vom arăta întotdeauna, s'o cunoașcă toți.

* Este o tinereță, în care, nu mai crede nimeni: tinereța lașă, acusună sub faldurile intrigii, tinereța bărfăreță a vânzătorii, tinereța antiromânească — o îngrozitoare tinereță falăă, care vrea să parvîndă cât mai sus, ca, apoi, să împoaste. Venin, bale și aproximație în cultură.

* Spun cățiva că nu avem tradiție. Dar cine susține asta? Nenorocii, cari nu s'au desprins niciodată de zidul cafenelelor, cari sînt perfecți în cunoașterea tuturor curentelor filosofice, literare și sociale din străinătate, dar cari n'au habar de ceea ce înseamnă a fi român, de ceea ce românește la țara noastră. Mihail Ralea a spus că... — înăz nu vreau să mă siliți să arăt ce spune Mihail Ralea, pentru că omul cu acest nume și-a aplecat o rușinoasă palmă pe obraz și, oricum, obrazul acestui nume e românesc, ca și al lui T. Teodorescu-Braniște, ca și al lui Demostene Botez.

* Marile-Lor, domni ai spiritului românesc: Ștefan, Alexandru, Mihai, citori de lumioă, Brăncoveanul creștinătății uluite de țaria Lui sufletească, Bălcescu, sfântul Bălcescu, Horia, craiul țărănimii obișnuite, lanțul dreptății căleate în picioare, Cuza al Unirii, — așflete, cât te bucuri! — Mihai Eminescu — iată limba românească, deplin și mimnată cîntec! N'avem tradiție? N'avem cui ne'nchina? Ah! Negativității... bieții țicăloși, cari urlă la răspântii că n'avem tradiție româ-

nească! Numele voevozilor creac ca niște muni în amintirea noastră, numele cărturarilor sunt turle de lumină mereu vii. Negativității cad în extaz în fața Stuarților sau mai știu eu a cui, dar nu văd că aici, între plaiurile carpatine, s'a alcătuit dărzezia de granit a unui popor mândru, care presimte că e chemat să mîdă creșteze semne de glorie prelungidească.

MIRCEA STREINUL

Nu odală și nu de scurt timp s'a relevat incapacitatea intelectualului român de a se fixa, de a se dedica. A mai fost acuzat de lașitate, de lipsa de coeziune sufletească a acestei clase, de lipsa unui ideal, deci și a unei preocupățiuni mai înalte, restrîngîndu-se laolă activitatea sa la viața cotidiană. Dar ceea ce ieșie pentru prima dată pe orice ochiu mai atent, ce privește societatea românească, e tocmai un contrast abrupt între intelect — preocupățiunile intelectuale și viața privată a ei (clasei intelectuale).

Și acestea toate — zicem noi — fiindcă lipsește o ierarhie morală. Lipsește simbolul prim al acestei nații, multiplicat de aspirațiile individuale ale fiecărui ius in parte. Nu lipsa unei instituții se resimte — dupăcum pretindea cineva chiar acum în ultimele zile — ci lipsa de respect față de un ce inepuizabil, imponderabil, mereu însă prezent, care să delimiteze și să înscrie nou — valența, în demersurile pe cari le ia. Lipsa acelei singure unități de măsură: criteriu unilar al întregii națiuni.

În jurul cui să se polarizeze aspirațiile și energiile acestui neam? Care este omul predestinat jertfei, autorizat de Providență, a cărui autoritate și prestigiu să nu i le poată nimeni desnimți? Iar umbrele trecutului nu pierdut făcăra purificatoare ce îmbăia sufletele cu mireasma victorioaselor vremi, redându-ne libertatea deplină. Dar libertatea vine cu răspundere și noi simțim greutatea ei, fără să putem înălțura păcatul.

Începînd cu mormântul lui Ștefan dela Pîlna și terminînd cu cel al eroului necunoscut, cine dintre acei fii ai acestei patrii, venind în fața acestor altare, se apropie pătruns de o adîncă pietate; pătruns de duhul religiozității, conștient fiind de marea taină a jertfei și a tradiției ce zace sub piatra rece de mormânt?! Profanarea și sacrilegiul sunt indispensabile, astăzi. Și dacă toluși avem sărbători, în cari se cinstește memoria unui mare dispărut, dacă toluși se pun cununi, se ridică busturi, etc. acestea toate sînt snobisme și convenționalisme sterile.

Ierarhie, iată ce ne trebuie ierarhie și cultul oamenilor mari. Religiozitate.

MIHAI CAZACU

R E V I S T E

Adevărul literar și artistic a ajuns pur și simplu catastrofal. Nici măcar cronicle — din ce în ce mai grăbite — ale d-lui G. Călinescu nu reușesc să salveze gazeta evanescentă din mediocritatea nu știm prin ce miracol tolerată de către patronii ei.

Azi, revista de categorie prostițiu a d-lor Zaharia Stancu și Petru Manoliu, o respădur de curând. Menționăm că, în ultimele numere, colaborările supărătoare ale câtorva falși scriitori au dispărut.

Cuvântul liber cere „desmetecirea ultimilor proletari”, reintegrarea d-lui P. Cantantinescu-lăși la învățământul superior și alte balaverno. Domni dela „Cuvântul liber” nu crută banii, deci: cereaule, plai-vazul, ci’șeele și materialul formidabil de reclamă, ca să dovedească roș pe alb că neamul ăsta își poate permite orice pe moșii românească. Oare „Cuvântul liber” vorbește în numele unei convingeri? Da și nu. Vorbește în numele unei convingeri corelării d-lui Pauker, și nu vorbește în numele unei convingeri, ci al statelor de pleacă, d-nii Demostene Botez, T. Teodorescu-Bramiște și Mircea Grigorescu. Primii doi sunt iremediabil „convertiți” în frontal pauperism. Pentru ultimul, mai avem așteptări. Nădejdi că se va duce cândva în lundul manșilor, să-și bosescă linierea pierdută în faldurile de beton ale Sărădarului — în nerezeele vândută pe bancnote slăboase și ca iz de sudoare jărătească. Ohi Umanitarismul burtos și de paradă al „Cuvântului liber”, umanitarismul ghițușilor, al proletarilor și-al cinciilor!

Reporter calcă pe urmele „Cuvântului liber”. Aceșii perillare la creații românești, aceșii atânlăgie în problemele mari ale timpului. D. H. St. Streinuș — de cădă cu un singur „n” la coadă? — combină notele instituite „ale unui a-politic” — noi i-am zice: „ale unui a-cesal” — lăturând vderentele superficialului scepticism de minor france-șism, poate interesant acu 20 de ani, dar complet deplasat în anul 1935. Mai găsim obrăznicia — însă precedent în publicistica noastră — a d-lui A. Robot, care, în linia nerelicitei unei rase, mănăște lucruri și chipuri, cari trebuie să ne fie dragi. În rest: nume periferice, condece „gramete”. Precizăm că „gramet” nu se explică etimologicște din numele Grama, care aparține directorului din Ironicipul „Reporterului”.

13 e una din cele mai serioase publicații regionale. Conducătorii ei, d-nii Pavel Nedelcu, A. Călinescu și George Carneriță omăglie tuturor scriitorilor țării. Acolo am întâlnit simți românece, talent autentic și atitudine hotărâtă împotriva diverșilor Sebastiani. O eroare: cronica laudativă asupra romanului „Urechea lui Dionys” și a cârtii de poeme „Cățătoric cu funicularul”, căci, atât d. Virgiliu Moanda, cât și d. Șașa Pană, e sunt, poate, doftorii acceptabili, însă în nici un caz scriitori. Din suvarul ultimelor numere, desprindem „Trepte”, nuvela de larg plan

epic a d-lui Apostol Fulga, care ar trebui să apară și în volum.

Viața literară, care se menține datorită sacrificiilor d-lui I. Valerian, a intrat în al zecelea an de apariție — ceace constituie un adevărat record pentru timpul nostru.

Vremoa. Nu șalegem bine revista d-lui Vladimir A. L. Donescu, care nu aderă la nimic, menținându-se într-o neutralitate supărătoare — supărătoare, evident, pentru cititorii nedumeriți de colaborarea d-lor F. Aderca, Sergiu Dan și Geo Băgza, completamente străini de spiritul general al acestui hobodomdar. După articolul d-lui V. A. L. Donescu, care a pus, destul de just, pe tapet problema evrească, era de așteptat ca întregie clică aderiați să se retragă din coloanele „Vremii”. Dar aderții au rămas, pentru că obrazii li s’au lăcut de gura și caucea vulcanizat, iar creerii de sineală. Li rugăm pe d. V. A. L. Donescu să ne răspundă, românește, fără flori de stil și fără consiliul prealabil cu păreții — au perșii — din redacție: oare slove pîrintelui George A. Petre dela Oradie n’ar sta mai frumos în chenarele „Vremii” decât tebeul etilic al d-lui Geo Băgza, care-l pastășește cu tusea pe Ilja Ehrenburg? — oare prozatorul N. Cantonienu n’ar cinati mai mult paginile decât compitolor adanice Ieronim Șerbu? — oare Șimon Stoiancu, Virgil Gheorghiu, Silviu Cernu, Teodor Searle, Teodor Mureșanu, Mihail Chirnoagă, V. Casianopol și alții alți scriitori de bun simț n’ar ocupa cu mai mult talent spalturile decât gloata suburbană a Iroimilor? Nu poate li decât un singur răspus: „Da!” Și suntem siguri, d. Vladimir A. L. Donescu li va spune odată, răspicat, paraziților scriului românesc.

M. S.

Revista Mea, își formează un cerc tot mai select și mai numeros. Semnează Dan Rădulescu, Ion Banea, Titus Maloi, Vasile Marin, Radu Cyr, etc. În numărul trecut, Revista Mea a propus formarea unui front pentru unificarea doctrinei și propagandei naționaliste prin presa românească din provincie. Bineînțeles, Revista Mea a primit din toate părțile adieșii. No’ ne simțim încadrate dela început în acest front. Revista Mea vine de astă dată cu precăzări absolut necesare: E nevoie în primul rând de o spiritualitate comună, care nu poate li decât apiritualitatea românească cerută de momentul istoric. „Atât indiviții cât și popoarele ca ansamblu, nu se mișcă și nu purced în realizări mari decât sub imboldul unui puternic sentiment”. Forja motonă e sentimentul și credința, rațiunea e o simplă unealtă a acestei forțe.

Mai departe: „Când sentimentul ajunge — la o elită socială — atât de predominant asupra tuturor celorlalte încât să fi gata să-i scrieții toate interesele individuale și egoiste, până și viața, sentimentul acesta natural sub forma lui normăli capătă caracterul unei mis-

șii naționaliste. E clar, fără elită socială nu e posibilă mișca naționalistă. Această elită socială e desigur în formație în țara noastră. Pentru lămurirea ei în literatură și presă e nevoie de o delimitare precisă. Nici un scriitor român nu poate trece parca cealaltă a spiritualității iudevești și politizaniste. Cei cari s’au pretext că fac poezie artă pentru artă continuă să rămăie pe linia literaturii pauperiste, chiar în-căzrul când, zic ei, n’au oții în cila nici în mănecă cu Pauker, n’au ce căuta în frontul literelor românești. Se ne înțelegem și mai ales să ne cunoaștem.

G. M.

Insemnări sociologice. Apariția unei reviste științifice la Cernăuți sub conducerea profesorului T. Brăileanu trebuie însemnată cu o dată importantă. D-l T. Brăileanu face parte categoria adevăraților sacerdoti ai științei. Fie insuficiența mediului cultural, fie conspirarea bine organizate au contribuit la iguizarea acestui savant român. Incontestabil că în sociologia românească T. Brăileanu va rămăie depășind trecutului, înfruntând prezentului. „Insemnările sociologice” asează sociologia în plină arenă socială. Ele vor atânlăgia cu viața socială așa cum e. Știința socială trebuie să devină și în o forță în activitatea noastră practică. În numărul prim colaborează: D. prof. T. Brăileanu: Ce vom „însemna” și „Gregașii inițiali a sociologiei”, D. Leon Topa „Răzășii”, D. Barbu Șușanșchi: „Literatură și sociologia românească”, D. G. Macrin: „Disciplina și camoraderia ca forțe politice”, D. Ion Turcan: „Câte date în sprijinul unei probleme”, D. V. J. Postecuc: „Deslășințarea Teatrului național din Cernăuți”, în numărul al doilea citim studiul sociologului francez, Gaston Richard, directorul „Revistei internaționale de sociologie” din Paris, trimis pentru „Insemnări sociologice”: „Cum s’ar putea înlocui dovada experimentală în sociologie?” Mai semnează: Traian Brăileanu „Ștefan cel Mare și arta de a guvernă”, Gavril Ionescu „Cerințele noului drum”, G. Macrin „Statistici și crime”. Urmează revista cărților, revista revistelor.

L. T.

Alexandru Contacuzinc: Românul de mâine. Raportul d-lui A. Contacuzinc, ținut în congresul general al studențesc dela Craiova în 1935 este un adevărat îndreptur de nouă viață. Autorul pleacă dela constatară că Europa este atânlăgie la o răspântic. Trăin timpul în care națiunile se divid în două: stăpânitoare și cele de umiliți rușii. Numai o transformare îndăncă a ființei noastre moștește de azi ne poate dela o nouă viață, o nouă Românie. Se nănzăază pu larg căsă vor trebui să fie lașzii. Fie Românului de mâine „Românul de mâine trebuie să aibă gustul și răpînderă existenței severe, dure, eroic”, să aibă simțul eului colectiv și al binelui național și să mai aibă cele două însușii atât de egomolos blestamate azi, să fie violent și să fie „extremist”. Sentimentele cari vor trebui cultivate în românul de mâine sunt: întransigența, tenacitatea, mândria, curajul, ambițiunea, cinstea excesivă, dragul muncii, rigiditatea, voința puternă, voința de afirmareșiu. Încrederea în sine, simțul demnității de om, intoleranța, creștinismul și antiiudaismul”. —

L. T.

PR. Cărțile, revistele și manuscrisele pentru ICNAR ea vor trimite pe adresa d-lui prof. Liviu Rusu Cernăuți, str. Eminescu 15.

ICONAR

Legea muncii și a tăcerii

Soarele apuse demult în râu de sânge. Peste coline se lasă aripa serii, largă, bogată și plină de tăcere. Deoparte muncitorii cu ochi aprinși privesc zarea. Muncitorii lac. O unduire misterioasă trece prin văzduh, aducând cu ea freacă zărilor de trudă aprigă și cutremurătoare. Adierea serii înfloare inimii și trupului. Muncitorii năvalnici și drepți par stane de granit: muncitorii lac.

Icoana muncii făcute revine ca o amintire depărtată, de peste jinduri, aprinzând torța pentru ora solemnă a rugăcunii. Gândurile se înalță unul de altul, tot mai strânse, până se opresc, înalte și demoe ca în fața unui altar: muncă și tăcere.

Și gândurile ne duc spre începuturile apocaliptice, în care omul peșterilor, pentru a începe războiul cu natura, porni nebun de setea cuceririi, se aruncă năpraznic și elementar ca rostogolirea stâncii, ca și căderea trăsnetului. Curând, însă, avea să cunoască forța dușmană, încercuindu-l nemiloasă, aspră și ucigătoare. Vijelia începutului doborâtă, s'a prefăcut în înclășare. Forța a cunoscut pentru prima dată durerea. Omenirea a trăit alunici, poate, cea mai mare experiență.

— Durerea creștă urmă adâncă, neperitoare urmă, căci, oprit în fața naturii ca în fața unui miracol, pe care îl ignorase până acum, omul se reculesc din adăncuri și — tăcu. Clipa durerii născu tăcerea. (Cine a spus că încă nu s'a născut nimic pe lume fără durere?) Și, moment unic, oprirea forței deslănțuite, tăcerea, întări dumnezeiește pe om; ea îl făcu rege peste întreaga natură. Pornirea oarbă de energie, ca prin farmec, cutremurată de durere, științivă de crugul divin al tăcerii, se prefăcu în sforțare chibzuită, nobilă în avântul ei: munca.

Munca: luptă continuă cu forțele naturii. Munca: ridicare a omului prin

sbatere neîntreruptă. Munca: armă cuceritoare a dușmanului de pretutindeni.

De când se cunoaște ceva despre oameni și faptele lor, de atunci se înșiruie epocile după marile munci săvârșite cu unelte de piatră, bronz sau fier. Proiectată ca o strătare unică, stă și azi istoria Egiptului cu baina-i tainică a morții, din care răsar uriașe piramide și temple, zidite în clipe de pioasă muncă. Peste timpuri străune imaginea marilor armate, a vaselor de pe mări, conduse în tactul muncii colective. Mai apropiat de noi, freacă zărilor surd al uzinelor și al fabricilor, fumegă roșu de aștăre diabolică.

Dintre darurile mari, cu cari se pot mândri oamenii, munca și tăcerea, una chemând pe cealaltă, ambele întovărășindu-se întotdeauna, constituie un element dinamic și esențial în structura sufletescă a omului.

Tăcerea înțeală ca o răcolire profundă prin atenție îndreptată înăuntru, tăcerea intimelor regăsiri și inspirații, tăcerea izvorului de elanuri e stare creatoare prin definiție. Cine cunoaște fericirea inspirației artistice iubește tăcerea. Cine a muncit cu mintea sau trupul, se închină în fața omului care știe să tacă.

Apostolul muncii și al tăcerii, Th. Carlyle, vijelios și aspru ca vânturile Nordului, dur și tăcut ca fiordurile ghețurilor nemiscate, investă omul mare cu harul muncii și al tăcerii. Omul mare, eroul, este creatorul epocilor de cultură, în el se resfrâng toate tendințele unei vremi. El a zidit istoria: prin muncă și tăcere.

Dar se privim acum pământul nostru, mamă care ne-a născut. Pământul țării noastre geme, zice cântecul. Din durerea pământului pentru căderea omului român a jăsnit flacăra de foc. Flacăra arderii și a purificării. Văpaia înorii, lierul roșu al cutremurării. Coloane după coloane se înșiruie

tot mai puternice pe drumul de naștere a sufletului românesc. Ele sunt numai voiață, nestrămutată voiață de-a învige ori ce obstacol:

Der cîntăc-vom mușii din temelie
Cu pieptul nostru răuri vom opri...

O măreață operă de reconstrucție națională este pornită. Clădirea trebuie ridicată nouă, din temelii. Revoluția spirituală, în al cărei marș „inimii de viteji s'arată", trebuie să izvorască din cele mai adânci pături de substanță umană, pentru a fi cu atât mai românească și mai nouă. Se va clădi pe baza unei educații sistematice, pătrunzând până în inima lucrurilor, pentru a ridica edificiul românului nou.

Ca un consens organic se impun — implocabile — normele de desăvârșire a societății românești: legea muncii; legea tăcerii. Formulate de însuși căpitanul speranței românești, aceste legi sunt menite să devină articulațiile de bază ale constituției pașnice a românului nou, care se zămislește azi mucenicit, hulit și ignorat mizelește. Trebuie adânc ancorate în colectivitatea românească aceste două legi pentru a dăltui formele chipului viguros, drept și neîmficat al sufletului românesc renăscut.

Pentru prima dată în spiritualitatea românească sună cântecul cadent al muncii românești:

Se stinge var, se scoate piatră
Și din păduri se taie brazi
Și'n cântece legioane
Lucrează dragii camarazi.

Să renaștem prin muncă și tăcere!
Vom crește imens. Să ne regăsim în orele de tăcere, sorbind din adăncurile ființei noastre energule ce trebuie să le dăruim patriei!

Tăcerea bolților închisorii, tăcerea înfrigurării pentru o țară nouă, dreaptă și cinstită, tăcerea muncii în camera noastră umilă, tăcerea trudaică a taberelor de muncă și a șantierelor trebuie să cutremure munții și pădurile, văile și apele pentru ca să se izbăvească acest neam.

LEON TOPA

T R E I P O E M E

NEOHAI DUCEASCĂ

Îmi place să trăiesc ca pădureții, vara, în pădure,
cu suflet acru, necioplit și dur,
să mă hrănesc cu ploți și vânt (sunt și zile pure):
numai argint suflat pe fond de-azur.

Ca să-mi crească visul ca un lujer, drept,
mă 'nvălesc cu nopți ca 'n frunzare cerbii;
iar pe cer de seriu semne, norii — aștept
licurici s'aprinadă stele 'n roua ierbiti.

Mă trezesc atunci din senin haiduc,
hoț la drumul mare (pe Calea Lactee),
măsurând chimirul, aur cât să duc
și 'njurând de sfinți ca noaptea 'n loc să serc.

ITINERAR

— Inscripție pe-o aripă de aeroplan —

Spre culmi de-azur un cântec urcarea ne 'nflori,
ne îmbiau livezi de cer atât de clar,
c'am apucat cărarea spre neajuns hotar,
mereu împinși de dorul de-a nu ne mai opri.

Rămase 'n urmă drumuri, ne arborau chimenări
în fluturare albă de ispitiri și doruri,
dar ne învinsese selea bețiilor de goluri
și ne-ameți adâncul albastrei depărtări.

Mai sus, spre fărumbi fără reț,
să poposim, o, suflat de-apururi insetat,
la început de noapte, sub cer înrouat
să adormim pe-un maldăr de vise și de stele.

PRELUDIU

Stingere lentă, cu poposuri albe,
descăteșterea spre-o lume nouă,
ne va 'nflori viața în plante și în rouă
și așa se va înfiripa descătușarea zilelor noastre.

Cântec va musti în boabe și sunet de salbe
va miși în frânturi de crepuscul,
timpuri trecute vor aprinde minuscule
universul lor de singurătate.

Cândva vom poposi pe-o creastă de leat,
vom asculta cucerirea slabă a orelor;
apoi, vom urca mai departe
suisul alb al norilor
și, iată, așa va sbrna
ultima filă din carte.

Permanențe românești

VASILE PÂRVAN

(1882 — 1927)

Se dădea la o parte nouii de
furtună pentru a deslușind limpezimi
noui. În liuvial de viață al neamului
se lăeau la fund, spre seninul uitării,
sufletele căzute pe câmpul de luptă,
ca niște pietre grele de iubire. Și, totuși,
zările erau tulburi. Pleava, ridicată
în înălțimi de vântul războiului,
întucea până și sufletele călitate la
temperatura luptelor dela Mărășești,
acolo unde „s'a lăurit din nou prin
moartea incomparabilă, pactul vieții
eterne al rasei noastre" (1). Când s'au
întors, oțelii: în lupte, și erau gata să
ridice templul soarelui nou, glorioșii
„preoții ai jertfei" au găsit locul pus
sub stăpânirea întinericului. Un cult,
necunoscut spărgătorilor de fronturi,
se sărbătorea acasă: „cultul hranei".

Lumina soarelui nou nu putea răsbii
până la glia românească. Atunci, am
simțit nevoe de luminaștori puternici,
străfulgerați de eternitatea românească,
transfigurați de noui strădenii, necru-
țători, ireductibili.

Așa, în zori de veac, a spărut con-
turându-se în permanență românească,
Vasilie Pârvan.

Porni dintr'un sat depe meleagurile
Iecuciului, cu deprinderea de-a fi pios
și a pune măsură în toate, învățat de
maică-su silința pentru lapte bune (2),
și, câștigând dela marii dascăli ai tim-
pului gustul pentru migăloase cercetări
științifice, a sorbit la Școlile Apusului
învățătura antichității greco-latine, des-
coperind rezonanță între gândurile lui
și gândurile strămoșilor (4). Războiul,

uriasă închețare de de forțe și jertle,
a sădit în Pârvan speranța unei vieți
noui, purificată de toată umbra răului,
simțetizând personalitatea, tot mai de-
plină și mai cuprinsă de timpul rom-
âneesc, a gânditorului, a artistului și
a omului Pârvan.

Cei ce-a luat pe umerii săi crucea
se cuvine să o ducă până pe muntele
răstăgării. Lupta cea de-a doua, era
să fie mai grea decât cea dintâi. Nu
luptă de supremație fizică, ci biruință
adâncă asupra animalității ce ne cop-
leșea.

După victoria cea dintâi se punea
întrebarea: „Cine va crește nașunea
noastră întru eroismul, activ, creator
și sigur de roatul jertfei sale? Cine va
alcătui acum noua generație? Cine va
hotări de gândul întraripat spre cele
vecinice ale acestui neam? Preoții
hranei, ori preoții jertfei? Căci preoții
hranei știu încănta mai iscusit turmele
nevinovate de oameni săraci cu duhul.
Și grava demnitate cu care se impo-
dobesc ei, e așa de impunătoare, că

ei par a fi înșiși tinerii virtuții" (5). Pentru „preoții hranci” singurul scop al vieții e fericirea indivizilor. Acesta a fost drumul cel mai nimerit, pentru reînnoirea a animalitate. Despre ceilalți, dascălul Părvan spunea: „Pentru noi singura biruire a bestiei din noi — singurul scop al vieții — e lucrarea pentru aproapele; suprema sacralizare a vieții e moartea pentru aproapele, cu atât mai mult însă pentru ființa ideală, prin excelență spirituală care e patria; suprema caritate e darea vieții tale spre a păstra viața celui iubit, cu atât mai mult spre a păstra viața patriei tale”.

Era o clipă când și cei mai buni au pierdut orice nădejde: „Înlăuntrulării tale nu vezi decât necinste, cățărare desperată către locurile cele mai de sus, goană după avere, murdărie a tuturor numelor curate de luptători, fără frică împotriva răului, aprobare stupidă a mulțimei dată nu celor care-icer virtute ci celor ce-i laudă vișile” (6). Salvarea nu putea veni decât tot dela nesecatul rezervor de viață al rasei noastre. Părvan era atât de convins de acest lucru încât o considera cea mai nobilă depe pământ. Ea trebuie însă, scăpula de această „clasă supra-pusă”, care n'a moștenit nimic dela „Geții cei nemuritori”, nimic dela „eterna Romă”, și n'a învățat nimic din „luptele pentru libertate”, purtate de rasa noastră. Printr'o educație aleasă, printr'un sistem propriu de erarhizare și selecționare vom isbuti să scoatem din săoul strănimii, conducători ce ne lipsesc. Metodele întrebuițate, însă, de școala românească, i se par lui Părvan deosebit de periculoase: „Fiecare națiune, zicea el la deschiderea cursului său la Universitatea din Cluj, trebuie să-și aibă metoda proprie de desanimilizare a mulțimilor și de selecționare a talentelor și gențiilor. Copiii țăranului nostru, viu și clar la minte, n'au nevoie de pisălogeala ucigător de metodică, născocită ca sistem educativ de națiile greoaie la spirii pentru copiii lor molăși și inertei” Părvan crede că cea mai bună metodă trebuie să revie unei cât mai serioase educații intelectuale. Selecționarea și erarhizarea elementelor intrate în școală se va face cu „piatra de încercare a Cultului Ideei”. Era calea ce i se părea cea mai simplă și mai potrivită acestui mare iubitor de gânduri. Mult nu s'a oprit Părvan la problema educației, totuși a observat, la timp, locul ce trebuie reținut educației voinței și simțirii: „Oportunisme, tocmeli, reducibilități nouă nu ni sunt permise. Noi suntem preoții aspri ai unei religii de purificare. Noi suntem chemați să fim ireductibili sau să ne retragem din luptă. Căci asupra noastră apăsă răspunderea întregii vieți a națiunii”. De aceea la

clădirea noului templu nu e nevoie de mulți; „Entuziasmul celor mulți, nu ține decât până la primul obstacol, până la prima jertfă. Tăria de caracter — singura noblețe adevărată în lumea muritorilor — e o floare rară, lar fără ea toată învățătura depe lume, tot leontul creator, e un simplu amuzament egoist”. Astăzi înțelegem bine acest lucru. Poraiți atunci, au căzut, s'au retras în mod laș din luptă dintre cei mai buni și mai talentați, cari până mai eri au deschis drumuri și s'au voit pilda.

Dar nu numai priu cuvânt, ci și prin întreaga sa atitudine în viață, a influențat Părvan asupra tineretului: „O înaltă noblețe morală, îl făcea să acorde vieții totul, în timp ce pentru el însuși se împiedica să aștepte ceva. Această atitudine este virtutea capitală a pedagogiei lui Părvan” (7). Gânditorul Părvan ne-a învățat să pătrundem fericirea eternității noastre și bucuria biruinții gândului omeneș asupra inerției cosmice.

În Părvan sa elidește dovadă istorică a superiorității daco-romane ca rasă, a superiorității spirituale. Părvan ținea să demonstreze oriunde superioritatea spirituelului asupra materialului. Soarta umanității întregi și soarta popoarelor a fost hotărâtă întotdeauna, de spiritual. Numai acolo unde e superioritate spirituală e istorie. E supe-rioritate numai pe necesitățile existenței înseamnă a recădea în animalitate. Dar nu numai împotriva materialismului, ci și împotriva socialismului greșar se ridică Părvan, optând pentru un „individualism apărător al libertății creatorilor”, care de fapt proiectează spre noi tendința de erarhizare și disciplinare immanentă noilor cerințe. Bienele social e superior binele individual. Omul nu valorează nimic, lucrând în afară de societate.

Deasupra rațiunii omenești există o Rațiune Superioară, care conduce toate. Viața însăși e o realitate ce ne depășește: „e vibrarea și ritmul lumilor nesfârșite”. Ne e rezervată fericirea că odată și odată omenirea să devie conștient de propria-i vibrare în ritmul cosmic.

Artistul Vasile Părvan izbutese să toarne în Memorialele sale stilul academic românesc cel mai distins. Fiecare frază e săpată cu dalta. Sunt gânduri și simțiri căzute în ritm de vorbă. Părvan credea în misiunea scriitorului și 'n scrisul său, dar nu credea în scriitorii. (8) I se păreau cu toții prea mici la suflet și nedemni de misiunea lor. Era împotriva artei libere, lipsite de orice fond. Arta pentru el nu valoarea numai prin frumos, ci și prin adevăr. Arta trebuie să exprime sufletul românesc întreg. Cuvântul trebuie să cadă în ritmul suntețese al creatorului.

Dar cuvântul nu e niciodată satisfăcător, de aceea dragostea lui Părvan pentru arta plastică. Un simplu gest turnat în marmoră poate spune mai mult decât toate cuvintele. Nici gândul alicea, însă, nu-l linișțește: „Nici marea bucurie, nici marea durere nici fericirea, nici moartea, nu se pot spune, în nici un mod simții pipăit altuia... ce e comunicabil e, prin esența lui, comun, obișnuit. Marea iluminare interioră e necomunicabilă”. (9) Penimismul lui Părvan, totuși, se oprește în lafa negației a prăpastiei și intuzericului, zidind punte către Dumnezeu. E destul că suntem oameni. Adevărata viață nu se poate exprima, adevărata viață e tăcere. „Tăcerea e moartea vieții și viața morții”. Și astfel descoperim la noi gândul permanent românesc moștenit dela Geții nemuritori, gândul morții senine și liberatoare.

Omul Părvan era un singuratic și un aristocrat. Nu s'a putut niciodată înesdra, nici măcar în viața sa de toate zilele, joșnicilor timpului. Ochiul lui vedeau numai trecutul ca adevărat sfânt și viitorul pe care ni-l vom face glorios. Pierzând de timpuriu soția și singura-i feliță, a rămas și mai singur, cu știința și arta pe care a știut să le pue în slujba neamului. Oriecât de genial ar fi un om, în nesfârșitul lumilor el nu 'nseamnă nimic; patria și rasa românească fiind, însă, realități ideale lor trebuie să ne supunem.

Nu se 'nghesuia la onoruri. Pentru tot ce făcea nu cerea nimănui nimic. Aceleși simții superior l-a făcut să respingă propunerea de a fi șef de partid. A refuzat mereu să facă politică de partid. A refuzat până și scaunul de mitropolit primit, ce i s'a oferit ca licențiat în teologie. Vasile Părvan a pătruns pilda lui Christos, deslășimie prelundeni, dar nu se putea împăca cu creștinismul oficial, pe care îl dorea lipsit de orice urmă de materialism și oportunism. Să facem bine, fără a cere ceva în schimb, nici măcar fericirea viitoare. Nu găsim o pildă asemănătoare omului Părvan, în toată istoria literaturii și filosofiei contemporane. Atăta echilibru între vorbă și faptă. În vreme ce toată lumea, se închinea vorbei goale. Părvan scrie acea memorabilă odă tăcerii: Laus Daedali: „Tăcerea e centrul lumii. Spre tăcere se adună toate ca apa spre prăpastia neagră. Se îndesăz loți împrejurul linișței, spre a-i găsi înțelesul și toți se liniștesc în jurul ei și asupra tuturor se așterne stăpânitoare tăcerea. Tăcerea e Zeul Necunoscut”.

Întreaga viață a lui Părvan e un imn închinat mucic. Mucic intelectual și manual. Școala sa dela Roma, a „lucrătorilor manuali”, forma o comunitate de mucă, din care au eșit oameni în toată puterea cuvântului.

Autoportret imoral

s a u

confesiunea secretă a unui arivist sincer

MOTTO:

„Dă-i celui ce ti-a avut
„Și-i vede ce ti-ai văzut”.

Un năvesc din Căminușii Străine.

Magistrul Pârvan era convins că numai prin muncă vom putea demonstra superioritatea noastră tuturor. Și Pârvan afirma aceste adevăr, care e un principiu de viață al generației tinere românești: „Munca e ritmul vieții. Ea dă, ca și libertatea, tărie și frumusețe și caracter propriu ființei noastre. Ea aprinde în noi lumina aceea cerească de care se luminează toți cei mai slabi în jurul nostru și cari recunoașcători înconjură cu iubirea lor lumina mai puternică a sufletului nostru. Iar de multa muncă a milioaneilor de lucrători harnici, luminează omenirea ca soarele în amiază”.

Pârvan era omul, care părea că vine din altă lume. Puțini l-au înțeles. El ar fi vrut să-l înțeleagă toți. Și mai puțini s-au găsit în stare să-l urmeze. Ci creația sa științifică e monument de slavă al rasei noastre în fața lui Dumnezeu și u lumii și fir de mândrie românească tors în noi spre veac. Slova scrisă de el ne pătrunde cu chezar de divine luminări. Din gândurile lui am cules fericirea eternității noastre ca neam, pregătire pentru zilele mari ce sunt aproape și măsură în aventuri. Omul Pârvan a fost îndreptar și pildă pentru românul ce vine. Pe drumul spinos al noului ideal, tineretul îl regăsește astăzi.

Cel ce nu renunță la crezul său, nu poate fi biruit prin moartea fizică, ci sufletul, supraviețuitor, răscolește nouă energii, cari se aruncă pentru a-celaș crez, mai vertiginoasă, mai neînțeleptă la luptă. „Preoții jertlei” au rămas la datorie. Din jertfa lor a început să licărească mai tare speranța. Din munca lor se ridică, iară, mânăstiri și cetăți și iară se roagă poporul Dumnezeului celui Prvaintal. Ci în prăpăstiiile din adâncul iutuneric, se retrag „preoții hranei”.

G. MACRIN

- (1) V. Pârvan. Memoriale. Buc. 1923 p. 125.
- (2) E. Pannitescu. V. Pârvan. Buc. 1930 p. 7.
- (3) Teză de doctorat: Die Nationalität der Kaulleula im römischen Kaiserreiche. Breslau 1909. Călătorie de studii în Franța și Italia.
- (4) V. Pârvan. M. Aurelius Verus Caesar e L. A. Commodus Buc. 1909.
- (5) V. Pârvan. Memoriale p. 134 și urm.
- (6) V. Pârvan. Idei și forme istorice Buc. 1920 p. 19.
- (7) Tudor Vianu. Idealul omului elastic Buc. 1924 p. 135.
- (8) Căndirea VII. 9. Em. Bucuță. Vasile Pârvan al mintirii.
- (9) Căndirea XIII. I. Al. Burniacanu: Pârvan Gânditorul.

Supremul scop al luptei noastre e spiritalizarea vieții marelui organism social-politic, și cultural creator, care e națiunea.

VASILE PÂRVAN

— Totul este să-ți știi alcătui auto-biografia. Din copilăria mea eu lac mahalaua și șefia de bandă șterpeli-toare și aruncătoare de pietre, dar pomezeșc cu evlavie satul de baștină de sub umbra curții boarești. Dacă se află că satul e pripășire venetică de alt neam, atunci repede mă rup de el și spun că am strămoș slujbaş de curte, rod din dragostea rustică a slăpănului și ială-mă batar pe jumătate Ivan moldovan și o boareșc. —

— M'am săturat de lunga tinerețe molecomă sub oblăduirea ta. Mi-ai deschis casa și familia, și depe treapta asta am putut ajunge altele. Acum dece te miri că sunt bădaran? Nu te pot menaja căci mă supără ce-ți dătorez. Te încumeți să te îndispuși de asta? Fii lericici că ai luat parte la înălțarea mea. Acesta e rolul lău în viață, și dacă nu mă ajuți mai departe greșești, căci vina nereușitilor mele vei fi tu, și mă voi răzbuna.

— Sunt hotărât să reușesc în carieră cu orice preț. Vreau să fiu bogal și puternic. Acuma înlătur cu pumnul și intrigă pe tovarășii primejdioși și mă îndes servil în ochii dă-tătorilor de pâne. Sunt o plantă carnivoră care ademenește cu licoare dulce și digerează feroce ce a capturat. — Prietene, te voi lavi abea când nu-mi vei mai fi util. Dece fugi de mine depe acum, când încă-ți servesc siropuri de mărturisiri, cari te obligă să mă compătimizești și să mă protejezi? Vreau să mă mai vadă lumea alături de tine, iar când mă voi crede sălălat, îți voi da singur cu piciorul.

— Tovarăși, dece vă mănașiți? Desamăgirea vă vine din naivitate. Credeți că am venit: să vă îmbrățișez altfel decât epe a vă porunci?

— Te-am rugat să nu lipărești lucrarea ta, ci să mi-o dai s'o citeșc a s'o termin pe a mea, să le trimitem deodată. Îți mulțumesc că m'ai servit. Numai așa am putut să-mi termin lucrarea și s'o trimit pe neștiute înaintea ta, bunule tovarăș!

— Nu mă privi în față, căci se vede asimetria de mușic. Privește-mi profilul de dictator, mai ales când cobor colțul buzelor, scot falca și mă încrunț.

— Secretul saimei este să pândești tot ce se face în jur și să imiți cu strigăt mare. Eu sunt cameleon născut și am înălțat mimetismul în sistem.

Vezi volumul meu? Întai am transpus un autor german, apoi câțiva români, apoi unul francez, și dedesubt am iscălit tot eu. Emulii mei n'au timp să consacre o iconă nouă, îndată o copie exagerat, și se crede că-i a meu. Astfel eu sunt ei toți împreună. Dece-i citești pe ei? Citește-mă pe mine, rezumatul lor. Cum să nu fiu cel mai mare creator, când am adunat totul dela toți?

— Ca toți diletanții, am o mare admirație pentru cultura sistematică, însușită prin studiu metodic. Eu niciodată nu mi-am putut supune mintea disciplinei acestui fel de a-și câștiga cultura, și sunt nevoit să salvez aparențele prin orice mijloc. Am decretat înaintă acumularea cunoștințelor prin studiu, și eroică descoperirea noilor adevăruri prin năzăriri și contemplații intuitive. Valery m'a învățat să spun că istoria e adunare de palavre nesemantificative, iar cogitația subiectivă e valoare absolută, căci e creatoare. Astfel eu neputându-mă controla și alții neocupându-se de mine, am șansă să fiu linut de public drept creator și cugetător original. —

— Vrei să lucrezi alături de mine? Te primesc încântat. Te voi măguli totdeauna între patru ochi și la nevoie te voi îndupleca cu lungșiri. În schimb îți cer să-mi spui dumneavoastră când e cineva de lașă, să-mi luți paltonul și să-mi deschizi ușa când vreau să ies. Pe stradă să-mi vorbești cu pălăria în mână. Să-mi arăți toante tot ce vrei să publici, și, oriunde scrii și vorbești, pomeneste-mă ca șef al provinciei noastre culturale. De premii literare să nu pomenesteți, ca să se uite că mi-a luat-o înainte un nemernic, rebel la indiscutabila mea șefie.

— E un deliciu să fiu abuziv și odios, terfelind autorilor pudoarea subalternilor. Eu imi iubesc victimele pentru gădăirea de amor propriu ce mi-o aduce exercițiul puterii. După ce am terorizat, dau îmbrățișare pravoslavnică și le refac moralul. În felul meu sunt recunoașcători și iertători. —

— Măniile mele sunt de palmas, noduroase și patrate, iar unghiile lotoice; dar mănușile sunt astăzi de căprior mat, deusupra vierzui, înăuntru galbene, și nasturele e de sidel.

— Însel merou la joc. Mie nu-mi place să pierd nici în viață nici în jocuri și vreau să triumf oricum. În controverse am totdeauna dreptate, ultimul argument este ușgarea jucă-pălinată, strigătul și trântirea ușii.

Orice mijloc e bun ca să fii cel mai tare. Nu te simțezi de aluzii la delicatese și civilizație. Corectitudine nu există și lumea e un codru în care văzezi cum poți, ca să domnești.

— Invidiez femeilor dulcele argumente irezistibile sădite trupului lor. Cu ușor reușești în viață ca femeel! Mă rese-nerez în destinul meu și uzuz de atributelor masculinității, brutalitatea drept energie, nesimțirea drept sânge rece. Dar cu cât mai mult prefer insinuările găleșe și dulcele trafic al trupului, navigare pe marea plăcerii spre lința sigură! —

— Dacă n'ar mai vedea gol, ai zice că s'hamal. Îndesat și ciutosor, pare că până azi numai vagoane aș fi descărcat. Dar depe umeri raglanul de cover-coat englezes cade impecabil cloche peste oranganțul de sub el.

— Caracterul meu are un ochiu la slănină și unul la lăină. Eu scip undo am lins și ling unde am scuiat. Îmi plac devotamentele voastre și bunul meu plac. Vă vreau deși nu mă vreiți, și mă voiu impune măcar și cu călcăiul cizmei. Aveți o credință? A mea e dublă, vreau să spun de două ori mai mare. Ascultă-mi taina: eu cred ca și tine, deși sunt plătit să-ți batjocoresc credința. Dar din asta trăiesc. Dă-mi patru miu pe lună cu cât mă vând aici și viu cu tine și iscuțesc tot ce-mă cere. —

— Voiu cu-zeri cu orice preț tabăra voastră vrăjmașă mie. Pe cei mari dintre voi îi laud. Pe cei mai mici îi elevetesc. Vă desbin pe unii de alții, și-mi conciliez proptele între voi, nu e așa? Și voi sunteți oameni, dacă vă laudă cineva, vă cucerește. Eu laud dintre voi pe cei care îmi vor folosi și odată depe umerii lor voiu nimici restul de nesupuș.

— Invidiez blocul verde de care-l alcătuiți laolaltă. Din adăncul măruntaelor mele peștrițe năzuiesc să îiu cu voi. Iată, și fierea mea e verde, dece nu mă primiți în taină?

— De toldeaua am fost candidat

EPIGRAME

Unui licențiat în Teologie

*Te felicit dragul meu,
Am auzit că-ai luat licența.
Spuneai că nu e Dumnezeu
Îi negi și-acuma existența?*

Unula care vrea să se ocupe lumea de el

*Ca să scrie despre tine
Nu s'apucă ori și cine,
Numai tine are darul
Lui Vasile Militaru.*

GEORGE PITIC

la fericire conjugală. Mie îmi plac femeii frumoase, trușese, din familie cu legături și bogate. Atunci când una din condiții lipsește, govăi. Tratatulele concrete trec pe plan spiritual: în loc de căsătorie vorbesc de unire mistică și în loc de carieră de naufragii sentimentale. Fac cadouri de versuri copiate frumos și primesc în schimb inele, ceasuri și alte lucruri de preț. Continui duel de suspine și tărăgănez concluzia practică. Ce greu e să fii bărbat! Bărbatul, principiu activ, are sarcina inițiativei și a răspunderii. La strămoșare, mă furizez potron și afirm că dela începutul unirii mistice am acceptat fatalitatea renunțării practice. Astfel, după dragoste literară, plângem împreună și ne despărțim zdrobiți. —

— Acest portret în creion este un original de o abilită desemnatoare din Capitală. Îți par înfrumusețat cu tenul neted și privirea angelică de mlădiță aristocrată? Cu atât mai bine. Vezi în peisajul fondului la stânga o colibă de lut și stuh? Vezi pe dreapta superbul castel? — Ei, dacă raportezi figura la fond, nu juri că descind din castel și nu din colibă?

— Aici mă vezi pictat în ulci. Observi mâna fină așezată degajat pe un album de stampe japoneze? Toată posteritatea va ști în ce ambianță am crescut, și cu ce mă ocupam de obicei în ore libere. —

— Albumul japonez nu e o legendă. L-am cumpărat de ocazie cu intenția fericită să-l ofer înaltului meu protector. Eu dând și el primind, am fost identic de măgulii să avem între noi un punct de contact atât de exotic distins. —

— Sub ocrotirea carabă a unui predecesor ilustru am pătruns înocol. Îmi dau ghes pria lume să-mi fac bătitură largă. Succesul omului fără trecut și conștinț e în funcție de obrăznicie. Am și eu orgoliul meu. Ce plăcut e o lovitură de copită dată cu sețe și fără alegeare, după atâta vreme de răbdare și umilire!

— Cum fac să mă creadă lumea destept? Din scrisul tău aleg un pasagiu secundar și afirm cu superioritate că e loc comun; caul o frază, spun că nu e logică și te corectez cu aer părintesc, ca să se creadă că sunt logician. Scriu așa de nerod, locat lumea care pe tine te-ar putea pricepe fiindcă ești clar, pe mine mă ține drept profund. Fii bun și explică-mi ideea ta, poate o utilizez rândul viitor. —

— Artă mea este ca de după ușă să vă vorbesc cu o oală goală lângă gură, și atunci tot ce spun răsună adânc și profund.

— Privește biblioteca mea plină de cărți groase și legate, cari fac impre-

sie oricui îmi calcă pragul. Le ating numai când ștearg praful. Dece nu citești? Nu pot pierde timp să asimilez cu șir și temeii, eu aleg numai părți inimitabile și principii profitabile din autori la modă. Biblioteca e pentru ochii voștri și spre pănăirea mea.

— Esențialul nu este să fii valoare veritabilă, ci să pari atare. Totul este părerea lumii despre tine, nu ceea ce ești în realitate. Cultivă cu îngrijire opinia favorabilă ție acolo de unde vrei să tragi folos, dar nu te osteni să fii ceea ce vrei să pari. Fă-te dulceș să pari blând, stăpâneșteți hapsănia ca să pari generos și desintereșat, vorbește ce ai citit între, ca să pari instruit, zbućiumă-le zgomotos ca să pari activ, arată-te plecat ca să pari modest. Când crezi că ai cucerit încrederea, îi brulal, mișel și îngâmfat. Reproșează-le desamăgirea pe care o provoci, căci neconsecvenți sunt ei dacă-și schimbă părerea despre tine.

— Știricesc la dreapta și la stânga tot ce se vorbește. Nu este înregistrațor mai atent decât mine, deși nu par. Mă auzi cum discut și polemizez? Combat tot ce spune adversarul, două minute mai târziu susțin ca idei proprii ceea ce a spus el, și a doua zi public sub încălțitura mea acelaș lucru. Sunt cel mai mare vânător de sugestii, de aceea am nevoie de amici mulți, cu inima neprevenită și cugetul larg dăruitor, căci eu crez, ca să nu zic trăiesc, numai prin ciocnire și fre-care cu ceilalți și singur sunt inert și pierdut. Vino să te prăd, sau de nu, teme-te de ura mea.

— Urâsc succesele și bună starea oricui, dacă nu-s ale mele. Dacă te simt piedică în calea mea, mă prinde furia distrugerii sau tentația de a mi te face util și atunci te linguesc.

— Nu mă vrei de bună voie? Voiu ajunge peste voi și împotriva poței voastre, și din seinu voiu bate cu pumnul în masă și voiu răzni. Căile drepte mi le bariendați, dar nu-s deslule poteci străbme? Voi n'aveți ve-

Dela răstăgnire lumea știe că nu durerea sau bucuria ca atare sunt hotărâtoare pentru suferința sau fericirea noastră; ci atitudinea pe care personalitatea noastră spirituală o păstrează în fața lor. Astfel durerea însăș poate deveni lșvor de nesfârșită bucurie, dacă ea îndeplinește un rost și își capătă un sens în ancorarea noastră înspre mântuire.

NAE IONESCU

CRONICI

LITERARE

* Răsind stupidă fițiică agramată a d-lui Gramaputra sau Bramaputra, dăm de niște note semnate „O. Lemnar” (Holzmann). Lăsam la-o parte faptul că, fiind de lemn, ideile d-lui Lemnar sună a doagă. Desigur că astfel de idei plac la „Reporter”. Dar ne indignează faptul că dobitocul O. Lemnar, de profesie ne calamburgiu și prost, îndrăznește să-l ia de sus pe Lucian Blaga. Cum de nu s’a găsit în toată Capitala măcar un singur om, care să-l pună la punct pe imbecil? Citade moravuri literare la București, unde mopul Bury Benares, cu al său OXXX, e ridicat la rangul de maaaare romancier!

* D. Isăția Gârghuni sau Cuperchuni sau Crăciuni sau... , dar mi-i rușine să scriu cum îi spun, pitoresc și adecvat, căpiva gazetari din București, să cocotească în umbra bursei negre din pasajul Măca și face urât la camarazii săi intru condeiu. În curând, mă voi ocupa pe larg de măloasa tărâță, căreia i se-aduc ofrande de tămâie — de tămâie, poate și din cauza că isătescul Crăciuni, fiind nic și gras, e natural să și pută — de către bieții neisprăviți ai presei din Capitală.

* Îl întreb pe magicul Tudor Argezei: ai uitat de colaborarea, depe vremuri, la „Cuvântul”? — când scriai minunății ca asta: „*Moș-Crăciun pornește, Vântul îl oprește; Vântul îl întoarce. Încolo și ’nceuce! Sonia, bătăie; Par’c’ar fi — și nu e — tot*”

o jucărie. / La răscruci de drumuri, cinci vânturi, grămadă, / Sar să-i risipească stelele din lădă...”? Dacă n’ai uitat, cum de mai poți respira la „Adevărul literar”, alături de pesilentialul domn Sevastos? Creionul tău, numai aur și brumă, nu prinde mazăgă otrăvitoare lângă măselelă strânsă cu „Camioneta...” (era să complexez: „...verde”, dar această culoare inu-moasă nu-i de nasul lui Sevastos)? E posibilă prezența, pe aceeași pagină, a lui Tudor Argezei și-a panglicarului — turn de prostie — Sevastos?

* Iar pe Ion Barbu îl întreb: cum se poate da în spectacol, ca o țapă, pe teme cu totul neliterare, spre deliciul băieților deia „faclă”, plichoșii de căldurile verii și de muștele sau bărzăunii dela Capșa? Caraxi, Hogeia Dan Barbilăian! Nu de alta, dar se bucură peții și roboții, stuchi-iar mățele.

* Monumentul indian de mediocritate, bordulul cu numele Pompiliu Constantinescu, uns crăie de naivitatea lui E. Lovinescu, naivitate exploata-tă comercial de d. Pauker, e incapabil să înțeleagă că literatura e altceva decât morfofologia fără gingii, clătită cu apă de zahăr. Polemica d-lui Constantin Frit Pompilesu, crăie și profesor de limba română, — bieții săi elevi! —, cu d. Puiu Gărcineanu, ne înțerește suficient afirmația. Pompiliu e mediocr. Nici măcar prost nu-i poți spune. Trebuie să însemn aici, cu regret, că d. Sevastos îi e superior — căci autorul „Camionetei...” reușește, uneori, să fie prost pur, cecace nu-i cazul la d. Pipică Constantinescu, care prezintă d. prosta moderată a gânsacului obraznic și tonl.

* Îl întreb pentru a nu știu căla oară pe d. M. G. Samarincanu: când vă-întelege că e caraghios să mai murdărească paginile „Familiei” cu scribenji (vorba lui Pană-Verde!) ca d. Camil Baltazar? E-o impietate față de memoria lui Eminescu, care, a onorat „Familia” blândului Vulcan, să-l publice pe orice neisprăvit evadat din OXXX al lui Ury Benador în revista cu nume staționat în cultura ardeleană. Nu (ți) șușim, DOAMNULE M. G. Samarincanu? Și te rog să nu-mi răspuni cu mici infamii sevastosiene, ci românește, cum te întreb! Dacă nu...

* Ce-a rămas din toată literatura hiper-infra-supra-modernistă a d-lor Baltazar, Kamel, Hilarie Voroneca, Hal. Robot, Froim Aderca, Geo Bogza-Felinar, Const. Nișipeanu-Rinichi și Saga Pană? Vânt! — și încă că tot V. Voiculescu, Lucian Blaga (triazul, marele, profetul, omul cu mâna sfântă Lucian Blaga), Aron Cotruș... Inulți de-atăta ori de ineptii Constantinței pompiliu (dela pompiliu-pompilie), sunt exegeții sufletului nostru adevărat și, deci, românești.

* Zoologie: când musca are numai două picioare, se numește Mircea Grigorescu.

* Fiziologie: romanul „Ambigen” de d. Octav Șuluțiu se poate intitola și „Fofărlă de ambe sexe”.

* Un tânăr bucovinean, d. Roman Hoca, a tipărit „Pribeag cu cerul”, un volum de poeme, cari justifică speranțele noastre. Peste minulescianismul multor versuri și peste fronda înțerească, obositor de încercată cu dedicații, se deslușește un real talent.

* Sinistru Marton Hertz — cel care s’a njurat de mamă... cu propria sa mamă și distins mădular al unei familii foarte artistice, care numără un pianist mai mediocru ca mine și o sculptoriță nici atât Mircea Teaciu — își continuă cu succes „opeta culturală”. După Petre Belin — ce nume predestinat morții literare! —, iată că „editorul” și-a mîns laba păroasă asupra lui Barcaroiu, care, poate, ar merita o soartă mai bună, dacă... Dar, acest dacă înseamnă o mulțime de lucruri. Vă spun două: talentul și decența.

* Îl întrebăm respectuos pe d. Octavian Goga: după ce fel de criterii se tipăresc scriitorii români la „Fundatiile Regale”? Ce caută acolo primadona Sergiu Dan și celelalte genii dipi Văcărești? Am dori să se publice, sub oblăduirea d-lui Octavian Goga, și altceva decât ce suflă d. Isăția Crăciuni în urechile foarte muzicale ale d-lui Rosetti. Va-să-zică: mi domn Tudor Șaimaru sau Bogdan Amaru pot apare oricând, iar

voie de mine, dar eu am nevoie de voi și vă voi captura. Mai marele vostru are copilă nubilă. Din trei în trei zile îi calc pragul și peșee pe huriș de voi. Cu toată zestrea casei voi pune mâna și pe voi și într-o zi voi li ului între porumbe. Până atunci imi potolesc pofta de lup și pătrundând pe hotarul vostru behăiesc ca miei. —

— Ce șansă că am jlesat cai la milițarie! Calăria e sport nobil, mi-roase a neam și a moșierie. Snob, încalec de imprumut și deodată imi crește statura și mă arăt cavalier, fie și în accepția proprie a cuvântului, căci nici măcar în galop nu sper să ajung la cea figurată.

— Dacă ai gusta favorurile soției compozitorului, ai li convins ca mine de frumusețea compozițiilor lui.

— Scumpa mea, îți cer mamă și te asigur că vei li fericită cu mine. Sunt omul cel mai bun, sunt supus și recunoscător. Ne vom înțelege de minune dacă imi înduri nesimțirea, și

dacă-mi rabzi milocănia. Cedează-mi totdeauna buchișica cea bună, li muccenica hupăvniciei mele trupesti și victima scărboșeniei mele sufletesti, și-ți voi li devotat până la moarte.

— Fugiți din calea intereselor mele. Dacă ați și li rezerve de salbălice cuprinde instinctul meu de parvenire, m’ăți ocoli de departe. Civilizat îi poți cere să fie celui ajuns și instărit nu mie, care-mi iac abea drum. —

— Cine ascultă la usă?! Nu e o umbră la spatele meu?! M’a auzit cineva?! Ah, nu! Vorbesc în gând, în taină, pitulal în hruba cea mai adăncă a conștiinței. Să știți voi soli-loquiul meu m’ăți bate cu harapnicul, m’ăți tăvăli în smooală și în pene de găscă, și m’ăți purta pe stradă cu o funie de gât. Apoi m’ăți încredința locului, vântului și uitării. — Nu m’a auzit nimeni. Imi torc norocul între voi, spre nenorocul vostru. Apăruți-vă, dacă poteți.

p. conf. DABU SLUȘANSCHI

talentele regionale ca Nicolai Cantoniieru, Mihail Chirnoaga, Teodor Anrașanu, Coca Farago, Aurel Marin, George A. Petre, Apostol Fulga, Pavel Nedelcu, Al. Calinescu, Grigore Popa, V. Benes, Ionel Neamtzu, Yvonne Rossignon, N. Mirza, Romulus Demetrescu și Pavel Dan nu, pentru că aceștia sunt Români sulă la sută.

* Vrem să se știe că osânza intelectuală, care e d. Isaiia Răcăciuni, nu ne poate impresiona cu nici o amănunt. Ori cât îl vorbesc de bine câțiva vânzând, cari se extiază în fața inocirilor cupercioniene, noi știm ce știm și, la timpul nostru, i-o vom spune eu yârș și 'ndesat. Așa!

* Înfruntând soaiele Capșei, Silvin Cernea, Teodor Scarlat și Virgil Carianopol nu uită că sunt români.

* De doi ani ducem campanie împotriva oculteii scriitoricești, care se agită între Sărindar și Capșa, și — cu toată durerea — măturisim că nu toți prietenii din București ne sprijinesc în această acțiune. Dar bine, măști băieți își-admonestez amical și pe „cei trei” dela „Facla”, nu vedeți că, la urmă, tot voi o să crăpați sub volumele lui Bury Benares și Froim Gutaperca? Osul aruncat lui Dan Petrașincu e un vierme întins în cârligul mîndreii. Păzeți!

* Văd cum unii oameni — nu găsec alt termen pentru ei! — putezesc în diverse mlaștini, situându-se „ideologicește” între Bergson (la cu mura imortalizată pe medalii à 5 franci bucata) și perimata vedetă à la garçonne Einstein (tovarăș de genialitate cu Oscar Lemnaru, pompiliacul omhnic corospondent al lui Constantinescu-Pompilian, pe cari li învață papagalicește, cu aproximații indiscutabile. Citând că un fir de iarbă românească atîrnă mai greu în câmbură decât 600 de Bergsonii, junii scribeni (iar vorba lui Pană-Verde!) se usucă de lingoare, omfalopsichieți cu talpa la ceață, în țara românească, știți, țara care le mîroase rău domnilor lor, pentru că peizanii se încapăținează să trai poarte opinci în loc de pantofi Del-ka.

* Oameni buni — pentru că ICONARUL, cu excepția a doi-trei șgărie-brânză, nu e cîtit decât de oameni buni! —, dacă ați cunoaște voi sufletul de bozangic al ăranului român! Dacă și știți că, sub viclenia lui față de boieri, cari l-au tras mereu pe sfioră, se ascunde sufletul de stejar al lui Ștefan-cel-Mare, continuu spiritualicește în inima românească! Oare a trecut timpul ca noi, scriitorii, să-l zugrăvim cu creziomul nostru românesc? Nu! Căci noi n'aveam încă o literatură adevărată despre viața

țitanică a satelor noastre. Sămănătorismul bărbos și lacrimogen le-a contrafăcut până la grotesc. Ilaide, fraților scriitorii! Lăsați pentru analista piază Anton Holban cazurile de conștiință cari se reduc, de obicei, la simple și triviale baliverne, să se hoalbe la ele pînă o ieși cu 15 dioptrii și să ne deschidem larg ochii asupra rumăniei obidite și escrocate de-aftăea bestiei ale vicții noastre sociale! Să vedeți cum vi se va schimba în aur cuvântul, cum fiecare rînd de carte se va săpa ca 'n piatră. Și, atunci, neliniștea noastră se va nimba în măguri de lumină.

* A mai trecut un an dela moartea lui Ion Roșca, luminătorul pădurilor rumănești, pe cari, deși injurat de broscioți cu pleoape purulente și cu suflet așdieră, s'a încapăținat să le ducă în inima lui, ca 'ntre un poitr de azur, spre ciuda proastă a piazătelor mai mult sau mai puțin literare, cari își continuă mizra lor existență prin toate rupturile îngustimilor de inteligență. Mormântul lui Ion Roșca se risipește, alături de-al lui Mihai Morodnic, la Rădăuții tuturor indiferențelor parvenite în scaune înalte. Băgați de seamă! Ion Roșca n'a fost decât un bier poet, încurcat între visele lui de dumbrăvă rumănească, nu fecior de bani gata. E prea mult și mormântul acesta sărăcieșos! Să-i lă gangsterii locali, să-l facă vizuină căpușită cu otel, că numai astfel nu-i va ajunge scuiplatul nostru, drept în frunte.

* Iată, să vorbim de morții noștri dragi, despie cari nu mai pomenesc nimeni în timpurile aștea de urătenie sufletească. Doamne! li văd, așa cum ni i-au păsat cărțile, și amintirea, pe M. Teliman și Constantin Berariu, două culmi bucovinene. Nici unul, nici altul, nu se mai bucură de pomenirea celor ce s'au înfruptat din lacrele lor cu argint vechiu și lucrat cu mîgălă strămoșească. Del! Pentru unii, mai bine erau arginii, decât argint. Cășa e ticăloșenia omenească!

* E toamnă și, par că, doinele se-aud mai bine prin vădului clar, în care mor, peste zări, și ultimii cocori. Tine-reța noastră se ridică vijelioasă peste indiferențismul ucigător al strigurilor de orice fel, cari se agită ca 'ntre o noapte valpurgică la azul cuvântului nostru sfințit de neliniști. Am venit să stropșim somnual legănat al îmbuibaților și-ai șnecherilor poetici. Ei se vor răscula, vor încerca să lovească, dar nu ne poate păsa de vînzoleala lor agonică. Scrișul nostru e punctat de stele — al lor, de lumori mortale. Inima noastră cuprinde întreaga țară — a lor, baierăle pungii. Sufletul nostru se-aruncă pînute țermecată, cale-a rohibor, căci robi ai dorului de bine romănesc suntem, spre limpezimile munteniești ale rumăniei — al lor se-afundă în căino-

șenie și stupiditate. Toate acestea, pentru că au uitat că sunt Români sau pentru că n'au fost niciodată.

Știm care e rostul nostru!

MIRCEA STREINUL

MUZICALE

* Să facem o sfortare și să desprindem profilul unei activități muzicale romănești, pentru puterea vieții noastre spirituale de mîne. Nicăieri nu au cotropit făcusele palestiniene mai avangorul nostru. Camuflarea sub principii artă pentru artă este așa de abală, încât toți muzicanții noștri servesc, cu bună sau cu rea credință, curente internaționale. Reîntoarceera către o existență creștină este singurul drum al muzicii rumănești.

* Mihai Jora și ucenicul său Paul Constantinescu prelucreează, pentru opera romăna, oopera Noaptea Sf. Gheorghe de Tudor Flondor. Astfel, oopera, care a strălucit-asa de umil aci în Bucovina, va fi o îmbogățire a marelui repertoriu romănesc.

* Cîteva poezii de Bacovia și-au găsit o haină muzicală datorită d-lui Mihai Jora, una din cele mai proeminente personalități ale muzicii noastre.

* Liturgia, în stil bisericesc, a lui D. Kiriac, revăzută de P. Constantinescu, va apărea la toamnă, fiind începutul real al unei reforme a muzicii corale bisericicești. Atragem atenția asupra acestei lucrări.

* Teodor Rogalschi a terminat o uvertură cu conținut simfonic, pentru Scrisoarea pierdută de Carageale.

* Opera O noapte furtunoasă după Carageale a lui Paul Constantinescu, cel mai reprezentativ creator al generației tinere, se va cânta, la deschiderea stagiunii Operei romăne, împreună cu un mister de Sabin Drăgoi. Rolul lui Iupân Dumitrache este incredințat lui Niculescu-Basu, care va avea astfel ocazia unei creații strălucite și originale. Ionel Perlea a preluat conducerea muzicală.

* Vieța muzicală a Cernăuților se află în pragul unei orientări noi, care trebuie să incline, însăși, spre o activitate mai intensă. Faima muzicală a urbei s'a răspândit odată cu tristețea cotropirilor senile. Adevărata este mai mult informația ultimă.

* D. George Pavel și-a luat asupra-și răspunderea conducerii conservatorului din Cernăuți. Să avem încredere în puterea lui de muncă, în spiritul său de organizare. Dacă nu va fi împiedecat în acțiune, suntem siguri de reușita princiului școlii de muzică din Bucovina.

* La societatea filarmonică — Musikverein — sînt aproape numai evrei.

De curând a fost numit director d. Eusebie Saghin, care este român. Totuși lucrurile par să fie conduse, cum am remarcat în altă parte, mai departe după o linie internațională. Nu se erapă obrazul de rușine, când citim în anuarele societății, unde azi nu se știe nici măcar românește, nume de boeri români?

* Armonia este cea mai veche societate corală din Cernăuți. Dece se îndepărtează de cântecul popular?

* Tit Tarnavschii pregătește un recital de pian. Condițiuni favorabile, poate, vor permite acestui muzicant adevărat un succes așteptat, dorit.

* Alexandru Garabet și Dimitrie Ungureanu vor apărea iarăși aceasta ca soliști sub bagheta lui George Pavel.

* Iaroslav Megasiuc este un violonist talentat, pe care îl preferăm tuturor jidnășilor improvizati în profesori de muzică și soliști.

* Vera Mora cântă cu succes muzică românească în Celoslovacia. Din Cernăuți, d. A. Zavulovici s-a auzit cămecele la Radio—Praga.

* Oare ce fosilii din lănten va încerca să aducă societatea de concerte anul acesta?

* Ziarele românești au pornit o campanie împotriva programelor, din ce în ce mai proaste, dela Radio—București. Când era Mihaile Jora director al programelor, interesul lui era foarte mare nu numai pentru îmbogățirea programelor, dar și pentru toate problemele de muzică radiofonică.

* La Oradea Mare se străduiește pentru arta muzicii Corneli Ciuvulescu. De curând a tipărit 30 de colinde, armonizate pentru cor bărbătesc.

* Societatea Tudor Vladovici din Cernăuți se menține pe linia muzicii de operă românească. D. Constantin Șandru este un vrednic animator.

* Așteptăm dela viitorul mitropolit al Bucovinei organizarea unei serioase școli de muzică bisericească. În nici o parte a țării cântărea bisericii nu este așa de lăsată în paragina de către oșardulilor ei în Bucovina.

* Peste cămecele culese de Alexandru Vocevidca se așează, tot mai gros, praful. Nimeni nu se sinchisește de ele. Nu este aceasta un semn de descompunere, aruncat și asupra muzicii românești?

LIVIU RUSU

REDACTIONALE

* Căruia, revista și manuscritele se vor trimite cu adresa de mai jos: Liviu Rusu, în Cernăuți, str. Enikaeu, 15.

* Abonamentul anual la ICONAR a costat 50. În numărul viitor, vom scrie pe larg despre: P. Georgeșcu-Delațea și ultimile, nouă zile edituri; „Cugetările”; plecările de adăvrată subordonată scrierii; V. N. N. Manolache și Leon Rusu; Teatrul Național din Cernăuți și diferite probleme culturale de ardelean titluri.

* D. Leon Topa are sub tipar, în editura Societății pentru Cultură din Cernăuți, lucrarea: Universalitate întru ună, ideile și practica ei, cu o prefață de d. prof. Traian Brăileanu.

* În No. viitor vom prezenta surprinzătorul album al d-lui prof. I. Vigan.

REVISTE

Pagina Literară, Nr. 4—5, An II, Iulie—August 1935. Este revista literară ardelenă care, de la început epoca pregătirii teoretice și filologice, au intrat în arena culturii sub semnul esteticii și al filosofiei. Este generală pentru curel spiritualului și filtru concret al fenomenelor trăirii. Vedeți în Lucian Blaga pe marele predecessor al acestui grupuri, organic ivorita din evoluția necesară a culturii ardeleni. Lupta de încauturare legitimă a acestei grupuri a avut ecouuri până departe și s'au terminat victorios. Paginile Literare au ozi trecut și pot avea viitor dăos, păstrându-l spiriul timpului, i se vor încadra. În vremea scollirii lor, unii părții ai revistei au stat în contact încă cu câțiva croi și convingerilor stăngace și cuosopolite. Intelectualitatea românească nu cere săfazi cale dreptăți. Paginile Literare se vor consuea definitiv dacă vor așeza nobilele și seninle preocupări spirituale sub zodia autohtonismului răsărit și necesoviciv. De altfel, eseuri sugative, literatură interesantă, cronici și recenzii bogale. Noi nu ne bucurăm de salafoșia revistei pentru judele „Adevărului Literar” și am cerne colaborările personale dubioase de prin alte provincii ale țării.

Orientări, Iulie—August 1935. Moinești-Bocău. Atrageam băgărea de seamă a tuturor asupra studiului remarcabil al d-lui Const. Crisan: „Raportaj istoric”. Departe de a fi un raportaj, este cea mai concentrată și puternică confruntare, pe care am cilit-o vreodată, între materialismul-democratic și spiritualismul legionar. Modul în care autorul pătrunde miezul concret al problemei românești, fie în critica acerbă a lumii de azi, fie în expunerea resorturilor morale ale celei de mâine, — reușind să alcătuiască un catehism al credințelor noastre celor mai slăbite — ne-a fost un prilej neprețuit de luminare și adăncire. Citind studiul acesta, cei de aceeași credință se vor simți pătrunși de fiorul conștiinței, iar ceilalți, — dacă își vor silni lenea de gândire pentru a urma pe autor în toate culele cutărierii sale — se vor deștepta din letargia morală care este cauza decăderii românești. Studiul d-lui Crisan aduce un mare serviciu. Cu introducerea simplificată, spre a-l face mai accesibil celor cu zbor mintal și suflerese mai modest, ar trebui răpândit profunditate, spre a vesti în toate colțurile țării Adevărul. Sperăm îndeplinirea acestei sugestii.

Revista mea, An I, Nr. 6—7 Iulie—August 1935. Numărul de vacanțe al revistei elucene a adunat rod bogal. D. Prof. Traian Brăileanu desliră în dibace analiză deabătută problemă a arlei pentru arli. etatornicind că „arte nu poste fi decât naționaliști”. Dr. Ion Banea („Este naționalismul legionar soviniști?”) cochecă că „noua concepție națională românească nu excludă... colaborarea în spiriul ei a minorizărilor creștine pentru clădirea României de mâne”. Sugestive și captivante fragmentele de roman „La cula Opiensilor” de Maria D. Rădulescu și „Decăbșare” de Fluor D. Rădulescu. Străbătute de fiorul credinței autohone articolele d-lor N. N. Manolache și Prof. Titus Malai. — Aplaudăm entuziast raportajul folcloric din labăra legionară de muzică dela Chiniula (Cluj) și subliment utilitatea răboului prozei literare naționalizate. Revista mea aduce cugătuț, l'hnit de adăvrată aczenor românească a țării, sucul dător de putere în limpezime cirusă cei chemați gușă depe acun și hrănide viațare. B. S.

Condala dia Cernăuți își continue glorioasă apariție, colaborând în mod strălucit la cultivarea religioasă a intelectuelilor. O scrier domnii profesori universitari: Vasile Tarnavschii, patriarh al erudiției în disciplinae

Vechiului-Testament; Vasile Gheorghiu; Vasile Luicchiță; N. Cotoș; Domitrian Spânu și Simion Reși, cari aduc în cultura teologică a Răsăritului precizări științifice de mare importanță.

Biserica ortodoxă română publică în No. 5—6, LIII, articole de d-nii: N. Iorga, G. Găglă, St. Lugăș etc. D. prof. univ. dr. V. Gheorghiu comentează o luminioasă lucrare despre „Protezul de îndupțare a omului înaintea lui Dumnezeu, în legătura cu Rom. III, 21 sq.” Comparația d-lui Aureliian Saecrodoteanu, puțin actuală și slab arhică. Afirma în acest număr al „B. o. r.” că vrednicul dr. D. Feodoru traduce „Cele trei tratate contra iconoclasimului” de sf. Ioan Damascenu.

Mai remarcăm: Credința (Cernăuți), gazetă de luminare religioasă pentru popor, în grină de d. prof. univ. N. Cotoș și Cuvântul teolog, redactată de părintele dr. I. Zugrăvau. M. S.

Raze de lumină, revista studenților în teologie din București; S. VI, Studii d-lui G. Breazul: „Muzica primelor vacanței ale creștinismului” este o contribuție cu privire la o epocă, pentru care istoria muzicii se prezintă încă plină de nelămuriri. Documentele de temelnică arduție ce le aduce profesorul G. Breazul, întemesse muzicii bisericești — cântul bizantin și grețorian — o nouă metodă comparativă, porand dela cercetările lui Idelsola asupra caticulului de sinagogă. Este o caracteristică a scrierii colidiun, nerisore și superficială, că studiul acesta n'a fost discutat cu atenția cuvenită. Modestia, cu care activează razele de lumină, purtând semnatul d-ilor T. M. Popescu, T. Negoțiu, T. N. Manolache, E. Vasilescu, dă dovadă de multă temeinicie. L. R.

Însemnările sociologice continue să iose drum apăsut în sufletul românesc. Orientată dela început spre cercul nou care se deschide pentru spiritualitatea românească, revista d-lui prof. Tr. Brăileanu, fiind tot mai mult să devină o așteptată școală de gândire și suflet românească, așezându-se printre revistele noastre de mare valoare. Ultimele 2 numere aduc un bogal și interesant material. În numărul 3 citim: „Răzeșime din nordul Bucovinei” de Leon Topu, „Familia socială a scrierului” de Barbu Săușanșchi, „Considerații sociologice asupra muzicii românești” de Liviu Rusu. Foarte interesant studiul d-lui prof. Tr. Brăileanu „Problema muncitorească în lumina doctrinei naționaliste” (schitară probleme). Urmează Alex. Istășcaanu: „Națiune—Umanitate—Discipline”; C. Naeley: „Rugăciune la Cetate”; Holiului”; Tr. Brăileanu: „Sunne buna”; C. Ionescu: „Alle cerințe ale uoulii drun”; Revista cărților și a revistelor. Numărul 4, Iulie 1935, are următorul variat cuprins: G. B. „Caracterul estetic al „Principiului lui Machiavelli”, Leon Topu: „Judaișim și naționalism”, un amplu și documentat studiu asupra acestei stări de ardente probleme, cu observații referitoare și în țara noastră, unde problema iudaică își va putea găsi soluția numai prin marșul eroic al micșării legionare; G. Maceriu în „O nouă școală românească: Tăberele de nauncă” ne dă minunate rânduri despre „realizarea omului nou, a romanului de mâne”. Prețioase contribuțiile d-lor B. Săușanșchi: „Autohtonismul în literatură” și Liviu Rusu: „Omul ruman în lumina de cântec”. D-l prof. Tr. Brăileanu continue valorosul său studiu „Problema muncitorească în lumina doctrinei naționaliste”, care trebuie citit și recitit de orice Român. Spațiul restrăns nu ne permite să-l analizăm mai pe larg. Urmează: „Congresul studenților bucovinieni” de Tr. Brăileanu și Revista Cartilor. P. V.

ICONAR

Ingerilor mai întâiu și dela Treime a doua lumină te-ai arătat, Mihaile Voevodule, nouă, celor ce cu credință te lăudăm pre tine.

Arhanghelii lui Dumnezeu, căpeteniile celor fără de trupuri, cu puterile voastre izbăviți-ne de tot erezul. Mântuiți-ne din nevoi ca niște mai mari peste cetele puterilor celor de sus.

Izbăvește-ne pre noi, Mihaile Voevodule, mai marele oștirilor.

(Din stihirile la Sfântii Arhanghelii Mihail și Gavriil).

Satanismul erotic și etica iubirii

Moravurile contemporane supun zilnic noțiunea și practica iubirii celor mai asidue profanării. Este un adevăr ce se vedește sensibilă în noastre uimite din ce se vorbește în lume, din ce iese de sub taacuri: conținutul noțiunii dragoste este astăzi de o primitivă materialitate. Dece ne-am coborât după războiu spre senzorial și zoologic, dece în discuții și în literatura exercițiul liber al sexualității a devenit suprema nostalgie, — dece idealul iubirii moderne este pasiunea intermitentă și nu fervoarea continuă, ca altădată?

Omul modern urăște servitutea, el se liberează de tot ce-i impune sarcini, din propria lui structură psihică vrea să extirpeze ceea ce-l robește. Ce ne robește mai mult decât simțirea? Legăturile sufletești omul de azi le declară caduce, el se rupe de țara de haștină și se vrea celăștean al lumii, — de familie și cămin și se năzuiește în viață pasager slingher deslegat de iadatorii de soț sau părinle. Nu vrea să aparțină nimănui și se ferește să-i aparțină cineva. Filmul și literatura sunt pline de viață de hotel, de vagabondaj transcontinental și de erotisme între necunoscuți. Oamenii rănesc azi iubirea liberă a muștelor, după care părăsești femeia dorită și posedată ca pe o cabină telefonică, — iar mobilul antrenant al acestui fel de a „iubi” este lipsa de responsabilitate. Acest soi de relații îl descriu romanele și-l exaltă poemele.

Toate serviciile vieții decurg din dragostea-sentiment. Egoistul modern fuge de ele. El vrea profitul fără servitute și se iluzionează că așa ceva ar fi posibil. Iată un erou Don Juan din „Ces plaisirs” de Colette evadând din

aveptură oricâte ori femeia lădă să „organizeze” dragostea în vederea continuității, iată-l coddamnat la un etern provizorat, lricos de statornicire și degustat de neconținutele luări dela capăt.

Femeea, cu instincte mai sigure, se opune viguros disocierii exercițiului fizic de baza lui morală și sentimentală. Ea e incapabilă de asemenea divorț, născută cum este spre darul întreg al ființei, spre abnegație și sacrificiu. Sunt ele posibile fără participarea fatală a celor mai adanci resorturi morale? Este puoarea altceva decât rezistența instinctivă împotriva disocierii denaturate? — În dragoste femeea se angajează fără rezerve, ea conferă misterului întreaga lui seriozitate. Nu constă oare arta cuceririi aventurieri masculine în pervertirea acordului între fizicul și psihicul femeii? Arta lui Don Juan și a Marchizului de Sade este să utilizeze întâi moralul ca să-i stărpească rezistența, și rupând acordul să orienteze exercițiul fizic lipsit de suport către arta pentru artă. Modernii nu mai simt cinismul acestei depravări, ei au uitat ce este moralitatea, că imoral e tot ce contravine legilor naturale ale continuității vieții. Structura firească a omului merge spre continuarea vieții, — exercițiul frivol al eroticeii fizice este o derogare criminală dela legile naturii, baza lui este desechilibrul. Desconsiderația în care viețuiesc curtezanele își are explicația aici: ele sunt în afară de natură.

Omul modern, extremizând idealul libertății individuale, și-a ales ca erosism ideal pe cel al curtezanelor. Lipsa obligațiilor și a consecințelor în asemenea raporturi măguiește simțul său

de libertate și el le preferă. Prin lipsa lui de determinant psihic, un asemenea raport poate începe și mai ales poate sfârși oricând. În cadrul acestei năzuinți masculine femeea modernă, silită la relații de quasi curtezană, suportă sau renunță. Ce farmec poate avea pentru o femeie asemenea dragoste brutală? Cum să poată atrage bărbatul juisor și evaziv? Femeea care din instinct respinge desfrânarea e astăzi pradă ei — și calea e deschisă spre neurastenile și isteriile atât de frecvente. Nostalgia femeii se îndreaptă spre adorarea sentimentală de demult. Pe când idealul masculin de azi e femeea denaturată a aventurilor succesive, pasionată poate, dar sufletește calcinată, — în umbră stăruie, cenușăreasă, femeea de loitdeauna, incapabilă să se dea fără iubire, senină în fața maternității, dăvotată și sufletește castă dela naștere la moarte. Pentru ea găsirea tovarășului unic este problema cardinală a tineretii, ea știe instinctiv că părguirea armonică dela virginitate la maturitate e posibilă o unică dată. Ea se păstrează hotărâtă acestei împliniri, ochii privesc puri și gravi dragostea viitoare spre care drumul e fără rătăcirii.

În cultura europeană, dela Boccaccio și Brantôme, dela La Fontaine (Contes), Lancelos și Casanova până la Wedekind și Freud este un lanț de perversiuni ale trupului și spiritului desechilibrat — cu care viața cea largă și adevărată n'are nimic comun. Modernii după-războiului, deviați spre orgii și neliniștite sex-appeal-ului, justifică imperecheri promiscue și sterile între cei posedăți de satanismul cărnii. Obsesiunile erotice cari se lăfăesc în literatură vădesc ignorarea naturii simple și adevărate. Dacă natura e așa, dece să nu fie purificate și spiritele de această zgură? Dece cultura să nu consacra armonia naturală, încât din perversiune infernală iubirea să se transfigureze în divină comunione, așa cum o revelează experiența sufletească și fizică a celor mai mulți, cari sunt cei liresți. Nu este iubirea platonica o practică tradițională oriană (Tristan și Isolde, Genevieve, etc.) ce stăruie în inima lăciorănică a tuturor tinerilor sănătoși? Nordicul mistic și mediteraneanul lapidar, amândoi contempla iubirea sub chipul imaculat al virginei albe, incununată de flori. Adorarea fer-

(Continuare pe pagina 3)

Drumuri spre cer

Rob suferinței, un neam
De plugar
Bolează cu lacrimi, și zile de trudă și hrană,
Cu gându 'nsetat de slava vremilor sfinte și mari.
Cum măsură brazda, pe ceruri aprinsă s'arată
— Altar de nădejde de-apururi, — icoana de mult așteptată:

Sub aspru destin românesc,
Căpitanul
Străbate 'n adânc de istorii, cu ochii vulturesc,
Când stăpâncaș ca vitejii și munții și codrii și tanul;
Și lumea se 'mparte în două: blestem și victorii,
S'aud cum se 'ndreaptă spre El în pas cadentat luptătorii...

Drepți, statui de granit,
Legionarii
Poartă roș greu de credință sub frunzi de zenit.
Crescuți din pământu 'nverzii și dârji ca stejarii,
Le-a dăruit Dumnezeu în priviri luminșuri de soare
Și pildă de jerfă vitează pe Ștefan cel Mare.

Un cântec războinic răsună
Din munte
Ca 'n pagini de cronici și vremi de furtună.
Din muncă 'n sudore și jerfe se 'ncheagă o punte
Peste Sodoma de azi căzută sub glas și izbiri de topor
Spre ziua nădejdiu de mâne, spre-o Românie a'lor.

VASILE I. POSTEUCA

MAGIE

Pornesc pădurile prin somn la vale
și pajura vâslește 'n ploaia de mătasă:
din plisc îi scapă 'nsemnele regale
și scutul fumuriu pe inimă-i apasă.

Prin neguri trece băiețanul, care
s'a nărdăvit la vis, și nimeni nu-l mai știe
de om, căci pasul lui la drum tresare
ca frunza sau ca sbornul 'nalt de veșnicie.

Îi latră-ogarii beși de sânge 'n urmă
și ciutele se sbat cu cerbii după ele;
prin mlaștini putrede mistreții scurmă
sub ape, măciucând luceafăru 'n măsle,

iar pajura-i stărnește din visare
pe regii palzi din monede și le sună —
prin lozuncle cu-alain de vânătoare —
pe 'sânțerata frunte-un val de zări și lună.

Vacarat le privește danșul și râde tot la stele;
oierii blânzi ar năruî băntuța,
dar zarii sunt aproape și pascie ciuta
olava 'nrouată, bolul să și-l spele,

și-atunci, prin ploi albastre de mătasă,
irecutul gol de gloriu îi rechemă
pe regii păcicilor de-acasă —
în legendă iar să intre și 'n aramă.

MIRCEA STREINUL

Cântec

Ape vrăjite în freamăt de Ianuri
— Lacrima noastră plânsă 'n aleanuri —
Când holddele-și leagănă spicele 'n vânt;
Să răsădiți, în țara de dincol' de zare,
Povești de comori ascuise 'n pământ
Și cântecul primăverilor grode de floare...
De codrii bătrâni ai doinelor mele
Când noaptea se schimbă 'n dumbravă de stete.
De zâna poveștii lungi-moldovene
Ce poartă 'n cosițe floarea grădinii:
Nestematele copilăriei mele sub gene
Și răsul pe buze cum în corole jocul luminii.
Durările sălcilor ce plâng despletite 'n șuvițe
În bucet de stete căzute a moarte
Întru nuntirea celei mai frumoase domnițe,
Plecată 'n poiene de raiuri departe...
Pentru pustiul din susfet fără limanuri
Să-mi dărniți în matca nopților clare,
Mormânt de unde și dumbrăvi stelare,
Ape vrăjite în freamăt de Ianuri.

VASILE I. POSTEUCA

Efemeridă

Șapte prinși — o bandă 'ntocgă,
s'au poruit, așa, hai-hui,
foși bezmetici, foși lehui,
foși, să-i vâri într'o desagă.

Fiecare ins — un bumb,
dârz în za de promoroacă,
a fâșnit ca dintr'o leacă
rouată, de porumb,

și purta la subțioară
liniști de necântec, zis
unei inimă, unui vis, —
și-un surus sub mustecioară.

Într'un vârș de mladă nouă
foși s'au crâncenat în pînteni,
serenăzi să 'ntindă, spînteni,
sub un gemuleț de rouă.

Se cutremurau tăciunii
nopții, prin lălângi de stea.
Vacr lung de cucuvea.
Băzâin și cobza lunii.

Ce mâner sculptat în apr,
ce lăuntric vis, ce clape,
fură-atinse 'n melodie,
de-un 'nflorit năd de vie,
o domniță de năgară...

Și-a privit domnița-afară,
și-a privit numai odată:

Începu să se topească
toată crata cenețoagă.
Serenada tot mai bleagă,
mai uscată, mai de iasă...

Prin a aromelor alțiță,
de pe-un vârș de mladă 'n soare,
ce-a fost prinț, ce-a fost domniță
lăneț fumegă în boare...

GEORGE STRĂTOIU

Ideea de folclor în activitatea muzicală românească

Cercetările folclorice, în stadiul lor actual de investigațiune a unui domeniu empiric, înregimentează o serie de cercetări pe linia ascendentă: folclor-etnologie — sociologie. Incadrate, în felul acesta, în sistemul științelor pozitive, ele adoptă, la noi, exclusiv tehnica monografiei sociologice, reprezentată prin directivele ce vrea să le impună științei românești d. Gusti.)

Adunarea migăloasă de material nu a dus nici pe lărâmul muzical la lucrări de sinteză, cum era de așteptat, ci s'a mărginit la încercări de a fixa melodii, interesante pentru novicele urban preocupat de frumusețile izbitoroare ale artei populare, și la prezentări de material folcloric — eventual în sistemul de organizare al unei arhive fonogramice.)

Deosebit de această directivă materialistă, nevoia de cercetare a muzicii populare românești ce conturează pe de altă parte într'o atitudine spirituală, etică religioasă, în fața fenome-

menului muzical al comunității românești. Se pot desprinde aici două planuri de activitate, ce cuprind acțiunea de cercetare a muzicii populare, cu folosirea metodei monografiei sociologice, și călăuzirea către destinele de împlinire a poporului românesc, educația lui. O latură a acestui din urmă plan trebuie considerată și critica muzicală. Tendințele acestei directive generale de a căuta justificări în datele sociologiei nu sunt decât o dovadă de seriozitatea cu care se încep a discuta problemele de artă ale colectivității.**)

Dar activitatea științifică în artă cu greu și-ar putea găsi o justificare, dacă ipotezele și rezultatele ei, ideile scoase la lumină prin trudă de gândire, nu ar avea actualitate în domeniul pararel al practicei și creațiunii. Faptul acesta, de verificare a ideilor în laboratorul activității creatoare, le pune în miezul problemelor ce frământă o anumită epocă, un anumit timp. Timpul, în care trăim, este un

*) H. Stahl, Tehnica monografiei sociologice.

**) C. Brăiloiu, Esquisse d'une méthode de Folklore Musical.

**) G. Breazu, Archiva Fonogramică, Folclorul muzical românesc (Revista Boabe de Grâu), Cartea de cântec (vol. I-IV) și Cronica muzicală a ziarului Cuvântul.

Satanismul erotic și etica iubirii

(continuare din pag. 1)

mentă a candoarei, unirea unică triumfătoare prin credința creștină e de fapt sancționată de conștiința morală a omului și de cele mai adânci resorturi sufletești ale lui. Materialismul grosolan, buzal, gras și libidinos, expus de naturalism și psihanaliză, e o altă atitudine în fața iubirii pe care apeliul de cele pământești cultivat veacuri de-a rândul de păgâni, îl explică. Turburările impure, coșmarul sexual degenerescenț sunt aportul senzualismului bolnavicios semit. Toți cei cari n'au putut să-și satisfacă trebuința de încadrare utilă în legile naturii, desechilibrați, caută să-și cheltuiască tiranica ineztrare, și nu pridisces, gonit în desnaidejde spre toate tentațiile, din care nu culeg decât o mai desăvârșită prăbușire în tragică nesatisfacție. Nu este acesta sensul Porții Infernului de Rodin? Posedații sexualismului sunt epave bălute de vijelia interioară pentru care nu este acalmie, spirite salanice pustite de vâpăi gehenice care la urmă își consumă și valtra, spectre gănușoare osândite celei mai josnice terfeliri. Și totuși accesul fel de dragoste împotriva naturii, cancer al sexului deviat, a putut fi legitimat în raiul comunist. Idealului purității i s'a sub-

stituit cel al promiscuității, carnea a-nurhică și disperată a covârșit canaliculatea și pudoarea firescă, bărbat și femeie stau față în față dușmani, sânge-roși de biciuirile poștei, r e v e n d i c ă n d u - și reciproc dreptul la plăcere și plăcând care 'noctro după ce și-a satisfăcut-o: Se deschide priveluște apocaliptică în sufletul băntuit de iad al omului de azi. Spre ce viitor mai poate aspira o astfel de umanitate?

Dar să nu disperăm. Tot ce e pervertit în viața modernă, literatura prostituționistă, frivolitatea societății orașene, civilizația de cocktail și bridge, sufletul apinlizat, — toate pot fi trecute prin foc purificator. Vreme nouă se învește în zare, cuget nou se înalță adorând femeia pură și calmă a naturii și a virtuților casnice. Când legile vieții o cer, când idealismul creștin o exaltă, — să nu pornim bătea oemdurată păgâniei demonice de astăzi, în numele iubirii caste, lamură limpede și neprețuită a firii omenestii? Și aceasta e una din năzuințele României noi și o cucerire a celui de mâine: transfigurarea morală care să reducă în ia mi raiul pierdut. ~

BARBU SLUȘANSCHI

imens laborator de verificare a ideii de folclor, pusă în problema artei.

Nu interesează aici dacă în muzică ideea de valorificare a bunurilor spirituale ale poporului a pornit, mai întâi, din interes științific sau din emoție artistică. În artă aceste două laturi sunt mai degrabă un complex decât o separațiune. În muzică știința condiționează până la un anumit grad arta și, invers, emoția artistică slăpânește până la un anumit punct sufletul cercetătorului. Experiența emoției trebuie să fie comună la cercetător și creator. Problema esteticii lui Kant, care susține că lucrurile sunt așa cum apar ele simțurilor noastre, reducându-le pe toate la fenomene, ar putea avea aici valabilitate și în începutul nediferențiat al eului nostru, unde se phasează — un punct comun pentru ramura creatoare și științifică — experiența fenomenului sonor.

În activitatea creatoare direcțiunile ideii de folclor se pot stabili după pozițiunea artistului în fața acestui fenomen de artă populară.

În linie istorică, privind din perspectiva muzicii culte, ideea de folclor se realizează în căutarea unei împăcări între formele apusene existente și melodile, temele, populare. Se mai vorbește și azi în acest sens, de simfonii în stil românesc și nu lipsese nici anumite îndrumări etice, servite cu aer de bunăvoință compozitorilor. Așa se caracterizează compozitorii scoși din teascurile școlilor din străinătate, cari au scris hore franzezești și menuețe pe tema: ce faci moșule 'n părâul.

Această primă fază este depășită de orientarea creatoare de a căuta în elementul popular, în motivul cântecului, posibilitățile lui de dezvoltare. Nu se mai pune aici problema de utilizare a motivului, eventual a unei melodii culese, ci avem de înregistrat la artist o împărțire din plin a valorilor colective, printr'o depășire a unui specific imediat.

Și aici găsim două nuanțe, ce caracterizează timpul nostru. O latură mai mult speculativă caută, din afara comunității românești, elementul pur estetic și se acoperă cu directivele preconizate de activitatea științifică materialistă. Alta, pozițiune spirituală, etică, religioasă, impune trăirea valorilor comunității noastre. Și acesta este drumul adevărat, pe care ideea de folclor, ca problemă vitală a artei românești, trebuie să-și găsească icoana de desăvârșită artă.

LIVIU RUSU

Felul în care se concepse legătura dintre om și Dumnezeu este în genere diferit de seamă pentru întreaga așezare spirituală a unei epoci.

NAE IONESCU

Creția literară ca problemă a colectivității noastre

Literatura actuală se caracterizează printu' o totală absență dela tot ce-i viață colectivă. Numai instinctele și sentimentele individului își găsesc expresie în operele literare ale scriitorilor noștri. Excepțiile sunt rare și prea puțin cunoscute și promovate de publicul românesc. Critica, în deosebi are o atitudine de ostilitate neînduplecată față de ele. Ne găsim, prin urmare, în fața unei îndoite nedumeriri: Dece sensibilitatea scriitorilor noștri este afectată numai de ceace-i exclusiv viață individuală, fără ca frământările și năzuințele colectivității să fie simțite de ei și turnate în opere de artă? Dece apoi critica justifică și promovează primele producții și sabotează pe cele din urmă, întrebându-se contra lor cele mai diabolice mijloace de luptă: insinuarea și tăcerea?

Cei ce parvin să cunoască mai aproape dedesubturile criticii literare, își pot da seama cu ușurință că la mijloc este, în cea mai mare parte, un plan bine intenționat, pe care caută cu orice preț să-l ducă la bun sfârșit. Pentru oamenii conștienți și de bună credință nu constituie un secret acest lucru. Dacă vom căuta să descifrăm naționalitatea etnică a persoanelor ce editează și lansează o operă de artă moderată vom înțelege și mai ușor altitudinea ei și scopurile ce se urmăresc. Presa și literatura sunt și, ele mijloace care pot contribui la consolidarea sau desăgărea unei societăți. Jidanii și-au dat seama de importanța ce-o prezintă ele și au căutat să-și instaleze dominațiunea asupra lor. Și au reușit ca cenzura operelor de artă să fie exercitată exclusiv de această critică, iar directivele unei bune opere de artă să fie dată tot de ea. Și astfel, s'ar părea că scriitorii noștri ca să poată deveni „celebri”, se conformează acestor cerințe. Este, fără îndoială o parte de adevăr în presupunerea noastră. Am fi, însă, nedrepti cu ei, dacă i-am acuza că urmăresc numai câștiguri materiale și satisfacerea unei ambiții sterpe, fără ca 'nă sufltele lor să simtă o chemare mai înaltă și mai nobilă. Un fapt rămâne însă stabilit ca punct de plecare al celor ce vrem să susținem: scriitorii noștri lipsesc dela datoria lor. Ei nu îndeplinesc ca artiști, o funcție a comunității românești, ci dimpotrivă contribuie, prin scrierile lor, la desăgărea ei morală și spirituală. Cum se explică aceasta? De sigur că n'o fac în mod intenționat. Nu putem admite că există român care să dorească răul comunității în care s'a născut. Dar atunci cum? Explicația o găsim în nepuțința organică

a sufletului lor de a scrie altfel. Ei sunt crescuți în spiritualitatea individualistă, într'o anumită concepție despre viață, care vede în individ un scop în sine, o valoare supremă. Comunitatea din care face parte individul este considerată numai un mijloc pentru satisfacerea intereselor lui. Ea nu prezintă o valoare superioară față de individ, în care să-și găsească axa de orientare a gândirii și simțirii sale. Numai individul interesează, pentru că el este adevărata realitate, valoarea supremă, cu zbuclum și unda lui proprie. — Și în această concepție despre viață sunt crescuți artiștii noștri. Dragostea față de colectivitate, care este un sentiment superior, se dobândește prin educație. Iar spiritualitatea individualistă cultivă exclusiv pe individ, refuzând să înalte altare de iubire altor valori superioare lui. Și așa se explică de ce zbuclumul colectivității afectează mai puțin sensibilitatea artistului cu o structură sufletească individualistă, decât frământările din viața individului. Năzuințele colectivității îi lasă rece simțirea. Cel mult inteligența lui poate fi preocupată de aceste probleme pentru a găsi încă o soluție, la cele oferite cu alăta zel de clasa noastră conducătoare, în vederea „bunei funcționări” a „mecanismului social”. Dar cu rațiunea se poate face cel mult știință, în nici un caz însă să se creeze opere de artă. Conflitele, așadar, cari vor zădări sensibilitatea artistului, crescut într'o astfel de spiritualitate, nu vor putea fi produse decât de întâmplările din lumea instinctelor și sentimentelor sale. Și numai în acest domeniu va putea el crea, pentru că numai dezordinea din acest domeniu se răstrânge în simțirea lui, prorocându-i cea stare de dezzechilibru, sufletească, care determină efortul creator: încercând apoi să-și restabilească echilibrul sufletesc prin crearea ordinii distruse, el nu găsește o valoare superioară absolută, care să-i servească de directivă pentru gândirea și simțirea lui. El va căuta atunci măsura lucrurilor în instinctele ce-l stăpânesc. Desbrăcat de orice valoare absolută, el va orbeca în înflăcarea animalității lui. Și numai aici își va găsi și resursele de creație. Înzădr artistul spiritualității individualiste va încerca să-și restabilească echilibrul său sufletec, căci îl va zdruncina mai rău. În cautarea împlinirii sale, se va „urca” până la rafinamentul și perversiunea simțurilor, sau se va scobori până la instinctele brute. Va încerca să creeze pe un substrat instabil, fără să știe precis unde vrea să ajungă.

parcurend drumul dela animalitate la subanimalitate și invers. Și dacă va reuși s'o facă talentat, va adănci și dezechilibrul sufletesc al publicului cititor. Iar consecințele acestea vor fi cu atât mai mari, cu cât talentul artistului va fi mai remarcabil. Pentru că opera lui va influența cu atât mai mult, cu cât va fi scrisă mai estetic, mai captivant. Ea se adresează direct simțurilor pentru a le surexcita și a le perverti. Artă este astfel redusă la această funcție scabroasă: de satisfacere a instinctelor omenești. Și astfel se dă dreptate lui Freud. Dacă acest fel de scriitori ar încerca să redea și viața noastră colectivă, ei n'ar contribui decât la sporierea haosului, iar „operele” lor ar fi o profanare a artei și nu o creare a ei.

Și într'adevăr Societatea omenească se formează prin înfrânarea instinctelor și nu prin „liberarea lor în natură”. Ordinea socială în general este creată neconștient prin efortul indivizilor. Artiștii adevărați prin simțirea lor vie intuiască această ordine și o creează mereu în forma ei ideală, purificată de tot ce-i contingent și urât. Artă despre care vorbim este o anticipare sub formă pură a ceace se realizează pe linia realității. Sau această trebuie să fie, ca să-și îndeplinească misiunea ei: desăvârșirea a ceace se realizează impur în viața socială. Această ordine însă trebuie să corespundă, în liniile ei esențiale, ordinii reale. Artiștii, creind, nu se pot depărta prea mult de realitate. Ei o pot și trebuie s'o idealizeze, dar n'o pot schimba. Creațiile lor trebuie să fie în deplină concordanță cu legile sociale, cu normele morale, religioase, etc. — „Ea nu se poate desface de viața națiunii, nu i se poate opune fără a-și pierde caracterul ei specific de valoare în sine.”¹⁾ Așa dar, artistul trebuie să aibă intuiția clară a ceace se va realiza pe plan social, pentru a putea crea o operă de artă. El trebuie să sesizeze prin simțirea lui vie sensul evoluției comunității morale din care face parte. Scriitorii noștri însă crescuți într'o spiritualitate individualistă nu pot să intuiască mersul societății românești.

Ceace-i frământare colectivă, nu poate fi sesizat de simțirile accesibile numai pentru viața individuală a simției omenești. Ei nu pot să presintă și să prevadă viitoarea ordine românească. Dacă ar încerca să-i dea expresie și conținut în scrierile lor, am avea tot alătea construcții diferite una de alta, câte simțiri opace ar fi. — În loc să ne redea ordinea și armonia ideală a înfățișării viitoare a formei sociale românești, n'ar reuși altceva.

¹⁾ Tysian Brăileanu: Artă pentru cetă... Revista mea, No. 7—3.

C R O N I C I

LITERARE

Iată, vom începe cu cartea camaradului nostru Leon Toşa. „Universitatea ţărănească” (teoria şi practica ei), însoţită de prefaţa d-lui prof. univ. Traian Brăileanu, e prima lucrare de acest fel în ţara noastră. Pornind de la „Cuvântul înainte”, am călătorit prin toate problemele volumului şi, cu toate că nu suntem specialiştii, dezvoltarea lor ne-a reţinut şi lămurit pe deplin asupra extrem de importantului rost naţional al universităţilor ţărăneşti. Prietenul L. Toşa, cunosător în cercat al sociologiei şi un abil mânător al condeiului, reuşeşte să dea cosmopolitismului nostru ştiinţific o bună lecţie de românism practic. Căluzită de-o bogată experienţă, autorul comentează concluziunile scopurilor universităţii ţărăneşti, pe care le vede integrate cu succes în programul general de reconstrucţie naţională, şi nu şovăieşte să afirmă că „apropierea între situaţia Dăneşului demoralizată” de înaintea marilor Grundtvig şi Kold, „căzută în apatie şi cea a României, unde omogenitatea naţională a claselor sociale lipseşte, unde puterea economică este în cea mai mare parte în mâni străine, nu duce la concluzia că în primul rând o educaţie naţională, cetăţenească, poate produce ridicarea economică a ţăranului român”. Cititorii noştri să comande cartea lui Leon Toşa — asupra căreia, dat fiind interesul ce-l prezintă, se va reveni în numărul viitor al revistei

— la Societatea pentru Cultură, în Cernăuşi, piaţa Unirii, 3:

* Ală operă de importanţă, e lucrarea camaradului Barbu Stuşanschi, fost membru al Şcolii Române din Paris. „Un poète français patriote moldave: Edouard Grenier en Moldovie” — aşa se numeşte volumul profesorului Barbu Stuşanschi, care în Franţa, a preferat munca încordată prin bibliotecă amuzamentului steril şi costuros — aduce valoroase contribuţii la cunoaşterea Moldovei dintre anii 1855--1856. Documentată şi cursivă, lucrarea colaboratorului nostru impune un istoriograf serios şi justifică entuziasma primire ce i s'a făcut de către specialiştii.

* D. profesor I. Vişan a alcătuit de curând albumul „Judeţul Rădăuţi în imagini”. Nu ştii ce să admiri întâiu: străneala asta, care le bate pe toate actriţele de cinematografi, dela Greta Garbo până la Clara Bow, sau peisajele alese cu gust şi demne de Andreescu. Cei ce vor să cunoască un fragment din binecuvântata Bucovina, s'a răsfăşace această monografie.

* Editorul P. Georgescu-Delafras înţelege să fie şi altceva decât negustor. Adică: preţuieşte cartea românească şi luptă din răspuţeri să-i ridice nivelul. În timp ce japânii Ciornei, Ocneanu şi Marton Hertz îşi adună oşanza pe terabele de prostie ale diverşilor aderci, d. P. Georgescu-Delafras tipăreşte scriitorii tineri

şi români, înlesnindu-le un trai omenos, favorabil travaliului artistic. Pentru asta, vom avea întodeauna cuvinte bune despre directorul editurii „Cuzgetarea”.

* V'am spus data trecută că Pompiliu Constantinescu e prost. La urma-urmei, faptul n'are nici o importanţă. Ce, parcă Lemnaru nu e şi el prost? Prostia nu-l împiedică pe nimeni să trăiască şi — chiar! — să scrie articole la gazetă, ca Robot sau Răcăţinni. Dacă aduc din nou vorba despre Pompiliu, o fac pentrucă mă amuză. Să vedeţi ce deştept e pompilicalul scrib dela „Vremea”. Poetul Julian Vesper a scos o cântăciţă de poezii. Pompiliu, prompt, o recenzează şi, vezi-Doamne!, îl căinează pe Vesper, susţinând, sentimental, că una dintre poezii a fost închinată unei dragi fiinţe dispărute. Imi permit să-i arăt lui Pompiliu că respectiva „dragă fiinţă dispărută” e bine, merci, săătoasă, şi-i transmite complimente, înştiinţându-l totodată pe ilustrul omblie lovinescian că n'are de gând să ajungă, o „dragă fiinţă dispărută”, ci lu din contră... să trăiască 100 de ani. Dar să lăşăm la-o-parte gluma! Recenzând volumul meu de poeme, Pompiliu Constantinescu, care e şi profesor de limba română, susţine că nu se scrie: „stelari miori”. Dacă Pompiliu ar fi ceva mai deştept, măcar că d. Mihail Sebastian, ar ştie că „miori” vine dela „mior”, nu dela „mioară” — şi nu s'ar face de răs. Acuma, de se face sau nu de răs trisul meu subiect, nu mă predoare, însă întreb onor. ministrul in-

decât să sporească haosul actual. — Dar în afară de acestea, operele lor ar contribui la profanarea a ceea ce cheamă artă. Creaţiile artistice, pe care le dorim, nu pot fi decât produsul sensibilităţii artistului, zgăduite de schimbările din cosmosul social. Or, după cum am văzut, structura lor sufletească îi accesibilă numai frământărilor individuale. Iar cu raţiunea se poate explica un lucru şi susţine o teză, dar nu se poate crea artă.

Dintr'un îndoit punct de vedere, aşadar, scriitorii noştri sunt loviţi de o neputinţă sufletească organică de a prinde într'o formă artistică năzuinţele neadaplecate ale neamului nostru către o Românie mândră şi eroică. Ei sunt străini de efortul eroic pe care-l fac şi suferinţa senină pe care o îndură cei ce luptă peatru un viitor mai bun al neamului românesc. Încătuşati, prin structura lor sufletească în spiritualitatea veche, le-ar trebui un efort fără seamăn pentru a putea evada din ea. Îl vor putea face? Şi mai ales vor încerca să-l facă? Mă indoiesc. Toată

pasărea pre limba ei pierd! Ei nu pot servi mai bine neamul decât prin aruncarea condeiului, când îl apucă inspiraţia. Adevărata artă românească, aceea pe care o visăm cu toţii, va fi creată de purtătorii noii spiritualităţi, care vede în Dumnezeu şi în naşune, valori superioare individului, în faţă cărora el devini mijloc şi pe cari el este merit să le servească. Numai îngerunchiat în laş lor, el primeşte senza om şi ca cetăţean. Aceste două valori absolute formează axa pentru gândirea şi simţirea omului nou, a celui format în noua spiritualitate. Trăindu-le adânc până la totală lui depăşire, artistul — prin sensibilitatea lui vie — va percepe cu usurinţă „spiritual vremii”, mersul naţiunii sale în lume, adică sensul ei istoric. Creatorul de artă ca şi cel din domeniul politic, formaţi în noua spiritualitate, nu se vor abate dela misiunea lor. Nu se vor abate, pentrucă n'o vor putea face. Integraţi în această spiritualitate, ei nu vor fi altceva decât elementele cele mai de seamă prin care ea se va concretiza

în opere durabile. Şi când va fi ajuns la maturitate şi se va fi impus cu desăvârşire în viaţa poporului românesc, toate creaţiile, dela cele artistice până la cele politice, li vor purta pecetea. Nu este îndepărtat timpul când se va relua din nou firul istoric al acestui neam. Cătuşele ce-au ţinut în opresiune şi întuneric spiritul lui vor fi zdrobite. Toate piedicile puse în calea realizării, şgura şi gunoiiu cu rădicini streine, vor fi arse, iar cenuşa aruncată departe în mare, ca să nu renască asemenea păsării din poveste. Liber de orice obstacol, el se va realiza istoric în opere de cristal, în cari ne vom regăzind cu toţii figura noastră morală şi spirituală. Lupătorii ce cântă şi sufăr fără să plângă simt că-i aproape vremea învierii noastre. Credinţa lor vie şi adâncă îi grăbeşte mersul. Ea va veni cu siguranţă!

Deocamdată, însă, avem starea de lucruri, implicit şi arta, ce ne bicuieşte obrăul şi pe care o merităm.

ION ŢURCAN

strucției dacă un profesor, care n'are habar de limba română, mai poate fi menținut în cadrele profesionale. Iar pe Pompiliu — la Cernăuți, Pompiliu a devenit sinonimul lui Mitică —, îl sfătuieste să recitească gramatica limbii materne. Îi recomand manualul lui Vicol.

* Încă una cu Pompiliu. Poetul Const. Salcia, pe care l-au dat la fund Sevastos și ceilalți deștepti de la aia literară și artistică, se duce la redacția „Vremii”. „Bună, domnule Constantinescu, ce mai faci?” — spune Salcia. „Așa și-asa”, — răspunde Pompiliu. „Totuși citeam niște poezii de Mircea Streinul. E un poet foarte melancolic”. Pariez că Pompiladour nu știe de ce sunt melancolic și nu vesel ca Donna-Sa, care are patru bolfe de grăsime congelată sub bărbie și 33 de cauciucuri (ca ale mașinei d-lui Tăchiță Tar-navschii) la burță. Dar nici nu trebuie să știe. Oare trandafirii sunt hrana boilor?

* Vai, Mircea Eliade! Te-ai dus în India, te-au pisecat țânțarii bengalezi, te-ai încurcat cu indieni d'alea, dai dracului, te-ai bătut pe burță cu franc-masonii Tagore, — pentru ce toate astea? Colaborator la „Vremea pulcui” ajunge și în urma unui raid București — Găești, și nu era nevoie să-ți pierzi tinerețea prin țara șerpilor. Mircea Eliade, cum să te mai stimeze con-frății, când le tragi clapa în fiecare zi, cum vrei să mănuiești țara asta, când scrișul și miștile și se împleticesc în colbăria unor creeri, cari, de prea mult indianism, nu mai înțeleg ce înseamnă a fi Român. Oare ai uitat școala lui Nae Ionescu? Dacă da, să-ți fie rușine și scrie ceva despre cultura gândacilor de buctărie. Nu degeaba te lauzi mereu cu înțelepciunea furată nițel de-aici, nițel de colea, cum obișnuiește și prietenul Matala Anton Holban.

* Impertinentului „Eu! Eu! Eu!” al cincior ciocoi autohtoni, îi opunem un formidabil NOI, destinat să le închidă pentru totdeauna botul proinător.

* Octav Șuluțiu a eşuat de-a „Axă” în nămolul „Familiei”, de unde face urât la scriitorii români și se „nehină” în fața diverșilor adereci ai „Vremii”. Nota 2, Șuluțiu! Pe când și la „Cuvântul liber”?

* Din bogatul material, pe care-l primim la redacție, desprindem paginile trimise de camaradul Vasile I. Ungureanu, pe cari, dacă nu le putem publica — din cauza prea strictei actualității —, le reținem, totuși, în ser-tarele noastre, pentru a stimula o viitoare colaborare. Din manuscrisul lui Lazăr Cozma, fratele lui George Drumur, vedem mijind în prozator, pe care munca îl va aduce cu siguranță

în rândurile noastre. Acelaș lucru îl putem spune despre camaradul Teodor Iliu.

* Ne-au sosit cărțile: „Săbii și epave”, de V. Hondriță, „Flăcări de toamnă” și „Poezii”, de Petre Popescu-Olt; „Melodii”, de I. Alexandrescu; „Din tainele noastre!...”, „Plopu din Măgura” și „Sub epirafir”, de Savile Natba. Deși fără prea mari preocupări estetice, ele indică un laudabil efort către artă și le vom privi cu simpatie, asigurându-i pe autori că, fie și numai din punct de vedere cultural, contribuțiile lor merita prețuirea și înțelegerea noastră.

* Pe idonul, care mă pastșează cu ația răvătă — și lipsă de talent —, îl sfătuieste să se-astâmpere. Sper că nu va trebui să-l identifice — și nici să revin. Amuzantul idiot se va conforma, nu?

* Scriitorul Sandu Teleajen, atât de român în puternica dramă „Cuiburi slărate”, are pe șantier un roman despre viața lașilor, cari mor.

* ICONAR va lansa în curând o serie de cărți.

MIRCEA STREINUL

* A. Cotruș: Horia, 1935. Evocând cea mai măreață pagină de eroism și jertfă rumânească, A. Cotruș proce-tează pe cerul istoriei și al destinului tragic al acestui neam, săpată în piatra coluroasă și dură a versului său, orișăa figură a lui Horia. Peste imunditatea actuală, peste calvarul neamului întreg, se ridică aspră iceana jertfei: „pentru moști, / pentru cei sărăci și goi, pentru toți... /” și din noaptea suferințelor țigănești viforoasă întrebarea: „de-ai trăi tu / acu, / ce-ai face Horia, cu mișei ce vând / norodul slămadă?... / Nu și-ar veni să-i caști pe toți, / de-gitură să-i scoți, / din pături, dela căni, de la prânzuri, / și n' mijlocul pieților celor mai mari, / ca pe cei mai milș-nici tâlhari, / de limbă să-i spînzuri?...” Aureola jertfelor trecute aruncă lumini de nădejde nouă pe culmile viitorului rumânesc, spre care urcă în pas cadențat Căpitanul eroismului românesc și al destinelor noastre verzi, în cântece de luptă și biruință.

V. I. POSTEUCA

* D. B. Iordan, dăltuitorul unei minunate cărți cu normalisti, în prezent se leagănă tragic pe o margine de pânză sărindariană. (Peisaj imaginabil și trist ca o monedă într-o poșetă de nerușinată profesionistă.) La urma urmei, face fiecare ce-i place. Dar, e altă socoteală la mijloc: jidanul e jidan și românul român. Și când ai aceste două națiuni față în față, trebuie să-ți deschizi ochii. Apoi de te știi român, trebuie să-ți căsmuiești în suflet drum precis și curat ca lucrimea și trebuie să știi că timpul semit e permanentă literă în-torsă dintr'o mocirlă ce nu se va mai sfârși în vece și care mocirlă pntrezește

mizerabil unde nici nu te aștepti. Pe d-ta, d-le învățător Iordan, lectorii români te admiră profund, după câte știu eu, precum te apreciază mult de tot și subsemnatul. Pentruce atunci te învăț pe lângă troaca talmudică, cin-tinându-ți munca prin ușile sănile de pericini? Mult mai bine ar fi dacă ai rămâne acolo în Ismailul basarabeu, cu sărăcia dumitale rumânească și cu-urata de apostol și eron al slovelor. Fericit e părintele Crișan de la Moinești.

TEOFIL LIANU

FILOSOFICE

* Voluminoasa și instructiva scriere a d-lui prof. P. P. Negulescu: „Cien-zea formelor culturii” este o apariție insemnată în domeniul preocupărilor filosofice românești. Are însă prea mult caracter contingenciu pentru a se putea ridica la semnificația unei opere de creație filosofică originală.

* Pentru problemele estetice, prin cartea d-lui T. Vianu „Estetica” I, se pun începuturi serioase de studiu al acestei discipline în universități.

* Numele N. Bagdasar este legat de câteva scrieri conștiințoase și promițătoare. Așa d-sa a prezentat probleme de filosofie a istoriei, a informat asupra crizei culturii moderne, impunându-se prin claritatea expunerii.

* „Istoria pedagogiei” — partea întâia — datorită d-lui prof. C. Nărlay, va apare la Cernăuți, într'un cuprinzător volum. Lucrarea conține pedagogia creștinismului antic, pedagogia evului mediu și a renașterii. Va fi cea mai documentată istorie a pedagogiei din câte s'au scris în România. Dar d-nul prof. C. Nărlay are și un sistem propriu de-a privi problemele educației, astfel că întreg materialul istoric al pedagogiei va trece printr'o nouă perspectivă de contemplant. Vom reveni la apariția cărții.

* D. prof. T. Brăileanu a publicat, anul acesta, două manuale de liceu: „Elemente de sociologie” și „Etica”. Cu această ocazie reamintim studiul d-sale, apărut în Revista de pedagogie, asupra învățământului sociologic în licee și universități. În acest studiu autorul propune o nouă programă analitică a învățământului sociologic în România, programa actuală fiind alcătuită prea mult după sistemul personal al sociologiei integral monografice.

* Autorul volumului „Pe culmile disperării” Emil Cioran, semnează în revista Vremea din 15 Octombrie 1935 articolul „Despre mediocritatea filosofiei și a filosofilor”. Deși am admirat adeseori freneticele reflexiuni ale acestui scriitor, articolul din urmă ni se pare ajuns la extremă. Cum, filosofia n'a creat nimic? Nu crede d. Cioran că-și anulează poziția proprie? Cred că Socrates a fost creator de lume nouă.

• Despre importanța filosofiei în liceu s'a scris relativ mult. E vorba chiar să se aplice și o nouă reformă în învățământul filosofic. Astfel clasa a VIII-a devine clasa filosofiei prin excelență. Întregul învățământ din liceu ar primi o încoronare finală prin filosofie — etică. Deși credem în deosebită importanță a formării filosofice a elevilor, nu suntem dispuși, cu toate acestea, să considerăm că prin învățământul filosofiei tinăra generație va deveni „altfel”. De fapt, din punct de vedere educativ, filosofia trebuie considerată nu ca „învățământ”, ci ca un fenomen ce se trăiește. Deci ar fi mai curând vorba de o educație filosofică în sensul de trăire a unei anumite filosofii. Or, această trăire a filosofiei nu poate fi satisfăcută pe calea reformelor și a programelor; dimpotrivă, ea înscamnă o renaștere a întregului mediu social, școlar — spre sinceră trăire a unei concepții de lume și viață.

LEON TOPA

MUZICALE

• Uniunea fundațiilor regale editează o mare revistă muzicală începând cu 1 Noembrie. Se împlie astfel un gol pe care muzica românească începe să-l simtă tot mai mult. Clemența regală își merită și cei cunvânt de laudă și cinste.

• Felicităm pe d. Nonna Ottescu, rectorul academiei de muzică din București, pentru prețioasele achiziții obținute prin desființarea conservatorului din Cernăuți. Avem nădejde că duetul își va camufla cu grijă tinichelele atâr-nate în provincie și neștiința fără spărtură, pentru a nu face de răis instituția care adăpostește pe un Mihai Jora, G. Breazul, D. Cuclin.

• Suntem convinși de inutilitatea unei școli de muzică la societatea filarmo-nică, pentru că nu se înscrie pe o linie românească. Vom lupta împotriva spiritului de acolo până ce ministerul va găsi cu cale să o desființeze.

• D. George Pavel a fost invitat să dirijeze un concert de muzică ro-mânească la Praga, având concursul căntăreței Vera Mora. Programul va cuprinde piese de S. Drăgăni, M. Jora, P. Constantinescu și Al. Zirra.

• În cadrele conservatorului a luat ființă un quartet de coarde compus din d-nii A. Garabet, I. Megasiuc, G. Pavel și I. Bar.

• Noul mitropolit al Bucovinei, I. P. S. S. Visarion Pniul, va trebui să fie și inițiatorul unei reforme a muzicii bisericicești din Bucovina. O serie de articole pe care subsemnatul a scris-o cândva s'a izbit de un indiferentism feroc. Punctul din nou problema pentru avem încredere în omul de fapt românesc și creștinesc.

LIVIU RUSU

PLASTICE

• Unul din talentele artistice ale Cernăuților, e. fără îndoială, d. V. Nichitovici, nedreptățitul vicijii plactice din Bucovina. Modest până la exces, D-sa n'a apelat niciodată la bunăvoiața criticilor mai mult sau mai puțin pricepuți, ci și-a croit un drum personal în mes-teșugul îmbrățișat cu atâta bucovineană tenacitate, pe care îl continuă cu ve-chilul D-sale entuziasm pentru artă. Dela ultima expoziție a maestrului Nichitovici a trecut destul timp. Totuși, ne amintim de peisajele clare și de adâncime, culese cu penelul din muntii noștri. Tehnician abil al culorii, d. Nichitovici evită stridente, atât de obișnuite la majoritatea pictorilor din Cernăuți, și reușește să ne prezinte în-toldeana un echilibru luminos al volu-metelor. Regretând absența D-sale din actualitate, îl așteptăm pe cât mai cu-rând cu o expoziție, pentru a ne putea verifica primele impresii și pronosticurile, pe cari ni le-a făcut.

• D-nii Rudolf Rybiczka și Mircea Traciuc, doi tineri buco-vineni, promisi pentru luna Decembrie vizionarea operelor, pe cari le-au lu-crat în decursul acestui an. Putem a-firma depe acumă că vom avea „posi-bilitatea unei adevărate surprize artistice.”

• Notăm aici numele d-lui R. Șor-ban, care a desenat vignetele ulti-mului număr din „Pagini litera-re”, revista d-lui T. Murășanu.

• Un cuvânt bun pentru elevul V. Scripcaru, care a trimis redacției noastre peste 30 de caricaturi, trădând serioase calități de desenator. Dacă va munci serios, nu e exclus să avem încă un pictor bucovinean de talent.

• Doamna Rodica Ignătescu, pe care o cunoaștem din unele desene în creion, ne-a predat, la rugămîntea noastră, câteva din ele. Suntem siguri că maniera D-sale, o ingenuă — și suavă — combinație din primiiivi ruși și ex-pressionismul german, o va împune dela prima expoziție.

TEATRALE

• Despre desființarea prea puțin jus-tificată a Teatrului Național din Cernăuți, nu vom vorbi, ci vom trece di-rect la Teatrul Național din Iași, care deservește și scena noastră. Neputând participa la spectacolul inaugural, al-cătuț din cântonețele lui Alecsandri, ne vom opri la a doua reprezentație, care a încercat să ni-l infățiseze pe scri-torul sârb Nisici. „Doamna ministru Popovici”, comedie care conține multe aderențe la satira socială a lui Car-giale, a fost un spectacol lamentabil. În primul rând decorul. Închipuiți-vă un salon mobilat cu 12 stiluri diferite, dela Louis XIV până la cel mai banal vic-

nerisch. Oricâtă lipsă de gust ar indica intențiile autorului în mediul familiar al ministrului Popovici, însăși lipsa de gust trebuie prezentată valabil artistice-ște. Debandada de ritm, în care s'a desăfurat comedia, a făcut o impresie penibilă în sală. O scenă jucată grotesc, alta în manieră de farsă, a treia ca'n comedia clasică etc. Regretăm că sfor-țările d-lor C. Ramadani, N. Meicu și Radvanschi — și ale d-soarei M. Baciu, despre care vom spune mult bine, n'au putut salva nivelul spec-tacolului. D-na E. Ionescu, care reușe-a să joace corect sub direcția de scenă a d-lui V. I. Popa, a fost stridentă, lipsită de măsură — și nu din vina D-sale, ci a aceluiași regisor I. Sava.

At treilea spectacol, „Scrisoarea” — de S. Maughlin, a reabilitat Teatrul Național din Iași. Regretăm că d. G. M. Zamfirescu n'a supravegheat personal reprezentația dela Cernăuți. Din cauza absenței D-sale, d. D. Ha-giăc a ratat un laboul întreg (în mo-mentul culminant al dramei, acest actor, desigur lipsit de cea mai elementară cultură teatrală, a declarat răsul săfii prin câteva gesturi caraghioase la re-verul hainei; or, Nicolson, personagiul interpretat de numitul Hagiăc, nu putea să fie un caraghios, cum voia să ni-l dea pe gât respectivul actor de periferie). Ceace n'am înțeles, a fost și murmurul complex străin de indicațiile lui S. Maughlin, deci și de ale d-ni G. M. Zamfirescu, din laboul chi-nejilor. Credem că această gafă se da-torește, și ea, absenței directorului de scenă. D-na Angela Luncescu a conturat cu inteligență pe Lesie. Pă-cut că a fost deavantajată de fizic. Rolul, așa cum l-a lucrat d-na Ange-la Luncescu, ne-a plăcut. Din ceilalți interpreți, doi actori mari, poate unici în teatrul românesc: T. Călin și Aurel Ghițescu. O mențiune pentru d. Paul Varduca. Restul, potrivit.

Așteptăm ca, pe viitor, Teatrul Național din Iași să aibă grijă de seriozi-tatea actorilor trimiși să joace la Cernăuți. Să-i supravegheze — ca să nu mai asilăm la ieșiri strict personale, ca ale d-nii Hagiăc. Căci, în definitiv, Cernăuții nu sunt un oraș de colonii.

MIRCEA STREINUL

REDACTIONALE

— Cărțile, revistele și manuscrisele se vor trimite pe adresa d-lui prof. Liviu Rusu, în Cernăuți, str. Eminescu, 15.

— Abonamentul anual la ICONAR e de Lei 60.

— În curând apare Teatrul sau Cățăloris omului — de Mircea Streinul, cu 5 desene de R. Rybiczka.

— Numărul de Crăciun al revistii noastre a-pare mărit, cu colaborări selecte din toată țara și va fi cea mai vie cronică a Bucovinei.

R E V I S T E

Cuvântul liber — adică lituca slobodă la bot a Sărăndarului obraznic — s-a mutat în Abisinia și-a devenit oficioasă Negusului. Ca etare, începem să prețuim revista d-lui T. T. B. sau T. F. B. Braniteș, care, deplasat definitiv, împreună cu scrierile F. Dima, Demostene Botez, Ilie Cristea, P. Constantinescu-Iași (al doilea constantinescu prost din țara noastră), V. V. Stanciu, Gherasim Luca și I. Sereanu, în năstărire etnopie, va prolifica de generosul soare african pentru a-și coace creerii limbii) cu cerneală.

Manifest apare la Iași. În curând și această litucă se va muta în Abisinia.

Adevărul literar și artistic, Viața românească și Reporter continuă să apară. Mediocre, dezolat de mediocre. Alături de medicore, încă ne lipsește curajul să le mai înjurăm.

Pământul și Anchetă, prima a d-lui E. Cialic, a doua a d-lui Jean G. Vasiliu. Înțeleg să ridice prestigiul presei regionale. Când d-nii E. Cialic și Jean G. Vasiliu vor renunța să-și laude pe străbunii și străinșii, cari n-au ce căuta în literatura românească, multumirea noastră va fi deplină.

Recultorea ilustrată, Cinema, Magazinul și Gazeta medicată — tendențioase, false, acromoniști — blegi.

Viața literară, unde l-am întâlnit atât de des pe Radu Gyr, marile potestăți de constanțenității critice: noastre oficiale, își întăresc prea mult speranța. O mică sforțare, domnule I. Valerian, — și Viața literară va deveni și integral românească. **M. S.**

Revista Vremea rezistă pe poziție. Se primește la Vremea articole cari sunt o adevărată bătaie de joc, la tot cea mai rămas românească. În No. din 22 Septembrie, Octav Șuluțiu, care de altfel în altitudine e ca frunza pe apă, se voia că nu muncesc nimeni în țara asta. Nu se vede urmasă muncă a clipei tinereții românești, întreprinși în toate părțile în tabere și zăbire, nu se vede noua etică a muncii! Bătaie de joc, pentru că toți Kulușaniștii dela Vremea văd, aud și înțeleg. Rușină pentru totuși aceștia — nu zic de Aderca — sunt Români, dar între nimeni românească și linteă și dovăscă nu știe-o pe cea din urmă. Ce caută printre ei Emil Cioran? Un articol ce „Vidul nostru colectiv” se potrivește ca nuce în perete în coloanele Vremii. Co de nitel tot frontal Kalmann. Vremea a luat altitudine contra lui Mussolini. Tufuși păzescă o notă naționalistă, cea ce înseamnă pentru frontal Kalmann că la noi nu există o nițeroasă naționalistă serioasă și cei năi importanți, nu există nici măcar o doctrină naționalistă. Cum se trudece buhănușul săta, d-lor; bani sau inconștiență? Heide, răspundeți: ambele. Asta e viața vorba lui Kalmann.

Presă naționalistă în avânt prelungind. Ciopârțit de cenzură, îngrădit pe toate căile, cuvântul românesc își face loc. Când te gândi că reviste cu zece de ani de activitate

nu pot vinde din numărul festiv mai mult de un exemplar — caz rar pe care n-aveți rusine că-l vălăvăși — iar revistelor naționaliste așteptate de toată lumea li se pun piedici, ba la poartă, ba la coadă, nu știți ce să creați. Ce poți face când o revistă ce cu drag se pretinde „naționalistă”, cel puțin atât de naționalistă cât era acum 30 de ani, nu poate publica în coloanele ei un articol după care s'ar simți jenată... Rusia Sovietică — fapt autentic pe care iarăși de rusine au-l desvulim. Vezi că noi tot mai credem într-o îndreptare. În timp ce bătrânele noastre locare de presă cedează idolului iudaic, se ridică o lămră și aprigă presă naționalistă: întâi printre cele mai importante: București: Cuvântul Studențesc, Ideea Românească, Rânduiala, Porunca Vremii, Cluj: Revista Mea, Glasul Strămășocesc. Chișinău: România creștină. Cernăuți: Însemnările Sociologice, Și atâtea reviste și ziare provinciale ca Orientul, Brațul de fier, Suleet Românesc, etc. Ideea Națională, Cronicul colății justifică apanajele și neclintita noastră credință de biruință asupra răului.

G. M.

Mihai Eminescu, ea. V. Publicația de specialitate „Mihai Eminescu” a adus și aduce contribuții deosebit de importante pentru cunoașterea vieții și operii marelui poet. Aci a colaborat și mai colaborază prin scrieri postume până isteasă a primului dător istoricilor noștri literari, Gh. Bagdan-Ducea. În numărul ultim (12) semnează d. prof. Lecca Marariu, Gh. Bagdan-Ducea (manuscris postum), Aurel A. Mureșianu, D. Murășanu, F. Taniac, Y. Balan. Reținem note românești, atât de bibliuială în această publicație.

Revista de pedagogie, an. V. 1935. Căcută III. Institutul și seminarul pedagogic universitar din Căruțași își continuă publicarea excelentei sale reviste. După cinci ani de apariție Revista de pedagogie a ajuns să se tipărească în 2500 de exemplare. Pentru o publicație de specialitate faptul constituie o năruitate în țara românească. În special învățămîntului și profesorii secundari găsesc în paginile acestei reviste probleme deosebit de instructive. Colaboratori numărului de față sunt următorii: prof. Gr. Răduț, prof. E. Topa, prof. C. Nărcy, prof. Ș. Pavelcușcu, D. Scorpan ș. a.

L. T.

Ideea Românească Nr. 1, 2-4, an. 1. 1935. București. De-o vigoasă structură și de-o înaltă înaltă intelectuală, această revistă se impune ca o tribună a unuia din cele mai sănătoase năncuri ale generației noastre. Oamenii legăii organice de pământul țării, privit atent și disecat realitățile românești de orice natură, raportându-le numai la conformitatea cu ele înșile, iar nu la toate avortatele produse de export ale altor realități, străine. Mărită din ciocniri aprige de curente și ideologii beligerante, vrea să fie o sinteză și o selecționare a tot ce-i valorează autentică, n tot ce corespunde specificului etnic românesc. ca prin puterea unei juste empiricuri a momentului istoric al-va exigențelor lui să împrime vieții românești mizerarea de reînnoare pe linia drumului bătut din veac de linia noastră etnică. Nănsușie la definirea în toată puritatea lui, a

complexului de valori produse de organismul social românesc, arătându-l ca pe-un îndrumător autonom și criticul de apreciere a creațiilor viitoare.

Stăbilește media între teorii fără aderență în realitate și între realitate deformată, dovedindu-se de-un realism frăpat de echilibrat ce se întărește în ritmul sfârșit al firii.

Nu putem să ne oprim asupra tuturor articolelor cari ne-au reținut atenția. Împemăm pe cele semnate de: M. Vulcanescu, P. Costin Deleanu, Ștefan Ion George etc. — Cronică și Critice bogale și judicioase lucubrașe paginile revistei, din a cărui structură respiră un aer de sănătate și vigoare cu dintr'un fragment de carte naturală.

Revista Teologică, Sibiu, an. XXV. Sept.—Oct. 1935. Revista înțemeiată acum 25 ani de Institutul teologic de azi Dr. Nicolae Bălan, nu aduce cu numărul din urmă material interesant și variat, abordând probleme de teologie sistematică și practică.

Semnează articolele pr. N. Colan, pr. Dr. N. Tercebilă (Misticismul lui Soloviev) Pr. Ion Bună (romaneștii scrie: Păstorul și turma șii etc. Lipsa condeului părintelui Dr. D. Stăniloae se simte cu toată abundența de material și de cronici.

Știință și onestitate teologică. Boguslovul care poartă prețioșul titlu de magistru în teologie și pe de-asupra numele gigantului teolog rus care-a fost Lăbedev (A. S.), un anume pigmeu: Evghenie Lăbedev, remarcând substanțialitatea unui studiu al prof. univ. Dr. Domiția Spănu, publicat în „Candela” pe 1929 „Bisete și ritul în creștinism și în concepțiile etice ale lui Kant, Schopenhauer și Nietzsche” și-a făcut socotăla că li bine să popularizeze acest studiu traducându-l și publicându-l într-o revistă teologică românească din Iașoșii, „Puti părie” 1934.

Ce gest frumos și laudabil ar fi fost acesta! Dar unde se vede că numitul individ — care și plimbă actualmente prețioșii dolofană, cu păntec și chelis, pe strălăce Chișinăului — n'ă avut intenții curate, ba unde dovedește că persoana sa o refectară unor astfel de intenții creștinești, e că dănaul publică studiul sau semnătură proprie, li fură vazășică. Aici se vede că dl magistru, care a vrut să-și valorifice titlul într-o viziște teologică, dovedește nu numai că n'ă avut gânduri frumoase și laudabile ci că a comis un furt ordinar, voină să-și sperie pe teologii din Iașoșii cu deșteptăciunea sa vezi doamnă, despre care aceia nu se puteau coavine că-i de proveniență străină, ne știind românești. Elaborarea numitului studiu a prof. univ. D. Spănu presupunea acceptat cunoșterea limbii germane, se vede însă că prin țidva îngușată a haziliului personalului viziște-teologic, cunoștințele în G. german n'au trecut decât în forma unui curent zăpăcitar, aici dănaul nu știe nici măcar copia corectă, făcând dese greșeli la transcrierea titlurilor numitești. Dar ce împoșta necesă? Ce ar fi alocă, mă rog, că lucrarea lui pentru obținerea titlului de magistru, era mai mult decât „afinită” vădită cu toată de doctorul a pâr. H. Roșența? [Așupra acestei chestiuni nu am reveni]. Asta nu întresăază, devremece nu știe nimeni cum n'operat dolofană sa zăpăcitar, prin teologii românești. Ceia-că agravată abominabilă gest, este pe lângă calitatea de teolog încă și perseverența în păcat, căci după ce a fost avortat la timp și eștiut creștineste și-și repara prețioșii la care-o și fost timp de se lăna, dănaul n'ăude și nu vede nimic — face pe mutul de Basarabia, împotriva unor astfel de inși, care vor să introducă furtul literar drept metodă în câmpul cercetărilor teologice științifice se timpul mășuri drăcice, căci simplul nostru diptel ar li prea puțin, iar iertarea n'ar face decât să acurajeze metoda lui Evghenie cel rumen și rotund ca un poloboc.

L. S.

INDICE DE NUME*

A

Aaron, Francisc – 68
 Aaron, Vasile – 219
 Adam, Filip – 155
 Agârbiceanu, Ion – 366, 371
 Agliati, Mario – 52
 Ahn, F. – 233
 Albert, Ioan – 326
 Albertina – 269
 Albini, Septimiu – 517, 519
 Alecsandri, Vasile – 58, 142, 148, 164, 203, 219,
 224, 228, 230, 237, 254, 326, 327, 388, 401,
 412, 417, 462, 466, 470, 472, 501, 527
 Alecsiescul, Grigore – 527
 Alecsiescul, Samfira – 527
 Alexandrescu, Grigore – 388, 471
 Alexandrescu, Ida – 618
 Alexandrescu, Nicolae I. – 364
 Alexandrescu, Sică – 333
 Alexandrescu-Urechia, Vasile – vezi Ureche,
 Vasile Alexandrescu
 Alexandrov, P. – 331
 Alexandru (Mușatin) – 132
 Alexandru cel Bun – 14, 99, 110, 132, 256, 377,
 402
 Alexi, Ioanid – 219
 Alexianu, Gh. – 565
 Alievi, Henriette – vezi Zamfirescu, Henriette
 Alvanos, Chrissa – vezi Nandriș, Chrissa
 Amante, Eurico – 262
 Amicet-Bourgeois, A. – 227
 Amoretti, Giovanni Vittorio – 376
 Amzăr, D. C. – 399
 Ana – 272
 Anania, Giovanni Lorenzo d' – 358

Anastasiu, Raul – 469
 Anderco, Artemnie – 362
 Andersen, H. – 324
 Andreevici, Nicolae – 230
 Andrievici-Morariu, Silvestru – vezi Morariu-
 Andrievici, Silvestru
 Andronico, Tranquillo – 358
 Anghel, D. – 181, 182
 Angioletti, G. B. – 371
 Antioh, egumen – 13
 Antonescu, George – 34
 Antonie, egumen – 13
 Antonovici, George – 456, 495, 502, 506
 Anty, R. – 393
 Apostolescu-Nistor, Oltea – 34
 Apostoliu, N. – 147
 Ardeleanu, C. – 373
 Arghezi, Tudor – 178, 190, 243, 388, 401, 454,
 470, 471, 503, 504, 510
 Aricescu, Constantin D. – 219, 226, 236, 536
 Armbruster, Adolf – 11, 64
 Armeth – 536
 Arnold, Robert Franz – 322
 Aronovici, C. – 140
 Artemon, egumen – 13
 Asachi, Ermina – 220
 Asachi, Gheorghe – 228, 236, 360, 363
 Atanasie de Paros – 225
 Atanasiu, Călin – 68
 Aurelian, P. S. – 518
 Avram, Iuliana – 97
 Axenciuc, Victor – 32

B

Babeș, V. – 79, 137
 Bacinschi, Ilie – 275, 385, 452, 567

* Cuprinde numele lui Eminescu, al străbunicilor, bunicilor, părinților și al rudelor pe linie bărbătească grupate la o singură poziție. Se înregistrează numele din studii și din prezentările introductive la documentele din acest volum. Nu se reproduc numele din *Jurnalul* lui Ciprian Porumbescu și din documentele din ultima parte a lucrării de față. Nu se reproduc numele, în afară de cele ale familiei lui Eminescu în linie bărbătească din studiile *Familia lui Eminescu în Transilvania*, *Familia lui Eminescu în Bucovina* și *Onomastica familiei lui Eminescu și o omologare a ei, lecție severă a documentelor*, întrucât apar sub forme foarte variate, se interferează și se suprapun și pot fi urmărite cu folos în textele respective. Menționăm, ca un aspect aparte, faptul că numele Eminescu îl poartă o familie din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea. Nu am crezut că ar fi onest să ne trecem și în indice pentru lucrările noastre la care facem trimiteri în această lucrare.

- Baciu, Ștefan – 496
 Bacovia, G. – 388, 470, 471, 503
 Balaban, Alexandru – 37
 Balan, Silvia T. – 173, 174, 175, 206
 Balan, Teodor – 36, 80, 85, 99, 105, 140, 151, 161, 164, 173, 202, 206, 245, 257, 259, 328, 340, 379, 381, 421, 513, 537, 559, 571
 Balica, Alecu – 237
 Baloșescu, Nicolai – 219
 Balș, G. – 550
 Baltă, N. – 469
 Baltazar, Camil – 388, 472
 Balzac, H. – 227
 Barac, Ioan – 219, 226
 Barasch, Iuliu – 229
 Barbovschi, hatman – 235
 Barbu, Ion – 190, 506, 510
 Barbu, Zevedei – 399
 Barițiu, George – 64, 155, 220, 225, 236, 413
 Baronzi, George – 219
 Bart, Jean – 506
 Bartoli, Matteo – 365
 Batallion, M. – 453
 Batușevici – 66
 Baudelaire, Ch. – 499
 Baumeister, Friedrich Christian – 229
 Bădărău, Eugen – 49, 384, 567
 Bălcescu, Nicolae – 55, 56, 219, 388, 471
 Băncilă, Ion – 32
 Băncilă, Vasile – 206, 208, 384, 388, 445, 451, 453
 Bărbulescu, Ilie – 445
 Bârlea, Octavian – 159, 399
 Bârseanu, Andrei – 97
 Bârsescu, Agatha – 254, 463
 Bătă, Ovidiu – 17, 42
 Bechnitz, Ioan – 517
 Beck, Erich – 330, 381, 382, 388, 389, 402, 461, 511, 536, 542, 640
 Beecher-Stowe, Harriet – 237
 Beethoven, Ludwig van – 173
 Bejan, Dionisie – 381, 389
 Bejenaru, Luca – 284, 375
 Bejenaru, Petru – 25, 36, 286, 375
 Bekker, Philipp August – 322
 Beldiman, Alexandru – 237
 Beleșiu – 145
 Beligan, Radu – 333
 Bendela, Teofil – 231, 536
 Bendescu, Dimitrie – 377
 Bendescu, Dionisie – 377
 Bendescu, Elena – 377
 Bendescu, Eufrosina – 377
 Bendescu, Iulian – 378
 Bendescu, Iuliana – vezi Cuparencu, Iuliana
 Bendescu, Izidor – 377
 Bendescu, Leon – 377
 Bendescu, Mihai – 377, 380
 Bendescu, Oreste – 377
 Bendescu, Philomela – 378, 382
 Bendescu, Radu – 377
 Bendescu, Traian – 377
 Bendescu, Vianor – 377–382, 402, 403, 487
 Benedict, egumen – 13
 Bengesco, Georges – 256
 Berindei, D. – 55
 Berretta, Alfio – 373
 Bertchen – vezi Gorgon, Bertha
 Bertoni, Giulio – 371, 372, 375
 Bevilacqua, Lena – 370
 Beza, Marcu 70, 469
 Bialoszynski, Tadeus – 475
 Bianu, Ioan – 229, 328
 Biedrzycki, Emil – 388, 470–475
 Biondo, Flavio – 358
 Biscottini, Umberto – 371
 Blaga, Cornelia – 172, 177, 178, 201, 206–209
 Blaga, Dorli – 173, 174, 175, 177, 178, 384, 388, 391, 392, 401, 445, 463, 464–467, 469–474, 501, 503, 510
 Blaga, Liciniu – 208
 Blaga, Lionel – 207, 208
 Blaga, Lucian – 59, 171–187, 189, 191–209
 Blaj, Pavel – 25
 Blajevici, Teoctist – 231, 536
 Blaschke – 536
 Blese, Ernestes – 53
 Blondovschi, P. – 498, 502, 509, 513, 639–641
 Bocu, Sever – 572, 573
 Bodale, Arcadie – 36
 Bodea, Cornelia C. – 55
 Bodinger, M. – 98
 Bodnariu, Vasile – 507
 Bodnariuc, Domnica – vezi Streinul, Domnica
 Bodnariuc, Ilie – 527
 Bodnariuc, Varvara – 527
 Bodnariuc, Veronica – 527
 Bodnariuc, Viorica – 527
 Bodnărescu, Leonida – 115, 253, 497
 Bodnărescu, Samson – 223

- Bogdan cel Chior – 132
 Bogdan Vodă – 132, 148
 Bogdan, Nicolae – 68
 Bogdan-Duică, Gh. – 187, 481, 482, 518
 Bohatta, Hanns – 322
 Boitaș, Olimpiu – 445
 Bolintineanu, D. – 121, 224, 228, 501
 Bolliac, Cezar – 155, 219, 236, 249
 Bologna, Valeriu P. – 143
 Bonfini, Antonio – 358
 Bonner, Charles – 156
 Borca, Ana – 638
 Borromeo, Federico – 358
 Bosio, Piero – 374
 Bostan, Grigore – 25
 Boțan – 215
 Boteanu, ofiter – 58, 167
 Botero, Giovanni – 358, 359
 Botezat, Eugen – 36
 Botezat, Ion – 227
 Botezat, Samuil – 228
 Botezat, Ștefan – 284, 375
 Botta, D. – 503
 Botușanski, Vasyl – 60
 Boțian, Alexandru – 223
 Boureanu, E. – 373
 Bozdeck, Gustav – 234
 Bracciolini, Poggio – 358
 Brancomir, Nicolae – 333
 Brădiceanu, Tiberiu – 365
 Brăileanu, Ana – vezi Isopescu, Ana
 Brăileanu, Traian – 379, 385, 508, 565
 Brătescu, Ion – 147, 468, 573
 Brătescu-Voinești, Al. I. – 366, 367, 370, 371,
 373, 388, 401, 404, 462
 Brătianu, Dumitru – 57, 80
 Brătianu, I. I. C. – 203
 Brătianu, Silvia – vezi Bălan, Silvia
 Brâncoveanu, Constantin – 241
 Brâncuși, Constantin – 206, 208, 355, 403
 Breazu, Ion – 445, 474, 475
 Brediceanu, Caius – 180
 Brediceanu, Cornelia – vezi Blaga, Cornelia
 Brichze, familia – 517
 Broșu, Ioan N. – 177
 Brote, Eugen – 449
 Bruyère – vezi La Bruyère, Jean de
 Brzezina, Karl – 513
 Buccow, Adolf N. – 95
 Bucevschi, Dimitrie – 518
 Bucevschi, Epaminonda – 223, 229, 253, 272,
 327, 379, 381, 527
 Bucevschi, Ștefan – 32, 639, 640, 641
 Bucevschi, Veronica – vezi Șandru, Veronica
 Buckental, Nico cavalier de – 225
 Bucuța, Emanoil – 334, 373
 Budai-Deleanu, Ioan – 189, 356, 518
 Buescu, Victor – 399
 Buffier, Père Claude – 230, 361
 Buga, Nicolae – 32
 Bugnariu, Teofil – 162, 435, 516, 547
 Bulandra, frații – 333
 Bulciolu, Maria – 370
 Bulei, Ion – 171
 Bulgaru, Mircea – 32
 Buliga, Gabriel – 214–217, 223, 227, 258
 Buliga, Gherasim V. – 116, 217
 Bumbac, Ion – 249, 253, 258, 263, 254
 Bumbac, Vasile – 57, 116, 143, 144, 145, 356,
 501
 Buonaccinoli, Alfonso – 358
 Burlă, Vasile – 222, 223, 229
 Burlan, I. A. – 223
 Busuioceanu, Alexandru 356, 394, 399, 445
 Butnar (familia) – 528
 Butureanu, I. – 147
 Buzilă, Ștefan – 98
 Buzuk, Petro – 385
 Byron – 52, 220

C

- Calafeteanu, Ion – 468
 Calgari, Guido – 52
 Calinciuc, Ion – 230, 389
 Calisse, Carlo – 364
 Calotă, Ion – 116
 Camilar, Eusebiu – 495
 Camilucci, Marcello – 369, 370
 Cammarano, S. Salvatore – 224
 Candeloro, Giorgio – 51, 58
 Canini, Marco Antonio – 218
 Cantacuzino (familia) – 203
 Cantacuzino, Ioan – 91, 93, 400
 Cantemir, Dimitrie – 15
 Cantemir, Traian – 34, 188, 570
 Capellini, Giovanni – 359
 Capidan, Th. – 385, 566
 Caproșu, Ioan – 36
 Carabba, Gino – 370, 371
 Caracostea, D. – 187, 188, 194, 197, 287

- Caragiale, Costache – 219
 Caragiale, I. L. – 189, 277, 367, 369, 370, 373,
 388, 401, 462, 506
 Caragiani – 413
 Cardaș, Gh. – 326, 456
 Cardinali, Giuseppe – 364
 Carol I – 373
 Carol al II-lea – 332, 397
 Carol cel Mare – 132
 Carp, P. P. – 59, 228
 Carré, J. M. – 453
 Cartoian, Nicolae – 385, 445
 Castle, E. – 239
 Cutargiu, Costache – 164
 Catargiu, Daniel – 25
 Cavour, C. B. – 362
 Cazaban, Jules – 333
 Cazacu, Mihai – 34
 Cazimir, Otilia – 373, 388, 471
 Călinescu, George – 103, 152, 187, 191, 272,
 287, 322, 356, 510
 Călinescu, Mihai (Miron) – 78, 112, 113, 225,
 227
 Câmpeanu, Petru M. – 409
 Căndea, Romulus – 380, 385, 565
 Cârdei, Ioan – 507
 Cărlan, Nicolae – 535
 Cârstea, boier – 103
 Cârstean, Tit – 497
 Cârsteanu, George V. – 401
 Ceapoi, Nichifor – 32
 Ceaușu, Mihai – 106
 Centario, Ascamo – 358
 Cenușă, Mircea – 171, 173–175
 Cerchez, H. – 147
 Cerna, Panait – 175, 369, 370, 388, 472
 Cernăuțeanu, Natalia – 32
 Cerneanu, Arcadie – 298, 496, 499, 500, 501,
 504, 506, 507, 508, 513, 514
 Cernov, Alexandrina – 25
 Cervantes, Miguel – 220, 225, 227
 Ceucă, Cristina – 26
 Chamisso – 225, 227
 Chateaubriand, F. R. – 224, 445
 Chelariu, Traian – 171, 380, 495, 496, 502, 504,
 506, 507, 508, 509, 514, 565
 Chendi, Ilarie – 53, 126
 Chibici Revneanu, Alexandru – 223
 Chihulcă, D. – 619
 Chinezu, Ion – 388, 390, 445
 Chisăliță, Misail – 511
 Chițimia, I. C. – 471
 Chițu, Gheorghe – 436, 437, 445
 Chopin, Fr. – 327
 Choromanski, Mihai – 388
 Ciachir, Nicolae – 69
 Cialdea, Basilio – 367
 Cialdea, L. – 371
 Cian – 364
 Cihac, A. de – 155
 Ciobanu, Petre – 32
 Ciobanu, Radu Ștefan – 32
 Ciobanu, Ștefan – 447
 Ciobanu, Veniamin – 42, 69
 Ciobotaru, Ion H. – 26
 Cioculescu, Șerban – 175, 322, 445, 480, 489
 Cionca, Nina – 267, 281, 282, 290
 Cioran, Emil – 641
 Cipariu, Timotei – 154, 155, 233, 411, 413, 415,
 416, 418, 419, 423
 Cisek, Oscar Walter – 469
 Ciuntuleac, Constantin – 164
 Ciuntuleac, Emanoil – 164
 Ciuntuleac, familia – 329
 Ciuntuleac, Gheorghe – 164
 Ciuntuleac, Timotei – 164
 Ciuntuleac, Vasile – 164
 Ciupercovici, Arcadie – 146
 Ciupercovici, Leon – 222, 389
 Ciurezu, D. – 641
 Ciurcu, Sterie N. – 138, 148
 Ciurea, I. – 416, 418
 Ciurlea, Casandra – 527
 Ciurlea, Paraschiva – vezi Streinul, Paraschiva
 Clain, Samuil – vezi Micu, Samuil
 Clark, Margaret – vezi Nandriș, Margaret
 Cloșca – 59, 148, 324
 Cobilanschi, Simeon – 226
 Coca – 222
 Coca, Ghedeon – 495, 499, 500, 501, 504, 506,
 507, 508, 514
 Coca, Nicolai – 229
 Cocinschi – 256
 Cocuz, Ion V. – 32
 Codreanu, familia – 454
 Codreanu, M. – 388, 463, 472
 Codrescu, Theodor – 231, 327
 Codru-Drăgușanu, Ion – 360
 Cojoc, Nicolae – 32
 Cojocaru (familie) – 528

Cojocaru, I. – 499
Cojocaru, Nicolae – 33
Cojocaru, Rodica – 636
Cojocaru, Vladimir – 33
Cola, Adriana de – vezi Bârsescu, Adriana
Colibaba – 620
Colle, Tolosani da – 358
Collini, Nella – 371, 372
Colombo, Anna – 376
Colson, Felice – 228
Comăneanu, I. A. – 218
Comarnescu, Petru – 334, 445
Condeescu, N. N. – 445, 452
Constantin, Dan – 331
Constantinescu, Paul – 322, 504
Constantinescu, Pompiliu – 505
Corlăteanu, Casandra – vezi Ciurlea, Casandra
Corlăteanu, Nicolae – 445, 447, 455
Coroamă, Cristofor – 565
Coşbuc, Elena G. – 483
Coşbuc, George – 367, 370, 388, 471, 472, 506
Cosma, Viorel – 58
Cososchi, Em. – 448
Costăchescu, Mihai – 355
Costin, Alexandru cavalier de – 254, 258, 389
Costin, George cavalier de – 254
Costin, Miron – 254, 358, 388, 471, 473, 474
Costin, Nicolae – 254
Costineşti (familia) – 254
Cotlarciuc, Nicolae – 379, 387
Cotruş, A. – 97, 372, 388, 399, 469–471
Cozmei, Nicolae – 107
Cozmei, Zoiţa – 107, 109
Crainic, Nichifor – 388, 445, 470, 472, 503, 566
Crăci (familia) – 71
Crăciun (familia) – 71
Crăciun, Varvara – 71
Crăciunaş, Silviu – 396
Creangă, Ion – 59, 203, 230, 370, 376, 388, 404, 506
Crescini, Vincenzo – 370
Creţeanu, George – 55
Creţeanu, Ionel – 496, 505, 506, 507
Crevedia, N. – 334, 641
Crişan – 59, 148, 324
Cristuş-Pascaniuc, Elena – 37, 42
Cronia, Arturo – 53
Cucerzan, Eugen S. – 221
Cuisinier, Jean – 11, 14
Csanky, Derső – 548

Culianu, N. – 416, 417, 418
Cuparencii – 105
Cuparencu, Andrei – 100
Cuparencu, Dochita – 100
Cuparencu, Gheorghe – 105
Cuparencu, Ioan cavalier de – 101, 107
Cuparencu, Iuliana – 377
Cuparencu, Luca – 105
Cuparencu, Mona – 100
Cuparencu, Mihalachi – 101
Cuparencu, Miron – 99, 100
Cuparencu, Vasile – 99
Curşeu, Ioan – 14
Curticean, Mircea – 473
Cusa, Ioan – 445, 457
Cusiac, Dragoş – 26, 42
Cusin, Victor – 51
Cuza, A. C. – 126
Cuza, Alexandru Ioan – 227, 370
Czara-Stec, Dusza – 470
Cyrus – 241

D

Daicoviciu, Constantin – 203
Daicoviciu, Hadrian – 203
Dan, Dimitrie – 70, 255
Dan, Pamfil – 57, 143, 146, 147
Dan, Petre – 257, 261
Danilevski, N. I. – 62, 66–68
Danovici, Petru – 118
Dante, Alighieri – 359, 361
Darie, haiduc – 243
Daschen, Sophie von – 488
Daşchievici, Eugen – 227
Daşchievici, Simion – 225
Dati, Stagio – 358
Davilla, Al. – 410, 412
Dănilă (familie) – 518
Dăscălescu, Dimitrie – 224
Decebal – 143
Decker, Martin – 278
Dehmel, Richard – 464
Delavrancea, Barbu Ştefănescu – 369, 372
Demetrius, Lucia – 334
Densusianu, Aron – 361
Densusianu, Nicolae – 157
Densusianu, Ovid – 208, 388, 472
Deşliu, Dan – 331
Despot Vodă – 132
Devoto, Giacomo – 53

Diaconescu, Emil – 25
 Diaconescu, Mihai – 25
 Diaconovici (Diaconovich), Corneliu – 248, 249,
 256, 547, 549
 Diaconu, Mircea A. – 35, 385, 509, 637
 Diehenbach, Lorenz – 156
 Dimier, Louis – 509
 Dimitriu, Anton – 221
 Dimitriu, Eugen – 33
 Dimitriu, I. G. – 404
 Dimitroviță, Ambrozie – 121
 Doboș, Filaret – 356, 572, 573
 Dobtjanski, Oleksandr – 48, 60
 Dogar (familia) – 528
 Domșa, Ioan – 162, 435, 482, 516, 547
 Donici (familie) – 619
 Dosoftei, mitropolit – 12, 13, 237
 Dostoievski, F. M. – 397
 Drago, Maria – 51
 Dragomir, Silviu – 98
 Dragomirescu, Șerban – 33
 Dragoș Vodă – 59, 148, 249
 Dragoș, Dimitrie – 224
 Dragoș, T. – vezi Horodnic, Mihai
 Dragoslav, I. – 373
 Dragu, Ion – 469
 Drăgan, I. C. – 67
 Drăganu, N. – 189, 385
 Drăgușanul, Ion – 267, 271
 Drăguț, Vasile – 394
 Drăguțescu, Eugen – 507
 Drimmer, Dr. S. – 474
 Drogli, Aglaia – 78, 262, 263
 Drogli, Ioan – 78, 161, 223, 249, 258
 Drumur, George – 34, 456, 496, 501, 504–507,
 514
 Duca, I. G. – 469
 Dugan, Arcadie – 356, 566
 Dugan, Ilie – 217, 258, 559, 566
 Dühring, Eugen – 378
 Dumas-Père, Alexandre – 224, 227
 Dumba, N. – 138
 Dumitru (uricar) – 99
 Dutzu, Șerban – 404

E

Ebentäl – 286
 Ecaterina a II-a – 86, 252
 Economu, Radu – 25, 28, 33, 65
 Eftimiu, Victor – 388, 462, 472

Ehrlich, Bernhard – 115, 327
 Eiginard, Bernhard – 132
 Eliade Rădulescu, I. – vezi Heliade Rădulescu, I.
 Eliade, Mircea – 355, 399, 403, 501, 504
 Elisabeta (împărăteasa Austriei) – 478
 Emandi, Emil Ion – 33
 Eminescu, Mihai – 12, 14, 43, 49, 56, 59, 62–66,
 68, 75–86, 109–134, 137–142, 150, 152,
 161–163, 178, 182, 187, 188, 208, 217,
 219, 223, 230–235, 240, 241, 249, 250,
 254, 259, 263, 267, 271, 273, 277, 279,
 281, 283–285, 327, 329, 330, 335, 338,
 366, 367, 388, 401, 403, 470, 471, 476,
 504, 506, 515, 535, 548
 Iminovici, Petre (străbunic) – 102–104, 108
 Iminovici, Agafia (străbunică) – 102, 104, 108
 Iminovici, Vasile (bunic) – 78, 102–106, 108–
 111
 Iminovici, Ioana (bunică) – 78, 102, 105, 106,
 108
 Iminovici, Gheorghe (tata) – 108
 Iminovici, Raluca (mama) – 108
 Iminovici, Nicolae (frate) – 231
 Iminovici, Ilie (frate) – 221, 232–236
 Eminescu, Matei (frate) – 77
 Iminovici, Aglaia (soră) căsătorită Drogli – 77
 Iminovici, Ioan (unchi) – 102, 106–108, 110,
 111
 Iminovici, Georgie (văr) – 107, 108
 Enescu, George – 355
 Enzenberg, Carol – 11, 12, 100
 Eraclide, Constantin – 237
 Ercole, Francesco – 365
 Eremievici, P. – 541
 Esarcu, C. – 162
 Esop – 219
 Euripide – 400
 Exner, Franz-Friedrich – 240

F

Falkenhayn – 205
 Farley, Mabel W. – vezi Nandriș, Maria Mabel
 Farley, N. J. – 455
 Fassel, Horst – 48, 243, 618, 619, 620
 Fădor, Serafim – 25
 Făgărășianu, Toderașco – 249
 Feleszko, Kazimierz – 71, 533
 Feneșan, Costin – 33
 Ferdinand I – 217, 468
 Ficker, Adolf – 156

Filimon, Domnica – 409, 415, 422
 Filip, A. – 155
 Filipescu-Dubău, Eugen – 230
 Filloti, Eugen – 280, 469, 479
 Fischer, Eduard – 571
 Flechtemacher – 58
 Flevée, Joseph – 230
 Flondor, Eufrosina – vezi Hurmuzachi,
 Eufrosina
 Flondor, Alexandru – 558
 Flondor, George – 225
 Flondor, Iancu – 381
 Flondor, Nicolae – 225, 421
 Flondor, Tudor – 262
 Florescu, D. G. – 55
 Florian, J. P. – 224
 Fochi, Adrian – 97
 Folea, N. – 97
 Foscolo, Ugo – 52, 138
 Fotino, Mișu – 567
 Franz Joseph – 157
 Frantz, Konstantin – 62–64
 Franzos, Karl Emil – 115, 241, 327
 Frâncu, Amos – 207
 Freud, S. – 503
 Fried, Aug. – 232, 536
 Friedel, Johann – 324
 Friederic al II-lea – 86
 Friedlaender, Ernst – 484
 Friedwagner, Matthias – 385
 Frisch, Helmuth – 484
 Frunză, Mihai – 50
 Fulger, Horia – 508
 Fusul – 528

G

Galan, George – 25
 Galan, Iftimie – 496, 497, 498
 Gane, Costache – 220, 228, 235
 Gane, Kostache – 232
 Garibaldi – 53
 Garsia, Augusto – 371
 Gartenberg Sadogorski, Petru baron de – 252
 Gastaldi, Giacomo – 358
 Gaster, M. – 118
 Gouvain, M. Auguste – 374
 Gălățeanu, Dimitrie – 34
 Gârbea Tomellini, Zoe – 364
 Gârbu, Laur – 563
 Gârleanu, Emil – 367, 370

Gebauer, Constantin – 283
 Gentile, Giovanni – 365
 George, Ion Al. – 470
 Georgescu-Tistu, N. – 256
 Gheorghian, Corneliu – 253
 Gheorghiu – 452
 Gheorghiu, Vasile – 389
 Gheorghiu, Virgil – 641
 Gheorghiu-Dej, Gh. – 402
 Gherasim, Vasile – 33, 103, 104, 107, 109, 332,
 334, 380, 382, 385, 507, 565, 567, 568
 Ghetău, Vasile – 33
 Ghica, Grigore Alexandru – 84, 86, 161, 259
 Ghica, Ion – 56
 Ghinoiu, Ion – 33
 Ghițescu, I. – 565
 Giambruno, Anna – 370
 Gigliotti, Lidia – 374
 Gilm, Hermann von – 477, 478, 480, 482, 484
 Giomo, Giovannandrea – 358
 Giuglea, Gh. – 385
 Giurescu, C. – 384, 445, 451, 452, 454
 Giurgea (Jurgea), staroste – 355
 Giurgiucă, Emil – 284, 457, 498
 Glück, E. – 155, 516, 547
 Goebel, Friedrich – 536
 Goethe, Johann Wolfgang – 183, 206, 224, 324,
 530, 487–492, 575
 Goga, Octavian – 59, 181, 184, 362, 388, 470,
 471, 566, 573
 Goian, Leon – 225
 Goldsmith, Oliver – 224
 Golembiowski – vezi Porumbescu
 Golembiowski, Atanasie – 71
 Golescu, Dinicu – 360
 Goreac, Viorica – 375, 384
 Gorescu, Emilian – 502, 503
 Gorgon (Gorgoni) – 283–285
 Gorgon, Adamina – 268, 274, 275, 276, 286, 289
 Gorgon, Bertha – 265–287, 289
 Gorgon, Friedrich Emanuel – 284
 Gorgon, Johan Benjamin – 284
 Gorgon, Johanna – 286
 Gorgon, Lola – vezi Lichtenberg, Lola
 Gorgon, Minna – 286
 Gorgon, Mizzi (Melania) – 286
 Gorgon, Trägott – 267, 278, 286
 Górkú, Olgried – 470
 Gorovei, Ștefan – 25
 Gorun, Ion – 368, 371

Goszczynski, Seweryn – 54
 Gottfried von Stressburg – 241
 Gott, Ioan – 236
 Graf, Arturo – 189, 195
 Grămadă, Ion – 56, 116, 122, 138–147, 150, 271, 381, 573
 Grămadă, Neculai – 24, 35, 99, 105, 355, 356, 583, 585
 Grecu, Vasile – 385, 394, 567
 Greinz, Rudolf Heinrich – 478
 Gribovschi, Visarion – 223
 Grigorecea, Graziella – 283, 473
 Grigorcea, Modest cavalier de – 517
 Grigorcea, Vasile – 283, 473
 Grigorovici, Aglaia – 528
 Grigorovici, Isidor – 528
 Grigorovici, Radu – 21, 24, 28, 30, 33, 35–37, 41, 48–50, 60–62, 68
 Grigoroviță, Mircea – 33, 257, 261, 284, 267, 570
 Grillparzer, Franz Serafim – 324, 330
 Grosu, T. C. – vezi Vesper, Iulian
 Groza, Petru – 402
 Grozea, vornic – 235
 Grunewald – 282
 Grunichievici, Mircea – 507
 Guagnini, Alessandro – 358
 Gulian, E. – 641
 Gussi, Gheorghe – 68
 Gusti, Dimitrie – 58, 149, 231, 237
 Gutter, arheolog – 249
 Gutzkow, Karl – 53, 138
 Gyr, Radu – 640

H

Habsburg, Otto de – 67
 Hacman, Eugen – 229
 Hacman, Maximilian – 381, 565
 Hahon, Cornel – 265, 285, 286, 476, 479
 Haiduc, Ionel – 334, 335
 Hasdeu, B. P. – 141, 142, 219, 388, 400, 433, 435–438, 441–445
 Hass, Adriana – 280, 479
 Havniliuc, Nicolae – 528, 638
 Heine, Heinrich – 53, 138, 269, 270
 Helfert, Alexander – 155
 Heliade Rădulescu, Ion – 219, 220, 367, 413
 Herbart, J. – 536
 Herescu (frați) – 528
 Herescu, Dositei – 329

Herescu, N. S. – 403
 Herlea, Eugen – 98
 Herling, Marta – 468
 Herodot (Erodot) – 82
 Herz, A. de – 462
 Herzog, Eugen – 395
 Hmelnițki, Zinovi Bogdan – 384
 Hock, Ștefan – 322
 Hodoș, Nerva – 229
 Hodosiu, Iosif – 413
 Holan, Suzana – 617, 618
 Holban Grasu, Georgeta – 37
 Hollander, Tadeus – 470
 Holz, Arno – 201
 Holze, Franz – 62
 Homer – 224, 361
 Homorodeanu, Artemie – 361
 Horea – 59, 148, 324, 470
 Horodnic, Mihai – 497, 498, 499, 504, 507
 Hordugan – 105
 Hotiniul, Amfilochie – 230, 361
 Hrenciuc, Daniel – 36, 468, 469, 473
 Hugo, Victor – 52, 220, 237, 513
 Hurjui, Petre – 33
 Hurmuzachi, Alexandru – 166, 213, 220, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 245, 389, 415–422
 Hurmuzachi, Constantin – 424, 409–414, 421
 Hurmuzachi, Doxachi – 409, 421
 Hurmuzachi, Elena – vezi Zotta Iancu, cavalier
 Hurmuzachi, Eudoxiu – 85, 99, 154–157, 160, 162, 224, 229, 389, 411, 417, 421–425, 427–430, 432, 435, 437, 438, 441, 442, 445, 536, 541
 Hurmuzachi, familia – 166, 409, 410, 421, 424, 425, 433
 Hurmuzachi, Eliza (Săftica) – vezi Sturdza, Eliza
 Hurmuzachi, frații – 142
 Hurmuzachi, Gheorghe – 160, 162, 220, 287, 389, 417, 421–434
 Hurmuzachi, Nicolae – 262
 Hyrtl, Joseph – 240

I

Iacob – 536
 Iacobescu, Mihai – 16, 28, 33, 35, 41, 48, 60, 69, 251, 389
 Iagello, Vladislav – 251
 Iancovescu, Ion – 333
 Iancu, Avram – 59, 148

Iasinschi, Vasile – 498
Iaschke, Franz – 327
Iațencu, Rodica – 17, 42, 37
Iatropol. P. – 55
Ibrăileanu, G. – 187, 189
Ieremieviu, Ioan – 115, 116, 231
Ieșan, Alexandru – 356
Ieșeanu, Izidor – 258
Ilaru, Grigore (Bossueceanu, Gr. V.) – 224
Ilie, Mușat – 132
Ilie, Vasile – 40
Ilieș Vodă – 249
Iliescu, Vladimir – 33, 48
Iliu, Grigore – 82
Iliuț, M. – 286
Ioan cel Nou – 246
Ioan, Ricard D. – 235
Ioanovici, V. – 219
Ionescu de la Brad, Ion – 231, 232
Ionescu, Anca Irina – 394
Ionescu, Const. – 641
Ionescu, Nae – 641
Ionescu, Radu – 232, 234, 413, 415, 418
Ionesi, Liviu – 28, 33
Iordache, Mihai – 33
Iordan, Iorgu – 385, 402
Iordanovici, Venera – vezi Isopescu, Venera
Iorga, Magda – 374
Iorga, N. – 70, 188, 200, 208, 358, 362–367,
372–375, 384, 386, 388, 445, 454, 470,
573
Iosif al II-lea – 86, 157, 322
Iosif, Șt. O. – 181, 388, 472, 480, 489
Iov, D. – 367
Iovanović, Iovan – 53
Ipsilanti, Alexandru – 237
Irimescu, Gavril – 25
Irimescu, Mircea – 25, 33
Iroaie, Petru – 190, 399, 403
Isac, Emil – 463, 470
Isailă, Ana – vezi Cotruș, Ana
Isailă, Ioan – 97
Isailă, Samuilă – 97
Isbășescu, Mihai – 201
Isopescu, Ana – 355
Isopescu, Angelina – 355
Isopescu, Aurelia – 355
Isopescu, Claudiu – 355–378, 405
Isopescu, Constantin – 355
Isopescu, Emanoil (Manole) – 355, 356

Isopescu, Emilian – 355
Isopescu, Gheorghe – 355
Isopescu, Modest – 355, 375
Isopescu, Venera – 363, 371, 372, 374, 375
Isopescu, Virginia – 355
Isopescu-Grecu, Constantin – 207, 379, 381,
573, 574
Ispirescu, Petre – 369
Ispravnicu, Ilia – 249
Istrati, C. – 147
Istrati, Nicolae – 218, 219, 224, 225, 230
Istrati, Panait – 504
Istrătoaie, Georgeta – 26, 42, 265
Ițcus, Nicodim – 495
Iurașcu, pârcălab – 99
Ivanitzki (familia) – 617

J

Jaloba, Țhor – 48
Janów, Jan – 385
Januszewski, Max – 513
Jarnik, Jan Urban 97, 153
Jianu, Ionel – 333
Jiquidi, A. – 188
Johanna – 272
Jokl, Norbert – 323, 385
Jonah di Tudela, Benjamins – 156
Jucan, Grațian – 33
Jukovski, Arkadi – 21
Junger, J. F. – 228

K

Kaidanov, Ioan – 228
Kalinowski, Mihail – vezi Călinescu, Mihail
Kaluzniacki, Emil – 384
Kant – 206
Kaunitz, Wenzel Anton – 85, 161
Kekaumnos – 256
Keleti, Károly – 156
Kerk, Eduard – 278
Kirileanu, G. T. – 445
Kirițescu, Alexandru – 469
Kirițescu, Constantin – 367, 445
Kitchener, Iord – 205
Klar, Eugen – 465, 466
Klodniczki, Mihail – 273, 277, 281, 282, 289
Klodnitzki, Ștefan – 71
Klopstock – 228
Klug, Alfred – 239, 244, 245
Knapp, F. X. – 246

Kocienski, Leonard – 371
Kogălniceanu, M. – 58, 85, 147, 155, 157, 164,
218, 220, 223, 390, 400, 423, 433, 435,
436, 439, 440, 442, 443
Korecki, Samuel – 70
Korner, T. – 232, 235
Kortman – 536
Kostić, Laza – 53
Kostyšin, Stepan – 41, 49
Kotzebue, August de – 228
Kotzian, Ortfried – 37, 38, 41, 44–47, 50, 60
Kozierowschi, Dolega – 400
Kraczay, Feodor – 327
Krascu – 410
Kremnitz (consilier) – 410
Kremnitz, Mite – 279
Krug, Wilhelm T. – 223, 228
Kuhl, Gustav – 464
Kunz, Josef – 246

L

La Bruyère, Jean de – 462
Lamartine, Alphonse de – 52, 220, 229
Lambrino, Marcela – 399
Lambrino, Scarlat – 399, 445
Lamennais, Félicité Robert de – 56
Langbein, Ernst – 235
Larionescu, Ioan – 513
Laube, Heinrich – 53, 138
Laurian, August Treboniu – 223, 226, 228, 413,
414, 419
Lazăr, Gheorghe – 158, 187
Lazăr, Maria – vezi Nandriș, Maria
Lăpușneanu, Alexandru – 132
Lăzărescu, Alexandru – 224
Lăzurcă, Lazăr – 528
Lecca, G. – 55
Leixner-Grünberg, Otto von – 484
Lena, Charlotte – 254
Leonard, Nae – 463
Leopardi, G. – 361
Lepsius, Karl Richard – 330
Lesnea, George – 457
Leto, Giulio Pomponio – 358
Levente, Mihail – 402
Levi, Ezio – 365
Leuik, Vl. – 472
Lewik, Włodzinuèrz – 470
Lianu, Teofil – 456, 495, 496, 505, 506, 639–641
Lichtenberger, Lola – 277, 283, 285, 286

Ling, Hermann – 280
Liteanu, A. – 565
Loghi, Kimon – 181
Loghin, Constantin – 257, 380, 381, 390, 422,
474, 563
Logotheti, Emanuil – 138, 223, 230
Loreti, Enzo – 366, 371
Lovinescu, E. – 59, 189, 277, 423, 424, 433
Løvendal, Adriana – 331
Løvendal, Alexandra – 331, 334
Løvendal, Aimée – 331, 339
Løvendal, Boris – 331, 339
Løvendal, George – 29, 265, 331–352, 368, 567,
568
Løvendal, Irina – 331
Løvendal, Laurențiu – 331, 339
Løvendal, Lev – 331, 339
Løvendal, Lydia – 331, 334, 335
Løvendal, Nicolae – 331, 339
Lucaci, Petre – 395, 404
Lucaci, Vasile – 356
Luceac, Ilie – 61, 389, 409, 415, 421
Luchian, Dragoș – 33, 355
Lucian, V. – 228
Ludovic al XIV-lea – 86
Lukasik, St. – 470
Lungul (familie) – 528
Lungulescu, G. – 334
Lupi, Gino – 372
Lupu, Marcel – 33
Lupu, Matei – 516
Lupul, Iancu de – 244, 258, 327
Lupul, Teodor von – 244, 327
Lutzow – 235
Luția, E. – 148, 223
Luția, Metodiul – 227

M

Macarie, egumen – 13
Machiavelli, N. – 536
Mackensen – 202, 205
Macovei, familie – 528
Macri, G. – 509
Macrin, George – 34
Macrin, I. – 639, 640, 641
Magini, Giovanni Antonio – 358
Mairescu, Ioan – 155, 218, 409, 410, 416
Mairescu, Titu – 59, 115, 120, 153, 155, 158,
159, 160, 182, 196, 262, 263, 267, 272,
276, 277, 283, 409, 492

- Makar, Yurii – 48
 Malecki, M. – 387
 Mallagoli, Vera – 371
 Mamina, Ion – 375
 Mancinelli, Giulio – 358
 Mandicevski, Constantin – 323, 327, 328
 Mandicevski, Ernest – 565
 Mandrea, N. – 416, 418
 Mange, Vasile – 154
 Maniu, Adrian – 334, 388, 470, 472
 Maniu, Iuliu – 207, 397, 523
 Maniu, Vasile – 218
 Manoilescu, M. – 397
 Manolescu, I. – 462
 Mantu, Lucia – 273, 367
 Manuilă, Veturia – 395
 Manuzio, Pietro – 359
 Manzoni, Alessandro – 52, 138
 Marcu, Alexandru – 356
 Mareci, Maria – 106, 108
 Maria, regină – 268, 366
 Maria Tereza – 86, 251
 Marian, Liviu – 507
 Marian, I. – 255
 Marian, Paul B. – 334
 Marian, Simion Florea – 379, 473, 495
 Marienescu, Atanasie Marian – 227, 233, 234, 415, 418, 536
 Marin, Aurel – 496
 Manneliuc, Dimitrie – 380, 565, 567
 Marr, N. I. – 399
 Martini, Fritz – 53, 60, 280, 479
 Masaryk, Thomáš Garrigue – 387, 572
 Masichievici, Carmen – 619
 Masichievici, Casian – 617
 Masichievici, Ilie – 617
 Masichievici, Partenie – 613–623
 Masichievici-Mișu, Hortensia – 618, 619
 Massan, Oleksandr – 48
 Massim – 413
 Mastellone, Salvo – 51
 Mateescul – 70, 528
 Matiesescul, Constantin – 99
 Mattiolo, Pietro Andrea – 358
 Maxim, Gheorghe – 495
 Maximilian II – 241
 Maximilian (fiul lui Maximilian II) – 242
 Maximovici, Eugen – 377
 Mayer, Herbert – 384
 Mazon, A. – 384, 445
 Mazzini, Giuseppe – 51–53, 138
 Măgură, Victor – 496, 504
 Mănăilă, Veturia – 453
 Mândinescu, Ioan – 226
 Mârza, Gavril – 50
 Mârzescu – 417
 Mecinikov, I. I. – 400, 403
 Medis, J. Alexander – 239
 Mehedinți, S. – 390
 Meillet, A. – 384, 445
 Meletie, egumen – 13
 Melic, I. – 416, 418
 Melidon, George Radu – 219, 228, 231, 237
 Meseder, Nicolae – 262
 Meteș, Ștefan – 94
 Meyer-Lübke, Wilhelm – 322, 385
 Mezincescu, Nadia – 68
 Michelet, Jules – 51
 Michêru, Toma – 259
 Mickiewicz, Adam – 54, 56
 Micle, Veronica – 267, 268, 270, 273, 276, 277, 283–285, 473
 Micu Clain, Inocențiu – 365
 Micu, Samuil – 229
 Miculescu (familia) – 528
 Miculi, Carol – 220, 327
 Miculi, Ștefan – 327
 Miculi, Victor – 220
 Mieg, Friedrich von – 251
 Mihai Viteazul – 59, 148, 150, 152, 357, 358, 481
 Mihăescu, Gib. I. – 372, 373
 Milescu, Nicolae – 256
 Milesi, Bianca – 360
 Milian, Claudia – 334, 388, 472
 Milici, Constantin – 495
 Miliște, Procopie – 495, 504, 507, 508
 Millet, Gabriel – 386, 445
 Millo, Matei – 219, 230
 Millosevich, Federico – 365
 Milton, John – 361
 Minor, Jakob – 322
 Minulescu, Ion – 388, 472
 Mircea cel Bătrân – 132, 148, 228
 Miscia, Eraldo – 376
 Mistral – 499
 Miu-Jerca, C. – 641
 Moghilă, paharnic – 69
 Mohanu, Constantin – 78, 113, 213, 234, 241
 Moisiil, Constantin – 563
 Moldovanu, M. – 231, 233

Molière – 224, 499
 Monitoru, Nicolae – 504
 Monte, Urbano – 358
 Monti, Vincenzo – 52, 138
 Morar – 528
 Morariu, Aurel – 381, 576
 Morariu, Constantin – 35, 84, 226, 250, 257, 259
 Morariu, Leca – 187, 265, 269, 280, 285–290,
 232, 377, 378, 380, 385, 402, 449, 476–
 492, 563
 Morariu, Octavian – 285
 Morariu, Silvestru – 84, 155, 219, 226, 254, 382
 Morariu, Vasile – 143, 145, 148, 249, 516, 517,
 518
 Morariu, Victor – 257, 287, 380, 385, 390, 570
 Moroşan, George – 504
 Mortun, Ion – 462
 Moscu, Marino – 372
 Moşoiu, Alfred – 388
 Motrescu, George – 36
 Motrescu, Vasile – 36
 Moudon, Weiss Ancien Bailli de – 232, 235
 Movilă, Alexandru – 70
 Movilă, Constantin – 70
 Movilă, Ecaterina – 70
 Movilă, Elisabeta – 70
 Movilă (familia) – 69, 70
 Movilă, Gheorghe – 69
 Movilă, Ieremia – 69, 70
 Movilă, Ioan – 69
 Movilă, Maria – 69, 70
 Movilă, Petru – 69, 403
 Movilă, Regina – 70
 Movilă, Sebastian – 324
 Movilă, Simion – 69
 Mundt, Theodor – 53, 138
 Munte, Aspazia – 495, 496, 504, 506–508
 Muntean, George – 25, 33, 103, 116
 Munteanu, Gavril – 225, 413, 414
 Munteanu, Basil – 200, 206, 384, 388, 399, 403,
 445–452, 454, 455, 457
 Munteanu, Emmanuella – 445
 Munteanu, Nicolae – 107
 Murano, Matteo de – 358
 Murăraşu, D. – 126
 Mureşanu, Andrei – 56, 132, 138
 Mureşianu, A. A. – 140
 Mureşianu, Aurel – 138, 140, 536
 Murgu, Eftimie – 22
 Murguleţ, Ilinca – vezi Hurmuzachi, Ilinca

Muscelianu, Grigore – 227
 Musicescu, M. A. – 70
 Muşatini – 132, 133
 Muşlea, Ion – 385, 445
 Musset, Alfred de – 52
 Mussolini, Benito – 366, 374

N

Nandriş, Chrissa – 455
 Nandriş, Cudla Aniţa – 383, 395, 398, 402, 617
 Nandriş, Dumitru – 383
 Nandriş, Florea – 383
 Nandriş, Gheorghe – 383
 Nandriş, Grigore – 198–202, 257, 377, 378, 381,
 384–405, 445, 447–455, 471, 475, 487,
 565, 574, 575
 Nandriş, Ion – 203, 383, 450
 Nandriş, John Gregory – 405, 455
 Nandriş, Margaret – 455
 Nandriş, Maria – 383
 Nandriş, Maria Mabel – 203, 394–396, 405
 Nandriş, Mihai-Gregory Tudor – 455
 Nandriş, Tudor – 383, 455
 Nandriş, Vasile – 383
 Nandriş, William – 455
 Nansen, F. – 498
 Narcisse – vezi Horodnic, Mihai
 Narly, Constantin – 385
 Nastasi, E. – 513
 Nastasia – 102
 Năsăudean, Viorel – 25
 Neagoe, Stelian – 102, 157, 254, 377, 389
 Neamtu, G. – 155, 516, 547
 Neculce, Ion – 329, 401
 Negrescu, Iancu – 228
 Negri, Costache – 164
 Negri, Domenico Lavia – 358
 Negri, Domenico Mario – 358
 Negru, Natalia – 373
 Negruzzi, Costache – 121, 219, 220, 228, 229,
 370, 401
 Negruzzi, Iacob – 59, 160, 237, 326, 416, 418, 437
 Negură, Ion – 497–499, 535
 Negură, Laurenţia – 34
 Nemţeanu, Barbu – 388, 472
 Neniţescu, Ştefan – 469
 Nestor, Bazil V. – 508
 Neubauer, Augustin – 239
 Neubauer, Elias Jakob – 239
 Neubauer, Elisabeth – 239

Neubauer, Ernst Rudolf – 43, 239–247, 327,
496, 497, 511

Neubauer, Maximilian – 240, 241

Nibio, August – 240, 242, 243, 245, 246, 507,
511–514

Nichi, Lazăr – 98

Nichitovici, Leo – 222

Nichitovici, Vladimir – 504

Nicolau, Maria – 218

Nicolescu, Miron – 384

Nicolescu, Vasile D. – 267, 290

Nicșan, Ștefan – 106

Niczewska, Janina – 475

Nietzsche, Fr. – 464, 503

Nimigeanu, Dumitru – 395, 399, 406

Nimigean, George – 496, 504, 507, 508

Nistor, Ion – 11, 12, 14, 101–104, 157, 185, 254,
324, 357, 377, 380, 381, 383, 389, 390,
450, 533, 565, 573

Nosievici, George – 228

Nottara, Constantin I. – 462, 463

O

Octav, Radu – vezi Horodnic, Mihai

Odeanu, Anișoara – 503

Odobescu, A. I. – 55, 401, 423, 433, 435, 441–
443

Odobescu, Alex. – 138, 190

Olar (familia) – 528

Olaru, Elena – 36

Olaru, Maria – 265, 267, 288

Olaru, Marian – 17, 25, 26, 28, 36, 42, 284, 375

Olinescu, Dionisie O. – 99, 229, 230, 248–264,
559

Olinschi, Iulian – 230

Olinschi, Teofil – 230

Olteanu, Tudor – 280, 479

Onciul, Aurel Constantin Ritter – 557, 558, 573

Onciul, Dimitrie – 9, 259, 379, 547, 548, 559,
563, 564, 570

Onciul, George – 257, 380, 390

Onciulescu, T. – 203, 399

Oprea, Nicolae – 72, 253

Opreșcu, George – 445

Oprișan, I. – 199, 200, 377, 391, 398, 445, 471,
487

Oras, Ants – 53

Oravițianu Constantini, Dimitrie – 228

Orăscu, Alexandru – 436, 441, 442

Oreste – vezi Vesper, Iulian

Ortiz, Ramiro – 132, 370, 372

Ozar, Filaret – 505

P

Paciurea, M. – 334

Pahomi, Mîrcea – 24, 35

Pahomie, arhiereu – 132

Paicu, Pavel – 226, 416, 454

Palacky, Frantisek (Frantz) – 62, 64

Paladi, Carl – 619

Palade, George – 619

Palea, Filimon – 164

Palmieri, A. – 356

Panaiteșcu, E. – 356

Panaiteșcu, P. P. – 384, 385, 445

Panaiteșcu-Perpessicius, D. – 55, 388, 445, 472

Panciu, Oleg – 37, 38, 41, 44–47, 50, 60

Pann, Anastasie – 223

Pann, Anton – 219, 224, 232

Pantazi, Grigori cavalier de – 565

Panu, Anastasie – 164

Papae, Mihai-Radu – 331, 334, 335

Papiu-Ilarian, A. – 231

Papuc, Liviu – 492

Patraș, Mihai – 25

Patrașiu, Toader – 222

Pauliuc, Elena – vezi Bendescu, Elena

Pauliuc, Ștefan – 377

Pavel, Neculai – 496, 507, 508

Pavelescu, C. – 175

Pavelescu, Cincinat – 388

Pavelescu, Ion – 388

Păcuraru, Dimitrie – 33

Pătrășcanu, D. D. – 366, 371

Pătrășcanu, Lucrețiu – 402

Păunel, Eufrosina – 322

Păunel, Eugen I. – 322–330, 380

Păunel, Isidor Cavalier de – 322

Pânzar, Ioan – 248, 322, 355, 419, 461

Pânzaru, Petre – 33

Pârvan, Vasile – 356, 357, 386, 454, 641

Peculea, Marius Sabin – 37

Pelimon, Alexandru – 219, 220, 230, 328, 536

Pellico, Silvio – 52, 138, 220, 361

Percek, Arkadie – 33

Perpessicius – vezi Panaiteșcu Perpessicius, D.

Perussi, C. – 372

Petrarca – 360

Petrasevski – 66

Petre, George A. – 641

- Petrescu, Camil – 332, 366, 371, 372, 445
 Petrescu, Cezar – 189, 332, 367, 371, 388, 445, 453, 501
 Petrescu, I. D. – 236
 Petrino, Dimitrie – 118, 119, 121, 122, 225, 501
 Petru I Mușat – 14
 Petru Rareș – 132, 233, 235
 Philippide, Al. – 470
 Piccolomini, Enea Silvio – 358
 Pichler, Karoline – 220
 Picker – 536
 Picot, Emile – 256
 Piersic, Eufrosina – 322
 Pigafetta, Filippo – 358
 Pillat, Ion – 388, 445, 457, 471
 Pilsudski, József – 468
 Pimen – 50
 Pintescu, Florin – 469
 Piposiu, Pompiliu – 517
 Piru, Al. – 510
 Pitei, Eufrosina – vezi Păunel, Eufrosina
 Pitei, Petru – 140
 Pitic, George – 641
 Pitsudski, József – 468
 Pițu, Ecaterina – vezi Streinul, Ecaterina
 Pițu, Pantelimon – 526
 Platon, Gheorghe – 25, 26, 28, 36, 48, 50, 60
 Platter, Julius – 83
 Podlacha, Wicenty – 394
 Podlacha, Władysław – 394
 Pohontu, Jean – 495
 Pokorny, Alois – 232–234
 Pompei – 536
 Ponce, Marco – 67
 Pop, Augustin Z. N. – 107, 109
 Pop, Ghiță – 517, 518
 Pop, Gavril – 218
 Pop, Ioan – 138
 Pop, Sever – 399, 400, 401, 403, 404
 Pop, Ștefan – 14
 Pop, Vasile Gr. – 114, 115, 226
 Popa, Anghel – 559, 562
 Popa, Mircea – 178
 Popa, N. I. – 447, 452
 Popa, Victor Ion – 332
 Popasu, Ioan – 155
 Popea, Nicolae – 155
 Popescu – 262
 Popescu, Constantin – 25
 Popescu, Eufrosina – vezi Bendescu, Eufrosina
 Popescu, Leo – 222, 389
 Popescu, Orest – 84, 259
 Popescu-Sireteanu, Ion – 24, 33, 383
 Popescu-Spineni, M. – 452
 Popișteanu, Cristian – 468
 Popovici Barcianul, D. – 139
 Popovici, Andrei – 404
 Popovici, Angelica – 17
 Popovici, Aurel C. – 67, 68, 390, 391
 Popovici, Constantin – 217
 Popovici, D. – 157, 287, 508
 Popovici, Eusebie – 226, 249, 356
 Popovici, George – 227, 249, 379, 381, 501, 564, 565
 Popovici, Iosif – 385
 Popp, Gheorghe – 226
 Popp, Ghiță – 517
 Poppovici, B. G. – 138
 Popyk, Serheij – 60
 Pordim, Heinrich – 417
 Porn, Eugen – 365
 Porumbescu, Ciprian – 29, 58, 70, 71, 84, 148, 226, 228, 258–260, 262, 265–289, 327, 360, 506
 Porumbescu, Iračlie – 70, 71, 72, 80, 140, 220, 253, 267, 269–273, 282–284, 497, 501
 Porumbescu, Maria (Mărioara, Măriuca) – 271, 272, 278, 281, 284, 286
 Possevino, Antonio – 358
 Posteuca, Vasile I. – 378, 381–399, 401, 456, 495, 498, 499, 501, 502, 504, 507–509, 514, 639–641
 Postolaki – 619
 Potocki, Ștefan – 70
 Pralea, Ioan – 219
 Precop, Vasile – 25, 26, 32, 33, 265, 285
 Predescu, L. – 248
 Prelipceanu, Eugen – 497
 Prelipceanu, George – 498–499
 Preziosi, Giovanni – 357
 Pridie, Atanasie – 228
 Prîșăcar (familie) – 528
 Prochaska, Karl – 153, 155
 Procopciuc, Valerian I. – 33, 36
 Procopeanu-Procopovici, Aurel – 379
 Procopovici, Alexandru – 565, 329, 384, 385, 447, 448, 452
 Procopovici, Constantin – 234
 Pronaszko, Andrzej – 475
 Protopopescu, Dragoș – 334, 385

Puiu, Visarion – 565
Pumnul, Aron – 78, 79, 81, 109, 112–117, 121,
122, 129, 156, 164, 213, 214, 238, 247,
248, 253, 259, 263, 327, 389, 415, 416,
418, 419, 423, 535, 536, 541
Pumnul, Catinca – 218, 535, 541
Purici, Ștefan – 17, 28, 35, 42, 61
Pușcariu, Ilarion – 189
Pușcariu, Ioan cavaler de – 236
Pușcariu, Sextil – 171, 173–180, 184, 189, 199,
200, 202, 206, 208, 384, 385, 402, 445
Putneanu, Aurel – 495, 496, 499, 501–504, 506–
508, 514, 639, 640

Q

Querini, Bernardino – 358
Quinet, Edgar – 51, 230

R

Racine – 454
Racoc, Teodor – 245
Racoviță, Constantin – 94, 102
Racoviță, Mihai – 252, 498
Radu-Negru – 148
Rafael – 333
Raicu, Al. – 456
Randa, Alexander – 67
Ramusio, G. Battoshe – 358
Raspe, Rudolf Erich – 224
Rath, Gerhard von – 155
Rațiu, Ioan – 518
Rădulescu-Dulgheru, Georgeta – 409, 415, 422
Rădulescu-Pogoneanu, I. A. – 263, 409, 445
Rădulescu-Zoner, Șerban – 33
Răduțiu, A. – 523
Râmniceanu, Naum – 232
Rebreanu, Liviu – 363, 366, 367, 369–373, 375,
388, 503
Rebușapcă, Ion – 69
Regis – 536
Rehbinder, Manfred – 60
Rein, Hans – 278
Reinbeck, G. – 232, 234
Reli, S. – 257, 390
Rency, Orest – 147, 151, 222, 389
Repta, Vladimir de – 528
Rezuș, Petru – 34, 188
Riccardi, Riccardo – 365
Richthofen, Emil Karl Heinrich – 164
Riegen, Francisc Ladislaus – 64

Riegler, Dinu – 469
Rimski-Korsakov, A. V. – 523
Robeanu, Teodor – vezi Popovici, George
Roberti, Cesare – 367, 370
Roessler, Robert – 156
Roman, Alexandru – 65
Roman, Ronetti – 462
Roman, Visarion – 225, 229, 236
Romanescu, Marcel – 469
Ronsard – 498
Roques, Mario – 384, 445
Rosaccio, Giuseppe – 358
Roșca, D. – 207
Roșca, Ion – 498, 499, 501, 502, 504, 507, 508,
514, 639, 641
Roșca, Neculai – 456, 495, 496, 503, 504, 506,
507
Rosetti, Radu – 328
Rosetti, Theodor – 59, 155, 410, 423, 433, 435,
441, 442, 443
Rossi, Vittorio – 361
Rossignon, Alfred von – 265, 266, 284, 285, 286
Rossignon, G. – 565
Rossignon, Ivonne – 284
Rossignon, Melania – 266
Roșu, Ion – 78, 104
Rotar – 528
Rotariu, Constantin – 498, 499, 504, 507
Rotariu, Varvara – vezi Romaniuc, Varvara
Roth, Rainer A. – 60, 61
Rotică, Gavril – 381, 462
Rösler – 256
Rósát, Lascarachi – 91, 93
Rósát, Neculaiu – 91, 93
Ruberti, Cesare – 371
Rudolf de Habsburg – 255
Ruffini, Mario – 364, 370
Russo, Alecu – 121, 378, 388, 402, 445, 471
Rusu, C. – 147
Rusu, Dorina N. – 547
Rusu, Dragoș – 34
Rusu, Liviu – 280, 409, 479, 496, 509, 639, 640,
641
Ruxandra (domnița) – 235
Ruzé, Alain – 14, 15
Rybiczka, Rudolf – 457, 496, 641

S

Sacerdoțeanu, A. – 548, 549
Sachelarie, I. I. – 236

- Sadoveanu, Mihail – 59, 189, 203, 334, 371, 373, 388, 462, 471
- Saiko, Mihailo – 48
- Saint-Pierre, Bernardin de – 220, 230
- Salvini, Luigi – 189, 195, 374
- Sandu-Aldea, C. – 373
- Santangelo, Lucia – 370, 371
- Satco, Emil – 25, 33, 248, 322, 355, 378, 499
- Sauciuc Săveanu, Teofil – 447, 452, 565
- Săhleanu, Em. – 565
- Săhleanu, Victor – 33
- Sărățeanu, Ariadna-Ruxandra – 331
- Sărățeanu, Dan – 331
- Săulescu, Gheorghe – 219
- Săulescu, M. – 462, 470
- Sărghie, Ioana – 104
- Sbiera, I. G. – 58, 78, 112–114, 117–121, 147, 213–215, 222, 224, 225, 227, 228, 234, 249, 253, 258, 263, 382, 389, 400, 414, 422, 487, 516, 559
- Sbiera, Radu I. – 78, 113, 385
- Schaden, August von – 536
- Scherzel, Alois – 548
- Schiller, Fr. – 52, 140, 228, 230, 235, 501
- Schinnagl de Ioane, M. – 233
- Schipor, Vasile I. – 17, 25, 26
- Schleichert, J. M. – 239
- Schmidt, Wilhelm – 156
- Schmutz, Fr. – 239
- Schopenhauer, A. – 548
- Schubert, F. – 270
- Schuller, Johann Karl – 156
- Schumann, Robert Alexander – 270
- Scriban, F. – 147
- Scriban, Neofit – 228, 237
- Scriban, Romulus – 362
- Scridon, Gavril – 481
- Scurtu, Ioan – 66, 241, 375
- Seemüller, Joseph – 322
- Seleschi, Ștefan – 107, 227
- Senn, Alfred – 53
- Serra, Giandomenico – 348
- Serrurie, Grigore – 226
- Seșan, Valerian – 567
- Sever, Alexe – 98, 224
- Shakespeare – 228
- Sienkiewicz, H. – 445
- Sigismund, împărat – 251
- Signorelli, Angelo – 370
- Sihleanu, Al. – 55
- Silași, Grigore – 58, 138, 147
- Silvestri-Giorgi, A. – 366, 370–372, 376
- Simensky, Th. – 385
- Simion, Eugen – 129, 159, 492, 543, 547, 638
- Simion Florea, Marian – 256, 257
- Simionescu, Cristofor – 25
- Sion, G. – 258, 416
- Sireteanu, Eugen – 84, 259
- Sireteanu, frații – 333
- Skupiewski, J. J. – 66
- Slavici, Ioan – 56, 58, 85, 135, 137–144, 146–149, 152–167, 240, 255, 271, 272, 328, 329, 368, 370, 373, 423, 435–437, 440, 441, 443–445, 575–579, 597
- Slowacki, Juliusz – 54
- Slușanschi, Barbu – 34, 502, 507, 509, 639, 640, 641
- Slușanschi, Dan – 33
- Soare, Soare Z. – 332, 333
- Socolean, Isidor – 249
- Socoleanu, Dimitrie – 258
- Socrate – 229
- Sofronie, călugăr – 94
- Sofronie, Constantin – 25
- Solacolu, Theodor – 365, 369
- Soricu, I. U. – 454
- Spamer, Otto – 484
- Spânul – 528
- Spelber, Constantin – 565
- Spinei, Victor – 33
- Spiridon, Margareta – 68
- Spitzer, Leo – 385
- Splény, Gabriel de – 11, 100, 251
- Stahl, Joseph – 233
- Stallon, H. – 250
- Stamati, Costache – 219
- Stamati, Teodor – 219, 224
- Stan, Liviu – 641
- Stancu, Sebastian – 235
- Stancu, Zaharia – 504
- Stănescu, St. – 457
- Stârcea, Bogdan – 402
- Stârcea, Ioan – 402
- Stârcea, Victor – 389
- Staufe-Simiginowicz, Ludwig Adolf – 327
- Stec, Eugen – 470, 474
- Sterian, Paul – 641
- Stoilow, Simion – 384
- Străchinaru, Dumitru – 381
- Strătoiu, George – 496, 641

Strauss – 262
Streckfuss, Karl – 235
Streina, Eva – 526, 529
Streinu, Vl. – 322, 641
Streinul, Domnica – 527, 529
Streinul, Dumitru – 527, 529
Streinul, Ecaterina – 526, 529
Streinul, Elena – 527, 529
Streinul, Gavril – 527, 528, 529
Streinul, Mircea – 382, 445, 456, 457, 495, 496,
501, 502, 504–509, 514, 526, 527, 529,
530, 536, 638, 639, 640

Streinul, Olimpia – 527, 529, 530

Streinul, Paraschiva – 527, 529

Streinul, Petru – 527, 528, 529

Streinul, Simion – 526, 529

Străjescu – 493

Strejac-Lupu, Octavian – 207

Strindberg – 464

Sturdza, D. A. – 228, 423, 424, 427, 428, 433,
434–437, 439–445

Sturdza, Eliza (Săftica) – 410, 411, 424, 432

Sturdza, Gheorghe – 91, 93, 411, 424

Sturdza, Mihail – 409

Sturza, Scarlatahi – 91, 93

Sturza, Ștefan – 91, 93

Styrcea, Stârcea, Stârcești (familia) – 402

Sue, Eugène – 224, 225, 227

Sulcină, Nicu – 390

Sulzer – 256

Ș

Șaguna, Andrei – 155, 218, 225

Șandru, Aglaia – vezi Grigorovici, Aglaia

Șandru, Dumitru – 26

Șandru, Ioan – 33

Șandru, Leon – 495

Șandru, Olimpia – vezi Streinul, Olimpia

Șandru, Veronica – 527

Șchiop, Vasile – 29, 30, 36, 37, 42, 69, 449, 642

Șchiopul, Iosif – 469

Șeicaru, Pamfil – 403

Șincal, Gheorghe – 116, 188, 223, 226, 227, 229

Șoimescu, I. N. – 224

Șolohov, M. – 501

Ștefan cel Mare – 14, 57, 58, 80, 86, 129, 130,
132, 140–144, 148, 164, 192, 247, 252,
253, 326, 355, 376, 377, 386, 401, 470,
471

Ștefan cel Tânăr – 132

Ștefan, Ioan – 496

Ștefan Mușat – 132

Ștefanelli, Teodor V. – 78, 80, 85, 116, 119, 146,
149, 162, 165, 213, 223, 234, 241, 252,
258, 259, 326, 327, 379

Ștefănescu, Iulian – 33, 118

Ștefănescu, Ștefan – 9, 28, 37, 389, 409, 415

Ștefăniță Vodă – 133

Ștefaniuc, Ioan – 107

Ștefureac, Ștefan – 115, 116, 223

Șulutiș-Sterca, Alexandru – 155

Șuțu, Nicolae – 237

T

Tafrați, O. – 514

Tagliavini, Carlo – 385

Taniac, Filimon – 573, 574

Tarnavșchi, Constantin – 563

Tarnavșchi, Ipolit – 390, 566

Tasso – 361

Tatarkiewicz, Konstanty – 475

Tauber – 617

Tăutu, G. – 231

Tcaciuc Albu, Nicolae – 178, 456, 496, 504,
507, 508

Teclu, N. – 140, 141, 143

Teculescu, Horia – 172

Telesforo de Truchia – 224

Teliman, Mihai – 511, 562, 563, 570

Teodoreanu, Ionel – 189, 388, 502, 503, 566

Teodorescu, G. Dem. – 147, 148

Teodori, O. – 417

Teophrast – 462

Teuchert, Julius – 573

Theodorescu, Răzvan – 334

Theodorian, Caton – 371

Theres – 268

Thibaudet, Albert – 52, 56

Thomsen, Wilhelm – 395

Thugot, Jacques – 161

Tibal, André – 374

Timiraș, N. – 230

Tincu-Velea, Nicolae – 228

Titulescu, Nicolae – 397, 469

Tocilescu, Gr. G. – 147, 155, 157

Tofan, George – 356

Tolstoi, L. – 201, 204

Tomaschek – 256

Tomasciuc (familia) – 617

Tomăuc, Vasile – 551–556

Tomoiogă, Laurentie – 356
Tomşa, Ştefan – 70
Tonelli, Luigi – 371, 375
Topârceanu, G. – 463
Torouţiu, I. E. – 119, 160, 164, 322, 326, 356,
437, 456–458, 482, 486, 499, 566
Toscanella, Orazio – 358
Traian – 453
Trebici, Vladimir – 25, 28, 30, 32, 33, 37, 41,
42, 48, 49, 62
Trelea, Sorin – 42
Treyfund, Ernst – 536
Troian, Serghei – 48, 58, 59, 143, 148
Tudose, George – 505
Tuşui, Pavel – 33, 36, 79, 113, 127
Turdeanu, Emil – 399, 400, 403
Türr, general – 82
Twardowski – 132
Tzigara-Samurcaş, Sandu – 334

Ț

Tenchea, Alexandru – 25
Topa, Leon – 33, 509, 641
Tuşui, Pavel – 334, 363, 368, 372, 405, 469, 487
Turcan, Ana – 507
Turcanu – 227

U

Ulmanu, Tudor – 496, 504, 507
Umlauff, Carol – 326, 327
Unger, Willy – 330
Ungurean, Pantelei – 327
Ungureanu, Alexandru – 33
Ungureanu, George – 107, 109
Ungureanu, Lupu – 101
Ungureanu, Ştefăniţa – 17
Ureche, Grigore – 358
Ureche, Vasile Alexandrescu – 377
Uscătescu, George – 319, 403
Ustianovici, Sofia – 617

V

Vaillant, I. A. – 237
Valéry, Paul – 453, 506
Valle, Francesco della – 358
Vancea, de Buteasa Ioan – 154
Varlaam – 219, 400, 536
Vasilco, George baron de – 225
Vasilco, Nicolae – 155, 220, 389
Vasile Lupu – 384

Vasile, Vasile – 267, 290
Vasilevski – 256
Vasiliiu Birtic, Grigore – 333
Vasiliiu, Alecu – 224
Vasiliiu, Anca – 394
Vasiliiu, Aurel – 78, 113, 140, 213, 222, 226,
236, 248, 535
Vasilovici, paroh – 222, 619
Vatcu, Eugenia – 37
Văcărescu, Iancu – 224
Vărzar – 528
Vătafu, Marin – 391
Vântu, Gheorghe – 576
Vărnab (fraţii) – 323
Vecchio, Giorgio Del – 365
Vegezzi-Ruscalla, Giovanni – 361
Velea, Stan – 54
Velicikovski, Paisie – 13
Verboschi, Mihai – 496
Verzea, Ernest – 334
Vesper (Grosu), Macrina – 34
Vesper, Iulian – 456, 457, 496, 497, 498, 499,
501, 502, 504, 507, 508, 514, 638, 639
Vianu, Tudor – 322, 445
Vicol, Dragoş – 507
Vicoveanu, I. – 286
Vindireu, Grigore – 58
Vinea, I. – 470
Vintilă, Maria – 403
Viorescu, T. – 507
Virgiliu – 361
Vişan, Ilie – 375, 497, 498, 500, 514
Visarion, I. C. – 373
Visconti, Pietro – 324
Vitencu, Cristofor – 496, 506
Vitencu, Dragoş – 381, 502, 507
Vitencu-Iliuţ, Oltea – 34
Vladimirescu, Tudor – 59, 148, 219
Vlad (familia) – 617
Vlad-Vodă Ţepeş – 228, 453
Vlahovici, Daniil – 11, 70
Vlahuţă, Alexandru – 208, 388, 462, 472
Voevida, George – 461, 462, 463, 507
Vogoride – 164
Voiculescu, Vasile – 369
Voinov, N. – 231
Voloşenco, Ştefan – 528
Voltaire – 224
Volterrano, Raffaello – 358
Vornicescu, Nestor – 70

Vorobchievici, Isidor – 226, 228, 262, 327
Voronca, Dionisie – 518
Voronca, Ilarie – 445
Voronca, Zaharia – 84, 259, 518
Vrabie, Gheorghe – 257
Vulcan, Iosif – 109, 122, 255, 257, 559
Vulpe, Magdalena – 171, 173–175
Vulpe, R. – 356

W

Wagner, Rudolf – 246, 262, 464
Wallace, Sigmund – 230
Warta, H. C. – 233
Weber – 262
Weczerka, Hugo – 48
Welter, Th. B. – 234
Werenka, Daniel – 99, 223, 355
Wędkiewicz, Stanislaw – 385
Whitman, Walt – 464
Wickenhauser, Franz Adolf – 256
Wiedkiewicz, St. – 470
Wienbarg, Ludolf – 52, 138
Willy – 272
Winterhalder, Erich – 228
Winzinger (familie) – 378
Winzinger, Philomela – vezi Bendescu
Philomela
Wiszniewski, Franz – 241, 278, 507
Wiszniewiecki, Mihai – 70
Wiszniewski, Franz – 23, 41
Wolf, Ștefan – 112, 241, 242
Wurzer, Romould – 542

Wutchel, Franz – 240
Wühr, Wilhelm – 513

X

Xenopol, A. D. – 58, 147, 148

Y

Yațeniuk, Tadei – 49

Z

Zaborovski, Virgil – 469
Zaccheria, Lilio – 358
Zaharia, E. Ar. – 456, 495, 496, 498, 499, 500–
504, 506–508, 514
Zalomit – 419
Zamfirescu, Duiliu – 361, 371, 376
Zamfirescu, George Mihail – 332
Zamfirescu, Henriette – 361
Zane, G. – 55, 59
Zarifopol-Illias, Christina – 283, 473
Zănescu – 363
Zegadłowicz, Emil – 470
Zimmer, Norbert – 235
Zipper, A. – 235
Zoili – 509
Zolotoriova, Ariadna Ambrozieva – vezi
Løvendal, Ariadna
Zoppa, Constantin – 576
Zotta, Iancu cavalier de – 389, 421
Zotta, Mihai – 389
Zöllner, Erich – 11, 13, 64, 476, 477, 480
Zub, Alexandru – 29, 33

ENCICLOPEDIA BUCOVINEI ÎN STUDII ȘI MONOGRAFII

COLECȚIE FONDATĂ ÎN 1996

20

1. Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I-II. Îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu; *Introducere*: D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 1996;
2. *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; *Prefață* de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998;
3. Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861, Cuvânt înainte* de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;
4. Mircea Pahomi, *Biserici și schituri ortodoxe românești din Ținutul Cernăuți. Din istoria Bisericii Ortodoxe Române în nordul Bucovinei. Episcopia de Rădăuți*, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;
5. Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, ediție îngrijită, prefață, microbiografii, glosar și note: prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998;
6. Mircea A. Diaconu, *Mișcarea „Iconar”. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, 1999;
7. *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788-1789)*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; *Prefață* de D. Vatamaniuc, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2002;
8. *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861-1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Materialele Conferinței Științifice Internaționale Rădăuți, 20-22 septembrie 2000, Suceava, Editura Universității, 2002;
9. Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Cuvânt înainte* de acad. Gheorghe Platon, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2002;
10. Valerian I. Procopciuc, *Sucevița – sat al Obcinilor Bucovinei și gropnișă a Movileștilor. Cuvânt înainte* de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, *Cuvânt de încheiere*: Vasile I. Schipor, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2003;
11. Petru Bejinariu (coord.), *Familia Ispescu în mișcarea națională din Bucovina, Cuvânt înainte* de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2004.
12. Petru Bejinariu, *Eugen Botezat și școala de biologie de la Cernăuți, Cuvânt înainte* de Constantin Toma, membru corespondent al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2005.
13. Teodor Balan, *Teatrul românesc în Bucovina istorică*, ediție după manuscrise de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2005;
14. Daniel Hrenciuc, *Continuitate și schimbare. Integrarea minorităților naționale din Bucovina istorică în Regatul României Mari (1918-1940)*, vol. 1, *Perspectiva național-liberală (1918-1928)*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2005;
15. Elena Olaru, Marian Olaru (coordonatori), *Colegiul Tehnic Rădăuți. Studiu monografic, Cu o postfață de Vasile I. Schipor, Rădăuți*, Editura „Septentrion”, 2005;
16. Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. VII-IX, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Caproșu, *Indici de nume și de materii* de Arcadie Bodale, *Prefață* de Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, *Postfață* de Pavel Țugui, Iași, Editura Taida, 2005-2006;
17. *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, ediție îngrijită, note și comentarii de Marian Olaru, *Prefață* de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, *Postfață* de Vasile I. Schipor, *Indice de nume* de Rodica Iațencu, Suceava, Editura Universității, 2006;
18. *Claudiu Ispescu, mesager al spiritualității românești în Italia. I. Corespondență (1926-1942)*, ediție de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2006;
19. Acad. Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii și documente. Prefață* de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, ediție îngrijită de Rodica Marchidan și Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2006.

25,00 lei

ISBN 973-27-1480-8



9 789732 171480 5